GIB I. MIHĂESCU

GIB I. MIHĂESCU

O P E R E

I

NUVELE ŞI POVESTIRI

Ediţie îngrijită,
studiu introductiv,
note şi variante
de
AL. ANDRIESCU

S C R I I T O R I R O M Â N I

E D I T U R A M I N E R V A
B u c u r e ş t i, 1 9 7 6

STUDIU INTRODUCTIV

Biografia lui Gib I. Mihăescu, apăsată de prejudecata că a fost în așa măsură sărăcită de boală încît n-a putut să-i influențeze opera, este insuficient cunoscută. G. Călinescu a contribuit mult la răspîndirea ideii că scriitorul, timp îndelungat bolnav, a fost lipsit de „putința de a trăi realmente", retrăgîndu-se într-un univers de halucinații.[1] Dintre comentatorii actuali, dealtfel cu merite mari în aducerea operei scriitorului în contemporaneitate și în luminarea unor aspecte insuficient cercetate înainte, Nicolae Manolescu se situează cel mai aproape de această opinie privitoare la împrejurările vieții lui Gib I. Mihăescu și la raporturile dintre acestea și operă.[2] Viața scriitorului, privită în această perspectivă, este aproape anulată, rămînînd, ca o compensație, doar opera. Scriitorul „nu trăiește cu adevărat", afirmă Nicolae Manolescu, iar „lipsa de biografie este evidentă" (*op. cit.*, p. XII). Între biografie și operă se ivește chiar o opoziție care reclamă suplinirea celei dintîi prin cea de a doua: „o viață banală, lipsită de evenimente, se întîlnește cu o operă plină de evenimente neobișnuite, senzaționale, o viață în care căutăm zadarnic neprevăzutul, aventura, cu o operă permanent tentată de neprevăzut, de aventură". Întrebarea care vine în finalul acestui raționament, destinat să motiveze și o anumită poziție estetică, este de fapt o concluzie: „Să fie vorba de o compensație, de o revanșă a scriitorului asupra omului, a operei asupra vieții? "(*op. cit.*, p. VII). Așadar scriitorul caută în literatură — „dar nu numai atît", ni se atrage atenția cu prudență de către critic — compensația unei vieți

[1] G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, București, 1941, p. 681.

[2] Nicolae Manolescu, *Existența imaginară a lui Gib I. Mihăescu*, prefață la ediția îngrijită de Ion Nistor, *Nuvele*, I, Editura pentru Literatură, 1967.

încătușate, frustrate. Acest raționament nu stinge interesul pentru viața scriitorului, ci are darul, mai degrabă, să-l stimuleze. Dar este oare viața lui Gib I. Mihăescu într-adevăr atît de ștearsă? Nu ne aflăm cumva în fața unui ciudat caz cînd imaginea ultimă, aceea a unui mare infirm, suprapusă peste aceea a omului de o extraordinară delicatețe, timiditate și modestie, care n-a știut să se afirme niciodată zgomotos, anulează total o viață care nu ne mai apare, la o cercetare atentă, nici atît de lipsită de neprevăzut și nici secătuită de aventură?

Scriitorul se naște la Drăgășani, în 23 aprilie 1894, în familia avocatului Ion Mihăescu. Dintr-o veche spiță oltenească, un Preda Stegaru, bunicul său, ar fi luptat în oastea lui Tudor Vladimirescu, Ion Mihăescu, cunoscut și sub numele de Nilă Stegaru, profesa avocatura la Drăgășani.[1] Soția energicului avocat oltean, „fiica unei boieroaice care se retrăsese la Mînăstirea dintr-un Lemn și se făcuse călugăriță"[2], introduce o notă romantică în biografia scriitorului. Această bunică misterioasă este o sursă de interpretări romanțicase, cu cunoscuta încheiere că partea de sensibilitate și de poezie, înclinația literară sînt moștenite de scriitor de la mama sa. Așa s-a spus și despre Eminescu și despre Sadoveanu și, recent, despre Labiș, încît faptul rămîne neconcludent ca argument de istorie literară. Cert este că familia îi putea oferi copilului o educație potrivită, deși se afla împovărată de o progenitură numeroasă. Dintre cei 12 copii, 8 băieți și 4 fete,[3] ai soților Mihăescu, unii se vor stinge la vîrste fragede, iar alții ca: Nicolae, Mihai, Sandu și Ionică, acesta din urmă cu reale aptitudini muzicale, vor muri în timpul studiilor sau în anii imediat următori, fără să atingă maturitatea.[4] Avocatura și avantajul de a face parte dintre oamenii unor locuri binecuvîntate cu podgorii — familia avea o vie în comuna Călina de lîngă Drăgășani — i-au permis lui I. Mihăescu să se îngrijească de instruirea copiilor. Amintirea unui oraș dintre podgorii, cu oameni cuprinși, cărora le place traiul îndestulat, cheful oriental și aventura galantă, este foarte vie în nuvelele lui Gib I. Mihăescu. Dintr-un

[1] Datele privitoare la familie ne-au fost comunicate de profesorul Gh. Pavel, ginerele scriitorului, căruia îi mulțumim și pe această cale. Cf. și articolele sale, *La tipărirea lui Gib I. Mihăescu*, în „Secera și ciocanul", din 11 iunie 1967 și *Gib Mihăescu și Drăgășanii*, în „Orizont", Rîmnicu Vîlcea, anul III, nr. 439, duminică 23 martie 1970. Informații prețioase cu privire la familia scriitorului se găsesc în articolul lui N. Crevedia, *Viața lui Gib I. Mihăescu*, în „Gândirea", XV, nr. 2, feb. 1936; toate aceste date au fost adunate recent de Mihail Diaconescu în monografia *Gib I. Mihăescu*, Editura Minerva, 1973.

[2] N. Crevedia, *art. cit.*, p. 83.

[3] Gh. Pavel, *La retipărirea lui Gib I. Mihăescu, loc. cit.*, p. 2.

[4] N. Crevedia, *art. cit.*, pp. 85—87.

astfel de trai fără griji, caracteristic pentru mulți dintre eroii nuvelelor scriitorului, îi smulge o „întîmplare", semnul fatalității, care le va modifica profund existența. Acești oameni ai copilăriei de la Drăgășani, cu unele amintiri și din Călina părintească, îl vor urmări pe scriitor pînă în ultima sa proză, romanul neterminat *Vămile văzduhului*, care-l aduce, în puținele pagini pe care le cunoaștem, pe sala de tribunal a unui tîrg de provincie, pentru ultima întîlnire cu lumea din *La „Grandiflora"*, din *Vin nou* sau *Scuarul*, și cu aceea a celorlalți „împricinați", țăranii din nuvelele de război, din *Troița* sau din *Noaptea focurilor*, victime ale unei naivități izvorîte dintr-o viață de izolare care-i face neputincioși în afara cutumei ancestrale.

Gib, pe numele de la starea civilă Gheorghe I. Mihăescu, părăsește, în 1905, acest orizont patriarhal, care s-a întipărit adînc în conștiința copilului crescut într-un orășel cu hotare rurale încă puternice, pentru a-și începe, la Craiova, studiile secundare, care aveau să se transforme îndată într-o adevărată odisee școlară. În urma insucceselor din clasa a II-a, îl întîlnim, în anul următor, 1907—1908, elev în aceeași clasă, la gimnaziul din Slatina. Promovînd, elevul Gheorghe I. Mihăescu este înscris de părinți, în toamna următoare, la gimnaziul din Rîmnicul Vîlcea, pe care avea să-l părăsească cu o nouă decepție școlară, și revine la Craiova, unde își reia studiile ca elev în clasa a III-a. Este evident că liceanul Gib Mihăescu a învins cu oarecare dificultate o criză de pubertate, după care, în anii următori, reintră într-un ritm normal cu studiile, terminînd secția clasică a liceului „Carol" din Craiova în anul 1914. De remarcat că în toți acești ani tînărul a obținut în general note bune[1]. Primele preocupări literare ale lui Gib I. Mihăescu sînt din aceeași perioadă, pentru că la vîrsta de 17 ani trimitea revistei „Viața socială" poezia *De afară*, datată 24 octombrie 1912[2]. În ultimul an de liceu, tînărul care privea cerul cu multă curiozitate și își cumpărase, încă de pe atunci, o lunetă, ar fi avut închegată deja, într-o formă primară, nuvela *Vedenia*[3]. În acești ani, scriitorul își întipărește în memoria afectivă cîteva din „fișele" unora dintre personajele sale, întregind, într-un mediu lărgit, experiența de la Drăgășani.

Terminîndu-și studiile secundare într-un an cînd flăcările războiului devastau cu violență Europa și se apropiau de hotarele țării noastre, Gib I. Mihăescu se înscrie la Facultatea de drept din București sub cele mai

[1] C. D. Fort[unescu], *Rectificări la biografia lui Gib I. Mihăescu*, în „Arhiva Olteniei", nr. 83—85, 1936, p. 230 și *Completare la biografia lui Gib Mihăescu*, „Arhiva Oltenia", nr. 92—94, 1937, pp. 455—456.

[2] Gh. Pavel, *loc. cit.* p. 2.

[3] C.D.F[ortunescu], *Completare la biografia lui Gib Mihăescu, loc. cit.*, p. 456.

proaste prevestiri. Nu peste mult timp, scriitorul este nevoit, dealtfel, să întrerupă facultatea pentru a intra în prima mare aventură a vieții sale, războiul, pe care îl face, ca și unii dintre eroii săi, ca elev-plutonier, și, la sfîrșit, ca sublocotenent. Participînd în calitate de combatant la unele din campaniile mari ale primului război mondial, cum a fost cea de la Mărășești, decorat pentru faptele sale de arme în luptele de la Muncel[1], scriitorul va fi multă vreme stăpînit și tulburat de această experiență extraordinară. Lumea cazărmilor și a frontului este reținută în multe din scrierile de început și revine și în cele de maturitate: *Troița*, *Visul*, *Rusoaica*. Experiența aceasta directă, zguduitoare, nu-l duce pe scriitor către spectacolul convențional al frontului. Preocupat de latura umană a dramelor la care participă, Gib I. Mihăescu privește cu ochi ironic, lucid, orice manifestare care incită la gestul retoric și reține pentru viitoarele sale proze reacțiunea umană, firească, a combatanților, cei mai mulți dintre ei țărani, în momentele de tensiune ale încleștării.

Întors la București, după terminarea războiului, este nevoit să-și reia — este un fel de a spune dacă ne gîndim la lipsa lor de continuitate — studiile întrerupte la Facultatea de drept. Acela care avea să scrie *Zilele și nopțile unui student întîrziat* a fost el însuși, pînă la un punct, un astfel de student. Faptul că înainte de război nu și-a susținut nici un examen[2] este o dovadă concludentă în acest sens. Este de presupus că tînărul își imagina, ca Mihail Aspru din *Donna Alba*, succese răsunătoare la bară și urmărea, ca mulți studenți de la această facultate, cazurile juridice mai interesante, fără preocuparea pregătirii sistematice în vederea examenelor. Podgorenii din care cobora, oameni cu aplecare către petrecere, dar și cu simțul afacerilor, sînt în familie autoritari și odraslele trebuie să dovedească supunere deplină și să răsplătească grija părintească, susținută și de orgoliu, prin studii care să le permită continuarea activității lucrative a capului familiei. Așa a ajuns tînărul care se credea, din liceu încă, destinat unei cariere mai puțin prozaice, de vreme ce trimitea versuri la reviste, să studieze, de voie de nevoie, codurile care să-i permită să descurce, cu bun profit, după prevederile tatălui, complicatele procese de succesiune, cum este și cel din *Împricinații*, ale podgoriilor din Drăgășani și împrejurimi. Nu știm, în afara comparației cu unii din eroii săi, în ce măsură sublocotenentul Gheorghe I. Mihăescu va fi folosit atuurile de fost

---

[1] „Gazeta", II, nr. 483, duminică 20 oct. 1935, p. 5. Cf. Gh. Pavel, *art. cit.*, p. 2.

[2] Stelian Cincă, *Gib I. Mihăescu, student*, în „Comunicări", Centrul de istorie, filologie și etnografie al Academiei R.S.R., Seria istorie literară, Craiova, 1968, p. 18.

combatant pentru a forța succesul la probele universitare și nici nu credem util să înaintăm prea mult cu supozițiile pe această cale, conduși de literatura sa. Un lucru este sigur, confirmat fără echivoc de amintirile unor confrați și prieteni: pentru a fi determinat să se prezinte la examene, Gib, studentul întîrziat, trebuia să fie împins de la spate de cei apropiați[1]. Abulie? Credem mai degrabă că este vorba de o lipsă totală de orientare practică. Dealtfel tînărul se simțea tot mai mult atras de literatură și, în răgazul lăsat de aceasta și de activitatea gazetărească, își trece, din cînd în cînd, cîte un examen, pînă ce obține, în cele din urmă, în 1923, licența în drept.[2]

Anul 1919, cînd studentul Gheorghe I. Mihăescu își face din nou apariția, cu aceeași lipsă de zel, pe sălile Facultății de drept din București, este mult mai important și mai concludent pentru destinul scriitorului decît al juristului. Începînd de la data cînd este descoperit ca scriitor, el intră, fapt semnificativ, în amintirea contemporanilor și curba existenței sale devine, din această cauză, ușor de urmărit. Intrarea lui Gib I. Mihăescu în literatură se produce într-un moment de mari frămîntări, care angajau puternic și viața artistică. Apar reviste noi, altele reînvie, se fac planuri și tinerii își propun să facă apostolat cultural în țara reîntregită. În Capitala acestor efervescențe naționale avea să-și facă Gib I. Mihăescu intrarea în literatură.

Revista „Luceafărul", în care debutează Gib I. Mihăescu, în 1919, cu povestirea *Linia întîi*[3], reapare la București, imediat după război, în a treia serie, sub conducerea lui Octavian C. Tăslăuanu, fondatorul acestei reviste, alături de Al. Ciurea și O. Goga, la Budapesta, în 1902. Tăslăuanu avea să rămînă la conducerea ei, cu devoțiune, ca proprietar și, mai tîrziu, codirector, atît în perioada de la Sibiu (1906—1918), cît și în cea bucureșteană (1918—1920), cînd apare pe copertă ca singurul director. Este perioada colaborării lui Gib I. Mihăescu, adus în cercul revistei de Al. Busuioceanu „de pe la un cămin studențesc"[4]. Un martor ocular reține astfel impresia pe care o lasă puținilor lui ascultători de atunci lectura unei variante a nuvelei *Vedenia*, cu care studentul în drept venise la „Luceafărul": „Ceva puternic și cu totul nou, ce nu semăna cu nimic în proza românească. Am înțeles imediat că în tînărul acela mai mult blond și foarte blajin aveam a face cu un creator de artă. Fraza lui de pe atunci, cu infinite repetiții oratorice, nu ne plăcea însă. Ea contrasta cu puternica lui viziune, ce-și proiecta reflectorul spre regiuni subterane ale

---

[1] Vezi „Gândirea", XIV, 10 dec. 1935, p. 490.

[2] N. Crevedia, *op. cit.*, pp. 85—86 și Stelian Cincă, *op. cit.*, pp. 23—24.

[3] „Luceafărul", nr. 3—4, februarie 1919.

[4] „Gândirea", XIV, 10 dec. 1935, p. 490.

ființei omenești, pe care, altfel, abia dacă le bănuiești."[1] Cum va fi primit debutantul sfaturile care se dau în mod obișnuit în astfel de împrejurări nu știm. Cert este însă că scriitorul a amînat publicarea nuvelei pînă în 1924, cînd o tipărește în „Gândirea". În „Luceafărul", Gib I. Mihăescu publică doar cîteva povestiri scurte, pe lîngă cea cu care debutează, mai potrivite cu spațiul și cu orientarea revistei: *În tren*, *Cel din urmă cîrd*, *Figurina*. Întru nimic deosebită de schițele de război publicate în „Luceafărul", *Soldatul Nistor* reține atenția lui E. Lovinescu, care o publică în „Sburătorul".

Cum colaborarea la revista „Luceafărul" nu putea îmbunătăți situația materială precară a studentului, care nici nu-și prea vedea terminate în curînd studiile, Gib I. Mihăescu, întocmai ca mulți scriitori ai epocii, este nevoit să facă gazetărie. În același an al debutului la „Luceafărul", scriitorul intră, alături de Cezar Petrescu, cu care va rămîne într-o neștirbită amiciție, în redacția ziarului cu titlu promițător, în conformitate cu idealurile cu care tinerii se întorceau din război, „Țara nouă". Care a fost viața celor doi prieteni în această perioadă, ne-o spune Cezar Petrescu, cu toată căldura faptului trăit, în *Amintirei dintr-o viață moartă*: „Ne lega o prietenie încă șubredă, cu multe goluri, ca după o viață de București, risipită între birturi și redacție, atelierul de tipografie unde ne rînduiam la paginația aceleiași gazete, o noapte din cînd în cînd de rătăciri pedestre pe uliți pustii, în orașul halucinant dinaintea zorilor. Ne-apropiase pînă atunci numai patima lecturii și plănuirile literare. De dragul lor ne petreceam unul pe altul, de la o ușă de cameră mobilată, la alta, din celălalt capăt al Capitalei"[2]. Nemulțumirile între cei care, ca cei doi tineri scriitori, așteptau realizarea visurilor lor din tranșee (nu aceasta este una din ideile de bază care străbate romanul *Întunecare* al lui Cezar Petrescu?) și tranzacționismul mercantil și politicianist al conducerii publicației s-au ivit foarte repede. Cezar Petrescu va povesti pe larg, în amintirile citate, acest episcd comun din viața lor, tocmai pentru a pune în relief marea înălțime morală a prietenului dispărut. Protestul redacției împotriva „piruetelor de doctrină" pe care le făcea conducerea ziarului pare să fi fost, inițial, mai general, dar teama de necunoscut, amenințările unei existențe precare îi conving pe unii dintre redactori să accepte explicațiile patronilor politici. Cei doi scriitori, intransigenți, acceptau numai „salahoreala" de „simbriași ai scrisului"[3], nu și compromisul moral. Fermitatea lor este cu atît mai mult

[1] „Gândirea", XIV, 10 dec. 1935, p. 490.
[2] *Idem*, p. 508.
[3] *Id.*

de apreciat cu cît îi aștepta, după plecarea de la „Țara nouă", cea mai deplină mizerie. În primăvara anului 1920, Gib I. Mihăescu se pregătește, împreună cu Cezar Petrescu, pentru marea lor călătorie în Transilvania.

Existența scriitorului nu apare, în toată această perioadă bucureșteană și apoi clujeană, deloc lipsită de neprevăzut. Ce-l atrăgea pe Gib I. Mihăescu să facă, în 1920, călătoria în Transilvania, abia întors din părțile răsăritene ale țării, unde-l purtaseră evenimentele războiului și unde avea să mai întîrzie și după terminarea campaniei din 1918, stabilit la București, în orașul studiilor sale universitare, încă neterminate, mai aproape de Drăgășani, cu existența oarecum asigurată, ca „simbriaș" în redacția unei gazete, și cu posibilitatea de a frecventa cercurile literare ale Capitalei, care îl primiseră cu destulă bunăvoință? Să notăm, mai întîi, explicația lui Cezar Petrescu, al doilea erou, inițiatorul și, se pare, după propria sa mărturisire, șeful expediției în doi la Cluj: „Iată-ne deci, un moldovean și un oltean, începători în migala scrisului, dezgustați de năravurile redacțiilor bucureștene, plecînd spre o mesianică destinație!"[1] În climatul fierbinte al anilor de după primul război mondial, cei doi prieteni se îndreptau așadar spre Cluj pentru a deveni, în inima țării, pionierii „unirii spirituale", după ce se realizase idealul unirii statale. Această bruscă hotărîre de schimbare a unei situații în curs de consolidare, dacă ne gîndim la existența scriitorului ca individ, este dictată și de nevoia interioară de aventură, de veșnica alergare după o fantomă pe care o întîlnim și la eroii lui, capabili, nu o dată, de gesturi donchijotești. Nu formulează oare scriitorul în *Donna Alba* (luîndu-l ca purtător de cuvînt pe Mihail Aspru, un erou tipic pentru literatura lui Gib I. Mihăescu) această mărturisire timidă de fericire întrevăzută în necunoscut? „Și el e fericit, pentru că a rămas totuși un adevărat Don Quijote: adică s-a străduit să descopere o vînă ascunsă a vieții, pe care a știut să se strecoare totuși ca printr-o peșteră de nimeni cunoscută" (p. 216). Cu un astfel de gînd cu privire la o viață tainică, animat și de cele mai înflăcărate credințe ale generației care făcuse războiul, părăsea în 1920 scriitorul Capitala țării.

Ce a însemnat Clujul acelor ani pentru cei doi scriitori, și în special pentru Gib I. Mihăescu, ne relatează destul de amănunțit, amestecînd și o pronunțată undă sentimentală, Cezar Petrescu în amintirile publicate în „Gândirea". Pe lîngă nume înghițite de publicistica jurnalistică, climatul literar era stabilit, la vîrfurile vieții spirituale de la Cluj, în acei ani efervescenți, de Lucian Blaga, Adrian Maniu, I. Agârbiceanu și Emil Isac. Cezar Petrescu va încerca în Transilvania, în primii ani ai „Gândirii", o

[1] Cezar Petrescu, *op. cit.*, p. 509.

reînviere, într-un anume sens, a unei tradiții de la vechea „Dacie literară" a lui Kogălniceanu. Prezența unor scriitori, mai ales de la Iași, din cercul „Vieții romînești", este semnificativă: Mihail Sadoveanu, Ionel și Al. O. Teodoreanu, și, mai tîrziu, Al. Philippide și Demostene Botez. La această serie se adaugă colaborarea bucureștenilor, nu mai puțin prestigioasă, dacă ne gîndim la numele unor poeți ca Ion Pillat sau Ion Vinea, ca să nu mergem cu enumerarea mai departe. Pentru Gib I. Mihăescu acest climat nu putea fi decît stimulator. Acasă, după ce părăsea redacțiile clujene de atunci, sfătuit, la început, de Cezar Petrescu, prietenul atent cu care locuia împreună, scriitorul începea o luptă înverșunată cu manuscrisul. Majoritatea producțiilor literare (schițe, nuvele, povestiri), precum și roadele unei munci redacționale (note, cronici dramatice, recenzii, însemnări de tot felul, mici articole pe teme diverse) îi apar în „Gândirea". În același timp, scriitorul colaborează intens și la celelalte publicații clujene, dintre care sînt de reținut în special „Voința" și „Gazeta Ardealului". Strîns legat de primul director al „Gândirii", Cezar Petrescu, fondator, alături de acesta, al revistei, Gib I. Mihăescu îi va rămîne un fidel colaborator în tot restul vieții, deși se va situa, prin producția sa literară, în afara programului și obiectivelor pe care le va fixa publicației conducerea ulterioară.

Luîndu-și licența în drept în 1923, scriitorul abandonează, printr-o decizie la fel de neprevăzută, gazetăria și își încearcă norocul în avocatură, dar nu la București, la Drăgășani sau la Craiova, orașe de care ar fi putut să pară mai legat, ci din nou în răsăritul țării, atras poate și de amintiri mai vechi. Anumite întîmplări și tipuri de aici, cum va declara mai tîrziu, îl vor stăpîni multă vreme, lăsînd urme adînci în scrierile sale. Invitat de Matei Alexandrescu, într-un interviu pe care îl lua pentru „Facla", în 1933, să precizeze identitatea unora dintre personajele sale, în lumea pe care a cunoscut-o în timpul războiului sau mai tîrziu, Gib I. Mihăescu dă, printre altele, și acest răspuns pe care îl considerăm edificator cu privire la reperele reale de la care pleca în crearea unor personaje, cît și cu privire la începuturile carierei sale de avocat, în același mediu de provincie în care îl purtase sfîrșitul campaniei din 1918: „Le-am reconstituit din timpul șederii mele în Moldova, fie ca ofițer, imediat după armistițiul cu germanii, în iarna 1917—1918, fie din profesiunea mea de avocat, pe care am practicat-o acum 8—9 ani"[1]. Așadar, în jurul anului 1924, scriitorul se afla avocat într-o parte a țării care-l chema mereu poate și pentru afinitățile

[1] Matei Alexandrescu, *O oră cu Gib I. Mihăescu*, în volumul *Confesiuni literare*, Editura Minerva, 1971, p. 56.

pe care le constata cînd își mărturisea lui I. Valerian preferințele pentru Dostoievski și pentru scriitorii ruși în general și se considera un „temperament moldovean", afin al lui Sadoveanu[1]. Cert este că va purta mult timp, alături de chipurile din Drăgășanii natali, icoanele oamenilor pe care i-a cunoscut, în împrejurările arătate, în părțile de răsărit ale țării. Ei vor căpăta viață literară și dreptul la eternitate într-o serie de nuvele, dintre cele mai bune pe care le-a scris, cum ar fi *Troița* sau *Visul*, și în cel mai de seamă roman al său, *Rusoaica*.

Revenit din nou la Drăgășani, după acest periplu în care mirajul aventurii, al experienței inedite, al „evenimentului neașteptat, care să prefacă complet obișnuințele sale sufletești"[2], i se plimba prin fața ochilor cu puterea care-l subjugase pe Ragaiac, scriitorul caută o viață mai liniștită. Se va căsători, în 1925, cu Elena Stănescu[3] și va practica, în continuare, avocatura, dar tot fără tragere de inimă, dacă ne gîndim că își caută îndată un post și în învățămînt. Gib I. Mihăescu va preda cîțiva ani, între 1926—1929, educația civică și legislația muncitorească la școala industrială de ucenici din Drăgășani[4]. În această perioadă de calm, în tihnita localitate dintre podgorii, nu lipsită de o anumită cochetărie urbană și de un anumit rafinament pe care-l aducea bogăția dealurilor, scriitorul, nepăsător la privirile indiscrete care-i studiau nevinovatele curiozități, într-un orășel în care toți se cunosc și se supraveghează, își continuă activitatea literară, singura cu care s-a putut identifica în mod constant, în dauna celorlalte, de la bară sau de la catedră, care îl obligau la o desfășurare de energie mai directă. Viața Drăgășanilor din acei ani este materialul pe care scriitorul îl va folosi parțial în primul său roman, *Brațul Andromedei*: „Cu astfel de material lucrez acum la un roman, în care sînt prinși toți eroii mei provinciali, cu care mă întîlnesc în fiecare zi la judecătorie, la piață sau la petreceri"[5]. Avocatul - profesor trebuie să fi fost privit, pînă la un punct, de concetățenii dinamici, cu profitabile îndeletniciri negustorești, sau de avocații politicieni ai locului, cu mirarea cu care colegii și anturajul lui Cornoiu din *Brațul Andromedei* îl priveau pe timidul Andrei Lazăr. Cumpărarea lunetei, care-i dezorientează pe concetățenii lui Lazăr, reproduce un eveniment autobiografic foarte cunoscut. În casa frumoasă și spațioasă, înconjurată de arbori, din Drăgășani, scriitorul își instalează o lunetă costisitoare, pe care și-o comandase în Franța, de unde îi soseau

[1] I. Valerian, *Cu scriitorii prin veac*, Editura pentru Literatură, 1967, p. 119.
[2] Din interviul luat de Matei Alexandrescu, *op. cit.*, p. 56.
[3] N. Crevedia, *op. cit.*, p. 85.
[4] Gh. Pavel, *La retipărirea lui Gib I. Mihăescu*, *loc. cit.*, p. 2.
[5] I. Valerian, *op. cit.*, p. 119.

și reviste de specialitate, scufundîndu-se, tot mai des și mai abstras, în cercetarea cerului.

Gib I. Mihăescu va părăsi viața liniștită de la Drăgășani pentru a se întoarce din nou la București. Este evident că scriitorul nu putea fi satisfăcut de orizontul închis al orășelului care apăsa pe destinul eroilor săi din atîtea nuvele sau din romanul *Brațul Andromedei* și simțea, în continuare, îndemnul să caute „evenimentul neașteptat" pe care n-a încetat să-l aștepte pînă la sfîrșitul vieții. Drumul spre București îi apărea și ca o necesitate pentru cariera lui literară, așa cum precizează în interviul acordat lui I. Valerian, mărturisindu-și totodată și visul despre o existență asigurată numai din scris: „După cîțiva ani ne vom forma un public numeros care va da putință fiecărui scriitor să trăiască din scrisul lui. Pînă atunci, eu voi continua să fac avocatură la Drăgășani, cu toate că simt că prezența mea în Capitală mi-ar fi necesară" (p. 119). Scriitorul a simțit întotdeauna nevoia unei integrări directe, prin legăturile cu publicațiile timpului, în viața literară. Gib I. Mihăescu, sub aparența lui de om liniștit, domol, chiar absent, cum îl prezintă unii contemporani, începînd cu prietenul său Cezar Petrescu, a fost mereu ispitit de activitatea publicistică dinlăuntrul unei redacții, ca profesionist, nu numai în calitate de colaborator. În perioada mai lungă de la Drăgășani a păstrat, dealtfel, o legătură permanentă cu „Gândirea", unde își publică în continuare cele mai multe schițe și nuvele. În același timp devine un obișnuit al revistei „Viața romînească", unde îi apar, în acest interval, unele din cele mai cunoscute nuvele. Semnează colaborări și în „Cuvîntul literar și artistic", „Ramuri-Drum drept", „Scrisul românesc" etc. Stabilit din nou la București, Gib I. Mihăescu desfășoară, în special după 1930, de cînd lucrează efectiv ca referent la Direcția presei, instituție cu care colabora din 1929, o activitate publicistică foarte bogată. Numele său poate fi întîlnit, în afara revistelor menționate, în numeroase alte publicații periodice importante ale epocii: „Adevărul literar și artistic", „Boabe de grîu", „Familia", „Viața literară", „Azi", „Vremea". Poate că cel mai bine confirmă pasiunea lui Gib I. Mihăescu pentru publicistica activă prezența sa, pe o întindere de cîțiva ani, în paginile ziarului „Curentul", în care a scris încă din 1928, chiar de la înființarea acestui cotidian[1], și „Calendarul". Această activitate publicistică atît de intensă a scriitorului coincide cu perioada în care tipărește, aproape an de an, un nou roman, ceea ce presupunea o muncă de creație încordată și extenuantă într-un timp extrem de scurt.

[1] „Mă întreb acum, cînd revin la scrisul zilnic, cînd deschid poarta gazetei acesteia. Ce puteri trebuie să depunem, ce luptă dîrză trebuie să dăm, cu dușmanul cel mai grozav: cu rîsul și cu nepăsarea. Cu inconștiența." *(Ghidușul*, în „Curentul", I, nr. 3, vineri, 13 ianuarie 1928, p. 2.) În aceste rînduri, în aparență șterse, scriitorul înfățișează un întreg program de lucru, confirmat de toată activitatea sa publicistică viitoare.

Primul volum al lui Gib I. Mihăescu, *La „Grandiflora"*, apare în 1928 și reprezintă o selecție, făcută într-un spirit de o severitate excesivă față de propria sa operă, din nuvelele pe care le publicase pînă atunci în diversele reviste ale epocii. Scriitorul avea treizeci și patru de ani. În stagiunea aceluiași an cunoaște și consacrarea ca autor dramatic, pe scena Teatrului Național din București, cu piesa *Pavilionul cu umbre*. Piesa s-a bucurat de un mare succes și este tipărită, tot în 1928, la Editura Scrisul românesc, Craiova. Din aceeași perioadă sînt și manuscrisele altor încercări dramatice ale autorului *(Confrații, Sfîrșitul)* care nu s-au reprezentat și, lipsite de consacrarea scenei, nici nu s-au tipărit. La o distanță de timp mică de la debutul editorial, îi apare, în 1929, al doilea volum de nuvele, *Vedenia*, alcătuit de autor cu aceeași parcimonie. Scriitorul lucra, în același timp, la primul său roman, *Brațul Andromedei*, după cum ne-o dovedește fragmentul publicat la sfîrșitul anului 1929 în „Gândirea", precum și faptul că imediat în anul următor cartea se găsește în librării. Timpul de elaborare al acestui roman este relativ îndelungat, dacă ținem seama că scriitorul îi vorbea despre el, încă din 1927, lui I. Valerian. Activitatea lui Gib I. Mihăescu devine, după 1930, de-a dreptul amețitoare. Publică, între 1930 și 1932, fragmente din două romane, *Rusoaica* și *Zilele și nopțile unui student întîrziat*, care aveau să apară, în ordine succesivă, în 1933 și 1934. În anul în care tipărește *Rusoaica* și continuă să lucreze la *Zilele și nopțile unui student întîrziat*, găsește timp să reia și să dezvolte nuvela *Femeia de ciocolată*, pe care o publică, în 1933, sub forma unui mic roman, dealtfel de valoare discutabilă. Anul 1935, ultimul dintr-o viață, cel puțin în planul literaturii și al publicisticii în general, activă, în ciuda aparențelor molatice, maladive, ale omului, îl găsește cu un nou roman în librării, *Donna Alba*, apărut, dacă ne orientăm după cronicile care îl semnalează, în timpul verii, și cu unul în lucru, *Vămile văzduhului*, din care publicase deja în „Familia" un fragment sub titlul *Împricinații*.

Această activitate, care impresionează, în special către sfîrșitul ei, și prin masivitate, lasă loc unor întrebări tulburătoare. Ce ar fi devenit opera scriitorului, dacă ar fi avut posibilitatea să procedeze la publicarea romanelor sale cu exigența pe care a dovedit-o în alcătuirea volumelor de nuvele? Poate că fără o anume amețeală a succesului, care-l face să răspundă cu promptitudine cererilor editurilor, constrîns, fără îndoială, și de nevoi materiale imediate, după reinstalarea la București cu întreaga

familie [1], s-ar fi vorbit mai puțin, în momentul apariției ca și astăzi, de o scriere ratată ca *Femeia de ciocolată*. E inutil însă să ne gîndim la evoluția operei în alte condiții și cu alte rezultate decît cele cunoscute. Este greu să admitem, însă, că un eșec ca *Femeia de ciocolată* s-ar datora unei conștiințe artistice insuficient de ferme, cînd scriitorul a dovedit, în alte împrejurări, că știa să-și judece [2] și să-și trieze cu severitate opera [3]. A doua întrebare se referă numai la destinul omului. Această activitate extenuantă, pregătirea unei cărți pentru tipar aproape în fiecare an, în afara numeroaselor articole pe care le publică periodic, nu i-a pus în pericol sănătatea și așa șubredă? Fără să-și dea seama, scriitorul preîntîmpina, prin graba cu care încredințează tiparului carte după carte, în ultimii ani ai existenței sale, sfîrșitul care avea să încheie brutal, fără putința bilanțului definitiv, o activitate literară în plină și matură desfășurare.

În a doua jumătate a lunii septembrie 1935, Gib I. Mihăescu se afla internat în sanatoriul „Martin Luther" din Sibiu [4], departe de ai săi, simțindu-le dureros lipsa. G. Călinescu notează aceste rînduri despre ultima dintre acele foarte rare vacanțe pe care și le îngăduia scriitorul: „A mers cînd i-a îngăduit slujba, pe toamnă, în interesul copiilor, la mare, unde a căpătat marea inflamație care a încleștat pentru totdeauna în mîna-i condeiul cu care a scris *Rusoaica* [5]. De la mare, Gib I. Mihăescu este nevoit să ia drumul spitalului. Corespondența din timpul internării în sanatoriul de la Sibiu cu soția sa [6] dovedește existența unei boli mai vechi (dealtfel tuberculoza făcuse mai multe victime în familia scriitorului), ușor de dedus dintr-o anumită obișnuință a bolnavului cu o serie de examene medicale

---

[1] Iată cum înfățișează G. Călinescu traiul scriitorului la București: „Avea o casă cu chirie și de mîncare. N-avea ce trebuiește scriitorului. O fărîmă de lux, putința de a nu te îngriji de ziua de mîine, de a huzuri puțin" („Adevărul literar și artistic", XIV, nr. 777, duminică, 1935, 27 oct., p. 1).

[2] Mircea Ștefănescu, în *Amintiri despre Gibi*, „Gazeta", II, nr. 469, duminică, 27 octombrie, vorbește în acești termeni despre conștiința artistică a dramaturgului Gib I. Mihăescu: „Se poate vedea din exemplul acesta cîtă conștiință artistică era în Gibi, cît de serios era angajat, în primul rînd față de el însuși, în splendida lui carieră literară" (p. 1).

[3] Șerban Cioculescu subliniază, în studiul *Gib I. Mihăescu*, „Revista fundațiilor", II, 12 dec. 1935, „instinctul selectiv de toată lauda" pe care îl dovedise scriitorul în alcătuirea volumelor sale de nuvele (p. 630).

[4] După informațiile comunicate de N. Crevedia, în articolul citat, scriitorul se afla internat în acest sanatoriu de pe data de 15 septembrie.

[5] „Adevărul literar și artistic", nr. 777, duminică, 27 oct. 1935, p.1.

[6] Această corespondență este publicată sub titlul *Ultimele scrisori ale lui Gib I. Mihăescu* în „România literară", I, nr. 4, duminică, 23 aprilie 1939, pp. 27–28.

și medicamente asupra cărora revine în aceste ultime scrisori. Starea sănătății scriitorului trebuie să fi fost, dealtfel, mult mai gravă decît ne lasă s-o vedem rîndurile pe care i le adresează soției din sanatoriu: „chiar și fără doctorii nu mă simt prea rău" [1]. O rară discreție, care i-a caracterizat toate actele vieții, face ca nici acum să nu se considere persoana cea mai importantă. Rostul acestui om pe care nimeni nu-l putea urî, după cum constata G. Călinescu, „nu era în societatea zgomotoasă" [2]. În spital, grija pentru sănătatea sa amenințată atît de profund o împarte cu grija pentru familia lăsată la București: „Scrie-mi de tine și de Cicirici". Cicirici, în limbajul familiei, era numele comun al celor două fetițe: Mira și Ionica. O scrisoare mai lungă, expediată imediat după internare, este ocupată în mare parte de problemele bănești ale spitalizării și examenelor medicale. Se vede de aici o anumită inchietudine provocată de împovărarea familiei cu o cheltuială neprevăzută. Bolnav, scriitorul avea, în toamna aceea, nostalgia dealurilor natale: „Dacă vii, adu-mi și mie un coș de struguri", îi scria el soției, în 24 septembrie, încheind cu mărturisirea unei vagi speranțe de revedere acasă, la București. Pe data de 7 octombrie, o scrisoare primită de la cele două fetițe îl tulbură în așa măsură încît ia hotărîrea riscantă, așa cum a procedat și în cazul altor plecări decisive, de a părăsi sanatoriul și de a se reîntoarce la București. Hotărîrea era disperată, pentru că bolnavul nu poate rezista decît pînă la Drăgășani, unde este nevoit să-și întrerupă călătoria. Internat la Sanatoriul diaconeselor din București [3], cu boala agravată, scriitorul se stinge la 19 octombrie 1935, în zorii zilei, în vîrstă de 41 de ani, la Spitalul gardienilor publici, unde fusese mutat între timp printr-o dispoziție discutabilă a medicului care-l îngrijea. Prietenii, surprinși de moartea scriitorului, care și-a tăinuit, dintr-o rară delicatețe, suferința [4], vor veni la Drăgășani, în 22 octombrie 1935, să-l

---

[1] Cf. *Ultimele scrisori ale lui Gib I. Mihăescu, loc. cit.*, p. 27.

[2] *Ibid.*

[3] N. Crevedia, *op. cit.*, pp. 88–89. Cf. „Gazeta", II, nr. 482, sîmbătă, 19 octombrie 1935, p. 6, și nr. 483, duminică, 20 octombrie, p. 5.

[4] „În desăvîrșita-i discreție, Gib I. Mihăescu ne cruțase și de această ultimă și înfricoșată a lui taină", va nota unul dintre cei mai intimi prieteni ai săi, Cezar Petrescu. Suferințele scriitorului, izolat de boală timp de o lună de zile în saloanele unor sanatorii din Sibiu și București, au trecut neobservate, fapt aproape incredibil, chiar și de cei mai apropiați prieteni, după cum mărturisește tot Cezar Petrescu: „Îl socoteam plecat undeva, ascuns, să-și isprăvească două cărți: romanul și volumul de nuvele, despre care îmi vorbise cu atîta optimism, fără nici o umbră de pesimism, în cea din urmă a noastră întîlnire, cînd aripa neagră se deschisese asupra lui și nimeni nu o vedeam" (Cezar Petrescu, *S-a dus un om, un prieten*, în „Curentul", VIII, nr. 2771, luni, 21 octombrie 1935, p. 7).

însoţească pe Gib I. Mihăescu pe ultimul său drum, în cimitirul din marginea oraşului, de unde privirile se opresc pe dealurile cu vii, imagine care a plutit nostalgic pe dinaintea ochilor scriitorului în toate peregrinările sale.

Prima fază din creaţia lui Gib I. Mihăescu este cunoscută mai mult biografic, sub un aspect strict documentar, destinat să pună în lumină împrejurările debutului său literar. Nepublicate în volum de autor şi neselectate nici de editorii de mai tîrziu, primele sale povestiri, aproape necunoscute astăzi, cuprind o serie de note specifice şi abia în germene unele trăsături care se vor preciza şi dezvolta în scrierile lui viitoare. Un dublu interes ar putea să ne apropie astăzi de povestiri ca *Linia întîi*, *Cel din urmă cîrd* sau *Soldatul Nistor*. Este vorba, mai întîi, de trăsăturile generale momentului literar 1919, cu toate marile lui promisiuni şi aspiraţii, cu o efervescenţă şi o psihologie colectivă particulară, care urmau încordării războiului, şi, în al doilea rînd, de afirmarea unei anume viziuni realiste pe care convenţia literaturizatoare nu reuşeşte s-o înăbuşe în scrisul tînărului debutant. Sîntem în etapa premergătoare marilor fantasme şi obsesii, care vor cutreiera mai tîrziu scrisul lui Gib I. Mihăescu, concurînd realitatea obiectivă. Un anumit interes pentru istoria literară porneşte tocmai din această împrejurare.

Poate cam didactică, cum a fost toată literatura acelui moment, o povestire ca *Linia întîi* oscilează între autenticitatea reportericească a faptului trăit şi ficţiunea propriu-zisă. Este interesant de reţinut că atunci cînd vorbim de partea rezistentă a acestor încercări, trebuie să privim de pe acum înăuntrul personajelor, mai greu de reţinut după cartea lor de identitate socială. Scrisă stîngaci, această naraţiune ratează unele efecte dramatice, de care nu-i lipsită, rămînînd o simplă lecţie de umanitate: cazul de conştiinţă al unui tînăr care nu ştie ce viaţă va răpune arma sa. Nu care acelaşi zbucium, într-o riguroasă limitare naţională, îl chinuia şi pe Apostol Bologa, împingîndu-l la dezertare? *Cel din urmă cîrd*, altă povestire de război, aminteşte, cu toate naivităţile ei, ceva de literatura similară a lui Sadoveanu sau Victor Ion Popa. Voican, soldatul ţăran, a învăţat să omoare pe front din plăcere sportivă, şi se bucură mai mult de împuşcarea unui cocor decît a unui duşman. Povestirea nu are substanţă pentru o dezbatere asupra culpabilităţii omorului, voluntar sau involuntar, totdeauna condamnabil omeneşte, justificat de condiţiile frontului. Lăsînd să se vadă prea uşor părţile construite, naraţiunea pare să închidă şi o metaforă a nevinovăţiei răpuse, brutal şi inutil, într-o încleştare absurdă. *Soldatul Nistor*, a treia povestire de război din această perioadă, care merită să reţină atenţia, este mai bine construită. Naratorul, acelaşi elev-plutonier, fire speculativă, obsedat de dramele „morţilor dintre linii", este

pus în opoziţie cu soldatul Nistor, legat puternic de realitatea implacabilă, prins în angrenajul unor raţionamente care nu admit nici o abstracţiune. Şi în acest caz, autorul îşi demitizează personajele, trăgînd repede de pe faţa lor masca sublimă, oricîtă simpatie am vedea că-l îndreaptă spre ele, chiar cînd acestea se numesc, mai tîrziu: Andrei Lazăr, în *Braţul Andromedei*, Ragaiac, în *Rusoaica*, Mihail Aspru, în *Donna Alba*, ca să nu-l mai amintim şi pe Mihnea Băiatu din *Zilele şi nopţile unui student întîrziat*, culorile acestui ultim „portret" fiind mai violente, pînă la satiră uneori. Gib I. Mihăescu se dovedeşte de pe acum, într-o nuvelă ca *Soldatul Nistor*, un analist cu resurse bogate, în special în zugrăvirea psihologiilor elementare.

Aceluiaşi ciclu îi aparţin şi alte povestiri, tipărite între 1921–1922, nepublicate de autor în volumele de nuvele cunoscute, dar incluse de editorii contemporani în culegerile recente. Nu s-ar putea spune că între povestirile menţionate deja, publicate în „Luceafărul" şi „Sburătorul", şi cele din urmă, apărute, cele mai multe, în „Gândirea", ar fi diferenţe prea mari ca valoare literară. Cu o substanţă epică mai bogată şi mai bine stăpînită, în aceste schiţe îşi fac apariţia elementele obsesive, care aveau să reţină pentru multă vreme atenţia comentatorilor operei lui Gib I. Mihăescu. Nicolae Manolescu, în studiul său din 1967, publicat ca prefaţă la cele două volume de nuvele tipărite de Editura pentru Literatură, *Existenţa imaginară a lui Gib I. Mihăescu*, vorbeşte de „tensiunea între real şi imaginar" şi chiar de „un interesant efect psihologic", descoperit mai ales în *Retragerea*, pentru a încheia cu această frază : „Se înţelege, aceste povestiri, ca şi altele din epoca începuturilor lui Gib I. Mihăescu, sînt încă stîngace, scrise mai ales rău, fără subtilitate, şi e îndoielnic că cineva ar fi putut bănui în ele înclinaţiile ulterioare ale autorului" (p. VII). Această „tensiune între real şi imaginar" despre care vorbeşte pe larg criticul, după ce ea fusese observată şi de alţi comentatori (Cezar Petrescu, Al. Bădăuţă, Ion Chinezu, Izabela Sadoveanu, printre cei dintîi) îşi află un punct de plecare însă în aceste povestiri de început, în care puteau fi bănuite, aşadar, sub stîngăciile debutului, „înclinaţiile ulterioare ale autorului".

Personajele acestor prime povestiri, soldaţii îndeosebi, intră în perimetrul unei experienţe directe a autorului şi de aici rezultă, în primul rînd, tendinţa de a-i prezenta fără nici o cît de slabă intenţie de apoteozare. Această tendinţă răspunde poate şi unor sugestii pe care le făcea Lovinescu, frecventat de Gib I. Mihăescu în perioada debutului, cînd denunţa în „Sburătorul" [1] momentul literar anterior ca artificios, retoric şi liric.

---

[1] *Războiul generator de literatură*, „Sburătorul", I, nr. 3, 1919, pp. 64–65.

Învățămintele unor experiențe nemijlocite se fac mereu simțite în schițele, nuvelele și povestirile din prima etapă a activității literare a lui Gib I. Mihăescu. În *Cei din urmă*, zdrobiți de oboseală, un grup de soldați și un ofițer se retrag, chinuiți de imagini diferite, care se suprapun realității. Pe soldatul Mocanu — și din nou îl vedem pe autor pătrunzînd adînc în articulațiile psihologiei țărănești — îl torturează imaginile de acasă, iar pe căpitan teama de a nu fi lăsat singur în fața inamicului. Efectele fricii sînt urmărite în două direcții deosebite, manifestîndu-se destul de pregnant interesul autorului pentru suprarealitatea izvorîtă din frămîntările unor conștiințe în derută, apăsate de obsesii. *Retragerea* va pune în față aceeași psihologie rudimentară, cu reacțiuni limitate, în care se înfige o idee fixă, care determină întregul comportament al personajului. Prezumția unui adulter, sugerat de ospitalitatea pe care i-o acordă o femeie care îl adăpostește, îl determină pe un soldat în retragere să comită un act monstruos, neputînd să desprindă bine imaginea soției „păcătoase", pe care o creează mintea sa înfierbîntată, și cea reală, a femeii înfricoșate de care abuzează, răzbunător, prin violență. În *Soarele*, drama soldaților care se gîndesc mereu acasă și-și păzesc, fără eroism de paradă, cu reacții firești și omenești, viața, este surprinsă în aceleași răsturnări brutale de conștiință, care-l opun pe erou realității distrugătoare.

În aceeași perioadă a începuturilor, scriitorul pare preocupat, cu intenții satirice mai mult, și de un alt tip uman, pe care îl vom întîlni, dealtfel, și în scrierile viitoare ale prozatorului, tratat însă cu alte mijloace, mai sigure și mai complexe. Cine este Aldescu din schița *În tren*, a doua povestire de după debutul scriitorului, apărută tot în „Luceafărul"? Ca toți bărbații lui Gib I. Mihăescu, personajul urmărește un anume ideal feminin, chiar și cînd este vorba de cunoștințe întîmplătoare. Tensiunea dramatică se ivește odată cu alegerea mijloacelor prin care femeia poate fi cucerită. Ca și pentru alți eroi ai lui Gib I. Mihăescu, Ragaiac, Aspru, Mihnea Băiatu, scopul îndreptățește orice mijloc, chiar și „escrocheria, sentimentală". În schița *În tren*, autorul își urmărește cu ironie personajul, un student modest, luat drept mare muzician, cu complicitatea acestuia, de către o femeie frumoasă și cu gustul snob pentru oamenii celebri, oscilînd între efectele de umor și cele comice. Schița, înrudită cu farsele ușoare, își păstrează un anumit interes la lectură. Tînărul de aici este același personaj din *Rusoaica* și *Donna Alba* înainte de investitura tragică. Supără, în astfel de povestiri, mai ales anumite „potriviri", apropierile forțate, făcute, care se văd, așa cum se întîmplă și în primul său roman, *Brațul Andromedei*. Controlul lucid și ironic al autorului salvează bucata de ridicol, cu toate stîngăciile ei, cum este și cazul unei schițe ca *Figurina*, care reia,

de astă dată cu un literat și o protectoare a literelor, datele celei dintîi. Doamna Ifrim vrea să fie o „amantă celebră și ideală" și refuză să vadă că are de față, în persoana lui Bantaș, un biet ins fără nici un talent, fără imaginație și fără personalitate. Pentru a o cuceri, Bantaș acceptă cele mai degradante umilințe și din nou autorul este nevoit să evite alunecarea melodramatică, menținîndu-și, pînă la urmă, povestirea în cadrul convențional al farsei. Aceste povestiri de început, în care personajele se visează eroi, pe front, în muzică, în literatură, acoperindu-și un suflet nevolnic, sărac și scîncitor, n-au beneficiat de aprecierile contemporanilor. Critica actuală păstrează, ușor modificată, aceeași imagine a debutului lui Gib I. Mihăescu. Aceste povestiri depășesc, credem noi, simpla valoare a documentului literar prin elementele rezistente, care trimit la restul operei sale și care sînt scoase din aceleași sondaje îndrăznețe în psihologia personajelor. Mijloacele, fapt explicabil la un debutant, sînt încă rudimentare.

Vedenia, nuvelă scrisă în aceeași perioadă, citită în cercul revistei „Luceafărul", unde face o bună impresie, avea să fie tipărită abia cinci ani mai tîrziu, în „Gândirea" (1924), într-o versiune îmbunătățită. Ea aparține, așadar, unei faze de tranziție, deși va fi culeasă abia în cel de al doilea volum de nuvele al autorului (*Vedenia*, 1929), cînd acesta era considerat, după succesul volumului *La „Grandiflora"* (1928), unul dintre cei mai de seamă nuveliști ai perioadei postbelice. Căpitanul Naicu din *Vedenia* este tot un farsor, un Moș Teacă lăudăros și ridicol, bun în grad, care face paradă de eroism la cazarmă și la cafenea, dar care preferă frontului siguranța căminului. Numai în latura comică și satirică, nuvela ar fi fost reușită, dar scriitorul începe, de la un anume moment, să se lase prins de „cazul" eroului său, ros de o gelozie complicată cu teama de opinia publică și cu evidente manifestări de lașitate, și comicul se amestecă destul de penibil cu elemente tragice, pentru că nu-l putem lua în serios pe acest soț ridicol nici chiar cînd împrejurările aparent dramatice o impun. Acest lucru se întîmplă și în *Singuratecii*, dar mai ales în *Tabloul* — fapt remarcat, în studiul citat, de Nicolae Manolescu —, precum și în *Zilele și nopțile unui student întîrziat*. Aceste oscilații în atitudinea autorului față de unii din eroii săi taie efectul comic, fără să reușească să-i ridice pe aceștia, copleșiți de ridicol, pînă la înălțimea unor destine tragice. Aventura căpitănesei cu ordonanța, cu totul inexplicabilă, dacă ar fi s-o privim cu seriozitate, este un bun subiect de anecdotă sau de farsă și a o pune sub prigoana fatalității înseamnă a complica inutil lucrurile, pentru că de aici nu poate fi scoasă nici o justificare în plus pentru actele personajelor, care nu rezistă decît în cadrul unor situații comice, în care convenția este admisă de la început. Pe o pojghiță prea subțire a realității, se încearcă o evadare în fantastic ce nu reușește, cătușele situațiilor comice fiind prea grele. Mai

ales căpitanul Naicu, care-și „forțează închipuirea ca tabloul să fie și mai sinistru", se sufocă de ridicol și toată scrierea pare mai degrabă o satiră a lașității și a lăudăroșeniei.

Același material epic, scos din experiența militară a autorului, avea să se fixeze la polul tragic abia în nuvela *Troița*, care marchează deplina maturizare artistică a unui talent robust ce-și căutase, în scrierile anterioare, modalitățile proprii de manifestare. Povestirea, care debutează între limite realiste foarte precis trase, aduce pe nesimțite personajele în preajma unei lumi halucinante, care-i acoperă cu umbrele ei mari, acaparatoare, fără să le mai lase posibilitatea întoarcerii în cea reală. Întîmplarea nu are, altfel, nimic extraordinar: oamenii, trei soldați țărani de prin părțile Drăgășanilor, vorbesc și se mișcă firesc, schimbă glume și amintiri de acasă, grăbindu-se să nu-i prindă noaptea la o întoarcere banală din patrulare. Treptat, acest tablou este învăluit, odată cu noaptea care se lasă și cu certitudinea că s-au rătăcit, cu tot ceea ce mintea dascălului Pălălaie, împunsă de spaimă și de lectura Apocalipsului, poate să scormonească. Realitatea amenințătcare se transformă într-o pedeapsă dezlănțuită de forțe supranaturale și scriitorul transcrie o excepțională pagină de prăbușire apocaliptică, folosind elementele naturii răscolite și eresurile populare: „Zăpada lumina de parcă era însăși ziua, pe care noaptea n-o mai alunga la asfințit, ci o prinsese în sfîrșit și o călca acum în picioare, strivind-o subt greutatea întunerecului etern. Prin lumina ei învinsă, cele trei umbre își duceau spaima înghețată în suflet spre cele șapte stele ale Carului-mare, căzut cu oiștea în pămînt. Totul era căzut, răsturnat, dărăpănat, totul se dărăpăna încă. Lăzile sfinților cădeau fără preget, spărgîndu-se una de alta cu zgomot nemaipomenit. Dracii cuceriseră cerul și aruncau de-acolo cu boarfe cu tot pe vechii stăpînitori. Dascălul Pălălaie privea încremenit carul ceresc rupt și azvîrlit ca o biată vechitură, și ochii îi lăcrămau. Printre lacrămi vedea cum toate stelele se desprind de pe boltă, gata să curgă ca o ploaie de pietricele. Iar Tohatinul era șters de pe suprafața pămîntului. Și toate celelalte sate, orașe și măriri ale lumei, căci noaptea de apoi venise: noaptea lui Lucifer! Și era tocmai noaptea Domnului! Și el în zadar mai aluneca pe covorul de ziuă, împietrită și scîrțîietoare, prin frigul fără margini. Capul îi înghețase de parcă era al unui om de zăpadă. Poate că așa se va preface lumea sub noua împărăție a întunericului!" (p. 396) [1]. În preajma troiței pe care camarazii lui Pălălaie o aprind pentru a se apăra de frig, se încinge lupta între cer și oștile întunericului, sub privirea amenințătoare a lui Crist în flăcări, ceea ce înfierbîntă și mai mult imaginația ostașilor care aud trîmbițele judecății de apoi. Lumea reală se retrage total în fața celei imaginare. Această observație, care s-a făcut de mult, trebuie întregită cu corolarul ei. Procesele sufletești care-l conduc pe om în preajma halucinației sînt magistral justificate și amănunțite în *Troița*, ca și în multe alte proze ale autorului. Am putea vorbi chiar de o bază realistă de la care se pornește în investigarea pătrunzătoare a devierilor din conștiința personajelor sale și credem că aici trebuie căutată nota distinctivă, esențială, a prozei lui Gib I. Mihăescu.

[1] Pagina trimite la ediția de față.

În lumea reală a lui Gib I. Mihăescu nu se petrece, dacă ne raportăm la nuvele mai ales, mare lucru, cum au constatat încă primii comentatori ai operei sale (Al. Bădăuță, în „Gândirea", nr. 5, 1929 și Izabela Sadoveanu, în „Adevărul literar și artistic", nr. 488, din 13 aprilie 1930). Cu toate acestea, s-a vorbit, pe bună dreptate, în aceleași comentarii critice, de realismul prezentării orașului de provincie în proza autorului: în nuvele și în primul său roman, *Brațul Andromedei*. Fără îndoială că judecata aceasta era îndreptățită și de contrastul pe care-l făcea literatura lui Gib I. Mihăescu față de proza semănătoristă. Inadaptabilitatea lor fiind de altă natură, eroii săi nu cunosc boala dezrădăcinării, asupra căreia s-a insistat atît în literatura credincioasă tradițiilor rurale, care propunea, voit sau nevoit, o imagine falsă a orașului. În tîrgul din nuvelele lui Gib I. Mihăescu, al cărui arhetip putea să fie orașul natal, Drăgășanii, mici și mari proprietari, negustori și funcționari se întîlnesc la mese epopeice, cu grătar complicat și vinuri de soi, fac dragoste fără complicații idilice, bîrfesc cam în jurul aceluiași subiect, viața conjugală a prietenilor *(La „Grandiflora")*, țes intrigi *(Scuarul)*, mai ales amoroase, dar și politice *(Monumentul)*, aleargă între oraș și moșie, joacă, doborîți de patimă, cărți *(Jucătorul)*, sau se țin de farse groase *(Vin nou)*. Alături se află altă lume, a micilor funcționari, care încearcă să-i imite pe ceilalți *(Filodor)*, lumea birourilor igrasioase din orășelele de provincie sau din Capitală *(Urîtul)*, a cîrciumilor afumate, a oamenilor necăjiți, a birjarilor și a prostituatelor *(Coșul cu tîrguieli, În goană)*, o umanitate măruntă care se hrănește tot din iluzii. Pentru toată această lume amestecată, realitatea devine inacceptabilă, din cu totul alte motive decît în proza tradițională, și interesul scriitorului se dirijează către analiza stărilor sufletești din care se ivesc fantasmele care o substituie.

Concurența dintre vis și realitate în opera lui Gib I. Mihăescu se exteriorizează, în special după 1922, mai ales în tribulațiile erotice ale personajelor. Poate că în nici o nuvelă a autorului ea nu se produce cu mai multă violență ca în *La „Grandiflora"*, tocmai pentru că personajul central, Sava Manaru, pare atît de terestru. Insistența autorului în descrierea mediului,

a chefurilor prelungite și dezmățate, plăcerea meselor încărcate, în care mirosurile și culorile cărnii trimit către un sensualism inferior, ridică, aparent, o barieră de netrecut în calea privirii lăuntrice. Pe acest fundal al vieții de provincie, într-un orășel de viticultori, pictat în culori groase, nemiloase, scriitorul imaginează drama căderii lui Manaru. Bărbat puternic, temut și invidiat de tot tîrgul, Manaru este departe de nevolnicii cuceritori-cuceriți din povestirile de început, prefigurînd, într-o formă inferioară, caracterele tari, neînduplecate, ale lui Ragaiac sau Aspru. Ce-l tulbură pe eroul nuvelei lui Gib I. Mihăescu, aducîndu-l în pragul disperării și la crimă? Sava Manaru face o criză a puterii virile. Bărbăția, pentru aceste naturi neevoluate, înseamnă putere absolută, ceea ce se traduce în plan erotic prin posesiune și supunere. Dealtfel pentru toți cei care împărtășesc mentalitatea lui Manaru, femeia este, după interpretarea populară a legendei biblice cu privire la păcatul originar, un vinovat aprioric. Înșelat de soția sa cu un prieten, Sava Manaru își propune, pentru a se răzbuna, să demonstreze practic această credință populară. Bolnav de orgoliu, nu suferă atît din cauza adulterului soției, care nici nu-l interesează, izolată la vie și în deplina lui putere. Opinia orașului îi mîngîie, în schimb, sau îi rănește vanitatea virilă, după cum simte venind de la ea valul de admirație pentru cuceririle sale răzbunătoare sau de compătimire ipocrită pentru situația sa de soț înșelat: „Ah, ochiul ăsta scormonitor al mulțimii cum taie și cum sfîșie, cum doare! Acum i-a înfrînt tăria, l-a uluit, l-a înfricoșat." (p. 107) Scriitorul descrie, așadar, un caz de hipertrofie a mîndriei virile și mai puțin o dramă a geloziei. Întîlnind, în sfîrșit, o femeie care-l convinge, prin rezistența pe care i-o opune, că și soția sa ar fi putut face la fel, întreaga demonstrație cade și Manaru îl va ucide pe înșelător. Cu aceasta, teroarea brutală, depășind limitele realității, pe care o răspîndește în jur absurda vînătoare a lui Manaru, ia sfîrșit. Există, în nuvela lui Gib I. Mihăescu, o complicitate egoistă, care-i ține strîns uniți pe acești oameni cu interese atît de diferite. Manaru n-o compătimește pe femeia care s-a sinucis din cauza lui. Ramură, seducătorul soției sale, este total nepăsător față de victima lui Manaru, de moartea căreia, într-un fel, în acest lanț absurd, este și el răspunzător. Cuceririle lui Manaru îi bucură pe cei care suferiseră deja această batjocură. La sfîrșit, uciderea lui Ramură capătă caracterul unei crime colective. Pentru cei mai mulți dintre acești „orășeni tihniți și excitați" de aceste evenimente extraordinare, care le tulbură profund existența banală, crima aceasta devine un mijloc de a îndepărta doi rivali deodată. Voit sau întîmplător, nuvela urcă spre satiră și capătă un sens moralizator, crima fiind urmată de pedeapsă.

O victimă a imaginației este și Glogovan din nuvela *Întîmplarea*. Personajul, un gelos stăpînit de aceeași tiranie virilă a posesiunii absolute,

în care intră pînă și gîndurile femeii, se rătăcește complet în propriile sale combinații, care au o foarte slabă atingere cu realitatea. Construind ipoteza unui viol, Glogovan își pune întrebarea absurdă, în ce măsură soția sa s-ar putea face vinovată prin gesturile și atitudinea ei față de agresor. În această nuvelă, mai mult decît în *La „Grandiflora"*, hotarele dintre lumea reală și cea imaginară au fost complet ridicate. Datorită „întîmplării", scena imaginată în timp ce partenerii dramei traversează un codru plin de umbre mișcătoare și de tîlhari devine realitate, spre completa confuzie a eroului, care nu mai poate desluși adevărul de izvodirile minții sale, chinuit de aceleași întrebări asupra fidelității soției. Nuvela mai are un tîlc: întîmplarea ne poate dezvălui altfel decît ne place să ne închipuim că sîntem în realitate, din cauză că n-am avut prilejul să ne manifestăm în sensul latențelor noastre, bune sau rele. Curajosul se poate dovedi laș și viteazul fricos, pentru că numai „întîmplarea le dezvăluie într-adevăr pe toate". Glogovan, neconvins de evidență, tiranizat de orgoliu, își lasă cugetul bîntuit de fantome. Nici Botoran, din *Poarta de fier*, nu are vreun motiv temeinic să-și bănuiască soția de infidelitate și, cu toate acestea, în spatele unei porți de cazarmă, își imaginează, împotriva realității, care devine plan secund, scenele cele mai absurde ale adulterului. Sufletul lui Rărunc din *Scuarul* este devastat de aceeași bănuială. Realitatea dramatică și amenințătoare care-l pune în conflict cu concetățenii dispare, în sufletul personajului instalîndu-se, uriașă, ideea fixă, distrugătoare, a necredinței care trebuie pedepsită pentru mîngîierea demnității virile ultragiate. Abia revenit de la hotarele morții, după o gravă boală, Moinaru din *Singuratecii*, complet nepăsător la suferința de alături, abstras realității spitalului, își lasă imaginația turmentată de deliciile răzbunării înjosirilor, reale sau imaginare, la care îl supune Geneta. Chirurgul din *Mîna*, pradă acelorași fantasme, va avea puterea să ierte, dar se va sinucide, amintind de Radu Șerban din *Donna Alba*, gelozia aflîndu-se, de data aceasta, într-o curioasă complicitate cu orgoliul profesional. Aceste voințe tari se dovedesc extrem de fragile, ca oțelurile fine, și se pot frînge cu ușurință cînd li se rupe echilibrul interior. O linie sinuoasă cîteodată, dar întotdeauna vizibilă, conduce de la Manaru, la Glogovan, Botoran sau doctorul din *Mîna*. Toate aceste personaje sufăr de ceea ce s-ar putea numi complexul lui Othello.

Nu întotdeauna, acesta rămînînd totuși cazul frecvent, sursa halucinațiilor este gelozia. Ea poate fi doar o simplă obsesie erotică sau frica de păcat. Interesantă, din punctul acesta de vedere, cît și prin poezia pe care o degajă, este nuvela *Frigul*. O femeie claustrată la moșie, ca soția lui Manaru la vie, de un soț la fel de tiranic, care își apără feuda sentimentală cu cîinii și cu logofeții, își prepară, într-o ambianță de neliniște,

care merge pînă la teroare, adulterul. Renunțările, osiclațiile, revenirile, decizia sînt un bun prilej pentru o analiză a subconștientului, într-un moment de mare apăsare și într-o corespondență deplină cu un tablou de natură dominat de lumini sîngerii, de umbre și de învăluirile primejdioase și ispititoare ale frigului. Sîntem lăsați să înțelegem că eroina se va sinucide prin îngheț, de teama delațiunii vechilului, frigul, amenințarea necunoscută, devenind o metaforă a izbăvirii și purificării pentru această conștiință surpată de fantasme. Un foarte interesant caz de obsesie sexuală, prin ineditul situației, îl oferă *Noaptea focurilor*. Țăranii de aici, în plină noapte a focurilor din 1907, par mai preocupați de boieroaicele prizoniere la conac decît de pămîntul pentru care porniseră răzmerița: „Facem moarte de om dacă s-o amesteca străin la domnișoarele noastre... Fiecare sat să-și vadă de boieroaicele lui..." (p. 694). Tînărul țăran care rostește această frază amenințătoare este ros de aceeași dorință a femeii inaccesibile, ca mulți dintre eroii lui Gib I. Mihăescu. Asistăm, pornind de aici, la un joc de imaginații ațîțate, desfășurat în dubla partidă, asediatori-asediați, care mută accentul de pe social către același abis al dorinței refulate. În timp ce cea mai tînără dintre femeile asediate la conac de țăranii răzvrătiți se vede urmărită de ochi plini de dorință și, cu imaginația febrilă, construiește în spatele realității, după procedeul atît de cunoscut în literatura lui Gib I. Mihăescu, o a doua, concurentă, boierul Take Asan, comparabil cu bătrînul Iuga din *Răscoala* lui Rebreanu, dar mai viclean, mai puțin grav, farsor, pregătește o lovitură de teatru, care-i va dezarma pe răzvrătiți, oprind această înfruntare de dorințe, în prag de a evolua tragic, cu o soluție în care bănuim din nou controlul ironic al scriitorului. Artemie din nuvela *Între porțelanuri* face o obsesie puternică pentru soția unui prieten. Întocmai ca în alte scrieri ale lui Gib I. Mihăescu, personajul suferă de atracția fructului oprit prin bariere sociale sau, în cazul de față, morale. Artificială, nuvela *Tabloul* aduce aproape același caz, aceeași cădere a personajului principal, totală de data aceasta, fără posibilitatea recuperării morale, pentru obținerea grațiilor femeii dorite. Dincolo de puterea obsesiei, care-i prilejuiește autorului pagini dense, se alunecă în prea multe speculații și concurența real-imaginar pare artificială de data aceasta. *Femeia de ciocolată* ratează tot din această cauză în artificios și convențional, în complicații inutile, în retorism și discursivitate patetică. Abisul sufletesc nu mai este surprins în elementele care-i motivează mișcările, oricît de neprevăzute, interesul mutîndu-se asupra unor complicații bolnăvicioase, un soi de masochism de neînțeles, în care se complace eroul principal.

Izvorul multor obsesii de care sufăr personajele din nuvelele lui Gib I. Mihăescu este boala. Foarte concludentă în acest sens este nuvela, bine

strînsă în armătura argumentelor psihologice, *Semnele lui Dănuț*. Deasupra realității atîrnă un cer greu, încărcat de fatalitate, căreia nu i se poate nimeni sustrage, oricîte încercări, disperate, tragice, ar face. Eroul are presentimentul catastrofei, spre care se îndreaptă fără putința întoarcerii, și toată construcția nuvelei ar putea lesne aluneca în artificios dacă prozatorul n-ar fi un maestru al analizei conștiințelor dereglate. Din nou întîmplarea îl pune pe om în opoziție cu propria sa conștiință, dezvăluindu-i straturi ignorate. Pradă halucinațiilor care-l scot cu totul din lumea reală, Grigore Dănuț, șeful stației Bobeni, năpădit de frigurile care „îi leșinau sufletul, îi paralizau voința, și zugrăveau pe fondul închipuirii gîndurile cele mai sumbre," își imaginează fata, bolnavă și ea de friguri, pe moarte, într-un compartiment al trenului cu care trebuia să vină în vacanță. Absorbit complet de fantasmele imaginației, șeful de gară dă greșit o plecare liberă și se află acum, în mod real, în fața unei catastrofe. „Întîmplarea" îl va arăta pe Dănuț într-o ipostază pe care acest bun tată de familie nu și-o putea bănui. Cînd, într-un moment de luciditate, își dă seama de greșeală, nu face nimic pentru a îndrepta lucrurile și a salva viețile amenințate, printre care și aceea a fiicei sale, nu mărturisește nimic, și se îndreaptă orbește în direcția destinului său tragic. Numai cei care n-au înfruntat întîmplarea verificatoare de conștiințe își mai păstrează iluziile, pare să spună, din nou, în subtext, autorul, pentru că hotarul dintre ceea ce este știut de noi și despre noi și ceea ce ignorăm este în permanență nesigur. În *Fiaza*, un tînăr se stinge ros de o boală necruțătoare și toată nuvela plutește în teroarea morții implacabile. Realitatea, judecata rațională sînt din nou puse în umbră de închipuirea eroilor, elementele psihologice cu care este urmărită această derută fiind desfăcute, ca peste tot, în pătrunzătoare scrutări realiste. Emanoil trăiește un puternic sentiment de culpabilitate față de Ionică, fratele său bolnav, din cauza unei atracții nemărturisite, cu grijă tăinuită în subconștient, revelată întîmplător, pentru fata pe care acesta o iubește. Aceeași tentație a drumului pieziș, ascuns, controlat și interzis de morală, și devierea inevitabilă într-un act compensator, absurd. Sub presiuni inconștiente, Emanoil va face mari eforturi pentru a găsi și aduce din nou acasă o pisică alungată, piaza rea, încercînd să-și salveze, în felul acesta, fratele din preajma morții și să scape de acest chinuitor sentiment de culpabilitate instalat odată cu privirile complice aruncate de Erminia la provocările sale.

O nuvelă cu un loc aparte printre celelalte scrieri ale lui Gib I. Mihăescu este, fără îndoială, *Urîtul*. Contestată de Eugen Lovinescu, care descoperă în ea prea multe trivialități, menționată de Nicolae Manolescu, în prefața citată, „pentru substratul ironic mai evident" (p. XIII), ea se va bucura,

în schimb, de o atenție deosebită din partea lui Nicolae Balotă, în studiul *Universul obsesiv în nuvelistica lui Gib I. Mihăescu*, din „Tribuna", nr. 46, 1969. Criticul face o temerară apropiere, cu invocarea unor nume de scriitori de mare notorietate din alte literaturi, din cea germană îndeosebi, între nuvelele lui Gib I. Mihăescu și expresionism, de care, cel puțin teoretic, autorul român era străin. Dintre toate scrierile analizate de Nicolae Balotă, *Urîtul* se apropie cel mai mult de viziunea și tehnica expresioniștilor. Pentru noi, suprarealitatea grotescă din nuvela aceasta se clădește temeinic pe o realitate socială și umană foarte pătrunzător investigată, cu intenții satirice, de către scriitor. Atenția sa se oprește asupra faunei unei percepții dintr-un cartier mărginaș al Capitalei, proiectată într-o lume de monștri fizici și morali. Așa-numitele trivialități de aici formează, de fapt, materialul concret al unei alegorii cu morala destul de transparentă, deși autorul se ferește întotdeauna să rostească discursuri tendențioase. Procedeul este folosit pe larg de Arghezi în proza satirică. Urîtul înseamnă încătușarea în zonele inferioare, degradate și degradante, ale vieții, luînd în imaginația personajului principal curioase înfățișări zoomorfice și antropomorfice. O anumită insistență în etalarea hidosului, care ne ține fără cruțare încleștați într-o lume de coșmar, nu se mai întîlnește, în altă parte, în scrisul nuvelistului, care, altfel, nu disprețuiește violența. Nu vedem, așadar, cum i-am putea reproșa scriitorului materialul acestei metafore-parabolă, fără să avem impresia că punem sub aceeași acuză și bubele purulente ale biblicului Iov.

Fără îndoială unul dintre cei mai valoroși nuveliști români, Gib I. Mihăescu a rămas, spre deosebire de alți prozatori, credincios acestei specii pînă la stingerea sa din viață. În 1935, îi apăreau două dintre cele mai bune nuvele ale sale: *Noaptea focurilor* și *Visul*[1], iar moartea l-a surprins, după mărturia lui Cezar Petrescu[2], în timp ce lucra la două noi volume: un roman și o culegere de nuvele. Romanele pe care le-a publicat, începînd din 1930, aproape an de an, nu l-au despărțit niciodată de plăcerea prozei concentrate. Pe un spațiu îngust de viață, cîtă se oglindește în literatura sa, scriitorul a reușit să obțină un maximum de încordare dramatică, înaintînd, atît în nuvele cît și în romane, pe o singură dominantă sufletească, pe care am putea-o numi, de la caz la caz, orgoliu viril, tirania posesiunii, gelozie, dorință, ispita care dezvoltă voința de a înfrunta constrîngerea morală și socială, dezechilibrul maladiv, toate fiind surse ale unor manifestări în care psihologicul se învecinează cu fiziologicul, — prilej pentru autor de a combina procedee realiste cu altele naturaliste — pentru a proiecta în afară imaginea unei lumi fantastice, tulburătoare și devoratoare, lipită de cea reală. Reprezentînd psihologii elementare, personajele lui Gib I. Mihăescu, lipsite de dialectica mai subtilă a unei vieți spirituale rafinate și complexe, nu sînt capabile de înfrînare și redresare morală, rămîn pradă tenebrelor și prăbușirii inevitabile. De aici și atmosfera grea de predestinare din nuvelele sale. În legătură cu aceste numeroase cazuri de monomanie și teroare obsesională, erotică mai ales, din literatura lui Gib I. Mihăescu, s-a vorbit mult, începînd cu G. Călinescu, care se oprește, în analizele din *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, în special asupra modului cum definește scriitorul „condiția virilă", de imaginația care substituie viața pe care autorul n-a putut-o trăi din plin, așa cum ar fi dorit-o, din cauza bolii. Literatura acestui scriitor ar ilustra deci unul dintre cele mai tipice cazuri de defulare, cum ar spune discipolii lui Freud. Explicația, adevărată în parte, nu poate satisface în întregime. Am cita aici doar un singur amănunt extras din opera scriitorului, după noi suficient de revelator. Manaru din *La „Grandiflora"* este un obsedat sexual și s-ar părea că scriitorul „a invetat", în finalul nuvelei, o ultimă scenă, care să marcheze, cu și mai multă putere, sufletul acestui personaj torturat de imaginile copulațiunii. Pe pirostriile infernului zugrăvit pe zidul din pridvorul bisericii lîngă care se oprește Manaru, hăituit, după comiterea crimei, de agenții poliției, acesta, gustînd deliciile răzbunării, o vede pe propria sa soție, sub chipul „unei femei, pe care doi draci o țin chincită pe pirostrii, astfel ca flăcările pedepsei să-i mîngîie, cu limbile lor arzătoare, izvorul de plăceri și de vieți, prihănitul izvor al vieții" (p. 145). Cîte nu s-ar putea fantaza, pornind numai de la această scenă, stimulați de psihanaliză, dacă n-am ști că scriitorul a reprodus aidoma, în nuvela sa, imaginea infernului de pe zidul unei biserici din Drăgășani, zidită, după cum ne arată pisania, în 1834. Iată de ce ne place să vedem aici mai curînd un reflex al unei viziuni populare, cu izvoarele în Biblie, asupra „păcatului", a condiției bărbatului și a femeii care-l ispitește. Nu este oare aceeași viziune din primele sale povestiri? Lăsînd deoparte biografia, care, oricum, nu poate oferi decît explicații parțiale asupra operei, vom constata influența unui anume verism psihologic pe care îl propunea o orientare mai generală în proză. Să nu uităm, dealtfel, nici pasiunea scriitorului pentru pictura realistă a mediului de provincie. Iată de ce, într-un moment cînd se insistă asupra universului obsesiv, imaginar, al lui Gib I. Mihăescu, socotim că este necesar să subliniem că proza sa aparține, în primul rînd, realismului.

În romane, Gib I. Mihăescu reia și detaliază analiza unor stări sufletești asupra cărora se oprise și în nuvele. Este de remarcat că în cele două

[1] Prima în „Revista fundațiilor regale", nr. 11, a doua în volumul antologic *Nuvele inedite*, Editura „Adevărul", 1935.
[2] „Curentul", VIII, nr. 2771, luni, 21 octombrie 1935, p. 7.

construcţii de mare întindere, care i-au adus popularitate, cele mai realizate, dealtfel, atît de diferite şi atît de apropiate una de alta, *Rusoaica* şi *Donna Alba*, romancierul va dovedi că stăpîneşte la fel de bine materialul epic, organizîndu-l cu stringenţă după tehnica romanului poliţist, aşa fel încît obţine un maximum de tensiune. Gib I. Mihăescu avea darul creaţiei epice, un simţ deosebit al proporţiilor, un debit constant, plin şi neprevăzut al naraţiunii, care nu lîncezeşte niciodată. De aceea chiar paginile mai slab realizate artistic, scrise stîngaci sau grăbit, îşi păstrează un anumit interes la lectură, rezultat din succesiunea neprevăzută a unor secvenţe epice bine legate, încît cititorul este ţinut în permanenţă sub proiecţia aceleiaşi obsesii. Dacă trecem peste fragmentul de roman *Vămile văzduhului*, pe care nu-l cunoaştem decît ca o mare promisiune, observăm că în toate celelalte ne aflăm, de fapt, în faţa aceleiaşi preocupări: definirea mai exactă a raporturilor dintre bărbat şi femeie. Andrei Lazăr din *Braţul Andromedei*, Ragaiac din *Rusoaica*, Mihail Aspru din *Donna Alba* şi Mihnea Băiatu din *Zilele şi nopţile unui student întîrziat*, patru tipuri perfect distincte de masculinitate, visează, ca şi personajele care gravitează în jurul lor, o femeie inaccesibilă. Cucerirea acestui idol de feminitate, care îi dă scriitorului un incredibil de bogat material epic, în ciuda unei limitări atît de pronunţate, oferă patru soluţii, reductibile, datorită eşecului la care conduc celelalte, la una singură: violenţa posesivă, femeia fiind, aşa cum o păstrează mentalitatea populară, natura slabă, care se înclină. Lazăr, natură efeminată, ratează din lipsă de decizie virilă; Ragaiac hamletizează şi trece pe alături, deşi are toate însuşirile cuceritorului; Mihail Aspru procedează, la început, ca Ragaiac, dar „învinge prin deciziune", cum observă G. Călinescu, comentînd sfîrşitul naiv al romanului [1]. Mihnea Băiatu, craiul, uşuraticul, face un complex de inferioritate intelectuală — aceasta este bariera care-l separă de femeia ideală — şi, cînd o trece, o întîmplare banală, în care se manifestă fatalitatea, transformă comedia în tragedie, eroul ieşind din această experienţă total modificat sufleteşte. Astfel de date îl determină pe G. Călinescu să remarce că psihologia eroilor lui Gib I. Mihăescu se reduce la o trăsătură comună: voinţa extraordinară, care poate merge pînă la manifestări cu totul ieşite din comun, de a cuceri o „femeie inaccesibilă" [2]. Observaţia aceasta, făcută pe marginea romanului *Rusoaica*, poate fi generalizată.

---

[1] *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, Fundaţia pentru literatură şi artă, 1941, p. 681.
[2] *Op. cit.*, p. 679.

Lăudat mult de critica timpului, deşi se fac şi cîteva rezerve, mai ales de ordin tehnic, *Braţul Andromedei*, primul roman al lui Gib I. Mihăescu, a fost, începînd cu G. Călinescu, sistematic contestat. Timpul pare să fi lucrat şi el în defavoarea romanului, distanţînd şi mai mult cele două opinii, încît astăzi, *Braţul Andromedei* mai este pomenit doar pentru a ilustra că nuvelistul Gib I. Mihăescu, unanim apreciat, care se încumeta în 1930 să debuteze ca romancier, păşea stîngaci pe această cale. În ciuda unor neajunsuri evidente, acest roman de început în cariera scriitorului este totuşi departe de a reprezenta un eşec sub raport artistic şi se leagă perfect — anunţînd-o în ceea ce are mai bun şi mai rezistent — de toată literatura ulterioară a autorului şi mai ales de cele două romane care i-au stabilit definitiv reputaţia, *Rusoaica* şi *Donna Alba*. Punerea din nou în discuţie a acestui text, după ce am uitat toate judecăţile gata făcute care-l dezavantajează şi se perpetuează cu rapiditatea şi forţa oricărei negaţii, ne apare nu ca un gest reparator — autorul nu are nevoie de aşa ceva — ci numai oportun.

Romanul pare, la început, că ne va introduce într-o dramă socială. Într-un oraş, care poartă amintirea aceluiaşi Drăgăşani, agitaţiile politice, de grup, scot la suprafaţă personalitatea voluntară, despotică, a domnului Cornoiu. Personajul numărul unu al oraşului este comparabil cu Manaru din nuvela *La „Grandiflora"*, înainte de fixaţia lui sufletească, pentru pofta de viaţă la nivelul simţurilor, sau, mai mult poate, cu Costache Constandache din *Monumentul*, unde direcţiile satirei sînt mai evidente şi personajul mai schematic, un stăpîn absolut, ca şi Cornoiu, pe destinul concetăţenilor săi. Cei care intră în cercul Cornoiu—Constandache ajung, ceilalţi se pierd, nedovedind capacitatea de adaptare necesară, ca profesorul Andrei Lazăr din *Braţul Andromedei*. G. Călinescu, oprindu-se în *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent* asupra acestui aspect, pe larg subliniat ca realizat în critica anterioară, va observa originalitatea autorului, în comparaţie cu un Brătescu-Voineşti, de exemplu, în caracterizarea „adaptabililor" (p. 678). Necruţător cu această carte de început a lui Gib I. Mihăescu, G. Călinescu, fără să insiste, formulîndu-şi repede rezervele, va deschide, în acelaşi timp, una din perspectivele din care poate fi reclamat pentru *Braţul Andromedei* un loc aparte, deloc lipsit de interes, în literatura noastră. Dacă alţi critici i-au acordat romancierului pentru aceeaşi carte poate prea mulţi lauri, nu-i mai puţin adevărat, ceea ce se cuvine din nou subliniat, că în paginile ei, ca şi în nuvelele anterioare, continuîndu-le şi în felul acesta, prozatorul va prezenta, fără rătăciri prea mari din punct de vedere artistic, o faţă nouă, mai aproape de adevăr decît în literatura anterioară, a oraşului românesc de provincie. Rămîne de văzut cîtă ambiţie

pune Gib I. Mihăescu în realizarea unei literaturi astfel orientate. După părerea noastră, aceasta este mai mare decît se crede în general și a fost investită atît în nuvelele sale cît și în romane. Plăcerea observației pe viu, despre care vorbește Cezar Petrescu, în numărul comemorativ pe care i-l consacră „Gândirea", imediat după moartea scriitorului[1], este pentru noi un argument dintre cele mai puternice. Fără nuvelele lui Gib I. Mihăescu și fără acest roman, viața orașului de provincie (place sau nu place formularea, tema este prea frecventă în literatura română ca s-o putem ignora de dragul unui, adeseori, fals protest împotriva sociologismului) s-ar fi înfățișat mai palid artisticește și cu mari lacune.

Nu vom întreprinde o ilustrare de detaliu, pentru că nu aceasta urmărim, ci ne vom opri asupra unui singur episod. Este vorba de întrunirea politică de acasă de la Cornoiu, scenă zugrăvită de un scriitor care-și stăpînește bine mijloacele realiste. Fără ca umorul și ironia să se transforme în sarcasm caragialean, deși sînt tendințe, personajele își păstrează mai bine, cu toate schematizările satirice, căldura umană. Această scenă de salon politic — paginile sînt cu totul noi în literatura noastră — se animează într-un mod particular prin prezența doamnei Cornoiu, amfitrioană inteligentă, care aduce o notă aparte, de frivolitate și senzualitate, în rigorismul unor discuții politice, deturnînd atențiile. Romanul nu-i deloc lipsit de intenții satirice, ci doar încearcă să se ferească de prea multe simplificări în alb și negru, cum se întîmplă adesea în scrierile de acest gen. De aici rezultă însă unele inegalități. Într-un mediu controlat întotdeauna, nu însă prin toate personajele, de ironia autorului, Andrei Lazăr face o notă discordantă. Efectele neplăcute, ca și în *Zilele și nopțile unui student întîrziat*, rezultă din interferența unor elemente eterogene, de unde impresia de căutat, de construit, de artificios și chiar de fals, mai ales către sfîrșitul cărții, în portretizarea acestui ingenuu profesor de științe exacte.

A vrut autorul să construiască în *Brațul Andromedei* o antiteză, cu toate riscurile simplificatoare pe care le comportă o astfel de întreprindere, între mediul parvenitismului politic și lumea de sensibilitate și poezie, singura în care se simte bine iubitorul de stele Andrei Lazăr? Fără îndoială că da, dar se va ține departe de soluția comună a inadaptabilului care refuză, din scrupul moral, „acomodarea" și se prăbușește. Inadaptabilitatea lui Lazăr nu trebuie căutată în afara lui, în mediul exterior pe care nu-l cunoaște nici ca bun nici ca rău, fiind complet străin de el, ci în el însuși. G. Călinescu va vorbi de „drama bărbatului", indicîndu-l pe Andrei Lazăr ca pe un înfrînt erotic. Personajul trăiește așadar o dramă profund

[1] *Amintiri dintr-o viață moartă*, în nr. 10, dec. 1935, p. 510.

individuală. Într-un fel *Brațul Andromedei* este romanul timidității — și nu putem indica multe scrieri asemănătoare în literatura română —, situîndu-se, în consecință, dincolo de problema socială a adaptării la un mediu dat, deși acest mediu are în carte o prezență concretă copleșitoare. Aici este nota nouă pe care o aduce Gib I. Mihăescu în elaborarea unei teme atît de frecvente în literatura noastră, timp îndelungat preocupată de procesul de orășenizare a societății românești, care a fost brusc și de aceea dificil, cu cunoscutul divorț dintre individ și mediu.

Romanul va evolua însă de la epica socială, cum se angajează la început, către o proză tot mai pronunțat lirică. Și este atîta puritate în această carte, în paginile în care timidul Andrei Lazăr, mai fantast cu cît trebuia să devină mai decis față de doamna Cornoiu, se plimbă, cu capul plin de închipuiri, pe marginea prăpastiei. Scriitorul folosește prilejul pentru o excelentă analiză a proceselor timidității. Dacă este vorba să-l considerăm pe Gib I. Mihăescu, cum face Nicolae Manolescu, cu perfectă dreptate, în studiul introductiv la ediția de *Nuvele* din 1967, ca pe un scriitor care „a creat un stil", nu putem ignora, privind acest roman în latura lui poetică, o serie de coincidențe cu literatura lui Mihail Sebastian. Deși apropierea s-a mai făcut, chiar în studiul amintit, rămîne încă de văzut în ce măsură Sebastian este tributar în *Steaua fără nume* acestui roman. După părerea noastră, într-o măsură foarte mare, pînă la unele aproape inexplicabile identități. Al. A. Philippide, un critic deci cu sensibilitate de poet, va vorbi pentru prima dată de patetismul acestei cărți[1], iar G. Călinescu va observa, la rîndul lui, că „substanța romanului e de natură poetică"[2]. Filonul liric al lui Gib I. Mihăescu și Mihail Sebastian este fără îndoială congener, dar netransmis, pe cînd mijloacele în care se concretizează sînt de influență. Conștient sau inconștient, această influență pornește de la Gib I. Mihăescu către Sebastian: pasiunea aștrilor, poezie cosmică, dorința de evaziune pe această cale dintr-o lume, dacă nu rea, pentru că eroii n-o apreciază critic, atunci prea mică pentru setea lor de taină, îi apropie pe Andrei Lazăr și pe Miroiu, acești bizari profesori din punctul de vedere al tîrgului în care locuiesc, așa cum, pînă la un punct, doamna Cornoiu stă alături de Mona, frumoasa necunoscută din *Steaua fără nume*.

Și în acest roman viața exterioară a celor mai multe personaje, mai bogată oricum ca în nuvele, se șterge, prelungindu-se lăuntric, pentru ca de acolo să lucreze ascuns, tulburînd conștiințele, antrenînd în valuri mari subconștientul, pentru a răzbi iarăși la suprafață, într-o lume ima-

[1] „Viața romînească", XXII, 1930, nr. 4 și 5, p. 147.
[2] *Op. cit.*, p. 679.

ginară, halucinantă, modificată după modelul interior, substanțial deosebită și într-o permanentă concurență cu cea reală. În această a doua lume își găsește refugiul și Andrei Lazăr. Cînd amenințarea se va ivi și în preajma iluziei — mașina inventată, un fel de perpetuum mobile, refuză să funcționeze —, el se va prăbuși definitiv, nesuportînd realitatea. Doi critici, astăzi aproape uitați, au subliniat, la apariția romanului *Brațul Andromedei*, această propensiune a lui Gib I. Mihăescu pentru analiza stărilor de subconștiență, cu inevitabilul refugiu într-o lume visată. Pentru că ideile lor trăiesc în ultimele studii consacrate lui Gib I. Mihăescu, socotim utilă și dreaptă risipirea acestui anonimat. Ion Chinezu va nota în *Darul vremii* [1], fără să ezite, „constanta preocupare de a desprinde imboldul unei acțiuni, trăsăturile unui caracter din negura subconștientului", indicînd cu siguranță un drum pe care va merge întreaga exegeză viitoare a operei lui Gib I. Mihăescu, uneori chiar în dauna altor aspecte, care țin de lumea exterioară, deloc neglijabile, după părerea noastră: „Astfel linia dintre « normal » și « anormal » se încovoaie, se șterge, planul realității limpezi și cel al sugestiei se confundă și în cadrul de extremă simplitate al povestirilor lui Gib I. Mihăescu lucrurile și fețele cele mai comune capătă semnificații de vis, de halucinații". Hotarele dintre real și imaginar devin atît de nesigure încît pășim într-o lume de înfruntări tragice: „Această tulburătoare invazie a subconștientului în planul realității dă dimensiuni fantastice, de mare tragedie, întîmplărilor celor mai de rînd". În același timp cu Ion Chinezu, Izabela Sadoveanu se arată într-o deplină concordanță cu aceste idei: „ Fața sub care se prezintă această lume, care bea, chefuiește, face dragoste și flecărește, este numai aparentă. Spiritul cititorului este surprins, ca în tot ce a produs tînărul scriitor, de contrastul dintre această aparență ștearsă, banală și între metafizica, metalogica, ce formează fondul larg și profund al acestor gesturi de toate zilele." [2] Surprinde și aici justețea generalizării la tot ceea ce scrisese mai bun pînă atunci Gib I. Mihăescu, confirmată după aceea de întreaga sa operă literară. Dacă adăugăm și nuanțările lui G. Călinescu și Șerban Cioculescu, avem tot ce s-a scris mai profund despre autorul *Rusoaicei* de către prima generație de comentatori ai operei lui Gib I. Mihăescu.

Care este lumea interioară a lui Andrei Lazăr și ce raporturi se stabilesc cu cea exterioară, în conștiința acestui nou tip de inadaptabil? Nu-i lipsit de interes să-l privim cu ochii lui Cornoiu, omul acțiunilor concrete și neînduplecate, opusul lui Lazăr: „E un individ foarte curios, continuă

[1] Cronica literară la *Brațul Andromedei*, nr. 3, aprilie 1930, pp. 84—86.
[2] „Adevărul literar și artistic", nr. 488, din 13 aprilie 1930, p. 7.

dînsul conversația întreruptă. Se mai ocupă și cu astronomia. Asta desigur n-ar fi prea de mirat din partea lui, care e profesor de matematici și de științe. Dar ce-i curios e că de curînd și-a comandat din străinătate o lunetă, care l-a costat treizeci și cinci de mii de lei... Un profesor care-și economisește leafa, pe sărăcia asta, ca să-și cumpere ceva, e desigur lăudabil. Dar cînd acest ceva e un ochean..." [1] Andrei Lazăr este de la început rupt de lume, pe care n-o cunoaște și nici nu încearcă s-o influențeze într-un fel oarecare, ceea ce ar motiva o prăbușire socială, ratarea unei cariere, separat de mediul în care trăiește de un „ochean", metafora, care l-a tentat și pe Sebastian, aspirației către spațiile necunoscute, către lumile misterioase și infinite, instrument fragil cu ajutorul căruia vrea să scape captivității terestre. Acest fantast mai imaginează și o mașină a mișcării eterne, care-i absoarbe toată energia spirituală. Ambele fapte, adevărate „delicte" pentru lumea lui Cornoiu, îl pun pe Lazăr în afara realității, într-o lume populată, mai mult sau mai puțin, de minuni științifice. Andrei Lazăr ar fi putut rezista așa pînă la capăt, fără nici o întîlnire cu lumea reală, izolat în nebunia lui, în care crede mai puternic decît în universul concret, abia acesta primejdios și halucinant pentru el. În acest punct apare însă, în existența lui dezlegată de viața terestră, doamna Cornoiu, care încearcă să-l aducă pe rătăcitorul Hyperion pe pămînt. Această încercare de a-l abate pe o orbită terestră eșuează, și ea va pleca cu „omul faptei", un viitor domn Cornoiu, profesorul de geografie Inelescu, în fază romantic-lăutărească acum, ușuratic și guraliv. Sugestiile din *Luceafărul* eminescian sînt canalizate pe încetul în direcții satirice tot mai precise în romanul lui Gib I. Mihăescu.

Andrei Lazăr, fire și înfățișare efeminată (luăm cuvîntul în înțelesul lui primar, care trimite la atributele femeii), foarte deosebit de ceilalți eroi ai lui Gib I. Mihăescu, virili și posesivi, ca Ragaiac sau Aspru, reprezintă un caz de fixație erotică la vîrsta copilăriei. Înfățișarea lui îl trădează ațîțător doamnei Cornoiu, în căutarea unei aventuri inedite: „Doamna Cornoiu îl examina într-una completîndu-și observațiile: figura mică, delicată, palidă fără să fie slabă, era într-adevăr aceea a unui copil precoce cu fruntea exagerat de înaltă, cu ochii mari, așternuți de un straniu luciu, intens, negru, neliniștitor; părul închis ondulat ușor la tîmple și cununa lui părea că adaugă și mai mult sumbrului misterios al ochilor; pieptul îngust și mîinile fine duceau închipuirea la un trup mic dar plin, la brațe moi de femeie" [2]. Sfios, simte nevoia de alintare și protecție și se mul-

[1] *Brațul Andromedei*, Editura „Naționala" Ciornei, „Colecția autorilor români", București, 1930, p. 6.
[2] *Op. cit.*, p. 60.

ţumeşte cu gesturi, priviri şi sărutări furişe, toate amplificate şi retrăite, la altă scară, în imaginaţie. Neputînd cuceri o femeie, se lasă cucerit. Romancierul, care pare preocupat de un astfel de caz, imaginează în clasicistul Nedan şi un teoretician, înarmat cu exemple din istorie şi mitologie, al acestei iubiri în care bărbatul, transformat într-o jucărie docilă, se lasă cucerit de agresivitatea virilă a unor femei mari, posesive, cu forme mai mult planturoase decît statuare. Scriitorul înfăţişează în Nedan şi Lazăr două psihologii asemănătoare, dar face greşeala de a-l prezenta, dintr-o nevoie de opoziţie nejustificată aici, pe unul aureolat de sfinţenie şi puritate, pe celălalt josnic şi caricatural. Ca să scoată în evidenţă nobleţea sufletească a lui Lazăr, romancierul nu avea nevoie de caricatura lui Nedan, procedeul acuzînd o oarecare facilitate. Nedan îi expune aproape profesoral lui Lazăr, care îl priveşte la început cu neîncredere, un mecanism sufletesc care le era, în ciuda tuturor aparenţelor, de fapt comun: „Acesta este sensul adevărat al marii, al adevăratei iubiri, dragul meu. Să te simţi purtat ca un copil pe braţele ei imense, să te simţi tu obiect mărunt, bibelou, jucărie, în mîinile acestea, care te mîngîie şi care ţi-au dat marea mulţumire că te-au socotit vrednic de a te considera jucăria lor ...“[1] Doamna Corneiu vrea însă — scriitorul devine din nou ironic — să fie cucerită şi se apără de fanteziile lui Lazăr ca de halucinaţiile periculoase ale unui nebun, iar nevolniciei lui Nedan, jignitoare pentru frumuseţea ei, îi va răspunde cu cel mai deplin dispreţ. Nedan, mai terestru, va accepta, în locul statuarei zeiţe pe care o visa, graţiile îmbelşugate şi trecute ale unei Berta oarecare, caricatura perfectă a idealului său feminin. Lui Lazăr, căruia simpatia evidentă a autorului îi interzice o evoluţie caricaturală, nu-i va rămîne, în schimb, nimic altceva de făcut decît să se afunde şi mai mult, pînă la deplina rătăcire a minţii, în lumea lui de fantasme, pe care n-o poate deosebi, chiar cînd vrea aceasta, de cea reală. Maşina mişcării eterne şi femeia visată se confundă în acelaşi ideal intangibil, sub semnul malefic al îndepărtatei Andromeda. Refuzîndu-i o evoluţie caricaturală, autorul nu va reuşi să-şi salveze eroul, pus în situaţia de a traversa tragic circumstanţe caricaturale, şi sfîrşitul romanului este neconvingător.

Abandonarea himerei — şi aici găsim întregul înţeles poetic al romanului — nu se produce, în cazul lui Lazăr, decît sacrificîndu-l ilarităţii. Consecvent cu propriul său destin, care-l separă de lumea comună, el va urma, într-o sugestie care este tot de izvor eminescian, chemarea stelelor, braţul Andromedei, neființa. Această semnificaţie poetică se sufocă în final în incongruenţele unei paste romanţioase, cu multe întîlniri făcute, ca aceea

[1] *Op. cit.*, pp. 68—69.

cu mecanicul Carol, care trebuia să-i ofere lui Lazăr pilda drumului regăsit către viaţa normală, terestră. Paginile bune din *Braţul Andromedei*, care nu-s puţine, de mare poezie, de pătrunzătoare analiză a stărilor obsesive, ca şi o anumită veridicitate a tabloului social, nu fac decît să ne sporească regretul că nu avem în acest roman al lui Gib I. Mihăescu deplina realizare a atîtor promisiuni. Începutul marii sale literaturi este însă aici, în această mistuitoare iubire pentru Andromeda, care se va numi mai tîrziu, la fel de enigmatic, *Rusoaica* sau *Donna Alba*.

În *Rusoaica*, scrierea temeinică, de maturitate, se face un mare pas înainte în descrierea aceleiaşi obsesii care l-a preocupat pe scriitor şi în *Braţul Andromedei*. Fantezia blîndului Lazăr rătăcea pe spaţii mai largi decît a lui Ragaiac, cu tot efortul acestuia de a-şi rafina spiritul citind cărţi savante, în bordeiul lui de grănicer: istorie, filosofie, autori clasici, abstracţiuni matematice şi chiar cărţi religioase. Această curiozitate faustică nu-l scoate pe Ragaiac, care se deosebeşte din punctul acesta de vedere de Lazăr, dincolo de singura latură sufletească pe care i-o pune în relief romanul: aspiraţia după un ideal de feminitate intangibil, care-l aruncă pradă facilă unor aventuri erotice compensatoare. Pentru G. Călinescu *Rusoaica* este monografia unei singure stări sufleteşti, realizată cu toate personajele, şi nu un ansamblu de psihologii bine individualizate: „Fiindcă nu se preocupă să determine individualitatea eroilor, ci face monografia unei unice laturi sufleteşti, a aspiraţiei bărbatului în genere pentru femeia necasnică, fugitivă, inaccesibilă, *Rusoaica* e un adevărat roman de analiză [1]. Fireşte, nu poate fi vorba de o lipsă totală a puterii de a individualiza personajele, pentru că criticul recunoştea mai înainte „îndemînarea“ cu care romancierul notează „reacţiunile indivizilor“ [2]; Ragaiac nu este rezultatul unei medii statistice şi nu poate fi confundat nici cu plîngăreţul şi terestrul Iliad, colegul lui de sector, cu care urmăreşte aceeaşi femeie, nici cu soldaţii săi, stăpîniţi de aceeaşi obsesie, şi cu atît mai puţin cu Andrei Lazăr. Reacţiunile lor diferite, la acelaşi imbold interior, îi individualizează pînă la urmă. Aceasta nu ştirbeşte nimic din afirmaţia lui G. Călinescu, la care ne-am referit mai înainte, că romanul *Rusoaica* este monografia unei singure stări sufleteşti.

Aşadar Ragaiac gustă plăcerea lecturii în bivuac şi, sub impresia romanelor ruseşti mai ales, care-i dau elementele concrete ale unei frumuseţi feminine misterioase, aşteaptă sosirea acestui sol care să-l vindece de toate insatisfacţiile claustrării şi să-i ofere „marea întîmplare“, să-l împingă „întru întîmpinarea neaşteptatului, a aventurosului, a nemaicunos-

[1] *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, p. 680.
[2] *Op. cit.* p. 679.

cutului, a eternului nou"[1]. Femeia visată trebuia să-i aducă dezlegarea unui mister tiranic, în întîmpinarea căruia Ragaiac merge împins de impulsurile cele mai adînci şi mai obscure ale fiinţei umane. Către acest ţel, acaparator pînă a nu mai lăsa loc şi pentru altceva în conştiinţă, îşi imaginează că se îndreaptă în cele mai avantajoase ipostaze (eroul, salvatorul, cuceritorul, neînduplecatul, cinicul chiar), fapt care-l determină pe G. Călinescu să vorbească de un roman al „situaţiilor fundamentale" ale bărbatului, sau chiar, cu o formulă deja celebră, de o „madame Bovary a virilităţii"[2]. Nici una din ipostazele în care este pus Ragaiac pentru a-şi urmări mirajul nu-i aparţine lui Andrei Lazăr, deşi un moment şi acesta voia s-o cucerească pe femeia iubită prin ceva extraordinar, maşina creată de fantezia sa. Lăsîndu-le eroilor consolarea visului, scriitorul le va încurca paşii, în viaţa concretă, în hăţişurile unor aventuri ţesute cu mare abilitate epică, în *Rusoaica* mai ales, transformîndu-l pe Ragaiac într-un Ulisse modern, care nu mai caută drumul către Ithaca şi Penelopa casnică, ci către o femeie care să poată întruchipa misterul însuşi, la care nu poate ajunge niciodată, pentru că nu are o existenţă aievea.

Ragaiac este personajul la care, fără îndoială, scriitorul a ţinut într-un mod particlar, deşi nu credem că este necesar să-i atribuim prea multe elemente autobiografice, în afara unei experienţe legate, în mod cert, de mediul uman şi geografic pe care romancierul l-a cunoscut bine în timpul cît a trăit în aceleaşi locuri cu eroii săi. Scriitorul va mărturisi, dealtfel, pentru unele amănunte exterioare din biografia personajului său, şi alte surse[3]. În afară de *Rusoaica*, Ragaiac mai apare şi în nuvela *Visul*, sub înfăţişarea unui bărbat cu o reputaţie de mare cuceritor, tot un ofiţer, un irezistibil Don Juan, care nu mai pare preocupat de fantasme erotice, trecute pe socoteala unui bogătaş provincial care-şi caută soţia, tot o „rusoaică" ceţoasă. Imaginea este puţin modificată faţă de personajul din *Rusoaica*. În roman, goana lui Ragaiac după un ideal feminin absolut îl aşează în raza unei existenţe tragice, dar pe altă treaptă decît Andrei Lazăr. Mircea Eliade căuta, în eseul *Apologia virilităţii*, tipul modern de personalitate masculină în consecinţele rezultate din „precizarea dualismu-

---

[1] „Ca erou al meu, Ragaiac are, fireşte, unele preocupări ale mele: cercetările matematice, astronomia etc., pe care i le-am atribuit din bagajul meu personal, socotind că i se potriveau de minune în singurătatea lui; alte preocupări i le-am împrumutat din observaţiile mele în afară, aşa cum orice scriitor, cred, îşi alcătuieşte personajele sale." (Matei Alexandrescu, *Confesiuni literare*, Editura Minerva, 1971, *O oră cu Gib I. Mihăescu*, p. 56.)

[2] *Op. cit.*, p. 679.

[3] Vezi interviul acordat lui Matei Alexandrescu, *op. cit.*, pp. 54–56.

lui om-cosmos"[1]. Bărbatul nu mai este atît de sigur de sine ca în vremurile de inconştienţă, „cînd putea tot pentru că nu voia tot", şi sufletul lui este aruncat „poftelor veşnice"[2]. În ce măsură puteau să-l influenţeze pe Gib I. Mihăescu astfel de idei, pe care fără îndoială le cunoştea din paginile revistei la care colabora cu atîta regularitate? Este cert că pentru romancier idealul masculin nu mai este reprezentat de Don Juan. Ragaiac se spiritualizează, are partea lui de „cosmos", chiar dacă este mai puţin utopic ca Andrei Lazăr, şi chiar foarte întreprinzător cu femeile. Setea lui de ideal rămîne veşnic nepotolită, solicitîndu-i mereu voinţa şi, paradoxal, ea se va manifesta chiar în unele tribulaţii erotice mai puţin „cavalereşti". În ţigăncuşa ştearsă, cu care se tăvăleşte prin ierburile unui decor silvestru, nu vede oare apariţia mitologică a Dianei? Eroul se situează dincolo de realitate chiar într-un banal şi cazon episod amoros ca acesta. În enigmatica Niculina – dealtfel, unul dintre cele mai interesante portrete feminine din literatura lui Gib I. Mihăescu – Ragaiac crede a-şi fi descoperit, la un moment dat, idealul. Aceeaşi fantasmă o întrezăreşte în preajma Ghenei Kersanova sau Marusiei. Inexplicabilă, mai aproape de concepţia unui donjuanism vulgar, rămîne prezenţa Măriucăi în odiseea lui Ragaiac către Rusoaica. Care a fost totuşi intenţia autorului, pe care nu-l putem bănui de un gînd atît de scăzut, încît să rişte o alunecare în trivial gratuit? Această cădere în arcanele instinctului sexual a fost imaginată ca un fel de ispăşire, o trecere prin purgatoriu, pentru cel ce visa absolutul, păstrînd toată candoarea şi gingăşia pentru fiinţa din vis. Dealtfel şi alţi eroi ai lui Gib I. Mihăescu refac experienţe similare: Mihail Aspru din *Donna Alba* şi mai ales Mihnea Băiatu din *Zilele şi nopţile unui student întîrziat*. În astfel de scene de joasă concupiscenţă poate fi bănuită o intenţie de sarcasm. Eroul din *Rusoaica* îşi dă seama de decădere şi încearcă să-şi salveze sufletul în abstracţiuni matematice sau în nemuritoarele versuri ale lui Eminescu din *Odă – în metru antic*. Efectul acestei antiteze este însă grotesc, mijloacele prea rudimentare pentru a salva scena de vulgaritate, şi paginile trebuie considerate complet ratate din punct de vedere estetic. Dealtfel întotdeauna cînd scriitorul a încercat să îngroaşe astfel de antiteze şi-a creat singur piedici pe care n-a putut să le treacă. Cel mai mult suferă, din această cauză, romanul *Zilele şi nopţile unui student întîrziat*.

Acesta este infernul, cu dulci ispite sau cu prăbuşiri perfide, pe care îl străbate Ragaiac în căutarea limanului unde bănuieşte că-l aşteaptă

---

[1] Mircea Eliade, *Apologia virilităţii*, în „Gândirea", nr. 8–9, august-septembrie 1929, p. 354.

[2] *Ibid.*

Rusoaica. Cine este însă această femeie, care umple cu prezența ei o carte întreagă și nu apare niciodată? Rusoaica nu este o ființă aievea, în carne și oase, ci doar un vis, o aspirație în regretele căderii, compensația imaginară a insatisfacției, setea niciodată potolită de noutate, de aventură și candoare. Destinul lui Ragaiac este de a privi mereu la această fata morgana, care se îndepărtează cu cît crede că s-a apropiat mai mult de ea. Din existența ei reală, sub numele Valia, scriitorul dezvăluie puține elemente pentru o făptură concretă. Fata va trece aproape, prin sectorul vecin, controlat de locotenentul Iliad, care, deși îndrăgostit de ea, respectînd dispozițiile superiorilor, o va trimite înapoi, fără ca Ragaiac s-o fi văzut vreodată. Cu toate ingenioasele planuri de recuperare pe care le țese Ragaiac, în care-l implică și pe contrabandistul Bălan, soțul Niculinei, Valia nu mai apare. Vioara ei, purtată de apele umflate de primăvară ale fluviului, va confirma o moarte la fel de misterioasă ca și existența fetei, încît jocul tragic al așteptării poate continua. Rusoaica se șterge definitiv ca făptură reală și rămîne numai un simbol, după un destin pe care i l-a precizat chiar autorul: „Locotenentul Ragaiac este setos de o noutate, de un eveniment neașteptat, care să prefacă complet obișnuințele lui sufletești, de un ideal care nu putea fi întrupat, cred, mai plastic decît printr-o femeie necunoscută și, desigur, frumoasă. În setea aceasta nepotolită de nou, chiar dacă împrejurarea îi aduce dinainte perspective inedite, el bănuiește totuși că, dincolo de ele, s-ar putea găsi ceva și mai minunat."[1]

Ca în toate scrierile lui Gib I. Mihăescu, capacitatea personajelor, mai puțin poate a lui Iliad, de a se iluziona, de a confunda realitatea cu nălucirile propriei lor fantezii, este excepțională. Ragaiac o „vede" pe Valia, știe totul despre ea, îl întrerupe mereu pe Iliad, cînd acesta îi povestește trecerea prin sectorul său, pentru a-i da amănunte „neglijate", pe care povestitorul este obligat să le confirme ca reale. Obsesia ajunge la un punct paroxistic, și Ragaiac nu mai ascultă drama lui Iliad, ci o trăiește, întregită și înnobilată, pe a sa. Rusoaica este o creație a lui Ragaiac, și Iliad este obligat s-o accepte așa cum a imaginat-o el. Din această cauză încearcă și un puternic și tot pe atît de absurd sentiment de frustrare, în care se amestecă gelozia și chiar invidia pe mai norocosul său camarad pe care-l disprețuiește pentru imaginația lui pedestră, nedemnă de idealul pe care tot el i l-a infuzat. Starea lui Ragaiac, atît de obișnuită momentelor de tensiune ale personajelor lui Gib I. Mihăescu, este aproape de halucinare, de pierderea totală a controlului asupra realității: „Eu îi văd, îi văd bine, în chipul cel mai clar cu putință, pentru că

[1] Din interviul acordat lui Matei Alexandrescu, *op. cit.*, p. 56.

nu mai ascult o povestire, o întîmplare care se pare că s-a rezolvat dureros, dar asist la o desfășurare de lucruri ce mă ține holbat și neputincios, ca pe un om legat burduf și trîntit la pămînt, care asistă neputincios și mut la prădarea cuibului iubirii lui, la jertfirea brutală și necruțătoare a tot ce are mai scump și, Doamne! simte cum inima i se înghemuie tot mai mult în ea însăși, pînă la asfixie, în așteptarea ofensei supreme a pîngăririi scumpului trup, prăbușit alături, a celei mai scumpe decît orice pe această lume"[1]. Puterea cu care Ragaiac își imaginează această scenă marchează foarte evident legătura cu personajele povestirilor de război ale începutului, cu Glogovan din *Întîmplarea* sau cu Manaru din *La „Grandiflora"*. În *Rusoaica*, spre deosebire de nuvele, curba visului este ascendentă, purificatoare. În latura aceasta, proza lui Gib I. Mihăescu își precizează evidente surse de esență poetică.

S-a vorbit, în legătură cu *Rusoaica*, de abilitatea cu care toate firele romanului, aparent disparate, sînt strînse de romancier într-un singur punct, așa fel încît întreaga construcție degajă o impresie de forță epică rar întîlnită. Această concentrare a tuturor mijloacelor pentru realizarea unui scop unic, atît de bine pusă în relief de G. Călinescu[2] pentru *Rusoaica*, poate fi observată și în *Donna Alba*. Partea ieșită din comun este o consecință a faptului, unic în felul lui, că toată această demonstrație de forță concentrată se face în *Rusoaica* pentru a împresura, la drept vorbind, o fantomă, o ființă care rămîne complet necunoscută pentru Ragaiac. Scriitorul, ca și în *Donna Alba*, după cum vom vedea, știe să sugereze perfect iluzia realității, angajînd, prin acțiunile exterioare, concrete, ale eroilor, o urmărire cu aspect de intrigă polițistă, cu mijloacele specifice unei specii puțin cultivate și, mai ales, fără succese de profunzime, în literatura noastră. Eroii cărții, în frunte cu Ragaiac, aleargă într-o singură direcție, dovedind o mare încordare de voință, mînați însă de două scopuri aparent divergente, care se suprapun perfect pînă la urmă: capturarea rusoaicei și a contrabandistului Serghe Bălan. Eliminat, Serghe, care cade în luptă cu grănicerii, rezolvă și situația lui Ragaiac față de Niculina, rusoaica din realitate, eroul rămînînd numai prizonierul visului său. Această abilă împletire a două fire epice în vederea unui scop unic, atît în planul imaginar cît și în cel real, subliniază și mai convingător puterea obsesiei, latură în care literatura lui Gib I. Mihăescu a rămas fără egal pînă astăzi.

[1] *Rusoaica*, ediția a treia, Editura „Naționala" Ciornei, p. 157.
[2] *Op. cit.*, p. 679.

Aceeași temă va fi reluată de romancier, cu mijloace asemănătoare, dar cu soluții diferite, și în romanul *Donna Alba*. Este interesant să constatăm astăzi că atenția unor comentatori a fost reținută, la data cînd apărea cartea, mai ales de sensul social al operei. În felul acesta, Mihail Aspru, eroul acestui roman, devine, peste intenția autorului, „simbolul înălțării omului de jos la o aristocrație a muncii și a spiritului", după cum constata Octav Șuluțiu în cronica literară pe care o consacră cărții.[1] Tendința de idealizare a personajului este evidentă pentru că mijloacele folosite de Mihail Aspru sînt mai degrabă ale arivistului. Tînărul avocat apare, în viziunea primilor critici ai lui Gib I. Mihăescu, copleșit de calități, „purificat", „înnobilat" de dragostea lui pentru Alba.[2] Altfel, observațiile făcute de Octav Șuluțiu în „Familia" sînt judicioase și le vom găsi, într-o formă sau alta, și în critica viitoare a operei lui Gib I. Mihăescu. Este de reținut, în special, ideea care privește posibilitățile epice ale romancierului, care știe să concentreze și să dirijeze faptele, prelungind cu abilitate așteptarea, pentru a realiza o unică și continuă „mișcare spre un țel"[3]. Efectul, cum va constata mai tîrziu și G. Călinescu, este, într-adevăr, copleșitor, impresia de forță epică fiind evidentă chiar cînd actele personajelor nu intră în categoria „marilor înfăptuiri". Mai nuanțat și mai aproape de intențiile autorului apare Mihail Aspru în această caracterizare pe care i-o face Ovidiu Papadima: „E atît de lucid, atît de linear în calculele sale sălbatice, care îl îndreaptă spre scop, că se aseamănă eroilor din romanele polițiste. Însă n-are etica naivă, înduioșătoare, a acelor invariabili pedepsitori ai răului; dimpotrivă"[4]. În schimb Vladimir Streinu îl va vedea pe Mihail Aspru numai ca pe un om superior, condus, în acțiunile sale, de o „sublimă dezinteresare"[5]. Această interpretare, care face din Mihail Aspru un personaj controversat, ne determină să insistăm asupra datelor care intră în portretul său moral.

Întocmai ca Ragaiac din *Rusoaica*, Mihail Aspru aleargă după o himeră, Donna Alba, o ființă „suprareală", „inaccesibilă" și „indefinisabilă", pe numele din existența concretă, mai puțin interesantă, Alba Șerban, soția unui descendent domnesc, mare avocat al protipendadei bucureștene. Ca s-o cucerească, Aspru desfășoară o minuțioasă strategie, cînd fantastă, cînd realistă, întotdeauna bine condusă și retensionată de ceea

[1] „Familia", nr. 4, iulie—august 1935, p. 77.
[2] *Ibid.*
[3] Octav Șuluțiu, *Gib I. Mihăescu*, în „Familia", nr. 7—8, noiembrie 1935, p. 110.
[4] „Gândirea", XIV, 8, octombrie 1935, p. 434.
[5] *Pagini de critică literară*, Editura pentru literatură, 1968, p. 127.

ce astăzi se numește, în romanele polițiste, suspens. Fire lucidă, acestui tînăr îi face plăcere să se compare, pînă la urmă, cu un Don Quijote pozitiv, altul așadar decît eroul lui Cervantes, incapabil de orice demers practic, oricît de neînsemnat. Eroul lui Gib I. Mihăescu se crede ajuns, flatîndu-și un anumit orgoliu care vrea să-l separe de trivialitatea vieții concrete, „la hotarele realității în care s-au închegat solid conturuile instabile ale fantasticelor lui visuri de nebun". Aceste visuri de nebun nu-l vor tulbura deloc în afirmarea unei nepotolite dorințe de a trece cît mai repede peste barierele, dacă nu peste cele sociale măcar peste cele materiale, care-l separă de Alba. Proaspăt avocat, se va angaja ca al treilea secretar al lui Georges Radu Șerban, pentru a fi în preajma „idolului". Prilejul este folosit de autor pentru a face o reconstituire a propriei sale experiențe de familiar al sălilor de tribunal. Ambițios, inteligent și de o neînfrîntă voință, Mihail Aspru, care știe să se facă repede util patronului și chiar să se bucure de o anumită faimă juridică, este mai puțin un Julien Sorel și, mai degrabă, cum singur se caracterizează, un vechil întreprinzător și tenace, un Dinu Păturică, mai subtil, cu o dezvoltată conștiință a superiorității umile, care știe să profite, în marginea cinstei, ca asociat în biroul lui Georges Radu Șerban, viitoarea lui victimă. Romanul nu ia aspectul unei înfruntări sociale dramatice, cu toată claritatea liniilor de ascendență (burghezul Mihail Aspru) și de decădere (familiile boierești Ypsilant-Șerban-Buzescu). Aspru nu urmărește o vindictă socială, deși implicațiile de acest ordin sporesc interesul pentru roman, ci caută posedat, cu înfrigurare, „dificila aventură" care să i-o poată apropia, supusă și recunoscătoare, pe această „lady adventure", soția maestrului. Această atracție irezistibilă către un orizont de taină, unde-l așteaptă „ea, zîna neliniștii și a misterului"[1] îi dublează existența reală încă din adolescență. În toată cartea este foarte frecvent termenul ***mister***, amănunt stilistic nu lipsit de importanță. În existența sa dublă, „cavalerul rătăcitor" va fi întotdeauna urmărit cu ironie, dar fără intenție satirică, ci, dimpotrivă, cu simpatie, de omul practic și lucid, care va învinge în toate împrejurările. „Setea de taină și de înalt" a lui Mihail Aspru rămîne numai o aspirație a sufletului, pentru că tot mai mult, după abandonarea ideii de a-și realiza visul printr-un proces răsunător, care s-o repună pe Alba în averea pierdută a Ypsilanților, interesul său se concentrează într-o singură direcție: realizarea unei depline concordanțe între mijloc, apreciat fără scrupul moral, numai din punctul de vedere al eficacității, și scop. Privit numai ca realizare epică, romanul cîștigă mult în concentrare prin

[1] *Donna Alba*, Editura Cultura românească, S.A.R., 1935, p. 20.

împletirea tuturor firelor într-unul central, care se desfășoară ferm, într-o singură direcție.

În *Donna Alba*, ca și în *Rusoaica* și în atîtea nuvele ale lui Gib I. Mihăescu, totul se sacrifică pentru satisfacerea unei obsesii erotice. Acolo unde aspirația amoroasă, care ia forme tiranice, acoperind întreaga viață sufletească a eroilor, cazul lui Ragaiac sau Mihail Aspru, nu se poate realiza deplin, din diferite motive, femeia fiind idealizată sau pur și simplu un produs al imaginației, este acceptat paleativul. E maniera de a se elibera a acestor personaje, care găsesc mai rar o canalizare a elanurilor vitale reprimate într-o activitate spirituală, deși o încearcă: Ragaiac în abstracțiuni matematice și în lecturi savante, Mihnea Băiatu în filosofie — aceste pagini din *Zilele și nopțile unui student întîrziat* sînt, dealtfel, cele mai puțin convingătoare —, Lazăr în astronomie și în invenția sa. Cazul personajului citat la sfîrșit este însă particular, pentru că se va produce, pînă la urmă, o suprapunere între două aspirații nesatisfăcute, ratate: invenția și dragostea pentru doamna Cornoiu. Această reprimare violentă, fără putința găsirii unei alte posibilități de canalizare, îl va conduce la nebunie. Cazul este deci patologic. Ceilalți, cu cît vor fi mai îndepărtați de idealul lor erotic, cu atît vor fi mai expuși unor aventuri cîteodată de-a dreptul abjecte. Antrenat în această direcție, autorul va scrie unele pagini excesive, care se condamnă, dincolo de orice motivare psihologică și estetică, prin vulgaritate. Pînă a o cuceri pe inaccesibila donna Alba (de fapt această inaccesibilitate este mai mult inventată, dedusă din exagerarea unor prejudecăți de castă și a unor bariere morale care apar, pînă la urmă, destul de șubrede), Mihail Aspru se dovedește, ca și Ragaiac, la fel de întreprinzător față de femei, de la prostituata ieftină și pînă la fetele din lumea femeii adorate, cu care își anticipează trecerea îngrădirilor sociale și cucerirea idealului erotic întruchipat în această bizară prințesă Alba Georges Radu Șerban, fostă Russet-Ypsilant, în intențiile autorului prezența misterului feminin însuși. Față de Ragaiac, predispus la un fel de hamletizare, Mihail Aspru este un arc de voință și energie și, de aceea, va renunța definitiv la planurile donchișotești pentru altele mai terestre, în realizarea cărora, fără controlul unei conștiințe prea scrupuloase, dovedește o inepuizabilă tenacitate și inteligență practică. Aici începe dezvăluirea duplicității morale a personajului, indicată și de atitudinea umil-interesată față de Șerban, și tot în acest punct intrăm în intriga polițistă a romanului..

S-a spus despre Gib I. Mihăescu că este creatorul unui stil în proza românească, aflîndu-se, din acest punct de vedere, firește cu alte mijloace, alături de romancieri ca Hortensia Papadat-Bengescu sau Camil Petrescu [1]. Acest stil trebuie căutat numai în direcția „existențelor imaginare" pe care le propune scriitorul în nuvelele și romanele sale? Dacă prin stil trebuie să înțelegem, după definiția cea mai răspîndită, în primul rînd un mijloc propriu de exprimare sau de comunicare, nu putem să nu reținem, în cazul literaturii lui Gib I. Mihăescu, aspectul ei polițist, deși termenul nu e cel mai potrivit și, pe deasupra, mai e și compromis de toată maculatura genului, supus riscului unei comercializări ușoare. Gib I. Mihăescu este poate singurul scriitor care l-ar fi putut reabilita în epocă. Reușitele sale în această direcție n-au trecut neobservate. Un merit esențial în această privință îi revine lui Octav Șuluțiu, care subliniază, printre primii, apariția unei noi formule romanești: „Gib I. Mihăescu a aplicat metoda romanului polițist analizei psihologice și prin aceasta a creat o nouă formulă, care-i e proprie" [2]. Vladimir Streinu va vorbi, de asemenea, de „formula de polițism psihologic în care lucrează autorul" [3]. Vin să se adauge apoi subtilele observații pe care le face, și în această direcție, G. Călinescu în *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*. Creatorul unui stil în nuvelele și, mai ales, din punctul acesta de vedere, în romanele sale, Gib I. Mihăescu a introdus elemente de psihologie abisală acolo unde acestea păreau improprii, în cadrul acțiunilor clare, dirijate de logică, ale romanului polițist.

Cel mai bine se prezintă această intrigă polițistă în *Donna Alba*. Romancierul epuizează o gamă extrem de variată de mijloace pentru a-l conduce pe Aspru la scopul urmărit, adîncindu-i, cu fiecare episod imaginat, psihologia, dominată de o voință crescută din și în vederea satisfacerii obsesiei erotice care îl stăpînește. În rezultatele ei sociale, această obsesie îl pune într-o situație morală duplicitară. Urmărind-o ca într-un „vis hipnotic" pe Alba, robit de grațiile ei fizice, asupra cărora scriitorul insistă cu o plăcere evidentă, Aspru descoperă că prințesa se întîlnește într-un parc deocheat cu Preda Buzescu, nobil scăpătat, fratele fostului ei amant, Tudor Buzescu, ucis în duel de soțul Albei. Prilejul este folosit de scriitor pentru a prezenta, nu fără intenții satirice, cîteva tipuri de aristocrați decăzuți. Detracatul Preda intrase prin rapt în posesia corespondenței Albei cu Tudor și exercita asupra acesteia un șantaj josnic. Ducînd o existență dublă, Aspru reușește, după mai multe peripeții polițiste, să-și însușească, tot prin furt, prețioasa corespondență, tocmai cînd, la sfaturile sale, prințul Preda voia s-o restituie Albei, într-un suprem gest cavale-

[1] Nicolae Manolescu, *op. cit.*, p. V.
[2] „Familia", nr. 7–8, noiembrie 1935, p. 111.
[3] *Op. cit.*, p. 128.

resc, cu miza sentimentală rîvnită și de primul. Furtul este justificat astfel de Mihail Aspru, care rezolvă cu ușurință orice dilemă morală: „Oho! mă amuză nespus această hoție, pe care o socotesc legitimă și morală. (...) E o fericire fără margini să săvîrșești meschinării în vederea unui țel minunat, limpede, moral." Raskolnikov, la alte dimensiuni, grav și tragic, niciodată farsor, nu gîndea altfel. Cum prințul Preda nici nu intenționa să restituie toate scrisorile compromițătoare, aura cavalerismului, cu care se autosugestionează mereu, pare neștirbită în jurul frunții adoratorului Albei. Nici jocul dublu față de Georges Radu Șerban, autoritar pînă la gestul tiranic, gelos, dar cinstit și generos, nu-i zguduie prea tare conștiința. Cea mai evidentă probă a acestei ambiguități morale, în ciuda aparențelor create de iubirea idolatră pentru această femeie idealizată, ține însă de natura raporturilor cu Alba, finalizate printr-o minciună care spulberă definitiv orice urmă de cavalerism donchișotesc. Dacă revenim la Andrei Lazăr, observăm că acesta este pur și infantil, incapabil de a trăda pe cineva. Nici Ragaiac, mai lipsit de scrupule, nu-și trădează idealul visat, cu toate că este crud pînă la sadism cu Niculina și cu Marusea, femeile cu care se întîlnește în realitate. Care ar fi fost conduita lui Ragaiac dacă Rusoaica ar fi luat înfățișarea unei ființe reale, pe care o întîlnești pe stradă, și pentru cucerirea căreia ar fi fost obligat să desfășoare și alte mijloace decît cele polițiste, folosite în roman pentru a o descoperi, nu pentru a o cuceri? Experiența aceasta a fost lăsată de autor lui Mihail Aspru din *Donna Alba*. Credem că toată energia și inteligența puse în joc de acest personaj pentru a-și atinge scopul, cucerirea femeii iubite, nu-l înalță, nu-l înnobilează, cum s-a afirmat, idealul lui nefiind, cum se înșeală Liviu Petrescu, „frumusețea", pe care ar căuta-o în primul rînd „în ordinea valorilor morale" [1]. Dimpotrivă, dacă trecem peste unele declarații mistificatoare și rămînem numai la acțiunile pe care personajul le întreprinde, observăm că tot ce pare dezinteresare, act gratuit, complicație izvorîtă din rafinament estetic, este de fapt rezultatul unui calcul rece, interesat, scopul fiind urmărit cu cea mai mare tenacitate, dar și cu o deplină labilitate morală. Mihail Aspru numai visează, întîlnindu-se undeva cu detracatul Preda în aceste speculații, restituirea netranzacțională a corespondenței care o putea compromite pe Alba: „aceasta va fi marea mea faptă, marele meu gest, marea mea lovitură!" [2] Este suficient însă — și-l bănuim mereu ironic pe autor — să vadă piciorul

[1] Liviu Petrescu, *Realitate și romanesc*, Editura tineretului, 1969, p. 234.
[2] *Op. cit.*, p. 335.

dezgolit de un gest nevinovat al Albei pentru a-și schimba „fundamental toată ordinea ideilor și vointelor". Marea faptă nu va mai avea loc și vom asista numai la marea lovitură. Aspru, privit cu mai multă seriozitate de romancier, care nu-l face ridicol, nu-l caricaturizează, intră în galeria eroilor farsori, urmăriți, în schițele de început *(Figurina, În tren)*, cu o ironie ucigătoare. Intenția de a restitui dezinteresat scrisorile îl stăpînește numai atît timp cît Alba îi apărea „o formă de poveste, o candidă și ideală întruchipare de vis"[1]. Devenită o „femeie palpabilă și dorită", ea trebuie cucerită oricum, prin orice mijloace. De fapt, chiar atunci cînd Mihail Aspru încearcă o „expunere cinstită a sacrificiilor" sale pentru a intra în posesia scrisorilor oferă tot un tîrg și se află iarăși lîngă eroii farsori: Aldescu, Bontaș, din schițele menționate, Mihnea Băiatu, inegalul personaj din *Zilele și nopțile unui student întîrziat*, sau Nae Inelescu din *Brațul Andromedei*. Diferența este dată doar de simpatia cu care-l privește romancierul. Aceeași simpatie, fără să-l mai poată salva însă de ridicol, i-o acordă și lui Mihnea Băiatu. Autorul a fost întotdeauna captivat de genul uman reprezentat de Mitică, care primește ceva de la celebrul personaj al lui Caragiale, înnobilat de Camil Petrescu, așa fel încît inteligenței practice i se adaugă și însușiri care țin de sensibilitate, și, prin Gib I. Mihăescu, de voință. Atît Mihnea Băiatu, cît și Mihail Aspru se află angajați pe o pantă periculoasă, care le impune compromisul, dar își păstrează, sub privirea îngăduitoare a autorului, capacitatea de autoiluzionare. Mihail Aspru este sublim și ridicol atunci cînd, în preajma scopului, se lamentează negustorește: „Dar numai pentru două ceasuri, numai pentru două ... Atît era prețul (să reținem termenul, *n.n.*) zbaterii acestor aproape zece ani ..." (pp. 345–346). Mihail Aspru, cu toate că se declara un fantast, nu poate depăși limitele unei gîndiri practice și ezitările lui, schimbarea hotărîrilor, amînările au în vedere obținerea unui profit maxim, fie el și sentimental. Pentru că nu suportă îmbrățișarea dezgustată și pasageră a Albei, hotărîtă să accepte numai cu trupul tîrgul pe care bănuiește că i-l propune, Aspru nu va preda cavalerește scrisorile compromițătoare, ci va recurge la ceea ce singur numește „violul cugetului", care este „infinit mai dulce decît o voluptate banală" (p. 352), dar poate și mai reprobabil. Supralicitîndu-și virtuțile cavalerești, întotdeauna închipuite, dă o adevărată lovitură de teatru, asigurîndu-o pe Alba, suprem act al comediei pe care o joacă cu ingenuitate uneori, că n-a dorit, oferindu-i scrisorile, decît să-i aducă eliberarea, dîndu-i posibilitatea să mărturisească totul soțului (ceea ce dorea cel mai puțin), spre fericirea aces-

[1] *Ibidem*, p. 337.

tuia și „creșterea infinită a puterii"[1] ei „printr-un mare act de autobiruință și de biruință totală și de limpezire, de luminare"[2]. Această minciună, rostită fără tresărire, dar cu spaimă, pentru că este tot mai amenințat de năruirea întregului și complicatului eșafodaj pe care îl construise, îl transformă subit, în conștiința uluită a Albei, în „marele caracter" și „puternicul suflet"[3] într-un „pisc candid și auster de morală"[4], căruia îi va ceda, cucerită de admirație și tenacitate, la primul gest posesiv mai îndrăzneț. Alba este inconsecventă în acest final, iar Aspru își dă seama de inutilitatea drumului său ocolit și a cazuisticii risipite. Autorul va ridica între Alba și Aspru noi obstacole, așa fel ca jocul urmăririi, excelent realizat de romancier, pe aceeași linie nesigură care separă actul moral de cel reprobabil, să poată continua. Mărturisindu-se soțului, pentru a corespunde înălțimii morale, inexistente, a amantului, Georges Radu Șerban, singura victimă a acestei înscenări, se va sinucide.

A mai afirma, în aceste circumstanțe, cum a procedat Vladimir Streinu, că Mihail Aspru „predă simplu fără nici un fel de pretenție"[5] scrisorile ni se pare tot una cu a ne lăsa furați de iluziile eroului lui Gib I. Mihăescu. Fără să știe cît de false sînt „preceptele absolute" care au impresionat-o atîta, Alba va rosti, într-o frază glumeață de la sfîrșitul romanului, un adevăr de care nu e conștientă: *„Sigur, domnule moralist, care-ai jignit grav orgoliul meu feminin și ai ucis un om cu preceptele absolute și cu marile d-tale gesturi"*[6]. Aceste mari gesturi sînt, de fapt, ale unui comediant interesat, care-și comentează cu amară ironie, în momentul cînd se vede din nou îndepărtat, din cauza lor, de idealul dorit, adevăratul gînd ca fiind „dezordonat și necuviincios, cu totul nepotrivit cu părerea ce și-a făcut despre mine"[7]. Lipsa evidentă de gratuitate a actelor sale, dirijate, în ciuda unor ocoluri pe care eroul le califică fantastice, cu o rar întîlnită consecvență și tenacitate, în vederea atingerii scopului urmărit, îl așează pe Mihail Aspru departe și de imaginea ispititoare a unui homo-estheticus, despre care vorbește Liviu Petrescu în studiul său. Roman „al aspirației, al tensiunii spre un scop", „al așteptării transformate în elan", cum îl consideră Octav Șuluțiu[8], al aparențelor argumentate în-

[1] *Donna Alba*, ed. cit., p. 350.
[2] *Ibidem*, p. 351.
[3] *Ibidem*, p. 385.
[4] *Ibidem*, p. 386.
[5] Vladimir Streinu, *op. cit.*, p. 127.
[6] *Donna Alba*, pp. 415–416.
[7] *Ibidem* p. 385.
[8] Gib I. Mihăescu, *Donna Alba*, în „Familia", nr. 4, iulie – august, 1935, p. 76; *Gib I. Mihăescu*, în „Familia", nr. 7–8, noiembrie 1935, p. 110.

tr-un adevărat „delir cazuistic", după opinia lui G. Călinescu[1], sau al unei aspirații în care de fapt se „întreprinde parodia așteptării", cum afirmă Nicolae Manolescu, *Donna Alba* este, am putea încerca o altă definiție, romanul ambiguității morale, într-un suflet ros de o obsesie erotică atotstăpînitoare, care nu mai permite să se distingă cu claritate, după modelul bine cunoscut din întreaga operă a lui Gib I. Mihăescu, între aparență și realitate, între moral și imoral. Firește, se exclude orice intenție tezistă din partea autorului, tot interesul romanului reducîndu-se la abilitatea țesăturii epice, în această goană, pe căi interioare și exterioare atît de neprevăzute, către țel.

Între cele două mari romane, cu destule puncte de legătură între ele, *Rusoaica* și *Donna Alba*, Gib I. Mihăescu a scris *Zilele și nopțile unui student întîrziat*, început înainte de *Rusoaica* și terminat după apariția romanului care avea să-i aducă celebritatea. Cartea a suscitat multe discuții și opinii contradictorii. Ea ne pune, astăzi, din nou în fața întrebării: este, într-adevăr, acest roman numai o pauză în care autorul s-a amuzat parodiindu-și propriile sale personaje, sau un semn de oboseală între *Rusoaica* și *Donna Alba*, romanele care, împreună cu nuvelele, îi asigură autorului un loc dintre cele mai onorabile în istoria literaturii române din perioada interbelică? Octav Șuluțiu va supralicita calitățile romanului în „Familia", declarînd fără echivoc că „Mihnea Băiatu va rămîne ca tip în literatura noastră"[2]. Posteritatea însă abia își mai amintește de acest roman. Mai ponderat în aprecierile asupra acestui roman al lui Gib I. Mihăescu, Șerban Cioculescu va observa, la rîndul său, viabilitatea personajului central din *Zilele și nopțile unui student întîrziat*: „Un tip de student etern, cu o coloratură de oltean șmecher și crai de mahala"[3]. Încheierea lui Șerban Cioculescu, oricîte observații, fundamentale, va face asupra deznodămîntului romanului, nu-i este întru totul defavorabil: *„Zilele și nopțile unui student întîrziat* înseamnă o apreciabilă înnoire prin prezentarea unui tip bine închegat cu surprinzătoare mijloace comice, dar a cărui inconsecvență denaturează adevărul"[4]. Cînd Pan M. Vizerescu va vorbi, în cronica sa din „Gândirea", de „silința tragică de a renaște"[5] a eroului din acest roman, de „refacerea unei voințe"[6], drumuri care pot

[1] *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, p. 681.
[2] „Familia", nr. 4, 1935, p. 110.
[3] *Aspecte epice contemporane*, „Revista Fundațiilor regale", nr. 10, 1934, p. 154.
[4] *Loc. cit.*, p. 156.
[5] „Gândirea", nr. 6, iunie 1935, p. 332.
[6] *Ibid.*

fi observate în destinul lui Mihnea Băiatu, va scăpa din vedere, în entuziasmul său, să mai precizeze dacă această înălțare morală, pe care o comentează cu atîta zel, se realizează și din punct de vedere estetic. Pentru G. Călinescu acest roman controversat al lui Gib I. Mihăescu nici nu există măcar ca operă demnă de vreun interes estetic oarecare, de vreme ce nici nu-l comentează, alături de *Brațul Andromedei*, de *Rusoaica* și *Donna Alba*, în nici un fel în *Istoria literaturii române*. [1]

Toate aceste opinii și controverse în jurul romanului *Zilele și nopțile unui student întîrziat*, provocate de evoluția spectaculoasă, prin inconsecvență, a eroului principal, ne determină să ne punem și noi aceeași întrebare: ce loc ocupă Mihnea Băiatu în galeria eroilor lui Gib I. Mihăescu? Mihnea Băiatu, oricîte inconsecvențe îi alterează portretul, nu face parte din altă familie decît Ragaiac și Aspru, personajele care i-au adus romancierului sufragiile unanime ale criticii. Dacă celelalte personaje impun tocmai prin marea consecvență din conduita lor, fiind modele de încăpățînare și voință în atingerea scopului, Mihail Aspru în special, Mihnea Băiatu suferă, la un moment dat, o evoluție inexplicabilă, transformîndu-se în opusul lui: ușuratic și chiar molatic, în afara tertipurilor, deloc măgulitoare pentru „spiritul lui practic de oltean dîrz" (p. 181) [2] cu care-și păcălește gazdele, lipsit total de voința de a munci, personajul devine către sfîrșitul romanului un om ros de mari ambiții de cărturar și un model de virtute. Craiul de mahala, șmecherul care nu-și plătește chiria și masa la restaurant, preferînd fuga, tînărul care pozează în romantic sentimental și se crede un „strateg încercat" (p. 326) în amorurile periferice, eternul student care nu-și poate trece examenele și face un profund complex cultural, singurul fapt care-l poate face sfios, devine subit un cenzor al moralei și un studios inițiat în cele mai adînci taine ale filosofiei, un claustrat sacrificat deplinei asceze spirituale. Eroul însuși nu se mai recunoaște

[1] Al. Piru, într-o scurtă și substanțială *Postfață* la ediția scoasă de Editura „Scrisul românesc", Craiova, 1974, aduce discuțiile asupra acestei cărți pînă la ultimele opinii critice cu privire la valoarea ei. Singulară apare în special părerea lui Ov. S. Crohmălniceanu, care consideră, în *Literatura română între cele două războaie mondiale*, I, 1967, contrar tuturor opiniilor anterioare, că *„Zilele și nopțile unui student întîrziat* rămîne cel mai bun roman al lui Gib I. Mihăescu". Afirmația aceasta, la care Al. Piru, dealtfel, nu subscrie, ni se pare cel puțin discutabilă. Nu știm dacă poate fi citat alături, cum procedează Al. Piru, și Nicolae Manolescu cu studiul său din „Viața românească", 1963, cînd califică acest roman, în *Existența imaginară a lui Gib I. Mihăescu (La „Grandiflora", Nuvele*, I, 1967) ca o operă „aproape trivială", potrivită pentru a ilustra „mediocritatea conștiinței artistice a scriitorului" (p. V).

[2] *Zilele și nopțile unui student întîrziat*, Editura „Cugetarea", 1934.

în unele din actele sale cînd declară: „Nu este tot el Mihnea Băiatu și acum? L-a schimbat Dumnezeu în cîteva zile, de nu se mai recunoaște defel nici dînsul?" (p. 329). Dintr-un singur unghi Mihnea apare la fel de consecvent în prima ca și în cea de a doua ipostază, apropiindu-se, în acest punct, de un tip de erou specific literaturii lui Gib I. Mihăescu. Conștiința lui este dominată, cu aceeași putere care-i mistuia pe eroii din *Rusoaica* sau din *Donna Alba*, de o himeră: femeia misterioasă și inaccesibilă, o „figură palidă de fecioară, cu ochii pierduți în cine știe ce gînduri streine de tot ce e în jur" [1], o „fantomă ieșită în cale-i din nepătruns și perfecțiune". Barierele care-l separă pe Mihnea Băiatu de idealul său, deși ridicate mai ales pe diferența de cultură, le prefigurează pe cele din *Donna Alba*: „Acesta era doar jocul lui în fața exemplarelor femeiești aristocrate și superbe, care i se păreau că scapă din jungla cărților și-a gîndurilor, pentru a arunca uneori priviri mirate și neînțelegătoare asupra tărîmurilor de dincoace, unde colcăie viața adevărată, cum îi spunea Băiatu, și unde el se simțea cu adevărat maestru și stăpîn" [2]. Arina Velovan, femeia în care Mihnea Băiatu investește idealul său de puritate, „acest chip, pentru el aproape transcendental" (observăm aceeași tendință de a realiza opoziții violente care să justifice așteptarea și căutarea îndelungată: doamna Cornoiu-Lazăr, Ragaiac-Valia, Mihnea-Arina, Aspru-Alba), are o evoluție la fel de forțată ca și adoratorul ei. Dacă Mihnea urcă nemotivat, luptînd să depășească tocmai mediul în care „se simțea cu adevărat maestru și stăpîn", Arina, studentă eminentă și asistentă la o catedră de filosofie, coboară brusc, pînă la vulgaritate chiar. Refăcînd în sens invers drumul lui Mihnea, Arina îl căuta de fapt pe acesta, așa cum era în realitate, cînd el tocmai se străduia să se spiritualizeze. Autorul ratează aici, evoluînd către melodramă, un bun subiect de farsă. Aceste drumuri rătăcite nu degajează o semnificație mai adîncă și partea a doua a romanului trădează un schematism psihologic în care complicațiile livrești introduse de autor ies prea puternic în relief. Nimic nu îndreptățește curioasa convertire a lui Mihnea Băiatu, din finalul romanului, și nici eșuarea Arinei în vulgaritate, comentată în acest mod brutal: „Aceasta e fecioara cu ochii pierduți în infinit, femeia asta care tratează atît de comercial un lucru atît de obscen" (p. 402). Este evident că scriitorul n-a găsit acestui roman o încheiere care să izvorască firesc, din logica interioară a cărții — poate că a dăunat și întreruperea îndelungată a lucrului la *Zilele și nopțile unui student întîrziat* și reluarea lui mai tîrziu — oscilînd între mai multe soluții, pînă ce s-a oprit, parcă grăbit, la una improvizată.

[1] *Zilele și nopțile unui student întîrziat*, pp. 179 – 180.

[2] *Ibidem*, p. 184.

te care rezistă numai
cu bune mijloace de
și chiar justifică anu-
a caracterelor. Scenele
i ca Vulpache și Nisi-
est roman. Sindrofiile
" ginerelui sînt de un
ciatu, studentul întîr-
interese, se mișcă fi-
În acest roman, perso-
nt tipologic înnoitor.
personalitatea, și așe-
intre cărți și abstrac-
ă în convenționalism.

într-o operă pe care o
ini și rotunji. Aceasta
I. Mihăescu să dea o
tematicii din *Rusoaica*
-au tulburat în aceste
te oțioasă pentru că,
pă opera definitivă și
ul fiind ipoteză. Sînt
romanul *Vămile văz-*
Mihăescu. Fragmentul
b titlul *Împricinații* [1],
inedite din același ro-
meinice că nu riscăm
m cît mai departe de
neral, despre lucrările
evoluție a unei ac-
, și întregite subiectiv
zut, oricum, care sînt
mărturii poate depune
cu temă țărănească.
fragmente în numărul
lecembrie 1935, vedea
din acea vreme, adică

embrie 1935.

„romanul misticismului popular" [1]. Dovada era căutată nu atît în paginile propriu-zise ale romanului, atîtea cîte se cunoșteau, și pe care revista se însărcinase să le publice, cît, mai ales, într-o povestire ca *Troița*, în al cărei „vizionarism" de esență mistică era împinsă și această ultimă operă a scriitorului. Nu de dragul de a întoarce lucrurile pe dos, socotim că o apropiere, din acest punct de vedere, a celor două scrieri ale lui Gib I. Mihăescu este forțată, deși, în alte privințe, se pot face raportări profitabile. Nu retractăm nici termenul de „capodoperă" care a fost dat *Troiței*, ci, cel mult, încercăm să-l justificăm altfel.

Gib I. Mihăescu s-a apropiat de mai multe ori de viața rurală, sursă atît de importantă, timp îndelungat, pentru prozatorii români, fără să aibă însă deloc preocupări semănătoriste. Debutul în literatură și-l face urmărit de imaginile războiului, dar este de remarcat că, spre deosebire de scrierile viitoare, eroii săi din aceste povestiri de început sînt țărani: *Soldatul Nistor*, *Cei din urmă*, *Retragerea*, *Soarele*. În toate aceste povestiri, autorul se arată preocupat nu atît de prezentarea unor „scene de război", cît de demontarea articulațiilor unei psihologii elementare, rămase pe această treaptă nu din incapacitatea de a se sensibiliza, ci din cauze materiale cît se poate de bine cunoscute. Războiul, rațiunile luptei și reacțiunile oamenilor vor fi justificate nu cu abstracțiuni, ci în imagini ca cele care îi torturează pe soldații din *Cei din urmă*, din *Retragerea* sau din *Soarele*, chinuiți de „vedeniile" de acasă. Preocuparea scriitorului este dirijată mereu către sondajul acestor conștiințe naive, în reacțiunea ori la presiunea spaimei sau a unei amenințări provocate de factori exteriori: războiul, în nuvelele de început, primejdia morții în mijlocul naturii dezlănțuite, care răscolește un fond sufletesc superstițios, în *Troița*, flăcările răzmeriței în *Noaptea focurilor*. Interesul scriitorului este solicitat, și în această parte a operei, tot de sondajul psihologic. Vizionarismul mistic din *Troița* se integrează în mijloacele de expresie folosite de scriitor în această nuvelă, pentru a pătrunde în abisul sufletesc care formează, și de această dată, obiectul analizei sale.

Ce puteau fi, cu această experiență anterioară, „împricinații" din *Vămile văzduhului?* Fișe pentru personajele unui roman mistic? Ne îndoim, pentru că nu avem nici un element probant nici în literatura anterioară a autorului, după cum am văzut, și nici în fragmentul publicat. Gib I. Mihăescu ne apare prea lucid ca să renunțe la ironia cu care controlează întotdeauna în conștiințele surpate ale eroilor săi ravagiile obsesiilor, fie ele chiar mistice, așa cum izbucnesc în halucinațiile dascălului Pălălaie

[1] „Gândirea", nr. 10, 1935, p. 493.

din *Troița*. Cît îi privește pe „împricinații" din ultimul roman, ei par mai degrabă preocupați de altceva. Fragmentul debutează, dealtfel, cît se poate de semnificativ. Așezați pe pămînt, ca și „proștii" lui Rebreanu, sub un gard de stacheți, „împricinații" se află în preajma unei instituții cu care au avut întotdeauna de-a face în conflictele lor pentru păstrarea pămîntului. Ochiul scriitorului reține cu exactitate, colorat, lumea unei judecătorii de ocol: țărani, tăcuți, temători și neștiutori, victime cu anticipație ale unui mecanism social pe care nu-l înțeleg, tîrgoveți zgomotoși și siguri de ei, „negriturile" satelor, cîrciumari, jandarmi, popi, foști sau actuali primari, aprozi, judecători și avocați. În pictura realistă a acestui mediu, autorul transferă o experiență directă, acumulată în anii cît a profesat avocatura la Drăgășani. În afacerea de pămînt care-i aduce pe moș Toma și pe mătușa Neacșa în fața tribunalului, înșelați de viclenia fiului lor adoptiv, Badea Bondoc, se dezbate din nou procesul din *Ion*, faimosul roman al lui Rebreanu. Moș Toma este amenințat să-și piardă pămîntul, înșelat de Bondoc în buna lui credință, victimă a iubirii părintești pentru acest „lepădat", așa cum Ana din romanul lui Rebreanu este victima iubirii pentru Ion. Desfășurarea procesului și chiar numirile unor personaje, Badea Bondoc, Petre Naibă, martor bețiv și „dat dracului", avocatul Șușbei, fac să ne gîndim la o scriere în primul rînd satirică. Injustiția, sprijinită pe mărturii false, ar fi putut provoca, la un anumit moment, în sufletele superstițioase ale eroilor, mari halucinații mistice, dar cu aceasta pășim cu totul pe terenul unei ipoteze pe care n-o sprijină în nici un fel fragmentul cunoscut. Fantasmele interioare nu sînt, dealtfel, în literatura lui Gib I. Mihăescu un scop, ci un mijloc al analizei. Deocamdată Bondoc și Mitrița, soția lui, știu să profite bine de jurămintele false, în dauna celor doi bătrîni. Scriitorul își concentrează atenția în descripția realistă, realizată într-o suită de detalii revelatoare, a împrejurărilor în care are loc această spoliere, sprijinindu-se temeinic pe o deplină cunoaștere a mecanismului sufletesc al eroilor săi. Fragmentul cunoscut mărturisește așadar, în primul rînd, despre largile implicații sociale și morale ale romanului.

În fața „justiției", acești țărani apar cu totul neajutorați. De nicăieri nu li se întinde nici o mînă protectoare. Legile nu le înțeleg, iar slujitorii dreptății sînt „oți", ca cei doi avocați, Marțian și Șușbei, sau indiferenți, ca magistrații care judecă procesul. Durerea celor doi bătrîni nu este împărtășită de nimeni, nici măcar de consătenii lor, închiși în carapacea unui egoism izvorît din mizerie. Această însingurare în durere și nenorocire aduce un val de lirism în țesătura realistă a romanului, fără să ne îndepărteze de sensurile lui sociale, care-i delimitează un loc aparte în opera

lui Gib I. Mihăescu. Lipsa solidarității umane, chiar și la cei care suportă aceleași lovituri, cazul tuturor acestor împricinați-țărani, face ca victoria „urîtului", simbol de care s-a folosit și în nuvela cu același titlu, să fie și mai monstruoasă. Nu scrisese autorul mai înainte și *Singuratecii*? Urîtul stăpînește peste toată această umanitate adunată la porțile justiției. Dacă în nuvela *Urîtul* interesul scriitorului era captat numai de descrierea unor viziuni grotești, cu posibilitatea de a prelungi sensuri satirice, în acest roman neterminat, cea mai socială scriere a lui Gib I. Mihăescu, „urîtul" are o prezență mult mai concretă, bine instalat în preajma acestor oameni care trăiesc într-o deplină necunoaștere a adevărului. Abia aici, în conștiința unor oameni care n-au, aparent, nimic anormal, dizgrațios, își găsește „urîtul" adevărata expresie, mai subtilă, așa cum fusese definit în nuvela publicată cu aproape zece ani înainte, cu care, la prima vedere, s-ar părea că acest roman nu are nici un fel de legătură. Percepția cu fantoșe este înlocuită cu un loc concret de judecată, care răspunde însă, pentru că izvorăște dintr-o experiență comună, acestor precizări din nuvelă: „Nu știți ce e urîtul? Eu l-am întrezărit întîi rînjindu-mi din mucegaiul percepției orașului natal. El trona acolo, peste oamenii fiscului, și tronează pretutindeni peste micii slujbași, oriunde-i umezeală, umilință și groază. N-aș putea spune ce fel de figură arată și nici dacă are sex. Dealtfel, toți condamnații să-l slujească îl acceptă fără să-l înțeleagă, cea mai mare parte nici nu știu că există, așa de grozav i-a pironit în somnul stăpînirei lui" [1]. Ignorîndu-l, toată această lume îngrămădită la porțile tribunalului orășelului de provincie din romanul lui Gib I. Mihăescu se află sub stăpînirea lui. Fragmentul cunoscut nu oferă nici o ieșire protagoniștilor. Plecarea bătrînilor este învăluită în prevestiri tragice.

Nu putem spune că acest fragment de roman, poate prea puțin discutat în contextul operei lui Gib I. Mihăescu, ne poate oferi imaginea unui scriitor cu totul nou față de cel pe care îl cunoaștem din scrierile anterioare. Niciodată, în nici o altă operă, nu l-am văzut pe acest prozator atît de aproape de lumea lui Sadoveanu și Agârbiceanu. Este de reținut că scriitorul notează prin limbajul eroilor, întocmai ca în cea mai bună tradiție a literaturii țărănești, o anumită psihologie. Acest limbaj trădează cel mai bine atitudinea lirică a scriitorului. Proștii — în sensul acesta rar, de neștiutori, de suflete proaspete — sînt aceiași la Rebreanu, de la care luăm termenul, la Neculce, la Creangă și la Sadoveanu, numai că la aceștia din urmă, față de autorul lui *Ion*, ingenuitatea este sugerată de limbaj, care are menirea să ascundă. Și în *Moromeții* lui Marin Preda limbajul este tot disimulator. Toți acești țărani (boierii lui Neculce au

[1] Cf. p. 162.

aceeași mentalitate țărănească) împacă o anumită candoare cu șiretenia și se ascund, cu o viclenie naivă, în spatele limbajului. Replicile țăranilor lui Gib I. Mihăescu trădează mai mult un fel de stupefacție, izvorîtă din ciocnirea gîndirii bazate pe o experiență închisă, limitată, cu realitatea exterioară, decît agerimea, ca în cazul prozei lui Creangă sau Sadoveanu, ceea ce nu înseamnă că limbajul lor ar fi mai puțin adecvat psihologic. Modul cum vorbesc Toma, Neacșa, Bondoc, aceasta din urmă în special în reflecțiile sale asupra legilor, ca și alți țărani din aceste puține pagini de roman, oferă o dovadă convingătoare în acest sens. Această adecvare a limbajului — semn de maturizare artistică — credem că este mai bine pusă în relief de acest roman neterminat, față de alte proze, de multe ori inexpresive stilistic, ale autorului. Toate acestea fac să ne gîndim încă o dată că moartea prematură a scriitorului a întrerupt evoluția operei sale și spre alte orizonturi decît marile obsesii erotice din romanele care l-au făcut cunoscut, *Rusoaica* și *Donna Alba*, alături de care se așează, pe trepte diferite ca valoare artistică, *Brațul Andromedei* și *Zilele și nopțile unui student întîrziat*.

Opera dramatică a lui Gib I. Mihăescu este o prelungire, în formele specifice genului, a preocupărilor prozatorului. Afirmația aceasta nu se întemeiază numai pe faptul că scriitorul și-a dramatizat unele nuvele *(Tabloul, Sfîrșitul)* ci și pe tipologia personajelor și permanenta împletire a elementelor epice cu cele dramatice. Iată de ce analiza teatrului lui Gib I. Mihăescu pune încă o dată în lumină, subliniindu-le și poate nuanțîndu-le, aspectele deja cunoscute ale unei opere literare extrem de unitare.

Dintre piesele lui Gib I. Mihăescu, doar una a fost reprezentată și tipărită în timpul vieții autorului: *Pavilionul cu umbre* (1928). Remarcată cu doi ani mai înainte, cînd i se acordase autorului pentru ea premiul Asociației criticilor dramatici pe anul 1926, piesa este înfățișată publicului abia în seara de 3 martie 1928, pe scena Teatrului Național din București, cu Marioara Ventura în rolul principal (Liana). Cu tot succesul de care s-a bucurat această piesă, Gib I. Mihăescu a trecut aproape necunoscut ca autor dramatic, avînd de înfruntat, și din acest punct de vedere, un destin literar destul de vitreg. Recunoscut ca unul dintre cei mai mari nuveliști români chiar în epoca în care s-a afirmat, scriitorul a trebuit să fie redescoperit în această calitate în vremea noastră, pentru că memoria cititorului comun de literatură îl mai păstra doar pe autorul *Rusoaicei* și poate al *Donnei Alba*. Jucat pe prima scenă a țării în 1928, preocupat intens de teatru, cum o dovedesc piesele inedite păstrate în întregime și proiectele neterminate, ca să nu mai amintim de activitatea sa

timpurie de cronicar dramatic, lui Gib I. Mihăescu i se tipărește abia în 1973 [1] un volum reprezentativ din operele sale dramatice.

Despre piesa cea mai cunoscută a lui Gib I. Mihăescu, *Pavilionul cu umbre*, s-a scris și cel mai mult. Repunerea ei în discuție, cu prilejul retipăririi, scoate în relief o prețioasă idee a lui Șerban Cioculescu, cu ajutorul căreia criticul definește cu exactitate o caracteristică fundamentală a operei lui Gib I. Mihăescu, privită din perspectiva structurii personajelor sale: „Voința personală își pierde rolul echilibrator, în timp ce ideea fixă joacă rolul antic al destinului". Leon Baconsky va duce pînă la capăt consecințele acestui enunț pentru a fixa cu siguranță coordonatele universale între care se află piesa lui Gib I. Mihăescu: „Mînați de gînduri și de voințe obscure, de pasiuni și impulsuri ce nu concordă adesea între ele, eroii angrenați în conflict evoluează astfel, am spune, între coordonatele tragediei clasice și cele ale dramei romantice (cu ușor sesizabile implicații expresioniste, însă)". [2] Problema libertății individului față de destin, care îi preocupă pe antici, este văzută într-un mod foarte personal de Gib I. Mihăescu, care rămîne credincios, în tot ce scrie, realismului psihologic. Nu scăpăm de destinul nostru pentru că nu ne putem sustrage forțelor interioare care ne guvernează toate actele. Ilarie se opune cu violență acestui destin interior: îl ucide pe amantul Angelei, soția sa, care scapă doar printr-o întîmplare de dezlănțuirea lui pedepsitoare, și-și claustrează fiica, pe Liana, la conac, pentru a o sustrage oricărei influențe care ar împinge-o spre păcat. Ilarie, care se pregătește să-și căsătorească fiica cu Marius, un viitor șters doctor în drept, va rata a doua oară încercarea de a domina condiționarea interioară, fatală, pentru că Liana va reedita, călăuzită de Geo, destinul mamei, dedus din legenda biblică a „Glasului șarpelui". Forța dramei, ca a întregii literaturi a lui Gib I. Mihăescu, stă în înfruntarea imaginațiilor, pentru că toți eroii piesei (mai puțin Angela, convertită la o morală ascetică) trăiesc mai întîi păcatul în imaginație, lumea interioară devenind, de fapt, cea reală, într-un proces de substituție specific autorului.

Tot un gelos este și Bîrnea, din drama *Sfîrșitul*, victimă numai a imaginației sale, față de Ilarie, care este, pînă la urmă, confruntat cu situații concrete. Drama, cu toate elogiile care i s-au adus, este lipsită de teatralitate. Sondajul în psihologia personajelor nu este suficient de exteriorizat pentru a se putea susține scenic. În piesă, în afara ezitărilor

[1] Gib I. Mihăescu, *Teatru*, ediție, text stabilit, postfață și bibliografie de Leon Baconsky, Editura „Dacia", Cluj, 1973.
[2] *Teatrul lui Gib I. Mihăescu*, postfață la ed. cit., p. 288.

de transcriere a sentinței de divorț (Mada și Bîrnea se despart din cauza geloziei insuportabile a acestuia), la care se adaugă un episod amoros cu casierița și un asalt mai decis al lui Gorăscu pentru a o cuceri pe Mada, nu se mai petrece nimic. Personajele intră și ies din scenă doar pentru a repeta cuvintele care să sublinieze tulburarea lăuntrică a lui Bîrnea, incapabil să ia o hotărîre. Ceea ce în nuvelă este bine realizat, în descrierea prelungită a fantomelor care îl chinuie pe gelosul Bîrnea, în piesă se pierde în mecanismul monoton al replicilor. Bîrnea se visează amantul propriei sale soții, de care tocmai se despărțise, după lungi tribulații, dar acest „vis", devenit în piesă obiect de discuție între cei doi foști soți, nu se mai susține, pare frivol sau numai convențional. Situația dintre ei (soțul gelos și soția terorizată de bănuieli, împăcați într-un soi de contract pe deasupra căsătoriei) devine greu de acceptat dincolo de simpla proiecție a unui vis, cum era în nuvelă, și vorbele lui Bîrnea cad în gol: „Mada, nu pot să-mi dau seama dacă trăiesc toate acestea în realitate, sau dacă în curînd va trebui să mă trezesc din cel mai frumos vis pe care l-am avut vreodată ..." (p. 226). Sfîrșitul *happy*, în care cei doi soți se regăsesc și se sprijină reciproc contra fantomaticului Gorăscu, față de cel tragic din nuvelă, face și mai greu de acceptat noua poziție morală și psihologică a eroilor, mai ales a gelosului Bîrnea, care nu-și găsește altă justificare a existenței în afară de autotortura bănuielii, cu atît mai adîncă cu cît este mai absurdă.

Comedia *Confrații* ar întreține mult mai ușor interesul unui spectacol. Dintre toate piesele lui Gib I. Mihăescu, această comedie păstrează cel mai bine amintirea experienței de avocat, la Drăgășani mai ales, a autorului. Este interesant că Gib I. Mihăescu, care a profesat cam în silă și fără succes avocatura, a găsit în contactul său cu sălile tribunalului și cu baroul o cale foarte importantă de pătrundere în unele mecanisme sociale și morale care-i vor reține adeseori atenția. Din astfel de intenții polemice se încheagă comedia *Confrații* și proiectul *Criza în barou*, care, din cauza numărului redus de pagini păstrate, nu permite nici o concluzie de ordin artistic. Piesa *Confrații* nu se leagă, cum s-a observat, numai de nuvelele autorului, începînd cu *La „Grandiflora"*, sau cu romanul *Donna Alba* [1], dar și cu restul romanelor prozatorului, de la *Brațul Andromedei* la *Zilele și nopțile unui student întîrziat* și la *Împricinații*, fragmentul publicat din *Vămile văzduhului*, care-l aduce din nou pe autor la Drăgășani. Atmosfera provincială este transferată în *Confrații* într-o sală a unei judecătorii de ocol din București, așa cum procedase altădată cu percepția din

[1] Leon Baconsky, *studiul citat*, p. 301.

Urîtul, dezvăluind, în această comedie de moravuri, o galerie de tipuri care nu mai sînt monstruoase ca înfățișare fizică, dar sînt, în schimb, la fel de abjecte. Fiecare personaj îl vînează pur și simplu pe celălalt, nu o dată sub masca unor declarații de prietenie, pentru a realiza un beneficiu material, de cele mai multe ori, sau pentru a obține favorurile unei femei: Stroe Vîlceanu—Scarlat, Veniamin—Mușoiu. Tipologiei propuse de autor i s-a fixat un izvor principal în comediile lui Caragiale, și în special în *O scrisoare pierdută*, punct de vedere la care se raliază, cu unele rezerve, și Leon Baconsky. În interpretarea sa, Stroe Vîlceanu este „un fel de Trahanache, mai puțin ramolit și cu apetituri de mondenitate", Scarlat Veniamin, „un Tipătescu modern", avocatul Mușoiu, „un perfect Cațavencu, poate chiar mai perfid, mai lipsit de scrupule și în special mai abil în intrigi decît acesta", Gașpar, un personaj „nu mai puțin duplicitar" și la fel de pitoresc, ca prezență scenică, „cu Pristanda", iar Caliopi Vîlceanu, soția lui Stroe, „e o Zoe mai evoluată și înzestrată cu atributele de feminitate ale eroinelor tipic gibmihăesciene" [1]. Este adevărat că după ce stabilește toate aceste „similitudini în ordinea tipologică sau a procedeelor de realizare scenică", Leon Baconsky încearcă să argumenteze originalitatea piesei lui Gib I. Mihăescu, ocupîndu-se mai ales de Caliopi, care îi apare mai „proteică" decît Zoe. Fără să negăm existența unor corespondențe între *Confrații* și *O scrisoare pierdută*, credem că „similitudinile" (evidente mai ales în cazul credulității lui Stroe, dispus să jure pe fidelitatea și integritatea morală a „amicului" familiei, Veniamin) au fost mult prea îngroșate, în dauna legăturilor profunde ale eroilor piesei cu opera lui Gib I. Mihăescu, considerată în totalitatea ei. Stroe Vîlceanu și Scarlat Veniamin sînt alcătuiți din aceeași substanță cu domnul Cornoiu din *Brațul Andromedei*, roman la care scriitorul lucra cam în aceeași perioadă. Mușoiu ne apare mai puțin înrudit cu Cațavencu și mai mult tot cu persoanele din anturajul aceluiași erou din romanul amintit, prefigurîndu-i și pe avocații din *Împricinații* (ca și Stroe), iar Gașpar, „portărelul delapidator", este departe de Pristanda și foarte înrudit cu Vulpache din *Zilele și nopțile unui student întîrziat*. Aventura lui Puiu cu Netty, soția lui Gașpar, amintește de atîtea secvențe asemănătoare din același roman. Caliopi este o doamnă Cornoiu și, poate, și o Donna Alba, dispusă să cedeze în fața unor cuvinte și gesturi mari, „unul din gesturile acelea menite să orbească mintea unei femei" [3].

[1] Leon Baconsky, *loc. cit.*, pp. 301—302.
[2] *Ibidem*, p. 302.
[3] Gib I. Mihăescu, *Teatru*, 1973, p. 115.

Alcătuirea interioară a personajelor lui Gib I. Mihăescu trebuie căutată mai puţin în posibile modele expresioniste, asupra cărora se oprise, cu o analiză minuţioasă, Nicolae Balotă, sau în tipologia comediilor lui Caragiale, de care vorbeşte Leon Baconsky, şi mai mult într-o particulară înclinaţie a prozatorului de a-şi prezenta personajele în înaintarea lor orbească, neînduplecată, pe direcţia impusă de o singură dominantă sufletească, iubirea, posesiunea despotică, gelozia. Teatrul lui Gib I. Mihăescu prelungeşte preocupările prozatorului pînă şi în folosirea unor procedee ale literaturii poliţiste, evidente mai ales în comedia *Confraţii*. Analiza psihologică se întreprinde în teatrul lui Gib I. Mihăescu prin amănunţirea unor stări obsesive *(Pavilionul cu umbre, Sfîrşitul)*, procesele psihice adînci din drame devenind simple scheme satirice în comedia *Confraţii* sau în fragmentele, nesemnificative din punct de vedere artistic, din piesele neterminate: *Criza în barou* şi *Don Juan*.

Ce loc ocupă astăzi Gib I. Mihăescu în literatura română? Este prizonierul unei viziuni limitate, cum s-a spus, şi deci scriitorul unei singure cărţi, sub titluri şi cu personaje diferite? Opera acestui prozator îşi desface abia acum, dacă ne-am gîndi chiar şi numai la interesul mare pe care l-a trezit retipărirea nuvelelor sale, multiplele ei feţe. Gib I. Mihăescu a scris, pe lîngă nuvelele şi romanele care i-au stabilit reputaţia, mai multe piese de teatru, care au intrat de curînd în atenţia cercetătorilor, ca şi numeroase articole, astăzi aproape uitate. Mai există, aşadar, încă un Gib I. Mihăescu necunoscut, dar destinul său de scriitor i-a fost trasat de nuvelele, romanele şi piesele la care ne-am referit. Meritele acestui prozator n-au fost, dealtfel, niciodată puse în cauză, ci doar revizuite unele laude exagerate aduse unor cărţi care nu mai trezesc astăzi acelaşi interes şi au fost, chiar în momentul apariţiei lor, întîmpinate cu destule rezerve. *Femeia de ciocolată* este o carte ratată, iar *Zilele şi nopţile unui student întîrziat* numai în parte realizată. Ca nuvelist, Gib I. Mihăescu, căruia i s-a acordat, pe bună dreptate, încă din epocă, un loc printre fondatorii speciei la noi, se aşează într-o descendenţă literară dintre cele mai importante. Acest arbore genealogic porneşte de la C. Negruzzi, trece prin literatura lui Slavici şi Brătescu-Voineşti, prin nuvelele lui Rebreanu şi, într-un anumit fel, prin povestirile lui Sadoveanu, ca să ajungă la Gib I. Mihăescu, dacă ar fi să ne oprim la cîteva vîrfuri doar. De Costache Negruzzi îl apropie — nu vorbim niciodată de influenţe, ci căutăm numai elemente de comparaţie — simetria, economia epică şi un anumit simţ dramatic, manifestat mai mult în punerea în scenă decît în dialog. Cu proza lui Ioan Al. Brătescu-Voineşti are comună unda lirică, mai strunită la Gib I. Mihăescu, şi pasiunea pentru acelaşi mediu, într-o viziune total diferită la autorul *Vedeniei*. Posibile legături cu Sadoveanu se stabilesc în primele povestiri ale autorului şi în *Împricinaţii*. Sufletele simple ale ţăranilor, în care pîlpîie superstiţia ascunsă, îl călăuzesc pe scriitor în pragul unei lumi mitice, evocate şi în proza lui Pavel Dan. De Rebreanu îl apropie forţa, locul acordat instinctului, impresia copleşitoare că totul se rostogoleşte implacabil spre un ţel dat, necontrolat şi necontrolabil, de unde rezultă efecte de mare tensiune, şi o impresie de predestinare, de înaintare către un destin tragic, care-i anulează pe eroi ca indivizi. Nota deosebitoare, care este cea mai importantă şi atestă o personalitate artistică dintre cele mai interesante, este dată, în proza lui Gib I. Mihăescu, faţă de toţi scriitorii menţionaţi, de forţele lăuntrice şi misterioase pe care ştie să le descătuşeze şi să le transfere într-un univers halucinatoriu.

Trăsătura definitorie a acestui scriitor, care lasă în urmă punctele de apropiere stabilite, pusă la fel de bine în relief în nuvelele ca şi în romanele sale, este dată, aşadar, de modul în care se realizează analiza, extrem de minuţioasă, a stărilor de subconştienţă, fapt care a reţinut, de la început, atenţia comentatorilor operei sale. Gib I. Mihăescu spulberă, în aceste sondaje interioare, iluzia cunoaşterii depline de sine, oprindu-se la izvoarele obscure care impulsionează viaţa noastră. Acestea răzbat catastrofal la suprafaţă prin fisura pe care o provoacă „întîmplarea", faptul revelator, ivit pe neaşteptate în cursul celei mai banale şi mai aşezate existenţe. Toţi eroii săi aşteaptă această întîmplare, alergînd halucinaţi, din momentul cînd s-a produs, după himere. În această alergare, de atîtea ori absurdă, scriitorul pune atîta pricepere epică încît cărţile sale devin, cum s-a remarcat, un model de detectivism psihologic. Creator de stil în acest sens, Gib I. Mihăescu nu are imitatori şi nici continuatori. În acest elogiu închidem, de fapt, şi un regret, pentru că formula sa epică nu ne apare numai originală, dar şi extrem de ispititoare.

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

Ediţia de faţă încearcă să adune într-un corp unitar, deşi încă lacunar, o bună parte din ceea ce este mai valoros în opera lui Gib I. Mihăescu. Se realizează, aşadar, numai o primă treaptă în vederea tipăririi, într-un număr sporit de volume, a ceea ce s-ar putea numi, cu o expresie consacrată, „opere complete" de Gib I. Mihăescu. Fireşte, sîntem printre primii care recunoaştem necesitatea unei astfel de ediţii. Pînă atunci scopul nostru a fost să punem la îndemîna cititorilor, într-o ediţie critică, o serie de scrieri reprezentative din opera acestui original prozator, cuprinzînd toate perioadele sale de creaţie, inclusiv cea de tinereţe, şi toate speciile şi genurile literare pe care le-a practicat: nuvelă, roman, teatru.

Primul volum al acestei ediţii grupează schiţele, nuvelele şi povestirile autorului, într-o încercare de reconstituire cronologică a unui întreg destin de scriitor. Am intenţionat, de aceea, să cuprindem aproape tot ceea ce a scris Gib I. Mihăescu în aşa-numitul, poate cu un termen impropriu, dar comod, „gen scurt". Interesul nostru s-a oprit, într-o primă secţiune a volumului, asupra scrierilor de tinereţe ale autorului (1919 – 1921), care apar astăzi pentru prima oară în volum. Dintre acestea fac parte cîteva schiţe şi nuvele care cuprind amintiri din război: *Linia întîi*, *Soldatul Nistor*, *Cel din urmă cîrd*, precum şi două nuvele burlesc-satirice, *În tren* şi *Figurina*, ilustrative pentru o anumită latură a operei lui Gib I. Mihăescu. În hotărîrea de a publica această parte aproape necunoscută, de mult timp îngropată în paginile revistelor epocii, din opera lui Gib I. Mihăescu, am fost sprijiniţi de argumente de istorie literară în primul rînd. Din aceleaşi motive am păstrat o schiţă juvenilă, şi tot pe atît de stîngaci scrisă, cum este cea cu titlul *Zi de primăvară*. Într-o formă departe de a fi în măsură să-l satisfacă pe scriitorul matur, această schiţă cuprinde nucleul obsesiilor unora din numeroasele sale nuvele de mai tîrziu.

Din scrierile de tinerețe ale autorului au fost lăsate în afara prezentei ediții povestirile: *În vagon*, „Hiena", II, nr. 1, 20 iunie 1920, pp. 20–21; *Pe drumul gloriei*, „Hiena", II, nr. 10, 22 august 1920, pp. 12–15, reluată în „Gândirea", I, nr. 22–23, 15 martie–1 aprilie 1922, pp. 414–416, în „Cuvîntul literar și artistic", II, nr. 2, 11 ianuarie 1925, pp. 1–2, precum și în volumul antologic, tradus de Sarina Cassvan, *Contes roumains d'écrivains contemporains*, Paris, 1931, pp. 128–137, în care textul lui Gib I. Mihăescu apare cu titlul schimbat: *L'étape*. Face excepție schița-reportaj *Eroilor, lauri...*, „Hiena", II, nr. 14, 19 septembrie 1920, pp. 12–14, pe care am reprodus-o în întregime în notele și comentariile dedicate povestirilor de război.

Credem că sîntem îndreptățiți să adăugăm, în legătură cu scrierile de tinerețe ale lui Gib I. Mihăescu pe care le cuprindem în prezenta ediție, că ele nu sînt, poate cu excepția a două bucăți (*Cel din urmă cîrd* și *Zi de primăvară*), numai simple documente de istorie literară, care înlesnesc cunoașterea mai profundă a evoluției scriitorului, ci-și mențin un anumit interes la lectură. Nu am încercat însă să le separăm de celelalte în nici un fel, nici valoric și nici tematic, preferînd prezentarea lor strict cronologică.

Am păstrat, în schimb, în următoarele două secțiuni, în care cuprindem nuvelele publicate de autor în volume, ordinea stabilită de acesta în edițiile cunoscute: *La „Grandiflora"*, Editura „Scrisul românesc", Craiova, 1928, și *Vedenia*, Editura „Cartea românească", București, 1929. La nuvelele publicate de autor în volumele menționate, am adăugat, în a patra secțiune, numeroase alte schițe și nuvele, răspîndite în paginile periodicelor la care a colaborat scriitorul. Dintre acestea, fără îndoială că unele ar fi intrat în volumul de nuvele pe care Gib I. Mihăescu se gîndea să-l dea la iveală chiar în anul morții sale premature, după un proiect despre care apucase să-i facă unele mărturisiri lui Cezar Petrescu. Am încercat, față de edițiile precedente, să întregim și numărul acestor bucăți în proză pe care autorul n-a mai avut răgazul să le adune în volumele sale, lăsînd deoparte sau pentru *addenda* ediției numai ceea ce ni s-a părut mai nesemnificativ. În general, am încercat să cuprindem toate schițele și nuvelele pe care autorul le-a publicat în paginile revistelor literare (facem toate precizările necesare în notele de la sfîrșitul volumului) la care a colaborat, adăugînd, la cele tipărite în edițiile anterioare, un număr de nuvele care, după părerea noastră, completează necesar, deși nu în toate cazurile (v. nuvela *Toamna*) cu aceeași strălucire literară, această activitate, foarte valoroasă, a scriitorului: *Așteptare, Toamna, Pisica, Plecarea, Visul*. Nu am inclus în prezenta ediție schițele și povestirile, multe din ele cu un vădit caracter ocazional, publicate de autor în periodice neliterare, în paginile festive ale unor ziare mai ales: *Turneul*, „Curentul", III, nr. 808, duminică, 20 aprilie 1930, p. 7; *Anonima*, „Curentul", III, nr. 1052, joi, 25 decembrie 1930, p. 6; *O veche răfuială*, „Curentul", IV, nr. 1154, duminică, 12 aprilie 1931, p. 5; *Seară de iarnă*, „Curentul", IV, nr. 1406, vineri, 25 decembrie 1931, p. 1; *Moș Gologan*, „Curentul", IV, nr. 1411, sîmbătă, 1 ianuarie 1932, p. 1; *Surpriza*, „Calendarul", II, nr. 261, luni, 2 ianuarie 1933, p. 2; *Soneria*, „Calendarul", II, nr. 269, luni, 15 mai 1933, p. 4.

Volumul al doilea cuprinde o selecțiune[1] din romanele lui Gib I. Mihăescu. Din această parte a operei scriitorului reținem, pentru ediția de față, primul său roman, destul de puțin cunoscut astăzi, *Brațul Andromedei*, pe care încercăm să-l restituim unei circulații literare mai largi, *Zilele și nopțile unui student întîrziat* și *Donna Alba*, roman de maturitate, care poate sta, fără să rivalizeze, alături de *Rusoaica*. Fragmentul cunoscut și publicat din romanul *Vămile văzduhului* l-am reținut, din cauza unității sale, care-i conferă independența unei nuvele, în primul volum, sub titlul *Împricinații*, dat chiar de autor. Dealtfel Gib I. Mihăescu a publicat adeseori fragmente de roman ca povestiri independente sau a inclus ulterior, cu schimbări mai mici sau mai mari, unele din nuvelele sale în cuprinsul romanelor pe care le-a scris. Un caz foarte concludent îl oferă nuvela *Reîntoarcerea*, „Gândirea", Cluj, II, nr. 5, 15 iulie 1922, pp. 86–90, reluată în „Curentul", III, nr. 902, luni, 28 iulie 1930, pp. 3–4, apoi în finalul romanului *Zilele și nopțile unui student întîrziat*. Romanul *Femeia de ciocolată* a fost la origine o nuvelă, apărută mai întîi în „Gândirea", IV, nr. 12–13, 1 aprilie 1925, pp. 362–373 și nr. 1, V, 15 mai 1925, pp. 12–16, reluată apoi în „Viața romînească", VIII, nr. 149, 12 noiembrie–1 decembrie 1933. *Femeia de ciocolată*, București, Editura „Naționala" Ciornei, 1933, roman deficitar sub raportul realizării artistice, n-a fost cuprins în ediția de față.

Gib I. Mihăescu a început să fie din ce în ce mai bine cunoscut și ca autor dramatic. Aceasta ne determină să publicăm, în al treilea volum al ediției, piesele sale de teatru: *Pavilionul cu umbre, Confrații, Sfîrșitul, Tabloul* ș.a. Acest volum va cuprinde și *addenda* întregii ediții. Vom publica aici cîteva articole și cronici dramatice, mai ales, care permit o mai bună precizare a orizontului teoretic al autorului, insuficient cunoscut în momentul de față. *Addenda* va mai cuprinde și o serie de schițe și povestiri, la care se adaugă fragmente din lucrările dramatice mai puțin cunoscute ale autorului.

[1] Editorul își ia libertatea de a modifica sumarul acestui volum, în cazul cînd ar putea fi îmbogățit, obligîndu-se să facă în paginile lui toate mențiunile necesare cu privire la operele adăugate.

Fiecare volum cuprinde o secţiune finală intitulată *Note şi variante*. În aceste note, în care evităm să mai expunem punctul nostru de vedere, formulat în *Studiul introductiv*, ne propunem să menţionăm unde a fost publicat pentru prima oară fiecare text pe care îl edităm, să consemnăm, după caz, republicarea textelor în alte reviste sau în volum şi toate modificările survenite. Vom specifica, în măsura în care este posibil să se facă acest lucru, împrejurările în care a fost scris textul respectiv, sursele de inspiraţie şi datele biografice la care, eventual, poate fi raportat. Vom însoţi fiecare text de un comentariu succint, care nu-şi propune altceva decît să treacă în revistă şi să sintetizeze părerile exprimate, în critica anterioară, despre fiecare titlu editat în parte. Cum autorul şi-a publicat, succesiv, uneori în mai multe reviste şi apoi în volum, aceeaşi bucată, vom compara toate aceste texte şi vom reţine numai modificările esenţiale de la o variantă la alta.

Am folosit, de cele mai multe ori, ca text de bază pentru ediţia pe care o alcătuim, ultima variantă apărută în timpul vieţii autorului în reviste sau în volum. Ne-am abătut de la această normă într-un singur caz. Nuvela *Soarele* a fost publicată integral de autor mai întîi în revista „Gândirea", Cluj, I, nr. 22—23, din 15 martie — 1 aprilie 1922, pp. 414—416, de unde am reprodus textul, şi republicată cu unele omisiuni, peste opt ani, în „Curentul", nr. 965, luni, 29 septembrie 1930, pp. 3—4, variantă din care am acceptat numai unele remanieri stilistice şi de limbă ale autorului. În stabilirea textului pe care îl edităm am ţinut seama, dealtfel, de fiecare dată, de toate variantele oferite de publicaţiile periodice în care s-a mai tipărit nuvela respectivă, notînd în secţiunea *Note şi variante*, fără s-o aglomerăm inutil cu fapte nesemnificative, tot ceea ce am crezut că este necesar pentru studiul filologic şi literar al operei scriitorului. Nu ne-am folosit decît în cazuri speciale (cînd opera pe care o edităm n-a fost publicată de autor într-o revistă sau în volum) de manuscrisele lui Gib I. Mihăescu, puţine, foarte neglijente, incomplete şi răspîndite în diferite fonduri de arhivă, unele necatalogate şi, practic, inaccesibile.

Situaţia oarecum aparte a manuscriselor lui Gib I. Mihăescu a oprit şi atenţia altor cercetători. Al. Oprea, referindu-se la fondul „Gib I. Mihăescu" de la Muzeul literaturii române, notează în volumul *Mitul „faurului aburit"*: „Zestrea manuscriselor rămase de la Gib Mihăescu nu este prea bogată".[1] În fondul de manuscrise al Academiei Republicii Socialiste România se află, de asemenea, doar cîteva pagini din proza scriitorului: *Turneul* (20 de pagini), schiţă nesemnificativă, publicată în „Curentul"; o pagină din *Noaptea focurilor* (p. 51), mai multe pagini din *Donna Alba*,

[1] *Mitul femeii ideale şi tainele laboratorului artistic*, vol. cit., p. 185.

numerotate astfel de autor: p. 215, pp. 360—361 şi p. 768, precum şi o pagină din *Rusoaica* (p. 5)[1]. Aceste pagini, pe lîngă că sînt puţine, au, în unele cazuri, aspectul unor ciorne, nu a unui text definitiv, gata pentru a fi trimise la tipar. Aşa cum remarcă şi Al. Oprea, pentru paginile din *Rusoaica* păstrate la Muzeul literaturii române[2], manuscrisele de la Academie sînt la fel de neîngrijite, cu multe adăugiri cu creionul sau cu cerneală, fără să mai vorbim de faptul că multe sînt tăiate de autor cu linii în cruciş, pentru a putea folosi spaţiul de pe verso la redactarea unor proiecte de corespondenţă sau, eventual, în alte scopuri. Astfel, autorul foloseşte pentru conceptul unei scrisori către Suzana Dovalova, traducătoarea *Rusoaicei* în limba slovacă, faţa a doua a unor foi dintr-un manuscris care cuprinde textul romanului *Donna Alba*: pp. 190, 319, 370[3]. Avem aici dovada că autorul îşi distrugea manuscrisele care nu-i mai foloseau. Paginile răzleţe care s-au mai păstrat ici şi colo nu prezintă o valoare deosebită, aşadar, pentru stabilirea textului unei ediţii critice. Nici în arhiva familiei de la Drăgăşani nu am întîlnit manuscrise mai revelatoare pentru scopul pe care îl urmărim: restituirea exactă a textului lui Gib I. Mihăescu[4]. Manuscrisele ne vor folosi, în schimb, pentru fixarea textelor unor piese de teatru ale autorului, care nu şi-a văzut tipărită în volum şi jucată decît drama *Pavilionul cu umbre*. Vom face precizările necesare în notele care însoţesc volumul respectiv.

Se impune să mai menţionăm încă un factor care ne-a determinat să pornim, în alcătuirea acestei ediţii, de la textele tipărite de autor şi nu de la manuscrise: cercetarea şpalturilor pe care a lucrat Gib I. Mihăescu, păstrate în arhiva familiei de la Drăgăşani şi în fondul de manuscrise de la Biblioteca Academiei R.S.R. Acestea ne pun în faţa unei corecturi puţin obişnuite, care face, de fapt, inutil manuscrisul în fixarea textului, transformat de mulţimea adaosurilor autorului într-o variantă depăşită. Foarte concludente, în acest sens, sînt corecturile pe care le face Gib I. Mihăescu pe şpaltul înregistrat la cota *A. 955*, Secţia manuscrise a Bibliotecii Academiei R.S.R. Finalul romanului *Donna Alba* apare complet schimbat în urma acestei ultime intervenţii, care angajează deopotrivă acţiunea şi psihologia personajelor.

Ediţia de faţă se bazează, aşadar, pe textele din următoarele reviste: *Luceafărul*, *Sburătorul*, *Gândirea*, *Viaţa romînească*, *Cuvîntul literar şi*

[1] Vezi cotele: *A. 1787*, *A. 1120*.
[2] *Op. cit.*, pp. 185—186.
[3] Cota *A. 955*, Secţia de manuscrise, Biblioteca Academiei R.S.R.
[4] Precaritatea manuscriselor lui Gib I. Mihăescu a fost semnalată şi de Mihail Diaconescu, în monografia *Gib I. Mihăescu*, Ed. Minerva, 1973, pp. 352—353.

artistic, *Scrisul românesc*, Craiova, *Boabe de grîu*, *Adevărul literar și artistic*, *Familia*, *Revista fundațiilor*. Pentru opera tipărită de autor în volum am folosit edițiile: *La „Grandiflora"*, Editura „Scrisul românesc", Craiova [1928]; *Vedenia*, Editura „Cartea românească", Colecția „Gândirea", București [1929]; *Pavilionul cu umbre*, piesă în trei acte, Editura „Scrisul românesc", Craiova, 1928; *Brațul Andromedei*, Editura „Naționala" Ciornei, „Colecția autorilor români", București, 1930; *Zilele și nopțile unui student întîrziat*, București, Editura „Cugetarea", 1934; *Donna Alba*, Editura „Cultura românească", București, 1935.

Scrisul lui Gib I. Mihăescu este grăbit, cu neglijențe evidente uneori, sau chiar cu fraze prost construite. Ortografia autorului nu respectă întotdeauna normele academice, care lăsau atunci (din păcate mai pot fi citate astfel de cazuri și astăzi) destul loc pentru interpretarea arbitrară, de unde au rezultat nu puține dublete. De aceste fapte obiective, care nu trebuie confundate și amestecate cu anumite particularități ale stilului lui Gib I. Mihăescu, nu putem să nu ținem seama în fixarea textului unei ediții cum este cea de față. Oscilațiile și inconsecvențele autorilor (pentru că nu este numai cazul lui Gib I. Mihăescu) s-ar părea că-i îndreptățesc pe editori să alcătuiască un cod rațional de transcriere a textului, pe care ar urma să-l aplice cu cea mai mare strictețe. Această iluzie i-a înșelat pe mulți editori, care s-au grăbit să „cenzureze" cu prea mare severitate limba unor scriitori, impunîndu-le „norme" nepotrivite cu intențiile lor artistice. La Gib I. Mihăescu ca și la alți scriitori ai epocii — și nu e numai cazul lui Camil Petrescu, care a teoretizat în acest sens — poate fi observată și o atitudine anticalofilă. (Aceasta, firește, nu poate fi confundată cu o anume neglijență stilistică, pe care i-o va reproșa autorului chiar Camil Petrescu, în „Universul literar".) Există o întreagă orientare în literatura modernă, în care, formal, povestirea ia aspectul unei confesiuni brute, de unde rezultă și protestul împotriva „scrisului frumos". În astfel de cazuri prozatorul urmează, în povestirile la persoana întîi, cursul frînt, imprevizibil, al mișcărilor interioare. În proza lui Gib I. Mihăescu se poate vorbi de căutarea cu perseverență a unei astfel de autenticități a vorbirii interioare. Nu sînt, așadar, deloc recomandabile intervențiile editorului pentru a academiza frazele scriitorului, eliptice, dezarticulate, frînte de puncte de suspensie și exclamații. Acel „delir cazuistic" al eroilor lui Gib I. Mihăescu, despre care vorbea G. Călinescu, referindu-se la *Donna Alba*, va complica și mai mult fraza orală din aproape toate scrierile sale, dialectica raționamentelor fiind elaborată întotdeauna la o mare presiune interioară. Desprindem de aici concluzia că motivarea stilistică primează, în stabilirea unui text literar, față de cea strict gramaticală.

Probleme asemănătoare ridică și dialogul interior, notat de autor fie prin semnul grafic corespunzător, fie prin ghilimele, pentru ca în alte cazuri, destul de numeroase, să renunțe la aceste semne de exteriorizare a intențiilor sale stilistice în favoarea aceleiași autenticități a gîndului vorbit, transcris în fraze spontane, negramaticalizate decît într-o formă primară de organizare. În toate aceste cazuri am respectat, pe cît ne-a fost posibil, fraza autorului, eliminînd sau adăugînd semne de punctuație numai acolo unde am constatat efectele grabei sau neglijenței. În genere, am căutat să nu tratăm mecanic limba lui Gib I. Mihăescu, pe care am considerat-o întotdeauna ca o creație vie, artistică, personală.

După ce am expus un punct de vedere preponderent stilistic asupra editării textului, socotim necesar să menționăm soluțiile alese, în cîteva cazuri concrete, cu oarecare putere de generalizare, pentru a se vedea mai îndeaproape criteriile filologice după care ne-am condus.

Am căutat mai întîi, orientîndu-ne după sensul frazei, în unele cazuri, sau după variantele cercetate, în alte cazuri, să îndreptăm erorile evidente (unele dintre acestea au fost observate și corectate de editorii anteriori), în care se cuprind și cele de tipar. Am procedat deci la schimbări de felul acestora: *antediluvian* în loc de *antideluvian*, *martoră* în loc de *moartă*, cum apare în „Gândirea", *a venit* în loc de *a voit* („Gândirea"), *mieunat* în loc de *minunat* („Gândirea"), *îndurare* în loc de *îndurerare*, *vizuinile* în loc de *viziunile*, *pătează* în loc de *păstrează* („Sburătorul"), *nori* în loc de *nopți* („Sburătorul") etc.

Am urmărit, de asemenea, înlăturarea unor inconsecvențe, notînd într-un singur fel (după recomandările ortografiei în vigoare) aceeași pronunție, deci: *dugheană*, *gheară*, *gheață*, *întortocheat*, *ochean*, *isprăvea*, *venea topea*, *deznădejde*, *izbea*, *război*, *zdrelit*, *zvon* etc. în loc de: *dughiană*, *ghiară*, *ghiață*, *întortochiat*, *ochian*, *isprăvia*, *venia*, *topia*, *desnădejde*, *isbea*, *răsboi*, *sdrelit*, *svon* etc.

S-au restabilit, conform ortografiei în vigoare, pronunțiile: *trebuie*, *nevoie*, *taie*, *ieșiseră* etc., s-au uniformizat formele *aceea* (f.), *ceea ce* (în loc de *ceia ce*) și s-au eliminat oscilațiile rezultate dintr-un fonetism excesiv: *ie* pentru *iie*, *viață* pentru *vieață* etc., transcriindu-se peste tot *ie* și *viață*.

Păstrăm însă întreaga savoare a textelor scrise de: Gib I. Mihăescu în mare măsură în grai popular (*Linia întîi*, *Soldatul Nistor*, *Împricinații* ș.a.), neaplicînd forțat normele limbii literare în transcrierea unor fonetisme și forme gramaticale de felul celor cuprinse în exemplele: *domnu*[1] *avocat*, *da iaca*, *băiețandru ăsta* etc.

---

[1] Cf. Mihail Sadoveanu, *Domnu Trandafir*. În *Stilistica limbii române*, ediție definitivă, Editura științifică, 1975, Iorgu Iordan notează și discută forme ca: *dom*, *don*, *bața*, *lelța*, *donle*, *domlor* etc. (p. 42).

Pentru a nu altera o anumită autenticitate de epocă, am păstrat și dubletele fonetice și morfologice rezultate din neașezarea ortografiei pe baze fonetice și morfologice mai riguroase, precum și dubletele fonetice și morfologice populare.

Am preferat deci să păstrăm forme ca: *acuma, de asemeni, întunerec, împiedec, chelnăr, jicni, nemeri, răstriște, ridicul, turbure* etc.

Același raționament ne-a impus păstrarea dubletelor populare. S-a discutat, mai ales în critica literară a epocii, despre un anumit oltenism de care s-ar resimți opera lui Gib I. Mihăescu. Vom păstra deci cu cea mai mare consecvență fonetismele oltenești sau din graiurile sudice, în general, socotindu-le printre particularitățile de limbă specifice acestui scriitor: *avalanșe, cămașe, cenușe, furișe, grije, piezișe, poznașe, țigănușe, ure-chiușea, înfățișeri, șențulețul, înfricoșetor, țigare, să aibe* etc. Este de la sine înțeles că vom păstra și celelalte fonetisme și forme populare, unele comune cu aria regiunii natale a autorului, altele în afara acesteia. Gib I. Mihăescu a colaborat, dealtfel, în mod constant, la toate revistele mari ale epocii, între care sînt de menționat „Gândirea" și „Viața romînească", și a trăit mai mulți ani în Transilvania și Moldova. Există în mod cert o influență transilvăneană și alta moldovenească, revărsate în scrisul lui Gib I. Mihăescu prin revistele amintite. În afară de aceasta, autorul caută cu plăcere, în multe din scrierile sale, să fixeze și lingvistic culoarea locală. Vom păstra ca specifice scrisului lui Gib I. Mihăescu, deși sînt mereu concurate de dubletele literare, fonetisme ca: *părete, fineță, sarbăde, ințăles, răzămătoare înt ăi, lacrămi, greșală, stîns, piaptăn, mîne, cîne, prictini, literile, unile, cimitirile, dizmerda, trimete, acelaș, însuș, totuș, or* pentru *ori, rizic, vezeteu, supt (subt), sînt* (ultimele două sub influența vădită a „Vieții romînești") etc. N-am păstrat unele apariții sporadice, multe din ele simple grafii sau intervenții ale culegătorilor: *momăi, tărziu, crăcnesc, zgălțăiau, măinile, decembre* etc.

Opera lui Gib I. Mihăescu, alături de aceea a altor scriitori din epocă, dar poate cu mai multă putere, repune în discuție introducerea și adaptarea neologismelor, problemă fundamentală a limbii române literare moderne care părea definitiv lămurită, în ceea ce privește încadrarea fonetică și morfologică a împrumuturilor, încă de Heliade, în prima jumătate a secolului trecut. Între cele două războaie mondiale se produce, după ce s-a cerut cu consecvență adaptarea neologismelor, „romănirea" lor, o întoarcere — totală sau parțială, de unde rezultă numeroase aspecte hibride — la limba de origine. Pronunțarea unor cuvinte ca în limbile străine de către tot mai mulți vorbitori ai limbii noastre aduce după sine, în această epocă, și scrierea acestora ca în limbile de origine, în special ca în franceză, care dă, în continuare, numărul cel mai mare de neologisme.

Faptul acesta conduce la tot felul de inconsecvențe și la tot pe atîtea piedici în fixarea textului scriitorilor din pericada la care ne referim. Regula privitoare la scrierea neologismelor, dealtfel foarte relativă și care lasă, paradoxal, loc deschis liberului arbitru, din *Îndreptarul ortografic* („cuvintele străine se scriu potrivit cu vechimea lor în limbă" — fără să știm cine are dreptul să hotărască limitele acestei vechimi și pe ce criterii) nu poate fi aplicată scriitorilor din pericada de care ne ocupăm. Singura concluzie judicioasă care se poate desprinde de aici pledează pentru păstrarea neologismelor, cu aspectul fonetic cu care circulau în epocă, în scrierile pe care le edităm.

Frapează de la început, în opera lui Gib I. Mihăescu, numărul extrem de ridicat al neologismelor de origine franceză, în special, dar și împrumuturile din engleză sau din alte limbi. G. Călinescu va observa, în *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, referindu-se la romanul *Donna Alba*, „franțuzismele supărătcare" pe care le folosește autorul, ilustrînd sumar această tendință cu cuvinte neasimilate ca: *avalau, eclatau*. În acest roman, așa cum va proceda mai tîrziu marele critic în *Bietul Ioanide* și în *Scrinul negru*, Gib I. Mihăescu a încercat să-și acomodeze stilul la manierismul snob din vorbirea personajelor sale. Întrezărim deci, în întrebuințarea masivă a vocabularului neologistic, și o intenție artistică, poate nu întotdeauna suficient realizată. În orișice caz, aceste franțuzisme sînt mai justificate în *Donna Alba*, operă cu implicații sociologice care pot angaja vocabularul personajelor, decît într-o serie de nuvele în care de asemenea apar.

Franțuzismele și anglicismele, acestea din urmă mai puțin numeroase, le vom lăsa cu aspectul din limba de origine cînd autorul le-a folosit astfel, *trouvaille, crème, olive, mignon, cognac, jouisseur, hall, trenchcoat* etc. La acestea se adaugă un număr destul de ridicat de franțuzisme, simțite nu mai puțin ca elemente străine, deși se încearcă adaptarea lor, uneori destul de relativă: *frolînd* (<froler), *trotoar* (<trottoir), *armoar* (< armoire), *biurou* (<bureau), *deboșerie* (<déboche), *rixuri* (<rixe), *eclata* (<éclater), *facondă* (<faconde), *infliga* (<infliger), *jaretă* (<jarret) etc. Am păstrat, în general, adaptările autorului, chiar relative, pentru că trebuie puse în legătură cu pronunția din epocă: *troteuri* (trotteur), *licheur* (liqueur) etc. În cazul cînd alături de cuvîntul cu aspect ortografic francez apărea și varianta care s-a impus mai tîrziu în scris, devenind normă, am păstrat-o numai pe aceasta: *taior*. În astfel de exemple, cuvîntul, indiferent cum a fost scris, nu s-a pronunțat niciodată altfel (*tailleur — taior*). Nu am păstrat scrierea cu *q* (autorul este dealtfel și inconsecvent) în favoarea formelor recomandate de normele ortografice în vigoare: *scuar, ecvestru, cvasicompromisă* etc. Am eliminat, de asemenea, formele hibride, cum ar

fi *clakson*, de exemplu, sau unele apariții sporadice. Neologismele intrate de multă vreme în limbă, foarte răspîndite, le-am lăsat așa cum se scriau în epocă: *personagiu, personagii, avantagii, pasagiul, miragii, curagioși, complect, desperat* etc., chiar dacă alături apar și dubletele care s-au impus ca literare. În astfel de cazuri ne aflăm tot în fața unor pronunții reale, limba autorului păstrînd, de fapt, elemente caracteristice limbii literare a epocii.

Morfologia nu ridică probleme speciale în editarea textelor din perioada de care ne ocupăm. În general trebuie păstrate formele care aveau în limba epocii, după cum putem constata și pe baza textelor lui Gib I. Mihăescu, o răspîndire foarte largă. În această situație se află în primul rînd unele forme de genitiv-dativ, foarte puțin concurate de cele care aveau să se impună, mai tîrziu, în limba literară. Dealtfel pînă astăzi mulți vorbitori ai limbii române le folosesc în mod curent. Frecvența lor extrem de ridicată în scrierile lui Gib I. Mihăescu ne-a determinat să le păstrăm pretutindeni unde apar: *patimei, serei, cîrciumei, zăpezei, pulberei, luminei, lampei, iernei, politicei, morței, porței, sorței* etc. Am păstrat, deși întrebuințarea lor este mai limitată, și forme de plural ca: *fotoliuri, limbe, cari* (pentru *care*) etc. Nu am crezut că este cazul să intervenim pentru uniformizarea scrierii numeralului ordinal cu articolul proclitic, considerînd forme ca circumscripția XIX de uz curent; numai în cazul cînd numeralul era precedat de *al, a*, am adăugat, la sfîrșit, un *-lea* sau *-a*: a XXX-a, în loc de a XXX. Am respectat, ca realități lingvistice locale, formele de imperfect de tipul *dedeam*.

Exemplele citate, care nu epuizează nici pe departe materialul și nici fenomenele de limbă ce ridică probleme de transcriere în opera lui Gib I. Mihăescu, de unde rezultă necesitatea ca ele să fie întregite cu consultarea secțiunii *Note și variante*, dovedesc preocuparea noastră de a respecta pe de o parte intențiile stilistice ale autorului și pe de altă parte realitatea lingvistică a epocii.

În încheiere, țin să mulțumesc doamnei *Aurelia Rusu*, redactor responsabil de carte, pentru sugestiile prețioase și ajutorul acordat la elaborarea acestei ediții.

AL. A.

SCRIERI DE TINEREȚE

1919—1921

LINIA ÎNTÎI

Înaintam greoi, unul cîte unul, tăcuţi şi înfioraţi. Cărăruşa strîmtă pe care coboram şerpuia capricios printre copacii tineri, deşi ca peria. O lună învăluită de slabe perdele de ceaţă umplea cuprinsul cu fantasme. Spre a nu fi perfect deplină, liniştea era întreruptă doar de răzleţe împuşcături depărtate şi de zăngănitul ritmat al baionetelor noastre. În faţă, de după culmea dealului, pe care aveam să-l urcăm în curînd, răsăreau la intervale dese rachete strălucitoare ca nişte bulgări de foc, pe care mîini nevăzute le aruncau spre noi. Uneori erau atît de multe că păreau un roi de scîntei uriaşe, ce forfotesc deasupra nicovalei unor ciclopi în plin lucru. De bună seamă inamicul simţise că vom face schimb pe front. Lucrul acesta nu ne prea plăcea; mai ales mie, care intram pe linie pentru întîia oară. Ştiam că-i prăpăd să te prindă artileria duşmană pe drum spre tranşee. Mai ales prin văi. Şi noi tocmai coboram în vale.

O temere supărătoare ni se furişă în suflet; teama veşnică a infanteristului de tunul laş şi depărtat, în contra căruia baioneta e fără putere. Mergeam totuş înainte, mînaţi de acel resort nevăzut şi puternic al supunerii oarbe. Smocuri de răchiţi ne plesneau feţele, buturugi putrezite trosneau sub picioare, ne împiedecau drumul.

Deodată șovăirăm! O bubuitură depărtată, apoi, aproape imediat, o fluierătură prelungă, cobitoare. La urmă, un zgomot puternic, ceva asemuitor unui teanc mare de vase prăbușindu-se la pămînt. Se spărsese departe. Totuș văile clocotiră și ecoul repetă.

Așteptarăm cîtva. Eram rău adăpostiți și aci nu-i vorbă, totuș eram mai feriți ca-n fundul văii.

Dar pornirăm din nou; nu era ceea ce ne așteptam.

Tăiarăm un drum de care, ne înfundarăm într-o infinitate de vîlcele și văgăuni, ne pierdurăm unii de alții, ne regăsirăm pe urmă, făcurăm un mic popas într-un loc ferit, lîngă adăpostul maiorului, și începurăm în sfîrșit urcușul spre linie.

De astă dată mergeam cu o deosebită grijă. Dealul lin, nespus de lin, era sterp aproape; cîte un tufiș singuratec arunca în vale umbre ciudate. Copaci rupți de la mijloc sau chiar de la rădăcină desemnau pe fondul palid al zării închipuiri caraghioase. În aer plutea duhoarea nesuferită de cadavru. Pămîntul gălbejit era ciuruit de obuze. Gropi mari, gropi mijlocii, gropi mici, gropi fioroase ca niște guri larg căscate de monștri puși la pîndă îți vorbeau cu mutismul lor lugubru grozava poveste a războiului.

Aveam impresia chiar că străbatem un ținut necunoscut, bizar, dintr-o altă lume, dintr-o planetă moartă. O închipuire îndărătnică se încăpățîna să facă apropieri izbitoare cu diferite aspecte lunare, pe care le contemplam altădată la telescop.

Și-n peisagiul acesta hibrid, în lumina rece, translucidă, neprietenoasă, noi mergeam spre necunoscut, ușor, atît de ușor că păream fantome. Soldații țineau baionetele strîns; totuș atingeri neprevăzute de arme și unelte produceau plîngătoare accente metalice. O adiere potolită învenina și mai mult văzduhul ciumat; un susur de frunze, veștejite înainte de vreme, ne șoptea într-un grai neînțeles profeții de moarte ...

Dealul deveni deodată mai repede; gropile începură să se rărească, pentru a dispărea cu totul la un moment dat; eram pe contrapantă.

În curînd intrarăm în tufișuri. Și după cîtăva vreme ne odihneam la postul comandantului de companie.

Soldații se lăsară greoi la pămînt. Stăteau aproape toți cu fața în sus, trîntiți pe ranițe. Șușoteau. Unul oftă. Cîțiva rîseră. Un sergent aruncă o glumă în surdină; un soldat îi ripostă numaidecît. Erau din cei care mai văzuseră frontul. Cei tineri trăgeau atenți cu urechea; nedumeriți, păreau că adulmecă curaj din sporovăiala fîrtaților vechi.

După o jumătate de ceas începu schimbul.

O luai cu plutonul în jumătate la dreapta. Alergam grupuri, grupuri, îndoiți din șale, de la un tufiș la altul. Deasupra bîzîiau gloanțe.

Intrarăm într-o frîntură de șanț în zigzag. Ne înghemuirăm acolo cu toții, în așteptare. De-acolo îmi împărții oamenii, mască cu mască, căci de tranșee nici pomeneală. Schimbul se petrecu în liniște. Pe urmă luai și eu loc în groapa comandantului de pluton.

— Bine, domnule, întrebai pe ofițerul pe care-l înlocuiam. Asta-i linia întîi? Nici tranșee, nici nimic, ce naiba?

— Las' că le faceți dumneavoastră!

Privii în dreapta și-n stînga. Din cinci în cinci pași, gropi lunguiețe: măștile. Soldații stăteau pe brînci, cu armele gata. Primiseră din vreme instrucții; măștile trebuiau împreunate spre a fi transformate în tranșeu.

— Dar inamicul? întrebai din nou pe înlocuitul gata de plecare.

Drept răspuns, îmi arătă cu mîna, în lumina nesigură, o dungă neagră și cotită, ce se desfășura în față, paralel cu a noastră. Nu părea departe; vreo șaptezeci de metri.

Rămas singur, privii multă vreme linia cea neagră. Din cînd în cînd, de-acolo, de la dușman, veneau zgomote înfundate. Lucrau și ei probabil!

Îmi ațintii urechea. Prinsei, sau mi se păru că prind, sunete distincte; lovituri de mai, o scîrțîială ciudată. Într-un rînd crezui că surprind voci omenești, dar încete, atît de încete că păreau venite din mormînt.

Dădui cîteva ordine și mă trîntii în fundul gropii.

Un ceas să fi trecut, cînd deodată o ploaie de rachete mă făcu să sar în picioare; o grindină de împuș-

cături se dezlănţuise ca din senin. Apoi, în corul acela infernal, ce începuse, tunurile îşi făcură la timp intrarea lor de başi greoi. Mitralierele ţăcăneau grăbite, ca nişte cumetre gureşe, puse pe sfadă, grenadele armonizînd tumultul cu sunetul lor de tobă mare. Doar trăsnetele minelor însemnau disonanţe supărătoare în ansamblul de darabane pe diferite tonuri. În curînd însă se amestecară cu totul; nu se mai distingeau unele de altele. Era un huiet infernal, fără de început şi sfîrşit.

Furtuna pornise de la nemţi; îi aşteptam deci să înainteze.

Totuş nu se grăbeau.

Scrutam întunericul cu priviri încordate. Orice tufă care se mişca părea un duşman ce se tîrăşte. Şi pe loc zeci de împuşcături se abăteau la rădăcina ei.

Dar inamicul nu venea deloc. Şi lucru ciudat, hărmălaia începuse a se potoli. Ce să fi fost atunci? Desigur ceea ce bănuisem la început: vroise să ne surprindă asupra schimbului. Dar greşiseră socotelile.

Ultimele împuşcături părură parcă un joc de copii. Un soldat, lîngă mine, ţinea morţiş să fie cel din urmă. Aşteptă deci ca să contenească ceilalţi şi trase aşa, într-o doară, spre inamic, fără să ţintească. Pe urmă, satisfăcut, puse arma alături şi apucă lopata. Dar tocmai atunci, de undeva, altul, mînat poate de aceeaş ambiţie, nu se lăsă mai prejos şi-i zise şi el. Oşteanul înjură înciudat printre dinţi, aruncă o brazdă de pămînt în faţă, lăsă unealta, puse din nou mîna pe armă şi trase înfuriat un foc în sus. Apoi rămase vreo cîteva minute cu arma în mînă, hotărît să nu cedeze deloc. Abia într-un tîrziu, văzînd că nu i se răspunde din nici o parte, puse puşca alături şi se apucă harnic de lucru.

În tăcerea nopţii, cazmalele şi tîrnăcoapele active îţi mîngîiau urechile ţiuinde încă de huietul năprasnic care trecuse. Văzduhul se răcorise; mirosul de cadavre, cari nu se vedeau încă, dar cari trebuiau să fie în număr mare între cele două linii, se amestecase în mirosul de artificii al explozibilelor sparte; luna era şi mai nelămurită în înălţimi şi lumina ei searbădă

se făcuse atît de nesigură, ca şi cînd ar fi fost produsă de reflexurile bizare ale unui foc de vrăjitor.

În schimb sunetele deveniseră de o claritate uimitoare; se distingeau perfect ciocăniturile în tabăra vrăjmaşe; arare se auzea cîte o larmă ciudată, aşa ca şi cînd s-ar fi sfădit cineva.

Într-un rînd mi se păru că e o ceartă în toată regula. Zgomotul provenea cam din faţa mea. Încordai ochii.

— *Domnu ilev*, vedeţi? mă-ntreabă soldatul de-alături.

— Nu văd nimic, Voican!

— *Uiti*, drept în faţa noastră, *da mai la drepta!*

— Nu văd nimic.

— Uiti, domnu ilev, und'îndrept eu ţeava puştii, ceva alb.

— De unde să ştiu eu, unde îndrepţi tu... Nu sfîrşii fraza, căci văzui într-adevăr ceva alb: Văd ceva alb.

— Care mişcă...

— Parcă.

— He, păi d-acolo vine huietul. Parcă s-ar certa...

Nu răspunsei. Tăcurăm cîtva amîndoi. Larma creştea încontinuu. Apoi deodată pata albă se mări, repezindu-se spre noi. Ca la zece paşi de locul unde pornise, se opri brusc şi se înjumătăţi din nou. Zgomotul contenise odată cu prima mişcare a petei. Toate acestea se petrecură cu o iuţeală de fulger.

— Ai văzut, domn ilev?

— Văzut!

— Ai înţeles?

— Tu ce crezi?

— Eu cred că au vrut să trimeată pe neamţ înainte, să sape ceva, vreun post de ascultare...

— Ei şi?

— Şi neamţul n-a vrut... şi s-au sfădit şi i-au dat brînci.

— Ei şi?

— N-ai văzut că au tăcut pe loc, cît a zbughit-o ăla?

Raţionamentul părea just. Cu urechea ascultam şoaptele lui Voican, cu ochiul fixam pata albă. Părea că se agită pe loc.

— Auzi, domn ilev?

— Aud!

Se auzeau, într-adevăr, lovituri de tîrnăcop; se putea distinge uşor apropierea lor. Soldatul judecase drept.

— Domnu ilev, trag?

— Trage!

Asta i-o spusei aşa, într-o doară. Ştiam că-i cel mai bun ochitor din pluton, dar, în lumina aceea fantastică, era greu de vizat o ţintă.

Soldatul se încleştă pe armă; îşi schimbă de cîteva ori poziţia pînă să se hotărască. Îl observam doar cu coada ochiului, căci continuam să fixez pata. În sfîrşit detunătura porni... Un moment de aşteptare încordată ... Apoi un urlet jalnic, un urlet ca de animal izbit de moarte sfîşie deodată acea linişte ciudată. Şi cîteva vorbe, cîteva strigăte, pe cari nu le voi uita niciodată:

— Îhîî ... mă omorîrăţi, mă taică, mă...

La început mi s-a părut că visez. Şi totuşi vorbele ţipate îmi răsunau clar în ureche. Fuseseră atît de distinct rostite, că nu mai încăpea nici o îndoială; era desigur vreun sărman moşneag de prin Muncel sau din împrejurimi, adus cu forţa la lucru de tranşee.

Nu era nimic de mirat!

Un inamic ca al nostru recurgea adesea la astfel de procedee; birourile de informaţii de pe front remarcaseră de mult acest lucru.

Nemernicii!

Un val de sînge îmi năvăli furios în obraji; pumnii mi se strînseră instinctiv.

Apoi, deodată, o jale amarnică îmi năpădi sufletul; şi ochii, auzul îşi concentrară din nou puterile asupra locului aceluia blestemat. Vroiam să surprind vreo mişcare, vreun vaiet, un strigăt. Fusese poate doar rănit!

Dar pata rămînea nemişcată şi albul ei încremenit în noapte îmi dădea impresia unei pietre funerare, un semn răzleţ, pe-un mormînt părăsit.

Şi, nu ştiu cum, dar îmi veni atunci aşa, deodată, ca un necaz pe unchiaş. De ce se îndărătnicise atîta, de ce se rugase zadarnic de vrăjmaşi? De bună seamă, de nu se opunea deloc, de se tîra pe pămînt cu grije, nu făcea zgomot, nu ne atrăgea atenţia. Ştia doar că orice ar fi spus, oricît s-ar fi codit, era în van! Or poate, în momentele acelea, îşi adusese aminte de-o biată băbătie mititică încovoiată din şale şi de vreo fetişcană vioaie, cu ochii înceţoşaţi, şuşotindu-şi una alteia cu grije, cotrobăind amîndouă prin camera lor strîmtă, slab luminată de candela de la icoane, făcîndu-şi de lucru în aşteptarea zorilor şi a reîntoarcerii lui.

Bietele femei! Cu ce nerăbdare l-or adăsta ele mîine şi ce veste groaznică le va veni în loc!

Căutam să reproduc în minte scena aceasta sfîşietoare, cînd, pe neaşteptate, gîndurile mi se opriră speriate asupra unei posibilităţi înfiorătoare, de necrezut. Dacă bătrînul tocmai căuta să explice călăilor de vreun fecior chipeş, ce-l avea dincoace, printre ai noştri, gata să fulgere pe oricine ar îndrăzni să înainteze dinspre duşman.

Cruzimea ideii acesteia teribile începu să mă frămînte cu o înverşunare de nedescris.

În curînd, însă, un scîncet dureros mă trezi din gînduri. Întorsei ochii alături spre Voican.

— Ei ce e? Nu lucrezi?

— Vai de capul meu, domle ilev. Făcui moarte de rumân, gemu el drept răspuns, fără să ridice capul din pămînt.

Mă lăsai în fundul măştii pe-un sac de cartuşe.

Şi-n lumina aceea stranie, care începea să se spălăcească, multă vreme îmi pluti dinaintea ochilor icoana îndurerată a unui bătrîn izbit de moarte, în straie albe, pătate de sînge, cu barba înroşită, cu ochii măriţi de groază, pe retina cărora se stingea cea din urmă imagine întipărită: gestul ucigaş al copilului său însuş.

ÎN TREN

Trenul către Oltenia pleca din Gara de Nord la șapte și treizeci și cinci dimineața. Călătorii se grăbiseră să vină la ora indicată. Totuși o neplăcere îi întîmpină; din cauza unei deraieri pe linie plecarea se amînase la nouă. Lucrul acesta nu-i împiedică însă pe cei de clasa a III-a și a II-a să-și ocupe locurile din timp. Doar cei de-a I-a, siguri că vagoanele lor nu se vor umple așa de ușor, rămăsese în restaurant.

Iată de ce cînd doamna Adela Mărgineanu intră într-unul din vagoanele acestea luxoase, găsi mai toate compartimentele libere. Își alese unul la întîmplare și făcu semn celor doi hamali și slujitorului care-o însoțea să așeze bagajele pe rețele. Cînd rămase singură — slujitorul plecase la clasa treia — scoase dintr-o geantă o oglindă și un puf de pudră, se găti puțin, își zîmbi ușor, redeveni serioasă și, după ce puse totul la loc, desfăcu o carte pe care o avea alături: *„Les grands musiciens d'aujourd'hui et d'autrefois"*, opera unei celebrități critice franceze.

Căci doamna Adela Mărgineanu era mare iubitoare de muzică. N-avea talent, e drept; cînta la pian potrivit, după cum recunoștea și dumneaei. În schimb, nu-i rămăsese concert, reprezentație de operă, festival, în sfîrșit orice fel de producție muzicală, bineînțeles clasică, la care să nu se fi dus. În saloanele ei — doamna Mărgineanu era grozav de bogată și văduvă de curînd —

veneau cei mai aleși fii ai muzelor. Dar dintre toți, cei mai bine primiți erau muzicanții. Căci slăbiciunea d-nei Mărgineanu era să discute muzică.

Cunoștea toți compozitorii din începuturile evului mediu și pînă astăzi; putea să se pronunțe despre opera fiecăruia cu aprecieri sigure și cu un anume vocabular tehnic, împrumutat din cronicile revistelor artistice. Știa pe toți marii executanți. Pe mulți nu-i auzise, e drept. Totuși vorbea de meșteșugul lor cu o competință uimitoare. Trecea drept una din cele mai culte femei ale elitei bucureștene.

În dimineața aceasta era nespus de mîhnită. Supărarea dumneaei ținea de două zile. Și e ușor de explicat: nu se putuse duce la cel din urmă concert, la marele concert dat de tînărul și multapreciatul Aldescu, proaspăt sosit de la Paris. Nu-și luase bilet din timp.

E drept că i se atrăsese atenția, dar răspunsese foarte mîndră că n-are timp pentru toate mediocritățile. Iată însă că, două zile înainte de concert, unul din amicii ei artistici îi dădu cîteva lămuriri asupra lui Aldescu. Speriase Parisul; sonate la modă în toate saloanele mari ale Occidentului; două simfonii cu succese rare; un act delicios la Opera comică. Un singur defect pentru noi românii: nimic românesc în ele. Totuș neprețuite.

Amicul artistic plecase însă, uitînd să-i spună că e o mare goană după bilete și că, acum, abia la samsari de s-or mai găsi. Așa că în ziua concertului, cînd doamna Mărgineanu și-a adus aminte de ele, peste putință să mai găsească vreunul. Rugăciuni la prieteni, la prietene: nimic! Cine s-ar fi lipsit de-o astfel de seară? Nebunie să te gîndești doar la acest lucru!

Și-a doua zi, ce zarvă! Ce laude în gazete! Ce discuții înfocate în lume! E geniu sau talent!

Ori ce-ar fi putut fi, un lucru e sigur: doamna Mărgineanu era grozav de amărîtă. În loc ca ea să fi știut, cea dintîi, de venirea lui în București! În saloanele ei să fi făcut el cunoștință cu bucureștenii! Durere și deznădejde! Prea tîrziu!

Dar cui i-ar fi trăsnit prin minte că o celebritate așa de mare ar da un concert tocmai la sfîrșitul lui iunie, cînd toată lumea e gata să părăsească orașul! Cînd ea era atît de ocupată cu pregătirile mutatului la moșie!

Trîntită leneș pe canapeaua roșie de pluș a compartimentului, cu ochii pe carte, doamna Mărgineanu părea celor ce treceau prin coridor că e adîncită în citire. De fapt era adîncită numai în necazul dumneaei. Culmea, să spună prietenelor acelora că n-are timp pentru toate mediocritățile. Ce-or rîde ele acum!

Intrarea a doi streini în compartiment o întrerupse din gînduri. După înfățișare păreau doi negustori bogați, burtoși amîndoi, unul scund și altul înalt, dar amîndoi în haine negre și cu veste albe.

La vederea lor, doamna Mărgineanu strînse nările cu dispreț: „Brute!“ Pe urmă se lăsă iar în voia necazului ei amar. Și simțămîntul acesta supărător crescu cu atîta furie, că în curînd nu mai putu suferi deloc pe cei doi burtoși, care discutau, cu voce scăzută, de afaceri, în colțul lor. Îi fu ciudă și pe tren că întîrzie atîta. În sfîrșit avu un fel de mînie totală, o scîrbă fără margini pentru toată lumea, ca și pentru ea însăși.

Deodată ușa se deschise din nou și doi tineri intrară. Păreau amîndoi băieți de oameni bogați, studenți pesemne. Cel dintîi, înalt, voinic, oacheș, cu plete mari sub o pălărie cu borduri și mai mari. În mînă ținea o cutie de vioară.

Celălalt tot așa de înalt, de voinic și de oacheș, dar fără plete, purta o geantă de mînă pe care o așeză pe rețele alături de cutia viorii celui dintîi.

Pe urmă se sărutară amîndoi prietenește, își spuseră vorbe de despărțire. Apoi cel fără plete ieși. Dar reapăru repede în ușa compartimentului.

— Măi Gică, hei n-auzi ... Aldescu!

— A... ce? se întoarse cellalt, care tocmai măsura de sus pînă jos pe doamna de alături.

— Măi, să nu uiți cărțile alea două, de care ți-am spus aseară!

— Vai de mine!

Apoi plecă de-a binelea.

Cînd pletosul o privise, doamna Mărgineanu își strînsese nările în acelaș gest de dispreț ca la vederea celor doi negustori. Pe dumneaei n-o impresiona, așa cu una, cu două, o cutie cu vioară, chiar la brațul unui tînăr frumușel și bine făcut. Dar cînd auzi de Aldescu, inima îi zvîcni cu atîta putere că i se păru c-a auzit-o toată lumea. Un tînăr cu plete, cu vioară în mînă, pe care-l cheamă Aldescu; călătorește și cu clasa I. Fără îndoială, ăsta e!

Roși deodată, strînse buzele, închise ochii pe jumătate. Păru că visează. Apoi deodată și-aduse aminte de cartea pe care-o uitase închisă pe genunchi. O ridică ușor și o deschise plictisită, ținînd-o în așa fel cu mîna, să nu i se vadă titlul dintr-o dată. Apoi, băgînd de seamă că celălalt e curios să știe ce citește, prin gesturi nespus de naturale, lăsă să se vadă printre degete numele autorului; pe urmă, după două minute, dădu la iveală jumătate din titlu. Apoi fu foarte surprinsă, cînd, la o mișcare a feții, descoperi pe Aldescu privind spre carte cu admirație și aprobare. Încruntă ochii, necăjită parcă de curiozitatea lui, închise cartea și o aruncă alături, așa ca titlul să cadă dedesubt.

Își trecu mîna peste păr, își rezimă capul de speteaza canapelei și închise ochii. Apoi lovi nervos cu piciorul în podea.

Era bine doamna Mărgineanu! Cînd vrea dînsa, era chiar strașnică. De aceea pînă și cei doi negustori întrerupseră vorba un timp, ca s-o privească. Aldescu era pierdut.

Deodată, la o nouă mișcare a ei, geanta de pe genunchi căzu jos. Aldescu se repezi.

— Doamnă, mă scuzați...

Ea deschise ochii alene și răspunse cu un surîs, cum numai în ocazii mari împărțea.

— *Merci*!

— Doamnă, dacă nu sunt indiscret, își luă el inima în dinți, nevrînd să scape prilejul, v-am văzut citind ...

Îi vorbea foarte sfios, sigur că după gestul cu cartea o să-i răspundă supărată. Dar îl uimi bunăvoința și

grația cu care-i răspunse. Convorbirea începu însuflețită din amîndouă părțile.

Era doamna Mărgineanu meșteră mare în a-și ascunde gîndurile și a lăsa să se înțeleagă ce vrea ea. Dar și Aldescu era băiat de lume și deștept, ca să nu priceapă ușor că ea dorise mult și-i făcea o nespusă plăcere conversația asta.

„I-am luat ochii încă de la început, de cînd o priveam", își zise el.

În curînd ajunseră la cunoștință.

— A!... doamna Mărgineanu... ce fericire! Am auzit atîtea de dumneavoastră. Îmi dați voie: Aldescu...

— A!... Aldescu... Tocmai mi s-a părut c-aud numele ăsta adineaori... cînd v-a strigat prietenul... dar n-am înțeles clar... Nespus de încîntată... Marele nostru compozitor!

Și fără să-i dea timp să-i răspundă, începu ca o avalanșe:

— Închipuiți-vă că n-am putut să iau parte la concertul dumneavoastră. Ah! prietenii! Să mai crezi în prieteni. A fost parcă un complot în contră-mi, o intrigă savant condusă...

Restul discursului continuă jumătate în franțuzește și jumătate în românește. Ținu zece minute. În decursul lui fură rostite trei citate englezești și unul nemțesc. Se pomeni și de Palestrina.

Dar Aldescu nu-l auzi decît pe jumătate, atît cît să înțeleagă despre ce e vorba. Căci Aldescu era pierdut în cele mai negre gînduri; se numea și el Aldescu, e drept, dar nu era el marele compozitor. Nici nu se-nrudea cu acela și nici nu-l cunoștea personal. Dar îl știa: fusese la concert.

Ce confuzie! Era de așteptat și totuși nu se gîndise la ea. Voi să scoată pe doamna Mărgineanu din nedumerire. Dar dînsa tocmai îi făcea elogiul compozițiilor:

— Stăpîniți bine contrapunctul. Și pe urmă puțin wagnerianism, în plină frazare italienească, e ceva uimitor. Păcat că n-am auzit nimic de dumneavoastră. Dar, cum spun, îmi spunea prietenul meu, un bun

cunoscător... Și țineam așa de mult să vă cunosc, așa de mult... *Mais comment donc?*

Și iar pe franțuzește.

Era atît de fericită de noua cunoștință, că Aldescu îi văzu dinainte figura nespus de dezamăgită pe care ar fi făcut-o spunîndu-i adevărul.

Prin urmare, numele aceluia îi dădea atîta avînt. Nu pletele lui mari și pălăria enormă. Nici ochii lui atît de negri și de focoși. Așadar, ea-i auzise bine prietenul, cînd îl strigase pe nume la început. Nu i se păruse, cum zicea. Și de aceea îi înlesnise apropierea! Pentru un nume!

Sărmanul Aldescu! În clipele acelea el încercă un simțimînt cu totul nou pentru dînsul: o gelozie surdă pe omonimul lui. Căci el nu era decît un simplu diletant fără pretenție și — știa bine el — atît avea să rămînă. Prin urmare, de aci înainte toți, și mai ales, ce nefericire, toate, cîte-l vor vedea cu vioară și cu plete și vor auzi că-l cheamă Aldescu, îl vor întreba desigur:

— A dumneata... marele... ilustrul...

— O nu, avea să răspundă el, din contră eu... eu sunt... sunt... din contră...

Ce să răspundă? Ce-i el? Nimic: un diletant. Iar întrebătoarea, redevenind foarte gravă:

— A, nu ești dumneata... scuzați vă rog... credeam...

Toată viața avea desigur să i se întîmple asta. Cît va trăi celălalt. S-a isprăvit; or nu mai umblă cu vioara, or își schimbă numele.

În vreme ce Aldescu ajungea la această dureroasă concluzie, doamna Mărgineanu ajungea la un alt punct al discursului ei. Îi explica anume de ce călătorește cu un tren de persoane. Era sigură că pentru toată lumea prezența unei doamne ca dînsa într-un tren de persoane e o nedumerire. Și pe urmă Aldescu putea să-și închipuie cine știe ce. Lucru foarte ușor dealtminteri; cu automobilul nu se putuse; se ducea prea departe, în Oltenia. Pe urmă expresul pleacă prea de dimineață, la patru jumătate.

— Şi-ţi închipui...

— O, da...

Ce gît sculptural avea doamna Mărgineanu! Şi ce profil! Dar mai ales ce privire ademenitoare, ce zîmbet făgăduitor! Şi toate acestea ar putea să dispară dintr-o dată, la un singur cuvînt, ca o comoară fermecată: „Nu sunt eu acela!"

Deodată o dîră de lumină străbătu creierul lui Aldescu. La urma urmei, de ce să nu lase el lucrurile aşa, de ce să nu se folosească de numele acesta, care avea să-l chinuie o viaţă întreagă. O mică escrocherie sentimentală. Singurul mijloc de răzbunare contra celui ce-i fura liniştea pentru toată viaţa!

Şi fără să mai stea mult pe gînduri, îşi luă rolul în serios. Începu să-şi dea aere. Îşi trecu mîna prin păr şi privi pe convorbitoare cu ochii visători. Apoi, ca şi cînd s-ar fi trezit dintr-un vis prea dulce, privind-o cu atîta nesaţ, tresări, scuturîndu-şi pletele. Pe urmă începu să-i vorbească; glasul îi tremura puţin. Ea-i răspundea cu surîsuri vagi şi-i primea complimentele cu priviri în jos şi cu pete de roşaţă în obraz; lăsa să se vadă că-i plac.

Se pierdură atît de mult în ameţitorul joc de vorbe fine, că urnirea bruscă a trenului, care se punea în sfîrşit în mişcare, îi surprinse neplăcut.

Odată cu zgîlţîitul vagonului, se deschise şi uşa. O arătare lungă şi subţire apăru în cadrul ei. Apoi arătarea îşi întoarse repede capul.

— Aici, aici... e loc aici... şi se dădu la o parte să facă loc unui domn elegant, grav, potrivit la înălţime, robust şi pîntecos.

— Eu rămîn afară, rosti arătarea subţire şi înaltă. Cînd aveţi nevoie, mă strigaţi.

— Să iei bine seamă la cutia din mînă.

— Asta-i acuma, azi o duc întîi...

Cutia despre care era vorba şi pe care cei din vagon n-o vedeau era tot de vioară.

Nou-venitul se aşeză alături de cei doi negustori burtoşi, în faţa lui Aldescu. Îşi scoase pălăria şi se mîngîie pe frunte şi pe păr. Pe urmă începu să privească pe rînd pe cei din juru-i.

Aldescu nu putea să-l vadă decît prin ceaţa norilor în care plutea. Totuş i se păru o figură cunoscută! Dar unde-l mai văzuse? Unde?

Deodată rămase cu gura şi cu ochii căscaţi. Afurisită întîmplare! Pîntecosul nu era altul decît... decît Aldescu. Aldescu, compozitorul.

Instinctiv Aldescu, Aldescu diletantul, duse mîna la guler. Simţea că se sufocă. Primul gînd îi fu cum s-o şteargă mai repede. Dar tocmai atunci doamna Mărgineanu îl întrebă ceva. Noroc că-i vorbi încet. Îi răspunse cu vocea stinsă, uitîndu-se pe furiş la celălalt. Dar acela scoase un jurnal şi se ascunse cu totul după el. Inima îl mai lăsă atunci. Prinse oarecare curaj. La a doua întrebare a ei îi răspunse pe şoptite. Ea-i vorbi atunci tot pe şoptite, găsind că era şi timpul; prietenia lor fatal trebuia să ajungă la şoaptă. Căci, acum venise rîndul micilor dulcegării, al subînţelesurilor cu înţeles, al apropierilor nevoite de picior, al atingerilor de mînă. Ce putea să audă cel din faţă, decît vreun cuvînt răzleţ şi atît!

Dar dacă acest cuvînt răzleţ e chiar numele lui? La urma urmei, o să înţeleagă şi el că s-a nimerit să stea în vagon cu cineva cu care se potriveşte în nume. Şi e destul de trăit la Paris el, ca să nu se amestece nepoftit în vorbă. O să-şi închipuie că are în faţă doi soţi luaţi de curînd. Păcat că doamna avea atîtea bagaje, că i-ar fi propus să se mute în altă parte. Orice s-o întîmpla la urma urmei, rolul trebuia jucat pînă la capăt. Mai ales acuma, cînd doamna Mărgineanu îi propunea să se oprească la dînsa la moşie cel puţin trei zile dacă nu poate mai mult.

— O să cîntăm toată ziua, zicea dînsa.

— Desigur, toată ziua, răspundea dînsul, gîndind cum o să-i plesnească o coardă ca prin minune, la primele note. Nu exersase pînă acum nimic din opera rivalului neaşteptat.

Convorbirea aluneca înainte, zglobie şi în surdină. Aldescu se gîndea cu sufletul plin la cele trei zile pe care le va petrece la doamna Mărgineanu. La urma urmei, cele trei zile puteau să se transforme într-o

săptămînă. Și privea pe celălalt, pe Aldescu compozitorul, cu un aer de învingător.

„Amice, știi dumneata că în curînd voi pluti în eter? Și-asta-n numele dumitale?“

Dar Aldescu compozitorul nu știa nimic. Într-una grav, el puse ziarul alături, bătu cu degetele toba pe-un genunchi, scoase din buzunarul vestei un obiect mic, negru și lucios. Era o surdină de vioară, pe care începu s-o învîrtească între degete; vreun tic nervos.

Doamna Mărgineanu înțelese atunci că are de-a face tot cu un muzicant. Și un demon nevăzut de mic o mușcă atunci de buze. Trebuia arătat individului cu surdina, care-și dă atîtea aere, pe cine avea în față.

— Domnule Aldescu, zise ea deodată tare, vai ce *lapsus!* Care-i titlul actului dumneavoastră jucat la Opera comică?

Tăcere adîncă, apăsătoare, înfricoșetoare. Apoi, într-un tîrziu, o voce răgușită, neegală, stranie, intonă ca un cîrstei bătrîn:

— *Fluierașul de fag...*

Aldescu diletantul nu mai știa ce vorbea.

— Cum? Nu... A... asta poate e în lucru... Nu, cea jucată... a... uite-mi amintesc, *Fiancée d'Abydos...*

De bună seamă mai rămăsese o fărîmă de viață în Aldescu de putu să mîrîie: „...Mda...“ Un „da“ de care se sperie și el și i se păru curios de ce l-a mai zis. Stătea cu capul pe spate, privind țintă la cel care avea să-i dea lovitura de grație, pe care o aștepta. Dar nu vedea nimic. Căci făcuse niște ochi mici, mici...

În schimb Aldescu celălalt bulbucase niște ochi enormi. La început încă mai stătu cîtva nedumerit. Aproape că nu înțelegea nici el nimic. Dar doamna Mărgineanu avu grijă să-l lămurească în curînd:

— Vai, *Simfonia în la minor* aș vrea s-o aud. Trebuie să fie într-adevăr ceva impunător. Cînd vom fi împreună, toată ziua mi le vei cînta, nu-i așa? A... dar te pomenești că n-ai notele... Da ce mai întreb? Un compozitor își știe opera pe dinafară. Adică se poate și contrariul... Să-ți spun o întîmplare... mi-a povestit-o... da... maestrul Bonboni... a, e nelipsit din casa mea... Mă pomenesc cu el într-o zi: „*Madame* Mărgineanu“, îmi spune, „să-ți povestesc o anecdotă nostimă din viața lui Bach...“

Compozitorul se lămuri pe deplin, fără să mai aștepte sfîrșitul poveștii: o doamnă amatoare de muzică s-a întîlnit în vagon cu un tînăr cu vioară și plete; au intrat în vorbă cum se întîmplă de obicei în vagon. Tînărul s-a dat drept el... Aldescu; a văzut că se prinde și...

Compozitorul făcu o mișcare, diletantul alta, de nerăbdare. Acum avea să urmeze lovitura de grație. Și diletantul redeschise ochii hotărît s-o înfrunte cu bărbăție. Dar cînd o văzu în față, podeaua îi fugi de sub picioare. Căci artistul, artistul cel mare, zîmbea. Masacrul începuse deci. Aldescu diletantul aștepta, aștepta umilit. Dar Aldescu compozitorul zîmbea, zîmbea înainte; el era un mare artist și îndrăzneala tînărului îi plăcuse; faptul că se folosise de numele lui îl măgulea, iar încurcătura în care se găsea acum îl înduioșa. Era atrăgătoare, e drept, doamna Mărgineanu. Dar cîte femei ca dînsa nu cunoscuse el? Și cîte n-avea să mai cunoască! Așa că putea să facă un mic dar și bietului băiat cu plete și cu visuri, cum fusese și el odată.

Deodată compozitorul observă că doamna Mărgineanu a început să-și dea seama de îngăimeala cu care-i răspundea cel tînăr; se uita la el foarte încruntată. Atunci, fără să zică o vorbă, se sculă, își luă pălăria și jurnalul și trecu în alt compartiment.

SOLDATUL NISTOR

Şi pe front, chiar pentru cei din linia întîi, amurgul de toamnă îşi păstrează cu nepăsare măreţia calmului său impunător şi frumuseţea nepreţuită a veştmintelor sale multicolore. Acelaş purpuriu regesc, acelaş violet bizar, acelaş portocaliu exotic, aceiaşi nori de sînge pătează bolta la asfinţit cu violentele lor tonuri. Şi vai, prin perdeaua aceasta diafană acelaş luceafăr scînteietor de seară clipeşte nervos cu ochiul lui de foc, ca şi cînd atunci s-ar deştepta din somn şi ar vrea să se obişnuiască cu lumina ciudată din juru-i.

Amurgul mă surprindea totdeauna cînd îmi inspectam posturile. Lăsam atunci toate baltă şi, dintr-un dos de traversă, rămîneam cu ochii încremeniţi la magica lui feerie. Trecerea pe nesimţite de la jăratecul viu al portocaliului, la tăciunele aproape stins al violetului, mă ţinea pironit locului, ca sub imperiul unei vraje neînţelese. Şi zîmbetul primelor pîlpîieli ale stelei ciobanului sfîrşea prin a-mi umple sufletul de-o fericire neaşteptată, nevoită; mă îmbătam aproape, ca şi cînd aş fi băut pe nerăsuflate cîteva pahare cu vin vechi.

Într-o seară însă, am surprins cel mai frumos vioriu pe care l-am văzut vreodată; era atît de dulce nuanţat în spărtura aceea de nori, lunguiaţă şi piezişe, făcea un contrast atît de izbitor cu chenarul de aur

al norului de dedesubt şi se pierdea atît de uşor în liliachiul întunecat al norului de deasupra, că aş fi stat o vecie întreagă cu privirile pierdute în armonia acesta policromă.

Se poate uşor închipui deci, cît de crud fusei întrerupt din contemplarea mea de Nistor, soldatul lîngă postul căruia amurgul începînd mă oprise întîmplător.

— Domnu ilev, mă gîndesc la morţii ăştia dintre linii. Ia uite cum i-a luat; prin flanc cîte unul, ca un rînd de cucori...

Nici o altă clipă a zilei nu pune mai multă pace pe un suflet încercat, cît ceasul înserării! E-atîta majestate în poezia asfinţitului, că uiţi îndată totul, chiar prin faptul că eşti pe front, că dincolo, la treizeci de metri numai, te pîndeşte necontenit moartea. Iată de ce, în fiecare seară căutam să mă folosesc de ceasul divin care urmează scăpătatului, iată de ce totdeauna, atunci, căutam un loc ferit cu totul, unde să fiu singur, cu desăvîrşire singur.

Cum nimerisem dară lîngă masa asta de grăsime, lîngă butoiul ăsta cu chip omenesc, care mă readucea atît de brusc la cea mai cruntă realitate, care topea dintr-o dată pitoreasca privelişte de dinaintea ochilor mei vrăjiţi.

Îi aruncai deci o căutătură de mînie, hotărît să-i amuţesc limbuţia inoportună scurt şi cuprinzător.

Dar el nici nu se uita la mine.

Gras, foarte gras — te mirai ce caută omul ăsta pe front — cu mîinele vîrîte în buzunarele pantalonilor, cu privirea încremenită înainte spre inamic, mutîndu-şi într-una greutatea corpului de pe un picior pe altul, el nu oferea ochilor mei plini de ciudă decît un spate enorm şi o ceafă groasă şi roşie.

— Scoate mîinele din buzunare, zăpăcitule! Eşti în faţa inamicului sau unde eşti?

Nu tresări deloc şi nici nu-ntoarse ochii spre mine.

— De, domn ilev, nu te supăra şi dumneata aşa, că nu vin *ei* peste mine, n-avea grijă!

— Haid, haid, scoate mîinele din buzunar, nu-nţelegi? Încheie-ţi epoletul stîng şi trage-ţi baioneta la şold că ţi-a ajuns la spate. Doar coadă îţi mai lipsea!

Începu să-şi corecteze ţinuta cu mişcări încete şi greoaie. Şi cum aşteptam nerăbdător executarea, îl auzii:

— Domn ilev, ce ziceţi de morţii ăştia dintre...

— Lasă morţii, măi nesimţitorule, şi dă-i mai repede!

Simţeam cum îmi creştea mînia; la treizeci de metri de duşman eşti totdeauna nervos şi gata oricînd de sfadă. Ş-apoi prea multă poftă de vorbă la un inferior nu prea merge la armată.

— Mă tot gîndesc că trebuie să aibe ei ceva bani la ei, cum am şi eu şi dumneata. Da ce folos, că putrezesc prin buzunare. Doar hîrtii sunt ălea; că argint nici regele nu cred să mai aibe acum.

Cu toată supărarea mea nu putui să opresc un surîs, nedumerit de această neaşteptată asociaţie de idei. El — tocmai întorcea capul — mă privi la rîndu-i tot aşa de nedumerit şi începu să rîdă liniştit printre dinţii mici şi rari, clipind repede din ochii abia crăpaţi:

— De ce rîzi, domn ilev?

A doua zi adunai soldaţii cari nu erau în posturi, să le comunic ordine. Nistor sosi cel din urmă, gîfîind ca o maşină şi leoarcă de sudoare. Pe faţa lui rotundă şi-nrumenită cu totul, tuleiele-i bălaie, deasupra gurei lungi, păreau slabe jocuri de flacără pe-o sferă de metal încins pînă la roşu.

Obosise prea mult săracul! Oricum era prea gras! De la adăpostul lui pînă la mine, era doară distanţă.

Şi mi-l închipui strecurîndu-se într-o dungă prin şanţurile mai înguste, zbătîndu-se uneori, înţepenit în vreo strîmtoare de săpături neterminate.

— Hai, Nistore, hai!

Începui să dau citire hîrtiilor proaspăt sosite de la batalion. Prima era o sentinţă de moarte în contumacie a vreo douăzeci de nenorociţi din regimentul vecin, cu numele terminat în „of", fugiţi de curînd la inamic: Theodorof, Popof, Baucof ..., un întreg pomelnic de bulgari. Ca încheiere, ordinul făcea direct răspunzător pe comandantul de pluton de orice dezertare s-ar mai întîmpla, lucru care nu-mi plăcea deloc.

Trebui să ţiu un adevărat discurs soldaţilor, zugrăvindu-le mizeria din teritoriul ocupat, cruzimea nemţilor cu populaţiunea neputincioasă şi victoria mai mult ca sigură a noastră şi a aliaţilor, cu urmările ei grozave pentru cel care ar îndrăzni să facă un astfel de pas necugetat.

A doua ordona o cercetare amănunţită asupra oamenilor, spre a se constata la cîţi lipseşte raţia de rezervă şi a se aplica o straşnică corecţie tuturor cari şi-au mîncat-o sau au pierdut-o.

După ce mai citii cîteva comunicări de puţină importanţă, procedai numaidecît la inspecţie.

Rezultatul: singurul Nistor n-avea nici cutiile cu conserve, nici punga cu pesmeţi.

— Unde ţi-i raţia, măi zăbăucule?

— Am mîncat-o, să trăiţi!

— Mîncate-ar ciuma să te mînînce, mîncăciosule, numai la mîncare te gîndeşti...

— Păi, domn ilev, dacă mi-a fost foame? Ce stric eu? Judecă şi dumneata: munceşti toată ziua, stai în picioare toată ziua... oricum, om eşti...

— O să vezi tu pe dracu, încheiai grăbit, ticluind în minte povestea cu o grenadă care a distrus în noaptea trecută sacul cu merinde al soldatului Nistor. Trebuia să trimit numaidecît la companie raport de rezultatul cercetărilor mele. O să vezi pe dracu, repetai, pornind zorit spre bordei.

— O să te bage-n Curtea Marţială, auzii în urma mea pe sergent explicîndu-i. Te saturi tu de lăcomie!

În noaptea aceea eram de serviciu pe companie. Trebuia deci să iau tranşeea în lung, pe-un sector aproape de vreo şase sute de metri, ca să mă conving dacă cei din posturi îşi fac datoria cum trebuie. Pornii puţin timp după miezul nopţii, cînd socotii că a intrat de rînd schimbul al doilea.

O luai agale prin cotiturile şanţurilor, rezemîndu-mă de un baston noduros şi strîmb. O noapte neagră de toamnă, înnourată, apăsătoare şi caldă. Nici un zgomot oricît de mic, nici un suspin de vînt cît de uşor. Parcă nu era front. Nici măcar o rachetă nu sfîşia întunericul profund cu durerea luminii sale orbitoare. Văzduhul era negru ca pămîntul însuş. Credeam că dibuiesc prin galerii subterane de sobol. Dedesubt, fundul tranşeei, muiat de umezeală, stîmpăra cu desăvîrşire zgomotul bocancilor mei greoi. Şanţul adînc, colţurat de traverse, părea un coridor strîmt şi întortocheat de labirint. În pereţii de pămînt, la intervale rare, se năzăreau pete şi mai întunecate decît însuşi negrul nopţii de păcură; erau intrările în adăposturile oamenilor. În catacomba nesfîrşită păreau uşi de morminte, vechi de cînd lumea. Din douăzeci în douăzeci de paşi, în scobituri adîncite spre duşman, sentinele nemişcate, în atentă ascultare. Încremenite pe banchetele înalte, nu erau decît nişte statui funerare pe soclurile lor, ferite în nişe rudimentare de trecătorul rătăcit prin încurcătura lunguieţelor încăperi ale acestui lăcaş subpămîntean. În bezna de iad, conturul lor indistinct, de siluete nelămurite, îţi vorbea de arhaismul unor monumente roase şi scrijelite, îngropate de furia vreunui vulcan năprasnic în lava pietroasă, în care arheologul sapă cu zor căutarea adevărului.

Mă strecuram uşor prin lumea asta de cimitir antic; păream singura vietate, păream o umbră chinuită, ce-şi caută mormîntul străvechi. Mă feream să nu ating pereţii, mă temeam să nu năruiesc vreun colţ ieşit de glod. Mi se părea că cel mai mic zgomot ar deştepta dintr-o dată întreaga această lume moartă, ar trezi mînia somnolentă a vulcanului de dedesubt.

Abia în spatele lor, sentinelele mă simţeau; îmi cereau parola pe şoptite, fără să facă vreo mişcare. Le răspundeam scurt, abia auzit; le lăsam îndată în mutismul şi imobilitatea lor.

Dar oroare! Ultima nişe, în sectorul plutonului meu chiar... era goală. Nici o siluetă, nici un contur! Îngheţai de groază. Doar luciul armei, rezemată de parapet, mă mai linişti. Prin urmare, statuia era pe aici pe-aproape. Probabil obosise tot visînd de veacuri în picioare şi se trîntise pe undeva, ca să vadă cum se poate visa culcat de-a binelea. Sau poate se dusese la statuia vecină, s-aprindă vreo ţigare. Secătura! Şi ştie bine că nu se fumează în post.

O luai tot înainte, căci în urmă nu putea fi; doar de-acolo veneam. În drum cotrobăiam metodic cu piciorul. Nimic. Ajunsei la camaradul vecin. Era singur. Nu-mi venea să cred. În orice caz, el trebuie să ştie ceva.

— Măi, eşti singur?

— Singur, să trăiţi!

— Da n-a trecut nimeni pe-aci prin spatele tău?

— Nimeni!

— Măi, n-oi fi auzit?

— Doar n-am ceară-n urechi.

— Dar cine-i în post lîngă tine?

— În dreapta e...

— Nu, în stînga, să-mi spui.

— În stînga?... Păi... Nistor...

— Eşti sigur, măi?

— Doar cu el *intrăm* odată.

Simţii cum îmi fuge pămîntul de sub picioare. Şi-n minte îmi răsăriră deodată cuvintele ordinului citit de cu zi: „Comandantul de pluton e direct responsabil de orice nouă..."

— Canalia, a fugit la nemţi! îmi scăpă dintre buze.

— Domn ilev, eu *pai'că* auzii ceva în stînga mai adineaori, parcă se tîra pe pămînt cineva... De, ştiu eu... pai'că auzeam, da pai'că nu era nimic!

O luai înapoi zdrobit cu totul. Numai cu Curtea Marţială n-avusesem de lucru! Şi-mi veni aşa o poftă, să scol sergentul, să-i ţip, să-l înjur, să-l pun pe el în post în locul dezertorului. Grăbii pasul înfuriat la culme. În supărarea-mi nemărginită, vorbeam aproape singur, gesticulam cu mîinele şi cu bastonul cel strîmb.

Dar cînd să trec prin dreptul postului părăsit, o bufnitură înfundată îmi mută inima din loc. O mogîldeaţă enormă se prăbuşise de pe parapet pe banchetă, rostogolind în cădere o grămadă de bulgări de pămînt. Un pietroi chiar mă lovi la picior. Un moment

nu ştiui ce să cred; apoi mogîldeaţa, mormăind o-njurătură românească, începu să se agite şi cu mari sforţări izbuti să se ridice.

— Hei, cine-i?

— Păi io, să trăţi, domn ilev!

— Care tu?

— Nistor.

— Ah!

Nu puteam să-i zăresc figura, dar auzeam şuierul leneş al veşnicului său rîs.

— Da căzui, domn ilev...!

— Bine, mă nenorocitule... cum ai îndrăznit să părăseşti postul? Nemernicule! — la această vorbă îi apucai arma —, numaidecît ai să mă urmezi. Şi mîine o să vezi tu pe dracu; o să te leg cobză şi [o] să te trimit la Curtea Marţială...

— Păi de ce, domn ilev?

— Vezi tu mîine, vezi tu ce n-ai păţit...

— He, he, păi nu puteţi domn ilev...

— Ce?

— Păi, uiti colea...

Se scormoni cîtva la şold, de bună seamă în vreun sac, şi-mi vîrî îndată în ochi două obiecte lucitoare.

— Ce-s ăştia?

— Parcă d-ta nu vezi... cutiile de conserve.

— De la cine le-ai furat, tîlharule?

— De la ăsta de lîngă reţelele de sîrmă.

— Care ăsta?

— Nu ştii, ăla de e cu faţa în sus. Mortu de...

— Aha, va să zică jefuieşti şi cadavrele?

—Nu, domn ilev, că parale n-avea deloc; îl scormonii eu degeaba!... O avea poate ăl de lîngă el. Da nu mai mă duc. Doamne fereşte! Se simte de la neamţ al dracului... Tot auzeam mişcînd pe acolo... Mă tot temeam să nu arunce vreun *proector* pe sus... Ăla eram atunci... Cum naiba mă mai întorceam prin încurcătura de sîrme... Nu mă duceam eu nici la ăsta... da am auzit c-ai noştri s-au înţăles cu nemţii ca să-i îngroape mîine. Să nu-i lăsăm să-i tragă la ei. Am auzit că-i topeşte şi-i face săpun... Oliu... ce mai săpun ar scoate ei din mine...

Ideea aceasta îl făcu să rîdă cu hohote. Îl lăsai să se sporovăiască înainte, ca să-i prind vreo umbră de rea intenţie. Dar pentru că prea se întindea la vorbă, încercai de-a dreptul:

— Măi Nistore, pe vremea asta nici dracu nu ne simte... Ce-ai zice dac-am şterge-o la nemţi?

— Ce e? Ba eu nu... Du-te d-ta dacă vrei... Dar eu îţi spun că e păcat de tinereţea dumitale. Şi de nu te-or sfîrtica acum, da te-mpuşcă ai noşti cînd or veni...

Şi după cîtva timp adaugă, uitînd că arma îi era la mine:

— Da eu, să ştii că tot trag... ordinul e ordin, orcît domn ilev să fii d-ta. Aici nu merge!... E, da pentru d-ta..., te las aşa pîn te-apropii bine de ei... şi trag în sus, n-avea grije! Da eu îţi spun că rău faci...

Pe urmă începu să rîdă din nou:

— He, he, he, domn ilev... glumeşti... *hoţule!*

— Soldatul Nistor, cu cine îndrăzneşti...

— *Iertaţi, să trăiţi*, da, he, he, he, *vrei* să mă iei, aşa... aoleo...

Îi dădui arma şi vrusei să plec.

— Ioite, Doamne ... puteai să treci în bună regulă, domn ilev, că eu tot n-aveam cu ce să trag. Ehe, he, he... şmecher mai e domn ilev...

CEL DIN URMĂ CÎRD

Furtuna încleștărilor uriașe trecuse odată cu vara. Tunetul urla acum în depărtări; iar în urma lui, în tranșeele jilave și strîmbe, domnea un sfîrșit liniștit. O liniște nefirească, neobișnuită în meleagurile acestea de hartă și de zgomot; o liniște bolnavă, o liniște ce-și număra pe degete ceasurile agoniei. Din clipă în clipă, minciuna ei putea să se spulbere în vînt, din clipă în clipă, amăgitoarea-i mască putea să cadă, dînd la iveală o față crispată de mînie, o gură strîmbată de durere.

Totuși oamenii se lăsau ispitiți de prefăcuta-i înfățișare; știau bine că totul nu-i decît o minciună sfruntată și grosolană; între dînșii își aruncau chiar surîsuri amare de înțelegere. Dar nu îndrăzneau să dea mai mult pe față bucuria lor. O prea mare izbucnire de bucurie ar fi fost fatală; amorțitul șarpe de foc, ce încolăcea o întreagă țară, ar fi tresărit desigur îndată din letargica-i adormire, s-ar fi zvîrcolit iarăși înfuriat și groaznic, vărsînd în trăsnete asurzitoare flăcări și pucioasă prin toți porii nesfîrșitului trup.

Și sentinelele păzeau somnul monstrului cu luare-aminte de-o parte și de alta. Printr-o înțelegere mută, față în față, dușman cu dușman vegheau liniștea fiarei. Ici și colo, arare, din fierea ce clocotea încă sub pielea ațipită, mai țîșnea vreo zbucnire. Dar nimeni

nu-i lua în seamă aceste scăpărări somnolente, ce-i trădau viața potolită un timp.

Stăteam atunci trîntit în fundul tranșeului, urmărind în albastrul nepătat al toamnei șiruri lungi de cucoare. Treceau linii drepte, șerpi plutitori în azur. Treceau zona morței cu țipete ascuțite și speriate, grăbind să lase cît mai repede în urmă oroarea dedesubt. Întregul cîrd părea o singură ființă, așa de drepte și sigure-i erau toate mișcările. Se duceau departe, în locuri dragi și părăsite, în țara învinsă a părinților mei. Și-n urma lor, pe zarea unde se înfiripă zorile, odată cu negura înserării, părea acum că se deslușesc frămîntările vînturilor din stepe. Acolo, pe geana înnegrită, o arătare fără formă se agita amenințător; în taina răsăritului se plămădeau de bună seamă viitoarele nenorociri ale noastre. Suflul lor pustiitor poate că-și luase și drumul, odată cu zborul năvalnic al iernii.

Plecau cucoarele cu cele din urmă nădejdi ale noastre; ne lăsau parcă prea singuri cu grozăvia care ne amenința din față, prea singuri cu grozăvia care ne amenința din urmă.

Dușmanii nu iubeau pe acești neobosiți soli ai vremii. Îi dușmăneau. Le primeau trecerea cu salve de puști și pîrîituri de mitraliere. Și rîdeau atît de zgomotos cînd puteau să le răvășească dreapta lor linie! Dar niciodată n-au izbutit să doboare vreunul. Cu ce le stricase lor liniștiții pribegi ce-și vedeau cuminte de drum!

Îi uram îndoit pe dușmani; îi scîrbeam acum.

Deci nu cu puțină bucurie descoperii într-un asfințit uneltirile celor patru vlăjgani poznași de sub porunca mea. Erau cei mai tineri din pluton. Se hîrjoneau pe-un neamț care cioplea ceva într-un dos de tufiș veșted și rărit. Se vedea bine neamțul, deși el își închipuia, poate, că-i ascuns cum trebuie. Se certau sprințarii, în bună regulă, care să-l ia mai întîi la ochi. Ce le păsa lor de monstrul amorțit o vreme de mistuitul atîtor victime; erau copii încă, nebunatecii, și pentru dînșii era un joc să tulbure somnul cuiva.

Mi-au privit ruşinaţi venirea, căci neamţul stătea aproape cu spatele la noi şi nu cioplea, cum crezusem întîi; era aşezat turceşte şi mînca răzleţit, în tihnă. Dar ospătînd, el privea rînjind un arc de cucori, ce ţipa zgomotos, urmărit de focuri de mitralieră. Din tranşeele duşmane veneau rîsete, cascade peste cascade.

— Să tragă Voican, strigai furios. El e cel mai bun ochitor...

— Tot el? Tot el, domnule sublocotenent? murmurară ceilalţi protestînd.

— Să tragă Voican!...

Vroiam să fiu sigur.

— Dacă-l iei şi p-ăsta, Voican, într-o săptămînă eşti caporal.

— A! p-ăsta? Păi nu-i mare lucru, răspunse el.

Şi nu fu mare lucru. Strigătele noastre de izbîndă se amestecară în curînd cu urletele de moarte ale rănitului. Doar şaizeci de paşi ne despărţeau.

— Să trăieşti, Voican!

— Dumnezeu să te ţie!

— Cu d-ăi ca tine scăpăm ţara!...

. . . .

Şi după trei zile, cînd riposta înverşunată a nemţilor, cu tunuri şi cu mine, se sfîrşi, stăteam iarăşi în fundul tranşeului, urmărind un nou şir de cucoare. Cel din urmă poate! Minune! Nici o mitralieră nu ţăcănea acum. Era în asfinţit şi prin verdeţurile pălite de bătrîneţe se zbătea prelung un fior. Şi cel din urmă cîrd trecea maiestos şi tăcut pe cerul de cristal. Cel din urmă cîrd! Negura se năştea necontenit, umplînd răsăritul, apusul se răsfăţa în colori de păun.

Deodată, de lîngă mine, un bubuit puternic despică brusc tăcerea; de sus, din slavă, îi răspunse numaidecît un ţipăt sfîşietor, un ţipăt de mirare şi de spaimă. Şi tot atunci, ca la mişcarea unui resort nevăzut, de la mijloc, din cele şapte puncte ale cîrdului, unul se desprinse; apoi se îngroşă năprasnic în cădere ameţitoare.

Din înălţimi, vaietele cucoarelor însoţiră pe tovarăşul în rostogolire; dar şiragul lor aluneca înainte pe cerul transparent ca gheaţa. Fioros şi sarcastic, ca rînjetul morţii, odată cu el înainta şi golul acela de la mijloc; prietenii de drum respectau locul celui căzut. Şi bocetele năpăstuiţilor se micşorau în zare şi golul cel teribil călătorea înainte şi acelaş gol îmi pătrundea sufletul, îmi sfredelea inima.

... — Aţi văzut, domnule sublocotenent, cum l-am luat dintr-o dată?

Şi înainte ca să-mi revin, Voican adăugă:

— Asta lovitură, straşnică, nu glumă! Aia cu neamţul, fleac!

Am tresărit de mînie; într-o clipită eram în picioare. Pumnii mi s-au încleştat instinctiv şi lovitura a căzut grabnic şi surd.

— Ucigaşule!... ce-ai făcut!?

FIGURINA

Frunte înaltă, părul ridicat, doi ochi adînci, un nas acvilin și mai ales o privire turburătoare — oricum, Bontaș avea figură de poet. Ba chiar de mare poet, cînd își încorda bărbia și privea puțin din profil...

Lucrul acesta îl constatase de mult la oglindă. De atunci, în fiecare zi, în fiecare seară, se privea în ea din față, din dreapta, din stînga, din jumătate dreapta, din jumătate stînga, cu capul plecat, cu capul pe spate, zîmbitor, crunt, visător, zeflemisitor — și zilnic descoperea cîte-un nou amănunt, care-l îndreptățea să creadă că are într-adevăr înfățișare cu totul deosebită. Mai ales îi plăcea să se vadă izbit în plin de razele luminii electrice; i se părea atunci că figura lui, învăluită ca într-o aureolă de semizeu, răspîndește în juru-i undele nevăzute ale unui fluid tainic, straniu, tulburător. Și cum nimeni nu era în juru-i, el singur îi simțea efectul. În fața propriei imagini, era cuprins de acea nelămurită stare sufletească pe care o ai contemplînd portretul izbutit al unui autor mare, în răstimpurile cetirii operei lui. Bontaș încerca senzațiile lui Narcis, un Narcis modern, intelectual, un Narcis încîntat numai de energia trăsăturilor lui și de aerul impunător și superior al feței.

Ca din izvoare ascunse, înserarea începu să țîșnească deodată, mai întîi din toate ungherele camerei,

pe urmă începu să vină și de afară, din curtea străjuită de plopi și de sălcii, prin fereastra larg deschisă, aducînd pe aripile ei nevăzute fiori de răcoare și miros de baltă și răchiți. Și mai aducea odată cu ea tot mai limpede, tot mai pronunțat, mugetul surd al Oltului, ce-și mîna undele prin apropiere. Ea umplea cu totul biroul elegant, mărea sau micșora, nelămurindu-l, conturul lucrurilor dinăuntru, punea pete de negură pe cartea larg deschisă, în care Bontaș cu greu mai descifra.

În cele din urmă, el înțelese că trebuia să renunțe. Și îmbătat de frumoasele versuri, ridică ochii spre cer.

Firmamentul își scotea pe gînduri vestmîntul lui de ziuă. Bătrîn ca veșnicia, el se înfășura tacticos în faldurile întunecoase ale halatului de noapte, încheindu-și alene, unul cîte unul, la intervale rare, bumbii strălucitori.

Îmbătat de măreția înnoptării și de versurile lui Goethe, abia întru tîrziu se hotărî să întoarcă butonul luminii electrice. Tremurătoare, degetele lui apucară atunci condeiul. Săvîrșea acum primul păcat, cea dintîi încălcare în grădina ademenitoare a muzelor. După un ceas și jumătate, misterul era săvîrșit. Noul născut fu o debilă progenitură de trei strofe, uscată, palidă și artificială ca o flacără de laborator. O dragoste de tată neobișnuit de mare împiedecă însă pe autor să vadă în făt o stîrpitură.

Dimpotrivă, ochii lui înfruntară cu semeție volumul lui Goethe, pe care unde șugubețe de vînt strecurate prin perdele îl întorsese filă cu filă la portretul autorului.

Olimpianul îl privea pe sub sprîncene, mîndru, aproape disprețuitor, rece. Bontaș tresări. Nu de disprețul titanului. Dar observă că marele poet are ceva asemănător cu dînsul. Din doi pași fu la oglindă cu cartea în mînă. Întoarse puțin capul, încruntă ochii, își încordă gîtul, aduse buzele într-un zîmbet incolor, un zîmbet de care nu puteai spune dacă aprobă ori își bate joc.

Își mușcă buzele ca să nu strige. În oglindă el zărise tot un Goethe, un alt Goethe cu neînsemnate

d e o s e b i r i în structura feței, dar în sfîrșit în linii generale un Goethe adevărat, un Goethe ca toți Goethe din figurine și ilustrații.

O copie conformă cu originalul, exclamă în culmea fericirii tînărul Bontaș, licențiat în drept de cîtva timp și secretar al tatălui său, importantă personalitate în baroul urbei de pe marginea Oltului și în lumea politică locală.

Din clipa acestei noi și ciudate descoperiri, se simți un altul. O mîndrie fără seamăn, un dispreț adînc pentru cei din jur i se înfiripă în suflet. Pe toți îi privea ca Goethe din portret; puțin din profil, pe sub sprîncene, mîndru, aproape disprețuitor, rece. Bătrînul Bontaș fu întrebat de cîțiva prieteni:

— Ce are fiu-tău, de tot merge cu capul întors într-o parte?

În scurtă vreme, el sfîrși vreo douăzeci de poezii și cinci nuvele, pe care le trimise la „Învierea", cunoscută revistă bucureșteană.

Chiar a doua zi, într-un cerc de prieteni, la berărie, un fost coleg de școală, venit de curînd din străinătate, îi spuse:

— Măi Bontaș, tu ai ceva din figura unui mare poet.

— Da, adaugă un altul, am observat și eu. Parc-ar fi Leconte de Lisle...

— De unde, interveni un al treilea, Leconte de Lisle e mai rotund la față. Ăsta e lunguieț; parcă ar fi Eminescu la nouăsprezece ani...

— Aș... n-are o privire atît de idealistă... ăsta e mai întunecat, zbîrcit și are un zîmbet neînțeles, cînd rămîne pe gînduri. Serios, are ceva din Goethe, nu găsiți?

— Și n-ați observat, adăugă al doilea, stimabilul rămîne cam des pe gînduri...

— Și tot cam des se plimbă pe malul Oltului.

— Comite, comite...

— Bontaș, citește-ne ceva.

— Trebuie să aibă lucruri foarte interesante; nu degeaba seamănă el cu un mare poet!

Cu greu putu scăpa de ei. Era nespus de fericit. Confirmarea venise deci și din afară.

Zvonul cutreieră repede orașul. Într-un salon, la pocher, o cocoană spuse:

— Ați auzit, băiatul lui Bontaș, ăla care a venit dăunăzi de la carte... face poezii...

— Și seamănă cu Goethe...

— Goethe nu-i un general rus? întreabă soția unui mare negustor de vinuri și grîne.

— Da de unde, o lămuri prefectina. Goethe e cel mai mare poet german. El a scris pe *Werther*, cea mai frumoasă carte din lume.

— Dacă nu-i el francez, tot degeaba... regretă nevasta directorului prefecturei.

Cea mai impresionată din toată lumea fu însă tînăra soție a bătrînului senator Ifrim. Senatorul tocmai plecase în Capitală, cu deschiderea corpurilor legiuitoare.

Doamna Ifrim se ocupa mult cu literatura. Dintr-o familie bună de la București, ea nu citise la început decît autori francezi. Cu multă ușurință învățase să pronunțe pe „r" stricat. Dar plăcerea-i cea mare nu era atît să vorbească într-altă limbă, cît să aibe un accent străin grăind românește.

Odată, ca domnișoară, greșise o frază în cea mai curată oltenească, fața de fiul unui ministru, o frază care începea cu vorba: „Încailea". Trei săptămîni a plîns pe urmă; trei săptămîni și-a mușcat limba, jurînd să nu se mai ducă vara la moșia lor din Vîlcea. Numai de acolo putuse împrumuta astfel de expresii triviale.

Măritată cu un bărbat putred de bogat, nevoită să stea uneori luni întregi în provincie, în lipsă de noutăți streine, avu într-un rînd curiozitatea să citească și românește. Osteneală răsplătită! Văzînd că se poate scrie și-n limba aceasta, firește... încercă și dînsa. Mai întîi numai pentru sine, pe urmă chiar publicînd.

În noua reședință încă nimeni nu se ocupa cu literatura și doamna Ifrim, neavînd cu cine discuta, aruncase între ea și restul lumei, ca un zid, disprețu-i suveran. Rar primea. Și atunci vorbea de sus, aproape umilea.

Scria săptămînal la ziarul teatral „Masca" din București. Impresii fugare din lumea sufletului ei. Lucruri mărunte, într-o limbă îmbibată de străinisme voite, prea puține însă, ca să întunece o frază mlădioasă și limpede.

Nu de puține ori, în proza-i îngrijită se arunca semeață spre cerul înstelat... Aripile-i tăiate o opreau curînd, curînd, aproape de pămînt; cobora atunci pe nesimțite, planînd ușor, pentru a cădea totdeauna solid pe picioare.

Cînd doamna Ifrim află de tînărul care seamănă cu Goethe și face poezii, se grăbi să-l cunoască. Îi plăcu mult tînărul; impunătoarea lui înfățișare o izbi adînc. Îl întrebă dacă-i adevărat că scrie. Răspunsul în doi peri al lui Bontaș fu luat drept modestie și discreție, ceea ce-i plăcea și mai mult. Se hotărî să-i deschidă gura cu orice preț. Ceva, o convingere subită și puternică îi spunea că are în față-i unul din acele suflete mari, cari apar la atît de rare răstimpuri în decurgerea vremurilor. Un geniu încă în embrion; o viitoare celebritate a lumii. Doar nici figurina lui Goethe din birou, în pămînt ars și văpsită cu verde, ca arama ruginită, n-avea o atît de măreață înfățișare.

— Și știi, eu nu mă înșel niciodată, am o putere de presentiment extraordinară; nu mă sfiesc să mă felicit singură, obișnuia dînsa să spună la prietene.

Și acum acest lucru și-l spunea sie însăși.

După ce Bontaș plecă, ea se legănă în visuri diafane. Putința prieteniei cu un viitor om mare îi surîdea din adîncurile viitorului. Cea dintîi prietenie a marelui poet, cu influențele ei asupra acestuia, cea dintîi strînsă legătură, cea mai strînsă poate... o dragoste chiar, o dragoste nebună cu urmări adînci în opera lui, izvor de dureri și de bucurii, cauza puternicelor lui manifestări în versuri sau în proză... Un însemnat subiect de discuție pentru biografi și istoriografi... cine știe, Doamne!... pentru marii critici, pentru savanții literelor, pentru academiile viitorului. Iubita poetului, ea însăși poetă... Veronica Micle, Georges Sand, ah! Georges Sand... ș-atîtea amante celebre... ce lume deosebită, atît de depărtată de burghezia unei vieți

dusă alături de-o brută încrezută și naivă, ca prostănacul ăsta de Ifrim.

Descoperitoarea poetului, o! descoperitoarea unui mare poet!

Sfîrșitul acestei reverii atît de înaripate — bucureștencele bogate, călătorite prin apus și citite, sunt foarte visătoare, cînd rămîneau iarna în provincie — se sfîrși cu o amănunțită confruntare la oglindă. Și cum doamna Ifrim era într-adevăr frumoasă, nu-i trebui mult să se întoarcă îndată pe călcîie și să exclame ca în extaz, întinzînd mîinile spre figurina de pe birou:

— Te voi cuceri, Goethe; ești de pe-acum al meu!

Doamna Ifrim avea dreptate să fie sigură de izbîndă; în pieptul lui Bontaș, primele pîlpîieli de dragoste luară repede proporții de flăcări. Nu dormi toată noaptea gîndind la șăgălnicia cu care-i vorbise noua lui prietenă și la fecirirea-i cea mare, cînd îi vor apare poeziile în revista „Învierea". Aștepta numărul revistei cu o nerăbdare nemaipomenită. Și nerăbdarea lua rînd pe rînd tot felul de fețe: încredere, neîncredere, curaj, teamă, iluzii, deznădejde. Răspunsul veni peste două săptămîni, laconic, aspru, neîndurător:

„E inutil să vă mai sforțați (poetul mai făgăduia și alte modeste *încercări*). Afară de două enormități lamentabile, restul sunt traduceri neizbutite din Goethe. Asta ca să nu le zicem altfel."

Noroc că-i prescurtaseră numele!

În ziua aceea n-a ieșit deloc din casă. Întîmplător numai a întîlnit ochii lui Goethe din portret. Marele poet îl privea necontenit cu acelaș surîs, cetluit pe vecie de cernala tiparului. Lui Bontaș îi fu rușine.

A doua zi îl chemă doamna Ifrim. Pe urmă îl chemă și-a treia, și-a patra zi. Frumoasa femeie se arăta din ce în ce mai prietenoasă. Adusese de cîteva ori vorba de poeziile lui, dar văzîndu-l că se strecoară ușor printre degete, îl lăsase hotărîtă să întrebuințeze altă metodă. În loc de operă, o fermeca acum stîngăcia lui, stîngăcia firească tuturor marilor oameni.

La rîndu-i, părul castaniu și ochii ei mari și adînci, întunecați de sprincene lunguiețe și arcuite, corpul înalt și mlădios, vocea-i dulce și mișcările alene înnebuneau

pe poet. Îl făceau să piardă nopţi întregi, împerechind versuri şi concepînd idei. Trimetea cu înverşunare în toate părţile sub nume false şi deosebite. Frica de ridicol îl făcea să fie prudent. De pretutindeni însă primea acelaş răspuns sau nu primea nimic.

Era foarte dezamăgit. Liniile impunătoare ale figurii sale goetheane se strîmbau în cute dureros de cotite, dar îşi păstrau măreţia: un Goethe nefericit că i s-au respins poeziile de la revista „Învierea"!

Nu deznădăjdui însă. Ce era el de vină dacă cei de la reviste nu-l înţelegeau. Un mare poet cu greu se impune. Va veni însă şi vremea lui. Desigur. Nimic n-o va putea opri în mersu-i vijelios.

Pînă atunci însă, doamna Ifrim trebuia cu orice preţ cucerită. Şi o femeie nu-ţi crede în talent, Doamne fereşte, pînă nu te vede publicat.

Făcu ultima încercare. Trimise şi la „Masca" trei strofe subscrise *Ricardo Rimamor*. Şi aşteptă. Dar iarăşi trecu o zi, două, trei — gazeta teatrală era cotidiană — trecu o săptămînă, două şi nici un nor nu se zări pe cerul de arşiţă. Se înfurie şi se hotărî să nu mai urmărească ziarul. Dar a doua zi, găsi pe doamna Ifrim citind tocmai la el.

— Mă amuzam, îi spuse dînsa, cu răspunsurile redacţiei către tinerii debutanţi. Găseşti lucruri foarte hazlii în rubrica asta. Numele înzorzonate ale doritorilor de lumina tiparului şi înţepăturile redacţiei. De exemplu uite cum răspunde unuia Ricardo-Rimamor. Trebuie să fie cam prostuţ săracu acest Ricardo-Rimamor. Şi ce nume pe el! Auzi, Rimamor!

„De ce nu aveţi milă de noi, frumos nume? Cu ce v-am păcătuit de ne scrijeliţi creierul cu atîta neîndurare, cu rimele d-tale de amor?"

— Idiot! izbucni Bontaş.

Dar se linişti repede, continuînd:

— Vreau să zic, nu-i aşa de spiritual. Ba e chiar prost...

— Cine... Rimamor?

— Nu, redactorul de la „Masca". Asta e răspuns? Păi răspunsurile astea au hazul lor; tocmai ele sunt un domeniu atît de vast de ironie. Dar ăsta nu ştie nici

gramatica. Începe cu singularul şi isprăveşte cu pluralul. Adică ... de-andoaselea ... O, am văzut răspunsuri adorabile. Dureau ele, dureau al dracului, nu zic, adică vreau să spun dureau pe cei cărora le erau adresate...

— Nu înţeleg... pe cine altul ar fi putut să doară...

— Ai, aveţi dreptate... dar vreau să zic erau nostime. Idiotul! Adică vream să zic trebuie să fie un incult, cum zisei, adică... e prost de tot... Păi ăsta e răspuns? Spune şi dumneata. Păi să vedeţi revista „Învierea" cum răspunde... adică şi ăia... dar tot... sunt mai fini ca ăştia... mai subtili. Dau un răspuns cu totul altfel, mai deosebit, mai ales, de exemplu... (în gînd) idioţii... (tare) şi ăia sunt... dar totuşi... vreau să zic... nu-mi vine în minte... da ştiu că am citit unul foarte interesant... dar, ştii, foarte interesant... Ş-am rîs... (printre dinţi) canaliile... (tare) am rîs! Dar ăştia sunt proşti de tot, ăştia de la „Masca", cretini ... absolut ...

Niciodată tînărul Bontaş nu vorbise atît de mult faţă de doamna Ifrim. Ea-i spuse:

— Vai, ce critic sever ai fi! Prea mînios. Dar ai dreptate! Şi pe mine mă revoltă prostia omenească. Ăştia de la „Masca" nu sunt prea cine ştie ce. Am să încetez colaborarea. Dealtminteri, am să scot chiar eu o revistă şi chiar aci în provincie. Pusesem în gînd demult un astfel de plan. N-aveam cu cine însă. Dar acum am descoperit cîteva talente pe-aci. Am văzut că domnişoara Păun, cea mare, a început să publice la „Torţa" şi nu mai pleacă anul ăsta la Paris. Pe urmă noul procuror Călimănescu scrie la toate revistele mari din Bucureşti. Voi mai cere şi colaborarea cîtorva scriitori cunoscuţi din Capitală — cunosc cîţiva din cei mai buni.

Apoi, după un timp, schiţînd un zîmbet: După cum vezi, ai avea un cadru minunat pentru debut... Nu protesta..., nu protesta, te rog!... Ştiu că eşti timid ca orice mare poet... dar sunt sigură că scrii... nimic nu mă poate înşela... sigur... n-ai să mă refuzi, nu-i aşa? Ţin mult să te lansez eu... eu... auzi?...

O fericire fără de margini umplu sufletul lui Bontaş. Ochii îi licăreau. Privirea lui căzu triumfătoare asupra figurinei lui Goethe. Bucuria îl împiedica să vorbească... ceea ce făcu pe doamna Ifrim să-l amenințe mustrător :

— Iar taci, sfios şi modest, copil superior şi încăpățînat. Dar îți voi descleşta gura... ai să prinzi gustul tiparului, tot venind pe la revistă. Căci nu-mi închipui să nu-mi dai vreun ajutor... Uite, te-aş însărcina... în sfîrşit... cu controlarea manuscriptelor şi cu răspunsurile... Atîta lucru cred că-mi vei face...

Un nou fulger încrucişă în pieptul lui Bontaş pe cel dintîi. Răspunsurile revistelor! Cît sînge rău îi făcuseră ele! Cum semănau moartea în sufletul celor ce îndrăzneau să înfrunte înălțimile! Cum doborau la pămînt, în sînge, fără milă! Revista era pentru el o cetățuie, de unde o mînă de ciclopi puternici aruncau fulgere în dreapta şi în stînga, ciuntind mîinile rugător întinse. Şi cum ura el pe ciclopii aceia! o ură amestecată cu admirație; nu pentru modul cum scriau; dar pentru că aveau unde scrie; pentru că erau atotputernici acolo.

Şi-acum el însuşi va fi un ciclop! El însuşi va avea puteri nemărginite, va zdrobi nădejdea în suflete, va împărți în dreapta şi-n stînga săgeți de foc şi de mînie.

Ideea aceasta îl înnebunea. Nici nu se mai bucura acum de tiparul ca şi cucerit. Se gîndea numai la răspunsuri. Se va munci cu ele, le va cizela în toate felurile, va scoate mici capodopere de ironie şi umor.

Declară doamnei Ifrim că primeşte cu plăcere să-i vină în ajutor. Şi chiar din ziua aceea începu să schițeze primele încercări.

Apariția revistei nu fu o legendă. Peste o lună ieşi într-adevăr primul număr. Îi zicea „Zăvoiul".

Bontaş avu tot timpul să se perfecționeze. Lucru ciudat! Dacă în lirică nu izbutea cîtuşi de puțin, în schimb mînuia de minune ironiile acestea uşoare, care-i veneau fără prea multă bătaie de cap în vîrful condeiului. Totuş, şi-n acest domeniu, fără a se ridica pe culmi mai înalte! Înțepăturile izbutite le pusese deoparte ca să le întrebuințeze la nevoie. În numărul 2 al revistei

apărură cîteva. Plăcură. În numărul 3 răspunse unei grămezi întregi. Fu un succes. Două din ele, mai ales, stîrniră rîsul redacției. Bontaş era fericit; la orizont se arătau şi pentru el zori trandafirii. Mai cu seamă că de la un timp, doamna Ifrim îi dădea o atenție vădită. Cînd cu răspunsurile, îi strînsese mîna într-un anumit mod, care-l pusese pe gînduri. Pe urmă, în văzul tuturor, ea arăta multă răceală complimentelor galante ale procurorului Călimănescu, redactorul principal al „Zăvoiului".

Sigur, doamna Ifrim gîndise mult pînă să ia o astfel de atitudine. Călimănescu era drăguț, elegant, spiritual, prevenitor. Nespus de plăcut. Dar tot mai straşnică fusese figura lui Bontaş. Sub trăsăturile acelea ale feței lui, clocotea, de bună seamă, încă un viitor mare. Drept, nu dăduse nici o dovadă pînă acum. Dar cine riscă... Asta e totul; să prevezi lucrurile încă din faşă. Pe urmă va fi prea tîrziu. La adierea pasiunii pe care-i va fi insuflat-o ea, să tresară mai întîi, cu putere, coardele lirei lui. Şi atunci va fi inspiratoarea... va fi amanta celebră şi ideală...

Cîntărirea acestor două simțăminte contrarii în aceeaşi balanță fiind sfîrşită, ea se înclină, desigur, unde talgerul se lăsa mai greu. Bontaş putu să înțeleagă uşor că el e cel preferat. Ba putu să mai înțeleagă, de asemeni, că puțină îndrăzneală n-ar strica. Îi săruta mîna mai îndelung ca de obicei şi ea închidea ochii atunci, melancolic şi alene. De multe ori, cînd scria, se apleca aproape peste dînsul şi el simțea suflarea-i grăbită şi parfumată atît de aproape, că se cutremura.

Într-un rînd mîinile lor se atinseră pe birou, tresăriră amîndoi, dar nici unul nu şi-o retrase. Pe urmă apropierile acestea uşoare ajunseră de mai lungă durată. Într-un amurg, în redacția golită de ceilalți, voi s-o sărute. Dar ea îi înăbuşi îndrăzneala la jumătatea drumului. Îl fulgeră cu privirea-i mînioasă şi ieşi demnă, cu capul ridicat, lăsînd în urmă-i valuri de durere şi parfum. Trei zile Bontaş se căină de pasul necugetat; plînse aproape uneori şi nu mai dădu pe la redacție. A treia zi se întîlniră pe stradă.

— Te-ai supărat pe mine, domnule Bontaş?

— Vai, doamnă! Dar dumneavoastră aţi... sunteţi...

— Cînd ai să-mi aduci cele dintîi versuri ale dumitale... vei căpăta... îţi voi face un dar pe care-l doreşti mult... mult... Pentru că darurile nu se iau cu forţa, domnule Bontaş... se cer frumos...

Făgăduiala aceasta de-a dreptul îl uimi. Cînd se-ntoarse acasă controlă toate vechile manuscripte, dar nu-i plăcu nici unul. Simţămîntul nou şi puternic care se încleştase într-însul cu atîta vigoare îl făcu să vază uşor artificialitatea celor dintîi lucrări. De data asta fu în deplin acord cu redactorii de la „Învierea". Asta era cauza lipsei de perfecţiune, lipsa de sentiment. Asta, desigur! Acum însă îşi va lăsa sufletul în voia lui firească! Şi-l lăsă. Şi alte cîteva zile el cutreieră malurile Oltului, se pierdu în zăvoaiele desfrunzite, adulmecă tînguirile vîntului de toamnă înaintată, se trînti în visuri nesfîrşite pe covorul îngălbenit. Nu se forţă deloc. Sufletul i se umplu deodată şi rimele se potriviră acum de la sine. Discuţiile auzite la revistă îl ajutară să-şi cizeleze opera cît putu mai bine. În noua lui lucrare el văzu un progres covîrşitor.

Plecă la redacţie cu inima plină. Dar, cînd deschise uşa, şovăi. Un rîs nebun, un rîs fără frîu, unul din acele rîsete cu lacrimi, care vin din senin, se întind ca pecinginea molipsind om de om, cuprinzînd cîteodată adunări întregi, mulţimi nesfîrşite chiar, zgîlţîindu-le în spasmuri de nepotolit şi veşnic reîncepînd la cel mai mic semnal, tocmai apucase comitetul de lectură la deschiderea uşei. Călimănescu citea o poezie de curînd sosită la redacţie. Auditorul delira. Lui Bontaş i se făcu frică.

Bucata care stîrnea atîta veselie fu citită din nou şi pentru dînsul. Şi din nou stîrni rîsul. Dar, culmea, Bontaş cu toată forţarea luării-aminte nu putu să-i găsească nici un cusur.

Ce dracu o fi găsind prost în ea? Secătura asta de Călimănescu...

Trebui totuşi să rîdă şi el, hotărîdu-se în gînd să nu dea pe-ale lui decît numai doamnei Ifrim, cînd vor

rămîne amîndoi singuri, la urmă, ca de obicei. Dar cînd rămase doar cu ea, începu să tremure. În minte făurea cuvintele de introducere. Se gîndi să aducă vorba pe departe, luînd mai întîi apărarea versurilor de care se rîsese. Călimănescu acela prea exagera! Trebuia să convingă pe doamna Ifrim de acest lucru. Dar nu găsea primul cuvînt. Şi de ce căuta să se liniştească, de aceea dîrdîia mai rău. I-era frică să nu deschidă gura; cea dintîi vorbă avea desigur să fie un mieunat sau un sforăit. Totuşi nu trebuia pierdut prilejul. Acum, ori niciodată.

Dar tocmai atunci, gîdilată de amintire, ea izbucni iarăşi în rîs.

— Vai, n-am mai văzut atîta prostie pretenţioasă, se linişti în urmă după două minute.

Apoi adresîndu-se lui, deodată:

— Văd că nu te interesează atît de mult darul de care îţi vorbeam...

— Nu... dar...

— Ai adus versurile?

— Le-am... nu le-am... dar...

— Dar... eşti încă în cumpănă... Nu vrei să mi le aduci; îţi mulţumesc... bună seara... şi se îndreptă spre ieşire, călcînd apăsat.

El voi s-o oprească:

— Doamnă... te... vă...

— Ce vrei? Nu vorbesc cu dumneata pînă nu le vei aduce; pînă cînd încăpăţînarea asta...

— Dar...

— Nici un dar... bună seara...

Ieşi înfuriată. Rămas singur, îşi scoase poezia şi-o reciti. Apoi stătu mult pe gînduri. S-o dea pe faţă sau nu! Pînă să ia o hotărîre, o mai citi o dată, de două ori, de trei ori, de mai multe ori; dar acum parcă nu-i mai plăceau unele părţi; în schimb găsea pe celelalte nespus de frumoase. La urmă de tot le găsi frumoase pe cele ce nu-i plăcuse întîi, iar cele ce-i plăcuse i se părură slabe. Şi îndoiala nu-l lăsa deloc. Doar îi văzuse cît sunt de răutăcioşi!

Să strice, aşa deodată, reputaţia de care se bucura între dînşii! Să se îndepărteze de ea, pe care o iubea

de-a binelea, printr-un pas necugetat. Cu cît se gîndea mai mult, cu atît se încurca mai rău în gînduri.

Dar deodată o dîră de lumină îi străbătu în fugă întunericul cugetului.

— Asta e! O trimet prin poștă. S-a isprăvit. O iscălesc... ca pe *Liniște...*: *Fulgens.*

Ideea îi păru minunată. A doua zi o și puse în practică. După-amiază fu cel dintîi la redacție. Abia peste un ceas veniră ceilalți.

Se discută întîi de tiraj, de noile librării care cer revista, de recenzia unor confrați mai bătrîni, de notițele încurajatoare ale cîtorva gazete mari. Întreprinderea doamnei Ifrim mergea de minune. Pe urmă se vorbi de seriozitatea revistei, datorită comitetului de lectură și mai ales lui Bontaș.

— Măi Bontaș, spuse unul din ei, tu ești spaima începătorilor. Sunt mulți băieți pe-aci, prin oraș și prin împrejurimi, cari scriu. Da, învățători, liceeni, știu chiar doi avocați din oraș, cari ne-au trimes ceva sub pseudonim și i-ai refuzat ... Să știi, să te ferești; ți-au pus gînd rău.

— A, taci că mi-aduseși aminte, adăugă un altul. Într-un rînd eram la berărie, la „Țapul de bere". Lîngă mine, cîțiva pletoși, jumătate în uniforme de liceeni, discutau aprins. Nu prea-i auzeam. Dar la urmă înțelesei pe unul oftînd ca încheiere: „Măgarul ăla de Bontaș ne-o face, lua-l-ar dracu! El e *spaima* „Zăvoiului"!

La auzul acestei denumiri, toate privirile se întoarseră pline de admirație spre Bontaș. Doamna Ifrim îi zîmbi. El plecă ochii cu modestie. Dar deodată un fior de moarte îl cutreieră. Spaima revistei începu să tremure. De-afară auzise lămurit vocea factorului: Poșta!

Corespondența fu adusă pe-o tavă de servitorul redacției. Adînc mișcat, Bontaș zări printre manuscripte plicul lui. Scrisorile de afaceri fură deschise, citite și rezolvite. Pe urmă începu literatura.

Se citi întîi sonetul unui tînăr, care-și recomanda opera în modul următor:

„... Către tine numai o, Cerber al redacției, o Charon necruțător, Eacos, Minos, Radamanthe, judecător neînduplecat și drept, către tine eu întind dreapta, spre a-ți cere dreptatea pură și neîntinată..."

Se făcu mult haz de erudiția și jocul de cuvinte al tînărului. Sonetul plăcu totuși și se hotărî publicarea, ceea ce ajută ochilor necruțători ai lui Bontaș să vadă puțin mai bine, căci de la un timp toți oamenii și toate lucrurile din casă dansau în fața lor. Dar asta fu de scurtă durată. Căci el văzu cu groază pe Călimănescu întinzînd degetele spre plicul lui. Cele două file albe, pe care le recunoscu îndată, ieșiră la iveală...

— Fulgens, citi procurorul, cine-o mai fi și ăsta! ... Citește dumneata, domnule Bontaș, citești mai bine... Asta e mai sigur de izbîndă, nu ne plictisește cu nici o recomandație.

Hîrtiile fluturau acum în mîna tremurătoare a lui Bontaș. C-o voce ca din mormînt, buzele lui îngăimară:

Solie

O neîndurată zînă,
Către tine
În van se-ntinde dreapta-mi obosită
Și ochii răvășiți de patemi;
Stăpînă!
Neîmblînzită
Icoana ta mă urmărește-n noapte...

— N-ar fi rău, întrerupe o domnișoară.

— Multă patimă, rosti doamna Ifrim.

— Cam declamator, dar merge, încuviință Călimănescu. Continuă!

Dar înainte ca Bontaș să reînceapă, toți redactorii se uitară unii la alții nedumeriți. Cineva scosese un profund suspin de ușurare. Zadarnic căutară spre vecini; nimeni nu putu descoperi pe autor și toți înclinară din cap și mai nedumeriți. Fusese desigur o părere, pe care o alunga acum vocea puternică a lui Bontaș. O minune cu vocea aceasta! Atît de sfîrșită la început și-acum așa de sonoră, de limpede.

Ochii lui priveau mai mult pe doamna Ifrim decît manuscriptul și versurile cădeau ca undele unei cascade. Deodată vocea luă o întorsătură neașteptată; cuvintele deveniră șoptite, dulcege ca o muzică. Era partea cea mai patetică a bucății. Ochii cetitorului scînteiau. Mîna lui se mișca acadat, argumentînd convingător; trăsăturile se întinsese, dîndu-i o expresie olimpiană, de mare inspirat. Nicicînd nu semănase mai mult cu Goethe. Doamna Ifrim îl privea înciudată că nu-și poate lămuri un lucru, pe care totuși îl simțea ușor de lămurit. Iar privirea lui nu vedea decît pe doamna Ifrim, decît fața doamnei Ifrim și de la un timp numai ochii doamnei Ifrim. Ceilalți ascultători pieriseră din juru-i și el nu vedea, nu auzea, nu simțea că între ei s-a stîrnit o nouă mișcare și că ei caută din nou unul la altul; nici unul nu îndrăznește totuși să înceapă înaintea celuilalt, dar deodată, cînd vocea lui Bontaș dă cele mai pătimașe intonații, o hotărîre puternică, pornită în aceeași clipă din toate piepturile, cutremură pînă și biroul cel greu din mijlocul odăii. Călimănescu rîde, domnișoarele Păun rîd, redactorii, colaboratorii rîd, ochii doamnei Ifrim înoată în lacrimi. Întrerupt brusc, Bontaș privește încremenit la atîtea guri deschise și clănțănitoare, întinse parcă gata să-l înghită. Apoi deodată o mînie aprinsă începu să-i clocotească în piept. Și-n urechile lui vin abia auzite silabele înecate în rîs, pe care le rostește Călimănescu.

— Ei ... bi ...ne... ma ...ma...re...gogo...go...ma...n...

— Ex... x...tra...ordi...nar...

— I-auzi... ra... raze de soare... ei, drăcia dracului... în mijlocul nopței...

— El uitase, săracul, de noapte...

— Și lăcrămioare toamna...

Un nou rîs trecu ca o vîntoasă prin cameră, frămîntînd piepturile.

— Ce ton de melodramă răsuflată!

— Ei bine, atitudinea era adorabilă!

— Dar Bontaș, cum o citea!

— Ce patetic!

— Mai ales cînd a pronunțat cuvîntul soare... raze de soare...

— Mare actor și Bontaș ăsta!

— Dinadins, ca să accentueze și mai mult defectele ...

— Și cu ce seriozitate!

— Bravo, Bontaș!

— Radamanthe!

— Charon!

— Spaima „Zăvoiului"!

— Ah, încăpățînatule, îl amenință doamna Ifrim cu degetul... să știi că dacă nu ne-aduci pînă mîine nici un vers... nu mai vorbesc...

Era amenințarea zilnică. În pieptul lui Bontaș mînia se potolise. O jale amară îi luase locul. I se părea că gheare ascuțite îi sfîșiaseră sufletul și-l lăsaseră în zdrențe. Ochii i se umeziseră...

— Ce zici, Bontaș?

— Părerea, Cerber?

— Minos!

Abia grăi:

— Mi-e cu neputință să vorbesc...

Atît de comică i-era figura și atît de schimonosită vocea, că adunarea izbucni din nou în rîs. Ochii lui înotau în lacrimi. Și cum ceilalți se întoarseră spre dînsul întrebători, dădu drumul la rîndu-i unei hohotiri zgomotoase, nefirească, înfricoșetoare, prefăcută. Asistența, încurajată din nou, se porni iarăși.

— Uite cum rî... rîde... Bo... Bontaș!

— Cu adevă... rate... lăcrămi... nu...alt... ceva...

Încetul cu încetul se potoliră. Bontaș își ștergea lăcrămile, tresărind din cînd în cînd în noi izbucniri de veselie. Dar batista lui i-acoperea prea îndelung figura... Parcă se uitase ștergînd ochii...

— Citește-ne-o mai departe, Bontaș! E delicioasă!

Un moment el schiță în fugă un gest de refuz. Dar frica de a nu fi dat de gol îl apucă iarăși. Aparențele trebuiau salvate cu orice preț...

El ridică foile care căzuseră și continuă...

— Ei, nu așa! Citește-o ca înainte...

Și el se forța acum să-și schimonosească vocea, exagerînd prostește rîsul, dînd el însuși semnalul. Apoi la urmă, în veselia generală... sentința lui căzu ca un trăsnet, reaprinzînd focul...

— Sărman caraghios! Sărman caraghios!

Şi după o clipă.

— Feriţi-vă de dragoste!

— Fă-i răspunsul... Bontaş!

— Trage-i un răspuns straşnic!

— Da ştii cum!

....

Se citeau acuma alte manuscrise. Toţi ascultau, îşi dădeau păreri, vorbeau, rîdeau. Bontaş, la o măsuţă, într-un colţ, le arunca fulgere de ură; apoi îşi punea capul în mîini privind cu melancolie printre degete pe doamna Ifrim.

Şi printre degete, prin bura ochilor înlăcrămaţi i se părea că doamna Ifrim se îndepărtează, se pierde tot mai mult în zare, aşa cum se îndepărtează lucrurile văzute printr-o lunetă întoarsă.

Pe urmă începea să scrie, scria, ştergea, scria din nou. El făurea acum răspunsul şi în chip firesc surîdea triumfător, cînd găsea un cuvînt mai nou şi mai tare. Un straniu surîs de durere şi triumf.

După un ceas rămase în forma următoare:

„Solia şi-a îndeplinit misiunea. Neînduratoarea stăpînă a ascultat-o pînă la sfîrşit şi nu numai că a zîmbit afirmativ, dar cu toată neîndurarea ei a rîs din toată inima. La urmă a spus că va da răspunsul, cînd soarele va răsări la miezul nopţei şi cînd va vedea şi dînsa ghiocei toamna."

Cînd îl citi, se încinse o mică discuţie.

—Nu prea e la înălţime, îşi dădu cu părerea Călimănescu.

— Ba e foarte bine, ce tot te amesteci.

— Aici ar trebui ceva mai straşnic.

— Ba n-ar trebui...

— Ăsta nu-i aşa de tîmpit ca ceilalţi.

— Ba... adică, ăsta-i altceva...

— Domnule Bontaş, nu te supăra... nu înţeleg de ce te superi... putem discuta foarte bine liniştiţi. Vreau să zic că ăsta e puţin mai inteligent decît ceilalţi cari ne asaltează zilnic... ori nu eşti de părere...

— Ba din contra...

— Ce inteligent, se amestecă doamna Ifrim... ba e chiar idiot ... vede soare noaptea şi ghiocei toamna. Ce zici, domnule Bontaş ...

— De, de... bu... bună sea...

— Doamnă, reluă Călimănescu. Asta n-ar fi o dovadă de prostie. E mai degrabă o uitare de sine în torentul acela de patimă ...

— Ba e torent de prostie. Domnul Bontaş are dreptate ...

— Domnul Bontaş e de părerea mea, doamnă. Văd că m-aprobă ...

— Ba pe mine mă aprobă. Eu am fost de părerea domnului Bontaş şi domnul Bontaş nu poate fi decît de părerea mea. Noi totdeauna ne-am potrivit în păreri. Nu, domnule Bontaş?...

— Da, ba da, doamnă ... dar ...

— Vrei să zici că-i inteligent animalul acela?

— O nu ...

— Că nu-i idiot cum trebuie.

— A ... ba nu ... da ... a, da ... e idiot, a da ... sigur ... ha, ha, ha ... că e idiot ...

— Cum, domnule Bontaş, găseşti că e chiar atît de idiot?... îmi pare rău ... Atunci ...? se amestecă din nou Călimănescu.

— O, a nu atît ... dar e ... e ... da ... mai puţin... mai puţin, mai putu gîfîi Bontaş.

— Sigur că e! puse punct discuţiei doamna Ifrim. Apoi şăgalnică:

— Dar asta nu înseamnează că tînărul trebuie lăsat doar cu răspunsul ăsta ... Fă-i un altul, domnule Bontaş... uite, pînă mîine ai destul timp, nu atît pentru el, cît pentru noi. Dar ştii, să rîdem, să rîdem, să ne prăpădim ... Analizează fiecare vers şi arată-i domnului Călimănescu că torentul de patimă ... e torent de prostie ... Haide, fă asta ... vreau să rîdem. Să ştii, dacă vei trage un răspuns straşnic ... să ştii, îţi voi da voie să mă însoţeşti în trăsură ... poimîine la podul Oltului...

....

Făcu aşa ca să rămînă singur în urmă.

Vroia să se liniştească; simţea că-l înăbuşe din nou plînsul. Şi lacrimile îl podidiră iarăşi. De astă dată plîngea în voie, cu suspine adînci. Dar ca şi cînd şi-ar fi adus aminte de ceva, se opri brusc şi aruncă o privire speriată în lături. Şi privirea îi căzu pe figurina lui Goethe, pe care doamna Ifrim o adusese la redacţie. Nici acum nu era singur! Îşi şterse ochii ruşinat. Goethe din figurină era cu mult mai ironic ca Goethe din portret. Ba la lumina lămpii zîmbetul lui era atît de accentuat, atît de luător în rîs, că Bontaş avu o bizară senzaţie. I se părea într-adevăr că Goethe din figurină e viu, în carne şi în oase şi... lucru ciudat... prin creier îi trecu aşa într-o doară că el ar fi figurina. O figurină de metal sau de pămînt scobită pe dinăuntru.

Se pipăi ca să alunge visul cel urît.

Şi cînd se convinse că-i încă viu, deschise uşa cu zgomot şi se aruncă în noapte. Fugise uitîndu-şi paltonul.

Pe stradă mergea repede, înfierbîntat, ca aprins de friguri. În faţa cofetăriei „La savarina", cineva i se pune pieziş înainte, în lumina globurilor de la intrare.

— Vai, domnule Bontaş, de cînd vreau să vă întîlnesc ...

Era o domnişoară, o studentă venită de curînd pe acasă.

— Am auzit atît vorbindu-se de dumneata la întoarcere... dar într-adevăr ai o figură... ţineam de mult să-ţi spui... ai o figură, parc-ai fi... într-adevăr parc-ai fi...

— Dracu... să te ia, îi tăie el scurt, întorcîndu-i spatele şi mistuindu-se în întuneric.

Se grăbea, căci avea de lucru în noaptea aceea. Toată noaptea! Trebuia răspuns, nu glumă... trebuia să smulgă rîsul doamnei Ifrim... şi doamna Ifrim, ca orice femeie fină, nu rîdea aşa, cu una cu două.

ZI DE PRIMĂVARĂ

Era primăvară pretutindeni. În zadar, ogoarele erau încă goale şi negre. La fiecare clipire a ochilor uimiţi, cele cîteva petece verzi de pe dealuri se întindeau pe nesimţite, ca apa potopitoare a revărsărilor, inundînd toată zarea cu verdele ei biruitor. Degeaba, crengile copacilor erau încă schilave şi sterpe. Vîntul călduţ care adia leneş, tremurînd cu foşnet de promoroacă rămurelele negre ca degetele de mort, aducea din adîncimi neştiute miros tare de frunză şi mireasmă neînţeleasă de flori. În zadar pe scaietele înecat în negrul lucios al brazdelor proaspete un singur sticlete se burzuluia vrăjmăşeşte pe un rod spinos şi îndărătnic. Ciuda lui zgomotoasă era ţipăt de rîndunici, tril zvăpăiat de privighetoare. Căci peste tot domnea soarele, cel dintîi soare al primăverei, care se desfăcea acum din stihii. Şi era atîta lumină în rîsul lui de aur, atîta mîngîiere în razele lui prietenoase ca o mînă bună şi caldă, amintitoare de viaţă pe fruntea abia trezitului din somnul greu al bolii, că pretutindeni nu putea fi decît primăvară, verdeaţă, flori şi susur de frunze, păsări nenumărate în întrecere de maeştri.

Toate acestea le vedea, le auzea şi le mirosea poetul cu toate simţurile lui căscate de mirare şi de surprindere. El se trezise încă de dimineaţă, cu o

bună presimțire în somn. Și patul lui care, cum spunea singur, gemea jalnic la fiecare apăsare, ca un sclav, de astă dată nu scîrțîise plîngător ca de obicei. Atîta revărsare neașteptată de soare, așa într-o bună dimineață, după săptămîni întregi întunecate și friguroase, l-a uimit, l-a încurcat de tot. Nu știa ce să pună mai întîi : hainele sau ghetele. Căci gîndul cîmpului, graba de-a scăpa numaidecît de ziduri i-a venit tot atît de pe neașteptate ca soarele în geam. Dar s-a gătit cu multă atenție, ca un demnitar care trebuie să ia parte la o solemnitate. Nelămurit oarecum, își dădea totuși seama că pentru el ziua aceasta are într-însa ceva oficial. De aceea, după drumul lung și întortocheat, cînd a scăpat și de cea din urmă casă de mahala, s-a oprit, puțin cam emoționat de gravitatea momentului, în fața orizontului rîzător. Și adînc pătruns de un fior mistic, s-a descoperit ca într-un templu.

S-a reîntors după ceasuri întregi de hoinăreli fără țintă, de contemplări mute, trîntit pe vreun tăpșan de ierburi din anul trecut. S-a reîntors cu sufletul plin de bucurii vagi, de un entuziasm nelămurit, sau, cum singur își dădea seama ce se petrece într-însul, de inspirație.

Și după ce și-a potolit foamea la cîrciuma din colț, după ce și-a stropit trei ceasuri învolburarea imaginilor ce-l năpădeau tot mai mult cu picături de vin, ca spuza cu picături de petrol, s-a retras în odaia lui cu miros de busuioc vechi.

S-a aruncat apoi brutal pe patul care s-a văitat îndată de durere. Dar gemătul sclavului i-a apăsat timpanul așa de ascuțit și prelung că ciripitul miilor de păsări i-a zburat îndată din auz. O toropeală dulce și vicleană i-a cuprins membrele și i-a împînzit ochii, ștergînd orice urmă de imagine primăvăratecă. Eterna toropeală sterilă și ucigașe, de toate zilele! S-a scuturat cu energie de momeala ei periculoasă. Dintr-o săritură s-a pomenit la masa de scris, urmat de oftatul de ușurare al patului.

A pus vîrful condeiului pe hîrtie și-a așteptat. Dar din toată bogăția primăverei de azi-dimineață, memoria nu i-a adus dinaintea ochilor decît scaietele

înecat în brazde și văicărelile fometoase ale sticletelui. Încolo, coclauri negre, ramuri negre, degete de mort, zări cenușii. Și bulgărașul de pămînt care i se strecurase prin crăpătura tălpei. Dar de la gheata dreaptă, pe care de mult plănuia s-o ducă la cizmarul din fundul curței, gîndul lui săltăreț ajunse pe neașteptate la pantofii de lac ai Rorii, prietena lui.

„Cine i-o fi dat Rorii pantofi așa de scumpi? Cu neputință să-i fi luat din micile ei economii, cum pretindea."

Îl năpădi tristețea; oare de unde venea această tristețe? Să fie gelozie? Zîmbi cu dispreț.

„Va regreta amarnic ea mai tîrziu! Dar va fi prea tîrziu atunci. Lampa asta însă care bîzîia așa de melancolic și fără curmare! De la ea, fără îndoială, îi venise atîta descurajare. Cînd se va scăpa odată de gazul ăsta infect! Și de toate Rorele, și de toată viața asta!"

Penița i se puse în sfîrșit în mișcare; o luă în jos foarte încet, ocoli puțin spre dreapta, se ridică în sus scrîșnind ușor, ajunse de unde a plecat. Pe urmă făcu cîteva mișcări pe sărite, apoi se încurcă într-o tremurare repede și continuă. Un chip de fată ieși la iveală.

„... și încă de lac. Pe vremurile ăstea, cinci-șase sute de lei..."

Schilodi desemnul din două tăieturi apăsate. Își scutură capul brusc, ca și cînd ar fi vrut să alunge o muscă supărătoare, și murmură printre dinți cunoscutul refren: „ești poet, deci cîntă".

Și scrise mare și caligrafic deasupra hîrtiei: „Zi de primăvară".

Apoi încruntă fruntea și-și încordă privirile în gol. Stătu cîtva astfel nemișcat. Dar ochii i se destinseră ușor, ușor, un zîmbet melancolic și dulce îi apăru în colțul gurei. Oftă adînc și, ca dus de-o mișcare străină, tocul porni iarăși:

„În frunze veștede ți-așterni giulgiul tău
de toamnă!.."

Rămase puțin pe gînduri, tăie *giulgiul* și puse în loc „culcușul".

Apoi holbă multă vreme ochii la cele scrise. Abia tîrziu zări titlul. Surîse îndurerat, clătinînd capul,

şi-l şterse alene, mult, mult, înecîndu-l într-o reţea deasă de linii complicate. Cînd nu mai văzu nici o urmă dintr-însul, zîmbi iarăşi cu tristeţe şi rămase din nou pe gînduri. În cele din urmă aruncă tocul şi începu să se dezbrace, repetînd pe diferite tonuri...

„... culcuşul tău, o toamnă..."

„Doar cîntul tău îmi vine-n gînd... cîntul tău îmi vine ... cîntul tău de leagăn... cîntul tău de... de leagăn... de moarte..."

Patul controla chinuit şi somnoros cadenţa.

Pînă-n zorii zilei, stăpîn şi sclav îşi gemură durerea, apăsaţi fiecare de neînduplecata lor ursită.

LA „GRANDIFLORA"

1928

LA „GRANDIFLORA“

În „grădină,“ adică în petecul de fîneață tunsă, cu trei pruni, din dosul cîrciumei în chip de pavilion, prietinii sărbătoresc întoarcerea lui Manaru de la țară.

„Țara“ asta nu-i departe; nici măcar cinci kilometri nu-s pînă acolo, socotind din mijlocul orășelului. Totuși pentru că drumul urcă și coboară Dealul Oltului, se ridică iar pe Dealul Marcului și se lasă ca să se suie din nou pînă la jumătate coasta pe Dealul Verdii, distanța ce se pierde astfel în văi și în podgorii pare vrednică de respect, mai ales pentru orășenii care n-au vie. Iar viile din Dealul Verdii sunt întrevăzute de toți printr-un înveliș de mister. Acolo, departe, ele toate trebuiesc să fie mari și să dea un rod fără păreche.

Manaru a sosit pe seară și fără nevastă. Și-a schimbat hainele, apoi a aruncat o privire neliniștită în cuprinsul odăilor, de unde vagi luciri de obiecte îi rînjeau sarcastic prin întuneric, și a plecat să ia masa în oraș. — „Soția mea a rămas la vie; știți, acuma strugurii dau în copt și nu poți avea încredere în nimeni... iar vierii sunt niște hoți!“

În grădina domnului Alexandru Cocoșel, la „Grandiflora“, e deci sărbătoare mare. Paharele se ciocnesc des și cuțitele pătrund tăioase în mușchiulețele cu sînge, fumegînd pe talere de lemn.

— Alexandre, o momiță!

— Un ardei verde, băiete!

Masa lor, așezată subt prunul cel mai noduros și mai falnic, e luminată de trei becuri, atîrnate printre ramuri, ca trei renclode neobișnuit de mari și neobișnuit de coapte. E o „idee specială" a patronului, onoare rezervată „mesei banchetelor". Mai puțin favorizate, mesele celelalte se mulțumesc cu lumina ce se irosește spre colțuri, pînă la searbăd, din globul comun, înfipt într-un stîlp, la mijloc.

În restul grădinii, puținii consumatori, care au mai întîrziat, sunt grăbiți, cer plata nerăbdători, cu bătăi repezi de cuțit în pahare sau de inel în faianța sonoră a farfuriilor. Ei își caută și-și prind unul altuia privirile, reped scurt bărbia spre prunul cu renclode electrice, surîd cu înțeles sau clipesc din ochiul stîng, apoi pornesc spre ieșire cu zor mare și cu scobitoarea între dinți, ca dinaintea unei furtuni. Căci bateriile au început să se succeadă cu repeziciune crescîndă în jurul lui Manaru și agapele acestea nocturne și subite au radiațiuni telepatomagnetice în orășelul vestit în vii.

Totuși Manaru nu izbutea încă să se înveselească; bănuiala pătrunsese în el ca un cuțit lung, la fel cu cele de care se servesc cîrnățarii cînd taie șunca în felii. De ce tocmai un astfel de cuțit și nu un altul i se împlîntase în suflet, nici el n-ar fi putut lămuri precis; dar altă formă nu mai găsea uneltei care-l sfredelea nemilos. Poate pentru că atunci cînd îi venise în minte „ideea", tîrguia mezeluri de la cîrnățăreasa cea nouă, rotundă și rumenă, ca și marfa ei. O mîngîiase puțin pe mîna albă punctată de pistrui mici și cafenii; ea-i încuraja îndrăzneala, rîzînd cu mare poftă și amenințîndu-l cu accentu-i unguresc:

— Bate borbat...

— Eeh, borbat! făcuse Manaru cu buze pline de dispreț, ca și cînd cuvîntul acesta „borbat" ar fi însemnat un lucru foarte netrebnic.

Și gîndul că și Ramură ar putea spune la fel, într-o împrejurare identică, doamnei Manaru, îl făcuse să pălească. O nepotolită curiozitate îi prelungise totuși îndrăzneala pînă pe subt bluza de stambă cu dungi verzi și galbene și degetele-i se înfipseră în sînii mari și moi.

Iar femeia, cu care atunci vorbea a doua oară în viață, nu găsi altă împotrivire, decît să-l apuce puțin mai tare de brațul iscoditor și să rîdă și mai zgomotos, speriindu-l cu același accent stricat: „Vin mușterei!" Lui Manaru îi venise pofta s-o plesnească.

Însă, iată, ea deveni deodată lividă și ochii-i părură că se închid ca de-o durere. Manaru înțelesese atunci că și într-o cîrnățăreasă mai există o rămășiță de pudoare. Dacă l-ar fi pălmuit, i-ar fi sărutat mîna pistruiată și lucioasă! Dar unguroaica a gemut un „ah" atît de lung și un „nu se poate" atît de zugrumat și de făgăduitor, că el și-a smuls mîna cu cruzime din cărnuri și-a pornit furios, trîntind ușa cu clopoțel.

— Asta e! S-a terminat!... Ticălosul a îndrăznit!...

Și grăbea spre casă, cu pachetul în mîna întinsă mult înainte, cu buza de jos lăsată, dînd buzna peste trecători, răspunzînd monosilabic la saluturi și urări.

...Înconjurat de prietinii cei mai buni, luminat pe din afară de lumina blondă a celor trei renclode și pe dinăuntru de lumina tot așa de vie și tot așa de blondă a repețitelor pahare, Manaru își amintește cu fiori și durere drumul acela orb și buzna aceea de sălbatec, în salonul în care Ramură, invitat la masă, își trăsese scaunul atît de aproape de doamna Manaru, că genunchii lor aproape se atingeau.

Cine ar fi putut spune că nu se atinseseră cu un minut sau cu o clipă înainte; că nu se atingeau tot astfel de doi ani, de cînd Ramură era invitat în orice zi de sărbătoare și chiar în multe zile de lucru la masă... sau în alte zile de orice fel, cînd nu era invitat deloc, dar cînd Manaru trebuia să plece neapărat la vie, sau la București, sau la Craiova, sau la Rîmnic? Ea refuza mai totdeauna să-l însoțească în aceste călătorii, spre necazul lui de soț năpăstuit, cînd „urca în deal", spre bucuria-i mare, cînd lua drumul departe. La întoarcere, raportul ce i-l da ea trebuia neapărat să se termine cu vechea poveste: „A fost și Ramură pe aci... În sfîrșit: l-am determinat! Acuma ia pe Preoteasca."

La început a fost Preoţeasca, mai pe urmă Georgeasca şi mai pe urmă Rafaileasca... Acum, că s-a măritat şi Rafaileasca, oare cine ar mai putea fi pretextul lungilor convorbiri între patru ochi, pe jilţurile moi, de pluş roşu, ale salonului?

— La ce tot gîndeşti, Manarule? Ia mai slăbeşte-ne cu mutra asta acră.

— Măi, dar pe Ramură nu-l văd. Se poate să nu fi auzit el de venirea ta?

Manaru schimbă vorba domol şi, totuşi, ceilalţi parcă zîmbesc. Pe nesimţite el duce conversaţia spre alte limanuri, dar ceilalţi zîmbesc necontenit, zîmbesc şi paharele blonde ce parcă-s pline cu lumină electrică, zîmbesc şi renclodele, care parcă-s pline cu vin... Totul scînteiază de zîmbet înţepător ca vinul şi ca electricitatea, o bătaie de joc generală, mută şi totuşi zgomotoasă, în jurul unei babe oarbe din jocul copilăresc, ce se învîrteşte caraghioasă în beznă. Însuşi Manaru a început să zîmbească, parcă să arăte că şi el îşi bate joc de toţi şi de toate. Asta, desigur, îl face şi mai caraghios în ochii celor care poate ştiu ceva, după cum se face caraghios în ochii săi proprii; cine-i poate spune, însă, că n-ar fi încă şi mai caraghios, dacă n-ar zîmbi deloc... Nu ştie şi trebuie să rîdă prosteşte ca baba-oarba cu mîni dibuitoare.

Mesenii ţin dîrji, pe loc, vorba despre Ramură, desigur pentru că nu se poate să-i facă decît plăcere lui Manaru, pomenindu-i de un prietin bun. Băiat fără pereche! Şi un crai! Aici i-a scăpat cuiva un „ssst" foarte uşor, parcă s-ar fi auzit vinul mustind. Şi Manaru, galben ca vinul şi ca electricitatea ce se reflectează pretutindene, nu ştie dacă trebuie sau nu să sară, să ia de piept pe cel ce-a sîsîit. Nu ştie... şi surîde prosteşte...

Discuţia s-a schimbat de tot cu venirea ultimelor surprize ale lui Alexandru; nişte măruntaie renumite şi nestimate, specialitatea „Grandiflorei". Ele sunt primite cu îndelung murmur de admiraţie, iar în sufletul lui Manaru produc o jale de nespus; el nu le va mai simţi gustul ca odinioară!... se vor îmbiba şi ele de amărăciunea-i nesfîrşită.

— Să mai „apreciem" puţin, nene Manarule! Dar ce ai, frate, de stai aşa ursuz?

Paharele se ciocnesc rîzînd cu scînteierea lor orbitoare, care mîngîia odinioară atît de dulce ochii conului Manaru. Unde gîndeşte? Doar la via aceea îndepărtată, unde a lăsat în surghiun pe Frosica, vînătă de indignare.

— I-auzi, ce josnicie... să mă bănuiască... şi cu cine?.. cu Ramură, cu cel mai bun, cel mai drăguţ amic...

Drăguţ!?... Ah, asta e!... Ticălosul a ajuns departe!... Şi, totuşi, toată diplomaţia lui, toate rugăciunile, toate iertările anticipate, toate izbucnirile lui n-au folosit la nimic: un strop de mărturisire n-a răsărit dintre buzele strigător de roşii.

Dar vinul se îndură în sfîrşit de vechiul lui prietin. Îi insuflă îngăduitor mîntuitoarea întrebare: dacă o fi aşa cum spune... dacă e o nedemnă bănuială? N-ai văzut cum plînge, cum se zbuciumă, cum se indignează?...

Aş, vinul a greşit-o mai rău! Oare unguroaica, luată de coade, n-ar fi răspuns la fel bărbatului ei? De ce tocmai *atîta* zbucium, de ce *atîta* nobilă indignare?... Cînd un simplu: *„ia mai lasă-mă, frate, în pace"!* însoţit de un rîs cu multă poftă şi cîteva glume...

Lui Manaru îi vine să muşte paharul, ca să-şi înăbuşe strigătul. Pe limbă chiar simte praful zgrunţuros al sticlei pisate.

— Ei, Manarule, dar eşti chiar enervant de plictisitor...

— Păi c-aşa e, zău! Parcă ai fi un cotoi afumat...

— Ia lasă-ne, nene, d-aia venirăm noi colea...

Înainte Manaru era vestit pentru replicile sale, de aceea petrecerea fără dînsul nu avea nici un suflet. Acuma zîmbi iarăşi prosteşte celor supăraţi de muţenia lui, înspăimîntîndu-se în adînc de această slăbiciune şi tăvălind prin toate cutele creierului cele două cuvinte, „cotoi afumat", pentru a le găsi vreun tîlc ironic sau indecent.

Îi era cu neputinţă să spună vreo vorbă. Şi privea cu ochi tulburi, fără înţălegere, peste mesele celelalte ale grădinii părăsite de consumatori; în fund de tot,

chelnerii începuseră să așeze peste ele scaunele, cu picioarele în sus. Pădurea de scaune creștea, venea spre el; iar de sus, din lampionul central, părea să curgă un fel de apă gălbuie și murdară care inunda totul în lumina ei puhavă. Manaru se înfioră, căci oricît se silea, nu mai putu descoperi nici un chelner printre scaunele întoarse. I se păru că de la sine se înmulțesc, dînd proporții uriașe periei năprasnice de țepi. Globul din mijloc se stinse.

Atunci, deodată, în decorul acesta sinistru, învăluit de semiîntuneric, apăru Ramură.

Stătu o clipă la îndoială în desișul de țepligi. Îl stînjenea parcă o presimțire. Însă Bazil îl zări:

— În sfîrșit, uite-l!

Îl primi un ropot violent de aplauze.

Ramură înaintă stîngaci; se prefăcea că se ferește de lumina renclodelor. Manaru părea că-l înghite în ochii fixați asupră-i. Înțelegea acum bine această codeală, care-l nedumerise și înainte, fără să-i dea totuși prea multă seamă. Dar ce se întîmplă mai la urmă puse capăt la toate: *prea* tîrziu se hotărî să descopere pe Manaru, printre cei prezenți. Și atunci avu o izbucnire de bucurie *prea* puternică. Și cu toate astea era ceva măsurat și cîntărit în această prea mare bucurie. Cu cîteva clipe, un moment poate mai din vreme, dacă ar fi știut să-și joace surpriza, și așa întîrziată, totul încă ar fi rămas îndoielnic. Însă Manaru a băgat bine de seamă: nemernicul l-a observat mai înainte de-a exulta de fericire; l-a observat și ochii i-au alunecat îndată într-o parte... apoi deodată i-a rostogolit cu sila înapoi și cu ei speriați, bulbucați, a început să-l aclame, cum niciodată nu l-a mai aclamat, nici chiar cînd a venit de la Paris, după șase luni de călătorie.

Atunci în mintea lui Manaru, care vîntura aceste considerații în sferturi de clipită, fulgeră o mare inspirație: întîrzie și el cîteva momente să întindă mîna spre mîna ce i se întinsese. Și, Doamne! — oricît de înșelător să fi fost reflexul renclodelor — pe obrazul lui Ramură se petrecu cu totul o altă mișcare decît un simplu joc de lumină. Iar ochii îi crescură deodată mari și fricoși.

Parcă înveselit de aceste neașteptate descoperiri, Manaru s-a ridicat brusc, mecanic, și peste masă a îmbrățișat cu prea multă, grozav de multă efuziune, pe vechiu-i amic; iar acesta, uluit acum peste fire, dar păstrîndu-și încă destul de bine cumpătul, s-a silit din toate puterile să fie la înălțimea cordialității cu care a fost întîmpinat.

În tot acest timp mesenii zîmbeau; același surîs egal, corect, măsurat. Uneori zîmbetul lua culori de îndoială, alteori de spaimă, ca acea vagă penumbră plumburie a soarelui ascuns de-un nor prea străveziu. Dar toate aceste schimbări se petreceau cu iuțeli imperceptibil de repezi și zîmbetul comun rămînea la fel, egal, corect, măsurat, înfigîndu-și tăiușul în gîndul lui Manaru, cu aceeași stăruință înceată și sigură care-l făcea să geamă de usturime.

Iar Ramură se opintea în van să găsească în mintea pustie vorba ascuțită, care să taie în două coarda întinsă prea din cale afară. El încremenise cu gura într-un rînjet prostesc, atît de poltron și atît de caraghios, că-l vedea reflectat în privirile compătimitoare ale celor de față. Se silea să-l schimbe, izbutea poate pentru un moment, dar de la sine gura lua conturul aceleiași strîmbături de paralitic, care lămurea, mai bine decît orice, adevărul temut.

Rămăseseră acum numai ei doi, despărțiți de masa cu pahare goale, cu sticle răsturnate, cu resturi de friptură, cu învelitoarea pătată, udă, umflată. Ramură s-ar fi scuzat ca și ceilalți, care scoseseră rînd pe rînd ceasurile, se îngroziseră de ceea ce descopereau subt capacele de aur și porniseră unul după altul, mînați parcă de-o grijă fără margini. Alte dăți Manaru i-ar fi oprit cu protestări îndîrjite ce nu admit replică; dar acum le dăduse mîna la cea dintîi vorbă de scuză, împărțindu-le cu dărnicie largă nopți bune, ca și cînd, în graba lor subită, el și-ar fi găsit mîntuirea sufletului pe care-l muncea din nou crîncen o curiozitate și mai arzătoare ca la început; găsise cheia adevărului, stratagema descoperirii!

În schimb, la mişcarea cea mai mică a lui Ramură, se frămînta nervos, curbîndu-şi spinarea ca un pisoc atent la agitaţiile prăzii; din ochi i se vărsau efluvii de scînteioare, îngrozind pe celălalt, îmboldindu-l să plănuiască o ieşire bruscă şi dibace — şi totuşi risipindu-i, la cea dintăi înjghebare, orice brumă de plan mai potrivit.

Iar prietinii cei buni, chiar şi cei mai anevoie la înţeles, pricepuseră şi ei greutatea împrejurării; rînd pe rînd se ridicau serioşi şi păşeau grav spre ieşirea împodobită cu marea firmă a „Grandiflorei", pentru ca de-acolo, nevăzuţi de nimeni, să se arunce ca la un consemn, printr-o spărtură de gard, în oceanul de bălării al locului viran de alături şi înotînd prin verdeaţa de doi metri să ajungă, feriţi de uluci, lîngă masa de-abia părăsită. Se întîlniră cu toţii acolo, potolindu-şi surprizele cu şoapte şi rîsete înăbuşite, în vreme ce peste gard, subt cele trei renclode, Manaru şi cu Ramură se cercetau încă tăcuţi, pipăindu-se ca două uriaşe insecte, cu antenele privirilor.

Deodată Manaru dădu drumul unui potop de sudălmi groaznice, împroşcînd cu ele un chelnăr somnoros, ce se mistui îngrozit în pădurea de scaune, din care ieşise. Şi rămaseră iarăşi singuri, faţă în faţă, unul cu faţa cătrănită de necaz, de sprîncenele prea lungi şi de mustăţile negre, tăiate scurt şi aspru; celălalt cu ele galbene-roşioare pe figura fără pic de sînge şi zburlite într-o parte şi într-alta ca două pitulici muiate în vin.

— De la început, să-ţi spun, Ramură, că nu mai e nevoie de nici o fereală. Ştiu tot...

— Ştii tot?

— Da ...

— Dar ce însemnează acest „tot"? Ce anume ştii, măi Manarule? (Îi zicea şi el la fel cu Frosica, pe numele de familie: „Manarule!" Şi cînd te gîndeşti că înainte de a se înzdrăveni prietenia asta în trei, îl striga — singurul în oraş — pe numele de botez: „Sava, Săvuţele dragă, Săvişor" şi cine ştie mai cum, numai „Manarule" nu!)

— Nu e nevoie să te mai ascunzi în dosul aerelor ăstora de nepricepere şi inocenţă rău simulate. Ea mi-a mărturisit!

Cuvintele lui Manaru ieşeau şuierate, sfîrşite, se trăgeau ca dintr-un plămîn de ofticos. Ochii lui priveau fără lucire şi se uitau pe deasupra capului neîncrezător din faţă, ca şi cînd nu mina lui Ramură l-ar fi interesat, nemaiavînd de scos din ea nici un adevăr; adevărul era ştiut demult şi întru tot; altceva părea să caute el a descifra în împletirea aceea de raze electrice şi întuneric de deasupra părului roşcovan şi încîrlionţat.

Dar ochiul cestuilalt încă aştepta fricos în colivia grijei, temător de viclenia celui ce deschisese larg uşuliţa.

Manaru însă vorbea înainte cu acel altcineva invizibil, imaterial, de deasupra lui Ramură, ca şi cînd ar fi tăinuit cu propriul său spirit, proiectat acolo, de reflexul dantelat şi ciuruit al prunelor luminoase, printre ramurile şi frunzele mişcătoare.

— Totul e sfîrşit... ţi-o las!... Eu... trebuie să renunţ la ea.

Ramură asculta cu ochii măriţi şi tăcea, necontenit îngrozit.

— E cel mai bun... şi singurul lucru de făcut... cum m-am sfătuit şi cu dînsa... rămîneţi...

Atunci capul lui Ramură se lăsă în jos, iar cele două pitulici de subt nas îşi plecară cozile... El încruntă sprîncenele şi păru că priveşte adînc în farfuria pe care drojdia de cafea, scursă din ceaşca întoarsă pentru ghicit, desemna ceva cu chip de pasăre, pe patru picioare. O clipă numai, coada ochiului drept i se mai ridică în sus, spre Manaru, dar cînd îl văzu pierdut în aceeaşi contemplare aeriană, absentă, se zgîi din nou în farfuria înnegrită.

El n-avea de unde să audă inima celuilalt, care bătea să se spargă de nerăbdare, deşi simţea dinainte că totul e pierdut; tăcerea asta, întîrzierea asta încurcată de-a protesta, muţenia asta înfiorătoare! Rîsul acela aşa de puternic, răzbind dintre dinţii

aceia aşa de puternici ai lui Ramură, de ce nu izbucneşte el acum să spargă strînsoarea care înăbuşe pe Manaru!

„Ei, dar m-ai făcut să rîd, măi Manarule!..." „Cum ai ticluit-o tu!.." „şmecher eşti, măi... şmecher, dar prost..." Sau altcum, la fel!...

Nimic însă... Tăcere, tăcere şi tăcere. În sfîrşit, primul şi singurul cuvînt uscat, vînăt, zugrumat. (Manaru avu lămurit această impresie, vînăt şi zugrumat, căci el *văzu* vorba pronunţată — de trei sunete numai — şi i se păru lungă şi cu limba scoasă, ca un spînzurat!)

— Fie...

Atît: fie!... şi numai cu atît, cu această vocabulă atît de obişnuită, poarta groaznicului mister se deschise cu vuiet de feronerie [1] grea şi ruginită. Numai cu trei sunete, cu trei semne, să afli o tragedie aşa de îngrozitoare! Asta îl scoase de tot din sărite. Ţîşni în sus de pe scaun şi masa, pe care o izbi în mişcare, se clătină şi se propti cu farfurii, sticle, pahare şi lichid încă nezvîntat, în pieptul lui Ramură.

— Va să zică e adevărat!...

Urletul acesta trebui să se fi auzit în tot orăşelul, atît de mare era tăcerea împrejmuitoare. Iar renclodele clipeau vesele. Însă în dosul lui Manaru, în dosul gardului, se auzi o pîrîitură bruscă şi scurtă, care semăna mai degrabă cu plesnetul unei capse de cartuş, continuîndu-se cu o alta lungă, ocolită, ca a copacului ce se frînge să cadă, sfîrşindu-se cu un bufnet scurt şi înfundat.

Manaru, care întorsese capul repede, de la primul zgomot, avu timp să vadă gardul, pe o întindere de cîţiva coţi, lăsîndu-se repede la pămînt, prefăcîndu-se în scînduri şi stacheţi; apoi rîsete bizare, pe urmă mîni fantastice ieşiră de subt dărîmăturile de lemn, se agitară în sensuri felurite şi curioase, ca şi cînd braţe încarnate de stafii ar fi făcut semne magice; căci numaidecît ulucile căzute începură să joace ca pornite pe dedesubt de-o apă şi capete şi trupuri se încherbară de subt ele, ţîşnind brusc în sus şi zbughind-o,

[1] În volumul din 1928: *fierotenie*; V.r., idem.

ferind de lumină, cu chipul întors spre bezna de cucute din care ieşiseră ca să intre iarăşi. Manaru păru nespus de contrariat de neprevăzuta întîmplare şi poate ar fi scuipat chiar din vîrful limbii un: „Piei, drace!" dacă încurcatul cel mai rău printre ţăndări, ca să iasă şi să-şi ascundă faţa mai cu zăbavă, n-ar fi adus prea mult la figură cu Marinciu, convivul de pînă acum jumătate de ceas.

— A fost Marinciu! confirmă şi Ramură, care putu în cele din urmă să-şi păstreze zdravăn prezenţa de spirit, pentru ca să n-o ia îndată după turma de draci.

— Aşa e c-a fost el?... Tîlharii, au ascultat tot... grăi îndurerat Manaru şi se lăsă zdrobit pe scaun.

Ramură văzu chiar o expresie atît de chinuită pe faţa lui, încît putu să remarce îndată cu cît mai teribil e pentru unele naturi vileagul, sincerul, necruţătorul vileag, decît însuşi păcatul, oricît de vizibil, însă tăgăduit cu dîrjă încăpăţînare.

Manaru ridică, din căucul palmelor, chipul care părea desfigurat cu totul: mustăţile umezite se lăsaseră în ţurţuri mici, negri, pe buza de deasupra, iar ochii i se obliciseră şi parcă se stinseseră de tot; în locul lui Manaru, Ramură avu impresia unei apariţiuni galbene de dincolo de mări şi continente, o schimonositură omenească de pe malurile Hoang-Hoului, ce ţi-ar răsări aşa, deodată, în noapte, căci un fior de moarte îi răci şira spinării şi-i îngheţă şalele într-atît, încît simţi că acum, să şi vrea, şi n-ar mai putea să fugă!

— Şi crezi că ei au plecat, crezi că nu forfotesc încă prin buruienile astea? dădu Manaru din cap, înapoi, spre sălbăticia de bălării din spate-i.

Vocea lui se schimbase, de părea alta; Ramură, cu tot înţelesul celor spuse, crezu că aude un idiom sinistru şi tot aşa de galben, ca şi faţa din care izvora. Îşi pipăi buzunarele inconştient, regretînd pe urmă cu toată sinceritatea că numise poltronerie obiceiul lui Marinciu de-a avea totdeauna *browning*-ul cu el.

— Ei cred că sînt gelos! Pff... ha, ha, ha...

Rîdea prea dezmăţat Manaru! Şi ochii prea-i erau nesiguri! Şi cele ce continua să spună, atît de neaşteptate, că nu-ţi venea să crezi auzului.

— Parcă ale lor... și toată lumea... și parcă eu... n-am, n-aș avea... (iarăși hohote repezi și dezordonate, că-ți amintea de galopul unui cal deșelat)... trecutul meu...

Și întoarse capul, de tot acum, aruncînd priviri de sfidare spre valurile negre de buruieni înalte cît porumbul, ușor agitate de-un vîntișor ce prevestea dimineața...

— Ha, ha, ha, ho, ho, ho ... asta-i viața, mă ...

Și păli cu atîta prietinească putere umărul lui Ramură că i-l paraliză complect; drept răspuns, acesta zîmbi supus și drăgăstos, atît de drăgăstos, că pitulicele de pe buza-i tremurătoare părură c-au început deodată să cînte.

— Du-mă acas', că sînt beat, gemu Manaru.

Porniră. Ramură schimba necontenit și neregulat picioarele proptite oblic în pămînt, pentru a menține cu toată siguranța nestatornicul echilibru al grupului; o turburare mai însemnată a cumpenei ar fi adus poate și un dezechilibru în actualul sistem de cugetare al lui Manaru — Doamne păzește! — cu cine știe ce consecințe!

În orașul adormit, subt pătura de întuneric, printre răgușitele și frîntele începuturi de cîntec, vocea înșelatului chicotea:

— Aha, frumoasă-i viața, măăă! Apoi, numaidecît, înfuriat la culme, zguduind cu toată puterea pe susținător: Tu nu cînți bă, păcătosule?

Și îndată porniră amîndoi pe două voci cu totul felurite:

> Drag mi-e să trăiesc pe lume,
> Frică mi-e că mor ca-a mîne,
> O-ooo-ooof...

Manaru simțea pe cel de-alături cîrpă în mîna lui; i se părea o păpușoaică mișcătoare, plină de tărîțe și cu păr de cîlț, pe care ai putea s-o întorci cum vrei, să-i aduci piciorul la cap sau să-i îndoi capul pe spate pînă-n dreptul șezutului, s-o faci ghem la pămînt cu

un picior pe după gît sau cu mînile înnodate la spate ca două capete de frînghie, în sfîrșit numai bun de jucat subt tocuri pîn-a ieși toată tărîța și toți cîlții dintr-însul.

Dar în urma lui, în tăcerea neclintită sau de după gardurile pe care le întîlneau în drum, i se părea că se ridică ochii dracilor de adineauri; atunci scotea îndată degetele din carnea moale a lui Ramură, care rîdea cu lacrămi, potolindu-și durerea în notele extrem de ascuțite ce pridideau în gîtlej.

— Zi, băă! urla Manaru cu toată înverșunarea de care era în stare. Simțea astfel nevoia să-și facă auzită, din ce în ce mai respicată, mai tare, nepăsarea tuturor zărilor înnegurate.

Cete de cîni, trezite din somn, îi acompaniau o bucată în lătrături furioase și cu tremolo prelung de cobe, trăgînd a pustiu. Rareori se mișca vreun transparent la ferestrele rînduite ca niște imobili străjeri ai uliței. Pe cer, un nor mic, cenușiu, pe care parcă îl sufla cineva de la răsărit, mătura ultimele stele.

> Trec-cu neica-a-c-cîteodată...
> Și-l *văzură* lumea toată...

— Ho, ho, ho! Îl văzură lumea toată!... asta-i tare bună ... Vino să te pup, Ramură!

A doua zi, după-amiază, cînd Manaru reveni printre prieteni, la cafeneaua lui Gustav din piață, o tăcere apăsătoare se întinse din masă în masă. Toți ochii se întoarseră furiș spre chefliul din ajun. Era și Ramură, dar el era adîncit în partida de șah, pe care o începuse cu Mărunțache demult, alene și distrat, și care, de la apariția lui Manaru în gura pieții, îl interesa grozav.

Mărunțache, namila a cărei greutate a contribuit desigur cel mai mult la ruperea gardului aseară, îi da nemiloase lovituri de pantof pe subt masă, încurcîndu-l de tot în combinația lui savantă de regină, turlă și cal. Ramură suferea dîrz, cu ochii zgîiți în luciul cutiei cadrilate de șah, pe care figurile multiplicate deodată îi păreau acum că dansează singure ca pe un parchet

de bal un joc complicat, mişcîndu-se fiecare în sensurile stabilite de tradiţie, înconjurîndu-se de la sine şi înaintînd tiptil prin încurcătura de probleme, surprinzîndu-se şi înlocuindu-se în hazul general al lacului strălucitor, ca nişte homunculi zburdalnici şi savanţi. Se mişcau atît de frumos, atît de repede şi cu atîta precizie în noianul de linii (i se păreau toate figurile din geometrie, aruncate pe tipsia lucioasă claie peste grămadă, drepte, strîmbe, încovoiate), că Ramură pierduse firul combinaţiei lui şi rămăsese cu gura întredeschisă şi cu ochii căscaţi la această eleganţă, în vreme ce urechile dibuiau ca două active microfoane, înghiţind îndată în pîlniile lor lacome cele mai subtile unde acustice ce s-ar fi emis pe-o rază de cîteva mese în juru-i; în această încordare fără seamăn, cuvintele lui Manaru căzură pe timpanul întins la extrem ca pe-o tamburină un ciocan de tobă mare.

— A, ha... aci erai, Ramură? Nu te vedeam... Şi nemulţumit de remarca pe care acum *el* o făcea prea tîrziu: Te-ai ascuns în dosul pionilor ălora... (Aci se apropie de masa lor)... Uite! (strigă deodată). *Au roi!* şi *A la reine!* L-ai luat din amîndouă părţile... Măruntache, te-a luat dracu!

Ramură ridică ochii sfios spre bunul său prietin; şi, culme, Manaru plecă pe-ai săi.

— Nu te înţăleg, ce vrei să zici? spuse Ramură... „Şahul "îl văd eu bine... Dar „garde"...?

— Uite, dragă!... Nu te superi, Măruntache, că-i arăt...

— Vai de mine! *Ca la dumneavoastră acasă!* declară Măruntache, iar pe subt masă piciorul lui se porni cu toată furia asupra pantalonilor lui Ramură.

Manaru se-ncruntă şi strînse buzele. Totuşi indică din două încrucişări de deget sensul mişcărilor ce urma să facă Ramură. Apoi se-ntoarse spre mesele din jur şi observă cum la toţi, rînd pe rînd, ochii le săreau în lături ca broaştele în iaz, la apropierea privirii lui scrutătoare; şi cum toţi dădeau pe gît, dintr-o singură înghiţitură, zîmbetele de pe buze. Unii însă se înecară şi zîmbetul le fu aruncat înapoi de beregată, rîs sadea,

ferit subt capete plecate brusc sau răsucite repede într-o parte şi alta. Mîna lui Guţă Zambiloiu, mai slab de înger dintre toţi, arătă ceva vag în largul pieţii şi, după ce se bălăbăni prin aer fără rost, se opri cu arătătorul întins la doi cîini ce se dau peste cap şi se muşcau prietineşte în praful uliţei. Atunci Zambiloiu nu putu să se mai ţină, se sparse parcă deodată într-un cutremur de răgete isterice şi se puse pe fugă înăuntrul cafenelei.

Îl urmăriră huiduielile tuturor, care profitară astfel de prilej să-şi uşureze piepturile umflate; rîdeau desigur — se pare acum — de rîsul nebunului de Zambiloiu. Şi toţi rîdeau zdravăn, nici unul nu se încurca. Iar Ramură îngălbenise de tot.

„Va să zică a ajuns adevărat lucru public!" gîndeşte Manaru şi mînia îl cotropeşte. „Lucru public"; asta e buba care-l doare mai rău... Pînă acum mai mergea: bănuială, nesiguranţă... Dar, de aseară, toată lumea asta ştie precis şi mîne va şti şi mai multă şi poimîne va afla tot oraşul. Şi toţi vor glumi pe socoteala Frosicăi, toţi şi-o vor închipui greşind cu Ramură, toţi şi-o vor închipui greşind şi cu ei, greşind cu tot oraşul. Toţi vor despuia-o în închipuire şi-o vor vedea goală, în toate amănunţimile ei intime [1].

Manaru simte că se clatină. I-ar da desigur lui Ramură una în cap şi basta! Dar vede limpede că atît n-ar fi de-ajuns. Cum ar putea da în cap acestui consens general de glumă, rîsete şi priviri cu înţeles. Ar fi să dea cu un retevei în tăciuni, ca să-i prefacă în flacără. Priveşte lung la Ramură şi-l simte atît de moale, atît de flasc, încît îşi închipuie că dacă l-ar trage de păr, apăsîndu-l de umeri, gîtul i s-ar lungi ca o gumă de bragagerie, desfăcîndu-se în aţe lungi, subţiri, cleioase. Cum a putut Frosica să se dea gălbenuşului ăstuia rotofei şi scîrbos? (Căci Ramură îi citeşte gînd cu gînd în luminile ochilor şi figura i se înnegreşte necurmat, ceară necurată.) Dar Manaru simte acum şi mai bine că trebuie să facă altceva decît

[1] În volumul din 1928: *întinse*.

o grozăvie, decît o ispravă crudă care sfințește și înduioșează; dimpotrivă, ceva simplu, glumeț, întorcînd ridicolul de la sine și aruncîndu-l luminos ca un nimb în capul advers. Ideea de a-i da pe Frosica îi surîde mai mult ca orice. Să poftească să și-o ia. Și chiar trebuie s-o ia. Altfel... (Aci mintea lui începea din nou să se întunece. Dar jocul închipuirilor putea acum de minune să îmbrace haina cernită; tragicul ar fi fost limpede, curat, cruțat de zgrunțurii deformatori ai ironiei insuportabile.) Însă Ramură de bună seamă n-ar îndrăzni el să se împotrivească. Numai că povestea pare prea lungă; cu divorț, cu bătaie de cap, cu cheltuieli. *Pînă atunci*, pînă atunci ce e de făcut, aceasta-i întrebarea!

Deodată Manaru se scutură ca de un vis rău; în ochi îi clipește acum lumină, izbucnește în rîs vesel și pîlpîie din pleoapă:

— Voi nu știți unde mă duc acum! strigă triumfător și pîlpîie și mai tare din pleoapă.

Și fără să adaoge altceva, pornește, traversează piața și de departe întoarce privirea rîzătoare înapoi; e la distanță destul de măricică, dar pleoapa parcă tot se mai vede clipind. Apoi o ia în lungul străzii Traian. Unde s-o fi ducînd? se privesc nedumeriți amicii.

Manaru s-a oprit la cîrnățărie și a deschis ușa cu clopoțel. În prăvălie nu-i nimeni, dar la băngănul clopotului, perdeaua din fund s-a dat în lături. S-a dat prea tîrziu, căci din doi pași Manaru a și ajuns acolo; cîrnățăreasa albă și cu pistrui mici și cafenii i-a căzut drept în brațe.

— A, domn Manaru...

El o strînge cu atîta putere că grăsimea ei moale se revarsă pe de lături.

— Nu se poate... borbat... geme ea, fără să-și poată opri un zîmbet.

Dar prin întredeschizătura perdelei, Manaru a văzut că patul e gol și odaia e goală. Și mușchii lui se încordează ca niște macarale, ridicînd dintr-o singură sforțare pachetul de stambe scrobite și de carne. Înapoia lor, aripile perdelei se lasă și se-mpreună ocrotitoare.

În noaptea fără lună și posomorîtă, „Grandiflora" e deșartă. Numai în colțul tainic al mesei celei lungi, inițiații întru secretul culinar al d-lui Alexandru Cocoșel iau cina. Cele trei renclode strălucesc deasupra capetelor lor, în prunul falnic, ca lumini cu înțăles esoteric.

Și ceremonia se prelungește în tăcere, întreruptă de izbucniri rare de veselie, de comenzi și răspunsuri. Fuseseră sacrificați în ziua aceea cîțiva berbeci la hală; și d. Alexandru Cocoșel adusese pentru vizitatorii săi aleși tot ce găsise mai bun pe altarele sîngerînde.

— Băiete, încă un ardei verde!

— La mine mai pune două!

— Una la mine...

— Vezi ce faci cu sifoanele ălea, nătărăule!

— Măi gogomane, ascultă colea ce-ți vorbesc! bubuie o voce tunătoare, acoperind totul.

— Vinee, domnule Măruntache...

— Ce să vie, mă dobitocule? I-ai spus lui Alexandru să pună deoparte patru bucăți pentru domnu Manaru?

— Spus demult, boierule.

— Te ia mama dracului, dac-ai uitat! Te face piftie Manaru...

Chelnerul alergă fără să asculte mai departe, pentru ca să nu uite din nou.

— Mi se pare că se face lată, prevesti cineva. Cum e Manaru de amărît...

Veselia cea mare, deplină și dezmățată, părea că pîndește alături. Prezența ei tot mai cotropitoare se simțea prin zbucnete zgomotoase de rîs, care-și repețeau la intervale tot mai scurte apariția. Afară de cele trei renclode, în grădina golită de septembrie, venit de curînd, nu mai strălucea decît bucătăria, al cărei duduit se auzea pînă aici. Privea la ceremonia din fund ca un Baal cu doi ochi enormi, roșii și fioroși, iar pe gura deschisă într-o parte, arunca limbi de lumini, ce se întindeau tremurătoare spre stînga, ca niște așternuturi de aur și aramă.

Prin fîșiile acestea aprinse, Ramură, veșnic cu ochii spre poartă, descoperi o umbră ce înainta tiptil.

— Manaru! urlă el cu atîta bucurie, de parcă rostul ocultei întruniri ar fi fost atins și apariția invocată s-a făcut văzută din nori de catran și flăcări. Manaru! mai strigă el, cuprins de-o dragoste și-o duioșie nemărginite. Ți-am oprit și ție, sînt delicioase.

Și-i făcu loc pe scaunul lui, el trecînd pe scaunul rezervat lui Manaru.

Dar Manaru nu se așeză. Nici nu luă în seamă pe cel care-l primea cu strigăte atît de cordiale. Fața lui radia de-un surîs de nemaivăzută satisfacție, iar ochii stinși și parcă-n fundul capului aveau luciri de scîntei în înveliș de cenușe.

— Pînă acum am stat, fraților!

Și rîse cu atîta putere răutăcioasă, că se cutremură toată „Grandiflora", iar Ramură sări speriat de pe scaun, prefăcîndu-se că vrea să tragă mai lîngă dînsul o solniță cu piper.

— C-așa e! Unde dracu fuseși, măi? Că te căutarăm tot tîrgul.

— Cu siguranță c-ați trecut de-atîtea ori pe lîngă mine și nu m-ați simțit...

Și rîse din nou. Se așeză la masă și se descoperi. Măruntaiele jertfei apărură automat înainte-i. La mirosul lor, nările i se umflară, ca de o fluiditate divină; el ridică brusc paharul, din care săriră trei stropi, și strigă:

— Trăiască viața, fraților!

Și împiedicat de bucățile dulci ce se topeau în gură, el povesti în cuvinte rupte de înghițituri, silabic, însă picant ca și mîncarea ce o ingurgita găman, ce anume se petrecuse în dosul perdelelor care despart mezelăria orașului de alcovul mezelăresei. Mai ales făcu un haz nespus de consumatorii care zdrîngăneau ușa cu clopot la fiecare zece, douăzeci de minute, plecînd cu pofta de mîncare deschisă gata de abilitatea mînilor impure ale vînzătoarei, împărțind pentru soții, părinți și copii, bucata poate cea mai gustoasă a mesei lor din seara asta. Și ideea asta îl umplea de plăcere diabolică.

Pe urmă, vreme de multe ciocnete și pahare golite, cu atît de strașnică încăpățînare și atît de comică compătimire, tot aduse vorba de cîrnățarul Ianoș (mai mult pomenea de el decît de cîrnățăreasă), că mesenii se uitară unul la altul înțălegători.

Și atunci glasurile tuturor se prefăcură în vîrtejuri de rîs. Rîdeau acum cu toții din adînc și atît din greu, că rîsul rău, schimbat repede în arpegii de răcnete, îi trăgea în jos de capetele ușurate de vin ca niște balonașe de la iarmaroc, pe care și le întorceau de pe-un obraz pe altul, gata să le tăvălească în mocirla albă a feței de masă, udată de băutură și pătată de sosuri.

Dar cel mai zgomotos dintre toți fu desigur Zambiloiu, care se dumiri și cel de pe urmă. Subțirel de tot, rîsul îl îmbrînci în răzămătoare, apoi îl repezi dintr-o parte în alta și înapoi, pînă cînd izbuti chiar să-l dea jos de pe scaunul ce căzu, vîrîndu-i-se printre picioare. El se împletici, îndoindu-se necontenit de mijloc, parcă ar fi făcut mătănii, și-n cele din urmă se propti într-o masă vecină, pe care mînile-i, ieșite din manșetele tari și largi, o apucară strîns, zgîlțîind-o subt înverșunatu-i haz.

În fața acestei năprasne, ceilalți tăcură și priviră pe subt sprîncenele ridicate, cu ochii mirați de copil, pe cel aproape leșinat de accesul isteric; părea că viața iese afară dintr-însul, gîlgîit cu gîlgîit de rîs. Și-l auziră bolborosind ceva ca un om în agonie.

Ce-o fi vrînd să spună? Căci vădit se silea să spună ceva celorlalți.

Se mai întremă și putu în sfîrșit să-și smulgă pîntecul din dunga mesei.

— N... c... va... a... gre... gre... dre... sa... bîigui el și căzu din nou, zvîrcolindu-se pe tablaua lustruită ca pe jăratec.

Pe figurile comesenilor se așternu acum îngrijorarea: Ce l-a apucat? Manaru luase o stranie înfățișare: gura părea tot rîzătoare, însă contrasta înfiorător cu oțelul care scînteia în privirea-i țintită drept asupra acelui zbuciumat de delir.

Zambiloiu izbuti în sfîrșit să articuleze, încercînd să-și potrivească direcția ochilor spre Manaru.

— Nu cum... va... ai... greșșș... it... a... dresa.

Şi după această ispravă, se încovrigă acuma iarăşi în jurul lui însuşi.

— Ce-a zis? întrebă nervos Manaru, neştiind încă dacă trebuie să rîdă sau să izbească.

— Ce-a zis?

Ceilalţi meseni credeau că potrivesc:

— E... beat...

— Parcă el ştie ce vorbeşte?

— Zambilică, vino-ţi în fire.

Dar Zambilică se înstăpîneşte iar pe cuvînt. A aflat şi el o glumă şi ţine cu orice preţ s-o spună. Doar toată seara n-a făcut decît să rîdă de ale altora.

— Ia vezi, nu cumva ai greşit adresa! putu în sfîrşit să îndrepte cuvîntul spre Manaru, aplecîndu-se, parcă potrivindu-şi singur cu mîna membrele flexibile, înţepenindu-le să asigure cumpăneala şubredului corp.

— Ce!?

Şi acest „ce" grozav, însoţit de-o lovitură şi mai grozavă în masă, alungă nu numai rîsul, dar şi orice picătură de sînge din obrazul lui Zambiloiu. Doar ochii îi mai rămăseseră lustruiţi de inerţia hazului.

Însă cum nici una din feţele, la fel îngălbenite ca a lui Zambiloiu, nu se aştepta, Manaru îşi reveni repede şi rîse în silă, fluierînd şi încercînd în zadar să pună un strai mai de lumină pe figura neagră-verzuie.

— Ia uitaţi-vă cum a rămas Zambilică? Mimoza... şi-l privi cu ochi atît de răi, că parcă auzeai şuietul fluidului urii. Vino-ncoa', mă Zambilică! Şi întinse mîna pe deasupra mesei spre dînsul, cu trei degete împreunate, aşa cum faci cînd momeşti căţeluşii. Ia loc, măi Zambilică, nu vezi că te-ai pierdut tot...

Zambiloiu se apropie ascultător.

— Şezi!

Şi Zambiloiu şezu.

— Ce va să zică asta: „ai greşit adresa"? Ce-ai vrut să zici? Hai, spune, ce adresă am greşit? (Şi vocea îi creştea)... Şi unde e adresa cea bună?...

Zambiloiu tremura. Ochii lui erau şterşi acum de orice înţelegere; buza de jos i se lăsase ca la un idiot,

şi atît de confuză îi era toată înfăţişarea, că părea să întrebe şi el: „Unde-i adresa cea bună?"

— Unde? răcni Manaru deodată şi făcu ca şi cum s-ar scula de pe scaun.

Zambiloiu rămase nemişcat. Numai ochii îi crescură de veselie, ca şi cînd strigătul celuilalt ar fi presărat în ei scînteierile nebuniei, iar buza i se lăsă şi mai mult în jos.

— Care adresă? Nu pleci de-aci pînă nu-mi răspunzi! ameninţă Manaru.

Abia acum Zambiloiu se dezmetici.

„Eşti idiot, eşti idiot! — începu el să-şi spuie în gînd, închinîndu-se cu închipuirea. Iar ai făcut-o boacănă, iar ai făcut-o boacănă! Nu puteai să taci? Nu puteai să taci? Nu vezi cît eşti de prost?... Nu vezi ?..."

Adică repeta exact vorbele pe care foarte adesea le auzea din gura domnului Enache Zambiloiu, bătrînul, pe cînd trăia.

— Mă Zambilică, făcu Manaru, luîndu-l cu cele trei degete de guşă ca pe un copil (şi aici se simţi rumoarea unei scurte mişcări împrejurul întregei mese). De ce te-ai pierdut, puiule? Zici că, intrînd la cîrnăţărie, am pierdut adresa, nu? Ei, unde trebuia să nimeresc, Zambilică?

Îi vorbea cu duhul blîndeţei, mîngîindu-l cu mîna pe obrajii stafidii. Şi contactul mînii aceleia, pe care Zambiloiu o simţea grea ca fierul şi totuşi vibrînd de viaţă şi caldă, parcă ar fi avut inimă, ca o pasăre, îl făcu să bîiguie în complectă prostraţie:

— Asta s-a mai întîmplat şi la alţii...

— Ce s-a mai întîmplat, Zambilică?

— Tot oraşul... toată lumea... la modă...

— Iar vorbeşti în ghicitori, Zambilică.

— Vremurile...

Se înecă cu totul şi rămase cu restul vorbelor în gît, cu ochii holbaţi şi gura strîmbă. Deodată uitătura cînească, pe care o simţea apăsîndu-l ca o povară de sute de kilograme, fulgeră.

„Sunt mort"! mai putea gîndi Zambiloiu. Şi acest unic gînd fu singura dovadă a existenţei lui, în clipele acelea.

Manaru însă se însenină; oţelul din privirea-i călită deveni parcă mai maleabil, se lichefie:

— Tot oraşul, aşa e, Zambilică? făcu el cu veselie, pricepător. Tot oraşul! răcni apoi, de parcă ar fi vroit să domine cu vocea tot oraşul acesta cufundat în noapte şi-n somn. Apoi scobori, dulceag: Ei, şi adresa cea mai urgentă care e, Zambilică?

Zambiloiu, căruia îi mai revenise puţină culoare în obraji, se făcu iar de ceară.

— Să ţi-o spun eu, Zambilică?

Şi Zambilică înţelese şi el, o dată în viaţa lui, totul dinainte... Ochii lui zvîcniră în orbite. Şi sîngele i se întorcea în clocot, izbindu-i pieptii pe dinăuntru.

— Strada... bravo, Zambilică! Colţ cu... ss... am înţeles... Ha, ha, ha... ah, ah, ah... este?

Stătu puţin ca să-şi surîdă gîndului.

— Ei, ce zici, continuă apoi, prefăcîndu-şi glasul în behăit de miel. Aşa e că acum am nimerit-o... Ho, ho, ho... Hi, hi, hi... Dă mîna colea, Zambilică. Drept plată că mi-ai atras atenţia, iată, mîine cred c-ai să... Mîne sînt la tine la masă!

Şi privindu-l cu ochii fulgerători de la început, i se aplecă la ureche:

— Oare... cînd oi bate la uşa ta... îmi deschizi... Nu?... Aud?...

Pe urmă, apucîndu-l de braţe şi trăgîndu-l la sine, peste masă, moale ca de cîrpă, îl sărută pe fruntea rece de mort.

— Ai zis o vorbă mare, Zambilică; toate sînt cîrnăţărese!

Şi făcu, cu ochii de oţel, circuitul ameninţător al întregii mese. Ar fi vrut să vadă pe cel ce-ar fi avut ceva de zis împotrivă.

— *Toate*... cîrnăţărese! mai răcni o dată bătînd cu pumnul în gol.

Se aşeză, zgîlţîind puternic, subt căderea-i năprasnică, scaunul şi dădu de duşcă, fără sifon, trei pahare mari, unul după altul.

— Toarnă, Zambilică!... Tu ai vin bun? Adică tu n-ai vie, păcătosule... Las' că-i bine. Mîne îţi trimet o damigeană de cel turbat... de-acum doi ani — o ai la nouă, cel mult zece!... Ori nu vrei s-o primeşti? Şi zguduindu-l, cu mîna împlîntată în cutele hainei lărguţe, îi puse întrebarea definitivă: Bă, ascultă colea! Tu nu înţelegi româneşte? O primeşti, ori n-o primeşti? Vorbeşte... că...

Glasul care răspunse păru al unui ofticos în ultimul grad:

— O primesc... tocmai bine... sunt singur...

— Minţi, Zambilică... N-am văzut eu pe madam Zambiloiu...

— Mîine trebuie să plece neapărat la socru-meu.

— Aş, pleacă poimîine, Zambilică ... De atîta cinste mă bucur şi eu în casa ta... (Şi strîngîndu-i vîrful degetelor pînă la cea din urmă durere.) Aşa-i că mă bucur de atîta cinste, Zambilică... afară, mă rog, dacă trebuie neapărat să plece... iacă, am şi găsit cum să ne distrăm în lipsă-i: îţi dau lecţii de box ...! Trăiască cîrnăţăresele!... Şi Manaru apăsă cacofonia cu plăcere răutăcioasă, privind iarăşi, biruitor, la toţi cei din juru-i, dintre care numai Ramură era neînsurat.

Dar ei rîdeau cu toţii, dînd din umeri, ca şi cînd nu i-ar fi privit aşa ceva. Numai Zambiloiu vedea înfricoşat profilîndu-se aievea silueta mobilă a soţiei sale, surîzătoare şi fericită la auzul unei prietinii atît de neaşteptate şi de cordiale. O lăsase singură la masă şi fugise la chef în seara asta, după o ceartă violentă. Prea se interesa de Ramură: cum se poartă în faţa lui Manaru? Dacă-l priveşte drept în ochi? Dacă rîde cu dinţii lui frumoşi? Şi cîte altele. Şi mai ales o vorbă a ei îi ţiuia necontenit în auz ca o musculiţă lipită în ceara urechii: „Părerea mea e c-a fost proastă; oricît de bine ar fi Ramură, tot mai bine e Manaru, incomparabil!"

— Rîzi, Zambilică, răcni Manaru, strîngîndu-l cu căldură la piept. Rîzi, n-auzi?

Şi Zambiloiu rîse ca să scape de strînsoare. Iar cele trei renclode luminară pînă tîrziu în noapte ceremonia... Manaru fu preocupat numai de Zambiloiu; îi turna vin pe gît şi-l strîngea în braţe cu pasiune. Iar Zambiloiu se împăca la gîndul că nevastă-sa găsea mai bine pe Manaru, tocmai pentru a-l linişti pe dînsul, care tuna

şi fulgera contra lui Ramură, în aprinsa discuţie avută.

Dinspre răsărit începură să curgă apele murdare ale dimineţii.

— Vine toamna, şopti cineva.

Şi la această veste toţi se sculară să plece, de parcă şoapta, pe care nu ştiau de pe ce buze venise, îi umpluse de-o neaşteptată îngrijorare.

Manaru nu slăbea de mijloc pe Zambiloiu. Acesta îl apucă tremurător de mînă şi-i şopti rugător în ureche:

—Nu veni... te rog, nu veni...

Atît de rugător, că Manaru îl privi o clipă nedumerit; şi la lumina palidă ca de candele a ochilor acelora măriţi parcă de-o durere fără seamăn, ochii de oţel se lăsară în jos.

Candelele luciră mai viu, dar privirea metalică se ridică din nou neînduplecată şi le stinse.

— Hm, dar eu... eu cum rămîn?...

Şi după ce ochii i se mai coborîră o dată în pămînt, în vreme ce Zambiloiu rămăsese cu gura căscată, şopti cu vocea scăzută, pe gînduri:

— De ce te temi... Doar vin ca oamenii cu gînd cinstit... Apoi crezu nimerit să-i lămurească: Am nevoie de prieteni... de prieteni mulţi şi buni... înţelegi... mă sufoc...

În cele din urmă ca să nu mai lungească explicaţiile, conchise categoric: Îmi trebuie sfatul şi veselia voastră! Altfel se întîmplă lucru mare...

Zambiloiu se infioră, iar Manaru, a cărui închipuire plana cu totul în altă parte, se scutură ca de-un vis rău şi cu puteri reînnoite de veselie urlă răguşit de vin:

— Să ducem pe Zambiloiu acasă. Ura!

— Trăiască Zambiloiu!

— Uraa!

Şi porniră cîntînd:

Pe-al nostru steag e scris unire...

Îl luase în braţe ca pe-un copil; iar Zambiloiu, ca să se ţină bine, îl apucase cu mîna pe după gît, rugîndu-l în ureche, cu căldura gurii aburite de duhoarea alcoolului:

— Nu veni, te rog... ce ţi-am făcut?

Şi mai pe urmă, necăjindu-se pînă la lacrimi pe propria lui prostie de-adineauri: Cum dracu căşunaşi, nenişorule, tocmai pe mine?

Globul din mijloc se stinse şi rămaseră numai cele trei renclode misterioase din prunul cel mare; atunci cerul se desluşi mai bine. Dreptunghiul Orionului se ridicase hăt binişor cu buzduganu-i de pe piept; iar cei doi cîni de vînătoare tocmai îşi scoteau boturile de după crestele coperişurilor, la răsărit.

— Mi se pare că o să fie o toamnă dulce şi lungă, îşi dădu cu părerea Năsturaş.

Dar vorba, care o porni astfel pe mersul vremii, fu schimbată odată cu apariţia lui Manaru, la braţ cu Zambiloiu. De două săptămîni Manaru îl trăgea pretutindeni după sine, ca pe-un trofeu. Cînd Zambiloiu ridică pălăria să salute, toţi ochii se îndreptară ca de obicei stăruitor spre chelia-i strălucitoare, cercetîndu-i, mîngîitori şi prietineşti, tîmplele.

El rîdea prosteşte cu gura, cu chelia în care becurile tăiau muchii lucioase, cu toată înfăţişarea lui chilugă. Pîndi, pînă cînd Manaru se încurcă în iţele unor neaşteptate şi îndrăzneţe consideraţii asupra „căsniciei moderne", şi fugi. Tîrziu Manaru băgă de seamă dezertarea. Şi făcu spume de mînie.

— Mă duc să-l aduc din pat! răcni el cu hotărîtă străşnicie. Îl smulg de lîngă *Eliza* şi-l aduc!

Îi spusese pe nume doamnei Zambiloiu şi amicii încuviinţară cu zîmbete şi clipiri. Iar Mărunţache se puse pe rîs. Hohotu-i greu cutremură noaptea.

— Mănărică, va să zică putem să te felicităm, întrucît priveşte madam Zambiloiu, luă el pe urmă cuvîntul.

Toţi ceilalţi îşi arătară dinţii.

— Ce vreţi să ziceţi? întrebă Manaru cu un surîs şăgalnic de prefăcută nevinovăţie. Nu vă înţăleg...

Mesenii îşi arătară acum şi gingiile.

— E, lasă, craiule! făcură cîţiva.

Şi luat de şuvoaiele curiozităţii lor necontenit ofensive, Manaru căzu în plină indiscreţie ca un pietroi la fund.

El dădu amănuntele cele mai picante cu putință și discută critic calitățile și defectele intime ale Elizei, nu fără să protesteze împotriva celor prezenți că-l trag necontenit de limbă.

Dar observă de la un timp că atenția generală se destrăma încetul cu încetul. Manaru vru s-o concentreze din nou asupra spuselor sale, împănînd evocarea cu cîteva boabe de piper. Degeaba! Ascultătorii căscau, iar unul chiar îndemnă:

— Mai dă-o dracului!

— Va să zică nu s-a schimbat! adăugă un altul.

— Exact așa cum ne-a descris-o și Silvestru.

— Ce Sivestru? Dar Năsturaș, aici de față.

— Și Goruneanu.

— Și Gorunescu... Ce-mi faci semn? Ce te mai dai în lături...

— Ca să nu mai vorbim de Ramură, eternul crai...

— Bine, dar ea începuse într-un rînd cu toți băcanii, ba chiar și cu băieții de prăvălie, așa-zișii „funcționari comerciali", de nu mă înșel taxa era două sute de lei.

— Eu nu i-am plătit nimic, se mîndri Ramură.

— Mănărelule, tu i-ai trimes o damigeană, așa-i? reluă Măruntache. Hoțule! Și cu cadoul de ne povestiși... cam scumpișor... tot ea ți-a rămas datoare...

Manaru îngălbeni. Un necaz orb îl plesni peste ochi. Și avu lămurit impresia doborîtului, care încearcă să se ridice din băltoacă și căruia prietinii cei mai buni, cei mai apropiați, toți prietinii la un loc îi dau cu piciorul să-l trîntească înapoi.

Mîndria înfrîntă îl frigea acum ca jarul, suflat de foala mîniei. Cum stăteau astfel în jurul mesei, păreau — și el și ceilalți — o ceată de dulăi dușmani în preludiul luptei: nimic altceva decît rînjete și horcăieli. Manaru lămurea în sufletul lor, pretutindeni, același țipăt mut, înfingîndu-i-se în auz: „Ai greșit adresa!" — care se traducea de la sine în umilitoarea comparație: „Ce deosebire zdrobitoare între cîrnățăresele tale și izbînda lui Ramură, *eternul crai!*"

În ochii lui Manaru oțelul mai scînteie aspru, de cîteva ori, apoi se schimbă iarăși în lumină de triumf.

— Ce v-am spus eu? Toate sunt cîrnățărese! strigă el și izbucni în rîs. V-am spus sau nu?

Rîse cu poftă mare, privindu-i pe rînd și asigurîndu-i: De-acum ceva nou!

Iar ochii îi jucau necontenit în cap ca la viezure; pripeau ca soarele verii înainte de ploaie; răsfrîngeau lăcomia marinarului poposit în bordel, din lunga-i călătorie.

Frunțile soților coborau subt ochiul dezmățat. Cu privirile plecate-n farfurii, zîmbeau fără vlagă, temători. Și păreau că așteaptă cu gîtul strîns vorba cea nouă a lui Manaru ca pe-o sentință.

Numai Măruntache, formidabil, rîdea din toată inima. Statura-i privilegiată îi asigura, cu dimensiunile neobișnuite și-n raport invers cu numele, pacea domestică.

„Pe care?" părea că spune Manaru, plescăind din buze și privindu-i pe rînd.

Cei cu neveste mai urîte sau mai vitrege de fire își mișcau mai în voie grumazul; cei ce și le știau sprințare și cu ochi fugăreți rămăseseră cu el înțepenit, așa cum fulgerul din ochii scrutători îi apucase.

Situația începea să devină penibilă. În obrajii loviți prea pe neașteptate se întorcea sîngele. Și revolta se aprindea sub sprîncene, în tăiușuri de sclipiri. Dar ea strălucea dîrz cît timp ochii stau înfipți în farfurie; cum se ridicau la Manaru, culoarea li se muia, iar fețele se desfăceau în crestăturile rînjetului umilit, ca un rînd de cepe plesnite de un pumn viguros.

Atunci reapăru Zambiloiu.

Întunecat și hotărît, cu ochii zgîiți asupra lui Manaru, el aluneca în noapte printre mesele posomorîte, ca o umbră. Într-atîta figura-i era descompusă că nici nu-l recunoscură la început; iar cînd apucă în lumină, se speriară de înfățișarea-i sălbatecă. El se înțepeni drept în fața lui Manaru și ochii îi țîșniră de scîntei. Se sili din greu să-și desfacă gura încleștată și fălcile articulară amenințător:

— Domnule...

Și atît. Falca de jos începu să-i tremure, iar obrajii se făcură pămîntii.

— Ce-i cu tine, Zambilică, îl încurajă Manaru.

— Domnule! repetă cavernos Zambiloiu și tăcu iar, făcînd sforțări să-și aducă în gîtlej amenințarea, somarea, sau cine știe, provocarea pe care o pregătise acasă sau pe drum.

— Eu credeam că te-ai culcat, Zambilică, încercă să-l împăciuiască Manaru, pus pe poznă. Doamna Eliza nu s-a culcat? întrebă apoi de-a dreptul pentru a tăia orice curaj în inima revoltatului.

Dar acesta nu se dădu bătut:

— Domnule, cu începere de mîne, nu mai calci în casa mea ...

Și toate aceste cuvinte le pronunță îmbrăcate de hotărîre nestrămutată. Pieptu-i era nespus de agitat, trădînd discuția violentă avută puțin înainte cu doamna Zambiloiu.

— Păi de ce, mă Zambilică?

— Domnule, cît a fost glumă a fost... orașul a început să murmure...

— Acum, noaptea, băgași tu de seamă, Zambilică, asta, cînd doarme tot omul?... De cînd tot murmură, Zambilică ... De, nu știi tu, lumea... parcă tu nu murmuri ... Hai, ia un pahar de vin, colea... treci odată cînd îți spun...

— Domnule! Eu vorbesc serios! Eu te-am primit în casa mea ca pe un prietin și dumneata ai încercat să intri în lipsa mea... în orele de biurou...

— De cîte ori am încercat, Zambilică?

— Cum de cîte?... Astăzi! Și totdeauna ușa-ți va fi încuiată...

— E, atunci ia loc...

— Crezi că mă sperii? Eu te vestesc prietinește; de mîne n-ai ce mai căuta...

— Adevărat!... De mîne n-am să mai vin, Zambilică... He! ești mulțumit acum?... Hai, ia loc, și hai noroc!

Figura lui Zambilică se destinse. Și chiar toată persoana lui se destinse. Lung și ciolănos, păru și mai lung și mai ciolănos.

— Va să zică, ne-am înțeles! mai îndrugă el, surprins de repedea izbîndă.

— Bate mîna, colea, Zambilică!

Zambiloiu privi la ceilalți, dădu din umeri a: „nu vedeți cum-îi?“ și începu să rîdă îngăduitor. Și bătu mîna lui osoasă în palma întinsă și răsunătoare a lui Manaru, care-l apucă strîns și-l trase pe scaun.

Zambiloiu sorbi totuși pe gînduri paharul rubiniu. Dacă nu-i decît tot o glumă de-ale lui? N-are acum vreme de ceartă și-ți făgăduiește orișice...

— Noroc, Zambilică! Paharele se apropie și neastîmpăratele raze de rubin se împreună; ai crede că țîșnesc din mica explozie a ciocnetului.

Zambiloiu văzu pe fețele celelalte zîmbete fugare. Va să zică, mă minte, gîndi el. Va să zică, își bate joc de mine! Ochii îi scăpărară și oasele capului îi intrară și mai adînc, pe dedesubt, în pielea întinsă și galbenă. Se sculă în picioare și, tremurînd de furie, sparse paharul de masă:

— Domnule, eu nu glumesc deloc, înțelegi... Cu asta nu se glumește...

Vorbea pe nerăsuflate și șuierat, și cînd tăcu, falca de jos se porni iar să joace.

Săltîndu-se puțin și doar apăsîndu-l cu un deget pe umăr, Manaru îl așeză din nou pe scaun:

— Șezi, bă, jos... că te ia mama dracului! Bea și taci! Cînd îți spun că nu mai viu, nu mai viu... Cînd ți-am spus că viu, am venit... vorba mea e vorbă...

Rîsul lui Mărunțache se porni formidabil zguduind masa; ceilalți rîdeau în silă. Zambiloiu privi uimit la ei și nu mai știu ce să creadă. „De venit nu mai vine, asta-i lucru hotărît! Parcă, hm! Ce-l oprește să nu spună altfel. Dar de ce nu vine? De ce nu *mai* vine? Să se fi speriat de amenințare?...“ Zambiloiu îl privi pe subt gene și-i cîntări structura de fier. „Haida-de... Și nepăsarea cu care vorbește acum de cu totul alte lucruri. Bine, bine! Hotărît că nu mai vine! Dar de ce, de ce?“

Un fel de umezeală rece îi cotropi încheieturile și o durere grea i se lăsă în cap. Și cu ideea următoare, o furie oarbă îi năvăli cu valuri de sînge în față:

— Și... adică... de ce? întrebă el tare, cu ochii arzînd de friguri în ochii lui Manaru. De ce ziseși dumneata așa... că nu mai vii...

— Păi nu-mi spuseși tu, mă... să nu...

— Bine, bine... dar așa... ai zis așa... ca și cum...

— Ca și cum ce?

Zambiloiu se încurcă de tot. Masa păru că rîde singură, căci se zgîlțîia ușor de pîntecele, umflat peste măsură de veselie, al înconjurătorilor. Pe buzele tuturor era un sîsîit de gîște, care, după sforțări disperate, plesni într-o ruptoare năprasnică de hohote. Iar la veselia ce se dezlănțui nebună luau parte și paharele, ciocnindu-se subțirel.

Zambiloiu îi privea grozav de holbat, ca și cînd nu și-ar fi crezut ochilor. Cînd? Aceasta era întrebarea care i se plimba prin creier ca un ac înghițit prin stomah. Cînd? Și numaidecît pe ochi i se așternu un luciu gros, sclipitor, și boabe mari, împroșcînd raze de diamant, se lăsară în jos, pe rădăcina nasului. Se alergau una pe alta ca pe un șiret mătăniile de chilimbar, tot mai mari și mai repezi.

Apoi dintr-o dată, cu o smuncitură bruscă, o mînă nevăzută îl smulse de pe scaun. El se clătină de cîteva ori, se întoarse pe picioarele subțiri și porni îmbrîncit de mîna nevăzută, ca un copil orbit de plîns.

În urma lui și-a rîsului înghețat, se lăsă tăcere desăvîrșită. Se sculară să plece. Priveau pe furiș pe Manaru, care rămăsese visător, surîzînd la culoarea carafei. Și ochii lui parcă erau acoperiți de aceeași rețea lucioasă. Dar se scutură ca de frig și, vîrîndu-și mîinile în buzunare, se ridică și el. Din ochi îi dispăruse orice urmă de luciu și culoarea metalului mat își făcu loc mai rece și mai rea ca întotdeauna.

Porniră. La poartă, înainte de a se despărți, rămaseră iarăși cîtva pe gînduri, muți, în noapte.

— Curios, făcu cineva. Adică el să nu fi aflat pînă acum nimic...

În iarna care urmă, lungă și molîie, jilavă și noroioasă, Manaru porni o adevărată vînătoare printre femeile prietinilor. Era de-ajuns să le vadă singure pe stradă, ca din cîțiva pași să le ajungă și să înceapă depănatul curtenitoarelor tirade, bălțate de spirite, cînd mai ieftine, cînd mai izbutite, după obraz. Desigur nu

se sfia să intre în vorbă chiar cînd doamna era însoțită de bărbat; ba căuta să se întîmple astfel pentru a risipi îngrijorarea stîrnită de glumele cu Zambiloiu. Atunci, de bună seamă, cuvîntul era măsurat și ideile pe care le emitea, cîntărite cu precizie de balanță spițerească, pompau departe peste subiecte pline de tot interesul, însă îndeajuns de asigurătoare pentru deplina pace a căminului. Cu o abilitate pe care experiența i-o făcu uimitoare, el aducea convorbirea de pe un tărîm pe altul, ca apele unui rîu nărăvaș. Cînd bărbatul era de față, doamna Manaru era terfelită în modul cel mai necruțător cu putință; și nu înceta filipica, pînă cînd asistenții nu interveneau în ajutorul celei absente. Cînd însă se găsea doar între patru ochi cu vreuna, atunci povestea se schimba. Preamărea cu toată admirația de care era capabil pe nevastă-sa, ce știuse atîta vreme și cu atîta tact să-și acordeze inima în două strune; și nu înțelegea surghiunul pe care singură și-l prelungea acolo, la vie, cînd aici ar fi așteptat-o aceeași libertate (Dumnezeu e martor!), pe care a știut totdeauna, tainic și înțelegător, să i-o dăruiască! (Doamna Manaru primise poruncă severă prin vier să nu cumva să se urnească spre oraș, fără cuvînt de îngăduire, că mare nefericire o așteaptă.) Cu Ramură, în seara de la „Grandiflora“, făcuse o șotie — cum de altfel a și ieșit toată împrejurarea din noaptea aceea — tocmai pentru a-i pune în ochi mai cu temei (ca să-i slujească și lui cînd va fi însurat) prăpastia ce desparte vremurile de altădată, „de vremurile ce-au început să scalde, cu binefăcătoarea lor civilizație, pînă și bietul nostru orășel“.

Aci verva lui Manaru creștea amarnic în „saloanele“ pe care le frecventa zilnic. Lua cu înflăcărare apărarea soției copile, care vine ca o „mielușea curată“ la pieptul bărbatului totdeauna mai în vrîstă, vițiat și istovit de orașele și școlile pe unde a umblat, care sînt mai mult școlile vieții și ale desfrîului. „Nu! Femeia trebuie să cunoască și ea anii vîrstei celei mai frumoase. Iubească-și soțul cît va pofti. Dar alături de el iubind pe copilul de aceeași vrîstă cu ea, zburdalnic și naiv ca și ea, sau pe cel ce a rămas cu inimă de copil, în sfîrșit

pe cel de al treilea, pe amicul casei, cum se spune și care se impune pe zi ce trece, tot mai mult, în lumea cultă, ca o necesitate socială. Dar poți convinge pe vreunul din bărbații mucigăitei noastre urbe de acest lucru? O, de ar ști ei că numai așa vă pot apropia, cu adevărat, pe dumneavoastră, soțiile lor, că numai așa vor putea goni ura și prefăcătoria dintre cele două sexe! Răspundeți dumneavoastră, aci, de față, singurele în drept să răspundeți, întăi ca femei pur și simplu și pe urmă ca femei culte?"

Și ele, care nu se știe ce-ar fi făcut ca femei „pur și simplu", se grăbeau să răspundă afirmativ ca femei „culte".

Însă asiduitatea vizitelor lui în anume case, la ore cînd de obicei bărbații erau la cafenea sau cu ocupații, precum poate și unele șoapte scăpate de ascultătoarele mai puțin culte, produseră în mod firesc din partea soților amenințați reacțiunea fatală. Cel mai revoltat dintre ei, inginerul Mișu Ignătescu, interzise formal lui Manaru, într-o seară la Gustav, la aperitive, să-i mai calce pragul. Dar ironiile lui Manaru, incomparabil mai șfichiuitoare ca răspunsurile lui Ignătescu, precum și felurite gesturi cam nesărate din partea celui dintăi, ca de pildă ciocniri brusce pe trotoar, provenite din întoarceri neașteptate, prea violente, ca firavul necăjit să nu dea trei pași în lături, cu un „pardon"! cerut în bătaie de joc; apoi chemarea care nu admitea zăbavă a chelnerului tocmai cînd Ignătescu, singur la o masă opusă celei a lui Manaru și a numeroasei sale suite, bătea în farfurioară comanda sau poruncea zorit plata; apoi oprirea deodată a muzicei la bal, tocmai cînd surioara lui, venită dintr-un oraș vecin, făcuse primii pași de dans; apoi, pe lîngă multe altele, un cîntec în sfîrșit cu o strofă ad-hoc, făcînd aluzii prea spirituale, ca să nu devină populară, la nu de mult trecuta administrare a unor fonduri comunale concesionate inginerului printr-un contract foarte îngăduitor; toate acestea izbutiră în cele din urmă să determine pe cel năcăjit să facă singur precum zicea el *mea culpa* și să vie cu mîna întinsă la Manaru, asigurîndu-l că s-a lăsat influențat de îndemnuri străine; că „scrutîndu-și conștiința" s-a convins că nu are dreptul să-i facă nici un „proces de intenție"; că „vagabondajul" lui Manaru prin domiciliile amicilor îl explică prin „necesitatea inexorabilă" de a-și deschide sufletul asupra decurîndei lui amărăciuni conjugale; „cui? — celor mai buni duhovnici: femeile"; și că a văzut în sfîrșit că datoria lui ca prietin și a tuturor prietinilor, în aceste momente, departe de a-l alunga, dimpotrivă, trebuie să fie a-l aduce în mijlocul familiilor, ca prin viața tihnită ce-o duc cu femeile și copiii și prin bunele exemple să-l tragă la o parte din drumul pierzării. Iar în surdină, celorlalți, Ignătescu le mai adăuga că oprelіștea stîrnește curiozitatea și nesațul și că femeia, „fir-ar a dracului ea să fie, domnilor, s-o pui și-n clopot de sticlă, dacă-i sămînță rea, tot degeaba!"

Firește, neașteptata retractare produse consternare tocmai în rîndurile prietinilor celor mai buni ai lui Manaru și celor mai des vizitați de el. Dar nici unul nu mai avu gustul să parcurgă curba descrisă de supăratul din ajun, pentru a reveni ridicoli la punctul de unde trebuiau să pornească. Pe de altă parte, femeile asigurară în mod unanim că, în mijlocul lor, Manaru e de o cuviință exemplară, că nu arare este de o tristețe care-ți face milă și că deprimarea lui merge pînă acolo, „încît uneori ochii i se umplu pînă și de lacrămi".

— Un băiat atît de bine, atît de corect, cu trăsături atît de nobile, și de ce să n-o spun, un băiat atît de frumos!... Ce-a găsit idioata aceea de Frosica la rotofeiul de Ramură?... Altfel, dragă Mișule, dacă și-ar permite...

Cu aceste vorbe își termina de obicei doamna Ignătescu părerile ei asupra lui Manaru, cînd „mai discuta" cu bărbatu-său sau în societate.

Și-n vreme ce soții surîdeau mulțumiți, numai ele în de ele observau cu strîngeri nervoase în colțul gurii că ochii celei care a sfîrșit de apărat pe sărmanul năpăstuit planau încă deasupra convorbitorilor, se pierdeau ca într-o ceață depărtată, împăienjineau de parcă ar fi descoperit acolo ceva extrem de delicios.

Într-o zi, după ce conduse pe Ignătescu la gară, Manaru se grăbi să sune la intrarea minunatei vile în stil românesc, pe care acela abia o clădise puţin timp după expirarea contractului cu primăria. Cinsti frumos, ca de obicei, pe ochesica servitoare, ce grăbi să-i deschidă la dinainte convenitul semnal, dîndu-i bineţe cu ochii ei mari, recunoscători. Din salon, glasuri ajungeau lămurit pînă în antreul unde Manaru sfîrşise tocmai de scos blana şi-şi potrivea cu mîna părul negru, lucios, dinaintea cuierului cu oglindă.

Soneria răspunde de-a dreptul la bucătărie, iar sosirea lui fu anunţată, ca şi pînă acum, de către servitoare, doamnei Ignătescu prin semne convenţionale; altfel nu se explică frîntura imprundentă de conversaţie pe care Manaru o prinse distinct, prin uşa puţin intredeschisă a salonului de primire:

— Închipuieşte-ţi, draga mea, venind încoa, nebunul ăla de Manaru m-a persecutat pînă-n poarta ta... Dar ce insistenţe!... Cuviincios, desigur, însă m-ameţise...

Manaru, care, văzînd că sunt musafiri, o luase spre o uşă alăturată, cîrni acum spre salon. Cunoscuse glasul. Era într-adevăr al enormei doamne Mărunţache, singura din oraş pe care-şi impusese s-o respecte, nu atît din cauza dimensiunilor ei neobişnuite ce păreau să aibă farmecul lor, cît a prietiniei cu Mărunţache, cel cu haz mare şi veşnic cu asmuţarea pe buze, cînd Manaru îi încredinţa la ureche ultimele succese şi recentele năzuinţi.

La vederea noului venit, doamna Mărunţache avu un gest de spăimîntată surpriză: Manaru nici măcar n-o zărise în ziua aceea, cum nu-şi amintea s-o fi întîlnit de săptămîni întregi. Totuşi (pentru că din vorbele ei îşi văzu imaginea reflectată în dorinţele tuturor, ca într-o încăpere tapetată peste tot cu oglinzi) se prefăcu că n-a auzit nimic şi se purtă într-astfel încît lumină cu totul figura dolofană a statuei de carne — mai ales că apariţia lui, îndată după venirea ei, îi întărea spusele — şi întunecă repede, repede, chipul, pe care n-ai fi ştiut deosebi albul de roz al doamnei Ignătescu, cuprins de mînia roşie-aurie a

cîrlionţilor creţi şi zburdalnici, ca de para unui foc tainic şi de neînţeles.

Vizita se scurtă de la sine şi el fu gata să conducă pe doamna Mărunţache acasă şi chiar să mai zăbovească acolo timpul cît fu nevoie să sădească în tîmplele absentului Mărunţache micile excrescenţe, pe care acesta, sigur de sine, le căuta cu atîta ardoare pe frunţile celorlalţi.

Rămasă singură, doamna Ignătescu fu zguduită de-un teribil acces de lacrimi cu trîmbe de furie, ce fu potolit instantaneu, ba chiar transformat într-un adevărat transport de bucurii divine, cînd se pomeni cu Mişu Ignătescu, năvălind pe uşă, ca adus de vîrtejurile crivăţului stîrnit pe neaşteptate afară. Ignătescu povesti că s-a întors de la staţia apropiată, cu trenul ce venea din contra, motivînd că uitase tocmai lucrul cel mai important întru reuşita scopului călătoriei sale. Ori, cu acest negîndit prilej, el arătă doamnei dovezile unei neţărmurite iubiri, aşa cum nu s-a mai întîmplat de cînd o luase. În tot timpul îi săruta mai ales încheieturile degetelor, şi din vorbele lui îngînate ca în delir şi din faptele lui, cineva străin ar fi putut crede că e împins la aceste nebunii subite de-o frenetică recunoştinţă. O ridică în braţe, se îmbătă de aroma părului ei îmbibat cu esenţă de roze, o privi cu duioşie în ochii mari, necontenit schimbători între verde şi căprior şi ceti acolo cea mai limpede, cea mai naivă sinceritate. Pe urmă se despărţiră într-o mare efuziune de şăgălnicii şi noi dezmierdări, el ca să plece a doua oară la gară — de astă dată de-a binele — ea să se aşeze la măsuţa ei trandafirie, ca să aştearnă pe-o foaie, la fel de trandafirie, cuvintele:

„Vino neapărat. Mişu întors inopinat ca să plece a doua oară, liniştit şi definitiv. Amănunte îţi voi da personal. O să murim de rîs. Te aştept."

Fără, desigur, nici o iscălitură.

O chiti, o puse în plic la fel, şi dînd-o servitoarei, i se păru, privindu-se fugar în oglindă, o petală smulsă din trupul ei, ca să fie purtată pe vînt... vorba cîntecului...

Şi într-o bună zi invidia femeiască plesni ca gheaţa în mai multe locuri, zgomotoasă, în cîteva din saloanele orăşelului, la mesele de pocher. Răsunară violent apostrofări, dezvăluiri senzaţionale, epitete tari, injurii. Dulci intonaţii de privighetoare se schimbară în rîs rău de huhurez sau în indignare de păun. Ieşiri precipitate uimiră servitoarele, uşi trîntite de mîini înmănuşate cutremurară antreele.

A doua zi unii începură să rîdă, dar Manaru rîse mai tare şi le-ngheţă hohotul pe buze. Căci rîsul lui strîngea ca frigul şi era ascuţit ca sloiul de gheaţă. Năsturaş îl provocă în mod public să dezmintă calomniile ce circulau de la o vreme în jurul soţiei sale, „care, domnule, niciodată nu s-ar înjosi să imite tîrîturile altora". Şi apăsă pe „altora" cu un curaj care stîrni admiraţia auditorilor. Manaru, necontenit rîzător, dezminţi cu plăcere:

— Ei iaca, am dezminţit, Năsturaş, acum cred că eşti mulţumit şi rămînem prieteni.

— Nu aşa, domnule, nu aşa, spumegă de furie Năsturaş în faţa acestei seninătăţi.

— Dar cum, Năsturaş...

— Cum, dar cum? Şi rămase el însuşi atît de mirat că nu mai ştiu ce să mai spună.

Şi pentru că bolboroseala ce-i măcina gîtul, şi din care ţîşneau silabe desperecheate şi stropi de scuipat, tindea să transforme în comicărie eroica lui ieşire, izbuti să rostească de mîntuială:

— Pe cuvînt de onoare, domnule...

— Pe ce vrei, Năsturaş.

Hotărît lucru! Era de-un cinism atît de feroce Manaru în răzbunarea lui pe întreaga lume, încît toţi conveniră că trebuie să se ia măsuri urgente.

— Pe prinsoare că nu e adevărat nici a mia parte din ce se spune, domnule! Însă nebunul trebuie legat! Ne compromite familiile, ne demoralizează nevestele.

— S-a isprăvit! Asta-i tactica lui, să ne zdruncine credinţa în femeile noastre.

— Să credem c-au fiert toate în acelaşi cazan de ciorbă cu nevastă-sa.

O conspiraţie avu loc în grădina „Grandiflora", lipsită de scaune şi mese în miezul unei nopţi călduţe de februar. După dezbateri extrem de însufleţite, în timpul cărora se respinse cu majoritate covîrşitoare propunerea tragerii la sorţi a celui care avea să aducă singur la îndeplinire mandatul conspiraţiei, se votă în unanimitate o bătaie la care să ia parte toţi cei prezenţi, pînă la complecta scoatere din funcţiune a celui condamnat.

Livizi, cum le şade bine unor conspiratori, îşi dădură mîinile cruciş, înfăşuraţi ca nişte miri romantici ai nopţii şi ai întunecimilor în beteala firavă a lunii.

Cineva scoase ceasul. Discutaseră cam mult. Era ora patru dimineaţă. Şi tuturor de faţă li se păru că aud patru lovituri grele, grave, sinistre, bătînd darabana destinului. Sentinţa era deci pecetluită de vrerea sorţii.

Porniră hotărîţi şi tăcuţi. Ţepile metalice ale bastoanelor căzură surd pe pămîntul înţelenit.

La poartă se opriră.

„Unde-o fi? Unde-l găsim? Unde-l pîndim?...

Zambiloiu, care mergea în frunte, fu oprit de tăria acestei probleme, aruncată din urmă ca o piatră în capu-i învolvurat de dorul răzbunării. Într-adevăr unde ar putea să fie. Poate s-a retras din vreme şi s-a culcat ca un om cuminte! Păcat de bunătate de avînt. Pînă mîne le trece imbecililor ăstora... Aş, ce să se culce? Manaru, pe luna asta! Doamne fereşte! Cine ştie cu nevasta cărui din dobitocii de faţă împarte acum dulceaţa aşternutului! În orice caz, la el, la Zambiloiu, nu putea să fie... şi avu parcă un vag simţimînt de uşurare...

Rînji şi strigă cu veselă răutate:

— E, la care... o fi acuma? (Era să zică „dintre noi", dar îi fu frică.) Însă siguranţa că la el nu mai poate fi îi schimbă repede ironia în durere. Şi i se păru bucuria lui dintăi un pumn de apă aruncată de la etaj şi îngheţînd la mijlocul drumului.

— Așa-i, Zambilică, ai dreptate, pe la tine a trecut demult!

Atunci ochii lui scînteiară iarăși răi și începu deodată să fredoneze:

Unde-o fi
Unde-o însera,
Pe-a cui mînă s-o culca.

Un freamăt trecu printre conspiratori la auzul groaznicelor versuri:

— Mi se pare, șopti Gorunescu, că-l văzui spre seară apucînd-o pe Tudor Vladimirescu.

— Cum ți se pare? tresări nervos Goruneanu.

— Adică, vorba ta, nu mi se pare deloc...

— Ți s-a părut.

— Nu mi s-a părut deloc. Era pe strada ta și da tîrcoale cam prin împrejurul tău.

— Pentru ce nu mi-ai spus pînă acum...

— M... mi-era greu... mă-nțelegi... însă, dacă nu mă înșel, parcă s-a ridicat puțin în vîrful picioarelor, în fața ferestrei, aia... luminată cu roșu...

— Parcă, dacă nu mă-nșel... mi se pare; să nu crezi că sînt d-äia cărora să... pe care să... care să...

— Auzi acum și p-ăsta ... eu spun ce văzui, băiete, și zic... să-l așteptăm cum intri pe Tudor... asta e...

— Și eu spun că e la nevastă-ta...

— Nu fi porc.

— Porc ești tu...

— Stați, nu vă certați, interveni Ignătescu... Apoi dac-o luați așa... niciodată... uite d-asta și-a bătut joc și de unul și de altul... pentru că am ascuns... Ascultați ce vă spun eu: Goruneanu ... poate să aibă mai multă... dreptate...

— Adică vrei să spui că eu, întrerupse Gorunescu.

— Nu tu! Goruneanu are dreptate. De cîteva zile dă necurmat tîrcoale pe Regina Maria...

— Trebuie să fii nebun și tu... Păi cînd îl văzui eu pe Vladimirescu...

— L-oi fi văzut... Eu îl văzui pe Regina Maria, dinaintea porții tale, șopocăind cu băiețașul ăla care-l ai în curte.

— Măi Ignătescule, știu, dragă, că ai interes ca să le cobori pe toate la nivelul... (și bătîndu-se cu mîna peste gură)... în sfîrșit, *nomina odiosa*... însă vezi și tu... că...

O palmă puternică răsună deodată în tăcerea desăvîrșită.

— Și ce dai așa, măi păcătosule? răcni de astă dată Luncescu... Ce te mai ferești în dosul palmelor? A ajuns scandal public povestea cu nevastă-ta. De șase luni de cînd ți-e musafirul cel mai credincios...

Bărbia lui Ignătescu începu să tremure. Palma lui descrise din nou, fulgerător, o frîntură de cerc spre obrazul negru și uscat al lui Luncescu. La jumătate de drum, însă, se opri, împiedecată de brusca și imperioasa nevoie a unei explicații.

— Ei și de ce crezi tu, măi dobitocule, că vine de atîta amar de vreme? Să spun eu! Pentru că întîmpină rezistență, neghiobule; pe cînd la tine și-a făcut omul treaba demult, a scuipat și a plecat... n-auzeai cum își bătea lumea joc de tine?...

Luncescu se clatină, cît era de lung și de subțire, ca un par deștepenit din strînsoarea voinică a pămîntului.

Și micului discurs al lui Ignătescu, îi urmă repede deschiderea ostilităților, care fu marcată printr-un ropot grăbit de palme, ca o țăcăneală de mitralieră.

Pe urmă bastoanele intrară în funcțiune și tabăra se-mpărți în două.

Numai Zambiloiu sta deoparte și contempla trist împrejurarea: cu ce plăcere și-ar fi întins și el spinarea acestei ploi binefăcătoare, dacă i-ar fi rămas numai o sămînță de nădejde.

Lupta trezi resentimente vechi. Cuvinte, de luni întregi oprite în gît, își făcură loc mînioase. Bastoanele șuierau. Pumnii, bizar, cu cît deveneau mai grei, cu atît săreau mai agil. Gardistul speriat din somn începu să fluiere; iar prepusul domnului Alexandru Cocoșel pentru a-i păzi grădina peste iarnă, cu ochii cîrpiți și îmbrăcat pe jumătate, începu să se văicărească milog:

— Aoleo, boierilor... cîrmiţi mai pe stradă, că-mi spargeţi geamurile!

O lovitură greşită îl reduse însă la tăcere.

Dar atunci un glas îngrozitor, pătrunzînd în noapte ca o voce supranaturală din scripturile sfinte, răgi un chiot prelung umplînd toată bolta cerului şi tot oraşul întunecat. Şi ca la un semnal divin, taberele se despărţiră; combatanţii înlemniră cu gesturile în aer.

Din neguri, în mantia-i de cauciuc, apăru silueta zveltă a lui Manaru.

— Ce dracu v-a apucat, dragii mei?

El înaintă cu pasul lui larg, cu ochii rîzători în bătaia becului infirm al străzii, cu sufletul beat de cine ştie ce nou succes. Mîna lui despică grămada ca barda voievodului şi de îndată se găsi tocmai în inima încăierării, unde degetele lui Gorunescu stăteau încă încurcate în chiotorile jiletcei lui Goruneanu; dar el îi desfăcu pe loc cu tăiuşul braţului de fier.

— A, va să zică îi ţii parte! strigă Gorunescu, zbătîndu-se furios să-şi apuce din nou prada.

Însă cînd se trezi drept în gard, în loc să schiaune şi să ameninţe, cum avea obiceiul, începu deodată să aplaude:

— Foarte bine! Foarte bine! De ce să nu-i ţii partea? Te înţeleg, cavalerule ocrotitor... Bravo, te înţeleg, îţi dau dreptate şi te scuz.

Cuvintele acestea, ca şi teribilul rîs, ce urmă, al conspiratorilor, plesniră ca plumbii cnutului în obrazul lui Goruneanu. Într-adevăr, la fel cu toată lumea de faţă, pînă şi el observase că-n descăierarea asta, luarea-aminte a lui Manaru se concentrase toată în jurul lui şi că, vădit lucru, îl pǎrtinise mai mult sau mai puţin. Oare să fi fost cumva vreo răsplată? Şi cînd afară de întrebarea aceasta, scrisă cu litere de sînge, el nu mai văzu nimic altceva în golul minţii, ochii i se dădură peste cap şi cu disperarea poltronului, degetele i se înfipseră în beregata protectorului.

Conspiratorii, cîştigaţi de interesul scenei şi liniştiţi de minune despre partea drumurilor bătute de Manaru în astă-noapte, se dădură liniştiţi de o parte şi de alta. Lupta fu desigur scurtă şi Goruneanu adus repede, repede, cu mîinile la spate. Totuşi Manaru se purtă neînchipuit de uman cu învinsul, ceea ce stîrni aclamaţiile vesele ale mulţimii complect cucerite, ba chiar îl sărută pe frunte, asigurîndu-l şi pe viitor de neţărmurita lui prietinie. Şi atunci nebunia lui Goruneanu de asemeni nu mai cunoscu ţărmuri; degetele lui se împlîntară crispîndu-se nervos în buzunarul de la spate şi, la lumina searbădă a felinarului municipal, tocul de piele de căprioară al revolverului îi răsări în stînga, cenuşiu şi gras ca un pitpalac, în vreme ce dreapta desfăcea febrilă încheietoarea de portofel. Însă dreapta lui Manaru fu mai promptă, aşa că în secunda următoare asistenţa putu vedea ţeava revolverului însuşi lucind în mîna lui Manaru, iar tocul dezumflat în aceea a lui Goruneanu.

— Frumos trofeu, declară Manaru, contemplîndu-l. Apoi îl puse în buzunar: Să pofteşti mîne să-l ridici de la domiciliul subsemnatului. Vezi? Ar trebui să nu ţi-l mai dau. Dar te iert; mi-eşti scump şi te iubesc, Gorunule dragă! (Şi-nainte ca el să se apere, îl sărută din nou.) Toţi sunteţi nişte suciţi! continuă mustrător Manaru... Născociţi o grămadă de bazaconii şi pe urmă singuri nu ştiţi cum să vă scăpaţi de ele. Ascultaţi-mă pe mine: mîniaţi-vă pe fapte, nu pe vorbe...

Cuvintele acestea spuse verde şi neted în noapte, cu timbru şi tîlc apostolic, avură adînci ecouri în inimile de faţă. Nu mai trebui mult ca pacea şi armonia să se reîntoarcă şi cu toţii porniră înfrăţiţi şi însufleţiţi.

În urma zgomotosului grup, dibuia ca un orb Zambiloiu. El doar era mîniat pe fapte şi nu pe vorbe. Totuşi marea veselie dinaintea lui strecura o rază de veselie şi în urmă: „Te pomeneşti c-o fi tot vorbe... Parcă, he! Cine ce-a văzut?..."

Tot în piaţa oraşului, în dosul „Cafeului Gustav", se află şi berăria-varieteu, cu titulatura curioasă „Hotel Bucureşti" (are camere numai pentru „artiste"), localul de iarnă al domnului Cocoşel. Casă străveche, lungăreaţă şi scundă, hotelul îşi sticleşte ochii roşii în nesfîrşitul nopţilor de iarnă, şi pufăieşte fum pe coşuri,

ca un tren gata de pornire. Aici samsarii statoresc ruptoarea vinurilor, aici se beau adălmaşele, aici se înteţesc chefurile hibernale, care pot dura cîte trei zile cu nopţile lor. (După care, cînd descind pe pămîntul ce se învîrteşte cu ei, de atîta drum, muşterii lui Alexandru declară c-au călătorit cu *„transsiberianul"*.) Un pian automat zdrăncăne cu înverşunare la fiecare nouă monedă împinsă în cutiuţă; iar pe cîteva scaune aliniate de părete, patru fete vopsite moţăie monoton şi bat toate odată tactul cîntecelor mecanice, cu o viteză de parcă ar fi puse în legătură, prin sîrme invizibile, cu sipetul muzical. Sînt *artistele* care-şi aşteaptă rîndul. Deodată pianul tace şi începe brusc marşul vioarei, al cobzei şi al ţambalului; ţiganii în[1] negre-verzui („olive", cum spune vătaful lor) se încovoaie mlădioşi pe instrumentele afumate şi salută obişnuiţii localului, cu surîsuri largi, dezvelind danturi albe şi puternice. După cîteva tacturi, marşul se transformă neapărat în vals. Şi iarăşi după cîteva tacturi, se schimbă în altceva necunoscut, un fel de introducere bizară şi zgomotoasă, ai zice un început de jazz, dacă una din artiste, cea mai nou-venită, n-ar sări de la locu-i, de lîngă pianul automat, şi nu s-ar propti într-un picior, plimbînd pe celălalt în urmă, cum ar da un animal dintr-o coadă vîrtoasă, întinzîndu-se în chip de salut graţios peste rampa lăutarilor. Arcuşurile se grăbesc atunci să isprăvească introducerea şi chiar cele mînuite mai repede sfîrşesc înaintea celorlalte; iar prea de tot rămasele în urmă întrerup cîntecul pur şi simplu. Artista se aşează de astă dată solid pe amîndouă picioarele, îşi dă pieptul înainte şi porneşte cu accent energic:

— Blé-riot s-a supărat
Im tam... tam, tam...

Publicul o priveşte cu ochii crunt de judecător: ce are a face Blériot? Asta-i poveste scoasă din lada de vechituri! Dar ea surîde îngereşte uităturilor de lup,

[1] Atît în „Viaţa românească", p. 282, cît şi în volumul din 1928, p. 47, lipseşte, probabil, cuvîntul *haine*.

care-i înfulică picioarele lungi, mijlocul strîns, sînii prea tremurători. („Asta-i prospătură, nea Niculae!") Aşa i s-a spus de către cine a învăţat-o: să zîmbească într-una, cît ţine „numărul". Şi ea zîmbeşte cu încăpăţinare grozavilor ochi sticlind de parcă-s boabe de chiciură sub lună. În cele din urmă tot îi topeşte, îi îmblînzeşte; în orice caz e bine făcută! Aplauze pornesc răzleţe din colţuri; două, trei şi mor. Succesul e hotărît. Cu farfurioara în mînă se avîntă la chetă. Surîsul n-a părăsit-o, ba chiar a crescut, căci buzele înroşite pînă peste margini fac o pată roşie atît de mare pe faţa văruită, de parcă ar ţine o garoafă între dinţi.

Deodată, surîs, ochi dulci, garoafe dispar; o mască sinistră cu ochi mici şi răi, brăzdată de creţuri adînci, cu o gură exagerat de mare, de strîmbă şi de roşie, ca şi cum i-ar fi smuls cineva limba, s-a aşezat pe chipul zîmbitor. Se aude un: „porcule!" îndesat şi demn. Cineva, desigur, fusese obraznic pe sub masă. „Eu nu sunt *d-alea*, mojicilor!" şi cu privire de regină ofensată, ea lasă în grabă masa mojicilor, care se văd după haine cîte parale fac, căutînd parcă aprobare departe de tot, în fundul sălii, unde grupul Manaru s-a prăpădit de rîs, de la începutul cîntecului şi pînă acum. Şi zîmbetul, prins din veselia mesei înecate în fum de tutun, la început nehotărît, pîlpîie cu tot mai multă stăruinţă şi luminează iarăşi masca de var.

În timpul *intermezzo*-ului, adică al chetei, orchestra delectează pe auditori cu „naţionale". E rîndul chitaristului:

... Toate lămpile s-au stins,
Numai la fereastra ta
Arde *lamba* ca o stea.

Dar cheta se sfîrşeşte, cîntăreaţa s-a aşezat între Manaru şi Mărunţache. Ea chiraie ostentativ, cătînd mîndră la tovarăşele rămase la rînd şi rîde grozav de zgomotos, căci glumele pe sub masă au început să-i facă plăcere. (Nu uită totuşi să mai arunce din cînd în cînd ochi plini de cel mai nemărginit dezgust spre masa mojicilor.) Iar cîntăreţele celelalte se perin-

dează pe estradă în pîcla din ce în ce mai groasă. Miroase a vin proaspăt și a rom. Apoi deodată mirosul pătrunzător al fripturii la grătar umple nările ațîțător. Cîntă acum artista a treia; cîntă pe franțuzește: e franțuzoaica localului:

Ninon, Ninon!
Ne dis pas non...

Și vocea ei plîngătoare se întinde spre masa boierilor ca o mustrare dureroasă. Lîngă Manaru, pînă ieri, era locul ei. Sub cununa părului oxigenat, ochii parcă-i lăcrimează în lumina clipicioasă, iar cutele pe care fardul topit de sudoare le dezvăluie nesimțit pe fața puhavă par a fi urme de plîns. E tragică în disperarea cîntecului. Însă deodată își revine și ca o franțuzoaică veritabilă ce se simte, își aruncă mîndră capul îndărăt. Cîntecul e altul: sprinten, săltăreț. Piciorul îi bate nervos tactul; apoi pornește cu pași mărunți și măsurați înapoi, se oprește bătînd pantofii, revine majestuos cu mîna la tîmplă, salutînd milităreşte:

Je suis la belle Margot
Im-tam-im tam-im-tam, tam...
J'y viens de Chicago
Im-tam-im tam...

Și glasul ei devine din ce în ce mai eroic în învălmășagul de mirosuri și de zgomote, în privirile de entuziasm timid ale practicanților de la judecătorie și ale vînzătorilor din magazine, neînțelegători ai acestui jargon, pentru ei păsăresc, uimiți de bravura ei galică.

E un zbucium grozav în gîtlejul de contraltă cvadragenară al franțuzoaicei, naufragiată în umilul orășel oltenesc. Vocea a început să-i gîlgîie falș, căci, atacînd refrenul, corul lui Manaru nu s-a grăbit, ca de obicei, s-o însoțească cu urlet tunător de bas, cu darabană bătută zgomotos în masă, cu clinchet de cuțit în pahare. Nu, Manaru, acest „gaillard" înalt, subțire și brun, vesel, vorbăreț și chefliu ca și cel mai autentic marseiez, era aproape întors cu spatele spre estradă, gură în

gură cu nou-venita. Toată masa părea că ascultă la glumele lor; Ramură singur mai privea cu ochi focoși la scena cea scundă, pe care acum se juca o puternică dramă. Însă „la belle Margot" nu putuse pune la inimă pe acest bucălat blond și roșcovan; vocea ei șuiera acum de gelozie și de mîndrie înfrîntă; o clipă șovăitoare, își reveni cu puteri înzecite. Aplauze răsunară în toate părțile; chiar și la masa boierească. Nu se duse la chetă. Cînd se făcu din nou tăcere, un bătrîn lung și galben, cu fața încrețită, se ridică în picioare și trosni deasupra capului din trei degete.

— Un pol și-o *roblă*! declară el cu o voce de parcă ar fi vorbit printr-un butoi gol.

Porniră rîsete și asmuțituri.

— Șezi jos, nea Niculae!

Dar nea Niculae tăie ceva cu arătătorul în aer și se așeză grav la masă, trecîndu-și printre două degete mustățile umede și parcă înverzite.

— *Negostor*, n-auzi?

Și făcu cu ochiul la sticla goală, plescăind dintr-un colț de buze. Apoi fredonă:

Marioară... dintre *monți*...

Pe urmă înghițind în sec, ca un fel de pauză, reîncepu același unic vers, încercîndu-l pe mai multe tonuri.

Franțuzoaica se lăsă tristă pe scaun, singură la masă. Ea privea cu zîmbitoare melancolie îmbierile nenumăraților admiratori, făcute cu gesturi mutești sau într-un idiom cu totul necunoscut filologilor francezi.

— *Que-ce-qué-les vous, ma chère?*

— *J'ai vous l'honneur, ma'm'aselle!*

Dar ochii îi luceau într-atîta, că parcă stau să podidească în lacrimi.

Ramură veni la dînsa. Ochii ei albaștri se umbriră. Consolarea acestui inoportun, pe care, hotărît, nu-l putea suferi, o umilea și o indigna, iar complimentele lui neghioabe, ca și imprecațiunile la adresa lui Manaru,

că poate să neglijeze *„une colombe si blanche"*, o scoteau din sărite. Tocmai atunci Manaru întoarse privirile.

— *Venez ici tous les deux !* îi pofti el îndată.

Ramură avu o ușoară încruntătură fugară; franțuzoaica păru că ezită; cu totul altfel ar fi vrut să fie chemată.

— Iată, s-a întors iar la pupăza aceea ! strigă Ramură triumfător și repetă pe franțuzește, pentru că „la belle Margot" era nedumerită asupra cuvîntului „pupăză" (îl traduse cu *„pie"*, ceea ce tot aduse un zîmbet pe figura amărîtă). El era chiar gata să se așeze din nou la acest zîmbet pe scaunul de pe care, urmînd mișcarea ei, tocmai se ridicase, însă franțuzoaica alunecă zglobie de lîngă dînsul și se opri la stînga lui Manaru.

Ramură se luă după ea și se așeză alături. Noi comenzi răsunară. Margot nu asculta deloc ce-i spunea Ramură. Urechea ei dreaptă sta țintită la șoaptele lui Manaru și la chicotele coțofanei; atît de atentă că luase și puterea urechei stîngi. Așa că Ramură trebuia să repete de trei și de patru ori aceleași vorbe. Totuși el nu se da bătut; stăruia cu îndîrjire în propunerile lui:

— *Ne dis pas non, Ninon...*

Franțuzoaica, distrată, părea să consimtă. Dar cînd el se grăbea, atunci, să precizeze termenul și condițiile, ea se ferea îngrozită:

— *Mais qu'est-ce que j'ai dit, moi? C'est toujours non...*

— *Vous avez consenti...*

— *Je n'y faisais pas attention.*

Ramură spumega. El, care avea faima cuceritorului irezistibil, era compromis cu totul în fața amicilor de la masă, căci cocota asta răspundea prea tare șoaptelor lui. Refuzul unei cîntărețe, și încă cvadragenare, îl scotea din sărite. Și doar despre dînsul se dusese vorba că nu lasă să treacă o artistă pe la localul de iarnă al lui Alexandru Cocoșel fără ca să nu treacă și el pe la dînsa. Și vorba se mai ducea că el nici nu plătește vreodată, privilegiu unic în acest orășel, de cînd există într-însul un *café-chantant*. Iar el auzise

vorba asta și părea că nu-i displace deloc. Ba dimpotrivă.

El își răsucea colțul mustății roșcovane cu sălbătăcie, totuși pe figura contractată de supărare păstra necontenit un zîmbet pentru asistenți și-l însoțea adesea de un clipit din ochi, cu înțeles, fără să observe că aceștia nu-l luau în seamă, prinși de vîrtejul rîsului zgomotos din jurul lui Manaru și al pupăzii. De la un timp chiar Margot se-ntorsese aproape complect cu spatele la dînsul și părea că ia parte directă la hazul general. Însă Manaru, probabil din nebăgare de seamă sau pentru a-și așeza și mai bine cotul pe masă, îi întoarse la rîndu-i tot spatele său voinic și arcuit. Gestul acesta îndîrji cu desăvîrșire pe franțuzoaică. Ea reveni la Ramură, fără un pic de sînge în obraz, și surîse cu un rînjet zdrobit, care-i lungi buzele pînă-n sfîrcul urechilor galbene, ca de cadavru proaspăt.

— *Ah, dis-moi que'q'chose.* Pentru ce tăcut?

Gura lui Ramură se întinse și ea pînă la urechi și părea că dacă ar fi avut loc, s-ar fi întins și mai departe.

Tocmeala nu dură mult. Tratativele fură împuternicite prin strîngerea unui genunchi al ei între genunchii lui și printr-o strîngere de braț, mai sus de cot.

Localul începuse să se golească. La masa mojicilor o violentă controversă se iscă între chelnări și consumatori asupra numărului comenzilor, a prețului și a calității consumațiilor. Domnu Niculae, care stătuse, ca de obicei, singur tot timpul serii, vroi să plece.

— Ha, ha, domnu Niculae, ai luat fața de masă după dumneata.

Domnu Niculae se uită cu ochii împăienjeniți înapoi și pe urmă fixă încruntat pe interpelator:

— N-am plecat de tot, strigă el sus și tare, agitîndu-și arătătorul în aer, apoi ridicîndu-l brusc spre tavan, asigură: „un pol și-o *roblă!*" Pe urmă fredonă scurt:

Maricară dintre *monți*...

Și porni în volte scurte, inegale și în sensuri diferite, dar în așa fel că ultimul sens fu de-a dreptul în ușa ce parcă-l aspiră ca o gură de întuneric.

Curenți reci se strecurară șerpuitori prin spatele întîrziaților.

— Hai să mergem, șopti Ramură la urechea franțuzoaicei, înfrigurat și tremurînd ca o piftie, așa cum de obicei devenea înaintea femeilor, în momente hotărîtoare.

Dar ea refuză să meargă de pe-acuma. Cînd se va închide localul, da! Atunci pleacă toate fetele. Acum s-ar supăra chiar patronul.

Ramură mai așteptă puțin și pe urmă deveni și mai insistent. Ea trebui să cedeze, aruncînd o ultimă privire în ceafa lui Manaru. Dacă el vrea astfel!

Dar atunci se-ntoarse Manaru. Privi cu mirare la Ramură, apoi coborî ochii pe franțuzoaică.

— Margot, strigă el... Tu erai aci, lîngă mine, frumusețe în declin, îi spuse el mîngîind-o pe gușa moale și albă... Pe domnișoara Blériot o cunoști?... Faceți cunoștință, dragile mele...

Ramură rîdea prostește și pe nevăzute trăgea pe franțuzoaică de haine. Dar Margot se scutură deodată ca un curcan înfuriat.

— *Fiche-moi la paix!*

Și pentru că, de ciudă, el o ciupi cam adînc, ea izbucni într-un șir de blesteme franco-române, printre care nu uită să strecoare cîte-o trăsătură din portretul lui Ramură, așa cum îl vedea acum, cu ochii holbați de furie. Impresiunile ei, în fața acestui portret, ce se reconstituia astfel bucată cu bucată, erau așa de groaznice însă, că Ramură roși, apoi îngălbeni. Mînia ei culmină într-un persiflaj de foburg, la adresa neghioabelor (*„puisque j'ai entendu que vous êtes'ci une sorte de don Juan"*) care au putut să cedeze unui astfel de caltaboș. *„Pfui!..."*

Și scuipă cu atîta greață, că Ramură simți cum stropii sar din podea în obrazul lui. Un hohot formidabil se dezlănțui la masă. Doar Manaru rîdea puțin cam încruntat și foarte încurcat, neștiind dacă trebuie să se-nveselească mai departe sau să se supere.

Atunci se întîmplă ceva cu totul neașteptat. Ramură, roșu ca o sfeclă, ridică deodată palma lui grăsună deasupra franțuzoaicei; Manaru i-o opri în cădere și amîndoi se priviră adînc — deși un moment numai — foarte adînc și răscolitor.

Dar Ramură se înseniná cel dintîi.

— N-am ce-ți face, rînji el, și dinții albi apărură mici, de șoarece, din dosul buzelor cărnoase. Ești mai tare... Ai un succes... care mă dezarmează...

Însă păli deodată, căci ochii lui Manaru recăpătară luciul acela groaznic de oțel.

Fu ca repedea sclipire a două tăiușuri ce se ciocnesc. Pe urmă Ramură se grăbi să iasă. Manaru goli trei pahare pe nerăsuflate, cum făcea cînd era rău întărîtat, și bătu cu pumnul în masă.

— Să ridicăm ședința, strigă el sălbatec. Eu rămîn cu franțuștele ăstea, declară apoi, mîngîindu-le pe amîndouă subt bărbie și privindu-le pe rînd cu un surîs larg, bețiv. Mergem cîteșitrei... facem figuri...

Și plesni iarăși cu pumnul în masă, de se cutremurară sticlele și paharele.

Abia într-un tîrziu se trezi din mînie, singur în tot localul, cu fiecare din ele pe cîte un genunchi. Le ridică pe amîndouă cu cîte o mînă, ca pe două pachete, și porni pe ușa din fund, în vreme ce fetele chicoteau de spaimă și admirație subt strînsoarea mușchilor de piatră.

După cîtiva pași se opri.

—Nu! strigă cît îl lua gura, frîngîndu-și uitătura dură de statura arămie și gheboasă a domnului Alexandru Cocoșel, care apăruse mic în prag, ca un cîne roșu cu cap de om... Nu aici!... La mine acasă, în patul conjugal...

Și izbucni în rîs grozav dinaintea acestei idei năstrușnice. Iar fetele, lipite de pieptu-i, se priviră rîzînd fugar, redeveniră apoi serioase și-și întoarseră spatele cu dispreț.

Ieșiră.

În urmă-le, Alexandru Cocoșel își săltă ghebul și-și frecă mînile punctate de pistrui. În lumina roșie obosită a becurilor, părul lui roșu părea că luase foc.

Se strecură printre mesele pe care le întrecea **doar** cu tidva și începu să urle la slugi:

— Mai repede, că se face ziuă!

Apoi se îndreptă spre „casă", legănîndu-și într-o parte și într-alta capul ce ieșea din cocoașe ca dintr-o cutie.

În coloanele groase de praf, stîrnite de măturoaie, și-n răceala aerului năvălit prin ușile larg deschise, domnul Alexandru își făcu șoptind socotelile. Capul i se legăna într-una, automat, ca o jucărie curioasă, neobișnuit de mare.

Fetele plecară de la Manaru a doua zi, puțin înainte de ora prînzului în văzul întregii lumi. Manaru le primise chiar în camera de culcare și se trînti cu ele în cele două paturi conjugale, alipite unul de altul în mijlocul odăii. Toată noaptea se petrecu o orgie sinistră, cu țipete și chirăituri sălbatece, care trezi servitorii, îi aduse spăimîntați în antreu și-i făcu să se privească buimaci de somn și de neînțelegere. Pe urmă unul descoperi un colț al perdelei și ochiul îi scormoni în lumina mare dinăuntru. Își perindară apoi rînd pe rînd văzul la colțul viclean, și cum îl puneau acolo, ochiul șters al fiecăruia se-acoperea deodată de-un luciu sticlos. Începuse să se îndese unul într-altul și să-și dea brînci. Privirile lor luau acum înfățișări turburi, mînile lor îndrăznețe se zbăteau lacome și ascuțite ca niște cîrlige asupra fetei din casă, care abia își mai putea feri pieptul și înăbuși chicotele, făcînd-o s-o ia la fugă în lungul sălii, urmată de aproape de suflarea caldă a rîndașului. Pe urmă, în tăcerea nopții, răsună puternic trîntitul unei uși depărtate, zgomot care scoase din minți pe Marin, băietanul argat trimes de la vie. Îl făcu să-nlănțuie cu putere pe bucătăreasa Ilina, țigancă cu părul pe trei sferturi argintiu, trăgînd-o de la fereastra unde rămăsese zgîită, molfăind vorbe neînțelese din gingii și făcîndu-și cruce.

Dar peste cîtva timp, cîteșipatru erau iarăși grămadă la pîndă. Una din artiste descoperi chiar ochiul iscoditor, pătrunzînd lucios și împungător prin colțul

perdelei, de parcă tocmai luciul lui mistuitor dăduse sfredel peticului de geam. Ea se înspăimîntă și țipă atît de tare, că îndată cîrdul de servitori o luă la goană, în lungul sălii colțurate, cu baba în urmă.

Înăuntru tropotul neregulat veni ca un zgomot material și fetele se cutremurară, vîrîndu-se sperioase subt subțioarele lui Manaru. Dar el rîse nespus de voios de această întîmplare; văzu stafeta pornind cu precizie în zorii zilei spre Dealul Verdei și inima îi crescu de fericire.

. . . .

. . . .

. . . .

Manaru trece zîmbitor prin lumea toată a orășelului, multă și bălțată, de duminecă. El citește în mintea tuturor scena din noaptea trecută, amplificată. Nu știe de ce sufletul îi rîde de fericire; poate pentru că de acum nici un ochi nu-l va mai deșira cu compătimirea lui! Ah, ochiul ăsta scormonitor al mulțimii cum taie și cum sfîșie, cum doare! Acum i-a înfrînt tăria, l-a uluit, l-a înfricoșat. E cu neputință să nu exulți la priveliștea acestui ochi răpus, umilit, cu multiplele-i lumini frînte și piezișe!

El își leagănă acum corpul înalt și subțire într-un grup de prietini, care-l tachinează cu glume proaste. Îi privește cu indulgentă superioritate și-n gîndu-i face socoteala de cîte ori avusese pe fiecare din nevestele lor. Șuvoaiele de burghezi se desfac de grupul zgomotos al boierilor, ca apele încontinuu reînnoite ale pîrăului de un pietroi colțuros. Se împreună apoi la un loc, după ce salută cu plecăciuni adînci și zîmbesc, închizînd dintr-un ochi:

— Conu Iorgu Manaru...

— A dat iama prin femeile boierilor.

— Dec, dar lui Ramură n-are ce să-i facă.

— Nu știți!... I-a poruncit să se însoare cît mai curînd... altfel...

Manaru privește deasupra orașului întreg, strîns în juru-i în ziua aceasta de sărbătoare, ca un stăpînitor clientela ce i se închină. Tot ce aduce a cît de puțină frumusețe dintre femeile acestea, care trec în

foşnete de stofe şi-n legănări ritmice, el a cunoscut, a avut, a stăpînit. El ştie toate dedesupturile lor şi-i place să şi le amintească, privind pe subt gene cum îşi plimbă în grup siluetele elegante în costumuri fumurii sau în tonuri stinse de iarnă, în saluturile exagerat de ceremonioase ale meşteşugăreselor, înzorzonate ţipător, comentînd, în şoapte respectuoase, numele animalelor în pielea cărora cocoanele s-au îmbrăcat.

Şi toată această perindare de tonuri şi culori, pătată de sîngele soarelui ce moare, i se pare un imens dans pe care concetăţenii i-l oferă, nemernici şi temători.

În adîncurile bolţii, albastrul ia o culoare rece, metalică; în apus au rămas doar nori lungi, tăind cerul de la o margine la alta, şi sulemeniţi diferit, strigător şi încurcat. Ai zice gratii suspendate în infinit, pe care s-au cocoţat pasările măiastre ale amurgului; un învălmăşag de aripi, care se zbat uşor, îşi potrivesc un loc mai bun, se înfrăţesc subt împăcarea somnului. Iar plumbul înserării le înfăşură în valurile uitării, pe nesimţite, ca o mînă duioasă de gospodină, tot mai mult...

Prietinii au plecat.

Manaru se simte mulţumit peste fire : în gît îi izvorăşte parcă un gust dulce, de licoare îmbătătoare. Şi-i simte parfumul răspîndindu-i-se prin toate membrele, umplîndu-i tot corpul. Amurgul, lumea aceasta care zîmbeşte, petrecerea din noaptea trecută, petrecerile din nopţile trecute, atîtea femei de tot felul: slabe, corpolente, blonde, oacheşe, înalte, mici, femei cu pielea albă ca laptele sau roză ca aurora, de un brun sidefiu, mistuindu-se în invizibile flăcări violacee, subţiri şi reci ca vinele marmorei, sau de-un brun arămiu, cald şi poftitor ca dulcea coloare a ciocolatei, cu feţe ovale sau prelungi, cu pieptănături linse sau zburlite; cu ochi sfărămături de oglinzi cereşti, verziu ca tremurul frunzei în soare sau fulgere negre, rostogolindu-se ca privirile de tigru în orbite şi apoi fixe şi pironitoare, ca uitătura fascinantă a şarpelui... Toate, totul, întregul, nemărginitul strîns în două braţe omeneşti, în braţele lui ! Pînă acum era doar

o singură femeie pe care şi-o amintea cu o neobişnuită claritate în cele mai ascunse amănunţimi ale corpului şi sufletului: o vedea parcă la picioare-i şi parcă o cerceta cu o lupă uriaşă şi atotcuprinzătoare, căci o vedea toată deodată, în toate ale ei... O vedea şi-i venea să rîdă: atîta ciudă, pentru atîta lucru... cînd braţele lui puteau cuprinde nemărginitul.

— N-aţi mai venit pe la noi, domnule, şi lucrul ăsta o să *te* coste amarnic! îl ameninţă în treacăt, din vîrful buzelor, silueta înaltă, învorvorită în blănuri, a doamnei Ignătescu.

Ea se mai îndepărtă cîţiva paşi, apoi se întoarse, şi aproape de tot lîngă dînsul, din fularul uriaş de castor, picură iarăşi în urechea lui chemarea sfielnică, tremurătoare:

— Mîne, la cinci, sînt singură...

Păru că ar mai vrea să spună ceva, dar vocea se opreşte de emoţie. Ea trecu, dar Manaru rămăsese înecat în atîta zbucium cît putu vedea doar printr-o ochire fugară, în sufletu-i trecător. „Sărmănica, ea mă iubeşte încă!" şopti el înduioşat, amintindu-şi vocea timidă şi moale, de parcă ar fi fost udă de lacrămi. Se va duce! Îşi strînse pumnii şi se întinse de umeri cu voluptate reţinută. „Ah, viaţa!" făcu el şi aruncă din nou privirea de cuceritor peste mulţimea de capete, peste care forfota dihăniilor imateriale ale întunericului începuse să se lase în haite mai compacte...

Atunci fu deodată o tăcere; apoi trecu ca o rumoare: orişicum, prin urechile lui Manaru a vibrat ca o rumoare. Lumea trotuarului parcă se despică în două, ca să facă loc unei părechi, ce înainta agale spre dînsul, răspunzînd cu simplitate şi binevoitor la neîncetatele saluturi. Înainte de a-i zări bine prin negura crescîndă, îi ghici. Cum nu se gîndise niciodată la dînşii?

Erau domnul şi doamna Moraru, sau cum li se spune în orăşel: Moraru şi Morăriţa. Se apropiară amîndoi, cu acelaşi pas nezorit de nici cea mai mică grijă, legănaţi de acelaşi ritm de gînduri, zîmbind cu acelaşi zîmbet, care părea că se continuă de pe buzele unuia pe buzele celuilalt.

Manaru salută adînc.

Şi el n-avu ochi să vadă decît răspunsul Morăriţei: o repede înclinare a capului, mai degrabă o simplă plecare a pleoapelor, pe faţa smeadă de întuneric, pe care totuşi o simţeai albă, strălucitoare în volvura blănilor şi a părului negru, scoţînd cîrlionţi ispititori de subt pălărioara ca o căciuliţă. Şi el observă bine: nimic, nici o mişcare în întreaga-i făptură nu tocmai înaltă, nici măcar o uşoară mişcare a capului către bărbatul ei şi nici a acestuia către dînsa, nici mai apoi, cînd trecură de el, îndreptîndu-se în aburii întunecimii, mănunchi de suflete înfrăţite.

Manaru înţelese că ei nu aflaseră deloc, sau ştiau prea puţin, de cele ce se şopteau prin oraş. Altfel, oricum, apariţia lui solitară în noaptea ce umplea orăşelul cu salve surde de neguri i-ar fi făcut să se cutremure, în orice caz, numai de oroare...

El rînji puţin zgîriat în amorul propriu, dar în sufletu-i simţi că-şi face loc o vrajă nemaiîncercată, avu impresia că parcă i se topeşte ceva cald în adîncuri. În urechi îi răsună vechea şi cunoscuta zicală în oraşul acesta: „Se iubesc ca Moraru cu Morăriţa"... Şi toată fiinţa lui se înfioră de grijă şi de bucurie, la răsunetul vag al acestui de demult ecou.

— Aici vom poposi puţin! rînji el din nou, încordînd privirile în noapte şi săgetîndu-le drept în spatele doamnei Moraru. I se păru atunci un lucru ciudat: i se păru, din cauza întunericului, pe care numai lumina stelelor îl mai trăsvea puţin, i se păru că subt puterea ochilor lui, care o ajungeau din spate, Morăriţa se oprise. I se vedeau desigur paşii, mutîndu-se unul după celălalt; dar la oarecare distanţă, în negură, paşii aceştia păreau că se mişcă fără să înainteze şi silueta fină a Morăriţii se străduieşte zădarnic să iasă din magnetul puternic ce-o ţintuie.

Manaru avu exact această părere, pe care deseori ţi-o dă noaptea începîndă sau depărtarea prea mare în zile de arşiţă. El îşi aminti de Mephisto, oprind pe Margareta la operă, cu gestul lui magic. Aruncă atunci privirea sus spre stele şi plimbă ochii siguri pe liniile frînte ale constelaţiilor, ca un vraci pe semnele bizare ale unei cărţi sibilice. I se păru că dincolo de noaptea aceasta este o lumină şi un foc neisprăvit, care se întrezăreşte în ciurul întunericului prin lacrimile stelelor; şi razele acestora se lungeau pînă la el în smocuri care-l încununau, iar unele îi pătrundeau drept în ochi şi el avu atunci senzaţia unei contopiri cu infinitul, cu veşnicia, un moment de atîta mulţumire, de atîta încredere în sine şi atîta înţălegere a sensului lucrurilor, încît i se păru totul al lui, încît i se păru că, numai să vrea, şi totul i-ar cădea, ca la un semn, la picioare. Crescu atunci atît de uriaş în noapte, încît avu senzaţia că dacă ar fi întins mîna cu bastonul, ar fi stins stelele ca un paraclisier cu capacul prăjinei luminările bisericii, după denie; şi i se păru foarte curios acest lucru, cu atît mai mult, cu cît azi toată ziulica nu pusese picătură de vin, rachiu sau bere, pe limbă. Să fi rămas drojdia din ajun care-l lungea şi-l scurta astfel?

Nu, era cu totul altceva; Manaru simţi cu precizie; era o dispoziţie cu totul particulară, licoarea aceea nouă, cu totul imaterială, care i se vărsa în gînd şi-n simţuri ca o inspiraţie... În seara aceasta era înzestrat cu puteri diabolice!

— Toate, toate, toate! murmură el ca un descîntec, zdrobind în cuget un gînd nou, şovăielnic. Şi îşi plăcu mult, văzîndu-se cum boscorodeşte astfel nemişcat, înváluit în *pardessus*-ul, pe care-l răsucise în juru-i ca pe o togă antică sau o pelerină medievală. *Crezu* acum că, subt magnetul privirii lui, Morarii se opriră, se-ntoarseră şi crescură apropiindu-se de dînsul. Cînd ajunseră dinainte-i, ea îşi refugie, în ochii bărbatului, privirea neliniştită de porumbiţă, în faţa primelor semne ale vijeliei.

Mişcarea aceasta bucură la culme pe Manaru: fluidul diabolic ajunsese la ţintă; era începutul. Acum crezu de-a binelea în orice izbîndă. Iar piaţa se udă îndată de lumina felinarelor electrice, care izbucniră, şirag brusc, ca o confirmare.

Chiar în cea dintîi zi de lipsă a lui Moraru din oraş, Manaru se înfăţişa Morăriţei. El ştia, din lungul şir de îndrăzneli, cu care dovedise pînă acum, că o femeie

e pe jumătate cîștigată de curajul nemărginit al celui ce știe să-l arate. Se întîmplă însă să nu nimerească drept în odaia în care credea că va găsi pe stăpîna casei, și asta îl făcu să se întoarcă tiptil în antreu și să sune ca orice vizitator. În alte împrejurări, Manaru ar fi dat buzna prin toate încăperile și ar fi răsărit, ca un cavaler din legenda frumuseței închise pe viață, în iatacul ferecat al zmeului. De astă dată picioarele își îndoiră puțin coardele lor de oțel și vitejia i se lăsă ceva mai jos de nivelul obișnuit, pe arcurile slăbite. Era de-ajuns să vezi numai cum stăteau așezate jilțurile acelea bătrînești cu spetează înaltă, înșirate de-a lungul zidului și îmbrăcate în apărători albe de pînză, ca niște bunicuțe umflate de crinoline, moțăind visul fără sfîrșit al trecutului, ca îndată să ți se taie orice îndrăzneală. Și asta încă n-ar fi fost nimic; dar ușa cea mare de la antreu, pe care o găsise descuiată, ca și cum în casa asta teama de neprevăzut n-ar tăinui în nici un ungher! Ascultînd țîrîitul stins al clopoțelului în depărtare, probabil în vreo sală din dos, Manaru se gîndi puțin uluit la îndîrjirea pe care, cu un moment mai înainte, i-o insuflase aceeași ușă deschisă și la pasul viteaz cu care intrase, fără să bată, fără să cheme, la siguranța cu care străbătuse camerele, de parcă ar fi mers la dînsul acasă, și la credința nestrămutată c-o va găsi în a treia odaie din dreapta, colțul dintre stradă și curte, unde le știa demult iatacul și unde voința lui, de puterea căreia nu se mai îndoise de vreme îndelungată, îi poruncise din depărtare, prin uși și prin păreți, să-l aștepte.

Acum însă se întîmpla ceva ce-i mărea și mai mult nedumerirea: sunase de trei ori, așteptînd cîte trei minute după fiecare împungere a butonului, și nici un semn de viață din casa asta, care parcă era goală. Sună a patra oară, hotărît că, dacă nu va veni nimeni, să cotrobăiască iar odăile, încăpățînat la culme să ajungă la un sfîrșit oarecare sau — Doamne! — la un început! În orice caz, să nimicească orice gînd de opunere, cît de neînsemnată, cu îndrăzneala și repeziciunea mișcărilor lui!

Ci iată, că ușa cea mare se deschise în sfîrșit. Adică se crăpă atît cît ar lăsa să iasă un cap cu păr roșu,

zburlit, și o față rumenă și aburită, pe care vreun glumeț parcă lipise un gogoșar. Gogoșarul făcu o mișcare de animal marin și lăsă să se vadă cele două găuri ale nărilor, care părură să adulmece pe cel venit. Manaru avu impresia că fu privit cu nările, căci alte urme de ochi nu se mai zăreau pe fața aprinsă și informă, și asta-i tăie iarăși curajul.

— Domnul e la București! auzi o voce surdă, care i se păru că vine de departe și nu de sub gogoșarul ce se zbătu într-una cît ținu vocea aceea, ca o echinodermă pe nisip.

— Vreau să vorbesc cu cucoana...

— Cucoana?... Aici vocea ascunsă făcu o pauză mai lungă. Echinoderma se zvîrcoli dureros, de parcă ar fi fost presărată cu sare, și iarăși se auzi ca de sub apă.

— ...nu se poate... Domnul nu este aici...

Ușa pornise să se închidă peste strania apariție, dar mîna puternică a lui Manaru apucă vînjos clanța din afară; cîteva clipe ușa aceasta se zbătu între Manaru și arătarea roșie, dar brațul lui fu desigur mai tare.

— Du-te de cheamă pe cucoană! se răsti atît de puternic Manaru, că gogoșarul se făcu mic pe fața rotundă și abia acum se deschiseră deasupra lui două crestături negre, lungi și înguste ca două urme de creion.

Apoi îndată capul se vîrî în burduful dedesupt, încotoșmănat în șaizeci de boarfe, și toată această alcătuire diformă se porni brusc, în mișcare grăbită și nemodificată, ca un ghem de petece împins cu piciorul. Drept la jumătatea antreului se opri:

— Cine sunteți dumneavoastră? se auzi vocea din stomah.

— Un domn...

Ghemul porni iarăși. Dispăru prin ușile din fund și reapăru după minute de așteptare.

— Cum te cheamă?

— Un domn, ți-am spus! urlă Manaru scos din fire; am treabă cu stăpînu-tău sau cu stăpînă-ta...

Din ghemul de boarfe, se desprinsese iarăși ghemul mai mic al capului, apoi amîndouă se contopiră și arătarea se mistui din nou.

Şi iarăşi trecură minute.

Manaru se aşezase cu spatele spre fundul antreului. Era bine să nu fie văzut chiar de la început. De aceea nici nu întoarse faţa cînd se auzi uşa. Se prefăcu plin de luare-aminte pentru albumul de fotografii de pe masă, întorcînd cu mult interes paginile cartonate, în vreme ce urechea prindea cu atenţie de asasin pîş-pîşul pantofilor de pîslă, pe covoraşele lungi, ca nişte poteci.

Manaru tresări cu prefăcută putere numai cînd simţi pe Morăriţa aproape de tot de dînsul. Atunci se înclină adînc, îi apucă mîna albă, pe care o trase spre buze, smulgînd-o, cu afectată delicateţe, pînă deasupra cotului, din mîneca largă a capotului cu desemne egiptene, şi braţul prea alb îl cutremură.

Ridică îndrăzneţ ochii şi-i împlîntă în ochii Morăriţei, care-l cerceta severă şi neînţelegătoare:

— Ce doriţi, domnule?...

„...A, va să zică, nu «domnule Manaru»?"

— Nu mă mai cunoaşteţi, doamnă?

— Ba da! Domnul Manaru!

— Chiar el, chiar el...

Ş-apoi tăcere, căci el dăduse acum drum să vorbească ochilor, care scînteiau jucăuşi ca flacările acelea infime pe metalul înroşit în spuză.

— Căutaţi pe bărbatul meu?...

— Da... o afacere urgentă... unde aş putea să...

— ...să?...

— ...discutăm...

— Să discutăm, dacă socotiţi că vă pot lămuri cu ceva, chiar aici, domnule...

Vocea ei, la început semeaţă, păru mai prietinească acum şi faţa i se discordă; Manaru o privi din nou pătrunzător, dar şovăi puţin, simţind că-i lipseşte cuvîntul din gît. Şi asta îl făcu să-şi strige singur în gînd cuvinte aspre şi insultătoare!

Pe figura ei se cumpănea încă mirarea cu bunăvoinţa. Birui cea din urmă. Clipa aceasta păru s-o fi aşteptat Manaru, căci abia acum îşi reveni. Şi ca să n-o strice de la început, bătu puţin cîmpii, departe. Ea-l privea

uimită şi se vedea din mobilitatea întregei figuri cum se sforţează să înţeleagă ceva.

Era frumoasă, grozav de frumoasă, asta e! Părul negru, tăiat într-o parte de-o şuviţă argintie ca de-o cărare abia perceptibilă, cu vîrfurile încîrlionţate în toate chipurile şi strîns în grabă într-un coc destrămat. Figura nepudrată păstra o albeaţă mai mată, mai intimă, iar umerii obrajilor luceau de la sine cu rozul lor aprins de cărbune. Gulerul capotului, cu desenuri vişinii, se închidea tocmai cînd începea şănţuleţul sînilor, tăind, pe pieptul puternic, un triunghi alb.

— Domnule, eu nu înţeleg deloc ce spuneţi dumneavoastră...

— Doamnă, nu înţelegeţi că aiurez, că vă iubesc...

Ea făcu un pas înapoi, mai mult surprinsă, ca şi cînd convorbitorul ar fi înnebunit brusc dinaintea ei. Migdalele negre ale ochilor îşi întoarseră vîrful de inimioară şi mai mult spre tîmple şi fruntea i se încreţi, iar toată faţa, cu triunghiul pieptului cu tot, se acoperi deodată de-o roşeaţă aprigă. Ea-l măsură apoi de sus pînă jos, răsuflînd scurt şi şuierător, se-ntoarse spre fundul antreului, privindu-l încă peste umăr, cu buzele schimonosite de tot dispreţul de care era în stare, şi porni cu pas de sus, rar şi apăsat.

Însă în adîncul negru al privirilor acelora, Manaru, ochitor dibaci, prinse din zbor două unde căprii de teamă; pasul ei tocmai se grăbea, cînd el o ajunse din urmă şi o apucă în laţul de oţel al braţelor, pe după mijloc.

Fu o luptă scurtă şi mută, o grindină violentă de sărutări pe ceafă, pe umerii care se dezgoleau şi se acoperea necontenit, unul după altul, în zbaterea ei înverşunată, pe părul al cărui coc se desfăcuse de tot. Ea începu să strige, dar din gîtul umflat de nebunia indignării nu porniră decît cîteva sunete aspre, guturale. El văzu în dreapta uşile larg deschise ale dormitorului, plin aproape tot de cele două paturi alăturate, cu tăbliile uriaşe, galbene-lucitoare ca lămîia; dintr-o smucire îi întoarse faţa spre dînsul şi-i prinse buzele strînse între buzele lui, înăbuşindu-i orice putinţă de strigăt şi împingînd-o încet, dar sigur, spre întinsoarea desăvîrşită a macaturilor roşii.

În prag ea-şi îndoi, îşi întrei forţele, fără izbîndă, şi acum, albă ca hîrtia, cu figura răvăşită de cutele groazei adînci, cu părul despletit, cu ochii măriţi de tot mai spăimîntată mirare, orbiţi de roua lacrămilor disperării, ceda, milimetru cu milimetru, spre marea de roş a macatului întins pînă la nemărginire.

Dar pe somiera ce se scufundă adînc, o luptă se încinse, de astă dată crîncenă, necruţătoare. În cele din urmă, ea scăpă izbindu-l cu un sfeşnic electric mobil, apucat de pe măsuţa de noapte, şi se năpusti prin uşa cu canaturile de părete, înecîndu-se subt sugrumul înnebunitei respiraţii.

Manaru rămase întins într-o prostraţie desăvîrşită, scîrbit, descurajat, nu de lovitura care-l pălise cu nădejde, dar de această îndîrjire furioasă, de care nu se mai împiedecase niciodată şi care îl nelinişte — lucru nespus de straniu — ca o grozavă presimţire. Nu i se părea deloc neexplicabilă, dar absolut deloc, încăpăţînata rezistenţă, şi totuşi neliniştea creştea...

Un gol mare în cap, în pîntece şi în suflet îl ţinea încă printre cuverturile şi cerşafurile vrăşulite. Atunci urechea prinse un foşnet uşor, de fantomă, şi închise ochii, prefăcîndu-se ameţit de-a binelea. Desigur, intrigată de nemişcarea lui, ea se întoarse să vadă efectul loviturii; dacă avea să se aplece asupra-i, să-i încerce bătaia inimii, o va apuca iarăşi, de astă dată cu toată furia deznădejdii, îi va sfîşia vestmintele, o va muşca, o va zgîria cu ghearele, cu dinţii...

Dar ea nu se grăbea deloc. O simţea nemişcată, fixîndu-l dintr-un colţ; crăpă puţin pleoapele şi-o văzu într-adevăr privindu-l liniştită, superbă, frumoasă. El aştepta încă, doar o va păcăli în cele din urmă.

— Dacă nu pleci mai degrabă, voi chema slugile să te îmbrîncească.

El nu răspunse. Auzi atunci zgomotul uşor al pantofilor de casă depărtîndu-se. Era de tot sigur că se va opri după cîtiva paşi, ca şi întîi; dar zgomotul acela continua să se audă la intervale sigure şi hotărîte. Acum se îndepărta prin antreu. Sări din pat şi se luă după dînsa. O găsi în mijlocul antreului, aşteptîndu-l căci gemătul somierei uşurate o prevenise. În

mînă avea un revolver foarte mare şi contrasta glumeţ cu mîna ei micuţă, dar în cutele feţei se desemna în linii tari accentul hotărîrii.

— Ei bine, cheamă-i! spuse el. Voi rămîne necontenit în pat. Îmi voi scoate haina, toate hainele şi mă voi vîrî în aşternut. (Începu să rîdă răutăcios.) Şi n-aveţi decît să mă daţi afară şi să aruncaţi hainele după mine! Cred că oraşul se va amuza mult de această împrejurare.

Aiura înainte, inventînd ameninţări de copil; şi le spunea hotărît, căci se simţea în stare să meargă chiar pînă acolo. Dar rîsul pe care ea i-l aruncă în faţă ca un stropşit de salivă, îi dezbrăcă şi cel din urmă văl al curajului. Se simţi atît de mic, atît de urît, atît de slab, că picioarele i se tăiară. Se lăsă pe-un scaun.

— Iartă-mă! bîigui. N-am ştiut ce fac. M-am purtat ca un rîndaş. Dar nu mai sînt de mult stăpîn pe faptele mele...

Ea-l privea încruntată şi totuşi în ochii ei se vedea o picătură de înţelegere; din instinct ea înţelegea totul şi-i primea vorbele care urmau, pentru oricine altul fără fir, neclintită, cu linişte şi — Doamne! se înşela el? — cu interes şi compătimire.

— Ha! Ai putea să-mi spui dacă ea s-a... zbătut la fel... spune, şi îndată, îndată plec...

Apoi deodată se ridică în picioare, clătinîndu-se, înălţîndu-se parcă şi scăzînd ca umbra agitată de o lampă zgîlţîită. Ochii îi scînteiau ameninţător şi pumnii i se încleştaseră.

— ...toate femeile pe la care am trecut, şuieră el printre dinţi, mi-au dovedit că nu-i decît o glumă, o nebunie trecătoare. Mi-au limpezit sufletul de veninul roşu, şi iată, acum, mi l-ai turnat iarăşi înăuntru...

Figura i se strîmbase fără încetare, de durere şi de nebunie; apoi deodată creţurile acelea, întretăiate sinistru, începură se se descîlcieze; chipu-i luă acuma înfăţişarea blîndeţei.

— Spune, se rugă el milog, aşa-i că dacă nu eram astfel, violent... cum să spun, dacă m-aş fi purtat altfel... dacă... delicat... altă dată... mai tîrziu... tîrziu de tot...

I se păru că ea e gata să izbucnească iarăşi în rîsul fals şi batjocoritor şi parcă-i fu frică de ascuţimea rîsului aceluia, căci făcu o mişcare bruscă. Dar faţa ei rămase liniştită şi corpul parcă i se descleştă din atitudinea ţeapănă şi bravă. Ea-l privea acum cu toată compătimirea, dar buzele îi rămîneau pecetluite.

— De ce nu răspunzi?...

— E de prisos...

— ...de prisos...

Ea nu mai zise nimic. El o privi încă neîncrezător, dar îl uimi siguranţa ce se cetea pe chipul ei; de bună seamă c-aşa trebuie să fie, se gîndi el, şi mai spuse stins:

— Bună seara! deşi era la nămiazi.

Porni clătinîndu-se şi la uşă se odihni puţin, răzemat în mînerul de alamă.

Şi înainte ca să dispară cu desăvîrşire, se întoarse, în acelaşi timp ameninţător şi rugător:

— Voi mai veni o dată... nu ştii ce mare nenorocire... se va întîmpla... dacă nu mă vei primi...

Crezînd c-o ameninţă pe dînsa, ridică din umeri, plictisită...

A doua zi Manaru se deşteptă cu durere mare în tîmplă; în cameră erau transparentele lăsate, întuneric şi frig. De cînd cu hoinărelile lui, servitorii ăştia îşi băteau joc; făceau foc de mîntuială, cum de mîntuială le făceau pe toate. Dincolo de cuget, Manaru întrezări cum s-ar putea îndrepta aceste neorînduieli. Dar închise repede pleoapa gîndului, gonind cu scîrbă din lumina lui pe cea menită să-i readucă tihna căminului.

Întoarse butonul electric; undele galbene umplură îndată odaia şi el le văzu chiar izbindu-se de portretul Frosicăi, ca razele răsăritului de o răzleaţă stîncă marină; păreau că toate s-au adunat acolo, ca s-o facă să strălucească într-un nimb nesuferit.

Văzul lui se opri astfel fără vrere pe chipul celei care, de şapte luni şi mai bine, îşi ispăşea exilul în dealul viilor. El îi cerceta acum mersul cutelor feţei, arcuite cu rotunjită măiestrie de fotograful „în culori" de la Viena, să vadă care din ele ar fi putut deveni accentul acela sever de energie şi scîrbă, o! mai ales de scîrbă, de pe figura severă, din ajun, a Morăriţei.

Le luă pe rînd pe toate, şi toate, adîncite sau întinse, dau boiului zîmbitor, expresii de plăcere, de extaz chiar, sau cel mai puţin de cochetărie, de închipuită pudicitate: „Ei lasă, lasă, ce faci? Eşti nebun, vai, dar eşti scandalos!" Şi nimic mai departe. Puţină rezistenţă, o zbatere cu mişcări prefăcute, stîngace, dînd cîştig de teren tot mai mult lui Ramură, care înţelege că trebuie în orice caz săvîrşit acest ritual şi care se luptă alene, sigur de izbîndă.

Durerea din tîmplă apasă acum ca un vîrf de cuţit. Inima lui Manaru bate în ritmul, din ce în ce mai grăbit, al mişcărilor spurcate pe care le vede cu închipuirea. Sare din pat, neputincios să mai reziste vedeniei. Pe înaltele-i picioare, trupul de oţel vibrează ca o lamă călită. Se repede la lavoar şi potoleşte jarul din piept cu pumnii plini de apa grea şi rece. Se îmbracă şi trage transparentul.

Ninge: pe prichiciul din afară, rozetele de nea îşi tremură convulsiv picioruşele înflorate, parcă se înfricoşează şi ele de suflul aprig al năvalei de deasupra. Sfinţii s-au pus să-şi scuture preşurile cu nădejde. Pe Manaru îl orbeşte puzderia de steluţe albe; clipeşte, strînge ochii în pleoape, dar roiurile necurmate îl orbesc din nou. Şi simte în ochi o plăcere, o uşoară plăcere, care se întinde tot mai mult înăuntru, trezeşte începuturi de amintiri vagi, aşa cum tresar clapele pianului vechi subt slabe apăsări de fantomă, în odaia neumblată a unui mort demult.

Dar iată, apăsarea amintirii atinge acum o clapă al cărei vuiet, aspru şi dureros, îl cutremură de sus pînă-n picioare, îi clănţene dinţii, îi zburleşte toţi nervii, parcă i-ar fi apăsat pe-o bubă. Primii fulgi de anul trecut! Sărbătorirea apariţiei lor, în trei: Frosica, Manaru, Ramură... Oare trecuseră atunci peste formalitatea luptei?

Manaru iese în fugă, trîntind uşile; şi afară îl întîmpină bucuriile celorlalţi şi ale vieţii. Zăpada a prins; şi fulgii rîd cu toţii de bucuria omenească. Parcă-i

un miraj multiplicat la infinit de dinţi rîzători; pretutindeni domneşte rîsul.

— Prinde! Prinde! Asta-i bună! Cam tîrzie, dar e bună! îşi dă cu părerea moş Mitrică Dranovete, misit, cotar şi la nevoie chiar comisionar, scuturînd voios cizmele de pecingenea albă. Salut boierule! Să trăieşti şi la mulţi ani!

Şi el apucă răspunsul lui Manaru cu un surîs, din zbor, trecînd înainte vesel că poate vesti şi altora părerea lui bună: „S-a prins, se prinde!"

Bietul moş Mitrică, el n-are poate lemne nici pentru o săptămînă şi se bucură ca şi un copil ce-şi curăţă tărlia în şopru. „S-a prins, se prinde!" Vor urma poate viforniţe, geruri peste fire şi atunci desigur va blestema iarăşi „vremea asta afurisită, parcă-şi face de cap Dumnezeu!" — cum zicea anul trecut, dar acum e fericit că zăpada e lipicioasă şi covorul alb se întinde cu sîrguinţă, astupînd urîţenia glodului.

Manaru simte şi el, curios! parcă în afară de conştiinţa lui, undeva, departe, în hău sau în vreme, mijeală de bucurie. Dar de acolo, din depărtarea aceea, pînă în adevărata-i, imediata-i conştiinţă, e o distanţă de temut, un abis în care se întretaie şi scapără norii grei ai amărăciunilor, îndoielilor şi dezgusturilor. Albeaţa asta nesfîrşită, care altă dată îi umplea sufletul de toate bucuriile căminului, de la focul din sobă, pînă la albeaţa identică a Frosicăi goale, în căldura de subterană adîncă a odăii de dormit; de astă dată i se pare stricată de ceva negru, distonant şi supărător; un punct inexistent şi totuşi persistînd să întunece vederea ca acele neguri subite din colţul ochilor, care te sperie pe neaşteptate, te fac să întorci brusc capul, pentru a nu surprinde nimic real, şi totuşi împăienjenind necontenit izvoraşul secat al lacrimilor — înceţoşeri nedefinite şi insezisabile, ca o veste a nevăzutului, ca o prevestire sinistră.

Piciorul lui Manaru despică acum pîrtii prin mahalalele depărtate, apoi coteşte spre Olt, prin ţarinile înzăpezite, în care talpa lasă urme pe covorul alb. Pe aici parcă n-a nins aşa ca în oraş şi, Doamne! parcă nu mai ninge deloc. În văzduh a rămas un fel de fulguială neputincioasă şi leneşă; ultimele steluţe de nea de-abia sosesc legănate şi batjocoritoare ca acei soldaţi beţi şi nedisciplinaţi ce-ncheie totdeauna coloanele lungi, sure şi posomorîte. E parcă un făcut: trebuiau să-i arăte şi ele lui Manaru că totul nu-i decît un fel de glumă şi o bătaie de joc.

Miriştea înzăpezită, buburoşată de cuiburile negre ale porumbilor tăiaţi, se sfîrşeşte repede în poalele zăvoiului. Talpa lui Manaru stîrneşte acum foşnetul de metal subţiat al frunzelor căzute. Pe aici zăpada n-a prins decît insuleţe-insuleţe, pe subt ochiurile mai largi dintre copacii trişti şi pudraţi. Cîte unul se deşteaptă din somnul hibernal, vede desigur că a încetat ninsoarea şi scutură cu dispreţ buleandra de gheţuşuri de pe umăr, care se năruie toată în capul musafirului nepoftit. Însă Manaru răzbate îndată la capul podului, pe şleahul larg, stă în loc şi priveşte în urmă-i: mare ocol a făcut! Apoi o ia tot înainte pe scîndurelele răsunătoare ale podului, dispuse în chip de trotoar.

Dedesubt Oltul curge între două chenare înguste, argintii, de nea, în şuvoaie grele şi adînci; găurile învîrtitoare, ochi de bulboană privesc lumea de deasupra cu hăinoşia întunecată a adîncului. Ochii aceia mulţi şi toţi se fixează asupra lui Manaru, de parcă divinitatea răului s-ar fi ridicat duşmănoasă şi pînditoare la suprafaţă. Sprîncene crunte de unde gălbui îi înconjură în curgere necurmată şi-n vuiet fără oprire; braţe de apă se desfac din trupul înmugurit de ochi şi alunecă lacome prin maluri; apucă hrăpăreţe la subţioară ostroave întregi, înrămate de zăpadă, şi se înfundă iarăşi în buzunarele mătcii, pierzîndu-se în zăvoaiele depărtării.

Pretutindeni un zbucium necurmat de scăpare din sine şi pretutindeni o întoarcere ruşinoasă, înfrîngere şi neputinţă.

Manaru retrăieşte lupta din ajun şi abia aici, în mijlocul sănătăţii aspre a naturii, începe să se îndoiască. „Hm... Oare să fie într-adevăr vreuna... Una singură..."

Şi întrebarea asta neterminată îl luminează deodată.

Rîde cu voioşie privind şuvoaiele groase şi galbene; dar ochii vultorilor îi moaie puţin veselia. Se îndepăr-

tează de albul parapet metalic și-o ia agale, înapoi spre orașul depărtat ce-și scoate cupolele și vîrfurile ascuțite dintr-un nor despletit de ceață, de parcă ar fi luat foc din vale, pe dedesubt.

Drumul se întinde negru și ridicat, lasă burtă la mijloc și urcă iarăși spre oraș; subt bolta de plopi centenari, hăt, la jumătate, i se năzărește, în tulburul zilei, o căruță înaintînd mică și domoală ca o jucărie.

Scăpat de obsesia rîului, el rîde acum zgomotos. Se revede părăsind pe Morărița... își aduce aminte de toate vorbele, de scîncelile lui... Și la fiecare, cîte-o nouă undă de rușine îl lovește în obraz. A putut el să se poarte atît de slab! S-a făcut de rîs! Totul trebuie îndreptat astfel ca să se creadă într-o prefăcătorie a lui, un rol jucat în mai multe chipuri, cel lăcrămos de la urmă fiind coarda de rezervă a canaliei care nu dă îndărăt de la nimic...

Manaru era satisfăcut; el coborî costișa podului cu pas alene, cu fața iluminată. Cuvîntul „canalie" l-a înzdrăvenit complect.

În vale, între dînsul și orășel, ceața începuse să presare mici incendii, ca exploziile obuzelor pe cîmpul de război. Pe urmă, o fumăraie deasă cutropi totul, parcă pămîntul întreg s-ar fi aprins. În dreapta și-n stînga drumului, pînă cît mai ținea ochiul, zarea se înecă în aburul de pîclă. Și-n desimea lui inegală, ființele omenești luau dimensiuni de fantasme. Colea, aproape, în vale, păzitorii zarzavageriilor, strînși la foc, unde parcă incendiul subteran răzbise prin crusta pămîntului, se vedeau ca o ceată măruntă de liliputani; iar dincolo, departe, lucru nemaipomenit, peste Olt, pe culme, prin fumul necontenit mai opac, un călăreț părea tot atît de înalt cît dealul pe care-l călca; ai fi zis că dă de cer cu vîrful căciulii.

Manaru ridică din umeri neînțelegător; i se părea că pășește într-o lume stranie, ireală. I se părea că străbate acum funduri de ocean. Tristețea îl copleși iarăși. Se întreba din nou: „E oare cu putință să existe într-adevăr ceva întreg, în totul și în totul întreg, neștirbit de vîrcolacul nici celei mai slabe umbre?... Un suflet femeiesc?"

Și privi în juru-i, așteptînd răspunsul din nepătrunsul ceței. Dar nu venea nici un zgomot, nici cel mai mic zgomot. Liliputanii se înecaseră de tot în negură; iar pe creasta dealului, trupul calului și-al călărețului dispăruseră: și numai capul cu căciula lunecau deasupra abisului ca o lună din închipuiri de troglodiți, ca o arătare sinistră și cobitoare.

Demult, de nu se mai ține minte, pentru întăia oară acum Manaru își făcu semnul crucii.

Ca în toată iarna aceasta, nici acum zăpada nu se prinse deloc. Pe străzile umede, noroiul plescăia sub tălpi, care-l zvîrleau departe în șiroaie groase-păcurii. Doar dimineața pojghița gheței de peste noapte mai ținea împietrită această revărsare murdară de glod, care reîncepea odată cu pasul omenesc. Puțin, după faptul zilei, urmele încălțămintei se-ntipăreau ca-n ceară; erau urme de bocanci grei cu știftori, încrucișîndu-se cu găurelele dispuse geometric, lăsate de galoș; urme de talpă largă, bărbătească, distanțate la intervale rari, printre care pecețile ascuțite ale pașilor femeiești se legau în lanț mărunt ca un șir de rîndunici; parcă le și vedeai în mers zorit, abia ținîndu-se de călcătura destinsă și apăsată a cizmei voinicești.

De cînd tot se ducea la piață dis-de-vreme, Manaru prinsese toate aceste deosebiri; căci abia în zilele de tîrg mai putea avea prilejul să revadă pe Morărița.

La cea dintîi întîlnire, a salutat-o larg, ștrengărește, însă ea nu l-a văzut, sau poate s-a făcut, preocupată de modul cum servitoarea trebuia să așeze în coș, fără să le strice, cîteva buchețele de ghiocei, rămășiță a zăpezei ce se luase. Manaru își făcu loc printre două vînzătoare și se postă drept în fața ei, în dosul liniei lungi de țăranci chincite cu picioarele sub șezut, cu brațele cruce în sînii cojoacelor, îmbrobodite și cocoșate de frig, nemișcate dinaintea ștergarelor cu grămăjoare de bunătăți, ca o galerie de idoli vechi de piatră înnegrită, în fața cărora credincioșii se prosternă în mătănii asidui de cumpărători aprigi la togmă. Și Manaru zîmbește la priveliștea șiragului de idoli precupețindu-și singuri ofrandele; apropierea asta ba-

rocă îi suflă iarăşi de sub capacul ţestei un vînt de înviorare. Ar fi vrut să fie peste tot o răsturnare grozavă din vîrf pînă-n temelii, şi-şi dă seamă că simte această nevoie acum mai mult ca niciodată; o simte în sînge şi în măruntaie; ca foamea şi ca setea, chinuitoare şi neogoiată.

Şi iată că femeia asta neaşteptată se aşează de-a curmezişul prăbuşirii generale. Şi iată că îndată atunci el vede lumea restabilită în temeliile pe care le ştia întăi şi pe care începuse să se înveţe a le socoti pe urmă prea învechite, bădărănesc cioplite, putrede, mincinoase.

Încurcat în păienjenişul tuturor întrebărilor fără răspuns, ca un halucinat, el se învîrte în jurul Morăriţei, apare în dosul vînzătoarei care o serveşte, se trezeşte cot la cot cu dînsa, sare peste şiragul de idoli, în zarva de mîrîieli şi protestări acerbe, pentru a-i fi necontenit în faţă sau alături. Vorba pe care ar voi să i-o spună se îngrămădeşte în gît, se preface în salivă, tot plimbînd-o cu limba de colo pînă colo. Şi tot nu începe să îndrăznească. Îl apucă iarăşi necazul pe sine; niciodată nu i s-a părut sie însuşi mai bleg ca acum. Şi simte din nou o plăcere neînfrînată să-şi dea în gînd epitete caraghioase. Un singur lucru îl mai încurajează; ea desigur *se preface* că nu-l vede şi nu pare deloc contrariată de ocolurile lui tot mai apropiate. În sfîrşit a izbutit să se amestece într-o togmă cu o vînzătoare mai încăpăţînată. Dumnezeule, vocea ei e liniştită şi privirea-i limpede nu pare a mai păstra nici un necaz!

Dar, lucrul naibei! Acuma tocmai seninătatea asta îl încurcă! Cuvintele îi fug din cap ca un stol de vrăbii la o apariţie neaşteptată. Şi se ţine astfel după dînsa, prostănac şi caraghios. În cele din urmă îşi aduce aminte comparaţia cu idolii şi i-o spune, întinzînd cuprinzător mîna deasupra întregei pieţe. Ea zîmbeşte: va să zică i-a plăcut. Şi i se ţine iarăşi încîntat pas după pas. Dar, repede, repede, o îndoială îl pune din nou în cumpănă: dacă ea a zîmbit numai aşa, a bătaie de joc, pentru că el a glăsuit-o, floricica lui de imaginaţie, dintr-odată, fără nici o legătură, ca pe ceva aflat din altă parte, sau amintit dintr-o carte. Trebuia

desigur să i-o spună încă de pe cînd se aflau în marginea pieţei; de acolo s-ar fi văzut mai bine justeţea-i şi ar fi părut într-adevăr o improvizaţie! Aici vînzătoarele stricaseră şiragul şi-l ştirbise pe distanţe mari. El privi speriat peste întreg cuprinsul pieţei; respiră uşurat. Comparaţia tot era bună, dar tristeţea nu-l părăsi, căci inspiraţia secase iarăşi şi pe urmă grija de ce va fi zicînd dînsa de vorbele lui fără legătură şi de tîrcoalele necurmate reîncepu să-l nelinişteasca peste măsură. Vai! Niciodată nu s-a gîndit ce-ar putea zice vreo femeie de stăruinţele sale. Totul era să nu se gîndească la nimic şi să dea buzna! Şi acum, cînd doamna Moraru, mulţumită de cumpărături, îl salută fără nici un cuvînt, cu o scurtă şi severă înclinare a capului, care-l încunoştiinţă că ascultarea ce i-a acordat a luat sfîrşit, el rămase pe loc, nemişcat, ca la o poruncă fără chip de răstălmăcire.

Şi-l trezi din starea asta de nemişcare zgomotul tîrgului, care începu de-abia de acum să-i pătrundă cu adevărat în urechi.

— Boierule, boierule, trei poli perechea...

— Aici la mine, boierule, le-am lăsat la doi cinci-zeci... ieri le-a ouat...

Iar cleştele grătarului cu mititei birui totul cu zgomotul infernal:

Arde şi frige
Şi n-are gură să strige,
Mitite-i-ii!

De cîteva ori s-a prezentat la Moraru cu planul unei ingenioase afaceri, care-l încerca de ani, şi la roada căreia ar fi vrut să fie unic culegător. Lui Moraru i-a surîs ideea şi l-a primit cu tot entuziasmul. Dar atunci casa i s-a părut goală de orice altă fiinţă, afară de bărbatul priceput în treburi de comerţ fulgerător şi de misitie în mare. (Aflase el ceva? Afecta liniştea şi ignoranţa pentru a arăta nepăsarea sau pentru a-şi bate joc?)

Într-o a doua zi însă, după plecarea Morarului la Bucureşti, Manaru a sunat cu violenţă la intrarea asociatului, chipurile pentru tradiţionalele „hîrtii uitate

pe biurou", dar n-a venit nimeni să-i deschidă. A bătut stăruitor trotoarul din fața casei, mai bine de un ceas, cu aer — ce i se părea văzut dinăuntru — de om de afaceri stînjenit și contrariat, în mersul vertiginos al operațiilor, de un lucru cu totul lipsit de importanță. Își exprimă chiar cu voce tare nedumerirea și ciuda față de cîțiva prietini trecători, care nici gînd n-avuseseră să-l întrebe de rostul lui în fața acestei porți. Dar cît strigă de tare, nimeni nu veni să-i deschidă. Poarta de dreve era înlănțuită și lăcătuită atît de strîns, că abia de făcea zgomot, cînd o zguduiai cu toată puterea.

Din ziua aceea, nopțile ce urmară începură să-i fie grozav de chinuitoare; spiritul Morăriței îl vizita fără preget la fiecare jumătate sunătoare a pendulului, ca o fantomă rea. O vedea intrînd pe ușă, ușoară ca un vis, necontenit destrămîndu-se și veșnic refăcîndu-se ca norul de țigară. Apoi prindea din ce în ce mai multă consistență, o vedea aidoma, trup și viață, privindu-l lung și languros. Capotul de casă i-e prins într-o catarамă de jartieră și lasă să se vadă aproape toată pulpa tare, rotunzindu-se lunguieț. Mîna lui se întinde tremurătoare și ochii fixează fantoma, hipnotizînd-o, imobilizînd-o. Nebunia curiozității îi dilată nările, ochii, sufletul întreg, îi scurtează respirația, făcînd-o gîfîitoare. În faldurile capotului albastru stă ascuns tot ce face gloria acestei femei; o singură aruncătură de ochi și totul ar fi redus la obișnuitul profan și impur. Închipuirea lui Manaru atinge cu mîni tremurătoare marginea capotului, însă acesta rămîne nemișcat, ca faldurile de ceară ale vestmintelor de păpuși. Închipuirea lui înnebunită doboară atunci și smulge; dar vestmîntul apărător rămîne nemișcat, unul și același cu misterul înveștmîntat, ca îmbrăcămintea imaginilor din lentilele răsturnătoare. Și atunci în sufletul lui sfîrîie și mai arzător jăratecul poftei, peste care cade încontinuu picătura de păcură a imposibilității.

Și timpul îl duce astfel în goana-i necurmată și necruțătoare; lui i se pare că-l duce învîrtindu-se ca un zănatec în jurul său însuși, fără spor și fără preget. Ca pe unul din asteroizii aceia mărunți și sterpi învîrtindu-se în goană nebună și de prisos în jurul lor și-n jurul soarelui. Cînd îi veni întîi această idee, Manaru se cam înspăimîntă; ea-i veni cu atîta intensitate și-l obsedă într-atît, încît îi aminti un fost prietin, pe care-l vizita la un ospiciu, învîrtindu-se fără să amețească și asigurîndu-l că-i burghiu. Ș-apoi imaginea asteroidului reveni din ce în ce mai des, mai sigură și mai precisă, de parcă și-ar fi arătat din ce în ce mai temeinic existența în obiectivul lunetei unui astronom descoperitor. Acasă, gîndindu-se la ea, pe stradă, la cafenea, la un prietin, într-una cu gîndul atras de magnetul puterii ei ascunse în misterul depărtării, el avea tot mai mult impresia că se răsucește deodată în juru-i ca un vîrtej și astfel o ia razna de-a lungul străzilor, în neostoiat tîrcol pe lîngă casa Morăriței, ca pe lîngă palatul din povești al soarelui.

Timpul îl ducea astfel în spirală din ce în ce mai strînsă spre monomanie, pînă cînd el se răzvrăti deodată. Primăvara venise demult sau, mai bine, acum era primăvară adevărată, adică nu acel sfîrșit de iarnă care-i mănîncă primele luni cu murdăria șivoaielor și a noroaielor revărsate, cu zăpezile acelea apătoase, mari și destrămate în bob, ca scamele de bumbac. Căzuse acum zăpada florilor, orbitor de albă cît cuprindeai cu ochiul sau, uneori, de culori diferite, tot așa de orbitoare, de parcă pe-un cîmp de omăt te-ai fi uitat printr-un ciob de sticlă colorată.

Se pregătea deschiderea „Grandiflorei". Chiar se împărțise micile afișe boite în tot chipul, care anunțau marele eveniment: „În curînd deschiderea « Grandiflorei », *grand cinema și teatru de vară*, complect renovat, mititei, fleici, antricoate și tot felul de băuturi spirtoase vor sta la dispoziția onor. P. T. T. public la orice oră din zi și din noapte". Afișe ceva mai măricele dau și unele amănunte asupra îmbunătățirilor aduse de patron stabilimentului său estival. Se vedea într-însele pana încercată a d-lui Cocoșel, care mai ținea și corespondența evenimentelor din orășel la ziarele bucureștene: „Răzoare de garoafe, mixandre, zambile, pansele și zorele, ca și tufișuri de trandafiri vor îmbălsăma aerul, dînd mirosului ales al friptu-

rilor, parfum de esențe rare, iar onor. P. T. T. public consumator impresiunea edenului pe pămînt".

Anunțurile acestea cutremurară de sus pînă jos pe Manaru. „Grandiflora!" Zeița nocturnă a atîtor chefuri și-atîtor delicioase măruntaie de berbec sau de văcuță fragedă! De cînd nu mai pusese el strop de vin pe buze, de cînd nu-i mai umpluse nările mustul sfîrîitor al grătarului!

De cînd cu Morărița, se înstrăinase încetul cu încetul de prietinii buni și de chiulhanurile trecutului. Și cum se resimțea de această dezertare! Căzuse pradă ideilor de nebun, ajunsese văduv de orice nădejdi, slăbise ca un ogar și-n sufletu-i se împîclea, tot mai stăruitor, nerăbdătoare și halucinante neliniști.

Reîntoarcerea la „Grandiflora"! *L'embarquement pour « Grandiflore »*! începu să strige chiar de-a doua zi, cuprins de o ciudată veselie subită, prietinilor care-l întrebau de sănătate: „Fiți pregătiți, ca să nu vă găsească în voi cu duhul rău".

Rîdeau și Măruntache și Ignătescu și Goruneanu și Gorunescu și toți ceilalți, pînă și Zambiloiu își întindea buzele într-o parte și într-alta, fără să le dezlipească, neștiutor dacă trebuie să se înveselească de-a binelea sau să dea dracului „Grandiflora" asta, care-i adusese atîta necaz. („Cine dracu m-a pus să mă nimeresc tocmai în seara *aia* acolo!")

Și ei, cu toții, se lăsaseră de drăcovenii. Într-adevăr „ce însemna « Grandiflora» fără Manaru!" își spuseseră chiar în ajun, privind cu melancolie afișele roșii, albastre și verzi; și același lucru îl spuseră astăzi cu toată bucuria lui Manaru, cînd acesta înainta spre dînșii, fluturînd ca pe-un steguleț vestea tipărită.

— Dar ce înseamnă Manaru fără „Grandiflora"! le răspunse el, scuipînd cu dispreț. Să vă spun eu: un biet păcătos și un poltron... S-a dus cu bietul Manaru! E timpul să ne întremăm cu sîngele Domnului... la edenul lui Alexandru...

Vinul curgea gîrlă și hohotele de veselie deveneau tot mai nestăpînite. Manaru plutea în plin romantism. Din grotescul petrecerii, ochii lui se ridicau adesea spre înălțimile cerești. Întunericul tocmai se spărsese în răsărit, și prin spărtură, apa luminii gîlgîia potop, diluînd cătrănelea de deasupra. Manaru părea că aude acel gîlgîit, căci sufletul lui se înfrățea acum iarăși cu toate, pătrundea în toate, înțelegea toate; era ca într-o stare de supraexistență, se simțea tronînd deasupra tuturora, în nori de extaz și de fericire nemărginită.

Atunci îl picură în urechi cuvintele hotărîtoare:

— Ești sigur că Moraru vine azi?

— Da, da, hotărît.

— Atunci mergem amîndoi la gară...

Era o frîntură de conversație dintre Gorunescu și Goruneanu, din care pînă acum Manaru prinsese, fără voie, numai cuvinte răzlețe, „vagon", „cinci mii la chilă", „corpuri străine"...

I se păru că gîtul răsăritului s-a căscat acum de tot și prin beregata străpunsă de cuțitul luminos al nevăzutului năvălește potop o zariște roșie, diafană, umple totul de foc și de-un fluid neînțeles și dulceag, tot mai dulceag, care-l îneacă. El privește vrăjit, acolo, în spărtura de lumină, și vede cum se furișează spre dînsul, în galop turbat, ca vîntul și ca gîndul, trei raze, trei păreri de raze, ca trei cai înaripați. Îi ajung drept în minte și iarăși sunt atrași înapoi în cer pe razele întinse, ca pe sîrme, acum mai mult de trei, o herghelie imensă, și pe urmă vin din nou în aceeași goană și-n aceeași strălucire de aur și pietre scumpe. Nu-i încă soarele vrednic al zilelor de iunie, dar e soarele gîndului care-l dogorește acum ca-n nămiaz de vară.

Manaru se ridică și buzele lui rostesc parcă în somn: „Acum!"

E toată un vîrtej aprig și o hotărîre nestrămutată mintea lui „acum". Se scoală, tremurînd din tot corpul, ca apucat de un frig năprasnic, și pornește printre mesele zburlite de scaune întoarse, ca printr-o turmă de arici fantastici, încremeniți în somn. De sub prunul gîrbov, cu renclode electrice, prietinii îl strigă întrebător. Dar el s-a pierdut de tot.

— Lăsați omul să-și facă nevoile! spuse cineva.

Manaru grăbea acum pe asfaltul trotoarelor jilăvite de rouă și i se părea că în înaintare corpul lui des-

tramă palele de întuneric de cele de lumină. Ajunse la casa Morarilor cu ultima bineţe a cocoşilor. Dimineaţa era încă turbure; dar în văzduh pluteau fulguiri de raze.

Zgîlţîi fără nădejde poarta de fier, se uită cu duşmănie la lacătul umflat ca un ghem, ce-l privea la rîndu-i sarcastic, prin ochiul zgîit, în toate chipurile, al cheii.

Ca unul care le socotise toate de mai înainte, el alunecă zorit de-a lungul grilajului argintat, cu suliţe galbene în vîrf, şi dădu alături, la Ristea dogarul. Ristea era, doar, omul lui. De i-ar fi ieşit cumva înainte, îl potolea din două vorbe. Poarta acestuia era scundă şi de lemn; Manaru mai aruncă o ultimă privire în lungul străzii ce se încovoia într-o parte şi în alta şi apucă solid de vîrfurile a doi stacheţi, la distanţă potrivită. Îl izbi atunci drept în urechi un pocnet puternic ca de beşică umflată, plesnită în palmă, urmat de-un horcăit lugubru de om părînd că se îneacă de mai multe ori şi care, apoi, găsindu-şi un ton potrivit se schimbă într-o aghioasă lungă şi tremurată de uşurare. Manaru clătină din cap cu deplină ştiinţă; Andrei, vardistul, îşi îndeplinea ca de obicei conştiincios veghea matinală pe cimentul cerdacului deschis al conului Iancu, avocatul.

Se avîntă. Poarta gemu şi se zbătu subt greutate. Dar el era acum deasupra, sprijinit voiniceşte în muşchii de oţel; îşi petrecu picioarele dincolo, se legănă şi sări. Se pierdu repede printre turnuleţele patrate de doage înnegrite, dispuse simetric, ca nişte sonde mici. Se trezi într-o vraşilă de butoaie desfundate, rupte, înjumătăţite; se împiedecă de cercuri de fier care, apăsate de talpă, se ridicau de subt aşternutul de aşchii şi gunoi, viclene şi tăioase ca nişte fălci de curse, coperite înadins. La urmă de tot fu simţit şi de javra curţii, ce-şi făcea somnul, pătrunsă de umezeala zorilor, sub o ruptură de hîrdău.

Manaru împinsese un butoi lîngă gardul cu sîrmă ghimpată al Morarilor. Acum era sus; iar cînele rămăsese deodată uimit, aşteptînd cu ochii lui de fosfor, ca mărăcinişul de metal să dea înapoi pe îndrăzneţ. În Manaru era însă numai voinţă şi se simţea el însuşi

făcut dintr-un metal mai brut şi mai dur decît al ţepilor zburlite pe fire. Cu siguranţă rece în mişcare, îndepărtă sîrmele rar, deschizîndu-şi loc destul printre ele, ceea ce aţîţa necazul tînguitor al dobitocului dedesubt. Se cocoţă maimuţeşte, încălecînd uluca, strîngînd din dinţi, cocoşindu-se, ferindu-se de ascuţişuri, zdrelindu-se, sfîşiindu-şi hainele; o mişcare îi scăpă însă şi căzu destul de greu dincolo, pe pavajul neted de piatră tăiat în pătrăţele galbene. Dar era dincolo! Stătea încă jos pe piatră şi rîdea. Simţea cum triumfă toată carnea dintr-însul, odată cu durerea ce i se alina în trup.

Alături, javra lui Ristea se jelea amarnic, urlînd a mort; atunci se auzi şi hămăitul scurt şi gros al zăvodului Morarilor. Cînd Manaru se ridică, îi văzu capul enorm ieşind neîncrezător din cuşca lipită de gardul opus. El ezită un moment, îl crezu legat şi înaintă. Dar din cîteva salturi, zăvodul i se opri înainte, mîrîind ameninţător şi ţintindu-l cu ochi de flacări.

Alături căţeaua lui Ristea — nu putea fi decît o căţea, gîndea cu drept cuvînt Manaru — deşteptase toată mahalaua... O polifonie lugubră de lătrături, de schelălăituri, de vaiete infernale, adevărate ţipete canine, prelungi şi înfiorătoare, aprinsese de zgomot curţile vecine pe o întindere respectabilă. Iar zăvodul fulgera doar cu ochii, tăcut şi groaznic. La cel mai mic semn şi mai apoi la mijeala oricărui gînd de înaintare, fălcile se deschideau şi se închideau într-un clămpănit sec şi metalic.

Manaru înţelese greutatea împrejurării; era ameninţat să rămînă, pînă la deşteptarea celor din casă, în această situaţie destul de nepotrivită cu măreţia planului său; dimensiunile cînelui erau într-adevăr cu totul şi cu totul ieşite din comun.

Audaces fortuna! răsună, din înţelepciunea claselor de liceu, ca din depărtarea secolelor, în mintea lui, după cinci minute de nemişcată aşteptare, lungi cît cinci ceasuri; o uşă scîrţîi undeva sus; apoi jos, la uşa ce răspundea în curte, clampa începu să se agite.

Era chiar ghemul de petice, de care dăduse întîi, cînd pătrunsese în casa aceasta. La bălţata-i apariţie,

zăvodul se înverşună şi se năpusti la Manaru; dar acesta răcni cu atîta putere şi atît de poruncitor, că zăvodul se opri la mică distanţă, iar faţa servitoarei, abia ieşită din burduful de boarfe, prinse ochi.

— Cheamă cînele! tună iarăşi, poruncitor, Manaru.

Femeia săvîrşi după poruncă; zăvodul îi veni la picioare, se gudură, apoi se întoarse iarăşi mînios, cînd Manaru îndrăzni în cele din urmă să facă un pas. Servitoarea se dădu înapoi şi ochii i se deschiseră şi mai mult. Atunci Manaru se scotoci prin buzunare şi îndată flutură în aer cîteva bilete de bancă albastre şi foşnitoare.

— Le vezi? Sînt ale tale, o asigură el. Şi poftim, uite, îţi mai dau! se grăbi să-i arăte cît mai multă dărnicie, încredinţat că nu se mai găseşte vreun alt suflet prin curte căruia să-i păstreze tain. Îţi dau cît vrei. Numai du-te şi vezi-ţi de treabă... şi lasă-mi uşa deschisă aici. Du-te la piaţă şi pe urmă ai să spui c-ai uitat-o deschisă. Nu sînt hoţ, n-am nici cuţit, n-am nici pistol la mine. Vreau să fac dragoste cu cocoana; asta vreau! Doar nu s-o dărîma lumea...

Zăvodul tăcuse, părea că ascultă şi el, de vreme ce mîrîia tot mai fără convingere. Numai ochii ghemotocului de cîrpe se căscase de astădată enorm, ca sub puterea unor farmece teribile şi repezi.

Vocea lui Manaru se tăie atunci şi păru că ia alt ton; el scoase încă tot ce mai găsi prin buzunare şi, zugrumat de emoţia clipei hotărîtoare, dădu ultimele lovituri:

— O să închizi poarta, poftim... Şi cu asta nu poate să-ţi spună că te-ai înţeles cu mine... Şi uşa de aici o uiţi deschisă... Ce, nu ţi s-a mai întîmplat s-o uiţi deschisă?... Cum ar putea să-ţi dea în gînd că ar veni cineva peste un gard cu atîţia ghimpi şi cu un aşa zăvod în curte, dacă nu m-ai vedea... Ia banii şi nu fi proastă...

Femeia făcu o mişcare pe loc şi dispăru. Manaru şuieră o înjurătură de ciudă... Ah, în casa asta ferecată pînă şi slugile sînt de fier!

Dar, după o clipă, servitoarea apăru cu coşniţa la braţ; cînele, care-şi încovoiase iarăşi autoritar şira spinării, se lăsă jos, gudurîndu-şi ciotul scurt.

Femeia îi făcu semn să intre.

Manaru îi aruncă banii în coşniţă... O mai întrebă:

— Ce face stăpîna ta?

— Doarme, doarme, nu *ti* teme... Şi pînă acolo nu-i cheie...

Va să zică, şi-n casa asta, coada dracului poate găsi o gaură pe unde să se strecoare! Va să zică, nu-i chiar aşa de ermetic închis cuibul Morarilor!

Curios! Un presentiment vag şi trecător, că şi sufletul Morăriţei ar putea să aibă vreo portiţă deschisă, îl întristă la început. Dar se miră singur de acest simţimînt neaşteptat şi atît de absurd în împrejurarea în care se găsea. Iar cînd se află diaintea canaturilor albe şi înalte ale uşii cu îngeraşi ce varsă coşuri de flori roze, plutind pe nori albaştri deschis, redeveni complect *el*. O dori ca şi pe celelalte, la fel de prefăcută, şi de perfidă. O dori uimită în faţa îndrăznelii lui, căzînd fulgerată de teamă şi de admiraţie; o dori strigînd de patimă cu gîndul gol de orice imagine a Morarului, dacă nu, cu imaginea unul Morar înşelat, nepricepînd nimic, caraghios.

Şi inima lui îi bătea ca un pumn pe cînd gîndea astfel; în vreme ce, totuşi, cu nespusă atenţie, examina clanţa uşii şi gaura cheii.

Cu mare migăială izbuti să clintească fără zgomot astupuşul încleiat de vopsea al broaştei; cînd îl dădu într-o parte, cheia înfiptă pe dinăuntru îşi arătă călcăiaşul picnit de rugină, oprind orice vedere şi tăind nădejdea oricărei strategii.

Dar Manaru nu disperă. Era ca într-o inerţie de acţiune, aşa că ideile noi îi veneau în creier ca verigile unui lanţ învîrtit de scripet; şi veneau de-acolo, din fîntîna gîndului, prefăcute gata în fapt.

Începu să bată uşor tăblia canatului, subţiindu-şi vocea:

— Cucoană! Cuconiţă!...

— Se auzi dinăuntru ceva, o mişcare a patului şi apoi un cuvînt neînţeles, bolborosit. Manaru îşi cîntări iarăşi mişcările şi începu: toc! toc!

— Cucoană, cuconiță!

Acuma se auzi distinct:

—Tu ești, Dumitro?

— Eu, cuconiță.

— Cine e? Ce vrei, frate, ce te-a găsit?... Hai, intră odată...

A, va să zică ușa nu era încuiată! Manaru o și repezi în lături și pentru a nu da nici o secundă de reculegere celei culcate, nu mai stătu să contemple efectul negîndintei lui apariții. Dintr-o dublă săritură fu lîngă pat și în clipa următoare bustul ce se ridicase instantaneu, într-o simplă cămașă, al Morăriței spăimîntate, se frînse sub greutatea vijelioasă a pieptului său. Lupta corp la corp se încinse din nou și deveni din ce în ce mai violentă din amîndouă părțile.

O greșală a ei, încercînd o mișcare disperată, fu pentru dînsul un punct cîștigat. Atunci ea gemu:

— Lasă-mă... nu acuma... acuma nu se poate... Singură te voi chema...

Cînd se ridică triumfător, ea rămase în aceeași poziție lubrică, nerușinată. Părea că nu se mai sinchisește de nimic și chiar Manaru se miră de atîta nesimțire. Ea ținea ochii încleștați și tremura. El o acoperi. Ea izbucni atunci într-un plîns fără lacrimi, un șir de vaiete lungi, zugrumate, care apoi încetară sau mai degrabă se-năbușiră în gîtul ce sforăia sub apăsarea lor.

Manaru o mîngîie: nu va ști nimeni! El a sărit prin dos și nimeni nu l-a văzut. A pîndit numai ca servitoarea să plece în piață, așa că nici ea nu știe nimic. Cînd va fi să se ducă și el mai tîrziu, căci acum putea bate la ochi, îi va deschide singură. În sfîrșit, nimeni nu știe și nu va ști nimic, afară de cîne cu care a dus o luptă strașnică, grozavă, corp la corp.

— Aveți un cîne, doamnă, scumpă doamnă, într-adevăr că vă seamănă... Haide, lasă, nu mai plînge, la toți s-a întîmplat... și mie... ia pipăie-mă... am niște cornițe mici... înțelegi, mă durea să știu că mai există cineva, în orășelul ăsta al nostru, lipsit de astfel de podoabă... Acum pot să dorm liniștit... Uite... Am să-mi chem nevasta... o iert... nu vezi... fapta dumitale de-acuma are o înaltă semnificație morală: aduci pacea în familii... Fiind cu toții la fel, nu mai avem ce să invidiem...

El trăncănea înainte, jumătate glumeț, jumătate serios. Glumea ca s-o îmbuneze pe ea și s-o potolească, dar singur se minuna de cît adevăr cuprindeau spusele lui. Ea continua să plîngă. Însă din ce în ce mai tăcut și din ce în ce mai dureros. Nu se mai împotrivi la nici una din mîngîierile lui, nici chiar cînd ele deveniră dezgustător de îndrăznețe. I se lăsa ca o cîrpă pe care poți s-o întorci în toate chipurile. El înțelese că aceasta este începutul îmblînzirii. Plînge, dar se lasă! Mîne se va lăsa zîmbind, iar poimîne rîzînd cu hohot. În sufletul lui coborîse acum o pace fără seamăn, ca un răsărit întîrziat de lună pe întinderea de mult adormită. Și îndată imaginea Frosicăi îi apăru în minte. Îl cuprinse un dor puternic de dînsa; o va chema! Chiar o și văzu în închipuire, apărînd dinainte-i înfricoșată și tremurătoare. Păstră mai mult sub pleoapele închise această imagine, înfricoșată și tremurătoare. Se închipui vorbindu-i cu voce grea, chemînd-o mai aproape; și ea căscînd ochii mari — frumoșii ei ochi negri — cînd, în locul loviturii, mîna lui se va lăsa mîngîietoare pe frunte-i... Dorul abia răsărit se preschimbă în dorință aprigă, arzătoare. Femeia de alături nu-i mai spunea nimic. Ce poate să spună o femeie mai mult decît alta? Se ridică și politicos o sărută pe frunte. O întrebă dacă trebuie să treacă în odaia cealaltă, cît timp ea va chema servitoarea, ca el să poată ieși, fără cumva s-o întîlnească. Dar Morărița nu-i răspunse nimic; ea plîngea necontenit, din ce în ce mai aspru și mai zugrumat. Se întoarse cu capul în perni și acolo înăbușea sughițele care-i cutremurau tot corpul.

Manaru ridică din umeri, salută respectuos. Ieși prin ușa cea mare de la stradă; de ce n-ar fi fost văzut... de ce să nu se știe de toți că *totul e unul și același?*

Înainte de a deschide ușa, se gîndea: „Cu cine m-oi întîlni? De-ar fi Măruntache, el e gura cea mai spartă“... Dar nu era nimeni... Numai în zare, dea-

supra caselor, pe profilul abia desemnat al dealului albastru, înecat în nelămuritul depărtării însorite îi apăru deodată, mare cît luna, la răsărit, chipul mustăcios și crispat, cu căciula cît un turn de biserică, al călărețului decapitat. Manaru se opri cu ochii măriți. Apoi rîse vesel și vedenia dispăru. „Hm, ce-o vrea ăsta, de-a început să se țină după mine?“ glumi fără a putea alunga din urechi gîlgîitul monoton al plînsului Morăriței. Dar îndată ridică din umeri ca dinaintea unei gîndiri absurde.

Fu o firavă și trecătoare închipuire.

Manaru umblă prin toate părțile tîrgului, pretutindeni purtînd cu sine icoana Frosicăi. Degeaba, nici una din orașul ăsta nu face cît dînsa! Chiar astăzi trimete docarul s-o aducă...

Numai la bărbier văzu în ce dezordine se află. Fața galbenă, unsuroasă, ochii obosiți, părul încîrlionțat în inele mărunte, lipite de sudoare, hainele boțite, cu urme de noroi uscat. Se duse acasă și porunci să se ia așternutul din biurou și să se pregătească dormitorul, ca înainte. Spuse să i se scoată pijamaua și papucii, de care nu se mai servise de aproape un an. Dorea să primească pe Frosica echipat complect de casă. Iar vizitiul primi ordin să pună îndată caii și să plece.

Pînă să se mai aerisească dormitorul, ieși iar în oraș.

Locomotiva mai aruncă în aer trei țipete scurte; ajunsese în gară. Manaru se-nveseli și mai mult; începu să bată darabana în fierul înflorat al porții și, din gît, surd, aproape în gînd, imitînd trompeta, intonă marșul de bună venire.

Dar mîna îi rămase deodată suspendată: i s-a părut sau parcă s-a zguduit ceva în aer, încă o dată și încă o dată... Dar de auzit n-a auzit nimic; desigur vreo părere; halucinații ale spiritului obosit! (Ca și capul de pe cer, cu căciulă țurcănească.) Lasă numai să treacă Moraru, numai o zdravănă strîngere de mînă... Și pe urmă se va întinde cît e de lung și cît e de lat în somn adînc, potolit, în somn grozav de adînc!...

Acolo, în piață, parcă e ceva; lumea se agită. Iată-i cu toții se opresc în loc, se strigă, se adună și pornesc în grupe, dînd din mîni. Fluierături rupte și repezi de alarmă... „Ce s-o fi întîmplat? Aha, trece Moraru! E pe jos și duce la subțioară pachetul de carton, *tîrguieli pentru ea.* Bată-te să te bată, Morarule!“

— Hai noroc, Morarule!

— Noroc, Manarule!

— Veniși?

— Venii.

— De la București?

— De la București.

— Ce crezi? Iese? Ai pregătit terenul?

— N-avea nici o grijă... numai un bob zăbavă...

Moraru se îndepărtează zîmbind fericit ca întotdeauna. „E obosit săracul de-o noapte nedormită și totuși ce fericit se îndreaptă spre căsuța lui. Săracul, bietu Moraru... E timpul să facem nani, boier Manarule...

Manaru se întinde și cască și totuși nu se grăbește să intre. Petrece cu ochii pe Moraru pînă cotește în piață și bate darabana pe gînduri în poartă. În gura pieței apare acum moș Mitrică Dranovete; Manaru bate înainte darabana; se întrerupe să se întindă și să caște. Și pe urmă iarăși bate; marșul de bună venire.

— Să trăiești, boier Manarule.

— Bună ziua, nea Mitrică.

— Ori auziși ce se-ntîmplă?

— N-auzii nimic, nea Mitrică.

— Păi, nevasta lui domnu Moraru.

— Ei, ce-i cu ea?

— Se împușcă adineaori.

— Ce spui dumneata?

— Se împușcă adineaori... Or glumești, n-auziși?

— S-a împușcat?

— Păi cum, săraca... trei gloanțe.

— Ce vorbești, domnule... cînd, nea Mitrică?

— Uite acum, nu sunt nici cinci minute... Tocmai aștepta pe bărbatu-său de la București, și cînd fluieră trenul în gară, haid și ea: pac, pac, pac, trei gloanțe... păi cum... Păi să trăiești, cu bine... Dacă vrei, du-te și dumneata d-o vezi.

Și moș Mitrică trecu înainte, făcînd semnul crucii și minunîndu-se: „...Păi cum, trei gloanțe... Doamne păzește"...

. . . .

În piață fierberea creștea. Așa ceva nu se mai întîmplase de foarte multă vreme, dacă s-o fi întîmplat cumva vreodată aici în orășel.

Manaru trecea palid de la un grup la altul. Însă tot ce comentau oamenii ăștia strînși în pîlcuri zgomotoase nu i se putea deloc lega în cap. Se pare că unul vorbea de ceva analog, petrecut mai demult, iar altul pomenea de-o oarecare teorie, presărată cu nume străine, răsunătoare. Mai încolo, Zambiloiu se agăță de el în treacăt, ca un bob de scai, rînjind cinic, cu o nuanță de necaz în glas.

— Asta ți-a scăpat, Manarule! (Zambiloiu regreta sincer, într-adevăr, după cum sincer urmărise și se bucurase de toate succesele lui Manaru, pe care le colporta prin ungherele tîrgului cu satisfacție copilărească.)

Îl goni cu o încruntătură de ochi.

Și întrebarea nemiloasă i se puse iarăși în cuget ca o pasăre rea ce ți se înfige în carne să n-o mai poți smulge. Cum a avut puterea asta... Iar aripele grele și negre se zbat zadarnic. Nimic, nici un răspuns. Să-i fi fost teamă de servitoare, să se fi temut că au simțit vecinii? O atît de mare putere pentru un atît de neînsemnat lucru... Dar, nenorocita, aparențele se puteau ascunde... dar nu începuse el s-o învețe ce trebuie de făcut... A auzit ea vreo vorbă din toate celea... ea nu asculta decît plînsetul ei... bocetul ei de moarte... Se jelea singură.

Acum Manaru nu mai aude decît vaietul acela fără sfîrșit de-acum cîteva ceasuri. Ce monoton și groaznic! Și uscat! Un plîns uscat! Parcă dăduse drum unui ocean ascuns, să curgă printr-o gaură de sfredel!

O moartă care plînge! Căci nu se poate să nu fi fost moartă chiar din momentul cînd o răzbise cu puterea lui. Într-adevăr, ce era părăsirea aceea de sine, cînd se bucurase pentru a doua oară și pentru a treia oară de trupul ei! Avusese un cadavru! Nu avusese

nimic!... Nimic, nimic... și cuvîntul acesta îi bate în ureche ca un dangăt interminabil de clopot crăpat. Fără urcuș, fără scoborîre... și la intervale largi... trist și vechi și pustiu... vechi de cînd cu lumea: nimic... nimic... de ce cînd cele trei fluierături... tocmai atunci... tocmai în clipele... nici măcar un minut, o secundă mai pe urmă.

— Dar ce are Manaru?

Mut și palid, el trece ca o fantomă printre grupuri. Abia se oprește lîngă unul și îndată a și pierit ca să răsară într-altul, de parcă-i reflexul unei oglinzi pe care un mucalit o smucește de colo pînă colo. Nu, nici nu vede pe unde merge; el s-a răzlețit de tot de lumea înconjurătoare, el merge în gîndul lui turbat, ca leul în colivie. Cei care și-l mai aduc aminte îl revăd în noaptea aceea, la „Grandiflora", cu Ramură în față, sub lumina renclodelor. În cearcănul roș al ochilor scînteiază oțelul teribil. Da ce l-a găsit?

— Regretă că i-a scăpat o frumusețe, glumește unul, dar toți întorc capetele, de parcă a căzut pe neașteptate ceva murdar între dînșii. Și glumețul retractează: Morărița a fost *o femeie!* Pe onoare că nu mai înțeleg nimic!

Ramură apare de după colțul străzii. E ca întotdeauna pudrat și elegant și parcă aduce de departe mirosul acela al lui, de săpun, sau de om care a isprăvit să se spele. E schimbat la față: și-a ras mustățile lui galbene-roșioare, ca două pitulici muiate în vin ruginiu. Îi stă desigur mai bine așa, cu fața grasă, rasă din proaspăt. Dar nimeni nu observă nimic. El e puțin înțepat de această nebăgare de seamă. Toți par preocupați, consternați, dau din mîini violent, toți deodată. Ce dracu i-a apucat?

— Dar ce s-a întîmplat, frate?

— Uite, ăsta nu știe?

— Cum, tu nu știi, n-ai auzit?

— Nevasta lui Moraru...

— Morărița... de...

— Ei, ce-i cu ea? A fugit?...

— Și-a tras trei gloanțe.

— A murit?

— O, ho!...

— Ce vorbiți? Păi de ce, domnule?

Ramură respiră ușurat; acum putea și el să-și explice cum nu se observase tăierea mustății. Pe urmă dădu din umeri și ridică ochii în sus. Era un albastru atît de dulce sub soarele acesta potolit, că simți pacea lui îmbibîndu-i-se în suflet, ca o tinctură în piele. El aspiră profund licoarea începutului de vară și, la senzația lui plăcută, domoli cu greu o mulțumire ascunsă, care-i gîdila buzele. Într-adevăr, pactiză el cu propria lui conștiință, ce să nu dăm cărțile pe față; nenorociri de acestea rare mai vin din cînd în cînd să-ți mai arăte că viața de toate zilele, cu micile ei neajunsuri, nu-i chiar așa de groaznică, precum, iacă, se arată uneori. Poate, fără întîmplarea asta, n-ar fi băgat de seamă cît de frumos e albastrul cerului astăzi, iar foamea care-l devorează ar trece neprețuită, ca o necesitate banală și dobitocească. Biata Morărița! A încercat într-un rînd să-i facă puțin curte, dar a văzut că-și pierde vremea degeaba. Ispititoare femeie, cu adevărat! Încolo, ce-l privește pe el, ce poate să-l privească! Atît numai; păcat de ea, era frumoasă...

Și se uită întrebător la Manaru, care se apropie dus de neîncetatul cuvînt din minte. „Ce ne privește..."

Manaru s-a oprit la cîțiva pași și-l țintește cu ochii ficși și metalici; și tace; și e o amenințare teribilă în tăcerea lui. Și Ramură tace; el ar vrea să-i spună glumeț: „Ce-i, măi, ce te uiți așa la mine, de parcă ai sta să mă mănînci?" Dar nu știe de ce, i-e cu neputință să-și compună o figură glumeață și cuvintele i se topesc în gît.

În cele din urmă, în tăcerea ce se lăsase, vocea lui Manaru pronunță clar și cadențat ca orologiile turnurilor în nopți:

— Morărița s-a împușcat; ai auzit?

— Da, am auzit, răspunse Ramură ferindu-și ochii de sub puterea ochilor lui Manaru.

El ar mai fi vrut să adauge: „Ei, și ce ne privește!" însă fără să-și dea seama cum, începu să simtă deodată că este o legătură strînsă între el și moartă, cu toate că n-ar fi putut spune care.

— Cu trei gloanțe de revolver.

— Cu trei gloanțe...

Manaru privește tulbure la cei din jur și i se apropie de ureche:

— Înțelegi, atunci, unde am fost de dimineață?...

— Înțeleg, făcu Ramură mașinalicește, căscînd ochii mari, căci nu înțelegea nimic.

Manaru se apropie și mai mult de dînsul, îi trecu mîna pe după gît și-l scoase afară din grup. Părea foarte încurcat.

— Uite ce... te rog... dar sincer... Îl ținea de gît prietinește, ca și cum i-ar fi vorbit de-un lucru fără însemnătate sau cel mult de-o afacere oarecare... spune-mi: *ea* s-a... împotrivit...

— Cine?

Manaru ridică din umeri plictisit:

— Frosica! spuse el, cu un ton care adăuga de la sine: „Ce mai mă întrebi?..."

Ramură îl cerceta lung și timid. Și nu știa cum să înceapă. În orice caz, situația era caraghioasă, îi venea să zîmbească, dar pe creieri i se așezase zăbranicul unei presimțiri.

— Din două vorbe! reteză scurt aerul Manaru.

Dacă i-ar spune că nu s-a apărat deloc, cum a fost într-adevăr, l-ar jigni, desigur. Și nici nu l-ar crede... Afurisită împrejurare!

— De ce nu răspunzi?

Se hotărî:

— Ce întrebare? Desigur că s-a apărat... ca orice femeie...

— Va să zică, nu s-a apărat?

— Ba s-a apărat, de, ce să zic...

— Mult, mult?

Pauză de scurtă, dar adîncă gîndire, de ochi care se întrestrăpung pînă-n obscura vizuină a cugetului celui mai ascuns. E, cum ar putea să spună, că s-a împotrivit așa, de formă? ... Odată ce-a apucat-o pe calea asta? În orice caz, asigurîndu-l, mîndria lui nu poate fi decît gîdilată... și, fără îndoială, împăcată...

— Auzi ce te întreb?

— Mult, desigur...

— S-a zbătut, a strigat, a amenințat cu revolverul? Spune, ce stai? răcni deodată Manaru, bătînd nervos din picior.

Ramură crezu că o ieșire bruscă l-ar scoate mai de-a dreptul din penibila încurcătură și ar aduce la realitate pe nebun. Încercă deci, fără a mai sta mult pe gînduri, dar glasul îi tremură.

— Ia lasă-mă în pace, măi. Ce te-a găsit? Astea sunt lucruri care nu se spun...

Făcuse chiar mișcarea de desprindere și ochii lui fugiră după curaj, înapoi la grupul care-i privea nedumerit. Dar Manaru îl înșfăcă numaidecît de braț și dintr-o smunciturä îl aduse cu nasul drept în nas.

— Ai să-mi răspunzi, aici, pe loc! mîrîi el cu vocea scăzută. *Ea* de ce n-a tras?...

— Foarte simplu: pentru că nu avea la îndemînă...

— De ce n-a tras pe urmă... pe urmă... rînji Manaru, arătîndu-și colții.

— Ce vrei să-ți răspund?... ridică din umeri Ramură și ridicatul acesta din umeri, de om gras și satisfăcut, de don Juan nepăsător și fără răspundere, îi pecetlui osînda în ochii injectați ai celuilalt.

— Ah, ți-ai ras și mustățile! răgi el răgușit, ca și cînd acest ultim amănunt ar fi fost hotărîtor.

Și înainte ca Ramură să se dezmeticească din stupoarea în care îl cufundase acest bizar dialog, mîna lui Manaru se înfipse în gîtul alb și gras. Se clătinară și se rostogoliră. Ramură bolborosea ajutor, astupat, cu ochii holbați, care păreau să spună: „Am mințit, nu s-a apărat deloc!" Dar Manaru strîngea.

Ceilalți se repeziră, îl apucară de subțiori, de mîni; era cu neputință să-l dezlipească de corpul de care se încleștase; iar brațele învinsului se bălăbăneau în aer. Și ochii bulbucați dădeau afară lacrimi mari, rotunde, opale, de parcă Manaru strîngea de-o beșică pe care voia s-o stoarcă de ultimele picături.

— Puneți mîna, domnilor, ce stați?

Strigau astfel cei mai din urmă. Căci era într-adevăr curios cum o grămadă de oameni să nu poată

să-i despartă. Și cu toate astea, cei mai apropiați își dau zădarnic silința. Toate brațele apucaseră și trăgeau vînjos de brațele lui Manaru. Dar, Doamne, parcă nu puneau prea mult suflet. După cum nici cei din urmă nu puneau parcă destul suflet în îndemnurile lor. Ei strigau, făceau gura mare și gesturi largi, dar fiecare simțea că larma asta nu era decît de formă. Orășenii aștia tihniți, excitați de cele trei gloanțe ale Morăriței, voiau în adîncul cugetului lor lucruri mari, evenimente catastrofale. Însă laolaltă, în văzul și auzul general, ei se agitau și se indignau:

— Dar ce fu astăzi, domnule?

— Puneți mîna, *domlor*, acum stăm de filosofie?

— L-a omorît?

— Mai gata... și uite, domnule, cum stau...

Erau într-una cei din urmă, care stau ca pe spini; ei vreau să se termine odată.

Și, într-adevăr, se termină. Brațele lui Ramură se desfăcură cruce; figura umflată și învinețită holbase ochi mari de spaimă și de întrebare: Cum, atîta lume în jur, și totuși să fie omorît, așa pe încetul... poate că era o înțelegere.

Manaru se ridică galben, zburlit...

— Ce, s-a terminat? întrebă el uimit.

Și se plecă iarăși, punînd urechea pe pieptul întinsului la pămînt.

— Ei, asta-i bună... Puneți mîna, domnilor... Ce stați ca idioții?... Respirație artificială... și în glasul lui era ca o ciudă pe imbecilii aștia, care-l lăsaseră să meargă așa departe.

Singur îi luă mînile și începu să le ridice și să i le lase în ritm, ca pe mînerele unei pompe.

— Nu, figura asta era rezervată Frosicăi! se scuza el celor de față, pompînd zadarnic viață în trupul stîns pentru totdeauna.

Manaru mergea repede spre biroul poliției. Drumul duce pe șoseaua județeană, apoi cotește spre biserică, pe strada Sfîntul Ilie. El venea ca o vijelie, în pas gimnastic, cu capul gol — căci pălăria îi căzuse în luptă — cu părul vîlvoi. Lumea privea cu teamă

această arătare grăbită, care creștea pas cu pas, dîrză și amenințătoare. Cravata într-o parte, hainele în dezordine, părul ridicat în coarne și-n cornițe, răsucite de vînt, lovindu-se unele de altele, albul ochiului stricat de firișoare sîngeroase, călcătura solidă din plin, făcînd să dîrdîie tarabele cu căciuli întinse pe șanuri și stacheții orizontali bătuți cu cuie încovoiați de greutatea cojoacelor atîrnate.

Cînd coti spre biserică, țignalul energic al comisarului îl ajunse din urmă. Manaru văzu țipetele ascuțite ale fluierului întrecîndu-l, ca două ascuțișuri de suliți de-o parte și de-alta. Și îndată, din toate părțile, țîșniră sunete ascuțite de țignale. Păreau că se întretaie ca fulgerele, căutîndu-l prin cotloane și prin văzduh. Erau atît de prelungi și de sfîșietoare țipetele acestea, că Manaru simți deodată vîntul hotărîrii, care-l ducea încoace, răscolindu-se pe loc, de parcă și-ar fi schimbat brusc cursul. Cum, să fie adevărat că de-acum, din clipa asta, nu se va mai mișca așa cum va vroi el, că alții vor hotărî de drumurile lui? În inimă și-n tot corpul i se făcu deodată gol: picioarele continuau totuși să-l ducă înainte. Și așa, fără să știe singur cum, se trezi în grădina de cruci și morminte a vechiului cimitir. N-a vrut să fugă, dar nici să se închine, cum a depus mai pe urmă la cercetări, neștiind ce altă explicație să dea acestei curioase abateri din drum. A vrut, o clipă numai, o ultimă clipă de libertate, în amintirea trecutului fericit și zburdalnic, care acum se închidea cu lacăt greu, să revadă icoana aceea a iadului, ce-l uimise atît în copilărie, zugrăvită cu puțină știință și cu multă fantezie pe păretele bisericii, dedesubtul edenului, cu coline pînă la glezne și cu copaci pieptănați regulat, pînă la genunchi, de unde Adam și Eva erau fugăriți de paloșul Arhanghelului sub ochiul lui Dumnezeu, răzbătînd crunt și fioros prin triunghiul infinitului. Cu zvîcneli repezi de inimă, socotind după ureche timpul cît îi mai rămînea, din dreptul unde tropoteau acum cizmele greoaie ale agenților pînă la poarta cimitirului și de acolo pînă în pridvorul, unde se găsea, al bisericii, el împărți în intervale egale tot patratul ocupat de infern pe zid, începînd de la mîna ce cumpănește balanța cu suflete și pînă-n colțul opus unde un Scaraoschi de culoarea castanei tronează, rîzînd de satisfacție, pe falca de jos a unui monstru uriaș cu gura ferăstruită și cu ochi sîngeros, aducînd la seamăn cu capul de știucă.

Agenții îl înconjoară tocmai la imaginea din mijloc, pe care o căuta și care-l tulbura odinioară mai mult, în copilăria depărtată, încropindu-i sîngele și făcîndu-l să vîjîie, a unei femei pe care doi draci o țin chincită pe pirostii, astfel ca flăcările pedepsei să-i mîngîie, cu limbile lor arzătoare, izvorul de plăceri și de vieți, prihănitul izvor al vieței.

Agenții dau semne de nerăbdare; văzînd că zăbovește, îl invită politicos. El trebuie să se urnească și pornește, ducînd cu sine, în creierul aprins, imaginea Frosicăi pe pirostiile infernului. Vai, dacă mai aștepta puțin, dacă mai avea cît de puțină răbdare, barem pînă după-masă! Și se închipuie așteptînd-o în antreu, ducînd-o în culcușul pregătit din nou, dezbrăcînd-o în mîngîieri și cuvinte dulci și obscene, ca pe-o mult așteptată amantă, și zugrumînd-o în clipele plăcerii, încetul cu încetul, făcînd-o să expire în spasmul suprem. Dar nu e mulțumit nici de imaginea asta și închipuirea lui scormonește acum alte născociri mai groaznice, cu pirostrii de foc, cu clește înroșite, în vreme ce, înconjurat de agenți, urcă treptele șubrede ale secției de scînduri roase, cu noduri ca bătăturile picioarelor bătrînești.

Și îndată totul se șterge dinainte-i, totul se umple de văzduhul gol, și pe geana orizontului apare capul tăiat și fioros, plutind încet și galben ca un astru al iadului.

FRIGUL

Ea privește soarele cum se îneacă în propriul lui sînge; ceva grozav și sfîșietor parcă se petrece la hotarul amurgului. O luptă crîncenă între titani, mută și încordată, iar sîngele țîșnește pretutindeni pînă-n mari depărtări, pînă jos sub fereastră, pe toată întinderea de omăt. Tot zidul trebuie să fie împroșcat cu sînge și chiar pe fața ei trebuie să lucească reflexul roșu.

Sîngele sfîrșitului sfîrșiturilor.

Un soare răpus, zburătăcind ca un vultur rănit, înălțîndu-se doar ca să mînjească de sînge, pînă-n fantastice depărtări, dezolate peisagii de zăpadă eternă, pe care nici un vînt de primăvară n-o va mai sufla înapoi spre norduri; iar duhul înghețului biruitor coborînd mut și întunecat, aproape, tot mai aproape... Straniu și tragic amurg, încremenit peste veci de veci.

Azi-dimineață, cînd a primit scrisoarea *poruncitoare*, a ieșit afară; avea nevoie de aerul rece și limpede. Oameni de-ai curței adunați într-un loc rîdeau tare; la apropierea ei, s-au îndepărtat cuviincioși, ducînd o pasăre tăiată în mijlocul glumelor. În urmă-le a rămas sufletul roșu al orăteniei întins pe zăpadă. Întîi s-a gîndit că poate fi doar o întîmplare, dar mai apoi a avut multe clipe în minte ideea că sîngele fiecărei ființe ucise ia forma celui mort. Umbra cea din urmă.

Însă nici aceasta și nici culoarea de cireașă a omătului stropit cu licoarea vieței n-au spăimîntat-o; numai cînd colțul plicului din buzunarul paltonului i-a înțepat degetul, atunci ochii i s-au zgîit deodată, căci au văzut, într-o urmă de ciubotă, o pojghiță mică de sînge înghețat. A simțit atunci în obraji toată asprimea iernei și s-a întors în casă, hotărîtă să trimeată înapoi ștafeta: „Nu se poate. Pentru nimic în lume..."

O, de-ar fi fost vorba de oricît sînge vărsat, de oricît sînge proaspăt și cald, puțin i-ar fi păsat... dar pojghița aceea... înghețul... frigul. Frigul. Dihania asta mare și nevăzută ca zarea, cuprinzîndu-te pe nesimțite, strîngîndu-te în aripele de gheață...

Ea o cunoaște de mult... își aduce aminte... odată... ningea... pe atunci n-avea șoșoni... era în vremuri de război și trebuia să aștepte la șir, dinaintea unei brutării. Ghetele subțiri se scofîlciseră, iar vîrfurile apucaseră în sus... degetele de la picioare parcă nu erau ale ei și parcă se înfipseseră în picioare ca niște cuțite...

A fost totul parcă un vis; un basm. Însăși venirea lui Mircea, puternicul, bogatul, pînă și cu numele de poveste, a fost parcă tot ceva de poveste, parcă n-ar fi fost deloc...

Dar senzația aceea a contractărei lente și persistente a oaselor, înfipte ca niște corpuri străine în corp, a rămas...

Iar mai apoi, într-o gară, bătrîna aceea văietîndu-se în gerul dimineței și tropăind greoi din bocancii de fier i-a amintit brutal că o simplă învîrtitură mai înainte sau mai înapoi a norocului, și povestea n-ar mai fi fost într-adevăr. Bătrîna pe semne aștepta un tren mai sărăcăcios, care avea să treacă mult mai tîrziu, iar acum privea cu jind la aburul cald ce ieșea de subt vagoanele lungi și vopsite proaspăt. Uneori norul de aburi o cuprindea și ea-și scotea mîinile încrucișate prin mînecile largi ale zeghei, ca să primească larga răsuflare a căldurei vagonului de bogați. Pe urmă trenul s-a urnit, gara cu bătrîna a rămas în urmă și trenul s-a înfundat sub bolta joasă și sură a unui cer aspru

și fioros. Pe cîmp, arbori zgribuliți erau strînși cobză în lanțurile albe și înflorate ale gerului; era un întreg convoi de copaci cocoșați și striviți de cătușele zeității sălbatice — păreau mînați din urmă de nevăzuții oșteni ai aerului cu cnuturi grele de vînt, amarnic și necăjit pohod.

Pe urmă imaginea dusă spre fundul compartimentului de ochii fericiți brusc se strîngea; aerul se cobora și mai mult, orizontul se strîmta, văzduhul îmbîcsit de alba funingine a gerului se făcea totuși cu atît mai întunecos, trenul pierdut în sinistrul tunel de gheață alerga acum cu ultimele puteri ale căldurei din căldare spre fundul peșterei cu aspre și răcoroase reflexe, unde trona zeitatea înghețului, suveranul nemărginitelor puteri care mînau încoace, răzvrătită sau resemnată, toată suflarea luminilor.

Ea se cutremurase atît de tare, că bărbatu-său începuse s-o cerceteze cu ochi curioși. Dar de sub canapea, susurul lin și înviorător al caloriferului o readuse la realitatea apropiată. Privise cu mulțumire semicercul cu indicații, pe care regulatorul era așezat la punctul „cald". Apoi ridicase ochii spre cele trei becuri din tavan care arseseră toată noaptea, se simțise în mijloc de confort și civilizație, iar auzul i se desfăta de rîsul călătorilor din compartimentul vecin, care izbucniseră într-un haz strașnic, cu gînd departe de îngheț și de sfîrșitul lumei...

O, acum, cînd își amintea toate acestea, se simțea atît de bine în iatacul mare, cu geamuri spre apus și miazăzi. În soba de teracotă, înaltă cît un monument, trosneau sălbatec crecile pădurei, pe care o știa imensă dincolo de curți, spre miazănoapte. Divanele mari și moi păreau, între sulurile de la capete, poale de gospodină întinse îmbietor de mîini gigantice. E într-adevăr atît de cald și de bine aci, în semiobscuritatea asta dulce, fulgerată ades de jocul flacărilor din gura de Moloch a căminului, că răspunsul nu poate fi decît unul.

Oho, s-a făcut tîrziu și trebuie într-un fel să răspundă: „Nu". Atît. Un „nu" mare scris pe o pagină

întreagă... Ba nu, să scrie lămurit, așa cum e de fapt. Mircea poate și-a modificat, cum se întîmplă adesea, cursul călătoriei. Iar noaptea — doar e știut — în fiecare noapte se dă drumul din lanțuri la cei patruzeci de cîini, care nu-și cunosc nici măcar stăpînii...

Trebuie, trebuie neapărat să răspundă. Iacă, uitase de cei patruzeci de dulăi, care pînă spre ziuă mișună în jurul conacului! Numai slujitorul care n-are decît grija lor îi mai poate stăpîni... Doamne, cum a putut să uite tocmai un lucru așa de important... Dar se miră cum el a putut să nu-și aducă aminte, doar a venit de atîtea ori la Mircea, iar Mircea niciodată nu aduce vorba despre bogățiile lui fără să nu pomenească de ferocitatea jivinelor sale.

...I-a văzut și ea în mai multe rînduri, pe toți grămadă, la lumina lunei. Mircea ținea mult să-i contemple alături de dînsa și să rîdă de năzdrăvăniile lor. Erau toți mari ca viței și stăteau ca lupii pe șezut. Se jucau mușcîndu-se prietenește, dar gemetele lor de plăcere erau adevărate urlete lugubre. Iar cîteodată răzbăteau din mijlocul haitei lătrături seci, clănțăniri fioroase. Îndată atunci săreau toți în picioare și se priveau mîrîitori.

Într-o noapte, Mircea a ieșit cu un bici enorm în mînă; l-a trosnit cu putere și toată haita a sărit ca arsă. Ea urmărea de pe fereastră; și întreaga haită s-a prăbușit asupra îndrăznețului. Zadarnic vocea lui cutremura temeliile nopței, zadarnic biciul plesnea ca bubuiturile de armă. L-a văzut lipindu-se poltron de zid; mîna mecanic împărțea lovituri în dreapta și-n stînga, dar răgetul lui a răgușit și s-a transformat în dureroase strigăte de ajutor. Au sărit oamenii curței, a fost vuiet mare... L-a văzut apoi intrînd galben, de parcă, în locul capului, îi pusese cineva un cap de ceară. Zadarnic încerca să-și țină dreaptă șira spinărei și zadarnic vrea ca pasul să nu mai dîrdîie ca la paralitici.

Slujitorii au intrat la porunci, dar el a păstrat multă vreme tăcerea, pentru ca să-și adune vorbele, care pe semne îi fugiseră din gît ca albinele din stup. Au răsunat atunci două feluri de pedepse: cincizeci

de bice de fiecare fiară și cinic condamnări la moarte. Execuția era să aibe loc a doua zi în faptul dimineței, iar osîndele capitale aveau să fie suferite de cei cinci dulăi bătrîni pe „care-i știa bine că-l cunosc și totuși au sărit la dînsul". Se plimba furios cu mîinile la spate, rostind sentințele și dînd amănunte asupra felului executărei...

Apoi deodată... o, cum și-l aduce aminte... se oprise cu ochii țintă la ea. Și atît de puternici erau, că ea a trebuit să și-i plece pe ai ei.

— Nu, să nu se împuște nimic, a zis...

Și după o tăcere:

— Mîine să se îndoiască porția de mîncare la toți cîinii; carnea să nu se mai frigă de acum înainte; iar celor cinci bătrîni, chiar să li se întreiască porția...

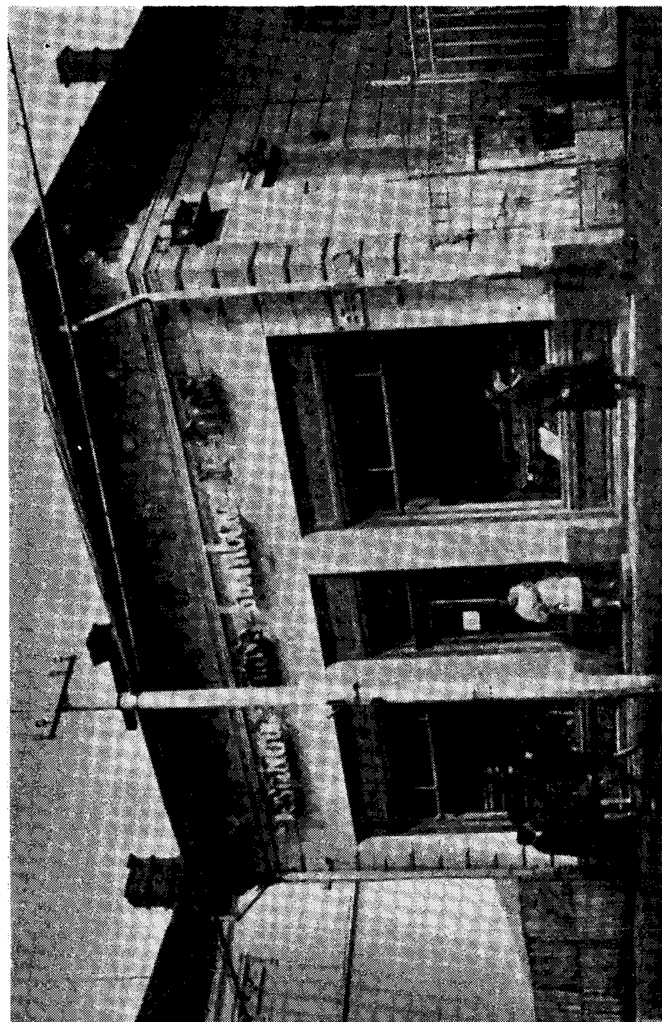
Cînd ea și-a ridicat privirile, nu se mai uita la dînsa. Fixa un colț al iatacului și părea că din nou a început să dîrdîie: ochii și figura și corpul lui întreg păreau că rîd... rîdeau într-adevăr și dîrdîia tot...

...Haide, trebuie să scrie, e foarte cu putință ca *el* să fi uitat. Sau să pună prea puțin preț pe furia javrelor. Sau să nu fi dat crezare lăudăroșeniei lui Mircea. Trebuia neapărat prevenit de pericolul ce-l aștepta. Mai ales că lipsa răspunsului ar fi putut-o socoti ca o încuviințare; poate chiar își închipuie că măsuri au fost luate ca intrarea să-i fie apărată.

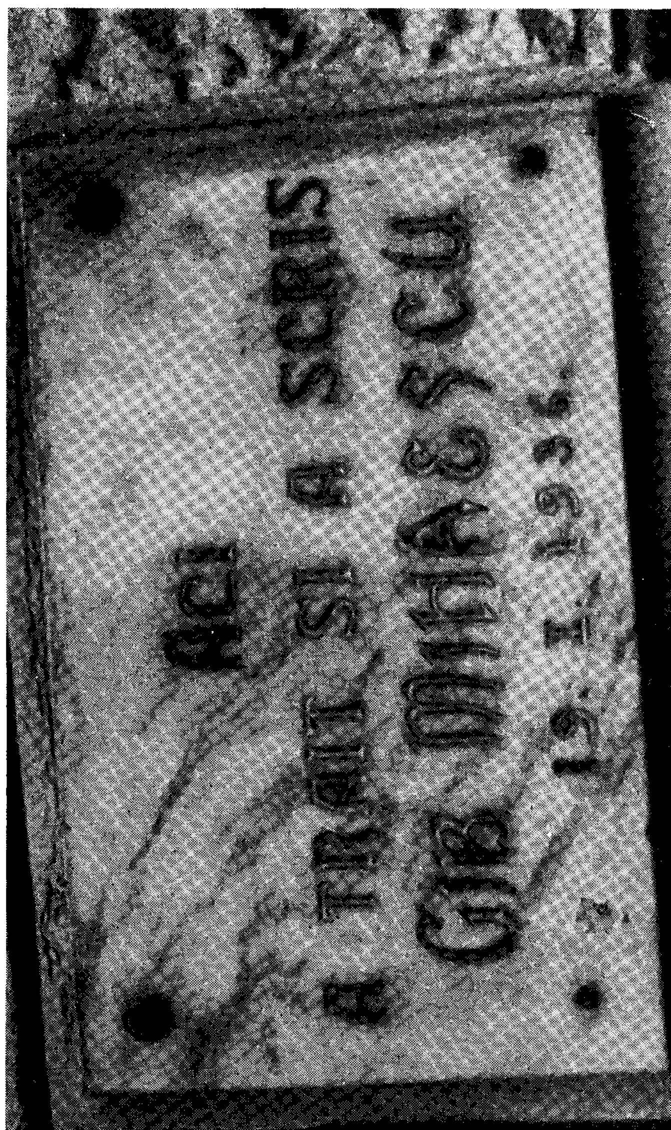
Biata minte nestatornică a lui Dinu! Necontenit vîrtej de gînduri, fantasme, planuri și iluzii...

Ea se dezlipește alene de soba monumentală, și pasul o duce fără grabă și legănat spre măsuța încrustată cu flori de ivoriu; și simte cum o adiere de tristețe se revarsă din ungherul ei ascuns spre celelalte ascunzișuri ale sufletului. Oare de ce? E limpede așa... Doară niciodată nu va putea să se întîmple...

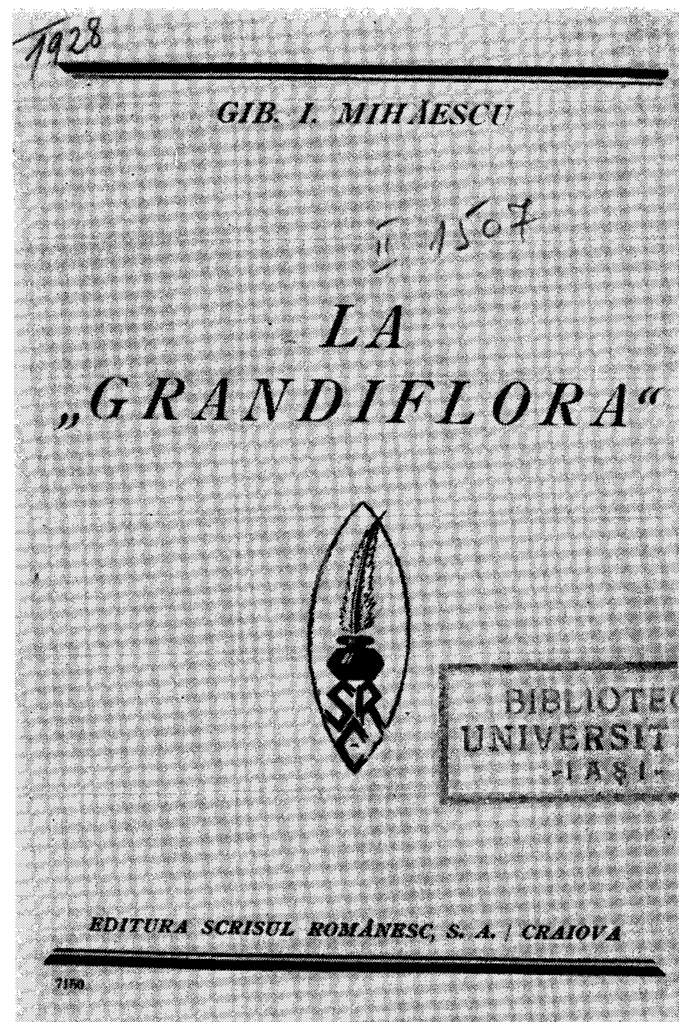
Scoate pe gînduri globul lampei. Niciodată. Și se lasă pe scaun fără să aprindă. Niciodată. Iar *totdeauna* frigul va rămîne numai acolo, afară, dincolo de ziduri. Gîndul cel nou o scutură din toropeală și flacăra chibritului izbucnește. Ștafeta va porni chiar acum călare; într-o jumătate de ceas va fi în oraș la prietena cea bună, tainicul regizor.

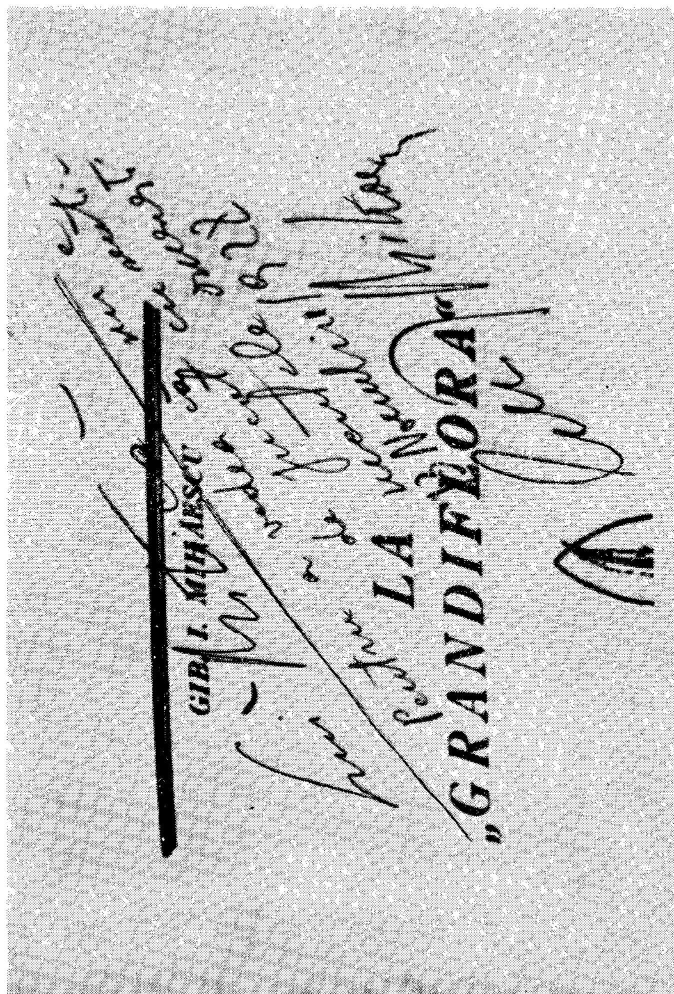
Casa din Drăgășani în care s-a născut Gib I. Mihăescu.

Placa memorială de pe zidul casei natale.

Coperta ediției din 1928 a volumului cu care Gib I. Mihăescu debutează editorial: *La „Grandiflora"*.

Un autograf al lui Gib I. Mihăescu în care subliniază semnificația morală a nuvelei *La „Grandiflora“* „Pentru a vedea că nu e de jucat cu sentimentele omenești“.

Și totuși... micul parc din față e unit cu restul curților doar prin poarta din dreptul terasei. Încolo toate celelalte sunt închise... iar dacă și aceasta...

Ea totuși a terminat scrisoarea. Trebuie să fie înțeles că niciodată nu va fi cu puțință să se împlinească un plan atît de îndrăzneț și absurd... Și apoi ea iubește mult pe Mircea... ceea ce nu-i place la el este doar grija asta de a o închide atît de strașnic... Numai atît doar... Și nici atît... căci dacă ar înch... dacă ar... dacă ar fi închisă și cea din dreptul terasei, jivinelor nu le-ar rămîne decît restul curților... Parcul ar fi liber de teroarea lor ...

De ce-a stins lampa așa de grabnic? Ca să vadă lucrurile astea care se potrivesc atît de minunat în rosturile gîndului. Slugile trebuie să fie acum la masă... iar abia mai tîrziu se dă drumul haitei...

Ea se înfășură în șalul mare și gros de mătase și iese afară. Negurile înghețate sunt încremenite în luciul lor straniu, copacii înalți sunt rotunzi și tufele de smeură și agriș susură tainic lovindu-și roada bogată de chiciuri; parcul e o dumbravă de argint peste care a început să se întețească adierea ce va face să cînte frunzele. Acum nu se aud decît slabe atingeri de foi zimțate și troznetul de atlaz al zăpezii sub pașii grăbiți și mărunți. Basmul nopții abia se pregătește...

A ajuns la poarta larg căscată: o smucește din gheața care i-a cuprins balamalele și o împinge în cadrul ei. Nu știe dacă trebuie să se mai necăjească și cu drugul; s-a ruginit într-atîta încît e cu neputință să-l mai clintească din înțepeneală. Dar nu e nevoie; poarta s-a cuprins prea bine în cadru și, uite, parcă s-a umflat deodată, că nu mai vrea să se deschidă... Oho, cîinii în nici un caz n-o vor putea urni...

Și se puse pe fugă înapoi înspre casă, iar șalul care-i flutură în urmă-i pare o pasăre neagră ce s-a luat după dînsa. Pe verandă se gîndește la dîra pantofilor; de la ultima treaptă și pînă unde noaptea nu mai lasă vederea, pe violetul zăpezii, urmele de pași par mai albe, mai luminoase, un covoraș alb întins pe pardoseala de mister. Sunt prea multe, prea amestecate ca să se distingă ale ei.

Intră, şi căldura o cuprinse în îmbrăţişarea ei dulce. „De amant", şopteşte ea şi clatină din cap cu tristeţe; e doar singurul amant care a îmbrăţişat-o şi de despărţirea căruia se cutremură. Singurul amant: căldura — o femeie... Însă aşa trebuie să fie şi îmbrăţişările *lui*, dulci, delicate, să pătrundă în corp prin toţi porii, pe nesimţite, aşa cum le întrevedea, de departe, ca în ceaţă, în tumultul îmbrăţişărilor sălbatice ale celui plecat.

Sufletul i-era uşor după fapta ce îndeplinise, încît corpul i se părea la fel şi avea senzaţia că pluteşte mergînd de la un scaun la altul, căci un neastîmpăr, căruia nu-i găsea rost, o făcea să-şi schimbe locul necontenit. Îl vedea necurmat pe Dinu, subţirel, cu înmlădieri de şopîrlă, atît de asemănător cu o şopîrlă, încît avea într-una toane de rîs, prevăzînd cum se va strecura de nebăgat în seamă, cum totul avea să se întîmple simplu, nu se poate mai simplu, că a doua zi va fi aceeaşi linişte şi aceeaşi odaie caldă, iar spre seară, acelaşi soare de sfîrşit de lume va arunca inutile şi decorative palori de bronz pe zăpada cîmpului. Totul va fi ca înainte, gîndea ea, căci uita, sau poate nu-şi da seama că dincolo de noaptea aceasta se cască lungul lanţ de prăpăstii ale nopţilor viitoare: şirag de privelişti din ce în ce mai ameţitor de frumoase...

Ea nu făcea acum decît să-şi rîdă de temerile ei de mai înainte; e o copilărie să-ţi închipui că viaţa are cotituri brusce ca în romane... O, altă dată, cine ştie... dar acum, el e atît de departe...

Acum era de tot întunerec în casă. Însă ea ştia şi cele mai mici obiecte unde sunt aşezate, încît vedea totul ca ziua. Luna avea să iasă mult mai tîrziu şi desigur el ţinuse socoteală de răsăritul lunei; el trebuia s-o ia înaintea lunei. Iar stelele răzbiseră cu atîta profuziune, că te aşteptai să acopere toată bolta într-o mantie de diamant topit. Fantoma stinsă a Vărsătorului se scufundase mai demult în oceanul suborizontului; iar acum, pe locul unde soarele îşi dusese agonia, cei doi peşti ai zodiacului căutau lacomi urma dispărutului. Ea le desfăcea obişnuită conturul din volbura pulberei de foc, căci singurătatea şi iatacul ei cu ferestre spre miazăzi şi apus o învăţaseră să citească bine în semnele fără clintire ale cerului.

Dar un zgomot brusc, care deveni pe urmă prelung şi tumultuos, o făcu să plece ochii din priveliştea de aur; ochii întîi se loviră de duritatea cumplitului întuneric şi se închiseseră parcă de durere. Pleoapele bătură ca aripi ce vor să-şi ia zborul şi înfruntă din nou puterea nopţei; zăpada strălucea viclean dedesupt, dar cînd ridică şi dintr-însa ochii, ei se loviră din nou de întunericul acela grozav. Atunci văzu închegîndu-se în bezna bulgări şi mai compacţi de bezna. Unul după altul veneau prin cer ca duhurile vrăjitoreşti. Se prăvăliră într-un iureş nebun spre poarta din dreptul terasei, parcă ar fi ştiut că acolo se petrecuse ceva. Ea se mută repede la fereastra de la miazăzi.

Cele patruzeci de fiare nocturne se abătuseră în crîncen asalt asupra porţei închise. Lemnul umflat rezista însă bine în cadrul gardului. Ei îşi dădură atunci tîrcoale unul altuia schelălăind prieteneşte. Îi vedea bine acum pe luciul zăpezei. Erau enormi şi licărul ochilor li se aprindea şi se stingea ca licuricii; smalţul cel alb al pămîntului le şedea de minune, îi prindea ca propriile lor blăni. Iar fiorul fricei, care i se prelinse lung şi cutremurător de-a lungul şirei, semăna atît de bine cu fiorul frigului, că amîndouă se confundară într-un tremur puternic, nepotolit. Eternul frig licărea în ochii jivinelor, în bizarele jocuri fosforice ale zăpezii, în luciul tern al planeţilor morţi de pe cer, în văpaia rece de diamant a stelelor zbătîndu-se de prisos, în îngheţul întunericului fără fund şi zare. Din tot infinitul ăsta covîrşitor, numai aici, lîngă soba a cărei înfăţişare i se părea acum mică şi umilă, era căldura şi viaţa. Iar ceea ce trebuia să se întîmple i se păru atît de apropiat, că scoase un gemăt de spaimă. N-ar mai fi vrut să se întîmple nimic. Ar fi vrut să se întindă pe divanul ei şi s-adoarmă, să se ferească în somn, ca în cel mai bun ascunziş, de orice întîmplare ar fi putut să survină. Să se trezească a doua zi în zori, în lumina soarelui *alb*, liberă de toate grijile şi de toate fricile.

Atunci veni de departe un lătrat de alarmă, furios şi tenace; şi îndată un huruit sinistru îi urmă şi întreaga haită cu clămpănituri seci, cu colţi mai albi ca zăpada, se năpusti de năprasnă spre miază-noaptea curţei, după zvon pesemne, acolo unde încep hotarele pădurei. Ea aştepta cu suflet strîns zgomotul care avea să urmeze şi care izbucni formidabil şi fioros, se dezlănţui fără chip de curmare. Ceva extrem de grav trebuia să se petreacă acolo, căci acum se auzi cornul de alarmă al slujitorilor.

În vaierul teribil care se stîrnise, pietricelele ce plouară în geam fură ca sunetele clopoţelului de argint în tumultul liturghiei. Soarta începea să se împlinească. Pentru că, fără voia ei, se văzu răsărind ca o fantomă, cît era de înaltă şi albă, în apa de plumb a oglinzei. La început crezu chiar că stă încă pe loc şi numai imaginea ei din oglindă, scăpată din legăturile firei, pornise spre ea s-o ia de mînă, s-o ducă; dar cînd trecu de oglindă îşi simţi corpul mlădios, ducîndu-i voinţa în foşnetul capotului de mătase albă.

Trecu antreiaşul. Deschise.

Şi *el* se înălţă pe treptele verandei înfăşurat în blana cenuşie, de culoarea nopţei însăşi.

— Du-te, du-te, şopti ea frîngîndu-şi mîinile. Pentru Dumnezeu, du-te...

Şi mîinile se răsuciră nervos şi fantastic îmbrăţişînd aerul rece:

— Du-te, şopti din nou plîngător... Nu înţelegi... nu vezi... *Frigul*...

Dar el rîse nepăsător:

— Acolo sunt oamenii mei! arătă el spre fundul nopţei. Ei au pornit toată larma, ca să-i atragă pe-ai voştri într-acolo. O, e un plan minunat... haidem, să ţi-l spun...

Şi-o cuprinse de mijloc, uşoară şi albă ca o fantomă.

Ea îşi lăsă atunci capul în jos şi chiar îl scutură ca să i se desfacă părul. Acum, pentru că el venise, ritualul trebuia îndeplinit pînă în cele mai mici amănunte. Din noapte, deasupra, Frigul care-o mîngîia cu degete reci, prin haina subţire, o privi rîzător şi sticlos prin miile lui de ochi.

Huietul de departe continuă tot timpul nebuniei. Cînd părea că se sfîrşeşte într-un colţ al hotarului, răbufnea îndată tocmai în colţul cel mai opus. El rîdea atunci şi-n noapte dinţii lui străluceau asigurător şi braţele ei se întindeau atunci lacome.

De două ori încercară să se despartă la uşa cea mare a antreiaşului, pentru a se înlănţui iarăşi şi a se înturna în sanctuarul păcatului. Ea fu aceea care i se anină de gît a doua oară, acum nu atît din iubire, cît dintr-o sfidare aruncată Neprevăzutului şi Frigului.

Cînd, în cele din urmă, el porni de-a binelea, ea numără, bătînd uşor cu vîrful piciorului în covor: una, două, trei, patru... el trebuie să fi şi ajuns departe... cinci, şase, şapte... o-ho, el e demult pe drumul gol şi e cu neputinţă de văzut cu haina lui de culoarea straniei lumini a zăpezii în noapte... opt... nouă... asta e tot... o clipă... cîteva... şi totul e repus în starea de mai înainte... şi iată, neprevăzutul ăsta, cu gravitatea lui tragică şi cu sloii lui imenşi învîrtindu-se de-a surda în nepătruns, păcălit cum ai păcăli un copil... din nouă bătăi de picior...

Dar de unde poate să vină frigul ăsta? Pesemne că uşa de la antreu s-a deschis singură... poate că într-adevăr el a uitat-o neîncuiată...

— Prea tîrziu amice, prea tîrziu îţi vîri nasul înăuntru, rîse ea frigului, pe care-l simţea curgînd pe sub canaturile uşei cesteilalte în iatac; o izbea atît de tare în fluiere şi-n gleznele calde că avu impresia curentului de munte, pe care-l treci vara cu picioarele goale.

Afară, dragul meu, afară! N-ai ce căuta în buduarul unei femei cu aventuri, îi spuse rîzînd din nou şi ieşi în antreiaş să încuie uşa cea mare şi să pună dedesubt sulul călduros de lînă.

Şi într-adevăr, în antreu, uşa cea mare era deschisă şi într-adevăr în deschizătura ei stătea nedecis Frigul, cu căciulă ţuguiată, cu haina verde îmblănită a isprăvnicelului, cu cizme înalte răsfrînte peste genunchi. Da, era însuş *Frigul*, căci mustăţile mari umpleau obrajii cu flori de promoroacă şi răzbătînd peste umerile-i solide, asprul duh al nopţei geţoase o privea cu milioanele de ochi.

Ea se dădu înapoi, amuțită de groază, și apariția o ajunse în iatacul în care încă plutea mireasma caldă a dragostei. Curajul îi reveni odată cu lumina lămpei, care se proiectă ironic pe înfățișarea de vechil. Căci nu era decît vechilul. Pe figură îi trecu atunci, ca umbra unui vîslit de aripă, tresărirea *așteptatei* dezamăgiri. Și ascunsă de rigiditatea, care deveni de piatră, a chipului, surîse în adînc înșelărei de-o clipă, ce-i surîdea la rîndu-i zburînd acum departe, ca un drăcușor șugubeț.

— Cum ai îndrăznit să pătrunzi aici?... și-n tot timpul cît pronunță aceste cuvinte se strădui ca vocea să păstreze aceeași asprime biruitoare din ochii și din trăsăturile ei.

Iar cînd sfîrși, auzi atît de firesc, că i se păru ca un ecou, răspunsul din care n-o surprindea decît vulgaritatea exprimărei.

— He, he... eu ca eu, că sunt de-ai casei, da boier Dinu, cum s-a rătăcit el tocmai de la oraș în odaia cocoanei și cum a nimerit-o el tocmai cînd a izbucnit tămbălăul...?

— Ieși...

Aștepta cu capul plecat ca el să execute, iar vîrful piciorului, care odată cu strigătul ei lovise atît de drastic în podea, se porni imperceptibil să puncteze iar clipele:... una... două... trei... „Și din atîtea poți păcăli destinul!" își spuse iar, privind cu un fel de ironică melancolie scrisoarea de adineauri, pe care o uitase pe măsuță.

Dar vechilul întîrzia. Cînd îl privi din nou, el își răsucea zîmbitor mustățile roșcovane și sarbede, de pe care gerul își luase masca rece, mută, cu tăiușuri de sticlă. În locu-i, o figură josnică rînjea.

— Să n-aibe grijă cucoana, n-o să știe nimic boierul... nu suntem nici noi așa proști să pîrîm frumusețe de cucoană...

— Ieși odată...

De astă dată a țipat atît de tare, că namila a făcut involuntar cîțiva pași de-andărătelea. La ușe s-a oprit, ca să adauge amenințător:

— Așa ți-i vorba?

Apoi a ieșit tropăind din cizmele grele.

Mireasma care plutea încă în aerul iatacului era acum acră, respingătoare. Sanctuarul fusese profanat. Toate obiectele de pe mese, de pe etajere, de pe gueridoane, toate perinele divanului, mototolite de spasmul dragostei, ofereau acum o priveliște anostă, dezgustătoare. Pretutindeni se încuibase mirosul de cojoc umed și de iuft. Și pentru totdeauna.

Înfiorată, ea-și îmbrăcă paltonul îmblănit din dulapul în care mirosul impur nu putuse să pătrundă. Își acoperi capul cu șalul și porni zorită spre ieșire.

Căci afară o aștepta Frigul tare, limpede, curat de orice duhoare, de orice josnicie. Ea se codi puțin la ușa antreiașului, dar numai o clipă! Deschise apoi larg și păși; iar Frigul o cuprinse îndată și o sărută pe buze. Ea surîse biruită amantului infinit, care o aștepta de-atîta amar de vreme. Și cu un avînt fără seamăn i-se aruncă în brațele nevăzute.

Și toți ochii de diamant ai cerului clipiră atunci de fericire.

URÎTUL

În noaptea aceea de drum-de-fier, cînd am pornit în sfîrşit din oraşul meu pierdut într-un colţ de hotare, n-am putut închide ochii, cu toate că aveam la cherem o canapea întreagă, cît era de lungă, şi cu toate că vagonul capitonat mă legăna lin şi îmbietor. În învîrtiturile roţilor, în clănţănitul lanţurilor, în răpăneala fierului pe fier, auzeam prin fereastra lăsată necurmatul rotogol al unui cînt de biruinţă. O, cum se rostogolea cîntecul acela pe şinele vîrtoase, cum era necontenit acelaşi, spăimîntător acelaşi şi — totuşi — cum sufletul meu creştea necontenit.

Cînd s-a crăpat de ziuă, mi-am şi înfipt capul în jilăveala dimineţei, ca să prind din ceaţă primul turn al oraşului pe care nu-l mai văzusem. Întîi n-am zărit nimic; apoi, la un ocol al drumului, mi-au răsărit departe turle şi acoperişuri răzleţe, ieşind dintr-un fund de vîlcea. Soarele era acum doar o biată fantomă translucidă — la care te puteai uita în voie — a soarelui adevărat. Pe acesta nu l-am văzut în minunata lui strălucire decît mai tîrziu şi hăt bine deasupra muncelelor orizontului. A zbucnit deodată în vestmînt de foc, cu aripi de flacări din crisalida-i transparentă şi, în locul unde mi se păruse că văd un oraş, a aprins coperişurile. Se părea că nebunia monstrului de fier, care mă ducea în pîntec, mă purta în goană dezmin-

ţată în regiuni nebănuite, cu sori mulţi, sclipind presărat pe cîmpie, încercînd să răsară în jerbe de sisteme complicate, ca-n luminile surprinse de ochean. Doar cîte nu eram eu gata să văd în ţinutul ăsta miraculos, unde mă avîntam de bunăvoie!

Pe urmă toate au dispărut, cînd pămîntul s-a ridicat de spinare în sus, într-un rînd. Zarea s-a mai întunecat şi orizontul a început să se strîmteze şi mai mult: s-au ivit începuturi de mahalale, o fabrică — de bună seamă — cu ferestre şi lumini multe, întîrziate; apoi vagoane, şine ce se împreunau şi se despreunau, şiruri întregi de vagoane şi locomotive moarte şi necontenit lumini searbăde în jilăveala zorilor, pîlpîind jalnic, învinse de ziuă, ca lumînările în jurul raclei.

Întîi, impresia aceasta lugubră îmi strînse sufletul, în care tot mai dăinuia, neam din neam, ca-n butoaiele de mult golite, tereghia superstiţiilor, a semnelor şi a vedeniilor. Dar închipuirea-mi mobilă puse îndată, în locul sumbrelor viziuni, sfîrşituri de bal, lumini de petreceri monstre prinse de ziuă, lumină necurmată, beţie, fericire. Priveliştea ameţitoare mă făcea să închid ochii; un felinar apropiat trecu pe lîngă mine şi sfredelitoarea lumină a arcului voltaic îmi pătrunse dureros pleoapa; şi vagonul întreg nu mai părea atunci decît un cosciug uriaş, purtat pe braţe de fier spre un cavou imens şi necunoscut.

Speriat, am despreunat larg genele şi am pipăit cu degetele tremurătoare scrisoarea de recomandaţie şi cele cîteva bancnote ce le aveam în buzunarul de la piept.

★

Scrisoarea aceasta mi-a deschis într-adevăr uşa unui puternic al zilei. Mijloacele părinţilor erau prea slabe ca să nu trebuiască să-mi găsesc şi un serviciu pe deasupra, pentru a urma cursurile universitare. Scrisoarea tatălui meu — cu ortografia pe care o ştiam şi de care mă înroşii grozav cînd rîndurile tremurate fură parcurse de ochii încruntaţi sub ochelari de aur ai alesului politic şi protectorului nostru — fu înlo-

cuită de o carte de vizită a acestuia către secretarul general de la Finanțe. Afară, cartonașul imprimat cu numele care însemna poruncă îmi aduse inima la loc; nu atît prin cele trei rînduri așternute în grabă cu creionul, ce-mi deschideau poarta sorței, cît pentru acea lipsă complectă de apostrofe și liniuțe și mai ales pentru acel admirabil acord de singular cu plural, solecism care niciodată n-ar fi scăpat tatălui meu.

Și totuși scrisoarea aceasta mică și cretină, pentru care aș fi fost trîntit la absolvența claselor primare, făcu minuni...

★

Am avut toată copilăria și adolescența mea o groază teribilă de cuvîntul „percepție". Nu doară că tatăl meu ar fi rămas în urmă cu dările și că, prin urmare — cum se spune —, ne-ar fi bătut toba la cap, că aș fi văzut cu ochii plînși umilința părinților mei, rușinați și fără putere, înaintea oamenilor legei, scoțîndu-ne dulapurile și saltelele la mezat. Dacă tatăl meu n-a fost niciodată bogat, nici chiar așa de sărac n-aș putea spune că a fost vreodată. Dar percepția din orășelul meu era o clădire lungă și scundă, de pe care egrasia jupuise varul murdar și umflat, lăsînd să se vadă pe alocuri cărămida mucedă, de-un roșu de carne veche, stricată. Înăuntru niciodată nu pătrunsese vreo rază de soare; era o veșnică umbră umedă. Pe pereți dantela egrasiei avea tonuri din ce în ce mai înnegrite, cu cît scoborai ochii spre podea; erau parcă tapetați cu uriașe hărți hidrografice. Te înfrigura din cadrul lor umezeala unui întreg continent. Aproape de scînduri, mucigaiul vînăt mustea; părea răspîntia tuturor furtunilor și ploilor.

În încăperile acestea de peșteră lucrau oamenii fiscului. Îi vedeam cu fețe chinuite de griji, cu încheieturi umflate de reumatisme, cu mișcări greoaie de mormoloci, cu ochi bulbucați pe deasupra ochelarilor. Pentru mine erau zeitățile peșterilor și ale întunericului umed.

De aceea, cînd secretarul general al Ministerului de Finanțe îmi întinse un plic cu adresa circumscripției XXIX de percepție, un fior rece mi se răspîndi de-a lungul oaselor și un gust rînced mi se puse în gît. Văzui atunci *urîtul*...

— E singurul loc liber pe care-l mai avem, îmi spuse pe-un ton cam înțepat domnul secretar, văzînd codeala mea, și-mi întinse categoric mîna.

— O, vă mulțumesc, răspunsei timid, prefăcîndu-mă într-adevăr mulțumit.

Și o rază de nădejde lumină o fibră a cugetului meu; în capitală, desigur, trebuie să fie cu totul altfel... pînă și percepțiile... Iar în mintea mea răsări o clădire albă, uscată, mai ales foarte uscată, într-un fund de curte, cu cîteva ronduri în față, care se umplu vara de zorele, de garoafe și de pansele.

Pornii deci fără de răgaz și simții cum șoptea cineva în mine, cu răutăcioasă plăcere, că bucuria izbînzii viitoare va fi cu atît mai zdrobitoare, cu cît drumul pînă la ea va fi mai lung și va porni mai de jos. Pe sălile marei clădiri nu mă sfiii să întreb pe un domn cu părul omăt curat, cu haine înverzite, cu ochelari pe vîrful nasului, legați c-o sfoară neagră de nasturele unei veste prea groase pentru dulcea îngînare de vară și toamnă de-afară:

— Domnule, un funcționar din percepție poate fi adus oricînd în minister?

— Hai?

Bătrînul tresărise parcă mușcat de această întrebare. Mă privi înspăimîntat pe deasupra ovalelor de sticlă. Părea gata să-mi strige: „Nenorocitule, ce-ai spus?

Îi lămurii întrebarea: gradul de copist la percepție este acelaș cu cel de copist din minister?

— A, ha! păru că se dumirește, dar ochii lui arătau aceeași groază amestecată cu compătimire... Da, da, fără îndoială...

Pe urmă, fața i se umplu toată de răutate. Dădu din cap de mai multe ori și rîse cu gura lui știrbă, făcînd din mînă, a nimica toată: „Păi e totuna..."

Și plecă, abia mișcîndu-se, cu rîsul lui fonf și groaznic.

Mi se păru atunci că nu-mi rîde el, bătrînul, ci bătrînețea dintr-însul. Era așa de alb, atît de imaculat de alb și vocea îi fusese așa de stinsă și totuși atît de aspră și hainele-i erau atît de verzi, că fiorul de umezeală îmi făcu din nou circuitul oaselor.

★

Nu știți ce e urîtul? Eu l-am întrezărit întîi rînjindu-mi din mucegaiul percepției orășelului natal. El trona acolo peste oamenii fiscului și tronează pretutindeni peste micii slujbași, oriunde-i umezeală, umilință și groază. N-aș putea spune ce fel de figură arată și nici dacă are sex. Dealtfel, toți condamnații să-l slujească îl acceptă fără să-l înțeleagă, cea mai mare parte nici nu știu că există, așa de grozav i-a pironit în somnul stăpînirei lui.

Însă bucuria-i imensă e să supună tocmai pe cei hotărîți cu orice preț să-i scape; dar și acestora se arată numai în chip imprecis, de vedenie. Iar în întreaga-i și teribila lui alcătuire nu se înfățișează decît în ultimul vis al răpușilor de mizerie, de disperare, de neputință; bolnavilor și neurastenicilor, cu o clipă înainte de-a se arunca sub roatele trenurilor sau din înălțimile etajelor.

Eu abia de l-am întrezărit aievea; o! întru început n-are nimic respingător sau înfricoșetor în figură. Dimpotrivă. Caracteristica lui grozavă e că rîde. Rîde cu hohote uneori sau abia rînjește; cu dinți puternici sau știrb ca bătrînul de adineaori... Te atinge numai în treacăt și trece înainte cu rîsul și cu veselia lui, pe jos, în trăsură, în automobil... și te lasă în urmă cu scrîșnetul neputinței și cu pustiul...

Ai vrea să te duci cu el, să fii *în* el, să *fii* el... și să te răsfrîngi asupra *altora*. Dar te respinge și se îndepărtează cu rîsul lui triumfător...

Grozava lui caracteristică e triumful...

Astfel trecea *el* și-n această zi minunată de București, cu soarele de toamnă la început. Trecea în hohot și zgomot mare, în călești și automobile... Era pretutindeni un triumf nemărginit!

Iar eu mă îndreptam spre percepția circumscripției a XXIX-a. Și tot ce era veselie și rîs și podoabe în lumea asta din juru-mi mergea *în sens invers*... În faetoane sau chiar pe jos.

Cu capul căzut în piept, gol de gînd, pășeam ca un automat spre percepția circumscripției a XXIX-a.

★

Domnul perceptor, foarte gras și negricios, cu fălci enorme și nerase de țepoșii peri albi, negri și rari, mesteca în gol cînd mă privi cu ochii mici și roșii, prin ochelarii pe care-i potrivea cu însăși spinarea nasului. Nu spunea nimic domnul perceptor, dar cu siguranță că-n necontenita mișcare a buzelor vinete, răsfrînte, mi-a șoptit sudălmi groaznice — și cînd și-a luat, întrerupt din lucru, ochii de pe coloanele de cifre, și tot timpul cît m-a ascultat fără să-mi răspundă un cuvînt, și mai pe urmă, cînd, după ce mi-a cercetat hîrtiile, m-a dat cu un semn pe mîna subșefului să mă „plaseze". Atunci și-a lăsat iarăși ochii pe registru, pentru a-i ridica îndată amenințători, cînd a socotit că m-am întors cu spatele la dînsul, spre a urma pe ajutor.

M-am trezit la masă cu o fată mică și măslinie poate, deși mai tîrziu mi s-a părut vînătă, de-o vinețeală pălită, de cadavru vechi, injectat cu formol. Era slabă de tot, însă buzele i-erau groase și răsfrînte ca ale domnului perceptor. De pe fruntea mică și bombată porneau pieptănate pe spate fire groase și aspre de cal. Avea un gît atît de subțire, ieșind din șorțul negru, că acest soi de cap mic, ca o caricatură de chinez (Doamne, un chinez negru ca un african), părea înfipt ca într-o prăjină din gardul unui rege antropofag.

Astfel fu cînd ridică spre mine ochii fără pleoape și rotunzi, de pasăre; apoi mîna pipăi în colțul mesei, o mînă micuță, de copil, apucă repede ceva și îndată, pe capul înfipt în țeapă, apărură, uriașe, lentilele de scafandru ale unor ochelari cu cîrlige de fier. Ochii mici și rotunzi se măriră, se clătiră de-o parte și de alta,

în cercul lentilelor și se fixară asupra mea umezi și dureroși, de parcă mi-ar fi cerut iertare.

M-am cutremurat. Era și ea o biată fată, la urma urmelor, și nu merita un destin atît de vitreg! M-am cutremurat totdeauna dinaintea nedreptăței firei acesteia, care ne ocîrmuiește de-acolo, din centrul mișcărei veșnice, din nepătrunsul locaș al zeilor mari și mici! Unde sălășluiește desigur și „urîtul", vrăjmașul vieței mele.

Trebuia să scriu la aceeași masă cu ea; față în față cu ea — o masă mare, dreptunghiulară, acoperită cu mușama neagră, lîngă care, brațele unui scaun lătăreț, de scîndură, păreau că mă așteaptă de mult să mă cuprindă. Mila de arătarea-mi din față mă pătrunse pînă într-atîta, că nu putui opri cîteva cuvinte de bună întîlnire. Însă accentul — oh, accentul acela al vocei mele — parcă-l aud și acum! El îmi luase înainte și-l auzeam cum complectează reținuta mea politețe: „Fie, domnișoară, mă resemnez să-ți sufăr și vecinătatea dumitale... poate nu va ține mult!" Cu neputință ca o fată atît de urîtă să nu întrezărească dincolo de cuvinte, în adîncul conștiinței, compătimirea, mult mai jignitoare și mai repede de recunoscut decît chiar dezgustul.

Mi se păru că făcu o mișcare bruscă, parcă și-ar fi dat capul înapoi. Covîrșit, plecai privirile. Doamne, dacă nu-i adresam nici un cuvînt, n-aș fi jignit-o mai rău?

Sfios, înălțai spre dînsa doar pupila unui singur ochi. Și cînd întîlnii ochelarii de scafandru, înapoia cărora ochii ei fugeau într-o parte și într-alta, de parcă ar fi plutit în două borcănele cu apă, rămăsei împietrit. Urîtul era înaintea mea și rîdea stăpînitor. Mă prinsese.

Gura capului, înțepenit în par, își prelungise colțurile pînă-n sfîrcul urechilor, care, Dumnezeule! zvîcneau ca la animale. Prin crăpătura ei vînătă, dinți scurți, lați și distanțați, sclipeau de albeață; nasul se ridicase cu totul în sus și-n lumina ochilor mei nu rămăsese în locu-i decît un fel de cerc cu două nări ca un rîtișor de purcel.

Pe urmă toată întruchiparea asta căzu pe-o parte, buzele se boțiră și ochii de pasăre se clătiră brusc, descriind pe cîmpul lentilelor mișcări repezi, zbucnite. Zei nemuritori! Capul de urangutan cocheta...

Am zîmbit cu milă și cu dispreț, dar urîtul n-a văzut sau s-a prefăcut că nu vede. Ochii lui licăreau cum trebuie să licărească ochii dracilor, cînd îți apar, aievea, noaptea. Jucau în orbite triumfători și cu cît le creștea strălucirea, cu atît mila și disprețul de pînă acuma începeau să se îngîne cu groază pe fața mea, care oferea astfel deodată triplul aspect al acelor sinistre măști de demult.

Pe urmă revolta-mi crescu fără margini, cînd mica simiană schimbă o privire cu o altă funcționară, ce stătea mai mult degeaba, dinaintea unei măsuțe cu mașină de scris; o femeie înăltuță, slabă, suptă la față, cu nas coroiat, cu umerii obrajilor puternic ieșiți — ca la ofticoși — de-o albeață de lapte și cu doi sîni enormi, atît de enormi față de slăbiciunea ei, încît puteai crede că prisosul dintr-înșii îi dă acea înfățișare lăptoasă, respingătoare.

Urîtul păru că spune tovarășei de birou:

— E timid...

Iar fața cea suptă încuviință...

Revolta mi se ridică tumultuoasă în coșul pieptului. Vroiam să fac ceva strașnic, un gest hotărît, ca bunăoară o trîntitură zgomotoasă a registrului ce mi se pusese dinainte sau o înțepenire mai temeinică în scaunul legănător și scîrțîietor de sub mine. O astfel de mișcare bruscă, dinadins și vizibil rea, era neîndoios că ar fi curmat de la început orice putință de îndrăzneală urîtului negru și urîtului lăptos, din fața și din stînga mea. Maimuța dinainte-mi păru că ghicește ce se petrece în gîndu-mi și avu parcă o mișcare speriată, o lucire în ochi, de groază.

Atunci trebuia s-o sfredelesc cu ochii mei... În clipa aceea am avut în mînă izbînda și viitorul meu. O clipă, o singură clipă de răutate, de cruzime și totul ar fi fost salvat...

Dar atît de caraghioasă era schimonositura aceea a chipului cu pretenții omenești, că mila m-a doborît...

Mila, teribila mantie invizibilă pe care groaznica fantomă ți-o aruncă pe cap, îți întunecă vederile și-ți amoarte orice mugur de virilitate.

I-am spus o vorbă blîndă, o vorbă de nimic, da, îmi amintesc, i-am cerut oarecare deslușiri asupra modului cum trebuie să trec în registre (cu toate că era așa de ușor de înțăles acest lucru). Și ea s-a grăbit să-mi arate cu mare lux de amănunte și a început, pe nesimțite, să mă descoase...

Cînd mi-am dat seama cît de departe am ajuns cu vorba (am surprins ochiul ei lucios și scormonitor în gospodăria mică și creștinească a mamei mele întotdeauna suferindă, în biroul vechi și posomorît al întunecatului meu părinte, în curtea îngustă cu spuzenie de frați, de găini, de purcei, de cîini și de pisici de-a valma), m-am cutremurat de moarte. Am început îndată să răspund pieziș și i-am aruncat o privire supărată. Pe urmă am tăcut încăpățînat.

Era prea tîrziu. Urîtul rîdea triumfător prin ochelarii cei groaznici și rîtișorul i se dilata și se contracta satisfăcut pe figura mică de omuleț ecuatorial. Rîdea mut și înainte; iar mie mi se părea că-mi rînjește verdele mucigai de pe păretele percepției din orășelul natal.

★

Pe senin, localul percepției fiscale a circumscripției a XXIX-a n-avea cîtuși de puțin înfățișarea jilavă a percepției din orășelul meu. Era o clădire veche, cu ziduri groase și cu etaj (la etaj locuiau domnul perceptor Vasilescu și cu nepoata: „Chiar domnișoara cu care scrii dumeata la masă e nepoata domnului perceptor!" m-a lămurit moș Mihalache, omul de serviciu al instituției și toboșar la licitații). Mi s-a părut curioasă lămurirea moșului, căci la etaj observasem la venire ferestrele cu glastre de mușcate și cu *brise-bise* curate de borangic.

Dar dacă localul începea să-mi inspire încredere cu zilele ce treceau, personalul, de la mătăhălosul domn Vasilescu și pînă la nepoata-i crescută de-abia cît un

picior de-al lui, întregul personal, compus din doisprezece funcționari, bărbați și femei, părea din cale afară de curios. Era de neînțăles cum din tot Bucureștiul ăsta cu femei atît de frumoase și cu bărbați așa de chipeși, se adunase, tocmai la percepția circumscripției a XXIX-a, figuri așa de ciudate, fiecare cu cîte o meteahnă și cu seamăn de animal.

Într-un rînd, ridicînd ochii deasupra hîrtiilor mele, am descoperit acest lucru uimitor, privind mai atent la unul din ei. Speriat, am întors ochii la cel de-alături și acesta mi-a întărit și mai mult părerea. Și astfel, din masă în masă, cap cu cap, am avut impresia lămurită că mă găsesc în mijlocul unei menajerii.

Mi-am amintit îndată de-o carte scumpă a copilăriei mele: *Le monde avant la création de l'homme*. Ultimile file ale cărței acesteia, ca o adeverire a cuprinsului ei, erau umplute de ilustrații cu diferite fizionomii de capete omenești, puse alături de capetele diverselor animale, cu care semănau leit. Astfel erau acolo: o figură energică, bărboasă și cu plete (îmi pare, chiar a autorului), semănînd cu un leu, apoi alta cu un nas coroiat și ascuțit, cu un ochi rotund, mai mare, și cu altul mai mic, semănînd cu un papagal. Erau pe urmă altele (aproape toate speciile), puse alături de om, și ai fi putut jura că fiecare din indivizii arătați acolo au dăinuit vreme mai îndelungată, în generațiile lor ancestrale, sub forma animalului respectiv. Tovarășii mei de birou descindeau deci, unul, hotărît, din cal (asemănarea lui cu prețiosul animal era cu mult mai izbitoare decît a exemplarului din cartea lui Flammarion), un altul era berbec sadea, un al treilea cameleon (un tînăr palid cu nas mare și ochi rotunzi ca monedele, o figură translucidă de ceară albă). Aveam apoi un mops, un iepure (cînd sta în lumină), sau șobolan (cînd sta în umbră), în sfîrșit, unul cu lămurit aspect bovin (spețа totuși n-aș fi putut-o preciza: bou, bivol sau bizon). Femeile erau: o rață cu legănat greoi, un purcel șugubeț, cu guițat plăcut, și un cocostîrc — doamna cea lăptoasă — cînd o priveai în profil, sau știucă, văzînd-o din față. Strămoșii tovarășei mele

de masă sălăşluiseră într-o formă superioară, poate urangutan, în orice caz maimuţă.

În schimb, domnul perceptor era mai greu de definit, cu bucile acelea enorme ale feţei, cu bărbia revărsată şi presărată cu ţepi rari, cu nasul ridicîndu-se dintre ochii abia deschişi pentru a se teşi mai jos, lăbărţîndu-se ca să se piardă în stufăria mustăţilor cărunte, cu ţeasta ascuţită şi coperită cu stuh aspru, ca o colibă de sălbatec, în sfîrşit cu trupul acela lung şi enorm, despărţindu-se în picioare ca în alte două trupuri, îţi făcea impresia unui exemplar de mult dispărut din arborul regnului sau poate o alcătuire monstruoasă, o bizarerie a creaţiei, o dublă reptilă cu organele centrale comune şi cu cele periferice îndoite, în felul fraţilor siamezi, raportîndu-l la genul omenesc. Îţi inspira părerea aceasta cînd sta pe scaun cu picioarele întinse mult pe sub birou, pînă aproape în masa vecină, sau cînd ploua şi era posomorît afară. Cînd se ridica în sus şi nu ploua afară, ai fi zis un proboscidian, tăiat în două mai încoa de pîntec; nasul teşit jos jurai că e o rădăcină de trompă, iar hainele cenuşii şi soioase şi pantalonii largi, cutaţi, cu tur de şalvari, îţi aminteau pielea crăpată în toate chipurile a elefantului.

Fără îndoială, ei nu puteau fi decît degeneraţii sub formă omenească ai unor neamuri care-şi avusese maximul lor de strălucire fizică, şi poate chiar intelectuală, pe vremurile străbunului respectiv din întinsul regn de vertebrăţi, ce, rînd pe rînd, au stăpînit planeta.

În ziua cînd am făcut constatarea aceasta, abia revenit în odăiţa mea, m-am şi repezit la oglinda punctată de găurele transparente, pe unde vechimea mîncase aliajul dedesubt şi m-am contemplat îndelung. Am deschis şi un tratat mic de zoologie, căci cu mine adusesem din provincia, unde jurasem că n-am să mă mai întorc, pînă şi cărţile de liceu. M-am comparat cu multă luare-aminte cu fiecare din chipurile cărţei plină de planşe şi ilustraţii. Bucuria mea creştea necontenit, cu cît vedeam că nici pe departe nu aduceam cu vreunul din ele. Hotărît lucru, eram un om adevărat!

Hotărît lucru: neamul meu trecuse repede prin diferitele forme ancestrale, ca să se oprească şi să se dezvolte pînă la maximul puterei şi frumuseţei sale, în forma aceasta: om. Poate nu eu eram exemplarul din vîrful culmei, dar în orice caz — şi cu atît mai bine — mă găseam în plină ascensiune.

Foarte mulţumit pentru neamul meu, îmi venea să strig de bucurie. Dacă întunecatul meu tată ar fi fost alături l-aş fi sărutat — pentru întîia dată, în viaţa mea, de cînd mi-aduc aminte — şi cu multă tandreţe încă.

Fericit, cu mintea plină de culmi uriaşe, de vîrfuri solitare cu zăpezi eterne, cu sufletul plin de lumină, din ziua aceasta am păşit cu multă încredere prin odăile percepţiei fiscale a circumscripţiei XXIX, iar pe mica schimonositură omenească, alături de care fusesem condamnat să lucrez în birou, o priveam de atunci într-una cu semeţ aer de biruitor!

★

Aveam ore de lucru dimineaţa şi după-amiază. Cînd venea „vărsarea", şi se nimerise să vie tocmai acum, „biroul" se prelungea mult după 7 seara şi uneori ţinea pînă la miezul nopţei. Atunci domnul şef se zăvorea în cabinetul lui cu subşeful şi cu subalternii mai mari şi acolo aveau loc dezbateri nespus de violente. Cînd ieşeau cu toţii, păreau transfiguraţi, parcă scăpaţi de-a dreptul din peşterile strămoşeşti şi ne măsurau — mai cu seamă pe mine — cu priviri oblice, bănuitoare. Iar după ce încasările erau predate Administraţiei financiare, după ce calculele şi verificările se încheiaseră complect, eroii misterioasei operaţiuni fiscale terminau bilanţul cum trebuie, la domnul Nae „comersantul" — cum i se spunea — cu vin bun, din colţul cel mai apropiat.

În cele vreo trei-patru zile — unicile într-o lună — care urmau acestei epoci, se mai putea sta de vorbă cu domnul perceptor, ba chiar glumi. (Ca omul după muncă spetitoare, îmi explicam eu acestă voioşie bizară.) Altfel era „turc", cum spunea singur. La 8 şi un minut

dimineaţa, condica de prezenţă era ridicată; la 3 şi un minut, după-amiază, de asemenea. Nu admitea nici o scuză şi se desfăta straşnic cînd funcţionarul, întîrziat cu peste un minut, rămînea încurcat în faţa „altarului" gol. „Altarul" era pupitrul de lîngă uşă, pe care stătea „sfînta evanghelie", adică registrul prezenţelor. Denumirile acestea erau cunoscute personalului percepţiei circumscripţiei a XXIX-a din vremuri imemoriale, totuşi şi acum, cînd le pronunţa, întregul personal însoţea cuvintele de-un soi de surîs sec, ca o înghiţitură, foarte accentuată mai ales la domnul şef. Desfătarea dumnealui se mai învedera şi prin desfacerea bucilor obrazului de frunte şi apariţia între straturile de carne afumată a doi sîmburi de măslină. În limbagiul celor din birou, aceasta însemna că domnul şef „face ochi", glumă care se repeta de asemenea de zeci de ani, producînd aceeaşi satisfacţie şi aceeaşi hilaritate.

Cînd nu era de faţă nici domnul perceptor, nici nepoata lui, „statul său major" denumea pe şef „tîlharul cel bătrîn". La rîndul lui, domnul Vasilescu, cînd lipsea vreunul mai de seamă dintre sfetnicii săi, îl categorisea faţă de ceilalţi cu epitetul „pungaşul ăsta", apoi complecta, deschizînd o gură de cetaceu, spre care arăta cu degetul: „să mă scuipaţi colea dacă nu l-oi băga eu p-ăsta în puşcărie". Pe feţele subalternilor apăreau atunci îndată vagi palori de culoarea pămîntului, de parcă s-ar fi îmbolnăvit cu toţii, pe loc, de ficat; însă îşi reveneau repede şi rînjeau atît de larg către şef, că acesta nu se putea opri să nu le spună: „Ei, ce vă chiorîţi atît la mine? Credeţi că mă *spai*?" Pe urmă rîdeau cu toţii şi o împăcare generală avea loc la comersantul din colţ. S-ar fi putut zice că glumele acestea vulgare, cu tîlhari, puşcărie, scuipat şi spăiat, erau făcute anume ca să se spargă în prăvălia negustorului.

Totuşi erau prea tari, ca uneori o teamă vagă, de un viitor şi mai teribil decît cel dominat de urît, să nu-mi încropească simţirea. Gîndiţi-vă, o singură greşeală de calcul în scripte şi... Doamne fereşte!

Noroc că eram încă doar copist. Aveam toată vremea să scap de vizuina în care căzusem...

★

Toamna era încă frumoasă. Bruma da coperişurilor aer de curăţenie şi eleganţă; parcă toate ar fi fost de sticlă mată. Grădinile locuinţelor îşi arătau prin grilajurile de fier ultimile splendori; peste arbuştii mai plăpînzi se şi lăsase sacul călduros şi ocrotitor al grădinarilor. Contururile lucrurilor erau linii puternice; din pictorul acela în culori vii, tălmeşuite şi jucăuşe în arşiţa verei, Dumnezeu dădea acum mai multă luare-aminte desemnului clar. Nu părăsise încă de tot culoarea, dar zi cu zi negrul cu albul triumfau asupra galbenului pămîntiu, unica pastă ce se mai îndărătnicea să mai persiste.

Reliefurile se accentuau.

Cu toată apropierea odăiţei mele băieţeşti de birou, pe scurta porţiune de drum străbătută de patru ori pe zi întîlneam într-una revărsarea lumei „celeilalte", a lumei din care trebuia neapărat să fac şi eu în curînd parte.

De unde ieşeau atîtea femei frumoase, necontenit altele? Strada asta nu era locuită oare de aceiaşi oameni? Se schimbau aşa de repede, se premeneau necontenit, deveneau alţii dintr-o zi pe alta? Îţi venea să crezi în fantastic...

Era o lume care curgea veşnic, necontenit, nestatornic. Statornic nu era decît personalul cu tipar strămoşesc pe faţă al percepţiei circ. XXIX... Asta la birou — iar acasă, proprietăreasa, o femeie enorm de grasă, cu patru caturi de guşi, cu pieptănătura şerpuită de nenumărate vine cărunte şi totuşi cu un trandafir învolt înfipt necontenit în cocul încolăcit după o modă de mult uitată.

Un pustiu groaznic în mijlocul acestei eterne prefaceri. Tot drumul meu, fie că ducea la birou, fie că-l prelungeam în zile de sărbătoare pe străzi mai depărtate — uneori chiar mă hazardam pînă sub bolţile de

tei ale Șoselei — nu era decît aceeași albie de nisip, peste care curgea vesel și săltăreț rîul vieței „celeilalte“!

„În viața aceea trebuia să pătrund neapărat.“ Aceasta era unica „hotărîre“ pe care o luam în fiecare dimineață, înainte de a mă da jos din pat. Obișnuisem să mă trezesc înainte de a se crăpa de ziuă, pentru ca să mi-o întăresc și mai mult sau — cînd mă trezeam uneori ceva mai tîrziu — pentru a controla dacă nu e cumva slăbită, dacă are nevoie de noi întăriri.

Și hotărîrea asta creștea.

O vedeam cum crește din zi în zi, cum se ramifică și se împletește, cum umple sufletul și gîndul ca un copăcel un clopot de sticlă. O îngrijeam ca pe un oleandru, îi stropeam pămîntul din vadră, îi rupeam frunzele uscate și ramurile galbene. Și așteptam să-i dea florile, floare cu floare, un buchet de fapte care să-mi încunune începutul adevăratei vieți, să gonească urîtul.

Planta asta, care se ramifica într-una și lua proporții de copac mare, era secretul și mîngîierea vieței mele. La umbra ei trăiam o viață cu totul alta... O! ce departe mă simțeam de percepția circumscripției a XXIX-a, de odăița mea, de proprietăreasa obeză și chiar de perina pe care mi se odihnea capul, cînd contemplam, de pe ea, acea minunată, aromitoare, magică plantă a spiritului meu. Cîte flori, cît de frumoase și de mirositoare! Pe crăngile ei începură de la un timp să crească alte plante și mai fantastice și mai amețitoare; și apoi, din acestea, altele. Se altoiau una pe alta, crescînd, umplînd seninul, înălțîndu-mă în parfum nemaisimțit și-n cîntec de păsări spre culmi nebănuite...

Pierzîndu-mă în visul matinal al acestui năprasnic copac de hotărîri și visuri înflorate, întîrziai în mai multe rînduri și trebui să suport rînjetele celor cinci specii din biroul meu, precum și glumele idioate ale domnului perceptor, pe care, fără îndoială, fu de neapărată nevoie să le subliniez cu propriul meu surîs de admirație.

Cum mi se puse în vedere însă, că dacă recidivele se înmulțesc, e cu putință ca salariul meu modest să

fie influențat în mod invers proporțional, trebui ca în unele dimineți să mă arunc din fugă chiar de la jumătatea minunatului copac și să mă îmbrac cu graba soldatului pe care-l trezește trîmbița de atac, pentru a avea vreme să apuc condica.

Și iată, nu peste mult, involuntar, mă trezii cocoțat pe ramurile gigantului arbor al imaginației mele, chiar în plină activitate de birou, pe cînd treceam în registre sau pregăteam corespondența, caligrafiind-o, după conceptele șefului. Lucrul ce mi se impunea în acest anost birou devenise aproape mecanic, așa că nu pregetam să dau drumul imaginației mele, așa cum ai deschide unei păsări ușa coliviei. Și îndată mă vedeam zburînd din creacă în creacă, din floare în floare, ciripind de beția dimineței, a văzduhului deschis...

Pînă fusei chemat de domnul șef. Lucru nespus de ciudat: domnul șef dădea din mîini și se înverșuna la mine ca un om fără măsură de necăjit. Și cu toate astea, ochii domnului șef străluceau de bucurie și de triumf.

— Cum ți-ai permis să pui pe hîrtia asta, în loc de numele ministrului... să pui „îndescifrabil“? *Cin'* te-a învățat? *Cin'*?

Erau niște adrese ce se trimeteau, însoțite de copii după acte și decizii ministeriale, unor contribuabili, încurcat răspuns al oficialității la niște oferte tot așa de încurcate, cu imobili, licitații, mai știu eu ce? pentru a se curma, pe cît am înțeles, un proces cu taxarea greșită a unei succesiuni. Sau cam așa ceva, în sfîrșit, o grozăvie întreagă.

— Indescifrabil, ai?... Domnul ministru indescifrabil... Dumneata știi ce înseamnează asta? Imediata punere a dumitale în disponibilitate, ca să nu zic altfel... Și culme, mai faci și pe alții să greșească...

Și culme, vorba dumnealui, îmi trînti în nas o hîrtie la fel cu a mea, lucrată de micul maimuțoi.

Îmi fu rușine să-i lămuresc că tocmai maimuțoiul mă încurcase. Căci în ajun arătasem nepoatei domnului perceptor una din hîrtii și-o întrebasem ce nume arată semnătura încîlcită de-acolo pe care trebuia s-o

reproduc în copie, însoțită de tradiționalul semn: (ss). Era destul de natural, cred, să recurg la cunoștințele tovarășei mele de birou, mai veche ca mine în slujbă cu doi ani.

— Ce-are a face, se grăbise să-mi răspundă maimuțoiul... Scrie și dumneata „indescifrabil". Așa se scrie, de obicei, cînd nu se înțelege prea bine iscălitura.

— Bine, domnișoară, știu eu asta... dar aici e vorba de-un ministru.

— N-are nici o importanță... uite la mine...

Și răsfoind teancul de copii, scosese tocmai pe aceea pe care mi-o arăta acum indignat la culme domnul perceptor.

— Poftim, de doi ani de cînd fac așa...

Și liniștită, pusese dovada indiscutabilă la loc, printre hîrtii.

... Cu toate astea, un ultim pic de mîndrie mă împiedica să mărturisesc că a trebuit să mă adresez unui biet căpșor de maimuță spre a mă dumiri într-o chestie așa de simplă. Și pe urmă, cum aș fi putut răspunde acestui furibund, care urla acum la mine, cu ochii scoși:

— Dumneata... care va să zică, îmi... îmi... strici... care va să zică, funcționarii...

După care, potolind brusc vocea, tentat de-o supremă curiozitate, pentru a dezgoli complect, parcă, halul de degradare în care mă găseam:

— Dumneata, domnule, strigă, se vede că nici nu știi cine-i ministru astăzi, mă rog...

Îndrăznii să ripostez cu o îngăimare ininteligibilă, însoțită de-un chip special de-a clătina capul, gest care-n consensul general al vorbitorilor prin semne se traduce prin cuvintele: „Ce dracu, și dumneata acum... prea mă crezi..."

Dar fie că domnul perceptor era needificat asupra acestui soi de limbaj, fie că (înspăimîntat de ce-ar mai fi putut urma) modul cum mă servii de el fu ori prea imperceptibil, ori prea vrednic de milă, domnia-sa nu se lăsă pînă nu mă îngenunche definitiv:

— Ia uite, domnule... nemaipomenit... Cine e, domnule, ministru de finanțe acum... cum cheamă, domnule, pe actualul dumitale ministru... dar e nemai-po-me-nit...

Cine știe... poate că aș fi putut să număr cîțiva miniștri. Dar cine anume să fi fost la Finanțe... De...! mai înainte știam că fusese un ardelean, ba doi... iar acum, sub noul guvern... hm... mai încoa știu bine că a avut loc o remaniere...

Deși memoria mea lucra acum cu o înverșunare neobișnuită, tăcerea care se prelungea și expresia de durere a feței fură pentru domnul perceptor argumentul hotărîtor.

— Du-u-te, domnule! îmi spuse atunci, clătinînd la rîndu-i din cap, desigur a pagubă, și privindu-mă atît de compătimitor, că, fără să vreau, îmi fu și mie milă de mine.

Căci în momentul acela pînă și eu trebui să-i dau dreptate domnului șef. „Păi bine, domnule, să nu știi dumneata cum cheamă pe propriul tău ministru...? Nici măcar atîta interes... Du-u-te, domne... du-u-te, domne..."

Îmi făcea o nespusă plăcere și, curios, simțeam ca un fel de ușurare, să-mi spun astfel singur, cu același ton și cu aceeași mină pe care le avusese domnul șef cînd mă concediase:

— Du-u-te, domne...

. . . .

Și tată-meu, care îmi scrisese că dacă mă vor îndepărta din slujbă din vreo greșeală a mea, îmi taie și pensioara și nici acasă nu mă mai primește.

. . . .

Nu, nu, trebuie să iau măsuri drastice cu mine. Trebuie să mă scutur odată... Trebuie să fac orice, ceva... dar să fac...

. . . .

Fără milă, creangă cu creangă, ramură cu ramură, am tăiat cu securea sarcasmului împiestrițatul arbor al dorurilor și gîndurilor mele. Văzusem acum: nu hotărîri îmi trebuiau... ci fapte, orice fel de fapte. Fapte!

★

Într-una din seri, întreaga grămadă de carne, oase și grăsime a proprietăresei se revărsă în patul meu, așa cum trebuie să se reverse pe fundul furgonului, la abator, hrana pe-o zi a unui întreg regiment.

Gazda mea — de mult băgasem de seamă — mă primea cu zîmbet și cochetării de mastodont. În găteala ei apăruseră mai multe panglicuțe ca de obicei, iar în cocul încolăcit ca acum treizeci de ani, se răsfăța, în locul trandafirului cu care o găsisem, un întreg buchet.

Ea se prefăcea că rămîne cu de lucru prin odaie la mine și nu arare, așezîndu-mi obiectele de pe măsuță, deși, slavă Domnului! erau destul de așezate, se întîmpla să mă atingă cu mîna sau să-și șteargă întregul șold de coapsa mea.

Roșeala îmi aprindea îndată atunci, viu, obrajii și sfiiciunea îmi punea nod în gît, dar astea păreau că îndîrjesc și mai mult pe coana proprietăreasă.

Și astfel, într-o bună zi, mi-am dat seama că mă găsesc în fața „faptei".

Lucrul acesta m-a emoționat profund. Însă nu era timp de pierdut! Cu toate astea, înainte de a schița primul gest... am meditat, desigur.

Dar ce deosebire între meditația de acum, rece, calmă, sumară, precisă și vaporosul copac de planuri și de aranjamente suprapuse, ca podoabele bradului de sărbători. Cu ce nervi de oțel aruncam, vreasc nefolositor, orice complicație de scrupul, orice piedecă de conștiință! Nu mă mai recunoșteam. Eram veritabilul cinic din romanele lui Balzac... Ce Balzac?! Eram autenticul fiu al trotoarului bucureștean!

Socoteala era simplă și înfiorător de precisă:

Înainte de toate, porțiunea din salariul meu, rezervată chiriei, era asigurată. Fără îndoială, namila de carne avea cel puțin atîta bun-simț, ca să înțeleagă de la sine lucrul.

Acesta era deci punctul de plecare. Din el pornea zig-zagul scurt al unui viitor doar de trei linii. (Totul era atît de simplu, că se putea transpune grafic. Lungimea fiecărei linii însemna timpul necesar — după calculele mele — două, cel mult trei luni, pentru a pregăti modul de viață ce urma a fi parcurs de linia următoare.)

Ergo: °) neplata chiriei; °°) menajul în doi fără vreo contribuție din parte-mi;°°°) cînd tinerețea mea avea să devină complect indispensabilă nevricalelor cvadragenarei: părăsirea percepției (mai încape îndoială?) și luarea din scurt a studiilor. Iar la urmă: punctul de ajungere, apoteoza: licența în drept și piciorul în dosul amatoarei de carne crudă. (Îmi plăcea mult, la facerea acestor calcule, să-mi reamintesc calitățile juvenile ce ofeream în schimb; credeam atunci că mă văd și mai cinic decît mă închipuiam, deși, poate, nu era decît nevoia conștiinței ofensate de a valorifica prețul plănuitelor josniciri.)

Gîndul mergea și mai departe chiar; el compunea și o scrisoare despotului autor al zilelor mele, cu arătarea demnă și cuviincioasă, însă fermă, că mă pot dispensa pentru totdeauna de oblăduirea-i calică. (Aceasta în urma ultimei lui scrisori, prin care eram amenințat din nou cu tăierea micei pensioare de-acasă, în cazul cînd — „e lucru notoriu în tîrg" (tîrgul meu de origină) — voi continua să ocolesc universitatea. Dumnezeule, omul ăsta imposibil nu poate ști, și cu siguranță nu se va putea convinge niciodată, cum se încruntă domnul șef doar că-i pomenești de universitate și cum îți scoate ochii a doua zi, după ce de-abia ți-a dat voie un ceas în ajun.) Dealtfel, în privința tatălui meu, mai rău desigur decît unul vitreg, cînd era vorba să recunoască dreptul la libertate al vîrstei mele, gîndu-mi pregătea și alte răzbunări, la fel de demne și de cuviincioase. Însă pentru că gîndul, de-abia înmugurit, începea să crească deodată, zănatec, altoind din nou crengi sterpe pe cele trei brațe ale cumplitului zigzag, securea intră din nou în funcțiune.

Dealtminteri, orice prisos de imaginație căzu jertfă descătușerei de urît ce avu loc în patul meu, după căderea proprietăresei — mai degrabă după căderea mea — într-o seară din luna nouă și cu crai nou apucînd pe cer. Într-un noroc!

tavan. Aproape de podea, culoarea verde a mucigaiului începea să arăte rînjetul pustiului. Nava biblică semăna cu percepția bătrînului meu orășel. Animalele rumegau îngîndurate măruntele lor socoteli; capete aplecate pe registre păreau aplecate peste iesle. Tăceau. Și eu tăceam cu inima cît un ou de furnică, pe adresele mele monotone, ca și vaierul de-afară.

O frică de moarte îmi cucerea pe încetul mădularele, ca gangrena umezelii păreții. Nici nu îndrăzneam să ridic ochii spre micul maimuțoi din față. Căci mai de dimineață, cînd îi ridicasem fără să gîndesc, un șir de dinți mici și ascuțiți mi se deschisese răi în luminile privirei și doi ochi se lăbărțaseră teribil, clătinîndu-se înlăuntrul ochelarilor uriași.

Așteptam îngrozit.

Percepția circumscripției a XXIX-a nu mai exista. Prea era urîtă și groaznică pentru a nu fi decît o imagine și-un vis. Un vis urît, în pătucul bătrînesc de-acasă, înainte de a pleca spre orașul *acela* mare și îngrozitor. O, dacă mă voi deștepta, nu voi mai pleca, nu voi mai pleca...

Așteptam îngrozit...

Îndată, toată menajeria asta trebuia să necheze, să mugească, să behăie, să chelălăie. Maimuțoiul din față-mi să urle și trupul de plesiozaur al domnului șef să plesnească din cele două cozi, prefăcute în picioare.

Doamne, Dumnezeule, unde m-ai adus? Ah, iată! A început purcelul... Mi se adresează mie, desigur. Mă prefac că n-aud. M-am adîncit cu totul în registre. Purcelul plecă supărat. Guițăitul s-a transformat în grohăit:

— Da ce, nu mai auzi?

Și atunci hohotul se ridică. E un iad întreg. Auzi cum plînge cornutul cel mare, cum se repede berbecul, cum măcăne rața!...

Doamne, de ce nu i-am răspuns purcelului? Trebuie să faci pe voie tuturor în lumea asta de vrăjitorii... Uite că se întoarce purcelul...

— Mie v-ați adresat, madam Georgescu?... Zău că nu v-am auzit... De-ați ști cît de departe mă gîndeam...

Priveam drept în rîtișorul alb de purcel de lapte, fricos, să nu se amestece în vorbă maimuțoiul de alături.

— Da... v-am văzut eu că aveți o natură de poet... glumi șăgalnic madam Georgescu, satisfăcută...

Iar menajeria, crezînd c-a făcut o glumă, se porni iarăși să zguduie corabia. Se auziră pașii domnului perceptor. Madam Georgescu fugi în biroul ei de alături, cu ușile căscate. Nemișcare generală... Doar tălpile lătărețe plesneau podelele roase, ca cozile de reptilă... Afară bubuia urgia Domnului...

Ridicai doar un singur ochi de pe adrese. Pe domnul perceptor nu-l vedeam decît de la mijloc în jos. Picioarele lui groase, cît stîlpul de coloană, în pantaloni largi cu turul jos, păreau acum trupuri de cetaceu, sfîrșite în vîrfuri de ghete fără talpă și ascuțite ca aripioare din coada morunului. La mesele celelalte, capul de cocostîrc al doamnei Popescu părea că ciugule din mașina de scris; capul de cal al ajutorului domnului perceptor chiar sforăia zdravăn, ca un armăsar în apropierea lupului (un tic care nu mai lăsa nici o îndoială asupra originei domnului subșef). Mopsul lucra cu gura deschisă, lăsînd să se vadă totdeauna șirul de dinți dedesupt, iar iepurele mustăcea într-una. Prin ușile date de părete, simțeam pe ceilalți, fiecare la masa lui, cu mutra lui, care mai izbitoare decît alta în asemănare cu specimenul strămoșesc. Închipuiți-vă corabia lui Noe, cu exemplarele faunei terestre, pe care plesiozaurul, hărăzit să rămînă dincolo de bariera veacurilor, o atacă, aruncă pe alesul lui Dumnezeu în valuri și întoarce vremurile spre bezna începutului. Toate animalele tremură, chiar și eu, unic exemplar al speciei mele, păstrat de uzurpător ca obiect de ironie.

Uriașa formă și-a oprit de mult carapacea lîngă masa mea. Pare că mă examinează cu atenție. Literile și țifrele, deși scrise de mine, îmi joacă pe dinainte. Abia se smulg din vîrful tocului și încep să se învîrtească, parcă inelele fumului de țigare, unele încet, altele repede, și din ce în ce mai repede, în circumvolute de adevărat vifor. Rămășița izbînditoare a erei secundare mă fixează într-una. Îmi închipui ochii aceia

crăpaţi de straturile de grăsime, ca două botişoare de cîrtiţe ieşite la pîndă, seara, din dealul complicatelor galerii ale muşuroiului.

Vorbeşte. A spus ceva... Un cuvînt... Mai multe... Spune încă... Nu pricep nimic... N-am auzit... dar a vorbit cu grai de duh sfînt...

Reptila cu duh sfînt!...

Dumnezeule, vorbeşte iarăşi sau poate repetă:

„Ce pereche potrivită!..."

Potrivită? Pereche? Adică eu... şi... şi... cu maimuţoiul, nepoată-sa...

Tăcere ameninţătoare. Apoi îndată întreg biroul bubuie de rîs. O, nu e rîsul care ar trebui, rîsul a bătaie de joc, rîsul aprig şi sănătos, ca fierul înroşit, care să ucidă vătămătura din rădăcini. E rîsul acela josnic al birourilor, rîsul tîrîtor şi umilit, ipocrit şi forţat. Ascult cum îl întind cu toţii ca pe-un elastic, cum îl apucă unul de la altul, încurajîndu-se pe rînd. Menageria e în răget. Presimt pe cei din despărţiturile vecine înfundînd uşile; rîsul creşte şi prinde putere tot mai mare, e asmuţitor; simt toţi ochii îndreptaţi spre mine, simt pe vecina din faţă făcînd cochetării de june cimpanzeu, simt ochii de pasăre dîndu-se peste cap pe sub lupele uriaşe.

Ah, domnul şef dă semne de nerăbdare. Una din cozile de morun a plesnit din nou pe podeaua nevopsită, bulburoşată de noduri. Tăcerea s-a lăsat încordată. E parcă în clipa pronunţărei unei sentinţe sumare, de moarte, solului care nu ştie răspunde graţiei suverane. Nu pot să mai îndur săgeţile fluide, care mă sfîrtică.

Ridic ochii înspăimîntat... şi văd atîtea capete de animale gata să mă sfîşie, să mă împungă; plesiozaurul e atît de uriaş că ar putea să mă înghită dintr-o dată.

Zîmbesc... un zîmbet umilit, fără culoare. Trebuie să am exact expresia supusă şi slugarnică a cîinelui bătut.

Zîmbetul meu s-a desfăşurat ca un curcubeu deasupra talazurilor de ură ce curg din atîţia ochi. Un tumult de veselie îmi primeşte răspunsul.

Gura domnului perceptor se întinde de satisfacţie pînă sub urechi, ca o semilună răsturnată. Faţa maimuţoiului, pe care nu îndrăznesc să-l privesc decît cu coada ochiului, e în extaz, un extaz care, prin ochelari, din afară înăuntru, pare monstruos.

În sfîrşit: rumoarea s-a potolit.

Domnul şef se îndreaptă spre biroul său cu siguranţa de călcătură a vrăjmaşului care şi-a lăsat în urmă victima nemişcată pentru totdeauna.

Nu mă uit la maimuţoi; mă simt capabil de gesturi nesocotite. Gem numai în adîncul sufletului.

Afară furtuna îmi ţine hangul. Pe geamuri, găleţile potopului se reped îndîrjite, pentru a se scurge necurmat pe sticlă, în pîraie murdare, pline de mîl. Corabia trosneşte din încheieturi şi pluteşte într-una pe marea urîtului. Nicăieri nici cea mai neînsemnată amurgire de înseninare pe cerul sur ca părul de lup.

[II]

De mult s-a împlinit anul de cînd am venit în Bucureşti. Ameninţarea tatălui meu s-a realizat: pensioara mi-a fost tăiată: „sunt informat, *domnule*, că nu te-ai prezentat nici la examenul din iunie, nici la cel din toamnă. Că nu te-ai prezentat în iunie, treacă-meargă, mi-am zis. E, l-o fi amînat şi el pentru la toamnă! Şi toamna, ia zilnic gazeta, ceteşte-o de sus pînă jos. Pînă văd publicaţia cu reuşiţii. Ia să văd, zic, procopseala lui fi-meu. Şi cetesc tot nume de băieţi de treabă. Numele nemernicilor lipseau. Iar mai pe urmă aflu că nici n-ai dat pe-acolo. Crezi dumneata că eu n-am oamenii mei cari să mă ţină în curent cu viaţa dumitale? Ei bine, pentru haimanale n-am parale."

Am crezut că-i vorba tot de-o simplă ameninţare. Dar de două luni văd că tata nu glumeşte...

Sunt grozav de strîmtorat: coana gazdă mîrîie. Iată însă un lucru neaşteptat: în această răstrişte sufletească şi materială, zîmbetul cu care mă priveşte domnul şef se coboară asupră-mi ca porumbelul

mîntuirei. Domnul şef m-anunţă c-a făcut raport de mărirea lefei, pe care însă nu l-a trimes încă.

Chiar ţine să-mi repete, două-trei zile mai apoi şi chiar peste o săptămînă de la facerea raportului, că nu l-a trimes încă. Hm, ce aşteaptă domnul şef?

★

Domnişoara Vasilescu constată că am slăbit mult în ultimul timp. Într-adevăr, simt o oboseală care-mi sleieşte tot corpul. Menajul cu proprietăreasa, pe care, iată, sunt atîtea luni de cînd l-am inaugurat, nu merge deloc. Mă costă scump şi nu mănînc totdeauna după foamea mea. Am impresia că madam Frosa[1], care faţă de vecini se comportă acum ca o soţie în regulă, pune bani deoparte. Cum vine luna, îmi acaparează toată leafa; abia îmi mai întoarce şi mie după aprige discuţii cîte un leu, doi pentru covrigul matinal, de la simigiul ce-şi plimbă în fiecare dimineaţă bufetul ambulant prin biroul nostru.

Cu toată frenezia ei nocturnă, cu toată gelozia cicălitoare cu care mă ameţeşte şi cu toată revărsarea sînilor, care, cînd e încorsetată, pare o ernormă cocoaşă crescută în piept, a început să-mi displacă. Firele albe din păr i s-au înmulţit, căci devin pe zi ce trece vizibile; picioarele îi sunt din cale afară de groase şi dacă ele mai trezesc un interes tot mai slab în intimitate, cînd sunt încălţate şi lăsate vederilor de rochia pe care şi-a scurtat-o după cerinţele modei celei noi, par înfiorătoare. Moliciunea de puf a cărnei abundente, care la început părea un deliciu, mi se pare acum fadă şi chiar mă scîrbeşte.

Semn bun. Încep să reacţionez. (Şi asta mă bucură din cale afară.) Într-o noapte chiar i-am întors şi spatele, tocmai cînd se pregătea să-mi servească mîngîierile ei anoste.

Zadarnic a protestat, zadarnic s-a zbătut să mă atragă. Am izbit-o cu piciorul în pîntecul flasc atît de puternic, că a plecat, jurîndu-se pe ochii (pentru

[1] Măndica apare sub numele de Frosa de aici înainte.

ea, cel mai teribil blestem) care-i lăcrămau, că nu va mai intra niciodată în patul meu. Am pufnit de rîs. Nici nu-mi mai trebuie. Pur şi simplu îmi face greaţă. Reacţionez, reacţionez...

Căci zilele trecute am surprins, în sfîrşit, unicii sîni virginali din percepţia fiscală a circ. XXIX. Mi-au rămas încă în ochi, mici şi tari ca două jumătăţi de portocală...

I-am surprins cînd maimuţoiul s-a aplecat mai mult decît trebuia.

O, sînii aceia... am mai văzut eu destui sîni, dar aşa de tari, că pînă şi raza ochiului să se frîngă într-înşii, de cînd sunt nu mi-a fost dat să văd! Cu adevărat că în ziua de azi trebuie să întorci ochii spre fetele pocite, dacă ţi-i aminte să mai întîlneşti curăţenia feciorelnică de odinioară.

Dealtminteri, de cîteva zile mă uit şi nu-mi vine să cred. S-a mai îngrăşat oare, sau ochiul meu vede mai drept?

Domnişoara Vasilescu nu mai e aceeaşi, dar aproape deloc nu mai e aceeaşi! Pielea nu-i mai e nici vînătă, nici neagră, ea are acea arzătoare culoare închisă a sudului şi ochii nu-i mai par aşa de mici fără ochelari şi nici aşa de neobişnuit de mari prin ochelari. Iar ochelari cu cîrlige poartă numai la biurou; pe stradă-şi pune ochelari frumoşi, fără ramă şi cu căluşul de aur. Am cercetat-o apoi pe furiş în mai multe rînduri, fără păreri dinainte plăsmuite: piciorul i-e mic, glezna subţire, iar pulpa destul de plină. Să vorbim drept: nu sunt astea atributele unui frumos picior? Nasul nu-i aşa de turtit, e un fel de nas în vînt, ca al rusoaicelor, în orice caz mai firesc decît enorma pătlăgea vînătă — formă şi culoare — de pe figura coanei Frosa.

★

Iar într-un rînd băgai de seamă că, în lipsa domnului şef, funcţionarii ceilalţi îndrăzneau să-l ia în vîrful şfichiului chiar faţă de mine. Desigur, nu întindeau gluma prea mult căci nesiguranţa şi neîncrederea încă domneau între noi.

Crezui mai întîi într-o cursă. Dar ei prinseră și mai mult curaj, văzînd că nici nu iau apărarea șefului, nici nu mă grăbesc să-i dau raportul.

Însă nimic nu scăpă dintre dinții mei. Aceasta fu bucuria mea cea mai mare: puteam deci să-mi ascund plăcerea zeflemelei pentru ca pe urmă s-o rod numai eu singur pe de-a-ntregul, ca pe un os tare, un cîine încercat. Mă socoteam deci stăpîn pe cea mai mare înțălepciune. Și priveam cu milă pe nenorociții ce mi se dau pe mînă unul după altul, de dragul unei glume sau răutăți naive, încurcîndu-se fiecare — cînd, speriat de propria-și vorbă, vrea s-o dreagă — tot mai mult în lanțul pe care în orice moment l-aș fi putut strînge.

Bietele fiare! Ei nu erau de fapt decît niște simpli oameni. Vai, niște bieți sărmani oameni!

De unde putusem oare scoate asemănările acelea bizare cu reminiscențele de la cursul de istorie naturală? Doamne, și acum îmi vine să *rîd* cînd îmi amintesc!...

Nu mai văd nici plesiozauri, nici balauri, nici balene, nici moluște ori alte jivine marine sau terestre; nu mai văd în căpățîna calului uitat dinaintea comerciantului din colț, trăgînd singur hodoroașca pentru a face loc tramvaiului, pe domnul Mache de la „casă" și nici în profilul doamnei Popescu, cocostîrcul care ciugule în mașina de scris. Nenea Mache, bătrîior, morocănos și gata să se ia la colți cu depunătorii (înainte, cînd îl vedeam că-i ține atîta amar de vreme la ghișeu, mi se părea că-și răzbună pe stăpînul hodoroaștei), însă bun de glume nevoie mare la cîteva pahare, iar madam Popescu e madam Popescu, femeie necăjită, turnînd la fiecare zece luni cîte-un nou copil pe care-l laptează singură.

Iar domnul șef, la urma urmei, are și el o nepoată! Ce e „urît" în stăruința lui de-a o căpătui cît mai bine... Uneori mi-e milă de el și-mi pare rău că-mi bat joc de dînsul în ascunsul gîndului. El nu-i părintele fetei, ci numai un unchi, după tată, fără copii... Și cîtă deosebire între el, unul, și noi; tată-meu, care mă pedepsește cu tăcere de aproape doi ani, eu care mă încăpățînez încă să nu-i cer iertare.

Iată, gîndul ăsta mă face să mă las încurcat în micile lațuri ce domnișoara Vasilescu mi le întinde cu instinctul ei femenin, subtilă plasă de păianjen, pe care, la cea dintîi mișcare, aș preface-o în neant.

Nu mai ocolesc ca pînă acum, cu abile pretexte, invitația domnului perceptor de a lua masa din cînd în cînd la dînsul. (Namila de-acasă se bucură de economie; cînd i-am făcut cunoscut că e și o domnișoară la mijloc, a întors plictisită vorba.) Domnișoara Vasilescu — domnul perceptor e văduv — [se] dovedește o rară gospodină. Grija de a mă îndopa cu mîncări peste mîncări, lista încărcată și compusă după cum crede că mi-a ghicit preferințele, la început îmi place, pe urmă mă revoltă. Dar mă biruie aroma bucatelor și buchetul vinului, pe care în circumscripție, în afară de cei cu stare, numai perceptorul și poate și comisarul îl au așa de bun.

Și trebuie să simt atunci, alături de mine, dragostea fără prihană și fără măsură; știu că la un semn al meu ea s-ar preface într-o bucurie nemărginită, o adevărată beție de fericire, un avînt de recunoștință care s-ar dilata pînă-n hotarele morții, așa cum acele stranii și rătăcitoare steluțe aproape invizibile, electrizate de vecinătatea soarelui, își aruncă, într-o izbucnire de fericire, mii și mii de kilometri în urmă fantastica eflorescență de pară. Și mai știu că dincolo de zidurile acestea tălăzuiește oceanul groaznic al vieței fără odihnă, al nepătrunsului zilei de mîine, al rîsului spasmodic și desfrînat, al ochiului, enormului ochi hain, pîndind dintre straturi de fard, al răutăței fără margini, ascunsă de trăsăturile frumuseței nemărginite.

Doamne, unde-i atunci urîtul? E lîngă mine, la masă, sau acolo, în tumultul ce se aude greu ca huruitul de camioane sau strident ca țipătul beșicilor de automobil?

Domnul perceptor ne-a lăsat singuri... îmi simt mîna atinsă de o piele moale și umedă... o cunosc și mă cutremur... și nu îndrăznesc să mi-o trag înapoi, căci afară e urletul prigoanei fără sfîrșit. Așa trebuie să mugească, să bubuie, să țipe vînturile fără hodină ale iadului...

★

Într-adevăr, acum mi-e cu neputință să ghicesc unde s-a ascuns jivina, de unde mă pîndește cu ochii ei de diavol împelițat.

Strada noastră a trecut prin fiorii unei întîmplări puțin obișnuite. O doamnă a fugit de la bărbatul ei, din palatul de pe Calea Victoriei (eu nu-mi amintesc să-l fi văzut, colegii de birou însă m-asigură că e ceva cu totul măreț: „Să vezi dumneata — îmi întăresc ei convingerea — afară ca afară, dar înăuntru ce trebuie să fie!"), și s-a refugiat la părinții ei, la noi în mahala. Casa bătrînilor — ceva mai la vale de percepție — e, cum îi șade și bine, o casă bătrînească. Are porți mari de fier cu ostrețe dese, are coperiș de ardezie veche, pe care a crescut mușchi verde, însă pare o locuință de oameni strașnic de cuprinși, judecînd după mărimea ei, după trăsurile de modă veche, cu cai de culoare murei, ale stăpînului (despre care se spune că nu vrea să pună piciorul în automobil) și după șiragul lung de trăsuri și mașini elegante, cîte trag la scara cu lei de piatră mucegăită și cu felinare răsfrînte în trei brațe, cînd sunt zile de primire.

Cum spun, fata oamenilor ăstora, pe cari eu nu i-am văzut fiindcă de-abia dacă ies, a fugit de la bărbat și s-a refugiat la dînșii. Poveste veche! Poate din simple fasoane muierești, poate din vreo neînțelegere, poate din gelozie, cine știe! Soțul ei a rămas cu palatul lui măreț, care pe dinafară o fi cum o fi, însă înăuntru ce trebuie să fie. În sfîrșit, o daravelă boierească!

Noi, ceilalți, umili funcționari ai circ. a XXIX-a, poate nici n-am fi aflat de ea, dacă bărbatul n-ar fi venit după-amiază, ca tot bărbatul, de sus sau de jos, să-și ridice nevasta.

Și-a oprit mașina mare și albastră, ca haina marinarilor, dinaintea casei vechi, boierești; iar mașinistul — cum se cuvenea față cu un boier ca dînsul — s-a coborît și a sunat. Dar nimeni n-a venit să deschidă. (Mahalaua s-a strîns mai pe urmă, însă ea dovedea că știe d-a fir-a-păr, încă de cu dimineață, toate măruntișurile astea.)

Domnul a sărit atunci din mașină, s-a apropiat de poartă; a zguduit, a bătut, a strigat. Degeaba!

A îndemnat pe mașinist să sară peste grilajul înalt de fier și mașinistul, îndemînatec, s-a și cățărat pe lungile gratii; într-o clipă a fost deasupra printre auritele săgeți ascuțite. Cînd să coboare, cîini mari și răi au sărit turbați la dînsul. Încolo, țipenie de om.

Mai chemînd pe unul, mai amenințînd pe altul, mașinistul i-a domolit și-a ajuns cu bine la portalul cu geamlîc cît un perete de odaie, cu lei și cu felinare; a sunat, a zguduit, a strigat! Nimic. Nimic. Boierul i-a făcut semn să ocolească prin dos; și peste puțin iar s-au auzit boncănituri, zguduiri, strigăte, mîrîituri și lătrături. Mașinistul a revenit dînd din umeri.

Atunci s-a necăjit domnul, și-a scos mănușile și-a apucat voinicește drevele de fier. (Lumea se strînsese ca la urs, poliția era toată în păr, dar cine îndrăznea să se amestece; se spunea că oamenii ăștia stau cu vodă la masă și chiar se trag din neamuri de voievozi.)

N-apucă boierul să atingă vîrfurile aurite, că din casa cea mută apare un slujitor. Boierul sare jos, înapoi, și strigă, nepăsător de lumea strînsă, strigă înăbușit de mînia strașnică, boierească:

— Deschide!

Slujitorul parcă dă a rîde, însă cînd se apropie mai bine, îngălbenește.

— Pentru ce n-ai venit, cînd am chemat?

— Poruncă de la boierul!

— Deschide numaidecît!

— Nu putem; poruncă de la boierul! A spus că în lipsa dumnealor...

— Ce lipsă, măi tîlharule, ce tot îndrugi aci?

— Așa e porunca, boierule, au plecat de dimineață la moșie...

Măi, să nu minți că... te... (Și aici pesemne boierul închipui un chin din cele mai groaznice, cu care boierii căzneau înainte pe slujitorii păcătoși, căci nu completă amenințarea dar ochii lui luciră de cea mai amarnică răutate.) Deschide, să vedem...

— Nu putem, boierule.

— Înşfacă-l, strigă la maşinist.

— Puteţi să mă şi şi legaţi, boierule, dar mai mult de odaia mea şi a slugilor n-aveţi să vedeţi. E încuiat peste tot şi cheile sunt la dumnealor. Iar dacă dumneavoastră tot nu vreţi să credeţi... mi-au poruncit... (Aci tăcu, întorcînd ochii spre comisar, iar, ca la un semn, atunci poliţia toată, care pe unde se găsi, făcu un pas înainte.)

Boierul măsură crunt pe comisar, îşi privi mănuşile, pe urmă lumea adunată şi mută, pe care de abia acum păru că o observă.

— La *care* moşie au plecat?

— N-a spus.

— Cum, imbecilule! Scrisorile unde ţi-au lăsat să le trimeţi?

— A poruncit să le opresc aci...

Boierul cel tînăr a şovăit. N-a mai spus un cuvînt, s-a urcat în maşina care s-a lăsat înspre dînsul, parcă să-l primească mai bine. Maşinistul a sărit peste poartă şi maşina a pornit. Iar casa veche a rămas pustie cîteva zile, cu ferestrele oblonite de perdele grele.

Dar nu s-a împlinit săptămîna şi boierul cel tînăr a revenit cu maşina lui albastră, care nu făcea nici cel mai mic zgomot, de parcă plutea. De astă dată maşina era prăfuită şi stropită de noroi uscat şi în faţă avea trei maşinişti. Cum au oprit, au sărit toţi trei peste poartă, au dispărut în dosul casei, s-au dat iar la iveală. Au vorbit cu boierul tînăr printre gratii şi apoi iar s-au dus şi iar s-au întors. Şi de cîte ori se întorceau, dau din umeri a pagubă. În cele din urmă, la un semn al boierului, au sărit înapoi, au intrat în maşină; boierul a mai făcut un semn şi maşina a pornit. Fără dînsul. El a luat-o pe jos. Iar cînd mulţimea s-a împrăştiat, a revenit şi a început să se plimbe agale prin faţa casei închisă de-a pururi pentru dînsul. Spun cei cari l-au văzut în clipele acelea că era tare întunecat şi de multe ori picioarele o luau în zigzag pe trotuarul pe care-l bătea în neştire.

Către seară, tocmai ieşeam cu toţii de la serviciu, a scos din buzunar un revolver mic şi turtit, uite, parcă-l

văd, şi acolo, la douăzeci de paşi de noi, s-a împuşcat în tîmplă.

Şi-a fost atunci vîlvă mare. Nu mai tăceau gazetele şi lume din cele margini ale oraşului venea pîlcuri, pîlcuri, să vadă unde s-a petrecut întîmplarea.

Pe urmă, cînd s-a potolit tot focul...

Eu veneam iarăşi de la birou; — arunca soarele, apunînd, ca dintr-un aghiazmatar, numai boabe de rubin peste toţi şi peste toate — m-a oprit lîngă poarta cu săgeţi trompa unui automobil care trebuia să iasă. Am văzut atunci, pe pernele de piele verzuie, pe femeia aceea care săvîrşise o viaţă omenească; stătea nemişcată, cum stătuse poate şi *atunci*, pe divanul ei moale, încărcat de preşuri şi perinuţe, căscînd de plictiseală că nu se mai termină odată.

Sau, cine ştie, poate atunci doar ochii de păcură străpunseseră perdelele grele cu razele de ură! Ce negru grozav şi scînteietor în ochii aceia. Ce minune de frumuseţe şi cîtă beţie de sine, cîtă fericire negrăită, cîtă izbîndă, cîtă mîndrie şi totuşi ce împăcată seninătate în chipul acela de Dumnezeu şi de Drac! Eu n-am văzut, desigur, dar aşa trebuie să fie chipul eroului dus în triumf...

Doamne, cu cîtă bunăvoinţă m-a privit; Doamne, cum m-au pătruns de sus pînă jos razele negre... A trecut împărţind acelaşi zîmbet de triumf şi aceiaşi neînţeleşi fiori asupra tuturor, boabe de soare negru, aşa cum soarele stropea cu sînge lumea asta fără înţeles.

Am auzit pe urmă că boierul care se împuşcase era plin de bogăţie şi de frumuseţe, nu mai găsea pereche (eu l-am văzut doar scurtat de-un cot şi gălbejit de moarte), că toţi se bucurau de vorba lui caldă şi prietenoasă, toţi se îndestulau din mărinimia lui, că era pretutindeni risipă de veselie şi de duh. Şi se mai şoptea chiar că o mărire din cele mai de sus i-era sortită pe curînd.

Dumnezeule, ce ochi negri, ce ochi stranii şi totuşi ce seninătate pe faţa aceea atît de oacheşe, care putea cuprinde astfel de ochi?...

Ha, ha, ha... ochii domnişoarei Vasilescu, ochii maimuţoiului, zgîindu-se, parcă puşi pe grătar, în cer-

curile ochelarilor uriași. Ce prăpastie și ce rușinoasă apropiere!

Ochii aceia omorîtori... Dumnezeule, care-i urîtul, care-i adevăratul urît?

Stau și mă gîndesc și s-a lăsat de mult seara. E un cer numai de stele, numai ochi de foc. În cătarea țuguiului pe care-l face acoperișul din față, Arcturus în vîrful Bouarului pare o picătură de sînge pe-un vîrf de gigantic pumnal cu prăsele bătute în bumbi de aur. Se zbate, parcă s-ar scurge în jos pe vestmîntul Fecioarei. Acolo, în dosul zidurilor, trebuie să clipească într-una Spicul cel candid. Între clădirile întunecate, centura Zodiacului va fi de-a pururi coperită pentru mine și niciodată Spicul Fecioarei nu-mi va mai arunca în ochi rîsu-i fraged și alb! Dar nu prea departe de-acolo, un adevărat spic, o tulpiniță cu foi lungi și încovoiate, din care iese drept un spic propriu-zis, un fir galben de grîu. O vizitatoare nouă, o cometă, cu spicul de foc, din mîna îngerului nevăzut al Bunei-vestiri de mîine. Ce primăvară e în seara asta!

Un pumnal cu vîrf înroșit și dedesubt o cometă! O, cum aș vrea acum să mă las pradă groazei strămoșești, să presimt în fața semnelor de foc spăimîntătorul cataclism ce se apropie! Frica elementară și firească! Departe de urîtul insesizabil și imprecis, măcinătoare lentă, stupidă groază modernă!

Ce negru de adîncă prăpastie în ochii aceia! Ochi de întunerec, lucind mai luminos ca ochii cerului, așa precum stele venite din alte universuri aruncă în urmăle umbre de lumină. Care-i adevărata lumină și care adevărata umbră ...

Cum trebuie să rînjească urîtul din dosul giganticei nedumeriri; parcă văd gura boierului tînăr, descleștîndu-se vînătă și arătînd dinți galbeni în racla de argint...

★

Domnul perceptor m-a chemat în cabinetul său să fim doar între patru ochi. Cutremurul mi-a străbătut atunci tot corpul în zigzag de fulger. M-am gîndit:

acum e ziua de apoi, ziua întrebării hotărîtoare, a „ultimatum"-ului. Și îndată fulger și cutremur s-au scurs și s-au dus.

În clipa următoare mă simt cu totul stăpîn pe mine. Inima o simt ceva-ceva mai strînsă și glandele salivare parcă mi-au secat. Încolo sunt tare, e un calm fără seamăn în mișcările mele, niciodată n-am așteptat atît de răbdător să-și termine spusa cel care-mi vorbește.

Adevărul e că tot ce are să-mi încredințeze domnul șef e frămîntat de mult și chiar dospit. Surpriza nu mă mai poate lovi mișelește și aluatul ei nu mai are cuvînt să mai crească. Îmi par atît de pregătit pentru cele ce au să urmeze că mă simt ca borfașul de profesie ce urcă plictisit estrada tribunalului și pe care apărătorul din oficiu îl jenează.

Totuși, domnul perceptor o începe de departe; mă ia cu niște registre. Îmi vine să-l întrerup: „Lasă, domnule șef, mai bine să sfîrșim odată! Știu că *altfel* nu se poate, că n-aș mai putea rămîne aici; și mai știu cît e de greu să răzbesc în altă parte. Iar ca să mă gîndesc înapoi, acolo de unde am venit, nici vorbă nu poate fi...

Astea toate să i le spun tare; și numai în minte-mi să păstrez pe amăgitorul: „iar mai pe urmă om vedea noi ce-om face"... Căci rămînea într-adevăr acest „mai tîrziu" și acest „om vedea".

Nu de mult am auzit una bună. Nu altceva decît o frîntură de convorbire între doi oarecari, la o strîmtoare de trotoar:

— „E foc... dragul meu... e foc de hîdă..."

— „Hm, dar e și foc de bogată... Dacă ai bani, scumpul meu, poți avea oricîte pe deasupra... Eu să fiu în locul tău..."

Acest „eu să fiu în locul tău" a avut răsunet profund în mine, a trezit multiple ecouri, cari, repetîndu-se de la sine, au stîrnit în adîncu-mi vuiet de nedescris, de parcă biata cutioară a craniului s-a prefăcut în pronaos de vastă catedrală. Căci am măsurat pe rînd pe cei doi vorbitori; nu era nici o deosebire între dînșii și totuși unul nu putea, așa cu una, cu două, să treacă

în locul celui dintîi; iar hîzenia întrecea focul celei mai infernale închipuiri...

...Nu m-am întrebat niciodată dacă domnişoara Vasilescu are vreo zestre. Fără îndoială, însă, alături de ea voi mînca mai puţin caliceşte şi nu voi mai purta rufele cîrpite. Şi voi avea libertatea... Aici punctul se aşeza deasupra lui i. Ea trebuia să lucreze cît pentru doi la birou; dealtfel „tata-unchiul", cum îi zicea domnişoara Vasilescu, va avea el grijă ca întrucît priveşte lucrul, să ni se simplifice în proporţie dreaptă cu mărirea salariului...

La acest gînd universitatea îmi răsărea greoaie şi masivă dinaintea ochilor, cu sălile ei sonore şi prăfuite, cu fetele ei frumoase şi multe, cu zgomotul discuţiilor prieteneşti şi al entuziasmelor naţionale, zilele de examen treceau solemne, începînd cu îngrijorătoare dimineţi şi sfîrşind cu seri triumfale, scăldate în blondă spumă de bere.

Iar urîtul aşteptînd acolo, între drevele de bronz ale patului conjugal, ca acel sultan nenorocos în cuşca hantătarului biruitor. Aştepta pocăit, învins şi — în sfîrşit — înşelat, căci la capătul minunatului film de închipuiri venea, înfăşurat în văluri de strălucire, sfîrşitul tuturor încercărilor — licenţa şi teribilul arhanghel din ziua judecăţei: „vom vedea ..."

Doară s-a dus vremea legămintelor pînă la moarte... sss... nici o vorbă mai mult.

Bietul maimuţoi, parcă-l văd cum se străduieşte să nu-mi iasă din vorbă, parcă văd cum mă aşteaptă în nopţi plînse şi nedormite... oh, figura aceea jilăvită de lăcrămi... O-ho, voi şti să tiranizez, căci port în mine veninul atîtor umilinţi şi atîtor nenorocuri... Dealtfel, vuluptatea asta se satisface de la sine; îţi trebuie numai subiectul, supusul. Eu mi l-am găsit; în lipsă de altceva, e bun şi acesta... Şi, fie între noi, prefer să fiu tiranul unei maimuţe, decît sclavul unui înger.

Afară de asta, maimuţa nu-i chiar o maimuţă... Iacă, am ieşit odată cu ea pe stradă; şi ne-am învîrtit mult pe uliţele astea întortocheate ale oraşului; enormul hohot pe care mă aşteptam să-l aud clocotind

de-a lungul strînselor vîlcele dintre înaltele case n-a răsunat deloc. Nici chiar nu s-au uitat la noi atîţia trecători cît pot curge într-o jumătate de zi pe albia atîtor străzi de seamă străbătute; nu înseamnează asta că păream o pereche destul de potrivită, vreau să spun normală, firească, vreau să spun că s-au mai văzut şi alte perechi la fel?

Un miop numai şi-a vîrît capul în nasul nostru şi ne-a cercetat mirat, în fugă; şi n-a rînjit, şi n-a zîmbit. Dimpotrivă, s-a îndreptat şi mai uimit decît a părut întru întîi...

...Revin, dintr-o singură scuturare a capului, de pe poteca încîlcită a gîndului. În faţa mea s-a înălţat, pe cele două trunchiuri de mamifer marin, enorma statură a domnului şef. Ochii i-au ieşit mici din ascunzişul creţurilor şi din stufăria sprîncenelor: „Măi băieţaş, măi, n-asculţi ce vorbesc *eu*?" parcă îmi spun.

— Un' te gîndeşti, tinere? Răspunde ce te întreb. N-ai scris dumneata colea?

— Ba, da, domnule şef...

— Atunci? Păi asta-i grav de tot, domnule. Noroc că nu s-a rătăcit vreun controlor pe-aci. Şi noroc că n-am apucat să liberăm chitanţa. Dumneata ştii (aci vocea domnului şef se rarefie şi fiecare cuvînt fu pronunţat distinct şi apăsat) că o astfel de greşală atrage după sine parchet, instrucţie, procuror, substitut (domnul şef întrebuinţa mai multe expresii pentru aceeaşi noţiune, desigur pentru a sublinia şi mai viguros gravitatea greşelei)... şi, Doamne fereşte, mai cîte... Însă îţi spun: eu nu-mi închipui decît că e o eroare la mijloc... (Mic logos care se termină abrupt şi categoric cu un unic: „Este?")

Zadarnic dau să spun altceva.

— Mă rog, este sau nu? Atît!

Trebuie să-i răspund afirmativ, cu toate că ştiu bine că n-a fost nici o greşală. Am copiat identic. Cam repede, desigur, însă mi-aduc perfect aminte cu cîtă atenţie... nu, nu, n-a fost nici o greşală. A, desigur... paginile de la început, pe care le-a umplut chiar domnul şef cu creionul, ca să-mi fie de îndrumare, şi pe care eu n-am făcut decît să le acopăr cu cerneală... Da, da,

acolo trebuie să fie buba. Să vedem, căci se cunoaşte... Acolo, desigur... Căci fluieram uşor de tot nişte arii de demult, cînd înnegream îndrumările domnului şef. Copiam fără să compar cele două partizi între ele, căci doar ieşiseră de sub condeiul domnului şef. A-ha, să vedem pe hipopotam, cînd o afla că el a greşit...

Totuşi, ca să pot căpăta îngăduinţa să mă explic, trebuie să răspund la categorica lui întrebare pe care o repetă necontenit şi insistent, tot printr-un „Este", de astă dată desigur cu accent pe prima silabă.

— Bun! s-a terminat... s-a terminat... atît...

Aa, nu s-a terminat deloc.

— Nu s-a terminat, domnule şef!

— Cuu-um?

Şi domnul şef se rostogoleşte asupră-mi cu o avalanşă de interjecţii, toate interjecţiile din carte, de parcă-l pusese cineva să le spună pe de rost, ca la şcoală. Pe urmă, cînd graiul i se articulă, se depărtă brusc de mine, pentru a-mi recapitula meritele sale mai de seamă, de cînd a intrat în slujbă şi pînă în prezent. Pe măsura însemnătăţei lor, îi creştea indignarea în voce. Încheierea fu un clocot.

— Şi-acum? Cum? Am greşit... *Eu* am greşit? Domnule, dar dumneata ştii cît eşti de periculos? Îţi dai seama dumeata ce... ce... Domnule? (Domnul şef se urneşte şi începe să înainteze spre mine, de astă dată încet, enorm şi grav ca o locomotivă care tocmai se pune în mişcare.)

— Dom...

— Nici un domne. Este sau nu că ţi-am complectat doar trei pagini de la început...? (Dinaintea colosului care se apropie nesimţit şi inexorabil, piciorul meu începe să pipăie, de la sine, îndărăt.) Mă rog?... Răspunde la întrebare...

— Domnule şef, vedeţi... patru pagini aţi... cu creionul... nu trei... şi greşala e pe-a patra... nu greşala... cum să zic... se văd şi urmele creionului.

— A-ha!...

Explozia acestui „aha" e formidabilă. E inutil acel „ieşi!" ca şi acel „pe loc!" sau „numaidecît!", căci ea de la sine m-a aruncat la uşe ca pe-o biată schijă.

Dar înainte de a apăsa mînerul, domnul şef mă opreşte cu un „stai" răguşit, mai mult o horcăială. Nu l-aş asculta, dar mi se pare că s-a luat după mine... Mă întorc... prin semne domnul şef îmi porunceşte să mă apropii...

Îmi spune şuierat, bătîndu-se cu palma uşor pe beregată, ca să-i revie glasul:

— Îmi pare rău de tinereţea dumitale!... Şi apoi, cu totul fără tranziţie, iarăşi: La urma urmei, poate să fie şi vreo eroare... Da, da! se încredinţează singur domnul şef, dînd pentru sine, în mod aprobativ, din cap... O eroare, cu siguranţă! Altfel cum? Care-ar fi interesul... Adică interes ar fi... dar prea ar fi complicat pentru mintea dumitale... Însă... ce e de făcut?... Ce e de făcut?

Şi priveşte rînd pe rînd la mine şi în gol, cu ochi neputincioşi în faţa ireparabilului ce se căscase, aşa de pe neaşteptate, dinainte-mi.

— Ce e de făcut?

Foarte simplu, i-aş putea răspunde: o nimica toată de îndreptare cu cerneală roşie. Asta e un lucru tot aşa de obişnuit şi elementar, pe cît de elementară şi de obişnuită e greşala de care domnul şef se închipuie atît de speriat.

El pare însă că de-abia poate întrezări soluţia de scăpare.

— Hm, să vedem, să vedem... poţi să te duci... hm...

Hm, cît de copil trebuie să fi fost domnul şef la vîrsta mea ca să mă creadă cum mă crede. De-ar şti el cum îmi vine să rîd de greşala aceea, pe care o păstrează încă în registru ca pe un trofeu, şi de nedibăcia lui de a se preface, s-ar ruşina singur de atîta naivitate şi singur s-ar grăbi să îndrepte. Dar el mă socoteşte cu tot dinadinsul sub permanentă teroare, căci necontenit îmi spune:

— Hm, nu văd interesul imediat... Ca să-ţi fi închipuit... nu-mi vine, nu pot crede...

Domnul şef nu vrea să se lase deloc; umflă cu foala proporţiile bagatelei. De-ar şti el cît de inutilă

e străduința asta pentru bietul lui scop... (Căci încă mă încăpățînez să întîrzii propunerea formală.)

— Bietul domnu șef!

III

Iar la nunta mea căzură toate stelele cerului. De sus apăsa lespedea de negură a norilor peste întunericul umed de toamnă, de puteai crede, în mijlocul fantomatecelor clădiri, că ai rătăcit printre coloanele de rocă ale unei grote marine.

În schimb, toată noaptea aceea a clocotit de automobile și a fost străpunsă de faruri, pe cînd copita cailor scormonea scîntei din cremenea caldarîmului. Doar că botul mașinei întorcea la colț și îndată strada era inundată de puterea reflectoarelor. O lumină ce se tîra pe jos, ca o pînză așternută, se întretăia cu alta ce venea perpendicular și umplea toată circumscripția XXIX de-o apă tulbure, jucînd ca aburul. Iar peste tot, artificii plesneau în jerbe de stele căzătoare.

Am pătruns la braț cu maimuțoiul în biserica plină de sfîrîitul și mirosul de moarte al cerei, printre cele două ziduri de curioși. În penumbra jucăușe am cetit pe unele fețe rîsul abia reținut, pe altele groaza nestăpînită. Căsătoria unui om cu o maimuță! Mergeam sub imperiul acestei impresii, care de fapt nu era decît realitatea goală, căci urîtul, odată ce m-a împins aci, nu mai avea nici un interes să mai mă vrăjească. Îmi desfăcea voalul de pe ochii orbiți, cu cruzime. Și doar ar fi putut să-l lase acolo, pe frunte, voalul mîntuitor al îndobitocirei.

Cînd strania ceremonie începu, inimile amuțiră de spaimă, toate rîsetele înghețară în beregăți. Cîntecele răsunau lugubre sub bolțile vechi; prin fumul gros vedeam toată lumea aceea ștergîndu-se de recea sudoare. Eram catalepticul care aude cu urechile lui galbene și vede cu ochii lui țepeni și uscați propria-i înmormîntare. Cum, ăsta era un popă adevărat, care nu-și smulgea patrafirul și nu zvîrlea cartea din mînă, ca să nu mai slujească un astfel de blestem! Îmi venea să-l apuc de barbă și să i-o smulg, strigîndu-i: „Ticălosule, destul cu gluma!“ Barba-i era o improvizație, care cu siguranță ar fi rămas în mîinile mele! Totul era o improvizație, o glumă macabră, pe care domnul șef o făcea cu mine. Cu siguranță că toate măștile astea or să se ridice, o să fie un rîs general, și binefăcător, și o veselie unanimă și potolitoare!

Dar ceremonia înainta greu și fumul lumînărilor devenea tot mai înecăcios. Noaptea umedă și grea de-afară îl ținea înăuntru, și fețele toate păreau spectre prin perdeaua lui deasă. Farsa continuă.

Așteptam să mă întrebe: „Consimți să iei o maimuță? Ca să-i pot rîde în nas: „Consimt!“, ca pe urmă să strig îndată: „Hai, sfîrșiți odată comedia asta, chiar și pentru o glumă e prea de tot!“

Adevărat, o glumă aș putea face! Să răspund popei un „nu“ sonor care, lovit de catapeteasmă, să plesnească în mii de ecouri. Să văd cum se roșește nasul popei, cum se deschid fălcile domnului șef, s-aud de-alături pe micul maimuțoi scoțînd un gemăt de uimire, ca acei pe care-i pălește brusc boala copiilor. Să văd toată mulțimea aceasta care mă privește cu groază, agitîndu-se în talazuri de capete, îngrămădindu-se, dînd buzna peste altar și peste lumînări, spre a se desfăta mai bine de priveliște. Și pe urmă de tot, cînd vuietul s-ar preschimba în clocot infernal, să bufnesc în rîs: „Ho... ho... ajunge... Consimt să iau o maimuță! *Cînd așa vreau eu!* Nu voi, nu domnul perceptor!“

Dar preotul slujește cu gîndul cine știe unde, cu glasul lui de vrăjitor; parcă ar cînta cu nasul, căci buzele nici nu le mișcă și versetele răzbesc pe nări. El nu mă întreabă nimic: oare nu ține de slujbă întrebarea, ori el, în înțelegere cu domnul șef, a lăsat-o deoparte? Drace, ce atîta teamă din partea lor? Nu văd cît de docil mă supun la toate? N-ar fi decît o simplă glumă, atît și nimic mai mult, o simplă glumă, nevinovată.

Nimic. M-au apucat de mîini și strîns mă învîrtesc acum în jurul mesei: „Isaia dănțuiește!“ Mai bine ar suna în seara asta „Daniil dănțuiește“, căci el o ducea tihnit în peștera fiarelor.

Dansul lugubru se învîrtește necontenit și de sus din amvon bomboane cad cu zgomot de pietricele pe prund și buchete de flori. Domni și domnișoare, a căror găteală zadarnic încearcă să ascundă tara străbună, braț la braț, împart cocarde. Nu știu dacă ați văzut pe pereții hanurilor ascunse în fundul văilor de munți cadrele acelea cu bătrîneasca alegorie a nunței unui vînător. Urși, lupi, iepuri, vulpi, mistreți cu colțul cît pumnalul, veverițe cu coada cît un tîrn și cîte alte fiare, braț la braț, îi formează cortegiul nupțial. E o biată, domoală și naivă glumă bătrînească.

Însă la nunta mea, văd aidoma tabloul acela care mi-a uimit peste măsură anii de copil, de mult, nici nu învățasem să cetesc...

Brațul maimuțoiului îmi înșfacă brațul și mă trage... unde? Spre patul nupțial? Nu încă; mai e puțin pînă acolo, mai e ospățul. Din urmă mă împinge șuvoiul animalelor de tot soiul.

M-au scos afară în noaptea umedă ca gura de peșteră marină. M-am dezmetecit, alături de maimuțoi, pe pernele de piele ale unui prea elegant automobil. Gîndul îmi cîrmește puțin spre frumusețea de vis, trecînd cu toată greutatea mașinei stacojii peste șanțul unde se scursese, din tîmpla găurită, sîngele boierului cel tînăr. Și-i revăd zîmbetul lăsîndu-se ca un senin rece de lună pe sufletul meu...

Dar în urmă-ne s-a format alaiul antedeluvian, și-n urlete, și-n schelălăituri, boturile mașinelor urnesc spre corabia strămoșului biblic.

★

Potopul ne pîndea sosirea să cadă. Cum pătrunserăm înăuntru, începu.

În lumina orbitoare a becurilor, în număr îndoit pentru împrejurare, rîurile de umezeală își și umbriră albiile pe pereți. Afară nu urla vînt, nu gemea nici un copac sub apăsarea cumplită a vijeliei. Nu răzbătea nici un vaier și nimic tragic nu era în potopul de afară. Era doar ploaia aceea grea și neagră, care doar mă așteptase să intru în locașul cel nou al vieței.

Și-acum cădea monoton și crîncen în huruit de darabană. Nici o modulație în cîntecu-i sinistru, fără avînt și fără încetare, repețirea incontinuă a acelorași două note seci, la fel cu cîntecele de petrecere sau de război ale sălbaticilor primitivi. Și-n urletul acestei orchestre întristătoare pînă la ultima margine, înecînd cu totul țipătul puținelor viori dinăuntru, care zadarnic își mai încercau stridența, se sărbători adevărata nuntă.

Fu o beție cruntă, grotescă, șugubeață. Țopăiră cu toții, schelălăiră, mugiră. Îmi trecură pe dinainte în pas de defilare, rînjindu-mi cu dinții lor albi și ascuțiți, cu caninii voinici și încovoiați. Fu un vîrtej nemaivăzut; o junglă în plină petrecere; sub bolți și ghirlănzi de frunze (căci sala cea mare a percepției era numai o verdeață), în răpănitul amarnic al unei ploi ecuatoriale, toată fauna exotică și domestică sări și chirăi, ca toate lighioanele pămîntului.

Spectacolul era deopotrivă de temut și de rîs.

Am sfîrșit deci prin a rîde și eu cu toată pofta și nimic nu m-a mai întristat pînă la urmă. Nici măcar teama cu care mi se părea că rîd uneori (ne priveam astfel față-n față eu și propria mea teamă și rîdeam pe întrecute) n-a izbutit să-mi strice dispoziția.

Nici chiar în zori, cînd am părăsit sala de petrecere. (Pentru ca subalternii săi să chefuiască în voie, domnul șef avusese grija să potrivească nunta într-o duminecă, ajun de altă sărbătoare.) Atunci, de mînă cu micul maimuțoi, am urcat, mînați de același instinct satanic, spre etajul de sus, treptele scărei, două cîte două. În mintea-mi turburată de vin, spun drept că jucau în momentele acelea grădinile templului păgîn al Afroditei din Alexandria (nu știu unde mai citisem blestemăția asta), cu aleele presărate de grupuri monstruoase, împerecheri în piatră de specii îngrozitor de diferite, centauri strivind sub pîntec fecioare despletite, arătări cu coarne și picior de capră răpunînd nimfe cu sufletul pe buze, masculi de lebădă desfătînd zeițe pe jumătate adormite.

Era dimineață de-a binelea, cînd convivii întîrziați, împinși de aburul din cap, mi-au bătut violent în ușă, și mi-au cerut, după bătrînescul obicei al suburbiilor,

„steagul roș". Cînd, după zgomotoase și nesfîrșite parlamentări, am izbutit să înțeleg obiectul doleanțelor lor și am vrut să-l transmit celei — cum se zice la percepție — „în drept", biata mireasă căzuse pe neașteptate într-un somn așa de profund, că tot enormul scandal, ce urmă apoi, nu fu în stare s-o deștepte. Domnul șef, a cărui voce (avea într-însa ceva gros și pițigăiat în același timp) păruse să conducă această stranie și matinală expediție, se grăbi acum să comande retragerea, dat fiind că, argumentă el, astfel de obiceiuri sunt prea jignitoare pentru niște obraze așa de june și „moderne" ca al meu și al nepoatei sale. Degeaba! Percepția circumscripției a XXIX-a nu mai vrea să știe de căpitan; căci odată cu personalul, ea întreagă trosnea din încheieturi, se cutremura de zgomotul dinăuntru și duduia de ploaia de afară ce nu mai contenise, reclamînd cu orice preț drapelul cel roș. I-am lăsat pe toți să urle și să geamă — eram într-adevăr nespus de jignit — pînă au amuțit cu percepție cu tot. Căci, vai, să fi răscolit toată odaia nupțială, și mi-ar fi fost cu neputință să le satisfac, măcar cu o părere, barbara și necuviincioasa lor dorință.

★

A fost ca la trei luni după nuntă, cînd îmi veni ideea care mă înveseli într-atîta.

Căci nu mult după ce devenisem nepotul său, domnul șef mă chemă deoparte de ochii celorlalți și cu aer de voievod ce-și răsplătește sfetnicul îmi încredință un chitanțier.

— Uite, îmi spuse, ți-l las cinci zile, „Aurora" (strada Aurorei) este a dumitale... Nimeni n-are voie să se amestece acolo... Bagă de seamă să te ferești de funcționari și mai cu seamă de avocați... ai vreo doi pe-acolo... Ăștia trebuie lăsați moale și gură puțină cu ei... Ducă-se dracului! Ai destui negustori cinstiți acolo, de-ți rup ei singuri chitanța în față și la cotor nu se uită să-i tragi și de păr. Am să-ți dau o listă de toți; pe ei i-am și vestit... am avut eu grijă din vreme. Ce te uiți așa la mine? N-avea nici o teamă... Ei zic bogdaproste că plătesc ce plătesc... Că dacă-ar fi să le-o fac, le trîntesc niște biruri... Ești copil, ești copil... Nu te teme, acuma mi-ești nepot, n-am să te bag în foc... Cu timpul o să-ți mai arăt și altele, mai grele de înțeles...

Aci domnul șef făcu mîinile pungă, părînd că pipăie în aer ceva rotund.

— Așa lucrînd — continuă dînsul — cu multă luare-aminte și fără lăcomie... se poate face ceva frumos... (Și după o scurtă meditație:) Eu, drept să-ți spun, n-aș da circumscripția asta pe alta... Mă rog, s-a vorbit oare ceva despre ea?... ai auzit cumva?... Și-și răspunse singur, făcînd semne de protestare: Nu-u... Niciodată... Nu s-a pomenit... Căci asta e totul: cumpătarea...

Am ascultat cu ochi mari și urechi lacome. Ciudat! Un simțămînt de ușurare îmi umplea, sau, mai just, îmi golea sufletul de atîta încărcare. Nu știu cum, dar mi se părea că m-am lovit cu piciorul de ceva tare, m-am aplecat uimit și am descoperit comoara zmeilor. Taina și puterea urîtului! Prima subterană din catacomba unui uriaș mister.

Am ieșit uluit, cu darul de hîrtie sub braț. Și cînd am închis ușa după mine, cu toate că dădeam într-o încăpere la fel de luminoasă ca și aceea pe care o părăseam, parcă aș fi răzbit totuși din cea mai întunecoasă hrubă la soare, așa clipeam ochii de orbit și așa m-am clătit pe picioarele luate parcă de-o apă.

„Libertatea! mi-am șoptit în cuget. Ai văzut-o? Este ea... Șșiit... șsut..."

Și parcă tot călcînd pe-o podea nesigură, mișcătoare, care-mi înșela călcătura la fiecare pas, m-am învîrtit beat de bucurie printre birourile văduvite de funcționari (era o duminecă, zi în care domnul șef nu pregeta să-și pună la punct hîrtiile dragei lui meserii).

Atunci s-a închegat dinainte-mi o fantomă neașteptată; s-a deslușit deodată în vederea mea uimită, așa cum se închează imaginea în tubul înnegrit al ocheanului, așa cum trebuie să se fi închegat din umbrele amurgului drumeților spre Emmaus trupul Mîntuitorului. A fost întîi o pîlpîială vagă, care a prins

din ce în ce mai multă consistență în sufletu-mi ce se clătea de uimire mai rău ca picioarele; ocularul însă s-a mișcat de la sine și imaginea a fost pusă la punct.

Da. În fața mea stătea tatăl meu.

Era tatăl meu. Oare de ce atîta uimire?

Pentru că și pe figura lui cruntă, de om care păruse născut numai să se necăjească, iată acum se lăfăia alt simțimînt. Tatăl meu se mira — asta era ceva mult la dînsul — ba chiar părea tot așa de uimit ca și mine.

— Te-ai însurat?

— Da.

— Aș vrea să văd pe soția ta...

Nimic mai firesc. Vrea să vadă pe soția mea, pe soția copilului său. Ce-am de nu mă mișc, parcă am prins rădăcini în scîndură, ce-am de casc ochii atît de spăimîntați, de parcă aș fi acum cincisprezece ani, cînd răcnea de-mi bubuiau urechile: „Vreau să-ți văd temele!" Doamne, ce am de tremur?

— Vreau să văd pe soția ta, repetă tata, dezarticulînd silabele, ca acum cincisprezece ani.

— Păi da!... îi răspund... Să mergem! Da, să mergem...

Și nu mă mișc deloc. Scîndurile lichefiate s-au închegat iarăși și mi-au înlemnit picioarele în materia lor uscată. Ce-am de tremur?

— Să mergem, spun din nou.

— Sus? face tata semn cu degetul.

— Sus! răspund...

— Mai stă cineva acolo?

— Eu, ea și unchi-său...

— Și servitoare n-ai?

— Am învoit-o aseară pînă mîine dimineață...

Probabil că văzînd numai cum dîrdîi, tata a început să dîrdîie la rîndu-i. Gura i s-a întredeschis într-o parte, ca acelor ce li s-arată o spaimă neașteptată, un pericol imanent...

— Acuma, în momentul acesta, cine se găsește sus?...

— Nevastă-mea...

— Nenorocitule, poartă ochelari de cei mari, bărbătești...?

— Are și alții mai mici, răspund zugrumat... O... e o femeie... numai s-o vezi...

— Am văzut-o, răcnește așa de puternic tata, că-mi îngheață în gît, cum ar îngheța mercurul într-un termometru, tot șiroiul de vorbe convingătoare cu care vreau să-l împroșc.

Cu toate astea groaza lui e cu mult mai mare, ca și cînd eu aș fi scos răcnetul lui. Ochii îi cresc, cresc necontenit, iau proporțiile ochelarilor celor mari ai nevestei mele. Întîi se dă de mijloc înapoi și întinde mîinile parcă s-ar feri. Și rostește cu mare groază:

— Astea-s fermece... Și apoi, numaidecît: Vai de păcatele tele!...

A deschis ușa.

— Tată, abia pot să îngăimez.

Dar el se scutură ca de un fior și se retrage de-a-ndărătelea, ținînd vîrtos mîna pe clanță. Cu ochii aceia holbați îmi cercetează atent picioarele, mîinile, urechile.

La urechea dreaptă tresare, ca și cînd ar fi răsărit deodată, acolo, o ureche de cine știe ce animal.

Și se retrage necontenit. Face semnul crucei și piere.

— Tată, strig cu atîta înverșunare, de-mi zbîrnîie coardele vocale după fiecare cuvînt, ca la un contrabas lovit... Tată, tată!

Și mă năpustesc pe uși, pe scări, în curte, afară în stradă.

Nimic. Tata pierise.

Iisus la Emmaus. Luneta și-a schimbat brusc direcția. Imaginea a dispărut.

A fost o vedenie.

Rămîn nespus de nedumerit, cu capul gol, în strada pustie de duminecă dimineața. Dacă a fost într-adevăr, unde a dispărut, căci mai e mult pînă la colț... Încolo e închis pretutindeni.

— Ce mai faci? îmi miorlăie un glas mieros din spate.

Mă întorc ca înțepat de colții unui șarpe: Coana Frosa, proprietăreasa! Toți strigoii și-au dat întîlnire azi-dimineață în preajmă-mi.

— Cuum o du-uci... așa...?

(Lungea vocalele după obiceiul ei cînd vrea să-și îndulcească vorba.) „Așa“ însemna „în noua situație: însurat.“

— Cum s-o duc? ca toată lumea...

— Să vă dea Dumnezeu noroc... e, nu m-ați... invitat la nuntă... da să vă dea Dumnezeu noroc...

— Da dumneata cu-um o duci? îmi schimonosii și eu vocea, ca s-o imit, privind-o pe sub gene, satisfăcut dinainte pentru regretul pe care-l și vedeam mijind pe figura cu caturi... și ce cauți la ora asta pe stradă... Parcă nu te știam așa de bisericoasă...

— Ce biserică, maică? Că mă jupoaie de vie... dacă n-o fi cafeaua gata și smîntîna de-un deget... Că d-aia zisei: n-o să-i placă, e laptele cam apătos, și parcă-l văd că strîmbă din nas. Și luai drumul, femeie în fire ce mă găsesc, pînă la piață, să-i aduc lapte proaspăt și gros...

— Cui, coană Froso? cui să nu-i placă?

— Lui Georgică, maică, Georgică de s-a mutat la mine, după ce-ai plecat dumneata... student și foncționar... el e la *Comperative,* maică... E tînăr și drăguț, tot ca dumneata. Adică de, ce să zic? de drăguț, n-o fi el *tocma*-tocma, ca ti... ca dumneata... dar e mai vioi, maică, și are și-o mustăcioară, de să-l mănînci...

— Da leafa cît o are, coană Froso? Nu cumva o are ceva-ceva mai mărișoară ca a mea?

— Da știe-l norocu cît i-o fi? Că doar arvuna pe luna dintîi am putut să i-o apuc... Degeaba m-am mutat iar în pătucul meu, degeaba i-am făcut larmă la fereastră... degeaba mai m-am făcut și de rîs la *vecini și la striini,* degeaba... Că n-a știut multe și-odată și-a făcut bagajul... om hotărît, maică, și năprasnic... numai că l-a luat în mînă și s-a și pornit spre poartă... De, spune și dumneata... mă îndura inima să las să-mi scape așa voinic.

Cînd a dispărut și această din urmă întruchipare a urîtului (așa cum, în poveste, dracul iese ca să piară la fiecare răspîntie tot sub altă piele, dinaintea voinicului pornit să-și caute idealul), hotărîrea mea era luată, domnule procuror.

Da. Tatăl meu avea dreptate! Fusesem fermecat. Ori, poate, la mesele acelea copioase, pregătite de micul maimuțoi, mi se dăduse să beau cine știe ce buruiană otrăvitoare de simțuri!

Altfel cum aș fi putut să-mi leg viața de acest schelet, care se ridica atît de sinistru din patul meu, al nostru, din patul nunței și al căsniciei? Căci nu e decît un schelet negricios, ceea ce-mi rînjește într-una din maldărul de perini, un schelet ca acele găsite prin cimitirile dărăpănate; pe oasele încă bine legate, resturi de zgîrciuri s-au mumificat, acoperindu-le de un strat vînăt-păcuriu și uscat de moaște, care nopți întregi îți tulbură visele în copilărie.

Da, fusesem vrăjit! Cu descîntecele ei, zgripțuroaica (sau mai degrabă zgripțorul cel mare, urîtul, de a cărui existență reală, dincolo de hotarul celor văzute, mi-era cu neputință să mai mă îndoiesc de-acum) mă înlănțuise zdravăn.

„Bun!“ mi-am zis, cînd cele două brațe de mumie se întinseră și de astă dată rășchitate spre mine. „Bun!“ căci în ungherul minței mele dăinuia, nepătruns mister, ca lespedea aproape dezlipită de cuiul harnic al pușcăriașului, confidența domnului șef; simțeam dincolo de covîrșitoarea ei greutate, aerul nocturn și curat al libertăței.

„Bun.“ Și, din ziua următoare, am luat în primire strada Aurorei. Am luat-o în primire, ca, în deplină cunoștință de cauză și cu sîrguincioasă răbdare, să adun datele și notele cu care complectez aceste însemnări. (În voluminosul lor dosar, veți găsi în copii extrem de fidele, care vă vor trimite direct la registrul sau chitanțierul respectiv sau la faptul acolo explicit arătat, toată ingeniozitatea unui mare bărbat de finanțe, pe lîngă care truda vistierilor trîmbițați de istorie de a-și scoate statul din impas e biată neputință sau adevărată șarlatanie; în afară de mecanismul perceperei impozitului pe strada Aurorei veți găsi cele mai fine matrapazlîcuri, cele mai subtile mijloace și cele mai nobile străduințe ca destul de restrînsa noastră circumscripție să dea, pe lîngă frumoase excedente în plină creștere, spre belșugul țărei, să dea,

zic, și o modestă, dar tot așa de frumoasă cotă-parte zelosului încasator, spre folosul și mulțumirea și-a uneia și-a celuilalt.

O, departe de dumneavoastră gîndul, domnule procuror, că, adunînd aceste modeste documente și predîndu-vi-le, am năzuit cumva să-mi ușurez partea mea din vină sau să cer să mi se înlăture povara ei de pe umăr.

Nu, căci vina mea există; ea constă în diabolica voluptate ce-am simțit pe cînd îndeplineam pînă la extremul punct practicele domnului șef, de a le gusta întreaga lor savoare, de a mă închipui însuși domnul șef, de a rîde ca el, de a da ca el ochii peste cap, cînd tocmeam cu contribuabilul prețul favoarei ce-mi cerea să-i acord.

Și vă pot asigura că totdeauna am izbutit de minune.

Era însă și este o altă ispită care m-a încercat și mă încearcă grozav de crîncen, că nu-i pot rezista, orice-ar fi să se întîmple. E ideea cea veselă, ideea care mi-a venit pe neașteptate, impunătoare și irezistibilă, odată cu chitanțierul ce mi-a încredințat domnul șef — socru-meu, unchiul, cum mi se lămurise că-i de cuviință să-i spun. O nimica toată, veți zice, o copilărie, o stupiditate! Convin. Totuși, o să conveniți și dumneavoastră că trebuie să fie o priveliște inedită, biruitoare, covîrșitoare, cum ar fi bunăoară un peisagiu dintr-o planetă îndepărtată celui dintîi ochi înarmat cu telescopul distrugător de orice distanță. Dar ascutați, ascultați să vedeți cît de caraghioasă este ideea asta care mă determină să mă dau legat în mîinile dumneavoastră...

...Dacă ați urmărit cu cît de puțină luare-aminte aceste însemnări modeste, ați văzut cu ce metodă și cu cîtă îndîrjire și cu cîtă necruțare am fost urmărit, învins, dominat, de acea iazmă negricioasă și imaterială, cu putință însă de a se materializa în cele mai diverse chipuri de animale, dacă pot spune astfel, umanizate, pe care am denumit-o: urît. Ei bine, am răbdat destul! E rîndul meu acum să văd pe iubitul meu binefăcător, pe negriciosul de domnul șef, și pe negricioasa mea soție pomenindu-se amîndoi cu dumneavoastră, domnule procuror, pe ușă.

Întrevedeți acum, cred, farmecul acestei împrejurări.

Orice pe lumea asta nu plătește o astfel de priveliște: să vezi pe domnul șef, pe iubitul domn șef Vasilescu, cum [i] se oprește rîsul de toate zilele ca un os în gît și cum cele două mărgele negre de sub sprîncenele stufoase se cască deodată, prefăcînd doi ochi mici de șoarec în ochi de elefant; iar pe strania lui figură, ce n-am izbutit s-o plasez în întreg regnul animal, să vezi cum, una după alta, se sapă cutele stupoarei celei mai sublime: „Cum, frate, dar el nu și-a dat seama că se nenorocește la fel?“

Căci domnul șef, ca tot ce e urît, e incapabil să prețuiască un gest de Samson.

ÎN GOANĂ

Cînd trebuia să plece noaptea „de serviciu“, domnul Take, birjarul, își aștepta copila afară, pe banca de la poartă, mîngîindu-și favoriții rari și cărunți. Domnișoara Letiția venea totdeauna fără nici cea mai mică întîrziere de la magazinul din Lipscani, unde slujea. Ochii lui slăbiți o deslușeau desprinzîndu-se din razele soarelui, ce se topea stors de viață în nourii roșiți ai asfințitului; o măsurau umeziți de mîndrie în înaintarea ei zveltă și grațioasă; apoi, cînd era aproape, se încruntau deodată, căutînd la ceasornicul cît o tărtăcuță, pe care mîna lui uscată îl scotea numaidecît din brîul roșu al uniformei de birjar. Niciodată n-o primea fără ceasornicul acesta.

Ca de obicei, și-n seara asta fata se prefăcu că nu-i vede mișcarea. Trecu înainte cu capul plecat, cu buzele strînse. Nu-și dădeau seară bună. Abia după ce auzi trîntindu-se ușa casei, bătrînul se sculă cu un gemăt ușor și se îndreptă spre caii înhămați gata. La masă îl pofti doar mirosul bucatelor încălzite. Îmbuca rar și zgomotos, trecîndu-și ades mîneca antiereului albastru pe sub nasul borcănat și repezit în sus. Apoi ieși, mestecînd încă, lacom, cu bucata de pîine în mînă. Necontenit tăcut, se opri pe prispă ca să sfîrșească de înghițit, apoi se îndreptă spre caii cu care

începu în sfîrșit să vorbească, sfătuindu-i prietenos să-și ronțăie mai repede grăunțele.

Palidă și gravă, domnișoara Letiția privea în urma bătrînului. Ascultă pe gînduri conversația cu animalele, apoi sunetul sec pe care-l făceau încheieturile trăsurei zgîlțîite din loc, pașii apăsați ai cailor, hîrșcăitul roților, izbeala porților ca de cetate, răsucitul cheii grele de fier.

Se ridică atunci, înaltă și liniștită, și sfîrși cu repede îndemînare treburile gospodărești. Cînd dădu drumul lui Bălan, un cîine cît un vițel, dulăul alb ca neaua făcu un salt uriaș, vestindu-și nopței, din trei lătrături triumfătoare, libertatea.

Se întoarse în odaia de culcare și începu să se dezbrace fără nici o grabă, privindu-se în oglinda dulapului din față, tăiată de-o lungă crăpătură încovoiată. Rămase goală de tot, contemplîndu-și printre genele întrețesute imaginea schilodită de oglinda stricată. Apoi deodată, coborînd speriată ochii în negura din pătratul ferestrei, tresări brusc și, tot așa de sprintenă ca Bălan scăpat din lanț, ajunse dintr-un salt în tindă și dintr-un altul dincolo, în „casa mare“, odaia de preț unde nu intră decît musafirii cei mai de seamă.

Lumina lămpei cu picior și abajur de porțelan umplu îndată încăperea, încărcată ca o prăvălie de marchitan.

Domnișoara Letiția cotrobăi în olanul spart al sobei și trase afară un șnur cu o cheiță. Deschise apoi una din lăzile mari, roșii, cu chip de turcoaică pe capac. Scoase un plocat păturit de deasupra și începu să arunce pe jos cămăși, fuste, bluze, făcu un vraf de vestminte femeiești. Și înfrigurată, începu să se gătească în fața oglinzei cu ramă de nuc vechi, aplecată deasupra patului coperit de macat roșu, pe care se înălța, pînă în tavanul scund, un maldăr de perine albe și de cergi multicolore chitite în patru.

Peste puțin, în casa mare a domnului Take stătea o cocoană de o eleganță cum nu fusese dat bătrînului birjar să ducă în trăsură vreodată. Era așa de gătită și atît de mîndră, că nici chiar fără voalul des, pe

care-l puse la urmă de tot peste ochi, n-ai fi cunoscut în ea pe domnişoara Letiţia.

Fata stinse lampa şi ieşi repede în ogradă. Şi ca de obicei, Bălan răsări din întunericul nemărginit lîngă ea, de parcă în clipa aceea s-ar fi înfăptuit din negură. Dar o vorbă poruncitoare îl ţinu departe de veştmintele foşnitoare. Domnişoara Letiţia merse pînă la un colţ al gardului şi cu degetele înmănuşate desprinse din cuie două scînduri; se strecură prin spărtură, şi după ce porunci din nou lui Bălan să se îndepărteze, trase pe dinafară scîndurile la loc, cu o mişcare atît de sigură, încît ai fi spus că totul s-a petrecut ca-n poveştile cu hoţii vestiţi, la apăsarea unui buton electric.

Domnişoara Letiţia o luă repegior la drum şi-n urmă-i casa domnului Take rămase pustie, îngropată ca un cosciug uriaş în mormîntul de întuneric al nopţii, prin care Bălan sărea ca un duh alb, necurat.

Ai zice că bojdeuca domnului Take e cu totul izolată de restul mahalalei. Şi-n dreapta, şi-n stînga, şi-n faţă, doar grădini cu pometuri, locuri virane, un fund de cimitir, pustietăţi. Mergi mult pe şosea pînă să dai de alte case mărunte, tot aşa de răzleţe, cocoţate pe bătături umflate de maidane, înecate în bălării sau jupuite de verdeaţă.

Dar despre partea asta nu prea punea multă grijă domnul Take, cînd îşi lăsă noaptea copila singură acasă. Zaplazul era înalt, poarta avea încuietoare solidă, iar casa drug voinic. Şi unde mai pui pe Bălan? Apoi cu bani nu-l ştia nimeni, şi doar o trăsurică şi o pereche de cai avea. Iar ce agonisise pentru zestrea Letiţiei era dosit la loc bun, de nici chiar fata nu avea habar. Pe urmă, numai vara îşi făcea de lucru după asfinţitul soarelui. Se ştia: sîmbăta, dumineca şi alte vreo două zile din săptămînă, pe alese.

Nici domnişoara Letiţia nu ducea grijă că sta aşa departe de oraş: staţia tramvaiului era destul de aproape. Iar de singurătate nu ştia cum să mulţumească lui Dumnezeu!

În tramvai, pe bancheta atît de puţin potrivită cu vestmintele ei, sta ca pe spini. Căci acolo unde pornise, o aştepta iarăşi, pentru a nu ştiu cîtea oară de trei luni încoace, împlinirea frumosului şi mistuitorului vis al copilăriei ei de vrednică fiică şi nepoată a domnului Take birjarul şi a vestitului pe vremuri Ghiţă vizitiul: un automobil gata de ducă. Şi-n automobil domnul Popleanu, fără de care visul ar fi continuat să rămînă numai vis şi acum, din ce în ce mai chinuitor, iar în lada cu turcoaică pe copac nu s-ar mai fi aflat, neştiută de nimeni, comoara ce creşte într-una ca-n poveste: o întreagă garderobă de cocoană mare.

De două, şi cîteodată de trei ori pe săptămînă, domnişoara Letiţia îşi vedea visul cu ochii. Căci bătrînul niciodată nu se abate din program, fie ploaie, vijelie, trăsnete sau ce-o fi. Cînd a spus că face noaptea de serviciu, înţelege să nu se întoarcă acasă înainte de revărsatul zorilor şi dacă n-a făcut nici o treabă pînă atunci, tot ştie el un tren cu foarte mulţi pasageri, la o oră cînd vin puţini camarazi în Gara de Nord.

Domnişoara Letiţia a aflat toate acestea din rarele lui momente de destăinuire, cînd îşi dă drept pildă viaţa de muncă grea, cinstită:

„...bagă bine pe urechi, fată! Că de bine, de rău, am agonisit cu ce să-mi duc pustia de bătrîneţe pînă la sfîrşit şi fără muncă. Dar e păcat de vremurile astea, că se cîştigă mai uşor ca înainte. Şi-mi scurtez viaţa noapte cu noapte, să mai pun deoparte şi pentru tine... că, de, noaptea e dever mai bun ca ziua... altfel, ce crezi, că mie nu mi-ar place să dorm lîngă tine şi să-ţi ţin de urît?...

D-aia să iei aminte, să iei aminte şi să nu te muşte şarpele c-ar fi amar de mîndreţele tale: bucăţele te fac...."

De obicei doar după ce se abate pe la dugheana din colţ a lui Cinzacă, domnul Take deschide vorba cu fiică-sa. Şi mai mult decît atît nu are să-i spună. În schimb, cînd muşteriii îl uită în vreun colţ de stradă sau cînd aşteaptă clientul în faţa vreunui local de petreceri, e cu mult mai vorbăreţ. În gînd îşi vede copila căpătuită la casa ei, iar pe genunchii lui o grămadă de nepoţei. Şi domnul Take îşi mîngîie

fericit nepoții, le spune glume și păcăleli și rîde fericit.

— Da, ori de ce ți-aduseși aminte de rîzi așa cu poftă, nea Take? îl întrerupe vreun camarad din șirag, care s-a dat jos de pe capră ca să se mai dezmorțească.

Domnul Take tresare:

— Ce-i treaba ta? Apoi o întoarce: A, iacă mă gîndeam așa... mă gîndeam că păcătos e Bucureștiul ăsta... că mare putreziciune-i în el... că o să dea Dumnezeu o căldură mare de trei ori pe cît a fost astăzi și o să topească smoala după jos și o să fierbem toți în smoală și în catran ca dracii...

— Și d-asta rîzi dumneata?

— Ce pricepi tu, bă? se înflăcărează domnul Take. Ai văzut muierea care s-a dat jos cu musiul ăla din birja mea? Aia e muierea altuia, care și el, de n-o fi cu a altuia sau cu a ăstuia de umblă cu ea, stă acas' de-și plînge și-și blesteamă zilele și blesteamă tot și o să ne ajungă, bă, blestemul, că scoatem banul din păcat... și nu pă noi, bă, da pă copii, ba și pe nepoții ăi mititei... că acolo te lovește Dumnezeu... și ce strică ei, mă, drăguții de ei...?

Și domnul Take privește încremenit în firida uriașe de alături, deasupra căreia un felinar colțuros luminează cuvintele mari, negre, scrise cu smoala din închipuirea lui: „Intrare la tunel".

— Banul cu păcat e banul dracului... C-am ajuns noi birjarii mai rău ca geambașii de fomei!

— Nu ti teme, domle Take... Ș-apoi, de ți-e lehamite, de ce nu stai acasă? N-ai decît să faci ziua meserie cinstită.

Venea rîndul bătrînului să privească uimit pe convorbitor. Într-adevăr, la asta nu se gîndise. Apoi izbucnea deodată:

— Mă, da prost ești, mă. Hă, da eu n-am burtă să mănînc? Mă, da eu n-am fată de îmbrăcat? Adică am strîns destul, hăi? și am bănet ascuns? De unde știți voi, mă, că am strîns destul?

— Da nici nu m-am gîndit, domle Take.

— Veniți, mă, de mă jefuiți, hai, veniți, mă, cînd fac de serviciu noaptea. Am bani ascunși, ai?

— Nu, domnu Take, nu sameni deloc...

— Bătu-v-ar Dumnezeu și Maica Precista. Le-ar place numai lor să ia cîte un sutar cursa, cum a ajuns acum de s-a făcut și bietu birjar om... Și eu să stau acasă, hai, c-am îmbătrînit?... bătu-v-ar să vă bată...

Camaradul se întoarce grăbit, alungat de blesteme, pînă la trăsura lui. Iar domnul Take, abia după ce-și răcorește bine mînia, se întoarce și el pe nesimțite cu gîndul la Letiția, pe care o vede dormind adînc, cu părul negru, mai lucios — cum spune adesea — ca lacul trăsurii, revărsat pe perina albă.

„...e-he, pentru ea le face astea... o vede Dumnezeu și-o știe și nu le-o mai trece la catastif... că după partea lui..."

Domnul Take n-apucă să-și sfîrșească gîndul. Sosind în goană de după cotitura străzii, un automobil s-a oprit brusc drept în pieptul cailor. Tot corpul bătrînului tremură de furie.

— Nu treci, mă, prin cai? Hai... omorîți-mă, omorîți-mă, bătu-v-ar Al-de-Sus, omorîți-mă cu zestrea fetii cu tot...

Ochii i s-au oprit plini de dușmănie pe cocoana din automobil, cu fața acoperită de un voal des; se vede, unde trage cu atîta zor de mînecă pe domnul burtos de lîngă dînsa, care șoptește atunci ceva șoferului. Îndată mașina o ia înapoi duduind năprasnic, apoi își întoarce botul spre bulevard și pornește bufnind supărată, țipînd sălbatec, săltînd cu putere pe cei dinăuntru.

I s-a părut domnului Take, sau capul acoperit de voal s-a mai întors o dată spre dînsul, înainte de a dispare după colț? Domnul Take ridică nepăsător din umeri.

— Hm, mă uitai cam rău la ea...

Seară de august înăbușitoare și senină. Calea Victoriei în plină sărbătoare. Localurile gem de lume și aruncă văpăi prin ferestrele uriașe. Tropotul regulat al cailor, șuietul lin al automobilelor, strigătul ţigă-

nușilor cu gazete, rumoarea mulțimei de la ora nouă, o întreagă polifonie zgomotoasă, stridentă, barbară, pătrunde adînc în auzul domnișoarei Letiția, o înfio ară neîntrerupt și crescînd, o ațîță, îi iuțește pașii, îi pică foc în sînge și veselie în glas. Domnul Popleanu o conduce prin valurile de lume, ca un bun cîrmaci, obișnuit cu acest imens cadril jucat din instinct de toți trecătorii, care defilează unii în fața altora în două șiroaie nesfîrșite, se întorc din drum cu ocoluri meșteșugite, își fac loc fără să se privească, se strecoară printre trăsurile în goană cu ușurința unui pește într-un rîu limpede.

Nicăieri un automobil liber. Nici măcar o trăsură. E sîmbătă seara și toate mahalalele s-au revărsat spre inima orașului. Ajunseră fără noroc pînă-n dreptul Ateneului. Domnul Popleanu e deznădăjduit: timpul trece ca de obicei, iar la ora două domnișoara Letiția ține morțiș să fie acasă.

În sfîrșit, un automobil gol. Domnul Popleanu ridică impunător brațul cu degetele rășchirate și strigă cu putere. Dar șoferul nu-l ia în seamă și mașina trece înainte ușoară și iute ca o nălucă.

— S-au făcut de-o obrăznicie fără pereche bandiții ăștia, izbucni el furios, conducînd mai departe pe fată. Dar tocmai atunci, dinspre Poșta Veche le veni în auz tropăit de cai. Se opriră din nou și așteptară pînă ce birja intră în fâșia puternică de lumină de la Athénée Palace.

De pe buzele domnișoarei Letiția scăpă abia auzit un țipăt speriat. Pe capra trăsurii, înalt și mîndru în livreaua strînsă pe corpul sfrijit, cu figura încadrată de favoriții lui cărunți și marțiali, domnul Take își conducea caii, țeapăn ca un general.

— Liber, birjar!

Înainte ca domnul Take să-și plece ochii, voaleta domnișoarei Letiția, strînsă pe bordul pălăriei, căzuse dintr-o smucitură.

— Liber, conașule!

Letiția se gîndise de mai multe ori la putința unei astfel de împrejurări, ca să nu-și alunge cu toată energia dorul năprasnic, ce-o năpădi, de a se pune pe

fugă. Birja se oprise, și ea înțelese lămurit că singurul lucru ce-i rămînea să-l facă e să se urce, prefăcîndu-se nepăsătoare, în trăsură și să tacă din gură tot drumul. Dar picioarele îi înlemniseră. Unul din cai întoarse capul spre fată și păru c-o examinează cu luare-aminte: era Harap.

— Să ne urcăm, dragă.

Înciudat de zăbavă, domnul Take coborî din nou ochii spre ea.

Și ciudat. Căutătura lor obosită și stinsă o învioră deodată, o făcu să se avînte, zveltă ca o ciută, pe perinele trăsurii.

— La „Flora"!

Roatele se învîrtiră brusc, birja se urni clătinîndu-le capetele. Avu deodată atunci credința că tată-său a priceput totul, că o duce departe de ochii lumei, să-i ceară socoteală, teribila socoteală cu care o amenințase de-atîtea ori.

— La ce te gîndești, Lulu?

Lulu! Așa-i spunea întotdeauna domnul Popleanu. Cuvîntul acesta parcă o mai liniști puțin; ar fi vrut ca el să-l rostească mai tare, să-l țipe la urechea birjarului.

Cu dinții strînși, privi pe Popleanu prin colțul genelor: se temea să n-o întrebe ceva, să-i ceară cu insistență vreun răspuns. Și plănuia cum să-și prefacă vocea, cum să-i facă semn să înceteze. Îi păru rău că nu l-a vestit mai dinainte; nu, de bună seamă, șoptindu-i că birjarul i-ar fi tată, dar o cunoștință, un vecin...

Însă domnul Popleanu începuse o poveste foarte veselă, căci rîdea singur din toată inima, după fiecare cuvînt. Iar domnul Take nici nu visa cît de aproape se găsește de copila lui. El își conducea caii înainte, fără să privească nici în dreapta, nici în stînga. Din cînd în cînd răcnea cîte un „hep" prelung, care pătrundea ca un cuțit în urechile Letiției. Și era cu desăvîrșire înduioșat. Statura domnișoarei din birjă, așa, „prea pe măsura" fiică-sei, îl izbise dureros în suflet. Nu văzuse el cum se codea biata fată? Știa ea ce-o așteaptă la „Flora" aceea, trăsni-l-ar Dumnezeu pe

ăl de-a scos-o! „Nici acum nu s-a dezmeticit, mititica: și el, i-auzi cum îi mai toacă, tocălia dracului. Dar ea nu-i răspunde, nu-i răspunde deloc. Ha, ha, ha, asta-i bună, nu-i răspunde tîharului! Ce-ar fi, he, he, he, să nu mai vrea să intre la local? Aș duce-o gratis acasă, pe cinstea mea... He, Take, dacă-ai face tu una ca asta, multe ți s-ar ierta..."

Bătrînul se opri puțin din gînduri, să mai dea un strigăt cailor. Apoi își dete șapca pe stînga, el se lăsă pe dreapta și continuă:

„...E gătită bine, pare de oameni ajunși. Dar vezi dumneata, cît e de cu stare, tot se codea... Hm! și cu fața înfășurată ca turcoaicele. I-e rușine, păi... Bieții părinți, adică ce bieții?... tată e ăla care-și lasă copilul de capul lui? Cine știe pe unde o mai fi și el înfundat! Porcu..."

— Hei, dobitocule, ai adormit? strigă din fund deodată domnul Popleanu. Mînă mai repede, ești beat sau ce dracu ai...?

Domnul Take tresări și plesni hățurile deasupra cailor.

— Ba dobitoc ești tu, răspunse el, dar nu tocmai așa tare ca să audă cei din trăsură. Căci așa răspundea totdeauna domnul Take mușteriilor săi, cînd intra în conflict cu ei. Era cel mai bun mijloc pentru a-și satisface și amorul propriu rănit și a nu pierde nici cursa începută.

„Al dracului, e zorit să-i facă seamă mai repede! S-a supărat! Ho, zurbagiule, că tot a ta e, nu ți-o ia nimeni, se răsti la el în gînd.

Crezi că o să-mi pierd eu bunătate de cursă pentru o de-ald-aia. Las' că le știu eu, nu ti teme!"

. . . .

. . . .

„Hm... bag seama că nu-i vine deloc să-ți răspundă... Te pomenești c-o fi vreo drăcie, cum mă gîndii eu întîi. Să știi că fuge nebuna și ne lasă pe amîndoi cu buzele umflate... Atîta ne-ar mai trebui... o jumătate noapte pierdută... Nu te da, boierule, stăi că te ajut și eu...

Domnul Take simți deodată cum reînvie în el birjarul din tinerețe, șfichiul plesni scurt asupra cailor, hățurile se încordară. Harap sforăi cu înțeles. Trapul deveni regulat și repede mîngăind urechile cu ritmul lui sacadat. Trăsura luneca acum prin ninsoarea lunei ca sania pe zăpadă. Aerul proaspăt al șoselei biciuia fețele celor trei umplîndu-le plămînii cu umezeala lui înviorătoare.

— Bun! Iac-așa, birjar! Bravo! strigă domnul Popleanu.

Măgulit de elogiu, domnul Take întrecu orice așteptare. Birja era automobil, nu altceva. Copacii foșneau: șoapta lor de mătase pătrundea lin în urechi, armonizînd tropotul și clopoțeii abia auziți ai cailor. Toți teii păreau că plîng lacrămi de parfum, iar luna se luase după trăsura domnului Take, cu surîsul ei încremenit de veci.

Din sufletul domnișoarei Letiția zburase acum orice grijă; și-n dosul voalului, ea surîdea — un zîmbet fix și de neînțeles ca și al lunei — surîdea unei închipuiri bizare. O Letiție de-o șchioapă, cu rochița pînă deasupra genunchilor, bătînd fericită din mîinile mici, nemaiputînd de rîs și tolănindu-se pe perinele aceleiași trăsuri în care se afla acuma; dar o trăsură nouă-nouță, cu postav albastru și necîrpit și cu lacul orbitor de lucios. Iar pe capră acelaș domn Take, însă cu ochii scînteietori și fără fir cărunt în favoriți, ocolind de mai multe ori curtea înainte de a pleca la serviciu și privind rîzător peste umăr la bucuria fără margini a copilului.

Domnișoara Letiția fu surprinsă de închipuirea aceasta, care-i apăruse pe neașteptate și nedeslușită, ca imaginele lucrurilor în oglinda apelor verzi și stătute din jurul maidanelor natale. Părîndu-i fără rost, ea privi spre șiragul de trăsuri ce veneau dinspre Băneasa, încrucișîndu-se cu a lor. Din ele se ridicau cîntece de dragoste, hohotiri vesele, chicotiri de femei. Un bărbat tînăr, ridicat în picioare, strigă dintr-una: „Uite, luna fuge spre Calea Victoriei, hai s-o ajungem!" Dar se înșela. Luna se zorea spre „Flora" și ca dovadă, cînd birja domnului Take se opri, rămase și ea nemișcată pe cer.

Miezul nopţii trecuse, mesele începeau să se golească, grădina se deşerta. Un domn grăbit strigă spre bătrînul care dormea dus, în fundul trăsurii: „Liber, birjar?" Dar domnul Take era greu de somn. El sforăia de zor cu gura întredeschisă şi strîmbă; cu chipul lui palid şi zbîrcit, cu fălcile scobite sub favoriţii rari, părea răpus de o istoveală năprasnică, vecină cu moartea.

Alte trăsuri veneau, se umpleau de lume, porneau. În depărtare, la bufet, muzica militară cînta marşul de plecare. Orchestra localului tăcu şi ea. Încetul cu încetul liniştea deplină cucerea şirurile întunecate ale copacilor aliniaţi. Doar ferestrele clădirei de petreceri scînteiau desfrînat în noapte ca ochii de beţiv.

Să fi tot dormit trei-patru ceasuri, cînd domnul Take tresări zgîlţîiat cu putere.

— Ha, cine-i... A, da! Gata, boierule... unde...?

— Nu e boierul, moşule. Sunt eu, un chelnăr, m-a trimis boierul să-ţi ţiu de urît cu sticlele ăştia.

— Sticle? Ce sticle?

— Ziafet, moşule, o facem lată, cinci sticle şi ţigări...

Domnul Take se întinse zdravăn, căscînd zgomotos. Chelnărul destupă o sticlă şi turnă într-un pahar.

— Moşule, vin d-ăsta n-ai mai băut de cînd eşti!

Bătrînul muie buzele în lichidul roşu şi spumos; le plescăi tare şi dădu paharul de duşcă.

— Straşnic vin... Bravo boier! Băă... da ce l-a găsit? Asta nu mi s-a întîmplat de cînd sunt. Te pomeneşti că visez...

— Nu visezi, moşule, ce dracu. Eşti treaz; da nu ştiu dacă-ăi rămîne tot aşa?

— Mă, da cum i-a venit aşa... şi cinci, nu glumă, cinci sticle.

— He, he, ce l-a găsit? Să fi fost eu în locul lui îţi dam cincizeci nu cinci.

— Dama?

— Mă moşule, moş eşti, dar te-apucă alte ălea cînd ai vedea ce-am văzut eu.

— Strugure, hai? ha, ha, ha... Ei, să trăiască şi să le fie de bine, se gîndiră şi la mine.

Păi vrură de mult să te cinstească. De cîte ori nu mă trimeasără să văd ce faci!

— Oleu!

— Zău aşa, venii de cîteva ori afară: ziceau că te-ai sculat?

— Ei, săracu, vezi mneata, vreau să mă cinstească, dar nici din somn nu mă sculau. Ăştia-s de neam, bă! Păi, adică de ce nu m-ar cinsti? Ştii tu cum i-am adus? Se cutremura caldarîmul. Păi eu i-am aruncat-o în braţe, mă, cu caii mei... păi, ştii ce docipali... că nici nu-i răspundea întîi, da unde mi-am întins hrişca... Aoleo... i-am turbat... Să fi văzut pe urmă dama, cît era de mută întîi, fugea pe urmă în local de nu se mai putea ţine boierul. Eu-s birjar, bă... ca-n vremile vechi...

— Aşa e, se poate. Da mie tot mi-era necaz că mă trimete la dumneata. Ai dracu... parcă simţiseră că-i văzusem la secret...

— Secret, ce secret...?

— Secret, gaurica uşei din dreapta: asta-i secretul meu, că la a din faţă se uită domnu Iancu, chelnărul; eu sunt picolo, ajutorul lui...

— Ce spui, mă, şi zi, ai văzut toate cum s-au întîmplat?

Prima sticlă căzu goală la pămînt. Băiatul, puţin afumat şi măgulit că poate povesti astfel cu un bătrîn, prinsese chef de vorbă. Camera localului, canapeaua de după paravan, mîncările şi băuturile comandate fură descrise de ştrengar cu multă amănunţime.

— ...Acuma noi avem miros de copoi. Cum simţim că se îngroaşă gluma... gata, nu vezi picior de-al nostru pe-acolo; cu ochiul la secret. Moşule, ce să-ţi mai spun, eu cred că asta era fată, fată curată de... că prea avea un trupuleţ şi o piele albă...

Domnul Take se cutremură. Ochii i se pleoştiră şi o favorită i se lăsă în jos. El îşi aduse aminte de trupuleţul şi pielea albă a Letiţiei. Dar băiatul nu-l lăsă să meargă mai departe cu gîndul.

— Moşule, straşnic vin. Hait, ridică paharul şi ciocneşte colea deasupra capului. Să trăiască boierul!

— Las', c-aşa-i trebuie, ce cată noaptea pe stradă dacă e fată?... bombăni domnul Take, luat prea repede, şi ridică paharul:

— Să trăiască boierul!... Lasă, să trăiască! Că ele strică, mă, ele îi scot din minţi; am şi eu o fată... da... he, he...

Domnul Take se opri deodată, cumpănind în minte că nu e locul să vorbească de Letiţia. Şi, supărat, trase de duşcă două pahare.

Vinul puternic şi viclean îşi făcea efectul pe nesimţite. Ochii le sticleau; vocile se îngroşaseră, mişcările deveneau nesigure. Şi vorbele curgeau din ce în ce mai greoaie, mai triviale, în convorbirea aceasta grotescă dintre un chelnăr şi un birjar. Într-un tîrziu picolo se plictisi.

— Moşule, ştii ce, eu mă duc să-mi mai arunc o dată ochii la secret.

Atunci un gînd neaşteptat miji în creierul bătrînului.

— Hai bă, s-o văd şi eu la sicretu tău!

Spuse cuvintele acestea într-o doară, dar deodată pofta nebună să vadă, să audă, să pipăie, să simtă de aproape, se întinse în corpul şubred şi istovit ca o flacără într-o moviliţă de vreascuri uscate.

— Mă! merg şi eu cu tine...

— Fugi de-acolo, moşule, vrei să ne prindă patronul?

Dar bătrînul nu mai vrea să ştie de nimic acum. Dorinţa i se înfipsese atît de repede şi totuşi atît de adînc în cuget, că zadarnic îi înşira celălalt toate piedecile cîte erau într-adevăr şi cîte le putu născoci, ca să-l potolească.

— Mă, niţăl, n-auzi, niţăluş de tot, uit-atîtica...

Gura i se lărgise şi buza de jos îi atîrna tremurătoare. Ochii îi ieşeau parcă din orbite şi la lumina neprecisă a felinarului întreaga figură prinsese o înfăţişare stranie, strigoiască. La început rugător, se porni apoi să ocărască, să suduie, să ameninţe că va intra în local, va merge la domnul cu fata să-i spună de secret.

— Lasă, moşule, nu te înfuria, vroi să-l potolească celălalt. Eu te iau, dar mi-e frică să nu-ţi vie dracii pe acolo...

— Hai mă, să mai văd şi eu o dată la viaţa mea! Că pe urmă cruce i-am pus...

— Bine, moşule, hai, dar vezi că mai rămîne o sticlă.

Ascunde-o bine, că odată te pomeneşti fără ea... Bătrînul, care pornise, se opri clătinîndu-se:

— Fără ce, mă?

— Fără sticlă...

— Cine s-o ia, mă?

— Ei, n-are cine... ba să zici bogdaproste că n-ai să rămîi şi fără trăsură, întregi picolul, mulţumit că a găsit cu ce să sperie pe bătrîn. Aici e la şosea, moşule, şi-n tufişele ăştia, Doamne fereşte! E, dacă am găsi pe cine să lăsăm afară, ar fi altă poveste... Da poţi să mergi, moşule, doar n-o fi dracu aşa de negru cu dumneata...

Domnul Take făcu nehotărît un pas înapoi.

— Mă, eu n... nu mai merg.

— Hai, moşule...

— Doamne fereşte! Eu... o... tră... sură... am, băiete, şi-at'ta zestre am p... pentru fii-mea. Dă-e dracu, de mu... mu... ieri goale şi de boieri... B... b... bi... ne le face!...

Bătrînul înghiţi o dată în sec. Apoi strigă după băiatul care se îndrepta spre scările localului

— Mă, dacă te duci mai cere una... două... ştii tu... spune că pentru mine... şi destupă, mă, p-asta d-a rămas... cum mă laşi aşa?

...Cînd se întoarse picolul, domnul Take moţăia în trăsură.

— Moşule, păcat că n-ai mers! Acum s-o fi văzut... E beată turtă, moşule:... şi cîntă... şi-l sărută... şi iar cîntă şi iar îl sărută... şi-i doar în cămaşă...

— În cămaşă... ha, ha, ha.

— Şi are un păr, moşule, de-i ajunge la genunchi. Da e tot plin de şampanie. Şi s-o vezi cum se trînteşte pe canapea şi dă din picioare şi strigă: „vino... vino... vino..."

Şi moşul imită:

— „...vino... vino... vino..." ho... ho... ho...

— Şi joacă, moşule, uite-aşa...

Băiatul începu să sară prostește, făcînd gesturi obscene. Bătrînul îl întovărășea, zgîlțîindu-se în trăsură...

— Ia mai desfundă, bă, una.

— Moșule, auzi... moșule!

— Aud, bă...

— Și strigă pe tat-său...

— Pe tat-său... hi, hi, hi... pe tat-său, ha, ha, ha, ho, ho, ho...

....

....

....

— Moșule, hei, moșule... moșuleee... trage înainte...

Domnul Take tresări speriat din somnul adînc, privind uimit ziua mare din juru-i. Un automobil clocotind ca o căldare se înfigea în fundul trăsurii, voind parcă s-o urnească din loc.

— Trage înainte, moșule...

— Ho, bă, ce te-ndeși așa, vrei să-mi spargi trăsura?... Hai, sparge-o, sparge-o, mă, fire-ai...

Și pe cînd el apuca grăbit hățurile, potolind caii care se zbuciumau în loc neliniștiți, un chelnăr sosi în fugă, întinzîndu-i bătrînului două bilete de cîte o mie de lei.

— A spus boierul că poți să te duci, moșule...

Bătrînul privi nedumerit biletele, le apucă neîncrezător. Și după ce le strecură în buzunar, izbucni recunoscător, cu gura plină:

— Să-l țină Dumnezeu și Maica Precista...

Făcu cruce mare și, parcă tot temîndu-se să nu fie vreo glumă, sări repede peste capră și, înainte de a se așeza, agită frînele. Caii porniră.

Mergeau domol în răcoarea umedă a dimineții. Prin tufișuri păsările se sfădeau în graiul lor sau rîdeau în triluri minunate, parcă adierea ce-i venea bătrînului împotrivă ar fi scuturat o pădure întreagă cu clopoței. Și domnul Take se simțea mai fericit ca niciodată.

— Doamne iartă-mă dar dacă n-ar mai fi și d-ăștia, ai putea pune un ban deoparte pentru o zestre? Tai vaca s-o mănînci. Fără moartea ei poți tu trăi? N-a lăsat tot Dumnezeu așa?

Din urmă automobilul ajunsese birja și trecu pe lîngă ea cu iuțeală de rîndunică. Bătrînul abia avu timp să ducă mîna la căciulă. Dar ochii lui urmăriră cu multă recunoștință voalul ce flutura tot mai mic în zare.

Caii, lăsați în voia lor, mergeau cuminți, legănîndu-se. Iar domnul Take gîndea:

„Azi e duminecă, biata Letiția doarme și ea mai mult, săraca..."

ÎNTÎMPLAREA

Docarul luneca acum ca o pată galbenă, fugară, prin noaptea codrului. De cum îi înghițise pădurea, roatele încetaseră deodată să mai scrîșnească pe pietrișul drumului. Dăduseră de pămînt viu. Copitele celor doi cai voinici izbeau în plin și loviturile se succedau mai repede; iar zgomotul lor părea de astă dată mai învăluit.

Luna, pe a cărei tovărășie, în plimbarea aceasta nocturnă, mai ales doamna Glogovan pusese tot temeiul, întîrzia la întîlnire. Deasupra, pe fîșia de cer dintre două linii de arbori, stelele ieșeau cu nemiluita din ascunzișurile negre. Bucuroase parcă de întîrzierea lunii, se lăsau pînă deasupra pădurii, în ghirlande de lumini. Se înghemuiau, se ciocneau între ele, stîrnind flacări vagi și momentane; unele, mai îndrăznețe, se pierdeau și cădeau, lăsînd în urmă dîre de artificii; altele, mai sfielnice, abia scoteau ochiul de insectă din vizuinile tainice, închizîndu-l înspăimîntate, pentru a-l redeschide iarăși, peste puțin, cu aceeași teamă tremurătoare. Și necontenit spuzeau din veșnicie, forfotind tăcute și strălucitoare.

Ea privea extaziată magica splendoare, urmărind cu multă luare-aminte jocul lighioanelor de foc, care îi părea atît de asemănător cu al lighioanelor pămîntului. Și era fericită să descopere, odată cu minunea

revărsării de aur, minunea ochilor ei, care puteau descifra atîtea lucruri, de nepătruns pentru alții, în misterul hieroglifelor înstelate.

Alături, lăsînd moale frînele, Glogovan urmărea în gînd dialogul ce-l va avea a doua zi la oraș cu omul lui de afaceri. Trebuia să-i lămurească numaidecît o năstrușnică idee ce-i venise. Și în dialogul imaginar el descoperea, la rîndu-i, cu uimire, la ce avuții ar fi putut ajunge dacă lenea și visătorul dintr-însul n-ar fi dominat spiritu-i de întreprindere.

De la un timp, însă, atît de mult bănet i se acumulă în închipuire, că privi îngrijat în juru-i. Și rămase multă vreme cu ochii ațintiți în întunericul puternic, la copacii cari, ca niște uriași din mituri, păreau gata să-l primească în sutele lor de brațe întinse, sfîrșite în multiple și stranii articulații. Cînd și cînd surprindea, în vreun desiș tainic, închipuiri fosforice care îi rînjeau cu sarcasm. Alteori i se părea că îl urmărește cu stăruință magnetică un ochi fixat asupră-i. Și o temere surdă i se strîngea pe îndelete în fundul sufletului, din adîncuri de necunoscut.

Deodată duse mîna la frunte, ca și cînd ar fi vrut să prindă acolo ideea care îl năpădise. Cum de n-a putut să-și amintească mai dinainte? Bandiții, ceata de bandiți care se încuibase de cîtăva vreme în codrul Colibașului!

Auzise chiar azi-de-dimineață povestea asta din gura unui țăran, care tocmai se întorsese de la oraș. Dar nu prea dăduse ascultare, căci de multe ori zvonuri la fel umblaseră pe socoteala bătrînului codru, fără să fie adevărate. Și de bună seamă că nici acuma nu era vreun temei în cele auzite. Doar pînă în seară, înainte de plecare, stătuse de vorbă cu atîta omenet din sat și nimeni nu-i mai pomenise de așa ceva.

Glogovan își pipăi cu grijă revolverul, pe care nu-l uita niciodată în plimbările acestea de la conac la tîrg și înapoi. Plănui chiar să întoarcă. Băgă de seamă însă că au ajuns tocmai la drumeacul de cară, ce taie calea mare drept în inima pădurii. Erau la jumătate de drum. Ori înainte, ori înapoi...

Nu fără vie stînjenire, căută el la fîşia aceea îngustă de pămînt gălbejos pe care o făcea îmbucătura drumeacului. Mai mult şi-o închipui decît o văzu, hurducată, buburosită de hopuri, tăiată în toate chipurile de urme adînci şi străvechi de căruţe, ascunzîndu-se chiar de la început pe după smocuri de arbuşti tineri, înfrăţiţi în împletituri de nepătruns, ferindu-se necontenit în ocoluri curioase şi îndoielnice, pierzîndu-se în nesfîrşitul lumii de mister şi legende înfricoşetoare, cu care oamenii locului îşi înspăimîntă ascultătorii seara, în jurul focurilor de la crame.

Dar pînă să se întoarcă de pe drumul umblat de fantasmele trecutului, caii repezi trecuseră de mult lugubra privelişte. Docarul zbura înainte în lumea de neguri. Tropăitul copitelor era acum aşa de repede, de regulat, că parcă nici nu mai exista pentru urechile celor doi călători. Încolo nimic, decît tăcerea profundă a stelelor care se lăsaseră atît de în jos, că puteai să vezi ramurile de vis ale copacului infinit, pe care se coborîseră în jerbi de chiciură. Nici cel mai mic zgomot, nici cel mai neînsemnat foşnet de frunză. Nici un sforăit de cal; se părea că zdravenele animale visau de asemeni, dormitau profund, mişcînd picioarele în goană automată.

Şi deodată, de undeva din pădure, ţîşni o lumină searbădă, poleind toţi copacii cu străveziul ei de vis, înfăşurînd trunchiurile în scutece de hîrtie argintată. Glogovan avu impresia copilărească că i se desface dinainte o imensă pădure cu pomi de Crăciun.

— Luna! şopti doamna Glogovan fermecată.

Lumina se mări şi acoperi totul în aur topit; stelele într-o clipă se urcară pe ramurile copacului infinit şi dispărură în muşuroaiele lor. Doar cele mai mari, mai greoaie, n-avură timp şi rămaseră locului, pălite de lumina hipnotică.

Caii se înveseliră. În plină goană, se uitară cu înţeles unul la altul, înclinară rînd pe rînd din cap şi izbucniră într-un nechezat zgomotos şi puternic de rîs.

Acum drumul drept se lămurea pînă hăt-departe, în lungul lui. Şi nimic, nimic neobişnuit nu se vedea într-acolo, pînă puteai cuprinde cu ochii.

Glogovan prinse să fluiere uşor printre dinţi un refren favorit. Lumina umplea tot mai mult şleahul, ca şi cînd ar fi vărsat-o cineva cu găleata. Dar îndată inima lui se poticni în piept. Colo, drept, sub un copac izbit în plin de luna ce se şi ridicase deasupra pădurii, văzu o fantasmă nemişcată, ceva cu seamăn de om.

Pădurea se lăsa aci puţin în clin şi caii o porniseră nebuneşte. Tropotul lor era neregulat acum, paşii li se amestecase. Din cînd în cînd păreau că-şi mai spun cîte ceva la ureche, aprobînd din cap sau ridicînd repetat botul rînjitor în semn de negare.

Glogovan le privea nepăsarea liniştitoare cu un singur ochi, iar cu celălalt sfredelea îngrijat depărtarea. Şi omul de-acolo creştea necontenit şi stătea tot aşa de nemişcat. Se apropiaseră bine de el: părea împietrit în ploaia razelor şi de sub suman îi ieşea un capăt vînjos de bîtă. Cînd Glogovan văzu acest amănunt, nu se mai putu stăpîni: cuvintele se smuciră singure din gîtlej:

— Fantoşa, un om...

Fantoşa, întreruptă din visuri, privi nedumerită spre el. Şi trăsura trecu ca un vîrtej pe lîngă omul galben şi nemişcat.

Cînd fură departe de tot, Glogovan simţi că trebuie să-şi lămurească exclamaţia.

— Ai văzut cît de nemişcat şi cît de galben era? Parcă nici nu ne-a auzit...

— Probabil că era surd. Abia cînd ne-am apropiat de tot a întors capul.

— Da, a întors? Curios. Parcă era o păpuşă de ceară...

Tăcură. Apoi peste puţin înălţară amîndoi capetele, instinctiv. Parcă li se ridicase ceva apăsător de deasupra. Codrul se rărise deodată. Şi după puţin timp încetă. Glogovan respiră adînc.

Cerul se desfăşura acum imens, căptuşit de ţesătura subtilă a luminei pale. Luna suia încet la deal, ca un paianjen săturat şi dolofan, spre două-trei musculiţe de lumină ce se zbăteau să scape din împletitura vicleană; în urma ei, searbăzi şi nemişcaţi, fără nici o

izbucnire de viață, doi planeți rămîneau fixați de rigiditatea morții în colbul de aur.

— Fantoșa, acum trebuie să-ți spun. Am trecut printr-un mare pericol. Știi de ce am exclamat adineauri?...

— Tot omul ăla, frate?... Lasă acum... făcu ea plictisită.

— Ei, nu așa... îmi pare rău... ascultă colea, știi ce am auzit alaltăieri la oraș? Că o bandă de hoți s-a pripășit iar în codrul Colibașului.

Ea-l privi lung, întrebătoare. Dar cînd Glogovan vru să continuie, izbucni într-un rîs atît de puternic, că el rămase cu totul uimit.

— Atunci, de-aia te-ai speriat așa?... spuse ea abia inteligibil prin cascadarea de neoprit a hohotelor. Vai, ce mai bărbat am!...

Glogovan dădu plictisit din cap; ea tăcu și-l privi serioasă:

— O bandă de hoți, zici? Aveai revolverul la tine?

— Fără îndoială. Dar ce faci cu un revolver contra unei bande de tîlhari?...

— Cum? știi că sunt tîlhari în pădure și pleci noaptea la oraș?...

— Uitasem. De dimineață am auzit pe Năstase al Maricăi. Dar de atunci nimeni nu mi-a spus nimic. Și știi pe Năstase... Abia pe la mijlocul codrului mi-am adus aminte, cînd am văzut că nu mai iese luna...

Ea rămase pe gînduri. Deodată începu să zîmbească și se întoarse spre dînsul.

— Ei bine, dacă ne-ar fi atacat?...

Se scutură ca de un fior. Departe, drept înainte, luminile orășelului se înmulțeau în constelații regulate; Fantoșei îi părea o bucată de cer peste care luna nu pusese încă stăpînire. Apropierea orașului îi dădu chef de vorbă:

— Ei bine, închipuiește-ți că ne-ar fi atacat... tu cum m-ai fi apărat, viteazul meu Mihai?...

Glogovan mișcă buzele fără să răspundă. Ea rămase iarăși pe gînduri.

— În definitiv, adăugă la urmă, dacă erau mulți, la ce ne-am mai fi apărat? Le-am fi dat tot ce ne cereau și basta...

— Da, dar dacă ne luau docarul...

— Mergeam pe jos...

Și după o nouă reflecție:

— I-aș fi rugat frumos: „Domnilor tîlhari, sunteți buni să ne conduceți cu docarul pînă la marginea pădurii și pe urmă puteți să-l luați..."

— Hm, parcă stau ei să se uite la grațiile tale!

— Eu cred că da...

El întoarse brusc capul spre dînsa, dar ea, fără să-i observe mișcarea, își sfîrși gîndul:

— Ar fi fost o aventură nostimă. Dar păcat de docar. Aveam însă ce povesti...

Glogovan privea neînțelegător la dînsa.

— Fantoșa, dar tu nu știi ce vorbești...

— Am spus, păcat de docar. Dar mă rog, spune ce ar fi fost de făcut altceva? Cînd curajosul meu soț mă ia prin pădurea de tîlhari, noaptea, și numai cu un pistol la dînsul...

— Și ai fi făcut grații unor brute?

— Viața înainte de toate...

Apoi schimbînd tonul numaidecît:

— Ia nu mă mai plictisi, te rog; iar ai început cu prostiile tale? Nu cumva ești gelos și de hoții de drumul mare?...

— Și dacă ei ar fi devenit mai... mai exigenți...

— Cum mai exigenți ?...

El nu răspunse. Ea păru că gîndește. Apoi, deodată:

— Vai, ce bădăran. Dar asta e cu neputință. În sfîrșit, să lăsăm. Cu unu... un... ca tine este imposibil de glumit...

Tăcură amîndoi. Pe întinsul cîmpiei, case răzlețe surîdeau prietenos prin ferestrele roșii. De undeva, de departe, venea larma potolită a unui cor bărbătesc. Glogovan lăsă caii la pas. Părea cu totul preocupat de un gînd îndărătnic, căci încremenise cu ochii pe biciușca înfiptă în toc, subțire și lungă, parcă o închipuire.

Deodată se întoarse spre dînsa:

— Ei bine, și dacă totuși...

Ea nu răspunse.

— Admitem că ne-ar fi atacat, reluă el încăpățînat. Și că le făceai grații, cum spui. Și ei puneau ochii... Și pe mine mă dezarmau, mă imobilizau...

— Dar încetează, pentru numele lui Dumnezeu! strigă ea scoasă din sărite. Ai cîteodată... parcă n-ai fi crescut cu oameni...

— Ci ia răspunde, frate! strigă el la rîndu-i, ațîțat de o invincibilă curiozitate. Mă rog, s-ar fi întîmplat... vorbim și noi...

— Alt subiect de conversație nu găsești? Ei bine, m-aș fi împotrivit, firește, ce mă tot întrebi?...

Dar atît nu putea liniști pe Glogovan, în care închipuirea acum fierbea.

— Da, te-ai fi împotrivit? Chiar asta ar fi mai trebuit, nici măcar să nu te împotrivești. Dar, fetițo, aceia-s bandiți, ar fi fost mai puternici, te-ar fi învins.

— Ce-aș fi putut să fac? răspunse ea neliniștită.

— Sigur! urlă el atunci scos de tot din țîțîni. Îi ațîți, și pe urmă ce-ai fi putut să faci? N-ai fi făcut nimic, desigur. Ar fi fost o aventură și nimic mai mult, hai? Am fi avut ce povesti, hai?

— Dar ce ai, dragă, de țipi așa? Doar nu s-a întîmplat nimic.

— Aha, nu s-a întîmplat nimic, cu asta scapi dumneata; dar gîndul, gîndul...

— Ce gînd, ce ți-a venit? Pentru Dumnezeu, nu mai țipa, te rog...

Glogovan prefăcu vocea într-un scrîșnet de răutate:

— Va să zică așa, o aventură, nu? Și nimic alt decît o aventură... ar avea ce povesti dumneaei cînd hoții ar... ar...

— Dar încetează odată, sau... Și crezînd că-l îmblînzește, muie tonul: ...Cum poți să-ți închipui că aș putea povesti ceva, dacă lucrurile ar ajunge pînă acolo?

— Ah...

A fost atît de puternic răgetul acesta al lui Glogovan, că ea s-a ferit îngrozită în lături.

—Aha, sforăi el apoi înfundat, cu ochii bulbucați de cea mai nemărginită indignare... Care va să zică n-ai spune nimic, ha?... am păstra amîndoi secretul... dacă lucrurile ar ajunge pînă... pînă acolo... Foarte simplu, nu? Ce simple sunt toate pentru ea... dar eu... eu... ce m-aș face cu acest secret?... toată viața...

— Taci odată, ai înnebunit? Uite, am intrat în oraș, ne facem de rîs.

Docarul trecea acum linia ferată. Fantoșa privea, aiurită de această neașteptată izbucnire, spre stînga, unde felinarele gării, invizibile, ascunse după o dumbravă de tufe, scăldau într-o lumină vie șinele multiplicate în curioase figuri geometrice și se proiectau searbede pe un colț ponosit de magazie. Alături, în penumbră, gheara imensă a unei macarale se ridica fantastică și amenințătoare.

Glogovan, amețit de asemeni, privea spre dreapta și era privit la rîndu-i de departe, de undeva, din întunericul profund, de un ochi sîngeros și dușman.

Îndată copitele începură să izbească mai repede, iar roatele prinseră să duruie pe piatră. Casele, la început grămezi sure-alburii, se deslușeau tot mai bine din întuneric, mai mari și mai luminoase.

Glogovan tăcea ostentativ. O tăcere întreruptă de mîrîieli surde, de tuse seci, prefăcute, Fantoșa zîmbea dulceag. Lumina prietenoasă a ferestrelor îi alungase supărarea și-i umpluse sufletul de bunătate.

— Tot mai ești necăjit pe mine?

Îi răspunse o violentă scuturare din umeri și un bombănit neînțeles. Ea prinse a rîde ușurel: dinții îi luciră în negură. Apoi, cînd docarul apucă pe strada casei părintești, spuse deodată:

— Ei bine, poftim, m-aș fi omorît, na, ești mulțumit acum? Și într-o pufnire veselă, sugrumată îndată: Ca la cinematograf...

Glogovan tresări mînios, privi spre ea mestecînd între dinți o ripostă drastică; apoi renunță și lăsă scîrbit capul în piept.

Cînd se întoarseră peste cîteva zile la moșie, Glogovan avea la el două revolvere și un pumnal, iar Fantoșa un revolver mic și delicat, dar în stare să

facă minuni, ascuns în poşetă. Rezemată de tăblia din faţă a docarului, o puşcă uriaşă îşi scotea ţevile în văzul tuturor, aşa că, de la prima aruncătură de ochi, orice hoţ ar fi putut pricepe că are a face cu un docar armat.

La oraş, venirea lor provocase o zarvă nemaipomenită. Tatăl Fantoşei se supărase foc. Numai cu o noapte înainte, trei trăsuri fuseseră atacate şi doi călători, cari nu se lăsaseră jefuiţi, împuşcaţi. Se ceruse învoirea guvernului ca să se aducă armată. Glogovan trebui să aştepte pînă ce pădurea fu curăţată; abia după ce compania de soldaţi părăsi oraşul, primi şi el îngăduirea să se întoarcă.

Acum înaintau în trap repejor pe sub bolţile uriaşe ale pădurii. Deasupra, printre vîrfurile copacilor, ca printre două maluri dantelate, fîşia albastră a cerului curgea ca un pîrîu curat şi adînc de munte. Ici-colo, frunzişul crengilor se împreuna astupînd albia de cristal. Dar îndată rîul îşi relua cursul, se lărgea, făcea un lac imens de azur, se îngusta iarăşi, şiroia înainte, conducînd parcă după mersul lui trăsura, ca un drum de ziuă al robilor.

Cu ochii ţintă la el, Fantoşa îi urmărea sinuozităţile capricioase. Glogovan privea galbenul drumului bătătorit, crescînd ca undele în cercuri tot mai largi şi revărsîndu-se pe sub roate. De cum intrase în codru, vorba Fantoşei i se împlîntase iarăşi în coşul sufletului ca o lamă rece, chinuitoare:

„O aventură şi nimic mai mult, aveam ce povesti!"

Şi ca la un semn atunci, amintirile care îl necăjeau obişnuit năvăliră buluc în minte-i. Cum, atît de des, o surprindea privind puţin mai îndelungat decît se cuvine în ochii convorbitorilor mai dezgheţaţi şi mai buni de gură. Cum, ori de cîte ori o descoperea cercetînd cu grijă prin dantelăria perdelelor lăsate, trecerea mai asiduă a vreunuia din foştii lui tovarăşi de petrecere prin faţa caselor. Şi era parcă un făcut cu trecătorii ăştia tineri! Nu era unul care să nu întoarcă ochii şi să nu treacă în revistă ferestrele. În dosul privirilor scormonitoare, Glogovan le citea lămurit gîndul: „Aci stă ea!" Şi o ură oarbă îl cuprindea pe toţi aceşti ascoditori ai fericirii lui. Le hotăra în gînd răzbunare, pe care o împlinea prin nepoliteţi afectate, prin porniri vehemente în discuţiunile de cafenea, prin dispreţul profund ce-l lăsa să se întrevadă ori de cînte ori vorbea prin saloane despre unii din ei. Şi nu arare i se răspunsese pe acelaş ton, nu arare se văzuse stricînd prietenii, pe care le socotise de nedesfăcut înainte, sau ajungea să se descopere singur nedrept şi să regrete unele gesturi pripite.

De multe ori avusese explicaţii violente cu Fantoşa şi, totdeodată, după ele, ajunsese la convingerea că e un biet caraghios.

Cînd o surprindea spionînd la ferestre, înainte ca el s-o întrebe, Fantoşa mărturisea:

— A trecut Jan, amicul tău. Ca întotdeauna, afectat şi foarte impresionat de propria lui persoană. Îmi place mult să urmăresc pe imbecilul ăsta...

Glogovan îi căuta atunci atît de atent, atît de adînc în ochi şi în cuvînt, că-i venea să se creadă un cîine care vrea să ghicească gîndul stăpînului. Cît de ascuns îi părea sufletul ăsta, cît de învăluit în atîtea valuri de mister, că o viaţă întreagă i-ar fi trebuit să le desfăşure, unul după altul, fără să ajungă a-l dezgoli vreodată. Vedea aşa de bine cum îl minte acest suflet, cum îşi rîde de dînsul, cum îl înşeală sub ochii lui. Şi sta, neputincios, în faţa grozăviei acesteia, zîmbind prosteşte, rîzînd singur, fricos, galben, fals, în vreme ce ea se prăpădea de rîsul ei clar, sonor, rău, sănătos, văzîndu-l atît de „comic".

„Ar fi fost o aventură nostimă, am fi avut ce povesti."

Nu mai încape nici o îndoială că ea ar fi dorit această aventură, îşi spunea înfiorat acum Glogovan. Dar cînd gîndul începea să îmbrăţişeze scena care ar fi putut să se petreacă în întregimea, în brutalitatea ei, îşi părea lui însuşi mai stupid ca niciodată: „Trebuie să fiu nebun: cum pot să-mi închipui că ar dori aşa ceva?" Zîmbea atunci înseninat şi-i arunca o privire prietenească. Dar era de ajuns să-i întîlnească profilul visător, pierdut în lumea străină de el, a gîndurilor,

ca să-şi spună numaidecît: „Dar poate ea crede că totul s-ar petrece aşa frumos, ca-n romanele ei".

„Cum m-ai fi apărat atunci, Mihai, viteazul meu?" O, asta vrea ea să vadă, asta o muncea pe dînsa! Şi închipuirea lui Glogovan îl purta în lupte groaznice cu bandiţii fioroşi, îl vîra în cele mai teribile impasuri, îl dobora sîngerînd la pămînt, ca de-acolo să vadă, în chinul ultimelor clipe, desfrîul cel mai nemernic, să audă rugăciunile cele mai laşe ale unei femei fără ruşine, care cerea, în schimbul oricărei ticăloşii, graţia să se întoarcă, să aibă ce povesti în saloanele orăşelului, în privirele de lăcomie şi de admiraţie ale imbecilului de Jan şi ale celorlalţi imbecili.

Aproape să-şi plîngă de milă, Glogovan făcu sforţări desperate să scape de nemiloasele imagini.

— Curios, spuse el tare, după ce privi înaintea şi în urma docarului. De un ceas de cînd mergem prin codru şi nu ne-am întîlnit cu nici un car, cu nici o căruţă ...

— Nu sunt toţi curagioşi ca noi, îi răspunse Fantoşa, privindu-l glumeţ.

— Rîzi, şi totuşi să nu ţi să pară curios, scumpă doamnă, că am putea avea şi azi oarecare surprize. Armata a plecat ieri, şi nu e exclus ca să găsim şi azi ceva de povestit...

Ea îl privi zîmbitoare, cu buzele strînse, cu bărbia mică tremurînd, gata parcă de răspuns, dar păstrînd vorbele pentru mai tîrziu, după ce el va fi spus tot ce mai avea în gînd.

Cum Glogovan tăcea însă, ea privi poznaşe în lungul drumului.

— Mihai, un om! strigă apoi deodată, imitînd exclamaţiunea lui din noaptea aventurii.

Glogovan se prefăcu că nu-i ia în seamă cuvîntul, temîndu-se de vreo păcăleală. Ridică totuşi ochii pe furiş şi observă într-adevăr, foarte departe, chiar la îmbucătura drumeacului de cară, o pată albă, nemişcată, ceva ca o cămaşe de copil întinsă pe o cruce de speriat ciorile.

— Şi e nemişcat, şopti ea.

Ciudat, lui Glogovan i se păru că îngrijorarea din vorbele ei nu mai avea accentul, glumeţ şi prefăcut, dintîi.

— Sunteţi foarte neliniştită, nu? întrebă el răutăcios. Vă simţiţi, desigur, în pragul aventurii pe care o visaţi atît...

— Se mişcă...

— Ce?

— A dispărut...

Glogovan ridică privirea şi văzu cămaşa ţărănească zdrenţuindu-se printre copaci, apoi pierind cu totul.

Figura ei, care pentru moment se întunecase, deveni iarăşi vioaie.

— Cum vezi, spuse ea, n-am noroc, n-am parte de aventură.

— Văd, eşti foarte dispusă, Fantoşa. Şi crezi că cu spiritele tale vei da o nuanţă de glumă unor cuvinte care ţi-au venit în suflet, fără voia ta. Dar te înşeli...

Ea-l privi lung prin întreţesătura genelor. Apoi izbucni într-un rîs sonor şi silit.

— Cum, dragă, crezi tu oare cu tot dinadinsul că aş dori o aventură de aceste, că aş dori să fim atacaţi de hoţi?... Pesemne că nu eşti întreg, iubitul meu...

Îl privea înainte, lung şi stăruitor, şi faţa i se însufleţise de mult drag.

— Şi pe urmă, de unde ştii cum m-aş purta într-o astfel de împrejurare? De vreme ce nu s-a întîmplat nimic...

— Nu s-a întîmplat nimic, desigur, îi rupse atunci îndată vorba Glogovan, plesnind nervos frînele. Asta-i marele noroc, marele ascunzător al nepătrunsului. Dar dacă întîmplarea n-are de lucru, şi într-o bună zi dezvăluie totul pe neaşteptate, atunci te sperii de ce-ţi arată. Nu s-a întîmplat nimic, zici? Degeaba... a fost de ajuns să-ţi aud vorbele, ca să ştiu cum te-ai fi purtat... atunci.

Şi în ureche păru că-i răsună, cu sonoritatea de cristal a glasului ei, riposta aceea care îl făcuse cu cîteva seri înainte să tresară de indignare şi groază:

„Ce aş fi putut să fac?"

Le auzea şi acum atît de clare cuvintele acestea, aşa cum auzea tropotul cailor şi rostogolişul roţilor, şi ele îi plesneau timpanele cu răutatea lor triumfătoare.

Într-adevăr, ce ar fi putut face în fața împrejurării irezistibile, mai tare decît voința și puterile ei? Glogovan nu găsea nici un răspuns la această întrebare, care îi părea uneori atît de stupidă și atît de nefirească și care îl muncea totuși cu stăruința ei neîmpăcată și corosivă.

„Ce aș putea să fac atunci?“ I se părea că în vorbele acestea ea a învăluit o bucurie ascunsă, curiozitatea vagă de a-l vedea zdrobit de furie neputincioasă, în fața neprevăzutului teribil, înaintea căruia nu există putință de opunere.

Fantoșa îl privea, zîmbind compătimitoare, lăsîndu-și trupul legănat de hurducăturile și destinderile arcurilor.

— Cît de copil ești, spuse ea la urmă, ridicînd din umeri cu un aer neînțelegător. Ne certăm pe închipuiri! Apoi, urmărind cu atenție pe spinarea calului din față împletitura frînelor, murmură pe gînduri: Ai, desigur, mare dreptate. Întîmplarea le dezvăluie într-adevăr pe toate. Dar pe noi ne-a cruțat pînă acum. Și pînă cînd nu va veni să ne îmbrîncească, haină și neînduplecată, pe unul de lîngă celălalt... nu ne e îngăduit să... Cine știe, poate atunci cel care se arată mai plin de virtuți acum se va purta mai nedemn... și tocmai cel care se arată mai voinic va fi mai laș... Dar numai atunci ne vom putea încerca puterile...

Micșoră ochii, concentrîndu-i în aer, într-un punct fix, care se porni, modulîndu-și goana după mersul cailor.

— Vom fi eroi? Vom sucomba în fața teribilei împrejurări? Cine știe? E cutremurător și într-un caz și într-altul. Și iată de ce trebuie să ne bucurăm că suntem departe de ea...

— Să ne bucurăm, așadar, strigă el, și hățurile plesniră din nou deasupra spinărilor mobile ale celor doi cai. Să ne bucurăm de marea fericire că nu știm ce ascundem fiecare în pielea noastră. Ura! Trăiască! Vino să te sărut, iubita mea, înainte de a te cunoaște...

— Poți să fii ironic cît vei vrea. Așa e, cum spun eu. Dacă Dumnezeu va fi bun cu noi, ne va ajuta să

nu ne întîlnim niciodată cu *ea*, ne va ajuta să trăim ascunși unul de altul. Deunăzi, numai am trecut pe aproape și tot... și totuși...

Fantoșa tăcu deodată și ochii i se holbară.

— Uite-l, șopti ea înfiorată.

Glogovan ridică privirile. Un soldat scurt, dar grozav de pieptos, ieșise chiar din îmbucătura drumului de cară și aștepta liniștit docarul.

— Întîmplarea! șopti în glumă Glogovan, dar simți cuvintele ce mai avea de spus topindu-i-se în gît și pipăi revolverul. Zîmbi totuși, cînd văzu pe Fantoșa strecurînd îngrijată mîna în poșetă.

— Stați, strigă soldatul ridicînd mîinile în sus.

Era descins și pușca din spate-i nu prea părea militărească.

Glogovan înceteni mersul cailor.

— Oprește, boierule. Cine sunteți dumneavoastră și unde vă duceți?

— Dar dumneata cine ești? întrebă el autoritar, trăgînd totuși de hățuri.

Soldatul răspunse cît se poate de prietenește:

— Apoi eu sînt post fix aici, c-avem ordin...

Și pentru că Glogovan îi examina bănuitor îmbrăcămintea suspectă și pușca de vînătoare din spate:

— Sîntem milițieni, din sat, de la Merușeni. Ne-a luat de la muncă, boierule, și ne-au pusără prin codru să vedem cine trece.

— Eu credeam că ești întîmplarea, glumi Glogovan cu jumătate de voce, privind încurajator la Fantoșa. Eu sunt proprietar aici la Glogovani, mă băiete. Ai fi putut înțelege doar de la început cu cine ai a face...

— Așa ne-a dat ordin domnu plutonier de jandari, boierule, nu trebuie să vă supărați. Oricine-o trece, fie cine-o fi, să arate dovadă precum că cine este.

Glogovan îl examină încă o dată de sus pînă jos. I se păru că ochii milițianului alunecă de sub privirile lui. Avea însă arma în bandulieră și mîinile îi erau goale. Lăsă deci frîul și începu să-și cerceteze buzunarele.

— Păi, ce să-ți arăt eu dumitale? Vreo scrisoare... ceva...

Soldatul se apropiase de tot de docar. Glogovan despăturea o hîrtie timbrată, un act pe care-l încheiase cu omul lui de afaceri.

— Să iertați, săru'mîna coconiță, se adresă postul fix Fantoșei, cu o lucire stranie în ochi. S-a întors lumea pe dos de la război încoace. Hoți, tîlhari, în toate părțile. Mișună ca lighioanele...

Gura i se lărgi rînjitor și ochii o măsurară fugitiv.

— Uite aici, mă băiete! îl întrerupse Glogovan. Asta e un act, cum să-ți spun... un zapis...

Soldatul căută cercetător hîrtia desfăcută, întinzînd liniștit mînile spre ea. Și dintr-o dată, dintr-o mișcare bruscă și sigură, încleștă degetele voinice pe brațele lui Glogovan. Îl tîrî jos dintr-o smuncitură. Căzutul simți numaidecît genunchiul banditului strivindu-i pîntecele sub o apăsare de neîndurat.

O șuierătură scurtă; vreascurile pîrîiră parcă speriate. Apoi răsună o detunătură slabă, ca pocnetul unui pistol de copil. Glogovan înțelese că Fantoșa se apără de celălalt, de vlăjganul uriaș, îmbrăcat țărănește, care țîșnise pe neașteptate din tufiș. Un capăt de frînghie îi zvîcni dinaintea ochilor, în vreme ce un pumn al soldatului îi cotrobăia pe dedesubt. Frînghia îl încolăci îndată peste brațe, peste pîntece, peste picioare, ca pe un pachet.

Fu trîntit în fundul docarului, care porni aproape în aceeași clipă. Și tot în aceeași clipă, banditul care îl legase se aruncă dintr-un avînt asupră-i, căzînd peste el ca o pasăre de pradă.

— Vă dăm tot ce avem, și cal și trăsură, gîlgîi Glogovan înăbușit. Ce mai aveți cu noi?

Banditul nu răspunse. Docarul fugea cu o repeziciune uimitoare, hurducîndu-se pe hîrtoape, pîrîind și plesnind din încheieturi ca o haraba, lovind cu putere amețitoare pe Glogovan în moalele capului. De sub picioarele hoțului, care-i sfîrșise de golit buzunarele, vedea nuiele lungi, înfrunzite, plecîndu-se deasupră-i rînduri-rînduri, înălțîndu-se apoi cu aceeași grabă. Sus de tot, în nepătrunsul albastru, un nor alburiu părea că fierbe, învîrtindu-se pe loc.

Un singur gînd mai dăinuia acum în capul lui Glogovan: „De ce nu m-au ucis de îndată, dacă aveau gînd să mă omoare?"

Dar la o cotitură scurtă, capul îi fu izbit cu atîta putere de scîndura docarului, că și gîndul acesta îi porni în vîrtej, ca și norul de deasupra. Loviturile începură să urmeze apoi cu nemiluita, din ce în ce mai puternice, mai îngrozitoare, alungîndu-i orice gînd nou. Glogovan încercă zadarnic să se miște din poziția ucigătoare: banditul îl ținea strîns în cleștele genunchilor.

Abia într-un tîrziu strînsoarea de fier se destinse.

— Acum poți să te duci dracului! auzi el mormăind pe soldat.

Și înainte ca să apuce să se înspăimînte, fu repezit peste muchea docarului. Căzu pe spate, într-o groapă de bulgări sfărîmați, tari ca molozul. Cu puțin n-a fost să-i apuce piciorul roata din urmă.

Rămase cîtva înghemuit în groapa de bulgări aspri care i se înfigeau în piele. Privea uimit cerul nemaivăzut de albastru, pe care nourașul învîrtitor se potolise și se destrăma ușor în fire de tort, ce se topeau în amețitoarea nesfîrșire. Asculta cum tîmplele i se potoleau; scîndura docarului parcă-l pălea încă, dar din ce în ce mai slab, mai alinător. Avea impresia unui ecou care se pierde necontenit prin sine însuși în prăpăstii.

Cu cele din urmă zvîcneli ale capului, o fericire neînțeleasă îl năpădi deodată, de-a valma cu toate gîndurile care îi rămăseseră acățate pe privazul cugetului, cînd scîndura docarului îl izbise.

Asta a fost tot. A scăpat!

Frînghia cu care era legat nu fusese înnodată; își aduce bine aminte. O va putea desface așadar la prima mișcare. Banditii îl aruncaseră aici, atît de departe de drumul mare, ca să-l încurce prin codru. Pînă să dea acum de veste c-a fost jefuit, aveau destul timp să ajungă la bîlci, la Rîureni.

O mînă izbuti în sfîrșit să se descurce de sub împletitura frînghiei, restul fu treabă de un minut.

— Fantoșa! strigă el biruitor, fiind sigur că ea trebuie să se afle aruncată la fel, pe undeva, pe aproape. Niște hoți așa de grăbiți și de metodici, cari n-avuseseră nici timp să-i omoare, numai de dragoste n-ar fi putut sta, fără îndoială.

„Ăștia-s hoți deștepți, care își înțeleg meseria", gîndi Glogovan admirativ, vroind să înlăture orice posibilitate de replică cugetului său, întotdeauna nesuferit de îndoielnic.

„Dar dacă o fi aruncat-o în urmă?"

Spre stînga, de unde veniseră, drumul se desfăcea în două: la dreapta cotea pe după troiene verzi de tufă.

Glogovan se lumină: fără îndoială, Fantoșa trebuie să fie chiar după acest tufiș.

Înainte de a sfîrși gîndul, a și ajuns la cotitură, iar buzele îi frămîntau cuvintele de întîmpinare:

— Întîmplarea, Fantoșa, ai văzut-o? Ea a fost...

Dar abia acum se dumeri bine de ce hoții l-au adus pînă aci. Se trezi într-un fel de luminiș lunguieț și umflat într-o parte, pe care se înnodau sumedenie de drumeacuri, poteci și potecuțe. Și toate dispăreau de la prima aruncătură de ochi, ascunzîndu-se printre tufărișuri sălbatece și abundente.

El strigă din toate puterile și pădurea îi duse strigătul pînă în depărtări. Dar nici un răspuns nu veni de nicăiri. Porni aiurit pe drumul care i se păru mai larg.

Trecuse mai bine poate de un ceas de mers. Și iată, i s-a părut sau a văzut într-adevăr un vestmînt alb ferindu-se pe după un dos de copac.

— Fantoșa, strigă din toate puterile pieptului.

Nici un răspuns. O clipă, două: nici un răspuns.

— Fantoșa!

Și iarăși nici un răspuns. Nu poate fi ea. Doar distanța pînă la copac e destul de mică. Și cu toată vocea lui stîlcită, a strigat destul de lămurit, cum strigă și acum:

— Fan-toșa! Și nimic, nici un răspuns.

Totuși e cineva acolo, cineva care poate spune dacă docarul a trecut pe aci, ori nu. Glogovan ezită să se urnească, dar vestmîntul alb apare iarăși de după copac. Stă cîtva nemișcat, ascuns pe jumătate, apoi pornește. Și inima lui se zbate acum ca un cîine sălbatec în lanț, la vederea zdrențelor care înaintează.

O recunoaște. Și înțelege totul. Era de înțeles totul, dealtminteri, numai din șovăiala ei de a se arăta.

Hainele sfîșiate de pe dînsa și zgîrieturile adînci de pe față spun de-a fir-a-păr ce se întîmplase. Ea vine cu pas tot mai grăbit, de ce se apropie de dînsul. Și la oarecare distanță, se oprește, izbucnind într-un plîns zgomotos, puternic.

O fixează cu ochi măriți, nemișcați, strivit de grozăvia, de elocvența spectacolului. Pieptul îi fierbe în clocot, cîinele din inimă se frămîntă să smulgă cușca din temelie. E gata să izbucnească, și buzele pe care le strîngea cu desperare se mișcă necontenit, ca unui copil căruia îi vine să plîngă. Dar nu poate articula un sunet, iar ochii căscați descopăr pe gîtul înalt și alb o vînătaie adîncă. Se apropie. Se cunoaște perfect tiparul unui deget gros și scurt, cu unghie voinică. Pe buza de deasupra, urma unui colț de fiară mustește roșie întunecată ca o picătură de vin negru.

Și lupta îndîrjită, inegală, între o femeie și cele două sălbăticiuni de pădure, i se limpezește deplină, amănunțită. Un fior îl scutură ca destinderea înfricoșată a clipei din urmă. Iar zbuciumul plînsului ei e atît de puternic, și atît de sincer e accentul suspinelor! Subțire și firavă, o biată coardă omenească, tremurînd sub apăsarea întîmplării de nerostit. Furișe și stîngace, Glogovan simte toropeala milei încropindu-i ușor-ușor sufletul.

Mîna lui o cuprinde mîngîietor, vorbe de alintare îi scapă nedibace printre dinții încă strînși. Cu cel dintîi cuvînt al lui, suspinele o năpădesc și mai furioase, se îngrămădesc fără noimă în fărîma de trup, o înăbușe.

Apoi se opresc deodată; ea îl privește mirată, neînțelegătoare, uimită, prin ceața lacrimilor. Vorbele lui sunt atît de bune acum, sunt ale unui părinte bun care își mîngîie copilul.

Dar în dosul lor, Glogovan simte îndată curiozitatea mușcîndu-i sufletul. O mîhnire subită îi cășunează acolo,

în adînc. Ce-l privesc pe el cele întîmplate, de vreme ce ea s-a purtat astfel! Ce-a fost s-a petrecut fără voința ei, e ca și cînd n-ar fi fost nimic.

Și totuș e ceva, acolo, înăuntru, care vrea să știe totul pînă la ultimul amănunt. Poate, desigur, pentru a nu mai rămîne nici o îndoială, nici cea mai mică umbră de îndoială că voința ei a rămas curată, că e profund răzvrătită, pînă în cea din urmă fibră, împotriva împrejurării oarbe și triviale prin care a trecut. Dar atît și nimic mai mult. Întrebările pornesc așadar indiferente, ascunse în cuvintele cele mai frumoase, cele mai prietenești.

Iar răspunsurile ei se feresc la început, în ocoluri largi, concentrice, cari se strîng din ce în ce mai mult apoi, pentru a-i zugrăvi în sfîrșit totul, în cîteva semne de aprobare, în cîteva gesturi de groază.

Căci scena luptei o reface el, aducînd, din creierul răvășit de nebunie și curiozitate, bucățică cu bucățică, toate fațetele cu putință într-o astfel de împrejurare. Ea nu face decît să nege ușor din cap, sau să încuviințeze prin imobilitatea sfîșietoare a privirilor a doua oară înspăimîntate.

Pînă în clipa din urmă, cînd ghearele brutei i s-au înfipt în gît, a rezistat cu toată puterea furiei și a tinereței. Degetele apăsau însă atît de tare, intrau atît de încet și atît de sigur și de adînc în carne, că mînile ei bîjbîiau degeaba în aer. Și atunci, în fața clipei din urmă... a fost peste puterile ei... Genunchii i s-au împleticit de la sine; și, cu cel din urmă pic de cuget, a crezut că prefăcîndu-se moartă...

Aci Fantoșa s-a oprit, privindu-l rătăcită. El a înțeles însă îndată gîndul care a oprit-o. Căci povestea era ajunsă la cea din urmă răspîntie. Ea putea continua: „și astfel, banditul a renunțat atunci"...

În ochii Fantoșei scînteia stranie s-a aprins și mai mult: ei sunt acum două diamante care varsă focuri de lumini. Glogovan așteaptă înfrigurat, cu privirile legate de buzele ei.

— Ș-atunci? întrebă el.

— Atunci... răspunde ea... și izbucnește iarăși în plîns.

Sinceritatea aceasta ar trebui să-i placă lui Glogovan; el înțelege că ar trebui să-i placă și totuși figura lui exprimă acum dezgustul cel mai deplin. Ea vede și-și acoperă fața cu amîndouă mînile: mașinalicește, cuvintele de mîngîiere izvorăsc iarăși din glasul lui; dar amîndoi înțeleg bine cît sunt de nepotrivite, de falșe și abia pot să ascundă mînia surdă care se înfășoară în ele, ca într-un văl transparent și zdrențuit.

— Să lăsăm, Fantoșa, e stupid să mai continuăm. Înțelegi, e scîrbos. Tu nu strici nimic, biată femeie, și te-ai purtat cum trebuie... dar e așa dezgustător că nu mai putem continua...

Soarele apunea parcă la marginea pădurii și părea printre copaci o grămadă imensă de jărăgai topit, scăzînd pe nesimțite, ascunzîndu-se pe îndelete în pămînt.

Porniră atunci într-acolo, căci conacul era chiar la apus de codru. El mergea acum repede, stăpîn pe puteri nouă, neașteptate.

— Să lăsăm, să lăsăm, e așa de scîrbos; ce puteai la urmă să faci?... între moarte și viață... ar trebui să fiu nebun ca să-ți pretind...

Ea se ațînea după dînsul, șchiopătînd, împiedecîndu-se de buturugi, alergînd să-l ajungă și scîncind ca un copil care a fost pedepsit.

— ...Vom povesti, desigur, cum am fost atacați... aruncați în mijlocul pădurii... dar încolo nimic, înțelegi... Fantoșa... absolut nimic... Numai noi doi... vom ști... ai făcut totul, tot ce se putea... dar în fața morții... oricine... dar nimeni, nimeni nu va ști și asta e de ajuns ... ei vor asculta poveștile noastre înflorite... căci trebuie să povestim, să inventăm... și vor crede... ne vor crede doi eroi... și noi ne vom uita unul la altul și vom surîde...

De bună seamă trecuse demult, foarte demult de miezul nopții, căci lor li se părea vecie de cînd umblau prin întunericul de moarte. Parcă se îmbătaseră de oboseală; călcau strîmb ca doi beți, se împiedicau la fiecare pas, se izbeau unul într-altul, se răzlețeau pentru a se ciocni iarăși.

— Vom rîde că i-am înşelat... înţelegi?... şi nimeni nu va şti că minţim ... aşa de sfruntat, nimeni, decît tu... care-mi vei zîmbi atunci... cu zîmbetul tău, cu zîmbetul acela al tău...

Se opri deodată în loc, apucînd-o brutal de mînă. Şi o privi cu toată puterea ochilor lui, în cele două pete mari pe cari le făceau ochii ei în noapte, ca două pete de cerneală...

— Şi cine îmi va spune atunci... dacă tu-ţi vei rîde de ei... sau... sau de cel care nu va mai şti ce să mai născocească...

Ameţită cu totul, ea nu înţelegea nimic. Privea nedumerită, lipsită de orice pricepere, spre tavanul foşnitor al peşterii de frunze prin care se tîrau de atîta vreme. O zgudui cu putere:

— Ascultă, ascultă ce-ţi spun...

Ea se lăsa moale în mîinile lui ca un pachet de boarfe. O împinse scîrbit şi ea îngăimă plîngător, abia auzit:

— Cînd se mai sfîrşeşte?

— Ce să se sfîrşească? Codrul? Noaptea aceasta neagră? Ar putea oare să se sfîrşească vreodată?

— Niciodată nu vom mai ieşi din pădurea asta, din noaptea asta, ştii tu? Ea va ţine mult, mult de tot, totdeauna, oricît s-or sfîrşi copacii, oricît s-ar face ziuă... înţelegi tu? de-acum va fi veşnic noapte şi codru...

Dacă ar fi fost cît de puţină lumină, ea s-ar fi speriat desigur de mărimea exagerată, de privirea sticloasă a ochilor lui. Dar oricît îi despărţea[u] pentru moment gropile, rădăcinile şi ierburile încîlcite, ea bîjbîia după el prin întuneric, se ghemuia într-însul înfiorată şi zăpăcită. Nimic din ce vorbea Glogovan nu-i intra în urechi.

O secundă încă de apăsare şi totul s-ar fi oprit aici. Tot, chiar şi zîmbetul acela al ei, zîmbetul acela al cărui înţeles adevărat numai el îl va şti... totdeauna, toată viaţa...

— O secundă numai, Fantoşa... dar tu, tu n-ai avut tăria să mergi pînă la capăt... singură n-ai avut tăria...

Rămase iarăşi locului, tremurînd, apucînd-o de mînă. Ce înseamnă învălmăşeala asta în gîndurile lui? O pădure... docar... hoţi... ea a fost... a fost siluită... de ce nu şi...? cine ar putea şti dacă... hoţii sau...

Glogovan nu mai poate asculta mai departe glasul acesta sălbatec, revoltător, care îi şopteşte de-acolo, dinlăuntru. El scutură din cap cu energie. Aşa ceva e cu neputinţă! Doar ea a făcut totul...

Tot corpul îi tremură apucat de friguri... Trebuie să fie curat nebun... Dar e monstruos... dar voinţa ei a fost fără prihană, fără pic de prihană... dar ea a rezistat pînă la cea din urmă clipă... o singură clipă mai mult de apăsare şi totul, totul ar fi fost stins, orice zîmbet... şi pe gît stă încă urma degetului scurt şi gros şi noaptea e neagră... codrul... cine ar putea bănui...

— Du-te, Fantoşa, fugi...

Dar ea se înfige într-însul, i-e frică de codrul negru cu miros muced de peşteră, şi atingerea lui numai îi mai aduce aminte de viaţă...

O împinge înainte, şi grumazul ei alb parcă străluceşte. În ochii lui e atît de strălucitor, că-l orbeşte şi distinge perfect urmele degetelor patrate. Uite, şi pe ceafă... Cine ar bănui în împletitura aceasta de degete, de vînătăi... Şi gîtul străluceşte ca un zîmbet... neînţăles, viclean, rău... toată viaţa...

Mîna i se întinde, dar tremură aşa de tare şi e aşa de grea... cu neputinţă s-o ridice. Şi degetele, cum îi tremură!...

„...ca o leoaică... a luptat ca o... şuieră acum ascuţit vocea lui înfiorată şi prelungă ca un vînt ce trece pe departe, dar astea toate nu pot şterge colţul... colţul fiarei pe buză... acolo... Ei nu vor şti nimic, dar eu... Semnul... mic şi groaznic..."

— Fantoşa, ce-ai făcut? Auzi, ce-ai făcut?... izbucni în cele din urmă, cu toată puterea glasului, izbutind, în sfîrşit, să frîngă în coate cele două mîini, amorţite parcă de ger... Cum ai lăsat...

Şi tot în aceeaşi clipă, ea strigă, oprindu-se deodată:

— Mihai, ai văzut...

În oprirea-i bruscă, el s-a izbit cu putere de dînsa, împingînd-o cîţiva paşi înainte...

— Mihai... o vezi?... lumina...

— Ce-ai făcut cu mine, cu liniştea mea? bolboroseşte Glogovan greoi, neştiind ce să facă cu mîinile care i se bălăbănesc în aer fără rost.

Şi deodată ea dă un ţipăt lung, sfredelitor, un chiot nesfîrşit de bucurie.

— E chiar la noi, Mihai, conacul, uite!... lumina din turn... uite ferestrele noastre...

S-a năpustit oarbă, înainte: zadarnic îi pun piedici împletiturile de ierburi, zadarnic crengi tinere i se pun de-a curmezişul, zadarnic tufişuri ghimpoase o trag de haine înapoi. El o urmează maşinal, zdrobit; mîinile i-au căzut de-a lungul corpului şi acum el e copilul care o urmăreşte docil, biruit.

— Suntem la noi, Mihai, la cuibul nostru...

Au ieşit la lumină. Căci faţă cu noaptea neagră în care au bîjbîit pînă acuma, lumina stelelor e o adevărată feerie. Între cele două braţe ale codrului, negre, greoaie, întinse la nemărginire, catapeteasma cerului străluceşte de podoabe, şi Glogovan priveşte aiurit risipa de candele pe bolta giganticului templu.

Ochii lui caută uimiţi la Fantoşa. I se distinge aşa de bine figura! Ea merge cu paşi mari, regulaţi, siguri şi din ce în ce mai grăbiţi. Şi s-a făcut atît de înaltă acum! O priveşte lung; pe faţa ei e cea mai deplină seninătate... Dumnezeule, ea zîmbeşte...

Codrul e în urmă de tot. Pe fondul nopţii, conacul cu acareturile lui se desemnează ca o turmă somnoroasă de bivoli antediluvieni. Două ferestre strălucesc prietenoase pe silueta unui turn: e camera lor de culcare...

Dar ochii lui Glogovan clipesc acum străini de orice înţălegere: acolo, *înăuntru*, el bîjbîie necontenit în noaptea înfiorătoare a codrului nesfîrşit. Iar dinainte-i, zîmbetul vesel al Fantoşei, ce se tot întoarce să-l îmbie, parcă sare din loc, în zboruri scurte, amăgitor şi zglobiu, ca o libelulă.

VEDENIA

1929

VEDENIA

I

De cînd intrase în Bulgaria, regimentul înainta în aceeaş formaţie de luptă: avantgarda cu vîrf şi cap, apoi grosul coloanei.

Dar molima cea grozavă avea la rîndu-i strategia ei. Puţin îi păsa de vîrf şi cap; era prea îndîrjită să-şi piardă vremea doar cu cîţiva. Lăsa deci să treacă toată avantgarda şi se năpustea nemiloasă asupra grosului. La fiecare kilometru cădea cîte un soldat. Şi rîndurile se rupeau îndată spăimîntate în jurul proaspetei victime a duşmanului nevăzut. O lăsau zvîrcolindu-se în praful drumului, pînă cînd ambulanţa, păzită de ariergardă, ajungea la „înălţimea" lovitului de soartă.

Iar regimentul şerpuia înainte pe şleahul întortocheat şi unduios sub pîcla moleşitoare a soarelui. Soldaţii, cocoşaţi sub raniţe, îşi zvîrleau picioarele la întîmplare spre dreapta şi spre stînga, înaintînd prosteşte, privind cu încăpăţînare cercurile de lumină, pe care astrul violent al nămiezii le întindea şi le destindea pe spinările verzi ale camarazilor din faţă, ca şi cînd o mînă nevăzută le scria acolo destinul cu litere încîlcite de foc.

Şi tuturor, urechea le era atentă înăuntru; acolo era inamicul. Acolo, sub pielea fiecăruia se pitise, de cînd intraseră în ţara blestemată. Şi ei păşeau înfricoşaţi şi neînţelegători, părîndu-li-se nebunesc să se afunde tot mai adînc în împărăţia necuratului, în

căutarea cu orice preț a unui dușman cu chip omenesc, cînd adevăratul dușman deschisese de mult lupta și nimic nu-l putea face să dea îndărăt.

Regimentul, poposit la poalele unei pădurici rare, își întinsese corturile mărunte sub cortul nesfîrșit al înserării de iulie. Carele trenului de luptă fuseseră așezate unul lîngă altul, parcă în linii de bătaie și mare parte dintre soldați își găsiseră culcușul printre roate. De dincolo de tabăra căruțelor se auzeau ca de departe nechezăturile cailor și înjurăturile vistavoilor. Dincoace, soldățimea pedestră, doborîtă de drum, zăcea întinsă în așternuturi de iarbă și de neguri, cu ranițele sub căpătîi. De undeva, de sub o căruță, ajunse pînă în frunzarul înjghebat în pripă și fără coperiș, între pereții căruia căpitanul Naicu, moleșit de deliciul cizmelor trase, sorbea pe patul de campanie ultimele fumuri ale mucului de țigare:

Străinel ca mine nu-i... măi...
Decît puiul cucului...

Cîntecul ieșea de sub roate plin și tihnit, revărsîndu-se asupra regimentului ca o tragică resemnare.

Domnul căpitan îl primi în auz, fără luare-aminte, căci era furat de priveliștea stelelor, cum soseau din adîncimi de nemărginire una după alta, ca niște militari la datorie, ocupîndu-și locul știut în constelații, ca în niște curioase formațiuni de manevră. Începuseră să se înghesuie acum cu duiumul, ca soldații în cîmpul de instrucție, dimineața. Se așezau în linie, în linii de grupe, prin flanc cîte una, în trăgători... Colo, unele parcă au rupt rîndurile și au pornit în pas alergător, pălind în negură; dar un ofițer mai strălucitor le cheamă brusc și îndată prind lumină, revenind din întuneric și aliniindu-se. Un adevărat cîmp de exerciții cerul ăsta! Și cîtă strălucire, ca-n zilele frumoase de pace și de paradă ale primelor două galoane!

Naicu privește acum o stea răzleață ca o strajă, chiar pe muchia neagră de deal ce taie pe la mijloc intrarea frunzarului, și-și aduce aminte santinela de la

poarta din dos a cazărmii, pe unde venea la serviciu, de cînd se însurase. Cu pîntecele cald încă de ceaiul aromat, cum numai doamna Naicu știa să prepare, cu țigara în colțul gurii, lovind bărbătește pămîntul jilav cu toată talpa cizmelor împintenate, domnul căpitan trecea mulțumit de sine, răspunzînd cu un deget onorului santinelei și gîndind cu plăcere la înjurăturile pe care avea să le distribuie părintește în ziua aceea, făcîndu-și poftă de mîncare, în vederea pilafului fără pereche, de curcan, făgăduit de Aurelia.

Amintirea aceasta, pornită într-o doară dintr-un fir de cuget, se mări deodată, umplîndu-i tot corpul de o amărăciune dulce, care creștea supărător de plăcută, trecînd peste orice zăgaz. Cîntecul de sub căruțe încetase și, curios, tocmai acum primele lui cuvinte i se înfipseră în urechi, izbindu-i cu atîta putere timpanele, de parcă vîntul trîntea un rînd nesfîrșit de uși:

Străinel ca mine nu-i
Decît puiul cu-cului-decît-pui-u-l cu-unu-cului.

Mai departe domnul căpitan nu știa; dar repetînd necontenit acest început de strofă pe toate variațiile melodiei își simți ochii umezi, gîndind la Arsene lăutarul și la aperitivele pe care le lua în grabă la Panaioti cu amicul Sbierea și cu amicii țivili: „Dar știi, mai repede, că mă așteaptă Aurelia cu pilaful!“

După ce se zbătu amarnic în pieptu-i cîtăva vreme, jalea începu să se ogoaie, dar amintirile veneau acum buluc; toată viața lui casnică din ultima vreme și toate petrecerile de la Panaioti, cu sau fără Aurelia, îi năpădiră gîndul. Cîtă larmă și cîtă veselie! Mai cu seamă cînd el, vestitul Naicu, dădea drumul renumitei lui „cutii cu păcăleli“. Hohotea lumea toată, tot orașul, numai că-și aducea aminte de „mistificările“ lui, săptămîni, ba chiar luni întregi, după ce le săvîrșise. Și, ce e mai interesant, pînă și dușmanii lui nu-și puteau ține rîsul...

Cum a fost cu plutonierul... Tot la Panaioti, desigur. În ziua aceea a surprins trei din amicii cei

buni, la masă cu cîțiva dintre cei nesuferiți. Rîdeau cu o poftă fără margini, însă cum au simțit pe Naicu s-au potolit pe loc. Oricare om, cu cît de puțină inteligență, ar fi putut bănui că este acolo vorba de dînsul: cu atît mai mult domnul căpitan. I-a măsurat deci disprețuitor, pe sub sprîncenele încordate, apoi s-a îndepărtat la altă masă. Și n-a apucat să se așeze, că rîsul obraznicilor s-a pornit cu și mai mare furie.

— De ce rîdeau nemernicii ăia așa tare, Brașcule? a întrebat domnul căpitan la ieșire pe prietenul său doctorul, cu care avea acelaș drum.

— De tine era vorba.

— Ce?

— Rîdeau de tine...

— Cum?

— Vreau să zic de farsele tale, de aia din urmă, cu plutonierul...

— Cum rîdeau?

— Ce te-nfurii, măi!... făceau haz de ele... că d-aia sunt farse, să rîdă lumea...

— E-he, he, he... da, da! se potoli domnul căpitan. Păi sigur... bietul Năstase...

— Care Năstase?

— Cum care Năstase? Plutonierul. Se cam supărase el, da n-a îndrăznit !... pe urmă s-a bucurat și el... doar nu-și putea permite... mă-nțelegi...

A doua zi s-a dus drept la masa celor ce rîseseră în ajun și a întins prietenește mîna „nesuferiților", spre hazul general și mai cu seamă al doctorului Brașcu, care se tăvălea pe banca de stejar a bodegii, tot bodogănind:

— V-am spus eu? V-am spus eu?...

— Ce-ai spus tu, bă, nepricopsitule? l-a înterupt atunci domnul căpitan, puțin cam neliniștit dinaintea acestei noi izbucniri de veselie. Stai să le-o spun eu!...

Rîsul a întrecut atunci orice așteptare. Încurajat, Naicu a început să povestească anecdota cu plutonierul, dar nici el nu înțelegea cum zgomotoșii ascultători îl mai puteau auzi în neînfrînata larmă, de hohoteau cu atîta voioșie! Lua de multe ori frazele de la început, accentua cîte un cuvînt celui care i se

părea că nu-l putuse prinde și pe urmă, cînd izbuti să sfîrșească, după numeroase repetiri și explicații, izbucni la rîndu-i într-un hohot formidabil, deși, la drept vorbind, nici pînă la urmă nu păru dumerit de ce se prăpădeau atîta cu firea, cînd farsa cu plutonierul nu era tocmai una din cele mai strașnice ale lui.

Cînd povesti la prînz doamnei Naicu nostima întîmplare, cu icniri de haz nestăpînit, înăbușite în șervet, ca de obicei, femeia nu prea păru deopotrivă de încîntată. Ba, de astă dată, chiar îl sfătui să se ferească de astfel de prieteni nesiguri.

Auzind-o, domnul căpitan rămase la început cu totul contrariat. Dar își aminti c-o amenințase la rîndu-i s-o păcălească în curînd, glumind pe socoteala cărților ei lugubre cu morți și cu draci, cu care-i umpluse tot podul, și-a mesei de chemat spiritele, pe care doamna Naicu o punea aproape în fiecare seară la încercare, fie de avea, fie de nu avea musafiri. Și gîndul acesta l-a liniștit pe dată, făcîndu-l să zîmbească cu înțeles pe sub mustăți.

Cu ochii pierduți în nemărginita împărăție a stelelor, domnul căpitan își aminti cu multă plăcere de curioasele gusturi ale soției sale, care se uita ziulica întreagă trîntită pe sofa cu „romanul" în mînă, cînd treburile gospodărești n-o chemau la bucătărie; apoi de competința ei spiritistă și de regularitatea cu care se ducea sărbătorile la biserică, de pomenile ce făcea întru sufletul celor duși, ca vrednică nepoată a maicii Minodora, stareța Mănăstirii dintr-un Lemn; de toate ciudatele obiceiuri, care nu se prea potriveau cu tinerețea ei, dar care mulțumeau de minune pe domnul Naicu, „ca unul, monșer, ce sunt asigurat de vreun atac dinspre flancul ăsta, la vîrsta mea, care, numai tînăr nu putem zice..."

Totuș, în îndoita sa calitate de păcălici și de om cu învățătura serioasă, domnul căpitan nu s-a putut să n-o supere, în vreo două discuții întîmplătoare, cu cîteva replici „peremptorii, monșer", pe care le găsi, răvășind în fundul memoriei sale, unde le uitase de cînd își terminase studiile secundare.

— Ce mai la deal, la vale? Am să-ţi aduc, doamnă, o carte de geologie şi una de astronomie, ba, pardon, de cosmografie... adică stai, îmi dai voie... din fiecare cîte una... şi ai să vezi dumneata, acolo, cum stau lucrurile ăştia...

Într-un rînd, domnul căpitan fu chiar atît de acerb făcînd pe ateul, că ea izbucni în lacrămi. El nu ştia cum s-a potolească, dar îndată ce pacea se reaşeză între ei, simţi o lighioană mică, furioasă şi încăpăţînată, că s-a strecurat în suflet. Atunci plănui să-i tragă „o păcăleală gigantică, monşer Sbierea, să i se pară că într-adevăr a văzut pe dracu!" Şi trei ani de zile, domnul căpitan îşi munci imaginaţia fără milă, căutînd un lucru grozav, „ceva ca la teatru, o scenă neobişnuită, o sperietură teribilă, cu o bruscă revenire la realitate, o *mistificare* cum nu s-a mai pomenit! Înţelegi, monşer Sbierea?" — dar totul fu în zadar. Puterea sa inventivă nu găsi ceva pe placul lui şi teribilul plan îi dăinuia şi acum în minte, tot sub forma unor nehotărîte umbre lipsite de tăria amănuntului.

Hotărît, în noaptea asta domnul căpitan era osîndit să nu poată dormi deloc. Cerceta acum un alai de steluţe ce izvorau grămadă şi necurmat de după culmea dealului din faţă. Gîndul său ordonat, obişnuit numai cu coloana de marş şi cu linii de plutoane pentru defilare, nu se putu împăca deloc cu această harababură, care-i aminti o gravură din cărţile de şcoală cu fuga evreilor din Egipt. „Trebuie să fie drumul robilor!" socoti domnul căpitan şi fu foarte bucuros că a nimerit, văzînd cingătoarea de lumină înfăşurînd toată culmea cerului.

„Ce frumoasă armată în *derută*", gîndi el mai departe, amintindu-şi retragerea lui Napoleon de la Berezina. Domnul căpitan oftă cu tristeţe, căci amintirea înfrîngerilor lui Napoleon îl întrista totdeauna. „Uite-l şi pe el, îşi spuse, oprindu-şi privirile pe Vega... Ba nu, parcă ar fi celălalt!" se încurcă apoi, cumpănind între puterea de lumină a Vegii şi a lui Altair.

Strălucirea celor două stele, una împăratul şi cealaltă marele său general, în puzderia de steluţe,

tîrşindu-se umile în praful de lumină al drumului ceresc, cum se tîra oştirea napoleoniană în prăfuirile de viscol pe nesfîrşitele drumuri înzăpezite ale Rusiei, semăna în cugetul domnului Naicu imaginile cele mai sumbre. Şi rînd pe rînd defilară, pe sub pleoapele zadarnic închise, regimente în debandadă, decimate de holeră; populaţii nesfîrşite în exod, urmărite de ciumă şi de toate furiile cerului şi iadului; suverani învinşi, refugiindu-se prin cele mai înfricoşate paragini; jale, blestem şi moarte pretutindeni, şi totul o goană fără preget şi fără frîu, o goană nebună, dezmăţată; iar în urmă, profilîndu-se pe imensitatea cerului, o gigantică vedenie în văluri negre, împinsă de suflarea tuturor vînturilor. Ochii lui Naicu fixează îngroziţi vedenia şi ochii vedeniei fixează pe domnul căpitan. Ea se apropie ameninţătoare, dar iată, ochii ei ficşi au început să clipească; are ceva din Anton, namila de ordonanţă cu priviri de guşter, pe care a lăsat-o acasă, lîngă doamna Naicu.

— Să trăiţi, domnule căpitan!

— Antoane, tu eşti?

Domnul căpitan a deschis brusc ochii şi jumătatea de deasupra a corpului s-a răsucit drept în sus, iar vocea i-a pornit exact în acelaş timp:

— Ce-i cu tine, bă, ce cauţi aici?

Dar degeaba şi-a frecat mai apoi ochii cu stăruinţă; Anton n-a fost decît o vedenie, iar domnul căpitan a început să se închine:

— Asta a fost aia... cum îi spune Aurelia... te... telepatie. Doamne, iartă-mă!...

Foarte mîhnit că s-a molipsit de la nevastă-sa, domnul căpitan îşi aminti cum dînsa îi explicase că acel care-i apare astfel de departe în închipuire, sau trebuie să fi murit în momentul acela, sau face împotrivă-i o vrajă, un jurămînt sau orice alt lucru vrăşmăşesc.

Fără voie atunci îşi făcu din nou loc în mintea lui acea curioasă apropiere — la care de cele mai multe ori refuza să gîndească atît i se părea de absurdă — între două fapte cu totul deosebite, s-ar fi părut, dar care poate aveau o strînsă legătură între ele.

Era pe vremea dinaintea plecării de acasă și domnul căpitan nu putu să-și reamintească această epocă, fără discursurile lui înfocate; fără plăcerea vanitoasă pricinuită de lacrămile doamnei Naicu, cînd el zugrăvea cu multe amănunte, înzorzonate de cuvintele patriotice obișnuite, grozăvia luptelor; fără diminețile acelea, cînd, trezindu-se în zori ca să plece la cazarmă, o găsea ținîndu-l încleștat, parcă i-ar fi fost frică să nu-l scape; fără, în sfîrșit, toate aceste amintiri care-i încropeau sîngele cu o moleșeală dulce, îl făceau să-și lipească molatec pleoapele și-i întindeau gura într-un plescăit de plăcere.

Observase, însă, că-n ultimele zile, cu cît se apropia despărțirea, cu atît doamna Naicu nu se mai prăpădea cu firea ca la început.

Pe urmă amintirea unei mese chiar în ajunul plecării îl înciuda cu totul. Ea îl rugase atunci să-i schimbe soldatul cel vechi cu Anton, pe care îl trimitea cîteodată de la cazarmă să mai ajute prin curte. Domnul căpitan se cam împotrivise la început, căci îi părea rău să ia în companie pe Ion, cel vechi, soldat cam plăpînd, în locul lui Anton, care era voinic și putea să înfrunte cu tăria lui de bivol toate greutățile.

Dar dînsa stăruise atît de mult, arătîndu-i că se va simți prea singură cu Ion, aci, la marginea orașului, că Anton e mai puternic, mai vrednic și nu fuge noaptea după drăgostenii, cum de atîtea ori fusese prins celălalt, încît la sfîrșit îl înduplecă. Ea îi sări atunci deodată de gît, lucru neobișnuit, care-l puse numaidecît pe gînduri.

Deveni îndată ursuz și pentru întîia oară băgă de seamă cît de frumoasă și, mai cu seamă, cît de tînără e doamna Naicu.

Înfățișarea ei ceva înăltuță, cu rochia din ziua aceea plesnind sub apăsarea sînilor și sub mlădierea coapselor, cu chipul alb pălit, sub cununa răvășită a părului castaniu, pieptănat ca pentru casă, cu gîtul parcă puțin îngroșat și zvîcnind de sănătate, toate acestea îi amintiră că ea mai avea mult pînă să împlinească treizeci de ani, pe cînd el, chiar în toamna aceea, avea să serbeze jubileul unei jumătăți de secol. Și

turbureala ochilor ei prin aburul supei și roșul mat ce începuse să i se aprindă sub pielița obrajilor și-n jurul grumazului, la dogoarea castronului uriaș, îl făcură să-și aducă aminte cu ce discretă nepăsare — ca și cînd nimic nu s-ar fi întîmplat — se îndepărta de dînsul, ori de cîte ori avînturile lui tinerești, prea pripite, se schimbau în părintească mîngîiere.

Umilința acestor amintiri îi impinse tot sîngele spre frunte; și sîngele acesta se umplu de otrava atîtor gînduri rele, care zac firesc în cugetul oricărui om ce pleacă a doua zi la război. Și se umplu mai ales de otrava gîndului că dacă acum se întîmplă astfel, ce-i mai rezervă anii de mai tîrziu, cînd va fi un biet civil bătrîior, cînd va schimba sabia sonoră cu surda cadență a bastonului de pavaj?

Dar tocmai atunci intrase Anton cu cratița fumegîndă pe tava de metal. Un vlăjgan spătos, cu mișcări greoaie; doi ochi mici, verzui, sub o frunte strîmtă și smolită; două urechi mari și blegi, legate printr-o gură de broască, deasupra căreia abia mijea o bucățică de nas. Fu de ajuns numai să revadă această apariție zoologică, pentru ca toate bănuielile să se risipească pe dată, ca iazmele nopții la cîntarea cocoșului.

Acum chiar, aducîndu-și aminte de această înfățișare, domnul căpitan zîmbi și zîmbetul se transformă într-un oftat de plăcere, cînd își simți fruntea în fierbințeli, mîngîiată de o dulce și umedă răcoare. Zor cu zor, dimineața umpluse cazanul nopții cu roua ei de sîneală de un albastru atît de străveziu, că lui Naicu i se păru o tunică de general, cu pieptul plin de minunea stelelor dinspre ziuă, ca de niște nemaivăzute decorații, tăiat în două de ledunga drumului lacteu, sub funta de jos a căruia strălucea ca o floare de diamant marele ordin al luceafărului matinal.

Impozantul vestmînt al împăratului împăraților stîrni în aducerea lui aminte atîtea visuri de tinerețe, atîtea planuri croite în cele mai purpurii nădejdi, la masă, seara, în jurul lămpii, în colaborare cu întreaga familie, cea de demult, cînd mustața încă nu-i mijise și baioneta școalei militare încă nu fusese preschim-

bată în sabie, că durerea îl năpădi iarăș cu puterea de la început. Zgîrcindu-se într-o parte, cu oasele zdrobite, voi atunci să adoarmă cu gîndul la Aurelia, cercînd să și-o închipuie pe care parte s-o fi odihnind în ceasul de acum. Și de astă dată izbuti într-adevăr să adoarmă, închizînd însă în clipirea de plumb din urmă rînjetul satisfăcut al vistavoiului de acasă...

— Do-omnul căpitan Naicu la domnu colonel!

Strigătul acesta, care-i răsună și acum în ureche ca detunarea finalului unui cîntec de triumf, umplea de o nesfîrșită bucurie inima căpitanului. El stătea mîndru, radios, cu pieptul scos afară, pe capra primului furgon din convoiul ce alerga spre Corabia în trap nebun, stîrnind salve de praf în urmă.

— Mînă, Banciule, nu te încurca, mînă, că ne ajunge holera din urmă!

Și Banciu, ca să facă plăcerea d-lui căpitan, plescăia frînele deasupra cailor, îndemnîndu-i cu chiuituri de horă. Iar domnul căpitan se vedea în fața colonelului:

— Spune drept, mă Naicule, așa e că ți-e frică de holeră?

— Ca la orice om, domnule colonel.

— Iacătă, și eu sunt om și nu mai mi-e frică!... Dar mie nu mi-a fost frică nici de dueluri! Și eu zece am avut, nu unul...

— Domnule colonel, par... am onoarea să vă cer pardon, dar nu mi-a fost frică de nici un duel...

— Calomnii, Naicule, știu eu! Mi-am închipuit că tu cu adevărat ai fost curagios. Dar nu știi?... gura lumii...! Și de aceea m-am gîndit că tu, fiind mai tare de suflet, tot e mai bine să trimit pe Sbierea...

— Unde să-l trimiteți, domnule colonel?

— La noi, la cazarmă, la partea sedentară... Bietu Năstăsescu a murit, am primit telegramă aseară...

— A murit!?!

Vestea aceasta neașteptată a umplut dintr-o dată de lumină tot sufletul domnului căpitan. Și o clipă lumina aceasta s-a rătăcit și-n ovalul larg deschis al ochilor săi, dar așa de repede, cum se luminează deodată în puterea nopții un rînd de ferestre, ce se

sting apoi numaidecît. Dar ochiului de colonel nimic nu-i scapă...

— Îți face plăcere, Naicule?

— O, domnule colonel, cum puteți vorbi astfel? Biet' Năstăsescu, ce om de treabă! Dar de ce să trimiteți pe Sbierea, domnule colonel?... zău așa, ce ți-e și cu soarta omului.... Mai în siguranță ca el, ce se credea, cînd am plecat noi încoace ...

— Păi aia zic și eu; ori acolo, ori aici, tot aia e, așa că ori tu, ori Sbierea...

— Eu-s mai vechi ca el, dom...

— E! cîteva luni acolo, n-*are* importanță. Și am băgat de seamă că el e mai fricos ca... adică el e cam fricos...

— Domnule colonel, am nevastă tînără...

— El are una bătrînă, săracu! Eu să fiu ca tine, i-aș ceda locul. Ai arăta, dînd această dovadă de virtute și curaj, Naicule, că toate mișeliile scormonite împotriva ta sunt ceea ce sunt, adică mișelii...

— Vai, domnule colonel! Cine v-a spus că Sbierea e fricos? Eu cred că s-ar supăra dacă i-aș ceda pe temeiul ăsta.

— Dacă a rămas numai pe asta, dragă Naicule, apoi găsim noi alt temei, care să nu trezească susceptibilități. Va să zică nu primești partea sedentară! Bravo Naicule! Te felicit în numele regimentului...

— Domnule colonel! abia mai putu bîlbîi domnul căpitan, lăsîndu-și moale mîna în palma vînjoasă a colonelului, care i-o apucase pe neașteptate și i-o scutura cu bărbăție. Domnule colonel... eu pentru patrie aș face totul. Dar mă gîndesc: am eu dreptul oare să trec peste nevastă-mea? Ce va zice ea, cînd va auzi?

— Te va felicita!

— E, domnule colonel, nu mai sunt femeile alea.

— Se mai găsesc, se mai găsesc...

— Domnule colonel, vă rog, domnule colonel... Nu vezi, nu vedeți dumneavoastră, ce mai femei sunt în ziua de astăzi? Ehe, pe vremuri... vă rog, domnule colonel... nu mai departe, chiar pe vremea noastră, așa e, domnule colonel? phii, ce mai femei! ca-n poezie:

„Du-te la oştire, pentru ţară mori!" Dar acum... fiţi milostiv, domnule colonel, sunt om bătrîn, aproape vîrsta dumneavoastră...

. . . .

— Diii, hi, hi... bidiviii... chiii pe el, mă!... chiui deodată Banciu cu atîta putere, că se treziră toate cîmpiile Bulgariei, zările se mişcară chiuind la fel şi un stol de ciori îşi luă zborul de pe mirişte cuprins de cea mai zgomotoasă panică.

— Zii, Banciule!

Domnul căpitan se uită beat de fericire în urmă şi văzu carele celelalte înaintînd vijelios prin norii de praf din ce în ce mai groşi către sfîrşitul convoiului, de parcă patruzeci de sfinţi Ilie şi-ar fi hodorogit harabalele pe tărie.

„...Al dracului colonel... pe toată lumea o sîcîie aşa, dar încolo, băiat bun... Cum ajung la Corabia, trîntesc o telegramă Aureliei... Ce surpriză pe biata femeie!... Ba nu, mai întîiu trebuie să întîlnesc pe Sbierea. Ce mutră acră pe el, cînd o afla! Şi mai ales cînd m-oi grăbi să-l informez că el era preferatul." (Aci domnul căpitan nu se putu stăpîni să nu rîdă uşurel în fundul gîtlejului.)

— Dar, ori de ce te-ai îngălbenit aşa, Banciule?

Banciu nu-l auzi. Domnul Naicu îl privi lung, cu ochii crescuţi de-o neaşteptată mirare. Pe faţa neclintită a sergentului, coloarea frunzei de toamnă tîrzie părea că se aşterne tot mai întunecat. „Soarele trebuie să fie pricina!" încerca să explice acest bizar fenomen domnul căpitan. Dar cel de alături tresări deodată sub zgîlţîiala unui puternic fior.

Ochii domnului Naicu se zgîiră de-a binelea şi turul pantalonilor săi alunecă pe luciul băncei, cît se poate mai departe de sergentul vizitiu.

— Nu cumva eşti bolnav, Banciule?...

— Eu? Ferit-a Dumnezeu, domnule căpitan! am stomac de piatră.

Pe bucuria de la început a lui Naicu se lăsase însă un zăbranic. Ce-ar fi să te pomeneşti cu el deodată zguduit de crampe şi podidit de vărsături! Şi-l închipui

numaidecît apucat de disperarea morţii, cuprinzîndu-l în braţe şi gemînd milogeşte: „Scapă-mă, scapă-mă, domnule căpitan!...

Dar întoarse brusc resortul gîndului, impunînd închipuirii să nu mai lase în încăperea ei decît pe doamna Naicu. Ce surpriză pe ea cînd va primi telegrama!... Şi domnul căpitan se puse cu toată îndîrjirea să potrivească în minte chipul doamnei Naicu, fericită de surpriză. Totuş i s-a părut sau Banciu s-a mai cutremurat o dată? Doamne, ce-ar fi...

— Mă Banciule, nu glumi şi spune sincer, băiete, ai ceva sau n-ai?

— Ferit-a Sfîntul, domnule căpitan! Apoi, făcînd semnul crucii cu codelia biciuştii: Doamne fereşte şi apără să-mi mai intre şi asta în cap...

Şi pentru a goni ideea asta supărătoare, pe care domnul căpitan n-avea alt de lucru decît s-o înteţească cu întrebările lui de cobe, se puse din nou să chiuie:

— Di... hii... hiii, hi, hi... hi... hi... mînă, mă!...

Dar n-apucă să sfîrşească bine, că sări ars deodată, cu ochii căscaţi de groază, cu răsuflarea scurtă, repede şi greoaie.

— Ţine frîiele, dom căpitan, că m-a tăiat...

Şi înainte ca Naicu să se dezmeticească, se aruncă peste speteaza caprii în harabaua goală şi începu să se vaite, tăvălindu-se pe scîndurile jucăuşe.

— Banciule, ce mi-ai făcut? gemu domnul căpitan, cu inima sfîrticată, abia nimerind hăţurile care-i săltau la picioare.

— Sărăcuţ de maica mea! sărăcuţ... răspunse sfîşietor sergentul.

— M-ai omorît, Banciule, m-ai omorît...

Lăsă frîu liber de tot cailor, croindu-le coapsele cu iuşca atît de furios, că goana se dezlănţui turbată. Dar prin larma hodorogelii, ţipetele sergentului continuau să-i străpungă timpanele cu aceiaş usturime:

— Aolio! Cum mă frige, mămulică Doamne!...

Frişca domnului căpitan se porni acum ca ploaia asupra cailor, cari se zvîrliră orbiţi de mînie în golul zării, de-a dreptul peste cîmpuri, făcînd să sară harabaua de parcă ar fi luat-o în zbor.

Moartea știa însă și ea să zboare, și goana aceasta dezmățată n-o putea lăsa deloc în urmă. Crudă și amenințătoare, el o auzea necontenit în spate, frămîntînd fără milă și zăbavă pe sărmanul Banciu.

— Nu te mai văd eu, măiculiță, nu te mai văd eu, măiculiță...

Cînd va sfîrși cu sergentul, va veni rîndul lui. Și domnul căpitan întoarse cu grijă capul, ferindu-l apoi îndată într-o parte, ca și cînd ar fi și văzut luciul coasei fatale în scînteiala soarelui dogoritor. Dar năluca se stinse repede și-n urmă-i, pe coasta repegioară pe care se lăsase, el văzu uimit, rostogolindu-se spre dînsul, în vijelia de praf ca într-un nor misterios, cele patruzeci de care, nesfîrșit și sinistru convoi al morții.

— Aaa... oh... de ce m-ai lăsat tu, Doamne? porni iarăș urletul lui Banciu spre înălțimile scăldate în soare.

Cînd ajunse în inima tîrgului, domnul căpitan începu să ia la rînd toate cafenelele, căutînd pe amicul Sbierea, care încă mai zăbovea în Corabia.

Îl găsi strivit într-o îmbulzeală de gură-cască, urmărind cu fața congestionată și cu fruntea perlată de sudoare, o importantă partidă de ghiulbahar.

— Se bate un bucureștean și cu un grec de aici dat dracului! îl lămuri, plin de admirație, Sbierea.

Naicu se ridică în vîrful picioarelor; din cercul omenesc strîns coz în jurul mesei rotunde nu văzu ieșind decît două perechi de mîini, ce alergau, se fereau, se ascundeau, apoi apăreau iarăș, fugărindu-se ca două perechi de brabeți îndrăgostiți. Deasupra tablelor, degetele se strîngeau și se deschideau convulsiv, apucînd din fugă și aruncînd cu mișcări experte de zaraf lemnișoarele rotunde, ca pe niște ruble de argint abia desfăcute din fișic.

Abia putu să-și scoată prietenul din îmbulzeală. Se așezară amîndoi la masă în colțul celălalt al cafenelii.

— Fac cinste! declară Naicu.

Și așteptînd comenzile, vorba îi luă domoală, purtîndu-i prin orașul unde-și duseseră amîndoi viața

și unde avea să se întoarcă acuma Naicu; purtîndu-i prin tabăra peste care sufla duhul groazei, unde Sbierea trebuia să se prezinte peste două-trei zile.

Pe urmă gîndurile li se înstăpînira în cuget. Lui Sbierea i se urî repede cu ele pe semne, căci chemă chelnerul și ceru ziarele de dimineață. Dar Naicu își lăsă ușor-ușor capul spre umărul stîng sub povara lor dulce. Pe figura lui plină de un fel de duioșie rîzătoare, rareori trăsăturile se schimbau în acea înfățișare mocnită, pe care o ia cîmpul luminat, cînd un nouraș fugar se așează între el și soare.

Va să zică a scăpat de holeră! Domnului căpitan îi venea să chiuie de bucurie, cum chiuia Banciu pe cîmpiile Bulgariei. Ce s-o fi făcut cu el săracu? Își aminti, scuturat de un puternic fior, și se miră cum a avut tăria să mai țină hățurile în mînă, cînd Banciu, lovit de boală, s-a aruncat în fundul harabalii. Dar omul pălit de spaimă parcă-și mai dă seama? Una și bună știa el atunci: să se vadă cît mai repede pe mîna doctorilor.

Își aminti apoi cînd Sbierea a venit mai întîi la spital să-l vadă. L-a primit scîncind ca un copil.

— Dragă Sbierea, sunt pierdut! Să telegrafiezi tu Aureliei...

Hohotele de rîs ale acestuia, tari și distanțate ca niște pocnete, îi răsunau și acum în urechi.

— Ce tot trăncănești acolo? În loc să zici bogdaproste că ai scăpat și c-o să te duci la partea sedentară...

— Dragă Sbierea, a răspuns el atunci, poți să te bucuri după pofta inimii că ai să mă moștenești în curînd. Dacă nu m-a apucat pînă acum, n-avea grije, mult nu mai e...

— ... Știi c-ar fi o idee? Și vocea lui Sbierea plesnea iarăș în hohote scurte ca o petardă în scîntei.

Apoi, devenind deodată serios:

— Ce dracu de ești așa fricos, măi Naicule?

Cu vorba aceasta Sbierea știa că închide la moment văicărelile sedentarului.

— Aici nu e vorba de frică, aici e vorba de holeră! bîlbîise acesta, înghemuindu-se pleoștit pe un scaun.

La plecare, Sbierea îi adresa totdeauna aceeaș întrebare de îmbărbătare:

— Ei, telegrafiez nevesti-ti că vii?

Naicu sărea atunci speriat de pe scaun, cu ochii holbați de spaimă și de rugăminte:

— Sbierea, să nu faci una ca asta. Te rog, Sbierea, pe prietenia noastră!

— Lasă, măi, să scriu femeii...

— Să știi că dacă-i scrii, tu ești ucigașul meu. Cum telegrafiezi, cum m-apucă...

— Ei, cum așa, mă?

— De asta sunt sigur... Am băgat de seamă. Cum apuci să te bucuri dinainte...

— Hai atunci să-i scriu c-ai murit, că poate așa nu te mai apucă...

Rămas singur în odaia goală, proaspăt văruită, a carantinei, gluma lui Sbierea îi răscolea ca o trîmbă de vînt toate gîndurile negre. Și-o închipuia primind telegrama cu vestea morții; o vedea desfăcînd-o cu mîna tremurîndă, apoi dînd un țipăt groaznic și clătinîndu-se să cadă. Anton sărea atunci din bucătărie și ea se prăbușea în brațele lui de fier. Dar atingerea brațelor acestora o deșteaptă dintr-o dată, ea deschide ochii mari, mari, și ochii aceștia nu mai au nimic din expresia groazei de adineauri. Ei privesc atît de dulce spre Anton, că gura de broască a lui se deschide mare, gata s-o înghită. Capetele lor se pleacă unul peste altul...

De la masa jucătorilor, unde mulțimea chibiților sporise aproape îndoit, se auzi deodată, în tăcerea generală și-n tăcerea înfiorătoarelor gînduri care munceau pe domnul căpitan, răsunetul sonor al unei palme bine aplicate și potrivite din plin. Acestui răsunet îi urmă aproape imediat un altul identic, ca un ecou, care fu înghițit însă de tărăboiul drăcesc izbucnit pe dată. Grămada privitorilor păru un moment că fierbe într-un cazan. La mijloc mai ales era un zbucium fără seamăn, căci necontenit cercul din afară se lărgea și revenea la loc, pentru a plesni apoi în nenumărate locuri. Și vociferările curgeau grindină:

— Nu lăsa pungașul!

— Ba grecu e escroc!

— Unde mi-s banii?

— Domnule... am pus doi poli...

— Asta-i hoție...

Din scaunul lui, Sbierea țîșnise ca dintr-un resort. Și pașii îi porniră automat și repezi spre valma tot mai aprinsă, așa cum instantaneu gura porni să-i păcănească de la sine detunătoare:

— Bagă-i pumnu în gît... Care-i ăla?

Naicu privi un moment nedumerit strașnica încleștare. Sărise și el în sus, dar cînd văzu că grupul s-a desfăcut în două tabere dușmane, printre care Sbierea pășea apăsat și scrutător ca zeul Ares înainte de luptă, întoarse capul plictisit, se înfundă iarăș în plușul moale al canapelii și întoarse privirea spre fereastra uriașe, afară. Dar de pe urma încăierării în sîngele său rămăsese o vie agitație, care turbură de astă dată cu totul viziunile lui negre.

Domnului căpitan i se întîmpla acum un eveniment cu totul neașteptat: pentru întîia oară în viața lui își simțea sufletul. Pînă azi nu știa de el decît din auzite, din rarele emoții pe care le avusese în fața superiorilor, din rarele certuri, din rarele temeri instinctive de moarte sau de ziua de mîine, din unele clipe de spaimă prin care trecuse. Dar în toate aceste rînduri, el și cu sufletul lui făcuseră una și aceeaș persoană.

Acum însă simți, în pereții trupului, sufletul acesta ca pe o ființă alta, care crescu deodată spăimîntătoare, și-l mușca cu dinții, îl zgîria cu unghiile, voia parcă să-l sfîșie într-o parte, da, da, acolo, în stînga capului, să-și facă loc, să țîșnească afară pentru a se distrăma ca fumul în libertatea cerului.

Cum nu s-a gîndit pînă acuma? Care, care a fost motivul ei să-l oprească? Că i-a fost frică în singurătatea casei din marginea orașului? Dar în toamna și-n iarna trecută, cînd regimentul i-a fost mutat vremelnic tocmai în fundul Moldovei, cum de-a stat doar cu Ion șase luni întregi? Cum, răspunde, cum? răspunde, cum? cerea socoteală, din clocotul sîngelui

răsculat pînă în cele mai profunde zăcăminte, sufletul domnului Naicu, frămîntîndu-l fără milă, ca holera pe Banciu, în căruţă.

„Phii... auzi, domnule, ce canalie!... Şi cum făcea pe mironosiţa!..."

Sbierea, care se întorcea radios ca un învingător, îl întrebă:

— Ei, ai văzut cum i-am potolit? Şi pe urmă, în şoaptă, la ureche: Amîndoi sunt pungaşi...

Naicu îl apucă de braţ şi ceru socoteala din picioare:

— Să mergem, Sbierea!

— Unde mergem?

— Ia, aşa, haidem, te rog...

— Haide, telegrafiază nevesti-ti că...

— Aaa...

Spre profunda mirare a lui Sbierea, Naicu se aşeză iar pe canapea. Ochii i se luminaseră parcă de o licărire de mare inspiraţie, cum prietenul de atît amar de vreme, Sbierea, nu-şi amintea să-i mai fi văzut vreodată.

— Ce e cu tine, măi?

— Sbierea, nu-mi spuneai tu să-i telegrafiez c-am murit?

— Ei şi?

— Nimic! haid...

Şi aruncînd banii consumaţiei pe masă, domnul Naicu o luă înainte.

— Ce-i, mă, unde te duci? Ce ţi-e?

Pînă la poştă, lui Sbierea i se păru că amicul Naicu bate rău de tot cîmpii. Cînd acolo ticlui pe pupitrul de scris telegrama către nevastă-sa, crezu chiar că a înnebunit de tot. Căci vîrful condeiului, pe care domnul căpitan îl mînuia înfrigurat, ca sub ameninţarea holerii, lăsă aceste urme curioase:

„Căpitanul Naicu încetat din viaţă, astăzi 25 iulie, făcîndu-şi datoria în mijlocul holericilor din compania sa".

Şi dedesubt semnătura: *„Sbierea".*

— Dar eşti nebun de legat, Naicule! Ce e cu tine? Rupe hîrtia, nu te las s-o dai! Te rog, şterge iscălitura...

— Sst, făcu domnul Naicu cu aceeaş lumină profetică în figură. Ssst! Păcăleala!... Ştii... pe care o coc eu de mult nevesti-mi... de trei ani... Ţi-am povestit eu ţie odată...

Cînd ieşiră pe poarta oficiului, Naicu se opri surprins, parcă dinaintea unei cunoştinţe neaşteptate. Îi apăruse închipuirea caraghioasă a soldatului Anton. Atît de schimonosit era năsucul acela cît un neg pe dovleacul de cap şi atît de respingătoare namila greoaie de trup, că domnului căpitan îi fu ruşine de pripeala lui.

— Ei, haidem acum, ce mai stai? îl îndemnă plictisit Sbierea.

Naicu încă mai cumpăni o clipă dacă să oprească sau nu telegrama. Pe urmă mustăţile lungi şi blonde i se zburliră ca două păsăruici prinse de ploaie şi, dedesubtul nasului cocoşat, rîsul său porni scurt şi triumfător ca o trîmbiţare de cocoş:

— Mă, ce mai *mistificare*! Nici dracu n-a mai pomenit una la fel... Acuma e trei după-amiază. Peste un ceas, mult două, ea o primeşte. La cinci am pornit-o şi eu. Iar la trei noaptea, Sbierea, înţelegi, pfff, va vedea o vedenie în carne şi-n oase. Sbierea! auzi tu? strigoiul bărbatului ei! hahahaha... spune, Sbierea?... dacă aşa păcăleală a mai trecut prin capul cuiva? la toţi... ha, ha... da la toţi... hohoho... de la regiment să le-o povesteşti... ha, ha, ha... Cea mai straşnică farsă pe care am făcut-o vreodată...

II

Cînd doamna Naicu primi telegrama, la început nu i-a venit să creadă. A rămas cu sufletul golit, apoi a început să tremure şi faţa i s-a îngălbenit deodată. Degetele lipsite de orice putere au scăpat alba scrisoare a morţii, care pluti fluturînd veselă spre pămînt. Picioarele i se îndoiau; dacă n-ar fi fost soldatul s-o susţină, aşa ca în teribila închipuire a domnului căpitan, s-ar fi prăbuşit pe pavajul colţuros din curte.

De atunci n-a mai ştiut nimic de sine. Nici n-a văzut rînjetul lacom al ordonanţei, cînd a cuprins-o în braţe şi a purtat-o pînă în casă, aşezînd-o pe pat.

Nici n-a văzut pofta desfrînată cu care i-a desfăcut bluza, lăsînd-o în cămașa decoltată; nici n-a simțit arsura buzelor lui unsuroase atingînd umărul ei. Căzuse în cea mai adîncă nesimțire.

De la șase seara, cînd a primit vestea, și pînă după miezul nopții, a rămas ca ruptă de viață. Soldatul, care venea din cînd în cînd s-o vadă, ar fi putut crede că a murit de-a binelea, dacă umflarea înceată a pieptului nu ar fi dovedit zvîcnirea necurmată a vieței.

Atunci a început să-i pîngărească trupul cu ochirile lui poftitoare. Mai ales ridicarea ritmică a sînilor îi rătăcea mintea. Părul despletit, lung, castaniu, se risipise în valuri încîlcite pe albul cearceafurilor, fusta subțire desemna ațîțător conturul rotund al pulpelor și șoldurile pline.

A privit-o mult timp așa; apoi, într-un tîrziu, a tresărit la o mișcare bruscă a corpului înțepenit. Atunci s-a strecurat pe nesimțite afară.

Ea a deschis ochii mari, căprii, oprindu-i mirată în împletitura de zugrăveli aurii a tavanului. Pe urmă s-a mirat și mai mult văzîndu-se trîntită în pat, singură; și-a adus aminte pe dată amarnica veste. A înfundat capul în perne și a început să plîngă înăbușit.

Afară, o lumină slabă licărea în odăița soldatului. Anton urmărea cu degetul șirurile depeșii, silabisind greoi. Cînd sfîrși, rînjetul de broască îi tăie din nou figura în două.

— Care va să zică, acum e acum! bolborosi el. De ce n-am avea și noi dreptul adică...

Dar vorba nu avu tăria să urce pînă-n culme suișul pe care se avîntase gîndul.

Însă ideea, care i se deschisese acolo, în minte, îl făcu fără voie să izbucnească într-o hohotire năstrușnică de rîs. Ferestrele zornăiră speriate parcă de zgomotul acesta teribil, ieșit din pieptul lui herculean. Și-n puterea nopții, în curtea lungă și pustie, hohotul acesta înfioră liniștea deplină cu izbucnirea lui, ca un răget de dihanie în singurătăți.

Ea-l auzi de-acolo, de sus, din odaie. Suna atît de nepotrivit cu starea ei sufletească, încît i se păru deodată straniu și înfricoșător. Suspinele încetară. Inima începu să-și iuțească bătăile; un fior o zgudui din creștet de-a lungul trupului. Simți plutind în jurul ei un duh de amenințare.

Acum domnea o tăcere apăsătoare în odaie. Flacăra lămpii pîlpîia trist și bîzîitul ei monoton se ștergea ușor, confundat cu liniștea de moarte.

O scutură un tremur. Aștepta cu înfiorare hohotul să se repete. Și numai tîrziu, prinse să se liniștească. Atunci tristețea o cuprinse în mrejile dulcei sale amărăciuni.

Întîi gîndul i se acăță de o întîmplare uitată din copilărie, pe care nici acum n-o înțelegea lămurit. Dar amintirile aruncate așa de departe se întoarseră grămadă și se văzu în preajma războiului, ascultînd povestirile domnului căpitan despre măcelurile din Kirkilise și Adrianopol.

Domnului căpitan Naicu îi plăcea mult s-o vadă îngrozită de isprăvile războinice băsmuite seara cu o crudă plăcere, adăugînd toate floricelele stilului oratoric-patriotic, unicul din care-și încherbase educația și viața sa ostășească.

Dorea războiul cu înverșunare la un pahar de vin după masă; ba chiar după mai multe pahare se înfuria rău contra celor ce nu „ne trimet mai repede să facem pace în Balcani".

Dar, ca și odinioară cînd era vorba de părerile lui de ateu, ea nu aproba deloc astfel de dorinți. Ideea că ar putea muri curînd o deznădăjduia cu atît mai mult cu cît discursurile lui războinice i se păreau adevărate cobiri, iar încăpățînata lor repetare, un semn sigur că nu va scăpa, ca unul ce-și dorește moartea cu atîta îndărătnicie. Gîndul acesta o neliniștea într-una, o făcea să închidă ochii noaptea tîrziu de tot și o trezea totdeauna cu cîteva ceasuri înainte de faptul zilei. În diminețile acelea, spre mirarea lui, Naicu o găsea ținîndu-l încleștat în brațe, tocmai pe ea, atît de pudică în intimitatea vieții lor de căsnicie.

Atunci veniră zilele mobilizării.

Cînd clopotele bisericilor anunțară războiul, ea avu cîteva dezlănțuiri de plîns. Încetul cu încetul

numai, se potoli. Observase că și el e cam uluit de război, cu tot eroismul de care dăduse dovadă înainte, cînd luau vinul după masă. Ba de la un timp, domnul căpitan bătea chiar bine de tot în retragere.

— Nu de altceva, frate, dar nu vezi?... holera asta păcătoasă! Așa înseamnează să mori ca un adevărat erou pe cîmpul de onoare? Trebuie să lupți, i-auzi! cu vibroni și cu tulumbe! Mă rog, te duce la moarte, ca vita la tăiere... Și ce moarte, domnule!... ce moarte!! Unde e eroismul?

Din clipa aceea se sili să nu mai izbucnească în fața lui. Se străduia din greu să nu pară întristată. Îl încuraja, îl copleșea cu o samă de drăgostenii femeiești, mai deseori copilărești, căci, cu toți anii ei maturi, era departe de a fi o femeie. Uneori se prefăcea chiar veselă. Ba, cînd îi schimbase soldații, îl sărutase cu un adevărat avînt de bucurie.

Și nu fusese prefăcut avîntul acela! Căci puțin îi păsa de va rămîne cu Ion sau cu Anton. Dar chiar în dimineața aceea o bătrînă slăbănoagă, cu fața de ceară și zbîrcită ca stafida, cu nasul încovoiat în jos și cu bărbia încovoiată în sus, un curat chip de vrăjitoare, se tîrîse pînă-n curtea domnului căpitan, sprijindu-și corpul tremurînd de un toiag. Îi spusese că e mama lui Anton, că n-are decît un copil, că-n război o să moară și acela, și că o roagă să înduplece pe domnul căpitan să-i lase feciorul în țară, vistavoi în curte. Dar cînd văzuse că Aurelia nu-i răspunde, preocupată de propria ei durere, începuse să plîngă, să se zvîrcolească, s-o țintească amenințătoare cu ochii ei de vrăjitoare.

Căzuse în genunchi, făcînd mătănii pînă-n pămînt, blestemînd pe cei cari îi vor lua flăcăul și amenințînd cu acatiste pe la mănăstiri, în urma cărora dușmanii copilului și cei ce nu vor să-i dea o mînă de ajutor aveau să îndure ispășiri groaznice. Și vocea ei uscată și scîrțîietoare zugrăvea atît de înfiorător și cu atîta amănunțime pedepsele lui Dumnezeu și ale iadului abătute peste omorîtorii lui Anton și peste cei cari-l duc la moarte, că doamna Naicu, speriată de izbucnirea aceasta de bocete și de blesteme, hotărî să nu

se lase pentru nimic în lume pînă nu-și va îndupleca bărbatul să schimbe soldații. Întreaga ei copilărie petrecută în fumul de tămîie, alături de mătușe-sa starița, îi aducea o grămadă de pilde, care de care mai înfricoșate, de unde se dovedea vădit ca ziua puterea de neînlăturat a teribilelor acatiste.

De bună seamă ea nu povesti domnului căpitan nimic din cele întîmplate; era sigură că dînsul avea să rîdă de temerile ei copilărești și va da în brînci, afară pe poartă, pe bătrînă. Însă cînd el primi în sfîrșit să-i schimbe, în urma altor argumente, născocite de dînsa în locul celor adevărate, nu se putuse stăpîni să nu-i sară de gît, fericită că așa, fără ca el să știe, îl ferise de la o primejdie pe cît de înfricoșătoare, pe atît de sigură.

Plecarea fusese tristă. Ca să-l încurajeze, se silise să pară mîngîietoare, curagioasă, veselă. După ce se depărtase însă în trapul calului spre cazarmă, cînd dispăru cu totul în praful drumului, fusese cuprinsă de aceeaș sfîrșeală ca și astăzi la primirea telegramei și nu avusese tăria să meargă la ieșirea din oraș a regimentului, pe la podul de peste Olt.

De atunci vremea o petrecuse urmărind cu inima strînsă coloanele gazetelor în care erau trecuți cei morți.

Îndoi numărul rugăciunilor cu tîlc înțelese numai de dînsa — cheie a vieței cu care o înzestrase în mare mister mătușe-sa starița — și reîncepu cu și mai mare ardoare să cerceteze cu măsuța ei văpsită în negru și fără cuie, viitorul acesta neliniștitor ce uneori i se părea că se deschide dinainte-i ca un abis năprasnic, ascuns sub pajiști smălțuite și momitoare, în care piciorul înaintează fără grijă.

În toată această vreme, Anton părea că-și face serviciul cu vrednică și supusă credință. Se învîrtea în jurul ei liniștit și greoi, muncind totdeauna fără să scoată un cuvînt, ca un animal credincios.

Se bizuia mult pe dînsul. În singurătatea aceea, corpul lui de taur și ideea că el o veghează cu recunoștință erau chezășii puternice că n-avea a se teme de nimic.

Iar zilele treceau astfel monotone și pustii, pînă ce vestea groaznică îi căzu în mîini...

Bună parte din trecut i se perinda acum prin minte. Apoi, cînd nu mai avu ce să-și reamintească, viitorul îi apăru deodată nesigur, șters, gol...

Să se întoarcă la mătușe-sa?...

În închipuire prinse să i se zugrăvească chilia de mănăstire, cu lăzi lungi, ascunse în velințe moi, drept scaune și paturi, iar pe pereți, cu scoarțe multicolore, în care un sfînt Gheorghe de arnici strălucitor ucidea un balaur la fel, sau o barză ciugulea rîme din rîu. Printre ele, de asemenea, icoane vesele de metal, sau mohorîte, afumate și nedescifrabile, din lemn sfînt, adus de la Sfîntu Munte. Dar, Maica Minodora, zgîrcită din șale și cu umerii obrajilor ascuțiți, nu mai avea s-o ducă mult...

Și Aurelia se vedea chitind scoarțele moi în lăzi și așezînd deasupra oalele smălțuite de pe polițe și tava cea mare, de argint, și cuțitele cu mîner de os dăltuit de pe mese și filigenele scumpe și toate celelalte lucruri ale bunicii. Și se vedea cu lăzile închise, în căruțe mici de munte, luînd-o pe un drum lung, întortocheat și numai praf, un drum ce parcă tot ocolește și nu mai ajunge niciodată într-un loc anume. Dar care e locul acela? Drumul întortocheat s-a întors de la sine, iar căluții cu urechile blegi trag înapoi căruțele mici, cu lăzi mari cît niște coșciuge de popi groși, spre aceeaș poartă boltită pe care o părăsiseră cu puțin înainte. Și maica Aurelia se întrezărește în costumul negru, privind prin ferestruica chilioarei cum ani după ani se scurg triști, pustii, greoi...

În odăița lui, Anton privea cu ochii tulburi nestatornicia flăcării mohorîte a feștilei. Lumina se desprindea cercuri-cercuri din sîmburele fără astîmpăr al focului de lumînare, încununîndu-i capul într-o aureolă mobilă și sîngerie. Zadarnic însă se proiecta pe vagile proeminențe ale figurei primitive; zadarnic părea că se mistuie sub strașina stufoasă a sprîncenelor aspre: era cu neputință să răzbată prin pielea de ciubotă ca să fecundeze vreun gînd în creierul opac. Stereotip,

memoria reproducea doar dialogul acela dintre el și Ion, cînd venise să-l schimbe:

— Mă băiatule, să nu faci ca mine, că tot ca mine o pați...

— ...?

— ... te gonește și pe tine repede, repede...

— Ce să nu fac, frate-meu?

— De ce crezi tu, bă, că cucoana ține morțiș să rămîi în locu-mi?

— He, he... tu să trăiești, băiete... păi mămuca e meșteșugăreasă mare... păi cînd ți-o face ea de... lasă, nu mai ști și tu...

— Prost ești, mă... tot ca mine, frati-meu...

Și-n necazul lui fără margini, că era luat în război, tocmai el care se obișnuise atît cu ideea rămînerei în țară, Ion începuse să-i înșire vrute și nevrute, înțelese, și neînțelese, strecurîndu-i în cap cu ocoluri din ce în ce mai puțin largi, pe care în șiretenia lui țărănească le socotea foarte trebuincioase pentru o mai zdravănă convingere, ideea că, fără doar și poate, cocoana ține să rămînă c-o ordonanță tînără, voinică și mai cu seamă îndrăzneață, nu cu un moloman, cum s-a arătat el să fie și cum îi părea rău acum c-a fost.

— Crezi tu, bă, că la cocoane d-ăștia cu pielea subțire și cu vopsea pe ochi nu le trage inima mai bine la un flăcăiandru, colo voinic, de țară, decît la un moșuleț hodorogel? Păi, tu știi, bă, povestea cu ciobanu și cu nevasta *arindașului*! Ia ascultă colea...

Anton a ascultat poveștile celuilalt, lăsîndu-se în voie furat de tîlcurile viclenei anecdote. Dar gîndul ascuns nu i-l pricepu Anton. Căci Ion, știindu-l cel mai nătărău din companie, gîndea așa, să-l împingă la vreo nătîngie boacănă, care să-i grăbească reîntoarcerea.

Cine l-ar fi crezut pe bleg, spunînd la judecată că el l-a îndemnat?

Rămas singur, mormanul de carne la început șovăi. Dar făptura stăpînei, atît de plăpîndă pentru dînsul, se aprindea ca o flacără tot mai vie, umplîndu-i tot ce putea fi imaginație în capul enorm.

Luarea-aminte pe care Aurelia i-o arăta, grija de nu-i lipsește ceva, glasul prietenos în întrebări, în porunci, în vorbele de toate zilele, sfîrșiră a-l lumina pe deplin. Avea dreptate Ion. Unde s-a mai văzut atîta duh de blîndețe la o căpităneasă?

„E tinerețea, Anton, flăcăule, care cată tot tinerețe!..."

Odată năluca aceasta cășunată, nimic n-o mai putea dezrădăcina; căci în strîmta încăpere a creierului nu mai era loc și pentru vreun alt gînd precumpănitor. Totuși nimic n-ar fi putut să-l hotărască a fi mai îndrăzneț și cu altceva decît cu ochii rotiți spre dînsa mai mult pe furiș. El știa una și bună: femeia, cînd i s-a făcut de dragoste, cade de la sine, ca poama. Și aștepta, în cea mai deplină siguranță, coacerea deplină a fructului.

„He, cînd i-o veni năbădăile... mă strigă ea singură..."

În seara asta însă boldul poftei păru să-i dea ghes mai cu îndrăzneală ca de obicei. Dar o adiere poltronă de înțelepciune, la urmă de tot, îl sfătui încă să nu se pripească. El o ascultă rînjind: „Acum trebuie lăsată să-l jelească nițel, creștinește..."

....

... Dar dacă n-o fi murit, și Sbierea s-o fi grăbit să-i vestească sfîrșitul, fiindcă boala îi păruse prea grozavă pentru ca doctorilor să le mai rămînă vreo nădejde? Atunci Dumnezeu i-l va lăsa, căci credința i-e atît de limpede, încît îi poți vedea tăria ca lespedea de piatră printr-un rîu de munte. Întocmai ca la Avraam, mîntuirea va veni la urmă. Se poate chiar ca zorii zilei de mîine să-i aducă lumina vestei celei adevărate, că totul n-a fost decît halucinație, căreia Dumnezeu, în marea lui bunătate, a dat-o pradă în noaptea aceea, pentru o mare încercare a sufletului și a credinței. Doamna Naicu întoarse ușor capul la măsuța de noapte și mîna ei se îndreptă tremurînd spre hîrtia mototolită acolo. O desfăcu cu încetineala degetelor ei slabe: Ce-ar fi! Ce-ar fi, dacă slovele ar fi dispărut dintr-însa! Dumnezeule, ce minuni nu împlinești tu în nestrămutata ta bunătate!

Ea desfăcu hîrtia și literele dispăruseră într-adevăr. Erau numai niște socoteli cu creionul. Dar minunea trăi numai un moment, numaidecît apoi își aminti că socotelile le făcuse chiar ea de dimineață pe hîrtia aceasta de caiet, care nu aducea nimic cu o telegramă. Totuș, unde putea fi telegrama? De ce nu e lîngă ea pe pernă, pe așternut sau pe jos?

Se ridică într-un braț și privi cu luare-aminte în jurul patului, pipăi pe sub plapomă, pe sub dînsa, în groapa pe care trupu-i o făcuse în salteaua moale. Dar nimic, nici o telegramă! E doar mosorul cel alb, cu care se jucase pisica, iar dincolo o cîrpă, o batistă. Doamne! dacă ar fi astfel! Dacă a fost numai o încercare a nepătrunsului! Al cui era doar rîsul acela așa de puternic, în noapte, pe care l-a auzit îndată după deșteptarea ei? Nu-l cunoștea al nimănui dintre cei dimprejuru-i. Așa de puternic nici Anton nu putea să rîdă; și el nu rîdea niciodată...

Doamna Naicu clătină capul cu tristețe. Era prea obișnuită cu astfel de ațipeli ale cugetului în plină ziuă și-n plin lucru gospodăresc, ca să nu se teamă că tot ceea ce-i trecea acum prin gînd nu era decît tot deșarte năluciri.

Și se lăsă totuș dusă de ele, fiindcă îi rămîneau singura mîngîiere.

O, dacă ar fi fost un război de adevărat, cu gloanțe și cu obuze, cel puțin l-ar fi adus rănit! Cu ce iuțeală ar sări din pat, ar trezi soldatul, l-ar trimite în oraș după medicamente! Și se vedea grăbită în jurul patului, dîndu-i primele îngrijiri ca o soră.

Sau dacă e mort — și cînd mosorul gîndului se opri aci, își simți sufletul inundat de o intensă lumină, ca și cînd tavanul ar fi crăpat în două și prin poarta deschisă a cerului ar fi văzut tronul dumnezeiesc — dacă e mort, de ce nu vine sufletul lui s-o scape din aceste neliniști, ca în cărțile cu minuni și taine, cu care umpluse podul?

„Hai, vino și tu, e atît de bine aici unde sunt eu!..."

Şi atunci durerea ei, pe care o simţea tare ca o piatră ascunsă în dosul acestor gînduri, s-ar muia deodată, s-ar topi ca ceara unei lumînări. În sînge i-ar alerga numai flacăra veselă a bucuriei, căci sfîntul duh i-ar arăta ca şi lui Pavel, călătorind spre Damasc, minunea adevărului etern şi singur adevărat. Însă nu s-ar grăbi să urmeze de îndată pe domnul căpitan; ar mai zăbovi cîteva zile pentru a lăsa timp şi bietei ţărîne de trup să se dea bucuriei pentru zdrobitoarea bucurie a sufletului. Ce uimitoare şi totală schimbare, din jalea cea mai cruntă, la bucuria cea mai sfîşietoare!

De ce nu vine sufletul lui?

Şi-l închipui mai întîi ceva abstract, o suflare uşoară adiind prin cameră, o formă străvezie, înfiripîndu-se alături de dînsa, şoptindu-i cuvinte dulci şi armonioase ca o muzică, sau cu tîlc adînc, cum răspund spiritele de obicei prin masa cu paharul mişcător. Pe urmă şi-l imagină din ce în ce mai concret, aşa cum era el cînd trăia, chiar în uniformă, însă fără viaţă, palid, cu ochii ficşi, goi de expresie, sticloşi. Icoana aceasta o înspăimîntă.

Vroi s-o alunge, dar gîndul nu-i dădu acum pace. Desigur, avea să-i apară ca pe patul morţii, asemenea unuia care se stinge de holeră. Cu ochii în fundul capului, ca două găuri negre, cu obrajii scofîlciţi, cu buzele supte, cu pîntecele scobit, cu picioare lungi şi aduse, cu degetele închircite.

Se cutremură. Din nou îi răsună în minte hohotirea puternică de adineaori. I se părea că vede pe bărbatu-său alăturea, un holeric muribund, rîzînd sălbatic, privind-o dezmăţat, gata s-o apuce cu mîinile lui ca nişte gheare. Şi la fiecare mişcare a vedeniei ea auzea trosnituri seci de oase.

Simţi trupul muiat în sudoare fierbinte şi în sudoare îngheţată. În locul luminii dumnezeieşti, senzaţia pustiului o înecă cu totul. Rămăsese încremenită pe marginea patului, strînsă ghem, temîndu-se să facă cea mai mică mişcare, cu ochii ţintiţi într-un gol al odăii în care părea că stăruie încă vedenia înspăimîntătoare a holericului.

Pe urmă o idee mîntuitoare o întări. Îşi aduse aminte de Anton soldatul. Nu era singură! Vlăjganul acela uriaş o va apăra de toate iazmele iadului. I-a făcut atîta bine! Şi-n gîndu-i văzu uriaşul cu pumnii pietroşi sărindu-i în ajutor. Dar o întristă de tot imagina ce i se năzări atunci: pe Anton alungînd umbra bărbatului.

— Doamne, ce prostii! vroi să zică tare — dar abia se auzi printre buze — ca să alunge vălmăşagul haotic şi deznădăjduit de gînduri. Doamne! Dar oricum va fi să-i apară bărbatul, nu va striga după ajutor, nu-l va izgoni.

Numai să vie umbra aceea... şi ea va găsi destul curaj ca să întîmpine minunea, adevărul...

— Dar Anton o fi dormind?

Se gîndi să se ridice din pat, să privească pe fereastră. De va fi lumină, îl va chema să se culce sus, în antreu. Vroi să se ridice; distanţa de la pat la fereastră i se păru însă o veşnicie şi renunţă.

Prinse totuşi de veste că lampa începuse să pîlpîie. Se isprăvea gazul. Gîndul că ar putea rămîne pe întuneric întrecu toate spaimele de pînă acum.

Trebuia să cheme ordonanţa. Se sprijini în coate pe perini. Şi ochii îi căutară fereastra.

Rămase înmărmurită. Acolo, în dosul geamului, lumina palidă, ce răsfrîngea lampa pe stinse, mîngîia un cap aproape şters în negură, un cap gălbejit ca de mort. Avu doar timpul să-i vadă o gură uriaşă, rîzînd cu toţi dinţii, şi doi ochi atît de lucitori, că parcă rîdeau şi dînşii. Încolo nu mai putu să vadă nimic.

Căzu pe perini cu ochii măriţi de groază, ţinîndu-şi suflarea. Flacăra lămpii pîlpîia rar şi apăsat, avea din cînd în cînd tresăriri grăbite, împroşcări subite de lumină, apoi slăbea iarăş necontenit, făcînd pe nesimţite loc întunericului.

Din gîtlejul ei scăpă de-abia auzit, aproape nearticulat, slab ca şi lumina ce se stingea pe îndelete, ceva, un cuvînt, un nume:

— Anton ...

Apoi, ca şi cînd ar fi prins curaj numai la pomenirea acestui nume, nevoia de a striga o cuprinse deodată.

Şi începu să urle, întîi puternic, apoi, obosind, din ce în ce mai slab.

— Anton! Anton... Anton...

Pe urmă îşi vîrî capul în aşternut, ca şi cînd ar fi vrut să se ascunză... Zgomotul inimii, pornită într-o bătaie deznădăjduită, fără frîu, trecînd prin puful pernelor, îi venea la ureche puternic, uriaş, ca larma unui mai care bătea surd din adîncul pămîntului. În ropotul acela, abia putu să distingă scîrţîind uşor uşa antreului, paşi înăbuşiţi, apoi uşa camerii. Cineva intrase. În urmă nu mai auzi nimic. Secundele treceau ca anii. Atunci începu să urle din nou:

— Anton, ajutor! Anton!

Strigătele răsunau prelungi, horcăite.

— Anton, Anton...

Drept răspuns două mîini puternice o apucară de umeri, o întoarse cu faţa în sus. Ea închisese ochii şi acum strîngea tot mai tare pleoapele, apăsîndu-le una într-alta, parcă ar fi vrut să le contopească. Şi glasul îi horcăia înainte, fără înţeles, ca un gramofon neoprit.

— A... ttt... n...

Atunci simţi deodată pe gură un sărut rece, acru, lung, neisprăvit. Strînse buzele şi repetă doar în fundul gîtlejului numele acela care nu se auzea de astă dată decît ca un gemăt stins, de animal ucis.

O mînă puternică zvîrli plapoma de pe dînsa numaidecît. Apoi corpul îi fu strîns, strivit aproape de alt corp, uriaş, tare, aspru şi încleştat ca un trup de tuci. Abia acum înţelese că nu un duh se abătuse asupră-i. Şi prinsă de un curaj neaşteptat, avu puterea să strige încă o dată, cu o năvală de disperare, numele ordonanţei, deschizînd pleoapele.

Alături de dînsa, Anton, cu buzele aduse într-un rînjet lacom şi îndobitocit, cu ochii sticlind de nebunie, cu liniile obrazului încordate de spasmul biruitor al faptei care trebuia în sfîrşit să se împlinească, o strîngea cu furie, înfiorat de poftă, gîfîind.

Îl văzu într-o singură deschidere de pleoape, aplecat deasupra ei, cu dinţii laţi şi cu părul tuns scurt, începînd jos de tot, pe fruntea îngustă de un deget.

Buzele groase şi lipicioase se tîrîră pe pielea fină ca o atingere de melc, braţele musculoase aveau puteri de minghinea; răsuflarea încinsă o pălea în obraz ca o dogoare.

Avu un gest de surpriză, apoi de dezgust şi îndrăzni o clipă să reziste. Dar omul era prea zdravăn şi, în strînsoarea lui, împotrivirea se topi cu un ţipăt slab, neputincios, scîrbită, goală de sufletul prăbuşit deodată într-o adîncime necunosctuă, într-o beznă fără fund.

III

Îndată ce convoiul de care ajunse în curtea cazărmei, domnul căpitan scoase ceasul:

— Fă lumină, Năstrapă!

Un chibrit pîrîi pe cutie şi o luminiţă plăpîndă pîlpîi suflată din toate părţile de iazmele întunerecului profund, umed şi ploios.

— Două jumătate fix. La cîte ţi-am spus că ajungem?

— La două jumătate, să trăiţi!

— Este?

— Este!

— E, păi vezi? Aşa ştiu eu să conduc marşurile! şi pentru asta, vezi tu, tocmai pe mine s-au găsit să mă dea la partea sedentară. Zi ţară românească şi taci!

Trîntind un bobîrnac în cozorocul chipiului, domnul căpitan sări de pe capră şi porni să numere căruţele, dînd semnalul de adunare tuturor cărăuşilor. Cînd fură toţi în juru-i, domnul Naicu se simţi dator să spuie cîteva glume, la care gradaţii rîseră neobişnuit de zgomotos. Apoi, rupînd rîndurile, îi porni pe fugă la culcare şi-o luă agale, fericit peste fire, spre gardurile din dosul cazărmei. De-acolo o potecuţă îl scotea de-a dreptul la poarta cimitirului nou, mai făcea pe urmă la stînga — nici cinci minute de drum — şi gata, „cuibul dragostei noastre", cum îi plăcea să spună adesea Aureliei, cînd vorbeau despre căsuţa lor.

El trecu pe lîngă sentinela de la poarta din fund, care-l primi cu întrebări aspre și scurte, și-și aminti steaua răzleață de pe cerul bulgăresc, ce-i umpluse tot sufletul de dorul vieții de acasă. Așa că, după ce dădu parola, domnul căpitan tot mai găsi pentru soldatul încotoșmănat în șubă două glume în tașca sa cu pozne și o țigare în tabacheră. Pe urmă se lăsă dus de cărăruia șerpuitoare la vale, în adîncul oceanului de întunerec, a cărui răcoare burnițoasă îl înfrigura de plăcere, amintindu-i așternutul cald și moale ce-l aștepta la cîțiva pași.

Cuibul dragostei domnului Naicu era răzlețit cu vreo cîteva zeci de metri de ultima casă a orașului — o potcovărie pitică — și mic, ca orice cuib. Așezat în fundul curții, n-avea decît trei camere: la dreapta, dormitorul, la stînga, salonașul, la mijloc, sufrageria, cum îi ziceau în timpul celor două mese, căci restul zilei lua denumirea de antreu. Cum intrai pe poartă, în dreapta curții înnălbea în noapte maghernița cu bucătăria și odăița soldatului; în stînga, se ridica parcă în coate scheletul legat cobză în fire de viță sălbatecă al unui soi de pavilion.

De cum ajunse în dreptul gardului de stacheți, pe Naicu îl miră cele două dreptunghii de lumină nehotărîtă, pe care le zugrăvea spălăcit în noapte ferestrele odăii de dormit. Ai fi zis reflexul lunei, dacă noaptea n-ar fi fost mai întunecată decît chiar iadul, așa cum i l-a descris odată doamna Naicu, după o carte cu litere chirilice și cu coperte albastre înstelate cu aur. Și domnul căpitan nu-și mai putea ține rîsul, gîndind ce mai drac o să apară din iadul acesta la fereastra Aureliei.

„Or că cetește pînă la ora asta, or a luat obiceiul să se culce cu lampa micșorată!"

Se apropie de maghernița soldatului, bătu ușor într-un ochi de geam, chemîndu-l pe nume, cu glasul scăzut.

— Antoane, băi Antoane! m', n-auzi?

Desfăcu ușa și intră înăuntru. Bîjbîi spre pat, tîrșind picioarele ca să-l deștepte.

— Drepți, măgarule!

Dar cînd văzu că patul e gol se supără:

— A plecat după dragoste, lua-l-ar mama dracului. Las' că vorbim noi mîine, boier Antoane!

Bănuiala cea urîtă, pe care, decînd dăduse telegrama și pînă acum domnul căpitan o alungase cu atîta convingere și dezgust, îi păru acum cu desăvîrșire absurdă. Era un aer atît de stricat în odăița vistavoiului, că rîse din inimă de această stupidă bănuială.

Descinse sabia ușor, ieși apoi în vîrful picioarelor și rîsul îl podidi iarăși, gîndindu-se că și pentru Anton, ca și pentru toți din oraș cari i-au aflat moartea de la poștă, el nu e nimic mai mult, nici mai puțin decît un strigoi, un veritabil strigoi. Mai ales întîlnindu-l așa în noapte, cine nu și-ar face cruce și n-ar stupi dinainte-i: „Piei, drace!?"

Aci însă veselia i se mai ogoi puțin, socotind că unora dintr-înșii, bunăoară unei brute ca Anton, le-ar putea trece prin minte să se apere cu reteveiul, ba — mai știi? — chiar cu vreo armă de foc, de astfel de apariții imateriale. Crezu deci nimerit să reducă de tot partea întîi a programului de păcăleli pe care-l potrivise pe drum și se apropie cu mișcări îngrijite de fereastra din stînga.

Se ridică în vîrful picioarelor și privi doar cu un singur ochi, ca să-și descopere cît mai puțin figura. Din colțul stîng al geamului, nu se vedea decît o parte a patului mare, pentru două persoane, partea în care ea doarme de obicei. La început nu putu să observe nimic, dar unul din cele din urmă spasmuri ale lămpii muribunde îi arătă tocmai ce vroia să vadă. Chiar în margine de tot, în cămașă, cu plapoma aproape căzută, ea se ridica încet într-un braț, privind cu ochi mari, mari, îngroziți, ceva în stînga patului, unde deocamdată Naicu nu putea să vadă nimic.

„Ce-o mai fi și asta!"... gîndi domnul căpitan așteptînd o nouă izbucnire a lămpii... „Nu cumva i se fac arătările... să știi c-am nimerit-o..."

Cînd lampa se umplu iarăș de lumină, Naicu era cu ochiul la pîndă; Aurelia scotea un picior din așternut. Căpitanul se piti repede și așteptă.

— Oare m-o fi văzut?...

După cîteva minute bătu în colțul ferestrii ușor și rar: una, două, trei. Repetă apoi ciocăniturile de trei ori, prăpădindu-se de rîs.

„Ce-o fi pe inima ei, sărăcuța! Mare păcălici ești, măi Naicule!"

Un mieunat apropiat de pisică făcu pe fantomă să-și întoarcă speriată capul. Putința venirei neașteptate a lui Anton îi aminti din nou că trebuie să sfîrșească repede.

Se agăță de cerceveaua ferestrei și-și propti picioarele în ieșitura de jos a zidului, căutînd cu vîrful cizmelor o bază solidă, ca să fie cît mai nemișcat. Pentru a-și da o înfățișare cu totul mormîntală, găsi nimerit să depărteze buzele una de alta, lăsînd vizibile cele două șiruri de dinți.

— Ce-o să rîdă Sbierea!

Și-și fixă ochii, pe cari se silea să-i ție cît mai nemișcați, asupra soției sale.

De astă dată putea să cuprindă cu privirea tot patul. Nu observă însă nimic distinct, căci lampa era acum liniștită. Dar obișnuindu-se pe încetul cu semiobscuritatea dinăuntru, desluși cele două corpuri întinse unul lîngă altul; cu greu se puteau recunoaște în amănunt, în negura crescîndă.

Nevastă-sa, tot așa de dezvelită, cu cămașa sfîșiată, aproape goală, privea atît de îngrozită spre fereastră, că ochii îi păreau două găuri de hîrcă; de bună seamă îl văzuse.

Și-alături, într-o rînă, cu fața sprea ea, un bărbat spătos, enorm, pe care nu-i fu greu să-l ghicească. Anton, hidos în umbra tot mai deplină dinăuntru, dormea adînc și horcăiturile lui lugubre se înțelegeau din convulsiunile largi și încete ale pieptului.

Domnul căpitan îi privea năuc; în uimirea lui, buzele îi rămăseseră dezlipite și dinții rînjeau fioros în noapte; era cu mult mai straniu decît voise să pară. Lampa, care acum răspîndea fîșii bizare de lumină prin despărțiturile mașinii, mai licări o dată, ca și cînd ar fi zîmbit văzînd mutra celui înșelat, apoi se stinse coperind cu valuri de negură nelegiuirea dinăuntru.

Domnul Naicu n-a sărit din locul unde era; mai degrabă a căzut. Acum se luminase deplin.

Furia îl năpădi deodată ca un torent brusc. Să-l înșele c-o ordonanță? Nemaiauzit! Și primul gînd îi fu la revolver. Se învîrti pe loc în tocuri și-o luă în trap vijelios spre maghernița din față... Dimensiunile pronunțate ale pîntecului său nu-l lăsau însă să fugă cum ar fi dorit; oricît întindea piciorul, săriturile rămîneau tot scurte și știftorii cizmelor băteau caldărîmul în aceeași cadență repede și îndesată. Dar cînd fu la cîțiva pași numai de ușa bucătăriei își aminti că lăsase numai sabia și chipiul acolo, iar tocul revolverului, agățat de-o curea trecută pe subt epolet, nu putea fi decît obiectul acela dureros ce-l tot lovea în șold de cînd se pusese pe fugă.

Atunci, fără se să oprească, făcu o curbă largă, pe care avîntul luat în goană o întinse chiar pe lîngă portița de la drum și, revenind cu fața spre casă, continuă să alerge în acelaș buiestru mărunt, potolind cu o mînă năbădăioasa agitare a tocului de revolver și cu alta silindu-se să scoată din el arma răzbunătoare, sistem „Steier", cu opt focuri.

Întîmplător, însă, aproape de scară, poticni și se prăbuși lat pe brînci. Arma îi sări din mînă și căzu atît de apropiată de ochiul drept, că, cu tot întunericul, văzu gura țevii îndreptată amenințător spre dînsul. Un moment ochiul omului și gura armei se priviră fix, în tăcere. Ochiul mărit, înspăimîntat, bulbucat de groază, rostogolindu-se nervos în orbită în așteptarea înfrigurată a clipei teribile; gura mică de oțel, nepăsătoare, nemișcată, mută, parcă ironică în muțenia ei. Un moment, cît o veșnicie, de slăbiciune, de totală lipsă de voință; un moment în care domnul căpitan, cu tot pericolul apropiat și decisiv, nu putu să facă nici cea mai mică mișcare, ca și cînd pămîntul de care se lipise îi supsese brusc orice energie. Dar momentul acela trecu, și mai trecu unul, și încă altele, și gura țevii rămase liniștită, căci piedica era pusă.

Cînd își aminti de acest lucru, văzu cu uimire că acum putea să-și miște în voie și mîna și piciorul, cu toată durerea ascuțită ce-i creștea în genunchi, de par-

că i-o scurgea cineva acolo printr-o tulumbă. Se sculă făcîndu-și cruce și înjurînd printre dinți. Cînd vroi să ridice arma, durerea fu atît de crîncenă, că șovăi și se așeză gemînd pe cimentul primei trepte, întinzînd cu multă greutate piciorul de cvincvagenar, din care parcă tot sîngele și toată măduva se scurseseră în genunchi, unde ardeau cu flăcări chinuitoare.

Spaima prin care trecuse, durerea crîncenă și furia care se întorsese în sufletu-i cu și mai mari puteri clocoteau ca apa fiartă în capu-i, apăsînd cu atîta putere în țeasta țuguiată, de-o simțea ridicîndu-se ca un capac de oală. Și-n aburul vînzolelei în care i se zbăteau creierii trecu ca o scînteie zguduitoare ideea că ea, în timpul acesta, ar fi putut trezi pe Anton și că el poate îl pîndește acum de după ușa antreului, gata să-l atace pe la spate.

Domnul căpitan se simți nevoit deci să se tîrască din nou pînă la revolverul rămas în țărînă și să revină la locul de odihnă, năbușindu-și cu eroism de martir ucigătoarele dureri. De astă dată se așeză în așa fel pe scară, ca piciorul îndurerat să fie întins cît era de lung pe cimentul rece și înviorător al treptei, iar pieptul și fața să fie ușor îndreptate spre ușa de unde ar fi putut țîșni inamicul neprevăzut. Cu toate că revolverul se contura solid în pumnul strîns, domnul căpitan nu se simțea deloc la îndemînă. Dacă primul glonț îl scapă pe bandit, ce se face el cu piciorul zdrobit? Drace, cine l-a pus să se repeadă așa, ca dezmeticul? Lucrurile astea se fac pe îndelete și cu plan, ca la război. Ce folos dacă dobori inamicul și cazi și tu? Dar poate nemernica n-a sculat pe bandit. Sau dacă l-a trezit, măgarul a convins-o că a fost doar o părere a ei și-a potolit-o. „Dă-le, Doamne, gîndul ăl bun! Ține-i, Doamne, pîn' mi se alină piciorul!..."

Domnul căpitan uitase că era ateu și făgădui lui Dumnezeu cu jurămînt că n-are să-i omoare nici el, dacă-i dă viața. Și pentru a dovedi acest lucru celui către care se întorceau acum gîndurile lui, își demonstră singur, izbutind să se convingă ușor: întîi, că mai sunt pe lumea aceasta tribunale, procurori, comisari de poliție, care sunt gata oricînd să-și ia asupra lor sarcina de răzbunători ai onoarei ultragiate, așa că el tot nu rămîne în pagubă; în al doilea rînd, că nu e exclus, nemernicii dinăuntru să se fi pus în defensivă, gata să respingă, pe moarte sau viață, orice atac din afară. „Or ca să-ți expui viața pentru o ordonanță și pentru o femeie care se dă unei ordonanțe, înțelegi, Naicule, că nu-i de demnitatea ta..."

Nu mai rămîne îndoială, așa va face! Uite, piciorul a început să se potolească. Cum se va liniști de tot, cum va porni la procuror, să-i arate decăderea femeii acesteia, noroiul murdar în care se bălăcărea cu complicele ei și-apoi s-o alunge cu dispreț în noapte ca pe-o netrebnică. Să se ducă la țară, la Anton... și mîine, poimîine, cînd s-o sătura de ea, s-o alunge și bruta... „și să te vedem, madam Naicu, atunci, cum mai dai cu spiritu..."

Dar aproape imediat, un alt șir de idei îi lipi din nou de cimentul treptei piciorul care începuse să se agite; căci îi veni numaidecît în minte scandalul, șoaptele lumii, multiplele povești scornite în asemenea împrejurări, hohotirea imensă a întregului oraș. Un ofițer și-a prins nevasta cu vistavoiul și drept pedeapsă... s-a dus să-și deștepte prietenii, să-i aducă martori pentru divorț. Un ofițer!

Și-i veni în minte mutra contractată a lui Sbierea, gata să izbucnească într-o explozie de veselie:

„Da-i trăseși o farsă, măi Naicule, de nu s-o mai gîndi în viața ei la vedenii! Păi, de ce n-ai tras, iubitule? doar aveai revolver. Toți te-ar fi aprobat, dacă-i curățai. I-auzi! Pe cînd tu-ți periclitezi viața în țări străine pentru patrie, ea te înșală cu propria ta ordonanță, c-o deșcă idioată, cu un tîmpit, o scîrbă, pe care puteai s-o bați de cincizeci, de-o sută, de șaizeci de mii de ori pe zi, fără să-ți ceară nimeni socoteală! Un imbecil, un scelerat... un... un... un... o... un incult (exclamă, în sfîrșit, nemaigăsind alte invective)... Și unde mai pui că erai în dreptul tău... legea nu-ți făcea nimic... Halal căpitan!... M-ai făcut de rîs; nu-mi trebuie prieteni ca tine, ești nedemn de-un adevărat militar."

Şi-l văzu batjocorind vechea lor prietenie în faţa camarazilor, istorisind cu izbucniri de rîs, în hazul general, povestea cu farsa cea grozavă, la care se gîndise trei ani de zile. Şi-odată cu veselia lui Sbierea, domnul căpitan mai auzi şi hohotele ascultătorilor, ale tuturor acestor ofiţeri bătrîni şi tineri, oh, mai ales ale acestor secături de ofiţeri tineri, care-şi băteau joc totdeauna de farsele dumnealui; nu se sfiau să-l ia peste picior, ori de cîte ori făcea vreo stîngăcie la cîmp, la şcoala de regiment, şi şopteau pretutindeni că e un moş-teacă şi c-o să putrezească tot căpitan.

Dar ce-l făcu să salte numaidecît de pe scara de piatră, uitînd şi dureri şi tot, fu de fapt vocea piţigăiată a lui Scăişteanu, a nesfîrşitului ăluia de maior cu care avusese o gravă neînţelegere pe vremuri.

„V-am spus eu de atunci. E un laş! De ce n-a îndrăznit să mă provoace la duel, doar îl insultasem. V-am spus: e militar şi nu îndrăzneşte să tragă un foc de armă. E un fricos!"

Fricos! El fricos? Asta nu! Nu se bătuse în duel pentru că era împotriva unor astfel de mascarale. Dar avea să dovedească acum lui Scăişteanu că era un mincinos. Avea să dea un exemplu să meargă pomina. Doar nimeni nu s-a mişcat în camera nelegiuiţilor, deşi a trecut atîta timp; cu siguranţă, nemernicii n-au habar de ce-i aşteaptă. Iar durerea din picior a trecut! Domnul căpitan o simte cum se depărtează din genunchiul înflăcărat, ducînd cu ea şuvoaie de furnici ce se răspîndesc de la gleznă pînă la şold. De bună seamă dorm duşi!

Domnul căpitan vedea acum numai sînge dinaintea ochilor, o băltoacă mare de sînge şi-n mijlocul ei două corpuri lipsite de viaţă, ciuruite de gloanţe. Vedea sînge şi nu se înspăimînta deloc. Mai mult chiar, forţa închipuirea ca tabloul să fie şi mai sinistru.

Hotărît, grav şi neînduplecat, fără să mai dea răgaz o clipă gîndului, se ridică, potrivind şi mai bine revolverul în scobitura pumnului. Băgă atunci de seamă că piedica rămăsese tot pusă.

„Doamne, da ce ţi-e, Naicule? se mustră. Te-ai prostit de tot. Zi, dacă *te*-ataca găliganul, *mă* curăţa cu revolver cu tot..."

Ţăcănitul metalic al limbei mici de oţel îl preveni că trebuie de acum să umble cu multă luare-aminte. Urcă deci scara cu grijă şi se bucură că nu şovăie deloc. Uşa antreului era neîncuiată; o crăpă uşor, fără zgomot, cît s-ar strecura prin deschizătură. Dar nu pătrunse pînă ce urechea încordată peste fire nu-l asigură că nu e nimeni în dosul ei.

Stătu o clipă în loc, ca să se orienteze în bezna adîncă dinăuntru. O luă apoi binişor spre dreapta, ţinîndu-şi suflarea. Dar în bîjbîiala de orb doborî fără voie un scaun greu de pluş. Bufnitura şi vuietul prelung şi jalnic al mobilei căzute îl sperie şi-l dădu doi paşi înapoi. Îşi ciuli urechile; dinăuntru se auzi ceva ca o mişcare grăbită, întretăiată de cîteva scîrţieturi ale patului şi înăbuşită îndată. Pe urmă nimic. El mai aşteptă totuş cîtva şi zgomotele venite din dormitor parcă-l domiriră de-un lucru, mărindu-i curajul... „Prima condiţie, să-ţi dai seama de poziţie şi să ştii unde-i inamicul..."

„Dar dacă s-or fi deşteptat tocmai acum?"

Şi pe urmă, ca şi cînd şi-ar fi răspuns la propria întrebare: „Tocmai! De ce m-oi fi codind atîta? Repede, Naicule, acum e acum... pînă nu se pregătesc."

Ajunse la uşă ca împins de-o voinţă străină, pe care nu şi-o cunoştea. Cînd puse însă mîna pe clanţă, avîntul zbură tot aşa de repede precum venise. Dacă bestia o fi luat obiceiul să doarmă cu toporul sub căpătîi şi acum îl aşteaptă în dosul uşii, gata să pocnească orice cap şi să reteze orice mînă s-ar strecura prin deschizătură? Înfiorat, parcă ars de mînerul lucitor de alamă, domnul căpitan trase brusc mîna şi se dădu înapoi:

„Ce era să fac?"

Ezitarea aceasta îl supără însă îndată.

„Asta e pură copilărie, Naicule. Caraghioslîc. Hai! înainte!"

Însă nu făcu nici un pas, căci un mare gînd îl opri la timp.

„N-ar fi mai bine pe fereastră? Aah... perfect! Cum nu te-ai gîn..."

Se-ntoarse în loc și făcu iarăș plin de hotărîre un pas:

„Nu!"

Ca o lumină vie, neașteptată, îi veniră în minte revolverele celelalte, pe care le lăsase la plecare atîrnate pe panoplia din dormitor... Să știi că mișeii le-au cumpărat cartușe... Și imediat își înfățișă pe cei doi complici, unul la fereastră, altul la ușă, cu armele întinse, cu degetele pe trăgaci.

„S-au pregătit ei, canaliile, pentru orice întîmplare neașteptată... Au prevăzut ei totul, nici nu se poate altfel... Hm... Ce e de făcut?... În orice caz, pe ușă sunt mai ferit... hm... mare comedie... La urma urmei, îmi fac datoria de soț și militar. Deschid puțin, trag și plec. În furie, omul nu știe unde trage.

Ah, deșiratul de Scăișteanu, cu rîsul lui de berbec! De înțeles să aibe ceva cu Naicu, dar ce-i făcuseră lui ăști doi oameni, de ținea cu orice preț să fie omorîți?

A tras brambura și-a fugit: un glonț a nimerit prin tavan. N-a stat nici să vadă de i-a nimerit ori ba. Și cînd s-a întors cu autoritățile, ordonanța dormea liniștită în bucătărie, cocoana făcea pe adormita, speriată din somn în odaie la ea!"

Înțelese că trebuie să facă o mișcare disperată, hotărîtoare, fie ce-o fi. S-o sfîrșească la un fel. Or îi răpune ca pe niște scelerați, cum meritau, or... or...

Nu îndrăzni să cugete mai departe.

„De, domnule, scăpai eu de la război bine, frumos... Hm... Cine dracu m-a pus să viu tocmai noaptea?..."

Și cu revolverul într-o mînă, cu cealaltă întinsă spre clanță, el sta tot mai nedecis dinaintea ușei de nepătruns. Tot felul de presupuneri, de noi hotărîri, de concluzii, de noi procedeuri se încrucișau în capul lui, se învălmășeau ca vînturile într-o casă pustie.

Cea mai de seamă preocupare era să se convingă că acei dinăuntru dorm duși, că nevastă-sa l-a socotit drept o simplă închipuire, că, văzînd că nu mai apare, a adormit din nou, că acum în urmă patul n-a făcut zgomot decît fiindcă s-a mișcat în somn.

Curînd însă firul gîndului se schimbă repede; își închipuia pe Anton profitînd de nehotărîrea lui, sărind fereastra, atacîndu-l pe la spate. Într-un rînd chiar îi simți răsuflarea adiindu-i ceafa și-l bănui în urmă-i cu toporul ridicat, gata să-i crape țeasta. Nici n-a știut cum s-a întors pe loc, nici n-a știut cum și-a potolit degetul, să nu scape un foc spre ușa cealaltă, pe unde intrase.

Alteori i se părea că aude șoapte dincolo, în dormitor. Trăgea cu urechea la gura cheii, vroia să surprindă vreo nouă mișcare a patului, o sforăitură, un semn cît de slab.

Dar nimic nu venea dinăuntru și nimicul acela, liniștea aceea de moarte i se părea nefirească, voită, îl făcea să tremure, îi îndoia genunchii.

Ce n-ar fi dat să se sfîrșească totul într-un minut, într-o clipă, să se trezească deodată la celălalt liman al faptei, al neprevăzutului prin care trebuia cu orice preț să treacă. Și se vedea acolo, pe limanul acela îndepărtat cît o veșnicie; ușurat, liniștit, fericit. Și limanul îi surîdea atrăgător, îi lumina și mai mult grozăvia prăpăstiei dintre dînșii, îl chema la el pe deasupra abisului negru, îi picura iarăși în clocotul dinăuntru ideea renunțării.

Dar peste toate frămîntările amețitoare de simțiminte, vocea de berbec a lui Scăișteanu domina totul, se lămurea din ce în ce mai pițigăiată, stîrnea un întreg hohot de rîs, hohotul uriaș al tuturor ofițerilor dintr-un regiment, îl făcea să întindă tot mai mult mîna tremurătoare spre mînerul lucitor de alamă, care rîdea necontenit în noaptea ce parcă se spărsese, nesuferit, ca un ofițer tînăr ...

În cele din urmă îl încleștă în degetele parcă de paralitic și se sili să-l apese. Izbuti chiar. Îl apăsa însă încet, așa de încet, ca sub puterea unei voințe străine și mînerul îi juca ușor în mînă și ceda tot mai mult împins de forța aceasta nesigură de hipnotic.

Dar cînd vîrful lui sfîrși de descris întregul sfert de arc, pentru ca ușa să poată fi deschisă—ușa rămase nemișcată. Căci acum domnul căpitan o trăgea spre el cu o înverșunare așa de grozavă, că pumnul în care ținea clanța

se făcuse tot așa de tare ca metalul ce-l ținea într-însul. Și secundele treceau iar greoaie și domnul căpitan era tot la marginea prăpastiei și prăpastia era tot așa de mută și de înfiorătoare în mutismul ei.

„Dar dacă ușa e încuiată?" se luminează deodată domnul căpitan. El ar putea, desigur, foarte ușor să vadă dacă e încuiată sau ba, dintr-un singur brînci numai. Însă tocmai pentru că-și dădea seama cît de ușor ar fi fost să se convingă de adevăr, o trăgea și mai vîrtos spre dînsul. Pentru că, mă rog... dacă ușa e încuiată, atunci totul e de prisos. Și e iremediabil pierdut. Ca să-i deștepte tot el, poruncindu-le să deschidă și dîndu-le astfel tot timpul să se înarmeze, asta e treabă de gelos prost, nu de militar... „Dacă e vorba pe-așa... mai bine... ah!!!... da... da... da... cum dracu nu m-am gîn..."

Lucru foarte ușor, foarte simplu și foarte rațional. Ia uite, domnule, cît timp pierdut degeaba!... Se întoarce bine, frumos, la cazarmă ... buun ... scoală soldatul cu bagajele... buun...

„Mă Stane, mă, cum dracu vin gardurile astea din dosul cazărmei, că de două ceasuri mă-ncurc prin ele și nu știu să ies..." or: „am nevoie de bagaje", or... în sfîrșit, găsește el pînă la cazarmă... „Bun... Hai cu mine, Stane, ia bagajele... Buun..."

Se face că rămîne puțin pe drum și-l îndeamnă s-o ia înainte, după ce-l învață să-i strige din curte pînă-i scoate afară...

„...bagă de seamă, el doarme sus în antreu, tu să strigi de-afară și să bați tare în ușa antreului... da să nu pui mîna pe clanță, pînă nu vine... pînă nu se deșteaptă să-ți deschidă, că te-a luat mama dracului... îmi strici ușa, măgarule, că voi nu știți să umblați..." În sfîrșit, îl mai dăscălește el pe drum... „Bun... Acum toate-s bune..."

„Nici Sbierea, nici Scăișteanu, nici nimeni nu va ști ce s-a petrecut în noaptea asta. Și acum nu mai e nevoie de nici un tămbălău. Căci, mă rog, afară de tămbălău ce-ar mai ieși din afacerea asta? Ușa e încuiată cu siguranță, spun eu! Nu se poate, domnule, doi amanți să nu se închidă pe dinăuntru! Va să zică, dacă încep să fac scandal, le dau viața cu propria mea mînă... doi contra unu... și chiar de n-ar fi ușa încuiată acelaș lucru!

Un vălmășag, gloanțe trase de pomană, mahalaua sculată... rîs de lume..."

În timpul acestui raționament vîrful mînerului de alamă pornise să se ridice tot așa de ușor precum se lăsase.

„Dar dacă ei m-au văzut?"

Vîrful mînerului se opri.

„Aș, ea crede c-am fost vedenie! Altfel ieșeau ei, făceau ei ceva... mistrețul sărea pe fereastră... Și scaunul cînd a căzut... de ce n-au ieșit atunci? Poate cred c-a fost altcineva sau dracu știe... La urma urmei, rîzi tu de mine, boier Antoane... da să vedem cine-o rîde la urmă. Eu tot vă prind. Dacă nu azi, mîine, dacă nu mîine, poimîine... Am... Dar chiar în noaptea asta îți găsesc eu vreun nod. Și-o să-ți trag o bătaie... o bătaie... mamă Doamne."

Vîrful mînerului, care nu făcea nici o mișcare, pînă ce domnul căpitan nu calcula totul pînă la ultimul amănunt, s-a întors ușor în poziția firească. Și cu toată siguranța-i că ușa e încuiată, nu i-a dat drumul pînă ce n-a simțit că drugușorul mobil a pătruns complect în gropița lui. Atunci a început să se îndepărteze încet, metodic, de-a-nderetelea...

„Cît mai pe nesimțite..."

Dar în retragerea aceasta nu se poate mai strategică, domnul căpitan constată cu surpriză că mobilierul antreului se distinge cît se poate de clar în negura de astă dată cu totul trăsvită...

„Hait! m-a apucat ziua..."

Și dacă în antreul acesta neluminat se poate vedea astfel, dincolo, în camera de culcare cu două ferestre mari spre curte, cu două spre cîmp și cu transperantele ridicate, trebuie să se distingă totul perfect.

„Afară, la fereastră, în curte..." aude domnul căpitan răsunînd cu putere în conștiința sa comanda de atac. A răsunat atît de puternic, încît a tresărit singur, părîndu-i-se că vine de undeva de alături sau de afară... Nu, nu; e vocea conștiinței domnului căpitan,

care nu se dă bătută și cere răzbunare... „Încet, încet, căpitane... nu grăbi! O singură, o mică, o cît de mică privire din colțul geamului... un singur ochi fugar... Doamne, Dumnezeul-Dumnezeilor mei... de-ar dormi, Doamne... doar să-i văd în pat pe-amîndoi strînși ca niște porumbei... nu-ți cer mai mult, Sfinte tare..."

Afară lumina albastră-spălăcită a unei dis-de-diminețe noroase și umede de vară izvora din ea însăși ca un început de lume. Era ceva atît de turbure într-însa, că domnul căpitan se simțea la fel de turburat, infinitul îl privea parcă printr-un ochi nehotărît și fioros de bețiv.

„Doamne... Dumnezeule..."

Tîrșindu-și spatele lipit de părete, domnul căpitan se lăsă, treaptă cu treaptă, spre colțul ferestrei apropiate. Sîngele îi aleargă vîrtej în tot corpul și inima i se zguduie în piept să se rupă, dreapta i-e una cu revolverul și vinele umflate ale capului dovedesc cea mai hotărîtă hotărîre. Iar buzele rostesc cu atîta stăruință numele lui Dumnezeu, de parcă ar fi ale doamnei Naicu rugîndu-se pentru dînsul:

„Isuse Cristoase... Sfîntă Născătoare de Dumnezeu!"

. . . .

Ea-și dădea seama de tot ce se petrecea în juru-i, vroia să facă o mișcare cît de mică, oricare ar fi fost aceea; vroia să strige, să blesteme, să plîngă, să facă în sfîrșit ceva, un lucru pe care-l avea încă nelămurit în minte, dar pe care cineva ascuns într-însa îi spunea că trebuie să-l facă.

O rușine fără margini îi dogorea obrajii, o scîrbă adîncă, nesfîrșită, nimicitoare, îi pustia simțirea, îi îneca gîndul, îi poruncea să reacționeze și nu-i arăta cum. Timp îndelungat ea nu putu să facă nimic: stătea nemișcată, căci mușchii îi refuzau orice ascultare și corpul i-era încercuit în legături nevăzute de plumb. Și ea era îngrozită de lipsa asta de mișcare, ca un muribund în semiconștiența agoniei.

Dar pe Anton nu-l miră liniștea ei; căci ce putea alt să creadă, decît c-a biruit-o cu sălbăticia tinereții sale. Izbînda îi picurase licărirea ei tainică în ochiul de șoarec. El înțelegea doar că — oricum — cucoana se

sfiește să-și arate mulțumirea și, cum alte mîngîieri nu-i mai puteau trece prin cap, socoti cel mai nimerit s-o lase deocamdată în pace.

Se retrăsese în partea cealaltă a patului și, amețit de fericirea primitivă a animalului satisfăcut, adormise repede. Stătea alături de dînsa doborît ca un bou trăsnit și respirația-i greoaie făcea un zgomot dezgustător prin gura larg deschisă.

Desigur, numai horcăiturile acestea lugubre și caraghioase, suflînd pe mii de tonuri, putură s-o trezească din nemișcare; zgomotul lor enervant, de trîmbiță spartă, îi zgîria urechile, îi ucidea simțirea. Erau atît de oribile, atît de jicnitoare, că i se păreau o continuare a violenței de adineaori; atît de dezgustătoare, că o murdăreau înainte, o înăbușeau, o amețeau.

Simțea nevoia aerului curat, a răcoarei de afară. Vroia să fugă în noapte, să se lase plesnită de vîntul întremător, biciuită de ploaia curățitoare.

Se ridică ușor într-un cot privind cu teamă și ură pe omul de alături. I-era frică să n-o simtă, să nu-l deștepte. I se părea un demon crud sub puterea căruia căzuse, spionîndu-i mișcările sub masca somnului.

Și se ridica, țintindu-l tot mai încordată, tot mai îngrozită, așteptînd dintr-o clipă într-alta o mișcare a lui, a mîinii lungi și musculoase, a labei lătărețe, pe care o și vedea desfăcînd greoaie degetele colțurate și solide.

Continua să se ridice totuș, încurajată de nemișcarea lui; piciorul se întindea tot mai mult și degetele atingeau podeaua.

Dar atunci cineva ciocăni în geam; o dată, de două ori, de trei ori. Trei cicocănituri rare și încete, nespus de încete. Întîia parcă nici n-o auzise, se îndoia chiar dacă a fost în adevăr; a doua însă și a treia mai ales au fost atît de clare, cu toată încetineala lor, că nu mai putea fi vorba de nici o înșelare.

Doamna Naicu s-a uitat cu teamă la geam; rămăsese pe jumătate ridicată și piciorul continua să stea întins spre covor. Nu putea fi decît o pasăre; o pasăre alungată de burniță și vînt, care s-a adăpostit pe prichiciul ferestrei. Ce alt putea să fie? Și își încordă

privirile să surprindă în negură capul și ciocul pasării rătăcite. Dar pasărea a ciocănit iarăși, una, două, trei, și ciocul și capul ei nu s-au văzut deloc.

Și-a întors atunci numaidecît ochii spre omul de alături. Se aștepta să-l vadă rîzînd răutăcios și cu înțeles, în somnul lui prefăcut. Dar omul acela dormea adînc și răsuflarea lui profundă ca și fața lui liniștită arătau cea mai deplină nesimțire.

Dar bătăile se repetară iarăși și ea simți un fior de-a lungul corpului. Era într-adevăr cineva acolo? Dar cine putea fi? și noaptea aceea neagră! Nicicînd ferestrele nu cuprinseseră un negru mai vîrtos în cadrele lor! Nu, la fereastră nu era nimic altceva decît noaptea cea grozavă, care o oprea. Era sufletul ei slab, care șovăia în fața beznei de nepătruns, vechea teamă de întuneric născocind piedeci închipuite, ca s-o țintuiască aci, în patul josniciei. Niciodată nu va putea să înfrunte bezna aceea! Înțelese lămurit acest lucru și acum, mai mult decît oricînd, își văzu sufletul atît de fricos, atît de neputincios, atît de mic în slăbiciunea lui lașă, că se îngrozi și de dînsa. Era nevoită atunci să rămînă aci, lîngă omul acesta, să sufere zgomotul tot mai aspru, tot mai răgușit, al somnului său, s-o surprindă alături deșteptarea lui, la care abia îndrăznea să gîndească! Și privirea aceea neagră, posomorîtă, de criminal, a celor două ferestre despre curte, fixînd-o pe sub sprîncenele căzute ale draperiilor! Ea vroi atunci să tragă așternutul căzut, singurul adăpost ce-i rămăsese, să se acopere, toată, să se ascundă, să se înăbușe acolo, să plîngă într-una, amarnic, fără sfîrșit.

Dar în mișcarea aceasta, ochii ei întîlniră din nou fereastra. Și rămase iarăș pe jumătate ridicată, cu mîna întinsă în gol, cu fața crispată de cutele groazei nemărginite. Acolo, la geam, un om, o umbră, o vedenie!

O vedenie! Lampa îi arătă aceasta lămurit înainte de a se stinge definitiv. Într-o sforțare neobișnuită, supremă, de om care-și dă duhul, lampa îi desluși o figură vagă de spirit, asemănătoare cu a celui mort de curînd. Duhul lui bărbatu-său! Rîdea așa cum rîdea în viață și totuș cum rîdeau și desemnurile acelea stranii, care reprezentau moartea în cărțile ei.

Recăzu pe perină, zdrobită, sfîrșită, moale. Alături, Anton bîigui două vorbe în somn, forțate, greoaie, fără tîlc. Apoi se înecă și horcăiturile încetară deodată.

Ea nu auzi însă nimic, căci urechile îi vîjîiau și în vîjîitul haotic nu distingea decît un tropăit mărunt, cadențat, îndepărtîndu-se tot mai mult; ea-l asculta îndepărtîndu-se și creșterea îndepărtărei lui o ușura, o liniștea; dar ropotul începu să crească din nou și ea-l simți apropiindu-se necontenit, măsurat, repede, înfricoșător. Apoi încetă brusc.

Pe urmă nimicul, tăcerea, o tăcere înfiorătoare. Căci acum nu mai auzea nimic decît vîrtejul timpanelor ei, nu auzea decît însăș tăcerea aceea de moarte, bîzîind necurmat și monoton în pavilionul urechilor.

Mult timp, cu sufletul reținut, ea ascultă îngrijată șoaptele de descurajare ale tăcerii aceleia; ele erau atît de variate, atît de bizare, scormoneau în creierul ei plăsmuiri atît de fantastice, atît de înspăimîntătoare, că o cutremurau, îi aduceau sufletul la buze. I se părea că în tăcerea aceasta se urzește ceva ascuns, ceva care o va pierde. Și fără voie, gîndul îi zbura acum la omul de alături ca la un refugiu; dar ea voia să îndepărteze acest gînd supărător, care o durea ca o rană și care apărea totuși, necontenit, ori de cîte ori jocul închipuirilor bolnăvicioase lua proporții de temut.

În cele din urmă, gîndul acesta ușurător, ideea că Anton e alături rămase. Ea nu mai avu puterea s-o alunge, căci din nou porniră să vie din antreu zvonuri nelămurite, nesigure, de zgomot, ca ecourile vagi ale unor rumori nespus de îndepărtate. Apoi deodată un zgomot asurzitor, nemaipomenit de asurzitor, un zgomot de scaun în cădere, prelungit de vibrarea plîngătoare de coarde a sîrmelor somierii. Un răsunet atît de amar, atît de jalnic, că trezi din somnolența lui de lucru nemișcat dulapul cu hăinărie dinăuntru. Dulapul trosni din încheieturile putrede, de mobilă veche, mănăstirească, și trosnetul ajunse în urechile ei ca un oftat dureros de suflet bătrîn și apăsat, un trosnet cobitor și trist ca și pustiul pe care-l prevestea.

Ea avu atunci o tresărire bruscă, care cutremură patul și care-i puse din nou inima pe goană. Pe urmă

încremeni locului, trăgînd cu urechea la uşă, de unde continuau să vie într-una, fără de sfîrşit, ca într-un curent necurmat de unde eterice, noi vibraţiuni infime, subtilizate la neant, de zgomote neînfăptuite poate, izvorîte toate din însăşi părerea ei bolnavă. Dar pentru ea ele veneau de acolo şi numai de acolo, ca aduse de necontenita suflare a unei adieri de presimţire. Pentru dînsa ele existau într-adevăr şi nu puteau să însemne decît plimbarea uşoară a unei fantome, tîrcoalele stăruitoare ale aceluiaş duh necurat prin locurile pe unde a trăit.

Ea-i ghicea plimbarea lui de neauzit în dosul uşei de lemn, îl urmărea ocolind casa, zburînd în văzduhul de păcură, pierzîndu-se în spaţiu, reîntorcîndu-se iarăşi în dosul uşei de lemn, neputincios şi slab.

Neputincios şi slab. Ea repeta aceste două vorbe în fundul conştiinţei sale, căci ele o întăreau, îi dau răgazul judecăţei, o făceau să cumpănească proporţiile pericolului care o ameninţa. Îşi reproducea în minte arătarea de la geam, îi găsea tot mai multe asemănări cu figura celui mort, se-ngrozea din nou de rîsul acela sarcastic şi ameninţător, îşi reamintea de rîsul celălalt, al primei vedenii, ce apăruse acum o bucată de timp, cînd lampa aceasta, care se stingea cu atîta greutate, începuse să dea primele semne de moarte. Şi ea care crezuse pe urmă că acolo fusese numai Anton! Căci nu mai încăpea nici o îndoială acum; amîndouă arătările de la geam nu puteau fi decît una şi aceeaşi. Rîsul lor identic de spăimîntător o spunea lămurit. Ea însă chemase în ajutor pe Anton şi umbra mortului venise să se răzbune.

Şi cît de deosebită era umbra aceasta de celelalte, de viziunile ei din trecut, de acele răsfrîngeri ale propriei sale conştiinţe, de acele palide proiecţii emanate în juru-i din creierul suferind, ca dintr-o copilărească lanternă magică.

Cele de acum nu puteau fi simple întruchipări searbede şi inexistente, provenite din jocul bizar al vechilor şi straniilor ei visuri. Dimpotrivă, ele aveau o proprie viaţă, viaţa de dincolo de mormînt, de existenţa căreia nu se îndoise niciodată şi care totuşi

acum, cînd pentru întîia oară i se arăta într-adevăr, în toată măreţia şi grozăvia ei, o uimea, o înfricoşa, îi umplea sufletul de-un amestec confuz de admiraţie şi spaimă, îi da aci senzaţia triumfătoare a cărturarului în faţa găsirei întîmplătoare a adevărului, aci prăbuşirea lăuntrică a bîntuitului mistic dinaintea apariţiunei în lumini de fulger şi-n detunături de trăsnet a unui arhanghel pedepsitor.

Era atît de profundă noaptea aceasta, şi încolo, în afară de ea, nimic nu mai era dincolo de uşă, dincolo de ferestre, dincolo de ziduri; curtea, cîmpul, potcovăria pitică, oraşul tot, dispăruseră; peste tot era o mare de întuneric, de valuri negre, o mare agitată, mută şi rece, peste care în văzduh de neguri plutea acel înger al morţei. Şi marea creştea cu furie, apele ei negre ţîşneau prin crăpăturile uşei, acopereau podeaua, băteau în marginea patului ca într-un ţărm, vreau s-o smulgă ca pe-o sfărîmătură de naufragiu, s-o ducă departe, s-o piardă în frămîntarea spumelor întunecate.

Cine putea şti pedeapsa ce-i pregătea duhul de afară!

Ea se cutremură căci începea să simtă pe şira spinării senzaţia rece a apei. Şi fără voie se trezi trăgîndu-se pe nesimţite spre mijlocul patului, înfiorată de mormîntul mişcător şi umed care o cerea. Se retrăgea uşor, temînd cel mai mic zgomot al somierei, înnebunită, necontenit... tot mai mult, spre omul acela, împinsă într-una către dînsul de instinctul care adună laolaltă, în faţa năpastei apropiate, pe cei deopotrivă ameninţaţi. El stătea acolo nemişcat şi tăcut, că linîştea aceasta a lui o speria cumplit. De ce horcăiturile lui, care-i zgîriau urechile la început, încetaseră aşa de brusc? Ar fi vrut acum să le mai audă încă, dorea ca ele să izbucnească din nou, ca o uşurare a auzului ei năucit de tăcerea grozavă, împiestriţată cu atîtea zvonuri ciudate.

În tîrîrea-i necurmată, ea trecuse de mult mijlocul patului, şi corpul ei se opri deodată de-un alt corp, enorm, un stăvilar moale. Avu chiar impresia a ceva uşurător, prietenos, a unui liman salvator. Căci acolo, atît de aproape unul de altul, ea simţea căldura lui plăcută

strecurîndu-se tot mai înviorător prin membrele amorțite de vîntul nimicitor al groazei; primea ca o adiere binefăcătoare de sănătate respirația lui ritmică și potolită.

Ea-i umplea nervii pe încetul de senzația biruitoare a vieții, îi încolțea adevărul ca sîmburi luminoși în noaptea creierului ei pustiit de vedenii.

Și, o clipă, putu să aibă o mulțumire ascunsă, un avînt negîndit de recunoștință pentru cel pe care-l scîrbise atît; o simplă pornire prietenoasă, înăbușită în germen; apoi o reculegere imediată, un moment de spaimă, ca acel ce descoperă într-însul semnul unei boli fără leac. Căci nările ei începeau să se umple de mirosul acru de sudoare al celui adormit și-n așternutul moale, de-o umeziciune caldă, viciată, corpul ei se afunda tot mai mult și ea credea că se înfundă pe încetul în noroiul unei mlaștini adînci. Limanul mîntuitor nu era decît o înșelare, un simplu ostrov moale de humă neînchegată, în oceanul nesfîrșit de întuneric. Și ea ar fi vrut să se scuture, să se ridice, să scape acestui smîrc mincinos, ce-o cucerea ușor cu hleiul lui infect și lipicios.

Atunci distinse, în noaptea ce-și pierduse tăria, mînerul lucitor de alamă al ușei, mișcîndu-se ușor. Distinse perfect acest amănunt, căci privirile ei aveau acum puteri de pasăre nocturnă; se lăsa atît de ușor că ar fi trebuit o vecie ca ușa să fie deschisă, ca și cînd ar fi fost apăsat de mîna slabă de fluid a unui spirit supranatural. Dar mînerul încremeni deodată și ușa rămase pecetluită în cadrul ei.

Ea fixa înnebunită ușa care trebuia să se deschidă dintr-un moment într-altul; dar clipa aceea întîrzia tot mai mult și nebunia își făcea loc tot mai mult în noaptea cugetului ei.

Poate e doar o părere a ochiului bolnav de spaimă. Nu putea fi adevăr, căci adevărul stătea dincoace, lîngă dînsa, și el era un om în carne și-n oase și putea să spulbere cu o vorbă aceste minciuni. Ce putea fi mai omenesc ca adierea răsuflării lui liniștite, ca mirosul sudoarei lui acre!

Ea se înghemui atunci în bărbatul de lîngă dînsa și chiar îl chemă în șoaptă, pe nume, de cîteva ori. Numai ochiul lui putea spune dacă mînerul stă drept sau înclinat.

— Anton, Anton!

Gîndul lui e atît de sănătos că nimic nu poate să-l înșele. Și corpul lui e atît de voinic, că nimic nu ar fi în stare să-l înspăimînte.

— Anton, auzi, mă auzi?...

Dar ea nu îndrăznea să-l cheme mai tare; ar fi vrut ca el să se deștepte doar la aceste șoapte și totuși simțea o teamă nelămurită de clipa cînd se va trezi.

Îi șoptea numele înainte... Dar tăcu și începu să tremure la o mișcare a lui.

Apele faptului de ziuă izbeau acum fereastra în ritm de valuri, limpezind-o de funinginea nopței. În odaie lucrurile se deșteptaseră ca dintr-un somn profund, căci acum se găseau toate la locurile lor. Toate, toate se aflau așa cum ațipiseră în întunerec; pînă și cele mai mărunte începuseră să se vadă. Numai mînerul lucitor de alamă stătea aplecat în jos, ca în cărțile ei degetul poruncitor de moarte...

— Anton...

Vîrful mînerului păru c-o pornește ușor în sus, dar brusc își reveni.

— Doamne, sunt nebună! Anton! Anton!

Și-l înlănțui deodată cu putere, ca aprinsă de dorinți.

Dar ochii i se întoarseră numaidecît magnetizați spre mînerul vrăjit, care acum porni să se ridice de la sine, rîzînd de spaima ei cu luciu-i de metal.

— Anton, înțelegi odată, deșteaptă-te!...

Îl zguduia cu putere și-l strîngea tot mai tare, supărată parcă de nesimțirea lui.

Soldatul scoase cîteva gemete nearticulate, deschise ochii alene, tresări brusc, păru că-și aduce aminte de locul unde se află și, simțind corpul acela dulce înfigîndu-se într-al său, simțurile i se răzvrătiră. Îl cuprinse ca pe-un fulg și-l strînse cu putere la pieptul lui de taur.

Ea i se dădu cu tot sufletul ei uşurat deodată şi fiorul fierbinte de plumb topit pe care i-l strecura în trup îmbrăţişarea lui încleştată o făcea atît de fericită, că-i venea să rîdă aproape de lumea acea copilărească de fantome.

Şi-n înlănţuirea lor ei nu vedeau vedenia amenințătoare, care apăruse în cadrul ferestrii înălbite, pregătind, cu mişcări socotite, grozava răzbunare.

IERNI JILAVE

În seara aceea de ajun eram nespus de agitat. Cu îngrijorare fără de seamăn mă repezeam, după scurte popasuri, dintr-un colţ al curţii într-altul, scrutînd cerul cu încordate priviri. Mai ales în miazănoapte îmi pusesem toată nădejdea; de-acolo avea să vină mult aşteptatul nor de zăpadă. Mi-l închipuiam enorm şi alburiu, cu chip de om; un Moş Crăciun plutind greoi sub povara darurilor, pe căile văzduhului.

Era cu neputinţă pe-o vreme ca asta să nu se ivească, scuturîndu-şi barba de omăt: un cer atît de plumburiu şi potolit, e drept, dar atît de gheţos!

Numai fata din casă mă tot necăjea:

— Domnule, poftim înăuntru, ai să răceşti...

Fără îndoială că nici n-o luam în seamă. Însă cum ieşea cam des: „Domnule, îi spun cocoanei!" ajunsese chiar de nesuferit. Atîta nesimţire nu-mi mai fusese dat să văd: să se sinchisească aşa de puţin de norul cu ninsoare, cînd a doua zi era Crăciunul!

În fundul curţei, însă, salcîmul cel mare, străjerul nostru înspre hotarul miazănopţei, luase o înfăţişare prea fantastică în negura crescută pe nesimţite. Copacii mai scunzi şi toate uscăturile acelea informe ale arbuştilor din preajma-i conturau acum arătări din cale afară de stranii, pentru ca pasul meu să se mai aventureze pînă acolo. Chiar aici, aproape de uşa bucătăriei,

unde, de la tăierea porcului, se strămutase tot sufletul casei, susurul metalic al crengilor şi fantasmele negre, care creşteau spre mine, mă făceau să dau pas cu pas înapoi, spre scara salvatoare. Moş Crăciun dăduse drum înainte-i la toate lighioanele stihiilor, ca să alunge pe cei ce-ar vrea să afle secretul închegării lui din baierele văzduhului.

Cu drept cuvînt mă gîndii că iscodirea mea mi-ar putea fi fatală; poveşti bătrîne erau doar vechi mărturii despre îndrăzneţii prefăcuţi în dobitoace, arbori sau stei, pentru că pîndise din loc ascuns minunile nepătrunse, ca să le fure taina.

Prudenţa mă sfătui că e timpul să intru; atunci surprinsei în dreptul unuia din geamurile, care tocmai se aprinsese, primul fulg. Îl văzusem; nu mai putea fi nici o înşelare! Venise din împărăţia neagră de deasupra, minusculul flutur degerat, se repezise în lumina geamului, spre a cădea orbit în întunericul dedesupt. Uitai toate fantasmele şi toată înţelepciunea poveştilor străvechi şi rămăsei ca un haiduc la pîndă, în negură, cu ochii ţintă în mănunchiul luminos. Al doilea sol al fericirei mele nu se grăbea deloc. Ştiam însă să am răbdare...

— Domnule... Ia uită-te... vai de mine... unde s-a pitulat ...

— Taci odată, cobeo... că din pricina ta... fi-ţi-ar... caţa ...

— Aşa?... Mă duc drept la cocoana...

Îmi venea să mă iau după ea şi s-o apuc de coade. Şi rebegit cum eram, tremurînd tot, lacrămi de mînie, de frig şi de deznădejde îmi îngheţară în colţul ochilor.

Intrai în casă zdrobit. Şi numai marea pregătire din bucătărie îmi mai aduse inima la loc. Mirosul drojdiei de bere mă înzdrăveni şi galbenul cocilor de cozonac, surîzîndu-mi galeş din formele creţe de tinichea, îmi potoli mînia...

Cînd ieşii într-un tîrziu afară, fulgi albi se vînzoleau buluc în pătratele luminoase ale ferestrelor, roi de fluturi şi fluturaşi în vîrtej fără odihnă, eternă întrecere către sărutul mortal al flacărei înşelătoare. Dar lămpile erau departe, în dosul geamurilor aburite, şi micile insecte de gheaţă piereau cerneri-cerneri, în noaptea vicleană, în care se ascunsese frigul.

Nu-mi venea să cred ochilor şi multă vreme i-am privit neîncrezător; dar, cînd pe negrul de pretutindeni au început să răsară şi să se lărgească ostroave de albeaţă, n-am mai avut nici o îndoială. Nu bătea acum nici pui de vînt şi totuşi am auzit lămurit forfotul infinit al puzderiei de vietăţi, cu piciorușe de steluţă, cîntîndu-şi astfel din cer şi pînă în tină bucuria fără margini a vieţei.

Atunci n-am mai putut rezista bucuriei mele. Şi cu căciuliţa şi cu umerii îmbrăcaţi în solzişori de ie, ca într-o armură de argint, am năvălit înăuntru:

— Mamă!... mamă, n-auzi... mamă?...

— Ce pofteşti?

— Ninge, mamă...

— ...

— Ninge, mamă, n-auzi...

— Să faci bunătatea să nu mai ieşi afară şi să te culci numaidecît.

A doua zi m-am trezit cu noaptea-n cap. Nu îndrăzneam să deschid ochii; îmi păstram pentru tot mai tîrziu plăcerea de a fi orbit de albul coperişurilor prin geamul din dreptul patului.

Dar nu putui avea prea multă răbdare; dezlipii pleoapele; dincolo de geam domnea încă întunericul. Căutam să desluşesc prin negură căciula de omăt a casei vecine. Dar nimic nu se putea distinge. Numai în auzu-mi începuse să prindă răsunet un zgomot monoton, înfundat şi sinistru. Şi cu el, o bănuială amarnică îşi făcu loc în cămăruţele inimei mele.

Nu se poate! Doar aseară nu s-a pornit cea mai zdravănă ninsoare? Nu văzusem eu fulgii cu ochii mei? N-am intrat eu în bucătărie cu umerii plini de zăpadă, de parcă aş fi avut pe ei epoleţi grei de general, şi cu cuşma troian de nea...? Fără doar şi poate; de prea multă teamă îmi vîjîie urechile...

Negurile se descleştau pe îndelete, iar şindrila casei vecine se lămurea acum întunecată şi posomorîtă, cu

lugubrele ei răni verzi de mușchi și licheni. Nici urmă de zăpadă. Și ropotul ploii vuia tot mai greu și uniform de parcă se prăbușea încoace goana necurmată a unui regiment de artilerie.

În ziua aceea a fost petrecere mare în casa bătrînească. Se strînsese toate neamurile, cu tineri și bătrîni, iar lăutarii se răsuceau din șale ca foaia de hîrtie pe jăratec. Din cutiile afumate ale viorilor, cîntecele bătrîne ieșeau trase de arcușuri, ca minunățiile trase de bagheta magică din cufărașul fără fund al scamatorului.

Vremi peste vremi, veacuri și mai bine stăteau îngropate în sicriașele mici și sonore. Iar bunicul ne privea biruitor din ceața atîtor timpuri de demult și povestea cu graiul lui uscat și într-adins:

— ...Ehe, ce mai ierni, domnule! Îngropau casele troienii! Veneau lupii pînă-n mijlocul tîrgului. Mi-aduc aminte odată, pe-o zăpadă cum n-a mai fost...

Ascultam pe gînduri vocea lui acum molcomă și priveam la copacii jilavi de afară.

— ...da ce... ăsta e Crăciun?...

Aerul compătimitor, cu care mă învăluia, mă făcea să mă cutremur ca de frig. De ce se uita bunicul tocmai la mine?

În ochii lui stinși și blînzi, citeam ca într-o carte cu povești triste că frumusețea vremurilor se pregătește de ducă odată cu ai lui. Iar nouă ne rămîneau Crăciunuri jilave, cu băltoace și noroi.

Mult timp, după masă, am stat la geam, cu capul în mîini, strivindu-mi nasul în sticla aburită. Cu neînțeleasă încăpățînare ascultam monotonia ucigașă a ploii, privind năucit cum repezi și nesfîrșite suliți tăiau văzduhul, de parcă oștenii arhanghelilor se puseseră să prăpădească pămîntul. O pasăre neagră se desprinse din stolul speriat de afară și mi se așeză pe cuget, învăluindu-l tot în zbaterea aripilor întunecate. De ce tocmai cu mine începeau Crăciunurile posomorîte, sarbede, murdare?

Dar pînă întru-noptat tot nu putui să tălmăcesc în împletitura încurcată a firelor de ploaie uriașa și nedreapta schimbare a firei. Pe stradă treceau drumeții rari și întîrziați. Un copil izvorî și se pierdu în întunerec, sărind cu nepăsare într-un picior. Sărmanul, el nu știa cărei triste soarte eram hărăziți!

Seara petrecerea reîncepu și bunicul își reluă poveștirile pironind iarăși numai pe mine privirile lui, care parcă veneau de departe, de foarte departe. În afară de părinții mei, erau acum numai bătrîni la masă, și-n mijlocul atîtor capete albe, ca neaua Crăciunurilor de odată, mă simțeam nespus de stingher.

Ochi streini și reci mă ținteau; mă simțeam înconjurat de necunoscuți. Ei își povesteau nepăsători fericirea de odată, fericirea pierdută, pe care aveau s-o ajungă din urmă în curînd. Iar în locul ei și-n locul lor, nimic decît noapte, ploaie și frig. Mă văzui singur, cu totul singur, dibuind orbește într-o beznă fără sfîrșit. Îmi fu frică.

— De ce tremuri? mă certă mama. Ieri toată ziua mi-ai stat în frig.

Începui să plîng...

SFÎRŞITUL

Se lăsă pe banca grădinei publice, ca după o fugă zdrobitor de lungă, fără răgaz şi fără ogoire, ca atunci cînd te alungă din urmă o spaimă de moarte. Şi totuşi nu fugise deloc. Iar ochii nu arătau cît de puţin expresiunea aceea minunată de mirare şi de nebunie pe care le-o dă groaza. Dimpotrivă, ochii lui mari şi copilăroşi păreau acum uscaţi şi scurşi, iar pleoapele pleoştite îi dau o înfăţişare de plîns.

În vreme ce se ştergea cu batista de sudoare, buzele îi şoptiră de mai multe ori: „În sfîrşit!" Şi chiar mai tîrziu, cînd gîndurile îi zburară departe, buzele şopteau la fel: „În sfîrşit, în sfîrşit!"

Era îndată după prînz şi grădina nu prea era populată. Însă pe băncile răspîntiei umbroase de alei tot se odihneau cîţiva. Uneori un pas rar şi legănat de femeie făcea să-i crească privirile. Dar îşi spunea numaidecît: „în sfîrşit!" şi ochii reveneau la loc, ca sub vraja unui cuvînt sibilic. Iar pleoapele se pleoşteau din nou şi cearcăne de tristeţe se lărgeau tot mai mult în jurul ochilor scurşi.

Cei de pe băncile alăturate nici nu-l vedeau. Unul îşi lăsase capul pe dunga răzămătoarei pentru a da drum înainte pîntecului rotund; altul, cu capul într-o mînă şi cu cotul pe-un genunchi, desemna cu bastonul cercuri şi litere în pietriş; al treilea zîmbea în gol; iar o

domnişoară se prefăcea indiferentă şi-şi întorsese puţin spatele, crezîndu-se fixată de toţi patru.

Bîrnea era cel mai tînăr şi mai elegant dintre toţi; chiar poate singurul elegant. Şi domnişoara, lui, de bună seamă, vroia să-i atragă luarea-aminte cu atitudinea ei indiferentă şi înţepată. Dar Bîrnea urmărea îndobitocit pe pietriş jocul umbrei dantelate, pe care alergau de colo pînă colo, în continuă adiere a sălciilor, pete micuţe de lumină, ca boabe de argint-viu.

Îşi aminti că acum două săptămîni urmărise, tot de pe banca aceasta, tremurarea aceleiaşi broderii de umbră şi lumini, îndobitocit de aceeaşi povară, care astăzi îi împinsese pasul încoace. Dar atunci mişcătoarea privelişte îi adusese aminte picăturile de strălucire pe care soarele după-amiezelor le stropea prin invizibilele găurele ale transparentului în odaia părăsită, pe tapetul vînăt al peretelui din fund, pe tăblia divanului şi chiar pe picioarele şi pe hainele lor. Uneori chiar pe obrazul palid al Madei. El vroia să şteargă cu un sărut pata de lumină, dar pata abia după nenumărate sărutări se muta pe umărul rotund şi negricios şi, de acolo, cu mari sforţări, gura lui lacomă abia putea s-o alunge pe tăblie.

Acum două săptămîni, a fost de ajuns atîta — amintirea aceasta numai — ca „hotărîrea" lui nestrămutată să-i fugă din minte ca şi o pată de lumină. „Dacă va veni, ei bine..." şi-a zis atunci. Şi vedenia ei a şi apărut de după boschete, aprinsă de gîndul care-l ardea. S-a apropiat cu mersul ei rar şi legănat şi cu zîmbetul ei supus şi stăpînitor. S-a aşezat alături de dînsul şi i-a pipăit mîna. Abia atunci el a înţeles cu frică şi bucurie că-i ea într-adevăr. Şi-a văzut pe gîtul ei o pată de lumină... şi-n grădina publică nu mai era nimeni afară de dînşii; iar pata de lumină rîdea cu hohot pe gîtul negricios...

Bîrnea se cutremură şi gemu. Domnul care scria litere pe pietriş ridică puţin capul, îl măsoară pe fugă şi se cufundă iarăşi în calculul arhimedic. Domnişoara, plină de cel mai adînc dispreţ, se întoarce de tot cu spatele.

Bîrnea fixează rondul de boschete care acopere portița pe unde a venit. Și se simte atît de sigur de sine, atît de hotărît, că amintirea care l-a făcut să geamă îl face acum să rîdă. Privește în direcția porției și-și șoptește vesel și totuși furios, de surîsul sigur de izbîndă, pe care-l preghicește pe buzele celei ce va să vină... cînd va fi la trei pași de bancă: „O ridicare militărească, un pas milităresc, ferm, hotărît și repede... și nimic, nici o privire în urmă... o tărie de războinic"...

...Petele de lumină au dispărut de tot de pe pietriș, broderia de umbră s-a destrămat, pe băncile răspîntiei s-au mai așezat doi trecători și o bonă cu copilul. Dinspre boschete nici un adevăr, nici o arătare; ba întru tîrziu de tot un servitor cu un coș gol și cu papuci ce plesnesc supărător pe alee, împroșcînd pietricelele.

Bîrnea răsuflă adînc și șuierător. Pe figura lui o încordare de temut. Se ridică și pornește. Și nimic milităresc în ridicarea, în pornirea, în pasul lui. Grumazul și spinarea-i sunt acum covîrșite de-o povară neasemuit mai grea decît cea care îl doborîse pe scîndura verde și vîrtoasă.

În cafenea parcă s-a spart un obuz, atît e de mare înecul de fum. Prin ceață se aud clinchete de cuțit în pahare, zumzet molcom de discuții, străpuns arareori de-o comandă sau de-un răspuns categoric de chelnăr, game de rîset... Prin norul de tutun becurile înseilează încolăcituri de foc; rîme luminoase în borcănașe de cristal. În fund, domnișoara de la casă, cu pieptănătura neagră, încercuită de-o diademă cît o coroană, conduce cu gesturi suverane serviciul de pe tronul de sticle colorate și pocale uriașe. În răstimpuri oblăduie mesele cu privirea furișă și ispititoare.

— Un coniac!

Bîrnea e la al zecelea. Iar Gogu Gorăscu îl măsoară a rîs.

— ...de două săptămîni?

— De două săptămîni.

— Și n-ai mai văzut-o tu, de-atunci?

— De-atunci...

— Tu, Bîrnea...?

Un domn s-a apropiat de masa lor; a cerut voie să ridice ziarul înfășurat pe-un bețișor și, fără să aștepte răspunsul, a pornit cu el, fluturîndu-l ca pe un steag.

— De două săptămîni zici?...

— ...

Gorăscu izbucnește într-un rîs subit și sonor, pe care-l continuă fără nici o modulare și-l oprește tot așa de brusc.

— Imposibil, Bîrneo...

— De-ai putea vedea cît senin e în sufletul meu!... Sunt liber, liber, liber, scumpule! Numai de aste două săptămîni mi-a fost teamă... dar ele au trecut așa de lin, așa de alinător, ca un rîu potolit... Acum s-a terminat! Acum pot striga: liber, liber, liber!

— Și ea n-a mai venit în grădină... ca atunci...

— N-am mai așteptat...

— Ți-ai ridicat și bagajul?

— Cufărul, tot... împachetam chiar în toiul discuției... Le-am și adus; sunt sus, aici, la hotel...

— Și acum redeschizi procesul?

— Ce? Procesul s-a terminat...

— !?...

— Nu știi? Sentința era de două luni definitivă... Mai rămăsese transcrierea...

— Și ai transcris?

— ...

Bîrnea privește cu ochii rătăciți spre domnișoara de la casă, pe care reflexul borcanelor de sirop o scaldă în purpură și vis. În revărsarea aceasta roșiatică, cum seamănă la ochi cu Mada! Parcă ar fi în serile lor de iarnă, cînd dădeau drumul becului cel roșu.

— Cu siguranță că n-ai transcris... spune drept...

— ...

— N-ai avut curaj... așa e?

Bîrnea se scutură ca de-o ispită. Și parcă împinsă de voința lui, domnișoara de la casă și-a ridicat ochii deasupra reflexului purpuriu, în lumina mare și adevărată a tuturor becurilor celorlalte, albe. Este o alta și nu seamănă deloc cu Mada... și e frumoasă și sunt atîtea altele frumoase... și mai frumoase...

— Am transcris...

— Ai... Minți!... Și Gorăscu dă iarăși drum rîsului său sonor și scurt: Minți...

— Băiete, un coniac...

Bîrnea privește cu ochii larg căscați ușa împătrită de la intrare, învîrtindu-se necurmat pe pivot. Are răstimpuri mometane de repaos, pentru a porni iarăși în jurul ei. Și la fiecare nouă învîrtitură, cîte-o figură necunoscută și banală e aruncată înăuntru ca dintr-un automat. Bîrnea urmărește cu luare-aminte aparițiunea acestor făpturi nocturne, care pășesc toate la fel, aruncînd priviri scrutătoare asupra meselor, zîmbind cînd au găsit pe cine căutau sau încruntîndu-se nemulțumite și pierind iarăși între aripile vînturătoarei de la intrare. Și simte vag că această forfotă începe să-l îngrijoreze. Iar Gorăscu s-a pus cu tot dinadinsul să-i scoată cu cleștele adevărul dintre buze...

—Îți spun că am transcris, înțelege-mă odată...

— Pe ce-ai tu mai scump?...

Răspunsul șoptit al lui Bîrnea nu mai lasă nici o îndoială. Gorăscu s-a tras îndărăt, lipindu-se de speteaza scaunului, și-l privește cu ochi speriați. Bîrnea îl măsoară înciudat și ochii lui cresc de asemenea...

— Nenorocitule, ce-ai făcut?

— Ce trebuia să fac de mult, abia mai răspunde Bîrnea, căci doar ultimele cuvinte se aud groase, de bas; primele n-au fost decît conturate de buze...

Bîrnea tușește acum ca să-și potrivească glasul, apoi adaugă:

— În sfîrșit... s-a dus... Băiete, un coniac am zis.

Și tăria și regularitatea cuvintelor din urmă îi dau curaj...

Dar ochii lui Gorăscu îl privesc tot mai speriați și parcă și mai mult el se lipește de speteaza scaunului. Iar ochii lui Bîrnea au devenit de asemeni neobișnuit de mari.

— Dar tu, tu tot o iubești...

— Am transcris, îți spun...

— Tot o iubești...

Bîrnea izbește cu pumnul în masă.

— Am transcris!

Cei de la mesele vecine și-au întors capetele și el îi privește uimit, apoi rugător, parcă și-ar cere iertare.

Celălalt îi dă răgaz un timp. Bîrnea încearcă să se strecoare din impas, însăilînd întrebări nereușite pe teme indiferente. Dar cînd îl socoti deplin recucerit de calm, Gorăscu își vîrî din nou colții.

— Atunci de ce te mînii așa?

— Nu mă mînii, dar sunt plictisit de tot de comedia asta...

— Acum de ce vorbești așa îmbufnat?...

— Ți-am spus: de plictiseală... dar vorba ta, putem vorbi și mai domol. M-ai surprins însă cu întrebările tocmai cînd admiram piciorușul acela... uite colo, sub masă, unde lasă acum chelnerul serviciul de ceai. Ea nu-i tocmai, tocmai... dar uite ce picior...

— Mai frumos era al Madei.

— Ascultă... știi...

Cele două șiraguri de dinți ale lui Gorăscu au apărut în întregime dintre buzele despicate de rînjetul ironic... Pieptul celuilat răsufla ca foalele.

— Zici că ai transcris... de ce mai ești gelos?

Dacă n-ar fi rostit cuvîntul din urmă, pumnul viguros care începuse să se încleșteze s-ar fi și lăsat cu greutate de ciocan în creștetul schilavului cicălitor.

— Gelos? Ah...

— Firește. Dacă n-o mai iubești, de ce te mai superi!

Bîrnea îl privește neînțelegător.

— În orice caz... nu pot... să dau voie cuiva să fie obraznic...

— Ce te mai interesează pe tine?

— Dar nu înțăleg ce te interesează pe tine?

— Mada acum interesează pe toată lumea...

Degetele lui Bîrnea se strîng convulsiv; ochii îi fierb. Pe Gorăscu îl vede parcă departe, departe de tot, dincolo de fundul sălei... Altfel, știut e că i-ar face capul una cu tabla de marmură a mesei.

Celălalt înțălege că mînia e gata să se spargă și intervine grăbit:

— De ce te superi?

Şi rînjetul ironic îi dezgoleşte iarăşi şiragurile de dinţi... O iubeşti... O iubeşti... Te-am pus la încercare...

— Minţi... înţălegi, bolboroseşte celălalt răguşit, cu ochii holbaţi... Datoria mea însă...

— Nici o datorie, ce datorie... S-a dus acum... Presupunem că astăzi m-aş fi întîlnit cu Mada şi...

— Ce?... Unde? !

— Indiferent... Presupunem pe stradă...

— Nici o presupunere... unde?

— Vai! cum o mai iubeşte...

Gorăscu se opreşte speriat el însuşi de atîta îndrăzneală. Şi acum se privesc amîndoi, răsuflînd adînc şi greoi, ca doi luptători cari au încetat un moment trînta, pentru a reîncepe îndată, spionîndu-şi mişcările, căutînd pe furiş unde ar trebui să apuce, stăruind să ghicească intenţiile adversarului.

— Va să zică nu eşti chiar aşa de liber, dădu Gorăscu în clipă oportună lovitura de graţie. Vezi, te-ai grăbit cu transcrierea.

Covîrşit sub puterea loviturei, Bîrnea, puternicul Bîrnea lăsă capul pe mîinile proptite în masă. Şi din pieptul protivnicului porni rîsul sonor al triumfului. Un rîs totuşi în care revenea necontenit o notă falşă, ţipător de falşă... Lui Bîrnea nu putu să-i scape: „Canalia, nu arată aşa de încîntat de constatarea lui, cum vrea să pară!"

— Nu! izbucni el totuşi din nou, atît de puternic, că privi singur spre mesele vecine, să vadă dacă nu-şi întorc iarăşi zecile de capete spre dînsul. Şi înstrunînd glasul: Nu, nu, nu... nu-mi pasă... Du-te... Duceţi-vă la dracu... Auzi, abia a aşteptat nemernica... abia... Dar ce mă privesc pe mine toate acestea...

— Ei, măi... nici n-am întîlnit-o, dragă, ce te porneşti aşa?... Am spus: presupunem.

— Ei şi? ce-mi pasă mie?

— Mă rog, răspunde-mi lămurit; o mai iubeşti sau nu, ai transcris sau nu, putem... să-i... s-o... să-i facem curte sau nu?...

— Cine?

— Noi, ăştia, ăştelalţi...

Pentru a lua înainte mîniei, pe care o simte iarăşi gîlgîindu-i în gîtlej, Bîrnea izbucneşte el de astă dată într-un rîs voinicesc şi vădit exagerat. Şi exagerarea aceasta, ca şi mînia însăşi, ca şi notele falşe pe care le ghiceşte şi în rîsul lui, ca şi, adineaori, în rîsul celuilalt, îl cutremură din nou de sus pînă jos.

— Dragii mei, primiţi binecuvîntarea mea. Duceţi-vă dracului cu ea cu tot, dragii mei. Repeziţi-vă la ea ca o haită de lupi... Ce mai mă pri...

— Bîrnea, ia seama ce spui.

— Tu n-ai văzut că eu jucai teatru, măi ticălosule?

— Teatru?

— Am vrut să-ţi... am vrut să vă studiez laşitatea şi nemernicia... Abia ai aşteptat... abia aţi aşteptat... voi toţi, că tu singur n-ai să ai noroc, asta ţi-o spun eu... abia aţi aşteptat să... să... şi v-aţi şi repezit... Toţi, toţi...

— O iubeşti... o iubeşti.

— Ia nu mă mai plictisi!... Du-te şi... Ce tot mă întrebi... Spune-i ei; şi... şi... ai să vezi cum o să te dea afară...

Şi Bîrnea începu să rîdă, cu o putere fără seamăn şi de astă dată cu toată sinceritatea, căci o amintire i se luminase în minte...

— Crezi? făcu Gorăscu jicnit. Ei bine, îţi voi dovedi contrariul...

— Ho, ho, ho... ho... ho... ho... Lasă altuia misiunea asta, dragul meu... Phfff... o să te dea afară...

— E vorba, dragă Bîrnea, tu nu mai ai nici un amestec...

— Da, eşti liber, pfff... încearcă... ha... ha... ha... ha... ho... ho... ho... ho...

— Pentru ultima oară te întreb, făcu Gorăscu livid, sculîndu-se de pe scaun şi întinzînd mîna...

— Şi eu pentru ultima oară îţi răspund... chiar acum pleci direct acolo, nu? ho... ho... ho... mare dobitoc eşti, scumpul meu... o să te ţin minte toată viaţa... Cum mă încerca el să vadă... pfff... dacă e liber... pfff... să fie dat afară... Ha... ha... ha...

Gorăscu mai zise ceva, dar totul fu înecat în hohotirile lui Bîrnea. Cînd ajunse la uşă, el trimese un

sărut celui rămas şi dinţii i se dezghiocară din nou.

Cînd fu singur, bucuria lui Bîrnea se ogoi îndată. În locu-i simţi aceeaşi indispoziţie de la început, bîntuindu-i sufletul ca o adiere de teamă.

Privea necontenit uşa şi uşa se învîrtea necontenit. Ce prieten nou va mai ţîşni de afară să-l întrebe dacă e liber să-i curteze nevasta?

Un domn cu cioc alb, încîrlionţat la vîrf şi cu ochelari, a ieşit din vînturătoare, s-a oprit să scruteze sala apoi a întîlnit privirile lui Bîrnea şi a început să-l fixeze cu o ardoare neobişnuită. A pornit spre dînsul şi Bîrnea îl priveşte uimit. Şi teama de la început îi adie şi mai pronunţat în suflet. Ce-o mai fi vrînd şi ăsta?

Dar aproape de el, domnul şi-a coborît ochii de miop, a părut că se dumireşte, a îngînat iertare şi a luat-o printre mese, cocoşîndu-se cercetător şi cerîndu-şi necontenit iertare. Iar teama din sufletul lui Bîrnea s-a prefăcut acum într-o jale amarnică, zbuciumătoare. Dinaintea ochilor lui se desfăşurase într-o clipă covorul de nisip al unui pustiu întins, nemărginit. Nisip, nisip şi gol, numai gol...

Uşa se învîrtea fără repaos.

Noaptea e albă şi totuşi nici stele, nici lună, nici zăpadă, nici felinare. Trebuie să fie însă grozav de tîrziu de vreme ce s-a închis şi cafeneaua. Bîrnea îşi simte capul cumplit de greu. Ceva imposibil parcă i-a vîrît mîna prin pălărie şi-l trage de păr, conducîndu-l. Distinge lămurit pătrăţelele bazaltului prin negura alburie. De unde dracul o fi venind luminiştea asta, doar mai e mult de tot pînă la ziuă?

De la o vreme nu vede decît un singur pătrăţel. Îşi urmăreşte cu atenţie vîrfurile ascuţite ale ghetelor, încercînd să-l apuce sub talpă, dar pătrăţelul aleargă înainte, uniform şi de neprins. Inteţeşte pasul; pătrăţelul se grăbeşte. Se opreşte în loc; pătrăţelul stă şi el. Zădărnicia aceasta îl irită nespus. Într-adevăr, ce rost mai are mersul ăsta, cu un cap ca plumbul, care cu greu se mai ţine să nu se rostogolească pe pătrăţelul

de bazalt. A... poarta e închisă la grădina publică! Ce dracu caută el pe-aci, doar de două săptămîni s-a mutat la hotel?...

Gorăscu! Ce speţă de imbecil! Ce deşirătură osoasă şi fantomatică! Ce gură lipicioasă şi ce dinţi de ştiucă! Ce piele galbenă de pelagros. Imposibil! Imposibil! Şi-şi aduce aminte rîsul, obişnuitul rîs plin de venin al Madei: „Închipuieşte-ţi cine m-a cerut înaintea ta... Un prieten intim al tău, pe care-l surprind şi acum privindu-mă pe furiş, căci atunci cînd îl privesc în faţă face încă pe ofensatul! Închipuieşte-ţi pe Gorăscu... O... cînd mă gîndeam că buzele acelea lipicioase, care abia se desfac de pe dinţi, s-ar fi putut lipi de ale mele... Ah, aer... aer..." Şi rîsul veninos se pornea din nou la aceste cuvinte şi lui îi făcea atît de bine rîsul acela cînd nu îndrepta spre dînsul limbele-i ascuţite de şarpe.

De o săptămînă de cînd umblă pe străzi. Pe ea n-a văzut-o niciodată. Pe Gorăscu de mai multe ori... Dar ce-au a face unul cu altul... Aş înţelege Prundeanu... O, da, ăsta ar fi cu totul altceva... Şi apoi cu ce admiraţie vorbea Mada despre dînsul!... Însă Prundeanu are atîtea pe capul lui... Şi Prundeanu e un atît de bun, un atît de devotat prieten...

În seri tîrzii de nesomn şi-l închipuie pe Prundeanu sărutînd-o. Ea se înfioară şi se mlădie ca un lujer sub suflarea patimei. Şi ochii lor negri încrucişează scînteieri de văpaie neagră. Nimic mai grozav, nimic mai arzător decît focul negru! Doi demoni frumoşi, doi demoni negri, în lupta patimei demonice.

Bîrnea ar suferi îngrozitor în faţa acestei privelişti, dacă un zîmbet nu i-ar înveseli buzele la alăturarea apariţiei scheletice a lui Gorăscu de minunatul tablou.

Dar toate nu-s decît fantome de insomnie. Orice cuget rece nu poate vedea decît cea mai desăvîrşită imposibilitate a acestor apropieri. Mada, amanta chiar a lui Prundeanu? Mada, lăsîndu-se trecută ca oricare alta pe răbojul cuceririlor nenumărate ale unui zvînturatic? Mîndria ei fără seamăn n-ar ceda nici celor mai

năvalnice atacuri; afară numai de i s-ar dezgoli trupul doar din albele vesminte ale miresei.

O, desigur, aşa da. El însuşi, Bîrnea, n-ar avea nimic de spus atunci. Soţie a lui Prundeanu, după ce a fost a lui! O, desigur, desigur... Şi, poate, cine ştie... poate subt impulsiunea amintirei tîrzii... Doamne, Doamne, Doamne, ce gînduri... Ba asta chiar cu siguranţă... Mîndria Madei nu se va lăsa zdrobită de mîndria celuilalt... mîndria Madei nu se va lăsa pînă nu va zdrobi mîndria celuilalt. Va fi o luptă titanică între aceşti zei geloşi de puterea şi frumuseţea lor... Şi el, Bîrnea, complicele... Căci altfel ar fi fără sens... El reprezintă acum trecutul ei, el face parte integrantă din persoana ei... pentru a-l intimida pe Prundeanu, ea va trebui neapărat să se refugieze în trecutul ei... Iar el, Bîrnea, obiectivul furiei geloase a celui care n-a ştiut să fie decît obiectiv de furioase gelozii.

Cu siguranţă, aceasta va fi... Binecuvîntată fii tu mîndrie a Madei, mîndrie blestemată de atîtea mii de ori!

Şi lui Bîrnea îi vine să moară de rîs, văzînd mutra stupidă a lui Gorăscu...

El nu adoarme pînă spre ziuă, căci, în închipuirea lui aţîţată, el vede corpul brun al Madei, în amurgit, confundîndu-se cu desenurile covorului de culoarea cafelei, aşternut pe uriaşul divan cu tăblie. El crapă uşor uşa şi intră cu fereală, căci acum este *amantul*. Şi mîngîierile lui aduc din nou pe pielea ei fiorul renăscut al senzaţiilor iarăş cunoscute...

E atît de delicios tabloul acesta, că pe Bîrnea îl podidesc lacrămile cînd zorile îi descoperă fără milă, spre păretele opus patului de hotel, a cărui somieră scîrţiitoare o chinuieşte de-o noapte întreagă: o canapea jupuită, un dulap vopsit proaspăt în negru, un lavoar de metal cu lighean alb, o găleată de lături, o pată de ploşniţă strivită drept în mijlocul tapetului cojit.

A făcut plata mestecînd încă, a tras de duşcă cele două pahare, cît mai rămăsese în sticlă, şi s-a îndreptat spre garderobă fără să se uite într-acolo. Numai cînd

a ajuns în dreptul lor, a salutat surîzător, privind pe Mada pe sub sprîncenele aduse straşină şi a ieşit. Ar fi dorit să mai rămîie şi să mai bea. Greşise însă. A crezut că ei chemaseră chelnerul ca să plătească, şi ei îl chemaseră, dimpotrivă, ca să mai comande. Trebuia să iese înaintea lor.

Va să zică, Mada...

Însă cu care dintre ei? Grija şi graba lui Gorăscu de a o servi; comenzile şoptite numai de dînsul la urechea chelnerului; bateriile reînnoite necontenit şi aşezate pe scaun alături de el; poruncile date lăutarilor unguri; cîntecul acela monoton ca pusta: „Cum iubesc eu, nu iubeşte nimeni", la care ţinea atît şi care fusese repetat de vreo cinci ori; privirile triumfătoare şi totuşi prieteneşti pe care i le trimetea, ca şi cum i-ar fi spus: „Vezi, m-ai provocat, acuma..." toate acestea ar fi putut să-l facă să creadă că molusca asta este orînduitorul festinului. Dar e de necrezut...

Prundeanu nu era. Ceilalţi... care dintre ei? Brădescu, Stroilă, actorul acela şi cellalt, cum îi zice, cu nume greu... Mehtupciu... toţi şterşi. Nu se poate, nu se poate. Deşi fiecare ar fi avut mai mulţi sorţi decît Gorăscu. Nu, nu... Fosta doamnă Bîrnea a ieşit pentru domnul Bîrnea. Acesta este avertismentul, primul avertisment: Un prim avertisment poate fi dat şi-n tovărăşia unui Gorăscu... O, ho, ho, madam Bîrnea, fostă madam Bîrnea, treceţi, treceţi mai repede peste avertismente, mai repede, mai repede... Ajungeţi la pedeapsa cea mare... deveniţi doamna Prundeanu sau doamna cum veţi voi...

...şi pe urmă... cînd şi *celălalt* — de-al doilea — va trebui pedepsit, deschideţi cutia trecutului... Ha, ha, ha, doamnă Prundeanu, sau poftim chiar doamnă Brădescu... atunci cînd mă veţi găsi numai pe mine acolo, vă voi servi la rîndu-mi cu amintirea acestui prim avertisment. Ha, ha, ha, madam Brădescu sau chiar Stroilă... atunci ...atunci... hi, hi, hi, vom putea să măsurăm în pace cît de teribile sunt pedepsele domniei-voastre...

Bîrnea se plimba agitat prin întunericul trotuarului. Intrarea restaurantului împlîntă în noapte un cu-

ţit de lumină roşiatică al cărui vîrf se încovoaie de tăria zidului opus.

La fiecare învîrtirură a uşei împătrite el tresare... a! o pălărie rotundă, dar singură; a! o pălărie de damă, dar nu-i a Madei, a! un chipiu... Distanţa pe care o parcurge de la un cap la altul, în plimbarea sa, ferind necontenit tăiuşul cuţitului însîngerat, se scurtează din ce în ce de la un timp, şi cu cît se scurtează, cu atît pasul său e mai repede şi mai nervos. Iar uşa stă uneori neînvîrtită vreme îndelungată.

Printre acoperişurile înecate în negrul cerului, fâşii înstelate s-au lăsat parcă jos de tot. Cerul oraşului sfîşiat de paratrăsnete; constelaţii rupte, o cale lactee zdrenţuită, lumina îngheţată a unui planet, cu un ochi mort căutînd să ghicească fundul străzei!

Dar uşa se mişcă iar... a nu! un picol cu capul gol, poate pentru a chema o trăsură.

Dumnezeu ştie cît vor mai întîrzia aceia acolo. La urma urmei, ce-l interesează pe dînsul? Chiar Gorăscu fie! De ce nu ar porni-o acum încet spre hotel, cîntînd. Nepăsător şi *tare*. Iar ea, ieşind să privească scrutător şi în zadar, ca şi planetul din ceruri prin funduri de întunerec, prin colţuri de ulicioare, prin ascunzişuri de firide. Să plece! Nimic, decît totala indiferenţă: nimicirea complectă, în gînd, a fiinţei ei. Aceasta este pedeapsa cea adevărată şi unică.

Restul, laşitate şi decădere. Oricît s-ar ascunde de dînsa, pentru a nu-şi descoperi — urmărind-o — curiozitatea, care-l distramă ca pe o cîrpă. Acum la ce o mai fi dînd tîrcoale pe-aici ca un vagabond lihnit unei case îmbelşugate?... Cînd ea întîrziază, pentru că ştie că e aşteptată... O, cu siguranţă că ea ştie; acum ca şi într-alte dăţi...

Bîrnea şi-aminteşte cum totdeauna, în toate supărările lor, ea prevedea cu o precizie matematică orice mişcare, orice hotărîre a lui. Cum o auzea mîncînd singură în urma certurilor lor grozave; cum privea prin gura cheii şi zărea masa doar cu un tacîm... şi cum, *mirabile dictu*, în ziua cînd pornea de la serviciu spre casă, hotărît să se împace, găsea două tacîmuri.

De unde ştia ea intenţia lui! De cîte ori n-a prelungit supărarea cu o zi sau două şi de cîte ori n-a scurtat-o la fel? Însă oricînd, la termenul sortit, şi numai la acela, a găsit două tacîmuri pe masă...

O privea atunci uimit, înspăimîntat, şi ea rîdea cu dinţii aceia atît de albi, prin buzele cărnoase de coral; iar părul îi cădea în şuviţe negre şi creţe pe figura neagră de vrăjitoare...

Bîrnea priveşte încremenit spre păretele restaurantului şi vede doi ochi negri sfredelind zidul şi vede două şiruri de dinţi dezlipite în rîs sarcastic.

Aude clar în noapte: „Mai aşteaptă, mai aşteaptă!" Dar el nu e dispus decît la concesii mici.

Bine, va mai aştepta pînă ce uşa împătrită se va învîrti încă o dată. Dacă nici atunci... Şi uşa se învîrteşte, el trăsare şi inima i se zbate de-l doare... Ies alţii, oameni străini, necunoscuţi, bucuroşi, rîzători, senini... „Mai aşteaptă, mai aşteaptă!" Şi ochii din zid clipesc batjocoritori.

O, acuma nu... numai pînă la întîia învîrtitură...

Şi uşa se învîrteşte necontenit, grupuri vesele ies, unii cîntă. Picoli mici pier în noapte, de unde scot, ca dintr-un imens garaj, trăsuri cu vizitii negri; picolii, ca nişte maimuţe sprintene, stau pe scară într-un picior şi, drept în faţa uşei învîrtitoare, bufnesc înăuntru, iar uşa se învîrteşte cu furie oarbă în urma lor. Şi alte grupuri ies, şi alte cîntece se aud, şi vorbe de duh şi strigăte: „Angela, Angela..."

Cine o fi Angela aceasta?... o fată bună, desigur, la fel cu celelalte, cu nume ca celelalte. Ce i-a trebuit lui o Madă, un nume aşa deosebit, aşa bizar, aşa pervers? Mada... Cum au alţii parte!...

Şi Bîrnea se plimbă agitat, cu capul vîjîind de gînduri, aşteaptă hotărît de plecare orice nouă învîrtitură a uşei, şi aşteaptă... şi aşteaptă, într-una... căci doi ochi prin zid l-au pironit pe loc.

În sfîrşit, iată-i! Întîi Mada. Apoi Gorăscu. Apoi ceilalţi. Şi Mada rîde zgomotos. I-a văzut o clipă pe muchia pumnalului roş înfipt în întunecimea străzei. Pe urmă, pumnalul fioros, cu vîrful îndoit de casa

dimpotrivă, a dispărut ca vrăjit. Fuseseră deci ultimii în restaurant!

În locul pumnalului au rămas cele două șiraguri de dinți rari, nocturni, ai felinarelor. Rîsul lui Gorăscu. Strada rîdea cu rîsul lui Gorăscu. Și rîsul acesta se prelungea peste întregul oraș.

Iar Mada răspundea cu o poftă fără de seamăn rîsului acestuia. Ceva desfrînat și falș în rîsul ei. Iar Bîrnea parcă era tras cu o ață de rîsetele acestea, căci el era tîrît, cu toată încăpățînarea lui de a rămîne, după dînșii, spre celălalt trotoar.

De ce s-au oprit la răspîntie? Ca să rămînă doar cu unul singur! Bîrnea simte că se înfurie; nu pe ea, desigur, ci pe el însuși, pentru că a lăsat să-i scape o tresărire. Ce-l privesc pe el toate acestea? Să se întoarcă pe loc și să dispară în noapte, să-și înăbușe în inimă curiozitatea. Și atunci va fi „tarele". Ei, fie! să vadă numai cu cine rămîne. Atît și nimic mai mult. A, uite, cu Gorăscu! Deci, stînga împrejur...

...Din cîțiva pași săltați, Bîrnea ajunge din urmă pe cei doi. Cu răsuflarea reținută și sărind în vîrful picioarelor. Ca o panteră sau ca un apaș fugărit, căci simte cum i se răsucește în inimă, usturător ca focul, cuțitul cel roșu de la intrarea restaurantului, redus la miniatură. Cei doi apucaseră pe aleea principală a grădinei publice, abia luminată. El se avîntă pe cărăruia laterală și paralelă, înecată complect în beznă. Acum poate să audă tot... să audă tot, tot... iar pașii lui nu se aud în iarba cărăruiei... iar dacă dă în vreo groapă, ei n-au decît să creadă că un șobolan s-a speriat de apropierea lor, sau vreo nevăstuică a căzut de pe cracă.

O vede privind prin desișul ce-i desparte. Și o vede zîmbind, iar Gorăscu tace; Gorăscu e în partea cealaltă, iar ea întoarce capul necontenit încoace, spre desișul dintre alee și cărăruie, și zîmbește. Vrăjitoarea știe că el este aici. Vrăjitoarea știe. Poți să-l și săruți acum și nu voi crede, nu voi crede, vrăjitoare...

Gorăscu scîncește. Bîiguie ceva, parcă ar cere de pomană. Nemernicul prea vorbește încet. Totuși se aude distinct: „credință... iubire tăcută... chin nesfîrșit... crudă..." Oricît ar vorbi de încet, oricît s-ar preface, degeaba... Cu siguranță că ea i-a șoptit să înceapă: vrăjitoarea! Cum rîde, cum rîde la aceste cuvinte atît de caraghioase Dar degeaba! Rîsul e mai mult o batjocură decît o plăcere. Zădarnic se preface. Ea nu mai poate iubi, ea nu mai poate rîde decît a batjocură... „Ești cochetă"... „ucigașă"... ba nu: „rîs ucigaș"... „gura ucigașă"... Ea rîde acum cu toată pofta, trezind din somn păsări nocturne, care pornesc fîlfîind greoi la rîsul ei de vrăjitoare. Iar copacii ascultă vrăjiți. Sau parcă ar rîde cu frică. Căci uită-te în lumina îndoielnică: Gorăscu pare o fantomă. Dumnezeule, ea-l privește cu frică. Însuși el, Bîrnea, simte un fulger de spaimă, cum îi ia sufletul în zigzag; Gorăscu parcă se lungește și din fața lui nu se văd decît dinții.

Sunt acum în dreptul unui bec searbăd, ascuns în vrejuri. Și el i-a luat deodată mîna și-a sărutat-o brusc deasupra cotului, dedesubtul mînecei scurte. Ah! Buzele, care abia se dezlipesc de pe dinți, au atins-o. Acum Bîrnea e străbătut de-un curent brusc de scîrbă.

Dar e cu putință aceasta? Sau ea vrea să împingă prefăcătoria pînă la absurd!

Ea s-a întors în loc înfuriată și figura lui lunguiață ia o înfățișare de paiață. Dumnezeule! de cadavru!... Și vocea lui plîngătoare se tîrăște parcă pe jos în noapte, de departe, are intonații atît de jalnice, atît de sinistre, că parcă ar fi bocetul unui milog într-o vorbire străină.

El desigur îi face o declarație, este poate cea dintîi, dar parcă ar cere de pomană. Sau, Dumnezeu știe, parcă ar amenința. Și e noapte, și-n grădina publică nu-s decît ei trei; încolo nimic, tăcere întreruptă doar de depărtate și prelungi țignale de gardiști, de țipete de pasere în somn, de foșnetele de mătase ale copacilor mișcînd reflex în vis.

El i s-a pus în drum, și orice mișcare face ca să înainteze, el i-o taie cu insistențele lui, cu brațele lui uscate și lungi, care se bălăbănesc de-a curmezișul oricărui gest, oricărei voințe a ei.

Bîrnea se tîrăşte ca un şarpe prin ierburi şi aşteaptă momentul hotărîtor. Şi ochii lui s-au oprit asupra băncei pe care a aşteptat-o atunci, la început. Căci ochii lui Gorăscu de mult luaseră direcţia aceea. El era aşa de aproape de dînsa, că Mada îşi ferea faţa în mîini şi ameninţa răguşită:

— Am să strig, am să strig... lasă-mă... asta niciodată, niciodată... atîta obrăznicie...

Bîrnea tremură ca o trestie în vînt. Încă n-a sosit clipa; el tremură şi-şi simte muşchii aprinzîndu-se de forţă, ca de ceva dulce, ameţitor de dulce, beţia succesului aproape, măreţia gestului neaşteptat, apariţia lui din tufişuri ca a vechilor cavaleri în legende. Şi se bucură dinainte de figura strîmbă a lui Gorăscu la vederea lui, şi la strîmbătura aceleiaşi figuri, o clipă după aceea, cînd pumnul liberator se va lăsa ca un ciocan pe capul de mort.

— Lasă-mă odată... mizerabil... mizer... oameni buni, mă omoară... mă omoară... veniţi... aaah!... Gorăscu o apucase de coatele care se împotriveau bărbăteşte şi o trăgea spre dînsul, iar buzele boţite şi sărutînd în aer îi căutau gura pe care ea o ferea disperată, trîmbiţînd subţiratec cîte un chiot scurt, ascuţit. Puţin apoi, ea-i scapă şi fugi mărunt, împiedicîndu-se în rochii. „Gardist! Gardist! Ajutor!" strigă atunci din toată puterea plămînilor. Cînd Gorăscu fu gata s-o ajungă, ea se întoarse pe neaşteptate şi-l lovi cu toată puterea palmelor ei mici, care se repezeau dezordonat în aer. El îşi ferea capul, groaznicul cap de meduză, într-o parte şi într-alta, şi vîrîndu-l cu o ultimă energie în ploaia loviturilor, o apucă bărbăteşte, frîngîndu-i mijlocul şi potopindu-i capul răsturnat pe spate în sărutări. Ea se zbătea însă ţipînd de moarte şi el o împingea necontenit, aproape o tîra, spre bezna tufişurilor. În palida luminişte, un strigoi fura o fecioară pentru împărăţia lui neagră.

Bîrnea se avîntă. Şi strigătul lui de luptă fu atît de puternic, că cei doi se desfăcură îndată. Gorăscu se îndreaptă din şale, furibund şi vărsînd flăcări prin ochi. Ea răsuflă grăbită şi pieptu-i minunat se zbătea

atît de nervos, că amîndoi simţiră că s-ar lupta pentru el pînă la răpunerea cea mai desăvîrşită.

— Cum îţi permiţi... gemu Gorăscu, întinzîndu-şi ghearele de strigoi.

— Nemernicule!... urlă Bîrnea, agitînd pumnul.

— A... Bîrnea... făcu ea slab, însă atît de mirată, că pumnul lui vitejesc căzu în jos, fără putere...

Şi rămaseră cîteşitrei tăcuţi şi ruşinaţi.

Doar trei lacrămi avură timp să se prelingă pe ochii ei; însă o singură smucitură a capului fu de ajuns şi pe retină nu rămase decît poleiul celei mai reci mîndrii...

— Eram întîmplător pe aici... crezu Bîrnea că trebuie să rupă tăcerea, dar i se păru atît de stîngace această explicaţie, că nu mai putu adăuga nici un cuvînt.

Iar ea îşi arăta dinţii în lumina fermecată a becului de sub vreji.

— Mă plimb ades la ora asta... îşi recăpătă el curajul... cînd...

Pe buzele ei flutură trecător, ca o strigă prin faţa lămpei, un zîmbet de răutate:

— Noi... glumeam...

— Atunci... scu... scuzaţi.

— Mă rog... Haideţi, domnule Gorăscu... *Bonsoir*, domnule Bîrnea...

El nu găsi nici un răspuns la această urare şi, mirat la culme, îşi dădu seama că s-a luat după dînşii fără să vrea. Mergea chiar alături de Gorăscu şi-şi frămînta creierul ca să găsească o singură vorbă. Dar în mintea lui, pe care o cotrobăia zadarnic aşa de bine, încît parcă o şi vedea injectată de sînge, ca un creier pe-o tarabă de măcelar, nu descoperea decît o singură idee: să plece cît mai neîntîrziat.

Însă nu găsea ce să pretexteze pentru despărţire, iar un nou şi simplu „bună seara" simţi că l-ar vîrî în pămînt.

Îl ajută ea, cînd, la ieşirea din grădină, se aflară în lumina puternică a unei vitrine:

— Bună seara, domnule Bîrnea...

Gorăscu o privea tot așa de încremenit ca și Bîrnea. Ea întinse mîna acestuia din urmă și surîsu-i straniu de pe buze se lărgea tot mai mult și devenea tot mai straniu. Colții lui Gorăscu se arătară ascuțiți și răi. Bîrnea îi sărută vîrful degetelor și îngăimă iarăși fără să-și dea seamă:

— Nu face nimic... te... vă... conduc pînă acasă...

Și pentru că ea începuse să rîdă batjocoritor, crezu iarăși că trebuie să dea o explicație.

— Mă întorc cu Gorăscu...

Ea rîse atunci cu tărie și dinții ei albi de șoricel parcă mușcară întunericul...

— Numai dacă domnul Gorăscu va vrea...

— Dar nu ne-am certat... n-am știut că-i el... n-am știut că sunteți dumneavoastră, cînd am intervenit.

Ea rîse atunci cu hohote și ochii îi sclipiră ca la o pisică. Însă nu mai adăugă nimic și se agăță de brațul lui Gorăscu...

În cruzimea rîsului acestuia din urmă, Bîrnea începu să înțeleagă ceva vag, dar se feri să meargă pînă la capătul celălalt al gîndului. „Aș! Imposibil..." Totuși o neliniște violentă îi prinse corpul ca un început de friguri.

Cînd fură în dreptul casei, ea se ridică pe prima treaptă, cotrobăi prin poșetă și-i întinse lui Gorăscu cheia.

— Deschide dumneata, te rog!

Și din nou, provocătoare:

— În sfîrșit, domnule Bîrnea, cred că ai să-mi răspunzi la salut...

— Sărut mîinele doamnă ... și, îngrozit și stîngaci, făcu o glumă proastă, adresîndu-se lui Gorăscu:

— Ia dă mai repede, frumosule... nu vezi că doamna e obosită... și crezu că „frumosule" e îndestulător pentru a îndepărta din capul ei orice glumă de prost gust. Nu nimerești cheia? adaugă Bîrnea, prins subit de-o poftă de vorbă, ce nu-și avea izvorul decît în prefăcuta întîrziere pe care Gorăscu o punea la potrivirea cheii.

Cum sta aplecat, lui Bîrnea îi venea să-l izbească o o dată pentru totdeauna. Întinse mîna și întoarse

butonul de la intrare: lumina scăldă vie cele trei siluete, iar Gorăscu trebui să sfîrșească...

Cînd se ridică era așa de hidos, că Bîrnea interveni din nou:

— Trebuie să fii și tu grozav de obosit. Parcă ai fi o sperietoare de ciori...

Dar chiar lui însuși nu-i plăcu tăria propriilor expresii. Mada strîmbă din nas.

Ea continua să stea cu spatele la Gorăscu, și-n ochii ei ficși, Bîrnea ghicea o hotărîre care se înfiripa tot mai cu putere și care-l înspăimînta... Aș! imposibil!...

— S-a deschis? păru ea că se deșteaptă din gînduri. E... bună seara, domnule Bîrnea, spuse de astă dată energic și-i apucă mîna...

— Noapte bună, doamnă!... și apucă la rîndu-i de braț pe Gorăscu: Hai, boierule!

Dar ea, fără să se miște, încruntă sprîncenele și figura îi luă acea înfățișare de răutate răzbunătoare pe care i-o cunoștea. Ochii lui Bîrnea, ochii lui Gorăscu o străpungeau pînă-n moalele creierului. Ea nu-i observa însă, căci rămăsese cu privirea în vag. Și amîndoi ceilalți așteptau înfrigurați sentința. Deodată ea avu o tresărire și ei tresăriră la fel:

— Bună seara, domnilor!

Și răspunseră două șuierături adînci, una de ciudă, una de izbîndă. Bîrnea rînjea; în sufletul lui se făcuse senin și *totuși* rînjea. I se părea totul ușor în juru-i și tot așa de ușor îi scăpară și cele cîteva cuvinte fatale:

— Lasă pe al'dată, dragă Gorăscule, *cartea* aceea! Știam că n-are să ți-o dea... astă-seară cel puțin...

— Cartea? întrebă Gorăscu uimit.

Abia acum ea văzu rînjetul celui dintîi. Era așa de cu înțeles, atît de ironic și dovedea atîta siguranță de sine, că ochii îi scăpărară.

— Ah, da, cartea... șuieră atunci, și Bîrnea îi văzu parcă limba de șarpe ieșindu-i ca o flacără dintre buze. El tremură dinaintea prăpăstiei pe care cu un singur cuvînt și-o deschisese. Atunci, domnul Gorăscu rămîne! complectă Mada, apăsînd pe fiecare cuvînt. Și era

ceva răgușit în vocea ei, ceva sălbatec în figura contractată de ură și mîndrie.

— Prin urmare aștept, se agăță Bîrnea de ultima nădejde.

— Veți aștepta mult, clocoti gîtul ei. Am de vorbit cu dînsul. Ți-e somn, domnule Gorăscu?...

— Vai, doamnă...

— Doar ţineai așa de mult să-mi vezi apartamentul!... Și se mistui în negura coridorului, fără să mai zică nici un cuvînt lui Bîrnea.

El ţinea încă strîns de braț pe Gorăscu. Și zdrobit din nou de întorsătura neașteptată a lucrurilor, uluit, îngăimă iarăși prostește:

— Stai mult?

— Te rog! te rog! făcea Gorăscu, smulgîndu-se din strînsoarea voinicească.

Ea reapăru în cadrul ușei și Bîrnea văzu în ochi-i o privire turbure de femeie beată.

— Destul, ţeastă de catîr, destul cu gluma!... strigă atunci cu disperare și dezgust.

— Poftim, domnule Gorăscu, răspunse ea poruncitor, fără să-l privească.

Cu un gest de dispreț, ca și cînd i l-ar fi aruncat, el împinse cu atîta putere pe Gorăscu, că acesta se împiedecă de treaptă și căzu.

— Pardon! Și cu un rîs ca un ţipăt de copil: Leprosule!...

— Nu face nimic... adio! bîlbîi leprosul, ridicîndu-se repede, rînjind mehenghi și dispărînd.

Ușa cea mare reveni atunci pe ţîţînele ei, gravă, greoaie, neînduplecată. Trosni sec și rămase neclintită ca o veghetoare desăvîrșită: mută, invincibilă, neîngăduitoare. Bîrnea o privi lung și i se păru curios cum nu-l mai recunoaște; doar de cîte ori nu a deschis-o! Atunci deodată îi veni în minte antreiașul din dosul ei, cu cufărul cel mare rezemat de părete, apoi camera tuturor fericirilor, divanul cu tăblie, paravanul care acopere patul alb ca spuma, măsuța de metal de lîngă soba de teracotă, unde ea aprindea mașina de spirt, masa mare din mijloc unde pregătea ceștile cu figuri chinezești pentru ceai... Și văzu în decorul intim

dinții lui Gorăscu, îl văzu gol, sărind ca o maimuță înnebunită prin sanctuarul acesta albăstrui; iar ea privindu-l prin încheieturile paravanului îngrozită de încăpățînarea ei, mînjită, scîrbită.

Ea nu știe ce face, gîndi Bîrnea. Ah... dacă pleca la timp, dacă nu-i însoțea așa stupid pînă la ușa casei, ah... dacă gura asta... el nu intra, desigur...

Se năpusti pe trepte, asupra ușei.

— Mada, ce faci... Mada, oricare altul...

Dar înainte de a-și repezi greutatea corpului asupra ușei grele de stejar, își dădu seama că orice strigăt al lui nu putea fi decît un nou îndemn. Poate ea n-a vrut decît să rîdă puțin de dînsul, iar Gorăscu stă acum cuminte într-un colț... Poate că ea se bizuie încă pe așteptarea lui afară, de care e sigură...

Și totuși de unde poate ști el ce se petrece înăuntru!

Furia îl năpădi din nou impetuoasă; o simți pornind din piept, apoi ridicîndu-se ca o apă în clocot spre moalele capului, pe care îl simți ridicîndu-se gata să plesnească în mii de bucăți. Nebuna! Doar ea a văzut din grădină cine e Gorăscu... cu siguranță, nemernicul se grăbește... el știe că oricît de mică întîrziere... și ea ezită încă să strige... mîndria o pierde... Ah, comedia asta trebuie să se sfîrșească...

— Deschide! Deschide!

Și corpul se prăvăli cu tăria unui berbec antic asupra porței de cetate. Dar aceasta nici nu se clinti. El însă nu simțea nici cea mai mică durere și avea impresia că trupul i-e tare ca piatra. Dar ușa își bătea joc de această tărie.

Atunci se năpusti la ferestre. Și, prin încheieturile obloanelor, văzu întuneric. O! întunericul acesta îl plesni în frunte și i se răspîndi în tot corpul; orice lumină de cugetare se stinse și pumnii loviră cu sete în geamurile care căzură în ţăndări zîngănitoare.

— Ajunge! Destul cu farsa... urlă atunci din toți plămînii. Destul cu prefăcătoria asta, nu-i adevărat... imposibil...

Și izbi din nou cu putere în oblon, repetînd mecanic aceleași cuvinte. Dar loviturile nu făceau decît să vibreze dunga neagră dintre aripele de lemn ca o înfioră-

toare lance a întunericului. Atunci cineva îl atinse ușor pe umeri. „O, ho, ho, gardistul!" Și coborî răpus privirea, căci gardistul îl recunoscuse și-l saluta respectuos. Martorul tăcut al fericirii și dezastrului său! Doar e mai nimica toată de cînd se întorceau înlănțuiți de la teatru și bătrînul înfășurat în neguri îi primea cu un zîmbet și mîna la chipiu...

Plecă grăbit, împleticindu-se, și din momentul acela nu mai înțălese nimic.

Se trezi cu totul tîrziu într-una din despărțiturile ușei turnante de la hotel. Era amețit, capul îl durea și pricepu că foarte multă vreme se învîrtise pe loc, odată cu micul compartiment al ușei învîrtitoare. Îl cuprinse atunci frica și-o luă la goană pe scări în sus, urmărit de-o groaznică stafie.

În cușca lui, portarul își făcu cruce.

SEMNELE LUI DĂNUȚ

Cu mantaua pe umeri și cu șapca roșie pe frunte, cum ieșea de obicei la serviciu, Grigore Dănuț dădu cîteva tîrcoale peronului îngust și înghețat. Era adînc pierdut în gînduri și atît de atent i se ciuliseră urechile, că parcă se încăpățîna să deslușească șoapta încurcată a vîntului istovit de cale și rebegit de frig.

Firele de telegraf, despletite dintr-un stîlp înalt și zgribulit, se înmănuncheau ca pe un gît de cobză pe ceștile înfieruite în triunghi, deasupra ferestrei celei mari, drept din mijlocul stației și țineau monoton isonul jeluirilor răgușite ale cîntărețului nevăzut.

Cele patru perechi de șine, așternute pe dinainte și întinse ca niște coarde, reflectau în luciul lor tot gerul dimineței de decembrie. Dincolo, magazia de mărfuri se strînsese în sine sub aspra povară a frigului. Pe rampă, candizi, parcă niște ouă de furnici monstruoase, cîțiva saci dolofani așteptau îngrămădiți dinaintea singurului vagon din toată gara, căscat la mijloc ca o gură de uriaș decapitat, caraghios încremenită într-o supremă convulsie de lăcomie. Dealul din față, încotoșmănat în alb și răbufnit, ici-colo, de arborii stingheri ca smocurile unei imense hermine, se apropiase atît de mult prin limpezimea roză a văzduhului că parcă se mutase la cîțiva pași doar, dincolo de cea din urmă șină.

Dar domnul Grigore Dănuț, șeful stației Bobeni, nu vedea și nu auzea nimic din toate astea. Numai din

cînd în cînd i se părea că de departe de tot, acolo de unde venea vîntul, un glas sfîrșit și neomenesc cerea îndurerat ajutor. Și ochiul stîng, care dis-de-dimineață nu-l mai slăbise din bătut, se pornea atunci să se zbată și mai nervos în orbită, parcă ar fi vrut să sară din strîmta-i închisoare. Niciodată lui Grigore Dănuț nu i se făcuse semne atît de amarnice ca-n ziua aceasta. Și niciodată semnele nu-l înșelaseră. Așa-l „persecutaseră" și la moartea primului copil; și așa îl amărîseră la moartea tuturor celorlalți cinci, pe care-i petrecuse rînd pe rînd spre răzoarele înverzite, semănate cu cruci de lemn, ale micului cimitir din sat. Iar acum, fetița, Frosica, cea din urmă a lui bucurie, trebuia să vină de sărbători din Craiova, de la pension, cu trenul de amiazi.

I se mai făcuseră, nu-i vorbă, domnului șef semne și fără să se întîmple vreun necaz prea mare în casă. Dar în lunga obișnuință, el învățase să ghicească bine, cînd aceste înfricoșetoare semnale, pe care destinul i le trimetea dintr-o depărtată stație pierdută în veșnicie, aveau urmări negre și cînd erau simple glume de prost gust, pe care vreun împiegat de-al lui Dumnezeu i le făcea petrecînd pe socoteala ușoarei lui credulități.

Cele de-acum păreau însă din cale afară de insistente. Îndărătnicia lor n-ar mai fi lăsat nici o îndoială în inima domnului șef că s-a petrecut ceva grav Frosicăi, dacă el n-ar fi simțit crescînd astăzi, mai mult ca niciodată, indispoziția cu care se deștepta de vreo două-trei zile în șir. Miasmele bălților din marginea satului, care-i duseseră la cimitir copiii, nu cruțaseră nici pe Dănuț. Prea viguros ca să-l doboare de-a binelea cînd îl năpădeau, frigurile acestea îi leșuiau sufletul, îi paralizau voința, îi zugrăveau pe fondul închipuirei gîndurile cele mai sumbre. Și Dănuț nu știa cui să atribuie presimțirile care-l rodeau astăzi: răului acestuia de baltă care-l încerca iarăși sau vreunei noi vitregii a soartei, ce se abătuse asupra copilei sale?

Domnul șef curmă tîrcoalele printr-un mic ocol spre ușa deasupra căreia o firmă albastră lămurea cu litere ca zăpada ce domnea pretutindeni: „Șeful stației". În prag se lovi pîntec în pîntec cu împiegatul, subțirel

și mlădios, care-l întîmpină într-un nor de aburi calzi, cu o exagerată plecăciune din șale.

— Vine Călugărești! spuse acesta cu o voce repezită, aproape neînțeleasă pentru vreun neobișnuit cu dînsul. I-am dat drumul de mult chiar.

Șeful nu răspunse. Poate nici nu auzi. Figura lui trasă se strînse numai într-o strîmbătură de plictiseală și nerăbdare. Loloi, împiegatul acesta subțirel și cu înmlădieri de trestie la fiecare vorbă, nu-i plăcea deloc. Parcă n-avea oase într-însul. În intimitatea gîndului, dar fără să împărtășească acest mister doamnei Dănuț, care era rea de gură, șeful îl poreclea „Sfredelul". Abia-i putea urmări vocea repede și ascuțită; ca și prăjina-i de trup în ochi, ea însăși i se înfigea în auz ca un sfredel.

— De la Prundeni nu s-a anunțat nimic, continua împiegatul, cu aceeași ușurință nepăsătoare. Mi se pare că acceleratul o să fie astăzi în întîrziere mare...

Dănuț îl privea uimit. Bolborosi vag un cuvînt, pe care nici el nu-l pricepu.

Impiegatul înțelese că domnul șef nu-i bine dispus. Coborî treapta de piatră și-i făcu loc. Apoi o luă grăbit spre magazie. Dănuț intră încă nedumerit de vorbele subalternului său și închise ușa după dînsul.

Căldura moale îl primi prietenoasă. Șovăi cîtva, privind fără să înțeleagă spre masiva tăblie a mesei de stejar, de sub fereastră, pe care aparatele de telegraf săltau domol în bizarul lor joc de gnomi. Dar țăcănitul stăruitor i se vîrî în timpane, enervîndu-l cu aceeași încăpățînată perseverență ca și repedea clipeală a ochiului stîng.

Își continuă atunci plimbarea fără preget, măsurînd cu pași largi scîndurile albe, basoreliefate de vechime, buburoșate de bătături negurii, pe care praful se așternuse ca pe niște cicatrice. Prin încheieturile ușei din fund, mirosul de varză acră, de usturoi, de drojdie de bere și zgomotul înfundat al satîrului pe tocător îi aminti din nou că în noaptea ceea e Nașterea Domnului.

„Poate n-are să fie nimic, se liniști el. Poate mi-a intrat vreun fir de praf sub pleoapă."

Se opri în fața mișcătoarelor aparate de alamă, care de mult se zbăteau, parcă speriate de nebăgarea lui de seamă.

„Îmi fac vedenii degeaba... Dacă s-ar fi îmbolnăvit iarăși, mi-ar fi scris directoarea..."

Vroi s-o pornească din nou, în plimbarea-i nesfîrșită, dar simți că tictacul micilor cilindre de alamă îi deslușea ceva. Apropie urechea și începu să clatine afirmativ din cap.

— A-ha, da, Prundeni?... a sosit? pleacă! bun, poate să plece... stația e liberă...

Poate că urechea-i obișnuită n-ar fi prins totuși sensul țăcănitului, dacă el s-ar fi scurs cu iuțeala cu care vorbea împiegatul. Dar așa, rare, distincte și repetate, cum se succedau, cuvintele acestea de metal nu se putu să nu atragă atenția lui Dănuț, pe care vestea primită îl mai lumină.

Să așeză acum cu hotărîre la masă, apăsînd energic cu cele trei degete pătate de cerneală violetă mînerul rotund, ca o castană turtită al trimițătorului. Stația e liberă. Trenul putea să pornească...

Ca printr-o abureală de vis văzu pe Frosica lui printre călătorii înghemuiți ca scrumbiile într-un butoi de băcănie. Frosica! Vine Frosica! A pornit de la Prundeni. Peste treizeci, patruzeci de minute cel mult, va fi aici. Aș! Acceleratul face mai puțin de-o jumătate ceas. Mai are de trecut doar prin două gări unde nu se oprește.

Ochii lui se deschiseră mari de fericire, dar stîngul tresări acum în cîteva clipiri speriate și dureroase. Apoi rămase holbat, și, prin căscătura lui exagerată, Dănuț păru că zărește o găină cu gîtul tăiat zburătăcindu-se sălbatec pe podea.

„Hotărît că iar e bolnavă fata", gîndi el.

Și pleoapa stîngă îi răspunse afirmativ de cîteva ori. Șeful rămase cu privirile încremenite la gîngăniile de alamă, care parcă se dedeau de-a hupa pe-o scîndurică nevăzută. Își trase șapca pe ochi, fixîndu-le cu și mai mare luare-aminte pe dedesuptul cozorocului. I se păru atunci că numărul lor se îndoiește; pe urmă se triplă. Masa deveni întinsă cît o cîmpie, acoperită

toată de aparate telegrafice care săreau în sus, apoi se ascundeau ca niște copii drăcoși. Dănuț se frecă la ochii ce-i ardeau. El își pipăi fruntea și simți pe ea picături de sudoare. I-era cald de tot, dar de undeva din corp i se răspîndea în răstimpuri de-a lungul mădularelor un fior prelung și neplăcut de umedă răceală.

Ochii stăruiau acum pe rotila pe care se învîrtea solul turtit de hîrtie. În cuget i se lămurea Frosica, în tren, pe-un colț de bancă, tremurînd de frigurile ei obișnuite, cu ochii mari de boală, cu obrajii trași și firavi, cu broboane de sudoare pe frunte. Călătorii o priveau compătimitori și o întrebau dacă-i pot fi de ajutor. Dar fetița răspunde clănțănind din dinții înghețați:

„Mai am puțin și ajung la Bobeni, la tăticu".

Dănuț se cutremură. O lacrimă i se strecură din colțul ochiului drept și porni agale, făcînd un ocol spre colțul gurei; în vreme ce ochiul stîng bătea înainte, cu o regularitate sarcastică, tactu-i îndărătnic. Dar tablourile, care se perindară acum în mintea lui aprinsă de boală, fură din ce în ce mai curioase.

Un tremur nervos zgîlții corpul fetiței și capul ei căzu moale pe un umăr.

„Moare, dați-i o lumînare!" urlau pasagerii. Și o forfotă se încingea în compartimentul strîmt, ochi curioși apăreau pe după umeri întrepuși, mîini înfrigurate cotrobăiau prin geamantane. Un muc de lumînare se aprindea între degetele de ceară.

„Un doctor, un doctor... " Și forfot și ropot, atîta ropot că Dănuț n-avea de unde să audă răsufletul greoi al trenului de Călugărești, care înainta în stația Bobeni rupt de oboseală și de neobișnuita povară omenească din zilele de vacanță.

„Un doctor, un doctor!" Forfoteala de cîteva minute de afară, de pe peron, fluierăturile de țignal, șuierul locomotivei în urechile lui aveau cu totul un alt sens. Totul se petrecea în capul lui Dănuț, în plin cîmp și-n trenul celălalt, de Prundeni. Un călător mai sperios trăsese semnalul de alarmă și trenul se oprise în cîmp. „Ce este? ce s-a întîmplat? A murit o fată, un copil! O fată? Da, o fetiță de pension!" Călători apar speriați

la ferestre. Cei de pe scări sar pornind în sus și-n jos. Domnul conductor aleargă zorit printre curioși. „Ce este, ce s-a întîmplat?" Și zarva crește într-una din vagon, în vagon.

„A murit o fată, un copil". „Bine, nu face nimic, o dăm jos la stația următoare. Nu e caz de amendă, dar nu trebuia tras semnalul!" Lumea face loc și domnul conductor abia se strecoară printre înghesuiți. „Unde-i, s-o vedem?" Abia poate ajunge în ușa compartimentului, în care Frosica doarme somnul de veci, cu căpșorul ei blond rezemat pe perinuța canapelei.

„A! o cunosc", spune domnul conductor. „E chiar fata șefului de la Bobeni, unde o să ne oprim acum. Bietul tat-său!" Iar călătorii sunt foarte mișcați de această întîmplare.

„Și el o așteaptă de Crăciun, bietul om!..."

Ușa se deschise cu putere și impiegatul apăru în cadrul ei energic și important.

— Domnul șef, gata! îi dăm drumu.

Domnul șef tresări speriat. Ochii îi lăcărămau.

— Ce, au și adus-o, așa de repede? Dar vorbele subalternului abia acum își făcură loc în pavilionul urechilor aiurite. Se îngrămădiră acolo fără noimă și-i încurcară firul gîndurilor de pînă acum.

— Dăm drumul, domnu șef? Prundeni cred că sunt în întîrziere. Or vi s-a comunicat ceva de acolo...?

Și impiegatul mișcă de cîteva ori nerăbdător ușa spre sine, privind curios la aburul ce năvălea dinlăuntru și-l învăluia într-un nor de mister.

Dănuț zărea pe subaltern ca printr-o pîclă. Și vorbele lui i se păreau din cale afară de curioase. Zadarnic își căutau vreun locșor de înțelegere în mintea-i halucinată.

Îl privea cu ochi din alte lumi. Și curentul rece, care venea de-afară prin întredeschizătura ușei și care părea că se revarsă din însăși persoana impiegatului, îi strecura în trup un fior de groază. Îi zîmbi neputincios, ca unui dușman a cărui lovitură vrei s-o parezi printr-un semn de prietenie.

Impiegatul crezu că a înțeles și trînti ușa după dînsul, după ce șuieră cu vocea lui grăbită:

— Atunci anunțați dumneavoastră plecarea...

Dănuț se mișcă pe scaun, ridicînd repetat din umeri, ca și cînd ar fi vrut să așeze mai bine mantaua pe spate; apoi își propti bărbia în cei doi pumni suprapuși pe muchia mesei.

Un moment nici un gînd nu mai trecu prin creierul lui golit deodată. Nici ochiul stîng nu i se mai clăti în orbită și el privi complect imbecilizat prin geamul translucid, înflorit de gheață, ferestrele din fața ale trenului de Călugărești. Pentru el nu era decît acceleratul de Prundeni, oprit în plin cîmp.

Acolo era Frosica lui.

Acolo, căpșorul ei blond, de ceară, de păpușică, sta rezemat de canapea.

Și domnul șef nu îndrăznește să se miște. Alții au pentru el această grijă. Iar în mintea lui, succedarea tablourilor, curmată de venirea impiegatului, își reia de la sine firul.

„O dăm jos la stația următoare. Nu e caz de amendă, dar nu trebuia tras semnalul!"

Fluierături de țignal, șuier lung de locomotivă, trenul se urnește păcănind sacadat, mai întîi încet, apoi din ce în ce mai repede ca și toanele ochiului acestuia stîng, care au început iar. Paca, paca; paca, paca, și domnul șef privește paralizat ferestrele vagoanelor din față, care se perindează ușor ocupînd lent și fără încetare, una cîte una, locul celei dinainte.

Dănuț tresare deodată, zguduit de un început vag de amintire. Ochii lui s-au mărit, ca și cînd ar avea de obiectat ceva la această neoprită desfășurare de lucruri. Dar nu știe ce anume și ferestrele vagoanelor trec înainte, lunecînd tot mai repede și mai ușor. Ultima a dispărut, întrerupînd brusc depănarea filmului cu bizare forme omenești.

Și acum trenul închipuirei lui Dănuț zboară înainte și duce spre stația următoare, spre Bobenii domnului șef, un cadavru mic de copiliță.

Corpul lui tresare zgîlțîiat de un tremur convulsiv. Pumnul de deasupra se lasă moale lîngă celălalt, capul se înfundă între degete și trupul lui se zbate în frămîn-

țări domoale. Sughițuri de plîns abia se aud de sub șapca roșie, înfundate și reținute.

Domnul șef plînge de-a binelea. Cel din urmă copil, din șapte cîți a avut, secerați rînd pe rînd de miazmele bălților din dosul gării! Și doar de aceea o îndepărtase la școală, ca s-o scape de grozava otravă care plutea în văzduhul Bobenilor!

De mult o doborîse și pe ea răul. Dar fusese mai tare decît boala. Și iată, dușmanul nu se dăduse bătut; se pitise în corpu-i plăpînd și sta la pîndă acolo, neîmblînzit și hain. La pension o mai încercase o dată!...

Ușurată de lacrămi, memoria începea să prindă culoare în creierul lui Dănuț! Își ridicase capul și acum îl rezemase de mîna proptită în muchia mesei de stejar.

Prin picăturile de lăcrămi, care-i rămăseseră îmbibate între gene, el își privi parcă în afară amintirile rumenite în minunate jocuri de curcubee.

...Doamna directoare trimisese scrisori disperate. Dănuț ajunsese mai mult mort la Craiova. Dar și de data asta fata biruise. O găsise chiar puțin înzdrăvenită.

Acum, însă, fără îndoială că nu e de-a bună! Dănuț își ascultă bătăile ochiului mai curajos. Păreau o inimă de pasăre, care se zbate fricoasă în mîna care a prins-o.

Îl stăpîni iarăși mirosul de varză acră, de usturoi și de drojdie de bere. Auzi apoi voci. Dar nu se strădui deloc să înțeleagă cuvintele. În urmă, din cuhnie, se porniră rîsete. Nevastă-sa rîdea cu impiegatul. Abia acum distinse: Crăciun, domnișoara Frosica, petrecere, numai noi, vom petrece bine...

Vorbele acestea îi făceau nespus de bine. Plănui să se apropie de ușă și să-și încordeze obosita luare-aminte.

Dar aparatele de pe masă se răzvrătiră violent într-o scurtă turburare, care contrasta vădit cu jocul lor liniștit de pînă acum. Domnul șef își ciuli iarăși urechea. Și înțelese clar acum, din amestecătura sunetelor punctate cu cele accentuate mai lungit, că acceleratul de Craiova tocmai trecuse prin halta vecină, Rîușor, cea mai apropiată din cele două stații dintre Prundeni și Bobeni, în care nu se oprea niciodată.

Involuntar, Dănuț apucă din nou castana turtită a trimițătorului. Era gata să fărîme în linioare și puncte întrebarea care-i venise aproape îndată pe buze: nu era o copiliță moartă în accelerat? Dar se opri după primul punct. I se păru o copilărie gîndul care-l lovise. De unde ar fi putut ști impiegatul de la Rîușor lucrul acesta? Și pe urmă, dacă s-ar fi oprit cumva în cîmp, n-ar fi fost oare anunțați Bobenii? Adică nu... cum... dar nu, nu, nu, toate erau năluciri copilărești...

— Halucinații! mormăi domnul șef ca de obicei, cînd vroia să pună capăt tuturor gîndurilor negre, care-l asaltau cu furie, ori de cîte ori ochiul stîng pornea să se zbată sub sprînceana stufoasă.

— Halucinații... Frigurile aștia păcătoase...

Dănuț se mustră iarăși pentru slăbiciunea lui nesuferită, care-l biruia totdeauna, făcîndu-l adesea să uite tot ce se petrece în juru-i. Își dădu din nou puțin curaj sufletului hărțuit. Dar simți că în fundul lui tot a mai rămas o pată cenușie. Semnele au fost astăzi mai puternice decît oricînd. Ceva, ceva tot s-a întîmplat.

Doar viziunea aceea a opririi trenului în cîmp fusese atît de limpede, atît de vie! Parcă a fost un tren adevărat cel care s-a oprit dinaintea ochilor lui, năzărindu-i-se printre florile de gheață ale geamului.

— Hm! ciudat, murmură Dănuț. Parcă a fost un tren... *în carne și-n oase*. Pasageri, zgomot, țignal, șuier... Hm, ciudat!...

Își trecu mîna pe frunte, împingînd ușor șapca pe ceafă. Apoi se scutură de cîteva ori, ca să-și așeze mantaua pe umeri. De-alături, din bucătărie, zvonul vocilor și-al rîsetelor venea tot mai vesel, mai crescînd. Dănuț se frecă la ochi. Stîngul parcă se potolise de tot. Își aminti de îndatoririle lui și se așeză la masă.

— Dar Călugăreștii ăia, ce dracu de-or fi întîrziind atîta!...

Și ca lovit de-o neașteptată paralizie, domnul șef rămase cu-o mînă întinsă în gol, cu ochii holbați, cu gura întredeschisă. Stîngul se porni năvalnic în zbaterea ucigătoare:

— Călugăreştii... nu cumva? Nu, nu, fără îndoială că nu. Totul a fost un vis, o halucinaţie... nimic decît simple halucinaţii.

Dănuţ sări speriat de pe scaun. El îşi aminti că nu o dată, din pricina semnelor, i se întîmplase să confunde nălucirile sale cu realitatea. Porni ca dus de un vis hipnotic spre uşa din fund, dinspre bucătărie.

— Loloi, Loloi, domnule Loloi...

Ca prin ceaţă îşi amintea figura împiegatului, privindu-l întrebător: „Dăm drumul, domnule şef? Miercani sunt în întîrziere..."

Dănuţ se năpusti năprasnic asupra uşei încuiete.

— Loloi, Loloi, n-auzi, nu mai auzi...

— Ce-i, frate, ce s-a întîmplat? întrebă de dincolo de uşă glasul piţigăiat al doamnei Dănuţ.

— Loloi, unde-i Loloi?

— A ieşit acum... mi se pare s-a dus la magazie...

— Cu neputinţă, cu neputinţă, îşi simţi Dănuţ buzele uscate şoptind de la sine.

— Dar ce e cu Prundeni, dragă? se auzi din nou vocea piţigăiată a doamnei Dănuţ. Nu se mai anunţă? Că uite, un sfert de ceas de cînd aţi dat drumul la Călugăreştii.

— Am dat dru...

Abia atît putu rosti Grigore Dănuţ. Şi se prăbuşi spre aparate cu mîinile întinse, cu degetele răşchirate, cu ochii deschişi peste măsură, dar cînd îşi aminti că Rîuşorul şi vestise trecerea acceleratului, se lăsă moale pe scaun, apoi se rostogoli sub masă, insensibil ca un maldăr inform de boarfe. Dincolo, în cuhnie, porni în acelaş timp, vesel, sunetul piuliţei. Odată cu el, doamna Dănuţ întonă o frîntură de cîntec... Degetele căzutului păreau să caute ceva în praful podelei. Se crispau pe nodurile scîndurilor, apoi apucau pulpanele mantalei de care trăgeau cu disperare. Pe urmă mîinile, amîndouă, se abătură ca zvîrlite de un resort asupra ochilor, astupîndu-i sub pumnii grei, ca în faţa unei privelişti fără de seamăn.

În închipuirea lui Dănuţ începuse să se aprindă imaginea catastrofei. Din ce în ce mai clară, mai amănunţită. Văzu pe Frosica, în vălmăşagul de călători, zguduită cu putere de cutremurarea grozavă a ciocnirei. O văzu izbită cu capul de fiarele vagonului, o văzu călcată în picioare, strivită sub greutatea sfărîmăturilor, tîrîtă sub osiile enorme. Văzu corpul ei plăpînd în bucăţi amestecate cu alte bucăţi de corpuri străine. Văzu foc, sînge, auzi urlete de jale şi izbucniri de explozii.

Zadarni cpumnii lui Dănuţ striveau subt ei ochii înspăimîntaţi. În adîncul lor imaginea devenea tot mai lămurită, tot mai înfiorătoare.

Şi printre ţipetele, printre gemetele de moarte, printre detunăturile fără seamăn care-i asurzeau acum capul, îşi făcea loc, din ce în ce mai stăruitor, ca un cîntec nespus de dulce, răsunetul de clopoţel al piuliţei. Apoi voci omeneşti şi iarăşi rîsete. Şi o bătaie vehementă în uşa dinspre bucătărie.

— Ce-ai cu Loloi? Uite-l, a venit.

— Ce-aveţi cu mine, domnule şef? Să vin în biurou...

Dănuţ se cutremură ca dintr-un somn nesfîrşit de adînc...

— Copilul meu, Frosica! bolborosi el învineţit de frig.

— Aţi anunţat, domnule şef, că au plecat Călugăreştii? se auzi din nou vocea lui Loloi.

Dintr-o mişcare Dănuţ sări în picioare. Vocea împiegatului îi măsurase dintr-o dată în gînd mărimea răspunderei.

— Aţi anunţat că a plecat Călugăreştii, domnule şef? să nu cumva...

— Am anunţat, minţi Dănuţ, fără să-şi dea seama. Am anunţat, repetă el, dumneata *n-ai văzut* c-am anunţat...

Şi ghearele i se înfipseră nemiloase în beregata din care ieşeau minciuni atît de neruşinate.

— Omorîtorule, îşi şoptea el scrîşnind din dinţi ameninţător, ca-n faţa unui duşman surprins în plină nelegiuire. *Călăule*, ţi-ai omorît fata...

Şi de acolo, din depărtarea cîmpului înzăpezit, i se păru că aude bubuitura fără de seamăn a catastrofei. Îi veni deodată s-o ia în goană nebună de-a lungul liniei, spre dezastrul care, cine ştie, poate în clipa aceasta se petrece în necuprinsul zărei.

— Domnule şef! domnule şef! Cine putea să-l strige cu atîta stăruinţă, chiar în momentul ăsta! Dănuţ holbă ochii de groază şi făcu o mişcare spre dulapul cu imprimate din colţ.

— Domnule şef, domnule şef... aţi ieşit, domnule şef.

— A... tu... dumneata eşti... Loloi...

— Eu, domnule şef... cu cine vorbiţi, domnule şef...

Domnul şef priveşte îngrozit în juru-i. Corpul său s-a plecat înainte, pasul i-e gata să se avînte.

— Vorbiţi cu cineva, domnule şef?

Deodată, în capul lui Dănuţ se lumină ca ziua. Un gînd neaşteptat îşi făcu loc acolo şi Dănuţ rămase năucit, neştiind dacă să-i dea luare-aminte sau nu. I se păru că altcineva s-a aşezat în el însuşi şi vorbeşte în locu-i. Altfel cum ar fi putut răspunde cu atîta sînge rece împiegatului din bucătărie.

— Da, da, vorbeam cu cineva. Un individ.

— Un individ?

— Am surprins un individ... am ieşit puţin afară şi cînd m-am întors am găsit un individ în birou...

Corpul lui Dănuţ tremură tot, din toate încheieturile. Sudoarea îi curge de pretutindeni şi vîrful limbei i-a ieşit afară prin întredeschizătura buzelor. Cum poate să vorbească cu atîta siguranţă, cînd, acolo, Frosica lui moare strivită sub sfărîmăturile vagoanelor?...

Cum poate să se scuture pe haine şi să se teamă de venirea lui Loloi! Cum poate să se gîndească la mînia oamenilor şi la pielea lui, cînd Frosica îşi dă duhul pe cîmpul de zăpadă...

Dar Loloi nu se mişcă din bucătărie; el vorbeşte înainte cu doamna Dănuţ şi rîd amîndoi cu veselie. Fără să-şi dea seamă cum, Dănuţ continuă:

— L-am găsit aici: trăgea cu urechea la aparat. Mi-a spus că vrea să mă întrebe cînd vine trenul de Prundeni...

Dănuţ turuia înainte, parcă o lecţie învăţată. Despre individul suspect pe care l-a găsit în biurou i se părea că i-e legată toată soarta.

Mintea lui se anina cu disperare de această invenţie subită, care parcă-l uşura. I se părea că de aci va porni scăparea lui...

— De dimineaţă l-am văzut dînd tîrcoale...

— Mi se pare că l-am văzut şi eu... completă impiegatul.

— Ce? Ăla e? se repezi Dănuţ şi ochii îi străluciră...

— Nu era unul cu haine de oraş şi cu cizme...?

— Ah, da, da ... acela era...

— L-am văzut...

— Da, da, da... acela... o mutră de... de... de bolşevic...

Conversaţia urmă, desluşind înainte semnalmentele individului. Iar în mintea sfîrşită a lui Dănuţ o nouă nădejde de bucurie începea să mijească, adusă de cea dintîi: dacă ciocnirea nu va avea loc, dacă Frosica va scăpa...

— Şi la urma urmei, dă-l dracului de individ, domnule şef. Veniţi încoace: miroase atît de pofticios zeama de varză...

— Aştept să se anunţe Prundeni, răspunse scurt Dănuţ şi se cutremură singur de repeziciunea cu care răspunsese... Doamne, sfînta zi de mîine, scapă-mă de năpasta asta, scapă-mi pe Frosica! începură să-i bîlbîie buzele.

Alături, sunetul piuliţei şi sunetul vocilor deveneau tot mai vesele, tot mai animate. Loloi se pare că spusese o glumă, că doamna Dănuţ dădu drumul unui rîs cu spasmuri, fără sfîrşit.

Rîsul acesta se vîrî în inima lui Dănuţ ca un pumnal. El văzuse iarăşi figura de ceară, mînjită de sînge, a Frosicăi şi frigurile îl recîştigară...

— Domnule şef, ascultă colea, domnule şef, să rîzi să mori...

Şi Loloi începu să repete, întrerupt de zbucnirile de rîs ale doamnei Dănuţ. Dar domnul şef nu auzea nimic...

— N-auziţi, domnule şef...

— A, ha, ba da...

Şi domnul şef porni la rîndu-i o toană de rîs puternic, care i se păru că cutremură palida figură însîngerată a Frosicei, care i se aşezase dinaintea ochilor.

Inima i se ghemui speriată sub coşul pieptului. Vroia să iese afară, simţea că se înăbuşe. Dar îşi aminti că trebuie să rămînă liniştit înăuntru. Se apropie de geamul cel mare de deasupra mesei de stejar şi cercetă zarea miazăzilei. Dar într-acolo nu domnea alt decît albul cel mai perfect şi liniştea cea mai deplină. Privind pieziş, nu putea să vadă decît cele patru perechi de şine, împreunîndu-se ca opt coarde pe un gît de liră. Sub sticlirea tremurătoare a gerului, părea că o mînă nevăzută le ciupe uşor, neauzit de uşor.

Alături, rîsetul, piuliţa creşteau de zor. Loloi bătea violent în uşă:

— Ascultă, domnu şef, una nostimă de tot, domnu şef...

SCUARUL

Orăşelul se preschimbă. Fosta piaţă e acum maidan dărăpănat: pavajul smuls, gropi şi măhui provizorii; urme de copaci scoşi din rădăcină, căscate jalnic ca nişte alveole abia văduvite de dinţi; grămezi de pietre şi lespezi sfărîmate de asfalt; convoi automat de căruţe ce vin şi pleacă fără curmare; roabe căinîndu-şi soarta monoton şi supărător în bocet de roţi; strigăte de vrednicie şi de osteneală; comenzi scurte; sudălmi lungi şi complicate. Oamenii edilităţei croiesc, potrivesc, aliniază. Domnul „inginer“ Rărunc, cu trup înalt şi mătăhălos pe două trunchiuri de picioare strîmbe, cu cap de zimbru pe grumaz inexistent, ţipă ordinele piţigăiat şi-şi vîntură mîinile spre cele patru puncte de zare cu repeziciunea spetezelor unei mori de vînt. Uneori se aşează cruce în mijlocul harababurei, răstignit în gol pe-o golgotă măruntă de humă proaspătă. Se chiorăşte spre stînga, se chiorăşte spre dreapta şi de multe ori înainte, cu braţul întins, de parcă ar vrea să împuşte cu un pistol.

Opinia publică e de părere că d. inginer *exagerează;* mai ales ajutorul de judecător, unul din puţinii *titraţi* ai oraşului.

— Picherul ăsta prea îşi dă aere de inginer sadea...

— Cum, nu e inginer, domnule?

— Păh... şcoala de conductori, şcoala de conductori...

Şi surîde cu atîta dispreţ, de parcă şcoala de conductori ar fi ceva foarte de ruşine.

Mai ales cînd se serveşte de alidadă, d. inginer capătă o înfăţişare misterioară, devine nervos, goneşte lumea din faţa ochianului cu vorbe de ocară şi-n cap îi aleargă atunci calcule prea grele ca fruntea — ce infige adînc două colţuri lucii în părul tuns perie — să nu încline spre pămînt.

Apoi deodată dă din bărbie aprobător, stă puţin şi mai dă de cîteva ori. A aflat! Lumea se întreabă cam ce-ar putea să mai afle, căci planul „scuarului" a fost întocmit odată. Însă ce se pricepe lumea şi mai ales acest pipernicit de „ajutor", care merge pînă acolo cu îndrăzneala, încît priveşte totdeauna pe doamna Rărunc drept în ochi, fie că d. inginer e sau nu de faţă, fie că observă, fie că se preface pe gînduri, nehotărît a reprima obrăznicia, ce pe nesimţite ia proporţii de scandal!

Mai mult chiar, Constandache, ajutorul, împinge într-atîta neruşinarea că salută numai cînd Rărunc e cu doamna — vai! şi cu ce graţie salută atunci! Cînd Rărunc e singur, nu numai că nu salută, dar nici nu-şi dă măcar osteneala să întoarcă ochii într-o parte sau să pară distrat. Dimpotrivă: îl priveşte drept în miezul ochilor, rînjeşte şi vîră mîna şi mai adînc în buzunare. Şi doar cu un pumn ai putea să-l turteşti! Iar cînd iese pe piaţă, n-are altceva de făcut decît să „critice" şanţurile: că sunt prea multe şi prea complicate, cînd nu era nevoie nici de sfert; că nivelul grădinei se ridică tocmai spre Olt, oprind scurgerea normală a apelor de ploaie; că, dimpotrivă, se apleacă spre centrul oraşului, aşa că o să se producă adevărate inundări.

Întîia oară, cînd ajutorul făcu aceste observaţii la masa de berărie, într-o frumoasă după-amiază de duminecă, tot orăşelul „ieşise". Mesele, umplînd colţul de piaţă cruţat de tîrnăcoapele întreprinderei, erau înţesate. Constandache, avînd la dreapta pe doamna Rărunc, începuse chiar cu oarecare elogii pentru „distinsul nostru geometru". Vorbele curgeau fără grabă, coborînd din apreciere în apreciere ca pe-o scară cu trepte regulate, iar ochii îi rămîneau cînd şi cînd pironiţi în obrazul prea alb şi prea străveziu al doamnei Rărunc, sub pudra căruia pometul uşor ridicat şi îmbibat de sînge trezea instincte ancestrale. Şuviţe creţe şi blonde cădeau de sub pălărioara ţuguiată; iar gîtul şi bustul — cît mai rămînea neacoperit de bluză — erau de-o albeaţă atît de orbitoare, că-n depărtarea unde convenienţele o aruncau de dînsul, îi păreau un cer de zăpadă în care nori trandafirii se năşteau din infinitul candid şi se topeau pe îndelete, pentru a răsări alături, acum mai palizi, acum mai aprinşi. La un moment dat, Constandache observă că norii aceştia apăreau chiar în punctele în care ochiul lui se înfigea lacom şi arzător ca o trompă de muscă. Şi cum ochiul devenea tot mai ager şi mai îndrăzneţ, nimic nu mai rămase alb pe superbul grumaz; doamna Rărunc roşise de parcă se prăjea în miez de iarnă, la uşa larg deschisă a sobei.

Constandache tocmai terminase al cincelea ţap. O rumoare, la început vagă, părea, apoi, că se înteţeşte, dînd ocol mesei comune, înecîndu-i cuvintele de laudă, ce curgeau neturburat şi necontenit, cumpănind în măsura dreaptă frumuseţea grădinei domnului inginer cu a soţiei sale: „cel ce trăieşte în preajma frumosului nu poate să vadă, să conceapă, să înfăptuiască decît tot frumos..."

Dar potrivirea aceasta de cuvinte din urmă, găsită în trupul ţapului al şaselea, trezi cîteva începuturi de tuse strivită, surde ca nişte mîrîituri. Urechea lui Constandache le prinse şi le desluşi direcţia; în capul celălalt al mesei, figura inginerului se congestionase într-atîta, că doctorul, asemenea de faţă, se învîrti îngrijorat pe scaunul scîrţîitor. Ciulind mai temeinic urechea, Constandache putu să audă chiar şi unele cuvinte complect articulate, distonînd mult cu superba lui dispoziţie sufletească, scăpate printre dinţi, desigur, şi atît de comprimate că păreau scrîşnete. Atît de comprimate că expresia „lichea", urmată aproape îndată de cuvîntul „derbedeu", rostite ceva mai tare şi, deci, trebuind neapărat atunci să întîlnească obrazul ajutorului, s-ar fi spart cu zgomot de mare explozie.

Constandache ocoli abil fatalitatea, privind, cu un surîs straniu, cum urechiușele fine ale doamnei Rărunc tremurau ușor, adulmecînd neliniștea din aer și cum buzele i se încondeiaseră într-un zîmbet imprecis, pe cînd, pe sub pleoapele plecate de-a lungul genelor grele, păreau că se scurg repezi lumini rîzătoare.

El începu să vorbească deodată politică și întorsătura neașteptată a limbuției lui smulse feței împurpurate un suspin de plăcere parcă; pleoapele deschise larg căutară mulțumitoare la dînsul, în vreme ce figura inginerului se înnegură cu desăvîrșire. Un colț al gurei i se lăsă în jos și el declară lui Constandache că nu se pricepe la nimic și că în politică e tot așa de slab ca și în ingineria în care se bagă așa, razna. Dacă o fi tot așa la judecătorie...

Spre marea mirare a comesenilor, în loc să se supere, Constandache mărturisi că „geometrul" poate să aibe dreptate. Căci tot la fel i-a mai strigat deunăzi și un prieten comun — numele nu se spune — care îi demonstra cu „mare lux de amănunte" că înainte de scuar piața înclina spre Olt, cum era și normal; pe cînd acuma înclină spre centrul orașului, pe care, la întîia ploaie, o să-l prefacă într-o băltoacă murdară. Întrucît îl privește, Constandache a combătut cu toată tăria o astfel de presupunere absurdă. Însă dacă și inginerul *confirmă*, se prea poate să fie adevărat că n-are habar și că se amestecă halandala în chestiuni care nu-l privesc și pentru care, dealtminteri, nu are nici o pregătire, o recunoaște singur.

Toți ochii se îndreptară atunci spre grădina desfundată și toate fețele zîmbiră. Numai ochii domnului inginer rămaseră întîi nemișcați, apoi se întoarseră și ei, greoi, atingînd în treacăt cu disprețul lor pe calomniator; cînd dădură însă de grădină, se căscară deodată brusc, de parcă i-ar fi înfipt cineva pe neașteptate un pumnal în grumaz. Rîsul general, care izbucni îndată atunci, îi aduse însă repede la dimensiunile normale.

— Prietenul dumitale e un tîmpit, asigură el, în graiul lui vulgar, pe judecător, atît de tare, că la mesele vecine se făcu tăcere, iar chelnerul, care trecea

cu un rînd de halbe, se opri încremenit. Nu vedeți că lucrările sunt neterminate?

Într-adevăr, de a doua zi lucrările parcă începură din nou, așa fu răscolit tot ce se făcuse pînă acum. Lucru curios, însă, cu cît săpăturile înaintau, cu atît piața se înclina și mai mult la deal. Opinia publică era vădit contrariată de neașteptatul rezultat, dar domnul inginer, în cele din urmă, deveni furios.

— Ce vă amestecați unde nu vă fierbe oala?... las' că am să *aranjez* eu pe palavragiul ăla...

— Ba ne cam fierbe, gemu din greu domnul primar, regretînd că n-a început pe cont propriu lucrările și după priceperea personală.

— Am ordonanțat pînă acum patru sute de mii...

★

Domnul Rărunc a asudat încă mult și bine sub pălăria de paie cît o roată de plug; în cele din urmă, însă, tot a izbutit să aplece grădina spre Olt. E drept, limbile subțiri tot mai țăcăneau în clopotul gurilor de cumetre că schimbarea clinului este o iluzie, că terenul slăbit de atîta săpătură o să se lase de la sine spre centru, că e chiar cu putință ca rondurile să crape la secetă, sau chiar să se năruiască de tot, că... dar cîte de toate, fără nici cea mai mică legătură cu adevărata inginerie, nu circulau pe seama bietului scuar! Însă domnul inginer nici nu vrea să mai audă:

— Se vede și cu ochii, frate, nici nu mai e nevoie de calcul și de măsurătoare...

Și liniștit despre partea asta, domnia-sa rîdea cu voie bună de temerile primarului și părea că nu-i pasă de bîrfelile nepricepuților.

Căci alți nouri întunecau acum seninul domnului inginer. Doamna Rărunc pornise mai de mult la rude, la București, și chiar a doua zi după plecare, hai și ajutorul după dînsa. Iar peste cîteva zile, iată-i se întorc împreună, în același tren și-n același compartiment.

Și orașul urla. Nimeni n-a îndrăznit, desigur, să aducă vorba despre asta, în fața domnului inginer, dar orașul urla. Rărunc auzea zvonul huietului țiuin-

du-i în urechi: și-l auzea atît de într-adevăr și atît de încontinuu, că i se păreau urechile fantastic de învoalte, ca doi ghioci de mare.

Înalt și bleg sub căldura moleșitoare a după-amiezii de iulie, proptit în picioarele-i groase, pe măhuia de unde conducea munca grădinei, domnul inginer nu mai putea gîndi la altceva. Afurisite urechi!

„Adică nu s-au întîlnit ei la București? Haida de! Asta s-o *creadă* ea!"

„Ea", adică doamna Rărunc, care-i jura tocmai contrariul. Dar în tren, împreună și-n același compartiment, pe linia asta pustie!

„Dar lumea asta crezi că e proastă, madam!... Dar avansurile ce ți le făcea neisprăvitul ăla și la care nu-i tăiai scurt... Dar acum... pardon, că mi-am adus aminte... mă rog, că să vedem că într-adevăr *n-a fost*, asta e... să i-o tai scurt, la prima ocazie. Asta e! Ne-am înțăles cred..."

Pe marginele pieței, din străzile lăturalnice apăreau rarii umblători ai după-amiezei. Domnul inginer, cu ochii țintă în vîrtejul unui noruleț de gîngănii, asculta un sunet lung, născîndu-se de astă dată chiar în urechile lui, ca țipătul slab al unei bășici de bîlci ce se dezumflă. Gîngăniile pieriră brusc, dar, în văzduhul de cuptor, păreau că se dau acum de-a tumba chiar moleculele aerului. Fierbea totul și tremura; chiar și grădina, cu roabele, hîrlețele și lucrătorii ei, de parcă ar fi fost bucăți în fundul unui imens cazan de ciorbă.

Domnului inginer i se părea că el însuși a început să joace. O sete amarnică îi uscase cerul gurei; întoarse ochii spre cafenea și văzu cîțiva răzleți, cu picioarele întinse pe cîte trei scaune și unii chiar dezbrăcați de haină.

Sorbeau alene, la umbră, halbele reci și pahare lungi de sirop. Piața tocmai începea să se populeze. Domnul inginer se urni agale din vîrful măgurei.

Pășea domol, dar, cînd vroi să ocolească o tabără de roabe, se opri: de pe strada din deal, apăruse nevastă-sa. Bun, o s-o trateze și pe ea cu un țap! Dar asta ce-o mai fi? Un efect al aerului provocator de miragii? De unde a ieșit numaidecît Constandache?

Din primărie, din prăvălia vecină, din pămînt? Dar ăsta e dracu gol!

Și uite ce întins se îndreaptă spre doamna Rărunc!

„Domnule, parcă-ar fi nevastă-sa. Uite ce sigur, ce rîzător, ce îndrăzneț, cu brațele forfota, de parcă s-o cuprindă ! Ei bine, dar asta trebuie să, să... să... A... învoiala!... Ea trebuie să i-o taie scurt, cum a fost învoiala! S-o vedem..."

Și el îndepărtă și mai mult unul de altul cei doi butuci acoperiți cu bocanci, jambiere și piele de drac, parcă să se așeze mai bine, pentru a legumi în voie satisfacția pe care trebuia să i-o dea nevastă-sa.

„...Să vedem, cam ce-ar putea să facă?... O întoarcere cu spatele ar fi cea mai nimerită... Cum, de-o pildă, el vine așa... ea..."

Dar deodată gîndul domnului inginer se poticni brusc, ca de-o piedică neașteptată. „Uite-o c-a stat! Ea! Nu el! Și-i întinde mîinile! Ea! Nu el! Și el i le sărută! Una după alta! Pe-a doua de două ori, de trei, de pa... E... dar asta... aaaa... întrece..."

Butucii se urniră și porniră, hotărîți și greoi. „Dar ce? Lașul fuge... Poltronul... iată, i-o mai sărută o dată, de două..."

Doamna Rărunc s-a despărțit de celălalt și s-apropie de domnul inginer, care înjură necăjit de-atîtea întortocheturi cîte mai are și grădina asta și atîtea roabe și hîrlețe cîte-i stau în drum! Și cu ce seninătate înaintează spre dînsul!

Rărunc clocotește ca atmosfera din juru-i. Urechile îi vîjie ca două scoici năprasnice: el *simte* că la berărie se rîde. Poftim! Iată un hohot triumfal care primește pe Constandache.

— Dar bine, nerușinato, nu ți-am spus *s-o tai*...

Vorbește roșu și-ndesat. Și se oprește repede nemaigăsind cuvinte. De furie și-n lipsă de elocință, degetele scurte și groase i se agită nervos și încontinuu, ca două echinoderme înstelate. Din ochi îi țîșnesc roiuri de mînii. Ar vrea să urle tare, dar se face de rîs.

— Nu pot, nu pot! se dezvinovățește doamna Rărunc.

— Ce spui? gemu sfîrșit domnul inginer.

— Cum să-i zic așa, tam-nesam; asta e datoria dumitale de bărbat!

Atît. Degeaba doamna Rărunc a mai adăugat: „Dacă dumneata, *ca soț*, n-ai curajul..." Rărunc s-a învîrtit pe loc, enorm, ca un fus de motor și butucii s-au pus iarăși în mișcare, mecanic, măsurînd spații largi, egale, amenințător de egale. Deasupra mașinei acesteia, întărîtate și fierbînd de otrăvuri, capul rotund părea gata să plesnească sub presiunea turbărei. Se umflase atît de puternic, sub arșița ucigătoare, că sudoarea îi izvora din obrajii largi ca dintr-un smîrc; cu ochii sticloși și fixați spre același punct, către care se îndrepta galben și redutabil, părea un cap de cadavru gros, în descompunere: un strigoi mergînd să se răzbune. Nu lipsea nici alaiul musculițelor care descriau în juru-i elipse, parabole și iperbole, ca într-un complicat sistem cosmic, în mișcare eternă. Căci, în nerăbdarea mîniei, era o veșnicie și un infinit pînă la punctul acela atrăgător din mijlocul meselor cafenelei, către care se rostogolea cu cortegiul de musculițe, atrase de unsoare.

Cu cît îl vedea mai rîzător, cu atît ochii îi orbeau de durere și de apoplexie. Gîfîia năprasnic și cînd să pună piciorul pe estrada de ciment din fața localului, un val de sînge îi acoperi vederile. Se rezemă într-o mînă de masa cea mai apropiată. Cînd ochii i se limpeziră, Constandache dispăruse.

Consumatorii îl priveau neliniștiți.

— Dar ce-i, nene inginerule?

El bîigui drept răspuns silabe desperecheate: în gîndul lui bolboroseala avea totuși sens:

„A intrat în cafenea... n-are pe unde să iese..."

Și vru îndată s-o ia după dînsul. Dar își dădu seama că celălalt putea ieși pe-alături, prin gang. Prin urmare, cel mai bun lucru e să aștepte aci... Și se așeză pe-un scaun, cu spatele spre grădină; acum și ușa și intrarea gangului erau sub privirile lui, întunecate de cele mai crîncene hotărîri.

— Începe acum!... spuse cineva.

— Ne potopește, adaugă un altul.

Domnul Rărunc își făcea acum vînt cu batista, de zăpuc, și gonea inconștient musculițele, care se apropiau veninoase, lipindu-și picioarele în sudoarea cleioasă. Clocotind de furie și îndîrjire, el nu simțise în spate-i acel stîlp uriaș de nor care se înălțase deodată din dosul primăriei, ca un bot de dirijabil, planînd mîndru și înfricoșetor, și acum se desfăcea ca un sul în scutece negre-alburii, înfășurînd toată bolta dinspre miazănoapte și răsărit. Licurici fantastici scînteiau în trențele alergătoare și un huruit sinistru se făcea tot mai auzit, în vreme ce o suflare șuierătoare începuse să curgă ca un rîu de răcoare, de după case, pe uliți, la vale.

— E piatră, ne-a prăpădit! asigură o voce destul de încet, dar destul de lămurit, în tăcerea respectuoasă ce se lăsase.

Se stîrneau acum vîrtejuri de praf ca zburdălniciile nevăzuților copii de nimfe, precedînd tumultuosul cortegiu de elemente dezlănțuite ce se apropia. Cuțite frînte de lumină violetă străpungeau zarea în toate părțile și huruitul carelor cerești te făcea să le închipui pe-un pod de bîrne săritoare, suspendat în nevăzut. Cu un țipăt unanim de spaimă, legiunile de ciori ale coperișului primăriei se lăsară îngrozite spre miazăzi. Apoi, deodată, tună atît de puternic, că sări și domnul inginer din gîndurile lui. Estrada se golise, chelnării ridicau grăbiți fețele de mese, consumatorii ajunseseră în ușile deschise la părete, cu țapii, goi pe jumătate, în mînă, cu ochii magnetizați de grozăvia priveliștei.

Domnul inginer privi în urmă și se sperie. Dintr-un bloc enorm de catran, despicat de fulgere, curgeau șuroaie groase de fumărăi alburii; apoi totul se coperi brusc, într-o mantie de-o culoare atît de rară, că ochii tuturor clipiră amețiți de frumusețe, și-n aceeași secundă trăsnetul asurzi tot cerul și pămîntul.

Încurcat de mese, domnul Rărunc abia ajunse la ușa larg deschisă, din care grămada privitorilor dispăruse ca la un semn. Dar se întorceau unul cîte unul, făcîndu-și cruce. Însuși domnul Rărunc, ajuns la adăpost, făcu trei cruci mari, bolborosind ceva. Își văzu atunci grădina *lui* („grădina mea" cum îi zicea în

pofida clevetitorilor) golită de lucrători, cu uneltele și roabele părăsite alandala, într-o apoteoză violacee. În priveliștea din alte lumi, copacii bătrîni, cruțați de planurile sale matematice, precum și copăceii înfipți de dînsul, toate plantațiile mici și mari se zbuciumau sălbatec, răsucindu-se în loc, parcă să se smulgă din rădăcină, s-o ia înnebunite pe drum în fruntea alaiului de urgii din urmă. Un nou trăsnet zguduitor mai lăsă o clipă părerea unui imens incendiu liliachiu, cu limbi de flăcări țîșnind prin crăpăturile catranului de deasupra și ploaia se porni găleți. Boabe mari de grindină acoperiră totul în două minute, ca de-un strat de zăpadă, apoi zăpada se duse și numai apa rămase să alerge de colo pînă colo, zănatec, în șuvoaie groase, murdare, răscolită parcă de-un tîrn uriaș.

★

Mîini, parcă smulse din umeri, înaintau zvîcnind și gesticulînd furios spre domnul inginer, îngrămădit într-un colț al cafenelei.

— M-ai ucis, m-ai omorît de tot, se tînguia, din dosul lor, domnul primar.

— O jumătate de milion aruncat pe gîrlă! strigă răsunător un membru marcant al opoziției.

— Cu neputință de ieșit... apa abia scade...

— S-a scurs toată încoace...

— Grădina s-a prăbușit!

Exagerarea creștea odată cu indignarea. Domnul inginer înțălegea că totul nu-i adevărat decît pe jumătate. Dacă n-ar fi fost nemernicul de ajutor, cu prevestirile lui neghioabe, lumea ar fi găsit foarte natural ca furtuna să facă atîtea pozne.

— Îmi dați voie, îmi dați voie... încerca să lămurească Rărunc.

— Nu mai poate nimeni să se apropie de cafenea, urla cafegiul. *Scarul* ăsta mi-a mîncat toată averea. Luță, Luță, începu apoi să țipe deodată, spre chelnerul cu un singur ochi, care aprindea lămpile în fund, deasupra bufetelor orizontale, cu geamurile căscate la diferite înălțimi.

— Vinee, răspunse prompt Luță, fără să se urnească, înjurînd chibriturile, care nu mai luau foc pe cutia umezită.

— Luță, pune o scîndură deasupra băltoacei... Spirule, Mache, unde s-au băgat netrebnicii ăștia?!

Domnul inginer își încerca vocea pe tonuri cînd mai joase, cînd mai ridicate, pentru a stăpîni tumultul. Dar era în zadar. Fețele și mai sălbatece în umbra puțin gonită de lămpile cu petrol, ce-ncununau bufetul într-o ghirlandă sărăcăcioasă, se apropiau înăcrite și fioroase:

— Unde-ai vîrît atîția bani?...

— A fost în înțelegere cu primarul.

— Luță, scîndurile de la nr. 8... de la pat, dobitocule...

— Auzi ce-mi strigă, domnule?... Ai fost în înțelegere cu mine, hai?

— Luță... ia uite cum se uită, boul...

— Conturile, conturile, să se verifice tot...

— Auzi, domnule, mugea domnul primar, care răzbise pînă la Rărunc și acum se vîra într-însul. Auzi ce-mi strigă, cum că eu... și nu imbecilitatea dumitale...

Și-n furia lui nestăpînită, domnul primar apucase pe domnul inginer de gulerul hainei și încerca zadarnic să-l zguduie.

— Ha, ha... se răfuiesc hoții...

Aproape înăbușit de această grămadă, ferindu-și ochii de vîrful bastoanelor, domnul inginer își pierdu răbdarea.

— E, da ascultați odată! tună el așa de puternic din pieptu-i uriaș, că întreaga grămadă, cu domnul primar cu tot, se azvîrli înapoi din aceeași mișcare. Nu mă scoateți din sărite... mai răcni el, strîngîndu-și pumnii vînjoși.

Dar îi răspunse numaidecît un potop de strigăte și injurii:

— A, ha, amenință...

— Un' te trezești, mă, aci, veneticule?...

— Tîlharule!

— Ne-ai furat avutul...

— Dă-i la cap...

Cu toată rezistența celor din față, care priveau cu respect uriașele brațe ale inginerului întărîtat, cei din fund împingeau cu atîta putere că toată ceata amenința să se prăvale dintr-un moment într-altul peste dînsul. Bastoanele se agitau vehement pe deasupra capetelor, unul mai lungan amenința cu o halbă goală, iar alții, nevăzuți, strigau, împingînd: „Înainte, înainte!..."

Domnul inginer înțălese că nu e d-a glumă. Cu toată puterea lui, atîți nebuni nu erau de răzbit. Și mai aveau și bastoane!

Încercă s-o ia pe altă strună, răcnind totuși, ca să fie auzit:

— Da ce v-a găsit, fraților...

Această milogeală îndîrji de tot mulțimea. Atunci hotărî să se apere, fie ce-o fi! Însă ochii i se împăienjeniră și amintirea Fifiței, fetița lui de doi ani, îl lovi cea dintîi în cap, luînd-o înaintea bastoanelor amenințătoare.

Fu numai o scurtă șovăială. Căci îndată apoi, chipul copilei îi suflă parcă, în frunte, curaj; deschise larg ochii și-și rotunji pumnii: mușchii se strînseră de la sine, umflîndu-i pieptii hainei.

Și cu toate astea, tot îi mai rămînea puțină teamă în priviri. Erau mulți ai dracului... În orice caz, pentru că întîrziau încă să se repeadă, își făcu puțin socotelile: o să mănînce o bătaie zdravănă și atît. Grăsimea o să-l ferească de lovituri prea usturătoare. Însă vai de tine, Constandache, gemu el în gîtlej, văzînd capul ajutorului apărînd ca viezurile, în dosul grămezii zburlite și agitate.

Constandache, cocoțat pe-o masă, începu să răcnească și să dea din mîini:

— Vă somez în numele legei... Asta e sălbătecie... La o parte... Comisar, fă o listă de toți...

„Listă" fu cuvîntul miraculos. Rîndurile se slăbiră. Cei din urmă începură s-o zbughească, unul după altul; vreo doi făcură pe curioșii întrebînd pe comisar care își și muiase creionul în gură.

— Dar ce s-a întîmplat, frate?

Ușurați de presiune, cei din față dădură înapoi. Primarul chiar își pierdu puțin echilibrul.

Muiat în lumina galbenă-pămîntie a lămpilor aprinse acum pe tejghea, pe poliți, pe rafturi, Constandache lămurea mulțimei năucite că săvîrșea un fapt ilegal.

Rărunc rămăsese cu gura căscată; el nu-și credea nici ochilor, nici mai ales urechilor. Nici nu știa ce să gîndească.

De pe masă, Constandache scoborî pe scaun, pentru a mai lua o dată cuvîntul:

— Și pe urmă n-aveți dreptate deloc. Ce-aveți cu omul? De unde știți dumneavoastră c-a greșit? Ce vă amestecați unde nu vă pricepeți? Dînsul e inginer...

— Conductor, întrerupse unul.

— Nu știi dumneata ce-i aia! E inginer și dumneavoastră n-aveți nici în clin nici în *mînecă* (ați înțeles?) cu dînsul... Aș vrea să vă văd în locu-i... Apoi scoborî pe podea: Scuarul e nu se poate mai bine construit. Pe unde am umblat, eu n-am mai văzut unul la fel.

Rărunc asculta încremenit: să fi înnebunit judecătorul?... nu părea deloc... să fi vorbit cu un înțăles pentru el și cu alt înțăles pentru lumea cealaltă, cum îi e obiceiul?... iar nu se arăta să fie... Hm, nu mai înțelegea nimic, dar absolut nimic... Sau mai bine, parcă începea să înțeleagă ceva... dar puțin, căci n-apuca să se-nfiripe și zbura...

Numai cînd ajutorul începu cu laudele, un gînd ascuțit și statornic i se înfipse în cuget.

„Astea-s pentru..."

Și deodată îngălbeni:

„Astea-s de la București... asta-i răsplata..."

Dar ajutorul se aprinsese:

— ...grădina este meșteșugit înclinată încoace, pentru ca apele, negăsindu-și scurgerea lor normală, să...

— Să ne înece...

— ...să rămînă mai multă vreme, vreau să zic, să se evaporeze mai pe îndelete... să păstreze incontinuu umezeala, pentru ca plantațiile, domnilor, să aibe umezeala necesară mai multă vreme...

Se auzi un murmur, parcă de destindere, printre ascultători. Cineva, numai, obiectă: „Dar noi prin noroi o să ne plimbăm seara?" Însă ajutorul nu-i răspunse, iar ceilalţi socotiră atunci lucrul prea neînsemnat ca să-i dea vreo luare-aminte. Numai Rărunc, orbit de furia ce-o răscolise şi mai mult această stranie intervenţie, fu gata să strige: „Foarte bine a zis"! Dar furia crescu fără margini cînd îşi dădu de tot seama că nu poate face altceva decît să tacă.

— ...aş putea, prin urmare, spune că această concepţie a domnului Rărunc, departe, departe de a fi greşită, dar e de-o îndrăzneală uimitoare, de-o originalitate...

Începură aprobările. Însă în trupul domnului inginer, dîrzenia care sta înfiptă ca un jalon se frînsese şi continua să se frîngă înainte, ca un biet covrag de porumb pe care acest netrebnic îl prefăcea în bucăţi tot mai mărunte, ca să-l arunce vitelor din juru-i, nutreţ ieftin pentru glumele şi batjocorile lor viitoare.

— ...cît priveşte inundaţia din faţa cafenelei...

Aci domnul ajutor se înecă puţin; ascultătorii întinseră gîturile. Însuşi Rărunc, fără să vrea, îşi ciuli şi mai mult urechile:

— Cît priveşte inundaţia, lucrările sunt încă nesfîrşite. Dar potrivit planului său... mai ales în urma acestei experienţe, un dig, de-a lungul gardului de vest...

„...s-a terminat... a avut-o, ticălosul..."

— ...un dig mic, domnilor, sau nu, şi mai bine, un şanţ mai adînc, cu ramificaţii spre centrul şi celelalte laturi ale grădinei, ramificaţie de canaluri, domnilor, cu podeţe mici, canaluri de irigaţie, care să absoarbă toată apa de ploaie, ca-n Olanda, ba nu, ca-n... în Sicilia sau nu... adică da, în Sicilia, Sardinia şi Corsica... şi care va încununa opera măreaţă a domnului Rărunc, căruia trebuie, nu insultele, dar laudele admiraţiei noastre să-i aducem...

O clipă, în mintea înecată în neguri a domnului Rărunc se lumină: ideea era într-adevăr ingenioasă şi-n orice caz punea odată un capăt păcătoasei ăsteia de grădini, pe care n-o mai nimerea cu dat năibei.

Aplauzele izbucniră din toate părţile şi mîini întinse, zeci de mîini întinse, mîini de prietenie, de frăţie, de dragoste călduroasă, îi strîngeau mîna lui, pe care o lăsa moale în voia acestei mulţimi, gata, cu cîteva minute înainte, să-l sfîşie.

Lui Rărunc îi venea să plîngă. Un refren îndărătnic îi cînta necontenit în adîncul urechilor, ca o musculiţă rătăcită acolo şi zbătîndu-se cu moartea:

„A avut-o... a avut-o..."

În faţa lui se înălţa acum statura firavă şi nervoasă a ajutorului. Figura-i rîdea ca de obicei de triumf şi şiretenie. Iar în ochii verzi şi clipitori, Rărunc ceti lămurit:

„Vezi, babacule, cum ştiu să răsplătesc. Şi te mai superi..."

— Bere, bere, să vie bere, strigară cîţiva emoţionaţi. Iar altul zbieră, în zeflemea: Şampanie!

Ochii i se umeziră cînd mîna fu scuturată de a lui Constandache. Dar, deodată, o roşeaţă vie îi aprinse obrajii, căci ochii ajutorului păreau că spun acum: „Avea nişte sîni madam Rărunc... şi nişte şolduri..." Şi imaginea doamnei Rărunc, goală dinaintea acestui slăbănog la fel de gol, îi clăti deodată mintea din loc. Un fior îl străbătu pe de-a-ntregul ca o energică scuturătură electrică.

Mîna i se ridică greoaie şi două palme pocniră, ca două dopuri de şampanie, în tăcerea solemnă ce se lăsase.

EXAMENUL

Copiii veniseră mai de dimineață ca de obicei, dar soarele demult se ridicase deasupra Oltului și Doinaru Gheorghe vedea aievea cum îmbracă tot rîul în solzi de argint, în minunați solzi de argint, cît era de mare și de mișcător, de parcă ar fi început să se trezească din somnul morții balaurul sfîntului Gheorghe. Și îndată închipuirea îl îmbrăcă la rîndu-i în zalele patronului din calendar, îi puse în mînă o suliță cît raza aceea ce țîșnea din soare ca dintr-o baltă de foc în care-ai dat cu praștia și venea să-l împungă drept în ochi; îl punea apoi călare pe Corbul boieresc, al cărui bot de culoarea murii e tot o spumă cînd îi vîri zăbala între dinți; și așa, dichisit ca-n icoană, se vedea pornind din curtea școlii, pe drum la vale, spre rîul ascuns între zăvoaiele depărtării.

Copilul făcu un salt și, smucind din picioare, se prefăcu deopotrivă cal și călăreț. Zvîrlind necontenit din copita închipuită, dădu ocol unui rotogol de prichindei zgomotoși, nechezînd cu glasul lui tineresc în aerul proaspăt. Pumnii strînși, unul în dreptul altuia, se apropiau sau se îndepărtau de pîntec, după cum ar fi dat sau ar fi înstrunit hățul nărăvașului.

Atunci un ștrengar mai răsărit prinse și el să necheze; se alipi de Doinaru și-i păli din latură o copită. O clipă, cei doi cai se priviră semeți și focoși, din profil; numaidecît apoi se repeziră unul într-altul,

umăr în umăr, oferindu-și reciproc spatele, izbind cu piciorul numai înapoi sau într-o parte, păstrînd pînă în amănunt normele unei veritabile lupte cavaline.

— Eu sînt Corbul de la curte, proclamă mîndru agresorul.

— Eu sînt Ducipal al lui *Alisandru Machidon*, ripostă și mai mîndru Doinaru... Și după un pic de reflecție: Ba nu, bă... eu sînt harmăsarul lui sfîntu Gheorghe...

Un răspuns atît de savant aminti celui dintîi că azi e zi de examen și avîntul i se potoli pe loc. Prima zi a celui din urmă examen; cea mai cumplită zi din toată școala asta! Se feri deci precaut de zburda vijelioasă a lui Ducipal și se așeză pe iarbă subt vișinul de lîngă gard, la capătul șiragului de omuleți, cu aer îngrijat, cu trăiștile golite alături, cu *Cetirea* deschisă pe genunchi, răsfoind filă cu filă, sau descîntînd din buze ca popa Elefterie de la Sf. Ilie, cu degetul între pagini, cu ochii pierduți în gol.

★

Din capătul celălalt al rîndului de mici momîi descîntătoare, ochii lui Ispășoiu se opriră melancolici în mijlocul aprigului vîrtej ce se iscase deodată la nechezatul triumfal al lui Doinaru. *Sentinela română* se frînse atunci în două și amintirea abătută din firul ritmului dibui înfricoșată și zădarnic versurile ce aveau să urmeze. Poticnitul își simți îndată șira spinării rece de sudoare, cu tot viul soarelui ce-i bătea spatele; mintea răscolită de frică începu să facă disperate salturi în golul cadenței rupte, spre a găsi în cele din urmă statornic punct de razim doar versul începutului și chiar mai sus: titlul.

De-abia de-acolo pietroiul lui Sisif pornește iar de-a prestegala. Copilul închide ochii ca să nu mai vadă încaierul ademenitor al puilor de centaur. Și-n capul plin de versuri vitejești și huiet, mijește mic, ca flăcărușa unei candele în noaptea bisericii, conștiința unei nedreptăți mai mari decît a putut el să vadă pe moșia boierească. Într-adevăr! Cum în mintea lui

Doinaru stau cocoţate toate lecţiile din carte ca minunăţiile la panorama cu loterie din bîlci? Iei una, ori de unde, rămîn toate celelalte; cînd pe el, biet necăjit, îl răstigneşte taică-său ceasuri întregi pe scaun cu *Cetirea* sau cu *Geografia* între coatele înfipte în dunga mesei, pentru ca rînd cu rînd învăţat să i se aşeze ca brabetele lîngă brabete pe gard; cum ai ochit unul, fug toţi ceilalţi...

Dar gîndul lăturalnic şi fără nădejde a frînt din nou poezia: Ispăşoiu îşi simte neputinţa topindu-i ochii în lacrimi. Şi munca lui Sisif reîncepe zadarnic...

★

Monitorul clasei — băiatul vechilului boieresc — Ştefănescu Ştefan, cu care Doinaru împarte premiul cel mare în fiecare an, se ţine ca de obicei răzleţ şi de iureşul cumplit din largul curţii şi de răzleţii de subt vişin. Cu hăinuţele lui negre, el pîndeşte ca un pui de corb acolo, pe banca aceea şubredă aruncată în umbra bucătăriei, mic şi neînduplecat tiran, necontenit cu creionul şi cu hîrtioara lîngă el (teribilul „raport" la cetitul căruia vergile *domnului* cad cu nemiluita la palmă sau pe şezutul delicvenţilor mititei). În mintea celor de dincolo de marginea tîrgului, creionul se lungeşte în mîinile fiului, luînd proporţiile harapnicului părintesc, care umple de vaier moşia; pentru tîrgoveţi, acest simbol al nedreptăţilor acumulate an cu an şi abuzului în găoace nu trece mai mult de dimensiunea vergii „domnului"...

De ieri, în mintea lui e necontenit prezentă figura posomorîtă a vechilului, pătrunzînd cu călcătură rară şi apăsată pragul odăii...

— Hm... Mi se pare mie... păcătosu ăsta de dascăl a băgat în capu boierului că loaza aia a tinichigiului e mai tare ca tine la *arimetică*. Bagă de samă să nu mă faci mîne de rîs...

Apoi, plimbîndu-se cu paşii lui largi şi grei între patul cu macat galben, cusut cu paseri colorate de arnici şi vechiul scrin lăcuit, mormăind ca pentru sine:

— He, afurisită cutră... Parcă-l aud mironosindu-se (imitînd un glas străin şi piţigăiat): „Nu m-amestec eu între copii, nene *aministratorule*... fiecare cu învăţătura lui..." (revenind la vocea proprie): las' că te potrivesc eu la bănicior, boier Mladinescule...

Drept răspuns (şi scena asta familiară, care nu-i mai iese din minte şi-i dă încredere şi curaj înzecit, Ştefănescu Ştefan o retrăieşte întreagă în amănunt) se vede întinzînd *Cetirea* tatălui său:

— Deschide-o unde vrei...

— Zi la *Tudor Vladimirescu*...

Băiatul se repede fără nici cea mai mică şovăire: „Pe lîngă turcii care ne împilau ţara şi ne jefuiau cu biruri grele, de la o vreme căzuseră şi grecii pe biata moşie. Ajutaţi de domnii fanarioţi"...

Părintele urmărea uimit rîndurile rostite rar şi semeţ şi la fiecare frază nouă obrajii i se înroşeau de fericire.

— Ia vină-ncoa, Lină, să auzi cum ştie băiatul nostru...

De dincolo, zgomotul maşinii de cusut, ce venea prin fereastra deschisă dintre odăi ca ropotul ploii tinere de vară, încetă brusc...

— Ba l-am auzit şi eu, mînca-l-ar mama de flăcău...

Straşnic lucru! Cu toată scena aceasta necontenit prezentă în minte, poeziile nu se frîng în bucăţi, în capul dolofan al monitorului, ca-n bietul cap al lui Ispăşoiu. Favoritul ăsta al norocului trece prin lecţiile din carte cu gîndul aiurea, ca un cal învăţat pe-un întortocheat drum de noapte!

Acum el nu vrea să piardă nici măcar jumătatea de ceas care-a mai rămas pînă la sunarea clopoţelului. Ochii devorează cu iuţeală pagini peste pagini şi mintea-i simte lămurit cum fiecare foaie întoarsă i se aşează subt frunte, aşa cum straturi-straturi stau aşezate hîrtiile vechi în dulapul cu contabilităţi al tatălui său. Din cînd în cînd, numai colţul cîte unui ochi i se ridică de pe cartea, ce spre uimirea lui Ispăşoiu îşi păstrează şi acum la examen scoarţele tari, îmbrăcate în roşu, cu etichetă mare, iscălită caligrafic; şi cînd vede pe Doinaru cu obrajii umflaţi şi aprinşi,

cu capul gol, cu fruntea bombată subt părul blond, scurt tăiat, tot un rîs, tot corpul într-un spasm de rîs, învîrtindu-se înainte ameţit de beţia jocului, ochii i se aruncă din nou cu sete hoţească asupra cărţii, ca asupra unui lucru scump, de la care adevăratul stăpîn şi-a întors nebăgător de samă privirile.

★

Jocul s-a spart.

Copiii, obosiţi, s-au lăsat roată pe iarbă, cu obrajii roşii, cu pieptul zvîcnind. Fiecare îşi reclamă voinicia din timpul vraiştei, atît de tare că nici unul n-aude pe celălalt. În cele din urmă tac cu toţii, amuzaţi de nenorocul lui Pătruţ Grigore. Căci pe bietul Pătruţ nimeni nu l-a văzut punînd jos pe Constantin F. Constantin, iar Constantin F. Constantin neagă la început sfios, apoi cu neruşinare:

— Cînd m-ai pus, *domne*, ce tot minţi pe-aci...

Lui Pătruţ îi vine să plîngă. El ştie că unicul mijloc de convingere ar fi să-l provoace din nou pe adversarul de rea-credinţă; însă dacă proba se întoarce împotriva-i de astă dată? Şi oftează amarnic de cruda nedreptate, el, care credea că azi a tras cu buretele peste toate ruşinile trecute...

★

În colţul cel mai ferit al curţii s-au aciuat acum patru figuri întunecate şi groaznice. Sînt: Budurăscu, ţiganul, şi ceilalţi trei din clasă siguri de repetenţie, atît de siguri, că-n timpul jocului Ispăşoiu îi privise cu o uşoară umbră de invidie: ei doar ştiau ce-i aşteaptă! Îl recunoşteau de căpetenie pe Budurăscu, ca unul ce urma să rămînă acum pentru a treia oară; iar ţiganul îşi lua în serios rolul de vătaf.

Şoaptele lor subversive îi aprindeau şi mai mult de dorinţa faptei. Planul era stabilit. Răfuiala avea să se petreacă în adîncul zăvoaielor, cînd băiatul vechilului va veni la scăldat. Stănoagă îl va atrage acolo, departe de orice văz omenesc, ademenindu-l

cu un cuib de pasere moţată, cum nu s-a mai văzut alta pe lume. Pe urmă rămînea pe sama lui Budurăscu şi-a celorlalţi doi...

— Tu doar atîta ai de făcut... Să-l aduci acolo... Şi chiar poţi să te faci că-i ţii apărarea, dacă ţi-i aşa frică să nu trîntească tat-său pe tat-tău, rosteşte Budurăscu. Aşa-i, băieţi?

— Da, da, aşa e, încuviinţează ceilalţi...

— Aşa e, se hotărăşte Stănoagă după încă o ezitare. Vă faceţi că mă cîrpiţi şi pe mine... Şi eu plec plîngînd, cerînd ajutor...

— Da, dar dacă te-o lua de martor? îşi dă unul cu bănatul...

— M... face o mişcare de eroică nepăsare ţiganul... Să puneţi toţi pe mine...

De după latrine apare, băgător de samă şi gata să se tragă înapoi, capul lui Ştefănescu Ştefan. Conspiratorii au prins mişcarea din zbor şi au plecat întunecatele priviri în pămînt. Budurăscu însă nu se intimidează:

— Şi cum, mă Stănoagă, zici că e moţată rău? rîde el. Hai, mă, să ne-o arăţi şi nouă...

★

La fel cu copiii, clasa e şi ea gătită de sărbătoare. Podeaua, măturată din proaspăt, păstrează încă vagi urme de gunoi dispuse geometric. Pare stropită de azi-dimineaţă, căci de pretutindeni se ridică plăcuta răcoare pe care o ai cînd intri în prăvălia cu miros de cafea pisată şi cornuri proaspete cu nuci a lui „domnu Petcu". Copiii păşesc cu cuviinţă, în vîrful picioarelor, pe-o astfel de podea, cu care nu par deloc obişnuiţi.

— Pentru că vine boierul! îşi lămuresc ei, privind cu respect ghirlănzile de frunze încingînd pe sus pereţii albi şi încercuind deasupra catedrei cele două portrete regale aduse special din cancelarie.

Pe sufletele mici, emoţia se aşterne uşor ca praful, care, ceva-ceva, tot mai pluteşte în aer; le acopere ca un învăliş ce se petrifică într-una, contractîndu-le încet şi persistent, clipă cu clipă de aşteptare. Şi deodată, ca şuietul înainte mergător furtunii, foşnetul

filelor întoarse umple odaia largă şi pătrată de nespusă înfrigurare.

Ştefănescu Ştefan şi-a luat locul de onoare pe catedră. Ar vrea ca boierul să poftească de la început chiar, ca să-l găsească în mînă cu nuiaua scrijilită de coajă, în formă de şarpe, a lui domnu.

Dar „clasa“ se ridică în picioare. Domnu a intrat singur. Le face semn să se aşeze. N-are de gînd să rămînă; stă în uşă, şi ochii îi fug necontenit, înapoi, în sală, spre intrarea principală. El vesteşte pe băieţi că va veni, ca de obicei, la ultimul examen şi boierul şi-i îndeamnă să răspundă cu curaj şi vrednicie; le aminteşte în sfîrşit că mai în fiecare an pe băiatul care răspunde mai bine la examen, boierul îl trimete pe socoteala lui la şcoli, mai departe.

Toţi ochii, chiar şi ai domnului, alunecă spre figura, care s-a roşit toată, a lui Doinaru; el pleacă în pămînt ochii mari de fată. Ştefănescu Ştefan strînge buzele. Domnu e gata să iasă, şi el e gata să reocupe catedra; barem să-l vadă boierul că de patru ani el conduce clasa, aşa cum tată-său conduce moşia. Dar domnu îl opreşte; astăzi nu mai este nevoie! Ştefănescu se întoarce vînăt spre băncile care parcă au început să se-nvîrtească în juru-i...

Domnu a ieşit. Iar vocea lui Budurăscu răsună baritonat, imitînd pe a lui domnu:

— Stai jos, băiete... nota trei...

Clasa dîrdîie şi rîde, şi Ştefănescu, galben, priveşte sfidător toate aceste danturi care clănţănesc spre dînsul de veselie şi de frica judecăţii celei mari, ce va să înceapă peste cîteva momente.

Are să dea el şi raportul acesta... lui tăticu şi tot are să-l dea... he, şi cel dintăi de pe listă va fi chiar domnu...

★

Clasa trece printr-o emoţie fără seamăn. Problema s-a încurcat de tot. Ştefănescu Ştefan face feţe-feţe; înnegreşte, învineţeşte, apoi iarăşi înnegreşte. Însuşi domnu e puţin cam nedumerit. El face repede o mică

ecuaţie algebrică pe colţul catalogului. Aritmeticeşte însă e foarte greu de ieşit la capăt. Fruntea boierului parcă s-a umflat şi-a devenit de două ori mai mare; ochii i s-au bulbucat şi mîna grăsună şi albă trece des batista pe obrazul umed...

— Să vedem, mormăie el pentru sine... prin urmare, dacă tatăl are cu treizeci de ani mai mult ca fiul... Stai, pardon!... care va să zică, tatăl are cu treizeci de ani mai mult ca fiul... peste patru ani... adică atunci cînd tatăl va fi cu treizeci şi patru de ani mai ma... pardon, că şi fiul se măreşte cu patru... a ha, bun... deci, peste patru ani... vîrsta tatălui va fi de patru ori mai mare... care va să zică...

Boierul se opri deodată; îşi văzuse vechilul rînjind satisfăcut. Ochii şireţi grăiau singuri: „Păi dacă înălţimea-sa n-o nimereşte, cum o s-o nimerească Ştefănel“...

Boierul fu nevoit atunci să zîmbească:

— Aşa-i, bun!... aşaa... e, ia să vedem, Ştefăniţă... curaj...

Se înseninase de parcă ar fi găsit misterul. Şi rîzînd camaradereşte, arătîndu-şi jumătatea de dantură ce-i mai rămăsese, el scoase un carneţel din buzunar şi începu să aştearnă, privind cu grijă la vechil:

— ...Care va să zică: $x = y + 30$... bun... foarte bine... $x + 4 = 4y + 30$... adică de ce... pardon, pardon... $= 4 + 30 + y$ ... cam aşa ar fi... ba nu... ba da... ia să vedem... deci $x =$ ...

Boierul zîmbeşte înainte şi, după fiecare ţifră adăugată pe carnet, dă din cap afirmativ, ca şi cînd nici că s-ar mai fi pomenit o socoteală mai nimerită ca aceea care-i ieşea acolo...

Dascălul surîde şiret. Algebriceşte îi ieşise. Şi simte lămurit cum ascuţişul minţii prinde ca un fin piciorus de paianjen ultima iţă a rezolvirii aritmetice. A prins-o...

— Ei, hai, Ştefănescule, ce mai aştepţi? Dă acum zor.

Copilul vechilului s-a înnegrit la faţă de parcă atingerea tablei l-ar fi carbonizat de-a-n picioare. Ochii caută lacomi spre dascăl, spre boier, înapoi în bănci, şi clipitul lor des şi umilit pare clămpănit sec de cîne

flămînd subt masă. Îi trebuie doar firul... doar prima bucată s-o apuce, apoi să vadă boierul cum știe el să facă înmulțirile și împărțirile...

Domnu se sfătuiește cu înălțimea sa. Problema e prea grea pentru mințile lor...

— E grea de tot... intervine, rîzînd reținut și lingușitor, vechilul. Uite, eu... om bătrîn ce mă aflu...

— Pe vremea mea, se mîndrește boierul fără să-l asculte, o problemă ca asta era moft. Și mîngîindu-și între degete o mustață după alta, își amintește clătinînd capul sur, cu regret... Aveam pe bietul popa Mihalache, Dumnezeu să-l ierte...

— Cum, ați urmat și înălțimea-voastră la școala asta? se repede uimit Ștefănescu...

— Da de ce să nu urmez?... face grăbit, și parcă mirat de întrebare, boierul.

Conversația ar continua tot astfel, dacă domnu nu și-ar aminti că mai are atîția de examinat. Problema este într-adevăr peste puterile lor, însă trebuie să arate neapărat că el, dascălul, știe s-o dezlege. Mai ales că se vede bine după chipul boierului, că înălțimea-sa nu i-a dat încă de capăt.

— Problema nu-i de voi!... ridică domnu piatra cea grea de pe micile inimi... Ascultați aici, să vă arăt eu cum ar veni...

Dar boierul se opune.

— Să vedem care-i mai tare în clasă, care o să biruie, propune el, ca să țină în loc pe dascăl. Căci undeva, în gîndu-i, un puișor de ambiție îl încearcă și pe dînsul — așa ca pentru sine, barem, dacă nu pentru dascăl și vechil — să nu se lase mai prejos. Premianții, numai premianții, să iasă toți, să-i vedem! continuă boierul. Bunăoară, băiatul lui Mieluță...

— Doinaru, corectează domnu.

Doinaru se ridică în picioare. Ochii mari și umezi, încețoșați încă de neînțelegere, la îndemnul boieresc se luminară deodată. Și fără să mai aștepte altă poftire, porni spre tablă, raționînd cu voce tare:

— ...dacă are cu treizeci de ani mai mult ca fiul, iar peste patru ani...

Domnu îl opri la mijlocul drumului. Îi părea rău de vechil, pe fața căruia se întinsese culoarea macabră de pe obrazul fiului său...

— Întoarce-te în bancă! spuse domnu lui Doinaru, după ce șopti ceva boierului. Treci și tu în bancă, Ștefănescule... Scoateți tăblițele! Scrîți și voi: Diaconescu și Mălureanu. Toți premianții. Aveți o jumătate de ceas. Gîndiți-vă bine; acum să vă vedem...

Doinaru apucă vitejește condeiul de piatră. Înșiră cîteva cifre și pe urmă se opri. Își lăsă capul într-o mînă. Și, cu mulțumire crescîndă, văzu cît de bine făcuse domnu că-l trecuse la loc. Totuși, condeiul zgîria ca de la sine cîte-un semn bizar, vreun început de număr, care îndată apoi era nimicit doar dintr-o lovitură de deget. Pe urmă tăblița fu părăsită de tot; căci în capul lui Doinaru se așternea, cu cît fruntea se încrețea mai mult, negrul unei tăblii enorme și boltite ca și cerul nopții sure de iarnă. Nu vedea nimic, doar nouri parcă veneau peste nouri, negri ca noaptea, îi simțea venind, încălecîndu-se unii pe alții, destrămîndu-se; dar totul se petrecea acolo în ascuns, nici o mărturie n-ar fi putut fi de valma atîtor limbi negre, decît numai o vagă bănuială. La urma urmei, ce-i păsa lui de tatăl și de fiul și de vîrsta lor și de boierul, care acum socotea de zor pe carnețelul lui! Închise ochii și-i propti în pumnii strînși, parcă înșurubați de bancă. Și-i făcea o plăcere grozavă să ghicească norii aceia de neghicit, vînzolindu-se în noaptea de iarnă. O clipă îi veni să rîdă de Ștefănescu Ștefan; cum se bulbuca la tablă, săracul... Hm, cum trebuie să fie, într-o noapte ca asta, acolo, în curtea internatului cu garduri uriașe de zid, cu paznic la poartă, cu „monitori" bătrîni și răi, care te trezesc cu clopoțelul din viul nopții... cum povestea feciorul babei Maranda, peste care căzuse acum doi ani norocul boieresc... Un tată este cu treizeci de ani mai mare ca fiul, iar peste patru ani...

Acolo, în bezna fără sfîrșit unde se încrucișau necontenit norii cei grei, se încolăci deodată o cifră de foc... apoi alta... un trei, un zero... ceva mai încolo un patru. Lui Doinaru i se păru întăi un licurici dîn-

du-se tumba în aer, lăsînd urme de ţifre... el zîmbi fermecat de priveliştea asta şi aşa, într-o doară, îi veni să facă socoteala părăsită... Va să zică, peste patru ani, tatăl acesta va avea o vîrstă de patru ori mai mare ca a fiului... Ceea ce-l amuză era că pe imensul cer nocturn de iarnă, la ori ce număr ar fi gîndit, acela apărea îndată, de parcă l-ar fi scris cu un chibrit umed pe o placă muiată în fosfor... Dar el făcea socoteala alene, numai de dragul jocurilor acestora luminoase; numai că odată, două ţifre se încîlciră, se împletiră şi se despletiră, spre a se împleti iarăşi ca doi şerpi înfuriaţi care s-ar lua la harţă... pe urmă veniră şi alte ţifre şi semne aritmetice, o harababură întreagă... Doinaru privea uimit, din ce în ce mai uimit, în cuibul de şerpi luminoşi... ridică uşor capul de pe pumnii strînşi... şi îndată ţifrele deveniră negre pe un fond de ziuă şi încremeniră astfel. Trase tăbliţa şi aşternu... Nu mai făcu nici o altă socoteală... Scrise doar un 36, apoi un 6 şi dedesupt un 40 şi un 10... Peste patru ani tatăl va avea patruzeci de ani şi vîrsta lui va fi de patru ori mai mare ca a fiului său. Iar acum are treizeci şi şase şi e cu treizeci de ani mai mare ca fiul, care n-are decît şase.

Se simţi deodată uşor şi i se păru că pluteşte cu un centimetru deasupra scaunului de scîndură; şi se apucă zdravăn de bancă, să nu se ridice şi mai mult. Se simţea atît de uşor!

Un fior de mîndrie îi coloră obrajii; şi plecă ochii în pămînt ca o fată, deşi nimeni nu se uita la el, în momentul acela. Nici chiar ai lui; maică-sa parcă găsise ceva în tavan de rămăsese cu ochii acolo, iar tată-său privea uimit în ochii lui domnu, minunîndu-se de întrebările lui meşteşugite. Un domn bătrîior, din tîrg, rîdea fericit de răspunsurile nepoţelului de la tablă, un altul parcă aţipise cu ochii căscaţi în gol; cucoanele, zîmbind, fără să privească nicăieri, îşi făceau necurmat vînt cu batista.

Doinaru surîse de pe-acum de uluiala tuturor, cînd va trînti cu creta problema pe tabla răsunătoare de lemn şi începu să împungă cu ochii provocători pe domnu şi pe înălţimea-sa, doar i-o prinde vreunul privirea să-l întrebe: „Ai terminat Doinaru?" Iar el să răspundă tare şi semeţ, privind la fiul vechilului (care se vede de departe, numai cum socoteşte de zor şi şterge şi iar socoteşte, cum s-a rătăcit de rezultat): „Da *domne*, am terminat şi *mi-a ieşit!*"

Dar boierul încă nu-şi ridicase capul din propriile lui socoteli, iar domnu se necăjea acum cu Ispăşoiu, căruia îi venise rîndul:

— Buuun, care va să zică ne-ai înşelat un an întreg, boier Ispăşoiule, care va să zică...

Lui Doinaru, o clipă, îi fu milă de Ispăşoiu; îndată apoi simpatia lui trecu însă alături de domnu, căci se simţea tare şi nepăsător ca domnu. Iar bietul Ştefănescu, plecat peste caiet, avea un chip de-ţi făcea mai multă milă decît chiar Ispăşoiu...

Atunci o privighetoare se aşeză în vişinul de lîngă fereastra deschisă. Se aşeză şi-şi încercă de două-trei ori glasul... Apoi se porni deodată într-o arie lungă, fără sfîrşit. Notele picurau lin şi rar în tăcerea desăvîrşită a clasei, căci Ispăşoiu amuţise de tot; pe urmă se legară într-un arpegiu prelung, sfîşietor de dulce. Parcă fu un chiot de bucurie, un chiot nesfîrşit pe care l-ai ţipa în desişul pădurii, aruncîndu-l, neştiut de nimeni, doar arborilor şi ecourilor, să-l ducă mai departe. Doinaru se cutremură; aşa ceva, o atît de nouă şi neasămuită plăcere, ciudat lucru, parcă a mai avut el cîndva — ciudat, foarte ciudat — demult de tot, foarte demult, poate mai demult chiar de cînd este el. Dar mintea lui de bun despicător de probleme înstrunеşte repede în loc această amintire, scăpată din baierele înţelesului: cum mai demult decît este el?... Hm... poate în vis... desigur...

...O, ba nu, de curînd, foarte de curînd, cînd a fost singur în pădure. Era departe de şcoală, de copii, de domnu acesta care-l iubea în ascuns de frica vechilului, departe de Ştefănescu Ştefan, departe de tot. Era singur, singur, singur. Şi plămînii i se umpleau de aer, de-un aer atît de curat şi de umbros, că parcă din toate tufişurile ar fi ţîşnit izvoare de vin tare şi ar fi băut cu pumnii plini. Era singur şi era un muşchi atît de fraged şi de fin printre arbori, că nici nu mai

ştia: să se trîntească pe loc, cu faţa în jos, cu braţele desfăcute; să se cocoţeze pe-un tufan spre ochiurile de cer ce adiau uşor la mîngîierea vîntului, sau să sară, să salte, să cînte...

Şi-a mai fost cîndva... O... o... Atunci şi mai şi...

Atunci cînd s-a suit cu tată-său pe acoperişul casei boiereşti... Era atît de înalt acolo, că toţi copiii din curtea şcolii păreau biete ouă de furnici, pe care iuţi şi vrednice lucrătoare le plimbau de colo pînă colo.

În preajma lui venea doar paserile în zbor, îl ocoleau puţin, de parcă i-ar fi adus salutul lor, şi pe urmă se pierdeau iarăşi în adîncimile de nepătruns. Şi-a plecat puţin capul pe spate şi cerul, atunci, pentru întăia oară i s-a părut că se năruie pe el, nămeţi, nămeţi albaştri. Dintr-o parte se auzea ciocanul de lemn întinzînd fierul şi cîntecul voios al tinichigiului. Atunci a sunat clopoţelul şcoalei. Suna atît de subţire acolo jos! O, dacă nu-l deştepta taică-său, căci parcă l-a deşteptat dintr-un somn... de atunci nu se mai cobora în lumea asta mititică...

Atît de sus, nici privighetoarea, cu tot vaierul ce picură din guşuliţa cea mică, nu se înalţă... Numai ciocîrlia...

— Ei, ce-aţi făcut cu problema? întrebă acum boierul, după ce şi-a pus carneţelul în buzunar şi-şi freacă mînile mulţumit, ca domnu Mieluţă, tinichigiul, după o afacere bună.

Ştefănescu se scoală îndoit din şale şi roşul figurii începe să-i capete iarăşi palori negre. El bîiguie un rezultat, dar domnu şi boierul dau nemulţumiţi din cap. Atunci toate privirile se întorc asupra lui Doinaru; a lui Ştefănescu mai repede şi mai aprigă decît a tuturor.

— Dar tu, Doinarule... mi se pare că de mult ai sfîrşit...

Doinaru simte din spate pe Budurăscu agitîndu-se. Îi simte rînjetul cald adiindu-i obrazul şi-l închipuie bucurîndu-se dinainte de necazul neamului de vechili. Însă mîna lui e ceva mai repede şi buretele uscat şi prăfos preface într-o mîzgăleală albicioasă şi informă ţifrele născute din foc.

Ca într-o unghie de ac văzu Doinaru capul lui dom Mieluţă şi-al coanei Smărăndiţa privind cu frică mare şi totuşi cu ochii înrouraţi de nădejde spre dînsul; ah, coana Smărăndiţa îl încurcă rău, se uita la el, aşa cum se uita la icoană, cînd se închina pentru toţi, seara...

Doar boierul mai căta la el binevoitor; dascălul parcă se încruntase puţin, iar toţi ceilalţi ochi îl înfruntau aprig, ca pe un făcător de rele, pe subt tot felul de sprîncene.

De sticlişul atîtor priviri se înceţoşă iar în juru-i; la dreapta-i şi la stînga, înainte-i şi înapoi, se întinse deodată oraşul mare şi îndepărtat unde învaţă feciorul Marandei. E acum sus, pe-un acoperiş şi mai mare decît al „curţii", şi paserile cerului vin să i se închine, iar de jos zeci şi sute şi mii de Ştefăneşti mici şi răi azvîrl cu pietre spre dînsul. Dar pietrele n-ajung atît de sus şi el rîde de neputinţa lor; însă braţe viguroase îl apucă. El se întoarce îngrozit: boierul, domnu şi tatăl său îl strîng burduf, îl iau pe sus, pe schelea ameţitoare; îl duc, nepăsători la ţipetele lui, într-o curte ca un fund de hrubă întunecoasă şi umedă, între ziduri mari şi drepte, în care stau înfipte suliţi împletite în sîrmă cu ghimpi, aşa cum povestea feciorul babei. Ştefăneştii cei mici îl înconjuraseră şi scoteau limba la dînsul, în timp ce el îşi simţea inima lui mică ticăind, cît pumnul lui de copil, acolo, între străini, zbătîndu-se ca o pasăre de-abia prinsă în colivie, departe de zăvoaiele Oltului, departe de coperişurile însorite, de unde cîntecul tinichigiului porneşte atît de puternic în aerul proaspăt al dimineţelor de vară, departe de turlele bisericilor, unde te duc ipitropi cu chimirul plin şi din înaltul cărora oamenii cei mari sînt doar biete ouă de furnici.

...Departe de orice cîntec de privighetoare... de ciocîrlii, de soare...

— E, haide, băiete, răspunde odată, ce te uiţi aşa? Ai făcut sau n-ai făcut?

Dar Doinaru Gheorghe se „uită" înainte „aşa" şi nu răspunde. Îi cercetează pe toţi rînd pe rînd, pe domnu, pe musafiri, pe părinţii care schimbau fe-

țe-fețe, pe boierul acesta prea milos, căruia nu i-a cerut nici o milă, pe Budurăscu și pe toți ceilalți din față sau din spate, așteptînd cu toții cuvîntul care-i atîrna pe buze. Îi simte pe toți parcă strîns uniți în așteptarea asta care-l înspăimîntă ca o ceată de tîlhari, așteptîndu-l la marginea pădurii. I-i frică de neștiut și de depărtare. Și-i frîng sufletul chipurile părintești lărgite, zgîite și nemișcate în grămada care pîndește...

— N-am făcut, domnule...

— Ei, și pentru ca să ne spui asta trebuie să ne ții atîta? zbiară domnu, scos din fire.

— Cum, nici n-ai încercat? intervine însă boierul mai împăciuitor. Nu ți-a dat nici un rezultat?

— Ba da... n... nu... nu mi-a dat... am făcut proba și n-a ieșit.

De undeva se aude distinct un șuier de ușurare, urmat îndată de un pufnet scurt de rîs.

— Șezi jos! poruncește domnu neîmpăcat. Altă dată să ai bunătatea și să răspunzi îndată ce ești întrebat...

— Eh, copil, lămurește boierul cu îngăduință lucrurile; se vede că avea el ceva-ceva, în gînd, dar, pesemne, nu era sigur...

Doinaru s-a așezat ferindu-și fața, căci simte cum îl podidesc lacrimile de mînie și necaz. Niciodată domnu nu i-a vorbit așa dușmănește, ca acum. Îi vine să strige în nasul tuturor: „Ba am făcut, dar nu vreau să spun!..." și durerea lui crește însutit, cînd își închipuie acolo, aproape, lîngă tablă, pe maică-sa, plecînd, îmbujorată de rușine, ochii care licăriseră cîteva clipe de nădejde și mîndrie; de bună samă, ea tot timpul s-a rugat lui Dumnezeu, căci Dumnezeu i-a trimes țifrele de foc; altfel cum au putut ele veni din noaptea cea sură?...

În murmur confuz, musafirii se îndreaptă spre ieșire, îngrămădindu-se în jurul boierului, care le arată cheia problemei.

— Prea grea, prea grea pentru mințile lor! sînt cu toții de acord.

Iar privirea lui Doinaru îi petrece cu lumina ei șireată, căci ciuda i-a trecut. De-acuma cîmpii și zăvoaiele și toamnele și iernile și primăverile sînt ale lui. Și întreaga moșie boierească e mai mult a lui decît a boierului acestuia, care nu vine pe-aici decît în preajma secerișului!

Clasa s-a ridicat acum pentru rugăciune; iar afară, privighetoarea, care se oprise din cîntec, dădu un țipăt speriat și fugi. În fîlfîitul grăbit, Doinaru ghici parcă un rîs ce se îndepărtează... rîsul fonf al mătușei din poveste, care se ospătează cu copii...

Degeaba: tot cerul și toată zarea asta erau acum ale lui!

ÎNTRE PORŢELANURI

Rămîneau mult timp, după masă, în sufrageria mică şi întunecoasă, în care becul ardea şi-n timpul zilei. Uitai dacă afară e noapte sau lumină. Oricînd, afară, trebuia să fie noapte.

Păreţii pînă mai sus de jumătate erau îmbrăcaţi în stinghii înguste de nuc lustruit, pe care se sprijinea policioara lungă ca o cingătoare, cu glastre de flori străine şi ciudate. Cum puteau trăi florile acelea în odaia în care, singur soare, lumina doar globul mat al lămpii cu lumina puhavă şi rece? Sau izbutiseră ele oare să înlocuiască soarele cu lumina moartă a globului mat? Erau nişte plante tîrîtoare şi ofilite, ce-şi trăgeau jalnic tijele din cutiile şi glastrele lor, pentru ca florile să privească cu ştearsa lor culoare de ochi bolnav, Doamne! felurile bălţate ce se perindau la masă, sau oamenii care veneau de afară, din soarele mare, aducînd în ochi şi pe haine ceva din bucuria lui fără sfîrşit!

Artemie le închipuia ca într-o sală de spital, de unde, în cele din urmă, ieşeau să nu se mai întoarcă... Şi-n locul lor veneau în cutiile cubice, ca pe nişte tărgi, condamnatele cele nouă, neştiutoare şi rîzătoare. Gîndul lui de moşier, zburdînd în voie subt un uriaş cer liber, se răzvrătea contra acestei schingiuiri lente şi crude; florile cu culori sarbede îl înţelegeau şi priveau la el cu trista lor simpatie.

Avea de odaia asta ascunsă o frică instinctivă, ca de orice sală de spital. Masa mare, patrată, care se putea lungi într-o parte sau într-alta; divanul uriaş, coperit cu chilim oltenesc; bufetele de modă veche, greoaie, din acelaşi nuc lustruit şi somptuos; scaunele cu şezătoare de piele neagră, basoreliefată; porţelanurile strigător de albe; tacîmurile; paharele de cristal existente pentru ochi doar prin conturul lor; totul îi făcea impresia de ceva greu, lucios şi totuşi putred, bolnav, tînjitor. Totul îi părea acoperit de pojghiţa luminei acesteia artificiale de glob mat, aşa cum îi părea coperit de praf şi duhoare de benzină tot oraşul ăsta, aşa după cum erau ascunşi subt un strat de fard toţi obrajii fetelor dintr-însul; aşa după cum se stingeau, subt masca lor de-un palid alb de muribund, minunaţii obraji de odinioară — din cîmpurile depărtate — ai Elenei acesteia, cu care stătea acum ceasuri întregi după masă, în sufrageria tivită cu lemn de nuc lucios, în lumina ceţoasă şi moleşitoare. De ce albeaţa asta de porţelan, de ce această pietrificare albă şi sinistră a minunatului corp, care vibra odată la cea mai nesimţită vibrare din juru-i, ca firele lungi din nesfîrşita zare de ierburi, de unde venise să se oprească aici, în cetatea de asfalt!

Se hotăra adesea, în drum spre Bucureşti, să nu mai tragă la dînşii, cu toată supărarea ce i-ar fi pricinuit-o lui Mina. Se hotăra chiar să-i spună sincer, răspicat: e ceva ameţitor în sufrageria aceea şi-n toată casa cu perdelele veşnic lăsate şi cu veşnica lumină electrică. E ceva de noapte fără zi, un fund de mină sau mai bine o peşteră cu stalactite — candelabre — şi cu stalagmite de porţelanuri şi gheridoane. Dar se gîndea că Mina are să rîdă prea puternic, cu toată înfăţişarea lui robustă şi temută în veşnic neastîmpăr. Are să rîdă prea batjocoritor de comparaţii aşa de stupide. Avea să-l tragă de mînă, după sine, la hotel, să-i încarce calabalîcul în trăsură, să-l arunce şi pe el deasupra, ducîndu-l astfel prizonier, ca un părinte care nu ştie multe pe-un copil fugar.

Cobora hotărît din vagon şi călca şi mai hotărît prin şiroaiele de lume ce se scurgeau printre trenuri, spre ie-

șire, în penumbra marilor coperișuri de geam afumat de deasupra peronului.

Dar afară, în fața șoferului, șoptea automat adresa lui Mina, și automobilul, peste puțin, îl lăsa cu inima ticăind dinaintea ușii cu geamuri verzi, albastre și portocalii, străbătute de jos în sus și de sus în jos de săgeți negre de fier, ca poarta unei cetăți misterioase.

După masă Mina pleca totdeauna grăbit, clocotitor, împins de șuvoiul violent al sîngelui său neastîmpărat. Se arunca în marea agitată a orașului cu plăcerea înotătorului, care singur caută vultorile. Se amesteca în gîlcevele cetății cu patimă și făcea politică din necesitate fizică, fără ca vreo cange a pescuitorilor de partizani să fi izbutit să-l fixeze. Lui Artemie nu-i rămînea nimic de făcut în București; îl descosea pînă afla toate cîte îl adusese încoace, îi lua apoi din mînă toate hîrtiile și pornea singur prin ministere, bănci și instituții, ca să-și servească amicul, lăsînd pretutindeni în urechile celor din urmă-i ecoul vocii lui sonore și nepotolite și în suflet îngăduitoare prietenie.

Iar Artemie încremenea pe jilțul de piele neagră, cu ochii pierduți în atmosfera minerală. Elena se ridica înaltă de pe scaunul ei și se tolănea, minune de sculptură, pe divanul lat, cu scoarțe românești; atunci carnea de pe dînsa se cutremura și lui Artemie îi era teamă ca păpușa de porțelan să nu se spargă. Și gîndul îi scăpa departe, peste cîmpuri, la Elenuța lui cea mică, făptură umană și firească, cu vorbă sănătoasă, cu rîset sprinten, cu vagi crețuri pe fruntea ușor pălită de soare, cu roșul vieții în obraji. Și atît era de ajuns ca un fior de mulțumire să-l strătaie și un zîmbet de siguranță să-i arunce departe teama aceea nelămurită, pe care femeia din față i-o picura în suflet și-l ținea înlănțuit de speteaza scaunului. Respira atunci din adînc și-și mișca mînile. Se ridica în picioare și făcea cîțiva pași în jurul divanului. Și în adînc îi murea un chiot de bucurie că e liber, liber, liber. Iar femeia întinsă pe-o parte, pe divan, cu mînile — goale pînă-n rădăcini — subt cap, cu șoldul de deasupra izbucnind de exagerată voluptate, cu piciorul dedesupt ieșind

pînă peste genunchi de supt capotul plesnind de întinsoare, îl urmărea cu ochii adînc uimiți de brusca îndrăzneală, compătimindu-l cu un zîmbet șters și totuși atît de sever pentru acest biet simulacru de libertate.

Și Artemie revenea la jilțul de piele, cu capul plecat, cu privirea umilită.

. . . .

Vorbeau lucruri cu totul străine de ei; se fereau să vorbească de ei. Artemie îi spunea numai de Elenuța și iarăși de Elenuța. Iar Elena asculta de obicei, asculta cu ochii aceia mari pironiți pe dînsul. Lui Artemie i se părea[u] atît de mari și atît de grei, că nu putea înțălege cum se întorc într-o parte sau într-alta, la răstimpuri rare, fără ca să cadă din orbitele exagerat încercănate. Din cînd în cînd i se părea că lucesc de-o flacără umedă, ca și cînd cineva ar fi aprins o lumînare în făptura de porțelan. Îi vorbea mult de Elenuța și avea impresia că zdrobește astfel moleculă cu moleculă înfățișarea aceea mîndră și severă, tolănită dinainte-i într-o risipă de linii atît de perfecte. Și îndată simțea cum, moleculă cu moleculă, ceea ce credea că a zdrobit se refăcea într-o potrivire și mai desăvîrșită de contururi, umbre și lumini.

Cînd revenea Mina din oraș, cu toate treburile aranjate, să-i ia la plimbare și cînd da iarăși de mirosul rece, de praf și de benzină, de pe străzile asfaltate, Artemie se simțea grozav de caraghios. Îi era rușine de ea! Ce înseamnă această supunere oarbă și această privire de cîine umilit, ce-i arătase tot timpul după-amiezii; și ce însemna acea înverșunare cu care-i vorbea de Elenuța, ca și cînd s-ar fi ferit, în dosul ei, a micei Elenuța, de un pericol imens și nevăzut ce-l amenința? Exista într-adevăr acel pericol și-și da ea, Elena, seamă că el există! Vroia într-adevăr să se joace cu pericolul acela și o curiozitate nebună o împingea să vadă pînă unde se întinde marginea jocului? Sau era numai o închipuire a lui, o greșită vedere, și ea a observat această închipuire și rîde de prostia lui cu hohotele luminilor nesfîrșite ce izvorăsc într-una din ochii și din zîmbetul ei?

Se gîndea la toate acestea, iar Mina rîdea cu multă bucurie. El a terminat toate treburile lui Artemie, dar actele nu i le dă în mînă decît peste trei, patru zile, ca să nu plece. Şi rîde cu atîta poftă, cînd îşi aminteşte unde a ascuns actele, că şi ceilalţi doi nu se pot stăpîni să nu se molipsească de rîsul lui.

Iar Artemie îşi pare tot mai caraghios la rîsul acesta, care parcă-l luminează ca o faclă necruţătoare în întunericul unde se ascunde. Cu siguranţă că Elena n-a putut ceti nimic în gîndul lui şi la urma urmei ce să cetească. Doamne! ce să cetească?

Globul electric îşi vărsa lumina parcă într-un şuiet fin.

Faţa de masă întinsă şi curăţită de vase scînteia subt lumină ca un cîmp de zăpadă. Cu coada ochiului, Artemie o vedea întinzîndu-se pînă la nemărginit, auzea clinchet de clopoţei şi se vedea încotoşmănat în blănuri, în fundul săniei, lunecînd spre conacul părinţilor Elenuţei. Era un frig atît de pătrunzător atunci, că totul se închircise pe cîmpie. Copacii zgribuliţi se cocoşaseră de tot ca nişte bătrînei ce nu mai dau cu degetele îngheţate de fundul buzunarelor; iar alţii cu crăcile lor încurcate păreau că-şi vîră braţele în mîneci, cătînd c-o mînă căldura celeilalte. Sania, ca solniţa aceasta de mică, luneca pe luciul polar, căci Artemie, deşi într-însa, o vedea de departe, printr-un ochi mare, negru, tăcut, printr-unul din ochii care-l privesc acum lung şi atît de coprinzător, că parcă-l înghit în cuprinsul lor. Ochii care vorbesc, aud, cîntăresc. Aşa cîntăreau şi atunci între bietul lui cuvînt molatec şi căutat şi între verva îndrăcită, cu repeziri şi volburi de cataractă, a lui Mina.

Sunt cîţiva ani de-atunci. Lui Artemie i-a fost de-ajuns că ea a zîmbit lui Mina o dată mai mult decît lui, ca să vestească numaidecît, cu glas zvîcnit, că a doua zi va străbate tot cîmpul de zăpadă spre miaza cealaltă, pînă la conacul Elenuţei. Elena zîmbea neîncrezătoare, vrînd parcă să-l îmbuneze cu minunata apă întunecată ce-i izvora din ochii ei. Dar el a plecat hotărît...

Şi plecare asta, ani întregi a binecuvîntat-o în urmă.

Găsise lîngă Elenuţa o fericire aşa de tihnită, atît de potolitoare, că trecutul se aşeză în inima lui, chiar de la început, ca pojghiţa drojdiei subt limpezimea de sticlă a vinului bătrîn. Iar fardul din ce în ce mai gros al Elenei, rochiile ei din ce în ce mai excentrice, decolteurile din ce în ce mai îndrăzneţe, nepăsarea-i din ce în ce mai afectată, cu care lăsa să-i scape văzute aţîţătoare dedesupturi, îl îndemnau să chiuie de cumplită bucurie şi-l făceau să strige de crudă durere.

În măsura în care-i îmbăta minţile norocul văzut cu ochii, în măsura aceea îşi plîngea prietenul în gînd şi cu greu se stăpînea să-l îndemne a fi mai cu luare-aminte. Dar putea să arunce cu pulberea tulburării în inima aceasta atît de dreaptă şi atît de voioasă?

La orice nouă venire în Bucureşti, găsea pe Elena tot mai gînditoare, mai absentă, mai străină. Rămînea cu dînşii ceasuri întregi fără să scoată un cuvînt, iar gîndul îi rătăcea. Lui Mina puţin îi păsa de gîndul acela, dar Artemie îl vedea plutind mişel peste capetele lor, trecînd prin ziduri, şerpuind scormonitor întunecate ascunzişuri.

Iar într-o seară chiar o surprinse, la un colţ îndepărtat de stradă, despărţindu-se de cineva, care apoi dispăru repede în negurile ce-l înfăşurară prieteneşte, ca pe tot ce poate fi rău. Elena nu văzu pe Artemie, în graba cu care se aruncă în trăsură; dar el fu sigur că Mina e pierdut. Indignarea îl cotropi de data asta cu atîta tărie, că nu mai găsi în drum nici un zăgaz... Porni să ceară socoteală Elenei.

....

O găsi în aceeaşi sufragerie, tolănită pe aceeaşi sofa, cu mîinile supt cap, cu ochii departe, aşteptîndu-i cu masa pusă. Nu făcu nici o mişcare la venirea lui; păru că nici nu-l simte. Şi asta îl îndîrji şi mai grozav. Se vedea desigur încă în braţele din care abia scăpase. Şi închipuirea lui privi în închipuirea ei, pentru a vedea mai bine pînă unde poate să meargă nemernicia acestei femei. Şi rămase îngrozit. Căzu pe scaun şi rămase îngrozit. Văzu piciorul acela care ieşea de la jumătatea

pulpei de subt rochie, gol tot; văzu tot corpul acela, acum învorvorit, strălucind de golicinea sînilor, a șoldurilor, a coapselor; aruncînd subt puterea luminii electrice, undeva, într-o încăpere străină, necunoscută, puterea albeței de piscuri înzăpezite subt revărsarea soarelui. Și se cutremură tot de atîta risipă de alb. Fugi repede afară și rătăcind zănatec prin camere, împiedecîndu-se de covoare, de blăni așternute, care rînjeau cu dinți de fiară, de perinuțe cu harapi negri, îmbelciugați, ceru iertare lui Mina pentru nelegiuirea gîndului său. Și înainte de a se întoarce Mina din oraș, fugi la gară.

Cine-l ține pe scaunul acesta? Ea niciodată nu i-a spus să șadă sau să rămînă! Totdeauna el a rămas de la sine și a ținut-o de vorbă. Și conversația a durat ore, s-a lungit uneori pînă spre seară, el vorbind într-una; ea ascultînd necontenit cu cei doi ochi neobișnuit de mari, în care scînteiază două diamante negre.

Tăcerea ei rîde șuierător și biciuitor. Artemie se oprește speriat de vorba-i fără sfîrșit și se scoală. Ea nu-l ține, nu-l oprește, nu-i spune nici un cuvînt. Numai flăcările negre îl urmăresc cu lumina lor drăcească. El se apropie de ușă și vrea să găsească cuvîntul de despărțire. Dar nu-l găsește și flăcările iadului îl aduc la loc. Da, a observat el bine: cînd a pus mîna pe mînerul ușii, ele au crescut parcă o secundă, însă și-au revenit îndată. Și el se trezește iarăși pe scaun și ghicește din nou rîsul formidabil, care se zbate în corpul acela mare, imobil.

S-a isprăvit! Nu mai trebuie să rămînă nici o îndoială! Și el începe o poveste veche, cu soția unui prieten bun, care l-a strîns cîndva de mînă pe subt masă — și l-a mai strîns o dată și încă o dată. Și pe urmă l-a chemat la dînsa, cînd prietenul cel bun era dus departe. Dar el a știut să reziste și a rezistat pînă la urmă, cu toată înverșunarea de amor propriu rănit a necredincioasei.

Aici flăcările negre cresc ca adiate de-un spirit straniu. Artemie rîde în sufletul lui: a dat în sfîrșit lovitura care trebuie: ea cunoaște acum că limbuția aceasta și încremenirea pe scaunul sufrageriei nu sunt decît un mod de a pierde vremea în orașul pe care-l disprețuiește și din care Mina nu vrea să-i dea drumul decît peste cîteva zile.

Și Artemie începe o banală prelegere asupra prieteniei. Cu siguranță, cel mai puternic sentiment. Mai puternic decît amorul chiar, asta ținînd seamă numai de mărimea sferei fiecăruia; cea dintîi cuprinzînd pe cel de al doilea...

Ea-l privește necontenit și-n figura ei parcă s-a schimbat ceva. Buzele parcă i s-au boțit puțin a zîmbet, dar zîmbetul nu vine niciodată. Piciorul dedesupt parcă i-a tresărit de oboseala statului într-o rînă și parcă i-a ieșit și mai mult la iveală de supt tivul capotului de culoarea tabacului.

El și-a pierdut firul vorbei și nu știe de unde să-l ia. Dă încurcat într-o parte și într-alta, apoi o ia razna de unde se nemerește. Și oda închinată prieteniei devine ditiramb.

Iar zîmbetul ei crește.

L-a întrerupt. I-a spus ceva. El n-a auzit nici un cuvînt lămurit în înflăcărarea discursului. Dar vorbele ei i-au căzut, cu zgomotul unor lăzi rostogolite, în urechi. Și ea a repetat în vîrful buzelor boțite tot așa de încet, ca și la început:

— Spui că n-ai sacrifica un prieten bun unei femei...

— Nu, răspunse solemn Artemie, întrerupînd-o.

— ... frumoase, întregi ea.

— Oricît de frumoasă.

Ea-l privi pe subt sprîncenele prea crud îmbinate de creion și roșul artificial din umerii obrajilor se întinse peste tot porțelanul figurii. Apoi izbucni deodată în rîs; pe urmă tăcu brusc și gura îi încremeni într-un rictus curios. Însă ochii continuau să rîdă și lumina lor creștea.

Artemie, jignit de această neîncredere, complectă și el în gînd, gîndind la Elenuța cu obrajii fragezi și cu decolteul ușor umbrit de tușul soarelui:

„În orice caz, nu pentru o pictură".

Și o privi răutăcios, mulțumind în sine că a izbutit în sfîrșit să-și bată joc de dînsa, fără ca ea să știe, ceea ce, după socotelile lui, dovedea un și mai strașnic dispreț.

Urmă tăcere lungă.

Ochii ei încetaseră să rîdă. Incandescența eternă a globului păru că pîlpîie de cîteva ori, făcînd să adie prin odaie aripi suprafirești. Florile zăceau acum cu tijele întinse, istovite. Bufetele posomorîte își arătau prin cristaluri măruntaiele strălucitoare de veselă și argintărie. O muscă, rătăcită cine știe cum, se îndărătnicea împotriva geamului de la ușă, dornică de libertate și de lumina camerei vecine.

Artemie și-o închipui neînțelegătoare în fața transparenței sticlei, care pentru ea era una cu aerul libertății. Și totuși sticla înșelătoare și solidă o arunca înapoi în camera otrăvită.

Artemie simțea dincolo de pereții aceștia văzduhul uriaș: auzea surd, adus de vinele zidurilor, șuvoiul zgomotelor de afară. Acolo era lumea, mișcarea, femei, huiet, veselie și lumină de soare. Și toate ușile erau deschise pînă acolo. Și totuși el nu se mișca din locul acesta, din celula de sticlă invizibilă în care îl fixa... el singur n-ar fi știut să spună ce anume...

Musca tăcu, izbucni iarăși, apoi tăcu definitiv învinsă; groaza lui crescu atunci peste margini. Ditirambul prieteniei apăru iar pe buzele lui, monoton ca zbîrnîitul muștii; pasul i se desfăcu de-a-ndărătelea spre ușă.

Ea-i spuse numai un singur cuvînt: „Vino!" Nici poruncitor, nici rugător, nici slab, nici puternic. Îi spuse atît de firesc acest cuvînt, că el pierdu orice șir. Și cum rămăsese îngrozit, cu ochii căscați, cu gura căscată, cu mîinile întinse ca spre apărare, ea repetă:

— Vino!

Luni întregi n-a mai dat Artemie prin București. Iar cînd a trebuit să se ducă, hotărîrea lui de a nu mai trage la Mina nu mai cunoștea margini. S-a oprit într-adevăr la un hotel și s-a ferit pe străzi să întîlnească pe prietenul cel mai bun. Ha, prietenul cel mai bun! Lui Artemie i-e rușine de ușurința cu care alătura aceste cuvinte. Însă, spre seară, fără să vrea, s-a oprit în fața ușii cu geamuri colorate și cu săgeți de fier. A sunat. Ea l-a primit tot în sufragerie, tolănită, cu brațele goale, smulse din capot pînă la rădăcini, cruce supt cap. Nici nu s-a mirat de ce nu și-a adus bagajul, nici nu l-a întrebat de ce n-a mai dat de atîta vreme pe la ei. Nici n-a rămas surprinsă de venire, nici n-a zîmbit. O cută nu i s-a mișcat pe obraz.

Încurajat de această liniște, Artemie s-a înseninat. Va să zică, totul s-a uitat, ca și cînd n-ar fi fost nimic. Și el începu să rîdă și ceru lămuriri despre Mina. Și vorbi numai de dragostea lui pentru Mina și de dorul ce-l avea de dînsul.

Ea îl privea la fel ca înainte. Părea că nu-l mai ascultă nici cu ochii. Părea că ascultă pe altcineva care-i vorbea în interior. Și numai după ce acel altcineva sfîrși de spus, ea clipi de plăcere, ca și cînd ar fi aprobat pe vorbitorul ascuns; apoi, ca și în trecut, îl întrerupse brusc numai cu atît:

— Lasă astea, vino.

Îi spuse astfel cu acea liniște poruncitoare căreia era cu neputință să te împotrivești.

Se auziră într-un tîrziu uși bubuitoare, pași precipitați și un Mina furibund, cu ochii sălbătăciți, cu părul încîlcit, cu vorbe de mînie groaznică, năvăli înăuntrul sufrageriei fără un pic de sînge în obraz, șovăind și căzînd amețit pe cel dintîi scaun de care se împiedecă.

— Mina! strigă Artemie, care sărise de mult departe de divan și privea cu îngrijorare pe cel intrat în chip așa de neobișnuit.

Dar Mina îl privi cu ochi tulburi, aiuriți; i se părea parcă nespus de ciudat că întîlnește o astfel de apariție, în acest loc și la această vreme.

— Mina, mai bîigui slab Artemie. Dar Mina întoarse capul neînțelegător, apoi privi spre Elena; păru că se deșteaptă din îndobitocire, se năpusti asupra ei, o smulse cu o mînă, oricît era de mare, și o tîrî după

sine în odaia alăturată. Și multă vreme pereții vibrară de blesteme, de urlete, de gemete.

Cînd ușile trîntite din nou cu furie, una după alta, vestiră că furtuna se îndepărtase, ducînd acum pe uliți mînia ei tunătoare, Artemie intră alături. Elena era desigur întinsă tot pe o sofa și zîmbetul ei era mai luminos ca niciodată. Aproape rîdea, iar ochii luaseră o strălucire parcă de nebunie.

— Vino, îi șopti ea, cînd păru că-l vede, peste puțin. El ezită, dar ea repetă:

— Vino.

Și înlănțuindu-l în moliciunea brațelor, ea rîse acum de-a binelea. Iar Artemie, tot mai neînțelegător, stătea amețit de moliciunea caldă a statuiei, pe care te așteptai s-o simți rece și colțuroasă ca piatra.

— Era așa de galben și așa de desfigurat! șopti el cu înfiorare. Eu am crezut că te zdrobește.

Ea surîse de plăcere nesfîrșită la auzul ultimului cuvînt. Și răspunse, după un timp, pe gînduri:

— Nu mă zdrobește...

Artemie se cutremură. Ea îl simți și se uită lung și luminos la dînsul.

Apoi rîse:

— O, ar dori atît de mult...

Apoi scoborînd tonul, ca și cînd ar fi avut de făcut o mare destăinuire:

— Dar... trece de puterile lui. L-am văzut de multe ori gălbenindu-se și mai groaznic, luînd înfățișarea crimei... A ridicat chiar cuțitul și mi-a înfipt degetele în gît... Dar n-a izbutit... Nu izbutește... O, și era groaznic, cînd cădea el, zdrobit de neizbîndă... Mi-era așa de milă de dînsul. Dar acum nici nu mai încearcă... desigur i se pare lui însuși caraghios... I-e rușine. Numai se zbate, țipă și plînge... O, e așa de drăguț...

Și ochii ei se închiseră cu deliciu, înfășurîndu-i imaginea în pleoape.

Artemie asculta îngrozit. Nu mai spunea nimic, nu mai mișca; rămăsese cu suflarea reținută. Stătea cuminte și înfricoșat lîngă dînsa, ca un copil ce ascultă un basm teribil al doicei.

Iar în odaia asta mai spațioasă și luminată doar de un bec slab, obiectele, dilatate de imprecisul semiobscurului, aveau înfățișări amenințătoare și păreau că iau viață. Un polog din partea opusă părea că-și ridică și-și înaintează tavanul ca pe-o falcă, iar perdelele atîrnate de dînsul adiau în închipuita mișcare. Claviatura unui pian rîdea de albeață pe întunericul abanosului, rîsul nemișcat al morților.

Ea-i povestea înainte, cu învolburări de veselie, cu înduioșeri și cu dezmierdări nenumărate în glas, cu dragoste nemărginită pentru Mina, deznădejdile lui. Cum a ghicit la început înșelarea și sta încă la îndoială, cum se străduia să descopere adevărul întreg și apoi prima lui mînie grozavă și neputincioasă, pe urmă mîniile celelalte, mai obosite și mai îndobitocitoare, și mai pe urmă de tot cum singur se ferea de orice nou prilej de descoperire, cum se amăgea singur adesea, găsind natural ceea ce l-a scandalizat înainte și cum dintr-o dată, după iertări și încuviințări, cădea în genunchi, rugînd-o să înceteze pentru totdeauna. Acest „pentru totdeauna" era cuvîntul suprem, idealul insezisabil, mirajul cătră care se întindeau mînile cu extaz de fanatic.

Dar ea nu putea admite abdicarea lui. Ar fi vrut să-l vadă înainte temut și răzbunător... Și nu știa ce să mai născocească, pentru a ațîța și a întreține flacăra acum muribundă a mîniei lui.

Ea vru să mai adauge' tîrîtă de pofta subită de a se mîndri față de un prieten al trecutului cu puterea ei. Însă se opri brusc, vădit contrariată de limbuția asta pe care nu și-o cunoștea.

Cu sufletul în gît, Artemie începu să înțeleagă ceva spăimîntător. O ușă bubui departe, afară... ușa de la intrare. El tresări cu urechea țintă în tăcerea amăgitoare și începu să se ridice. O a doua ușă mai apropiată păru numai că scîrțîie, împinsă încet. Se repezi în sus... dar mîna ei îl ajunse și-l trase cu putere înapoi. Ochii, zbătîndu-se în cap ca două paseri speriate de moarte, întîlniră pe ai ei, limpezi, rîzători și totuși parcă rugători.

Rămîi... n-are să te bănuiască pe tine ... nu te poate bănui... Cerșea parcă. El se smulse cu toată

puterea și ajunse din cîteva sărituri la ușa pe care se încurca s-o deschidă cît mai repede și cît mai fără zgomot. Și-n răstimpul acesta scurt, avu vreme s-o vadă în urmă-i, ridicîndu-se de pe divan, înceată, albă și mare, fixîndu-l cu puterea neagră, fascinantă, a celor doi ochi bulbucați exagerat de jignire și voință.

Fugi ca un zănatec de-a lungul odăilor și coridoarelor lăturalnice, ascultînd îngrozit, în urmă, pasul ușor de fantomă, dibuind cu ochii spăimîntați înaintea-i cufundată în întuneric, bănuind la orice nou colț, la orice nouă ușă, apariția subită a lui Mina.

Cînd răzbi afară, supt puntea de aur a Căii lactee, ce se sprijinea de pe-un coperiș pe altul, căzu parcă în fluviul vieței. Căci, deschizînd larg pieptul, porni cu pași largi, respirînd adînc aerul demiasmat al străzei nocturne.

Mina îl găsi în ziua următoare făcîndu-și bagajele la hotel. Deschise ușa dintr-o lovitură de pumn și înaintă cu pași mari, apăsați, spre dînsul. Artemie aștepta liniștit, cu ochii plecați, resemnat. Ce va fi să se întîmple, să se întîmple! Mîna puternică a lui Mina îi apucă brațul, îl zgudui voinicește și-l trase spre sine, zmulgîndu-l din mijlocul pachetelor și a geamantanelor cu guri căscate. Îl repezi cu forța lui vestită în pieptu-i de fier și-l strînse acolo cu brațele lui voinice și prietenești. Îl sărută pe frunte și pe urmă, îndepărtîndu-l brusc, ținîndu-l doar de-o mînă, îl mustră cu vocea înecată:

— M-ai trădat!

Artemie se cutremură, așteptînd fulgerătoarea urmare. De ce ar mai fi negat? Îi venea să plîngă și să cadă în genunchi. Nu de frică. Vroia să-și ceară întîi iertare și pe urmă să plece capul supt urgia oricărei pedepse. Atît de blînd și atît de amar fusese tonul stînsei dojane.

— Lasă că n-ai venit de atîta timp... Dar cum ai putut să mă ocolești, cum?

Abia acum Artemie ridică ochii lui mari spre dînsul. Încă neîncrezători, dar în putere să-i înfrunte privirea. Și atunci văzu bine ceea ce numai îndrăznea să nădăj-

duiască. Vra să zică, n-a apucat să-i destăinuiască nimic. A fost poate o halucinație momentană ori un acces subit de isterie și atît. Sau o izbucnire socotită, un joc rafinat și primejdios. Doamne, cum putea să-i destănuiască astfel de lucruri..., și Artemie surîse de naivitatea lui. Dar acum pofta de a plînge la pieptul lui Mina crescu și mai năvalnic. Însă Mina nu înțălegea răgazul pentru duioșii.

— Haide numaidecît acasă, glăsui el poruncitor... Haide, închide repede și haide...

Și aci Artemie ciuli iarăși o ureche. Dar Mina continuă:

— Haide... Doamne, ce stupid am fost... Ce-ai putut tu să crezi... Spune ce-ai crezut?

Și fără a aștepta răspunsul:

— N-a fost nimic... o simplă neînțelegere, pentru un lucru cu totul banal în fond... și chiar în aparență... Dar nu știi tu cum sînt eu... pornit... Și pentru atîta lucru, Doamne... uite, așa am ajuns să mă mînii... dacă nici pe tine nu te-am observat... eram orbit. Doamne, și pentru ce? Uite, nimica toată... Doamne, Doamne...

Aci Mina se închină. Artemie asculta îndurerat cum cuvintele i se îndoiau supt greutatea minciunii. Cine știe, poate s-au împăcat în sfîrșit! Poate acel mult așteptat „pentru totdeauna“ a fost în cele din urmă pronunțat de buzele ei.

Mergeau acum pe înțesatele străzi bucureștene, făcîndu-și cu greu loc prin mulțime, coborînd de pe trotuar în fața mișcătoarelor ziduri de trecători, răzlețindu-se și întîlnindu-se iarăși. Mina sfredelea păreții de lume, vîrîndu-și umărul cu ușurință în compactul grupelor și umărul lui tăia tot ce întîlnea în cale. Capete nemulțumite se întorceau după dînsul, dar cineva pronunța un nume și atunci capetele zîmbeau: „A, ăsta e!“ Iar Artemie, debarcat, ținea lungul șanțului, alerga uneori să-l prindă în vreun luminiș, unde Mina, oprit o clipă, îl aștepta nerăbdător să și-l alăture. Și Mina vorbea într-una, uneori peste capete, alteori singur, cînd Artemie, smuls de șuvoi, înota prin mijlocul străzii. Lumea privea uimită la chipul acesta frumos și elegant,

care înainta aşa de bărbăteşte şi vorbea singur. Dar numaidecît venea o şoaptă cine ştie de unde, fărămîndu-se în zeci de zîmbete pe buzele tuturor: „A, el..."

— Doamne, dar într-adevăr, asta nu mi s-a mai întîmplat niciodată... închipuieşte-ţi, să nu te recunosc pe tine... închipuieşte-ţi cît eram de orbit. Şi de ce crezi, dragul meu, de ce, de ce... uite, cînd ţi-aş spune... dar e aşa de neînsemnat...

Pînă acasă el nu găsi acel lucru aşa de neînsemnat care-l orbise atîta.

Elena îi primi zîmbitoare, întinzîndu-le mîna molatec, de pe canapeaua ei. Lui Artemie îi surîse doar în treacăt şi păru că nu-i arată prea multă luare-aminte. Dar pe Mina îl copleşea cu întrebările, îi răspundea cu voioşia rîsului, îi urmărea toate mişcările cu ochii împăienjeniţi de cea mai duioasă dragoste.

Primirea aceasta îi ferici pe amîndoi. Artemie înţelese că trecutul a fost uitat „pentru totdeauna", că ea a lăsat să-i scape în sfîrşit cuvîntul mîntuitor. Şi el însuşi se simţi în stare să ridice ochii spre prietenul cel mai bun. Iar Mina aproape aiura de fericire. El aducea necontenit vorba de pricina care-l făcuse să se poarte aşa de ciudat în ajun; acum izbutise să găsească „o pricină", dar mai tîrziu, aflînd alta mai potrivită, o spuse şi pe aceea.

— Înţălegi, *mon cher*, un complex de împrejurări. Un complex...

El rămînea puţin melancolic la amintirea acelui complex, dar îndată se scutura ca de o preocupare fără noimă, privea rînd pe rînd la nevastă-sa şi la cel mai bun prieten şi privirile se înflăcărau îndată de fericire intensă.

Seninul lor se pogora şi-n sufletul lui Artemie, unde se întrona de asemeni. Căci acum lumina electrică nu mai avea aspectul acela. Iar bufetele deschise străluceau de porţelănăria veselă, care împroşca opulenţa cu un smoc neastîmpărat de raze, ce creşteau şi descreşteau, se lungeau şi se trăgeau în sine pentru a saluta cu lumină căminul refăcut.

Dumnezeu se coborî printre ei şi se aşeză la masa aceasta.

Dar îndată, ca o pasăre cobitoare şi nocturnă, mîna Elenei se abătu pe genunchiul lui Artemie. Dumnezeu fugi. Mai rămăsese reflectat doar în ochiul lui Mina. Artemie îl văzu încă acolo, în ochii aceia muiaţi de fericirea bunătăţii şi a iertării şi alungă pasărea iadului. Dar aceasta, supt forma unui picior cald şi nervos i se aşeză din nou, de astă dată pe picior. El cătă îngrozit spre diavolul de-alături, care uzurpase neruşinat locul lui Dumnezeu. Dar privirea Elenei era scăldată într-o iubire fără seamăn şi se revărsa asupra lui Mina toată, izvor potopitor şi nesecat.

Mina se sculă să aducă — spuse el — o surpriză mare. Şi cu el se duse orice urmă a lui Dumnezeu.

— Cum mai poţi îndrăzni...

— Niciodată nu mi-ai spus aşa, complicele meu scump, cel mai scump, rîse ea cu veselie. Haide, spune înainte, să audă şi el... cît îi eşti de prieten...

— Ai gonit pe Dumnezeu, aiură el răguşit. Ha, ochiul tău de drac n-a fost în stare să-l vadă...

Apoi deodată îşi reveni şi începu s-o roage cu glas plîngător... De ce să tulbure şi cel din urmă ochi de apă curată din fîntîna sufletului lui Mina: credinţa lui că Artemie nu ştie, nu bănuieşte, n-a înţeles nimic.

Ea asculta şi pe buzele ei rîdea nebunia, în ochii ei lucea nebunia, pe faţa ei se încondeia strîmbătura nebuniei. Şi groaza îl apucă puternic în gheare.

Dar lucirea nebuniei pluti numai o secundă pe faţa ei. Pe urmă seninul păru că se aşterne pe figura de porţelan, treptat, cu fiecare nou cuvînt al lui Artemie; va potoli-o el în cele din urmă? O, cum ar fugi acum, pe loc, din casa asta blestemată, dacă nu l-ar ţinea singur ochiul acela de apă curată din sufletul înveninat al celui mai bun prieten!

Se auziră paşii lui Mina şi din instinct Artemie se ridică brusc de pe scaun, parcă să-i iasă întru întîmpinare. Dar groaznica închipuire pe care se forţase s-o alunge se prefăcu în fapt. În acelaş timp, cu iuţeală sclavă, de umbră, ea făcuse aceeaşi mişcare. Mîinile ei

moi, de pe care mînecile căzură, i se agăţară de gît ca un alb şi sinistru colan şi buzele ei se apropiară lacome de buzele lui.

Ah, Mina mai întîrzia încă! El se smuci cu putere, ea îl scăpă, se clătină, dar înainte ca el să-şi stăpînească din nou mişcările, îl înlănţui iarăşi. Şi-i şopti rînjind: „Cel mai bun prieten". Atît. Şi pe figura ei rîdea cu hohote nebunia. Dar această luptă aprigă, disperată, corp la corp, nu dură decît iuţeala unui vis: o secundă, două, atît cît îi trebui lui Mina să reapară.

Cutia surprizei se rostogoli din mîinile tremurătoare şi cea mai cumplită surpriză îl păli fără milă, nimicitoare, în moalele tîmplei. Abia mai putu apuca canatul mişcător să nu se rostogolească şi el — şi înnebunit începu să muşte lemnul uşii. Ochii i se dădură peste cap şi-n toată înfăţişarea şi purtarea lui se schimonosea îngrozitor epilepsia.

Artemie nu mai putu suporta priveliştea.

— E o minciună, şuieră el rătăcitului din minţi. N-ai văzut c-a fost o mişcare potrivită, calculată. Un joc de nebună.

Îi spune astfel Artemie şi aproape plînge: iar Mina rage aşa de cumplit şi ochii îi licăresc aşa de groaznic, că parcă ar fi gata să-i sară din cap; nici nu pricepi ce-l opreşte să înhaţe, să sfîşie, să sugrume.

Artemie n-ar putea spune cum s-a trezit în antreu, lîngă uşa colorată, cu săgeţi de fier. Un pas uşor de fantomă l-a ajuns din urmă şi un chip diafan şi dulce şi blînd îi rîde cu bunătate.

— Stîrv lustruit! Şi Artemie, la rîndu-i, scăpat de tot din baierele minţii, scuipă drept în mijlocul chipului plin de bunătate îngerească.

Femeia în alb făcu atunci gestul lui Cristos. Umilită şi resemnată şterse de pe obraz groaznica injurie cu zîmbetul celei mai sfîşietoare blîndeţi. Şi adaugă:

— De acum Dumnezeu poate să vină... Am rămas singuri... Şi pe şoptite: E rîndul lui acum...

Rîse pentru ultima oară.

Şi se topi tot aşa de nesimţit precum se ivise. În urmă-i, portiera de pluş tremură uşor ca apa lacurilor peste zîna adîncului.

TROIŢA

— Măi, dacă soarele apune încolo, noi trebuie s-o luăm încoace, grăi Pălălaie celorlalţi doi şi cu toţi părăsiră urma lucitoare a saniei, apucînd-o spre dreapta prin zăpada crudă.

Apusul se stingea învineţind domol, şi din faţă, dinspre Nistru, îi primi un pui de vîntuleţ ce se stîrnise pe nesimţite. Pălălaie le povestea înainte despre patimile Mîntuitorului; ajunsese acum la grădina măslinilor. Tovarăşii de drum, cu armele în bandulieră, cu mîinile în buzunarele mantăilor, îl ascultau pe gînduri, mişcîndu-şi picioarele alene, mulţumiţi de calea ce-o străbăteau fără comenzi, de capul lor

— Ce-o fi acum pe la noi! oftă Miercan. Ce mai fierbere şi ce mai cîntec!

— În oraş, la Drăgăşani, au şi pornit cu colindul, gemu Mandin ţiganul şi, fără să mai asculte la ţîrcovnicul care dezvinovăţea pe Cristos în faţa Caiafei, începu cu vocea lui zbîrnîitoare:

Şi te scoală fată mare
Şi-mi aprinde-o lu-u-mînare
Lumînarea cea mai mare
Şi-o pune-n-n-tre-i-icoane...

— Aşa se cîntă pe la voi, mă, de Ajun? bufni în rîs Miercan...

— ...da Petre se prefăcea că nu mai cunoaşte pe Dumnezeu... voi să profite de tăcerea ce urmă Pălălaie, spre a-şi continua istorisirea.

— Cum vrei să se cînte, mă modîrlane, izbucni abia acum Mandin cu indignare, aducîndu-şi aminte că acel care-l întrerupsese nu era un gradat. Ce, ca la voi, ţărăneşte? La noi e oraş ... Şi porni şi mai cu putere:

Trei icoane în casa mare
Trei icoane-e-n-n cass-sa mare...

— Se întunecă şi vîntul se înteţeşte, daţi drumu la picioare, băieţi, îi împăcă Pălălaie. Şi-şi grăbi şi el vocea, după pasul gimnastic pe care-l luaseră cîteşitrei ... Da Petre se prefăcea acum că nu mai cunoaşte pe Dumnezeu ...

— Hm, va să zică Isus ghicise de-adevărat, se bucură Miercan de dibăcia dumnezeiască.

Iar Mandin cugetă:

— Dacă el, un sfînt, de trei ori s-a lepădat şi tot sfînt a rămas, poftim acum de te leapădă d-ai noştri şi treci la nemţi, că te-a mîncat gaia.

— Cin' te-a mîncat, măi Mandine? întrebă a rîs Miercan.

— Şi ia mai du-te dracului odată! se înfurie iarăşi ţiganul.

De departe se porni un şuierat lung, dureros şi ascuţit ca gerul ce se lăsase.

— Auzi, ţigane, pare-ar fi bomba neamţului la Muncel, cu tragere lungă.

— De nu ne-am rătăci cumva, îngăimă Mandin.

— Ba tot ce se poate, întări Pălălaie. Dacă n-asculţi cînd se vorbeşte de cele sfinte.

Fluierul cerului se porni acum şi mai apropiat, şi mai ascuţit, şi mai lung, şi mai dureros.

— Auzi, ţigane, mai glumi iar Miercan. Ţi-au dat de urmă vardiştii lui Dumnezeu. Parcă ar fi la tine, la Drăgăşani, cînd te repezeai peste garduri cu gîsca rumânului.

Cînd termină cel de lîngă dînşii, un alt gardist al lui Dumnezeu îşi încercă şi el fluierul în depărtări neştiute. Şi numaidecît apoi apa tuturor vînturilor se porni nemiloasă din fundurile Rusiei. Soldaţii îi luară firul în piept, înotînd vitejeşte prin valurile de crivăţ şi de negură.

— Ce te faci, Mandine? întrebă nu fără oarecare nelinişte Miercan.

Ţiganul icni...

— D-apăi cred că nu mai avem mult pînă la Tohatin, îi asigură Pălălaie. Şi îmbărbătaţi de vorbele dascălului, îşi simţiră cu toţi picioarele mai solide.

Zăpada nu era mare. Şi pe cer, repede-repede, stelele prinseră să strălucească de ger.

— Uite caru! continuă Pălălaie. Tohatinul vine chiar subt el, niţel, niţel mai la dreapta.

— Auzi, Mandine, mai *hacana*, glumi iarăşi Miercan, găsind mult curaj în glumele lui.

Chiar şi lui Mandin îi plăceau acum, căci ele îi dădeau impresia că vîntul nu-i aşa de aspru şi noaptea nu-i aşa de neagră, cum se lăsase. El chiar ar fi vrut să găsească un răspuns la fel de glumeţ şi se miră cum nu-l găseşte şi acum aşa de uşor, cum îl găsea de obicei la lumina zilei. Se hotărî însă ca la şotia cea nouă a lui Miercan să izbucnească într-un hohot de rîs, cum n-a mai rîs niciodată în viaţa lui. Chiar de l-ar face Miercan cum îi va veni la gură! O glumă pe vremea asta afurisită face cît o odaie caldă.

În locul lui Miercan, a început însă Pălălaie şi Mandin a tresărit:

„Milueşte-mă pe mine păcătosul şi întunecatul cel înfundat în păcate multe, care cu urîtele mele fapte am mîniat pe făcătorul meu. Sub acoperămîntul tău alerg, Maică a lui Dumnezeu..."

O trîmbă de vînt risipi îndată vorbele dascălului, la care Miercan şi Mandin întinseseră cu evlavie urechea.

Mandin, crezînd că Miercan a mai spus vreo glumă, izbucni într-un hohot puternic de veselie.

— Da ce ţi-e, ţigane, te-ai luat la întrecere cu vîntul, îi urlă Miercan la ureche.

Ţiganul tăcu deodată şi începu să tremure. Cînd crivăţul li se lăsă în spate, domolindu-şi mînia, Pălălaie reîncepu ca la comandă:

„... sub acoperămîntul tău alerg, Maică a lui Dumnezeu, și cu umilință îngenunchind mă rog ție cu lacrămi, ca să îmblînzești pe feciorul tău..."

Pîraiele de vînt se puseră acum să curgă din toate părțile, inundînd cu desăvîrșire cîmpia. Și cu toate se încurcau în pulpanele de manta ale celor trei voinici. Parcă se rupsese tavanul cerului, de se prăbușise calabalîcul sfinților într-o larmă îngrozitoare. Surugii nevăzuți dau chiot, dinți de strigoaică scrîșneau în întunecime. Fundul cerului clocotea ca și cum dracii și-ar fi ales noaptea sfîntă să-și sărbătorească nunta stăpînului lor.

Pălălaie făcea cruci largi cît ținea pieptul, Miercan le făcea cu vîrful limbei, Mandin în fundul buzunarului. Pălălaie se ruga, dar nimeni nu înțelegea ce spune, și înaintau cu toții abia răzbind tăria vîntului, înghețați de groază. Vîntul parcă împrăștiase întunerecul; zăpada pietrificată lumina, stelele sclipeau ca dinții de lup.

Zăpada lumina de parcă era însăși ziua, pe care noaptea n-o mai alunga la asfințit, ci o prinsese în sfîrșit și o călca acum în picioare, strivind-o subt greutatea întunerecului etern. Prin lumina ei învinsă, cele trei umbre își duceau spaima înghețată în suflet spre cele șapte stele ale Carului-mare, căzut cu oiștea în pămînt. Totul era căzut, răsturnat, dărăpănat, totul se dărăpăna încă. Lăzile sfinților cădeau fără preget, spărgîndu-se una de alta cu zgomot nemaipomenit. Dracii cuceriseră cerul și aruncau de-acolo cu boarfe cu tot pe vechii stăpînitori. Dascălul Pălălaie privea încremenit carul ceresc, rupt și azvîrlit ca o biată vechitură, și ochii îi lăcrămau. Printre lacrămi vedea cum toate stelele se desprind de pe boltă, gata să curgă ca o ploaie de pietricele. Iar Tohatinul era șters de pe suprafața pămîntului. Și toate celelalte sate, orașe și măriri ale lumei, căci noaptea de apoi venise: noaptea lui Lucifer! Și era tocmai noaptea Domnului! Și el în zadar mai aluneca pe covorul de ziuă, împietrită și scîrțîietoare, prin frigul fără margini. Capul îi înghețase de parcă era al unui om de zăpadă. Poate că așa se va preface lumea sub noua împărăție a întunericului!

Iar el va tot merge astfel, cu cei doi tovarăși, pînă cînd ostenii negri, îngeri ai noului Dumnezeu, îi vor prinde și-i vor întreba: Ce faceți? Voi nu vă dați cu noua împărăție? I-auză-i cum forfotesc în văzduhul groaznic! Ce te vei face atunci, Pălălaie dascăle? Vei lăsa tu pe Cristos al tău, ca Petre, de teama frigării diavolești?

Dascălul Pălălaie abia își mai trăgea picioarele, și mîinile de mult nu mai făceau semnul crucei. Îi venea să se lase într-o rînă, să se prăbușească; tot era înghețat. Tot. Numai acolo în piept, în partea stîngă, acolo mai simțea ceva cald și luminos, ca luminița plăpîndă, cea dintîi lumînărică pe care o aprindea în bezna umedă a bisericei din Cermegești la a doua cîntare a cocoșului. Numai apuca de-o aprindea și gata era și popa; apoi clopotele începeau să cînte și-ndată și satul era în picioare... Unde ești tu, părinte Elefterie, unde ești tu, Cristoase, unde ești tu, noapte sfîntă!...

Un plîns brusc și nervos podidi ca pe-un copil pe dascălul Pălălaie. Vîntul îi îngheță lacrămile pe obraz, dar de astă dată nu se înspăimîntă. El plîngea pe Cristosul acela blînd și trist, pe care-l slujise toată copilăria și tinerețea, căci îl vedea legat în vîrful unui par, căruia ostenii întunericului îi dau foc la rădăcină. În închipuirea-i înghețată alte imagini nu puteau să i se aprindă decît acele de foc și flăcări...

Dascălului i se păru că se trezește ca dintr-un vis aievea, cum i se întîmpla adesea, cînd se pomenea singur în biserica umedă din Cermegești, răsfoind în neștire ceasloavele, la lumina lumînărelii din mînă. Începuse să aiureze de frig. Și groaza cea adevărată îl apucă abia acum, cînd își dădu seama că nu-și mai poate mișca picioarele, cînd își simți creierul un bulgăre de gheață, atît de tare, că scăpăra, ca și cremenea, scîntei de aiurare. Așa mor oamenii de ger, își aminti el c-a cetit cîndva într-o carte veche: visînd foc și lumină. O sfîrșeală, fără chip de îndreptare, îl moleșea văzînd cu ochii. Așa mor oamenii de frig: oboseala, sfîrșeala, visul de-a-n picioarele, plin de soare și căldură și-apoi perina de gheață, patul nesfîrșit de zăpadă...

„... Cu giulgiul alb l-au înfășat..."
Dascălul se pomeni cîntînd acum prohodul și se înspăimîntă de moarte. Sfîrșeala îl făcu să se împleticească. Noroc că Miercan avea braț puternic. Atît îi fu de ajuns, ca acesta să-l atingă, pentru ca Pălălaie să simtă numaidecît întărindu-i-se piciorul. Miercan era lîngă el și dincolo, în stînga, Mandin. Și era noaptea Crăciunului, iar izbînda dracilor, o prostie. Nu mai aveau să se ridice ei în vecii vecilor ca să dărîme tronul dumnezeiesc! Ce mare păcat să visezi astfel de bazaconii tocmai în noaptea cea mai sfîntă... Iar Tohatinul trebuie să fie cît se poate de aproape, acolo sub Carul-mare, poate chiar îl arată cu oiștea și de aceea s-a răsturnat astfel... Dar de ce-și face cruce Miercan? Pălălaie vrea să-și întoarcă ochii spre Mandin, însă coardele gîtului sunt așa de amorțite, că trebuie să-și întoarcă tot trupul. Și Mandin își face cruce... Iar Tohatinul nu se mai ivește deloc... Și aici trebuia să fie: de mult trebuiau să fi ajuns... De cînd rătăcesc, să nu fi găsit nici un alt sat, nici un cătun, nici o colibă!... Doar erau prin părțile aștia la fiecare chilometru... Și vîntul bubuie ca la Mărășești! Unde-s satele tale, Doamne? Cînd le-a înghițit întunericul?

Șuieră așa de grozav văzduhul că dascălul s-a pus să șuiere și el. S-a luat la întrecere cu toată larma vîntului. Și urlă de parcă ar fi domnul sublocotenent sub focul artileriei: „Nu-l veți doborî, cîinilor, nu-l veți doborî!" Iar văzduhul rîde de neputința glasului lui, rîde cu hohote și șuieră. Și dascălul rîde la fel și șuieră. Picioarele i se împleticesc. Miercan și Mandin s-au lăsat mai în urmă și-și fac cruce și boscorodesc șoapte fără înțeles...

S-au oprit deodată în fața unei namile întunecate, ce-și scoate trupul mătăhălos dintr-un vîrf de troian.

— Uite-l... învingătorul! bolborosește Pălălaie înfricoșat. Să nu-i cădeți la picioare, fraților! miorlăie el rugător. Și cade zdrobit în puful movilei de zăpadă.

A căzut pe spate și ochii încă îi mai stau pe jumătate zgîrciți. Ceva, cineva, ascuns în ultima picătură de căldură ce i-a mai rămas în trup, îi dă porunca, deși abia mai poate prididi cu pleoapa enorma greutate ce s-a lăsat deasupra-i.

Prin zgîiala ochilor vede ca prin vis pe cei doi tovarăși de drum. Îi și aude chiar: două vorbe care n-au nici un rost.

— Făclia aia, mă...

— Torța?

— E, mă, e! Torța, ce dracu e!

Mandin i se pare cel mai curagios. El pomenește ceva și de chibrituri.

— Am și chibrituri, ține tu mantaua... Vezi de te întoarce cu spatele încolo... De la Nistru bate...

Pleoapa lui Pălălaie n-a mai putut prididi. A închis sub greutatea capacului ei de fier pe Mandin înnebunit. Iar namila de întuneric care țîșnise din vîrful troianului i s-a părut că s-a prăbușit asupră-i.

— Împărăția întunericului și-a înghețului! a mai putut grăi pentru sine, ce a mai rămas cuget, în capul lui de gheață. Pe urmă o lumină vie s-a aprins în locul cugetului aceluia, parcă într-o peșteră de sloiuri, însă așa de mică, așa de mică, încît a început să se zgîrcească, pentru ca tot corpul să i se înfrupte din căldura ei de chibrit.

A crezut că s-a trezit pe lumea cealaltă; pe lumea aceasta, însă, sub puterea noii stăpîniri. Cineva îl zguduise cu putere, apoi simțise o căldură vie dogorindu-i întîi ca o părere, apoi din ce în ce mai stăruitor, obrazul drept.

A deschis ochii mari și nu putea să creadă privirilor. Mandin, negru, cu ochi scăpărători de drac împelițat, avea în mînă o torță din care cădea[u] sforăind picuri de pucioasă. „A trecut la *ei*, la ceilalți", a ghicit îndată Pălălaie. Și ridicîndu-se puțin într-o rînă să vadă de unde venea căldura cea mare, înțelese repede totul. Namila întunecată de care se speriase adineaori ardea cu spor de la rădăcină puțin mai sus. Vîlvătaia se zbătea furioasă cu sine însăși și, aprinsă la loc potrivit, mînca fără preget cu limbele-i de balaur din uriașul nemișcat de lemn. Vîntul o asmuțea îndărătnic și cum o vedea că se lasă spre dreapta sau spre stînga, cum îi cetluia de piciorul uriașului capul cu guri nenumărate și roșii.

— Uite, c-a înviat Pălălaie! strigă Mandin cu veselie.

— Slavă Domnului, mormăi de după perdeaua grea de fum Miercan.

— Vin, mă teteo, de te mai dezmorţeşte colea o lecuţă, că d-abia l-aprinserăm.

Pălălaie nu-şi putea însă trage picioarele; se făcuseră ţurloaie ca pe streşini. Noroc că-n piept şi-n braţ mai rămăsese puţină viaţă.

El tăcu şi căută nedumerit şi cu luare-aminte la ciuperca, parcă din lumea zmeilor, care ardea. „O troiţă!"... se lămuri şi-şi scuipă, cu gîndul, în piept. „Piei drace!" făcu privind spăimîntat pe Mandin, care-şi stingea torţa în zăpadă.

Căci flacăra prinsese acum tărie; limbile ei crescuseră ca visul şi se întreceau una pe alta biruitoare spre coviltirul de şindrilă. Cu toate că n-ajunseseră nici la jumătatea drumului, dogoarea era atît de puternică, încît Pălălaie îşi putu mişca şi piciorul drept.

— Dă-te la o parte, Pălălaie, că o să cază pe tine, zbieră Miercan din răsputeri pentru ca să răzbească vîntul.

Pălălaie se cutremură. Ardea chipul lui Dumnezeu! însă pe el niciodată nu-l vor putea face să treacă de partea Diavolului! Se gîndi să fugă şi privi în noaptea albă: i se păru că vede vîntul, fărămîndu-se în legioane de draci, cari zburau pe caii lor negri deasupra lumei cucerite. Mai aproape, reflexul flăcărilor se zbătea domol şi prietenos pe covorul de zăpadă. Cînd îşi întoarse ochii spre foştii lui tovarăşi de drum, căci în cugetu-i se lepădase de dînşii, îi văzu cot la cot închinîndu-se. Le urmări firul privirei.

Flacăra acum se ridicase zdravăn, mîngîind gleznele răstignitului şi luminîndu-i coapsele, şoldurile, pieptul, braţele pironite. Capul stătea încă înecat în fum. Nu era o simplă zugrăveală, ci un Cristos cît un stat de om, săpat cu meşteşug în lemn, aşa cum fiul lui Dumnezeu este închipuit pe toate crucile uriaşe din nelămuritele răspîntii ale Basarabiei.

— Ce aţi făcut, cîinilor? strigă el, plîngînd pe jumătate. Ce aţi făcut, vînduţilor?

Mandin şi Miercan îngenuncheaseră şi se închinau; Pălălaie se repezi cu capul în zăpadă şi începu să-şi care omăt pe cuşmă, văietîndu-se şi bălmăjind vorbe fără şir. Cînd se potoli, surprinse pe ceilalţi doi sărutînd la rîndu-le zăpada. Şi figura, din crîncenă, i se înduioşă îndată.

— Iartaţi-mă, fraţilor! suspină. V-aţi întors întru Domnul, iartaţi-mă... dar prea mi s-a rupt inima, fraţilor, cînd l-am văzut, fraţilor, arzîndu-i picioarele... cum ardeau păgînii pe mucenici, fraţilor, în cartea popei Nae din Cermegeşti.

Mandin păru deodată că dă semne de nelinişte şi întinse urechea spre depărtările negre, apoi sări repede în picioare. Pe faţă i se cetea o mare îngrijorare.

Pălălaie, fără să ia seama la dînsul, privea trupul sfînt şi i se părea că se zgîrceşte chinuit de flăcări. Şi lacrimi îi curgeau domoale, una după alta, necurmat, din ochii ce parcă se topeau de strălucirea focului.

— Iartă-mă, Mandine, iartă-mă, Miercane!... Înţeleg, v-a fost frig şi aţi vrut să vă încălziţi... înţeleg, înţeleg... a înţeles şi el şi vă iartă pentru atîta...

Miercan îşi ridică un genunchi, apoi, încet, încet, se înălţă şi el de-a binelea în picioare, cu ochii, cu urechile, în nelămuritul nopţei. Şi ochii parcă îi creşteau şi se umflau.

— ...V-a iertat, vă spun eu... o să-i vedeţi faţa milostivă cînd o ieşi din fum... da eu, fraţilor, credeam că v-aţi dat cu Dracu...

Ochii lui Mandin s-au bulbucat de asemeni şi sclipesc ca stelele cerului.

— Auzi? şopteşte el stins. Iar Miercan aude şi tot mai stă la cumpănă.

— ...voi credeţi că Dracu a răzbit pe Dumnezeu?... că l-a luat pe neaşteptate fiindcă... petrecea de Crăciun...

...Ehe... dar oştile unde le-aţi lăsat... oştile înger... eşti...

— Lupii! strigă Miercan, scos din sărite. Pălălaie priveşte uimit la Miercan. Aproape că nici nu pricepe

sensul cuvîntului strigat, şi totuşi l-a auzit minunat de bine. Dar cînd urechea i se umple şi lui de urletul depărtat: hu, huuu, atunci se luminează în sfîrşit. Şi surîde cu înţeles. Ştie el ce fel de lupi sunt aceia: Necuratul... Legioanele biruitoare...

Hu... hu... huuuu...

Miercan şi Mandin se zbat cu înfrigurare. Pregătesc armele, forfotesc grăbiţi în sacii cu cartuşe; mîinile nu mai nimeresc ce s-apuce mai întîi. Mecanismul îngheţat ţăcăne. Unul a destupat o grenadă, altul scoate căciula focosului.

Hu... hu... huuuu...

— De ce rîzi, Doamne?! ţipă aiurit nebunul, care tocmai s-a ridicat din noua prosternare...

Flăcările mistuiesc vrednice jumătatea de jos a sfîntului trup; limbile lor lămuresc acum din plin faţa Mîntuitorului, care într-adevăr rîde în jocul de lumini, parcă un martir înlemnit de groază şi de durere. Cei doi soldaţi îşi fac cruce, nebunul s-a prăbuşit...

— Iartă-ne, Doamne... Iartă-ne, Dumnezeule, şopteşte Miercan rugător. Am greşit... Îngheţul ne-a îndemnat... lămureşte el lemnului înviat de pe cruce. Dar haita se apropie necontenit! Hu... hu... huuuu...

— ...Mandine, pun-te în spatele meu... aşa... pun-te bine... să nu te dezlipeşti, băiete... pînă... pîn'... la urmă...

— Sfînteleţule, nu ne lua zilele, gemu şi ţiganul...

Uriaşa faclă s-a încins cu desăvîrşire, para a răzbit prin şindrila acoperişului şi aruncă pînă-n mari depărtări scîntei şi tremurătoare preşuri de lumină; piciorul prefăcut în jăratec pîrîie, troiţa se clatină.

— Nu mai rîde, sufleţelul meu, împăratul meu, durerea mea... bolboroseşte înăbuşit nebunul, cu capul în omăt... El ştie că se va petrece acum o mare minune în lupta dintre dracii prefăcuţi în lupi şi Dumnezeul prefăcut în foc. Şi aşteaptă cu răsufletul reţinut.

Ceilalţi aşteaptă de asemeni, cu mîinile pe trăgaci, tăcuţi, înfioraţi, solemni. Iar tunetul vîntului parcă s-a potolit, căci tot văzduhul nu-i plin acum decît de clocotul haitei apropiate.

Şi Cristos s-a mărit cît întreaga troiţă; cu păr vîlvoi de flăcări, cu braţe ameninţătoare de flăcări, groaznic la chip, asemeni unei vedenii apocaliptice, stă gata să se năruie ca o revărsare de jar peste turburătorii mărirei lui singuratice.

În înălţimi, vîntul, amuţit un răstimp, s-a pornit metalic, asurzitor, ca trîmbiţa de apoi a dreptăţei.

TABLOUL

Cum s-au întîmplat toate lucrurile acelea, aproape nici acum nu-mi dau seama. A fost un vîrtej ameţitor, de-o iuţeală fără de pereche, care mi-a luat de la început minţile de atunci, de la primul gest, şi m-a dus apoi fără voie cu mîinile înfăşurate în farandola nebună a unor zeităţi invizibile şi zmintite sau bete, aşa cum trebuie să fi fost săritoarele beţive în cortegiile dionisiace.

Invizibile? Poate. Însă întrevăzute în ceaţa de vis a gîndului meu turburat. Căci toate aveau picioare lungi şi subţiri, şi-n saltul nebun se zbăteau pe ele, ca-n bătaia vîntului, uşoarele văluri prinse doar de-un umăr, descoperind goliciuni ameţitoare. Şi toate aveau părul negru, despletit, iar pielea le era de un alb sub care necontenit sîngele aprindea nori mici ca petala închisă a trandafirului. Toate, una după alta, nu erau decît una şi aceeaşi Ariana, aşa cum am descoperit-o într-o bună dimineaţă, în biroul bărbatului ei, cotrobăind ceva prin cărţi, acoperită doar de-o cămăşuică prinsă de-un umăr şi sărind la zgomotul surprizei mele ca o hamadriadă surprinsă de satir.

— Te-am văzut, i-am spus apoi îndeseară, cînd am rămas un moment singuri, şi aş da tot avutul meu să revăd goliciunea aceea de dimineaţă, care mi-a oprit tot sîngele în loc.

Nu mi-a răspuns. Buzele i s-au încreţit şi toată faţa şi gîtul şi braţele s-au acoperit de roşul închis al trandafirului. Dar eu nu am descurajat:

— Eu nu vorbesc vorbe, am şuierat atunci, căci într-adevăr sîngele mi s-a oprit a doua oară în loc. Eu vorbesc... fapte...

Ochii i-au prins atunci sclipiri de gheaţă şi parcă i s-au micşorat. M-au măsurat cu atîta dispreţ adevărat, că singur am putut să măsor atunci distanţa care se-ntindea de la unul pînă la altul, şi a ieşit fără să zică un cuvînt. Numai ochii aceia parcă au exclamat: „Prieten!..." cu atît dezgust că n-am putut să nu-l simt şi eu pe de-a-ntregul şi să nu-mi fie atîta scîrbă de mine. Şi de atunci n-a mai apărut niciodată singură, nici alături de bărbatu-său, ori de cîte ori am mai intrat în casa aceea, a bunului meu prieten Orghidan.

Dar strălucirea de trandafir alb, ale cărui petale se-nroşeau la adierea celui mai neînsemnat gînd, creştea în mine şi-mi umplea sufletul de-o lumină caldă, crepusculară, şi-mi îmbăta nările de parfumul puternic al grădinei după ploaie. Numai pe stradă o vedeam din cînd în cînd, învorvorîtă în vestmîntele ei grave şi reci. Degeaba; în dosul lor simţeam caldul culorilor vii, şi-l simţeam atît de puternic, că mă feream să nu-mi dezvălui prea mult lăcomia ochilor sau — Doamne, mai ales — ca gestul să n-o ia înaintea gîndului. Mă apropiam de ea încet şi sfios şi umilit, dar ea trecea în aşa fel pe lîngă mine, dusă de apa tulbure şi pestriţă a trecătorilor, că orice vorbă îmi murea în gît. Alteori se suia în trăsură şi atunci pulpa i se dezgolea pînă sus, strînsă parcă în ciorapul negru, întins. Prin transparenţa aceea negurie vedeam minunea piciorului multiplicat, ce-mi sărea necontenit în gînd, în dansul nebun, fără popas, îmi apăsa creierul, îmi întuneca minţile. Îmbinarea aceasta de negru şi de trandafiriu, de negru amestecat cu toată gama culorilor de trandafir, era peste puterile mele. A doua oară, cînd piciorul acela, înălţîndu-se pe scara trăsurei, se dezgoli pînă la încheietură, gîndul mi se şi conturase în minte. Trebuia neapărat în după-amiaza următoare să obţin cu orice preţ o întrevedere cu doamna Orghidan:

„Nu puteți, doamnă, să-mi interziceți ca să mă explic. Nu vreau decît să vă sărut ciorapul de mătase neagră. Încolo nimic nu mai cer, doamnă! “

Martor mi-e Dumnezeu că eram în toate mințile, cînd am luat această hotărîre, care mi s-a înfipt în creier ca o idee fixă. A doua zi după-amiază, la ora 4, cînd Orghidan era dus neapărat la Senat, stăteam înfipt dinaintea doamnei Orghidan, ca și ideea fixă din capul meu. Intrasem prin dos, fără grijă, căci servitorii mă cunoșteau cu toți și nu găseau nimic nefiresc în apariția mea pe orice scară sau sală s-ar fi întîmplat. De fapt nu întîlnii nici un servitor și lucrul acesta mă convinse că eram în voia și pe placul împrejurărilor ce sunt deasupra noastră și care cu siguranță ne cîrmuiesc toate acțiunile. Cum n-aș fi putut crede în destin, cînd mi se arăta de la început așa de binevoitor?

Am ciocănit deci ușor și mi-a părut rău că n-am început să ciocănesc tare, pentru ca să iau lucrurile mai energic și mai repede; așa puteam deștepta bănuieli și provoca întrebări. Cum se și întîmplă într-adevăr. Mă prefăcui însă că n-aud și zdrîngănii de mai multe ori clanța de alamă. Dar, minune, ușa se deschise singură; era neîncuiată și cedase de la sine: destinul era deci alături, îl simțeam intrînd odată cu mine pe ușa larg deschisă, în privirea uimită a doamnei Orghidan, care se ridicase pe jumătate pe canapeaua unde-și făcea de obicei lunga siestă.

— A, dumneata ești?

Atît m-a întrebat și-apoi s-a întins cît era de înaltă, la loc, pe canapea. Totuși, nu mi-a scăpat o vagă rotire de fulger a ochilor, ca și cînd ar fi vrut la început să facă o altă mișcare și pe urmă s-a răzgîndit. A socotit că afectata nepăsare ce-mi arăta acum era o armă mai potrivită contră-mi și de aceea probabil s-a răzgîndit. Dar destinul cel bun era necontenit lîngă mine; îl auzeam rîzînd și îndemnîndu-mă să dau buzna. Eu eram însă mai cuminte decît îngerul meu. Mă bucuram numai că sufletul ei stă deschis înaintea mea și că-l văd ca printr-un capac de sticlă de la muzeu. Zadarnic ea-și trase cu o mișcare leneșe cuvertura galbenă peste dînsa.

Casa în care a locuit scriitorul la Drăgășani.

O posibilă scenă pentru nuvela *Scuarul* : parcul orașului Drăgășani.

Facsimilul după un șpalt din *Donna Alba*, din care se poate deduce cît de importante erau revenirile asupra textului chiar pînă în prefaza apariției. (Arhiva Gib I. Mihăescu, Biblioteca Academiei Române, *A. 955.*)

COLECŢIA „GÂNDIREA"

GIB. I. MIHĂESCU

VEDENIA

NUVELE

Editura „CARTEA ROMÂNEASCĂ", Bucureşti

Coperta primei ediţii (1929) a volumului *Vedenia*.

Sufletu-i se limpezea tot mai mult în ochii mei, cu tot galbenul şi cu toate desemnurile acelea negre, curioase, ale cuverturei.

Afectai şi eu nepăsare şi firesc şi, încîlcindu-mi ochii în arabescurile covorului uriaş, întins pe părete deasupra divanului, cum ea nu scotea nici o vorbă, îi lămurii, cu tonul cel mai natural din lume, scopul vizitei mele.

— Am venit să te sărut pe ciorapul negru!

Şi silindu-mă să pun o regulă în mersul fără înţeles al curbelor de pe covor, rîdeam în gînd de uimirea pe care trebuia să i-o provoace o explicare atît de absurdă şi de calmă.

Priveam pe covor şi totuşi n-o vedeam decît pe dînsa: la început, o tresărire bruscă în luminile privirilor uimite; o clipă, mai apoi, un calm tot aşa de mare ca şi al meu; dar atît de repede una după alta aceste schimbări, de parcă apa tălăzuită de aruncarea unui pietroi s-ar fi potolit subit, fără tranziţia aceea lentă a cercurilor de unde din ce în ce mai line, mai liniştite.

Şi aşteptam amîndoi, atît de calmi!...

Dar ea nu spunea nici un cuvînt, nu făcea nici o mişcare, nici măcar mîna n-o întindea spre clopoţelul de alarmă.

Şi atît de mare era tăcerea care se desfăcea din corpul ei, încît mă simţeam grozav de înfiorat şi nu îndrăzneam s-o turbur cu nici un cuvînt, de parcă m-aş fi trezit singur într-o biserică uriaşă şi sonoră, în întuneric, şi aş fi păşit spăimîntat spre ieşire, de frică să nu se trezească sfinţii cei groaznici de pe păreţi.

Vai! aşa de puternică era tăcerea asta, că, spăimîntat, am ieşit din templul zeităţei cu ciorapi negri.

Am ieşit ruşinat şi am fugit pe săli şi pe scări şi ea, desigur, a rîs în urmă-mi şi vocea-i de cristal s-a făcut în mii de ecouri în templul tăcerei ei, ca şi cum toţi sfinţii din biserica depărtatei copilării s-ar fi prăpădit de rîs de spaima plăpîndă de icoane şi închipuiri.

Un an de zile am purtat în suflet culoarea fermecată. O simţeam crescînd şi aprinzîndu-se în lumini sau stingîndu-se în palori îmbătătoare. Unele se năşteau pe altele, nuanţe răsăreau din nuanţe, o mie de nuanţe

dintr-una singură, ca ecoul rîsului în biserica plină de coloane, de galerii și de firide. O lumină roză acoperită de-un negru transparent, ca un acoperămînt de doliu sau ca un amurg, ca străluciul cărbunelui pe care se întinde gangrena cenușei.

Astfel și cărbunele patimei mele oarbe orbea pe îndetele în tot acest timp, mocnea în cenușă ca mai apoi, după un an, să izbucnească în flăcări de voință și de hotărîre.

Am pornit iarăși spre casa blestemată. Trecuse un an întreg și încă vreo cîteva săptămîni, iar în mîini aveam mănuși, trei rînduri de mănuși, care-mi deformau grozav mîna, iar în picioare purtam șoșoni, trei numere mai mari decît mi-era măsura tălpei. Erau șoșonii bunicu-meu și, ca să nu-mi iese din picioare, i-am pus peste ghete și peste galoși peste tot.

De ce m-am echipat astfel ca un oplit spartan sau, și mai nimerit, ca un cavaler din timpul războiului celor două *roze*, n-aș fi putut răspunde de la început decît vag, foarte vag. Gîndul cel mare îmi surîsese el de mult în nopți de insomnie, de dorință neîmplinită, de patimă, de gelozie și de ură. Dar de ce tocmai acum, în noaptea asta, cu vînt mare, bubuitor și cald, de se auzea[u] și-n miez de noapte strașinile curgînd de zăpadă topită, venise împlinirea lui?

Poate pentru că de acasă nu putea să mă vadă nimeni, căci îmi învoisem servitorii la bal mascat. Era mare bal mascat, exact la crucișul dintre străzile cartierului meu și-al lui. Mă gîndisem desigur și la asta; așa împopoțonat cum eram, cu haine de apaș și doar ochii sclipind în întunericul dintre bordul pălăriei pleoștite și fularul cărămiziu ridicat pînă la rădăcina nasului, toată lumea m-ar fi luat drept un dansator întîrziat — pînă acolo — și unul obosit înainte de vreme, de-acolo înainte.

Alături de mine mergea acelaș destin binevoitor și acest lucru era explicația cea mare a hotărîrei mele subite. Am intrat amîndoi pe poarta larg deschisă, am ocolit amîndoi spre ușa de serviciu și am încercat — sfătuindu-ne ușor, în limbajul gîndului — *passe-partout*-ul sistematic, lucrat de mult de un răposat meșter

neamț; amîndoi invizibili și amîndoi învăluiți și îmbolditi de mîngîierile vîntului bubuitor și cald. Ușa de serviciu a cedat repede, repede; am încuiat-o la loc pe dinăuntru, pentru că *passe-partout*-ul era într-adevăr strașnic. Am intrat pe urmă în closet și am ridicat cîrligele la fereastră. Precauțiunea asta mi-a șoptit destinul s-o iau, căci în planurile mele de la început n-avea nici un rost, cum n-a avut nici la urmă. O siguranță mai mult nu strica totuși! Pe urmă m-am aruncat zglobiu pe scară, eu și cu Doamne-ajută, care mă îmboldea voios din urmă. Cum mă așteptasem, casa era deșartă: servitorimea, desigur, țopăia toată la marele bal mascat.

Mergeam cu pas sigur, stins de cauciucul șoșonului, spre ușa lui. O știam în capul coridorului. În dreptul odăii *ei* m-am oprit ca să sărut clanța de aramă. Dar atunci m-am simțit încleștat între două brațe de fier; și în ceafă, cu toată grosimea fularului, am simțit încălzindu-mă un răsuflu umed ca de vacă și gîfîitor. Am auzit apoi surda amenințare:

— Tîlharule, de data asta n-ai să-mi scapi!...

Și pe urmă, apropiindu-mi cu puteri teribile coatele pe la spate:

— Te așteptam... te așteptam de mult, canalie, și iacă ... d-asta am dat drumul la servitori.

Am înghețat. Mă aștepta de mult? De cînd? De-un an? Atunci destinul acela care mă-mpinsese încoace era înțăles cu el! Căci acum, cînd își bătuse astfel joc de mine, nu mai putea fi nici o îndoială că într-adevăr mă însoțise încoace!

În brațele voinice care mă strîngeau tot mai dureros eram un sloi de gheață. Scîncii ca un copil, pe care mumă-sa îl prinde escaladînd în cămara cu dulcețuri:

— Dionisie!...

— A...

Atîta auzii. Ca un scrîșnet de uimire. Ca o uimire mai mare chiar decît a mea. Ce „aa!" sugrumat și groaznic! Ca o sforăială de strangulat! Pe urmă fusei întors de brațele puternice și fularul îmi fu smuls de pe față. Se făcu lumină.

— Marius, tu? *Şi tu?* Dar ce cauţi, pentru numele lui Dumnezeu...

— Atunci aşteptai pe altcineva?

— Spune, spune, de ce ai venit în costumul ăsta şi de ce ai vrut să intri la Ariana?

— Servitorii mei au plecat la bal mascat ca şi ai tăi, i-am răspuns. Şi mi-a venit atunci să mă maschez şi eu şi să merg la bal mascat.

— La un bal mascat unde se duc servitorii?

— La un bal mascat unde se duc sevitorii! i-am răspuns ca un ecou. Nebunie subită de om singur! De om *singur!* am strigat rîzînd, dar privindu-l ameninţător.

Dar îndată am scoborît vocea ca să-l liniştesc. Aşa mi se dicta din fundul conştiinţei, unde bunul destin, pe care pe nedrept îl bănuisem o clipă, se aşezase comod ca pe un scaun şi-mi şuşotea să n-am nici o grijă. „Totul merge strună"... îmi şuşotea.

Am continuat deci pe tonul cel mai liniştit din lume:

— ...cînd am ajuns la uşa balului, o ruşine fără de samăn m-a cuprins. Mi s-a părut că am fost descoperit prin transparenţa fularului, chiar am auzit un strigăt din fundul sălii, mi s-a părut că am fost strigat chiar de Ilina, servitoarea mea, care venea ţopăind spre mine... am fugit atunci înspăimîntat şi am pornit spre casă. Pe drum mi-am adus aminte de voi şi m-am gîndit să vă fac puţin să rîdeţi. De un an n-am mai călcat în casa voastră şi apariţia aceasta a mea insolită, la o oră...

Uimirea lui nu era însă potolită decît foarte puţin. Bine, aşa să fi fost! Dar pentru ce m-am oprit la uşa Arianei?

— ...M-am oprit întîi la nevastă-ta... continuai liniştit, nelăsîndu-i timpul vreunei întrebări, deşi în momentul cînd am început aceste din urmă vorbe nu ştiam cîtuşi de puţin cum aveam să termin, jur pe toţi Dumnezeii şi pe toţi dracii, că, în toate momentele astea, atunci cînd pronunţam o vorbă, habar n-aveam de vorba ce trebuia să urmeze! Ochii mi se opriseră pe mîna aceea osoasă, pe care o ţinea necontenit în buzunar; ...cum spun, dintr-un motiv, am socotit eu, destul de însemnat... Pentru ca apariţia mea să aibă un şi mai puternic efect! începînd cu tine, lucrurile s-ar fi demascat de la început şi gluma ar fi fost proastă... M-am aplecat să văd prin gaura cheii dacă e lumină...

Mi se părea că mîna lui pătrunsese şi mai adînc în buzunarul care se rotunji îngrijorător.

— Nu ţi se pare că gluma e cam nesărată? răsună vocea lui uscată, la fel de uscată ca şi mîna aceea care se încleştase în buzunar... Şi că putea să-ţi fie fatală?

Accentul acela grozav de sincer şi naiv al vocei mele de totdeauna cred că m-a salvat.

—Fatală? de ce? strigai... Mi-aş fi smuls fularul la timp în caz de pericol ş-apoi n-aş fi împins eu lucrurile tocmai prea departe. Aşa, o simplă glumă! Iar că ar fi nesărată, nu m-am gîndit deloc. De-un an de zile nu ne-am văzut decît foarte vag, de departe, pe stradă. Şi-n tot acest timp n-aţi avut grijă să vă abateţi cîţiva paşi ca să întrebaţi: ce-o mai face vechiul nostru prieten?... O mai fi trăind? A murit?... A înnebunit?...

Spuneam toate aceste cuvinte cu o iuţeală fără de seamăn, dam cu ele unele peste altele, aproape le ţipam şi ochii mi se scurseră pe ghemotocul mişcător ce-l făcea pe pantalon forma degetelor din buzunar. Simţeam că mă înec şi nu mai găseam nici un cuvînt, cînd văzui deodată mîna în aer şi slobodă... da, da, mîna dreaptă, cu cealaltă făceau două. Simţii sîngele luînd iarăşi drumul prin vine şi cuvintele dădură din nou buzna în gît. Dar nu mai fu nevoie de ele. Căci mă pofti în odaia Arianei, scuzîndu-se şi pomenindu-mi de o mie şi una de necazuri ale lui. Ne aşezarăm faţă în faţă pe scaune; Ariana plecase la ţară chiar în seara aceea.

Tot timpul cît îmi vorbi, eu privii la patul de lemn trandafiriu, de sub macatul roşu al căruia dantela spumoasă a cearceafului îşi lasă greu colţurile spre podele. Închipuirea dădea la o parte macatul şi-n albul de zăpadă vedeam tolănit corpul greu de marmură trandafirie. Îl vedeam zvîrcolindu-se în aşteptarea dezlănţuirei cotidiane a patimei nerăbdătoare, ridicînd cu el omătul aşternutului; îngropîndu-se în el ca-n giulgiul fără margini al saţului nepotolit. Răspundeam cu zîm-

bete și cu monosilabe de mirare, de uimire și de întrebare convorbitorului meu, în vreme ce în gîndu-mi lua relief din ce în ce mai puternic, se solidifica tăios ca un cristal, o singură idee: că niciodată nu-mi va fi dat să-mi îmbăt ochii dinaintea misterului acelui trandafiriu intens și totuși nedefinit, acelui flux și reflux de roșu, de galben și de portocaliu, făcîndu-se și desfăcîndu-se în ritm de clipe, venind și fugind ca umbra și ca lumina, alungîndu-se și îngînîndu-se ca noaptea cu ziua, în întreită îmbinare și totuși într-o singură nuanță infinită și arzătoare, de care ochii acestui aprig vigil se îmbată zilnic, lacom și zgîrcit și sălbatec. În fiecare zi martor minunei antice: metamorfoza unui trandafir în corp și sînge omenesc și-a ființei omenești în floarea cea mai mîndră și mai rîzătoare: martor stupid, păzitor imbecil al unei comori pentru el inutilă. Și totuși acum nu mai ține mîna-n buzunar, mîinile-i sunt libere și gesticulează în aer zburdalnice ca niște fluturi, bucuroase și ele că pot sta o clipă departe de arma păzitoare. Și-n casă nu e nimeni, e tăcere de moarte, și-n sufletul lui Orghidan de asemenea nu e *nimeni*, a zburat și cel din urmă pui de îndoială. Vorbește și vorbește. Vorbele îi curg domoale, ca o apă pe care o vezi curgînd într-una, adîncă, grea, cu sforuri. E atît de grea că mă înăbușe și, instinctiv, ca pentru apărare, mîna mea apucă tremurătoare tăiușul grozav din ruptura căptușelii.

Mă ridic, prefăcîndu-mă scuturat de-o tusă bruscă, pe care vreau s-o scuip, în găleata cu apă murdară din dosul lui... Mă opresc în spate-i și, prin oglinda lavoarului, văd mîna lui care se înfigea adineaori în buzunar, ca și-n sufletul meu, bătînd acum nepăsătoare tamburul pe plușul micului birou trandafiriu de alături.

Ridic și lovesc: una, două, trei, patru... Cuțitașul intră foarte ușor, dar iese foarte greu, parcă inima lui sau plămînii sau splina sau cine știe ce de acolo, dinăuntru, se strînge să-l oprească astupaș tăieturei omorîtoare. Și puterea asta de ventuză mă îngrozește. El și-a lăsat spatele pe spetează; apoi a căzut pe podele.

I-am văzut mîna, desfăcîndu-se nătîng, ca o caracatiță, vrînd să se întindă pînă la buzunarul acela... degeaba, nu mai poate ajunge acolo!

— Nu te mai osteni degeaba, Orghidan, nu vezi că s-a zgîrcit? Lasă-mă, amicul meu, să-ți scot cuțitul din spinare. Trebuie să te doară cumplit, dragul meu prieten! Iartă-mă, eu n-am vrut, dar trandafirul a fost mai tare, misterul, metamorfoza...

I-am smuls cuțitașul și rana vicleană dedesubt a țîșnit spre mine ca un sifon cu sînge:

— Rana ta vrea să mă însemneze, Orghidan... Ține cu tine! Lasă, prietene, nu mai bolborosi și nu mai holba ochii rugători spre mine, nu vezi cum te doare, sărmanule... nu vezi cum te doare?... haide, să sfîrșim odată! De ce te uiți îngrozit cum îți caut inima? Să sfîrșim odată, dragul meu, e prea cumplită durerea...

Cînd m-am ridicat de pe dînsul, mi se părea că mă ridic de pe o femeie, atît de mult îmi aprinsese simțurile roșul și caldul și zbaterea aceea; din părete mă privea tulbure și crunt un alt Orghidan— sau poate același — ca și cum sufletul lui izbit de ultimul cuțit sărise din inimă și se proiectase pe păreți. Am răcnit o dată și-am aruncat briceagul infect cu plăsele de tinichea... m-am așternut la fugă cu șoșonii mei greoi și uriași, care lăsau urme false... M-am prăvălit pe scara care gemu sub furia goanei mele. Mi s-a părut că toată geme, scîrțîie din încheieturi, se mișcă; și-ndărătul meu unde nu mai îndrăzneam să mă uit, mi s-a părut că s-a pornit un huruit grozav și uniform, de parcă toată casa ar fi fost o moară care se pune în mișcare, ca să mă prindă în angrenajul mașinăriilor ei zdrobitoare. Cînd am atins, cu sufletul la gură, ultimele trepte, am auzit distinct sufletul celălalt, al lui Orghidan, desprinzîndu-se din cui și rostogolindu-se dintr-un colț într-altul al ramei, cu zgomotul lui de tablou greu, pe scări, după mine. Cum am descuiat ușa și cum am repezit-o înapoi, cu atîta putere de s-a clătinat în țîțîni, n-aș putea să prețuiesc în timp...

Am luat-o agale pe drumul răcoros al nopții, sub clipirile înviorătoare ale Orionului cu atîția ochi. Mergeam în sens invers față de locuința mea și tipăream urme mai adînci în zăpadă. Apoi m-am întors spre balul mascat. Acolo, la intrare, erau atîtea urme de

pași de toate chipurile și mărimile, că liniștit, în dosul unei trăsuri, mi-am desfăcut șoșonii și i-am aruncat în canal. La fel am făcut și cu mănușile mari de deasupra. Și-n sfîrșit, lăsînd înapoia-mi urme noi, am plecat spre casă cu tihnă în suflet, cu cîntecul strașinilor în urechi... Căci se topea zăpada și topea orice urmă, chiar și pe cele false... și orice bănuieli.

Mi-am reamintit de poetul Ibycus și de corbii sau cucorii lui și am zîmbit în fundul inimei mele. Mi-am amintit apoi de tablourile acelea trădătoare din romanele cu patru mii de fascicule și am zîmbit la fel. Și am privit la soția mea — la frumoasa mea soție Ariana, pe care același destin bun, ce-mi condusese gîndul, pașii și mîna, cu atîta siguranță, în împrejurările trecute, mi-o adusese alături — și am întrebat-o cu ochii: „Oare crezi că ai *să mă descoperi* cu mijloace așa de copilărești? Nu știi că *El* îmi conduce gîndul, pașii și mîna?"

Ea a pregătit odaia noastră nupțială chiar în fostul ei iatac, în camera asasinatului. Dar ce odaie a făcut acum! Nici nu mai cunoșteai vechea încăpere a soției lui Orghidan! Totul era în lemn de trandafir, iar tapetele noi aruncau acum văpăi și palori trandafirii peste tot. Se poate închipui cît am contribuit și eu la acest decor îmbătător! Intrai parcă într-o seră de trandafiri, așa te înșelau culorile, desemnurile de pe păreți și cuprinsul cadrelor. Iar în afară de esența de trandafir, nici un parfum nu mai avea îngăduință peste pragul acesta. Într-un astfel de decor, Ariana părea mai mult ca oricînd zîna rozelor. Doar părul negru-albăstriu mai distona puțin cu ideea pe care poate să și-o facă cineva de zeița minunatei flori! Dar era de ajuns să-ți amintești de trandafirii negri — acele rarități descoperite nu știu de ce învățat, undeva, peste hotare și mări — ca tocmai părul greu, negru bătînd în albăstrui, să-ți întregească pînă la deplin înțelegerea celei mai frumoase flori de pe pămînt. Încolo, era de ajuns ca să apeși cu un deget pe pielea albă, strălucitoare, ca îndată să apară o petală albă-gălbuie, care să se prefacă îndată apoi într-una de trandafir roșu-întunecat, ca vinurile

acelea fără preț, care te îmbată numai cu sîngele culorii! Căci aproape într-o continuă stare de beție stăteam de față — Dumnezeule, *eu* de astă dată și totdeauna de acum înainte! — la metamorfozarea acestei nimfe în floare, petală cu petală, sărut cu sărut. Ea mă privea uneori uimită de extazul în care cădeam dinaintea divinului mister. Alteori o înspăimîntam. Dar îndată spaima i se risipea din ochi și brațele ei mă strîngeau cu putere, recunoscătoare patimei fără margini, ce se revărsa din inima-mi alcoolizată spre dînsa! Oare îi dăduse vreodată Orghidan dovada unei iubiri atît de sălbatece? Știam eu, singură va desprinde tabloul din cui, unicul obiect pe care cu încăpățînare acerbă s-a luptat să-l păstreze din toate lucrurile vechi în odaia trandafirului, și-l va arunca tocmai în fundul podului.

Corbii lui Ibycus! (Nu știu de ce prefer „corbii", cucoarelor din legendă!) Ea poate crede că tabloul mă va face să vorbesc odată, să-mi strig singur crima, ca acele roluri din tragediile proaste, sau că mă va surprinde vorbind cu tabloul mut ca-n baladele clasice sau, în sfîrșit, că voi sări cu pumnalul să-i scot ochii sfredelitori, bieții ochi pictați, puși în așa fel în ovalul lor, ca să te urmărească ori cum te-ai mișca în odaie.

Romantism explicabil și iertat la o femeie cu o piele atît de catifelată, cu genunchii așa de înalți, cu coapse atît de moleșitoare, cu un căpșor al cărui contrast brusc între negrul pieptănăturei și albul de lapte al feței îți taie în două lumina ochilor, a sufletului și a gîndului și te aruncă netrebnic și neînsuflețit la picioarele de gazelă.

O, n-aduceam niciodată vorba de *el!* Tabloul cu ochii neastîmpărați ar fi tresărit de bucurie și Orghidanul de vopseli ar fi strigat de biruință. Dar cu ochii îi spuneam orișice. Și o vedeam cum înțelege încetul cu încetul și cum îmi dă dreptate și cum privirea ei nu mai cată după fiecare spasm, după fiecare îmbrățișare — la început chiar după fiecare sărutare — la bălțata umbră a răposatului. Încetul cu încetul, și, scumpul meu prieten, îți vei lua în curînd locul de onoare în

podul încăpător, păstrător a toate ca sacul fără fund al tradiţiei. Şi acolo poţi să aştepţi pînă om veni să întredeschidem traista amintirilor!

Doamne, ce era să fac! Fără să-mi dau seama, păşeam spre ea hotărît ca să-i strig: „Ha! aruncă odată cîrpa asta încadrată! Nu vezi că nu-ţi *mai* foloseşte la nimic? Doamne, apără!“ Aşa aveam de gînd să-i strig, cuvînt cu cuvînt. Căci intrînd nesimţit prin uşa crăpată, am surprins-o vorbind cu tabloul, *tare*, Dumnezeule, — aşa cum gîndea ea să mă surprindă pe mine — şi plîngînd:

— Încă puţin! îi spunea... Şi totul se va sfîrşi... în curînd!...

Ei, nu! dar asta era foileton curat, fasciculă proastă!

Ea se-ntoarse şi mă privi lung şi speriată. Îmi venea să rîd, îi dejucasem toate planurile. O femeie care vorbeşte tare, cu tablourile de pe pereţi, crede că mă va descoperi pe mine. Haida de!

Îi spuneam toate acestea cu violenţă şi negreşit cu ochii. Şi ea tremura zdrobită. Petalele roşii apărură în obraji şi-n locul văduvei lui Orghidan apăru iar zîna trandafirilor. Îi spusei cu blîndeţe, de astă dată desigur cu voce tare:

— Ce sunt copilăriile astea, Ariana? Ce spuneai acestui tablou? Nu înţelegi că am şi eu un biet suflet pentru a mă cruţa de gînduri grele şi nepermise la adresa unui mort venerabil? Îţi spun astea pentru respectul lui şi pentru iubirea mea.

Pe cristalul ochilor i se zbiciră lacrămi. Mă-nfuriai.

— Pentru că văd că l-ai iubit şi-l iubeşti încă pe el, numai pe el...

În sfîrşit, într-un chip sau într-altul, strigasem ce-aveam pe suflet!

— De ce te superi? îmi şopti. În loc să mă ajuţi... Căci răzbunîndu-l pe el, răzbun pe *soţ*, te răzbun pe tine contra uzurpatorului eventual...

— Să te ajut?... să mă lovesc?... pentru a răzbuna entităţi şi noţiuni.

„...Pff... îmi bat joc de astfel de concepţii!“... bîiguiam în mine, în vreme ce privirea mea, pătrunsă

prin micul punct negru din mijlocul irisului, îi cerceta cu puteri de rază electrică cele mai mici ascunzişuri de pe retină.

— ... Eu am rămas totdeauna alături de soţ, mă asigura ea continuîndu-şi micul discurs, pentru că eu sunt una din puţinele de demult.

Îmi venea să rîd cu poftă mare de această pretenţie absurdă. „Ei şi? Dacă eşti una din cele de mult? Închisei ochii şi auzul: aflasem tot ce trebuia să aflu. Va să zică aşa avea să meargă răzbunarea: mă va aduce să-mi dau singur lovitura de graţie, după ce mă va fi convins că... (habar n-am ce trebuia să mă convingă...) că *ideea* de soţ trebuie răzbunată... şi că pînă atunci mai e puţin. Cum a socotit ea?... Ce-a vrut ea să înţeleagă? Adică e uşor de văzut ce-a vrut ea să înţeleagă! Dar cum? Prin ce mijloace, prin ce rafinament feminin...“

Îmi venea să rîd cu hohote şi să-i strig în faţă: „Aşteaptă mult şi bine pînă o să mă convingi... cu ideea de soţ... auzi? ideea de soţ...“

Şi era cît p-aci să-i strig astfel, dacă nu m-aş fi trezit brusc, la un centimetru de cea mai înfiorătoare prăpastie. Ochii şi zîmbetul ei străluceau de răutate. Mi se părea că nici n-o mai cunosc. Cu astfel de laţuri viclean răsucite şi teoretice credea că mă va face să scap, în focul disputei, cuvîntul de care tremur, al destăinuirei! Şi ce departe mă dusese vorba-i, şi ce adîncit mă trezii în iţele acestei încurcate şiretenii! Cînd isprăvi de spus, mi se păru o păiănjeniţă obosită de prea marea muncă depusă în ziua aceea; musca a fost prea grea şi a scăpat. Dar nu părea descurajată; îşi strîngea răbdătoare pînzele zdrenţuite, pentru a le desfăşura din nou, ademenitoare şi cleioase. Acum începui să tremur de-adevărat.

Braţele ei mă cuprinseră îndată ca pe-o pradă şi căzui sub dulcea ei povară, în vreme ce peste umăru-i ochi-mi clipiră îngroziţi la rînjetul chipului din cui. Îmi fu scîrbă de nemernicul tablou care rînjea la desfrîul nevesti-sii, numai pentru a-şi vedea răzbunarea împlinită.

Fusei gata să-i strig în urechea mică și roză orbirea, dragostea asta stupidă pentru o pînză prost pictată, care-și mai bate și joc de amîndoi, pe deasupra. Dar mă cutremurai din nou la timp. Oh, tabloul și femeia asta or să mă scoată din minți!

Sub mîngîierile ei diavolești, devenii și eu la fel de diabolic. Îi jurai cu un cinism care-mi readuse în suflet tot curajul, că o voi ajuta la răzbunare. Ea mă sărută cu un avînt și cu o patimă fără pereche și apoi, deodată, izbucni într-un plîns groaznic.

Și printre lacrămi îmi destănui lucruri de necrezut:

— Baldovin l-a ucis! Acum pot să-ți încredințez totul...

Holbai niște ochi de adevărată moluscă. Baldovin, prietenul meu și al lui Orghidan!?!

— ... el mă iubea încă de pe timpul cînd nu luasem pe Orghidan. Amîndoi s-au întîlnit, fatal... Și de atunci am văzut în sufletele lor aceeași ură rece de oțel... Nu știu dacă ai văzut ura asta? Eu am văzut-o de multe ori pe fețele omenești. Nu numai ochii, dar întreaga figură ia culoarea lividă a oțelului. E o culoare mată, cu sclipiri de gheață. Parcă mocnește ceva acolo, în adînc... și se-nvinețește, se-nvinețește... O, e groaznic! Am ales dintre amîndoi pe Orghidan, pentru că în ochii lui culoarea asta a fost mai *puțin* pronunțată.

Aci ea tăcu, lăsîndu-se pe aripa zîmbetului, în trecut...

— Eram curioasă să știu... dacă, lăsînd pe Baldovin, culoarea din ochii lui putea deveni și mai groaznică; dacă asprul acela metalic putea să se facă și mai aspru și mai metalic. Vai, așa a și fost! Pînă unde nu se poate ajunge pe această lume și unde se poate opri gama infinită a vibrațiilor care dau nuanțele! Am iubit mult pe Orghidan, deși am înțeles că, alegînd pe Baldovin, în ochii soțului meu, dimpotrivă, culoarea oțelului s-ar fi stîns încetul cu încetul. Pe cînd, cum spun, întunerecul din sufletul lui Baldovin creștea de temut. Atît de mare era bezna din juru-i, că bojbăia ziua-namiaza mare, cînd eu eram de față: în sfîrșit mă distrau mult, ce zic, mă desfătau grozav toate aerele toate gesturile, toate stîngăciile lui... și-n ochi îi vedeam întipărindu-se tot mai adînc crima. Ce să-ți mai spun? Într-o noapte a alunecat spre dormitorul meu... Orghidan a prins de veste, alarmat de violența apelurilor pe care le dădeam în noapte cu soneria... De atunci între ei prăpastia a rămas cu totul fără fund... De atunci îl aștepta în fiecare seară. Știa că are să se întoarcă... Și s-a întors... și-a fost mai tare... parcă-l văd muiat tot în oțel...

Și tăcu, ca să urmărească închipuirea fioroasă, turnată în metal, alunecînd în noaptea albastră, misterioasă ca umbra regelui shakespearean, apărînd dintre panourile zugrăvite cu lespezi de castel. Iar eu mi-adusei aminte de șoșonii mei strămoșești, de mănușile uriașe și de briceagul cu prăsele de tinichea, furnizat de la un negustor de camelotă.

De ce n-ai spus toate astea judecătorului? o întrebai.

— Le-am spus. A cercetat. Urmele au fost însă dubioase. Nu s-au potrivit măsurile. Probabil se deghizase. A scăpat. Atunci m-am gîndit la o răzbunare mai puțin groaznică. Și tu trebuie să-mi dai ajutorul.

— Ce să fac?

— Să-l trimeți... după Orghidan.

— ?

— Cînd el va veni la mine, mîine noapte.

— ?

— Sau dacă nu atunci, într-una din nopțile următoare. Mi-ești soț. Pentru tine nu există pedeapsă.

— De unde știi că va veni?

— I-am surîs.

— Așa-i surîdeai și înainte?

— O, înainte de tot... la început.

— Și asta ar fi pedeapsa cea ușoară?

— Mi-ar fi plăcut mai mult să trăiască între gratii... toată viața între gratii de fier... și noi să mergem să-l vedem!

Privii triumfător la tablou. Omul din cui se uita acum la mine vădit încurcat. Zîmbetul îi încremenise pe buze și părea că nici el nu mai știe dacă trebuie să mai zîmbească sau să se îngrozească. A trebuit să fac sforțări mari ca să nu izbucnesc în veselie pros-

tească și trădătoare. Umerii mi-erau acum liberi de apăsarea ce-i strivea la cea mai mică mișcare. Pe fața Arianei era lumină multă și potol. Parcă se liberase și ea de greutate mare. O clipă numai m-am îndoit de povestea ei, dar întorcîndu-mi iarăși ochii la mortul din cui, am făcut îndată asemănarea între uimirea lui de acum și uimirea de atunci:

„Marius, tu? Și tu?... dar ce cauți pentru numele lui Dumnezeu?" Baldovin! Sărmanule Baldovin! Tu erai tîlharul așteptat atunci.

Nu mă mai putui stăpîni: și rîsei cu atîta putere în nasul tabloului, că Ariana tresări:

— De ce rîzi? Ce găsești de rîs?...

Nu-i putui suporta privirea grea ce căzu asupră-mi.

— Pentru că, îi spusei îndată, cu ochii în pămînt, mă fac forte să răpun pe Baldovin *viu* și înarmat, cum cu siguranță se va găsi în noaptea aceea. Și pe urmă voi chema pe judele instructor. La unu noaptea, înarmat, în casa noastră... îți închipui ce dovadă de vinovăție ne va furniza...? Dar haide să ne sfătuim...

— Da, da, să ne sfătuim! O, de-ai putea izbuti asta...

O! voi izbuti desigur... Simțeam puterile înzecindu-mi-se, căci eu eram acum *urmăritorul...*

Gîndul meu rîdea acum în hohote și era de-o zburdălnicie fără seamăn. „Ha! Ha! striga, cu toată puterea lui mută. Ha, ha! ha! corbii lui Ibycus... privește corbii lui Ibycus!" Și arătam de sub masă cu degetul în tavan și dam cu tifla închipuirei spre sărmanul mort...

Iar el, în lumina crescîndă a amurgului, învinețise de ciudă, iar ochii lucioși, de ulei, se căscaseră într-atît de uimire și de necaz, că erau aidoma de mari și de sticloși cu cei din noaptea ceea. Și nici un fior nu simțeam pe șira spinărei.

O nedumerire se lăsă ca o părere de plumb în sufletul meu și, privind cu scîrbă pictura din părete, întrebai pe Ariana:

— Bine, dacă el putea să urască mai mult, desigur că și iubea mai mult. De ce nu l-ai ales pe el, pe Baldovin, și-ai ales pe acest...?

„... pe-acest otrep, această cîrpă de bucătărie", complectai în gînd, contemplîndu-i barba patrată și rară și galbenă-fadă, de care cu drag l-aș fi luat să-l scutur puțin, ca pe-un popă beat.

Cînd pusei această întrebare era într-amurg. Poate în noaptea ce avea să urmeze venea Baldovin. Stăteam pe un fotoliu scund și încăpător, cu un picior sub mine și cu altul legănîndu-l, cît îmi îngăduia unghiul genunchiului, ca pe-un pendul. Ea stătea în pat, pe brînci, cu pumnii strînși sub bărbie. Era mîncată de tot de întunerec și nu i se vedeau decît fața și ochii; fața părea că acum ia naștere din cununa părului, care se făcuse una cu întunerecul odăii.

O întrebasem nepăsător, jucîndu-mă cu piciorul și privind pe deasupra-i, prin fereastra mare, larg deschisă, văpaia de aramă a lunei, ce inunda cerul din culisa răsăritului. Acolo, departe, dincolo de tremurarea asta roșiatecă, o stea se zbătea înfricoșată de parcă noaptea ar fi arătat-o deodată goală vederii tuturor și n-o lasă să se ascundă.

Am plecat îndată privirea sub puterea ochilor ce mă sfredeleau în negură. I-am văzut negri-aprinși pe ovalul nehotărît de figură, ca al aparițiilor supranaturale, cînd se plămădesc sub voința tulburătoare de morți a magilor.

Îmi răspundea înfiorător la întrebarea mea nesăbuită tăcerea de moarte. Viața era departe și se auzea în huietul depărtat al trăsurilor. Întorsei ochii a spaimă spre tabloul pe care înserarea îl descompusese. El exista însă în cele mai mici amănunte pentru cugetul meu și mă fixa cu aceeași ardoare, ca și ochii cari spuzeau din pat.

Mă simții prins între aceste două stafii care creșteau spre mine. Puțin n-a trebuit să strig; mîna s-a întins tremurătoare la butonul electric și lumină s-a făcut. I-am văzut la locul lor: o femeie și un tablou, o biată pictură proastă. Vedeniile nopții dispăruseră. Ariana mă privea nedumerită.

— Da, da, din cele ce mi-ai spus rezultă iubirea nemărginită a lui Baldovin. Ce te miră? Unul care a ajuns pînă la omor, gîndește-te...

Ea încă mă privea neînțelegătoare:

— E un criminal, poate vrei să răspunzi? Dar înainte de a fi, de a ajunge acolo? Și acum chiar? Sau *acum*, cu atît mai mult. A ucis pentru tine, pentru tine a săvîrșit o măreață grozăvie!

Privii pe furiș la tabloul căruia îi rîdeau ochii de viezure. Tresării speriat: vorbisem prea mult. Dar îmi adusei aminte că aveam tot dreptul să pretind soției mele ca să-mi lămurească și cele mai din ascuns gînduri și intenții, fie c-au ținut din [*sic*] trecut, fie că privesc doar viitorul. Ș-apoi întorsătura cu Baldovin avea și partea ei neplăcută; într-adevăr, ce însemna acel: „Am ales pe Orghidan... pentru că în ochii lui culoarea geloziei a avut mai puțină tărie..." Dumnezeule, pe cine aveam în fața mea?

— Te-a iubit, te-a iubit mai mult decît Orghidan, continuai, cu toată înverșunarea ca să mă lămuresc. Dacă acela își apăra onoarea, acesta în orice caz își căuta iubirea... cu orice preț, cu orice sacrificiu. Ascultă-mă pe mine: eu cred că el te-a iubit incomparabil mai mult. De ce nu i-ai răspuns la fel!

Ea continuă încă bună bucată de vreme să nu-mi răspundă și asta îmi zburli trăsăturile a spaimă. Coborîi toată figura de sub raza ochilor ei, liniștiți și scormonitori. Pe urmă, în sfîrșit, îmi răspunse:

— Foarte simplu, pentru că eu nu-l iubeam deloc, nu simțeam nimic pentru dînsul afară decît... în sfîrșit pentru că mi-era nesuferit... Ah...

Acest „ah" nervos, care i se smulsese parcă singur din inimă, mă asigură, mai mult decît orice, cît de nesuferit, într-adevăr, trebuie să-i fi fost Baldovin!

— A... nu-l iubeai?...

La aceasta, într-adevăr, nu mă gîndisem. Într-adevăr, trebuia să iubească și ea. Doamne, era așa de simplu! Și atunci, automat, în mintea mea se rotunji, sîngeroasă ca roșul soarelui în apusurile de iarnă, întrebarea cea nouă și cea nemaipomenit de imbolditoare, care-mi aprinse vinele zvîcninde ale tîmplelor și-mi umplu de tot capul de sînge:

— Dar eu... dar pe mine?...

Tabloul rîdea; mi se părea că-i văd vîrful dinților apărînd dintre cele două buze de ieftin carmin.

Dar ceea ce era mai teribil era că nici o groază nu mai întuneca acuma lumina rece de iarnă ce mi se aprinsese sub frunte. Avusei totuși stăpînirea de mine, să întreb pieziș...

— Ariana, dar dacă *eu* l-aș fi ucis?... admitem o ipoteză... dacă eu l-aș fi ucis, te-ai răzbuna tot astfel?...

— Hm, ce idee!... îmi răspunse ea repede și dădu din umeri, privind în altă parte, ca la auzul unei absurdități.

Orghidan se strîmba de rîs, deși ținea acum buzele strînse. Și ochii parcă-i clipeau, din cauza luminei ce-l plesnea drept în ei; clipeau de rîs...

„E-hei, boierule! i-am zis printre dinți, aici se joacă o carte mare".

Dar el rîdea înainte, sigur de favoarea norocului. Veselia aceasta de lucru mort îmi înțepa pînă la sînge amorul propriu.

— Ariana, o părere, o simplă presupunere... Aici ar fi dovada iubirei adevărate...

— Lasă-mă cu prostiile tale...

Atunci, cu zvîcneli mari de umbre întinse, cocorii lui Ibycus se lăsară pe aripile lor trădătoare. Ce-mi păsa acum de păsările acestea, cu țipete lungi și speriete, care-mi intrau șiraguri lungi drept în ochi, ca două sulițe sfîșietoare? În mintea mea, dinaintea ochilor mei, reîncepea misterul anticei metamorfoze. Vedeam, petală cu petală, înnăscîndu-se trandafirul de foc. Acolo, în mijlocul acestor petale, erau staminele și ovarele, era cheia misterului. Acolo, în necunoscutul acela parfumat, vroiam să mă trezesc, să mă simt, să văd, să înțăleg.

— Ariana, eu l-am ucis!...

Am strigat cu atîta putere, că am îngălbenit singur de îndrăzneala mea. Picioarele mi s-au clătinat, mi s-au îndoit slabe și moi și sub ele s-a crăpat prăpastia cea grozavă, pe care abia de îndrăzneam numai s-o întrevăd pînă atunci. Am închis ochii și am așteptat, livid și tremurător; în urechi vîjîia un vînt teribil.

Mi s-a părut că e vîntul cel cald din noaptea aceea caldă și șuierătoare, ca sîngele cînd gîlgîie. Nu vedeam; dar simțeam privirile negre, înțepîndu-mă ca acele. Ca la un cuvînt de blestem, floarea se preschimbase brusc, își revenise în om și-n fiară. Și acum mă adulmeca, rînjind de plăcere; prada se arăta suculentă. Mă izbi în piept mînia. Cum, nu mai pot rîde?... Cum, tremurătura asta de vechitură gelatinoasă trebuie să mă dea de gol mai rău decît o vorbă aruncată metalic, ca trîmbița în patru vînturi?

— Încerci un joc urît, dragul meu, și prost debitat! *mă încurajează ea.*

Abia acum casc ochii mari; pe-ai ei și-i ține pe florile tapetului din tavan sau îi plimbă pe cei doi șerpi, îmbinați în formă de caduceu, ai micului candelabru electric.

— Te opresc să mai continui...

Astăzi tabloul parcă se uită la ea mai cu tristețe. Nu-i plac desigur vorbele ei. Poate o vrea și mai diplomată și mai perfidă. Dar ce are a face? Eu sunt acum cu ochii deschiși și o cuprind toată în cercul lor; și beția parfumului ei îmi umple iarăși tot pieptul; în față, fereastra e încă deschisă și aduce, odată cu zgomotele îndepărtate și confuze, umezeala înviorătoare care dă și mai multă tărie parfumului de trandafir.

În colț e oglinda în care mă văd, tablou viu, plin de culoare și de viață; sunt înalt, voinic și frumos, ochii îmi scînteiază de văpaia patimei și pieptul îmi clocotește de vigoare și curaj, o, niciodată nu m-am văzut atît de mare, atît de frumos! Iar în cui e atîrnat chipul hîd al mortăciunei!

— Ariana, din nefericire este tristul adevăr. Eu, eu l-am lovit. Îmi va fi cu neputință să lovesc în nenorocitul acela, care se va tîrî pînă la ușa ta, în noaptea aceasta. Îți jur că eu, eu sunt vinovatul. Pentru că te iubeam. Să vedem acum: tu poți să răspunzi cu o iubire tot așa de mare, ca aceea care m-a condus pe calea atîtor fapte? Să vedem, tu poți să răspunzi cu iubirea tot așa de mare a înțălegerei, a iertărei, ce zic, a încuviințărei?...

Așa-i vorbesc, tare și rar, răsunător, și privesc cu nepăsare la tabloul cadavrului care mă încurajează: parcă aprobă din cap.

Dar Ariana, care mă ascultă înfiorată, se ridică și părăsește camera *furioasă:*

— Chiar știi, ai început să mă plictisești de tot cu toana asta care ți-a năzărit în minte. Poți vedea iubirea mea și fără a o pune în cumpene așa de absurde.

Și iese trîntind ușa.

Dar eu trebuie, trebuie să-i spun adevărul, trebuie s-o conving de adevăr, ca să aflu la rîndu-mi adevărul.

Nu știu cum, dar în mintea asta smucită din țintele așezărei ei, mă văd între gratii, în întunerec, iar dincolo, în lumina ferestrei, o văd pe ea, Doamne! și pe Baldovin, privindu-mă și rîzînd. Mă cutremur. Și totuși e cu neputință. Pe Baldovin nu-l iubește și eu trebuie neapărat să aflu adevărul, fără de care o viață cu gratii sau fără de gratii n-are nici o însemnătate.

Și am pornit hotărît, după dînsa, pe lungile coridoare întunecate...

DIN PERIODICE

1921—1935

CEI DIN URMĂ

Mergea agale, cu picioarele răşchirate, zdrobit de greutatea puştei care căzuse pe braţ, de greutatea raniţei şi-a sacului cu muniţiuni. Raniţa îl cocoşase de tot: curelele îi răniseră de-a binelea umerii, ca hăţurile neridicate cu zilele de pe mîrţoagele săracilor. Din dreptul şoldului stîng, pe care-l izbea într-una, sacul cu granate îl trăgea cu putere la pămîntul negru şi momitor.

La ultimul popas se răzleţise de compania sa, de dezmăţata adunătură de momîi istovite, care fusese la început compania sa. Adormise sub un mărăciniş, pe preşul moale de frunze gălbui, şi camarazii îl uitaseră acolo. Acum zadarnic scruta zarea nelămurită a drumului pierdut în nesfîrşit. Nu era nici urmă de companie. O clipă a crezut că a greşit drumul şi că, fără să vrea, a luat-o înapoi spre ei — spre cei cari veneau din urmă, puhoiul ameninţător al duşmanului, care înainta, înainta grăbit, îl simţea cum înaintează, nevăzut în adîncimea liniştei din urmă. S-a uitat la soare şi a socotit că e pe drum bun; dar cînd te rătăceşti, parcă soarele poate să-ţi spună pe unde trebuie să apuci!

Dar mergea înainte, şovăind, pe drumul ce se deschidea ca o pîrtie printre tarlalele de pămînt negru şi înţelenit, pătate ici-colo de petecele galben-verzui ale vegetaţiilor părăginite. Simţea că într-acolo trebuie să fie Moldova acea, către care porniseră. Între soare-răsare şi miazănoapte.

De trei ceasuri de cînd se trezise singur după somnul popasului și de trei zile de cînd avuseseră cea din urmă vraiște cu dușmanul! Înainta fără să crîcnească, cătînd a ghici în mersul îndărăt al țărînei, de sub picioarele care parcă stătuseră pe loc, puterea grozavă, care-i trăgea granatele, din fundul pămîntului. Îi simțea pe ei, din spate, vînători nenumărați, cît frunză și iarbă, înarmați pînă-n dinți, după el, biet vînat singuratec și ogîrjit.

Ideea aceasta îl făcu să rînjească prostit. Atîți pe unul! Hî! Oare dacă l-ar prinde, ce i-ar face?... Ce-ar putea să-i facă? Vor striga: „Stai!" „Ei, iacă, stau!" Ce vor putea să-i facă atunci?

Se poticni de un bolovan și șovăi o clipă: stătu să-și recapete cumpătul

... Și? Să se sature! De ce l-au lăsat acolo, în mărăciniș? Doar își cătase și el un loc pentru odihnă...

Își aminti însă de alt popas și de toate popasurile, cînd cădea zdrobit de oboseală chiar în huietul tunurilor. Și ochiul scăpărător al plutonierului Bîrneață îi răsări deodată, ca o lumină bruscă, supărătoare, drept în mijlocul creierului.

„Nu mint, trăiți dom plutonier".

Dealtminteri, îl văzuse și domnul căpitan, cînd o luase spre tufișuri, și nu-i zbierase, ca de obicei, cu glasul lui de haraba spartă:

„Mocanu Ion! Un' te dosești pe-acolo, hoțule? Să te răzlețești de noi? Hai?"

În zare, într-un mănunchi schilav de copaci, străpuns de o cumpănă de fîntînă, luciul unui coperiș îi răscoli orbitor adîncul ochilor.

„Trebuie să fie canton..."

...Hm. Toate sunt pustii. Dar tot s-o mai găsi o găleată de apă... Apa au lăsat-o...

Picioarele îi cătau tot mai în lături. Bocancii cădeau greu pe pămînt, stîrnind pietricelele.

De undeva, poate de la canton, se auzi un lătrat stins de depărtări. O pasăre țîșni speriată dintr-o brazdă și porni săgeată în scăpătat.

„Se duce la ei... și nimeni n-o întreabă..."

Urmări în gînd pasărea trecînd ca un glonț în revărsarea apusului, poate coifurile lucitoare ale nemților. Nici unul nu-i dă aminte... Și păsărica zboară înainte, ca vîntul care-o duce. Și poate mîine îi cîntă, de pe șură, bună dimineața nevestei...

Icoana casei bătrînești în lumina firavă a dimineței îi făcu parcă un gol în inimă. De cînd nu mai văzuse el casa bătrînească? Oare o fi rămas ea tot așa, cu ei acolo? S-o fi schimbat ceva dintr-însa, din sat, din văzduh, din lunca Oltului? S-o fi făcut toată țara nemțească? Vrăbiile s-or sfădi tot cu atîta aprindere pe miriștele pustii? Și vîntul toamnei o cînta tot cu glasul răgușit al părintelui Năstase prin ogeagurile largi? Ce s-ar putea schimba? Lucrurile rămîn totdeauna aceleași. Și totuși parcă nu-i venea a crede. Se trezi oftînd:

„Cum nu m-ai făcut, Doamne, o păsărică... of, of, maică, măiculiță, ce ți-am greșit eu ție? "

— ...te-ai ascuns, nemernicule, să fugi! Hoțule, hoților! Trădătorilor! Toți ați fugit! Toți. M-ați lăsat singur. Singur. Să mă prindă și pe mine. Hoților! Cum să nu mă prindă dacă m-ați lăsat singur?

— Că nu fugim, domnule căpitan.

— Taci, nemernicule! Toți o să fugiți. Vă cunosc eu. Vă știu cine-mi sunteți. Dezertorilor. Azi unul, mîine altul. Pînă o să mă prindă și pe mine. Voi o să răspundeți de prinderea mea. Să știți! Hai? Rămîneți unu cîte unu în urmă. Cîți au rămas, Bîrneață, ieri?

— Nici unu, domn căpitan.

— Cum nici unul? Da alaltăieri?

— Nici unu, dom căpitan. De cînd n-am mai avut lupte, de atunci sunt cu toții la apel.

— Minți, mințiți, nu mai ești bun de nimic; o să te degradez, să știi. De ce n-a fugit? Vreți să scăpați de răspundere dacă m-o prinde cumva și pe mine? De-acum vă plănuiți! Ha? Tîlharilor! V-aduc pe toți la Curtea Marțială după război...

Cînd ajunse la canton, soarele scăpătase. Nourii viorii aninau pete de cerneală turbure pe copacii schilavi. Cîinele, care lătrase adineaori, se ridică greoi de după un ciot de copac și se apropie gudurîndu-se de soldat. Cantonul rămînea mut și oblonit.

— Ce, mă cuciule, măi... Mă Corbea, mă, cum te cheamă pe tine, mă Corbea, măi! Te-au lăsat să le păzești casa... hai...

Se gîndi să-i arunce o bucată de pîine din codrul uscat, pe care-l mai avea în sac. Dar se temu c-o să-i ducă doru mai tîrziu. Se mulțumi deci să mîngîie cîinele și se apropie de fîntînă. Își potoli setea cu o găleată întreagă. Apoi, rezemîndu-se de ghizduri, strîmbă nedumerit din buze:

— ...ce-o fi avînd domnu căpitan cu răspunderea aia?

Se lăsă greoi pe o buturugă de alături. Cîinele i se lipi gudurător de piciorul stîng. Simți cum se revarsă oboseala din trup ca frigul iernei la dogorea jăratecului din vatră. O simțea cum se destramă, pale-pale, din împletitura mușchilor zdrobiți, din șalele zdruncinate, din umerii încovoiați. Privi drumul pe care ajunsese. Calea pornea înapoi, fâșie încă limpede, învinețea încetul cu încetul, pierea în roiuri de neguri, dispărea cu totul în domnia mogîldețelor întunecate din fund. Acolo, în împărăția acea a întunerecului, ochii lui se opriră plini de teamă și nedumerire.

...de ce l-au lăsat singur? Doar domnu căpitan l-a văzut...

— ...Lașilor, nemernicilor! Ați fugit cu toții și m-ați lăsat singur. Ați aflat ce bine e la ei, acolo. Nu mai credeți în... în minciuni... cum spuneți voi. Vă trebuie acum odihnă și pat bun, cafea cu lapte și rufe curate... cum n-ați trăit voi nici în vreme de pace. Tîharilor! Și acum vreți să mă lăsați singur...

„...odihnă și pat bun... cum n-ați mai..."

Potolit din răsufletul aspru și îndesit, cîinele își potrivi privirea după căutătura omului. Și se înghemui deodată într-însul. Înfiorat de atîta liniște necuprinsă, începu să scîncească ca un copil; apoi se porni într-un urlet prelung și dureros. Întoarse ochii la cîine; se priviră amîndoi muți un răstimp. Dar parcă, încurajat de muțenia omului, animalul se porni iarăși în acelaș plînset lugubru, sfîșietor.

Soldatul își făcu cruce. Vroi să-l mîngîie, dar ochii îi rămaseră pironiți la botul cîinelui, care se descleșta într-un fel anumit, într-un chip cum mai văzuse el undeva, de curînd.

La Boița. Urletul ungurului, acelaș urlet de surprindere și durere al singurului om pe care știa că l-a răpus, care-și proptise pîntecele în ascuțișul baionetei lui. Și-și aduse acum bine aminte de ungurul acela care rămăsese trei zile neîngropat, în marginea tranșeei, la care se întorcea aproape zilnic să-i vadă ochii spăimîntați și urletul încremenit.

Își făcu din nou cruce și întoarse privirea. O luminiță se aprinse în fundul negurilor, pîlpîi o clipă, crescu și se stinse. În mintea omului însă rămase. Parcă suflată de urletele cîinelui, ca de un duh necurat, începu să ia proporții. Fu mai întîi o învolburare ciudată de icoane fără sens, un amestec curios de flăcări și sînge și ochi de mort. În urmă apăru ungurul de la Boița; ochii erau ai lui. Dar ca norii alburii mînați de vînt, pe fondul senin al cerului, în creierul soldatului imaginele se desfăceau și se alcătuiau cu o mare repeziciune. Ungurul era acum parcă îmbrăcat femeiește; ba era chiar o femeie cîntînd și surîzînd; o figură stranie, dezmățată și fixă. Dar femeia aducea tot mai mult cu Ioana, cu nevastă-sa, și acum ea juca de foc și rîdea tot mai sălbatecă, iar ungurul cel mort cînta pe ladă din armonică. Ea chicotea ca o nebună și săruta neamțul, ce rîdea cu aceiași ochi sticloși, cu aceeași gură încremenită pe vecie.

Soldatul tresări. Se ridică speriat de pe buturugă. Cîinele sări și el, înveselit deodată, dîndu-i tîrcoale prietenești. Omul îl privi spăimîntat și începu să-și facă cruce, stupind spre animal și bolborosind cuvinte de descîntec.

Ajunse la drum de-a-nderetelea, întorcîndu-se cu fața spre cîine la fiecare tîrcoală. Apoi, simțind pămîntul tare al șoselei, o luă tot înainte, în pas gimnastic, aproape fugind. Cîinele îi sărea în față, rămînea în urmă, îl ajungea în salturi nebune. El continua să se închine, scuipînd spre animal; uneori îndrăznea să-l cheme pe nume, ca și cînd ar fi vrut să-i descopere prefăcătoria.

— Mă, Corbea, mă...

Dobitocul devenea îndată și mai sprinten. În bucuria lui, însă, i se părea că rîde ca un om. Întețea atunci crucile și îndesea pașii.

Deodată băgă de seamă că-n juru-i s-a făcut lumină; o lumină palidă, sîngerie...

„... Ei, sunt ei..."

I se păru că toate pădurile lăsate de mult în urmă au izbucnit în flăcări. Zarea se încinge necontenit de sîngele vălvătăii, ca și roșul ei reflex, care i se întinde tot mai pronunțat dinaintea ochilor.

Căci el nu îndrăznea să se uite în urmă.

Dar acolo, în rumeneala focului din spate, el năzărea umbre fioroase de oșteni înzăuați, aruncînd în marș neoprit picături de flăcări din torțele aprinse. Și dincolo, tot mai în urmă, prin perdeaua de fulgere și fum, vedea alți oșteni, cît fir și iarbă, înzorzonați ca-n basme, cîntînd de beția triumfului, scotocind bogățiile ascunse, ciocnind cupe spumoase, tîrînd după ei nevestele și fetele țărei; și fetele și nevestele și Ioana lui rîdeau prostește, rîdeau la lumina paloșurilor, rîdeau vesele, rîdeau din toată inima de neputința goniților...

Era luna. Abia acum o văzuse. Cînd se ridicase ea tocmai acolo? Și Corbea, care de la un timp mergea atît de liniștit alături, cu limba scoasă și cu privirea cuminte!

Întoarse ochii tot cu fereală. Dar în urmă stăpînea aceeaș tăcere deplină și acelaș întunerec de necuprins...

★

— Oamenii abia se mai țin, șopti plutonierul Bîrneață la urechea domnului căpitan.

Dar domnul căpitan părea că n-aude nimic. Și cînd Bîrneață rămase iar în urmă, ridicînd din umeri, ca omul care nu mai înțelege nimic, domnul căpitan zîmbi satisfăcut, iuțind și mai mult pașii.

Soldații nu mai țineau nici un fel de rînd, nici un fel de ordine. Unii rămăseseră în urmă de tot; doar cîțiva se mai tîrau năuciți în spatele domnului căpitan, privind cu mare nedumerire la repeziciunea crescîndă cu care-și muta picioarele.

Din cînd în cînd se oprea cîte unul, trăgînd de curelele raniței pentru ca s-o așeze mai bine pe ieșiturile spinărei; alții o lăsau să atîrne de umăr, alții născoceau tot felul de potriveli, pentru ca să le găsească — armă, saci și raniță — o cumpăneală mai convenabilă pentru corp.

Dar foloasele echilibrului găsit durau se vede puțin, căci aproape numaidecît născocitorii aceștia, cari se întreceau între ei, găseau un plan și mai nimerit pentru a împăca mersul amețitor al domnului căpitan cu pofta pămîntului de a-i covîrși sub greutățile din spate! Și izbuteau. Căci nici unul nu cădea. Mergeau înainte, cocoșați, aduși într-o parte, clătinîndu-se ca niște beți.

O ceată dezmetică de bețivi, frînți de vin, părea frîntura de companie a domnului căpitan. Dar el nu lua seama la asta, cum nu lua seamă la gemetele și la scrîșnetul blestemelor care-l urmau. El mergea înainte, grăbindu-se tot mai mult și zîmbind tot mai fericit.

— A căzut Neacșu... se apropie din nou, timid și gîfîind, plutonierul Bîrneață.

— Aha, a căzut...

Domnul căpitan mai făcu cîțiva pași, apoi se întoarse brusc în fața uimită a plutonierului.

— Înțelegem noi șiretlicuri de astea! strigă el. Șiretlicuri d-astea de bădărani proști. Vreți să rămîneți, hai? Vreți să rămîneți cu orice preț...

— Domle căpitan, toată lumea e ruptă de oboseală...

Domnul căpitan desfăcu doi ochi mari, parcă beți de fericire.

— Aha, toată lumea... Și dădu de mai multe ori din cap înțelegător. Aha, toată lumea, toată lumea... înțelegem, înțelegem!... Să se strîngă rîndurile! răsună cu putere glasul lui de haraba.

Soldații se strînseră. Gîfîiau cu toții și ochii li se dilataseră înspăimîntător. Unii mîrîiau printre buze sunete neînțelese. Era însă ceva amenințător în privirile și-n mîrîielile acestei frînturi de companie.

Dar domnul căpitan nu le dădea nici un fel de atenție. Examina pe toți cu aceeași privire luminoasă și-l cîntărea pe fiecare cu aceleași clătinări semnificative din cap.

— Înțeleg, înțeleg... spunea dumnealui. Care va să zică, v-ați hotărît cu toții... să-mi rămîneți...

Un murmur îi răspunse:

— Nu mai putem, domne căpitan.

— Noi avem ranițe.

Dar domnului căpitan îi sări țandăra:

— Taci, mocofane! Aveți ranițe... a? Dar eu n-am purtat raniță? Ați găsit pretextul, ha, tîlharilor! V-ați înțeles cu toții... Bine, bine... lașilor...

— Noi vrem doar să ne odihnim.

— Suntem morți, domnule căpitan!

— Mă rog, mă rog, rupse scurt domnul căpitan. Eu nu mă împotrivesc. Rămîneți. Vă privește. Dar eu nu pot să-mi părăsesc compania. Rămîneți, poftim! Rupeți rîndurile, poftim. Dar așa să povestiți lucrurile atunci, cînd o fi să ne dăm seama... așa... cum a fost...

Soldații nu mai ascultau. Nici nu mai puteau să audă. Săriră cu toții șanțul, căzînd unul cîte unul pe pajiștea moale de alături.

Înserarea cobora rece și solemnă. Un vîntișor adia agale, susurînd frunzele. Plutonierul Bîrneață făcu apelul. Neacșu venise. Dar lipsea Mocanu Ion.

— Unde e Mocanu? întrebă numaidecît domnul căpitan, lărgindu-și din nou gura a zîmbet.

A rămas, trăiți, domn căpitan. S-a răzlețit de la popasul de la prînz.

— S-a răzlețit, ha-ha, s-a răzlețit. Și dumneavoastră îmi rămîneți pe drum. Bun, bun, dușmanul e în spate și dumnealor au gust de odihnă...

— Ne odihnim puțin, domne căpitan.

— Nu rămînem mult.

— Nu ne lăsăm prizonieri, domne căpitan.

— Mai bine murim...

Domnul căpitan păru că se gîndește profund.

— Eu mi-am făcut datoria, spuse el la urmă. Dacă n-ați vrut, se schimbă socoteala. Nu mai ascultați de ordine, de nimic... Și, privindu-le fețele cu nespusă luare-aminte, scăpă printre dinți, într-o doară: Am să plec singur...

— Mergem cu toții, domne căpitan.

Domnul căpitan făcu o mișcare bruscă și reținu cu greu un strigăt de satisfacție.

— Știam, știam că n-o să mă lăsați. Vreți să mă țineți cu voi, să mă dați peșcheș neamțului...

— Nu ne dăm, domne căpitan.

— Murim cu toții.

— Murim pînă la unu!...

— Știm noi, știm noi basme d-ăștia... Aci domnul căpitan oftă: Bine, băieți, fie voia voastră. Dar veți da seama... veți da seama... se va termina și războiul ăsta. Să nu fugiți de răspundere. Eu vă iau pe toți mărturie să spuneți cum s-a întîmplat. Eu mă spăl pe mîini. Eu n-am vrut... dar dacă a fost peste puterile mele... Am făcut tot posibilul...

— Să ne odihnim puțin, domne căpitan. Ș-atît...

— Eu aș pleca singur, dar știu că m-ați împușca...

— Cine să vă împuște, domne căpitan? sări speriat plutonierul Bîrneață.

— Va să zică, nu mă lăsați să plec. Ca să nu povestesc acolo... Bine, băieți, foarte bine. Asta așteptam. Să nu-mi ascultați ordinul. Atîta așteptam. Adică tocmai la asta nu mă așteptam. Dacă vreți să vă predați, predați-vă. Dar de ce nu mă lăsați pe mine să plec...

— Cum să vă lăsăm, domne căpitan? Cine să vă lase? Plecăm cu toții...

— Știam, știam... Și dădu neputincios din umeri: Eu nu mai am nici o putere!

...Soldații dormeau de mult, trîntiți pe ranițe, răsuflînd zgomotos, transfigurați de lumina searbădă a lunei. Plantonul, de pe marginea șanțului, anunță clar în tăcerea umedă a nopței:

— Pe șosea un soldat... și-un cîine...

— Și-un cîine zici? sări domnul căpitan, care nu închisese ochii deloc. Ăla e neamț...

— Lasă-l să înainteze mai bine și ia-l la ochi, opină plutonierul Bîrneață.

— Aha, tu comanzi aici, Bîrneață? rîse amar domnul căpitan. Uitasem că sunt prizonierul vostru.

— Nu, domne căpitan...

— Bine, bine, faceți cum vreți. Dar să vedem cine este... Poate ne dă desluşiri. Poate îl facem prizonier. Poate e o avantgardă...

Domnul căpitan se sculase, alergase la șanțul din marginea drumului și acum privea cu încordare casca lucitoare a soldatului, care înainta singuratec prin funigeala razelor de lună. Zîmbetul domnului căpitan creștea din nou pe figura sa lungăreață. Dar în ochii lui plutea nelămurit parcă o teamă.

— Poate că e o avantgardă. Mai mult ca sigur. Și e de prisos, ce vă mai prefaceți? Ce să-l împușcăm? Ca să ne împuşte și pe noi cei care-l urmează. Prea tîrziu acum, v-ați văzut visul cu ochii. V-au prins. M-ați dat legat neamțului de mîini și de picioare.

— Ce facem, domne căpitan?

— Treaba voastră... ce mă întrebați? Eu zic să-l lăsăm să se apropie și să-l luăm cu binișorul... Acum e prea tîrziu să mai facem pe eroii. Așa ați vrut-o... așa...

Soldatul de pe drum se apropiase de tot. El nu băgase încă de seamă pe cei trei care-l priveau. Dar cîinele se oprise în loc mîrîind. Deodată plantonul strigă:

— Ăsta e Mocanu...

La strigătul plantonului, Mocanu se opri scurt. Stătu un moment în cumpănă, apoi întinse brațele și se năpusti spre șanț...

— Stanciule, domne căpitan...

Sări șanțul ca o minge.

Pocni călcîile în fața comandantului, așa cum nu le mai pocnise niciodată, nici cînd era recrut.

— M-am întors, domnule căpitan! strigă el cu bucuria senină a celui care se știe de mult așteptat.

Cîinele ajunsese din trei salturi soldatul și-acum mirosea picioarele celor patru inși. Apoi puse labele pe galoanele ofițerului, întinzînd capul, parcă să-l sărute...

— V-am ajuns, domne căpitan, se bucură soldatul, răsuflînd grăbit, ca scăpat de o mare primejdie. Pînă acum nu se vede nimic în urmă... Dar vor veni, domne căpitan. Să mergem, să mergem, să nu ne ajungă, domne căpitan, se ruga el tînguitor. Să nu-i vedem necinstindu-ne femeile...

Unul cîte unul, cu căscături grozave, întinzîndu-și brațele ca la un supliciu, soldații se trezeau, deșteptați la larma lui Mocanu. Alții cădeau iarăși numaidecît pe iarbă. Dar cîțiva rămăseseră treji, cu urechile țintă.

— Să mergem, domne căpitan, îndrăzni o voce ascunsă în întunerec.

— Să mergem, să mergem, se auzi din mai multe părți.

Zîmbetul domnului căpitan pieri. Dar apăru iarăși îndată.

— Hm, hm, bine, bine, să mergem, hotărî el la urmă. Eu de cînd vă spun. Faceți cum vreți. Dar e prea tîrziu. Prea v-a venit tîrziu gîndul... Haideți, la rînd, dar degeaba... Și după un timp: Ha, ha, ați adus-o bine... Ați așteptat pînă acum, și acum faceți pe grăbiții...

— Nu ne dăm, domne căpitan.

— Mai bine moartea, completă Mocanu...

Soldații erau acum cu toții în picioare.

Săreau șanțul rînd pe rînd și se așezau în linie de grupe pe șosea. Plutonierul Bîrneață îi potrivea cu mîna. Iar domnul căpitan bodogănea înainte.

— Ați auzit că e mai bine acolo. Minciuni toate. Nici nu mai știi pe care s-o mai crezi. Din toate trebuie să iei cîte ceva. Dar eu mi-am făcut datoria și v-am spus; e o mincună. Prizonierul e prizonier. Orunde, amar de el. Nu v-am spus?

Soldații se așezasră. Bîrneață comandă:

— În coloană de marș, la dreapta!

Bocancii bătură patru lovituri surde și sacadate. Coloana era gata. Dar domnul căpitan crezu că trebuie să țină un mic discurs de îmbărbătare.

— Să trăiți, copii! Cu Dumnezeu înainte! Acum am văzut. Voi sunteți adevărați ostași. Ce vă pasă vouă că acolo puteți trăi bine? Lăfăiți pe saltele moi și cu cafea cu lapte? Pe loc repaos!

În executarea comandei, treizeci de pași fură ca unul.

— Să trăiţi! Aşa soldaţi mai zic şi eu. Voi ştiţi că aveţi să muriţi, c-aveţi să vă rupeţi mîinile şi picioarele, că nici unul n-o să vă mai întoarceţi aşa cum sunteţi, dacă v-oţi mai întoarce. Voi ştiţi c-o să muriţi tot în noroiul şanţurilor, pe glodurile tranşeelor, în călduri de cuptor şi-n frig, de-o să crape bolovanii sub voi. Voi ştiţi că n-oţi mai cunoaşte mîncare, somn bun, băutură, femeie. Doamne, Doamne, cine ştie cît! Poate ani de-a rîndul. Zece-cinsprezece, Dumnezeu cum o vrea şi cu noi! Şi totuşi mergeţi înainte, nu vreţi să ştiţi de nimic. Aşa soldaţi v-am vroit. Ascultă: înaintee... marş!

Dar parcă primul pas nu fu tot aşa de energic ca şi comanda mai războinică decît oricînd a domnului căpitan. Ba de la cîţiva metri de drum, ritmul călcăturilor se amestecă şi detaşamentul odihnit părea tot aşa de zdrobit ca înainte de repaos. Soldaţii înaintau pe gînduri.

Dar domnului căpitan nu-i mai ardea de muştră. Nici nu se mai grăbea de zor, ca înainte. Din cînd în cînd, privea tot mai pătrunzător în negura adîncă din fund.

De-acolo însă nu răzbătea nici cel mai mic zgomot, nici cea mai neînsemnată lumină. Luna, care ajunsese acum în creştetul cerurilor, îşi vedea de drum, rece şi nepăsătoare, prin mărăcinişul albicios şi fugar al norilor zdrenţuiţi. Iar soldatul Mocanu Ion, care închidea coloana, se străduia să ghicească cum ar putea fi o cafea cu lapte; şi-şi închipuia o licoare galbenă-alburie, în care pluteau, ademenitori, bulgăraşi aurii de mămăligă... Şi o furie nebună îl cuprinse gîndind că Ioana lui ar putea mînca acum aşa ceva, în tovărăşia vreunui neamţ gros, cu luleaua de-un metru în colţul gurei.

RETRAGEREA

Sub cerul mohorît de toamnă, trei zile în şir se scurseră armate nesfîrşite şi sure. Grămezi mari şi neregulate, pîlcuri răzleţe, oşteni singurateci, călări, pe jos, pe furgoane sau pe tunuri, treceau rînd pe rînd într-o harababură desăvîrşită. Turme omeneşti fără formă şi fără conducători; zadarnic ar fi ghicit vreunul într-atîta împestriţată încurcală. O singură putere îi mîna numai pe toţi deopotrivă; acelaşi ţel neclintit, o stea călăuzitoare, pierdută în zările răsăritului, pe care numai ochii lor de fugari păreau că o văd.

De la geamul ei aburit şi soios, trei zile întregi Antiţa îi privise trecînd. Dar omul ei se vede că apucase pe alte drumuri, dacă nu-şi va fi lăsat cumva oasele prin stîncile munţilor.

A patra zi nimeni nu mai trecu. Către amurgit, Antiţa gîndi că de-acum trebuie să vie rîndul celorlalţi. Şi-şi simţi inima apăsată de-o strîngere neînţeleasă şi supărătoare. Ce va fi acum oare? Aci, la marginea satului, la o bună bucată de drum de celelalte gospodării, i se păru că toată lumea a plecat odată cu armatele. Se simţi atît de singură, că un fior rece şi tăios îi străbătu mădularele. Tăcerea neîntreruptă o birui; simţi o sfîrşeală la glezne şi se abătu ca doborîtă de-o mare oboseală pe lăvicer.

Ce-avea să fie de-acuma?

Abia întru tîrziu gîndi să aprindă lampa. Dar pînă să se hotărască de tot, mai stătu o jumătate de ceas

țintuită locului. Trebuia să îmbuce oleacă și pe urmă — cine știe — să vegheze. La bună seamă, noaptea asta, și de-o fi să ațipească cumva, doar pe lăvicer și îmbrăcată, dacă o închide ochii!

Antița aprinse lampa și o anină în cui. Dar abia se îndepărtă cîțiva pași, că urechile îi prinseră un zvon îndepărtat de ropot. Își încordă auzul. Nu se înșelase. Era treapăt îndesit de copite. Stătu puțin pe loc, nehotărîtă. Apoi făcu o mișcare spre lampă ca s-o stingă.

„Dar poate că e mai bine așa!" gîndi în urmă și rămase nemișcată. „Poate că o trece!"

Tropotul se apropiase de tot. Trecu ca o grindină pe dinaintea casei. Aproape îndată, însă, se opri brusc. Antița își făcu cruce. Gîndul îi fugi iar la lampă. Dar rămase tot nemișcată în mijlocul odăii.

De-afară se auzi boncănind pe podeț pași grei de om și poticneală de cal. În urmă bubuiri puternice de pumn răsunară în ușa de la tindă. Antița încă se precupețea cu gîndul. Dar loviturile cădeau tot mai repezi, tot mai poruncitoare.

În cele din urmă aleargă, lăsînd ușa de la odaie deschisă, ca să pătrundă lumina în tindă. Întrebă cu glas pe jumătate:

— Cine-i acolo?

Dar pumnul greoi de-afară se pusese să spargă ușa. O voce amenințătoare poruncea răgușit cuvinte pe care în teama ei nu le putea înțelege.

Apucă drugul și trase. Și se feri cîțiva pași îndărăt. În prag apăru o umbră de om, mijlocie și arătoasă. După carabina din spate, Antița cunoscu că e oștean. Dealtminteri, ce-ar fi putut să fie altceva?

— Bună vreme, spune umbra.

— Bună vreme! îngăimă femeia, mirată că i se rostește pe limba ei.

— Ne rugăm de iertare, spuse iar oșteanul. N-aveți cumva vreo bucată de mămăligă? De dimineață gonesc flămînd, ca să-mi ajung escadronul...

— Ba cum nu, este, răspunse femeia mai înzdrăvenită. Așteaptă nițel...

— Ba, de nu ț-o fi cu supărare, m-ai lăsa să mă încălzesc oleacă înăuntru! Pînă rumegă calul ceva...

— Cum nu, poftim.

Soldatul rămase puțin să-și priponească animalul de stîlpul pridvorului și să-i lege sacul cu grăunțe după urechi. Intră apoi în urma femeiei.

— Bună vreme, rosti iar.

Antița tocmai făcuse lampa mai mare și acum stătea chincită la sobă, ațîțînd focul care se stinsese. Soldatul se lăsă cu un oftat de ușurare pe lăvicer, privind cu mulțumire în juru-i. Se sculă însă îndată și rezemă carabina într-un colț și-și scoase pe îndelete mantaua.

— De cînd n-am mai scos-o după mine, oftă el din nou.

Se lăsă iarăși pe lăvicer. Își șterse fruntea cu o năframă, apoi își apăsă tîmplele în mîini. Pe urmă prinse să cerceteze cu amăruntul împrejur. Începu să clătine cu tristețe din cap la fiecare mișcare a ochilor, cari se odihneau cînd pe macatele patului, cînd pe preșul din părete, cînd pe iconițele afumate, încununate de busuioc, cînd pe măsuța mică cu trei picioare din mijlocul odăii, cu scăunașele ei scunde, rudărești.

Antița îl surprinse ștergînd o lacrimă pe furiș și neîncrederea îi dispăru cu totul. Îi puse pe masă o bucată de slănină, un codru de pîine și doi castraveți acri. Soldatul n-așteptă să fie poftit a doua oară. Începu să înghită cu lăcomie, cioflecăind zgomotos și apăsînd cu degetele gogoloaie de pîine. Antița se așezase în locu-i, pe lăvicer, și-l privea tăcînd. El se sculă într-un rînd, se apropie de laița unde-și trîntise mantaua, cotrobăi puțin și scoase un bidon. Îl întinse femeii.

— Poate guști nițel rachiu?

Ea dădu din cap că nu vrea. Soldatul își reluă locul și începu să înfulice înainte, ducînd din cînd în cînd bidonul la gură.

De la o vreme prinse gust de vorbă. Începu să-i povestească isprăvile lui. Femeia-l asculta parcă cu gîndul dus.

— Vai de păcatele noastre, gemu el în cele din urmă. Vai de țărișoara noastră! Ne-o înghițiră căpcăunii...

— Da... ei sunt departe? îndrăzni să întrebe Antița.

— Ei... hm... peste vreo trei zile o să-i vezi și pe ei.

— Peste vreo trei zile?

— Păi nu vin ei așa curînd, curînd; abia s-au scurs ai noștri. Și tot mai sunt...

Tăcură un timp. Dar rachiul îi cam da ghes la pălăvreală.

Începu să-i spună de satul lui, de nevastă-sa. Îi povesti cum s-au despărțit și ce sfaturi i-a dat la plecare.

— Acum, pe-acolo or fi intrat tîlharii...

— Vai de bietele femei, se cutremură ea.

Omul încruntă deodată din sprîncene și o privi cu asprime. Antița însă nu-l vedea. Cu ochii pierduți într-un ungher, urmărea în minte-i desfășurarea unui gînd mohorît. Se cunoștea asta după trăsăturile încordate ale fetei, care parcă împietrise.

Soldatul mai sorbi o înghițitură. Începu să se legene pe scăunaș cu mișcări largi, apoi lăsă capul în piept, proptindu-și pumnul în masă.

— Îhm, da ... mormăi printre dinți.

Stătu cîtva timp nemișcat. Duse în urmă iarăși bidonul la gură și sorbi de mai multe ori.

— Adică ce vrei să spui? și după o tăcere: I-am spus să se mute la tatăl său. Acolo sunt mulți în casă... Dumneata, dacă zici că ții la bărbatu-tău, cum îmi stai singură aci la margine de sat?...

Antița nu răspunse. Încruntă și mai mult fața și boți buzele, strîngîndu-le cu tărie, ca și cînd s-ar fi temut să nu-i scape vreun cuvînt.

— O omor dac-aș afla că nu m-a ascultat... Dar fața i se lumină deodată și începu să rîdă idiotește: Și dacă m-oi mai întoarce...

Bătu cu pumnul în masă, scoțînd un icnet de nepăsare din gîtlej. Apoi dădu bidonul peste cap, golindu-l pînă la fund.

— Bun rachiu... Ăsta ne mai ține.

Întoarse privirile spre ea și prinse s-o cerceteze cu atenție. Antița privea necontenit în același ungher, cu un cot rezemat într-o palmă și cu bărbia în cealaltă. Soldatul strîmbă nedumerit din gură, apoi clătină din cap de cîteva ori și dădu din umeri.

În urmă rămase și el pe gînduri.

Rachiul îi aducea icoane aprinse și supărătoare. Gîndul îi fugea de la Antița la Catrina lui. Dar el îl întorcea necăjit înapoi, alungîndu-și nevasta din minte cu tresăriri bruște din cap.

Căci închipuirea-i ațîțată de alcool începuse să vadă lucruri îngrozitoare. Vedea o femeie zbătîndu-se în mijlocul unei întregi căprării. Dar ei erau mulți, aveau arme și rînjeau ca fiarele. În mintea simplă a soldatului procesul imaginelor se perinda scurt. Ea trebuia să cedeze, înfrîntă de puterea brațelor, care o țintuiau biruitoare de pămînt.

Soldatul mugi de indignare și de furie. Și ochii căutară la Antița, care-l privea îngrozită. Căci femeia, pe care el o văzuse biruită, siluită de atîtea fiare hămesite, era Catrina lui. Și el îmbrățișa cu ochiri lacome picioarele, pieptul, capul Antiței, ca gîndul cel negru să nu-i mai înfățișeze pe cea dintîi.

Antița își trase picioarele sub dînsa, înghemuindu-se în sine pe lăvicer, cătînd cu ochii căscați de spaimă la cel care o pironise sub aprigile-i priviri.

Dar pe neașteptate mișcările ei zvelte treziră în sîngele încropit de rachiu al soldatului aprinderi molatice. Revăzu, de astă dată mai limpede, aproape aievea, în amănunțimi lubrice, corpul acesta de femeie zvîrcolindu-se sub arsura plăcerilor, în brațele răcanilor ahtiați și brutali, perindîndu-se unul după altul, obosind-o, istovind-o pînă la amorțire. Omul simți alergîndu-i prin vine șuvoaie de căldură. Creierul i se împînzi deodată și ochii îi luciră.

— Adică de ce ei și nu noi!

Se sculă greoi și scăunașul cu trei picioare se rostogoli în urmă-i. Se apropie de ea călcînd ca într-un tact de dans și, rînjind curtenitor, îi întinse mîna pe după gît.

Antița îl respinse cu putere.

— Și tu, și voi, păcătoșilor, cîinilor! urla ea scoasă din minți.

— Stai, puică, stai, că nu-s neamț.

Antița sări sprintenă de pe lăvicer în pat și de acolo în colțul dimpotrivă al odăii; apucă un topor și-l ridică amenințătoare cu amîndouă mîinile.

Soldatul șovăi. Se retrase cîțiva pași înapoi. Ochii îi sticliră de furie.

— Numai cu ei, hai?

Privirile se rostogoleau fioroase în juru-i. Degetele i se crispau în căutarea unei arme, unui ajutor...

Și deodată căutătura întunecată i se lumină. De sub manta, țeava carabinei ieșea lucitoare în lumina dulceagă a lămpei.

Porni într-acolo cu pași apăsați.

— Stai tu, cățea...

Ea îi urmări mișcarea înnebunită de groază. Auzi țăcănitul metalic și scurt al încărcătorului. Îl văzu apoi răsucind închizătorul.

Fiori de gheață i se scurseră de-a lungul șirei spinării. Își simți brațele, care țineau barda ridicată, tremurînd neputincioase.

Înainte de a duce arma la ochi ca s-o amenințe, el avu o ezitare. Un moment îi străfulgeră prin minte chipul Catrinei, cu securea ridicată, gata să omoare decît să-și dea cinstea. Și mîna i se lăsa moale în jos, în vreme ce ochii îi cătară nehotărîți, dar cu îngăduință, spre femeia din față.

Dar Antița cumpănise repede primejdia și acum tocmai lăsa să-i cadă toporul. O văzu apoi strecurîndu-se pe pat, acoperindu-și ochii cu mîinele, așteptîndu-l.

Mînia începea să se întoarcă năprasnică și oarbă în cugetul contrariat al bărbatului. Dar ea tocmai făcea o mișcare de nerăbdare. Și fusta îi dezgoli un picior pînă la genunchi.

Soldatul simți în piept un clocot. Valuri de căldură îi înăbușea[u] sufletul. Privirile i se plimbau nehotărîte de la carabină la pulpa femeii. În cele din urmă izbucni într-un rîs spasmodic, nevoit, de care nu-și da sama nici el. Aruncă arma și păși spre pat, tremurînd de poftă, hohotind tot mai tare, mai sinistru.

Iar buzele îi îngînau fără rost:

— Catrino, Catrino... mai dăm noi ochi...

UN CĂLĂTOR

Prin fereastra larg deschisă a compartimentului, plesniturile roților pe șine năvăleau necurmat odată cu aerul rece al nopții de primăvară, umplîndu-i plămînii de răcoare și zdrobindu-i timpanele sub lovituri de ciocane. Siluete carbonizate de copaci stingheri apăreau fugar în cadrul cercevelelor; uneori se desfăceau cu totul din beznă, apropiindu-se amenințător și scuturînd în aer sute de brațe înspăimîntate; dar monstrul de fier, în goana-i dezmățată, le aluneca zglobiu printre ghearele fantastice și negre și se pierdea zănatec în adîncimi tot mai necuprinse de întunerec.

De pe bancheta pe care încremenise cu ochii țintă la geamul vagonului, înghemuit în pardesiul subțire și friguros, privea uimit la acești hecatonhiri[1] reînviați parcă din adîncimile vremurilor; ar fi vrut, poate, ca unul din brațele lor schiloade și informe să prăvale gonașul de foc din făgașul lui fieruit; să-l rostogolească deodată într-o prăpastie neprevăzută, groaznică, fără fund.

Apropia pleoapele și întrevedea printre gene scena formidabilă a catastrofei. Detunăturile roților îi creșteau atunci haotic în pavilioanele urechilor, îi dădeau senzația exagerată a unui tumult înspăimîntător, brăzdat de-o serie discontinuă de trăsnete cutremurătoare,

[1] În revistă: *hecotohiri*.

sfîșiat de țipete dureroase și vaier omenesc. Se simțea tîrît în abis și strîngea ochii de groază și de mulțumire abia îndrăznită. Ce nu era în stare să facă singur, ar fi voit să săvîrșească neprevăzutul.

Dar trenul zbura înainte prin bezna de tăcere, cu ropot și detunări de avalanșe. Și el se înghemuia și mai mult pe bancheta îngustă, se încovriga în sine ca un pui în ghearele unui uliu, neputincios și în voia forței care-l ducea năprasnic și nepotolit.

Acolo, la capătul călătoriei, îl aștepta, pentru firea lui, ceva deopotrivă morții. Cea mai teribilă umilință. Îl aștepta[u] ochii severi și trufași, a căror mîndrie o înfruntase odată, o batjocorise, o strivise sub disprețul său tăios și obraznic și a căror îndurare trebuia să o ceară acum: doi ochi, sute, mii de ochi; îi vedea scînteind în noaptea de afară, necruțători, ironici, vicleni, amenințători. Doi dintre ei se apropiau chiar, încruntați, sălbatici, corosivi; îi simțea arzîndu-i vederile, străpungîndu-i țesuturile feței; încetul cu încetul se înconjurau în conturul unei figuri cunoscute și țepene. Începea să tremure. Simțea învăluindu-l suflarea părintească cu suflul rece, umed, de cavou. Și auzea pentru a nu știu cîtea oară cuvintele care-l șfichiuiau ca plesnituri de foc:

„Ce mai cauți acum, du-te..."

Acest „du-te" îl sfredelea ca un burghiu, îi da toți fiorii sfîrșitului. Își simțea sufletul micșorîndu-se, strîngîndu-se, topindu-se, strivit sub o greutate covîrșitoare.

Dar tresărea îndată, înfricoșat, ca un bolnav furat de începuturile agoniei; se scutura din frigurile delirului; își simțea sudoarea care-i prelingea fruntea răcindu-se și răcorindu-i zvîcnelile tîmplelor; iar fața de lămîie se schimonosea într-un zîmbet fără curaj.

Privea atunci năuc la ceilalți călători, cari sforăiau pierduți, diafanizați în lumea searbădă, fumegîndă, a lampionului. Le cerceta în expresiile înlemnite ale fețelor dacă nu cumva i-au urmărit pe sub ascuns vreun gest nepotrivit, involuntar.

Dar mirarea, îngrijorarea, groaza, care se ceteau pe aceste figuri de panoptic, erau ceva cu totul strein de

viață. Ușurat, se așeza atunci mai bine între răzemătoarele locului îngust.

De bună seamă, aiurelile acestea proveneau din oboseala călătoriei. De aproape două săptămîni pe drum! Din țara acea streină, depărtată și posomorîtă și pînă aci, în apropierea orașului părintesc! Doar singur observase: cu cît drumul se prelungea, cu atît se îngroșa în minte-i negura, încîlcindu-i gîndurile.

Nu-l va alunga, fără îndoială; nu va avea tăria să fie atît de crud.

Îl va ruga, îl va implora, îi va cere iertare, chiar în genunchi, de va fi nevoie. Și bătrînul e prea mîndru ca să nu fie înduioșat de atîta umilință.

Îi va povesti toate ororile foamei care-l gonea din urmă.

Toate rătăcirile prin orașele acelea sure ale străinătăței, în așteptarea unui succes imprecis, care n-avea să vină niciodată. Îi va spune cum a risipit astfel tot ce-i rămăsese de pe urma mame-si; cum decăzuse apoi încetul cu încetul, fugind din loc în loc, urmărit de creditori, de portărei și de tot felul de agenți roșii sau negri, ca de un nor sinistru de păsări răpitoare; cum ocupase rînd pe rînd cele mai josnice slujbe; cum își vînduse pînă și hainele și rufele, cum vînduse și cea din urmă podoabă, pe care o mai păstra de la mamă-sa, pentru a putea lua drumul țărei natale; o relicvă scumpă, la care ținea ca la un idol — aducătorul lui de noroc — și pe care o ferise cu cea mai mare îndîrjire de toate avînturile necurate ale slabului său suflet.

Toată această mizerie progresivă va încînta pe bătrîn; îl va ferici; îl va face să sară în sus de mulțumire că i se împlinise profețiile.

„Nu-ți spuneam eu? îi va zice. Nu-ți spuneam? Mărturisește singur."

Îl va aproba atunci, și bătrînul va fi tare mulțumit. De atîta mulțumire, îl va ierta. Mai ales înfrîngerea finală, hotărîrea de a se întoarce și a pleca genunchiul dinainte-i, îl va încînta cu desăvîrșire.

Fără îndoială, albit de bătrînețe, va fi pierdut mult din îndărătnicia trecută; va avea cuvinte mai bune pentru el; îl va primi ca pe un fiu rătăcit, va tăia

vițelul cel gras. Amintirea moartei, pe care o jicnise atîta în viață, îi va fi sădit în suflet sămînța omeniei. Cu neputință să nu-l ierte și să nu-l primească!

Aromit de somn și de blîndețea celor din urmă închipuiri, ochii i se lăsau de plumb; dar la prima atingere, pleoapele se respingeau iar, speriate. Gîndul alungării se reîntorcea necontenit, tiran și ucigător, cu tot cortegiul de groaznice închipuiri aievea, de catastrofe imaginare, de coșmaruri cu ochii deschiși. Conștiința distanței care se micșora la fiecare plesnitură a roților îi aducea tot mai dese tresăriri de friguri.

Tot timpul călătoriei această rotire de senzații îl zdrobise sub contrastul aspectelor ei opuse, care se perindau cu o regularitate matematică. Dar niciodată ele nu-i apărură decît într-o formă neclară, nesigură, învăluită de mister și de groază.

Acum însă, în apropierea imediată, scena primirei i se prezentă în spirit cu o luciditate care-l uimi; îl prinse cu totul în țesătura ei de amănunt; îl covîrși sub puterea de adevăr a viziunei.

O, nu-l va alunga. Dar îl va umili cu toată bucuria acea pe care o avea să umilească oricînd și pe oricine. Cu bucuria cu care dusese la mormînt, umilind-o pînă dincolo de viață, pînă-n ultima clipă, pe mocnita-i tovarășe de zile.

Învinsul închise ochii. Amintirea mamei muribunde îi făcu sufletul în bucăți. Cum nu gîndise în tot timpul drumului la cea mai de seamă cauză a plecărei!

Revăzu patul celei pe moarte și-i auzi sughițurile agoniei. Resimți indignarea străveche împotriva călăului tenace și metodic. Și-aminti de răzbunarea pe care o făgăduise întinsei în coșciug, în șoapta celui din urmă sărut. Își aminti de toată nobila-i mînie de revoltat romantic.

Cea mai teribilă răzbunare! Îi veni să surîdă de oroare și dezgust. Se va duce tremurînd în fața atotputernicului criminal, cum îi striga odinioară în certurile lor grozave; și-i va implora mila! Va rîde poate, de va fi nevoie, de amenințările de odată și, vai, de scumpa moartă.

Și văzu în gîndu-i mutra sarcastică a obedului, plecîndu-se asupra-i, roșie, înstelată de fibre vinete; îi simți mirosul acru, abia perceptibil, de vin și apă de gură, și-i auzi vocea găunoasă și rîsul poznaș:

„Zi, asta ți-a fost răzbunarea? Într-adevăr teribilă... Ha, ha... m-ai făcut de rîs, iubitule; ai îndrăznit să te întorci în halul ăsta, cu zdrențele ăștia, cu mutra asta! Vai, teribil te-ai răzbunat! De rîs m-ai făcut, de rîs. Ha, ha, ha, ha... maică-ta te privește satisfăcută de-acolo de unde o fi... În sfîrșit ai îmblînzit-o... Am un loc de intendent... ți-l pot oferi... Nu-i așa c-ai răzbunat-o? De ce nu vorbești? Ai venit aici să-mi taci?"

El va trebui să răspundă și să rîdă afirmativ. Frate-său, căruia, la plecare, îi strigase „laș și sclav" și care, fără îndoială, va fi de față acum, la întoarcere, va surîde cu ironică compătimire.

Va geme atunci de durere și rușine; dar gemetele se vor topi în gît, într-un rîs voios și lingușitor; un rîs care va trebui să fie cît se poate de sincer.

Vor veni și orășenii, obișnuiții casei. Va veni și ea, acea pe care, în mîndria-i exagerată, în încrederea oarbă pe care o avea în forțele sale, o refuzase pur și simplu, în ciuda „atotputernicului"; pentru că, în doi ani de dragoste tinerească și sfioasă, o găsise fără sufletul de care el credea că are nevoie. Va veni tot orașul; toți ochii aceia care-i răsăriseră pe neașteptate din puterea nopții.

Și auzi iarăși rîsul uscat al obedului.

„Îl cunoașteți, ha, ha! E noul meu intendent. Înainte îmi era fiu, înainte de a-l dezmoșteni... conform, conform, mă iertați, conform articolului... iertați... din cauză de insulte grave. Îl cunoașteți? E cel de care vă plîngeați că nu vă salută, că vă face proști în discuții și vă întoarce spatele pe stradă. E cel care-mi striga că am omorît pe mamă-sa, ha, ha, parcă-mi făcuse ceva biata bătrînă! Nu cu otravă, domnilor, nu cu cuțit, domnilor, nu cu revolver, domnilor, ci cu ce credeți? Cu, domnilor, cu umilință, domnilor... așa mi-a strigat dumnealui, în față, și în dos, la toată lumea... fostul meu fiu; mi-a strigat răzbunare! ca în romane;

să mori de rîs, nu altceva; că mă va da el gata, așa cum i-am dat eu pe mamă-sa.

...Este el, dragă vecine, cel care ți-a strigat că nu te-ar lua nici de servitor; acuma mi-este intendent; dacă vrei, îți poate aduce un pahar de vin bun sau chiar poate să-ți toarne, ca să te speli. Pentru că... ha, ha... se răzbună teribil... iubite vecine... după cum vezi..."

Îi reveneau astfel în minte frînturi de fraze pe care le mai auzise cîndva, atunci. Acum le întregea, le potrivea una lîngă alta, le grada în discurs.

Vocea bătrînului îi răsuna clar în ureche; figura lui îi plutea limpede dinaintea ochilor; figurile tuturor îi apăreau iscoditoare, surîzătoare, vesele, gata, ca de obicei, să pufnească în rîs de poznele acestui bufon senil, bogat și puternic, stăpînul tuturora, cu imensa-i avere și cu binefacerile-i mari și mici; să rîdă cu hohot de prostiile lui, prefăcîndu-se că-i apreciază humorul. Șleahta întreagă de provinciali abrutizați și prefăcuți, atît de rudimentar prefăcuți; turma pe care o dispre-țuise din tot sufletul, pe față, pe care o batjocorise fără nici o cruțare, pe care o umilise la rîndu-i cu toată cruzimea ori de cîte ori i se oferise prilejul; așa cum umilise și pe tatăl său!

Bătrînul nu se va lăsa pînă nu-l va jicni din nou dinaintea acestei mulțimi. Cum va putea să-i suporte murmurul și sarcasmul nerod?

...Trenul părăsea tocmai penultima stație, făcîndu-și loc printre macazurile zvîcnitoare care se răreau din ce în ce. Încetul cu încetul își lua tot mai mult avînt spre limanul de groază. Prin cadrul geamului, din ceața sură, se năzăreau în depărtări imense mogîldețe antediluviene.

...Va fi și *ea* de față și va zîmbi, pudică și roșie de plăcere, de satisfacție...

...Cu neputință! Nu va coborî. Va merge înainte, tot înainte; se va da jos în gară numai pentru a-și prelungi biletul de drum. Da, așa va face. Intendent? Dar va putea găsi locuri mai bune aiurea în țara aceasta, unde venea la atîtea cunoștințe pe care, face să-și dea seama, trebuie să le fi căpătat acolo, printre streini, desigur.

Ideea aceasta, care-i veni pe neașteptate, îl umplu de lumină și bucurie. O lespede păru că i se ridică de pe suflet. Îi veni să zburde de fericire; și, neputînd face altceva, își mută picioarele unul deasupra celuilalt. Cum nu gîndise oare mai demult?

Ba nu. Va rămîne o zi în oraș. Va merge să vadă mormîntul martirei. Va căuta să se întîlnească cu bătrînul; și-l va sfida. Îl va lăsa să rînjească de bucurie văzîndu-l că se întoarce învins și jerpelit; și-i va întoarce spatele cu acelaș dispreț elegant de acum cincisprezece ani. Și-l va lăsa uluit de mirare și de ciudă; va lăsa un întreg oraș nedumerit. Îl va vedea și ea și la început va zîmbi miloasă, jicnitor de miloasă, de trista-i înfățișare. Dar o va înfrunta cu privirea și-o va amuți și pe dînsa cu tenacitatea-i de fier. La fel, la fel ca acum cincisprezece ani. Un oraș întreg va rămîne uimit și nu va ști, nu va putea să înțăleagă de unde atîta trufie, atîta putere de voință. O, de va fi stăpîn pe sine pînă la capăt! De-l va ajuta sfînta moartă cu amintirea-i mîntuitoare; de-i va călăuzi pașii și-i va întări cugetul cu surîsul ei de dincolo de moarte!

Așa va face, așa va face!

Își frecă mîinile buimac de norocul care-l lovise pe negîndite. Ochii îi clipeau strălucitori. Și rostogolișul roților nu-l mai înspăimîntă; îl întărea, dimpotrivă, părea a lua parte la bucuria lui, era chiar cîntecu-i de triumf în drum către izbîndă.

Va pleca apoi în ziua următoare. Ei vor fi și mai mult uimiți. Vor scorni fel de fel de închipuiri. Îmbrăcămintea lui detestabilă va fi motivată indulgent de însăși imbecilitatea presupunerilor care se vor isca. O vor da-o pe seama originalității. Îl vor socoti bogat și puternic; și atît de tare în cinismul lui, încît să-i păcălească în modul acesta! Îl vor petrece pe drumu-i, pe care-l vor crede comod și îndepărtat, cu invidia lor. Și a *lui*. Și a *ei* mai cu seamă!

...Iar el, în vremea asta, va începe din nou urcușul istovitor al neajunsurilor.

Își simți ochii umezindu-se.

Va fi mai norocos în propria lui țară? Va putea găsi un colț de cămin și o îmbucătură de pîine? Ori va retrăi

tragedia grozavă care-l alungase înapoi de peste mări și țări?

Îi va fi oare fatală dîrzenia din urmă? Va ști, atunci, să moară cel puțin ca un viteaz?...

Se cutremură. Ideea morței latente și încete de care fugise atîta cale, ca s-o reîntîlnească la capătul călătoriei, îl făcu să scrîșnească din dinți, ca prinsul într-o capcană meșteșugită.

Vai, trebuia să dea ochi cu bătrînul! Trebuia să-i cadă în genunchi, să se roage, să-l implore... Dar dacă-l va goni, nu va strica oare totul?

...Nu-l va alunga, fără îndoială. Nu va avea tăria să fie atît de crud. Sau, mai bine, atît de puțin crud. Îl va opri să-și satisfacă pofta de a înjosi și de a-și arăta învinsul nesățioșilor săi admiratori. Iar el va ști să rîdă de glumele și răutățile părintești.

Strînse pumnii și încleștă fălcile.

...Va ști să-și înfrîngă cerbicia tinereței; va ști să rîdă zgomotos, să se prăpădească de rîs, să mărturisească ironic cît de caraghios era cînd amenința cu răzbunarea, cît era de fals, de banal, de melodramatic... mai ales cînd jura... va ști să-și cîștige o bucată de pîine cu sudoarea frunței, bufon al unui bufon...

...Doamne, de-ar fi bătrînul tot așa de crud, să-l oprească!...

Trenul își potolise viteza; roțile izbeau șinele în cadență reținută. Și cadența aceasta se potrivea de minune cu o frîntură de cîntec pe care o amintire nărăvașe i-o aduse din depărtările copilăriei.

Ascultă cu luare-aminte; roțile nu cîntau altceva decît un crîmpei de refren, pe care-l fredona deseori mamă-sa în orele ei de scurtă veselie. Aceeași melodie, care revenea într-una, mohorîtă, fără sfîrșit.

Luminile orașului apăreau pîlpîitoare din albastrul întunecos al începutului de dimineață. Pe băncile de alături, călătorii ceilalți sforăiau înainte, încremeniți în poziții bizare.

SOARELE

Totul se petrecuse scurt, ca într-o lumină de fulger. Caporalul Robu retrăia în clipele acestea întreaga grozăvie a întîmplărei.

Stăteau la taifas, în amurg, în dosul micului dîmb în care erau scobite bordeiele. Stăteau chinciți în jurul ceaunului, în care la ora asta își încălzeau fiertura, ca de obicei.

Tot statul-major al companiei era în păr: cei cinci agenți de legătură, ordonanța domnului căpitan și el, cornistul. Ascunseseră lumina, de atîtea ori trădătoare, a focului de vreascuri chiar aproape de deschizătura cea mare și neagră ce le slujea de intrare în vizuina lor. Păzeau cu grijă văpaia ei plăpîndă, privind neliniștiți la jocu-i nărăvaș; o stăpîneau cu lovituri de reteveie în tăciuni ori de cîte ori își întindea limbile înțelese cu inamicul. Alături, o gură mai strîmtă, mai înaltă, cu laturile mai drepte, era ușa de la domnul căpitan. Dar era tot așa de neagră, pentru că domnul căpitan era în inspecție pe tranșee.

Afară nu se înnegurase de-a binele. Doar steaua ciobanului prindea să clipească printre crăpăturile norilor roșii, năruiți în asfințit. Umbra înserărei îngroșa pe nesimțite siluetele copacilor, netezindu-le conturul dantelat. Măgurile prizărite ici-colo creșteau; păreau dosuri aspre de mistreți năstrușnici urnindu-se greoi din somn.

Atunci auziră cu toții răsufletul adînc, rar și sacadat, al minei fîlfîitoare. Un horcăit sinistru de balaur care vine nevăzut, vărsînd flacări pe nări. Ca trași de o sfoară, răsăriră cu toții în picioare și se îmbulziră buluc în gura bordeiului. Se îmbrînciră acolo, gîfîind înspăimîntați, într-o scurtă învălmășeală. Robu se aruncă cu picioarele înainte, împins cu putere din urmă de Stanciu, agentul. Dar tocmai atunci detunătura fără seamăn zgudui ca un cutremur bordeiul, smulgîndu-l aproape din baierele pămîntului. Robu se crezu o clipă cu pluta pe Olt. Clipa asta el nu mai văzu și nu mai auzi nimic altceva decît malurile umbrite ale rîului și clipocitul molcom al apei. Și un început de jale i se topi în piept ca un făguraș de ceară.

Cînd își reveni, zîmbi cu bunătate umbrelor omenești din juru-i, înfășurate în pale de întunerec. Se apropiară cu toții instinctiv de ușa bordeiului, prin care pătrundea acum mirosul acru de artificii. Cineva înflăcără o brichetă. Pe prag zăcea întinsă, galbenă și pătată de sînge, ca o păpușe mare de la bîlciuri, jumătate din Stanciu, agentul de legătură. Trupul fuse retezat deasupra șalelor, cît apucase omul să se ferească în gaură. Restul zădarnic fu căutat pe-afară, pînă cînd noaptea își așternu de-a binelea pătura de întunerec.

Se strînseră atunci iarăși în jurul rămășiței de spuză, pe care doar o gamelă sfîșiată mai zăcea într-o rînă. Cineva îngăimă o vorbă, și abia acum Robu înțelese că auzul lui e mort. Și zîmbi iarăși, minunîndu-se numai cum de n-a băgat de seamă mai devreme.

Doar el crezuse că a auzit tot ce se sporovoise în juru-i cît timp au cercetat după picioarele lui Stanciu. Și acum vedea bine că, într-adevăr, nimic n-ar putea spune lămurit din tot cît își dăduse cu gîndul c-a priceput...

Trecuse două săptămîni bune de atunci.

Dar și acum, lui Robu scena aceasta nu-i putea ieși din închipuire. Nici măcar nu-și simțea cît de puțin slăbită spaima clipelor de moarte pe care le viețuise. În singurătatea gîndurilor lui, cruzimea ei înfricoșetoare îi revenea cumplit de des în minte. Și nu arare

își amintea, de asemeni, cum camarazii își băteau joc de el, de surzenia lui.

Cum se trînteau cu toții speriați la pămînt, după ce se prefăceau că ascultă cu înfiorare vreun șuier sinistru ce venea din depărtări. Cum, la rîndu-i, spăimîntat de-a binelea, se prăvălea și el ca dînșii, rupîndu-și măruntaiele și clătinîndu-și creierul în cap, în hohotele de rîs ale tuturor. Cîteodată, chiar domnul căpitan asista la aceste scene amuzante și atunci caporalul Robu nu înjura ca de obicei pe păcălitori, ci zîmbea umilit că putuse să fure un zîmbet întunecatului domn căpitan. Uneori se întîmpla să nu fie deloc glumă și Robu, care de la un timp șovăia dacă să se arunce sau nu în fundul vreunei gropi, trecea prin temeri grozave. În cele din urmă cerbicia trebui să fie zdrobită de frică. Robu se tupila chiar cînd șaga se întîmpla în aceeași zi pentru a nu știu cîtea oară.

Ar fi stat el toată ziua ascuns în bordei dacă domnul căpitan, care, de cîte ori îl vedea, îl amenința mustrător din cap și din deget, nu l-ar fi pus ba să-i spele vasele, ba cămășile, ba să sape vreo groapă, ba să-i împletească o ușă din răchiți, ba să-i întocmească o masă din scînduri lustruite aduse de la trenul regimentar. Robu lucra tihnit și stăruitor. El înțelegea că domnul căpitan nu-l crede. Că-l păstrează încă să-l mai încerce. Dar de cîte ori domnul căpitan îl lua la încercări, ticluite de dînsul în fel și fel de chipuri, Robu își surîdea în adîncul sufletului. El știa bine că beteșugul lui nu-l va lăsa să facă vreo poznă.

La început îl cam intimidase șiretlicurile doftoricești ale căpitanului. I-era frică să nu se încurce cumva pe nevrute. Și o teamă ațîțătoare îl cuprinsese la gîndul că putea să-l socotească prefăcut, fără să fie. Dar în cele din urmă înțelese că el însuși n-ar putea să-și înșele auzul zdrobit...

În după-amiaza aceasta de octombrie, Robu gîndea la surzenia lui și privea soarele. Privea uimit globul de foc și vedea bine că nu este cel pe care îl cunoștea el toamna, mîngîindu-i obrajii smoliți și mînile bătătorite, cînd rătăcea pe prundurile Oltului după pește. Acesta avea în el ceva străin și prefăcut, ceva meșteșugesc.

Era searbăd și mînjea cu galben-pămîntiu fețele camarazilor. Și aproape puteai privi la el, cu ochii plini, fără sfială.

Era poate bulgărul de pară aruncat pe cer de vreun proiector dușmănesc sau o rachetă zvîrlită atît de departe în hău, că îi trebuia o zi întreagă ca să cadă. Pămîntul acesta desfundat de obuze, cu copaci rupți de la mijloc, privind ca o dihanie la pîndă prin mii de ochi speriați de bordeie, presărat cu bucăți de fier și cu țăruși pe care se încîrlionțau căpețele de sîrmă ghimpată; văzduhul acesta care mirosea a smoală și a cadavru nu putea să aibe un alt fel de soare...

Pe cerul acesta pe care zburau mașini nu putea domni decît un soare fabricat, nu putea pluti decît adusă cu ocheane drăcești de-ale nemților imaginea celuilalt soare, vesel și curat, de culoarea spicului, strălucind departe, pe alt cer, în azurul căruia pluteau păsări făcute de Dumnezeu și luminînd zăvoaie cu copaci neschilodiți de mînia omului. Acolo văzduhul era curățat de miasme și vîntul cîntător al începutului de toamnă venea plin de răcoarea Oltului și de mirosul sănătos al răchiților. Acolo, la lumina lui tomnatică, brabeți ciripeau neturburați nesfîrșitul și gălăgiosul lor sfat. Acolo, se culegeau acum viile și fetele treceau cîntînd cu hîrdaiele încărcate cu struguri printre bolțile de vițe. Acolo, toți ai lui erau strînși în jurul cramei și mustul șiroia din lin, cum șiroia aici sîngele din trupul înjumătățit al lui Stanciu. Acolo, văile clocoteau de cîntec pe vremea asta și drumurile gemeau de care cu poloboace răsunătoare.

Acolo... era atît de frumos acolo, că lui Robu îi mijiră lăcrămi în colțurile ochilor. Va mai vedea el pe acel acolo, atît de depărtat și atît de deosebit de acest aici, peste care plutea stăpînitoare și neîmblînzită moartea?

Va mai vedea el soarele viu, orbitor și tînăr, al tinereței lui însorite? Soarele de care numai că-și amintea și închidea ochii fulgerați de lumină!

Sau va muri aci, după vreun dîmb, sub priveghiul trist al lămpei ăștia scofîlcite, al bulgărului ăstuia de ceară încălzită?

Robu își aminti de beteșugul lui, de care nu-i păruse rău niciodată și de care acum se bucura din toată inima. De bună seamă, nu-l va mai încerca mult domnul căpitan cu șiretlicurile lui doftoricești. Îi va da drumul și el va putea să aștepte în liniște undeva, departe, în dosul frontului, reîntoarcerea.

Se întinse cît era de lung pe iarba arsă și privi cu mulțumire în necuprinsul seninului. „Domnul a dat, Domnul a luat", își spuse el fericit, gîndind că, în marea lui milostivire, Dumnezeu i-a făcut un atît de mare bine luîndu-i auzul.

Poate, cine știe, acolo, sub soarele cel adevărat, urechile se vor tămădui și, închise acum pentru urletele și bubuiturile morții, se vor deschide ca florile în început de vară pentru cîntecele culesului și pentru cîntecele pe nas ale lui Lake lăutarul. Dumnezeu îl însemnase printre cei pe cari nu vrea încă să-i piardă.

De trei zile liniștea stăpînise frontul și de trei zile Robu fugea de camarazii lui. Își scobise un bordei alături de al agenților și, cînd sfîrșea lucrul, se înghemuia într-însul, închizînd ochii și căutînd să ghicească în trăsăturile din ajun ale figurei domnului căpitan sentința mult așteptată. Cînd sosea bucătarul cu cazanele, el venea cel dintîi să-și umple gamela. Fără să zică o vorbă, Ilie bucătarul, tăcut și ursuz, apuca lingura cea mare și, dintr-o turnătură, îi împlinea vasul de tinichea cu ciorbă de fasole sau de mazăre. Robu se retrăgea atunci lacom în bîrlogul lui și-și mînca în tihnă porția.

Acum sfîrșise lucrul și sfîrșise de privit soarele. Arunca priviri nerăbdătoare spre văgăuna de unde avea să apară Ilie țiganul. Îl aștepta de zor pentru a-și încărca gamela și a se pitula în vizuina lui, ca să închidă ochii și să gîndească în voie la soarele de departe. Dar era încă mult pînă-n scăpătat și cornistul gîndi că ar putea să se vîre de acum în groapa strîmtă și să aștepte înlăuntru, în voia amintirilor năvalnice

ce-i veneau din vremurile minunate, ca din depărtări fără cuprins.

Era gata să pornească, dar, iată, tocmai atunci se ivi domnul căpitan, urmat de trei dintre agenţi şi de ordonanţă.

Domnul căpitan îi făcu semn să se apropie. Robu păşi reglementar şi se opri la distanţă, salutînd cu dreapta. Cu stînga întinse bastonul la care lucra din ajun, împletit cu şerpi săpaţi meşteşugit în coaja verde şi cu mînerul adus.

— Bravo, Robule! strigă domnul căpitan. Bun meşter! Parcă l-aş fi luat de-a dreptul din prăvălia jupînului.

Robu rînji de bucurie. Dar zîmbetul îi încremeni îndată pe buze şi rămase fix pe faţa lui ca rîsul unui manechin. El auzise distinct, cuvînt cu cuvînt, tot ce-i spusese domnul căpitan. Parcă îi vorbea un glas din pămînt, dar atît de limpede, că se cutremură.

— Bietul Robu, murmură mai departe domnul căpitan către însoţitorii săi. A rămas surd de-a binelea, săracul. Nu mai e nimic de făcut cu el. Mîine îi dau răvaş la doctor, să-l trimeată la vreun spital.

— Nu se preface, domnule căpitan, continuă căprarul agenţilor. Am văzut noi...

— Am văzut şi eu, sfîrşi căpitanul, bătînd prieteneşte pe umărul cornistului. Am să lămuresc eu pe doctor...

Robu deveni pămîntiu. Soarele, care se oprise parcă pe geana dealului din asfinţit, îşi da sfîrşitul ca un rănit într-o baltă de sînge. Lumina lui stinsă punea pe figura năucită a cornistului o paloare de mort.

El auzea totul ce se spunea în juru-i, fiecare vorbă din ce în ce mai clară. Şi o teamă fără seamăn i se strecura în corp, parcă prin şira spinării, odată cu răceala vie a înserării de toamnă.

Să mărturisească sau nu?

Dinţii i se strîngeau parcă de la sine, oprindu-l să facă nebunia. Cuvîntul venit din adînc se irosea zdrobit de pereţii gîtlejului ca de nişte stînci. Căci în închipuirea lui, bolboroseala care-i creştea năvalnică

sub omuşor da proporţii imense beregăţii lungi şi scorojite, pe care mărul lui Adam se ridica şi se lăsa cu iuţeala bulgăraşului de unt în putinei. Taina cea nouă şi grozavă era o povară atît de doborîtoare pentru sufletul lui, că simţea cum îi va scăpa, cum se va prăbuşi pe loc dinaintea celor din faţă şi se va sparge în cioburi la picioarele lor.

I se părea chiar că ei au şi descoperit-o şi nu îndrăznea să-i privească în ochi. Un tremur nervos şi continuu începuse să-i zgîlţîie corpul ca pe-o piftie.

Dar soarele frontului, către care ochii lui stinşi cerură ajutor, îşi vărsase acum tot sîngele şi umpluse tot apusul cu roşul lui închegat. În schimb, în mintea cornistului, celălalt soare, de acolo, de departe, din ţara părăsită, răsărea plin de o strălucire neobişnuită, de o candoare desăvîrşită. În razele lui, orice friguri, orice miasme de amărăciune se topiră. Sufletul lui Robu se aşeză înseninat ca straturile de aer după repedea furtună a verei.

Domnul căpitan, care în timpul acesta se întreţinuse cu agenţii, le dăduse drumul şi dînşii intraseră în bordei. Ordonanţa plecă cu sufertaşele în vale, la popota batalionului. Şi domnul căpitan, după ce mai făcu cîţiva paşi încoa şi încolo, cu capul în pămînt, intră la rîndu-i în odăiţa lui subterană. După puţin reapăru în cadrul dreptunghiular al uşei, tăiat cu meşteşug de Robu, şi rămase cu privirea în gol.

Doar Robu singur mai stătea acum pe netedul fund de văgăună din dosul tranşeelor. O mulţumire fără margini i se revărsase în suflet şi el aştepta cu o nerăbdare şi cu o lăcomie din cale afară de mari pe Ilie bucătarul. Pînă una-alta, îşi făcea de lucru netezind de ramuri o creacă cu briceagul şi privind pe furiş, cu un fel de bunăvoinţă umilită, spre domnul căpitan.

Atunci, în tăcerea solemnă şi perfectă, auzi lămurit dincolo, la duşmanul apropiat, bufnetul tunului de aruncat mine. Mîinile îi căzură de-a lungul trupului şi piciorul făcu instinctiv către dreapta primul pas spre groapa salvatoare. Dar în mişcarea-i neterminată, el văzu pe domnul căpitan scoţînd puţin capul din uşa adăpostului şi ciulind urechile.

Stătu o clipă la îndoială; piciorul reveni pe nesimțite în poziția de la început. Domnul căpitan îl fixa acum cu o privire curioasă, încordată, fascinatoare. Îi simți ochii în negura crescîndă paralizîndu-l pe loc; și ochii aceia aveau o putere atît de orbitoare, că Robu își aminti iarăși minunea luminoasă a soarelui natal. Nu era un bordei acolo, în fața ochilor lui, ci o casă albă, ca o cămașe de țăran, scînteind în arșița jucăușă a după-amiezelor de vară. Era căsuța lui și-n prag îl aștepta Mărina cu mîna straşină la ochi; îl văzuse de departe și-l aștepta în prag.

Dar gîfîitul aspru al minei greoaie, care-și atinsese repede apogeul și acum se lăsa în jos, înceată, înfrînată de aripi, în horcăituri treptate, din ce în ce mai stranii, mai adînci, îl urni de-astă dată de-a binelea. Erau horcăiturile morței, care se lăsa nevăzută și pustiitoare; fărîmă căzută din soarele rece, ce-și ducea acum, dincolo de dealuri, spre apus, mai departe pe linia frontului, lumina lui de mort.

Porni spre groapa atrăgătoare cu pasul omului nezorit, pe care nu primejdia cea mai teribilă îl alungă din urmă. Și ochii lui căutau rugător la căpitan: „Fă-mi semn să fug, fă-mi semn să fug, domnule căpitan". Cum de nu putea înduioșa pe căpitan atîta rugăciune cîtă izvora din ochii lui!

Deasupra căpitanului strălucea însă, necontenit soarele liniștitor și făgăduielnic, care-i împletise în raze copilăria și tinerețea. Și cu ochii la acest soare, Robu înainta tot cu pasul liniștit de la început. Și era atît de departe pînă la bordeiul acela, atît de departe. Și răsufletul de foale al minei devenea atît de repede, atît de apropiat, atît de sălbatec. Și domnul căpitan nu se îndura deloc să facă semnul mîntuirii.

Ce soare adevărat era acolo, departe, ce soare dumnezeiesc și vesel! Și Robu zîmbi domnului căpitan cu nepăsarea copilului care zîmbește ucigașului plecat peste leagăn. Ba chiar se făcu că culege ceva de jos.

„Hai, domnule căpitan, nici acum nu vezi cît sunt de surd?" spuneau ochii blînzi și resemnați ai lui Robu.

În sfîrșit! Căpitanul s-a mișcat. Uite-l cum dă din mîini ca un nebun. Și Robu se repede ca scos din minți: „Doamne, Dumnezeule!"

Dar odată cu trăsnetul năprasnic care urmă numaidecît, Robu simți o lumină mare, grozav de mare, grozav de strălucitoare, pălindu-l drept în frunte. Nu, în moalele capului. Nu, pretutindeni. O lumină intensă, zdrobitoare, cum n-a mai văzut în viața lui. O lumină atît de multă, atît de dulce și atît de orbitoare!

Robu vedea acum, pentru cea din urmă dată, minunea soarelui curat de acolo, de departe.

SINGURATECII

Deschise ochii doar o clipă; și strînse numaidecît pleoapele, ca și cînd ar fi vrut să ascundă în dosul lor, cu bucurie hoțească, toată bogăția de lumină pe care o descoperise deasupra-i, acum, parcă pentru întîia oară.

Apăsă cu pumnii strînși în scobiturile orbitelor. La început o pată vie, roșie, se proiectă pe fondul întunecat al închipuirei. Pata se învîrti sălbatecă în sensuri contrarii și neașteptate. Apoi se liniști, se spălăci, se topi în bezna cea mai profundă. Un abis negru, fără margini, părea că s-a deschis în locu-i. Dar din adîncimea lui înfiorătoare, mijiră stropi liliachii, înciorchinați în împerecheri de o maestră regularitate. Ca într-un caleidoscop, picăturile albastre începură să se miște în tact desăvîrșit. Boabe de chihlibar răsăriră deodată din necunoscut. Și aproape numaidecît, ca dintr-o cernere sacadată, stropi de rouă, vișinii, verzui, portocalii, se iviră, se prinseră în mișcarea lentă a bizarelor constelații. În cele din urmă pieriră cu toate ca la un semn; picurii albaștri mai stăruiră cîtva, numeroși și scînteietori, pe fondul întunecat ca pe un tapet de iatac fermecat dintr-*O mie și una de nopți*; dar se mistuiră și ei în noaptea profundă și nu rămase decît aceeaș perdea neagră și înfiorătoare, ca un decor mortuar.

Atunci Moinaru simți pe frunte mîna umedă și neprietenoasă a doctorului. Redeschise ochii cu spaimă. Un om scund și robust îl privea prin două mărgele alunii, pitite în ovale de carne umflată. Nasul, el însuși, se pierdea în nestăvilita revărsare de grăsime. Deasupra gurei mici și vinete, două mustăți albe, gălbejite de tutun, se sfîrșeau înfundînd colțurile buzelor cu smocuri încîlcite.

— E, cum te simți? îl întrebă o voce atît de răgușită, că părea o șoaptă. Bine, hai? Mi-ai scăpat ca prin urechile acului...

De după umerii scunzi ai doctorului, două capete lunguiețe, care ieșeau din halaturile albe ca niște căpățîni stranii de păsări din găoace, lăsară în jos pliscurile cocîrjate, lărgindu-și gurile ca la comandă, într-un zîmbet identic de supusă veselie.

Strînse cu putere dinții, vroind parcă să strivească de tăria lor orice răspuns involuntar. Și aruncă doctorului o căutătură dușmănoasă.

Dar omul, mic și gras, păru că nici n-așteaptă vreun răspuns. El se legăna acum, ca o rață leșească, pe dinaintea altor paturi, cercetînd termometrele, inscripțiile de pe tăbliile albe, vasele ascunse în dulăpioarele de noapte. Din cînd în cînd, vocea lui șoptită dădea instrucțiuni celor două halate lungi, din care ieșeau capetele lunguiețe. Și cele două capete se plecau exact în același timp. Și tot în același timp, arare, cîrîiau amîndouă spre doctor, cu aceleași mișcări de pliscuri, exact aceleași vorbe.

Dar mișcătoarele manechine se îndepărtară, ștergîndu-se ușor, ca într-un nor de aburi. În curînd Moinaru nu mai văzu nimic în juru-i și toată atenția i se concentră în micul apartament care i se deschisese în țeasta-i arzătoare, de unde miasmele halucinației nu zburaseră încă. Căci nu era decît un mic apartament conștiința lui acuma; uite, aidoma parcă, micul lui apartament, cald și prietenos, din strada Aurorei. Prin ușa întredeschisă, el întrevăzuse demult în semiobscuritatea anticamerei o umbră omenească, o palidă formă cunoscută, care se mișca cu potolită nerăbdare în întunerec; din larga și limpedea încăpere a înțelegerei,

el privea parcă cu sfială și temere pe oaspele bizar, care-și aștepta chemarea la lumină. Cu cît străinul dădea mai multe semne de nerăbdare, cu atît persoana lui părea mai puțin streină și cu atît stîrnea din ce în ce mai multă îngrijorare. Moinaru simțea lămurit că un singur cuvînt, un singur nume ar fi fost de ajuns să alunge frica de necunoscut care-i creștea tot mai mult în piept, îi umfla vinele, îi umplea tot capul; și nu îndrăznea să pronunțe acest nume, că aceeași frică de moarte îl reținea paralizat sub puterea ei grea. Privea astfel pe furiș, cu coada ochiului, pe cel care aștepta în umbră și care, la rîndu-i, fără îndoială, îl spiona cu aceeași atenție din întunerec. Dar micul apartament se lărgi pe nesimțite, se umplu cu două șiruri de paturi albe și nemișcate, printre care un doctor rotund și puhav aluneca, parcă o minge, urmat într-una de două halaturi din care ieșeau două bizare căpățîni de pasăre.

Moinaru își pipăi fruntea și clipi ochii; privirea lui se ridică obosită spre patratul larg al ferestrei, tăiată în bucățele de crucișul cercevelelor multiple. Albastrul boltit al cerului îi trimete un zîmbet de nădejde. El deschise larg pleoapele, sorbind cu sete licoarea azurie și înzdrăvenitoare a infinitului.

Abia acum silueta vagă a Genetei, care dăinuia încă nedeslușită în anticamera conștiinței, se contură plastică și vie în imaginația năpădită de lumină. Nu se putu să n-o recunoască în strălucirea albastră a cerului și se cutremură. Era Geneta, sufletul și iubirea lui, și totuși apariția ei surîzătoare și molatecă îl cutremură din creștet pînă-n tălpi.

Aruncă o căutătură de spaimă în juru-i, ca și cînd s-ar fi temut să nu i se observe descoperirea care-l înfricoșase atîta.

O voce stînsă și blîndă îi atrase auzul spre patul vecin:

— Te-ai făcut sănătos, coconașule. Din mare cumpănă ai scăpat.

Era glasul bunului Ifrim. De cînd nu mai auzise el glasul acesta molcom ca o mîngîiere al bătrînului dascăl de biserică, țintuit pentru totdeauna pe perinile albe de o cruntă și neiertătoare dambla! Moinaru simți cu nespusă bucurie auzul lui rigid înmuindu-se sub picurarea vorbelor blînde, ca sub curgerea lentă a unor picături de untdelemn cald. Și se bucură și mai mult cînd își dădu seama că de la sine, fără nici o sforțare, amintirea lui putu să cuprindă din trecutul apropiat o frîntură de conversație, care avea loc aproape în fiecare dimineață, în orele de vizită, în jurul căpătîiului vecin.

— Moșule, de ce nu ne lași, moșule, patul liber, că afară de moarte nimeni nu va mai putea să te mai scape de beteșugul dumitale, șuiera vocea stînsă a doctorului rotund ca o minge. Nu-i mai bine să mori la dumneata acasă?

— N-am casă, domnule doftor, iertați, răspundea vocea plîngătoare a dascălului. N-am unde să mor, păcatele mele... lăsați-mă aci...

Și mulțumirea lui Moinaru creștea cu atît mai mult cu cît conversațiile acestea între doctor și bolnavul de alături i se amănunțeau și mai mult în minte, îl asigurau că devine tot mai mult stăpîn pe conștiința lui, îl întăreau în credința că grozava criză s-a dus pentru totdeauna, că viața se reîntoarce în el cu iureș, că e sănătos, fericit și tînăr, că în curînd statul lui în spital va fi o urîtă poveste veche, de care n-ai nici o plăcere să-ți mai reamintești vreodată.

Se întoarse spre moșneag și-l privi cu recunoștință, ca și cînd de la el i-ar fi venit sănătatea.

— Ai fost bolnav, cumplit de bolnav, domnișorule, vorbea vocea stinsă a dascălului. Ți-au ținut și lumînarea, trei nopți în șir, infirmierele. Făceau cu rîndul de veghe, și unsprezece zile n-ai deschis ochii. Aiureai într-una și săreai speriat din somn; și ne priveai pe toți cu ochii așa de tulburați, că se speriau pînă și veghetoarele. Ale trei nopți, din urmă, cît ți-au ținut lumînarea, nici nu mai mișcai, nici nu mai gemeai. Erai galben ca lămîia și pieptul abia ți se ridica. Cu un ciob de sticlă mai putea să știe domnu doftor că trăiești. Și în fiecare dimineață spunea domnu doftor: „La noapte se duce". Dar moartea n-a vrut să asculte pe

domnul doftor și, în ciuda lui, te-a lăsat să-i ocupi un pat înainte...

Ifrim bătrînul tăcea un moment, zîmbea trist spre tavan, apoi continua cu vocea lui tărăgănată:

— ...Strașnic de voinic ai fost. Cine ar fi crezut că ai să birui așa o dihanie, ca boala asta? E-he, tinereța săraca... Apoi a venit în timpul ăsta...

O tuse seacă și haină scutură pînă-n adîncul măruntaielor pe moșul Ifrim. Moinaru aștepta cu sufletul la buze vestea cea mare, vestea cea fericită. A venit, a venit și ea să plîngă la căpătîiul lui, să-l privească cu groază și cu lacrămi? Asta vroia să știe de la început. De ce-l ținea atîta moșul cu vorba? Ce-i păsa de rest, de agonie și de tresăririle cu ochii holbați! Și tusea asta a moșului, care nu se mai sfîrșește și care hîrîie așa de prelung, așa de spart, parcă i-ar veni bucăți de plămîni pînă-n coșul gîtului!

Moșneagul Ifrim se ținea de pîntece și lătra ca un cîine flămînd, stins, prelung și cobitor. Cînd credea că a sfîrșit și-și ștergea ochii de lacrămi, un nou șîșîit pornea din pieptul uscat:

— ...a ...a venit... a venit și popa și te-a grijit și ți-a cetit la cap... a... și eu țineam isonul popii. M-a întrebat popa: „Ești dascăl?“ „Da, părinte“, i-am răspuns...

Moșul vorbea înainte și vocea lui lua uneori intonări declamatorii și sfătoase de cazanie, cetită după liturghie. Și Moinaru asculta cu auzul la pîndă revărsarea de cuvinte fără rost pentru el. I se părea o apă leșiatică, înceată și nesfîrșită, și aștepta pe mal să se desfacă din valurile cleioase o apariție de povești, care să prefacă totul într-o strălucire fără de seamăn. Dar zîna acoperită de șuvoaiele întunecate întîrzia să se arate și Moinaru își aducea aminte cu groază cele trei zile dinainte de căderea lui în nesimțire, care s-au scurs pustii și monotone ca și firul nezorit de vorbe al bătrînului dascăl. Ea nu venise în nici una din aceste zile să-i liniștească ochii cari se istoveau pînă la lăcrămi pironind ușa înaltă a sălei de spital. Doamne? Să nu fi venit ea tot timpul agoniei lui, să nu fi urcat, în

treacăt măcar, scările spitalului, să-l vadă barem murind?

Auzul lui Moinaru stătea necontenit la pîndă, cu toate că nădejdea vestei celei mari se sfărămița tot mai mult în gîndul aprins. Oare moșul păstrează pentru la urmă bucuria cea fără de margini? Cu neputință: e prea bun ca să nu fi început de-a dreptul cu venirea fetei povestea lui smălțată cu atîta mărunțiș de întîmplări.

Dacă l-ar întreba? Obrajii se îmbujorară de mîndrie rănită numai la acest gînd neașteptat. Simți cum răspunsul negativ al moșneagului și privirea lui compătimitoare l-ar plesni peste ochi, ca biciul. Tăcu, gemînd ușor, și continuă să asculte, și-și aduse aminte anticamera conștiinței, în care Geneta se încăpățina să întîrzie. Ceva dedesubtul conștientului, din lăcașul gîndurilor fără legătură, din lăcașul negrelor prevestiri, al văzului fără ochi și-al auzului fără urechi, părea că oprise pe Geneta dinadins acolo, ascunzînd-o ca pe o răufăcătoare, în văluri de întuneric și de tăcere. De ce teama fără nume, care simțise că-i vine din acelaș adînc sufletesc, de a o scoate din tainița obscură, odată cu prima deschidere a ochilor?

Fără îndoială, acolo, în adîncul acela cenușiu, în subconștientul întunecat și mut ca o prăpastie, în care luciri fosforice aruncă în răstimpuri smocuri bizare de raze ca fărîmele de putregai în noaptea cîmpurilor; acolo ceva grav trebuie să se știe, trebuie să se fi întrevăzut imprecis, dar neîndoielnic, prin jocul misterios al puterilor ascunse și incomplecte. Ceva grav s-a petrecut fără îndoială în timpul îndelungului somn și forțele latente ale sufletului descifraseră prin negura boalei acest ceva și umpluseră tot sufletul cu licoarea neagră și nesigură a presimțirei.

Poate moșul știe. Știe bine, căci el a văzut cu ochii, și oțelul vădit intenționat al vorbirei sale este o dovadă mai mult că a fost martorul unei scene, care se lămurea acum în mintea convalescentului cu o luciditate biciuitor de crudă. Fără îndoială, ea a fost în timpul agoniei, a fost, și o singură dată. A auzit sentința doctorului și s-a grăbit să fugă, urmărită de

ochii uimiţi ai bolnavilor ca de şerpii de foc ai mustrărei. A închis cu putere uşa mare şi sonoră a sălei de spital, trîntind-o cu spaimă, ca pe o uşă de cavou. A coborît în fugă scările de piatră, dornică să ajungă în strada veselă, liniştitoare, plină de viaţă şi de zîmbet. Şi trăsăturile răvăşite de groază ale figurei frumoase s-au aşezat iarăşi, corecte şi impecabile, sub raza privirei curtenitoare a primului întîlnit.

— ...aşa, domnişorule... asta a fost cu dumneata... dar acum s-au dus toate, ca duhorile bălţilor la suflarea băltăreţului...

— Asta a fost tot, moşule, tot, tot?

— Tot, d-apoi ce-ai vrea să mai fie?

Lui Moinaru i se păru c-a surprins pe faţa dascălului o lumină fugară. Un zîmbet strivit repede de o întunecată înfăţişare, compusă la comandă. Sau poate destul de naturală la sufletul ăsta bun, îngrozit de-o amintire atît de urîtă.

— Moşule, spune, moşule, te rog, fii bun, moşule...

O tăcere prelungită, grea, decisivă.

— A fost, domnişorule, a fost şi ea.

— A fost, moşule, nu-i aşa?

— A fost, domnişorule, biata fată, cum să nu fi fost? Doar te iubea ...

Şi moşul surîse trist, clătinînd abia perceptibil din cap.

— Spune, moşule, a fost doar o singură dată... nu-i aşa, moşule?...

Moşul tresări uimit. Cu inima la buze, Moinaru aştepta dezminţirea mîntuitoare.

— De unde ştii?

— O singură dată, nu-i aşa, moşule?

Dascălul îl privea cu ochi turburi, neînţelegători. Şi privirea lui revărsa atîta înduioşare, atîta compătimire, atîta amărăciune, că Moinaru înţelese totul. El aştepta, totuşi, agăţat cu încleştare de fărîma celei din urmă nădejdi, puterea lămuritoare şi definitivă a cuvîntului. Fixa cu lăcomie bolnăvicioasă buzele vinete ale bătrînului, care se străduia în van să găsească o ticluială, cît mai puţin grea, cît mai puţin vătămătoare pentru domnişorul abia trezit din lozeala morţei.

Dar minciuna liniştitoare întîrzia să se zugrăvească în creierul sleit al dascălului. Şi-n cotloanele lui învechite el nu găsi decît naiva stratagemă a accesului de tusă, care-l încerca adesea.

Lungi gîtul şi începu să şîşîie, simulînd nărăvaşa vătămătură. I-era parcă teamă să nu dea greş copilăreasca lui prefăcătorie. Dar forţarea avu numaidecît resfrîngere în organele scorojite. Flegma se răzvrăti în reziduurile ei adînci şi tusea seacă porni din pieptul uscat, prelungă, chinuitoare, hodorogită, făcîndu-l să se zbată în tresăriri nervoase, puternice, zguduitoare. Păreau că toate măruntaiele s-au desprins din locul lor şi înaintează la fiecare smucitură, încetul cu încetul, spre gură. Niciodată moşul nu avusese un acces mai puternic ca acesta, pe care-l voise el. Speriate, privirile lui căutară ajutor la Moinaru. Dar prin reţeaua lacrămilor care-i împăiengeniseră ochii, zări strîmbătura de ciudă, de plictiseală şi nerăbdare a acestuia. Şi-n frămîntările amarnice care-i rupeau trupul fără milă, bătrînul se simţi atunci atît de singur, atît de nefolositor, atît de fără rost, că jalea pe care o revărsase asupra băiatului de alături se reîntoarse reînnoită şi fără putere asupra lui însuşi. Lăcrămile slăbiciunei fizice, care mijau în colţul ochilor, se schimbară în boabe mari şi necurmate de tristeţe şi se rostogoliră pe faţa-i răvăşită în păraiaşe sărate.

Dascălul adună amintire cu amintire, aduse de tresăriturile accesului fără gînd de încetare, toată nepăsarea care-l înconjura: a doctorului, a asistenţilor, a veghetoarelor, a tovarăşilor de durere, şi acum a băieţălului ăstuia, de care întreg sufletul lui se legase ca de propriul său copil. Şi începu să plîngă, să plîngă cu tot dinadinsul pe ruina lui omenească, sfredelit tot mai adînc de gîndul că în lumea asta, afară de dînsul, nu-i nimeni altul care să-i plîngă la căpătîi.

Tusa încetă după îndelungi zvîrcoliri. Pe tîmple şi pe pîntece, pe sub subţiori, şivoaie de năduşeală curgeau în voie, scăpate parcă din zăgazurile nevăzute ale pielei. Dar el nu simţea decît amărăciunea tot mai neagră care-l năpădise şi simţea alături nerăbdarea crescîndă a celui care-şi aştepta egoist dumirirea su-

fletului. Plînsul contenise, dar jalea mută crescu și mai mare pentru sufletul lui, pe care și-l închipuia acum un biet omuleț, izgonit și hulit de toată lumea, chincit acolo sub furca pieptului, încălzindu-și mîinile înghețate la cele din urmă pîlpîiri de viață care mai tremurau înlăuntru-i. Și dascălul văzu cu groază cum pîlpîirile se potoleau din ce în ce și cum omulețul adăpostit sub slabul înveliș de piele întinsă pe ciolane se strîngea, înfricoșat de frigul morții, tot mai mult în spuza în care sufla cu desperare și care căpăta din ce în ce mai închisă culoarea rece a cenușei.

Și deodată dascălul tresări șfichiuit de-o amintire care-i împietri lacrămile în ochi. De ce de patru zile domnul doctor nu-i mai spunea: „Lasă-ne, moșule, patul: du-te și mori la dumneata acasă!" De ce de patru zile îl cerceta cu mai multă luare-aminte și schimba înțeles de priviri cu doftorii de ajutor? De ce de patru zile îl întreba parcă cu blîndețe în glas și-l întreba în așa fel, încît de patru zile el nu răspundea decît da? Înainte spunea adesea și cîte un „nu". Și atunci domnul doctor mărea iarăși fraza lui obișnuită: „De ce nu ne lași, moșule, patul?" Dar de patru zile domnul doctor ghicise așa de bine ce se petrece într-însul, că...

Dascălul nu îndrăzni să gîndească mai departe. Își aminti numai că astăzi, după „itirogatoriu" și după cercetarea vînei de la mînă, doctorul îl bătuse prietenos pe umăr și-i spusese cu vocea lui stinsă: „Curaj, curaj..."

Cum nu înțelesese el mai din vreme vorbele astea? Cum nu-i dăduseră ele de gîndit? Și cum se lămureau acuma atît de luminoase, ca și tot ce se petrecuse de patru zile încoace? Care va să zică...

Din nou gîndul dascălului Ifrim refuză să meargă mai departe. Dar i se păru că patul a dispărut de sub dînsul și că trupul lui e atît de gol și atît de ușor, că plutește parcă în spațiu...

Așadar va muri, recunoscu în cele din urmă. Și asta cît se poate de curînd. Poate peste o săptămînă, poate peste cîteva zile... poate chiar la noapte.

Bătrînul se simți deodată cuprins de-un frig nemilos. Cineva parcă suflase deasupră-i și toată sudoarea de pe dînsul se schimbase într-o pojghiță de gheață.

De mult se obișnuise el cu ideea morții. Dar astăzi, cînd o presimțea atît de aproape, acolo, în dosul tăbliei patului, nevăzută și neclintită, pîndindu-i mișcările cu atîta siguranță și liniște, că nici cel mai vag semn nu o trăda, o groază fără margini îl cuprinse. Singur, de tot singur, în fața dușmanei acesteia neînduplecate și înfricoșetoare!

— Moșule, moșule, te rog...

Unde mai auzise el vocea asta, cuvintele ăștea care i se strîngeau de cîteva minute în urechea stîngă?

— Moșule, spune, moșule, te rog...

Domnișorul! Domnișorul și-a pierdut răbdarea. El vrea să știe, cu un minut mai înainte, cît de mare e fericirea ce-l așteaptă afară, dincolo de zidurile spitalului, în viața cea mare, cea veselă, cea zgomotoasă, cea atît de frumoasă, ce lucește acolo, ce se zbate, năvalnică și viguroasă, scăldată în razele rîzătoare ale soarelui de vară.

Și dascălul își aminti agonia îndelungă a domnișorului și singura vizită a prietenei sale în tot acest timp. O văzu apropiindu-se sfioasă de patul bolnavului, privind cu ochii căscați de groază fața lui lividă, agitată de repezi convulsiuni. Și-i auzi vocea stinsă, întrebîndu-l ca dintr-o depărtare necuprinsă:

— Ce s-a întîmplat, moșule?...

— Rău, domnișoară; ia, se zbate de trei zile cum îl vezi...

— Și ce a zis domnul doctor, moșule?

— Domnu doftor, domnu doftor... D-apoi dumnealui tot ar vrea să aibe cîte-un pat slobod în fiece zi...

— Moșule, ce a spus doctorul?

— E, domnu doftor le vede toate cu ochi cerniți. D-apoi cine se potrivește. Dumnezeu e mare și de te vei ruga, domnișoară, ți-l va da...

— Ce să mi-l dea, moșule? Nu vezi că e mai mult mort? Se duce, săracu. Păcat de el, băiat tînăr și bun...

— Hm, numai atît.

— Ce-ai spus, moșule? ...

— Am întrebat: ți-era logodnic?...

— Logodnic? Vai, nu, moşule... Venea pe la noi... Prieten al familiei...

— Aşa? Eu am crezut...

— Da de unde, moşule. Veneam pe aci din milă. Săracu, bietu băiat... Nu cred să mai apuce ziua de mîine...

Atît. Apoi un scurt:

— Bună ziua, moşule!

— Mai vii pe-aici, d-şoară?

— Nu cred, moşule. Ce să mai caut? O să mă interesez la portar...

Şi fericirea, care aştepta pe domnişorul însănătoşit în viaţa de afară, plecase cu aceste vorbe. Dascălul Ifrim simţi fără voia lui o undă de mulţumire încălzindu-i sufletul.

— De ce nu vorbeşti, moşule? Crezi că nu înţeleg de ce nu vorbeşti? Crezi că nu ştiu c-a fost numai o dată? C-a aflat c-o să mor şi a fugit ca să nu se mai întoarcă?... Spune, moşule, vorbeşte.

Dar moşul tăcea şi zîmbea acum prosteşte. El simţise că în partea stîngă a capului i se făcuse parcă un gol. Iar sub coastele uscate simţise omuşorul lui de suflet suflînd sălbatec în spuza care se încenuşase cu totul.

„Parcă acolo unde se reîntoarce el e mai bine ca acolo unde mă duc eu?"

— Şi vorbeşte odată, moşule. Nu vezi cum te rog şi cum mă chinuiesc?...

Moinaru văzu zîmbetul dascălului. Şi înţelese că bătrînul îşi rîdea în suflet de neliniştea lui. Nu mai încape îndoială că aşa se petrecuse cu Geneta, cum bănuise de la început. Dar nu înţelegea rîsul acesta răutăcios, schimbarea asta neaşteptată în omul pe care-l crezuse atît de bun.

Furia îndoită, şi împotriva fetei şi împotriva celui care îl rîdea în gînd, îl păli năvalnică în moalele capului. Simţi nevoia să strige, să muşte. Scrîşni din dinţi de durere şi ciudă...

— De ce rîzi, moşule? A fost caraghios nu-i aşa? A fost straşnic de caraghios? Şi pentru asta găseşti că trebuie să rîzi? Nu ţi-e frică de moarte, moşule?

Vorbele năşteau în otrava sufletului obidit şi ţîşneau şuierătoare printre dinţii strînşi.

— Eşti om bătrîn şi nu mai ai mult. Nu vezi că ţi-au intrat ochii în fundul capului? Nu vezi că furca pieptului ţi-a străpuns pielea? Nu ţi-e frică deloc că ai să rămîi aşa pentru totdeauna, cu rînjetul ăsta?...

Peste paturile rînduite ale suferinţei trecu o adiere de agitaţie. Din gropile albe ale perinilor, curiozitatea fixă a ochilor stinşi se ridică înciudată asupra lor. Pînă acum o duseseră atît de bine cei doi vecini de durere. Şi acum se certau oare?

Moinaru simţi privirile aţintite asupră-i şi tăcu. Moşul nu băga de seamă nimic, căci cele din urmă cuvinte ale domnişorului i se înfipseseră adînc în urechi. Şi se văzu pe sine însuşi, încremenit pe vecie, cu zîmbetul care-l avea acum pe buze.

Surîdea el într-adevăr, sau faţa lui luase involuntar înfăţişarea veseliei sinistre şi veşnice a hîrcilor?

Noaptea veni şi dascălul nu putu să adoarmă decît după ce i se făgădui că a doua zi va fi chemat la căpătîiul lui preotul spitalului. Atunci se mai linişti şi buzele începură să moşmondrească slujba morţilor. Cuvintele sfinte îi făcură bine. Căci precum ghici el în sensul lor, trebuie să fie ceva acolo care să îndrepte greşelile vieţei. Altfel, ce rost ar mai avea temeliile lumei ăştia? Nedreptăţit în viaţă, să fii la urmă lovit de marea nedreptate a morţei fără sculare? Nu se poate aşa. Trebuie să fie un rost şi aici, ca-n toate ale lumei acesteia, care se mişcă şi care se arată plină de atîta rosturi.

Filosofia asta înduplecă pe bătrîn şi-l făcu să-şi simtă sufletul umplut de bunătate şi să deschidă vorbă cu băiatul de alături. Se gîndi că tot n-are cine să-i facă pomeni şi se gîndi să-şi facă singur, acum, înainte de a închide ochii. Nu putea fi doară pomană a linişti sufletul băiatului acestuia cu o poveste aşa pe dorul lui? Şi moşul aduse cu glas tremurat vorba de fată.

— Te-ai cam supărat pe mine, domnule. D-apoi nu eu sunt de vină, ci părdalnica asta de tusă... da fata a venit pe la d-ta, a venit de mai multe ori...

Moşul fu de-o dărnicie uimitoare. Şi născoci aşa convorbiri între el şi fată asupra lui Moinaru, că acesta se înveseli. Cu inima împăcată, moşul adormi după aceea.

Dar Moinaru nu închise ochii toată noaptea. Cît povestitorul aşternu pleoapele peste ochi şi începu şuierul regulat al somnului, spusele sale apărură celuilalt în toată naivitatea însăilării lor. Moinaru socoti că fata n-a venit niciodată; ba chiar că nici nu va veni. Nici măcar nu s-a obosit să vadă dacă el a murit sau nu.

Furia surdă de la început era acum clocot în sufletul lui. Se gîndi cum îi va apare în faţă, odată scăpat din spital, şi vorbe grele i se îngrămădiră, abia reţinute, în gîtlej. O strivi sub povara insultelor, cele mai amarnice, cele mai murdare, şi n-o lăsă pînă n-o văzu plîngînd cu sughiţuri şi cerîndu-i iertare în genunchi. Şi n-o iertă deloc.

Dar gîndul lui, care făcea acum salturi disperate, şi-o închipui deodată într-o ipostază nouă, care-l îngălbeni. O văzu primindu-i mustrările cu o privire plină de dispreţ, apoi izbucnind într-un rîs aşa de nepăsător, aşa de sonor, că îi mută inima din loc. Şi inevitabilul celălalt, domnul, prietenul cel nou, nu întîrzie să se zugrăvească în minte, cochet şi frumos, cuprinzîndu-i mijlocul şi îndepărtîndu-se cu dînsa, îndepărtîndu-se amîndoi, glumind şi privindu-se adînc în ochi, uitînd cu totul în urma lor pe cel rămas pradă sfîşierilor durerei.

Scrîşni de oroare la această închipuire şi scrîşnetul lui se amestecă cu gemetele, cu vorbele răzleţe scăpate în somn de bolnavii din sală.

Pînă în zorii zilei, minunea ascunsă a corpului ei zvelt şi şerpuitor, culoarea îmbătătoare a pielii palide, cu reflexe de sidef, alternară cu cele mai negre şi mai năprasnice închipuiri. Plăcerile trecutului îi zbîrliră nervii şi cu cît se zugrăveau mai mult în puterea amănuntului, cu atît şuvoiul de sînge al furiei îi izbea mai puternic creierii, îi lămurea în minte singura cale care-i rămînea de urmat. Ideea cea temută se contura tot mai decisivă în capu-i aiurit. I se părea că ea dăinuise de mult într-însul, în fărîme risipite prin tot corpul, şi că acum fărîmele acestea se strîngeau aduse de vîntul nebuniei şi se strîngeau într-un tot inform, compact, negru, de neclintit. Vroia parcă să se opună acestei treptate creşteri a gîndului de moarte, dar urletul adîncurilor bîntuite de furtună era surd slabelor încercări. În zorii zilei nici un colţişor al raţiunei lui nu era scutit de grozava convingere că fără dînsa, fără mîngîierile ei, care-l aduseseră în patul ăsta de spital, viaţa lui nu mai putea avea un rost.

Fapta care avea să urmeze numaidecît, în ceasul chiar al ieşirei din spital, i se limpezea în minte în imagini înfiorătoare. Sufletul lui de convalescent trăi cu atîta putere de viaţă procesul grozavei închipuiri, că, copleşit de emoţii, obosit de străduinţă, aţipi uşor sub greutatea neagră a ultimei impresii. În somn, mişcările agitate ale trupului dovediră că firul coşmarului aievea se deapănă mai departe.

Cînd se deşteptă, întru tîrziu, se simţi sleit. Pe rădăcina limbei parcă se adunase fiere. Capul îi ardea. Iar în adîncul mădularelor resimţi clar fiorul frigurilor de la începutul boalei. Gîndul că boala ar putea reveni îl plesni amarnic în moalele capului. Şi ucigaşul de adineaori se cutremură de frică. Se hotărî să-şi înfrîneze orice idee, să sugrume în embrion orice nouă pornire. Încercă să-şi reprezinte viaţa fără dînsa, să se obişnuiască cu ideea că nu o va mai vedea niciodată. Şi viaţa îi apăru aşa de pustie, aşa de monotonă, că se înfioră. Plămădi în gîndu-i un trai nou, cu o nouă tovarăşe a zilelor lui. Şi îmbrăca în belşug pe noua tovarăşe cu toate bunătăţile sufleteşti şi trupeşti pe care le cunoştea la vreo femeie. Dar ce femeie cunoştea el alta decît pe Geneta? În curînd el văzu că noua tovarăşe nu e decît Geneta, cu toate frumuseţile ei fizice şi cu toate frumuseţile ei sufleteşti dinainte. Cu sufletul pe care atunci, la început, i-l crezuse mai curat decît al unei sfinte. Unde va găsi pe noua Genetă, care să ştie să-şi păstreze pînă la sfîrşitul-sfîrşiturilor curăţenia sufletească a începutului!

Moinaru privi din nou spre marea fereastră a sălei de spital. Şi cerul de afară îi păru searbăd şi iluzoriu,

ca şi cîntecul de tinereţe, ce se înălţa din curtea spitalului, ca şi rumoarea oraşului care abia răzbătea pînă aici, ca şi lumea acea însăşi care se răscolea acolo, ascunsă în fardul strălucitor şi stupid al convenienţelor.

Cu cît creştea ziua, cu atît vuietul vieţei, care se ridica deasupra acoperişurilor ca un fluviu aerian, năpădea din ce în ce mai plin, mai spumegos pe fereastra deschisă larg de îngrijitoare la aerul primăverei. Şi cu atît dezgustul din sufletul lui Moinaru creştea mai puternic, cu atît îi părea[u] mai lipsite de înţeles şi iubirea lui de mai înainte şi răzvrătirea din noaptea trecută; şi-n capu-i care se pustia încetul cu încetul de orice alt gînd, o singură groază se statornicea, se înfigea ca un stîlp nemişcat, de care se izbea zadarnic vîntul pustiitor ce-i alunga cu furie orice altă idee, orice altă simţire: „singur!" Moinaru repetă de mai multe ori acest cuvînt; îl repetă întîi de cîteva ori în închipuire, apoi puţin mai tărişor, pe şoptite: „Singur!" Şi la auzul lui se încleştă cu disperare de perina albă a patului de spital, se încleştă cu atîta disperare, ca şi cînd cineva ar fi vrut să-l smulgă de lîngă o fiinţă iubită.

Alături, dascălul Ifrim tocmai se deşteptase. Dar în ochii lui nu mai plutea acuma, cu aceeaşi lumină, încrederea în viaţa viitoare, care-l adormise în ajun. Freamătul oraşului îi făcea rău dascălului Ifrim. Se simţea atît de izolat, atît de depărtat de furnicarul de oameni care zumzuia vesel afară, că îndoiala îl recucerea încetul pe încetul. Înfricoşat de-un gînd nelămurit, dascălul se întoarse spre Moinaru. Îşi aminti de povestea smălţată cu care-i potolise durerea aseară. Şi vroi să afle de la el o încurajare, un reazim în valurile de nelinişte care începuseră să-l clatine. Privi lung spre cel de alături şi, crezînd că doarme, aşteptă răbdător să se trezească.

Doctorul intră urmat de cele două halaturi cu căpăţini de pasăre. Astăzi era mai zorit ca niciodată. Se opri şi la moşneag, îl examină din nou, dădu din cap cu siguranţă şi nu-l mai întrebă nimic.

Ifrim îl privea îngrozit. Cînd îl văzu că se îndepărtează fără nici o vorbă, îl strigă aiurit. Doctorul se întoarse.

— Ce-i, moşule?

Ifrim bîigui cîteva cuvinte fără rost. Precis nu ştia nici el de ce-l oprise. Şi doctorul dădu din cap cu înţeles spre cele două ajutoare, îl mîngîie puţin pe frunte şi se îndepărtă.

Cînd sfîrşi şi cu Moinaru, moşneagul se întoarse spre băiat, zîmbindu-i cu bunătate.

— Vezi, nici la dumneata n-a stat mult domnu doftor, începu el domol, luminat de această constatare. Astăzi se vede că e grăbit...

Moinaru tăcu...

— Ce crezi dumneata, domnişorule, continuă moşul, înseninat şi cu poftă de vorbă, dumneata eşti om cu carte şi trebuie să ştii. Oare pe lumea cealaltă o fi ceva?

Şi deschise ochii largi spre băiat. Moinaru îl privi lung, neînţelegător. Apoi, deodată, făcu o strîmbătură de plictiseală şi, fără să răspundă, se învîrti pe partea cealaltă.

Bătrînul nu pricepu nimic. Privi zîmbind a durere pe cel care-i întorsese spatele şi întoarse la rîndu-i cu amărăciune ochii. Dar ochii îi rămaseră căscaţi asupra doctorului, care, înainte de a ieşi, arăta ceva asistenţilor. Arăta patul lui. Şi cînd se văzu privit de bătrîn, doctorul lăsă repede mîna în jos.

Dascălul se simţi scuturat de o puternică năvală de friguri. Patul lui? Va să zică, patul lui va fi în curînd slobod. În curînd, cît mai curînd! Poate chiar pînă diseară. Diseară el nu va fi decît un mort. Un stîrv. Mîine, în zori, patul va fi ocupat de un altul, care aşteaptă afară, care a fost înscris de domnul doftor pe catastif...

Ifrim simţi din nou omuşorul lui de suflet zbătîndu-se sub pielea uscată. Omuşorul aduna acum stinse bucăţi de cărbune şi sufla în ele cu disperare. Dar din bucăţile de cărbune nu zbura decît cenuşe. Diseară. Astă-seară. Şi popa...

Dascălul începu să se tînguie. Îngrijitoarele alergară.

— Popa, popa! le spuse el cu voce slabă.

Şi se vîrî în perină, cu ochii mari holbaţi de spaimă. Pipăi în juru-i, cu mîini rătăcite, ca şi cînd ar fi vrut

să întîlnească un ajutor, o altă mînă prietenească. Dar mîinile i se bălăbăniră zadarnic în gol. Şi muşcînd perina, dascălul bolborosi în adîncul ei, răguşit, ca un animal junghiat: „Singur"...

Rămase multă vreme cu capul vîrît în perină. Gîndurile i se limpeziră iarăşi şi începu să plîngă din nou, rar, înfundat, cu resemnare...

Peste două ceasuri veni popa, îşi desfăcu patrafirul, deschise cartea soioasă şi începu să turuie. Dascălul îl ascultă cu ochii largi deschişi, cu luare-aminte.

Într-un timp îl întrerupse:

— Stai, părinte, ai sărit...

Popa se opri încurcat, încruntă ochii, apoi zîmbi a rîde:

— Aha, eşti dascăl... ai dreptate.

Îngînă apoi un început de cuvînt, întorcînd o filă îndărăt şi căutînd [cu] ochii pasajul ocolit. Cînd îl găsi, pleoapele îi clipiră şi vocea lui de bîrzăun începu să turuiască din nou.

Dascălul asculta cu şi mai mare luare-aminte. Şi pe nevrute, buzele i se boţiră şi din gîtleju-i uscat porni jalnic şi monoton isonul:

— A... a... a... a... a...

Moinaru se închipuia acum întinzînd mîna împăcărei celei care l-a uitat. Şi nu îndrăznea să dea drum ideii de necrezut care i se strecura iscoditoare prin fibrele gîndirei: Ce va face, ce va face dacă ea va privi cu nepăsare mîna lui întinsă?

Vocea moşului îşi intona înainte cîntecul morţei. Se ridica din ce în ce mai vioaie, acoperea cetania popei, se lăsa în modulaţiuni joase şi sinistre. Apoi se sparse deodată într-o zbucnire zguduitoare de plînset.

VIN NOU

Zăpada căzuse toată dimineaţa, înceată şi lipicioasă. La prînz stătuse, iar după-amiază un vînt căldicel şi zberengăiat o prefăcea în băltoace murdare, ce se înmulţeau şi se lăţeau necontenit, gata să transforme toată piaţa, cît era de mare, într-o mlaştină desăvîrşită.

Orăşelul dormita. Cu norii aceia atît de jos, de-i atingeau toate coperişurile, parcă îl învălise cineva cu o muşama neagră. La ceasul acesta, unicele vietăţi care se aflau în piaţă erau: Cristache, vardistul cu no. 1 la gît, şi o pereche de porci cari adulmecau petele de zăpadă, scormoneau ochiurile de apă hleioasă şi grohăiau nemulţumiţi. Orăşelul — bogat în podgorii cu faimă — dormita, căci era a doua zi de Crăciun şi cam de la data aceasta sfîntă vinul cel nou începea să fie bun de băut pentru un adevărat podgorean. Pînă şi cele trei cîrciumi, „berării de primul rang", erau deşarte, cu toate că la ora asta de obicei forfoteau de muşterii. Şcoala primară, fără transperante şi fără nici o noimă, părea pustie de cînd lumea. La farmacia cu geamuri exagerat lăbărţate şi pictate cu litere albe, un asistent tînăr picotea pe o carte. Cafeneaua lui Bela, pitică la fel cu stăpînu-său, avea obloanele trase: nu primea de sărbători. Spre cele patru puncte de zare porneau patru străzi; sau, mai adevărat, veneau din zări să se verse în mlaştina pieţei ca patru rîuri de pustiu. Şi deasupra întregii privelişti, mohorîte şi sterpe, se înălţau amenin-

țătoare și sinistre, ca două enorme figuri suprapuse de orb, cele două caturi ale primăriei; pe imensa fațadă, doar două uși și patru ferestre...

Cristache, care dormita, de asemeni, încotoșmănat în șuba lui de oaie, pe bancă, lîngă scara de piatră a monumentalului edificiu, își surprinde capul tras de povara somnului tocmai cînd e gata să-i cadă pe genunchi; tresare deodată, speriat de țipete stridente. Mîna apucă autoritar capul scurtăturei groase de cauciuc, ce-i stă atîrnată cu o curelușe pe după încheietură. Și ochii străpung văzduhul ca sulițele.

— Iar se păruiesc dancii! descoperi el o mică învălmășeală la îmbucătura drumului ce vine de la gară.

Și tălpile cioboatelor greoaie se puseră automat să bată băltoacele, în goană măruntă, spre restabilirea liniștei, acolo unde mușamaua somnolenței generale fusese sfîrticată.

Cei patru țigănuși păreau patru stegari întîlniți neașteptat pe cîmpul de bătaie, și-n lipsă de alte ajutoare, hîrjonindu-se eroic între dînșii, încerca fiecare să închine drapelul inamic cu o mînă și să-l apere pe al său propriu cu o alta. Căci toți purtau placarde albe cu slove groase, roșii, țintuite în vîrfuri de prăjini înalte, spre a fi văzute din cît mai multă depărtare.

Ivirea de Goliat a lui Cristache în vălmășagul liliputan avu de efect împrăștierea instantanee a războinicilor, ai căror dinți atît de albi, apărînd în acelaș timp pe toate fețele lor albe în rîs sonor, îl lămuriră pe gardist că n-a fost vorba decît de o copilărească păcăleală.

La o apreciabilă distanță de dînsul, grupul se strînse, se potoli din fugă și, înălțînd cît mai sus cu putință placardele cu litere strigătoare, începu să răcnească în cea mai deplină armonie, rar și sacadat:

— Aaaastă seaaară maare baaal în saloon la primăriiiiiie...

În „salon", la primărie, marele bal a început. Cele două ferestre de sus și ușa cu balcon dintre ele aruncă trei lungi văpăi tremurătoare în curmezișul pieței. Cu toate că e iarnă și ușile sunt închise, Cristache aude

fărămituri de muzică scoborîndu-se pe scări pînă afară la dînsul. El contemplă acum din negură grupurile de fete care urcă sprinten scara de piatră, înfășurate în fișiuri și-n strălucitoare piei de dobitoace. De sub blănurile grele, cad spre pămînt spume de dantele, prin care piciorușele saltă ager pe trepte, parcă aruncate de arcuri din pantofii înalți. Cîteodată salută vreo familie complectă, de la tatăl scund și rotund ca un dovleac, pînă la al doisprezecelea vlăstar, cu pantaloni scurți și cu urechile acoperite de două clape, căzute din căciuliță; familia desigur nu-i răspunde, căci nu-l vede în negură. Cristache nu lasă totuși mîna de la căciulă pînă nu numără patrusprezece, și cu cea bătrînă, cincisprezece, căci e familia domnului ajutor de primar și ofițer al „părței țivile".

Tineri veseli, cei mai mulți cu șepci de licean pe ceafă, pentru ca smocul frizurei să fie vizibil sub cozorocul cît o lopată, pătrund în grupuri zgomotoase, mîrîind cîntece sau discutînd aprins, bălțînd vorbirea cu cuvinte străine, pocite. Din cînd în cînd se încruntă; sub globul intrărei apare cîte-un pirpiriu, gătit spilcă în negru, cu mișcări stîngace:

„A dracului calfă, ce s-o fi băgînd printre boieri?"

Cristache a urmărit somnoros această forfotă de apariții, izvorînd din adîncul nopții și poleindu-se deodată în reflexul sîngeriu al globului. Cu ultimele grupuri, s-a retras și el pe banca pitită de după rîna scării mari de piatră... Dacă ar fi să-și prindă mintea cu ăștia, apoi toată noaptea ar trebui să „circule" de colo pînă colo. Așa, însă, pînă dis-de-dimineață, cînd s-or sătura de țopăit, el poate să se îngîne cu visul, în căldura molicică a buleandrei căptușită cu lînă lungă de oaie.

S-a așezat. Prin căscătura intrării se furișează necontenit de deasupra sunete armonioase. Acum, că mișcarea a încetat pe scara de piatră, se aud perfect basul și toba mare, cu talgerele — instrumente pentru care Cristache are un deosebit respect... Celelalte se pierd în izbucnirile acestora: ram-pam-pam, ram-pam-pam. Cristache dă înminunățit din cap... muzica lui paș'doi, săraca! Ram-pam-pam, ram-pam-pam. Deodată

muzica s-a oprit: poate s-au închis ușile de sus. Dar nu, a fost o părere. Iată: ram-pam-pam, ram-pam-pam. Cîteodată e atît de voinic zbucnetul metalic, că țopăie parcă și primăria, atît de straşnic vibrează. Cristache cască satisfăcut. Apoi, pornind de sub rădăcina nasului, își desface în compas arătătorul de degetul mare, plimbîndu-le pe mustața a oală. Cu zbucnirile și opririle ei muzicale, primăria i se pare o uriașă armonică, pe care o mînă nevăzută o îndeasă din întunerecul nemărginit de deasupra, apoi o trage de căciula ascuțită în sus.

Cînd tace primăria, încep cele trei berării de primul rang, ce privesc chiorîș la namila care le-a înghițit clienții. Degeaba! Zvonurile de lăute, la fiecare deschizătură de ușă, par un bîzîit de muște pe lîngă armonica gigantică. I-auzi, a început din nou: ram-pam-pam, ram-pam-pam... Bietele musculițe, le-a înghițit bărzăunul... „Of, ce mai bas are 42: ram-pam-pam... Zbîng, zbîng, zbîng... și cîtă mai tobă... of, Doamne, și zici să mai mori..." Și Cristache ațipește pe nesimțite, legănat de răcnetele diminuate ale uriașei guri de alamă.

La cîrciuma lui Axinte, ușa s-a dat cu putere în lături și o larmă sălbatecă de glasuri se zbate acolo într-un clocot înverșunat. „Iar scandal! mormăie Cristache, neîndurîndu-se să se ridice de pe bancă. Vai de biet gardist, săracul, nu i-e dat și lui să aibe o zi de Crăciun cum se cade!" Cristache a pus fluierul în gură. El știe că doi din camarazii săi sunt învoiți departe, la țară, iar cel din urmă, no. 4, face permanentă gardă pe strada domnului deputat, de unde are consemnul să nu se miște chiar dacă ar lua foc tot orașul. Cu toate astea, el ține amenințător țignalul între buze și așteaptă cu încordare să dea alarma. Dinaintea cîrciumei lui Axinte, în lumina searbădă a geamurilor murdare, vede siluetele bețivilor agitîndu-se. Unul încearcă să se ridice pe un cal și, după mari sforțări, ajutat de ceilalți, izbutește. Atunci deodată larma se ogoaie și bețivii bat din palme ca la întruniri. Strigătele de ura și de bravo covîrșesc armonia primăriei.

Cristache rămîne înlemnit: „Opozîția"! geme el, frecîndu-se la ochi. „Dar nu, nu; nu e nici măcar un vis urît. E opoziția în persoană și a pornit călare, înconjurată de alai, încoace, spre bal, unde e și domnu deputat, și domnu primar, și domnu ajutor, și domnu ofițer al părței țivile... Ei bine, dar asta întrece orice margine! Să te pună pe lucru în sfînta zi de astăzi... Asta e rivoluție..."

Rivoluția înaintează înceată și tumultoasă. Cristache cu țignalul în gură, cu o mînă încordată pe cauciucul scurt și gros și cu cealaltă pipăindu-și revolverul în tașca de piele de la spate, aruncă priviri străpungătoare în negura prin care larma se apropie tot mai zgomotoasă și mai dîrză. „Aha, opozîția rîde..."

Iată-i, cei dintîi au și intrat în lumină. Dar parcă-s tineri de tot; calfe de pe la tăbăcării, ucenici, haimanale și se prăpădesc de rîs.

„Ce dracu or avea?... A, iată și pe călăreț... Dar ăsta e... a... păi e d-ai noștri! Nae Cazangiu... măcelaru... aaa... păi nu e nimic... aici e altfel de plan... Al dracului dom Nae, e beat mort... iar face vreo șotie de-ale lui de beție..."

Cristache rămîne în umbră... Gura lui, care a aruncat dintre buze țignalul cu șnur roșu, se strîmbă acum de rîs. Știe el cine mi-i domn Nae; pregătește acum vreo poznă... dar ce-are [a] face? E de-ai noștri...

Zgomotoasa procesiune s-a oprit. Acum e toată scăldată în lumină. Și zarva e din ce în ce mai grozavă: strigăte, rîsete, îndemnuri... „Hai odată... să te vedem. Înainte... P'ff, laude..."

Deodată calul se ridică în două picioare. Cazangiu îl lovește în șale cu potcoavele tocurilor și-l mînă zgomotos: „Di, hi... fire-a dracului de gloabă!..." Calul se învîrtește pe loc; dar brațele voinice ale lui dom Nae strîng hățurile din ce în ce mai scurt. Calul s-a ridicat din nou în două picioare, sforăind cu înverșunare, apoi cele două copite dinainte s-au lăsat pe a patra treaptă. Dar domn Nae dă pinten cu spor. Acum calul își mută și picioarele din urmă pe treapta dintîi, apoi, prinzînd curaj, începe să urce picior cu picior, treaptă cu treaptă. Un ura formidabil răsună, lăutarii,

cari au venit neştiuţi, cu gloata, izbucnesc pe nebănuite într-un imn de triumf, iar dom Nae Cazangiu agită căciula, chemînd parcă vitejii după dînsul, aşa cum Cristache văzuse în cartea feciorilor lui pe Avram Iancu. Calul cîştigă reduta treaptă cu treaptă... Iată-l sus...

Lumea aplaudă, cîntă, lăutarii se întrec. Cristache se prăpădeşte de rîs. Îl ştie el bun de şotii pe dom Nae, dar la una ca asta nu s-ar fi aşteptat pentru nimic pe lume.

„Măi, mare năzdrăvan..."

— Trăiască Nae Cazangiu! răsună un glas.

— Urrraaa... răspunde toată gloata şi, odată cu ea, Cristache, care închină şi închină, nemărginit de încîntat, din cap.

Mulţimea se îmbulzeşte acum pe scara de piatră, pentru a vedea pe Cazangiu străbătînd vestibulul primăriei. Copitele răsună metalic pe ciment, trezind ecouri speriate pe după uşile închise, cu cartoane strîmbe şi prăfuite: „Arhiva", „Casieria", „Secretarul"... Potcoavele calului alunecă pe pardoseala lucioasă, dar potcoavele lui dom Nae îi ţin din scurt pîntecele şi calul nu poate să-şi piardă echilibrul. În cele din urmă picioarele dinainte ale dobitocului se înfig biruitoare pe prima treaptă a scărei întortocheate, de lemn, cu covor de dimie pe mijloc, care duce sus, în sala balului.

Şi calul începu să urce...

Mulţimea este acum în delir. Cristache se ţine cu mîinile de burtă. Deasupra, cei din bal se împing claie în rampă şi primesc cu aclamaţii pe cel care, îndemnîndu-şi calul, bătîndu-l încurajator pe grumaz, mîngîindu-l pe frunte, îi alungă neliniştea, ce se lămureşte tot mai mult în nechezăturile desperate, în ochii holbaţi peste fire, în nările umflate, în spuma deasă ce-i înfloreşte pe bot, de parcă ar ţine un bulgăr de zăpadă în dinţi. Nae Cazangiu e călăreţ bun şi ascensiunea a trecut acum de prima învîrtitură a scării...

Mulţimea parcă a tăcut şi urmăreşte atentă rezultatul. Numai Cristache este doldora de veselie. Cu figura lui rîzătoare, cu glumele şi chiar cu coatele înteţeşte pe vecini la haz; apoi ochii ce-i ard ca de

beţie se alungă unul pe altul, cătînd să întîlnească pe-ai domnului comisar, care s-a ivit în capul scărei, trăgînd cu greu un picior prins în mulţimea înghesuită. Cristache vrea să prindă surpriza înveselitoare pe chipul şefului şi să schimbe cu el o privire reciprocă de hazoasă admiraţie.

Dar chipul comisarului e mai teribil chiar decît al calului. Între buzele lui tremurătoare, ţignalul porneşte într-un vaiet lung de disperare. Pe figura lui Cristache a apărut numaidecît atunci, ca o proiecţie, înfăţişarea severă a datoriei. Şi ţignalul lui răspunde scurt şi ascultător.

— Cristache, ce mi-ai făcut, Cristache, nătărăule! se ia domnul comisar cu amîndouă mîinile de chica neagră, creaţă, mare, ca de poet.

Cristache, care se găsea tocmai printre cele dintîi rînduri ale curioşilor, din cîteva salturi s-a oprit la coada calului. Comisarul, scoborît în grabă, a apucat de dîrlogi.

— Pardon! Nu admit! protestează don Nae.

— Zît!...

Murmurul mulţimei intervine:

— Lasă-l, domnule! Dă-i drumul! Jos cu el!

— Zît! răcneşte Cristache, agitînd cauciucul.

În ajutorul forţei publice au mai sosit: uşierul primăriei, pompierul şi lampagiul. Cuvenitul proces-verbal se încheie în huiet de mare, în ciripit de păsări, în muget de vite, în miorlăit de pisică îndrăgostită, întrerupt brusc de furioase lătrături de dulău răguşit. Un violent schimb de cuvinte se înteţeşte deodată între cele două caturi. Dar domnul comisar, care a sfîrşit ultimul colac al meşteşugitei sale iscălituri, dă neturburat sentinţa:

— La secţie!

Dom Nae, care, ajutat de zeci de mîini, a izbutit, în sfîrşit, să descalice, îşi încordează braţele. Prin braţe însă curge vin nou.

— Să nu mă atingi, Cristache, că...

— Zît! îi taie scurt Cristache, în vreme ce mîna se înfige nemiloasă în gulerul contravenientului... Un' te trezeşti aici?

Domn Nae încearcă o răsucire, dar brațul vînjos al lui Cristache, dintr-o singură mișcare, îl și repede în părete.

— Să nu cerci să ivadezi, că te-a luat mama dracului!

În urma lor, ajutat de autorități, calul coboară cu greu treptele. Iar ecourile nenumărate ale pustiilor arhive, trezite din somn, răspund vehement, pe acelaș ton, strigătelor, înjurăturilor, chirăiturilor, huiduielilor mulțimei. Sub comanda celui mai bun amic al lui domn Nae, lăutarii au început un marș de mort.

COȘUL CU TÎRGUIELI

Cînd s-a deșteptat, zgomotul orașului i-a pătruns în urechi ca un vuiet de cai și tunuri în marș grăbit; apoi, deodată, ferestrele mari s-au aprins de văpaia răsăritului.

Domnul cel frumos plecase; nu rămăsese decît groapa ce-i făcuse capul în perina albă. Îngrijorată, își scoase picioarele de sub pătura cafenie și-și contemplă aiurită pulpele albe și genunchii lipiți. Cu frică ridică un colț al cămășei, care, strînsă între picioare, desemna puternic coapsele; chiar deasupra genunchiului zări o mărgică de sînge închegat. Abia atunci văzu aievea încruntătura cumplită a ochilor bătrînului. Și-l năzări cotrobăind prin întunecimea mucedă a cămăruțelor jupuite de egrasie, a căror amintire o făcea să se uite cu atîta teamă respectuoasă prin camera aceasta spațioasă de hotel. Îl auzi mormăind ca un urs înfuriat: „Lența! Lența!" și urlînd de deznădejde la vederea așternutului nedesfăcut. Un tremur aprig o cuprinse și nici mototolul învoalt de hîrtii albastre de bancă, aruncat pe noptieră, n-o liniști. Se sculă șovăind pe picioarele înalte și drepte; cămașa se lăsă atunci în voie și-n oglinda dulapului dintre fereastră ochii descoperiră pe albul îndoielnic o pată de un roșu spălăcit, ca o floare storfocită. Atunci frica i se schimbă în jale amarnică, se abătu asupra patului abia părăsit și, îngenunchind pe scînduri, plînse pe el cu zbucium mare, ca pe un mormînt.

Se ridică, sări aproape, de parcă o trăgea cineva de păr și-i căra cu nemiluita în cap, atît de vie îi apăru închipuirea pedepsei. Se îmbrăcă repede, așa de repede, că pierdu o grămadă de timp; greși un ciorap pe dos; șnurul de la fustă i se rupse și trebui să-l repare, înnodîndu-l grosolan; un umăr îngust de cămașe, picnit încă din timpul îmbrățișărilor lui neobosite, se sfîșie acum de-a binelea, atîrnînd spre pîntec și dezvelind un sîn roz și tremurător, ce-și păstra încă semeț virginitatea. N-avu timp să se spele și trecu doar puful de pudră peste ochi.

Înfundă capul și mai adînc ca de obicei în pălărie și, sub umbra bordului lat, parcă se simți mai la adăpost. A mai uitat ce? A... banii. Îi strînse așa mototoliți și-i vîrî în sacoșa castanie de mătase învechită. Atingerea hîrtiilor albastre n-o făcu să se cutremure; dimpotrivă, parcă îi mări curajul, simțind sub degete trupul mototolului destul de compact. I se lumină îndată figura și porni cu pas sigur spre ieșire.

Rușinea însă o făcu să coboare în fugă scările de marmoră, pe care covorul, înăbușitor de pași, [se] rostogolea din treaptă în treaptă ca un rîu de sînge întunecat. La fiecare capăt de scară nu se întîlni la ora aceasta de dimineață umedă și limpede decît cu imaginea ei, apărînd întreagă în oglinzile uriașe și asigurînd-o, înaltă, mîndră, frumoasă, cu un surîs de plăcere în colțul buzei, că în fond nu s-a petrecut nimic prea deosebit, că a rămas tot aceeași, că doar ochii i s-au mărit în mod cu totul exagerat sau poate numai cearcănele din jurul lor; în orice caz că îi stă cu mult mai bine așa decît în ajun.

În hol, un chelnăr a salutat-o cu o plecăciune atît de adîncă, încît în suflet a simțit mișcînd mai vie ca niciodată flacăra orgoliului. A ridicat capul cu trufie și-a ieșit demnă pe marele portal cu cristalele aprinse de reflexe. Dar strada a înhățat-o atunci numaidecît în huietul ei și la început a crezut că zgomotul acesta s-a îndreptat împotrivă-i ca o imensă huiduială. A prigonit însă bărbătește privirile primului trecător, un domn scurt, rotund și cu haine noi, și acesta i-a zîmbit galeș. Un oltean i-a făcut loc, ferind umilit cobilița

lui, cu coșurile goale, înnegrite de funingine; o mătușică cu testemel curat i-a dat binețe: o cucoană elegantă a măsurat-o de sus pînă jos, apoi a privit-o în ochi adînc și... Dumnezeu știe, cu simpatie, cu invidie...

În fața căsuței pitite pe-un maidan, într-o bogată vegetație de bălării seculare, a cinstit băiatul care i-a adus coșul cu tîrguieli. A apucat bărbătește de toartă și-a pornit cu el pe cărăruia ce tăia încîlcita și luxurianta verdeață, ferindu-se în dosul priveliștei minunate a bunătăților dintr-însul de orice mînie părintească.

Atras ca de-un resort, bătrînul a și apărut din întunecimile bîrlogului. La început fata n-a observat decît doi ochi mici, contractați, ce-o împroșcau cu steluțe de ură; mai apoi i-a deslușit și fața-i smolită și nerasă, cum se strînsese de parcă era făcută doar din colțuri și linii. Iar corpul îi tremura mai grozav ca limbile roșii de carne ce ieșiau dintre pachetele bogatului plocon. Privirile moșneagului porniră să se petreacă de la fată la coș și înapoi. Din vremuri de mult pierdute nu se mai văzuseră [sic] între pereții aceștia înverziți de egrasie atîta belșug.

Văzînd cu ochii, tăieturile de pe față deveneau tot mai puțin adînci.

— A, tu ai fost în piață? încercă să găsească o ieșire pentru a-și ierta singur slăbiciunea momentană.

Însă amăgirea era prea ieftină; mînia se reîntoarse însutită:

— De unde ai avut atîția bani, spune, cîrtiță?

Dacă ea ar fi găsit acuma un răspuns repede și potrivit, dacă ar fi venit cu el de-afară măsurat gata, învelit și șnuruit ca oricare din pachetele acestea, bătrînul s-ar fi socotit mulțumit poate și ar fi dat dezlegarea pentru prînzul care se făgăduia grozav de delicios.

Dar ea îngăimă aproape plîngînd ceva cu totul neînțeles, în întunecimea mucedă a tindei, pîlpîind pe buzele ei ca o flacără albăstruie ce se stinse îndată. Moșul învineți:

— Unde-ai fost az-noapte, cîrtiță, spune, unde?
Și o lovi cu atîta putere peste gură, că o podidi sîngele. Apoi, la vederea firului roș, care porni să se prelingă agale printre buze, nebunia crescu oarbă. Loviturile căzură în cap, pe umeri, pe spinare, căzură repezi, înfundate, nenumărate în trupul plin și elastic.
— Cățea...ai crezut...că dacă...mănînc de două... săptămîni...numai mămăligă cu ceapă...
Fiecare cuvînt cădea odată cu lovitura.
Îi smulse coșul — pe care ea îl ținea bine, ferit sub bustul plecat, așteptînd trecerea ropotului de pumni pe spinare — și-l aruncă dușmănos în pămînt. Pachetele porniră de-a dura în toate părțile, ca niște pui speriați dintr-un cuibar. Moșul izbi cu piciorul coșul și se puse să joace nepotolit deasupra. Înlăcrimată și însîngerată ea vroi să se strecoare afară. El o apucă de una din cozile care se desfăcuseră din împletitură, o trase spre dînsul și o lovi cu atîta răutate, c-o doborî. Prinse atunci s-o burdușească, parcă făcîndu-și o plăcere, cu tocul potcovit al bocancului, necruțîndu-i nici piept, nici față, nici frunte. Abia atunci ea începu să chiraie atît de înfiorător, încît cruzimea lui spori. Chiar după ce-o ameți deplin c-un vîrf de ciuboată în pîntec, tot îi mai cără cîteva; pe urmă porni să se spele de sînge pe mîini.

Cînd își veni în fire, își simți capul pe ceva moale și rece: cu coada ochiului, căci nu îndrăzni să se miște, văzu vîrful unui mușchiuleț fraged de vacă ieșindu-i de sub răvășeala neagră a părului. Pachetele erau presărate toate pe podea; dintr-unul se prelingea o șuviță de cafea; din pîntecele altuia se scursese tot orezul. O cutie de conserve zăcea turtită, dar nu se spărsese; o alta își păstra încă echilibrul, ca o roată, și părea gata s-o ia de-a rostogolul, îndată, la ivirea moșneagului. Ardeii grași fugiseră cei mai departe de mînia părintească, se îngrămădiseră cu toții tocmai pe lîngă păreți. O varză roșie înfruntase pe bătrîn, nu clintise și totuși rămăsese intactă; în schimb, un crap uriaș, care avusese același curaj, se prefăcuse într-o adevărată maioneză.

Trebuia să fi rămas mult în nesimțire, de vreme ce foamea o muncea atît de fără milă. Lumina, care plutea acum mai puternică decît de dimineață și care aprindea în umezeala odăii vagi reflexe roșii, o înștiința că scăpătatul e aproape. Prin mădulare nu-i trecea nici o durere, simțea numai cumplita leșuială care o făcu să creadă că bătaia nu i-a slujit la altceva decît la mărirea poftei de mîncare.
Întinse deci mîna spre pachetul apropiat, ce-l știa cu salam și mezeluri. Nu-l ajunse însă și se mișcă puțin într-acolo; dar tusea seacă a bătrînului de dincolo îi aduse mîna la loc, de parcă ar fi atins o flacără. Iar foamea i se piti de teamă, fugind din stomac.
Ascultă cu inima stăpînită; nici o mișcare. Pe urmă bătrînul începu să tușească așa de crîncen, ca pododit de răpciugă. Patul scîrțîi sub dînsul cu atîta tărie, că ea-și strînse redepe genele. Îi auzi pasul șovăielnic și-și opri respirația, spre a nu-i da de bănuit. Ciobotele moșului boncăniră pe podea. Îl simți chiar prin pleoapa închisă privind-o crud și cu scîrbă. Oare de ce n-o fi mișcînd el acuma? Cîtă răutate trebuie să fie în ochii lui de broască, furișați desigur spr ridicarea domoală a sînilor... Poate vroia s-o prindă că nu doarme, ca s-o apuce din nou de coade...
Un fîșîit de hîrtie îi ciuli urechea.
Te pomenești că i s-a abătut iar asupra pachetelor? Aș...fîșîitul nu pare deloc violent...mai degrabă...parcă... ah...
Ea căscă puțintel, puțintel, un ochi numai, dar așa de puțintel, că nu cuprinse mai nimic în deschizătură... Parcă s-ar vedea ceva... însă nimic, o unghie de zare. Dar încă o mică, o foarte mică apăsare a cugetului pe mușchiul din colțul lăuntric al ochiului, că de îndată colțul dinafară se căscă o idee mai mult. Acum e bine!
Bătrînul, lăsat pe vine, îi aruncă ochiri speriate și desface zorit hîrtia unui pachet...îl cunoștea bine: pachetul cu șuncă...Inima ei s-a pus să bată așa de tare, că i-e teamă să nu alunge pe moșneag. Și toate răsuflările i s-au oprit în strîmtoarea gușiței, unde se strîng necontenit una după alta, de să-i spargă capul

pieptului... Dacă moşul va gusta, îndată va şi deschide ochii...

Moşul îi mai aruncă o privire lungă, bănuitoare; apoi, dintr-o mişcare scurtă, dezdoaie moţul foiţei unsuroase de sub învelitoae. Mirosul ajunge tocmai la ea şi dă curaj foamei ascunse de frică prin măruntaie... Încă o clipă...

Dar moşul parcă a tresărit; privirile-i au părăsit chipul care preface atît de minunat leşinul şi s-au lăsat agale peste pîntece, peste şolduri, peste picioarele de pe care rochia s-a ridicat în cădere, descoperind impudic un genunchi. O silă grozavă s-a zugrăvit pe faţa moşneagului; totuşi el aşează cu prevedere pachetul la loc şi iese scuturîndu-se de fiorii ce-l împung din toate părţile. E o părere, sau în ochii bătrînului a scînteiat ceva...

Înainte de a dispărea după uşă, îl vede, pe sub pleoapa puţin şi mai îndrăzneţ căscată, trecînd cu mîneca soioasă peste ochii umezi...

Foamea a ieşit ca un şoricel din ascunzătoare, cum a simţit că a plecat bătrînul, şi ronţăie fără milă stomacul şi intestinele care se apără hîrîind. Sau poate un vînt de furie trece prin ele, le umflă şi le dezumflă, le încolăceşte fără noimă unele peste altele, le face să geamă plîngător. Vai, afurisitele de măruntaie, de bună seamă or s-o trădeze! Gem ca nişte purcei în obor, cărora ai uitat să le dai porumb la ceasul obişnuit!

Ea face o mişcare hotărîtă şi vîrful degetelor atinge pachetul cu mezeluri. Unghia se înfige nerăbdătoare prin îndoiturile meşteşugitei chitituri. Dar, iată, şi hîrtia a început să ţipe! Doamne-Dumnezeule, asta e mai bună ca toate! Moşul s-a pornit pe-o darabană de tusă seacă; ah! totul în casa asta hîrîie, foşneşte, pocneşte!

Dintr-o întinzătură repede a mîinei, pachetul ciufulit oleacă s-a aflat din nou la locul lui. Cioboatele moşului răsună greoi pe podea. Şoricelul din măruntaie a fugit cine ştie pe unde. Toate au venit la starea dinainte; doar mîna nu-şi mai ştie locul de unde pornise; după

ce se bălăbăni cîteva clipite, rămase nemişcată acolo unde se nimeri.

Moşul apăru în uşă şi-o privi bănuitor. Pe urmă se apropie de cutia de conserve, care sta gata să fugă. O ridică şi silabisi literele de pe reclama împănată cu legume colorate. Cum nu izbutea să citească bine, scoase ochelarii şi-i încălecă pe nas. Apoi dădu din cap aprobativ. Lăsă cutia jos şi privi iarăşi la Lenţa pe deasupra celor două lupe mari cît ochii de scafandru.

Boncănind solid şi dinadins podeaua, se îndreptă spre părete. Dintr-o grămăjioară de ardei scoase o sticlă destul de pîntecoasă ca să se fi putut piti prea bine. O ridică, îi ceti reclama şi-o clătină la ureche şi dădu din cap admirativ. O lăsă şi pe aceea, se încruntă la Lenţa şi părăsi din nou odaia.

Automat, mîna fetei pipăi spre pachetul apropiat. Dar pe neaşteptate reveni înapoi. Moşul era în cadrul uşei şi ochii lui o devorau de sub sticlele măritoare.

— Stai, te-am prins... prefăcuto...

Se apropie şi-i puse mîna pe inimă. Mormăi nemulţumit şi făcu de-a chincitelea un pas spre pachetul cu mezeluri; îl duse la nas, mirosindu-l din ce în ce mai cu nesaţ, o dată, de două ori, de mai multe ori. Apoi, brusc, îl puse pe scîndură. Dar cînd se ridică, de bună seamă înşelate de acest gest, însăşi [sic] măruntaiele lui se puseră pe urlet.

El înjură printre dinţi şi se îndreptă spre uşă, dînd din mîini, ca şi cînd s-ar fi apărat de atîtea ademeniri: „Fugiţi, ispitele păcatului!" Dar măruntaiele aţîţate se ţineau de dînsul ca o haită de cîini bătrîni, flămînzi, răguşiţi.

Cu multă durere, Lenţa constată, cînd întredeschise pleoapa, că pachetul cu mezeluri fusese îndepărtat dincolo de lungimea mînei sale; poate mişcînd corpul într-acolo cîteva şchioape, l-ar fi putut apuca de ciuf. Dar teama că moşul pîndeşte la uşă nu-i lasă curajul nici măcar să întindă braţul.

Şi clipele curgeau şi foamea, în lipsă de altceva, o mînca pe ea însăşi. O devora. Niciodată nu sfîşiase cu mai multă cruzime ca acum. Iar bunătăţile pachetului stăteau risipite şi neatinse, cu toptanul, între cei

doi duşmani flămînzi. Doamne, dar ce are de gînd bătrînul acela! Să înceapă odată! Să ia ce-i place şi să treacă dincolo, la dînsul. Ea se va preface că nu vede.

Cu toată foamea, Lenţa simţi că minte. Îndată ce bătrînul va duce cea mai mică fărămitură la gură, ea va şi sări în picioare. Să-l surprindă ronţăind cîştigul ruşinei...

...Nici închipuirea n-o mai putea duce mai departe. Căci peste tot — în cap şi-n picioare, în pîntec şi-n spinare — o rîcîia foamea. Aerul camerei juca de foame dinaintea ochilor ei sticloşi, juca la fel cu zariştea cîmpurilor în după-amiezile de vară. Şi bătrînul nu se ivea deloc...

...Începea să se însereze şi încă nu făcuse nici o mişcare. Simţea necontenit pe bătrîn pîndindu-i cea mai neînsemnată tresărire. Ghiujul, nici el nu se dă învins... e oţelit bătrînul...

...Dacă ar ieşi afară în curte cu un pachet, bătrînul ar rămîne... Nu, nu, nu. Bătrînul trebuie să mănînce în faţa ei; să plătească şi cea mai neînsemnată înghiţitură cu umilinţa aprobărei ei, a bătutei, a stîlcitei...

Ah, iată-l...

De după prichiciul uşei, ochii bătrînului apărură ca doi ochi de ţap; apoi tot corpul i se desluşi în cadru... Ardeau ochii moşneagului. Desigur că în lumina lor totul tremura, ca şi într-ai fetei; totul, odaie, pachete, sticle, verze, ardei, corpul celei trîntite la pămînt, înserarea însăşi...

Înaintă. De astă dată bocancii nu mai răsunau: Dumnezeule, se descălţase! Arunca spre dînsa priviri de hoţ; ca uliul, gheara se întinse hrăpareţă...

Ea aştepta...

Pachetul cu şuncă dispăruse în largul buzunar; acum el ţinea în braţe pîinea lunguiaţă, crescută şi dolofană, cît un copil de patru ani. O jupuia cu aviditate pe de lături, acolo unde coaja niciodată nu se coace... Oricine ar fi crezut că pîinea s-a zdrelit în cădere.

Ea trase puţin spre sine dreapta, pentru a se sprijini; bătrînul tresări.

El îi aruncă o privire atît de îngrozită, o atît de adîncă mirare i se zugrăvi pe figură, atît de puternic începură să-i tremure genunchii şi atît de jalnic şi de caraghios prada îi cădea bucată cu bucată dintre degetele uscate, care zadarnic se convulsiunau s-o oprească, încît i se aşeză ca o slăbiciune pe inimă şi ea nu mai avu tăria să-i strige nici una din grozavele vorbe plănuite.

Se prefăcu din nou nemişcată şi-l lăsă astfel să-şi strîngă cu mîinile lui scorojite bucăţelele de pîine; îl lăsă se să strecoare de-a buşelea, ca o tîrîtoare, alături, şi toate aceste nedibăcii de tîlhar stîngaci, care-şi păzea atît de avar străşnicia părintească, o făcu să-şi simtă tot corpul muiat în jale ca într-o baie caldă şi lăcrămi arzînd i se smiciră pe sticlişul ochilor.

— Tată... putu să mai geamă, căci un plîns violent îi strînse gîtul ca în gheare, o zgîlţîi de piept cu putere, o strivi sub apăsarea lui ca un corp străin şi puternic, ca un duşman invizibil şi neaşteptat, ca însuşi tatăl ei...

Cînd scăpă de năprasnicul sugrum, găsi pe bătrîn alături, în genunchi. El privea aiurit împrejuru-i, căci auzea din pod, sau poate din pivniţă, sau, cine ştie, poate din însuşi miezul gîndului său, o hohotire veselă şi necurmată, care-l doborî de ruşine cu capul în poalele ei. Şi-acum el începu să plîngă, dar atît de hodorogit, atît de gros şi atît de subţire uneori şi schimonosit pentru vîrsta lui, încît cu bună-credinţă ai fi socotit că ea surîde acum printre lăcrămile încă neoprite, tocmai pentru aceea.

Dar ea surîdea atît de fericită pentru că primul lui suspin îi dăduse libertatea. Bătrînul, în sfîrşit, *consimţea...*

Căci ea nu vedea decît pe *celălalt*, înalt, mlădios, bun, minunat, ca-n poveşti, îi auzea vocea dulceagă; îi simţia răsufletul cald gîdilîndu-i urechea.

Iar bătrînul cu capul în fuste, uitat de foame, plîngea înainte, pe tonuri din ce în ce mai forte şi din ce în ce mai piţigăiate, pîntecul pîngărit.

CEA DIN URMĂ NOAPTE

În marea dezordine a odăii, ei se dezbrăcau tăcuţi, pe gînduri. Cele două cufere, care odihneau dolofane şi săturate în colţ, înghiţiseră mai tot conţinutul dulapurilor şi mai tot ce era de seamă pe birou, pe scrin şi pe măsuţe. Pretutindeni, uşi şi uşuliţe căscate, cutii trase pe jumătate, capace ridicate, iar pe jos, moviliţe de hîrtii mototolite, zdrenţe de ziare, căpeţele de sfoară. Pe o măsuţă, urmele unei cine grăbite; resturi de pîine, cutii de conserve şi sardele cu învelitorile smulse, pieliţe de mezeluri şi începuturi de cîrnaţi, două sticle de bere, în care spuma încă se ţinea, lăbărţîndu-se pe pereţii verzi, transparenţi. În aer, miros de tutun, de apă de Colonia trăsnită, de pomadă, de masă furnizată la băcănie.

În harababura fără de seamăn, ei crezură că e firesc să-şi arunce hainele alandala, pe un scaun comun, cel mai apropiat de pat. Brasiera ei căzu peste vesta lui, ghetele şi ciorapii li se amestecară, îngropîndu-se în noianul de hîrtii, pantalonii nimeriră de-o parte şi de alta a scaunului, ca picioarele unui călăreţ priceput, cămăşile de ziuă puseră vîrf vrafului de vestminte, şi dezordinea fu completă cînd ea zvîrli macatul patului şi se strecură între cearceafuri.

El privi cu obidă la cele două cufere grele, care-i înghiţiseră toată fericirea şi-l fixau morocănos cu luciul încheietorilor nichelate, pe sub drevele de lemn mat. Aşa trebuie să fie şi tatăl acela etern şi pîntecos, a cărui telegramă îi curma atît de categoric nădejdile; aşa precum se continua în cuferele astea, venite de-acolo, de departe, tăcute, streine, duşmane uzurpatorului; credincioase stăpînului adevărat.

Care să fi fost binevoitorul grăbit să-l vestească în ce chip înţelege copila-i unică frumuseţea vieţei de student? Sau poate binevoitoare? Ciudat părinte, să n-asculte el nici acum, atît de tîrziu, că la mijloc sunt cele mai curate gînduri şi că totul tinde să sfîrşească în felul cel mai cavaleresc cu putinţă! Negustorul dracului, trebuie să fie putred de bogat!

El se strecură de sub privirea neobişnuit de semeaţă a cuferelor alături de dînsa, sub cuvertură, gîndindu-se răzbunător că poate o binevoitoare e cea care a scris neînduplecatului. Şi poate n-ar fi greu de ghicit cine.

Dar ea-l primi cu multă, cu nespus de multă gingăşie, în braţele ei goale, şi el îşi bătu joc în gînd de indiscreţia cuferelor. Amîndoi înţelegeau — bănuiseră din vreme — că acesta e un moment solemn, cel mai solemn din toate, de cînd cu nesuferita corespondenţă din urmă: ultima noapte! Şi amîndoi îl aşteptau cu un amestec neliniştitor de emoţie şi teamă. Ei trebuiau să se poarte nespus de frumos în aceste din urmă ceasuri ale unei iubiri, care mergea pe-al doilea an şi cine ştie cît n-ar mai fi putut ţine fără amestecul binevoitorilor, putînd chiar să revie cîndva, cînd mentalitatea „negustorului" ar fi fost îmblînzită de atitudinea ei dîrză şi lăcrămoasă, pe care azi o făgăduia sub gingaşe şi repetate prestări de jurămînt.

Se mai putea apoi ca într-adevăr să fie „cea din urmă noapte" a vieţei lor, fără putinţă de revenire, fără putinţă de aşteptare, fără putinţă de orice nădejde; cine putea să prevadă unde izbîndeşte să ajungă încăpăţînarea unui părinte sever, dezamăgit în singura-i credinţă!

Iar ultima noapte, ultimile ceasuri nu puteau fi decît cele mai frumoase cu putinţă din toată povestea dragostei lor, aşa de lungi şi totuşi aşa de repezi. Trebuiau să aibă în ele ceva plin de tristeţe, de revoltă reţinută şi demnă contra destinului, de regrete parfumate cu

vorbe de nobilă resignare, cu dezlănțuiri aprinse de patimă, o! mai ales cît mai multă patimă, alternînd cu gingășie și cu duioșie și pe urmă iarăși și iarăși patimă nebună, pînă cînd micul cub de bronz de pe măsuța de noapte avea să cîrîie prelung și stăruitor ora patru de dimineață — un ceas înainte de plecarea trenului, care nu putea fi altul. Nu putea pentru nimic în lume să fie altul; ajunseseră doar la această convingere după atîtea tocmeli și necăjiri și îngăduieli petrecute nu între ei înșiși, ci între ei și implacabilul, nevăzutul părinte, a cărui temută prezență plutea necontenit în văzduhul camerei. Orce nouă întîrziere ar fi fost doar inutila zgîndărire a unei mînii care trebuia cît mai priceput menajată.

Iată, pendula de deasupra ușei tocmai a bătut unsprezece cînd ei se văzură pentru cea din urmă oară unul lîngă altul. Ascultară îngrijorați bătaia seacă a ciocănașului de lemn, care se repeta precedată de sforțarea regulată a mecanismului îmbătrînit, ca o tusă veche. Va să zică, mai rămîneau cinci ceasuri pînă cînd aceeași tuse seacă a timpului îi va arunca pe drumuri diferite.

— Mai avem cinci ceasuri, cinci ceasuri întregi de fericire, Genia! șopti el cu o ușoară nuanță de tristețe în glas, negăsind altceva mai bun la îndemînă cu care să înceapă „sfîrșitul", și văzu cu groază că dinapoia acestor vorbe nu se mai găsi nimic demn de un moment atît de mare.

Iar pînă mîine mai erau cinci ceasuri în care liturgia despărțirei trebuia condusă în chipul cel mai vrednic de întipărit în amintire.

— E pentru ultima oară cînd auzim împreună bătînd unsprezece pendula asta cu care ne învățasem, Theodor, îi răspunse ea, și se miră că a putut să spună atît de banal un gînd care i se păruse incomparabil mai luminos în minte.

Tăcură amîndoi, necăjiți de acest început lamentabil. Și fiecare hotărî cu disperare, în gînd, că trebuie să găsească mijlocul de a ieși din jalnica tăcere, neapărat trebuie; și fiecare se porni cu zel mare și ascunsă febrilitate să zămislească în închipuire o întorsătură meșteșugită de cuvinte, ca s-o ia înaintea celuilalt.

Dar tăceau...

El o înfășură în brațele lui și-o strînse cu putere la piept. Avîntul brusc trebuia să dea alt mers supărătoarei predispoziții; ghiciră amîndoi acest lucru și se strînseră cu exagerată pasiune; căutară să se întreacă în mîngîieri și șăgălnicii. Dar în curînd se desprinseră speriați de platitudinea propriilor mișcări. Se simțeau atît de obosiți de patima întredezlănțuită a ultimilor zile, atît de istoviți de orice plăcere, că pudoarea primilor oameni le coloră obrajii, orice atingere li se păru dezgustătoare, necuviincioasă... Oare atît puteau ei găsi în clipele astea supreme? Oare la atît s-a mărginit iubirea lor, oare, dincolo de această poftă meschină și animalică, nimic de-un ordin mai pur, mai înalt, mai amețitor, nu găsește imaginația lor? Asta e bilanțul dragostei lor, pe care și-o închipuiră cu totul, dar cu totul într-alt fel? O, dezastruos bilanț...

Nu, fără îndoială că există acel ceva de seamă, acea stea conducătoare ascunsă trecător în norul unei oboseli momentane; nu se poate să nu existe...

În căutarea ei, Theodor sări din pat, pentru a alunga penibila impresie de stîngăcie a momentului. Se prefăcu că-și caută de lucru printre hîrtiile de pe birou, ca și cînd și-ar fi adus aminte în ultimul timp ceva extrem de important. Chiar murmură printre dinți îndeajuns de tare:

— Ce dracu le-am făcut?... O, Dumnezeule, sunt atît de zăpăcit în ultimele zile...

Ea rămase tăcută. Își pusese mîinile colac sub cap și privirea i se anină visătoare de buchetele afumate, presărate cu metodă de zugrav pe tavan. Singură sub așternut, simți ca o destindere, un vag impuls spre libertate. Se răsuci într-o parte și într-alta, ca să adulmece mai bine această senzație. Pe urmă se așeză din nou cu fața în sus, ca să privească icoana plăcută a pătucului de acasă, ce-i răsărea pe neașteptate în minte. Se văzu întroienită în mormanul de perine albe și se simți singură, singură și liberă. Își simți trupul așa de ușor pe spuma albă de vis, dar, curios... sub

frunte i se împlîntă ceva greu, era chiar această imagine care se îngreuia și părea că o atrage undeva, o cufundă pe încetul într-o adîncime necunoscută, dar nespus de dulce.

Simți corpul lui alături scoborînd profund somiera, și toată dulceața în care se împăinjenise se scutură; ea făcu o puternică sforțare ca pleoapele să dea lespedea cea grea de pe frunte în lături. Izbuti într-adevăr s-o urnească și păru că prin crăpătură vede lumina becului ca dintr-un fund de mormînt.

— Dormi, Genușca, auzi mîngîietoare vocea lui. Ai atîta drum de făcut. Eu voi sta și te voi privi toată noaptea... și i se păru ceva triumfător în glasul lui, ceva ca șuierul de ușurare al celui scăpat de o grea povară.

— Ai crezut c-am adormit?! îi răspunse cu ironie mărită în glas, încordînd pleoapele, să răstoarne cu totul lespedea apăsătoare. O, dacă simți că ți-e somn, poți să dormi, poți să dormi, dragul meu.

În căldura patului și cugetul lui parcă se destrămase. Și parcă se întindea într-una, căutîndu-și în cap tot mai larg loc de odihnă. Iar din gît scăpau globule mari de goluri, ce se topeau dulce sub palatul gurei. El ținea strîns buzele, ca nici unul să nu-i scape: o singură căscătură, și totul era pierdut. Căci ea îl fixa răutăcios și-a rîs pe sub genele lăsate pe jumătate.

Se căină că n-o lăsase să adoarmă de-a binelea. Oare mîine dimineață n-ar fi avut destulă vreme să-i spună că a contemplat-o toată noaptea? Se simțea crunt de zdrobit și oasele parcă-i era rupte în bucăți. Toată încordarea de cîteva zile încoace se răzbuna cumplit.

— Ah, ai căscat, bîlbîi ea triumfătoare. Uite, ai căscat! Nu vezi ce somn îți este? Nu ve-e-eee-zi?...

Ultimul cuvînt se prefăcu și la ea într-un căscat prea neașteptat ca să aibă timp măcar să-l înjumătățească.

— O, Genia, dar asta nu însemnează că mi-i somn. Doar și tu ai căscat. E oboseala trupului numai, care-și cere drepturile lui. În noaptea asta însă spiritul meu va sta de veghe tot timpul la căpătîiul tău, ca să-ți păzească somnul, Genia, căci tu trebuie să dormi. Gîndește-te cît drum ai de făcut, Genia. Pe cînd eu, mîine, după ce termin la ziar, ce altă treabă mai am de făcut? Dar tu, o zi și o noapte, și încă o jumătate din ziua următoare... O! e îngrozitor, trebuie să dormi, Genia, auzi? trebuie. E barbar ca să te forțezi... te rog, Genia, te rog...

— Și toată diplomația asta mi-ai păstrat-o pentru ultima noapte, dragul meu? ripostă ea iritată, surîzînd batjocoritor. Asta e ultima surpriză pe care mi-o faci? Haide, nani-nani, îngerașul mamei! și nu te interesa de drumul meu... de-ar ține și-o săptămînă, și te-asigur, tot n-aș fi în stare să dorm... O, și pentru cine... pentru cine...

El se gîndi cu groază că somnul ei ar putea să se irosească dacă mai continuă. Se hotărî să tacă și să țină pleoapele cît se poate de deschise, fixînd becul din tavan. O, de-ar avea putere să izgonească pe nepoftitul ăsta, care nu ceda deloc și care nu mai avea răbdare cîteva ceasuri! Își forță voința și i se păru că-l vede dezlipindu-se și ridicîndu-i-se din membre, ca aburul dintr-o baltă sub încinsoarea soarelui de vară. Avu chiar senzația precisă a acelei călduri ucigătoare care-l încropea pe îndelete, îl desfăcea moleculă cu moleculă, îl biruia sub o moleșeală fără pereche...

Însuflețită de aceeași intenție, în mintea ei plutea o închipuire într-același fel; i se părea că somnul dintr-însa se irizează spre înălțimi, ca parfumul unei pajiști după ploaie. O, era atît de puternic acest parfum că ea-l simțea grozav de greu, de amețitor, de strivitor...

...deasupra pajiștei cîntau albine și,schimbate într-un izvor, bîzîiau potop de musculițe... le auzea cîntîndu-i în urechi, le vedea alungîndu-se și ferindu-se brusc, în linii negre, fulgere minuscule, de întunerec...

...deasupra pajiștei cîntau albine și zumzetul le suna chiar înăuntrul urechilor ei... parcă era un taraf ascuns de lăutari... ce divin *shimmy*... și ce perechi elegante pe parchetul luciu... și ce parfum teribil... otrăvitor... omorîtor de dulce...

...ce nori de musculițe... ce nori negri... ce negru odihnitor... și tot parcă mai pătrunde ceva, o zare stinsă, roșiatecă, de la becul ăla nesuferit. Dar întunericul e din ce în ce mai biruitor...

Mai întîi a tresărit ea și prima mișcare i-a fost să arunce coada ochiului spre dînsul. S-a ridicat într-un cot, triumfătoare; pleoapele lui se contopiseră și din gîtlej parcă i-a ieșit un sunet aspru, nelămurit... mai multe... o vagă bolboroseală. Binișor, Genia s-a lăsat pe perina ei. Mîine îi va spune totul, totul, fără mînie, fără bucurie: „Vezi, tu ai dormit, toată noaptea te-am privit dormind... și ascultam cum bat orele una după alta... și ceasul cel mare se apropia ... și tu dormeai..."

Își înfundase capul în adîncul perinei, binișor, ca să nu-l vestească nici măcar leagănul somierei de mișcarea ei. Și înduioșarea de sine o cuprinse tot mai cu putere... „Tu nici nu m-ai iubit... tu ai așteptat ziua asta cu mare bucurie... tu ai vrut să scapi... Adio, adio, dragul meu..."Și lacrămi abundente îi umeziră ochii, îi muiară pleoapele, i le lipiră, și ea se lăsă cuprinsă ca de-o neînțeleasă fericire în voia acestei dulci duioșii, în voia acestei nespus de dulci duioșii. În sfîrșit, acum putea să adoarmă, putea să doarmă... somiera a început să se legene, el se întoarce probabil în somn... Dumnezeule, parcă s-ar rostogoli undeva, atît de adînc s-a lăsat somiera! E somnul care o rostogolește în adîncimile lui; grozave, minunate, dulci adîncimi...

Totuși, un ultim pic de conștiință îi cască puțin pleoapa. Și nemărginita fericire se prefăcu brusc în fum. Ridicat într-o mînă, cu gura căscată, cu ochii căscați, cu figura căscată de zîmbet mare, larg, luminos, el o contempla; apoi, trimițîndu-i o sărutare din vîrful buzelor, începu să se lase binișor, nesimțit, la locul lui... „Ahh... canalia... întinde mîna la butonul electric... închide lumina... Dumnezeule, ca să aibe dovada că el a fost cel din urmă; o, nu, asta nu, pentru nimic în lume..."

— Pentru ce stingi lumina, domnule? izbucni deodată cu furie adevărată, cu obidă nemărginită, cu

mare deznădejde. O, Dumnezeule! Domnule, dacă ți-e somn, ți-am spus o dată...

Dacă ar fi fost lumină, ea ar fi văzut pe figura lui aceeași furie, aceeași obidă, aceeași deznădejde.

— Dar, Genia, înțelege odată, am văzut c-ai adormit... și atunci am stins... dar dacă ții cu orice preț să veghezi alături de mine... atunci...

O trosnitură seacă, și lumina îmbăie iarăși odaia. Deodată ochii lui luciră... A... da... da...

Mîna îi ieși iarăși de sub pătură și se întinse spre măsuța de noapte. Apucă o țigară din tabacheră și dădu foc chibritului. Dacă nici acum...

— Te rog să-mi dai și mie o țigare...

— Genia, dar tu nu fumezi...

— Cum nu fumez! Am fumat de-atîtea ori...

— Bine, dar ăla nu e fumat... și n-am decît...

— O, ba da, ba da... Dumnezeul meu, Doamne...

Fumau acum amîndoi, îndîrjiți, deznădăjduiți, învinși... O trăsură întîrziată se abătu pe strada lor pustie: calul lovea nemăsurat de puternic asfaltul și parcă ar fi tras după el toată hîrtia din camera asta, de șuia atît de lămurit cauciucul roatelor. El aprinsese a doua țigare. Ea, care nu trecuse nici de sfert, vrînd să se grăbească, se înecă. Iar el o ajungea vertiginos din urmă.

Însă își simți capul și mai greu. Își aminti că de multe ori a adormit cu țigarea în gură... pe cînd... pe cînd ea... tocmai pentru că era neobișnuită, putea să-și risipeacă tot somnul.

Nu putea să sfîrșească bine acest gînd, care-i umplu tot creierul de sînge, că dintr-o mișcare îi apucă țigarea tocmai la mijlocul drumului spre buze, i-o smulse brutal... o frînse în scrumieră, frînse și pe a lui.

— Genia... de ajuns... te rog să adormi... mîine trebuie să pleci... sfîrșește cu copilăriile astea. Să știi că pînă mîine nimic nu-ți mai răspund... Ce înseamnă încăpățînarea asta?... Zău dacă nu-mi faci impresia că... Doamne...

— Da, insultă-mă, insultă-mă acum. Și de ce?! Nu ți-am spus să dormi dacă-ți face plăcere? Nu ți-am

spus? De ce trebuie să mă insulţi? Da... ţineai să te desparţi în felul ăsta... Ultima noapte... Oh... Dumnezeule... a trebuit în ultimul moment să-mi arăţi cine eşti... nu puteai să mai aştepţi... nu puteai... cel puţin să mă laşi să plec cu vechile gînduri...

— Genia... izbucni el atît de puternic, că ea se cutremură.

Dar el, neştiind ce să mai spuie, începu să mestece furia, mişcînd cu disperare buzele...

— Te pomeneşti că ai să mă şi baţi acum...

El îşi muşcă degetele, neştiind ce trebuie să facă, apoi deodată întoarse resortul luminei, se aşeză cu faţa în sus şi începu să respire regulat, parcă să momească somnul. La rîndu-i, ea nu mai adăugă nimic. Simţea în suflet o mare uşurare şi începu să respire la fel, oftînd înăbuşit. La urmă tăcu de tot.

În cameră nu se auzea acum decît tictacul armonios al pendulei de deasupra uşei, cu care se lua la întrecere tictacul zvîcnit şi îndesat al deşteptătorului de pe măsuţă. Pe urmă şi ceasurile mici de mînă, pe care le lăsaseră răzemate în curelele lor, alături de deşteptător, îşi făcură loc în tăcerea profundă a întunerecului. Şi toate patru se ajunseră în acelaşi tempo, se lăsară unul pe altul în urmă, se ajunseră din nou şi se întrecură, părură că se multiplică la infinit, punctînd liniştea cu steluţe de sunete, picurînd-o cu zîmbetul acela odihnitor, adormitor, din atelierul unui ceasornicar. Geniei i se păru o orchestră de mandoline, o îndepărtată orchestră de mandoline, cobze şi ghitare. Mai pe urmă şi el avu aceeaşi părere. Orchestra se îndepărta pe nesimţite... tot mai departe, tot mai uşor...

El se trezi brusc într-un tîrziu, căci ceva nefiresc, neliniştitor, îi stăruia în ureche. I se păru o zvoană dureroasă, un bocet prelung, îndepărtat, înăbuşit. Pe urmă bocetul se apropie deodată, se rupse într-o scăpare de suspine, repezi, nepotolite, înecate, înecîndu-se unul pe altul... întrunindu-se într-un vaiet lugubru, cobitor de moarte.

— Genia, şopti înfiorat, dar vaietul continuă crescînd. Genia, şopti mai tare şi vaietul deveni şi mai dureros şi mai puternic şi mai înfricoşător...

Răsuna atît de trist în noapte, că el simţi, deodată, rupîndu-i-se ceva în piept... Îl ascultă descrescînd, şi cu cît se ogoia pe încetul, cu atît tristeţea plînsului şi tristeţea din pieptu-i cresc fără chip de mărginire.

— Genia, mai şopti a treia oară, de ce plîngi?

Pe sub aşternut, mîna lui atinse mîna ei şi plînsetul se potoli îndată. Dar ea continua să respire ritmic şi încet, nesimţit, din ce în ce mai nesimţit. La un moment, avu priceperea că răsuflul ei a încetat cu desăvîrşire...

Atunci nu mai auzi decît ceasul cel mare venind în ropot grăbit. Un ropot crescînd de cal în galop turbat. Venea vijelios, ca o furie, şi ropotul creştea spăimîntător. Venea secundă cu secundă, clipă cu clipă, şi el îl aştepta cu inima reţinută, rostogolindu-se val-vîrtej, gata să-l tîrască şi pe dînsul în noaptea nesfîrşită, îngheţată, de unde venea ca să se ducă. Copita timpului suna acum aproape, aproape de tot, cu putere de ciocan, şi încă nu-i strivise pieptul.

Şi el aştepta necontenit, pitit în propria-i inimă, care bătea să se spargă, aştepta ca grozava vijelie să treacă, şi vijelia creştea într-un mod asurzitor şi nu mai trecea niciodată.

Atunci răsunară patru bătăi şi el se cutremură. Şi chiräitul deşteptătorului îi pătrunse în ureche ca un pumnal. Îl înăbuşi dintr-o singură mişcare şi tot dintr-o mişcare se întoarse spre Genia, care începea să se trezească.

— Nu, Genia, niciodată, pentru nimic în lume nu te voi lăsa să pleci...

Ceasul cel mare bătea acum lin şi armonios. Întunerecul era grozav de profund şi-n pat era dulce şi cald...

— Pentru nimic în lume, Genia...

AŞTEPTARE

O adiere s-a strecurat printre geamurile întredeschise şi s-a oprit în perdele; apoi s-a dus ca şi cînd ar fi nimerit unde n-avea de gînd. El a sărit în picioare şi s-a năpustit la fereastră. Dar pe strada scurtă, de-o cuprindeai cu ochii, nu erau decît casele care-l priveau de sub coperişurile ungureşti, ascuţite ca nişte căciuli, şi nebunatica de adiere, ce-şi uitase de drum şi se juca în praful de pe uliţă. Făcea rîuleţe de pulbere, pe care le împreuna şi le despreuna într-un bizar arabesc de ostroave şi afluenţi mişcători. Apoi, cînd se plictisi, strică totul c-o lovitură de aripioară şi zbură spre coperişuri, făcînd să sune olanele, lăsînd jos ţărîna fără nici o noimă.

Damian, pe care jocul vîntişorului îl amăgise o clipă, simţi acum amărăciunea priveliştei cu puteri înzecite; în suflet, un vîntişor, la fel de enervant ca cel al nămiezelor prăfoase de vară, îi stîrnea colbul tuturor gîndurilor şi-al presimţirilor vagi. Începu să se plimbe cu paşi mari, în lungul îngustului covor, care-i tăia în diagonală podeaua roşie a odăii. Înăuntru era răcoare şi bine şi mirosul pătrunzător al bradolinei îi potolea ca un leac dezgustul de soarele pîclos al străzii. Dar cînd ochii se opriră pe masa cu cartonaşe de fursecuri, cu micile pacheţele de băcănie, nedesfăcute încă, şi pe găleata nichelată, din bulgăraşii de gheaţă ai căreia o sticlă de şampanie îşi scotea gîtul şicuit,

necazul îl răpuse şi-l doborî din nou în patul de lemn scîrţîitor.

...Hm, ar fi în stare s-o facă şi p-asta! Cu nebunia care a apucat-o de a se arăta tare, cu orice preţ tare, *mai* tare...

Îşi aminti însă că nebunia aceasta era împărtăşită şi de dînsul; scena ultimei lor întîlniri îl îngălbeni. Trebuie s-o recunoască: *el* fusese cel mai încăpăţînat! Parcă ar fi fost faţă în faţă doi duşmani şi nu doi... haide, trebuiesc lăsate copilăriile...

Se revăzu îmbufnat şi urît ca un curcan, clătinîndu-şi însîngeratele mărgele dinaintea figurei ei senine, supărător de senine şi de rîzătoare...

...A fost pur şi simplu caraghios, asta e!... Dar să spună... să spună că şi ea renunţă la această întrecere stupidă... să-i făgăduiască numai — şi el va depune cel dintîi armele...

Nu! Astăzi îi va vorbi, îi va lămuri totul pe larg. Asta nu se mai poate numi dragoste... asta e... curată vrăjmăşie... da, da, aşa are să-i spună... vrăjmăşie...

A...geamurile s-au lovit din nou, cu tărie. O mînă zdravănă le-a împins înăuntru, adică un vîrf de umbreluţă. În orice caz, nu mai poate fi vîntuleţul de afară, prea slab ca să le izbească atît de puternic! E o mînă omenească, pentru că se aude încontinuul foşnet al perdelelor de reţea. A împins geamul şi acum caută drum vederei prin perdele.

Damian se întinde, parcă s-ar fi deşteptat de foarte curînd din somn. E timpul să se ridice; nici prea mare grabă, desigur — în nici un caz, însă, prea multă întîrziere!... Dar oare astea nu-s pure copilării? Adică de ce să-i arate nepăsătoare trîndăvie? De ce să nu-i arate adevărul, bucuria imensă care i-a luminat deodată sufletul, de parcă bufnetul geamului i-a aprins brusc, în întunecimea gîndului, puterea orbitoare a policandrului unui teatru? Să păşească larg şi sănătos spre fereastră şi braţele să i se deschidă de asemenea larg şi strigătul de veselă surpriză să-i pornească tare, răsunător, din pieptu-i imaterializat de atîta lumină...

Și totuși el abia se urnește, căci se știe văzut de-acolo, fără ca să vadă, căci se știe așteptat necontenit acolo, căci simte cu precizie de seismograf că prefăcuta liniște, cu care e urmărit, n-a ajuns încă la ultima limită a răbdărei, căci simte, dincolo de lumina cea mare dinăuntru, un ungher negru de catran; o gheară ascuțită ca acul, care-l zgîrie într-una. De ce, dintre buzele acelea roșii, de vopsea proaspătă, și totuși atît de moi și atît de dulci, de le simți topindu-se în nesfîrșitul sărut ca însîngerata carne a piersicei coapte, de ce să nu pornească dintre ele *întîi* cuvîntul bun al revederei, cuvîntul moale și femeiesc ca o leneșe notă muzicală.

Nici o întrebare, nici măcar o vorbă de mînie, de nerăbdare! Nici un zgomot, nimic ... E în stare să plece fără să scoată un sunet ... fără măcar să se supere! Și doar îl știe aci, căci vîrful piciorului lăsat dintr-adins într-o parte se vede destul de deslușit de la fereastră! Gîndul ăsta dintr-un salt îl aruncă în picioare. Se preface că-și freacă ochii, apoi încă buimac de visele somnului închipuit se repede:

— Tu ești, Lelia?

Dar ultimul cuvînt nici n-a putut să se audă, căci a fost înghițit de rîsul răsunător care-l primește la fereastră și-l plesnește acum cu fiecare hohot drept în frunte, în ochi, în obraji, în nas, cu repezi izbiri de box, fără curmare.

Îl doare rîsul acesta și abia se ține sub ploaia de lovituri.

Ar lovi de asemenea, cu aceeași sete, dacă nu l-ar opri, cu ultime puteri, o forță streină, care parcă i s-a încuibat în cuget și care pornește desigur din ochii aceia blînzi ce-l privesc și rîd; din aerul acela prietenesc, sigur de împărtășirea unei atît de zgomotoase veselii, și nedumerit că încă întîrzie să se arate această împărtășire pe figura celui mai bun amic.

Haide, trebuie să rîdă la rîndu-i ca să sfîrșească odată afurisita asta de comedie.

— Te așteptai să fiu eu?...

— Deloc...

— Așa e că nu te așteptai? Venii chiar în dimineața asta cu trenul. Am vrut să dorm puțin după-masă, dar m-am zvîrcolit degeaba. Am atîtea să-ți spun... ai să rîzi... a fost o nebunie întreagă toată călătoria și vacanța asta... (apoi scăzînd tonul) și ea m-a urmat tot timpul. Acum este... în sfîrșit definitiv... înțelegi, definitiv... jucărie (acest cuvînt îl strigă, ca și cînd demult se străduia să-l găsească) jucărie... înțelegi... asta a ajuns acum în mîinile mele...

Damian asculta zdrobit. Povestea acestei izbînzi definitive, cînd el de-abia a intrat în strașnica luptă ce pare de la început pierdută, îl sfîșie. Și Lelia, care poate să apară din moment în moment la colțul străzei. Cînd îl va vedea cu un amic, cu siguranță că va fugi alungată de teama indiscreției. O aude: „A, îți trebuiau martori dumitale, îți trebuie glorie mărturisită, vizibilă..."

O aude numai pe ea și pe el nu-l mai aude deloc. Glasul ei aspru, cînd e mîniat, de contraltă...

„...Ho, bănuiam asta... ești ca și *ceilalți*... Acum știu ce-ți trebuie: certificatul c-ai adaos o verigă nouă la lanțul de succese. Nu ți-e rușine... pe mine m-ai găsit pentru astfel de..."

— Dar tu nu m-asculți...

— Cum să nu, însă...

— Adevărat, mai bine să intru.

Ah, asta acum...

— O nu, nu, imposibil!!

Cum s-a mîniat așa dintr-o dată de-a putut să strige astfel! Ei bine, dar e lipsit de cel mai elementar tact. Trebuie, neapărat, să-și îndulcească vocea, să amîne... Doar vorbește cu cel mai bun prieten...

— Știi ce, te rog mult ... să lăsăm altă dată, dragă Voronea...

E rîndul celuilalt să încrunte puțin din sprîncene... Asta n-o înțelege. De ce nu acuma? Avea atîtea de spus și avea atîta poftă de povestit, că zadarnic se chinuise să se odihnească puțin în după-amiaza aceea și venise întins încoace...

— Dar ce ai, pari cam... contrariat?

Întrebarea doare ca o cravașe. Căci acestui Voronea, acest „cel mai bun prieten", care niciodată nu i-a povestit altceva decît „succesele" lui: feluritele, multiplele și complicatele lui succese, i-e atît de greu să-și închipuie de ce nu poate fi primit! Și cum „contrariat"? Desigur „contrariat", dar asta nu-l poate privi pe el...

Damian simte cum îi clocotea tot pieptul și capul de indignare. Alb ca varul, el abia poate să mai țină șuvoiul izbucnirei care s-a urcat în gît ca un sifon, presîndu-i de jos în sus beregata, înăbușindu-l. Vocea i-a rămas încă stăpînită, însă slabă, „tremurătoare ca flacăra de lumînare".

— Cam de ce crezi tu că nu se poate primi un prieten bun, la un moment dat, în odaia cuiva?...

Celalt dă din umeri. Nu pricepe nimic. Și asta le întrece pe toate...

— E așa de greu de înțeles... tocmai pentru tine?...

— A... a...

Și prietenul cel bun ridică deodată brațele ca-n fața unei descoperiri extrem de interesantă.

— Damian, tu?... tu?... bravo, dragul meu. La asta chiar nu m-aș fi așteptat... Apoi scăzînd brusc vocea și lovindu-se ușor cu palma peste buze: Este aci, înăuntru?

— Nu, trebuie să vie... Și înțelegi...

— Plec numaidecît! (Acum le înțelege pe toate destul de repede, nemernicul.) Însă... (și-și tremură capul întrebător)... *cine-i*...?

— E... te rog...

— Ce? Nu vrei să-mi spui?... *Mie*...?

— N... n... altă dată... Te rog, te rog... ea poate să vină...

Cel mai bun prieten se îndepărtează rîzînd tare și amenințînd cu degetul.

— Aflu eu...

Lui! (Damian îl maimuțărește.) „Mie?" Dar ce este el? Controlor sentimental? „Mie?" Hm... ce idiot... Poate ar vrea să se amestece și... aci...

Și apropie cu gesturi brusce ferestrele.

În sfîrșit, taci cel puțin că a plecat... Lăudărosul... Cînd ar vedea el pe Lelia... profilul ei... pff... Jucăria lui nu face nici cinci părăluțe...

O ia iar spre pat... Ba nu, ar trebui mai bine să desfacă pachețelele de la băcănii. Și se îndreptă spre lavoarul de marmură ca să se spele de atingerea impură a mîinei prietenești...

Ba nu... nici asta! Și rămase nedumerit în loc, neștiind unde s-o apuce. Cînd faci pregătiri prea multe...

Iacă-i bună! A devenit și supersițios acum. Mînă, omule, și te spală... Hm!... ar fi putut să vină... Între cinci și șase... Poftim șase...

Controlează cu ceasul de la mînă.

Șase fără cinci...

Cel după masă totdeauna o ia așa razna... Trebuie să-l dea la reparat...

E bine, e bine... e tocmai timpul... Ea vine totdeauna în ultimul moment... și obiceiul ăsta trebuie lămurit... De ce tocmai ultimul moment... De ce tocmai punct la șase... cînd am vorbit...

Aci firul gîndului se rupe de-o toană năprasnică de rîs. I-auzi acuma, na... Bagă de seamă ce absurditate... Ca să vezi cîte ți se pot năzări pe-o biată femeie... Va să zică așa... „Domnișoară Lelia, cînd zici că vii între cinci și șase, să poftești să sosești cel mai tîrziu la cinci jumătate"... „Ei lasă-mă, Damiane..."

E nespus de fericit că s-a surprins atît de absurd în învinuirile sale. Exemplul e prea puternic ca să nu se întindă cutropitor peste toate prilejurile violențelor trecute. I s-a luat o greutate fără margini de pe suflet: vinovată nu-i ea... Și e de ajuns, ca s-o dorească acum cu toată ardoarea, cu toată nădejdea, să-i cadă la picioare, să-și ceară izbăvire pentru tot ce-a fost și să aștearnă smalțul tuturor culorilor pe drumul pe care aveau să apuce...

— Înțelegi, Lelia... vom fi cu totul alții...

Și Damian deschide larg ferestrele, ar vrea să le deschidă chiar mai larg decît le îngăduie ușorii lor, ca pe două aripi mari, larg primitoare.

— O... dar asta...?

Voronea este încă la fereastră. Ceva mai departe, în mijlocul străzei, rîde cu un cunoscut, unul, da, un actor, unul cu care nu l-a știut niciodată-n legături prea strînse, ca revederea să le fi produs atît interes și veselie. Ha... dinadins l-a oprit pe drum, pe acela, ca să zăbovească.

„Cel mai bun prieten" vrea cu orice preț să știe.

Damian zvîrle în lături ferestrele, care s-au apropiat de la sine. Gura lui e acum numai mușchi și vine umflate. Apostrofa cuvenită prietenului nedemn se îngrămădește în gît, să cadă grea și sfărîmătoare... „Așa înțelegi tu prietenia?..."

Dar nici n-apucă să prindă cheag cuvintele astea, pe cari nu le găsește cît mai usturătoare și veninoase, că, fără să-l fi văzut măcar, cei doi se despart.

Cunoscutul a luat-o încolo. Voronea revine încoace. Damian se ferește. Dar Veronea l-a prins... Îi cercetează uluit figura aprigă și încordată.

— Înțeleg, înțeleg! face. Iartă-mă, m-a oprit... Sau ca să fiu sincer, l-am oprit eu... L-am întrebat de una de la teatru. Treceam azi-dimineață pe acolo și-mi arunca niște ochi... E ceva grozav... Dar lasă c-am să-ți spun eu... Mi-e frică să nu-ți stric pe-aci combinațiile... Adio...

Și se pornește grăbit, aproape să fugă spre parc... Hm, într-adevăr că nu se uită în urmă... Nu, trebuie să nu mintă... auzi, altul... alt noroc... o artistă îi aruncă ochi, așa, doar că l-a văzut în treacăt... Abia a venit cu trenul. Și el, Damian, cîte tîrcoale a trebuit să dea prin jurul teatrului pînă să...

O artistă! a zis... Una de la teatru... Ochi focoși... Dumnezeule!

— Voronea, Voronea, Voronea...

Damian s-a aplecat jumătate peste balustrada ferestrei. E aproape să cadă... Urlă ca mușcat de șarpe:

— Voronea!

La casele vecine încep să se deschidă geamuri.

Dar Voronea n-aude nimic. Parcă ar alerga. Și iată a cotit după colțul uliței.

De-a lungul străzei cîteva capete uimite au ieșit dintre ferestrele crăpate și acum se retrag plictisite, trîntind cu decepție geamurile.

Damian se clatină pe picioare, se smuncește dindărăt și patul îl primește cît e de lung. Somiera îl leagănă repede, ca speriată.

— Cine poate să fie? Cin'? ...Nimic, nici un indiciu... ochi focoși... sau cum?... grozavi... sau nu: niște ochi!... Mă rog, artistă a spus?... nu, nu... una de la teatru, da așa?... asta poate fi și o vecină... adică una care stă împrejurul teatrului... sunt o grămadă de... pe-acolo... Asta-i bună! Cînd zici: una de la teatru! — se înțelege că-i artistă... Adică, îmi dai voie, ar putea fi și o baletistă de la operă sau o coafeuză... sau nevasta vreunuia de-acolo... sau casieră, doamne, cîte nu pot fi... dacă era artistă, îi zicea artistă și nu: una de la teatru... Doamne, mi se pare că i-am spus eu cîndva de Voronea... mda... Ce mi se pare... ce ți se pare?... că i-ai spus, domnule, — și l-ai lăudat... ca un... ce ești... că pe toți îi laud... și pe el mai ales... numai succesele lui i le laud... și numai de el vorbesc... parcă n-ar mai fi pe lumea asta altul... S-a terminat: asta e! I l-am descris, l-am tot pictat... Da, mi-amintesc... i-am spus de asalturile lui la blond... la spălăcita aia... da, da... și ea punea multă luareaminte... i-a intrat în cap să vadă dacă-i mai tare ca spăl...

Încheietura unui geam a trosnit ușor, o idee, un zgomot de genunchi care trosnește. Perdeaua s-a dat în lături și-un cap femeiesc a răsărit la fereastră. De sub pălărioara ușoară și înaltă ca o mitră episcopală, șuvițe de păr negru și lucios, retezate băiețește, răzbat, încununînd o pieliță închisă, parcă vișinie în umbra cadrului; uitîndu-te dinăuntru orcît de aprig ar arde roșul proaspăt al gurei, privirea ți-o înfioară fatal doar fâșia de umbră de sub strașina bordului, legînd ca o bantă o tîmplă cu alta; ai fi zis întunerecul iriselor întinzîndu-se prin unde de cearcăn peste toată partea de sus a feței —, o figură de bal venețian, fixîndu-te răzbunătoare prin masca de atlas negru.

Capul se mişcă; două puncte lucesc fosforic din dreptunghiul benţii întunecate. Se plimbă grăbite prin cuprinsul odăii, apoi se concentrează satanic în propria lor sclipire, fixîndu-se asupra unui pantof ce pare suspendat între tăblia patului şi podea.

Figura înnegrită rămîne fără mişcare, cîteva clipe de nehotărîre; apoi deodată roşul gurei se întinde într-un zîmbet, ce pare o pată mică de sînge. Mitra de episcop se clatină de cîteva ori a pagubă şi buzele roşii şoptesc ceva rău, desigur, căci ele schiţează acum un zîmbet răutăcios.

Se retrage încet, mai zăboveşte un moment şi dispare deodată, ca şi cînd s-ar fi topit în lumina de afară. Doar geamul a sunat uşor, de parcă l-ar fi atins o aripă de vînt în treacăt.

Damian a tresărit; şi automat jumătatea lui superioară a ţîşnit drept în sus. Urechea i s-a întins la pîndă; pe toate trăsăturile lui s-a aşezat accentul încordării; iar inima îi zvîcneşte de nerăbdare şi nelinişte, ca unul care a simţit din somn, în puterea nopţei, o mînă streină la fereastră.

Aşteaptă încă; dar trebuie să urmeze neapărat picurul discret al bătăii în geam...

Hm!... nimic... Tăcere îndelungă. O părere. Şi-acum nu se mai lasă el înşelat de păreri...

Capul cade înapoi pe pernă, obosit, zdrobit. Ochii tremurători se agaţă ca de-un suprem ajutor de cadranul ceasului de pe masă: şi îndată ac, minutar şi ţifre, totul începe să se învîrtească în aburul frigurilor.

Cinci jumătate? A, nu... şase jumătate. He!... parcă nu s-a întîmplat să vină şi după oră?...

Îşi întinde lung ciolanele, ca după o cruntă oboseală.

„Hm, toate s-ar potrivi, dar de unde şi pînă unde ar putea şti că-i tocmai acela?... propriu-zis nu l-a văzut niciodată..."

★

Strada se zvîrcole strivită de apăsarea întunerecului. Dedesubtul nopţei grele lumina electrică ţîşneşte de pretutindeni, ca dintr-un teasc uriaş, roşie ca sîngele.

Trăsuri se desfac grăbite din umbră spre a pieri numaidecît în umbră.

Maşini ţipătoare se risipesc alarmate în toate părţile ca insectele dintr-un cuibar tăiat de mistrie. Trotoarul îmbulzelilor ameţitoare se fărîmă deodată în bucăţi compacte — şi-apoi, văzînd cu ochii, în pîlcuri din ce în ce mai rare, din ce în ce mai mici. Pe cîteva vitrine întunerecul a şi pus stăpînire.

— Domnu Damian!

— Lelio!

...El o duce acum strînsă de braţ ca pe-o pradă, ca pe-un copil neascultător şi rătăcit, pe care a putut în sfîrşit să-l găsească în mulţimea fără număr. Şi nu îndrăzneşte să-i aducă nici o învinuire pentru încălcarea cea nouă a cuvîntului. Iar ea aşteaptă cu faţa puţin ferită, cu ochii şireţi, cu buzele gata aduse în zîmbetul minciunei celei noi şi dinadins prea ieftin aleasă să-i fie de scuză. Şi i-e necaz că necazul lui nu începe. Iar paşii le răsună pe asfalt în două cadenţe ce se întretaie, se ajung, se întretaie iarăşi...

— Lelio!

În sfîrşit.

— Da?

— Cunoşti tu...?

— Da... Ce să cunosc?

— Cunoşti tu unul, una din cunoştinţele mele... Voronea... Neagu Voronea...

— Nu cunosc!

Răspunsul a fost scurt şi tăios, atît de scurt şi de tăios, că lui Damian îi vine s-o ridice în braţe şi s-o poarte astfel tot restul drumului şi chiar toată viaţa.

— Un băiat aşa, înălţuţ... şaten - brun... un nas drept... doi ochi...

— Doi? Taci că-s numai atîţia...

O, nu trebuie să fii aşa... e un băiat minunat... un prieten cum rar se găseşte, un suflet ...

— Mi-aduc aminte.

— Aha!... ce?

— Mi-ai mai spus odată despre el...

— Da, da, da, ți-am mai spus... Așa e, ți-am mai spus... De ce să nu-ți spun? L-am lăudat ca un... ca pe-un... am vrut să spun... ca pe-un băiat bun... E drept, foarte bun... Acuma însă, tu să nu-ți închipui că-i tocmai, tocmai... vreau să spun să nu crezi că nu-s și alții la fel... că el e unicul exemplar...

Mergeau acum pe-o stradă dreaptă și lungă, cu clădiri scunde și oblonite, ermetic oblonite și cu acelaș țugui peste măsură de înalt pe umerii scundelor ziduri; rătăceau parcă printre două șiraguri de piramide în pustiul tăcerei posomorîte. Iar departe, acolo unde păreau să se isprăvească mormintele de faraoni, talgerul de aramă al lunei enorme se răsfrîngea sîngeros și fără strălucire, ca un gong vechi, peste întinsele zăcăminte de nisip. El simțea, cu simțurile toate, nesfîrșitul deșertului înecîndu-i toate amăgirile, la fel cu jocul negru al țărînei uscate din dimineața aceea. Și totuși pasul se încordează întrepid să scape încleștării adîncilor noiane.

— O, oh, sunt alții și mai și... uite de exemplu, am un altul, un alt amic, Moinaru... Ei, ăsta da, ăsta zic și eu... dar Voronea, vezi tu... cam lăudăros puțin... cam fanfaron... sau știu eu cum să mai zic...

— Nu știu nici eu, nu-l cunosc... Te rog să mi-l prezinți și mie... Însă cu Moinaru ai dreptate, ai mare dreptate... este [în] adevăr un admirabil băiat...

— Da de unde cunoști pe Moinaru?

— El vine regulat la teatru...

— A-ha... da, da...

Doamne! Dar ce dracu l-a apucat acum să-i ia pe toți la rînd la osanale? Ce dracu l-a apucat, Dumnezeule?

— Da, da... Moinaru într-adevăr... și cu toate astea, frate, cînd te gîndești... nimeni nu-i perfect...

— Bine, asta e știut...

— Așa e? Tocmai că-l cunoști... uite... spune tu... nu găsești că și Moinaru ăsta... și pe urmă, ascultă, eu știu cam multe despre el... Cît privește Voronea, te rog să crezi că nu pierzi nimic că nu-l cunoști...

Cadențele pașilor se întretaie necontenit în puterea nopței, se ajung, se întretaie iarăși...

TOAMNA

La coturi vagonul se smucea în lanțurile grele, de parcă ar fi vrut s-o ia razna pe cîmpurile învîrtitoare. Dar odgoanele de fier îl țineau din scurt, îi impuneau făgașul hotărît și osiile se supuneau cu gemăte metalice. Îndată orizontul se schimba.

Pretutindeni însă nu erau decît aceleași umbre mari de dimineață, umbrele umede și aproape negre ale începutului de noiembrie. În depărtări, pe dealuri, pădurile nemișcate își expuneau rănile galbene cu trufașa indolență a țăranului arătîndu-și progresul înaintat al gangrenei.

Pe tarlalele verzi închise, ici și colo, o pată albă de om și un cal minuscul lăsau trene lungi și înguste de arătură, ce veneau largi și amenințătoare pînă-n terasamentul de pietriș.

Dar trenul, același tren de acum treizeci și mai bine de ani, gonea cu aceleași grăbite suflări de abur sec, pălind în fund de căldare, stîrnind ecouri pe cîmpia aceleiași toamne, prin aceleași meleaguri și paragini ca atunci de demult. Numai că în sens invers.

Și pentru a nu știu cîta oară în cugetul lui Macarie, cuvintele telegramei „urgente" se oglindeau unul după altul, încete, greoaie și necontenit aceleași, ca obiectele unei vitrine rotitoare: „Vino imediat, afaceri familie". Aceste „afaceri familie" păreau adăugate pentru șeful poștei, desigur, ca să stîngă efectul înfricoșător al lui „imediat". Ca și cînd n-ar fi știut tot orășelul de poznele tatălui său!

Acum a scos de tot capul pe deasupra ferestrei lăsate; nălucile peisagiilor se șterg fugar pe retina uluită de necurmata succedare. Ca atunci. Și tot ca atunci urechea parcă i s-a ațintit înapoi, înăuntrul compartimentului, care acum e gol, care atunci era plin de tînguirile d-lui Macarie bătrînul, către tovarășul de călătorie de pe bancheta din față, un domn cu barbeți foarte albi și foarte groși.

— Ce să mă fac, ce să mă fac! E a doua oară cînd mi se întîmplă. De astă dată nu știu dacă l-or mai ierta...

— Generație aprigă! vrea să răspundă domnul cu cele două bărbi, lipite parcă cu gumă pe obraji. Și parcă vrea să spună mai multe; după ton ai fi zis că e gata să înceapă o serie întreagă de considerații asupra generației celei nouă. Dar cu Macarie bătrînul e nespus de greu; nu-i dă răgaz nici măcar cît să pronunțe al treilea cuvînt.

Vocea părintească, pe care de mult n-a mai auzit-o, îi răsună clar în urechi, țîșnind descămoșată printre dinții tociți.

— Ce să mă fac? Cum să-i mai păcălesc? *Ăia*-s profesori, domnule, oameni cu carte și cu știință mare. La noi, în tîrg, nu vezi așa ceva! Păi pot eu să-i mai păcălesc acum!... Hm, auzi dumneata, băiat mare să fugă de la școală. Băiat în clasa patra *secondară*... Parcă-i aud răspunzîndu-mi... „Am înțelege, domnule Macarie, dacă băiatul dumitale ar fi într-a întăia, sau chiar a doua..." Doamne, ce să le mai spun, cum să-i mai mint? O, dacă ar ști copiii ăștia cîte sacrificii face un părinte... Pentru că trebuie să minți, domnule Belizarie...

— Belizariu.

— Așa, Belizariu... Trebuie să minți, onorate domnule Belizarie, pentru ei... om care n-ai mințit viața întreagă...

— Generația asta este într-adevăr una din cele mai impetuoase... S-a remarcat...

— Da acum le-o spun verde: „Domnilor, puneți-vă cu nădejdea pe el. Vă dau voie să-l asupriți, să-l bateți, să-i faceți ce vreți. Dau autorizație în scris.

Numai la notă să nu-l atingeți. Gîndiți-vă la munca părinților... Ei nu-și dau seamă... dar dumneavoastră care sînteți și părinți de copii.

— Generația... ce vream să spun... s-a remarcat...

— Am auzit de unul, Arnulf, cu pension... zice că e un neamț afurisit nevoie mare. La el nu merge... Zice că-ți ia copilul c-o mînă și plata cu alta. Și la sfîrșitul anului ți-l dă cu note bune și tobă de carte. Nu-l mai las la gazdă, Doamne ferește! Îl dau pe mîna neamțului... Da, și le-o spun și profesorilor: acum îl dau la pension, nu puteți zice c-o să mai fugă!... Ce crezi, domnule Belizar, n-o să-i înduplec așa?

Domnul Belizariu răsuflă ușurat; în sfîrșit poate să-și plaseze considerațiunile asupra generației celei nouă. Cele două barbete se dau în lături să facă loc cuvintelor:

— Fără îndoială... dealtfel s-a remarcat, domnule Macariu...

— Macarie.

— ...Macarie, s-a remarcat, dragă domnule Macarie, cum cred că ai remarcat și dumneata, că generația asta, care a ieșit acum, este altfel, dragă domnule... Nu vezi dumneata? Unde mai sînt oamenii de altădată?

— He-e...

— Pardon, dă-mi voie, se grăbește domnul Belizariu. Uită-te la ei: nervoși, aprigi... Generație aprigă, domnule Macariu... Macarie... Asta a spus-o un om mare...

— Ce vorbești dumneata, domnule Belizar?... Oameni mari, oameni cu știință de carte... învățătura e lucru mare...

— Pardon, dă-mi voie... Nu știu unde-or ajunge... însă e ceva la ei care te uimește... îndrăzneț, aprig, e generația acțiunii, domnule, asta e...

— Adevărat, mare om... Unde-s vremurile noastre, vremurile de odată?... E-he... Mare om! Acum... (clătinînd moale mînile rășchirate în semn de „vai de lume"!)... Adevărat că nu știu unde-om ajunge...

Trenul alerga amețitor și roatele parcă punctau, la răstimpuri repezi și egale, pași metalici de uriaș. Uneori ai fi crezut că stă și bate pe loc; în

dreapta și în stînga, întregul convoi părea atunci o linie neagră de cărbune, trasă pe orizontul imaculat ca pe o foaie de hîrtie albă. Apoi îndată botul mașinei devia; fumul gros bufnea în rotogoale ritmice, accentuînd cadența generală. Și pe urmă tot trenul se desfăcea ca o armonică; vedeai roatele alergînd năprasnic, cuțitele și pistoanele zbătîndu-se și învîrtindu-se în groaznică grabă. Și toată furia asta pentru a te arunca un minut, două, mai devreme, în orașul atunci străin, cu școli cît cetățuile din basme, cu profesori fără îndurare, a căror unică fericire de toate zilele e să te prindă cu lecția neînvățată... Și pensionul Arnulf... casa aceea neagră cu lespezi mari și umede... Și *neamțul* cel gros și roșcovan, cu luleaua lungă într-o mînă, cu palma cealaltă veșnic promptă să-ți îmbujoreze obrazul.

— Me, tumneata, cum ai îndrăznit?...

Macarie P. Panait se și vede luînd loc în șiragul arnulfiștilor, pe care-i năzărește ca prin ceață înotînd doi cîte doi prin troienele iernei, ca un convoi de deportați. Sau își aude fricos glasul trezind ecouri, seara, în dormitorul uriaș, cu jocuri mari de umbre pe pereți...

Roatele aleargă nebune în curba ce nu se mai sfîrșește... și linia întinsă se încovoaie înainte, sclipind ca o ironie spre orașul cu pension umed și întunecos. Cum pot roatele astea să apuce într-una șina la o cotitură atît de fără sfîrșit? ... O ușoară, o cît de ușoară abatere spre dreapta... sau nu: o poticnire, un bolovan prăvălit de ștrengarii cîmpului pe linie... sau o bîrnă mare de-a curmezișul... cum scria gazeta de alaltăieri...

Și mintea de copil surîde cu cinism viziunii: vagoane plecîndu-se într-o parte, trăgîndu-se de lanțuri la pămînt, venind turbate unele peste altele... vaiete, urlete, horcăituri... copilul și tatăl aruncați undeva departe, unul în brațele celuilalt...

„Te-ai lovit, Panaite... Hai acasă, feciorul tatei... nu te mai las eu să te schilodești prin străini..."

Focul nădejdei lugubre se stinge cu oprirea trenului. Penultima stație. De-acum orice speranță e pierdută... și lespezile mari și umede ale pensionului Arnulf, una peste alta... acopăr nemiloase un biet suflet singur, singur pe lumea asta, îl îngroapă definitiv în mormîntul rece ca întunecimea ploioasă și adîncimea fără margini a iernei care vine...

★

Deasupra pădurilor, dinspre răsărit, un nor alburiu și întins ca orizontul a început să se reverse peste cîmpul ce-și continuă vrednic și neobosit mișcarea de rotație în jurul ochiului lui Panait. E atît de greu că abia mișcă încoace. Parcă e nemișcat și totuși Dumnezeu știe cum crește. Dedesubtu-i, verdele pajiștelor s-a închis și bulgării arăturii proaspete parcă s-au umezit și mai mult. Icoanele copilăriei se-ntunecă și ele; sînt acum parcă niște icoane vechi din care abia dacă mai desprinzi conturul. Se înfundă într-un colț al banchetei, i-e somn. Dar abia își înfășură capul cu gazeta, că îndată cuvintele telegramei reîncep să se învîrtească pe sulul greoi; rînd pe rînd, adînci și violete, ca și pe hîrtia poștei, de un violet grozav de sclipitor.

Curios, cuvintele telegramei îi stîrnesc acum în suflet un vag simțimînt de vanitate, care-i alungă imprecisele forme ale visului început. Ziarul i-a căzut de pe ochi; rămîne cîtăva vreme cu privirea în catifeaua pestriță a banchetei din față. Și surîde.

I se pare amuzant într-adevăr să fie chemat ca să îndrepte cumpăna casei; „ca cel mai mare să culeagă de pe drumuri pe tatăl său", cum îi scrisese maică-sa cu puține zile mai înainte.

Rîse de-a binelea chiar de această întoarcere a vremii și i se păru că s-a așezat dinainte-i pe banchetă un domn cu barbete, d. Belizarie...

„— Belizariu...

— Ah, da... Belizariu..."

Însă cînd vedenia se șterse, rîsul se prefăcu într-o strîmbătură curioasă. Și abia acum canapeaua aceea din față, goală și călătorind inutil, îl nelinişti. Avu senzația că e singur în tot trenul... Și canapeaua asta se ținea necontenit după dînsul; el alerga cu aceeași iuțeală încăpățînată cu care canapeaua, pe care sta însuși, îl trăgea înapoi spre orașul copilăriei duse!...

Macarie rîse din nou de golul pe care-l simţi în juru-i şi pretutindeni, de parcă mintea lui se prăbuşise deodată, aşa cum paserile înălţimilor se prăbuşesc în neaşteptate goluri de aer. Dar zgomotul hohotului îi displăcu; în singurătate el răsună atît de straniu, că fu nevoit să iasă în coridor. Şi buzele şoptiră înfiorat:

— Treizeci de ani!... Şi repetară... treizeci de ani... într-adevăr...

Dar coridorul era gol; compartimentul de alături la fel şi toate compartimentele prin geamurile cărora privi rînd pe rînd se rostogoleau pustii, în călătoria asta spre vremurile de altădată... Avu impresia planeţilor cimitire care aleargă orbi în beznă eternă.

Dinaintea haosului mintea lui fatal sări înapoi, în oraşul de unde plecase, în odaia largă de flăcău tomnatec, încărcată de mobile şi de curiozităţi, de draperii şi stofe, unde nu pătrundea niciodată zgomotul zilei; şi-l întîmpină în uşă aceeaşi căscătură imobilă şi stranie, singurătatea atîtor ani, înfricoşător de mulţi şi de lungi... Cum nu văzuse pînă acum singurătatea aceea... cum o lăsase să crească acolo, în odaia lui atît de uriaşă şi spăimîntătoare...

Îşi lăsă capul pe braţul lipit de păretele subţire, ca un om bolnav; dar saltul necurmat al vagonului îl împingea într-o parte şi-n alta, îl izbea cu nasul în tapetul de muşama... Nu simţise nici o singurătate, nici un pustiu: căci undeva, departe, veghea necontenit o casă bătrînească.... Hm, o biată amăgire! Căci iată, la cea dintîi zguduitură, s-a prăbuşit totul şi golul a năpădit de pretutindeni ca vîntul şuierător al iernei prin largi crăpături de ruine.

Lăsă să cadă, detunătoare, una din ferestre.

Umbra toamnei parcă prinsese cheag. Brazdele păreau şi mai umede iar iarba şi ce mai rămăsese verde din pădurile de departe se făcuseră de un verde puternic ca rachiul de izmă. Tarlalele se învîrteau înainte, parcă acolo, în dosul dealului, cineva depăna la o morişcă. De pe scara vagonului de alături, un soldat cu o floricică galbenă la chipiu dădea chiot la păzitorii vacilor pe pajişti; nevăzute, înapoia-i, pe platformă, două fete se prăpădeau de rîs la glumele lui.

Înviorat de răgete, Macarie surîse spaimei de cîteva clipe...

★

Norul de leşie a despărţit cu totul cerul de pămînt; acum el, din ce în ce mai întunecat, a rămas drept orice cer. Legiuni de pui scămoşaţi şi alburii i se îngrămădesc subt pîntecele enorm. Grav şi fioros, apăsarea lui încovoaie spinările. Plantele se trezesc uimite din somnul adînc al reveriilor înverzite, se feresc zăpăcite într-o parte şi într-alta de urgia care le-a năpădit pe neaşteptate, un frig uscat strînge pămîntul, pietrificînd urmele de tălpi omeneşti şi de galoşi de-a lungul drumurilor.

Dinaintea casei părinteşti Macarie se opreşte nedumerit: e atît de mică faţă de cît o lăsase, atît de ghemuită în sine — parcă s-ar fi strîns şi ea de gerul ăsta din senin, curios capriciu al toamnei — că într-însul inima se strînse la fel. Aşa de mică şi de cuviincioasă, că i se umeziră colţurile pleoapelor; iar zburdălniciile tatălui său, căzut în tinereţe, i se părură covîrşitor de dezgustătoare şi simţi cum îi fug din gînd toate isteţimile tacticei împăciuitoare pe care şi-o alesese pentru restatornicirea căminului spart.

Traversă grădinuţa şi intră.

Întîlni aceleaşi mobile vechi şi uzate. Fotoliul uriaş de pluş, din colţul stîng al antreului, îl ştia demult ciupit de molii şi, cu toate astea, parcă atunci era altfel, mai larg, mai moale, mai somptuos — îşi aminti, era unul din ornamentele cele mai de seamă ale casei.

L-au înconjurat cu toţii; doar bătrînul lipseşte. Vorbesc toţi agitaţi şi dau din mîni cu energie. Mamă-sa se opreşte din cînd în cînd ca să-şi şteargă ochii umezi şi roşii, cu un colţ brodat de batistă. Gigi, fratele cel mic, se plimbă înverşunat prin fundul antreului. În ochii lui adînci se oglindesc hotărîri sumbre.

Sînt teribili cu toții. Macarie se găsește atît de puțin înarmat alături de dînșii că i-e rușine. La început încearcă să risipească surescitarea asta de prisos, care parcă a cuprins și încăperile mohorîte. Și la fiecare cuvînt nou, se cutremură să nu primească în obraz riposta tuturor acestor inimi curate: „De aceea te-am chemat? Puteai să nu mai vii!..."

Trebui să strîngă la rîndu-i pumnii și să se arate pus pe răzbunare dacă lucrurile nu se îndreaptă. Și îndeplinește acest ritual fără nici o convingere, atît de sigur de neizbîndă!

Ușa de stejar a antreului se dă în lături, scrîșnind pe podea; e și acum lăsată puțin într-o parte, cum o știa, și face același zgomot supărător cînd se deschide.

Este chiar bătrînul. E gătit bine, ras din proaspăt, și subt mustața scurtă și creață mijește un zîmbet enigmatic. Doamna Macarie fuge încurcată spre iatacul ei din fund; bătrînul afectează că nu vede. Mișcă buzele cu chip să nu mai lase nici o îndoială despre nepăsarea lui. Se îndreaptă zorit spre cea dintăi ușă, care-i vine în stînga: e chiar biroul său, pe care de la un timp și l-a făcut și odaie de culcare.

Macarie, oricît s-a mișcat mai în față, n-ar putea da chezășie că a fost sau nu observat. Bătrînul pare a fi căpătat îndemînare să treacă prin tăiușul privirilor fără a se simți zgîriat; apoi arată să fie prea obișnuit cu conciliabule de-astea zgomotoase, prin antreu și prin săli, sub președinția bătrînei, ca să mai aibă nevoie să îndrepte măcar coada ochiului la conjurați.

E acum lîngă ușa de-un cenușiu vechi și îngălbenit, cu urme de flori roșii, ca vagi pete de sînge, lăsate de degete.

— Tată!

Cu mîna pe clanță el se oprește. Întoarce ochii părînd nespus de mirat de această denumire, care — se vede bine din luciul ochilor — i-e indiferentă. L-a cunoscut după glas, acum îl vede în întregime și nici un gest de surpriză sau de curiozitate nu-i mișcă vreun mușchi al obrazului. Chiar dă semne de nerăbdare.

Un val de zgomot se ridică din urma lui Macarie. Cei cinci frați mai mici se precipită amenințători:

— Trebuie să te explici odată...

Macarie simte cum îl ridică și pe dînsul fluxul mîniei, care vine și crește năvalnică din urmă-i... Dar cînd ajunge acolo, sus, în foișorul cugetelor, parcă a atins o clapă cu totul alta. În bătăi de clipită se-ntoarce spre ceilalți și-i oprește cu un răget, care are putere de poruncă. Ș-apoi îi privește crunt pe rînd, acolo unde i-a făcut să încremenească strigătul lui neomenesc.

Își zîmbește în gîndu-i, căci la corp e cel mai plăpînd dintre ei toți — și, cu puteri pe care nu și le cunoaște, împinge pe bătrîn în biroul lui, trîntește ușa cu putere după dînșii și învîrtește cheia...

★

Lovitura a reușit din plin.

Totuși împăcarea s-a întîmplat după trei zile de muncă grea și dibace, în care vorba lui Macarie a rătăcit cînd pe tărîmuri de dreaptă judecată, cînd pe altele, de caldă dragoste fiască. Iar cînd a început să întrezărească în ochii rătăciți semnele propriei izbînzi și-a simțit bucuria jucînd în sufletu-i, cum sar boabele de aer în căldarea pe pirostii.

A fost, în cele din urmă, masă mare, bătrînească. Bucate înotînd în sosuri grele, așa cum știa bătrîna doamnă Macarie să le facă odată, și plăcinte împletite cu foaia subțire și străvezie ca o pieliță de copil, și vinul, pe care tot ea a știut să-l găsească într-un ungher al pivniței, subt o ruptură de sanie, la o jumătate de metru în nisipul aproape întărit. Dumnezeule, cînd turnă în pahar, braghina asta din alte vremi se prefăcu deodată în flăcări galbene-roșiatice, de parcă ar fi turnat-o în cupa pe care o ține dracul în mînă, la teatru. Și totul a început cu o drojdie așa de aromată, de-a umplut toată sufrageria de fericire, numai că s-a scos dopul la damigeană. Bătrîna se întrecuse pe sine în pregătirea mesei; lui Macarie i se umeziră ochii cînd o văzu sărind de pe scaun, ca o fetiță, spre a orîndui surprizele; lupta și ea, biata, cum se pricepea, pentru redobîndirea tihnei amenințate! Iar izbînda fu defini-

tivă cînd bătrînul întinse paharul spre al ei, însoțind gestul de obișnuita lui înjurătură:

— Legea ei de viață... bine se mai trăia odată... Trecutul înfrînsese.

Atunci toți frații au sărit electrizați cu paharele în flăcări:

— Să trăiești, tată, să trăiești cu noi aici!...

Iar printre lacrămile măicuței, Macarie vedea venind din pupilele ei, spre dînsul, efluviile fierbinți ale recunoștinței.

★

Și a trebuit să mai rămînă acolo și alte zile, ca să se bucure acum de bucuria lor și să vegheze ca pacea să pătrundă adînc în golurile zdruncinului îndreptat. Bătrînul nici n-a mai ieșit din casă în răstimp; a chemat la dînsul pe toți din vremea lui și petrecerea întoarcerei a fost așa de aprigă că, spăimîntată, femeia aceea tînără, care-și vîrîse încoace ochii arzători și negri ca două sfredele drăcești, a luat grăbit drumul gării.

Erau toți ai casei, zîmbete încremenite falș pe măști livide, mișunînd cu ochi sticloși printre comesenii ceilalți. Și urechea le era departe, la țipătul biruitor al locomotivei, cînd va duce departe pasărea de pradă.

Atunci văzură cu toții în mînile bătrînului un plic mare, galben, tăiat de litere apăsate, energice, violete. Ghiciră „ultimatum"-ul, mîzgălit *stante pede*, pe pupitrul șefului de gară; cum pătrunsese încoace, cum putuse fi lăsat să ajungă în mînile, parcă mai tremurătoare ca de obicei, era unica întrebare, al cărei răspuns ochii scormonitori ai fiilor vroiau să și-l smulgă unul altuia din suflet, cu măruntaie cu tot.

Bătrînul dezdoi și parcurse calm hîrtia, în tăcerea de moarte. O chiti apoi, o așeză din nou în plic, se apropie grav de birou și scrise ceva scurt și sigur, parcă socotit dinainte.

— Să ducă asta unul băiatului care așteaptă afară!

Se repeziră cu toții. Pe dosul plicului, la fel de mari și apăsate, se lăfăiau vesele slovele unui: „du-te dracului!" decisiv.

★

Dar afară norul cel greu despărțea neclintit pămîntul de soare. Macarie stătea la fereastră cu bătrînul și priveau pămîntul vîrtos și uscat ca piatra, în care înghețase pînă și trifurcatele urme ale paserilor. În ograda moartă și pustie pămîntul părea acum o rocă paleolitică, în care se încrustase pe vecie semnele unei vieți demult dispărute. Era pretutindeni ceva de moarte și îngheț; și nu era nici măcar troianul adînc, născător de legende, nesfîrșita blană de urs polar întinzîndu-se albă și ocrotitoare peste semințele noilor nădejdi.

Germenul vieții parcă dispăruse de pretutindeni. Era acum doar uscatul acela dur și sonor al materiei pietrificate pentru totdeauna, căreia nu-i mai rămînea decît dezagregarea lentă în pulberea neantului.

Bătrîn și fiu fixau spectacolul, covîrșiți de amare gînduri, de vreme ce și la unul și la altul buzele se strîmbaseră, atîrnînd în același chip și într-aceeași parte. Dar cel tînăr se trezi mai repede din reverie și privi cu coada ochiului spre tatăl său; figura acestuia continua să se crispeze ca și cînd contracțiunea generală de afară ar fi acționat direct asupră-i. Macarie simți neîndurata îngrijorare, pe care ți-o dă inexplicabilul; avu senzația că tot ce făcuse era șubred și fără rost.

Cerul era însuși o rocă, o întinsă și lucie agată, chenărită de vine tremurate negru-vinete, alternînd cu opalul cel mai tulbure. Aspectul mineralogic îl obseda de pretutindeni. În cele din urmă, totuși, zîmbi. Căci în urmă-le, în odăile celelalte se auzea viața; uși care se trînteau, clinchet de pahare și de farfurii. Se pregătea masa de despărțire — căci el trebuia să plece mîne în cei dintăi zori — era masa cea mare în cinstea lui, *împăciuitorul*. Și cuvîntul ăsta, ori de cîte ori i se lumina în cuget, îi făcea sufletul fulg de păpădie, îi zbura din minte pe inimă și o ajuta să pompeze cu mai multă putere sîngele curățitor de gînduri negre, îl premenea cu viață nouă, îi înădea de clipa prezentă trecutul apropiat și pe cel mai îndepărtat, al lui și-al lor, pe care-i simțea confundați în

el, cum el se simțea confundat într-înșii. Era o depășire a sufletelor din ele însele spre a se amesteca într-un tot fluidic, care inunda acum prea abundent toată casa aceasta, pentru ca peisagiul anorganic de afară să mai poată pune în cumpănă puterea și frumusețea lui.

Iar întărirea acestor gînduri veni din însăși mișcarea grăbită, pe care o făcu bătrînul pentru a scăpa obsesiei tragice de afară; ochii lui îngroziți, îndată ce fură întorși spre fiu-său, se umplură de blîndețe și de dragoste; Macarie îi văzu cum se umplu deodată, de parcă [erau] un vas de sticlă sub un robinet prea puternic. Așa de lămurit se văzu aceasta, că feciorul aruncă o privire de desfidere norului de agată. Iar forforescența aceea obscură, ce înfășura întinsele și neclintitele aripi de piatră, avu parcă o mișcare scurtă și repede stăpînită, o surpare bruscă în posomorîtele straturi, un fugar și larg surîs al neantului, o strîmbătură de dispreț și de provocare.

Și atunci, în mod firesc, întrebarea aceea miji de la sine, fără nici o sforțare, în gîndul lui Macarie. Dar el ezită s-o rostească și chiar vroi s-o alunge din minte ca nefolositoare și chiar periculoasă. Însă ea revenea necontenit, ca o albină pe floarea de pe care o gonești. Într-adevăr, ce putea să însemne o întrebare, sau mai bine evocarea unei biete amintiri, față de hotărîrea, care se cetea atît de nestrămutată în ochii bătrînului? Și întrucît putea avea legătură o astfel de întrebare cu un nor, fie el cît de vast și de impunător?

Începu să rîdă. Bătrînul îl privi întrebător și dispus să se înveselească la rîndu-i.

— Doamne, ți-aduci aminte cînd mă duceai plocon la școala de unde fugisem?

Dar cînd pronunță ultimul cuvînt, avu impresia supărătoare, pentru că [era] de nelămurit, că se găsește pe marginea unei prăpăstii; ar fi vrut să se dea înapoi dar țărîna parcă și începuse să curgă de subt picioru-i; simțea că alunecă...

Figura zîmbitoare a bătrînului avu un moment o înfățișare de nedumerire, apoi începu să se întunece. Macarie aștepta prostit și incapabil de orice mișcare. Bătrînul se porni pe rîs.

— Ha, ha... și acum ai venit să potolești tu lucrurile... ți-a venit rîndul, hai?

Și rîse cu și mai multă voie bună.

Dar celălalt se cutremură. Și cu aceeași mișcare parcă, se apropiară amîndoi tăcuți de geam.

Iar privirea bătrînului încremeni de groază pe urmele trifurcate ale paserilor... Și întru tîrziu gemu, parcă pentru sine:

— Phî... legea ei de viață... parcă fu ieri...

Macarie căută o glumă, care răsună stîngace și nelalocul ei; bătrînul zîmbi silit...

Și nu mai putu smulge de la dînsul decît surîs străin, monosilabe și privire fricoasă de copil supravegheat din scurt. Numai întru tîrziu, cînd funinginea nopții începu să împroște și să se depună pretutindeni — mai mult ca pentru sine — dintre buzele bătrînești scăpară, ca un stupit de ciudă, aceleași cuvinte grele, înfricoșătoare ca o sentință: „...parcă fu ieri..."

★

Panait Macarie răsări din somn deșteptat de zgomote ciudate. Și văzu trandafirul cel mare din grădinuță zgîriind cu ghimpii geamul, ca o pisică zbătîndu-se să i se deschidă; o pisică fantastică și lungă, cu capete multe și nenumărate picioare. Era o vagă luminiște pretutindeni și totuși la scurta flacără a brichetei ceasornicul arăta vreme lungă pînă în zori. Se gîndi că poate a ieșit luna și zîmbi un cald adio norului cel mare care-l frămînta. Se apropie chiar de fereastră ca să vadă mai bine biruința palidei lumini, dar altă serie de zgomote, părînd că vin de astădată de alături, îi mută luarea-aminte.

Și bănuiala căzu de la început ca o proiecție de reflector pe unicul adevăr cu putință. Dădu binișor în lături căpăcelul broaștei și privi prin deschizătura cheii: într-adevăr, în bizara lumină ce umplea încăperile, tatăl său stătea îmbrăcat gata, cu gulerul paltonului ridicat, cu un geamantan în mînă, cu altul greu alături.

Macarie plănui; îi va lua înainte, ieșind de-acum în antreu, și se va posta în dosul sobei mari de tera-

cotă; îi cădea astfel în spate. Îl urmărea apoi tiptil pînă la ușa antreului și acolo îl va îngheța pe loc, doar cu o mînă, aplicată teatral pe umăr.

Gîndul era prea bun ca Macarie să mai ezite.

Și nu după mult bătrînul apăru. Avea numai geamantanul cel ușor în mînă. Se apropie, abia călcînd, de ușa cea mare, lăsă geamantanul jos, apoi învîrti binișor cheia.

Precum bine ghicise Macarie, nu ieși. Se întorcea, cu aceeași grijă deosebită, să ia și geamantanul celălalt. Și peste puțin, îl aduse și pe acesta, ținîndu-l în brațe ca pe un copil, de bună seamă să nu-l lovească de aripile ușii. Atunci Macarie făcu primul pas.

Un pas atît de ușor în liniștea atît de mare care domnea în casă, că i se păru cu totul curioasă oprirea bruscă a bătrînului și mișcarea repede pe care o făcu să depună geamantanul.

Macarie își retrase ușor piciorul și nu înțelegea nici el de ce nu se hotărăște încă să-i spună: „Hai, destul, tată!" Găsea chiar stupid să mai prelungească o comedie atît de copilărească. Și totuși ceva îl reținea în ascunzătoarea asta, o curiozitate care vrea să se sature pînă la ultima limită, o plăcere diabolică de a vedea zădărnicită tocmai la urmă o muncă dusă cu atîta migăloșenie și cu atît cutremur.

Iar bătrînul stătea încă pe locul îndoielii, cu fața încoace, înnegrită de umbră, căci lumina fantomatică de afară îi înfășura acum doar spatele. Și era ceva groaznic în figura asta nelămurită, de carbonizat, care fixa, neagră și nemișcată, negrul și nemișcarea îndoielnică din fundul antreului.

Abia mai tîrziu se auzi zgomotul unei cutii de chibrituri. Bătrînul vrea să se încredințeze ca lumea, căci ridică sus flacăra plăpîndă; însă negurile alungate din preajmă-i se strînseră și mai compacte în fundul îndepărtat și nesigur.

Bătrînul dădu din umeri; i se păruse desigur: o pisică, un șoarece, cine știe ce... Dar cum se întoarse iarăși spre ieșire, chipul lui luminat de chibrit se proiectă în oglinda din colț. O clipă numai, îi răsări în noapte o figură striată în toate felurile de adînci dîre; nicicînd lumina aspră a zilei n-ar fi putut descoperi atîtea urme, cîte tăiase într-însa, fără milă, sabia timpului.

Un al doilea chibrit bufni numaidecît pe cutie și umplu din nou semiîntunecimea cu lumina lui roșie. Strania apariție se ivi iarăși în colț și avea acum o înfățișare atît de jalnică și de ruinată, că mersurile cutelor se îmbinară îndată într-o expresie amarnică, sfîșietoare. Bătrînul se contemplă mult și nu aruncă chibritul decît cînd sfîrîi între degete.

Dar asta le întrecu pe toate. Moșneagul ăsta, pus pe fugă, pe semne că vrea cu orice preț să fie prins! Căci iată-l, acum s-a așezat pe geamantanul cel mai umflat și pare că e zbuciumat de gînduri prea adverse: de multă vreme rămîne astfel cu capul în mîini, cu demi-jobenul tineresc într-o parte.

Macarie ieși de după sobă. Era vremea să-i pună mîna pe umăr și să-i zică blînd:

„Lasă, tată, întoarce-te..."

Și avea să-l conducă încet, ca pe un copil, în patul lui.

Era o tăcere acum atît de profundă în casa asta, că aveai impresia unei ape adînci care a inundat-o și o stăpînește. Bătrînul parcă adormise pe geamantane, iar Macarie rămăsese în spate-i cu mîinile încrucișate și nehotărît.

Atunci veni de afară șuierul obosit al toamnei. Fu ca un accent prelung și monoton de doină veche, chiot stins de cobe, venit de departe. Iar jos, la scară, răspunse un susur de frunze veștede, de hîrtii cu foșnet uscat; pe urmă, zbatere dureroasă de ramuri seci, oftat metalic de burlan desprins, gheare de trandafir zgîriind geamurile...

Și-apoi iarăși susurul frunzelor căzute și al hîrtiilor la scară.

Bătrînul înălțase capul și acum se ridica tremurător, atras ca de-o chemare... Ridică geamantanele, care-l încovoiară.

Și mîna lui Macarie rămase nemișcată. Atît de sfîșietor susurase afară rebutul toamnei, că, fără nici o lumină, imaginea proprie îi apăru în oglinda minții, cu primele ei crețuri, cu cei dintîi peri albi pe la tîmple.

Şi-i păru rău de moşneag, că nu-i poate duce bagajele grele.

Tresări cu inima lui laolaltă, cînd străvechea uşă a antreului scrîşni înfundat pe podea şi răsuflă cu el uşurat, cînd îl auzi închizînd cu grijă poarta lărmuitoare de fier.

Afară nu era nici o lună. Norul cel fără hotar îi oprise acolo, deasupra-i, toată strălucirea ei minunată, iar dincoace nu lăsa decît luminiştea asta, tristă, strecurată.

Închise uşa antreului cu grijă şi reveni la dînsul. Pînă la trenul următor mai erau ceasuri destule. Şi pînă dimineaţa, el lăcrămă de biata lui măicuţă, care se va trezi cu noaptea în cap să-i pregătească în grabă ceaiul; „să nu plece băiatul cu inima goală la drum".

AMURGUL

Oglinda cea mare o cuprinse întreagă; dar ochii slăbiţi nu putură desprinde decît silueta zveltă de acum patruzeci de ani. Şi într-un moment de uitare, ei se umplură de nemărginită fericire.

Dar cînd se apropiară miopi de luciul mort al sticlei, i se păru că-şi vede chipul, pentru care altădată s-ar fi bătut tot ţinutul pînă-n adînci depărtări, ca printr-o sită. Oglinda, pudrată de fina pulbere ce se măcinase în săptămînile spaimelor din urmă, accentua violent cutele cunoscute şi descoperea pînă la amănunţimi de necrezut pe cele mai noi. Vai, cîte se strînseseră şi cîte se împleteau pe faţa moale, dezumflată; ai fi zis o ţesătură fină de voal.

Îşi aminti de vremea voalurilor; se revăzu cît de cochet ştia să-şi împreune degetele cînd trebuia să-şi dezgolească vîrful bărbiei şi buzele. Cîţi nu îngălbeneau atunci, ca păliţi de secera nevăzutului, şi la cîţi nu sticlea în ochi sîmburele nebuniei, numai la acest neînsemnat gest al ei!

Aici, pe locul acestor două umflături vinete, lunguieţe şi pleoştite, fuseseră buzele... şi-n locul acestui cioc adus, de răpitoare, nasul minunei dumnezeieşti îşi vibra, nesăţios de patimi, nările fine... iar mai deasupra, în locul mustăţilor ăstora aspre şi sălbatece, arcul sprîncenelor se strîngea şi se destindea nervos, împroşcînd săgeţile morţei... În minuscule cratere stinse, clocotise odinioară vulcanica păcură.

Bura lacrămilor învălui de tot în ceață imaginea, și ea se retrase tremurînd spre patul de-abia părăsit.

I se păru lipsită de sens orice nădejde; și bucuria deșteptării limpezi și sănătoase din dimineața asta, după zilele cele grele de groază și de buimacă revenire, i se păru la fel de goală și de stupidă. Încă un soroc! Cine știe cît de lung și cine știe dacă nu tocmai cel din urmă!... Și la ce toate astea? Ca să contemple în oglindă stîrvul ce se înființa tot mai hidos și mai putred în locul frumuseței de demult...

Își aminti cu răutăcios dezgust frica teribilă din de-abia trecuta săptămînă: furia cu care mîinile astea — lugubre picioare de pasăre — se înfigeau în perini și cearceafuri. Și vocea stinsă și plîngătoare, supărător de plîngătoare, ca de milog: „Încă nu, Doamne... Încă n-a sosit timpul, Doamne"...

Simți rușine și scîrbă. Scîrbă de sine însăși, dar rușine de Dumnezeu oare? Mai degrabă de biata fată, de Elenuța...

Și chipul încercănat al copilei luă molcom loc în închipuirea goală de orice imagine. O revăzu mai ales plecată deasupra ochilor ei bolbocați ca deasupra prăpastiei celei mai adînci. Ce groază în ochii de deasupra de ochii dedesupt; ce groază dinaintea prăpastiei celei fără de sfîrșit...

— Mătușică... nu se poate... nu se poate... vino-ți în fire...

Ce curată și sfîntă groază în ochii de deasupra, ce spaimă poltronă, rușinoasă, în orbitele întinse de căscătura haosului! Cît de speriat trebuie să fi fost cu albușul lor vînăt, zgîit pînă la nimicnicie.

Vechea mîndrie, ce dureros de înfrîntă; țolul scump de purpură, murdară treanță de șters scîndurile! Vai, nu mai știa să moară cum știuse să trăiască!

— Mătușico... auzi... mă auzi?...

Elenuța o cuprinsese strîns în brațe și o zguduia cu putere; poate numai așa s-a mai pus în mișcare inima asta, ca un ceas stricat pe care-l clatini cu furie...

Fata i se oglindi și mai aproape de miezul minței, slăbită de veghea nopților, zdrobită de crunta succedare a grelelor împrejurări biruite. Și scîrba bătrînei pentru sine crescu și mai mult cînd își aminti că-n durata cîtorva clipe, în mijlocul marelui zbucium, pîndise pe buzele fragede șoapta scrîșnită a revoltei, pe fața tînără și aprigă — semnul celei mai mici nerăbdări; dorise chiar în ochii scînteietori și nestatornici să prindă scînteia cea mare a veseliei pentru scăparea atît de apropiată. Dorise ca să țipe cumplit de dezamăgire și groază și suferise că numai groază și durere se reflecta din chipul copilei. Focul rușinei îi încinse fața ca un cuptor cînd își aminti chiar vorbele pe care i le strigase, singurele conștient aruncate în necurmata tălăzuire de aiurări:

— A-ha, o aștepți, nu?... Vine, nu?... Te uiți mereu la ușă...

— Mi se pare c-a venit doctorul, mătușică...

— Ți se pare c-a venit dumneaei... cucoana cu ochii scoși, ha, ha, ha... *Actul* l-ai la poșetuță, nu-i așa?... Este timpul, nu-i așa?... Mai deschide-i... du-te... poți să-i deschizi... Și bătrîna dăduse drum plînsului aspru, răgușit, sinistru: Nu mai e o credință pe lumea asta, nu mai e credință!... Deschide, deschide!

Fata s-a apropiat într-adevăr de ușă și a deschis-o. Bătrîna și-a astupat îngrozită capul în perini.

— Bună seara, domnule doctor!

★

Doctorului trebuie să i se fi urît și lui, cu cîte cîrpeli nu-i mai face! Ba azi rinichii, ba mîine ficatul... Hm, trebuie să se fi plictisit și el, mai ales de atîta văicăreală. Cu ce privire tristă învăluia pe biata fată!

Toate astea le vede și ea și le înțelege de minune... Hm, ar fi într-adevăr timpul să-i lase pe toți în pace... toți sunt plictisiți, amărîți, extenuați... îi înțelege de minune, de minune... au dreptate... au perfectă dreptate...

Ș-apoi, de bună seamă, ce-o mai fi ținînd atîta la mizeria asta!... Cîtă jale și cît regret pentru... pentru ce?... Ce-a fost bun s-a dus... s-a dus... s-a dus...

Ea repetă într-una: „s-a dus, s-a dus..." și lacrămi calde, tot ce mai poate fi cald în corpul înghețat pe

jumătate, izvorăsc din colţii ochilor. Le simte cum se preling printre zbîrcituri, active şi grabnice, cum descriu ocoluri încurcate pe emisferele zgronţuroase ale figurei. Multe, necontenit mai multe, o bejanie întreagă, o părăsesc şi ele, zorite, micile picături de căldură şi viaţă, ca pe ceva ce nu mai poate fi de întrebuinţat...

A uitat că e la fereastră, în jilţul larg, căptuşit cu perini.

Îi aduce aminte un stol de păsări, care au căzut din cer, afară, în grădinuţă, hărţuindu-se sub trandafirul cel mare, de parcă ar fi tras la judecător; bătrîna nu vede pînă acolo, dar le ştie după glas. Aşa făceau şi atunci cînd le vedea: trăgeau sub trandafirul cel mare, cu flori ca vişinata cea mai închisă din dulap. Cearta este acum ca niciodată de zgomotoasă, iar obştea, ca de obicei, şi mai zomotoasă, hotărăşte. Ce trebuie să judece ele? Pe doi îndrăgostiţi cari călcaseră legile tribului sau plîngerile vreunei amante înşelate înainte de soroc...

Zgomotul e infernal: acuzarea ciripeşte odată cu apărarea, juraţii hotărăsc în acelaşi timp. O laie întreagă de zburătoare. Sfada e tocmai în toi, cînd, deodată, un fîlfîit brusc şi greu curmă firul certei. Ce s-a întîmplat? Au fugit pe neaşteptate împricinaţii şi tot tribunalul s-a luat după ei?...

Bătrîna clipeşte înveselită din ochii împăienjeniţi. Şi mirosul trandafirilor în floare izbuti să mai găsească, în nările uscate, urme încă vii de nerv olfactic. În valul puternic de parfum, care cade atît de greu asupră-i, găseşte în sfîrşit un rost încăpăţînării...

„...o, nu, domnule doctor... nu ţin la viaţă... dacă asta mai poate fi numită viaţă... nu ţin deloc, domnule doctor... Dar ţin să văd şi eu pe Elenuţa căpătuită, s-o văd odată la casa ei... Asta e tot ce vreau, domnule doctor... Iacă, avere îi las cît să ia şi un prinţ... frumoasă e destul... curtată e şi cerută de toţi... Eu nu ştiu ce are fata asta de tot aşteaptă mereu... că-i spun totdeauna... totdeauna îi spun: Fată dragă, hotărăşte-te odată... ca să te ştiu la un fel... haide, izbăveşte-mă odată... să pot să mă urnesc şi eu

dintre voi... şi nu vrea să mă asculte, domnule doctor... nu vrea..."

În pometii obrajilor ei tot mai avu ce să roşească, fiindcă niciodată nu-i spusese fetei astfel; iar în mîndra îndărătnicie cu care Elenuţa respingea necontenit înnoitele partizi se vedea ca-n oglinda propriului ei trecut. O, cine ar putea-o crede că ea, bătrîna hidoasă, atît de cochetă şi nebunatecă odată, rămăsese pînă acum curată ca rochiţa cea albă a primului bal... În fetiţa asta, în Elenuţa, se scursese parcă tot sîngele tinereţei ei...

„...spune, domnule doctor, pot eu să mor... pînă nu-mi liniştesc inima asta?... Că atîta suflet mi-a mai rămas şi mie... nepoţica asta, fata sorei mele, sînge din sîngele meu... Spune, domnule doctor, spune, n-am dreptate să mă încăpăţînez ca să mai locuiesc în stîrvul pe care mi-l peteceşti mereu?..."

Şi bătrîna respiră adînc aerul îmbălsămat, fericită, ca şi cînd ar fi găsit pretext însăşi morţii ca s-o mai întîrzie...

„Asta e, şopti ea înfiorată de veselie, asta e, domnule doctor... Am eu dreptul să mă las să mor?..."

Ea simţi amurgul, căci lumina difuză dintre pleoape începuse să se întunece; înţelese deci că, dincolo de simţuri, soarele s-a lovit de geana dealului şi s-a sfărîmat în jăratec, care se stinge pe îndelete... Trandafirii şi-au întreit puterile şi aproape o îmbată... Ticăie tot mai încet inima oraşului. O mierlă se văicărea somnoroasă în frunziş...

Ora înserării. Şi versul străvechi bătu ca un ceas în tăcerea crescîndă, aromată:

„O, ceas al tainei, asfinţit de seară"...

Din ce în ce se potoleau toate, de parcă toate se dau în lături să facă loc amintirei care se lega. Şi întregul sonet eminescian, cu norii lui şi cu lumea lui de demult, şi-a ei, se înfiripa ritmic pe harfa minţei dezacordate:

„Iar timpul creşte-n urma mea..."

Cînd termină, parcă o mandolină a tăcut undeva. Iar trandafirii întrecură măsura; era un înec adevărat, de parcă izbucniseră de sub brazde izvoare de par-

fumuri. Ochi stinși se închideau de extaz, dar ea vedea totul, totul, întreg amurgul timpurilor vechi, și peste tot vedea cerul, care luase acum de bună *seamă* culoarea catifelată și adîncă a trandafirului cel mare...

„...aș fi o... o... Doamne... aș fi o... dacă aș părăsi-o... nu, domnule doctor?..."

Și totuși mai lipsește ceva ceasului de taină ca să fie aidoma celui de atunci... unicului ceas... din toată viața...

...da... iată ce-i lipsește...

Doamne, este încă trecutul sau nisipul a scrîșnit cu adevărat sub pașii rari, întretăiați?... Dumnezeule... sărutul acela... auzi-i puternicul ecou... atît de tare răsună încă în minte...

Mătușica a închis ochii, adică a închis poarta amintirei; mai departe n-are unde să mai meargă... și lacrămile izvorăsc iarăși, spontane și de prisos.

Vai, și Maria s-a uitat de taină cu sergentul ei în bucătărie... Ar fi timpul s-o ducă înapoi în dormitor. Elenuța o să se supere găsind-o aci, cu fereastra larg deschisă...

Dar ecoul vremurilor duse se sfarmă iar în boabe de săruturi, ce se împrăștie ca mărgelele scăpate din șirag.

Mătușica forțează zadarnic căscătura ochilor betegi; negura rămîne compactă pretutindeni, afară și înăuntru. Oare amintirea i-a scăpat cumva din baierile voinței și-și face singură de cap? Mătușica fuge disperată cu gîndul la doctor. El singur poate s-o scape din postura asta romantică și ridicolă.

„...iată de ce vă dau spectacolul ăsta hidos, domnule doctor... al unei bătrîne care se zbate cu atîta încăpățînare..."

Nu, afară e realitatea, nu amintirea. Sărutările sunt lungi, lacome, neisprăvite. Și nisipul aleelor se aude cum e strivit de pași. Și totul e întretăiat de voci, de cuvinte clare, distincte...

— Destul... ajunge...

E vocea Elenuței.

— Du-te, dute, biata tușă mă așteaptă de mult...

Și iarăși șopotul care revine necontenit, al cuvintelor de despărțire. Și iarăși lungul sărut care nu mai ajunge să fie cel din urmă. Realitatea! Ei nu i-a mai rămas nici măcar tihna amintirilor.

În sfîrșit, pasul sprinten al Elenuței pe treptele de piatră. Mătușica a țintit urechea la ușă; inima i s-a zbătut brusc de mai multe ori și apoi o dată prelung, ca o pasăre tăiată. Acum o simte cum se destinde pe îndelete din ultima ei încordare... iar ușile s-au deschis rînd pe rînd... ușa mare... ușa dormitorului...

— Tușă... tușă... unde ești, tușă?...

...apoi ușa de aici...

...și-n urmă nimic.

Doamne, de ce nu înaintează? De ce s-a oprit? ...Doamne, cine s-a oprit? Cine o fixează?... Ce se petrece aici?...

— Cine este acolo?... N-auzi, *cine?*

Nu răspunde nimeni. Și totuși cineva e înăuntru și o țintește necurmat, căci ea simte pe frunte două puncte reci, cari cresc și se lărgesc în cercuri, mici și goale ca găurile de hîrcă.

Inima bătrînă a luat-o la fugă îngrozită, și fuge acum într-una, bătrînește, nesigur, hodorogit, poticnindu-se. Mătușica ar vrea s-o oprească; doar cu fuga asta, *oricine*, din doi pași, o poate ajunge.

— Cine a intrat aici?

Dar ușa parcă se deschide din nou. Doamne, acum într-adevăr se deschide și iacă un pas lămurit și material lovește podeaua.

— Tușă! aici ai fost, tușă?

Este cu adevărat Elenuța, care a prins-o în brațe și o sărută mult pe față, pe păr, pe sprîncene...

— ...ai auzit, tușă?...

— Ce să aud?... Acum?... N-am auzit nimic...

— ...în grădină?...

— A!... În grădină?... N-am auzit nimic... Păsări și atît... Am stat să miros trandafirul... vai ce tare, ce puternic... bătrînul... hm... Tu nu știi cît de bătrîn e trandafirul ăsta...

Dar bătrîna simte cum i se pitește inima, cum se face mică-mică... și așteaptă ferită acolo, în propria ei micime, *destăinuirea*.

Nu, Elenuța a deschis din nou cuvîntul, dar vorbește de lucruri cu totul depărtate... Bătrîna răsuflă adînc... „Pînă n-oi ști-o... domnule doctor... la locul ei... spune dumneata... pot eu... pot eu? N-am auzit nimic... domnule doctor... nu știu nimic... mie nu mi-a spus... Iubește ea cu adevărat?... Ha, ha, ha, astea-s minciuni, domnule doctor... Nu, nu... eu mint... mi-e scîrbă de mine... Ea iubește... da, ea iubește... știu..."

— Elenuța... lasă astea...

— De ce, tușico?

— ...Am auzit...

— Ai auzit?

— ...Da... am auzit... în grădină... Hai, spune, *cine?*

— ...

— ...haide, spune odată...

— Tudorel...

— ...Tudorel?... Cu adevărat?...

Fata și-a plecat capul și binecuvîntarea bătrînei, sărut uscat și rece, pecetluiește destinul cel nou. Bătrîna nu vede, dar știe că afară tăciunele scăpătatului s-a scuturat tot, deodată, în cenușa nopței.

POARTA DE FIER

Cînd a venit să-și facă luna de concentrare la cazarma de jandarmi din orașul acela mare, ardelenesc, ceea ce a surprins mai mult pe Botoran a fost poarta enormă de stejar masiv, căptușită cu drugi metalici, compunînd pe ea complicate figuri de geometrie. Și într-adevăr, ea putea să cîntărească sute de ocale, iar grosimea-i neobișnuită te îndemna îndată să crezi că era făcută să slujească unei cetăți întregi, în vremile nesigure de demult, și nu unei cazărmi moderne, cu aproape două sute de ostași, cu puști, cu mitraliere, cu grenade, cu tot felul de arme de toate puterile și calibrele.

Jandarmii ceilalți, recruți, reangajați sau concentrați, simpli soldați sau gradați, îi ziceau cu toții *poarta de fier* și încolo nu-i mai dau nici o importanță. Dar pe Botoran îl amuza nespus cum namila asta, pe care n-ai fi dus-o cu doi boi, se deschidea [așa] de sprinten și de elegant doar la o simplă apăsare de buton. Atunci trei sonerii începeau să țîrîie în trei locuri distincte prin fundul curții lungi și întunecoase ca o văgăună dreptunghiulară, cu pereții abrupți și fără podoabă, sau cine știe unde, în restul clădirei imense și cenușii. Într-o astfel de cetățuie, sentinelele făceau paza pe dinăuntru; de fapt ele nici nu prea foloseau la cine știe ce lucru.

Iar Botoran, om cu stare și plătind la o vîrstă nepotrivită ratele unor vechi și obscure datorii către

serviciul militar, se mulţumea cu gîndul că doar o lună numai avea de stat între zidurile acestei sinistre puşcării.

Şi zilele îi făceau pe plac; treceau chiar prea repede. În cea dintîi a făcut cunoştinţă cu camarazii mai apropiaţi; în a doua — zi de sărbătoare — a şi tras un chef de pomină cu gradaţii din secţie. Şi îndată simpatiile tuturor au început să-l înconjoare. Iar ofiţerii i-au considerat cu deferenţă îmbrăcămintea, de calitate cel puţin egală cu a elegantului locotenent Pîcleanu, rufăria fină, pieliţa subţire şi albă a obrazului...

A trecut întîia săptămînă şi a trecut şi a doua, iar el privea cu drag orice nou amurg, care, în curtea adîncă şi tăiată exact ca o cutie uriaşe, se cobora din vreme şi grabnic; simţea atunci ocrotitoare învăluirea timpului curgător, luîndu-l cu sine, ca un rîu molcom, spre limanuri mai bune.

★

Şi astfel trecu şi săptămîna [a] treia.

Iar Botoran rîse de melancolia lui de la început, că putuse să i se pară atît de îndepărtate o margine de alta ale unei luni. Şi mai rîse puţin şi de poarta cea grea de fier. I se păru acum şi mai inutilă şi mai ridicolă, cu grosimea ei neobişnuită şi cu armura ei metalică, faţă de neîncetata şi calma trecere a timpului.

★

Astăzi poarta era deschisă, ca de obicei, pînă nu se înserase bine. Botoran putu să iese chiar afară pe trotuar, privind în lungul şi-n latul străzei largi şi libere. Lumina cea mare îl lovi în ochi şi el trebui să clipească de cîteva ori ca să se obişnuiască într-însa; trecătorii erau rari aci, la marginea oraşului, dar pe strada dreaptă, acolo, departe, în centru, se vedea forfotul cel mare şi negru şi neobosit, iar zgomotul lui îi umplea urechile potolit şi dulce. El intră repede în semiobscurul umed al curţei; i-ar fi plăcut acum să

simtă mai grea apăsarea zilelor acestora din urmă ale serviciului. Ar fi vrut mai multă asprime din partea ofiţerilor şi mai multă necuviinţă din partea camarazilor. Îşi aminti că la concentrările trecute găsise neapărat cîte-un comandant rău, care-l punea la încercări josnice tocmai ca să se amuze de hainele lui bine pistruiate cu stropii tuturor murdăriilor; iar seara, în dormitor, aluzii de răcani, forfecîndu-i obîrşia şi nenorocul, îl exasperau de grosolănie şi groază. Atunci ceasul liberărei avea farmecul lui. Acum — de bună seamă pentru cea din urmă oară — îl „vărsaseră" tocmai aici, la compania aceasta de jandarmi, unde prea multă atenţie cazonă şi bunăvoinţă începeau să-l plictisească.

★

Ora închiderei sună şi poarta porni, puternică şi vioaie. Botoran, deşteptat din gînduri, o privi poznaş, cum se îmbucă ferm şi detunător în cadru. Şi zîmbi iarăşi, socotind ce oameni blajini ferecă astfel şi-i desparte de restul lumei. Mecanicul legă balamalele de sîrmele celor trei sonerii, iar caporalul de gardă aşeză primul schimb.

Botoran rămase de vorbă cu santinela:

— Ai putea să-mi spui, măi camarade, dacă eşti dumneata aci, la ce mai serveşte goşgogeamite poartă?...

Sentinela îl privi cu uimire, pe urmă îşi lărgi gura în surîs de înţelegere; coconaşul ăsta vrea, de bună seamă, să potrivească lucrul pentru vreo raită prin oraş...

— D-apăi că să am iertare, măria-voastră, eu mi-s schimb întîi... la miezu nopţii vini altu...

Botoran vru să-l lămurească de bunele lui gînduri:

— La noi... la cazărmile noastre din Oltenia... porţile stau toate deschise în timpul nopţei... şi nimeni nu îndrăzneşte să intre sau să iese... odată ce-s santinele acolo... Numai că, opină el, pentru a dezlega pe deplin încrederea străjerului, asta e, se pierd prea mulţi paznici cu atîtea porţi şi deschizături, înţelegi?... Îi tot oboseşte degeaba pe bieţii oameni...

Şi după ce tăcu cîtva, căutînd în ochii soldatului capătul de punte pe care credea că a deschis-o spre sufletul lui, lovi în poartă de mai multe ori, aşa cum ai bate prieteneşte un cal pe crupă.

— ...aşa că, vezi dumneata, or una, or alta... or porţi... or sentinele...

Dar soldatul se edificase.

— Eu-s caraulă, domnişorule, dar poarta asta numai mecanicul o poate desface.

Îi declară aceasta oarecum mirat că Botoran n-a aflat încă un lucru atît de elementar.

Iar Botoran o luă agale spre dormitor. Neînţelegerea aceasta îl întristase deodată şi pînă într-atîta, că el singur nu-şi da seama cum. Urcînd scările alene şi greu ca un moşneag, trăgîndu-se obosit după mîna pe care o muta tot mai sus, pe rampa încolăcită în spirală strînsă, i se păru stupidă toana asta a lui de a aduce vorba tot de poartă ori cu cine sta de sfat. Poate camarazii au şi început să-l facă ţintă de glume şi-şi aminti de Mereuţ, poznaşul companiei, care-i imită pe toţi la glas şi mişcare şi care ţine lipiţi de patul lui, pînă dincolo de miezul nopţii, pe ascultători.

Hotărît, de-acum o va da dracului de poartă. Chiar mîine va aduce vorba despre ea, ca să le arate că s-a convins de utili...

Ei, asta-i acum... ba nu mai aduce nici o vorbă... Afurisită poartă, domnule... Doamne fereşte... da zău... ceva-ceva tot o să tragă de pe urma ei...

★

Dacă a pornit cu trenul de douăsprezece noaptea, atunci azi la prînz este aici... Dacă n-a pornit, atunci a ajuns-o telegrama...

Botoran avea permisie pînă seara la nouă. Luă o birjă şi plecă la gară. Dar doamna Botoran nu veni. Lucrul acesta îl bucură; va să zică, primise telegrama. El se opri la unul din restaurantele ungureşti de pe lunga stradă a gării; s-ar fi dus mai cu plăcere în centru, unde românii din regatul vechi deschiseseră bodegi şi birturi cu mîncări tradiţionale româneşti.

Dar acolo forfoteau ofiţerii şi el vrea să se ţină departe — aceste ultime zile — de tot ce i-ar fi putut aduce cine ştie ce neplăceri. Prin aburul bucatelor şi al vinului, în atmosfera îmbîcsită de fum de tutun, încărcată de aburii alcoolului, străpunsă de ţipete femeieşti, ochii văd altfel, şi ţîfna ascunsă în dosul veseliei sare mai repede decît oriunde. Afară de asta, vru ca să aibe întreagă impresia exilului forţat... Îl mai ţineau încă, deşi termenul concentrării se sfîrşise aseară... Dar domnul căpitan lipsea, iar domnul locotenent nu putea să hotărască nimic. Nu primise nici un ordin. Asta chiar produsese încurcătura cu scrisoarea... Dar, în sfîrşit, taci că n-a apucat să plece... Alt tren, cu legături directe de-acolo încoace, numai după-masă la patru mai este... Or, telegrama a pornit aseară la şase...

Astăzi, chiar de dimineaţă, o are...

Lasă, că tot nu scapă ea nevăzut oraşul ăsta... Mîine probabil se va întoarce şi domnul căpitan. Hîrtiile vor fi iscălite, iar el o va aştepta liber şi... civil. O va aştepta el, în toată fiinţa şi puterea, şi nu miliţianul ăsta, destul de curăţel, e drept, dar timid şi binevoitor, caraghios de binevoitor, cu buzele atîrnate în surîsul stupid şi descleiat, gata să se închege la orice moment în expresia corespunzătoare feţei domnului căpitan... ba chiar a domnului plutonier...

Ei, cu mutra asta de nerecunoscut vrea el să-şi primească nevasta, s-o plimbe pe străzile pline de lume, biet domn caporal, umil şi resemnat dinainte?... Haide-de... Cum putuse s-o cheme înainte de a avea în mînă foaia de liberare?...

Şi Botoran, care pînă acum mîncase în neştire un papricaş, ce denega faima vestitei mîncări ungureşti, ceru de astă dată vin cu sifon.

Privi mirat mesele goale din juru-i, acoperite de feţe curate şi albe; judecînd după locul ocupat de estrada şi pupitrele muzicanţilor absenţi, înţelese că a nimerit într-un local de seară. În colţul opus mînca un domn bătrîn, ce părea că-şi ascultă atent gîndul; chelnerul îl servea fără să-l întrebe nimic, apărea şi dispărea cu felurile cele noi la timp, muteşte, fără nici măcar să se privească unul pe altul. O masă mai

mare dintr-un colț fu ocupată apoi de cîțiva tineri, cari rămaseră tăcuți pînă li se aduse comenzile, apoi izbucniră într-o violentă discuție ungurească.

Botoran vedea în toate lucrurile astea ceva neobișnuit; pînă și chelnerii se mișcau cu totul altfel de cum el îi știa că se mișcă. În curînd însă toate se vor schimba; el va fi din nou în orașul lui unde totul se mișcă așa cum trebuie să se miște, unde cunoaște pe toți chelnerii și unde toată lumea îl știe și-i dă ziua bună.

Un simplu militar, un caporal; acum probabil i se va da drumul cu gradul de sergent; dar cum putea să se plimbe pe străzi cu ea și cu gradele și cu hainele ăstea?...

Întrebarea revenea necontenit, înveselitoare și de nerăspuns. Ar fi fost nostim. Și la plată lăsă, la cei ce-l serviseră, bacșișuri care-i uimi.

El ieși pe străzile scăldate de soarele galben al toamnei; mergea cu pas liniștit, de om pe care nu-l mînă nici o grijă. Rarii trecători ai după-amiezei priveau cu respect la haina lui de albastrul cerului, la fireturile albe și împletite, la cele două galoane late de la umăr; pintenii mai ales și sabia obligau pe toți cei întîlniți să-și coboare ochii dinainte-i.

Botoran se simțea jenat de fugarele umilinți. Rictusul lui statornic se schimbase acum într-un surîs de prietenie și încurajare. Părea că le spune tuturor: „N-aveți grijă, sunt rezervist, mîine chiar trebuie să mă libereze; dacă nu lipsea domnul căpitan, astăzi nu mai mă priveați cu aerul ăsta stupid și prefăcut... mă priveați cum trebuie să mă priviți".

★

În fața somptuosului hotel „Astoria", cîteva birji staționau încărcate de bagaje și de oameni cu figuri înnegrite și îngălbejite de drum și de oboseală. Așteptau moțăind istovit, privind vag dinainte-le, sau pleoștind ochii în crupa cailor. Înșiși birjarii păreau cuceriți de această stare generală de îndobitocire. Cineva ieși atunci din holul luxos, dînd din umeri și călcînd

alături. Lîngă prima trăsură rosti mînios două vorbe, se aruncă în grămada de oameni și bagaje și birja mică porni clătinîndu-se.

Pînă ce Botoran să ajungă în dreptul hotelului, rînd pe rînd, alții ieșiră din holul elegant, dînd din umeri și călcînd alături, și rînd pe rînd birjile cele mici porniră agale, ca și cea dintîi; el le petrecu cu privirea multă vreme, ținîndu-se una după alta în șirag jalnic de băjenari...

Le ajunse apoi în fața hotelului „Central", unde avură aceeași soartă, și mai apoi în fața hotelului „New York". De bună seamă, hotelurile erau toate înțesate, și el mulțumi din nou norocului că nu i-a adus soția. Altfel, acum ar rătăci și el din hotel în hotel, în coada șiragului, în mîrîielile pretențioase și amenințările birjarului, în privirile cercetătoare sau compătimitoare ale trecătorilor, întîmpinînd pretutindeni aceeași înălțare seacă din umeri a portarilor galonați, cu șapcă scrisă cu aur.

★

Botoran se duse în parc și-și căută strîmta lui alee favorită. Aspiră adînc umbra umedă a copacilor cari se împleteau pe deasupra în bolta de nepătruns. Aici, de bună seamă, nu străbătuse vreodată nici soarele, nici ploaia. Își scoase gazetele și începu să citească. Dar ochii îi fugeau necurmat în desișul negru al arbuștilor, cuiburi de șerpi încolăciți în jurul trunchilor enormi. O broscuță pîntecoasă ieși din întunecime și-l privi cu ochii holbați. Apoi porni șonticăind pe marginea cărării.

Cînd se ridică să pornească, înserarea împînzise orașul, căruia luminile aprinse în șir, pînă hăt în dealurile dimpotrivă, îi dau o întindere neștiută și neînțeleasă. Aproape de cazarma jandarmilor, Botoran descoperi una din birjile de la prînz; o cunoscu după cocoana cu voal verde dinăuntru. Trăsura staționa în dreptul unui vestit han popular, cu cîrciumă zgomotoasă în față. Domnul — însoțitorul cocoanei — ieși din cîrciumă cu acelaș gest obidit din umerii zdrobiți.

Trăsura se lăsă spre el cînd piciorul apăsă scara; dar nu urcă, fiindcă, cine știe pentru a cîta oară, un nou conciliabul în șoapte se porni între pasageri și birjar. Din poarta cazărmei, Botoran văzu, după lungă zăbavă, trăsura întorcînd și luînd-o agale înapoi.

★

Plantonul îl anunță că e ora închiderei și el pătrunse înăuntru. Și-odată cu poarta, care să prăvăli în cadru, gîndul tîrziielnic și neașteptat îi înflori cu picușuri de sînge în minte. Parcă fusese înțăles cu poarta și numai atît a așteptat ea, să-l prindă în capcana asta adîncă și neagră, pentru ca el să-i sară deodată, înfigîndu-i-se în creier ca un cuțit tîlhăresc.

Se întoarse amețit și privi. Poarta, acum închisă, stătea calmă în fața lui, atît de calmă, că drugii de fier bătuți deasupra-i păreau brațe încrucișate de uriaș, păzind în repaos.

Dar gîndul ascuțit îl frămînta cu strășnicie; el avu impresia că un mic animal acvatic i-a căptușit creierul, vierme încrengat și multiplu, grapă minusculă de fier, vie și sfîșietor de pătrunzătoare.

De bună seamă s-ar putea să se întîmple! Și dacă ea n-a primit telegrama pînă la 12, cu siguranță că a luat trenul de amiazi...

...Cu neputință, cu neputință... ea știe că va ajunge noaptea... și că noaptea el nu poate s-o aștepte... pentru că... pentru că...

...Dar ea mai știa că el trebuie să fie liberat... și că trenul sosește la unu...

...Că ora asta, mai ales acolo, la ei, în viața lor de toate zilele, de oameni avuți, nu-i tocmai cea mai tîrzie; că, în sfîrșit, la orice oră nu-i prea tîrziu ca să aștepți, pornită din mari depărtări, cu toată greaua povară a drumului zdrobitor în spate, pe cea care vine pentru tine...

Botoran se plimbă agitat pe fundul curței cubice; i se părea lui singur o jucărie mișcîndu-se în fundul cutiei mari în care a închis-o stăpînul-copil cu celelalte păpuși... căci nu poate fi decît un copil stăpînul acesta

nevăzut, care prăbușește cu atîta cruzime porțile cutiei peste gîndul aspru și sfîșietor...

Plimbarea agitată îi face bine lui Botoran; gîndul grozav și-a potolit curgerea devastatoare; acum picură ușor, ca un butoi neîntărit bine în cercuri.

★

În dormitor, camarazii s-au strîns lîngă patul lui Mereuț, glumețul și bunul povestitor; cei obosiți s-au dezbrăcat însă demult și acum sforăie, înfășurați pînă la bărbie în păturile sure. Botoran stă la gînduri; să intre în grupul vesel al ascultătorilor sau să se culce. Cele două felinare cu ulei, care abia de urnesc lespezile grele de întunerec, învăluiesc cu tristețe nehotărîrea lui.

În colțul lui Mereuț s-a stîrnit rîsul. Botoran începe să-și scoată agale hainele. Trebuie să fie destul de obosit, doar a umblat atîta... De la gară înapoi, pe jos, e o distanță... „O, dacă aș adormi îndată, atunci prăpastia nopței ar fi trecută doar dintr-un salt!"... Se va vedea mîine dimineață piept cu împrejurarea... care nu va fi așa vitregă... desigur, desigur... închipuiri... toate sunt închipuiri... ea trebuie să fi primit telegrama...

Și la surîsul gîndului acestuia, hainele lui cad repede una după alta; mîinile desfac febril șiretele ghetelor înalte... Mîine va fi nepăsarea, liniștea și libertatea... Mîine poarta de fier nu va mai cădea grea și decisivă... peste mormîntul gîndurilor supărătoare...

★

El s-a înfășurat în pătura moale, care-i desemnează forma corpului. Își urmărește cu atenție conturul prin zariștea ca de amurg înaintat și gîndul se oprește fără legătură la nevastă-sa. Zîmbește și-și freacă involuntar genunchii.

Apoi se întoarce pe-o parte și brațul cuprinde drăgăstos colțul perinei...

★

O vede înaltă și ușoară, trecînd ca un vis alb printre mobilele odăii, în cămașa de noapte, cu picioarele goale în pantofii de pîslă. S-a sculat de curînd și-i pregătește la mașina de spirt cafeaua. Prin semiîntunerecul dimineței, în camera cu transperantele trase, lîngă flacăra albăstruie și nestatornică, pare ceva ireal și demonic. Botoran privește prin genele care se străduiesc alene să desfacă țesătura somnului. Însă cununa grea a părului strîns în pripă acuză realitatea. Cristalinele apăsate de ațîțarea matinală descopăr pe albul cămășei vagi umbre de mister. Apariția se apropie; albul cămășei ia rînd pe rînd indecise și disparate forme omenești. Aburul cafelei se ridică tare și răscolitor. Brațe de pe care cad mîneci largi și albe se împletesc...

★

Botoran s-a mișcat brusc și repede pe partea cealaltă, înăbușind în urechea stîngă un glas străin, pe care nu l-a mai auzit niciodată și care a vorbit clar în tăcerea dormitorului.

— Nu-i adevărat, nu este acesta adevăratul tău nume...

S-a ridicat în sus și a privit tulbure peste paturile dispuse în rînduri drepte și perpendiculare. Camarazii au părăsit de mult patul lui Mereuț și acum dorm atît de adînc, că nici măcar nu se aud sforăituri și nici regulatul suflu omenesc. Somnul împietrit al cazărmilor. Să fi vorbit cineva în vis? Și Botoran ia rînd pe rînd paturile și-și rememorează vocea fiecăruia. I se pare curios și lui cum de și le aduce aminte atît de perfect, cînd niciodată n-a luat seama la ele... Uneori are cîte o mică îndoială... dar repede gîndul se reîmprospătează. Nu, cuvintele care au răsunat atît de aproape nu sunt ale nimănui; au răsunat chiar în gîndul lui... Cine știe unde au fost pronunțate.

★

Botoran scoate de sub perină ceasul. Dar e greu să distingă ceva. Cifrele le-ar ști după poziția lor pe

cadran; însă parcă sunt patru ace care arată deodată... și răsar necontenit... infinități de ace...

Botoran a sărit din pătură și se îndreaptă spre unul din felinare.

— Prostii! șoptește el, dar se apropie îngrijat de lumina revelatoare.

„Unu și un sfert... O, ho... nici n-a venit trenul! Trenul vine la unu și jumătate..."

Și el, care bănuise una din acele minuni telepatice... Rîse și se apropie de patul pe care-l lăsase cald și dulce...

„Nu-i adevărat, nu este acesta adevăratul tău nume!"... Hm, cum dracu i-au venit tocmai cuvintele astea în ureche... și ce-ar fi putînd să însemneze?..."

★

Trenul s-a oprit, negru și somnoros[1] el însuși. Nici n-a tras cum trebuie, așa ca vagoanele să se cuprindă toate în lumina felinarelor; locomotiva s-a lăsat greoaie chiar în mijlocul peronului, zdrobită parcă de drum și neodihnă. Acum pufăie greu, de-abia trăgîndu-și sufletul.

Prin compartimentele slab luminate, mîini de plumb se întind la rețelele cu bagaje. Spre cimentul peronului, de pe treptele umede, se întind nesigur și precaut picioare de varii forme și mărimi; parcă nasc din negură, căci de-abia după un timp se schițează, în lumina cețoasă, imprecise ca niște fantome, trupurile pe care le poartă.

Botoran simte ca un curent rece prin șira spinărei. I se pare că stă retras de felinare, în cămașă și papuci de dormitor, doar cu *pardessus*-ul pe dînsul și cu gulerul ridicat. Pe el nu-l vede nimeni, căci este doar spirit, iar trupul i-a rămas pe pat, în dormitor, doar ochii lui alunecă peste trepte, ca mîini înaripate pe clape, le cuprinde simultan în văz și e de-ajuns să prindă din zbor doar conturul boturilor de gheață, ca să treacă nervoși înainte. O imensă vitrină de pantofărie parcă a prins

[1] În text *somnuros*.

viață și mers; dar ochii umblă harnici înainte și ceva de calm și sigur se reîntronează în pieptu-i golit; e sufletul care se întoarce să-și ia locul în patul cazărmei din str. Moților.

★

Botoran se întoarce pe partea cealaltă, dar regretă prea timpuria mișcare. Dacă, *pe urmă*, o întîrziată a pășit ceva mai tîrziu de pe trepte? Și cum două vîrfuri de pantofi îi țîșnesc în vederi din negrul compact, ca două vîrfuri de suliță, apoi gleznele subțiri, cu pulpele ușor crescute, și genunchii înalți se desemnează treptat și apoi corpul destins și subțire. Pasul sigur și cunoscut pășește larg și spornic spre locul ascuns de felinare. Pe buzele umede cuvintele revederei joacă de acum: „Te-am văzut pe fereastră, te-am văzut chiar aci în întunerec... Dar ce este dezordinea asta...?"

★

Însă trupul zvelt și-a contenit drumul și închipuirea privește nedumerită locul unde fusese cealaltă închipuire. În patul lui, Botoran se mișca frămîntat de parcă l-ar munci blesteme și farmece îndepărtate. Spiritul lui s-a reîntors la gară, dar doamna Botoran a pornit în oraș. Și spiritul lui — rămas pe scările de piatră în aceeași ținută sumară, cămașă de noapte, papuci și *pardessus*-ul cu guler ridicat, cătînd zadarnic prin negură pe cea care a pornit singură în noapte. Departe de tot, luminile birjilor care s-au dus se urmăresc agale prin întunerecul vag; apoi dispar rînd pe rînd și brusc, ca niște stele căzătoare. Dacă ea nici n-o fi prins măcar o trăsură... și unde s-ar fi putut duce cu trăsura? În hoteluri nu se găsesc locuri nici măcar ziua, dar acum, peste miezul nopței...

★

Silueta subțiratecă a doamnei Botoran se încadrează deodată în dreptunghiul luminos al intrărei de

la „Astoria". „Regretăm, n-avem nici un loc, doamnă", se aude o voce căptușită de tusă... „Ba, de ce, ba de ce? intervine o altă voce, molatecă și prietenoasă. Pentru o doamnă așa de... orice pasager ar fi măgulit... să cedeze..."

Botoran s-a ridicat brusc pe șezut. Noroc că închipuirea, zguduită de mișcarea lui, s-a agitat și ea; doamna Botoran a întors, elegantă și disprețuitoare, spatele și a ieșit din holul luminos. Săraca, n-a găsit nici măcar trăsură! Merge pe jos și calcă obosită calea cea lungă de la gară. Spiritul lui Botoran o escortează. Ar vrea să i se adreseze, dar nu izbutește decît să facă semne mutești; iar ea — curios — acum nu-l mai vede, nu vede nimic altceva; și pășește eroic înainte, în întunerecul în care, arar, luminile felinarelor sapă vaduri firave de la un trotoar la altul.

★

În clopotniți, ciocane grele cad ritmic pe țeste de aramă. Doamna Botoran ascultă, stoarsă de vlagă; i se par duhuri nocturne încercînd zadarnic să-i bată în piroane timpul. A fugit și acum abia se mai ține pe picioare. A cotit pe străzi mărunte și întunecoase. Un paznic de noapte se luase după dînsa. Parcă o strigase. Și cînd a început să fugă, a auzit un timp în urmă-i tropotul greu al încălțămintei ostășești. Cînd s-a pierdut în străzile mici, țignalul de alarmă a pornit energic și provocător; și alte țignale au răspuns rînd pe rînd, din ce în ce mai depărtate și mai stinse, cu modulații diverse, siniștri cucoși metalici ai nopței de oraș.

A dat acum într-o stradă mai mare și mai luminoasă ca a gărei. În umbra grea a unui copac a găsit o bancă mai ferită. Și s-a tras acolo, ca să audă cum se pierd tot mai departe clopotele orologiilor. Iar Botoran, în cămașa lui de noapte cu rîuri și papuci, se agită imaterial în urmă-i, strîns în *pardessus*-ul civil, pe care-l ține în geamantan; cum naiba l-a nimerit tocmai pe acela! Doamna Botoran nici nu-l simte că-i atît de aproape. Glasul lui e mut, însă dacă ea ar asculta

adînc în noapte, i-ar auzi desigur vocea minţei dîndu-i sfaturile cele mai bune. Să se ridice neapărat şi să plece... să plece... Dar unde?... Şi Botoran însuşi nu ştie încotro s-o îndemne. Şi rămîne astfel în preajmă-i, neputincios şi stupid.

★

Ea plimba necontenit privirile, într-o parte şi alta a străzei luminate şi deşerte; le plimbă mai mult ca să-şi simtă capul mişcîndu-se liber în jurul gîtului, căci s-au atîrnat de el ghiulelele grele ale somnului. Ea făcea sforţări disperate să scape de teribila greutate. Dar se aud paşi şi inima lui Botoran a sărit din loc... Trebuie să fie gardistul. Priveşte şi el în lungul şi latul străzii, dar nu se vede nimeni, căci noaptea pasul se aude de departe, şi apoi copacii şi băncile ăştia te lasă oare să vezi ceva? Nu e vardistul! E, dimpotrivă, un domn, un tînăr...

Ochii doamnei Botoran s-au fixat asupra domnului cel tînăr. Botoran încruntă neputincios din sprîncene. Ce poate să-i folosească ei un tînăr, un tînăr atît de spilcuit şi care de bună seamă vine de la chef, căci fredonează ceva, şi ochii îi strălucesc într-un mod neobişnuit? Acum şi trupul lui Botoran a reînceput să se zvîrcole în pat. Dar de pe trotuarul din faţă s-a desprins silueta grosolană a unui sergent.

Istovită, doamna Botoran îşi adună ultimele puteri; se ridică şi măsură distanţele care o despart de cei doi. Botoran ar dori să aştepte pe sergent. El însuşi nu-şi dă seama de ce *trebuie* să dorească astfel şi în minte nu-i vine nici un folos pe care ar putea să i-l aducă sergentul...

— Doamnă, e drept, aveţi hîrtii în regulă (o avea ea ceva cu dînsa?). Dar aici nu puteţi sta. *N-avem* voie *să stea* femeile noaptea pe stradă. Trebuie să mergeţi la secţie...

Dar Nina de bună seamă n-are nici o hîrtie la dînsa.

— Acolo, *la noi*, nu se umblă niciodată cu hîrtii şi documente, domnule gardist...

— Aşa, atunci poftiţi de mă urmaţi!...

La secţie! Haida-de! Nu! Însuşi Botoran convine că soţia sa a făcut mai bine găsindu-şi refugiu la tînărul spilcuit. Nu-şi poate totuşi reţine un gemăt uşor.

— Mă iertaţi, domnule... aş vrea să ştiu unde e cazarma jandarmilor...

— Cazarma... jandarmilor?... La ora asta?...

— Acolo este soţul meu, domnule ... e concentrat... trebuie să se libereze astăzi... Se vede că... hm, cine ştie... l-o fi amînat pînă mîine... El m-a anunţat greşit prin scrisoare. În sfîrşit, un *malentendu*, un teribil *malentendu*...

Tînărul spilcuit măsoară pe doamna Botoran de sus pînă jos la lumina felinarului electric. Ochii lui se opresc, rînd pe rînd, pe gîtul cvasiascuns de blana uşoară, pe braţele lungi, pe şoldul înalt... Iar ochii lui scînteiază şi sclipesc neîncrezători. Aşa, pe negîndite, niciodată nu i s-a întîmplat...

— Doamnă, dar cum credeţi dumneavoastră că v-ar lăsa cineva să intraţi la ora asta într-o cazarmă?...

— Cu toate astea, trebuie să fie vreo sentinelă... ceva... la poartă...

— Fără îndoială, fără îndoială... dar...

— Va da de veste soţului meu...

— În cazul ăsta...

Şi domnul cel spilcuit şi tînăr se înclină politicos. Cei doi pornesc, iar gardistul, care se oprise la distanţă, salută involuntar; pe cînd Botoran, cu trup şi suflet, e nevoit să încuviinţeze iară...

Paşii lovesc sonor pavazul uscat în adînca tăcere. Tînărul cel spilcuit e ceva mai scund decît tovarăşa de drum; de aceea chiar se simte puţin cam încurcat şi ochii lui coboară supuşi ori de cîte ori se lasă pe ei privirea grea a doamnei Botoran.

★

În pătucul său cazon Botoran e lac de sudoare. Însă tînărul este destul de cuviincios, deşi în toată figura lui — pe care lui Botoran i-e cu neputinţă s-o statornicească într-un fel, căci ia rînd pe rînd forme cunoscute şi necunoscute — se vede totuşi cît se poate de lămurit

pîlpîind sfioasă, dar cu necontenite recrudescențe de îndîrjire, flacăra nădejdei. Însăși doamna Botoran observă aceasta, pe cînd ochii lui, de schimbătoare culori, aleargă acum în voie de-a lungul siluetei ei fine, măsurînd, socotind, cîntărind. Cuvîntul lui este însă necontenit cuviincios, revoltător de cuviincios. Botoran își cunoaște bine soția; el știe că, la cea dintîi vorbă greșită, ea i-ar întoarce însoțitorului spatele, fără chip de revenire. Și nemernicul parcă nici n-ar fi băut în seara asta; pe cît îi e de dezmățată și de scandaloasă privirea, pe-atît spusa îi înoată în spuma celei mai afabile politeți...

Doamna Botoran surîde; în colțul buzelor boțite, soțul ei observă cunoscutele și ușoarele cute în care disprețul se îmbină cu necazul înfrîngerei... Pe cînd celălalt își continuă interogatoriul, presărat cu florile fade ale curtoaziei ieftine, pline de tact și siguranță, reînnoindu-l stăruitor ori de cîte ori ea-l curmă prin vreo monosilabă plictisită. Doamna Botoran îl întrerupe deodată:

— E cu neputință să nu se găsească o sentinelă dinaintea unei cazărmi...

Lui Botoran îi place grozav bruschețea acestei întorsături tocmai pentru că e atît de nepotrivită cu ultima întrebare a vorbărețului inepuizabil.

Numai că accentul ei prea trist și vocea obosită începe să-l îngrijoreze.

— Fără îndoială, fără îndoială... întărește spilcuitul. E drept, eu n-am luat seama, deși stau aproape... însă, fără îndoială... trebuie să fie o sentinelă... Numai nu înțeleg cum o sentinelă ar putea să părăsească postul ca să dea de înștiințare soțului dumneavoastră... Va trebui pentru asta, poate, să dea înștiințare la corpul de gardă și nu-mi vine să cred c-ar face-o pentru un lucru, întrucît o privește, desigur, atît de neînsemnat...

Și ochii lui izbucnesc crîncen în rîsul lor murdar și mut, în vreme ce, sub lumina turbure a becului pe sub care trec, fața exprimă prefăcută dezamăgire...

Îl voi ruga mult... adaugă ea cu vocea pe jumătate și atît de obosită, că Botoran se cutremură de sus pînă jos.

— Doamnă, de bună seamă, doresc din toată inima să se întîmple așa cum vroiți dumneavoastră... Dar admițînd că ar fi așa, cine credeți că ar permite soțului dumneavoastră să părăsească în timpul nopței cazarma... sau cine credeți că ar permite ca în cursul nopței să pătrundă în cazarmă o femeie?...

— Poate că s-a eliberat... poate că e liber și a rămas doar noaptea asta...

— O doresc din toată inima... dar atunci cum a putut să nu vă aștepte?... Pentru prestigiul lui însuși sunt nevoit să-mi schimb gîndul și s-o spun răspicat: n-o doresc... nu doresc să fie astfel... Și spuneți... spuneți sincer... așa e că nici dumneavoastră... n-ați fi tocmai atît de încîntată să vă treziți în fața acestei posibilități?...

— Doamne, ce să mă fac atunci?...

— Nu disperați, doamnă... eu vă voi sta în ajutor... Dealtfel, vă rog să credeți că tot ce-am spus pînă acum au fost minciuni goale; ei bine, nu e adevărat că doresc să se întîmple așa cum doriți dumneavoastră... dimpotrivă, doresc ca să recurgeți la ajutorul meu... mai departe... Nu-mi luați în nume de rău, doamnă, dar vedeți... de o jumătate de ceas de cînd mă simt... lîngă dumneavoastră... aș minți...

Ea îi taie șiragul vorbelor în două doar dintr-o singură privire. Dar ochii lui rîd înainte și atît de vesel, că parcă a înnebunit. S-a oprit chiar în loc și ea a trebuit să se oprească de asemenea, privindu-l îngrozită și neînțelegătoare. Iar Botoran se zvîrcole ca un muribund asfixiat în patul lui.

— Doamnă, precum vedeți, destinul e cu mine și nu cu soțul dumneavoastră... iar dumneavoastră înșivă sunteți destinul meu... Aceasta-i cazarma jandarmilor... poftim... și-n fața ei, nici o sentinelă, doamnă... dar absolut nici una...

Ea-l privește rătăcită și-apoi ochii ei de-abia se ridică pe fațada lunecoasă și posomorîtă ca un părete de prăpastie, se agață neputincioși de crucile ferestrelor întunecate și alunecă necontenit pe poarta grea de fier, mută și masivă ca o lespede de mormînt. Cetește silabisind în lumina vagă a felinarului apropiat:

— Strada Moților 149... Asta este...

★

Se apropie, timidă, şi pumnul ei micuţ loveşte, îndurerîndu-se, cu toată puterea lui femenină în bîrna nituită. Dar tocmai atunci, de lîngă Botoran, din patul alăturat, un horcăit lugubru asurzi totul, nimici orice închipuire în capul năucit de friguri. Botoran îşi ascunse capul sub perina tare şi mirosind a lînă veche. Însă horcăitul era atît de puternic, încît avu impresia că vecinul de pat s-a întins peste el şi-şi suflă aghioasele prin partea cealaltă a perinei. Tremurînd de scîrbă, de insomnie, de dezamăgire şi de durere, el se ridică privind rătăcit în juru-i, ca un spectru de nebun; dar vecinul de pat îşi vedea nemişcat, la locul lui, de cîntul lui sinistru. Botoran îl zgudui cu putere; camaradul nu se deşteptă, dar larma care se zbătea în gîtu-i încetă ca prin farmec.

Şi tot ca prin farmec răsună atunci, în gîndul lui Botoran, bătaia aceea desperată de pumn micuţ în poartă, ah, în poarta aceea grozavă, de fier. Nimic! Şi pumnul micuţ bate cu puteri îndoite. Nimic. Nu răspunde nimeni. Bate acum un pumn mai voinic şi mai nerăbdător; bate în bătaie de joc pumnul ocrotitorului nocturn. Şi iarăşi nimic.

Şi ochii dinaintea ei ard acum şi dogoresc ca limbile focului de dezmăţ şi de triumf; ei spun cu muţenia lor înfiorătoare: „Nu vedeţi, totul, totul e zadarnic, doamnă..."

— Am să vă rog, domnule, să rămîneţi cu mine aici... pînă mîine... vă rog...

— O, doamnă, dar mai sunt atîtea ceasuri pînă să se lumineze... Cum o să puteţi rezista atîta... în halul acesta de oboseală?... Nu vedeţi cît sunteţi de obosită?... Şi apoi, doamnă, eu stau la doi paşi... puţin în urmă, la primul colţ... Ce pot să fac decît... decît să vă ofer azilul meu... şi vă asigur...

— Lăsaţi, domnule... duceţi-vă singur...

— Dar, doamnă, nu ştiţi ce...

— Vă rog, vă rog...

Dar undeva, aproape, ţignalul gardianului de noapte a izbucnit atît de brusc, că ea şi-a astupat îngrozită

urechile străpunse. Şi involuntar pasul a pornit spre cel care, la distanţă cuviincioasă, aşteaptă încă, politicos şi îndatoritor, şi braţul care aşteaptă, de asemeni încovoiat şi prompt, cuprinde şi închide ca o paranteză.

★

Botoran se îmbracă grăbit şi febril. Imaginea mişcătoare s-a fixat. Şi-l arde. Patul a devenit rug de jar. Cu vestonul pleacă în mînă, să se îmbrace pe drum. Pe scările întortocheate s-a lăsat în jos, parcă fără să atingă treptele, ca o stafie. În fundul cutiei de păpuşi, aerul tare îl potoleşte. Copilării, copilării! Stelele au străluciri nemaipomenite. Sentinela îl opreşte de la distanţă.

— Sunt eu, măi camarade, n-avea nici o grijă... Botoran, concentratul, pe care o să mă libereze mîine...

— Dumneata eşti...

— Eu sunt...

Şi rămîne încurcat, neştiind cum să lege întrebarea de apariţia lui neobişnuită...

— Mă durea capul şi-am ieşit prin curte... Şi mi s-a părut că aud bătînd în poartă; or îmi bubuie mie dorul în urechi?...

— D-apăi mai adineaorea, aşa-i, or tot bătut unii în poartă... Ştie-i dracu, că beţi erau pesemne...

— Bărbaţi? mai întrebă Botoran, punînd cît mai multă indiferenţă în glas.

— Ba că era şi-o femeie, că tare rîdea, mă rog...

— Mult de-atunci?

— O jumătate de ceas tot n-a fi.

— Îm-hî! Şi n-ai întrebat ce vor?

— Apăi că doar de muiere nu-mi era...

Cu multă plăcere Botoran l-ar fi plesnit pe obrajii rotofei, dar nevoia de a şti creştea cu mult mai teribil decît indignarea şi-l rîcîie necurmat cu unghia ei ascuţită în bulgăraşul beregăţei.

— N-ai auzit cumva ce vorbeau?

— D-apoi că ce să vorbească nişte beţivi? făcu soldatul, plictisit şi neînţelegător. Ştie-i dracu ce vorbea...

Însă după ce se mai gîndi puțin reluă, aducîndu-și aminte că întrebătorul era caporal:

— ...dar atît am auzit că *aproape*... El zicea: aproape... dar eu tot nu știu ce-o fi dat el să spuie cu „aproape".

„Minți! îi sta în gît lui Botoran să strige. Minți! Nu vezi cît ești de tîmpit?! Întîi ai spus că erau mai mulți..."

— Întîi ai spus că erau mai mulți, repetă el calm răgetul fioros al minței. Ia adu-ți bine aminte...

— D-apăi că mi-aduc destul de bine, domnișorule. Or fi fost ei și mai mulți, da eu tot pe-unul am auzit... Ruga și îndemna: „aproape, aproape..." și muierea tot chicotea...

Botoran privi zdrobit poarta enormă. Și ea părea că-l privește la rîndu-i calmă, cu drugii ei încrucișați, ca brațele unui uriaș în repaos.

Fără să mai scoată un cuvînt, se întoarse în loc și porni. De deasupra, o rază de stea se lungi deodată și i se înfipse în ochi. Simți sub pleoapă umed și cald.

★

Acum e zi limpede și clară și soare mult varsă pretutindeni luciri vii și repezi. Iar doamna Botoran e în fața lui și rîde și ea ca soarele și ca toată frumusețea dimineței acesteia.

— N-ai primit telegrama?

— N-am primit nici o telegramă.

— Și cînd ai venit?

— Azi-noapte la două.

— Unde ai fost pînă acum?

O ezitare mică, imperceptibilă, o nimică:

— Unde?... În sala de așteptare, desigur...

Desigur? Ochii lui s-au oprit grei de nedumeriri și noi întrebări pe obrazul fraged și rumen, cu miros de săpun proaspăt și pudră.

Dar în juru-le forfotă curioasă populația cu tunici albastre și fireturi a cazărmei. Și Botoran îndrumă soția ușor, înapoi, spre strada plină de soare și zgomot. Dar în dreptul porței, dată acum de părete, ea se oprește deodată:

— Vai ce poartă enormă...

El încruntă, întunecat, ochii. Iar ea își sfîrșește în mod firesc gîndul:

— Eu cred că prin asta nici măcar nu se aude...

ICOANA

Ei se sărutau pierduți, cu ochii în rătăcire. Mîinile li se înlănțuiau, vîrîndu-se necontenit una pe sub alta, ca șerpii ce se încolăcesc în neștire; neodihnită și totuși prevenitoare, delicată întrecere de a stăpîni cît mai deasupra spațiul ucigător de cald dintre brațul și coasta trupului iubit. Pe urmă mișcările asidui cedau una alteia; ritmul lor obosea în amplitudini largi, tot mai largi... Urechea le era totuși dincolo de ziduri și de uși.

Iar rătăcirile îmbrățișărilor supreme, grăbite și sălbatece, teama se topea. Sfîrîia calcinată în lumina orbitoare a spasmului... Avea miros de tămîie și de mirodenii nemaicunoscute.

Iar afară domnea într-una liniștea uniformă și impunătoare. Vuietul depărtat al străzilor era ea, liniștea aceasta, care se zbătea ca marea în propria ei imensitate. Era numai un vuiet liniștea aceasta și nimic altceva deosebit. Ei înșiși o măreau la neînchipuit cu tăcerea lor agitată.

Dar pendula cea grea bătu despărțirea și ei ascultară cuminți această sfătuitoare bătrînă, care niciodată nu dăduse greș. Se ridicară aproape instinctiv, iar ea rîse puțin cît de mecanică fusese această mișcare. Însă în rîsul ei era mai mult siguranța, era bucuria sigură de împlinirea, punct cu punct, a ceea ce ea numea în derîdere „programul" ei și care se desfășura cu regularitate de mașinărie.

Dacă el ar mai fi zăbovit chiar puțin peste tot ce trebuia făcut și zis ca bunul rămas să fie deplin și nici searbăd, ea nu s-ar fi supărat, de bună seamă; dar o undă pătrunzătoare de tristețe ar fi încercat-o, căci ar fi ghicit atunci apropierea *sfîrșitului*.

Dar îi plăcea la amantul ei, la acest vlăjgan solid, puțin cam trecut, dar destul de zdravăn, cum știa de bine să măsoare totul, să prevadă și să sfîrșească la vreme, să umple timpul, cînd devine gol și dezgustător, să scurteze pauzele lungi și umilitoare. Iar bunul lui rămas era un cap-de-operă de precizie și tact; un financiar genial, care taie în cîteva minute cea mai grea și mai delicată operație. O grabă prea mare, prea vădită, ar fi fost cu adevărat o jignire; o retragere stîngace, poticnită, întîrziată, i-ar fi produs neliniște și milă. Dar el punea în cele cinci minute, cît mai stăteau după bătaia ceasului, alte ceasuri întregi; aci era marea lui artă. Era ceva fatal și cabotin în toată atitudinea lui din aceste cinci minute; ea-și da seama perfect de întreaga mascaradă, dar îi plăcea pentru siguranța și aplombul cu care jocul era condus. Și nu arare se îndoia dacă era numai un joc.

Propriu-zis, îndoiala aceasta o cam neliniștea pe ea în răstimpuri; dar o necăjea mai mult pentru că, pur și simplu, își făcea loc în capul ei. N-avea nevoie de nici o sinceritate și de nici o credință.

Și acum, cînd trupul ei se sfîrșea, subtilizîndu-se între mîinile bărbate ce îndeplineau jocul savant, ochii i se opriră pe Fecioara cea mare de deasupra divanului iubirei lor. Și ochii spuseră: „Nu-mi trebuie nici o credință, nici o credință... căci și astfel el e atît de cald". Și izbucni acum în rîs și mai aprig.

Iar Fecioara și pruncul de la sîn cu figurile lor de ulei plesnit de vechime, parcă acoperite de o plasă de păianjen, rămaseră nemișcați în cadrul greu de bronz.

— De ce rîzi? o întrebă el, tresărind brusc și cu o figură atît de uluită, că parcă i-ar fi smuls cineva o mască de pe obraz.

Dar ea rîse și mai grozav și pe urmă îi spuse:

— Cît ești de actor...

El se desfăcu deodată de dînsa, făcu cîțiva pași înapoi și puse mîna pe inimă. Ei îi displăcu mișcarea, dar observă, așa cum fruntea lui se încrețise acuma, că sprîncenele-i negre se îmbinau atît de puternic, încît parcă formau una, iar ochii-i erau oblici, ca de Mefisto. Și alunecă domol spre el. Numai că el păstra încă postura aceea caraghioasă, cu mîna pe inimă, lipsită de orice legătură cu gesturile fine de pînă acum; iar cînd se apropie mai mult de dînsul, el făcu cîțiva pași înapoi.

— Hai, sfîrșește! îi strigă și păru atît de nedumerită, de parcă el ar fi înnebunit subit.

Dar atunci unul din picioarele lui se învîrti în jurul celuilalt, ca un compas, și el căzu deodată pe-o rînă, greu și înfundat. Și dintre buzele lui scăpă, răgușit și bolborosit, numele ei, pe care pînă acuma îl pronunța ca pe-un nume de sfîntă:

— Anișoara, Anișoara, Anișoara!

Atît. Pe urmă mai bolborosi ceva indistinct și tăcu de tot. Iar ea se uită înfiorată la Fecioară, singura de față la această nemaipomenită întîmplare. Și Fecioara o privi la rîndu-i de sub plasa de păianjen, ca de departe, de foarte departe, atît de departe, că se de înspăimîntă.

Se repezi la trupul întins și începu să-l zgîlțîie.

— Scoală, scoală-te... haide, scoală-te... Mircea trebuie să sosească.

Vocea ei poruncitoare devenea tot mai rugătoare: căzuse în genunchi și se ruga:

— Haide, Sandule, înțelege, te rog...

Îi șoptea la ureche și mîinile ei se plimbau pe corpul inert.

— Căldură! căldură! strigă deodată, așa cum corăbierii rătăciți ar striga: „Pămînt“! Haide, Sandule! revino-ți... căci trăiești, dragul meu, ești cald...iată, ești tot cald...

Și atîta ea credea că e de ajuns, ca el să trăiască și să înțeleagă. De aceea se abătu cu noi puteri asupră-i, plină de nădejde și de îndîrjire.

Corpul de jos stătea însă nemișcat și era greu ca o buturugă; și mîinile erau grele. Un magnet puternic parcă le lega de restul corpului.

Ea privi aiurită pendula de stejar vechi, asemeni unui turn de castel medieval, spart de vechime. Discul de alamă apărea necontenit prin spărtură, lucios ca un disc lunar printre ruine. Și timpul curgea cu fiecare smucitură și tic-tacul cădea dulceag și armonios peste stupoarea de moarte.

„Mircea trebuie de-acum să vie.“ A doua oară ideea aceasta se prăvăli în gîndu-i cu greutate de poruncă. Și instinctiv mîinile ei apucară mîinile zgîrcite, care rezistau; căutară punct de reazim între subțiorile unde căutaseră voluptatea. Se opinti și trase. Și corpul de plumb începu să se tîrască cu greutate pe parchet. Observă că pe covoare mergea mai anevoie și-l ocoli doar pe scîndurile lucioase. Izbi cu spatele ușile, care se deschiseră larg. (Atît de regulat se succedaseră pînă acum punctele *programului*, că siguranța n-o lăsa nici măcar să încuie.) În antreul puțin încărcat de mobile fu ceva mai ușor.

Cînd îl aduse în sfîrșit la ușă, își îndreptă șalele frînte și respiră de mai multe ori larg și șuierător; reveni în iatac să așeze preșurile deranjate, se întoarse lîngă cel căzut, să-l potrivească cu creștetul spre ușa cea mare a antreului, ca și cum ar fi căzut pe spate, abia ce intrase și făcuse un pas, doi. Se repezi la telefon, ca să dea alarma, dar o idee și mai luminoasă o făcu să nu mai aștepte legătura cerută. Se repezi să deschidă ușa și să așeze pe căzut jumătate de trup dincolo, jumătate dincoace de prag.

— Mircea, Mircea! Dumnezeule! Ah, ai venit, în sfîrșit... Și astupă cu degetele tremurătoare sticla de eter pătrunzător. Mircea... este Sandu... A sunat, am venit să-i deschid și el s-a prăbușit deodată peste prag...

— A venit de mult? de-abia se auzi, parcă zugrumată, vocea lui Mircea...

— O, nu cred să fie un sfert de ceas înainte de a veni tu... Doamne ce vorbesc, poate și mai puțin...

— Cum, și de ce n-ai chemat slugile? izbucni el parcă într-un fel de ciudă și ea stătu la îndoială dacă necazul acesta subit este pentru prietenul străfulgerat

sau pentru întrebarea cea nouă și cea mare, care se deschisese poate în gîndul lui...

— Nu-i nici o slugă... Le-am învoit pe toate...

— A-ha...

Ea-l privește încordată, printre genele lăsate alene peste luminile scormonitoare ale ochilor; i se păru chiar curios că o întrebare, așa de grea și de importantă, atît de tîrziu începe să încolțească într-un creier omenesc. Și privi cu compătimire și curiozitate tidva atît de solid construită a soțului său.

— Doamne, bietul Sandu! șopti Mircea, parcă răspunzînd gîndurilor ei. Frate, dar nu putem să-l lăsăm aici...

— Desigur, desigur, încuviință și ea, iar prisosul de suflet, care i se oprise un moment în gîtul supraîncărcat, își luă zborul ca o ușurare.

— Ajută-mi tu, Anișoara... Apucă-i tu picioare... Iar Mircea îl apucă voinicește de subțiori.

— Bietul Sandu, șopti și ea.

Și i se păru curios că pînă acum un moment nu găsise să-l compătimească. Deci nu-l iubea și îndoielile ei trecute cădeau de la sine. Surîse voioasă acestei constatări, ca și cînd și-ar fi descoperit puteri uriașe, pe care pînă acum și le ignorase. Și acum ajungeau în iatacul unde se iubiseră, ochii-i fugiră șireți spre sfînta fecioară, care stătuse, ca de obicei, martoră îndrăgostirii lor de astăzi, mai grozavă ca niciodată.

„Ce vei fi crezînd tu, oare, bună femeie?" o întrebă cu clipișul ochilor, contemplîndu-i marama albastră, de-o culoare limpede și curată, cu un suflet îngeresc. „Ce-ai crezut cînd ai văzut atîta pasiune adineauri?"

Și-apoi ca o completare, după ce îl așezară pe divanul bucuriilor de moarte de pînă acum un ceas:

„La noi nu mai merge credința, *madame...*"

Ea spunea toate acestea dintr-o pornire spontană de înveselire lăuntrică, subită, că lucrurile se limpeziseră mai repede decît se aștepta.

Totuși îndrăzneala acestui „madame" o sperie și o făcu să-și plece ochii. Roz-albul pal, vechi și liniștit al obrazului dumnezeiesc o ului mai ales. Rămăsese atît de calm după insulta cuvîntului lumesc și nepotrivit,

că parcă se întorsese să aștepte și palma cealaltă. Un clopot se porni la biserica din capul străzei și ea se cutremură de sus pînă jos.

„Nu e bine să glumești cu lucrurile sfinte", se sfătui singură... Și fără de voia ei, gîndul, pe care se sili să-l oprească aci, continuă:... „cel puțin acum"...

Își scutură nervos pletele tăiate și negre-lucii și abia acum văzu figura schimbată a lui Mircea și auzi răgetul lui:

— Unde ți-s gîndurile?! N-auzi ce-ți spun? Sticluța de eter!... La ce te gîndeai, spune!... urlă el, și era atît de înfiorător cu ochii aceia care scînteiau ca niște cărbuni.

— La sfînta fecioară... mă uit...

— Acum e timp de sfînta fecioară?...

— Acum, cred... mai ales...

El tăcu și, văzînd că nările lovitului de soartă nu tresar sub înțepăturile licoarei pătrunzătoare, dădu sticla la o parte și începu să-i ridice și să-i lase rînd pe rînd brațele țepene... În curînd obosi.

— Ia tu brațul ăsta...

Vru să-i facă loc alături, dar chiar atunci amîndouă brațele moarte îi scăpară din mînă...

— Dar cine a doborît scaunul ăsta?

— Eu... probabil... cînd a sunat... m-am ridicat repede...

— Tu te-ai ridicat așa de repede?... Curios... Și cum probabil... probabil...

— Ei da... în împreju...

Se opri brusc. Dar el smulse restul cuvîntului din gură:

— ...în împrejurările astea, ai vrut să spui... dar împrejurările nu se iviseră încă atunci cînd el a sunat.

Ea asculta întrebările și argumentele lui, mirată că mintea lui tîrzielnică le poate formula atît de repede și precise. Și se înălțase din talie, gata să le prijoane cu racheta iscusinței ei, amuzată ca un jucător de tenis.

— Nu înțeleg ce vrei să spui cu asta... îi replică acum, cu aer de jignire. M-am ridicat și a căzut scaunul... Și pe urmă, cred că se poate înțelege, fără mari

sforțări, că n-am avut timp ca să-l ridic... Și mai pe urmă, te rog, n-am nevoie să dau explicații...

Iar după o pauză, văzînd că el și-a isprăvit munițiile prea repede:

— Pardon, te rog acum să-mi explici dumneata... De ce mă întrebi toate acestea?... Și ce sunt aerele acestea de închizitor?

Dar el nici nu o asculta. Privea cu luare-aminte toate lucrurile din cameră, ochii lui fugeau necontenit de la scaun la scaun, aluneca[u] pe dunga preșurilor, se întorcea[u] la divan și iarăși porneau înapoi, crescuți, disperați, din ce în ce mai disperați, ca ochii acelui care a pierdut o piatră prețioasă. Simțea că e-n apropierea pietrei scumpe și totuși era un făcut ca să n-o găsească; un fir de iarbă o acoperea poate, sau poate nimic n-o acoperea; oricare altul, dintr-o singură aruncătură de ochi, avea s-o găsească, desigur; o vrajă ascunsă însă îl împiedeca anume [pe] el s-o poată singur descoperi.

Și atunci, zdrobiți și umiliți, dintr-un îndemn atavic, de bună seamă, sau poate numai în mod reflex, ochii aceștia se ridicară și ei acuma pe vestmîntul albastru al sfintei fecioare.

Anișoara, care-i pîndea mișcările cu luare-aminte ferită, de pisică, tresări deodată și-n ochi i se înrourä brusc ceața nesigură a temerei. Dar fu ceva trecător, de care îi veni să zîmbească. Într-adevăr, ce-ar mai fi putut născoci și icoana asta, oricît ar fi de sfîntă? Într-adevăr, ce-ar mai fi putut să născocească pentru a mai veni în ajutorul nedumerirei lui? E o margine și-n puterea lucrurilor sfinte, cum e o margine în toate!...

Ea-și dădea seama destul de bine că e un drăcușor mic în căpșorul acela neastîmpărat și palid din marea oglindă a păretelui din contra; și el o ațîța spre chipul sfînt, cum se îndeamnă copiii la joacă în preajma focului uriaș și viclean din noaptea cîmpului și sar deasupra-i și se îmbrîncesc într-însul, păcălindu-se. Ea vrea să-l alunge din minte, dar în oglindă sprîncenele ei erau atît de negre și îmbinate, că-i păreau o depărtată pasăre în zbor, care atinge slăvile și cade și se ridică iarăș; iar în sînge-i fierbea năvalnic dorul zburdălniciei. Într-adevăr, ce-ar mai putea face *acum* sfînta fecioară?... Zău că ar fi curioasă să afle.

— Cum, Anișoara, tu găsești acuma timp să te contempli în oglindă? răsună deodată vocea uimită a lui Mircea. Doamne! voi femeile...

Și-n cuvintele lui mustrătoare era atîta bucurie și atîta siguranță, că ea văzu limpede cum se înseninase acum de orice îndoială tidva lui atît de bine construită. Și-i răspunse rîzînd:

— Observam că intenționai să te rogi la icoană și vream să-ți respect...

Și el, în prada celei mai mari fericiri, o întrerupse uimit și el, totuși, că pot vorbi și rîde astfel lîngă icoane și muribunzi:

— Să lăsăm astea, Anișoară... înțelege, e prietenul meu cel mai bun... Doamne, trebuie să vestim pe cineva... Dar slugile alea nu s-au mai întors, frate?...

Și ieși pășind atît de ușor și atît de fericit, cu toată nemulțumirea vădită contra servitorilor, și trînti cu atîta nepăsare ușa, care nici nu se închise, că ea simți cum rîd toate organele dintr-însa și asculta fermecată, ca un ecou plăcut ce se repetă într-una, ușile celelalte trîntindu-se rînd pe rînd, tot mai departe și mai încet...

Atunci, apucîndu-și de o parte și alta cutele rochiei scurte cu vîrful degetelor și petrecîndu-și grațios un picior după altul, făcu o reverență adîncă sfintei fecioare din cui, pe care o încheie cu cuvintele obișnuite dansatoarelor și acrobatelor:

— *Et voilà, madame!*

Dar tot atunci, deodată, și de bună seamă din pură întîmplare, omul cel țeapăn prinse glas. El bolborosi la început ceva neînțeles, apoi cuvinte articulate, însă fără șir...

Anișoara se apropie mirată de dînsul. Și dădu plictisită din umeri, căci lucrurile de-abia se aranjaseră... acum cine știe ce încurcătură se mai putea ivi... cel puțin de-or trece momentele cele grele ale trezirei pînă nu vine bărbatu-său...

Dar în gîtlejul acela gîlgîiau întîi sunete vagi, silabe greoaie, fărîmituri de vorbe. Se amestecau toate ca un hîrîit de ornic ruginit, care se pregătește să bată orele. Ș-apoi cîte un cuvînt distinct și clar ieșea izolat și fără rost, ca din beregata mecanică a unei păpuși.

Atunci ea simți cum tremurul irezistibil al fricei celei mai groaznice începe s-o zgîlțîie din nevăzut.

Se apropie de adormit și-l zgudui la rîndu-i cu putere.

— Sandule... deșteaptă-te, Sandule...

Iar drept răspuns, gîlgîitul lui Sandu lăsă să se audă:

— A-ni-șoara... A-ni-șoara...

— Sandule, trezește-te, îl ruga ea grăbită, privind aiurită ușa rămasă înredeschisă; și-l zguduia necontenit în răstimpuri. Iar vocea îi lua intonări plîngătoare și triste: El este aici, înțelegi?... A venit... îi șopti înfiorată la ureche, privindu-l cu încredințare că aceste cuvinte își vor face îndată efectul, ca un descîntec...

Dar omul întins pe canapea stătea nemișcat înainte și cuvînta într-una printre gîlgîituri. Bolborosea vorbe fără rost, ca un muribund în agonie, dar din cînd în cînd cuvintele lui aveau înțelesuri care o zguduiau.

— Brațele... brațele tale...

Ea aștepta îngrozită trîntiturile ușilor prin care ieșise bărbatu-său. Dar ele întîrziau. Și muribundul cuvînta necontenit, alcătuia fraze, clama adevăruri groaznice, inconștient, ca oracolii epileptici, turburați de fumurile subterane ale peșterilor.

— Ce moi... sunt... brațele... tale...

Atunci ea băgă de seamă cît de hidos rînjește de întunerec căscătura ușei prin care ieșise bărbatu-său; vroi să fugă într-acolo, să suprime dintr-o îmbrîncitură această gură sinistră a întunerecului și a îndoielei, dar se opri de la primul pas, căci în urmă-i răsunau acum știutele vorbe:

— A-ni-șoara... imbecilul n-a început încă să bănuie...

— Taci! îi strigă, nemaiștiind ce să facă și bătînd cu piciorul în podea.

Dar părtașul ceasurilor trecute de fericire boscorodea înainte, palid ca moartea și cu ochii închiși, cînd zugrumat și de-abia inteligibil, cînd răspicat și clar:

— O... imbecilul n-a început să bănuie... n-a început să bănuie...

— Taci, șuieră ea și degetele îi și apucară buzele trădătoare, strîngîndu-le una într-alta cu deznădejde, aiurită, însălbăticită. Dar vorbele lui își făceau necontenit loc, scăpau parcă printre degete ca apa printre steii stîncilor și o înecau de furie și spaimă. Sau parcă vorbea cu nasul.

— Anișoara, Anișoara... imbecilul cu tidva pa...

Atunci îi apucă și nasul și strînse cu toată furia, cu toată disperarea de care era capabilă, pînă cînd în sfîrșit vorbele acelea care o ucideau încetară, topite în hîrîituri surde, în suspine vagi, în nimic...

Și numai cînd văzu că ochii lui se deschiseseră enormi, ficși, sticloși, numai atunci dădu un țipăt și se dădu cîțiva pași înapoi. Și tot atunci rînjetul de întunerec al ușei vecine se căscă și mai mare și Mircea ieși din beznă, vesel, radios:

— Ai terminat, cred... îi spuse.

Numai atît. Și traversă cu pași largi, majestuoși iatacul plin de lumină, trecînd printre ea și mort.

Ceasurile trecură. Luna discului de alamă străbătea necontenit pendulul în chip de ruină. Și afară domnea necontenit liniștea, care acum se biruise pe sine însăși. Era acum pură și desăvîrșită, ca liniștea fundului de ocean. Zadarnic Anișoara mai trăgea cu urechea la ferestrele pline de întunerec fără margini de afară. Zadarnic ochii ei spionau cea mai mică mișcare, cea mai neînsemnată iluzie de mișcare a corpului inert, întins pe divanul celei mai neînfrînate dezlănțuiri de patimă pe care o trăise.

Nimic. Nimicul domnea pretutindeni.

Și ochii obosiți de nimic și așteptare se ridicau învinși și înfricoșați pe chipul sfînt zugrăvit pe lemn, cu pruncul în brațe și cu maramă albastră. Acolo, în dosul ochilor limpezi și buni, se hotăra desigur ultimul destin... Care putea fi acesta?

O iertase oare?

Dar Fecioara din dosul plasei de văpsea crăpată privea tot acest zbucium și toate aceste grozăvii de departe, de foarte departe.

PISICA

Minunica s-a trezit din ațipeală și acum își urmează aievea visul început. Ochii ei enormi pe figura cît o farfurioară privesc uimiți imaginea vieței de afară, reflectată în geamurile deschise. Și odată cu aerul tare al ogrăzii înverzite năpădește înzdrăvenitoare bucuria că poate în sfîrșit să revadă mare parte din curte, după trei săptămîni, de cînd a căzut la pat; atît timp cît ferestrele au fost închise n-a avut dinaintea ochilor decît cenușiul aspru și zgronțuros al zidului vecin.

Acum însă, geamul deschis înăuntru este cu adevărat un mare tablou. În rama cercevelelor se resfiră ușor, la slabele adieri ale verii, tot frunzișul de de-a lungul gardului din fund; de la măceșii mărunți din față și pînă la salcîmul gîrbov, care păzește curtea înspre miazănoapte. E o beție de verde și de albastru ceresc în geamul deschis înăuntru. Dar în rama geamului deschis în afară, pe-un fond transparent, acelaș peisagiu complicat și mișcător se desfășură negru ca tras numai în cărbune; nici cea mai neînsemnată undă de albastru, nici cea mai ușoară plăsmuire de verde. [În] tot frunzetul acela, ce mișcă în rama geamului deschis în afară, sunt numai urechi negre de draci, care se ciulesc la adierile sufletelor în treacăt. Minunica acum s-a lămurit cu prisosință; așa trebuie să fie *drumul* pe care a mers acum un an Ecaterina, surioara

ei mai mare, și acum doi ani frățiorul ei mai mic, Nistoraș — iar, cine știe, astăzi, mîine, drumul pe care va apuca ea agale, cu pisica.

Iată, acum, din nou își amintește de Ecaterina. Erau de față mama și mama bătrînă și domnul sufirog. Doctorul cel mare tocmai plecase, lăsînd în urmă-i foarte nesigure nădejdi.

Ecaterina stătea palidă și întinsă, întocmai ca ea acum. De mult nu se mai putea mișca neajutată, nici pe partea cealaltă. Dar *atunci* a sărit deodată pe șezut și Minunica parcă o vede... cămășuța decoltată i s-a lăsat în jos și pieptișorul i-a ieșit deodată atît de îngust și de lung, de parcă era al unei păsări jumulite la bucătărie. Domnul sufirog și mama și mama-mare s-au aplecat înfiorați deasupră-i:

— Mamă, pisica! a îngăimat Ecaterina... pisica!

— Unde e pisica, fata mamei?

Și toți au clătinat din cap cu tristețe. Numai Minunica s-a uitat speriată la ușa care a rămas închisă. Unde vede ea o pisică? s-a întrebat nedumerită și chiar s-a aplecat să se uite pe sub pat, dar pisica nicăieri. Și cu toate astea ceilalți aprobau cu înclinări din cap și plîngeau.

— Pisica, mamă, pis, pis, pis...

Abia se mai auzea Ecaterina. Și capul i s-a lăsat ușor pe perină, iar mîna de-abia putea să se mai ridice cu stinse mișcări mîngîietoare... Pis, pis... Și sufletul ei s-a dus cu pisica. Așa au întărit, cînd Minunica s-a ridicat de sub pat, și mama cu ochii îmbujorați și mama-mare, care vrînd să-și șteargă lăcrămile nimerise cu batista în ochelari, și domnul sufirog, care parcă atîta așteptase, ca să-și strîngă grăbit uneltele lucioase în dăsaga de piele, clătinînd cu mîhnire din cap.

Iar Minunica, seara, în pătucul ei și-a închipuit întîia dată cum trebuie să fi fost drumul pe care a apucat Ecaterina. El nu poate fi altfel decît drumul spre Olt. Fără nici o casă, doar ici și colo cîte un copac imens sau vreo salcie pletoasă, veghind ca o lumînare încovoiată de căldură, din care se scurge toată ceara, la căpătîiul unei bălți. Numai că nici un om, pe nicăieri.

Ecaterina se oprește iarăși după cîțiva pași cu teamă mare, dinaintea liniștii adînci. Și se întoarce fricoasă spre pisica ei. Din două sărituri pisica o ajunge și apoi o ia înainte. Pis... pis... cheamă Ecaterina, căci pisica a luat-o prea repede acum. Și pasul mic al fetiței și pașii nenumărați ai pisicii îndeamnă astfel spre țara tăcută a lui Dumnezeu.

Cînd a îngropat pe Ecaterina, Minunica s-a ținut tot timpul de familia ei. N-a mai fugit spre cîrdul de copii din urmă, ca la înmormîntarea lui Nistoraș. Dar ochii — oricît s-a silit să-i rețină — degeaba; în nenumărate rînduri ei au scăpat pe furiș în ceata smerită a copiilor.

Smerenia asta, abia reținută pe figurile mici și caraghioase, ar fi făcut-o desigur să pufnească în rîs, dacă acum n-ar fi fost cu adevărat pătrunsă de gravitatea momentului. Ea plîngea cu mare zbucium, ori de cîte ori restul familiei începea de asemenea să plîngă, la răspîntii și la biserica din drum. Iar, întrucît privește la cimitir, părinții ei se întrebau cu groază dacă nu o mai leșina, ca acum un an, cînd bulgării au început să bubuie în tronul lui Nistoraș.

Minunica nu se întreba însă ce va face la cimitir. Căci o singură preocupare o muncea pe ea de trei zile: unde a putut ajunge Ecaterina cu pisica? A mai stat pe lîngă casă, cum pretindea Mihai vizitiul, și abia după îngropare pornește pe drumul cel tăcut; sau — după cum pretindeau ceilalți și s-ar părea și mai firesc — s-a și scoborît de pe cîntarul sufletelor și acum privește din poarta cerului, cum se prăpădesc cu firea, peste trupul ei, cei rămași pe lume. Asta chiar o face să fie mai atentă cu conduita ei de față. Numai că, din cînd în cînd... ochii ăștia... dacă ei fug înapoi, ea ce poate să le facă?

Mai ales îi place tare mult mutra de iepure sperios a lui Chelaru Constantin. Căci Chelaru e cu adevărat irezistibil, cum observă el de atent priveliștea cu marii lui ochi uimiți și umezi; dar numaidecît după aceea, instinctiv, capul lui fricos se întoarce bănuitor spre vecinul care prea se vîră în el, prefăcîndu-se că urmărește cine știe ce în convoi, în realitate punînd la cale

vreo păcăleală. Chelaru era rîsul școalei. De aceea Minunica prevăzuse chiar ce are să i se întîmple, cînd tocmai ferindu-se de vecinul suspect și presant, Chelaru se și poticni și încă zdravăn de tot; ca de obicei, un altul, înțeles cu cel dintîi, îi și vîrîse piedica între picioare din partea opusă. Chelaru își întoarse groaznic spre vinovat expresia nemaiiertătoare a feței lui de omuleț exasperat, pentru care cupa necazurilor a atins, în fine, fundul; dar în întreaga grămadă de figuri, redevenite brusc candide și grave, mai puteai ghici pe nemernic?...

Minunica nu mai putu să privească mai departe și-și sorbi repede unda de haz, care i se ridicase între buze, cătînd îngrijorată la cei mai apropiați din cortegiu.

Minunica își aduce perfect de bine aminte și de înmormîntarea lui Nistoraș. Atunci părinții o lăsaseră în grupul copiilor de școală. Pînă la cimitir s-a amuzat strașnic; cîte piedici n-a suferit Chelaru pînă acolo!... Dar mulțumirea ei cea mare era că acum copiii o respectau cu toții și că glumele lor erau numai pentru ea. Era centrul tuturor atențiunilor micii gloate. Și asta o îngîmfa nespus și o făcea să plîngă cu și mai mult spor cînd dricul se oprea. Atunci copiii plecau capul și ascultau cu un fel de solemnitate suspinele fetei, pornind din mijlocul lor să se amestece cu văicărelile părinților de mai departe și cu cîntecele întămîiate ale popilor. Numai cînd dricul cu geamuri se urnea, zgîlțîindu-se din încheieturile lemnoase, numai atunci glumele lor începeau. Și la prima poticneală a lui Chelaru, lacrămile încete ale fetei săreau deodată toate din ochi, îmbrîncite brusc de aspra și neașteptata toană a veseliei. Atunci, la cimitir, Minunica a plîns cu toată rîvna, mulțumită de însemnătatea ei din ziua aceea, ea, slăbănoaga și nebăgata în seamă din zilele celelalte toate. A plîns cu atîta convingere, că a leșinat.

Iar acum ferestrele dinăuntru și din afară s-au închis din nou pentru totdeauna. Minunica așteaptă întinsă, palidă și calmă. Așteaptă pisica. La fel cu Ecaterina, ea

nu se mai poate întoarce pe-o parte sau pe alta, de mai bine de trei zile.

Alături stă necontenit mama-mare și o privește prin ochelarii cari se aburesc necontenit. Din cînd în cînd vin și mama și tata; se apropie de ea, cu un fel de stînjeneală, pe care vreau degeaba s-o acopere — și vorbesc pe șoptite între dînșii, de parcă s-ar simți vinovați cu ceva. Fata îi privește cu blîndețe, mai ales pe tată-său, care totdeauna pleacă fruntea sub privirea ei exagerat de iertătoare. Căci tatăl a urecheat-o cu o săptămînă înainte de a cădea bolnavă. Și săptămîna cît mai fu sănătoasă, drept completare a pedepsei, nu-i adresase nici un cuvînt. Așa că boala venea ca o adevărată mană cerească pentru Minunica. Tatăl nu mai știa cum să-și îndrepte fapta lui de tiran. Nu venea din oraș fără jucării și nu-i adresa cuvînt, fără să fie o glumă bine ticluită. Dar fata, drept răspuns, îl privea cu ochi prea înțelegători și prea blînzi, ca el să nu și-i plece pe ai lui, îndată, rușinați. Și fata, atunci, parcă găsea putere în boala ei să pună și mai multă blîndețe în priviri; iar tatăl ieșea rușinat și zdrobit.

— Tată, de ce-mi iei atîtea jucării, nu vezi că *acum* nu mai am ce să mai fac cu ele?

Cînd i-a spus astfel, tatăl, care tocmai desfăcea, din hîrtii și sforicele, un căluț murg și crîncen, pe rotițe gata de ducă, a ridicat fruntea pălită și cîteva clipe, cu gura căscată și gîndul în aer, n-a știut ce să răspundă. Iar mama-mare s-a minunat, privind uimită pe deasupra ochelarilor legați pe după ureche.

— De ce, draga tatii, n-o să fii tu sănătoasă peste cîteva zile?

O clipă fata simți răspunsul zburînd prin cutia minții, rău, ca o păsărică neagră: „Peste cîteva zile, știi bine unde am să fiu... e-he, eu aștept acum o pisică, nu un căluț..."

Dar tatăl parcă îi ghicise gîndul; o privea cu atîta teamă să nu spuie astfel, că ea se înduioșă și zise tare:

— Frumos căluț, dragă tată...

Și crezînd că n-a spus de ajuns, pentru a-i arăta la rîndu-i grijă de dînsul, adăugă:

— Păcat de el și de banii tăi... *pe urmă* cui o să rămîie?

Iar ochii tatălui, plesniți de lovitura inocentă, se topiră în lăcrămi.

Neîntîrziat *astăzi* trebuie să vie pisica. Cineva i-o spune lămurit Minunicăi din chiar adîncul ei. Ș-apoi domnul doftor a schimbat o astfel de privire cu domnul sufirog, că nu mai încape nici o îndoială. Minunica a rugat pe mama-mare să-i ardice perina, astfel ca ușa să-i stea întreagă sub priviri. Domnul doftor a plecat cu domnul sufirog. Tatăl și mama s-au luat după ei și au rămas afară. Chiar întîrzie să revină. Bunicuța și-a ridicat ochii după ciorap și privește pe deasupra ochelarilor cu cîrlige. Dar ea nu vede nimic, că de fapt și-a întins urechea ei surdă să prindă orice zvon ar veni de afară. S-a auzit atunci trîntindu-se ușa cea grea a antreului. Și pe urmă ceva ca un suspin sau ca un început de plîns sau poate de cîntec — și atîta: un început numai! Dar care n-a scăpat timpanului surd al bătrînei. Căci buzele au început să-i joace repede, neîmpinse de nici o șoaptă și nasul i s-a înroșit.

Deodată ușa: Minunica și-a ridicat ochii. Oare a și venit pisica? Nu, sunt părinții ei. I-a privit rînd pe rînd, cum intră cu nasul în pămînt, ca școlarii pe care domnul i-a scos la judecată.

Minunica a zîmbit și a închis ochii.

Și-n dosul pleoapelor, drumul spre Olt s-a întins deodată așa cum se știe, cu aceiași plopi bătrîni și dîrzi, cu aceleași sălcii încovoiate de durere. Numai că — iarăși — țipenie de om sau de ființă; e o tăcere de moarte pretutindeni, cu cît mai ales privești prin adîncimile zăvoaielor, la ochiurile de apă, peste care cerul se unește cu pămîntul.

Minunica l-a mai văzut numai o dată așa ca acum, prin geamul deschis în afară: negru, drumul negru. Toți plopii și toate sălciile astea sunt de-un negru aspru de cărbune, parcă un pîrjol uriaș le-a cuprins din voia lui Dumnezeu, fără să le ardă. Iar pe sub frunzișul întunecat, ochiurile de apă ale Oltului care străjuiesc hotarul lui Dumnezeu sunt stătute și sticloase, ca ochii

bunicii, cînd își scoate ochelarii. Dealtminteri e limpede că nu pot fi toate acolo ca pe pămînt; Minunica nu e de loc mirată de lucrul acesta.

Numai ceva nu vrea să pătrundă ca lumea, încă, în căpşorul ei atît de lucid în clipele acestea aît de tîrzii. Cum va fi acolo, unde cerul se uneşte cu pămîntul? Cum se va fi schimbînd pămîntul şi se va face, din ce în ce mai sus, cer...

Dar pe Minunica n-o mai roade ca setea curiozitatea ei nepotolită de toate zilele; căci peste puţin, peste foarte puţin, se vor lămuri în sfîrşit toate.

Şi ea priveşte iarăşi de-a lungul drumul spre Olt. Nimic, nici o ţipenie de om. Numai ceva mişcă de departe, ceva minuscul sub plopii uriaşi şi dîrzi... E o pisică... e o pisică. Se vede bine: albă şi cu pete negre. O pisică bălţată, care vine cuminte şi nu se grăbeşte la mers.

Acum chiar s-a oprit în mijlocul peisagiului negru. Nu, nu e albă deloc; e sură şi cu pete negre; ba nici atît. E ca întreg peisagiul acesta, numai pete de umbră şi pete de lumină vînătă, ca în zilele cu nor.

Iat-o, acum a pornit iarăşi. Acelaşi mers încet ca omul la drum lung. Din vreme în vreme se mai abate pe-o margine, mai miroase ceva, se mai uită îndărăt, pe urmă iar mai face cîţiva paşi, de parcă nici n-ar atinge pămîntul. Iar urechile i se ciulesc ca frunzele în geamul deschis în afară.

Acum e încă departe, cam la mijlocul drumului, unde se desface pluta aceea pe care n-o pot cuprinde trei oameni în braţe. La asemenea distanţă o pisică nu s-ar putea zări desigur. Dar pe aceasta o vezi de minune, ca şi cum ar fi la doi paşi. O-ho, poate că nici n-ajung să iasă copiii de la şcoală şi ea ar putea să fie încă aici...

Acum, în locul pisicii, în mintea ei, care singură mai trăieşte, se despică şi se desfac zidurile şcoalei. Sala cea mare e goală şi umedă, cu miros tare de cerneală violetă. Deodată, în tăcerea de mormînt, răsună un clopoţel şi numaidecît mormîntul se aprinde de huiet, de tropot, de chiote. Copiii sunt în recreaţia a doua. Cînd li se va da drumul, larma lor ascuţită şi fără con-

tenire, tăiată de ţipete repezi şi uimite, se va curma brusc, dinaintea porţilor îmbrăcate în alb ale Minunicăi. O clipă iarăşi chipul ei palid şi osos va domni peste minţile pline de zbeg, chipul ei nebăgat în seamă decît în zilele de înmormîntare.

Dricul alb s-a oprit zgîlţîindu-şi geamurile la crucişul din colţul pieţei. Convoiul e cel ştiut. După dric tatăl, de astă dată singur, fără nici un copil. Pe urmă prietenii, pe urmă trăsurile, în cea dintîi mama cu bunica, înfăşurată în voal negru, în celelalte cocoanele. Preoţii cîntă cu toţii deodată. Fratele mamei-mari, unchiul Nicolae, înconjurat de ţigănuşi, apucă în buzunar un pumn zdravăn de gologani, ca să-l arunce la pornire. Copiii de şcoală urmăresc cu multă luare-aminte, şi înghiţind în sec, aceste preparative. S-ar arunca şi ei în înghesuială, dacă printre capetele cortegiului, ochii „domnului" n-ar săgeta în toate părţile luminile lor verzui şi neiertătoare de uliu.

Dar acum nu mai plînge nimeni în mijlocul lor, ca ei să păstreze cuviinţa răspîntiilor. Rîsete înfundate bufnesc şi Chelaru Constantin, care a încremenit cu privirea lui de rătăcit spre dric, căutînd să distingă printre flori şi panglici profilul moartei, se poticneşte deodată şi cade cu nasul în spinarea celui dinainte, care-l repede înapoi, cu o talpă aplicată prompt şi unde trebuie. Minunica îşi opreşte repede rîsul închipuirii stîrnit de năprasnica mişcare. O duioşie dulce o cuprinde pentru bietul Chelaru, singurul care mai are curiozitatea să-i desluşească profilul de ceară în mormanul de flori. Ceilalţi se burduşesc pe înfundate sau privesc cu invidie la ţigănuşii din jurul unchiului Nicolae.

O, la înmormîntarea Caterinei, ea a avut mult mai multă însemnătate, decît acum la propria ei înmormîntare! La gîndul acesta, Minunica simţi cald în gropiţele scobite adînc ale ochilor; totuşi gîndul ei îi învălui iertător pe aceşti copii răi — şi porni pe drumul Oltului, spre pisica ei... ce însemnau ei cu toţii, faţă de pisica asta minunată! O-ho, şi în timpul cît a gîndit la atîtea, ea trebuie să se fi apropiat mult, poate chiar urcă pe coastă în oraş.

Dumnezeule, dar unde e pisica?

Pisica nicăieri... iar drumul Oltului e plin de soare, plutele au înverzit... printre zăvoaie, ochiurile de apă lucesc ca oglinzile, iar cerul se vede bine, cum se desparte și cît se lasă hăt în urmă de dealurile orizontului. Asta nu se poate... trebuie să fie o glumă... o nălucire.

— Mamă, ce să fie? Unde e pisica?

Asta se zbate zadarnic să întrebe Minunica. Dar buzele ei nu mai pot să articuleze și bolborosesc doar ceva neînțeles, iar bolborul ăsta o înspăimîntă teribil. Cum, fără pisică? Unde, pe unde o s-o apuce ea fără pisică? Încotro e drumul cel tainic, cu umbre și lumini numai?... Unde s-a ascuns acum, tocmai acum?... cînd a început să se facă întunerec... tot mai mult...

Și Minunica se zbate să deschidă în fundul gropilor adînci ale orbitelor ochii, cari însă refuză să se mai deschidă. Trebuie să mai vadă o dată... o singură dată... lumina... Și ea nu mai are decît această unică voință, care s-a concentrat atît de puternic aci, în această cea din urmă sforțare a ei, încît, în sfîrșit, cleiul uscat al înghețului a trebuit să cedeze... ochii s-au lărgit... dar parcă, în smucitura lor bruscă, pleoapele au tîrît cu ele irisele, lăsînd între genele lungi și încovoiate în afară doar albușele sinistre ale morții.

Și ultima bolboroseală, care i-a mai venit pe buze cu ultima picătură de sînge, a fost a aceleiași nedumeriri, a aceleiași unice și umile nădejdi înfrînte... ultima limbă de cuget care a mai bătut în fundul căpșorului de păpușă, nedomolitul clopot al vieții: Oare să nu fie deloc?...

Cu cea din urmă undă de groază, o mînă enormă și neagră s-a abătut asupră-i și i-a apucat gîtul... a apăsat numai... ușor... foarte ușor... pînă și ea cu milă parcă... și totul s-a dus... nimica toată.

— De ce-o fi deschis așa repede ochii? a întrebat într-un tîrziu mama.

— A văzut pisica! a răspuns atotștiutoare bunica.

Și bunica se închină:

— Doamne, iartă-mă, mari sunt minunile tale. Vezi, la amîndouă s-a arătat la fel.

Și cînd tace, s-aude acum clar și răspicat, în odaie, tic-tacul ceasornicului de faianță din părete.

JUCĂTORUL

Zadarnice au fost plîngerile domnișoarei Irina: bătrînul Petre Stama a rămas neînduplecat.

Oricît izvor de lacrimi ar fi avut ochii ei întunecați, farmecul încețoșerii lor era cu atît mai mare cu cît zbuciumul care o frămînta era mai năvalnic și mai nemilos; iar frumusețea aceasta era aidoma acelei frumuseți a disperării de demult, care-l întîmpina exact cu aceiași ochi în adîncul nopților de iarnă sau în zorile turburi, fie că revenea năucit și cu ochi rătăciți, cu mîna zgîlțiiată de-un tremur epileptic, strîngînd și delăsînd ca pe-o bășică goală, în fundul buzunarului, *portmonnaie*-ul de piele scumpă, fie îngropînd pe cea care-l aștepta, înnebunită de veghe și groază, în albastre hîrtii de bancă mototolite, în gologanii de argint și de aur zimțuit.

Niciodată nu-i vor ieși din minte lui Petre Stama nopțile acelea, Doamne, ochii aceia, întunecați de mustrare și de mîhnire de moarte, pe care acum îi aduce iarăși, ca un dar al amintirei, copila asta așa de încăpățînată. Dumnezeule, de cînd nu-i mai văzuse! Ei muriseră de mult pe figura încrețoșată și îngustată, ca un obiect de piele scăpat la etuvă, a cocoanei Eugenia. Și-n locul lor le rămăsese strigoii, doi bulbi storși, decolorați.

În glagoma fără încetare dintre fiică și tată, cucoana Eugenia nu se amesteca niciodată. Dar fața ei pungită

lăsă să fie tăiată de-o zbîrcitură mai mult; un rictus sinistru, care scotea și mai bine în evidență cei doi bulbi decolorați. Și asta era de ajuns ca bătrînul, însălbătecit deodată, să schimbe tonul calm și grav al neînduplecării paterne și să strige, scos din sărite, fetei care nu consimțea să se plece:

— Ah, spune-i să întoarcă ochii aceia de la mine...

Apoi, cînd rămînea singur cu bătrîna:

— De ce nu te amesteci? De ce nu-mi vii în ajutor!... O vezi cît este de rea... cît e de teribilă... Îmi otrăvește sîngele, mă distruge, mă ucide...

Și bătrîna tăcea. Dar rictusul apăsa mai adînc pe fața răvășită, ca o tăietură de cuțit nevăzut. Și ceea ce fuseseră odată ochii minunați, ceea ce fuseseră ochii de acum ai Irinei, se bulbucau broștește.

La aspectul acesta, întotdeauna același, el se simțea zgîlțîiat de sus pînă jos și-și auzea cum îi scîrțîie nervii sclerozați sub arcușul neurasteniei... Gemea zdrobit, lăsîndu-se pe scaun sau pe marginea vreunui pat:

— Nu, nu voi consimți niciodată... Mai bine să plîngă acum... La vîrsta asta ochii nu seacă... nu pot să sece...

Rictusul dispărea și apoi apărea din nou pe chipul bătrîn, cu mult mai bătrîn decît al lui, deși o întrecea cu zece ani. Pe urmă, cocoana Eugenia se ridica tăcută și ieșea, fără să i se audă nici măcar pașii.

Iar el bătea îngrozit cu toate degetele toba pe masă...

— Am spus: fantoma... o fantomă... atît a rămas...

Și după o pauză lungă de nemișcare, cu ochii holbați cine știe unde, se scutură din nou:

— E răzbunarea ei... Biata ei răzbunare... Teribila răz... Trebuie s-o respectăm... trebuie s-o primim.

Și capul i se îngropa în mîini...

★

Bătrînul alerga zănatec prin odăi.

— Eugenio, Irino... Unde sunteți? Ah, nici una, nici una...

Le găsea pe amîndouă, cine știe unde, într-un colț mai puțin umblat al casei, stînd de taină.

— Ați putea să răspundeți cel puțin cînd vă strigă cineva...

— Dar ce e, frate, ce s-a întîmplat? se auzea glasul cocoanei Eugenia, care se ridica pe îndelete de pe scaun, îndreptînd spre el umflăturile stoarse de sub frunte, cu mișcări nesigure, de oarbă...

Nu i se părea deloc curios că-i auzea glasul; nu era, de bună seamă, tocmai cea vorbăreață coana Eugenia, ba chiar — foarte ciudat pentru vîrsta ei — îi plăcea să tacă mult și să asculte. Însă vorbea adesea cu bărbatu-său și nu numai pentru a răspunde necurmatelor lui întrebări; dimpotrivă, își da la rîndu-i o părere, îi punea și ea întrebări și uneori mergea chiar pînă acolo cu bunăvoința și cu buna dispoziție pentru dînsul încît chiar îi istorisea cîte ceva. Ce-a văzut în ziua acea sau ce-i venea deodată în amintire.

Muțenia ei începea doar cînd era vorba de căsătoria fetei. De noul ei pretendent, la care domnișoara Irina se vede că ținea cît se poate de mult.

Poate că într-ascuns, cînd nu erau decît ele două de vorbă, îi da și ea bunele-i sfaturi. Asta o bănuia coconul Petre Stama și se mîngîia măcar cu atîta, altfel... Dumnezeule, ar fi fost groaznic, nu i-ar fi rămas decît să ia cîmpii, să-și plesnească fruntea de pereți sau să se arunce cu capul în fîntînă...

O, nu... o mamă nu putea merge pînă acolo cu cruzimea... era doar și fiica ei; jumătate dintr-însa era sîngele ei... Cu siguranță că ea trebuie s-o pregătească pe îndelete pentru ideea renunțării; cu siguranță că-i povestește, împrumutînd fiorul acela de strigoi pe care-l degajează întreaga ei persoană, despre acele nopți albe ca sticlișul zăpezii, ce i-au topit și i-au uscat umorile ochilor, pe atunci fără pereche...

Ceea ce-l sfîșia cumplit era însă că ori de cîte ori le afla împreună, le surprindea totdeauna, cu o potriveală ostentativă parcă, în jurul altor subiecte de vorbă. Erau totdeauna chiar așa de mulțumite amîndouă de vorba lor tihnită, de înțelegerea deplină dintre ele, că bănuielile reîncepeau să scapere, încrucișîndu-se ca

fulgerele în nopţile de vară în cremenea uscată a creierului obsedat.

De la un timp, Irina, cum îl zărea, se ridica deodată, hotărîtă şi dreaptă, şi sideful figurei se îmbrăca subit într-o paloare încă mai închisă. El nu mai găsea atunci cuvîntul cu care s-o oprească; şi parcă ascunzînd cu grava şi poruncita mohorîre a figurei o bucurie ascunsă, abia stăpînită, o satisfacţie fără de seamăn, fata ieşea, apăsînd paşii şi lăsînd ca uşa să plesnească o idee peste cît ar fi trebuit.

Ochii lui cădeau numaidecît ca o ploaie de scîntei asupra femeii fără ochi; totuşi cumplita lui bănuială nu îndrăznea încă să i-o arunce în faţa puhavă. Dar vedea, din mişcările zbîrciturilor, că-i înţelege bine grozăvia din dosul frunţei.

Dumnezeule! Oare zbîrciturile astea se mişcau a rîs, pentru că, fatal, erau caraghioase, ca unele ce nu mai puteau contura şi brăzda decît o caricatură, sau ele schiţau cu adevărat un surîs drăcesc, cea mai neauzită şi mai demonică perversiune? Şi totul exprimat atît de uşor, cu aerul celui mai nepăsător şi mai inconştient cinism! Fără nici cea mai neînsemnată cută de înţelegere a grozăviei, fără pic de oroare, de şovăire... A, nu...

— Eugenia...

Şi pumnul cădea categoric şi surd pe masa îmbrăcată cu pluş verde, ros uşor pe desemnul ogival al dungei care arăta marginea.

— Trebuie să înceteze odată asta... Vreau să ştiu tot, tot! Ce ai vorbit cu Irina zilele astea?... Tot, tot...

Zîmbetul de caricatură se adîncea şi mai mult, mărind şi împletind cu rost definit viermuşorii zbîrciturilor, ce păreau, obişnuit, fără nici o legătură şi noimă, încremeniţi pe faţa înfricoşetoare. Acum ei prinseseră mişcare şi viaţă. Iar bulbii stinşi ai ochilor păreau că se aprind la rîndu-le de rîs; albuşul lor parcă se-nălbăstrea mai mult, picat ca de scrobeală, şi se învîrtoşeau. Doi ochi de orb care rîd: ah, răzbunarea, răzbunarea cea groaznică...

Eugenia dispăruse, fără să zică un cuvînt, la fel ca fiică-sa...

Iar domnul Petre Stama, cu mîinile în buzunare şi cu ochii în covor, se nedumerea ca în faţa unui miracol dacă în întreţesătura aceea hieroglifică de pe faţa nevesti-si nu ghicise cumva parcă un fel de derîdere, de bătaie de joc, ceva mai puţin complicat, în orice caz, decît încurcatele şi fioroasele lui supoziţii.

Oricum, înfăţişarea Eugeniei, cînd îl părăsise, semăna, avea ceva lămurit asemănător cu acea a fetei, făcînd acelaş lucru...

Doamne, e oare el un caraghios? E pură histrionie proporţia pe care o dă aşa, de la un timp, unui lucru, care, poate, luat mai domol, s-ar putea dezlega mai cu uşurinţă?...

Bătrînul Petre Stama simţi instinctiv nevoia oglinzii...

★

De cîteva zile întrebarea asta i se înfigea adînc în moalele capului: să fi ajuns într-adevăr de hazul măruntei sale familii? Dar ce, ce poate fi de haz într-o temere destul de legitimă, cît poate fi acea a unui părinte pentru viitorul copilului său? Unui părinte care-a simţit, pînă-n prăsele, cuţitul celei mai neînduplecate patimi sfredelindu-i sufletul în mai multe părţi deodată, făcîndu-l să sară în sus de durerea neîmplinirei ei imediate şi să tremure ca o vargă de nerăbdare şi de spaimă, de negrul terorii pe care trebuie s-o simtă hoţul în săvîrşirea faptei lui, bîjbîind în bezna de cimitir a temerii de a nu fi prins şi care răscumpără cu prisosinţă toată grozăvia nelegiuirei. Aşa se strecura şi el, şfichiuit pînă la sînge de bicele imboldului şi cu gîtul apăsat pînă la asfixie de unghia de oţel a aceleiaşi temeri, în nopţile cînd plutea în oglinzile obscure ale coridoarelor şi ale antreului, ca o stafie de care se speria el însuşi, în drumul nemaipomenit de lung şi de istovitor, de cîţiva metri, pînă la uşa mîntuitoare ce da în grădină şi, uneori, în nopţile cu zăpadă adevărată sau cu zăpadă de lună, pînă chiar la portiţa grădinei.

Nu fără neaşteptate tresăriri îşi aduce aminte domnul Petre Stama de nopţile acelea, pe care voinţa lui

le-a șters totuși odată, cu o singură lovitură de burete numai, după o îndelungă și încordată cumpănire între inimă și minte. Cu hotărîrea acea a lui de atunci — se împlinesc acum cincisprezece ani — el socotea nu numai că a luminat deodată chiar înaintea ochilor stinși ai nevesti-si', dar că explozia liberării de sub povara doborîtoarei patimi va străluci ca o izbucnire de foc stelar pînă-n adîncimile neamului, pînă-n străfundul generațiilor. El credea cu tot dinadinsul că această liberare avea ceva de măreție clasică, de gest eroic, ca-n tragedii și ca-n isprăvile istorice. El se credea, în dosul negrelor draperii ale orbirei, dominînd exclusiv, de cînd s-a întronat în admirația Eugeniei cu fapta lui gigantică. Și-n ochii fetei, prin povestirile într-ascuns ale mamei, așișderi.

Sfinte Doamne, și acum ele rîdeau de dînsul cu rigiditatea expresiei lor cînd îl vedeau și mai cu seamă cu acest stupid obicei pe care-l luaseră de a-l părăsi doar că auzeau, ca un bufnet de coadă de păun ce se desface, primul cuvînt de autoritate părintească amintindu-le, prin rezonanța lui de metal răsunător, că rostitorul a rămas complect îmbrăcat în superba aureolă a marelui gest de odinioară.

Vai, la ce bun un gest ca acela, dacă el nu impune, pînă la nesfîrșit necurmată, admirația și recunoștința pe care o merită! Domnul Petre Stama e profund mîhnit și descurajat...

Poate — și asta îl mai mîngîie — să aibe din parte-le un tratament atît de nereverențios și chiar insubordonat din cauză că el dă prea mare amploare evenimentului actual, prea mărunt și destul de obișnuit. Prea face mare caz, prea se repetă, prea... oricum... trebuie s-o recunoască, e și ceva-ceva cam puțin teatral în toată atitudinea lui. Mă rog, în ce constă, la urma urmei, toată *afacerea?* O fată, fata lui, care va să zică, s-a amorezat de un tip... Nici că se poate ceva mai normal... Tipul e bine, orice s-ar zice... atît numai, că e stăpînit de aceeași patimă de care odinioară era stăpînit el, tatăl fetei... Care, cunoscînd despre ce-i vorba, se opune cu toată îndîrjirea... Va să zică, pînă aici iarăși totul normal...

Nota nepotrivită pornește numai din exagerarea modului în care se săvîrșește opunerea... din tonul tremolat cu care se rostește acel veto părintesc. Domnul Stama, care e om inteligent, trebuie să înțeleagă lucrurile astea. Și le înțelege de minune, ca dovadă că se gîndește la ele.

Veto se pronunță o dată pentru totdeauna. Scurt și categoric. Repetarea înseamnă început de cedare sau... declamație.

Se impune deci și din parte-i metoda muțeniei. „Am zis odată!" Și se închipuie crescînd din nou, fenomenal, la înălțimea gestului din trecut, pe labe enorme de piatră, cu neclintire de piatră pe față, ca un sfinx, bătut zadarnic de caldele vînturi ale pustiei și stropit, în ochii cari nu clipesc, de nisipul schimbăcios al rugăminților muierești. *Dixit!* (Conul Stama, care-și mai amintea vag de latineasca liceului, obiect la care strălucise, întrebuința cu convingere persoana treia, exclusiv, în orice împrejurare găsea că e cazul să se exprime, fie chiar numai cu un cuvînt, în limba Cezarilor, strămoșii săi.)

Totuși, o toană de închipuire făcîndu-l să vadă obrazul Irinei scrijelit și brațele-i dulci zgîriate și însîngerate de duritatea ieșiturilor colțuroase ale neîmblînzitului și recelui monument, inima i se mai muie puțin și admise și o portiță, ce s-ar putea deschide condițional, ca să facă loc încuviințărei eventuale:

„Dacă el are tăria să-l imite, dacă el se va debarasa, din cîteva scurtături, de pasiunea care-l roade. Un post preliminar, de, poftim, nu mai mult de doi ani, ar putea fi socotit edificator... O condiție mai indulgentă, mai părintească nu există... Altfel, veto categoric."

Și mîna întinsă a domnului Stama tăia iatagan aerul, în vreme ce, subconștient, un pîrîiaș fin de mulțumire, cît un fir, se abătu, apucîndu-i ca un laț sufletul, pe care-l revăzu reîntronat în fala tăriei lui dovedite, luat ca măsură fixă și sigură, în compararea cu sforțările cestuilalt, de a se smulge din ghearele unei cumetre ce nu se resemna, Doamne ferește, să fie lăsată, cu una, cu două, de credincioșii de pînă acum adoratori.

Aci domnul Petre rînji neîncrezător, ca omul trecut prin ciur și dîrmon.

„Hm, trebuie să fii om, domnule!..", se închipui glăsuind mai cu niţică emfază, dar și cu destulă îngăduință, mititelului.

Dar atunci un măcănit asurzitor și aspru de claxon năpădi prin fereastra deschisă dinspre gardul din dos al grădinei, de parcă s-ar fi lăsat asupră-i o greoaie pasăre antediluviană, cu cioc de crocodil.

Numaidecît domnul Stama auzi răspunzîndu-i trîntituri de uși și pași precipitați pe scări. Înțelese repede despre ce-i vorba și se mîndri în treacăt de iuțeala perspicacității lui. Dintr-un pas fu la fereastră și văzu șalul fluturător al fetei șerpuind și dispărînd printre boschetele pătate cu violet ale liliacilor.

O strigă, poruncindu-i cu o siguranță și cu un aplomb pe care și-l aprecie cu încîntare:

— Irino, Irino, Irino... Nici un pas mai mult...

Și nici un cuvînt mai mult. Doar stabilise procedura cea nouă. Și surîse văzînd o grămadă albă încremenind între tufele de liliac. Efectul era instantaneu.

Dar tot atunci răsună izbită și poarta din dosul grădinei; reptila de fier tăcu, apoi reîncepu să măcăne iar; și zbîrnîitul motorului fu întrerupt de cîteva plesnituri de explozie, pe urmă redeveni regulat și se micșoră repede, îndepărtîndu-se...

Vîntul despică liliacul înalt, descoperind pitice lugere mișcătoare, legănînd albul narciselor de-abia desfăcute.

Cînd domnișoara Irina reveni după un ceas, află că poarta grădinei a fost bătută în cuie, iar orice plimbare în vreo mașină, în afară de cea părintească, va fi urmată de rigorile regimului de claustru, aplicat la domiciliu.

★

Desigur că domnișoara Irina a convenit, cu nestăpînită bucurie, la termenul de încercare, însă grație ușoarei excitabilități a glandelor ei lacrimale cît și a

schimbării totale de atitudine față de tatăl ei (acum numai ce intra pe ușă, și-i sărea îndată la piept, împletindu-i gîtul cu brațele și sărutîndu-l cu zgomot ostentativ pe amîndoi obrajii), din doi ani, sorocul s-a strîmtat la șase luni. În toată această vreme, domnul cel tînăr, pretendent, domnul Antioh Georgescu, avea drum liber în casă și în grădină, iar ceva mai pe urmă, tot un astfel de drum obținu și domnișoara Irina, alături de dînsul, în mașina cu măcăit metalic și paleontologic, pe străzi, la cinematograf și la Șosea și chiar și la pădure.

Era de-atunci o mare veselie în casă, pentru că regulatorul dispozițiunei lor sufletești cine putea fi alt decît Irina? Însă domnul Petre Stama, care, după propria spusă, avea fin miros, simțea ceva factice în toate acestea. Pornind de la ochii alburii ai coanei Eugenia, cari se iluminaseră ca două cioburi de porțelan în dosul cărora ai așezat lumînări, el ajungea la negre gînduri și la cele mai hazardate planuri de curse și încercări.

Femeile ăștia două s-au luat de mînă, o oarbă și-o neștiutoare, își zicea dînsul, și merg așa, la întîmplare, prin pajiștea înflorită spre prăpastie. Pentru că acuma se convinsese: coana Eugenia nu mergea desigur pînă acolo încît să-și răzbune trecutul ei prin viitorul fetei: era prea simplă pentru aceasta, prea o biată femeie de casă, ca să complice lucrurile pînă la tragedie. Asta convenea acum în urmă domnul Stama, dar tocmai asta era mai dureros, mai sumbru și mai groaznic. Era și ea deci tot o biată neștiutoare, o biată fetiță, ca și Irina, și cu drept cuvînt, căci suferise, sărmana! Însă rolul lui de părinte al amîndoura tocmai prin asta creștea, căci el își păstrase mințele și limpede-vederea întreagă; și iată de ce domnul Stama întreprinsese o adevărată vînătoare pe urmele subțiratecului Antioh, băiat destul de drăguț dealtminteri, trebuia s-o recunoască și domnul Petre, cu ochii lui încodănați de sprîncene ca de fată și cu obrajii umezi, pe care zîmbetul se așeza așa de dulce, încît te dezarma cînd îl certai. O bună pereche pentru Irina: parcă erau frați, nu altceva...

Însă... nu, nu, nu... nimic, nici o concesie... absolut deloc!... Dacă mai pune mîna pe carte... de joc, firește... scurt... pașaportul, și gata, ca și cînd nici nu s-ar fi cunoscut...

Și cu ochii sfredelitori de să ia în furcuțele lor ce-ar fi întîlnit chiar și dincolo de uși și de ziduri, conul Petre Stama urcă, pentru întîia oară, treptele clubului celui care-i fusese mai drag și pe care, cu jurămînt de moarte, făgăduise să nu-l mai calce...

A fost o adevărată fierbere printre vechii prieteni de acum cincisprezece ani și chiar printre noii-veniți, în povestirile cărora isprăvile de odinioară ale conului Petrache reveneau într-una ca un mit.

Dar domnul Petre cel nou a privit de sus, mîndru și sigur de sine, îmbierile gloatei acesteia de indivizi mai jos de voință. El s-a retras în seara ceea cam pe la două jumătate, trei, acasă, din clubul atît de scump odinioară și atît de plin de amintiri, dar a stat atîta acolo numai pentru a privi peste umere, cu compătimire, stîngăciile acestor noi adepți ai norocului și — mai ales — pentru a-și arăta tăria, puterea rezistenței lui chiar aci, cu nasul deasupra ispitei.

Pe urmă a luat toate cluburile la rînd, aducînd peste tot aceeași senzație și rumoare. Dar penele albe de înotătoare au rămas necontenit nepătate de apa murdară prin care trebuia să treacă, și doar, pretutindeni, ochii lui n-au mai făcut decît să fulgere scormonitor pentru a vedea dacă, în sfîrșit, băiatul acesta, alesul Irinei, e vrednic să-i calce pe urme.

Șase luni de abținere e într-adevăr lucru mare, și el surîdea îngăduitor amintindu-și bucuria fără margini a Irinei, atunci cînd, prefăcîndu-se că în sfîrșit cedează marilor ei rugăminți, redusese termenul de încercare numai la șase luni.

„Copila de ea! Șase luni însemnează doar **totdeauna**..."

★

Domnul Petre Stama și-a întins investigațiile prin toate cluburile orașului. Și pretutindeni a zăbovit puțin, ca să compătimească pe ageamiii de neofiți,

cari puneau tremurînd hîrtioara măruntă în dreapta sau în stînga bancului, sau o aruncau sec și stupid, fără nici o noimă, fără nici un plan, ca niște îmbecili și cu ifose de prinți, de parcă, aruncînd sărmanul lor pol de după război, ar fi pus la mijloc o avere. Atîta inconștiență și atîta calicie îl dezgusta[u] literalmente! Ce vremuri! Ce vremuri!

Încît, scîrbit peste măsură de toată această decădere, ochiul bătrînesc nu mai putu prinde, din iuțeala lor, oarecari mișcări ciudate în juru-i, care începeau de îndată ce se întorcea cu spatele spre garderobier ca să-și lase în mîinile lui pardesiul de pe umeri, o privire cu semnificație anume alerga atunci din ochi în ochi printre personalul garderobei și, în timp ce acei care-l serveau îl întîrziau respectuos cu plecăciunile și atențiile lor, în mod regulat o persoană, parcă pusă anume să dea acest semnal optic, dispărea instantaneu în club, întorcîndu-se apoi ca să ia din nou în primire pe bătrîn, cu alte plecăciuni și luări-aminte, interesîndu-se ce anume dorește să consume și la care masă preferă să se așeze în seara asta. Însă și această primire prea din cale afară de atentă i se părea domnului Stama un nou indiciu de decadență; această lingușeală nemernică, frizînd atragerea în cursă și escrocheria. Ce vremuri! Ce vremuri!

Dar, iată, într-o seară, avînd fantezia să se întoarcă la acelaș club pe care-l mai vizitase cu o seară înainte, deși se exprimase către portar și personalul garderobei că nu-i va mai călca vreodată piciorul într-o tavernă așa de împuțită, se întîmplă — ora fiind prea înaintată — să nu mai găsească la vestiar decît două domnișoare, cu ochii îndobitociți de somn și cărora trebui el singur să le ajute ca să i se scoată mîinile din mînecile pardesiului.

Aceasta fu cu adevărat ceea ce se numește o mare inspirație! se bucură din toată inima conul Stama cînd, în sala cea mai din fund — mai rămăseseră doar două săli luminate, restul se golise — prin marea oglindă pe care ochii lui o întîlniră cum păși înăuntru, îl văzu pe el, pe junele Antioh, la masa de bacara, cu

spatele spre intrare. Şi[-i] mai despărţea un pas doar, care, se înţelege, fu suprimat dintr-o mişcare.

Şi atunci, în oglindă, cele două capete fură reflectate unul deasupra altuia; al bătrînului, radios şi uluit în acelaş timp, totuşi grav şi demn; al viitorului ginere dedesubt, încordat şi palid, făcînd la cîte o mişcare să-i sticlească pe fruntea asudată, în jocul reflexelor electrice, uşoare şiraguri de perle infime.

Din spate, bătrînul i-avea faţa în oglindă şi cărţile în ochi. De două ori Antioh ridică privirile în oglindă spre capul de deasupra, care plutea ca o vedenie decapitată în ceaţa fumăraei. Dar spre uimirea acestuia, nemărginită, pe conul Petre Stama, pe viitorul socru, care schimba din ţapene în tot mai ţapene atitudini marţiale, nu-l văzu. Ochii lui, mari şi ovali şi negri şi cari ei singuri dau dreptate Irinei în alegerea ei, probabil că n-ajungeau cu drumul lor pînă-n luciul oglinzei; ei se opreau desigur în norii, ce schimbau într-una voluptuoase forme, ai fumului de ţigare. Acolo, în acea necurmată depănare de albe şi instabile fragmente statuare, de mişcătoare şi fantomatice profiluri, de lungi şi blonde sau albăstrii chice de amazoane în zbor de monştri întraripaţi, el părea că vedea ceva ce nu mai putea să vadă nimeni altul, el părea că citeşte ceva anume, ascuns pentru toţi alţii, şi pe care numai ochii lui, mari, căscaţi şi copilăresc de umezi cu tot acest fum uscat, puteau să descifreze. Încît bătrînul păli; arcurile de deasupra sprîncenelor se săpară adînc în frunte şi aşteptă.

— Carte...

Cartea veni...

— Încă...

Şi cartea veni iarăşi...

Tăcere de moarte. Şi din nou privire lungă în norii ce treceau pe dinaintea oglinzei, ca pe deasupra unui iezer încremenit şi fermecat, în fundul căruia ochii albaştri ai conului Stama stăteau cuminţi şi ficşi, ca două pietricele scumpe în nisipiş.

— Carte...

Şi cartea, acum aruncată mai de sus, făcu o voltă în dungă şi pe urmă se lăsă în încovoietură de spirală spre degetele ce-o aşteptau nervos...

— Nouă...

Grămada de bancnote se mişcă parcă singură spre partea cîştigătorului; pontatorii şi chibiţii, cari isprăviseră exclamaţiile de surpriză şi de plăcere sau de necaz, comentau zgomotos.

Unul singur numai, în dosul cîştigătorului fermecat, nu scotea nici o vorbă, nu făcea nici o mişcare. Încremenise stană şi aştepta într-una, răbdător, în spatele rătăcitului, în norii de fum ai norocului, încruntat şi sever ca o piază.

Iar jocul reîncepu...

— Carte...

— Nu!

Toate privirile se îndreptară către cel care strigase astfel. A lui Antioh, cea din urmă, pe îndelete şi peste umăr, ca şi cînd oglinda din faţă nici nu ar fi existat...

Apoi ochii cei negri se căscară poate chiar dincolo de marginile orbitelor, într-atît deveniseră de mari; un freamăt trecu prin asistenţă. Antioh nu prea ierta pe cei cari încercau să-i dea sfaturi şi ai căror ochi nu-i plăceau. De astă dată, însă, se sculă şovăind de pe scaun şi buzele abia punctară:

— Dumneata...

Dar era de ajuns ca să te uiţi în ochii bătrînului ca să vezi plutind în ei aceeaşi expresie vagă, absentă, de vizionar, care domnise înainte în ochii celuilalt.

— Jos şi rest! şoptiră drept răspuns buzele veştejite...

— Rest, rostiră clar şi sonor cele tinere.

Iar prin oglindă, Antioh vedea acum pe bătrîn transformat cu desăvîrşire, cu ochii pară, cu buzele tremurînd ca foile veştede toamna, agitat la culme, în aşteptarea momentului suprem.

Norocul veni şi acum.

— Vezi? făcu bătrînul, în vreme ce trăsăturile i se destinseră şi faţa i se aprinse ca de iluminat.

— Ce carte venea?... întrebă atunci cel tînăr.

Bancul arătă cartea care ar fi urmat.

— Vezi? fu acum să zică rîndul celui tînăr.

Bătrînul încuviință admirativ din cap și lăsă prietenește o mînă pe umărul inspiratului. În sfîrșit, găsise unul ce se ridica pînă chiar deasupra așteptărilor...

— Aveai dreptate... dar și așa a fost destul de bine.

. . . .

În zori porniră strînși lipiți unul de altul, ca doi rătăciți de nu se mai ținea minte, cari în sfîrșit s-au regăsit. Se despărțiră, bătrînul binecuvîntînd pe cel tînăr cu unicul nume ce socoti acum că i se cuvine cu drept:

— Fiule!

Și din chipul cum se desfăcură buzele lui să-l pronunțe, din dragul infinit al pronunțării, Antioh ghici mai mult decît o făgăduință, el auzi mai pur, mai cald și mai adînc decît totdeauna, răsunînd pentru dînsul accentul celui mai desăvîrșit simțimînt părintesc.

PIAZA

Cei doi inamici se priviră crunt o secundă. Omul și pisica. Pe urmă, pe figura pisicei trecu ca un fel de bucurie răutăcioasă și din două salturi dispăru.

Emanoil Badea își spuse:

„Am s-o împușc... altceva nu mai rămîne..."

Dar el știu de la început că astea erau doar vorbe de prisos. Brațul îi tremura totdeauna cînd trăgea cu revolverul, iar pe pușcă nu mai pusese mîna de la război. Așa că ar fi fost un canun pe bietul dobitoc. Mai ales pe-o pisică; jivinele astea au atîta putere de viață în ele, că țin chiar la mai multe gloanțe în șir. Dar dacă ar pune pe altcineva s-o împuște?...

„S-o împuște!"... Cuvîntul pornit din gînd i se opri dinaintea ochilor, desfăcîndu-se ca o blană moale și lucioasă, pe care pete neregulate de sînge stricau dizgrațios contrastul albului dens de zăpadă stătută cu al negrului mătăsos.

„Da, pe altcineva..."

Și pentru că noua hotărîre nu i se părea tocmai bine fixată în pervazul gîndului, o țintui ca pe-o hîrtie fluturătoare, cu neplăcerile cu care pacostea asta de jivină umplea casa de cînd o aduseseră aici.

Ah, ar fi fost de ajuns doar miorlăitul ăla enervant, care nu mai înceta chiar cînd era sătulă! Dar stricăciunile pe care le făcea? Șoareci nu prindea niciodată, dar se da fără preget la puii de găină. Avea apoi un mare dar să descopere ouăle din cuibar înaintea

femeii din curte; se strecura în sufragerie cînd se pregătea masa și devora mezelurile, untul sau tot ce era pus înainte de aducerea felurilor. Iar cînd o surprindeai, răspundea cu ochii licăritori cu cari te privea drept în față; pe urmă botul se crispa în acea sinistră bucurie animalică ce-i era particulară și din două salturi dispărea.

Au pedepsit-o de multe ori, desigur, dar asta a fost cu totul de prisos. Pe urmă, era atît de mobilă, că rar dacă o ajungea prima lovitură. Se strecura cu ușurință printre picioare. Iar dacă închideai anume ușa și fereastra, ca să nu mai scape — cînd nu-și găsea vreun cotlon inaccesibil în fundul subpatului sau dedesubtul bufetului — devenea de-o sălbătecie fără seamăn. Se arunca nebună într-o parte și-n alta, se ridica pe pereții netezi pînă la înălțimi de necrezut, spumega și te privea cu ochi atît de dușmănoși și de groaznici, că singur trebuia să deschizi fereastra, ca dintr-o săritură să se arunce pe gardul dimpotrivă.

Dar pedeapsa, pe lîngă că nu aducea în urmă-i nici un semn de îndreptare, însă nici măcar nu o făcea să stea mai multă vreme ascunsă. Reapărea îndată și te privea de departe, cu capul ușor încordat spre pămînt, cu un picior puțin fandat parcă în chip de înfruntare; dezgustat de barbaria bătăii, trebuia să ridici neputincios din umeri. Atunci grumazul ei se descorda și-n timp ce în ochi și pe botu-i se aprindea tainicu-i surîs, se întorcea deodată cu cochetării de femeie și dispărea cu pași neauziți, de hoț.

★

„Am să pun pe Sandu s-o împuște!“ hotărî în cele din urmă Emanoil.

Sandu era cel mai mic dintre frați; era încă elev și venise în vacanță. Brațul lui tînăr n-avea de ce să tremure pe armă. Dealtfel, de multe ori el se scula de dimineață, punea să i se facă un pachet cu răcituri și pleca la vie, unde stătea ziua întreagă. Seara venea cu cinteze, cu grauri, cu mierle sfărîmate de alice și legate de gheruțele învinețite, crispate pe sfoară.

Emanoil nu mînca niciodată din trofeele vînătorești ale fratelui său mai mic. Dar Sandu își aduna tovarășii de vînătoare și pe alți prieteni din tîrg și se închideau cu toții în odaia celuilalt frate, Ionică, unde se încingea sfat și veselie mare. Emanoil le dădea uneori voie să scoată vin din pivniță și, ceasuri multe după aceea, răzbăteau din dosul ușii cenușii freamături de veselie, răsunet energic de pian, îngînări dulci de mandolină.

★

Emanoil trecea cu sufletul strîns pe dinaintea ușei de după care fremăta tinerețea; căci în mijlocul ei, inima însăși a acestei tinereți zgomotoase era un biet olog, frumos și plin de toate entuziasmele și de toate dorurile; era bietul Ionică, fratele mijlociu, pe care o boală neașteptată îl betejise de doi ani, făcîndu-l pentru toată viața, scurtă, cît acum se anunța să mai fie, prizonierul odăii lui cu pat de spital, cu lavaboul dintr-un colț și dulapul cu haine din colțul celălalt, cu scaunele pentru prieteni și cu pianul, care rămăsese pentru el singura mîngîiere și, cum spunea adesea, singurul rost pe pămînt.

De aci, din spațiul acestei odăi largi, pe care doctorul o voise cît mai puțin încărcată, pornea șuvoiul de fierbinte sevă care pompa restrînsa și sportiva tinerețe a acestui orășel; înlăuntrul ei, începătorii vieței își primeneau sîngele cu altfel de doruri, cu pofte de altă culoare, cu visuri și aspirații care, uneori, între zidurile văruite simplu, din porunca aceluiași doctor, luau dimensiuni aproape de ideal.

Emanoil îi privea cu melancolie venind unul cîte unul, aduși din șale, covîrșiți parcă sub greutatea cine știe căror griji nebănuite, ciocănind ușor la ușa sură. Erau toți tineri, sănătoși, unii chiar chipeși și voinici, încît el se întreba cu drept cuvînt ce puteau să mai găsească oamenii aceștia la un biet nevoiaș, lovit așa de crunt de soartă? Îi atrăgea oare vinul din pivniță? Dar cheile el nu i le dădea lui Sandu decît o dată pe lună, cum abia încuviințase doctorul, pentru ca bietul năpăstuit să mai aibe uneori iluzia plăcută a vieței tinerești,

astfel încît mulțumirea sufletească să rămînă ca un prisos peste cît ar fi putut vătăma numărul ceva mai mult decît ar fi trebuit de pahare. Dar Emanoil știa destul de bine: Ionică nu se prea prăpădea cu firea pentru vin; chiar păhărelul ce i se aducea cotidian în camera lui, odată cu felurile de mîncare, de cele mai multe ori era scos aproape pe jumătate. O dată pe lună, însă, îi făcea mare plăcere să-și ospăteze și să-și înveselească tovarășii de hoinăreală de odinioară; ceea ce nu oprea pe aceștia să revie și în celelalte zile, cînd nu era vin, unul cîte unul, să se strîngă cu toții în jurul celui pe care, atunci cînd avea picioarele sănătoase, îl ascultau, de la mic pînă la mare, ca șef și ca îndrumător.

★

Astfel acum, în locul vinului, gîlgîia cîntecul, visul. Degetele ologului, ca și cum ar fi răscumpărat pentru ele puterea pierdută a picioarelor, alergau de astă dată pe clape așa cum alergau picioarele valide odinioară prin zăvoaie și prin coclauri, în desele războaie, cu praștii și cu pietre, împotriva numeroșilor adversari ai gimnaziului: elevii de la meserii sau de la comerț; mai pe urmă, cum alunecau pe parchetul lucios în cadența tuturor jocurilor.

Pentru întîia oară copiii ăștia de tîrgoveți ascultau minunile lui Beethoven sau tumultul lui Wagner și ascultau toată cavalcada ariilor traversînd secolele în ropot războinic, în huiet frenetic de alai nupțial, în ritm domol sau furtunos de vis ori de dragoste, în marș maiestos de cortegiu funebru, din fundul vremurilor și pînă astăzi. Mulți erau și ei, asemenea, feciori de oameni avuți; aveau surori sau mame care cîntau la pian ultimele romanțe și ultimul joc la modă și chiar mai mult decît atîta. Poate în casele lor răsunaseră aceleași note care răsunau și acuma sub mîna prietenului lor; dar pentru mințile lor tinere, Beethoven și Mozart, Chopin și Berlioz acum se dezghiocau din împletitura neguroasă a neînțelegerei. Ei se uitau la cel ce descifra cu atîta precizie inscripțiile încîlcite ale

frumuseței muzicale, îngrămădită în teancurile de caiete, formînd movilă deasupra pianului, ca la un mag tînăr și țintuit pe vecie de scaunul cu șurub învîrtitor; magul făcea semne cabalistice cu mîinile lui lungi și nervoase și îndată prin noaptea de abanos a pianului se deschideau zări fără sfîrșit, orizonturi catifelate, luminate de aștri necunoscuți, în împerecheri inedite de culori, ele însești inedite; frînele pămîntului slăbeau, scădeau, dispăreau: mica odaie cu înfățișare de spital plutea în depărtări astrale...

Pe urmă, după muzică era rîndul cuvintelor; cîntărețul părăsea în cîrji scaunul cu șurub și se îndrepta spre patul cu dreve de bronz.

Stătea pe șezut, pe moalele saltelii și asculta pe ceilalți aproape toți deodată; apoi începea să vorbească el și atunci se făcea tăcere.

După primele cuvinte, mîinile — căci toată viața lui rămăsese în mîini — se ridicau în sus ca niște aripi. Ele se agitau într-una, parcă ar fi vrut să urce necontenit; și toți ceilalți priveau mîinile acestea, care păreau că vîslesc bărbătește spre înălțimi; le urmăreau cu capul ușor plecat într-o parte, parcă să le observe mai cu ușurință cum despicau albastrul nesfîrșit în înot voinicesc.

Căci mîinile acestea păstrau și acum aceeași putere magică de deasupra clapelor; la primele lor mișcări, ca la un semn vrăjitoresc, tavanul dispărea, și la căldura vorbirei bietului beteag aveai necontenit senzația norilor și a zborului. Intrînd pe neașteptate la Ionică, Emanoil putuse surprinde adesea pe tinerii aceștia ai tîrgului înghițind cu ochi, cu urechi, cu frunte, cu toate simțurile larg căscate vorbele fratelui său; pentru ei, ele erau ca o licoare fără pereche, pe care o legumești, în clipele mari ale vieței, ca pe-o binefacere a cerului în aridul de pustii a vieței[sic] de tîrg pe care o duceau.

Îi vedeai apoi plecînd cu ochi luminoși, dornici de ducă spre alte tărîmuri noi, toți hotărîți să calce necontenit mai departe, să lase în urmă acest searbăd

tîrguşor de provincie, unde cel care le dăduse viaţă şi aripi avea să rămînă pentru totdeauna ....

. . . .

. . . .

. . . .

Emanoil rămăsese nemişcat în faţa uşei sure, pe care florile pictate îşi pierduseră de mult roşul; părea că ochii lui răzbat lemnul cenuşiu şi se opresc încărcaţi, în acelaşi timp de mîndrie şi de stînjenire îndurerată, pe fratele său şi pe ascultători.

Zgomotul cel mare încetase de mult şi-acum răsuna din nou doar cîntecul pianului.

Era o sonată care aducea miros şi gust de luncă, de joacă şi de primăvară. Emanoil ştia că e de Beethoven pentru că îl văzuse odată, pe cînd o cînta, cu caietul lui Beethoven dinainte. Dar titlul nu-l cunoştea. Şi se prinse cu sine însuşi că trebuie neaparat să fie vorba de primăvară...

Un mieunat întrebător şi neaşteptat se desprinse deodată din umbra dedesubtul canaturilor, de parcă degetul vreunui glumeţ prost ar fi apăsat grosolan o clapă nepotrivită. Surprins ca de-o stafie, Emanoil dădu un pas îndărăt, iar inima parcă i se mută într-o parte. Pisica bălţată stătea cu piciorul dinainte ridicat, gata să fugă. Totuşi, pentru că Emanoil nu făcu la început nici o mişcare, pe figura ei rămînea aceeaşi expresie de întrebare, care se rezolvă din nou într-un miorlăit, de astă dată lung, piţigăiat şi dureros de enervant, sfîşiind ca o unghie ascuţită ţesătura de mătase a pianului.

— Hai... marş... marş!... răcni el, scos din sărite. Figura nedumerită a mîţei — Emanoil pentru întîia oară surprinse această succesie de înfăţişeri — de abia acum deveni deodată răutăcioasă; ochii îi sclipiră şi pe bot îi apăru rînjetul obişnuit...

Ea sări din loc, se prelinse pe lîngă zid, în apropierea lui Emanoil, care bătu ameninţător din picior, şi după o clipită fu tocmai lîngă uşa cea mare şi îndepărtată dinspre afară.

— Haid, ieşi odată...

Îi deschise uşa cea mică de la sală şi se îndepărtă ca să-i lase drum liber de fugă. Cînd pisica îl socoti la distanţă convenabilă, se repezi să iasă în goană turbată, stupind cu înverşunare.

Se duse să închidă după dînsa. Ea se oprise la colţul sălii, de parcă l-ar fi aşteptat anume: îl privea cu aceiaşi ochi sclipitori şi cu acelaş aer caraghios. În fine, dispăru.

★

Sandu repara o puşcă veche, de mult aruncată în pod. El se pricepea de minune să dreagă tot felul de lucruri şi chiar să le facă din nou. Gardurile, coteţele, răzoarele şi rondurile din grădină, treptele cele noi ale scării din dos erau doar în întregime opera lui din vacanţele anterioare şi din vacanţa de faţă. O grămadă de alte scule din bucătărie sau din întregul gospodăriei erau de asemenea reparate de el. Iar acum, dacă luase la zor rabla asta de puşcă, la serviciile căreia de mult se renunţase, e pentru că el îşi dădea seama că va ajunge cu siguranţă la un rezultat util. Emanoil era convins de acest lucru pe cînd se apropia de dînsul. Se opri lîngă el şi-i urmări tăcut, mai multă vreme, mişcările mîinilor. Le privi plimbîndu-se dibace prin şurubăriile mecanismului, pipăind grijuliu vreun colţ ruginit de oţel, încercînd puterea vreunui arc sau mîngîind cu satisfacţie un resort cu încă bine strînse încolăcituri. Privind atent, Emanoil părea că începe să dezlege el însuşi tainicul rost al acestui organism metalic; ba chiar era surprins şi contrariat cînd mîna fratelui său lua un drum protivnic aşteptărilor lui în sondările necurmate, ca să regăsească unde s-a ascuns viaţa între viscerile acestea ruginite, care înainte puteau să scuipe, la un singur semn, moarte şi spaimă, durere sau triumf. Dar cînd vedea că nu fără rost fratele său îşi îndrepta atenţia într-altă parte decît ar fi dorit el, Emanoil se lămurea tot mai temeinic că astfel de mecanismuri vor rămîne pentru dînsul totdeauna de nelămurit.

Și fără nici o strîngere de inimă despre partea asta, învăluind pe fratele său într-o privire de admirație, îl întrebă, cercetînd să vadă dacă se potrivea cumva în gînd:

— Și care are să fie prima victimă, Sandule, a rablei ăștia, cînd va redeveni iar pușcă vrednică și sănătoasă?

— Cine știe? răspunse Sandu, iar mișcarea umerilor lui, care însoți răspunsul, arătă că nici nu-i trăsnește prin minte măcar să-și bată capul cu astfel de preocupări.

Emanoil simți ca un fel de stînjenire în suflet că, în gîndul fratelui său, ideea de a suprima pacostea aceea de pisică, ce le făcea atîtea mizerii zilnic, nu a venit de la sine, așa cum îi venise lui.

Dar atunci pisica se ivi pe aleea grădinei. Pășea rar, parcă ezitînd, și-și ridicase botul, de parcă adulmeca înspre dînșii dacă e indezirabilă sau nu.

Emanoil constată din nou că acum figura ei e umilită și temătoare; vrea să zică, numai atunci cînd o gonește și-o amenință sau o bate cineva ea devine rea și rîzătoare.

O lasă să înainteze și schimbă semnificativ priviri de la ea spre fratele său și iarăși. Sandu își ridică ochii, îi remorcă de ai celuilalt, văzu pisica.

— Cine ar putea să fie? întrebă, întorcîndu-i iar la Emanoil.

— Ei cine? insistă acesta, fixîndu-l și aplecînd semnificativ capul la jumătate, gata să-l aplece de-a binelea pentru a marca consensul...

— Vreo cintezoaică... ce zici... dacă nu te-oi pomeni cu gogeamitea iepurele...

Și rîse voios.

Pisica se așezase lîngă el pe șezut și se spăla rînd pe rînd cu labele dinainte. La Emanoil nu se uita nici măcar pe furiș.

Atunci ridică din umeri și se îndepărtă fără să mai zică nimic. Din urmă îl însoți pînă departe ușorul ciocănit în metal al dregătorului.

★

De acum înainte, Emanoil rîdea totdeauna cînd auzea de năzbîtiile pisicei. Rîdea cu poftă mare, într-atîta, încît enerva pe toată lumea cu hohotele lui. În fața figurei tăiate de toate cutele necazului, pe care i-o înfățișa uneori, cînd se întorcea din oraș, nevastă-sa, Elenuța, disperată de noua ispravă a animalului, el o înciuda și mai mult cu vorba lui zgomotoasă. Pe urmă încheia împăciuitor:

— Lasă, frate, că nu e nimic...

— Bine, dar pînă și potîrnichile...

— Nu e vina ei. Trebuia să le închideți mai bine...

— Numai cheia n-am întors-o... însă e atît de-a dracului, încît i-a dat în gînd să deschidă ușa cu laba...

— Poate c-a umblat altcineva...

— Am surprins-o cu friptura în gură...

Furia lui Emanoil reîncepea să vină, de undeva dinăuntru, în șuvoaie de sînge ce se izbeau în pereții obrajilor, congestionîndu-i, ca o apă care ar fi venit pe dedesubt, umflîndu-i vestmintele. Dar repede se scutura...

— I-a dat în gînd!? Vorbă!... Imposibil să nu fi fost ușa crăpată...

— Nu, n-a fost... îți jur că n-a fost... asigura cu temeinicie Elenuța. E un neam rău de pisică... Toate îi trăsnesc prin gînd...

Emanoil își aminti de rîsul acela animalic care îl scotea pînă acuma din sărite.

— Hm, parcă ar fi vrăjită, murmura el. Parcă ar fi o piază-rea abătută asupra casei...

Și-și aducea încă aminte din nou acea constatare curioasă care-l uimise, cum rîsul pisicei, cu expresia lui răutăcioasă, drăcească, venea abia pe urmă, după ce întîi te privea ca orice pisică normală; și numai cînd o alungai și o certai, își arata colții subțiri de porțelan și ochii cu pupilele complect căscate, rîsul din dosul căruia se desprindea, tăcută și hotărîtă, plămădeala viitoarei răzbunări.

— Are pe dracul într-însa! conchise Emanoil, dînd din umeri neputincios. Cînd o pedepsești, îți rîde în

față ca ducă-se-pe-pustii... Și cînd n-o pedepsești, atacă, provoacă, fură...

Emanoil se opri. Soția lui se uita curioasă la el. Acuma să mai treacă și drept superstițios! Hm... O pisică la fel cu toate pisicile... De unde această obsesie idioată?... Și, în definitiv, de ce această stînjenire, de ce să nu-i spună lui Sandu de-a dreptul: „Ia, ia-ți pușca, tinere, și fă-i seama... Nu vezi că ne strică toate celea?..."

Emanoil surîse amar. El știa bine că-și dă curaj degeaba... Nu va spune astfel lui Sandu. Cel mult îi va sugera ușor, pe nesimțite...

Și-i fu milă de el. Parcă dacă i-ar spune drept în față sau numai i-ar infiltra pe nesimțite ideea în cap, nu ar fi aceeași barbarie...

Poate că nu... Sugerînd cu meșteșug, cel căruia i s-a imprimat pe îndelete gîndul strein în minte va avea aerul că el însuși l-a emis... Or, dacă-l acceptă și și-l însușește, e ca și cînd s-ar fi potrivit în gînd cu adevăratul emițător, care își simte astfel conștiința ușurată și sufletul întărit... Și toate astea pentru... o pisică... Emanoil se scutură cu energie:

— Ia să cheme pe Sandu încoa...

Elenuța, înainte de a suna, zîmbi:

— Sandu nu știe că i-a mîncat potîrnichile...

Potîrnichile erau vînate de el!

— Atunci să nu-l mai cheme, hotărî Emanoil, rînjind diabolic. Lasă, să-i oferim această surpriză la masă, în locul potîrnichilor!

★

De astă dată veni și Ionică la masă. Se gătise bine, își pusese lavalieră nouă și-și pieptănase cu îngrijire părul castaniu, pe care firele ondulate îl țineau în permanență umflat și zgribulit. Venise pe sala zigzagată, făcînd să răsune scîndurile sub lovitura cîrjilor, a căror deschizătură de larg compas depășea necontenit preșul îngust, pe moalele căruia se lăsau, îngroșate de feși, doar picioarele schiloade.

Ionică venea la masă pentru că de astă dată Elenuța invitase și pe domnișoara Erminia, o fată uscată și brună, cu mîini și picioare subțiri, cu un nas puțin mai mare decît ar fi trebuit, dar care-i da feței un aspect ștrengăresc și plăcut. Ea era tare bună de gură și știa tot felul de snoave. Venea uneori la Ionică, intra singură în odaie și sta de vorbă cu el. Adesea îi aducea note și de multe ori prietenii lui o găseau stînd lîngă pian, pe un scăunaș, ascultînd pe muzicantul beteag, care atunci se întrecea pe sine. Cu toții erau convinși, iar Ionică era cel mai zdravăn convins, că fata vine pentru el, pentru figura lui cu adevărat frumoasă și pentru darul lui de a da clapelor suflet și vrajă. Numai Emanoil credea că vine atît de din vreme la fratele său, tocmai pentru a nu se băga de seamă că e înțeleasă cu vreunul din numeroșii lui amici să se întîlnească cu dînsul în camera cu muzică și cu veselie. Pînă la adunarea prietenilor, domnișoara își satisfăcea și rara plăcere de a rătăci mintea acestui olog, pe care, desigur, n-avea niciodată să-l iubească.

Masa aceasta fu scînteietoare de vervă și de bună voie. Erminia se dovedi o fată cu adevărat în stare, cu toată tinerețea ei — nici n-ajunsese douăzeci de ani — să întreție și să facă să rîdă cu inima deschisă pe niște convivi cari de obiceiul lor nu erau tocmai așa de dispuși la petrecere. Pînă și Emanoil rîdea cu toată pofta, uitînd uneori că-și impusese de la început să dea un ton particular, un aer de rînjet rîsului său, pentru a indica domnișoarei Erminia că, în privința atențiilor și a privirilor deosebite ce acorda lui Ionică, el are rezervele lui.

Se vede însă că Erminia nu înțelegea acest limbaj de intonații, pentru că se întrecea tot mai mult cu vorba și cu rîsul și tot mai mult creștea în ochii ei lumina prietenoasă, bucuria de bunătate și de dispoziție pentru ologul pe care dunga mesei îl tăia în două, lăsînd privirilor numai trupul învoalt și capul frumos și ascunzînd netrebnicia beteșugului.

Ionică rîdea. El se silea să fie cît mai plin de spirit și să întrebuințeze expresii cît mai alese: însoțea uneori cuvintele de cochete înclinări ale capului, care poate

i-ar fi stat bine, dacă pentru Emanoil și pentru comeseni n-ar fi rămas veșnic prezente în minte, oricît scîndura mesei ar fi încercat să le ascundă, feșele groase de lînă ce-i învăluiau sfărîmatele lui picioare.

Emanoil citea lămurit în ochii domnișoarei Erminia; la fiecare mișcare de cochetărie, de obicei stîngace, a fratelui său, peste lumina de veselie a ochilor ei se mai aprindea un punct, care ardea o clipă, de răutate, ca o flacără plutitoare într-o ceașcă de untdelemn.

Simțea din nou venindu-i în față șuvoiul sîngelui otrăvit și cu greu se străduia să nu izbucnească. Căuta totuși un chip anumit de vorbă sau de privire, care să scape celorlalți, dar pe care Erminia să-l priceapă, singură, pentru ca să știe, cochetuța asta de provincie, cu aere de vedetă de cinematograf, că e cineva totuși la masa asta care i-a descoperit jocul și surîde cu milă dibăciei cu care ea crede că duce pe degete atîția bieți oameni naivi și lesne încrezători.

Se gîndi într-un rînd s-o întrerupă, tocmai cînd vorba ei ar fi fost cine știe cît de departe, de străină de întrebarea pe care el ar fi aruncat-o în mijlocul mesei, ca o explozie de ironie și de dejucare:

„— Spune sincer, domnișoară Erminia, care dintre tinerii aceia ce se adună la Ionică te atrage mai mult *acolo?*"

Și să rîdă apoi zgomotos de figura ei uluită, de nasul acela lung, care ar ieși și mai mult în relief dintre obrajii supți brusc de neașteptatul izbiturei, să rîdă de mișcările amețite ale capului care nu știe pe unde să iasă din impas, ca ale înecatului ce-și mută sacadat, de colo pînă colo, nările și gura, setoase de aerul pur și întremător.

Perspectiva acestei înfățișări succedînd celei actuale îl ispitește peste măsură; de două ori chiar rostește primul cuvînt, dar nu poate continua, căci atenția generală e confiscată, pînă la ultima lescaie, de verva domnișoarei Erminia. Nu se lasă totuși: aștepta deci cu dîrzenie și încăpățînare.

Și cînd se făcu tăcere, își aruncă dintr-o dată eroic privirea, roată, la cei ce-aveau să asiste la neașteptata străşnicie. Însă privirea i s-a oprit pe fața lui Ionică;

e atîta fericire în ochii și pe obrajii aceștia, pe care sănătatea s-a lăsat, rumenă și biruitoare, ca un duh sfînt pe-un chip chinuit de apostol, că primul cuvînt, adineaorea scăpat, acum i se împiedecă în gît ca un os înghițit pe neașteptate.

Figura ei va fi caraghios de interesantă la privit, de bună seamă, dar privirea lui? Nu s-ar usca imediat, ca la suflarea unui vînt ghețos, umezeala de fericire din ochii lui mari și calzi, n-ar fugi tot sîngele ăsta din obrajii secătuiți, pe care nici un medicament de pe lume nu-i poate umple de atîta roșu cît cîteva vorbe perfide de fată, cîteva ițe de păianjen, lăsate în grabă dintr-o pereche de ochi nestatornici, încurcîndu-te de-a binelea într-o biată zdreanță superficială de iluzie.

Nu. Mințind cu nerușinare, bătîndu-și joc cu frenezie, canalia nu face decît să mîntuie. Iar el, venind cu întrebarea lui brutală, căzînd ca un bolovan grosolan și inform într-o leasă de mătase...

Nu, desigur nu.

Deși mititica ar trebui făcută să știe că navighează așa doar în mințile acestea adormite de hipnoza sărăcăcioaselor ei farmece; dar că nu domnește tot astfel și în mintea lui, rămasă liberă și forte, pentru că era stăpînă pe sine, dominînd prin înțelegere chiar pe acea care se crede atît de neînțeleasă.

Ceea ce nu poate să-i spună graiul lui i-o va spune privirea. Și ochii lui pornesc să se-ațină la ochii ei; aceia scapă, aceștia le sar din nou în cale. În sfîrșit, scăpărările s-au încrucișat. Două împunsături energice dintr-o parte, două săgeți de alarmă din partea cealaltă. Obiectivul luptei nu se cunoaște încă de partea atacată; cu toate astea, defensiva se desfășoară din instinct. Angajamentele devin din ce în ce mai serioase. Domnișoara Erminia are oarecare poticniri în verva ei pînă acum aproape neîntreruptă, are chiar tăceri. Înfrîngere totală: ochi cari cad în farfurie.

Iată-i, s-au ridicat de acolo, temători și înfrînți, ca un rănit într-o mînă:

„Ce vrei de la mine?" întreabă ei atît de lămurit, că nu mai poate fi nici o incertitudine.

„Doar atîta: te văd, te văd... nimic altceva..."
Răspunsul e greu de înțeles. Emanoil redublează ascuțișul lăncilor, ce se întind din nou, războinice, din luminile culcușului lor verde.

Ochii învinși cad din nou în farfurie. Dar, odată odihniți acolo, lumina lor nu se mai ridică de astă dată înfricoșată și șovăitoare... O, nu, acum rănitul se retrage dibuitor, dar restabilit, prin tufișuri, pînditor și cu degetul pe trăgaci. Privirile se strecoară viclean pe sub gene... Ascunse bine sub lungile gene tremurătoare și negre, cu luciu de mătase, ele scapără totuși!...

Din ascunzătoarea minunată, își lasă din cînd în cînd văzută goliciunea.

Răspund acum limpede: „Am înțeles. Te-am înțeles..."

Și pe urmă scapără iar, ca o aripă de flutur căruia i-ai captivat pe cealaltă...

„Bine..."

Un „bine" apăsat, subliniat de-un rîs ușor, dar dur, compact...

Dimpotrivă... au înțeles cu totul altceva... Emanoil e turburat... Nu asta a vrut să spună... nu... dar...

Ochii adverși nu mai stau însă să dea răgazuri. Ei se reped acum necurmat, dau lovituri repezi, se retrag, vin iară... Verva domnișoarei Erminia a revenit; iar căldura și inventivitatea jocului ei de vorbe a atacat culmi nebănuite...

Iar ochii se reped, acoperă cu învăluiri piezișe, surprind și se înfig cu siguranță uimitoare. Ochii lui Emanoil abia se mai ridică din farfurie.

Vai, Doamne, dar n-a înțeles asta, n-a vrut asta...

Cu toate astea, săgetările acelea negre au în vîrful lor licori blestemate, înveninate. El le simte cum i se răsfiră prin sînge ca vinul străbun ori ca hidromelul... El se zbate contra acestei invazii fluide, care-l încleștează și-i suflă amarnic prin golul vinelor și-al arterelor vînt uscat de amorțire...

Pe furiș ridică ochii la Ionică... Și-i întîlnește pe-ai acestuia fixîndu-l seci, împăienjeniți, sticloși, fixîndu-l de-acolo, din mijlocul feței aceleia acum iarăși supte, galbene, stoarse, ca de mort...

Ar vrea să facă o mișcare de împotrivire, de răzvrătire, cît de mică... îngăimează un biet surîs lui Ionică... Fals și searbăd...

Iar vocea Erminiei se lasă și se ridică în zbor neastîmpărat de porumbel, însoțită de fluturările de rîs ale Elenuței și ale lui Sandu. Iar ochii ei, nevăzuți decît de Ionică, se înfig adînc în ochii lui Emanoil, se înfig cu putere și se dau în acelaș timp și se zbat, lumină în lumină, ca într-o vibrare supremă de flori...

„Dumnezeule, n-am vrut asta, bîlbîiește într-însul Emanoil, unica lui scuză pentru sufletul lui, pentru halul ăsta de suflet îmbătat, robit, dărîmat... Ce ochi are mizerabila... ce ochi... canalia... nebuna... mititica..."

— Dar portîrnichile mele? strigă deodată Sandu, sărind drept în picioare.

Era și timpul... Emanoil simțea că se sufocă, de parcă-ar fi alunecat, undeva la o cramă, într-un butoi cu borhot parfumat și amețitor.

— Pentru potîrnichile tale să-ți mulțumească doamna... întinse Elenuța mîna spre pisica bălțată, care își făcuse apariția și-și întindea capul prin întredeschizătura ferestrei, mîngîindu-l molatec de cerceveaua mobilă...

— Cum, le-a mîncat? făcu Sandu un elocvent gest de dezamăgire, lovit de cea mai cumplită stupoare.

Într-adevăr, el aștepta rîndul potîrnichilor, cu mîndria vînătorului care știe că onorurile cele mai de seamă ale sfîrșitului de masă vor fi ale lui.

— Încît, interveni Emanoil răsuflînd adînc, de parcă-ar fi ieșit la mal după o cruntă luptă cu apele unui fluviu, încît vezi bine ce mai rămîne: ca să putem fi siguri că vom mînca, de-acum înainte, cel puțin, isprăvile tale vînătorești, trebuie în prealabil să-ți încerci puțin pușca și pe nepoftita asta...

Vorbise mult, prea mult, prea ocolit... prea... vorbise idiot...

Și brutal... desigur, judecînd după exclamațiile cu care comesenii i-au primit propunerea... Își vede singur rînjetul ce trebuie să-i fi însoțit vorbele; și-l vede

ca într-o oglindă ce i-ar fi păstrat, cîteva minute mai mult, imaginea fugitivă...

Se vede, și scîrba crește... și totuși acolo, înăuntru, în adînc, e încă ceva cald, ceva dulce... Ai văzut? Ea n-a protestat... dimpotrivă, a rîs zgomotos...

— Ba de cît s-o omori, domnule, intervine baba care strîngea tacîmurile întrebuințate, mai bine o iau eu cînd m-oi duce la fi-mea, duminecă...

— Vrei s-o duci fetei dumitale?...

— Nu, domnule, că ea e săracă și pisica e tare stricătoare... Da-i dau drumu pe cîmp...

Nu putea suferi vorba babei ăștia, care-și îndulcea vocea totdeauna ș-avea ceva cîntător, de milog, de cîte ori căsca gura, în vreme ce ochii-i te priveau cu o culoare rece, de oțel.

— Cum o să-i dai drumu pe cîmp, babo?... Păcat de ea... moare de foame...

— Nu moare, se aciuiază ea pe undeva.

— Tocmai dumneata, femeie bătrînă, propui asta, nu știi că e piază-rea... să dai pisica din casă?...

— Ia... vorbe, domnule...

Emanoil ridică din umeri și mai scîrbit decît înainte: o babă, o țărancă bătrînă, îi combătea superstițiile...

Cu toate astea, el credea profund în această superstiție:

— În orice caz, e o barbarie să-i dai drumul pe cîmp...

— Pe cînd dacă o împuști, e ceva foarte civilizat, interveni Elenuța, privindu-l înciudată mai mult de schimonositurile neexplicabile pe care le făcea figura lui de la un timp decît de cele ce vorbea.

— Eu în orice caz n-o împușc... nu pot s-o împușc... hotărî Sandu.

— Așa să faci, babo, s-o duci... e foarte supărătoare, mai spuse Elenuța, privind rîzătoare la soțul ei și făcîndu-i în necaz cu mîinele.

Dar Emanoil nu se dădu bătut:

— Biata mama îmi povestea adesea, începu el, istorisiri cu pisici înstreinate... totdeauna venea cîte-o

nenorocire după... Chiar la noi în casă s-a întîmplat să moară...

Nu mai continuă, căci privirile, care instinctiv se opriseră pe Ionică, se retraseră înapoi înfricoșate, într-atît paloarea pe figura lui luase ton de ceară aproape neagră, iar ochii deveniseră sticloși, în vreme ce gura vînătă se strîmbase atît de sinistru, că-l cutremură de sus pînă jos.

— Babo, mîine să duci pisica... răsună, răgușită și înghețată, vocea bolnavului.

Totuși, poate tocmai privind din nou figura aceasta simți iarăși, imperioasă, nevoia disculpărei, a lămurirei. Simți nevoia să evoce pe mama lui, femeia aceea atît de religioasă, dispărută de mult, care în memoria copiilor ăstora nu mai trăia decît prin vaga ei siluetă, ca o stafie, și prin iubirea de singurătate, prin zilnicele și îndelungile-i retrageri în fața icoanelor din camera ei, împodobită ca un altar.

Începu deci cu un ton tremurător, înfruntînd din nou, bărbătește, figura răvășită a lui Ionică, și crezu chiar că a reaprins în pupilele celor doi frați flăcările tremurătoare ce înconjuraseră catafalcul morței, pe care, cel puțin pe acela, ei trebuiau să-l aibe adînc de tot în minte.

Dar tăcerea profundă și rece, cu miros umed de cavou, ce se lăsa pe urma acestor vorbe, îl îndureră mult.

Emanoil nu mai spuse nimic. O clipă furișă o privire spre Erminia. Dar ea nu se mai uita acum la nimeni; el văzu însă limpede în ochii ei o lumină de mare fericire, pe care o tăie repede, ca un sfredel de sîrmă înroșită, un fulger de răutăcios triumf, focul eclatant al unui fior de rîs.

★

A doua zi, baba a dus pisica într-o desagă, din care capul animalului ieșea cuminte și parcă împăcat cu sine însuși și cu destinul ce-l aștepta. Sau poate semăna cu al copilului ascultător din poveste, pe care părintele sărman îl duce să-l rătăcească în păduri.

Emanoil a urmărit-o din fereastră pînă au ajuns la poartă. Era hotărît, dacă pisica va întoarce capul spre dînsul, s-o oprească numaidecît. Dar pisica nu s-a uitat nici în dreapta, nici în stînga. Calmă, cu privirea drept înainte, ea s-a lăsat dusă pe calea destinului ei şi Emanoil a avut acum, mai puternică decît oricînd, impresia că odată cu ea a plesnit ceva în mijlocul iţelor pe care destinul le împleteşte deasupra acestei case.

★

— Unde-ai dus-o, babo?

— Am lăsat-o pe cîmp, domnule, cum am trecut de Pesceanu...

— Şi ea?

— S-a luat după mine, dar am gonit-o...

— Cu pietre...

— Păi altfel nu se putea...

Şi baba surîde sinistru, arătîndu-şi unicul clonţ din gura ştirbă.

Iar Emanoil schiţează şi el un surîs, pentru că acum simte destul de lămurit că nu crede nici el în superstiţii.

— Bine, du-te, spune el babei, ca să nu-l surprindă Elenuţa, care se apropie, că întreabă iar de pisică...

★

Nu. Desigur, o stupiditate. Sau pură întîmplare simplă coincidenţă. De unde vede el legătură de la cauză la efect?

Dacă boala lui Ionică s-ar fi agravat de la sine, treacă-meargă. Dar cînd el, ameţit de poveştile celor doi prieteni studenţi, s-a hotărît să încerce puterea acelor fiole? Însă cum de au nimerit aci tocmai acum acei doi studenţi, tocmai acum? Adică... au venit în vacanţă, la părinţi, doar sunt din partea locului. Foarte bine, foarte bine, dar au mai venit şi altă dată în vacanţă, de ce pînă acum nu i-au mai împuiat capul lui cu minunile conţinutului acelor fiole, care aveau darul lui Dumnezeu de a face toţi schilozii să-şi arunce cîrjile?

Dar, în sfîrşit. Ei puteau aduce mărturie că au văzut astfel de minuni în clinicele facultăţei lor. Şi cum de a găsit pe acel doctor tînăr şi neexperimentat, venit de curînd în localitate, cu studiile de-abia terminate, care s-a decis repede să-i facă injecţiile omorîtoare? Doctorul cel mai bătrîn, adus mai pe urmă, a întărit că acele injecţii erau într-adevăr o minune a ştiinţei medicale; dar ele nu se potriveau la boala lui Ionică, pe care, dimpotrivă, n-au făcut decît s-o agraveze...

— Şi mai e vreo speranţă, domnule doctor?...

— Inima, inima... e inima tînără care-l mai ţine, răspundea evaziv doctorul şi se grăbea să plece, ca întrebările următoare să nu ceară preciziuni.

Inima? Hm!

Emanoil intră în odaia bolnavului, care-l privea holbat şi nesigur, grozav de înfiorător, cu obrajii aceia atît de supţi...

— Tu... eşti... S... san... ddd... ule?...

Se împleticea în vorbă şi nu mai distingea nici la doi metri...

— Nu, sunt eu, Emanoil...

— Ttt... u eşti, Em... manoil... Ce mai faci... fr... fr... fr... atele meu bun?... Nuumai tu... mai vii pe la mine... nici unul, nici unul...

Nici unul din prietenii cei mulţi nu mai dădeau pe la dînsul...

— Hu... ce să c... c... aute...

Şi deodată se încordă în mîinile de schelet. Gîtul îi ieşi lung din cămaşă pleoştită, el însuşi parcă un braţ descărnat purtînd o hîrcă decapitată.

Emanoil se ridicase...

— Vrei ceva, Ionică?...

Dar Ionică nu răspunse, ochii lui sticleau ca gheaţa sub lună şi se bulbucaseră îngrozitor. Se ridicase pe şezut şi cămaşa i se desfăcuse cu totul. Sub gratiile proeminente ale coastelor se vedea[u] într-adevăr limpede bătăile nedomolite ale singurului pumn de viaţă care mai rămăsese într-însul.

Iar buzele arse şi negre şuierau ceva neînţeles... Cu multă greutate, Emanoil putuse distinge:

— Nici unul...

Mîinile de schelet pipăiră cîrjile, care stăteau credincioase, rezemate de pat. Şi atunci se desfăşură o adevărată minune. Bolnavul se ridică deodată şi răsări între cîrji, înalt şi înfiorător. Emanoil, care se apropiase să-l ajute, trebui să se oprească... Mortul, căci era doar un mort ceea ce avea în faţa lui, înaintă... Emanoil făcu un pas înapoi...

Se apropie de pian cu o energie de negîndit şi se lăsă pe scaunul cu şurub. Mîinile se întinseră deasupra clapelor şi parcă erau ale unei alegorii a morţei:

— Nici... unul...

Primele note ale cîntecului beethovenian de primăvară răsunară sigure şi clare, ca un clinchet vesel de cristale. Dar restul se încălecă, se amestecă, deveni confuz... degetele se crispau teribil şi neputincios ca să prindă falsele acorduri... Dîră spumoasă de venin verde se lăsă din colţul gurei... Cîntecul deveni de neînţeles, notele refuzară să răsune şi, numai ici-colo, apăsări greoaie şi oarbe de clape produseră disonanţe şi hîrşcăituri.

Pianul horcăia ca şi cîntăreţul...

★

— Inima, inima... Inima tinerească... Teribilă inimă... De cînd practic n-am mai văzut...

★

Au mai trecut încă trei zile şi inima cea tînără şi nedomolită ţine încă bine, spre uimirea din ce în ce mai neliniştită a doctorului. Iar de trei zile, neştiut de nimeni, Emanoil pleacă, din îngînatul de zori, la marginea oraşului, unde începe cîmpul, dincolo de rîul Pesceana.

Timp de trei zile însă cercetările lui au rămas fără rod, a bătut cîmpul şi dintr-o parte şi dintr-alta, a scotocit tufişurile rîului şi scorburile sălciilor, a ciocănit la uşile gospodăriilor megieşe. Dar nimeni nu i-a putut spune nimic despre nici o pisică.

Şi cu toate astea, ea trebuie să fie pe-aci, ascunsă undeva, căci, spre uimirea din fiecare seară a doctorului, inima bate înainte cu vitejie şi siguranţă.

A patra zi Emanoil a dat într-adevăr de pisică. Nu era mai departe de cîteva zeci de metri; îşi scălda în soare, din dosul unui dîmb, petele albe şi negre.

S-a repezit drept spre ea.

Dar pisica şi-a înălţat deodată capul şi a ciulit urechile. Şi, înainte ca Emanoil să se apropie mai mult ca douăzeci de metri, s-a pus deodată pe fugă...

Emanoil a început atunci s-o strige cu toate chemările cu care se atrage o pisică şi cu toate numele cu care o mîngîiau şi o rîzgăiau fraţii săi.

— Pis... pis... pis...

Pisica s-a oprit, fulgerîndu-l cu ochii. De astă dată Emanoil se apropia încet de ea, cu mîna întinsă asigurător şi mîngăietor. Pisica îl aştepta neliniştită. Îl privea încruntat şi, cînd fu aproape de ea, se puse din nou pe fugă.

Făcea volte mari şi se oprea din cînd în cînd ca să privească înapoi cu ochii însălbăteciţi şi parcă roşii...

Zadarnic o striga Emanoil şi-i făgăduia toate darurile şi onorurile dacă se va întoarce cu el acasă. Zadarnic îi arunca bunătăţi pe care le adusese cu el anume. Pisica se ferea de ele ca de pietre...

Şi-l privea cu duşmănie. Sau parcă nu-l mai recunoştea. Rămînea uneori pe loc mai mult şi se părea atunci că ceva se luminează pe botul şi în ochii ei; dar îndată încruntarea şi spaima apăreau iarăşi şi cu salturi mari şi elastice se abătea din drum.

Emanoil înainta cu sufletul pe buze. În urechile lui bătea o inimă depărtată; bătăile se înceteneau uneori, obosite de-o luptă zadarnică, dar nu mult după, creşteau iarăşi, proaspete de putere şi dîrze de nădejde.

Iar paşii lui atunci încordau şi atacau cîmpul cu fermitate:

— Pis, pis, pis...

Nişte ţărani, care-l cunoşteau, se întîmplaseră la muncă şi se grăbiră să-l ajute. Pisica se văzu înconjurată, privi îngrijorată în toate părţile; părea că-i lasă să se apropie, resemnată.

Dar cînd Emanoil fu la cîţiva paşi de dînsa, îi aruncă în faţă, deodată, rîsul acela al ei, plin de răutate şi de veselie animalică. Ah, l-a recunoscut, poate...

și Emanoil redublă făgăduielile și chemările mîngăietoare. Pisica redeveni încruntată și privi neliniștită cum cercul din juru-i se strîngea. Cînd fură numai la cîțiva pași de dînsa, se întoarse din nou spre Emanoil, rîsul izbucni din nou, mai răutăcios ca niciodată, făcu o smucire bruscă spre dreapta, ca să înșele, și dispăru printre picioarele țăranului din stînga.

Fu apoi o goană cumplită, dar pisica, după cîteva zigzaguri neregulate, cîștigînd distanță, se îndepărta în salturi și-n goană atît de mare, că pînă la goana omenească din urmă-i se căscă repede gol din ce în ce mai mare, din ce în ce mai spăimîntător.

Rupt de oboseală, Emanoil trebui să încetinească; inima lui, care-l îmboldise pînă acum, ea singură mai păstra goana de la început, ea singură se zbătea în piept nedomolită încă și necontenit plină de ardoare.

Pe șosea o mașină trecu, tăind drumul țăranilor cari continuau să alerge dînd chiote sălbatice și idioate.

Trecea pe departe mașina, așa că Emanoil nu putu să vadă dacă șalul femeiesc care flutura într-însa era al domnișoarei Erminia sau nu... Mașina semăna cu a părinților Erminiei și numai ea, zburdalnica, avea obiceiul prin partea locului să-și lase șalul să fluture în vîntul stîrnit de mașină. Dar putea fi și o altă mașină, din alte părți, cu altă domnișoară și alt șal...

Țăranii se întorceau:

— S-a dus dracului, boierule...

— Asta n-o mai poate prinde nimeni, s-a sălbătecit...

Emanoil stătea încă pe piatra pe care se lăsase și-n ochii lui flutura necontenit și vesel un șal fugar... Și-auzea un rîs sonor și crud, de sănătate, rîs de fată tînără, de viața care începe...

În pieptu-i inima începuse să se domolească și bătăile ei mergeau din ce în ce mai spre nesimțit... El se încăpățîna încă să le mai distingă... dar fluturatul plesnitor al șalului și rîsul acela tineresc, necontenit rîsul acela... acopereau totul. El își ținea însă necontenit urechea înăuntru...

Cînd nu mai auzi nimic, se ridică...

Dinspre oraș venea cîntec depărtat de clopot...

DEUS EX MACHINA

Sandulian se ridică.

Ochii încă mai căutau în drojdia paharului de bere, dar convingerea lui era făcută. Parcă ar fi cetit tot adevărul în paharul acesta de bere, în care zdrențe de spumă se lăsau domol pe pereții groși de sticlă, cu crînguri și păsări în relief.

Ceru plata și plecă zorit, strecurîndu-se repede printre trecătorii dinainte-i, sau izbindu-se de cei pe care-i întîlnea în cale. Gonea, mînat parcă de teama ca nu cumva vreo idee nouă să-i schimbe în vreun fel convingerea cîștigată.

La o strîmtoare de stradă, îngrămădirea curioșilor care luau parte, vociferînd, la o altercație vie între un birjar și un pasager, pentru motive de tarif, îl opri fără voie. Și-l apucă o ciudă grozavă pe această lume, care, în loc să-și vadă de treburi mai imbolditoare, în loc să se ducă pe neașteptate acasă sau să-și spioneze amantele, stă gură-cască și intervine într-o ceartă atît de puțin importantă. Dar cîtă vreme avu nevoie să-și facă loc, văzu că toate gîndurile care-l ajunseră din urmă nu numai că nu puneau nici o cumpănă ideii ce-l cîștigase în întregime, dar încă o mai și întăreau și o luminau, ca-n plină zi...

Micșoră atunci pasul, el însuși uluit de atîta lumină și parcă voind acum să găsească un punct de reper contrar. Dar în zadar: lumina cea mare invadase din

toate părţile, ca o revărsare de ocean, şi oriunde ochii lui se roteau, părîndu-i-se că găseşte un reazăm solid, uitîndu-se mai bine, nu vedea altceva decît unda instabilă.

Covîrşit de această mare şi cumplită revelaţie, care pînă acuma nu ajunsese la el decît prin vagi raze rătăcite printre nori grei şi opaci, intră de-a dreptul în iatacul soţiei sale.

Îl primi zîmbitoare, ca de obicei, încît toată introducerea, abila introducere pe care o ticluise pe stradă, zbură ca un stol dezordonat şi confuz. Fără să spună o vorbă, începu să se plimbe de la un capăt la altul al camerei, dar oricît de grăbiţi îi erau paşii, în această cursă de leu în cuşcă, stolul se tot ducea înainte, dispărea la orizont.

Catia zîmbea necontenit, fără nici o modulaţie, văzîndu-şi de cusătura cu care o găsise în mînă. Încetini pasul, să examineze puţin, pe furiş, zîmbetul acela. Dar nu găsi în el nici un pic de ironie; o răsfrîngere naturală a buzelor, fără nici o cută suspectă. Ieşi deci trîntind uşa, dar nu făcu decît un pas, pentru a o redeschide de îndată, ca să surprindă rîsul trădător. Dar nici acum nu găsi, pe faţa cu trăsături obişnuite, decît uimire, o uimire obişnuită...

— Te rog să mă ierţi!

— De ce să te iert?

— Mi-a scăpat uşa...

Ea dădu din umeri în chipul cel mai obişnuit, cel mai liniştit cu putinţă.

Ieşi iarăşi, dînd la rîndu-i din umeri. Dar acum gîndurile de pe stradă se întoarseră şi-l năpădiră buluc. Lucrul era limpede ca bună ziua. Şi, totuşi, liniştea asta era teribilă, liniştea, obişnuinţa asta, posibilitatea de a fi veşnic aceeaşi, pe care o mînuia cu atîta uşurinţă...

Reintră. De astă dată nici un zîmbet, nici o mişcare pe figura ei. O perfectă seninătate, ca şi cînd nimic nu se întîmpla în faţa ei, ca şi cînd nimeni nu ar fi intrat, nimeni n-ar fi bocănit cu paşi grei pe covor, ca şi cînd nimeni n-ar fi trîntit uşa şi n-ar fi ieşit în trei rînduri... nu mai puţin...

Şi nici o nedumerire, nici o întrebare, nimic, nimic...

„Hî..."

— Catia... hî... e cusută cu aţă albă...

Ea ridică spre dînsul cusătura din mîini.

— Unde vezi tu aţă albă?

„Canalia!?! Hî..."

— Nu se vede aţa albă, dar este...

Ea dădu din umeri cu nepăsare. Ei nu! O femeie, o soţie, care n-are nimic pe suflet, ar ridica acum capul şi l-ar privi întrebător. I-ar spune neapărat: „Ce vrei să zici?..." Dar liniştea asta!... Abia o uşoară strîmbătură... a buzelor... Nu... nu, e suficient... E într-adevăr cusută cu aţă albă această prefăcută lipsă de interes. Chiar datul ăsta tardiv din umeri.

— Nu înţeleg. Ce vrei să zici? răsună glasul ei, în vreme ce ochii se ridicară alene spre dînsul.

A ieşit din nou afară şi din nou gîndurile l-au luat la trîntă. Şi-a strîns pumnii, dar n-a mai găsit nici un pretext... Ba nu, cusătura...

Adică... mă rog, ce cosea ea acolo? Ce anume? Şi pentru care utilitate?... Vreo batistă... sau un fular, n-a băgat bine de samă... Şi ăsta era primul lucru la care trebuia să se uite... Ce anume cosea? Pentru cine?...

El nu ştia ce cosea ea anume şi, cu toate astea, Catia îi întinse cusătura spre dînsul, desfăcută, pentru a-i arăta că n-are nici un pic de aţă albă. Şi cu toate acestea, el n-a putut vedea nimic, n-a putut vedea din ce constă cusătura aceea, deşi i-a întins-o atît de aproape. Ba tocmai pentru că i-a întins-o atît de aproape... i-a luat ochii, l-a orbit. Ea ştia bine că, aducînd-o atît de aproape de ochii lui, el nu va mai putea vedea nimic. Ea ştia bine că astfel îşi va bate joc de dînsul...

Ar fi vrut să se întoarcă din nou şi din nou să-şi plece ochii pe cusătura revelatoare. Dar acum era departe şi mergea cu paşi zoriţi, ca să-şi regăsească stolul pierdut al gîndurilor, ca să-şi facă planul de atac cu mai multă dibăcie, cu mai mult sînge rece...

Cusătura ar fi una... Un punct bun.

„Pentru cine faci dumneata aşa ceva?"

Totuşi o vede senină, explicîndu-i bunăoară: „Nu vezi, e un *abat-jour* nou pentru lampa din sufragerie..."

Şi-l năpădeşte tristeţa că a dat din nou greş; ar trebui să aibă numaidecît alte şapte sau şaptezeci de întrebări care să se urmeze repede, ca focurile de petardă. Dar deocamdată n-are decît întrebarea privitoare la cusătură...

E trist, e grozav de trist. Oricît îşi bate capul, nu mai găseşte alta.

E cumplit de trist. Cel puţin să se aleagă într-un fel. Starea asta de nesiguranţă şi nelinişte îl minează, îl deprimă, îl dărîmă.

S-a reîntors la cafeneaua de unde plecase şi a cerut un ţap, pe care-l soarbe cu înghiţituri largi, lacome. Nu vede nimic în jurul lui şi chelnărul care i-a adus un jurnal, petrecut pe după un fel de caduceu de lemn, îl plictiseşte. Chelnărul înţelege, lasă jurnalul şi pleacă. Iar Sandulian se zvîrcole pe scaun ca un şarpe care a răscolit spuza unui foc acoperit din ajun. El nu vede decît spuma berei, care se lasă domol spre fundul paharului basoreliefat cu atîtea încărcături agasante. Spuma care se lasă domol îi face bine: i se pare că, la fel cu sticla paharului, se desface şi mintea lui.

Cînd s-a mai potolit, ia jurnalul şi-l desface. Dar înainte de a arunca ochii pe dînsul, ideea mîntuitoare i-a venit.

Lovitura trebuie dată la *el*; către *el* trebuie să se îndrepte de-acuma, către omul acela enorm şi spătos, cu doi ochi mici, sticlind de răutate, sub streşinile largi ale sprîncenelor. Ei da, avea tot dreptul. Era soţ. Şi acela trebuia să-i răspundă, să-i dea socoteală. Va brava deci fulgerele de mînie ale ochilor mici, va brava glasul categoric şi tăios, va ridica şi el tonul. Mă rog, era soţ şi avea tot dreptul.

Da, aşa va face.

Cu toate astea îi trebuia un sprijin... *moral*. Banditul acela e un om foarte violent. Cum dracului l-a ales nevastă-sa, dintre atîţi amici ai casei, tocmai pe el? Dacă ar fi fost altul, mai potrivit, mai ca toţi oamenii,

ehe! l-ar apuca bine de gulerul hainei şi l-ar scutura niţel...

Încă zdravăn de tot...

Dar la tîlharul ăsta e cu neputinţă să te gîndeşti că l-ai putea apuca de reverul hainei. E un uriaş în toată puterea cuvîntului. Aşa i-a plăcut dumneaei; un uriaş şi un violent...

Cu toate astea sînt mijloace în faţa cărora şi cei mai uriaşi trebuie să cedeze. Şi s-au văzut cazuri cînd oameni de-o putere excepţională au fost înfrînţi de vreun slăbănog, de cîte-un pirpiriu... S-au văzut destule cazuri... cînd slăbănogul, cînd pirpiriul a fost animat de o mînie cumplită, o furie oarbă şi care nu mai cunoştea margini şi obstacole. O furie cumplită înzeceşte puterile... Iar starea de soţ înşelat e generatoare de-o astfel de mînie...

Aşa gîndea Sandulian, fără însă a izbuti să-şi formeze convingerea deplină. Drept care fu nevoit să mai ceară un ţap şi încă unul...

În cele din urmă lumina se făcu... O mînie năprasnică nu se poate dezlănţui dacă nu e sprijinită solid de-un suport, de ceva ascuns şi sigur, de-o rezervă care să poată interveni la momentul oportun, în caz cînd teoria înzecirii puterilor s-ar arăta netemeinică tocmai într-un caz ca atare.

Un... o mică armă, un revolver din cele noi, mici cît să nu se vadă din pumn, poate constitui o astfel de rezervă, din cele mai serioase. E suficient să-l simţi în podul palmei, ca teoria mîniei ofensatului, care nu mai cunoaşte margini, să fie promovată mai cu brio decît şi-ar fi putut închipui cel care a lansat-o.

Deci, înainte de a ajunge la ţintă, un prim popas la primul armurier întîlnit în cale! Iar pînă atunci, încă un ţap, pentru definitivarea hotărîrii.

— Băiete, un ţap!

Şi domnul Sandulian zgudui caduceul, pentru ca să se desfacă jurnalul întins pe el. Era *primul* ţap pe care avea să-l bea în tihnă, primul ţap *propriu-zis* din ziua aceea, aşa că se impuneau neapărat onorurile jurnalului; ca tot omul care, după această tihnă

trecătoare, are de plecat la treburi mai importante şi... sigure.

Parcurse titlurile dintr-o aruncătură de ochi, pentru a-şi alege subiectul cel mai atrăgător. Dar nu găsi nimic deosebit. Politică şi iar politică. Un lucru cu totul fără nici o legătură cu ceea ce-l preocupa pe el.

Îl preocupa revolverul. Căută deci o reclamă de armurier. Însă ochii se împiedecară de ceva şi mai aproape de sufletul lui în clipele acelea decît chiar o adresă de armurier. Se opri la rubrica: „Palatul de Justiţie".

Ceti: „Un nou gen de escrocherie"... Aş... ce-l priveau pe el genurile noi de escrocherie?... Înainte! Unde va fi şi revolver...

Dar coborînd ochii ca să treacă de porţiunea de coloană care nu-l interesa, i se înfipse deodată în vederi un cuvînt familiar, un nume, un nume la care nu s-ar fi aşteptat, un nume care însemna o considerabilă revelaţie: Stăsescu.

Stăsescu! Dar Stăsescu era el, tipul... amicul... adică inimicul, rivalul... rivalul pentru care vrea tocmai să cumpere revolverul, pentru ca să-şi poată permite să-i vorbească.

Stăsescu, la rubrica „Palatului Justiţiei", sub titlul: „Un nou gen de escrocherie".

Mă rog, judecător de instrucţie nu-l ştia să fie, nici procuror, nici comisar. Atunci nu putea fi decît...

Se aruncă asupra jurnalului, cu ochii dilataţi de o fericire fără de samăn, cu nişte ochi atît de plini de lumină, că nici nu putu la început să cetească un cuvînt...

Escroc... Nu putea fi decît escrocul. Şi era tocmai. Stăsescu, acest om bogat, însă fără meserie şi avere concretă, fusese prins cu un nou gen de escrocherie. Sandulian ceti, mai degrabă mîncă rîndurile.

Însă după prima lectură nu se simţi săturat. Era ceva cam vag şi nu părea să fie tocmai aşa grav. Trebui să cetească a doua şi a treia oară pentru ca să înţeleagă mecanismul afacerii juridice. Cu toate sforţările raţiunii şi închipuirii lui, însă, chestia nu parvenea să i se pară tocmai aşa gravă. O complicată

afacere comercială şi... cam aşa ceva... Dar nu izbutea să vadă fapta cea rea, partea de vină a arestatului.

„O să-i dea drumul", gîndi el dezamăgit.

Luă şi alte jurnale, dar dispoziţia nu-i mai crescu. Se sculă nemulţumit, ba chiar întristat. Dar se resemnă: în orice caz, are cu ce face o bună impresie doamnei Sandulian.

La chioşcul din apropiere luă un teanc întreg de ziare. Şi porni eroic, pipăind pachetul pe deasupra umflăturii buzunarului. Era într-adevăr gros; şi parcă tot pe atît îngroşa şi vina lui Stăsescu.

La un colţ, literele de aur ale unei firme înguste îi săriră în ochi de sub un puternic felinar electric.

I. GROZIANU

Avocat

Consultaţiuni 7—9

Era chiar 7 şi jumătate. Iar lumina care se răsfrîngea din firma de sticlă neagră, parcă înzestrată cu puteri magnetice, îi încetini pasul, apoi îl opri în loc. „De ce nu? îşi spuse Sandulian. De ce nu?" Poate lucrurile să fie şi mai grave decît ar părea în realitate. Pe urmă... tot trebuia să cumpere un revolver. În orice caz, o consultaţie tot va fi mai ieftină decît un revolver. În schimb, lucrurile ar putea să iasă cu mult mai grave.

Şi într-adevăr, după o jumătate de ceas, Sandulian ieşise luminat...

Întîi avocatul spusese:

— Cam gravă chestia... Foarte gravă... Trebuie să luptăm din răsputeri... ca să-l scoatem...

— Să lupt? Să scot? Pe tîlharul ăsta? Tocmai eu vreau să ştiu, din contră, cît ar putea fi... înţelegeţi... pe cît timp, ca să zic aşa, aş putea să mă socotesc scăpat de el...

— A, sînteţi partea civilă... Nu mi-aţi spus aşa ceva. Va să zică, de la dumneavoastră a împrumutat tablourile...

— Da de unde... Dar e un tîlhar... un tîlhar de rînd... aş vrea să-l văd înfundat chiar pe cinci ani... chiar şi mai mult...

— Mă rog... însă noi trebuie să ştim interesul... vreau întîi să văd interesul care vă face să interveniţi în proces...

Sandulian privi bănuitor la avocat. Oare ar putea să ştie ăsta ceva?...

— Dar de ce e necesar să cunoaşteţi dumneavoastră interesul meu, domnule?...

— O, domnule, interesul... interesul juridic... *Pas d'intérêt, pas d'action* ... e un precept care ne împiedecă.

— Ah, da... dar poate e ceva indiscret la mijloc...

— A-ha... a... a... înţeleg...

Sandulian îl privi crunt; avocatul surîse fugitiv şi redeveni grav.

— În cazul ăsta, spuse el, nu-mi rămîne nimic decît de a-mi oferi serviciile părţii civile în mod gratuit... cu condiţia ca să mă despăgubiţi dumneavoastră... Mie, în orice caz, înţelegeţi, îmi trebuie o procură de la reclamantul în drept...

— Dar cel puţin e rost de-o pedeapsă ca lumea? Avocatul deschise codul şi îi arătă o combinaţie întreagă de articole.

— Înţelegeţi, totul depinde de modul cum punem chestiunea ... Cum vedeţi, poate să meargă şi pînă la cinci ani...

Socoteala onorarului, pe care i-o făcu apoi, nu i se păru lui Sandulian chiar prea exagerată; nu depăşea nici jumătate din preţul revolverului. Avocatul ăsta era cam ieftin. Îl angajă deci, dar cînd plăti acontul, gîndi că n-ar strica mult să mai tocmească şi unul mai scump, mai cu greutate...

Sandulian intră în camera soţiei sale, pe buze cu un cîntec la modă. Mai îl fluiera, mai îl sîsîia, mai tăcea ca să-l reia iarăşi, dar nevastă-sa nu-şi ridica ochii de pe gherghef. Atunci scoase teancul de gazete şi-l trînti cu plesnet mare pe măsuţa de lîngă canapea. Doamna Sandulian nici nu tresări măcar.

Se aruncă pe canapea, aşa cum se găsea, cu paltonul pe dînsul. Şi începu să desfacă jurnalele zgomotos, schimbîndu-şi necontenit poziţia picioarelor aruncate unul peste altul şi făcînd somiera sofalei să ofteze în acorduri dureroase.

Mai la urmă, văzînd că nu izbuteşte s-o scoată din mutismu-i încăpăţînat, gîndi că trebuie să se prefacă încordat asupra lecturii şi, la un moment dat, să sară, surprins de mirare, că a descoperit o veste atît de gravă şi dezonorantă privind pe amicul lor Stăsescu.

Îi examină pe furiş figura, pe cînd parcurgea într-o doară titlurile şi coloanele indiferente. Ca şi cînd ar fi vrut să şi-o întipărească bine în minte, pentru a se bucura şi mai mult în urmă de diferenţa dintre expresia senină pe care o păstra încă şi expresia de surpriză, de groază ori poate de necaz, care o să-i strîmbe nobilele sale trăsături, iaca, peste puţină vreme.

Şi fără a mai aştepta mult, Sandulian scoase deodată un „A!" scurt şi sughiţat, apoi sări din pat, simulînd o stupoare exagerată, de actor începător.

— Dar ce va să zică asta? răcni el, bălăbănindu-se pe picioare. Ia uite, domnule... nemaipomenit...

Şi-şi acoperea faţa cu jurnalul, o descoperea apoi îndată, ca să-şi privească soţia, şi pe urmă se repezea din nou cu ochii la jurnal, pentru a reciti, cu stupida şi ieftina lui consternare aşternută nepotrivit pe fondul vioi al figurii.

— Ei, ce este, ce este? strigă plictisită doamna Sandulian. Ce s-a întîmplat? Spune odată... Ce te-a surprins atîta?!...

— Stăsescu...

Şi se opri ca să judece efectul acestui cuvînt, rostit după o scenă atît de patetic jucată.

Dar doamna Sandulian plecă ochii, dînd din umeri, plictisită.

— Ei!! Ce e cu el?...

Lui Sandulian i se păru că zîmbeşte...

„Să vedem dacă ai să mai zîmbeşti şi acum", îşi făcu el vînt... şi continuă, fixînd-o:

— Stăsescu... a fost... arestat... A fost prins cu escrocheria... Un nou gen de escrocherie. Grav de tot... Pedeapsă pînă la cinci ani...

Şi-i întinse jurnalul, pentru ca să-i fie mai la îndemînă urmărirea metamorfozelor ei fizionomice.

Ea cetea însă calm şi fără nici o surpriză. Lui Sandulian nici nu-i venea să creadă.

Adică... oare... să nu fie adevărat şi toată alarma lui să nu fie decît un caraghioslîc, din care...

Bine, dar atîtea evidenţe, atîtea siguranţe, care ieşiseră rînd pe rînd din spuma de bere ca obiectele neaşteptate din cutia unui scamator!

— Toate ziarele scriu, adăugă el, desfăcîndu-le rînd pe rînd şi îngroşînd vocea agresiv, ca să întindă coarda pînă la capăt... Toată presa...

Dar ea nu mai vru să cetească şi dădu din umeri indiferentă. Însă nici el nu se lăsă bătut.

— Maximum de pedeapsă, cinci ani, minimum trei. E grav de tot...

Şi după o pauză, în care păru că-şi consultă, concentrat, cunoştinţele juridice, declară:

— Prin urmare, trebuie să ne luăm ziua bună pentru un timp mai îndelungat de la domnul Stăsescu. Adică pentru totdeauna... Căci chiar după trei ani de zile, sau patru, sau cinci... cît vor fi... nu ştiu cine are să-i mai întindă mîna... Şi-n casa mea nu-mi trebuie escroci! zbieră el drept încheiere.

Dar doamna tăcea înainte, exasperantă. Ceea ce-l făcu pe Sandulian s-o ia puţin mai de-a dreptul.

— S-ar părea că nu vă interesează deloc această chestiune, făcu el mieros. S-ar părea... că nici usturoi n-aţi mîncat... nici gura, pardon, nu vă miroase...

Ea făcu o mişcare de displăcere cu buzele şi izbucni în lumina de triumf a ochilor lui:

— Ah, eşti cumplit de agasant... şi mai ales eşti groaznic cînd începi cu astfel de expresii, de care abia credeam că te dezbărasem... Mă rog, ce doreşti de la mine?

— Nu înţelegi? Stăsescu a fost arestat...

— Ei, şi dacă a fost arestat?!...

A... Sandulian o măsură de sus pînă jos... Dar *evidenţele* lui dinainte rămîneau, rămîneau... Ha... cocoana... credea că îl poartă pe el... aşa... Aha... Nu merge... Numai că trebuie înzecită băgarea de

samă... Nu vezi cît e de periculoasă această femeie?...

— Va să zică, ţi-e indiferent, nu? Hm, curios... Eu credeam că te priveşte şi el puţin, săracul... E doar prietenul nostru cel mai bun... prietenul casei, de!... pe care d-ta mi l-ai recomandat... nu eu dumitale... Bietul Stăsescu! Sărmanul! El care cel puţin de două ori pe săptămînă lua masa la noi... Cum adică... dumneavoastră femeilor, aşa vă sînt de indiferenţi cei atît de aproape de dumneavoastră? se minună el, fericit de verva lui şi de modul cum a dus-o. Stăsescule, Stăsescule, mai crede în prieteni, Stăsescule!...

— Vorbeşti prostii, îl întrerupse d-na Sandulian. Sigur că nu mi-e aşa de indiferent... Dar mai întîi de toate nici n-a fost judecat, nici n-a fost condamnat... Şi eu cunosc mai bine pe Stăsescu decît dumneata... şi pot să ştiu destul de bine că sufletul lui nu e capabil de astfel de lucruri urîte... O, nu... Dealtfel ar fi fost inutil să facă aşa ceva... el e destul de bogat...

Sandulian rămase cu ochii bleojdiţi la ea, cu gura întredeschisă, prin care vîrful limbii sta gata să se strecoare, ca la spînzuraţi.

Aşadar, era întocmai. Aşadar, era totul adevărat. Siguranţele lui erau cu adevărat... siguranţe... Şi cine ştie de cînd nemernicii ăştia o duc astfel... Poate chiar dinainte ca ea să-i fi fost soţie...

Ea-şi aplecase ochii deasupra gherghefului, iar el începu să se plimbe impacientat şi nervos. Totuşi se liniştea... Noroc că lucrurile sfîrşeau astfel înainte de a se băga de samă... cel puţin faţă de lumea cealaltă, de ochii lumii... pentru că, mă rog... o probă evidentă nu era... Totul nu dăinuia decît în stare de supoziţie... Căci, la drept vorbind, nici chiar siguranţele lui nu erau tocmai-tocmai nişte siguranţe în adevăratul înţeles al cuvîntului... De văzut, n-a văzut nimic, şi de auzit, n-a auzit nimic... precis... Toate nu sînt decît deducţii... simple deducţii. Ici, colo, cîte-o vorbă care putea să aibă şi un alt sens, cîte-un gest care putea să aibă şi altă interpretare... cu siguranţă

că gluma de-abia acum începea să se îngroașe... Cu siguranță că *prietenia* de-abia de-acuma amenința să se transforme în amor sadea... Da, da... *pînă la proba contrarie*, nimeni nu poate să presupună în sarcina altuia ceva de care nu e sigur... așa doar i-a spus și avocatul, cînd i-a explicat că pînă la judecarea procesului definitiv, arestarea lui Stăsescu n-are nici o importanță propriu-zisă, drept care onorarul nu i-l ia decît în vederea procesului definitiv...

Nici el deci nu poate deocamdată să arunce piatra acuzării definitive în soția lui. Cel mult, să se bucure că destinul s-a amestecat singur ca să împiedece o nelegiuire și o nemernicie care se punea la cale...

Ceea ce dovedește că lucrurile ajunseseră la un punct destul de serios e însă că doamna pare să-și dea perfect sama că timpul încă n-a sosit să se teamă de soarta lui Stăsescu. Ea pare să știe foarte bine deosebirea între o arestare preventivă și între o condamnare... de parcă ea însăși ar fi consultat un avocat... dacă n-o fi prevenit-o chiar banditul... mai demult...

...O-ho... aicea se arată un complot întreg...

— Va să zică, nu-l crezi capabil de așa ceva!?

— O, desigur... în această privință sînt de perfect acord cu tine...

— Da... a? Sînteți?! Apoi, draga mea, dacă vrei să știi, eu cred că e vinovat... vinovat din cap pînă în picioare... Ce tot îmi spui mie de avere și de lucruri d-astea!... Iubitul dumitale amic Stăsescu trăia din expediente... Asta e... S-o știi dumneata... Adică poate o și știai... apăsă el, provocator, pe ultimele vorbe.

Dar ea surîse cu blîndeță...

— Vei vedea că am avut dreptate... cînd se va judeca procesul... Îți spun, nu pot să cred așa ceva... nu e capabil de așa ceva...

— Ești așa de sigură?...

— Instinctul meu nu mă înșeală niciodată...

„Astea-s mărturisiri, cum s-ar zice, pe față... Îl iubește, asta e... și spune, arată...“, bolborosi Sandulian în fundul gîtlejului său, fără a socoti însă momentul potrivit să dea drum larg tumultului indignării... „Poftim că mărturisește!... Dar e un destin pe lumea asta... e un Dumnezeu...“

— Într-adevăr, bietul Stăsescu! oftă el acum adînc, întorcînd-o cu înțelepciune, pentru a provoca noi destăinuiri. Mi-ar părea foarte rău... dacă... Și înțelegi... Noi înșine ne-am găsi într-o postură foarte puțin convenabilă... Dar în sfîrșit... să nu fim egoiști... Noi ca noi... Dar el, bietul băiat!... Dorința mea fermă este ca să scape basma curată... Să-și dovedească nevinovăția... Altfel, să știi, îl așteaptă pedeapsă grea de tot... De la trei la cinci ani, nu mai puțin...

— Ce trei, ce cinci ani!... Ce tot vorbești aci?! Sînt oameni care omoară și tot pot scăpa cu cîteva luni... ba chiar îi achită... Dar el, care n-a omorît pe nimeni?...

— Cum n-a omorît?... I-a escrocat... I-a jefuit de avutul lor... I-a adus în stare de mizerie... Asta nu e tot o crimă?...

— Nu e... și chiar dacă o fi... o să se vadă că cel mult a greșit... și-l va achita...

„Ia uite, cum îl iubește, canalia!...“, bolborosi din nou Sandulian, în fundul gîtlejului. Și izbucni cu toată tăria:

— Nu-l va achita... Numai la jurați se achită... Acolo se judecă omorurile... Dar asta e altfel de faptă... care se judecă numai la tribunal... Și tribunalul condamnă... Asta e faptă de cinci ani, înțelege odată... românește...

— Habar n-ai!

— Habar n-ai d-ta... Fapta lui e prevăzută cu cinci ani în lege...

— Păi sigur, cunoști foarte bine d-ta legile...

— Dacă nu m-oi pricepe eu, se pricepe avocatul care mi-a spus...

— A... a? Va să zică... Ai întrebat un avocat... Știai dinainte... Mi se păruse că aici, acasă, ai descoperit, în jurnal... Hm... Și începu să rîdă cu poftă... Mă rog, pentru ce ai ținut să-mi joci teatrul ăsta? întrebă ea foarte înveselită.

— Ce teatru, ce teatru? Eu nu joc teatru, doamnă... Credeți că eu n-am mai stat de vorbă cu avocați în viața mea?... Eu n-am fost la Palatul de Justiție ca auditor?... Iată un loc unde-ți recomand să te duci și d-ta... Acolo poți vedea multe lucruri... neplăcute, de care ai ști apoi să te ferești din vreme...

— Bine, bine, lasă asta... Să ne întoarcem la cele ce vorbeam. Ce-au a face vizitele d-tale la Palatul Justiției cu pedeapsa lui Stăsescu?

— Pentru că am văzut acolo cum sînt pedepsiți cei care fac ce-a făcut Stăsescu.

— Dar n-a mai făcut nimeni ce-a făcut Stăsescu... Parcă îmi ceteai adineaori că el a inventat un gen nou de escrocherie...

Sandulian nu mai găsi imediat riposta de data asta. Ba chiar se înecă și începu să tușească. Pe urmă își prelungi tusea, ca să găsească o ieșire onorabilă. Cînd socoti că trebuie să se potolească, rosti:

— Inventator... Acum mi-l scoți și inventator... A... să-mi vezi mătăluță ce patentă mi-l mai așteaptă pe acest mare inventator... pe acest bandit... pe acest pungaș ordinar... A... trebuie să fac inventarul tuturor lucrurilor, ca să văd dacă nu mi-a dispărut ceva pe urma vizitelor acestui onorabil inventator...

Ea surîse cu nemărginit de disprețuitoare milă drept răspuns. Iar el, cetind acest zîmbet, își dădu sama cît de nemărginit îl iubea. Cît de singur și de neștiutor a fost între acești doi complici, care cu siguranță că tot timpul n-au avut față de el decît aceeași nemărginit de disprețuitoare milă.

Ca pentru un neștiutor ce era.

Îndată ce ar fi știut, îndată ce s-ar fi pornit să se opună, mila ar fi dispărut și ar fi rămas doar disprețul. Și ura oarbă. La început, latentă și neagră, ca de fiare ce se măsoară înainte de a se arunca una asupra alteia.

Dar descoperise lucrurile acestea acum, cînd ele încetaseră de a mai exista. Doamne, ce s-ar fi întîmplat dacă le-ar fi descoperit mai demult?

Ar fi avut el curajul să se ridice, să strige, să-și ceară repararea sufletului său jignit și călcat în picioare? Ar fi avut curajul ăsta?...

A, da... Adineaori, la berărie, gîndea să treacă pe la un armurier, ca să se înarmeze.

Surîse trist acestei amintiri.

Ei? Și cum... și cînd ar fi putut să lovească?! Unde... cînd ar fi găsit pieptul dezgolit, pe care să-l ciuruiască?... Doar în fața lui, cei doi ar fi păstrat aceeași atitudine calmă, ermetică, prietenească chiar... Unde, unde să lovească?... Cum să lovească în fața prietenească și surîzătoare care s-ar fi apărat desigur cu toată violența și puterea ce-i da aparența nevinovăției!? Cum, cum să smulgă vălul acestei aparențe?...

O, cu adevărat că este un Dumnezeu deasupra, care intervine, *Deus ex machina*, să te scoată la timp din mijlocul acestui labirint de încîlcite și atît de chinuitoare întrebări...

Este un Dumnezeu...

Sandulian recunoaște, cu toată bunăvoința și îndatorirea de care e capabil, în momentele acestea, pe Dumnezeu și-i acordă solemn promisiunea supunerii oarbe și eterne.

E vesel, e fericit, e liber...

Se poate mișca, se mișcă, poate vorbi, gesticula, striga... de-a dreptul, fără nici un ocol, fără nici o stînjenire. Fără a se gîndi ce fel de interpretări va putea întîmpina cuvîntul său, ce fel de rezonanțe va isca în bolțile sufletești în care va pătrunde, ce fel de avertismente surde vor reflecta aceste bolți, înapoi, spre dînsul...

Liber... Gol... Nou... Ca un nou-născut...

— Cinci ani, doamnă... cinci... Ei da, am fost la avocat și l-am întrebat... Cinci ani. Cazul e foarte grav...

— Și te poate bucura asta?

— Ei da, doamnă... mult, foarte mult... infinit de mult... Atît de mult că îmi voi permite să-ți cînt ceva frumos, un cîntec de dragoste... de parcă acuma ne-am fi cunoscut întîia dată... Primul meu cîntec de dragoste...

Şi Sandulian începu să tuşească şi să-şi dreagă vocea lui obosită, apoi dădu drum primelor note:

Tu, viaţa mea,
Tu, dulcea mea viaţă...
Acum începi cu adevărat pentru mine...

Muzica era arbitrară, ca şi această poezie, cu totul şi cu totul originală.

Dar atunci servitoarea veni să anunţe:

— Domnul Stăsescu!

Exclamaţia de surpriză care scăpă lui Sandulian fu ca zgomotul unei coarde ce se sparge în mijlocul, în momentul cel mai patetic al cîntecului.

— Cine? Ce face? Ce caută? Ce vrea? Ce doreşte? Ce caută aici?!

Servitoarea dădu din umeri, fără înţelegere. Dar Sandulian se întoarse către nevastă-sa, formidabil şi necruţător:

A evadat deci? Şi caută azil la mine! A-ha... Eu nu pot să dau azil la toţi escrocii. Casa mea nu e azil de... de...

Uşa care se deschise din afară înăuntru întrerupse brusc avalanşa de vociferări.

În cadrul ei era d. Stăsescu, în persoană:

— Desigur vă miraţi de apariţia mea atît de neaşteptată, astăzi, cînd vă spusesem că viu tocmai miercuri... Dar m-am gîndit să vă avertizez — continuă să mugească vocea de taur, înecînd îngîimeala de întrerupere a lui Sandulian — m-am grăbit să vă avertizez că dacă veţi ceti cumva în jurnale de o afacere în care e vorba de un Stăsescu...

Aci o pauză mică, în care ochii lui Sandulian sfîrşesc prin a deveni incandescenţi de furia şi nerăbdarea ripostei ce pregăteşte...

...apoi să nu credeţi că e vorba de mine... E un nemernic de văr al meu, pe care-l cheamă tot Ion, ca şi pe mine... şi care nu acum îmi face numele de rîs pentru întîia oară...

ORA BUNULUI RĂMAS

Înainte de a se hotărî să intre, Bastache mai făcu două, trei ocoluri. Cum să înceapă? Hm! Va fi extrem de greu...

Şi cu toate astea, trebuia... Acum. Astăzi. În ora care avea să urmeze! Trebuia să fie călău şi să execute fără milă.

— Anito, scumpa mea dragă, trebuie să strîngem din ochi, să scrîşnim din dinţi, să urlăm, dacă vrei, de durere, dar trebuie să trecem şi peste asta...

A sosit ora bunului rămas!

Chestie de cîteva zile şi pe urmă ne vom obişnui... Doară, pe cît am înţeles, tu ai mai trecut de mai multe ori prin astfel de ore!...

...Ce e-n ziua de azi o despărţire... Se despart ei soţi, după o convieţuire de ani întregi!... Dar noi, drăguţa mea dragă!... Tu eşti frumoasă, eu sînt... cum dracu mai sînt şi eu?... tînăr, da, tînăr... Repede ne găsim...

Bastache se opri. Nu mergea. Prea era la repezeală... Prea uşor... Prea cam... în glumă... Nu mergea. Cu Anita nu mergea. Anita era un temperament tragic. Cu temperamentele tragice trebuie să o iei tragic...

Şi ajuns în faţa casei unde se întîlnea cu Anita, Bastache nu se simţi în stare să se oprească ferm şi dîrz, precum îşi propusese. O luă tot înainte şi mai trase cîteva ocoluri, pentru a găsi tragicul de care avea nevoie. Îşi debită micul lui discurs pe mai multe tonuri, dar fu imposibil să găsească nota pe care o

căuta. Iar timpul trecea și Anita putea să plece, închipuindu-și că l-au reținut cine știe ce motive fără însemnătate. Numai motivul cel groaznic, cel teribil, nu l-ar putea bănui mititica... Numai motivul cel cumplit... Și ar pleca plină de voioșie și iertătoare ca întotdeauna. Ah, nu e nimic! va ciripi gurița ei mică și țuguiată ca o căpșună. Nu e nimic. Doar ne întîlnim în fiecare zi, de la 4 la 6, în odăița pe care mi-a cedat-o, pentru acest scump răstimp, buna și scumpa mea prietenă Păpușica...

Ah, Păpușica! era cît pe-aci să urle, cît îl lua gura, Bastache, în mijlocul străzii pe care o traversa. Să nu intre acum; dar să aștepte pe Păpușica. S-o roage să transmită ea Anitei...

Și dus de gîndul cel nou și surîzător, Bastache făcea pași largi și voinicești în valurile de trecători. Claxoanele i se păreau acum cîntec de biruință și huruitul motoarelor, darabana acompaniamentului.

— Nu! își zise el dezamăgit, cînd pasul o luă ușor pe o străduță mai dosnică și mai liniștită. Nu. Asta înseamnă că... asta înseamnă că Păpușica va ști, prin urmare... că el a rupt-o întîi... ceea ce Anita nu va ierta în ruptul capului... Asta mai înseamnă că Anita abia mîne va afla vestea cea cumplită... și el nu poate, nu va putea dormi la noapte, la gîndul că ea se va culca surîzătoare și fericită, că-l va visa și că-i va face ușor cu degetul în somn: „Mic despot al sufletului meu, unde mi-ai fost ieri?... Mi se pare că ai început să umbli pe de lături... Mic despot al sufletului meu, mi se pare că o să mă scutur din robie și să-ți uzurp tronul... Mi se pare că eu am să iau de acum înainte frînele domniei în mînă... și eu am să-ți poruncesc de acum înainte, nu dumneata mie...

Oh, îngerașul de el... Auzi ce cuvinte dulci!... Mic despot... frînele domniei... Dar e o împărăție Anita asta, o nebunie!... Și nu poruncește ea, la drept vorbind?... Dar cum poți să te desparți de comoara asta? Cum, Dumnezeule? Cum poți să-i spui așa, tamnisam, c-o lași...

Cu toate astea, Anita, iartă-mă... Iată, de data asta voi fi cu adevărat un despot... Un despot nemernic, stupid, criminal... Un tiran... Să nu mă ierți niciodată, Anita... Să mă urăști toată viața mea... Dar nu mai pot, sufletelule, să te țin sub această minciună... De trei săptămîni eu știu că te las, și de trei săptămîni nu îndrăznesc să-ți spun... Mă port cu tine ca asasinul care înfige pumnalul în copilul roz... în copilul cu brațele întinse... să-l cuprindă... și-i surîde... Anita, nu mai pot să îndur această povară, această mască de aramă; mai bine ura ta decît zîmbetul ăsta de miel neștiutor pe care-l duci la tăiere...

Dar ea... cealaltă... așteaptă, Anita. Tu n-o știi, Anita, nici eu n-o știu... pentru că acestă zgripțoroaică de cocoana Profira nici numele n-a vrut să mi-l spună măcar... această pețitoreasă, care nu scapă o vorbă mai mult decît trebuie pînă ce tîrgul nu e asigurat, și ce trebuie să fie al ei — pus deoparte... Dar negustoreasă cinstită... Cum ți le alege ea, cum ți le nimerește ea... zestre, frumoasă, candidă... Căci tu, dragă Anita, n-ai avut decît una din aceste calități... dar vezi, omul cînd se-nsoară, Anita, cum să spun?... nu-i ajunge. Tu, de! știi bine cum ne-am cunoscut, știi bine cînd ne-am întîlnit prima oară în odaia Păpușicăi, știi bine că... în sfîrșit, nici nu ți-a venit să joci măcar pe nevinovata... Sinceritate, e drept, dar, draga mea... înțelegi... eu nu pot... eu trebuie... e vremea... să mă retrag, să încep ceva, să... tinerețea are și ea un liman; frîul are și el o margine... vorba bietei mame, iar mama știe cine e coana Profira... Coana Profira nu se încurcă niciodată. Îi spui: O vreau brună, subțire, cu ochii verzi... sau cine știe cum... coana Profira așa ți-o aduce... Ba, pe deasupra, și cu zestre și cu... și... și... cu...

Anita, a sosit ora bunului rămas!

Și revenind în fața casei unde se întîlnea cu Anita, Bastache păși ferm și dîrz, precum își propusese.

★

Cu toată gravitatea lui de comandă, Bastache era pierdut. Sîngele îi fugise din vine și din obraji; monologul îndelung, pe care-l aiurase pe străzi, ca să prindă

curaj, părea că-i supsese orice energie din slabul lui trup. I se păru însă curios că Anita nu se uită uimită la el, cum se uitaseră vreo cîțiva dintre trecătorii întîlniți în cale, cînd scăpa cîte un cuvînt rostit mai tare sau cînd întorsăturile dispozițiunilor lui sufletești în această convorbire imaginară, pe care tocmai o terminase, îi schimbau brusc alura și demersul.

Dar acum începea convorbirea reală.

Și convorbirea o începea Anita. Dumnezeule, dar de ce aerul ăsta plictisit la dînsa și graiul ăsta aspru? Să bănuiască oare cumva? Să-i fi suflat cineva la ureche?... Dar asta e cu desăvîrșire exclus.

— Te asigur că nu te-aș fi așteptat atîta dacă n-aș fi avut să-ți comunic lucruri extrem de importante... la loc...

Pe Bastache astfel de atitudini îl scoteau din sărite. Cum adică? Ce va să zică morga asta și imperativul ăsta? Ah, da! Ba foarte bine!... Asta îi ușura lui mult situația... A-ha... asta îi da curaj să taie fără milă, în carne vie...

— Mda... făcu la rîndu-i destul de grav și sec. Mda... Și eu aveam să-ți comunic lucruri extrem de importante...

Ea îl privi cu nemărginită milă dispreţuitoare.

— Ah, știu, știu, vrei să mă amețești iarăși cu scenele d-tale, cu care m-ai înăcrit pînă acuma... Te rog, scutește-mă... Mi s-a urcat pînă aici...

Și cu degetul întins orizontal își tăie beregata...

— Daaa?... Ah... Daaa?... V-ați săturat? sări la rîndu-i Bastache, înțepat pînă la os de vîrfurile grozav de ascuțite ale disprețului ei. Daaa? Vi s-a aplecat?... Vă recomand picăturile lui Davila, scrîșni, scos din sărite, și se ridică de pe scaun, ca să-și destindă mînia în pași largi și apăsați.

Ea-l privi cu ură, apoi, tot privindu-l, ochii i se îndulciră și-o podidi deodată un rîs vesel și prietenos...

— Haide, sfîrșește odată cu mutra asta de măcelar înfuriat! îi strigă ea. Mai bine vino lîngă mine și sărută-mă. Am să-ți dau o veste mare...

Bastache se opri clătinîndu-se. Nu. Dispoziția asta nouă a ei nu-i plăcea deloc! Era mai bine cum fusese la început! Ah, nu... cu săruturi... nu...

— Să mă săruți? A, nu, scumpă... pardon, stimată domnișoară... săruturi, nu... Mersi!... Nu mai am nevoie... Mersi!... Mi-a venit și mie rîndul să mi se aplece...

Își închipui ruptura venind de la dînsa... el făcînd pe jicnitul... retrăgîndu-se rănit sufletește și umilit...

Și pe urmă, răzbunarea...

Oh! Era de o mie de ori mai bine așa... Trebuie făcut totul ca s-o scoată din nou din pepeni...

Dar ea s-a apropiat tiptil de dînsul, cum era întors cu spatele, și l-a cuprins ușor cu brațele pe după gît. L-a sărutat lung pe ceafă... Însă el a respins-o cu bărbăție.

— Ți s-a aplecat, nu? a răcnit el, vărsînd flăcări pe ochi... Te-ai plictisit, cum s-ar zice... O, asta le întrece pe toate... Nu... asta pune capăt la toate! Te-asigur că le pune. Le-a și pus... Nu, scumpă... stimată... domnișoară... vă asigur că n-aveți să mai fiți plictisită... Orice, dar să știu că necăjesc pe cineva cu prezența mea, cu mișcările mele, cu micile mele obiceiuri — făcu el din ce în ce mai înduioșat de sine însuși — mai bine moartea. Ei bine, doamnă, fiți asigurată; voi îmbrînci, voi da afară în brînci, de aci, de lîngă dumneata, pe acest imbecil care te plictisește... Îl voi înhăța de guler — strigă el apucîndu-se de guler — și-l voi duce ca pe-un răufăcător pînă la el acasă, și-l voi scutura zdravăn, și-l voi face, fiți sigură, să-i treacă odată pentru totdeauna pofta de a vă mai plictisi... Scuzați, doamnă, vă rog foarte mult să scuzați, doamnă... Și izbindu-se cu pumnul în coastă: Hai, idiotule... hai, imbecilule... afară cu tine... cum îți permiți să continui să răpești timpul prețios al acestei nobile, distinse, frumoase persoane? Afară! Afară...

Și-și căra cu nemiluita în coastă, de parcă s-ar fi țicnit subit.

Ea îl mînca din ochi de drag. Și cînd el se îndreptă de-a binelea spre ușă, îl ajunse iarăși și-l cuprinse, de astă dată fără a-i mai da putința să se miște.

— Stai, stai, prostule... Nu pleca pînă nu auzi vestea cea mare. Și-i strigă în plină ureche, cu șuierul cald al buzelor ei cărnoase: Mă mărit!... Auzi? Mă mărit!

Pe urmă, ca și cînd ar fi simțit că acuma nici nu mai e nevoie să-l ție atît de strîns, îi dădu drumul. Iar el se clătină ușor, ca un obiect lăsat, care-și caută echilibrul statornic.

— Tu... te măriți?

— Da... foarte curînd... mai curînd decît îți închipui... Și dîndu-i o palmă ușoară pe obrazul care se congestionase cu desăvîrșire, îl asigură rîzătoare: Haide, nu te întrista... Am să continui să mă întîlnesc cu tine... Astăzi ai fost nespus de drăguț...

— Cu cine te măriți? bîlbîi el, rătăcit.

Dar, înainte de a primi răspunsul, i se făcu deodată o lumină vie dinaintea ochilor. Era gata să izbucnească într-un rîs formidabil, să bată din palme și să sară iepurește prin cameră :

— Și eu, și eu... și eu mă însor... Cum s-a nimerit!...

Însă răspunsul ei îl opri de la început:

— Cu un băiat foarte bine... are și ceva avere... dar foarte multe șanse... Și, din cîte am aflat... știi cum seamănă cu tine... la siluetă, la ten... la...

—...din cîte ai aflat?!... Hm... va să zică...

În mintea lui Bastache, o legitimă bănuială căzu în zigzag de foc, ca un fulger.

El clipi din ochi și-și țuguie buzele ironic:

— Ascultă, l-ai văzut? L-ai văzut vreodată?

— Drept să-ți spun...

— Ah, am înțeles, de ajuns! Am înțeles, va să zică... tu va să... ah... ha, ha, ha...

Dar pentru că ea-l privea cu totul nedumerită, el se opri iarăși și-și țuguie din nou buzele:

— Îmi dai voie să-ți pun o întrebare?

Și se pregăti să ia lucrurile cît mai pe departe, pentru ca să fie cît mai amplă comedia, care era sigur că va duce la finalul bănuit.

Dar ea îi cuprinse capul cu brațele și i-l trase la sîn:

— Bietul meu mititel, în sfîrșit astăzi sînt perfect convinsă de iubirea ta... Astăzi am văzut sufletul tău... tu suferi pentru mine, copilul meu dulce... Ei bine, drăguțul meu, îți făgăduiesc...

— Că ne vom întîlni, nu?

— O, da, dragul meu... Tocmai... O lună de zile însă trebuie să punem capăt întîlnirilor noastre. Acuma nu știu... o lună sau poate mai mult... În orice caz, tu treci într-o lună pe la Păpușica... ea te va ține în curent...

— Ne vom întîlni deci, strigă el plin de fericire și bătînd din palme...

— Tot tu vei rămînea micul meu despot...

— Da?... dar domnul?... domnul?... viitorul?...

— Soțul meu, vrei să zici... Ei bine, nu e cel dintîi căruia i se întîmplă ca soția lui...

— Sărmănelul!...

— Mititelul!

— Dovlecelul!

— E! nu, nu... te rog... Expresii de felul ăsta...

— Ah, da? bun... mă rog... Dar mai înainte, o întrebare... Cine ți l-a găsit pe domnul ăsta?...

— O, o... pețitoreasă, tocmai vreau să-ți spun: e drept că nu ne-am cunoscut...

— De ajuns! De ajuns! În cazul ăsta îmi voi permite să-i spun: Tîmpitul! Idiotul! Caraghiosul! El e! Îl cunosc... 99 la sută că-l cunosc... Îl cunosc ca pe mine... E cel mai mare idiot...

— Îl cunoști? Cum îl cunoști?... A, nu, nu... așa nu... Trebuie să fim înțeleși de la început... Nu îngădui...

— Da? Ei bine, îți voi dovedi îndată contrariul... 99 la sută că-ți voi dovedi... ce speță de imbecil e viitorul dumitale... Cocoana Profira ți l-a dat plocon, nu?

— Exact... O cunoști și tu pe coana Profira?

— Pe escroaca asta! Desigur... Crezi că numai pe dumneata te-a păcălit ticăloasa asta?... Crezi că numai dumitale ți-a prezentat astfel de idioți?... Care se lasă duși de nas... și ducînd la altar... în fața altarului sfînt și curat... toate... toate... desfrînatele...

— Ieși! strigă din toate puterile Anita, bătînd din picior.

— Toate haimanalele... toate... neruși...

— Afară, ți-am zis...

— Da, voi ieși numaidecît... Mi-e imposibil să mai stau o clipă alături de... Va să zică... așa, nu? Te căsătorești cu el, nu? Cu idiotul, nu? Ca să te întîlnești cu alții, nu? Cu altul... cu amanții, cu toți... cu toate... secăturile... cu toți derbedeii?... Ha, ha...

Figura Anitei se schimbă deodată. Doamne, în fața ei era un nebun... Doamne, a înnebunit subit! Nu vezi că nu mai știe ce spune? Cine a pus-o să-i destăinuiască... Dumnezeule... cum va ieși acum din asta?

Doamne, dacă se va isca un scandal?... Și cu toate astea... acum are limpede dovada: cît o iubește, mititelul...

Și plînsul o podidi și suspinele începură să-i scuture pieptul cu putere.

— Dragul meu, copilul meu... n-aș fi crezut... Ah, Dumnezeule... Pînă acolo? Atît să te coste?...

Iar nebunul urla înainte și o scutura și mai tare decît suspinele de brațul de care o apucase, cu mîna încleștată, cu ochii de smintit.

— Ei bine? Și-acuma vrei să știi cine e nebunul? Cine e idiotul... cine e tîmpitul care era gata să se preteze la această comedie?... Se bătu pe piept cu latul palmei: Uite-l, privește-l, privește-l bine...

— Dumnezeule, cu ce ți-am greșit să mă pedepsești astfel? gemea într-una Anita, neștiind ce să creadă, ce să înțeleagă, ce să facă.

— Și... scuipă-l... Scuipă-l, n-auzi? Apoi, îmbrîncind-o pînă în fundul camerei: Iată ce poamă nevinovată, cultă și bogată, îmi oferea coana Profira... Iată cu cine aveam să...

În sfîrșit, Anita s-a dumirit... L-a lăsat să mai urle încă pînă ce furia blestemelor și a insultelor a prins să se potolească, apoi, calmă, l-a întrebat:

— Cum, ai angajat și tu pe coana Profira?

— Ah, da, desigur, am angajt-o și eu... Dar acum să aștepte mult și bine...

— În cazul ăsta, poți să fii sigur, dragul meu; femeia asta îți aduce tot ce dorești. Iată ce mi-a adus mie...

Ea se repezi la măsuță, luă poșeta cu mîini înfrigurate și abia izbuti s-o deschidă din graba nervoasă cu care îi jucau degetele. Scoase o fotografie, pe care i-o înălță triumfătoare dinaintea ochilor.

— Îți place? Hai? Îți place?...

Dar Bastache se mulțumi să știe că nu e mutra lui acolo...

— A... altul... aa... iartă-mă... dar am înțeles că nu l-ai cunoscut... și... am crezut... adică... am...

— Păi tocmai am vrut să-ți spun: e drept că nu l-am cunoscut... cum să zic, personal... Profira nu face cunoștințe pînă ce nu se asigură că va fi bine răsplătită și n-are să fie trasă pe sfoară... Dar, în orice caz, îți dă toate amănuntele și, desigur, fotografia... Cum, ție nu ți-a dat încă fotografia?... Sărmănelule!...

— Cum vezi...

— Vai de el!... Și se speriase că o să-l iau eu pe furiș, mititelul?... Păi cum puteam eu să primesc de la ea o astfel de ofertă, dovlecelule?...

MONUMENTUL

Patruzeci de ani Costache Constandache a stăpînit orașul. El era conservator, însă asta n-avea nici o însemnătate. Putea foarte bine să fie liberal, conservator-democrat sau, mai pe urmă, averescan, țărănist, socialist or comunist; nu ar fi avut nici o însemnătate. Oricine s-ar fi întîmplat la guvern, Costache Constandache era sigur de voturile concetățenilor săi. S-au străduit unii și alții să-l doboare, s-au încercat ingerințe asupra orașului și mai cu seamă asupra mahalalelor. Mofturi. Cînd veneau alegerile, conul Costache Constandache ieșea cu o cumplită majoritate, în ciuda tuturor suveicilor și tuturor crucilor trase cu creta pe spatele votanților suspecți. Iar pe vremea comisiilor interimare, un om nu mai da pe la primărie. Se lipseau cetățenii de dreptele lor cereri, însă fără Costache Constandache nu vreau să lucreze. Și cu tot aparatul lor polițienesc, cu toți bătăușii tocmiți special de la București, uzurpatorii abia de îndrăzneau să facă vizite electorale pe la marginea orașului. Bătăușii speciali înfundau în acele vremuri de frămîntare, snopiți, spitalele; iar aparatul polițienesc lucra cu mînă moale; știa doar ce-l așteaptă după alegeri.

Drept aceea se operau mutări tocmai hăt la cellalt colț de țară; dar chiar și funcționarii nou-veniți, după două zile de rățoieli sterpe, o lăsau domol. Le intra numaidecît frica la oase, așa cum ar intra frigurile

lîngă bălțile putrezite sau reumatismele în cetățile posomorîte și cețoase.

Asta se cheamă să ai o popularitate. Iar conul Costache Constandache se făcuse iubit prin nenumăratele foloase pe care le făcuse orașului. Uzină electrică, baie comunală, grădină publică, pavaj, hală, cinematograf comunal, serviciu de pompieri, de gunoi, canalizare, dric elegant cu două clase (clasa I cînd i se puneau patru cai, clasa a II-a, numai cu doi). Pe urmă, nimeni nu făcea apel la primărie fără ca să fie satisfăcut. Lumea mai bogată: că să se mai amîne sau chiar să se lase uitată vreo expropriere pentru aliniatul străzilor, că să se mai puie un felinar în dreptul porței cutăruia, că să se mai dea vreo cîțiva oameni de la primărie pentru ridicatul vreunui grajd sau pentru vreun prășit la vie, ori pe Ulița Mare să fie doi sergenți, dintre care unul să stea mai mult în fața casei lui conu Ionică Mitran, al doilea om bogat și popular al tîrgului după conu Costache Constandache și care deci putea deveni de temut. Totul se făcea. Conul Costache împăca pe toată lumea. Avea meșteșugul, arta, arta asta, cum spunea domnul Ionică Mitran.

— Mă credeți, domnilor, că eu n-aș fi în stare să fac așa ceva, declara dînsul cu modestă convingere. Iacă, vă spun eu, cu mine s-ar lua toți cu mîinile de păr...

Pe cînd conul Costache Constandache avea pentru toți un zîmbet, o privire limpede și binevoitoare, o vorbă domoală de încurajare.

— Lasă, mă, că se face. Las' pe mine...

Ei, poate că nu se făcea tocmai-tocmai precum dorea cel cu nevoia. Dar cu ceva tot se alegea.

Barem cu lumea cea măruntă și necăjită conul Costache Constandache era o comoară. Îi răzbea în porumbi toamna, în lemne iarna și chiar în bani vara. Dar cu ce-i cîștiga pe toți erau lemnele. Lemnele primăriei. Zadarnic țipau (cine? veneticii: un fost ajutor de judecător rămas pe-aci avocat, niște colegi de-ai acestuia, dornici de a pune mîna pe visteria comunei, cîțiva profesorași pripășiți de pe-aiurea), zadarnic se văicăreau indivizii ăștia suspecți cari treceau în toate

partidele, ca să apuce comisiile interimare, că fondurile comunei au secat, că pădurile comunei sunt aproape tăiate, că datoriile comunei au crescut de bate falimentul la ușă.

Conul Costache Constandache surîdea cu superioritate. Pentru că dezmeticii ăștia de opoziționiști mai făgăduiau, întru restabilirea situației, că vor îngriji ca perceperea impozitelor comunale să se facă fără excepție, iar rămășițele să fie strînse fără răgaz.

Rămășițe de cînd? De nu se mai ține minte. Conu Costache Constandache surîdea către conu Mitran și prietenii săi:

— Ați văzut, mă, ce proști sunt? Nici nu știu să facă politică.

Și cu adevărat, cînd cel dintîi guvern nou făcu loc uzurpătorilor în primărie, se pomeniră bieții oameni cu tot felul de fițuici galbene și verzi, în care se scria cît are să plătească fiecare pentru noua stăpînire.

— Proști sunt, mă, făcea conu Costache cu veșnicul lui surîs.

E drept că șleahta adversă băgase de seamă că a făcut-o de oaie cu țidulele casieriei și, pentru prilejul viitor, și-au făgăduit să fie mai abili. Dar oamenii știau acum ce-i așteaptă. Căci drept răspuns la toate discursurile înverșunate ale lor, prin care înfierau „abuzurile" conului Costache, acesta se mulțumea să răspundă placid din ușa cafenelei:

— De, mă, i-auzi, c-am făcut eu abuzuri cu voi... Spuneți voi dacă știu ăștia ce trăncănesc...

Sau:

— Bă, v-au mai trimes ăștia țidule înainte de alegeri?

— Nu ne-au mai trimes, coane Costache...

— E... zice că sunt șmecheri... așteaptă acum să treacă alegerile...

— Lasă să aștepte, coane Costache, rînjea cu înțeles poporul.

— ...Cu o primărie așa bogată în venituri putem să facem și noi dărnicii... dar nu risipă și jaf! strigau cu vehemență vrăjmașii lui conu Costache.

Dar alegătorii știau ei ce fel de daruri galbene și verzi o să primească. Iar tîrgul cel mare al Rădășanilor era într-adevăr unul din cele mai bogate ale țărei acesteia blagoslovite de Dumnezeu. Veniturile lui erau nesecate. Și dacă pădurile lui dăduseră de sfîrșit, în schimb cele în care securea intrase acum treizeci și douăzeci și cinci, ba chiar și douăzeci de ani, se făcuseră din nou numai bune de tăiat. Dar de lipsa lemnelor putea fi vorba cînd atîta bănet intra în casa comunei, de la prăvăliile date cu chirie la ovrei, de la locurile din vale, date în parte la oameni, de la oboarele vestite, ce se țineau săptămînal în tîrg și unde țăranii din împrejurimi erau jecmăniți în lege, în sfîrșit, de la atîtea taxe, lumină, apă, gunoi, prestație, firmă și cîte și mai cîte? Pentru că mințeau cei care susțineau că domnul primar închide dinadins ochii la încasarea dăjdiilor. Închidea desigur, cînd era vorba de familiile grele ale celor 4000 de înscriși în listele electorale. Dar ia să fi poftit să nu fi fost înscris în listele electorale? Or să te fi simțit că ai trecut de partea veneticilor? că-ți arăta dumnealui atunci cum se îngrijește un bun edil de veniturile gospodăriei ce i-a fost încredințată.

Încît, ca o vrednică răsplată și ca o dovadă de adîncă recunoștință, către al patruzecelea an al părinteștii lui oblăduiri, cei patru mii de păstoriți hotărîră să-i ridice un binemeritat monument. Ideea porni tot de la dezinteresatul și lipsitul de indivie conu Ionică Mitran, puțină vreme după ce consiliul comunal se pronunță în chestia cu licitația noului motor al uzinei electrice. Pentru că domnul primar fusese de părere să se adopte, între cele douăzeci și trei de oferte, pe acea apărată cu multă căldură și convingere de conu Mitran, și chiar convinse și consiliul că acum e rîndul să fie luat în considerare sfatul prietenului său (deși unul din consilieri protesta vehement, încercînd zadarnic să probeze că s-a greșit rîndul), dragostea îndreptățitului se revărsă asupra conului Costache cum nu se mai văzuse niciodată. Mai ales că pînă și consilierul recalcitrant fusese repede redus la tăcere cu minunatele perspective pe care verva domnului primar

știa să le desfășoare dinaintea ochilor bunilor prieteni și cetățenilor săi.

— Omul ăsta e o comoară! răgise de mai multe ori, aprins de înduioșeri subite, conu Mitran. Omul ăsta e providența orașului! Omul ăsta merită un monument!

— Omul ăsta merită un monument!

Acesta a fost strigătul hotărîtor, care s-a înfipt întîi ca o revelație, pe urmă din ce în ce mai adînc, ca o obsesie, și apoi ca un imperativ în mințile rădășenilor.

„Monument. Monument. Monumentul lui conu Costache. Se face monument lui conu Costache! Să dăm, fraților, mînă de la mînă pentru monumentul lui conu Costache Constandache. Cît de puțin, dar să dăm toți pentru monumentul acestui mare om, acestui mare binefăcător al comunei. Restul se complectează de la primărie!"

Monumentul lui conu Costache Constandache se ridică falnic în mijlocul orașului. În grădina publică din centrul orașului. În dreapta e monumentul lui Alexandru Lahovary, ridicat de conu Costache încă din primele timpuri ale carierei lui politice. În stînga e monumentul rădășenenilor căzuți pentru țara lor în războiul cel mare. La mijloc, locul era rezervat încă de pe cînd trăia regele Carol I.

— Înțelegi că nu se cade să ridici monumente oamenilor care sunt încă în viață, fie ei chiar regi? spunea conu Costache Constandache.

Dar după moartea regelui Carol, evenimentele se înghesuiră și monumentul din dreapta o luă înaintea celui din mijloc. Însă asupra locului din mijloc părerile conului Costache se schimbaseră.

— Aici e locul lui Ferdinand cel Leal. Însă, înțelegi, nu se cade să ridici monumente oamenilor cari sunt în viață, fie ei chiar regi.

Cînd conul Costache Constandache află ce puseseră de gînd concetățenii săi cu locul din mijloc, se făcu roșu ca sfecla, dar nu se putu ști din primele clipe dacă de mînie sau de plăcere. Așa că trebui să intervină cu toată autoritatea de care dispunea și cu toată prietenia domnul Ionică Mitran, ca roșeața de pe bucile dolofane ale lui conu Costache să fie numai de plăcere.

În schimb, vorbele lui fură numai de ocară.

— Cum se poate... Ăla e loc pentru regi... nu pentru un nemernic ca mine...

— Lasă, că avem noi destul loc și pentru regi... îl potoli conu Mitran. Ce, grădina are numai lungime? Are și lățime, nu?... Iar lățimea e cît lungimea aproape... Așa că unde scrie că încap acolo numai trei statui? O să fii dumneata la mijloc și-o să te punem cu fața la Olt, așa că o să ai acum în față pe Alexandru Lahovary, în spate eroii, la dreapta pe regele Ferdinand și la stînga pe Carol...

— Nu, nu primesc, se arătă îndîrjit conu Costache... Nu primesc...

— Știu care e motivul, replică Ionică Mitran. Pentru că ești în viață...

— Și ăsta! aprobă conu Costache... Dar mai e și altul, cu mult mai puternic...

Asistența respiră ușurată. De argumentul ăsta se speriase ea, pentru că-l știa bine pregătit pe conu Costache în susținerea lui.

— Atunci care, coane Costache?

— Să mă puneți pe mine la dreapta ori la stînga! strigă cu energie conu Costache... Nu admit, răcni el cu umilință, să stau la mijloc, între regi. Dacă puneți pe regele Carol la mijloc, pe Ferdinand la dreapta și pe mine la stînga, ar mai merge... Nu... Nici așa... regele Carol să nu fie cu fața spre Olt, să fie cu fața spre oraș... Așa da, primesc... Așa ar veni Lahovary în dreapta, eroii în stînga, Ferdinand în față și eu, umilul vostru servitor, la spate...

Cei de față rămaseră muți de admirație dinaintea acestei severe atitudini... Numai conu Ionică șopti la urechea celui ce-și apăra cu atîta vehemență modestia:

— Rămîi la mijloc și nu duce grijă de regi... Că peste o sută de ani, dac-o mai putea orașu ăsta să

ridice vreun monument... Însă nu te lăsa şi dă-i înainte cu gura... E foarte onorabil din partea dumitale... că noi facem tot ce ştim...

Şi cu toate protestările energice ale lui conu Costache, monumentul fu ridicat în mijlocul grădinei publice, pe locul destinat regilor. Dar abia acum putu el să se convingă că rostise odinioară o vorbă cu adevărat mare: Nu se ridică monumente oamenilor în viaţă. La cîteva zile după ce obrazu-i modest suferi cu abnegaţie ploaia de laude pe care i le aduse iniţiatorii mîndrei sale statui, conu Costache căzu la pat.

Fu o boală lungă, mai degrabă o sleire progresivă a tuturor puterilor, pe care le istovise încetul cu încetul în atîta huzur şi-n atîtea călătorii. Şi, ca o culme a pedepsei pentru toate cele făcute cu voie sau fără voie, Dumnezeu îi păstră numai minţile. I le păstră intacte, încă şi mai luminoase decît se bucurase de ele toată viaţa, ca să vadă întreagă grozava lui năruire.

Pentru că îndată ce scăpă frînele primăriei, locţiitorul, conu Ionică Mitran, nu mai fu în stare să stăpînească turbatul galop spre dezastru. Veneticii ridicară capul. Ochi de ură răzbătură din ascunse unghere. Strigăte de mînie izbucniră. Huiet şi urlet începu să crească. Şi, curios, tocmai acum cei cari erau gata pînă mai deunăzi să ia parul de dragul lui conu Costache şi împotriva duşmanilor lui, de astă dată tăcură cu toţii şi aşteptară.

— Vezi, nene Costache, ce va să zică poporul... canalia... E ca şarpele...

— Era şi timpul, Ionică, grăi slab şi înţelept conu Costache. Îmi pare tare rău de voi că n-aţi apucat să duceţi şi voi comuna asta în spate patruzeci de ani încheiaţi ca mine... Dar întrucît mă priveşte, eu mi-am terminat cariera...

Comisii peste comisii veniră, trimese de stăpînire. Verificări peste verificări se făcură. Dar dintru început fu greu să se vadă pînă-n fundul relelor. Dimpotrivă. La prima ochire părea totul bun şi la locul lui. Unii mai buni de văz crezură c-au descoperit mare lucru. Însă însoţitorii lor, cari apucaseră de spuseseră în-

tr-alt fel, îi combătură cu toată înverşunarea. Pentru că deasupra tuturor metehnelor sufleteşti stăpîneşte atotputernic amorul propriu.

Se petrecură lucruri de tot hazul. Verificatorii începură să se acuze unii pe alţii. Depuseră rapoarte în doi peri şi plecară fără să fi stabilit ceva precis, spre marea bucurie a lui Ionică Mitran.

— Cei mai mulţi au fost de partea noastră, coane Costache.

— Ce dobitoci! rosti domnul Costache Constandache. Dar pentru că Ionică se uită la el nespus de curios, se grăbi să adauge: Asta, între noi, ştii... Tu însă bate toba înainte şi dă-le dreptate celor care ne-au apărat... Bate-ţi joc cu străşnicie de veneticii care i-au chemat... Însă tare mă tem, măi Ionică dragă, că de data asta nu se mai prinde...

— Ne descurajezi, nene Costache...

— Asta între noi, Ionică...

Dar veneticii nu se lăsară. Noi comisii veniră, noi expertize. De astă dată oameni de socoteli, aleşi pe sprînceană. Zadarnic ţipa conu Ionică Mitran că sunt oamenii veneticilor. Vulgul tăcea şi asculta. Iar ca dintr-o cutie de scamator, potlogăriile ieşeau la iveală, care mai de care mai gogonată şi mai ţipătoare.

— Ce ne facem, coane Costache?

— Mi se rupe inima de voi, dragă Ionică, dar întrucît mă priveşte, mi-am încheiat cariera... Mi-ar fi părut bine s-o fi încheiat mai demult şi să văd pe dobitocii ăştia dîndu-mă în tarbacă, he, he, încă pe cînd picioarele mi-ar fi fost zdravene de drum. Aveam eu ceva pus deoparte, şi aşa de bine ferit, că n-ar fi zărit acolo nici ochi de şarpe. Însă aşa a fost să fie... Multe păcate avem şi noi oamenii, dar şi mai multe fapte bune am mai făcut unora şi altora, încît a zis bunul Dumnezeu: „Lasă-l pe Costache aci unde l-am pus din greşeală, pînă la sfîrşitul vieţei. Acuma, dacă s-a făcut, s-a făcut..." Şi după ce zîmbi mulţumit şi senin florilor din tavan, continuă, cu glasu-i stins şi liniştit: Cum îţi spui, doar de voi îmi pare rău. Mai era destul acolo ca să huzuriţi şi voi pînă la apusul vieţei. Pot spune eu că nu mor liniştit, cînd, cu toate

înjurăturile acestora, acum, în pragul veșniciei, am trăit o viață întreagă respectat și onorat de toată lumea? Și care poate fi acela din toți bandiții ăștia, ce-mi vin și-mi urlă la ferestre că i-am înșelat, căruia să nu-i fi făcut bine? E... dar nu pui la inimă, mă Mitrane... Așa e lumea... n-o s-o schimb eu... și tocmai acum...

Și iar sta și iar se mai gîndea conu Costache.

— He, lasă-i pe dumnealor... Eu, cum, cum o făceam, o duceam bine cu toții. Și eu... și ei... Că ar fi fost păcat, mă, dacă aveai de unde, să nu trăiești bine... Acum să-i vedem ce-or să le facă veneticii... Or să strîngă curelele și or să înece primăria în bănet (dacă nu și-or băga mîinile și ei, prostește, că nu știu cum să și le bage). Dar să zicem că sunt oameni de treabă și de bunăcredință... Unde or să ajungă? Primăria se va face de aur și toți pîrliții ăștia or să crape de foame... Primăria va sta cu pîntecul veșnic umflat de aur; tocmai, ea, căreia nu i-i foame, nici sete...

Conul Ionică Mitran pleca întins, luminat de aceste adevăruri. Dar el nu prea știa să le lămurească, așa cum le primea, mulțimei. De aceea, după ce le îngăima încurcat p-ici, pe colo, fuga înapoi la conu Costache, să le mai dea un polei nou, așa cum numai el știa să le lustruiască.

Dar conu Costache îl oprea:

— Fii pe pace, Ionică. Nu mai folosește la nimic nici o frămîntare. Totul e degeaba... Am impresia... ce vorbesc... sunt sigur c-am pierdut partida... Vouă nu-mi rămîne decît să vă dau un sfat părintesc, cum părintește v-am condus toată viața mea. Strîngeți-vă toți și tăgăduiți cu înverșunare; și unde s-o găsi spărtură, dați vina pe mine... Vă dezleg pe toți... Aruncați jos din spate dragostea ce-mi purtați... Vă dezleg, ai auzit? Pe unul să nu-l mai aud că-mi ia apărarea... Aruncați totul pe mine... și eu vă voi apăra pe toți, luînd tot ce-or găsi ei rău acolo asupra mea...

Așa grăi conul Costache Constandache și un luciu nou pîlpîi în ochii lui obosiți și sticloși; luciul abnegației și al sacrificiului. Iar bunii lui tovarăși plînseră amarnic de jertfa lui nebunească și-l ascultară. Iar mai vîrtos plînseră cei care luaseră mai înaintea sfatului, pe ascuns și prin șoaptă.

Cînd toate vinile pămîntului căzură asupra lui conu Costache și cînd acesta luă asupra lui totul, vulgul profan n-a putut desprinde, cum dealtminteri era și de așteptat, măreția gestului. El se nărui tot pe casa lui conu Costache, gata s-o dărîme din temelii și s-o facă una cu pămîntul. Conu Costache ar fi zîmbit prietenește primei cărămizi care i-ar fi căzut în cap. La șaptezeci și ceva de ani...

Dar casa lui conu Costache, mai ales de cînd începură mărturisirile, era acum ca și ferecată. Așa bolnav cum era, cu picioarele de gelatină, era cu neputință să-l mute în altă parte; în schimb numărul sentinelelor din jurul casei lui era destul de impozant ca să ție mulțimea în respect.

Așa că aceasta se mulțumea să se oprească în grămadă compactă dinaintea ferestrelor și să urle frenetic:

— Banditule! Hoțule! Tîlharule! Ne-ai mîncat avutul! Ne-ai jefuit! La pușcărie cu tine! La moarte!

Dar pentru că sentinelele îi priveau printre baionetele lucii, în imobilitatea lor mîndră, mulțimea obosea.

— La oase! striga în cele din urmă drojdia orașului și pleca apoi să mănînce...

Iar conu Costache Constandache era necăjit la culme, auzind toate acestea, că nu distingea glasul lui conu Ionică Mitran, căruia îi dăduse ordin expres să conducă aceste manifestații.

Printr-un om de legătură îi reînnoi ordinul.

Dar zilele următoare îi aduse aceeași nemulțumire. Pînă într-o seară, cînd prinse glasul celui mai iubit dintre consilierii săi luînd cuvîntul și declarînd:

— Fraților, pentru că nu ne rămîne să ne răzbunăm altfel contra omului ăstuia, să-i dărîmăm monumentul!

Propunerea fu primită cu un huiet infernal de răgete.

Conu Costache se mulțumi și cu atîta. Însă pe Mitran n-avea să-l ierte niciodată pentru neascultarea lui.

Dar cînd mulțimea, scoasă din fire, ajunse vociferînd în fața monumentului, spre marea ei deznădejde se poticni acolo de pieptul de fier al unui pluton de soldați. Vrînd-nevrînd, veneticii din fruntea comunei trebuiau să salveze ce mai rămăsese din avutul primăriei. Revizuitorii gestiunilor puseseră totul sub pază și-i declaraseră răspunzători de cele mai neînsemnate abateri. Astfel, vrăjmașii cei mai înverșunați ai lui conu Costache Constandache ajunseră să apere cu îndîrjire frumosul său monument.

Dar nici mulțimea nu se lăsa mai prejos. Ea dorea și ea, ca toate mulțimile, mica ei satisfacție. Astfel, veneticii se făcură purtători ai „legitimei dorințe a masei“ la mărimile din București. Urmarea fu că gărzile se îndoiră și comisia interimară primi observații aspre și amenințări de înlocuire, deoarece *„încurajase prin atitudinea și slăbiciunea ei instincte sălbatece de răzbunare și porniri spre rebeliune, pena[liza]te de art. 86 și urm. c.p.“* Era doar o mare operă de artă, făcută în străinătate, cu bani mulți și grei.

Cînd mulțimea întărîtată află despre drastica dezaprobare a celor de la București, scandalul ajunse de neînchipuit. Se dădură adevărate asalturi în contra monumentului, dar soldații se ținură bine. Dealtfel, cît domni soarele deasupra lumei, luciul oțelului de la arme fu o continuă „legiuită somație“ ținînd necontenit departe pe cei mai îndrăzneți. Răfuiala propriuzisă avu loc doar între răzvrătiți și ațîțătorii lor de pînă ieri, cari, pentru a-și feri pielea, trebuiră să țipe, să amenințe, să spumege... în contradictoriu...

Cînd se lăsară umbrele serei, tuturor le veni foame de lup, mai mult și mai degrabă decît se așteptau, din pricina atîtei energii cheltuite. Și plecară spre casă, unii de unul singur, alții în grupe, cîntînd:

La arme cei de-un neam și cei de-o lege...

Sau:

Hai leliță-n deal la vie,
Hai leliță, hai,
Să culegem razachie...

Grupul cel mai intransigent și mai furios se opri dinaintea ferestrelor conului Costache, făcînd să zornăiască geamurile ca de cutremur, de puterea fără seamăn a vibrațiilor atîtor răgete.

Conu Costache închise ochii plictisit și vădit dezgustat că fusese brusc întrerupt din gîndurile plăcute și din amintirile în mijlocul cărora vroia să moară... Oricărui om condamnat la moarte i se mai împlinește o dorință. Atîta drept are și el. Să nu mai fie turburat din gînduri. Atît. Nimic altceva.

Tocmai se vedea, la Rockenbaur, în Grinzing, la... *Heuriger*, cu roșcata Suzi pe genunchi, acum treizeci și cinci de ani, cînd plecase pentru prima oară la Viena și spre alte orașe europene, ca să vadă la fața locului realizările marilor edilități. Lăutarul cînta în falset, ciupind ușor strunele, în vreme ce lumînarea discretă arunca palori ciudate în părul sălbatec al înfocatei vieneze...

— Ce mai vreau, ce mai doresc? întrebă el abia auzibil, zguduit din visuri, pe doctorul care-i prepara ultimele injecții.

— Au vrut să-ți dărîme monumentul și i-au pus pe goană... Acum urlă de neputință...

— De ce nu i-au lăsat, frate, să-și facă voia?... Aveau tot dreptul... E-a lor... Ei l-au făcut... Să-l dărîme, să-l dărîme...

Moartea a trecut, în sfîrșit, și pe-aici.

A fost de-ajuns ca aripa ei neagră să atingă în treacăt orașul, ca toate patimile să tacă pe loc.

— Mi se pare că n-au avut dreptate cu conul Costache... De ce nu ne-au lăsat să-i dărîmăm monumentul, dacă n-a fost nimic de capul lui cît ne-a cîrmuit? I-am amărît degeaba zilele sfîrșitului...

— Am fost niște păcătoși... Cît ne-a condus el, cu toții ne-am ales cu cîte ceva... De bine, de rău, o duceam cu toții bine... Dar de la ăștia, ce-avem? Numai biruri și amărăciuni...

— Toată ziua bate toba casierului prin mahalale... Și noi ne-am pornit tocmai asupra lui, care se punea piepțiș pentru noi în fața tobei...

— Mare nelegiuire am făcut, oameni buni. Cît bine ne-a făcut el nouă şi cum l-am răsplătit... L-am băgat în mormînt cu lăcrămile pe ochi...

Dar vorbeau astfel cei care nu puteau să răzbată prin cortegiul cu lăţime de fluviu, ca să vadă figura zîmbitoare a lui conu Costache, întins în dricul clasa I (cu patru cai), pornit pe ultimul drum...

Poate încă visa pe vieneza Suzi...

Cu toată frumoasa înmormîntare, cu toate discursurile ca de întrunire publică, rostite în faţa falnicului monument, de retractare sau de vestejire, cu tot regretul profund al celor ce l-au condus la groapă, Ionică Mitran tot nu s-a arătat mulţumit, după şapte ani, cînd împrejurările l-au adus pe el, acum, în fruntea comunei. Ionică Mitran a făcut atunci un parastas cum nu s-a mai pomenit nici pe vremea domnilor voievozi. Se spunea „parastasul reabilitărei", deşi conu Costache se reabilitase de mult prin amintirile minunate despre dînsul (despre „simpatica lui persoană", cum se zicea), care adiau necontenit de dincolo de moarte spre cei de dincoace. Ş-apoi monumentul lui, admirabilă operă de artă, sta din ce în ce mai netăgăduită dovadă că nu mai fusese primar ca el în tot cuprinsul României.

Iar conu Costache Constandache rîdea şi-acum cu rîsul lui bun şi larg şi care de astă dată se lărgise pînă la urechi. Rîdea într-una, cum l-au văzut cei puşi să-l dezgroape, pentru a-i face din marmoră şi din bronz un mormînt astfel cum cu adevărat merita un om ca dînsul.

FILODOR

Jean Filodor. Jean Filodor din Calafat.

Vestitul. Atoatecunoscătorul. Omul care a trecut prin toate.

Să stai cu el de vorbă, n-ar mai sfîrşi zile întregi, sau mai bine zis n-ar mai obosi zile întregi tot povestind. Ce? Tot ce vrei! În orice domeniu dumnealui are o părere; la orice meteahnă — un remediu; la orice întîmplare — o amintire. Ah, amintirile lui Jean Filodor! Dacă ai sta să le înnozi una de alta, nu te-ai dumeri cîtuşi de puţin cînd a fost timp să i se întîmple atîtea. Întocmai ca şiragul aventurilor lui Sherlok Holmes, atribuind fiecăreia din împrejurările prin care a trecut Jean Filodor, cu destulă bunăvoinţă, numai cîte o jumătate de zi, şi ai ajunge la cifre fantastice. Îţi vine să crezi că omul ăsta a trăit 300 de ani.

Dar ce-are a face? 300, 200 sau numai 54, cît pretinde că are încă de acum vreo patru ani... face să-l asculţi. Nenea Jean Filodor are ce povesti, pentru că ştie să povestească. Să-l auzi numai sugîndu-şi dinţii — asta, în orice caz, e mult preferabil stropitului necurmat cu spută pulverizată a majorităţii vorbăreţilor — să-l auzi însoţindu-şi vorbele de cîte-un: „Phi!... Extraordinar!... Fain!... Extra!... Th!... Ce mai, domnule!... Nemaipomenit!..." şi nenea Jean te-a şi convins. Ăsta e darul lui: te convinge, şi dacă te-a convins, este ca şi cum s-ar fi întîmplat cu adevărat cele ce ţi-a spus.

Uneori lui nenea Jean îi place să povestească de mai multe ori același lucru. Astfel am avut prilejul să constat că variantele povestirilor lui nu sunt tocmai-tocmai prea deosebite.

În orice caz, examenul de polițist, pe care l-a trecut în fața cneazului Moruzzi și care l-a adus de-a dreptul polițai clasa I la Rădășani, a ieșit leit la fel din toate cele vreo treizeci-patruzeci de povestiri ce mi le-a spus despre el...

— Uite, parcă mă văd. Eram șapte scoși la părete, glăsuiește nea Jean. Examen, nu glumă. Ăilalți molfăiau în bănci. Unii aveau și cărți... Dar ce să faci cu cărțile la întrebările pe care le punea cneazul... Phii!... om, domnule, nu glumă!... Și pe vremea aia nu mergea cu cărți... He!... așa știu și eu... înveți în carte și pe urmă te duci și turui la profesor lecția învățată, ca papagalul... Atunci, domnule, nu erau școli și profesori...

— Cum, nea Jeane, să poate să spui dumneata așa ceva?.. că doar n-oi fi dat examenul pe vremea lui Caragea...

— Caragea, Necaragea... La poliție nu era școală, domnule... La poliție te prezentai așa... Răspundeai, bine... Te pricepeai, vreau să zic, la ce te întreba ăla? bine... Nu?... curățenie... Nu mergea cu fleacuri!...

Nea Jean își mai sugea o clipă dinții, apoi se repezea:

— Cum spun, eram șapte!... Litera F.

Eu veneam întîiul. Dar a luat-o din capul ălălalt. Răposatul Niță Gherman venea al patrulea... La ăsta se uita cneazul mai cu atenție, pentru că era și avocat...

Dăduse examen de avocat la Slatina, cum era pe-atunci...

Eu, ca mai modest, nu aveam nici o patalama... Cînd m-a întrebat de așa ceva, i-am retezat-o scurt, cît era el de cneaz:

„Eu sunt de la Calafat!" atîta i-am răspuns.

Hm!... era greu al dracului! examen, nu glumă!

Niță Gherman cu diploma de avocat, aialalți toți, cu proptele, numai eu — de la Calafat.

He! dar ia să vedeți... Se puneau ei cu Filodor!?...

I-am făcut praf!... Phii!...

Se gîndește cneazul, își trece mîna prin barbă, își rotește ochii în tavan cum să ne înfunde mai zdravăn...

Aa!... era om, domnule, ăla... Phii!... să-l fi văzut numai!... Nemaipomenit... Țțțțț!... fain om!... grozav!... dar văzîndu-l cum se gîndește, te treceau fiori... Îngălbenisem... Ce temă ne-o da? ne gîndeam. Pe răposatul Niță îl apucase bîțîiala cît era el de avocat...

Phii!... ce mai om, domnule!...

În sfîrșit, își mai mîngîie cneazul barba de trei ori și unde începu colo cu glasul lui îndesat:

„Ia să spuneți dumneavoastră: Ești de serviciu pe stradă... Acoperișul unei case ia foc... Dai să intri... și pe gang îți iese înainte un cîine cu un cap de om în gură... Ce faci?"

Phii!... temă nu glumă...

Ce faci? Pe unde scoți cămașa?... Bine, înțeleg, focul... Scoți țignalul și dai semnale de foc... La asta ar fi răspuns și un vardist... Dar ce faci cu cîinele și cu capul de mort? Așa e!... Temă, domnule... Phii!... om, domnule... Cneazul, phii!...

Întreabă, cum spun, de la coada rîndului... Al dintîi care venea acolo, nimic... Tăcere... Al doilea, mîlc... al treilea, hîr... răposatul Niță, Dumnezeu să-l ierte... mîr... Ăilalți doi, c-o fi, c-o păți... Aș!... Nimic!... Prostii... Vine rîndul meu... „Ia spune dumneata, Filodor de la Calafat..."

Am tușit, am înghițit și am început: „Dacă se aprinde un acoperiș, dăm semnal de foc și pătrundem înăuntru; dacă ne întîlnim pe gang cu un cîine cu un cap de mort în gură, lăsăm un sergent la foc și eu mă iau după cîine..."

Scurt... cneazul... ce să vă mai spun... încîntat... „Filodor, Filodor... Vino să te pup..." Vă jur pe copiii mei... Phii!... Ce mai, domnule... Întrebați pe răposatul... pe, vreau să zic... pe Niță Gherman...

— Păi dacă e răposat, nea Jeane?...

— Păcat că nu l-ați apucat să vă povestească el... Phii... A fost ceva grozav... Cneazul... „Filodor... Filodor... phii... bravo, băiete... ești admis, poți să

pleci... Aşa răspuns vreau! phii... poţi să pleci... Poliţai clasa I de-a dreptul". Am salutat grav: „Trăiţi, domnule prefect"... Şi am ieşit cu capul sus. A... nu mă umileam. He... he... Răposatu Niţă şi cu ăilalţi au rămas acolo, ca să le mai puie întrebări... Eu... pînă seara aveam numirea la buzunar... Poliţai de-a dreptul, clasa I, la Rădăşani... M-a cerut satrapu... Dimulescu... Spaima judeţului... „Mă, să-mi daţi p-ăl care o ieşi mai bine la examen..." Înţelegeţi dumneavoastră, nu puteau să-i dea orice terchea-berchea lui Dimulescu.

Nea Jean Filodor este un entuziast. Vorbeşte totdeauna de sine şi de ai săi cu o bunăvoinţă şi o admiraţie ale căror hotare s-au mutat la infinit. Astfel, caii lui sunt cei mai iuţi de pe lume, cîinii lui — cei mai mînioşi, copiii lui — cei mai isteţi, şi să te ferească Dumnezeu să mănînci vreo bătaie de la dînşii.

Cel mai mare, Licuţă, un flăcăiandru, s-a născut cu aşa atribute bărbăteşti, că e un adevărat fenomen...

— Phii, să vezi, domnule, şi să nu crezi...

Dar nea Jean, he... cînd era tînăr... he-he... a avut cîntecul lui...

— Şi acum eu nu mă dau pe mulţi... Însă acum treizeci şi doi de ani, după ce mi-am isprăvit armata şi am dat examenul de poliţai... phiii... Ce mai dame, nene!... Dar cînd făceam armata... Aoleo, mamă, Doamne... n-am păr în cap...

Nea Jean are o familie numeroasă, iar soţia lui aparţine unei familii şi mai numeroase. De aceea nu e de mirare dacă la dînsul ai să găseşti, mai ales în zile de sărbătoare, mese întinse şi ziafet.

Dar pot să fie şi treizeci de comeseni, pot să fie ei din familie sau străini, la mesele lui nea Jean numai el are cuvîntul.

La o astfel de masă, bogată mai ales în *hors d'oeuvre*-uri şi băcănie, în mastică de Hio şi-n vinuri pe care nea Jean — deşi avea o viişoară la marginea tîrgului — pretindea că le-a adus direct din Corint (avea nespusă slăbiciune de tot ce era grecesc şi predilecţia asta era de bună seamă în strînsă legătură cu sonorul său nume de familie), am ascultat pentru a cincisprezecea oară, dacă nu mă înşel, povestea descălecării lui în Rădăşani, cu firmanul de poliţai clasa I în buzunar.

— ...Cînd am sosit aci, toată lumea nu mai vorbea de altceva... „A venit Jean... Jean Filodor... Phii! I-ai văzut, soro, mustaţa (nea Jean îşi răsucea mîndru mustaţa căruntă, dar care, la vremea ei, făcea de bună seamă furori, precum ne asigură dînsul)?... I-ai văzut, dragă, nasul lui clasic?... phii!..., i-ai văzut, soro, ochii lui negri ca mura?" (ochii lui nea Jean privesc cruciş, dar poate că pe vremea aceea, cine ştie?...).

În sfîrşit, ce mai ala-bala, femeile toate cu ochii după mine, domnişoarele mă urmăreau, cocoanele mă învitau, bărbaţii mă pizmuiau şi chiar mă spionau, dar n-aveau ce face... Poliţai clasa I!... Phii!... Întrebaţi pe...

— Răposatul Niţă Gherman! răspundeau în cor numeroşii săi cumnaţi, care nu se mai săturau de poveştile lui nea Jean, îl provocau să le povestească pentru a cine ştie cîta oară oricărui nou-venit şi se amuzau de ele într-un chip atît de zgomotos, că nea Jean, nedumerit un moment, îşi răsucea pe urmă satisfăcut mustaţa lui vestită, cu care odinioară băgase damele Rădăşenilor în draci.

— Ce răposat?... Ce Niţă? îi lămurea nea Jean, aci de faţă. Astea să vi le spuie Atena... (Atena era sora lor mai mare şi nevasta lui nea Jean), să vă spuie ea, că pe vremea aia era, de, domnişoară, şi pe toate le-am întors cu vorba... dar cu ea, de... am luat lucrurile pe foaia ailaltă... am luat-o în serios...

Cocoana Atena, femeie zdravănă şi puţin zîmbitoare, se încrunta întotdeauna cînd nea Jean se întrecea cu poveştile şi mai ales cînd printre comeseni se găseau şi oameni străini de familie. Dar nea Jean băga de seamă morocăneala ei numai cînd ajungea la capitolul cu femeile.

De aceea, el era convins că numai acest capitol îi produce amărăciune, drept care, îndată ce amintirile lui ajungeau aci, făcea cu ochiul spre noi şi spre dînsa şi ne îndemna muteşte s-o privim pe furiş...

— „A venit Filodor... A venit Filodor...", continua dînsul. Toate cocoanele nu mai aveau altceva pe buze. Pînă cînd s-a auzit la Dimuleasca... Phii, domnule...

Dimuleasca... Coana Poldi!... phii!... franțuzoaică, n-ați apucat-o voi... Femeie mare, voinică, pff!... nobilă... gravă... neam mare... E... i-a ajuns și ei la ureche: „A venit Filodor..."

„Aha, a venit! a spus coana Poldi. Bine c-a venit... Va trebui atunci să se prezinte și aici, la curte..."

Dorința coanei Poldi era poruncă...

Cine era Dimuleasca pe vremea aia?... Phii!... Ei, bine, pe altul l-ar fi impresionat lucrul ăsta și, gata, a doua zi ar fi fost la curte:

„Săru' mîinile, coană Poldi. Îmi dați voie să mă prezint, Jean Filodor, polițai cl. I, numit de-a dreptul pentru răspunsurile la examene..." Și poc din călcîie, militărește.

V-ați găsit!... Eu, și să mă ploconesc!... Jean Filodor să se ploconească!... Nimic... Nici nu m-am urnit... Vorbe peste vorbe, ștafete peste ștafete... eu nimic... și lumea înainte cu gura: „că ce mustăcioară are Jean Filodor, că ce nas clasic, că ce mai ochi..."

Nea Jean își mîngîia mustața cu aceeași fericire cu care mintea lui mîngîia acum amănuntele amintirii plăcute. Nea Jean surîdea:

— Ei, ce credeți că s-a întîmplat atunci, dragii mei?... Ce credeți c-a făcut Dimuleasca?... Nici una, nici două, a dat poruncă să se înhame caii la trăsură... patru cai înaintași... phii!... caii negri ai lui Dimulescu și cupeul ăla de lac... phii!... cumpărat de la Viena...

Și dă vizitiul bice cailor... Phii! ce mai vizitiu!... era numai în găitane și pocnea biciul de opt coți de se auzea peste Olt... A venit Dimuleasca la poliție de-a dreptul.. să n-am parte să mă mișc de-aici dacă n-a venit la poliție. „Care e Filodor ăla, frate, de vorbește toată lumea de el?..."

Aci, povestirea lui nea Jean fu întreruptă de cîteva cuvinte ale soției sale, pe care nu le auziră decît vecinii ei de masă, însă urechea fină a lui nea Jean le prinse din zbor.

O! Doamne și să te fi ferit Dumnezeu să întrerupi pe nea Jean sau să-l contrazici în focul povestirii. Se prefăcea în leu, nu altceva... Ochii îi creșteau, mustața lui cea frumoasă, acum căruntă, se burzuluia ca o

perie de cuie, iar nasul lui clasic se transforma în plisc de acvilă. Uita pe toți din jurul lui și lovea cu pumnul în masă de zdrăncăneau farfuriile și tacîmurile, de parcă erau șrapnelele din război...

— Ce i-a zis? Ce i-a zis? întrebau comesenii în șoaptă pe vecinii respectivi.

Dar cînd bolboroselile încetară și mînia găsi în sfîrșit, în gîtul întins și încordat peste fire, loc de ieșire și grai articulat, chiar nea Jean îi lămuri pe toți:

— Spun minciuni, ai?... eu spun minciuni?...

Și aci începu o enumerare bogată și neîntreruptă de lucruri sfinte și bisericești.

De bună seamă, auzind astfel de vorbe grave, noi, cei străini, înlemnirăm în adevăratul sens al cuvîntului, dar cei din numeroasa familie a soției lui nea Jean ascultau îngăduitori și priveau surîzînd spre mama lor, soacra lui nea Jean, la cele sfinte ale căreia se refereau toate imprecațiunile celui înfuriat. Mare minune! Coana Sevasta, însăși, zîmbea și ea.

Și nici n-ar fi putut face altfel... Pentru că îndată ce nea Jean se mai potoli, omul de lume din el îi aminti că a săvîrșit o necuviință. Și corect se întoarse către coana Sevasta, cu aceste politicoase cuvinte:

— Pardon, mămiță!

Nea Jean nu mai putu să povestească mai departe: de parcă întreruperea nesocotită a soției sale i-ar fi distrus însuși izvorul amintirii, așa cum întrerupînd un poet din visurile lui îi astupi, pe vecie și necugetat, unul din prețioasele izvoare ale creației lui. De aceea, necazul legitim nu se potoli cu una cu două, ci mai avu cîteva răbufneli. Fiecare se termina cu apelul cuvenit spre cele sfinte ale soacrei sale, și fiecare apel în parte era de astă dată urmat riguros de politicoasa scuză: „Pardon, mămiță"!

Spre norocul celor de față, pentru care scena devenea din ce în ce mai penibilă, în ușă, înalt cît ea, își făcu apariția, ca trimis de Dumnezeu, conu Alexe Cosîmbeanu, nenea Alexe, cum îi ziceam cu toții, prietenește, acestui bătrîn voinic și simpatic, cu respect de cele vechi și cele sfinte și cu drag de pahar și de cei tineri.

Cu nenea Alexe, tovarăş vechi de drăcii al lui nea Jean, amintirea acestuia, renăscută ca prin farmec, îşi făcu din nou punte în mult necunoscutul şi inepuizabilul trecut. Aşa că, văzîndu-l din nou în ale lui, comesenii vrură să-l aducă înapoi la povestea întreruptă. Dar ciudat. Nea Jean nu-i auzea cu adevărat, sau, Doamne, se făcea că nu-i aude?

Comesenii, nădăjduind că-i fac plăcere, şi de-aia se lăsa atîta rugat, nu se dau nici ei bătuţi...

— Zii, nea Jane... cum a fost cu Dimuleasca...

— Coana Poldi...

— Ajunseşi cînd a venit la poliţie.

Oare pe nea Jean e gata să-l lovească damblaua de s-a umflat şi s-a învineţit astfel la faţă?...

— ...Cînd a venit Dimuleasca la poliţie să-l caute pe Jean? sări în locul povestitorului dinainte vocea cea groasă a lui nea Alexe... Şi pe-asta le-ai povestit-o, mă?...

— Ai fost şi dumneata de faţă? întrebară ascultătorii, privind cu admiraţie pe nea Jean, ale cărui isprăvi trecute se adevereau astfel într-un mod neaşteptat. Şi ochii celor mai mulţi se întoarseră mustrători spre coana Atena...

— He, cum să nu fiu de faţă... oftă prelung conu Alexe... O! Doamne, cît de repede au trecut toate!... Eu eram atunci comandant de sergenţi... El era mai mare decît mine...

— Poliţai clasa I... complectarăm noi, cu admiraţie.

— Ba dă-l dracului, făcu conu Alexe. Nici n-a fost la Rădăşani poliţai vreodată... El era subcomisar clasa III-a, Niţă Gherman ne era şef... tot subcomisar, dar de-a doua...

Capetele ascultătorilor intrară în farfurii...

— Bă, da ţi-a ars vreo cîteva Dimuleasca, parcă te văd şi acum cu obrajii roşii, după ce-a plecat... Straşnică femeie, ce crezi?... Parcă şi ea era prefect, ca bărbatu-său. Or de ce te-a bătut, mă? Aşa... că nu te-ai dus să surprinzi vitele oamenilor pe moşie... Aşa, aşa... că tu i-ai bătut la secţie pe ei, pe ţărani, dar vitele au scăpat... Hm!... şi ei vitele îi trebuiau...

Pe obrazul de ceară al lui nea Jean se aprinse puţină culoare:

— E... abia se auzi ca din mormînt vocea lui, care tuna pînă mai adineaori. Ce ştii tu? Tu crezi că pentru vite mă aştepta ea?...

PLECAREA

La două ceasuri după miezul nopţei, goarnele, toţi gorniştii regimentului, au sunat deşteptarea. Şi atunci, de pe lîngă grămezile de jar înnegrit, au început să răsară mogîldeţe. Din bordeiele de pămînt ieşeau în intunerecul nopţei umbre şi parcă totul se petrecea într-o lume de troglodiţi.

Apoi cineva a izbit cu o prăjină într-o grămadă de tăciuni; cenuşa s-a scuturat de deasupra şi gura focului s-a deschis vioaie, înălţînd limbi violete şi flămînde. Pe urmă toţi au făcut la fel şi flăcări au început să se ridice din toate părţile.

Dar toată lumea aceea se pregătea tăcută şi îngîndurată. Rareori ţi-e dat să vezi atîta mulţime de oameni la un loc, păstrînd muţenie şi înţelegîndu-se numai prin semne şi murmurări.

Îşi turnau apă unul altuia din bidoane şi se spălau: mai bine zis îşi răcoreau fruntea ca să-i limpezească dedesubtul. Mai mult zgomot făceau zăngăniturile de bidoane, de gamele şi de arme, decît oamenii. Iar ofiţerii, cu tualetă mai îndelungă, încă nu apăruseră din bordeie şi de sub corturi.

Dealtfel numai sub pînza corturilor pătrundea rumoarea de afară; în bordeie ea abia se distingea, iar în bordeiele mai depărtate şi mai mari, unde locuiau comandanţii, nu ajungea nimic.

Încît domnul colonel trimise ordonanţa să vadă. O ordonanţă se întoarse şi-i dădu raportul; iar domnul colonel continuă liniştit să se îmbrace. O lampă de petrol, o sărăcăcioasă lampă de tinichea puţind a gaz vechi, atîrna de un cui, în păretele tencuit cu lut uscat. Domnul colonel se spăla într-un lighean de fier zmălţuit şi, cu toate că apa se înnegrise şi se umflase de spumă, el încă îşi muia faţa în lichidul mustos şi răcoritor şi emitea printre buze sunete de satisfacţie, de parcă ar fi chemat o capră sperioasă. Într-un colţ, soldatul apăsa cu nădejde capacul lăzei de campanie, care abia mai putea să astupe boarfele dinăuntru. Iar domnul colonel, dîndu-şi cu apă de Colonia pe pieptul stufos şi cărunt, socotea, cu drept cuvînt, că după noile instrucţiuni de luptă, regimentul nu putea fi aşezat întreg pe linia de bătaie, ci „eşalonat" în trepte; iar bordeiul comandantului, pe front, trebuie să stea la o bună distanţă de ultimul şanţ.

— Acolo bate numai artileria grea! se mîngîia domnul colonel. Însă domnul general va trebui să consimtă ca instrucţiile cele noi să fie respectate şi „acolo", cum sunt respectate şi la exerciţii, în zona de refacere. Atunci la ce mai servesc ele, dacă, în război, o iei tot cu parul?...

Domnul colonel n-a mai fost pe front. În cea dintîi parte a campaniei a lucrat la un comandament. Însă ca să poată fi general, trebuie neapărat să facă şi puţin stagiu la regiment. Trebuie să conducă...

Va conduce un regiment pe front. Domnul colonel nu se sperie de aşa ceva.

E cu mult mai bine pentru carieră ca stagiul să se petreacă în plină luptă. Dacă duşmanul nu ataca atît de puternic, poate regimentul nu se mai urnea din zona de refacere. Şi el n-ar fi fost decît un colonel, care, în timp de război, n-a condus decît un regiment, ce se odihnea în zona de refacere... Nu, nu... cu mult mai bine e aşa, conchide domnul colonel.

Cînd a ieşit afară din bordei, pe domnul colonel l-au impresiont adînc focurile cele mari, în care pîrîiau crăcile verzi... Grupele de oameni întunecaţi se luminau deodată, cînd jerbele înalte de flăcări îşi schimbau bătaia după vînt. Murmurul acela omenesc îi plăcea ca şi cerul lăcrimos de vară, în fundul căruia picurau

stelele veșniciei. Totul era grav și solemn și inima lui se înduioșă de toți acești bieți oameni, care-i făceau loc și pe care instrucțiunile noi nu-i așezau la cîteva sute de metri de ultimul șanț...

De aceea domnul colonel trecea printre ei cu mînă prietenească și cu ochi părintești. Pe un soldat așezat cu spatele în drumu-i, și care nu înțelegea semnele celorlalți camarazi, îl luă cu blîndețe de umeri și-l dădu deoparte ca pe un vechi prieten, încît soldatul, încremenit de-atîta bunătate, declară pe urmă camarazilor din grupă că domnul colonel e așa „bățos" numai cît privește disciplina, dar de felul lui e om bun și dacă ar fi să-i scape viața la vreun aman, el nu s-ar da înlături, ori ce-ar fi să se întîmple.

Dar dînsul era acum departe. Ofițerii începuseră să-și adune unitățile, grăbiți, surprinși de apariția neanunțată a domnului colonel. Însă el le făcea semn cu mîna că nu așteaptă onorul și le surîdea binevoitor, îndemnîndu-i cu privirea să-și vadă tihniți de treabă. Iar flăcările înălțau acum limbi gigantice spre stalactitele de foc ale cerului.

O problemă adîncă muncea acum pe domnul colonel. Dacă să dea comanda de plecare, prelungă și răsunătoare, ca la paradă: „Ascultă regiment... înainte marș!" — și aci își auzi vocea lui de bariton dominînd deodată această noapte cu stele de vară, cu focuri mari și cu pîntec întunecat de pădure — sau să comande simplu: „Regiment, înainte!" să facă semn și să pornească. Primul chip friza poate declamația și n-avea parcă loc în cuviința impresionantă a acestei atitudini generale... dar ridica inimile. Declamația e foarte necesară în astfel de împrejurări... Al doilea fel prea era sec și poate scobora și mai mult starea de spirit... Ah, un adevărat comandant trebuie să se gîndească la toate aceste lucruri. Mai bine, pentru a împăca amîndouă părerile, trebuia recurs la o a treia... O întoarcere grozavă cu calul, cum numai el știa să facă, o ridicare bruscă a brațului în sus, o pauză și apoi semnul larg al înaintărei, aruncat spre adîncimea neagră... Și domnul colonel se văzu minunat, făcînd acest semn

mut și grav, pe fondul negru al nopței, luminat din față de puterea de lumină a focurilor.

Cînd sfîrși de meditat, regimentul se încolonase. La distanță cuviincioasă, soldatul îl aștepta cu calul jucăuș. Domnul colonel îi zîmbi acestui bun prieten, care-l saluta cu ochii lui negri și umezi de animal credincios, fără să-și dea seama de solemnitatea momentului; îl bătu prietenește pe gît și se avîntă sprinten în șea.

Apoi își căută locul cel mai potrivit pentru marele gest, se întoarse deodată cu calul în două picioare și-n spume și ridică mîna în sus.

Dar atunci se petrecu un lucru cu totul neașteptat. Talazurile acelea de oameni, pe care se aștepta să le vadă încremenind deodată cu ochii țintă la dînsul, de astă dată părură și mai neliniștite. Domnul colonel rămase cu mîna în sus, așteptînd ca ofițerii să intervie: crezuse că n-a fost observat. Dar mișcarea oamenilor era acum și mai agitată și creștea de zor, cutropind chiar și pe ofițeri: o mișcare frenetică, sporind necontenit din ea însăși... Domnul colonel abia acum își dădu seama ce se întîmpla: toți oamenii aceia — un regiment întreg, încolonat — își făceau cruce...

El schiță atunci semnul depărtărei și glăsui grăbit:

— Cu Dumnezeu înainte!

Și-i răspunseră voci, care se loviră unele de altele, ca valurile: „Cu Dumnezeu înainte!..."

Regimentul porni ca un vierme uriaș; se urniră întîi inelele din față, apoi altele și altele, parcă nu se mai isprăveau. Domnul colonel își învîrti multă vreme calul în loc, pînă ce ultimele unități fură înghițite de pădure. Trenurile regimentare apucaseră pe alt drum, încă de cu seară, spre gara Bîrnovei, unde era poruncită îmbarcarea.

Dînsul se luă după ultima companie. Chiar aici, departe de cîmpul de luptă, el trebuie să arate unde e locul său. Și că grijea sa trebuie să fie deopotrivă și înaintea ca și în spatele regimentului. El se mai întoarse pe urmă din drum, ca să vadă focurile mari, rămase să ardă singure, în urma celor plecați. De două ori își întoarse capul să le vadă pălind și strîngînd

lungile lor flăcări, care, în tovărășia oamenilor, porniseră spre cer. Acum, părăsite de un bun tovarăș, începuseră să se strîngă în sine: totuși ardeau înainte vioi și inutil; atît de singuratec și inutil, că domnul colonel simți în suflet pustietate și dezolare.

Sări în galop să-și regăsească regimentul. Trecu pe lîngă coloanele de soldați la pas, oprindu-se din cînd în cînd ca să vadă curgerea lor șuie. Și tristețea de la început îl apucă și mai cu tărie. Cum îi stricaseră dispoziția focurile acelea blestemate! Tocmai acum cînd avea atîta nevoie de ea...

Domnul colonel grăbi spre capul regimentului. Cîte un ofițer îl întîmpina în treacăt cu aerul că-i gata să-i ție de urît, dacă e nevoie. Dar el plimba îngîndurat privirile peste plutoanele mișcătoare, prefăcîndu-se că nu vede...

Un soldat, de undeva, din primele companii, se pornise să cînte din fluier. Domnul colonel ajunse cîntecul din urmă și merse cîtva alături de el. Era o arie țărănească, tînguitoare și plină de modulații. Oamenii o ascultau privind în pămînt și-și mutau picioarele mecanic și îngîndurați. Cînd se observă prezența domnului colonel, fluierul se opri brusc, apoi se porni pe-un sunet nou și sacadat, care aducea a marș. Domnul colonel dădu pinteni calului, întrecu ca un fulger de întunerec capul coloanei și se înfundă în adîncul codrului.

Merse mult înainte. Parcă și-ar fi încercat calul. Îl lăsa la galop, strîngîndu-se pe șa, ca jokeii la curse, sau îl potolea în trap, ridicîndu-se și lăsîndu-se pe oblînc, într-un tact înviorător, care făcea să-i alerge sîngele prin vine, de parcă ar fi dat peste cap cîteva pahare de rom. O dispoziție și mai vie decît la început cuceri pe domnul colonel; ba încă, amintindu-și de focurile care au rămas să ardă singuratece și fără folos, imaginația lui le prefăcu în incendii imense și războinice, care ard și distrug pînă la străfunduri cetăți peste care a trecut piciorul greu al învingătorului.

Aerul cel tare al pădurei și mirosul verde, de vlăstar tînăr, populă gîndul lui cu nenumărate fapte de război; se văzu trecînd prin isprăvi cu seamăn numai în viețile

eroilor legendari. Lăsase acum calul la pas, de parcă ar fi trecut printr-un oraș înfrînt; și în privirile umilite ale orășenilor, da porunci în dreapta și-n stînga... detașamentele se frîngeau în răspîntii la comanda lui și se pierdeau prin uliți... iar orășenii îl priveau cu fricoasă admirație și-i cerșeau îndurarea cu ochii... De undeva de după un portal măreț, doi ochi tineri, femeiești, ca două picături de rouă, îl întîmpinau cu ascunsă admirație...

Doi ochi lucitori, fosforici... două lumini bizare care-i mistuiau cugetul... Domnul colonel închise ochii, ca să alunge vedenia, dar cînd îi redeschise, cele două lumini fosforice erau necontenit acolo și-l priveau stăruitor din întunerecul trunchiurilor... Calul sforăi dar continuă să înainteze... Domnul colonel îl opri brusc, făcîndu-l să se ridice cu picioarele dinainte bălăbănind în aer...

— He, cine-i acolo? strigă domnul colonel, pipăindu-și tocul revolverului...

Atunci cele două lumini slăbiră și se pierdură în desiș. Domnul colonel întoarse privirile: gălbuiul drumului ținea puțin în vedere și se pierdea repede în negura totală. El trase cu urechea, dar nu auzi nici urmă de glas, nici urmă de pas care înaintează... Domnul colonel ciuli și mai mult urechea, dar nimic nu pătrunse în pîlnia ei...

El privi atunci la locul unde văzuse cele două lumini fosforice, ca doi ochi de drac, ca de țap sălbatec. În locul lor nu mai era nimic, decît noaptea profundă; dar, alături, și mai aproape și mai departe, mai adînc și mai în față, de pretutindeni, păreau că răsar și dispar perechi,-perechi de priviri fosforice.

Își dădu calul înapoi, de-a-ndarate, ținînd zdravăn încleștat tocul revolverului... Dar luminile fosforice nu se mișcară... Îl fixau însă necontenit, cu stăruință, misterioase și imobile...

Își învîrti atunci calul pe loc și-i înfipse crud pintenii în pîntec. Calul se prăvăli în noapte, înapoi, pe drumul pe care venise...

În urmă-i, domnul colonel auzea lămurit zgomot crescînd de cavalcadă... Cu inima la gură, se întoarse

să facă față... Dar în urmă-i nu găsi nimic decît negura adîncă, de noapte, în codru bătrîn... Ochii cei stranii nu se mai vedeau, ba da... cîteva perechi, în funduri... printre trunchiuri...

Vuietul învăluit al regimentului, care venea din contră, îi atinse atunci auzul... Ropotul se auzea tot mai limpede, mai accentuat.

Domnul colonel nu se mai urni. Zgomotul ce venea nu alungă ochii fosforici din adîncuri...

— Trebuie să fie putrigaiuri vechi, gîndi el în cele din urmă... Asta e... putrigaiuri!... Ce dracu, frate, putrigaiuri de pădure...

Și așteptă capul coloanei. Își luă locul între ofițeri și porni cu fruntea sus, ca un războinic și ca un comandant ce trebuie să dea exemple trupei care merge la luptă.

MÎNA

Cînd ieși afară din oraș pe drumul înaripat multiplu cu tarlale negre și verzi, de primăvară, dădu maximum de viteză. Mîna-i sigură rămînea necontenit fermă pe volan; nici cel mai mic tremur, care s-ar fi repercutat în drumul de săgeată al mașinei, [n-]ar fi făcut să-i oscileze botul zănatec, tăind în dreapta și în stînga, cu o iuțeală la fel de nebună, iuțeala cea dreaptă a direcției inițiale; ar fi nemerit poate la cea dintîi cotitură în șanțul larg al șoselei și totul, toată mașinăria asta de piele, de carne și gînd zvîcnitor, de tinichea, de fier și de gaze duduitoare, s-ar fi prefăcut la moment în nemișcare și liniște!... Ah, liniște mai ales, liniște profundă, grozavă, nesfîrșită ar trebui pentru tîmplele ăstea care nu se mai opresc odată...

Dar nici un tremur... Mîna aceasta, toată fala lui, întreaga expresie a personalității sale... nu poate să șovăie. Nici cu o infinitate de părticică dintr-un milimetru... mîna asta care a purtat prin drumurile obscure ale viscerelor omenești, de nenumărate ori, tăișul cel mic și sclipitor, pe-o parte a căruia stătea scrisă viața, dar pe partea cealaltă, clipea cu rece luciu metalic ochiul pînditor al morții. De douăzeci de ani în șir, nici cea mai ușoară smintire, o echilibristică uimitoare pe muchia fină de bisturiu... Mîna asta dreaptă, pe care o ridică acum de pe volan și-i mișcă degetele amuzat ca un copil care acum parcă o vede pentru întîia oară, a păstrat necontenit în ea misterul binefăcător

închis în semnul divin al taumaturgilor și mîntuitorilor. Ar trebui să-i cadă în genunchi el însuși, s-o adore și s-o binecuvinteze în extaz mistic. O lume întreagă se închină la ea, la mîna aceasta sfințită, pecetluită de transcendent cu marele har. Atîția salvați, care-l divinizează încă, atîția înfricoșați de cotiturile repezi ale destinului, mase imense de capete, un întreg popor care-și îndreaptă nădejdile spre ea, ca la o divină și cutremurătoare speranță.

Și-n toată această mare de suflete, unul singur, cel mai apropiat, necredincios și sarcastic, batjocoritor și inconștient: ochi de demon împielițat în cea mai fină piele. Ochi adînci și nevinovați ca geana înserării, părînd cei mai fervenți și mai sinceri; și totuși... e îngrozitor! Privirile astea candide îl insultau tocmai cu nevinovăția lor, îl insultau zilnic, necontenit, cu grozăvia perfectei lor înșelăciuni.

Are impresia limpede, ah, mai limpede ca dimineața asta de primăvară, în care a primit teribila revelație, că nu va putea rezista covîrșitoarei greutăți, că umerii lui vor tremura sub povara ei și mîna i se va mișca... A, da ... o singură clintire și întreaga, unanima adulație care-l înconjura va crăpa în bucăți, ca un geometric bloc de marmoră, crăpat inform de corosivitatea umezelilor și de injuria insectelor. Mîna îi va tremura fatal și el nu va mai putea supraviețui mîndriei ei înfrînte, rușinate.

Acesta e adevărul adevărat și de-acum altfel nu mai poate să fie.

Mașina l-a săltat deodată brusc și sălbatec, înclinîndu-i capul în sensul circular în care vrea să-l zvîrle; el s-a agățat strîns cu mîinile de volan și a rămas. Altfel ar fi fost aruncat poate drept înaintea roților acestora, care aleargă zănatec sub voința nervilor lui, și propria lui mașină s-ar fi repezit cu iuțeală de fulger, să-l ia în colți, de jos, ca un imens și groaznic mistreț...

Marele chirurg zîmbește. Pînă acuma totul ar fi fost terminat... Terminat, a, cuvîntul acesta ca un balsam, cuvîntul care încheie și care potolește. Definitiv.

Și el repetă: „Definitiv, definitiv". Privește cu ură mîna stîngă, care s-a grăbit să se strîngă de volan, înfricoșată. La cea dreaptă nici nu se uită, ca și cînd ea nu s-ar fi agățat poate mai prompt și mai strîns decît cealaltă de roata lucie și bună la pipăit. O, pe dreapta nu poate fi supărat chiar pentru nici o vină... chiar pentru orice greșală de-acum înainte...

Totul s-ar fi sfîrșit și sătenii ăștia, cu care se întîlnește acum și care feresc de departe în lături, i-ar fi cules leșul, lăsat în urmă de mașina fără cap, făcută țăndări de primul copac. I-ar fi căutat prin buzunare, l-ar fi jefuit... dar scrisoarea destăinuitoare ar fi lăsat-o... Canaliile, nemernicii...

Și el dă și mai grozavă goană mașinii contra noului pîlc de cămăși albe care s-a ivit în zare și care se risipește cuprins de panică, furnici de zăpadă pe panglica fără sfîrșit a șoselei.

De-ar fi lăsat-o...

Tot ar fi luat... toate lucrurile de preț de pe dînsul; moartea i-ar fi luat cea dintîi mîna, furată din cer, și ar fi chicotit de victorie, fugind cu ea îndărăt spre nori... Numai dovada trădării și a rușinii ar fi rămas, rîzînd obraznic și sfidător, deasupra ruinei de glorie și de geniu, ca un excrement pe-o marmură celebră. E tot ce mai poate rămîne pe urma frumuseței acestei vieți; și canalia grosolană ar fi rîs satisfăcută de asemănare-i.

Viteza începe să slăbească... scîrbit de grotescul imaginei, marele izbăvitor încetinează și întoarce...

Și drumul înapoi îl face domol, agale, toată eleganța asta suplă și sclipitoare de sub comanda sa înaintează acum domol, agale, rușinos de ridicul... un *Kreisler imperial* mergînd ca un car cu boi...

La marginea orașului a oprit. Unde poate să se întoarcă? Acasă? Cum? Ca să simtă în prima vorbă cu care l-or întîmpina toată palma trecutului? În prima vorbă mieroasă și candidă, inocentă... Și el ce-ar putea răspunde, care ar fi primul lui cuvînt de răspuns? I-e cu neputință să constituie această scenă, această groaznică perspectivă...

Dintr-un salt, a trecut șanțul larg și s-a lăsat pe mușchiul verde și galben, care căptușește muchia hududoiului.

Contactul pămîntului îi face bine parcă; o plăcere curioasă i se furișează în suflet; să se simtă călător obosit, să-și acorde ultima odihnă, aci, la cîțiva pași de ținta călătoriei. Dar pacea asta minunată pesemne nu i-e dat s-o guste decît în treacăt; două sclipișuri de mașini ce-au irumpt din strînsoarea ultimelor case, depărtate, ca niște cuburi colorate de copii, îl fac să sară, să se repeadă la botul mașinei, să-i ridice învelitoarea metalică, să se prefacă ochi scormonitor, cercetînd pricinile unei metehne subite...

Consideră cu privire vrăjmașă alura crescătoare a celor două mașini inoportune. Mai au puțin, vor ajunge și vor trece... Iar el va putea asculta din nou sfatul pămîntului... L-au surprins prea devreme, înainte de a putea lua o hotărîre, înainte de a asculta, cu urechea în răvăneala humei, cu mîna pipăind moalele mușchiului proaspăt și asprul de barbă țepoasă al mușchiului vechi și galben, sfatul moșneagului etern; l-a uitat de mult și acum se-arată greu la răspuns bunul și iertătorul moșneag.

Dar din cea dintîi mașină un braț se înalță și face semn în urmă: amîndouă se abat ca la comandă pe marginea dimpotrivă și stopează...

— Nu, n-am nevoie de ajutor, mulțumește doctorul, încurcat de această marcă de solidaritate umană, ce nu mai poate să-l mai amăgească. Vă mulțumesc foarte mult, e foarte frumos ceea ce faceți, dar pe mine nu mai mă puteți ajuta cu nimic... Am îndreptat eu totul... nu mai am nevoie de nici un ajutor, vă mulțumesc, vă mulțumesc...

— Dar avem noi nevoie de ajutorul dumneavoastră, domnule profesor, răspunde un glas smerit, care face să tresară pe mîntuitor, căci recunoaște în el smerenia tuturor celor ce i s-au adresat, implorîndu-i ajutorul, de douăzeci de ani de zile.

— Prin tot orașul v-am căutat, domnule profesor, și abia v-am găsit urma, reia și mai umilit alt glas,

venind înaintea celui dintîi. Vă rugăm să nu ne lăsați... imploră el.

— Plătim oricît... întrerupse o întonare de bas, care amuți îndată de înfățișarea rigidă pe care figura doctorului o îmbrăcă subit la aceste vorbe...

— Altfel mămica mea e pierdută, scumpa mea mămică... gemu sfâșietor un glas de copil...

— Dar, domnilor, mi-e cu neputință... vedeți... tocmai astăzi mi-e cu neputință... Trebuie... am... sunt... în sfîrșit, am să vă recomand...

— Vă rugăm, domnule profesor, nu ne lăsați! cerși înfricoșat întîiul glas.

— Orice sacrificii suntem gata să facem, declară semeț vocea de bas.

— Nu lăsați pe mămica... înaintă cu mîinile împreunate copilul.

— Dar tocmai că mi-e cu neputință... tocmai că... ah, dar ce vroiți dumneavoastră... ce vroiți să faceți dumneavoastră... adresîndu-vă mie... astăzi... dar tocmai în interesul mămicei tale, micule...

— Domnule profesor, domnule profesor...

— ...tocmai ca să scape... să trăiască...

— Nu ne lăsați, domnule profesor...

— Tocmai că mă implorați așa... nu pot, nu pot, mi-e cu neputință... de astăzi...

— Dumnezeul meu, Dumnezeul meu! își astupă copilul fața cu mîinile...

Și gemete surde ieșiră din celelalte piepturi. Doar glasul cel gros trîmbiță grav, ca un enorm instrument muzical, complicat și încîlcit, de alamă:

— Dumneavoastră nu vă e nimic cu neputință... orice-ar fi...

Sunetul ăsta jos vibra profund în sufletul savantului. Cum? a început să recunoască, a început să consimtă că o simplă, o comună, o atît de meschină josnicie a fost în stare să-i amputeze, ca dintr-o singură și sigură izbitură, brațul lui făcător de minuni?... Brațul ăsta ferm, mîna-i ale cărei degete le desface acum cu o mișcare atît de energică, atît de nesățioasă de faptă și de îndrăzneală?... O simplă murdărie... o...

— Nu...
— Gîndiți-vă la Dumnezeu, domnule doctor...
— Să mergem, îndintă el hotărît spre mașină. Să rămînă copilul cu mine... ba nu, domnul cu vocea de bas...
Și mîna n-a dat greș nici de data asta. Cînd totul s-a terminat, el i-a îndepărtat pe toți din sala de operație și-a rămas singur acolo, privindu-și mîna și răsfirîndu-și degetele. A sărutat-o...
Iar glasul de contrabas de alamă i-a răsunat precis în urechi: „Dumneavoastră nu vă e nimic cu neputință... orice-ar fi..."
— Orice-ar fi... repetă doctorul ca un ecou...
Cînd intrase aci, își dăduse îndată seama de ce toți oamenii aceia se zbăteau atîta, se zoreau să-l găsească, îl implorau cu ochii umeziți. Pe masa de operații îl aștepta poate cea mai desăvîrșită imagine omenească pe care o văzuse în viața lui. Înainte de adormire, femeia, nenatural de frumoasă, îl învăluise cu ochii ei mari și verzi. I-a încredințat sufletul cu un zîmbet, pe care el l-a acceptat cu o înclinare imperceptibilă, dar sigură, a capului. Și pînă cînd s-au închis, ochii aceia au rămas ațintiți spre dînsul, în lenta lor împăiănjenire, ca spre un mîntuitor.
Dar cînd învelișul pîntecului a fost dat deoparte, aceleași mațe, infecte și ulcerate, au ieșit la iveală și el s-a cutremurat; e cu putință oare ca în atîta perfecțiune omenească să dăinuie atîta putregai? El a curățat aceste măruntaie informe de tot putregaiul lor periculos, dar organele readuse la forma lor obișnuită nu puteau rămîne decît ceea ce trebuiau să fie — aceleași depozite de rămășițe sordide de digestie, dospite și alterate...
Un zîmbet i-a fluturat atunci, deasupra acestui morman de intestine, acest bălegar care întreținea floarea ațipită ce-i zîmbea încă în vis, ca frumoasa adormită din basme... Stătea în puterea lui să curme deodată scabroasa minciună, să anuleze dintr-o singură mișcare infamia ascunsă sub învelișul oricărei ucigătoare frumuseți. Dar mîna-i mergea singură înainte, nepăsătoare de tot ce putea să cutreiere sub fruntea lui aprinsă...

O ușurare profund simțită se așezase pe toate ungherele sufletului lui. Și pîntecul pîngărit de-acasă ascundea aceeași nemernicie, înainte de a se deschide oricărei nemernicii exterioare. Întru nimic aceasta din urmă nu adăuga sau scădea o iotă celei dintîi...
Murmure de admirație ieșeau din halatele albe care-l înconjurau. Dar el nu le dădea nici o atenție... căci se gîndea acum că și mîna asta...
Nu, nu, nu... Nu trebuia să meargă pînă acolo, era o blasfemie... Mîna lui încalte era o sfîntă...
De aceea a trebuit să rămînă singur cu ea, să-i ceară iertare, retractîndu-și umilit ușurința, s-o sărute...
Ea răscumpărase demult, prin minunile-i fără număr, orice păcat congenital... Ci mizeria omenească, pe care ea voia s-o nimicească, se ridica acum asupra-i, hidoasă și ingrată...
Tremurînd pentru întîia oară, mîna aceasta sfîntă scoase doar de-un colț, ca pe un copil bubos de-o ureche, scrisoarea surprinsă. Ochii o cuprinseră întreagă, o știe doar acuma bine: pe rîndurile mici și înghemuite era expusă, ca niște otrepe pe garduri scunde de țară, recunoștința celuilalt pentru darurile ei ascunse. Și atîta... Ba nu... într-un loc părea ceva străin, ceva ce nu reținuse la prima și fugara lectură... nu-și aducea aminte ce fusese în locul acela...
O apropie și desprinse:

„... cu atît mai mult cu cît gloria soțului tău mă micșorează și mă umilește, cu cît înalta lui valoare mă face să simt, ori de cîte ori mă apropii de dînsul, meschinăria existenței mele... Iartă-mă, dar trebuie să ți-o spun: am încercat alături de dînsul să evoc farmecele tale, pentru a-l birui mintal, a-l scobori alături de mine sau mai jos... Îmi cer iertare de la minunatele tale farmece, dar mi-e cu neputință... Ah, nu crede că vreau să te «asmut» prin această destăinuire, e numai purul adevăr..."

Marele savant nu-și crede ochilor... Stupoarea, agitația grozavă în care-l pusese această scrisoare, găsită întîmplător, nu-i îngăduise să distingă întîi în întregul ei decît un bloc de josnicie și dezgust.

Pe buzele lui flutură iarăşi zîmbet: şi mintea i se întoarse spre înşelătorul, pe care-l cunoştea bine acum, cu dispreţuitoare, dar cu puţin indulgentă mîndrie.

Se apropie apoi cu paşi hotărîţi de sobă, vîrî înăuntru scrisoarea, o aprinse cu o brichetă, stătu pînă se prefăcu toată sul negru, pe care-l fărămiţă în scrum mărunt. Apoi, cu meticulozitatea tihnită a profesionalului, credul ca toţi savanţii, se aşeză la măsuţa din colţ, unde era toc şi hîrtie, să uimească definitiv pe acel pigmeu, care nu pentru că vrea să „asmută" pe complicea lui îi făcea acea destăinuire, ci numai pentru că voia, că trebuia, că simţea ceva în suflet care-l îndemna s-o facă...

Scrise:

„Iartă-mă, draga mea, pentru această evadare prematură şi neaşteptată... Dar astăzi, cînd am avut unul din cele mai mari succese, despre care se va pomeni în analele chirurgiei, te asigur, am avut o clipă de îndoială... Am reuşit, evident, dar clipa asta mi-a rămas în minte. Ea poate să se mai întoarcă şi asta, Dumnezeule, chiar numai atîta, mi-e cu neputinţă să suport... De orice m-aş putea îndoi cu seninătate şi cu indulgenţă, de orice... dar ca să aibe o clipă de ezitare, de... necredinţă, mîna mea, asta niciodată, niciodată. Sunt nevoit să mă opresc cu ea aci, noi amîndoi... Tu, desigur, n-ai să traduci această fugă precipitată a ei şi-a mea decît ca o manifestare de nebunie. E bine că poţi să găseşti o explicaţie atît de cuminte la asftel de lucruri şi de aceea, tihnit, întrucît te priveşte, mă îndepărtez în grabă. Eşti tînără, frumoasă, iubeşte, îţi spun, iubeşte unul care poate să găsească uşor explicaţii cuminţi la orice, ca şi tine... Pentru a nu-ţi lăsa decît grija asta... iată, îţi las tot ce va rămîne, material, după mine... Eu plec cu mîna mea..."

Dată şi iscăli cu trăsătură sigură...

Apoi, bătîndu-şi mîna prieteneşte pe antebraţ:

— Vom rămîne definitiv aşa cum suntem. Bagă de seamă... Acum să te vedem... Ei vor aprecia trăsătura...

Se dezgoli la piept şi cele două degete de la stînga, supuse, pipăiră cunoscătoare, se fixară, se îndepărtară apoi uşor unul de altul, făcînd doar atîta loc cît îi trebuia dreptei să-şi arate măiestria...

O clipă doctorul zăbovi. Dar numai pentru a-şi termina fraza, în urechile ce parcă începeau să vîjie, glasul de bas metalic: „Dumneavoastră nu vă e nimic cu neputinţă..."

NOAPTEA FOCURILOR

Cînd seara a venit din nou, au văzut că focurile se apropiaseră. Ieri trebuia să te urci tocmai în pod ca de abia să le zărești în depărtările nopții, zbătîndu-se ca niște stele căzute pe cîmpie. Dar acum se puteau desluși repede chiar de la etaj. Acum nu le mai puteai zice nici luceferi. Erau focuri în toată regula, apropiindu-se odată cu șuvoaiele tumultoase ale mîniei oarbe și dezmetice, focuri care devorau și nimiceau. Doar dacă te mai suiai totuși în pod, puteai descoperi dintr-o aruncătură de ochi că forma acestor sinistre constelații pămîntești se sfărîmase și se schimbase cu desăvîrșire; aștrii cîmpiei mureau prea repede și necontenit răsăreau din necuprinsul întunecat subite incendii noi, cu o firavă pîlpîire, care apoi se întăreau grăbit, văzînd cu ochii.

Dar revolta domnea și aici sub acoperișul casei. Ah! bătrînul ăsta încăpățînat, care nu vrea să înțeleagă. Dacă ar fi pornit de ieri dimineață din viul nopții cum i-au propus, în cîteva ceasuri ar fi fost la podul Oltului și de aci, în douăzeci de minute, la Drăgășani. La Drăgășani se găsea armată și siguranță. Însă bătrînul n-a vrut în ruptul capului să se urnească. „Duceți-vă voi!" le-a spus, cu strîmbătura aceea de ironie, pe care dacă nu i-ai fi știut-o bine, mai demult, ai fi crezut într-o pală de nebunie. „Duceți-vă voi!" și atît. Dar cum

poți să pleci și să lași în voia soartei un biet moșneag, chiar atît de încăpățînat ca el?

— Haid, plecați! Ce mai așteptați? le-a strigat bătrînul. Eu rămîn aci singur... Cu atît mai bine...

Dar cu acest „singur" și cu acest „atît mai bine", el descuraja și avîntul fetelor. Pe cînd de băieți nici nu mai putea fi vorba; ei trebuiau să rămînă! Nu puteau lăsa așa pe bătrîn. Chiar cel mai mare, care era însurat, Codin, hotărîse să-și trimeată numai nevasta și copilul și el să rămînă. Însă, pînă în cele din urmă, nici fetele n-au vrut să-l părăsească. Numai nora era foarte îngrijată de copilaș, însă nici ea nu putea să plece singură cu copilașul pe astfel de drum.

Pe la nouă, cînd a ieșit din micul lui birou, bătrînul s-a supărat cu adevărat cînd i-a revăzut pe toți la un loc. Abia atunci ei și-au dat seama bine că nu e nici ironie, nu e nici răutate în necazul lui. Ci numai un grăunte de nebunie, întrucît îl privea pe dînsul. Dar, întrucît era vorba de ei toți, bătrînul părea mîhnit în adevăratul înțeles al cuvîntului.

— De ce n-ați plecat? strigă el, aruncînd scîntei de mînie din ochi. A fost vorba doar să plecați. N-ați spus așa? Acum de ce ați rămas? Ah, mai rău mă încurcați cu prezența voastră!

Cuvintele din urmă însemnau pentru ei grăuntele de nebunie. Cum putea să-l încurce prezența lor în asemenea ceasuri? Ce avea de gînd să facă bătrînul, după plecarea lor, el singur în fața hoardelor de țărani? Și-l priveau uimiți, mai ales băieții, toți înalți și zdraveni, pe el, bătrînul drept și suplu, nu-i vorbă, dar aproape cu un cap mai scund ca dînșii și firav. Firav, adică subțire, nu slab și ramolit. Pentru că se ținea nespus de bine boierul Take Asan. Cînd îl priveai din spate și avea pălăria în cap, cînd nu-i vedeai, așadar, părul, favoriții lui mici și mustăcioara albă, ai fi crezut că ai de-a face cu un băiat mlădios și cu mijlocel de domnișoară și nu i-ai fi dat mai mult de 30 de ani. Nici figura boierului Take nu era zbîrcită ori încrețită; se înroșea însă prea repede la mînie și atunci favoriții și șuvițele de sprînceană, de un alb

imaculat în timpul obişnuit, reflectau şi ele ceva din sîngele acela năvălit buluc sub piele. Numai că boierul Take se supăra foarte rar, aproape treceau ani şi nu-l vedeai mînios. „Asta e secretul tinereţii lui!" se spunea de obicei, pentru că, deşi boier Take nu atinsese tocmai pe al şaptezecelea an, totuşi era o minune să-l vezi mergînd, să-l auzi vorbind ori glumind. Chiar din faţă nu-i dai mai mult de cincizeci.

La mînia lui din urmă, toţi ai casei se adunară în sfat grăbit, stînd în picioare şi vorbind toţi odată. Dar pentru că toţi aveau acelaşi gînd, se înţeleseră de minune, cu toată larma ce o făcea fiecare. Hotărîrea fu luată: vor porni numaidecît fetele, cu cel mai tînăr dintre feciori şi cu un om de încredere. Trăsurile sunt gata şi drumul uscat; în cinci ceasuri sunt la Drăgăşani. Cînd îi împărtăşiră bătrînului hotărîrea, el înclină din cap, de astă dată cu neîncredere.

— Prea tîrziu, îşi dădu părerea. Acum aţi fi fost la Drăgăşani. Dar ca să plecaţi în ceasul ăsta, înseamnează să ajungeţi după-masă. Judecînd după mersul focurilor, pojarul vă va ajunge pînă la Olt... Mai bine rămîneţi...

Băieţii se posomorîră, dar fetele încă mai păstrau nădejde că doar n-o fi tocmai aşa. Numai soţia fratelui mai mare era îndoită şi desperată.

— Copilaşul meu! Ce mă fac cu copilaşul meu! icnea la tot pasul, producînd şi mai multă grijă şi temere în jurul ei.

Totuşi, părerea generală fu că încercarea trebuie făcută. Bătrînul se opuse cu toată autoritatea părului său alb, dar nu mai putu să potolească îndîrjirea care izbucnise acum în toţi. Ochii tuturor îl priveau duşmănos, iar cel mai mare şi mai puternic, Codin, un vlăjgan cît uşa, pentru întîia oară în viaţa lui îndrăzni să-i arunce în faţă vorbe grele, de imputare şi de ofensă:

— După ce tot d-ta ne-ai încurcat şi ne-ai zăpăcit cu încăpăţînarea şi cu toanele astea, care ne cam pun pe gînduri...

— Eu zic să nu plece nimeni! bătu bătrînul din picior.

Dar Codin bătu şi el din picior şi toţi ceilalţi îi aruncară micului, dar dîrzului moşneag, priviri mohorîte şi vrăjmaşe. Atunci bătrînul îi măsură cu dispreţ, surîse trist, le întoarse spatele şi se închise în biroul lui. Fetele ieşiră cu suflet îndoit şi aşezatul în trăsuri mai dură un sfert de ceas. Iar cînd roţile se urniră şi caii o apucară pe poarta larg deschisă, Codin strigă:

— Eu nu pot să-mi las nevasta şi copilul la voia întîmplării, pentru ca să apăr aici un bătrîn deşucheat!

Şi porni hotărît la grajd, să-şi înşăueze calul. Şi toţi ceilalţi copii simţiră atunci nevoia scăpării; roţile trăsurilor, opintindu-se peste pragul porţii, le dezvelise parcă la toţi uşurarea sufletului de sub povara cumplitei obsesii şi înfricoşări, sub care se zbătuseră aceste din urmă zile. Şi porniră cu toţii spre grajduri.

— Nu putem să ne lăsăm aşa surorile! grăi ipocrizia într-unul.

— De ce să ne pierdem viaţa în chipul cel mai laş cu putinţă ? grăi laşitatea într-altul. Cel puţin să luptăm, să ne croim drum vitejeşte pentru noi şi surorile noastre...

— Ne-am făcut datoria întrucît priveşte bătrînul, mai vibră şi un pic de cuget pişcat de mustrare în cel din urmă ! Am vrut să-l luăm cu noi, dar n-a vrut în ruptul capului. Cu sila nu putem să-l luăm.

Şi cum înaintau vitejeşte spre grajd, au fost opriţi de vocea bătrînului, de sus, de la fereastră:

— Ce mai aşteptaţi? le-a strigat graiul încă stăpîn şi răsunător. Cum lăsaţi pe surorile voastre în voia soartei? Dacă le-aţi pornit acum, hai repede, înşăuaţi, şi încălecaţi, să le ajungeţi din galop.

— Mergi şi d-ta cu noi? strigă atunci Alexandru, cel cu pişcătura de mustrare pe suflet. Avem tot timpul să ajungem la Drăgăşani...

— Nu e vorba de mine, le răspunse bătrînul, eu nici aşa nu mergeam... Pe fete însă nu le puteţi lăsa pradă batjocurii haitelor ţărăneşti. Trebuie să le însoţiţi. Dumnezeu să vă binecuvînteze şi să vă apere. Şi de avutul nostru n-aveţi grijă, rămîn eu aici...

Şi sfîrşind de grăit, închise repede ferestrele. De bună seamă, dacă n-ar fi fost vorbele din urmă, copiii

s-ar fi aruncat îndată spre grajduri, întăriți de binecuvîntarea părintească. Însă acel „și de avutul nostru să n-aveți grijă, rămîn eu aici“ — el, bătrînul drept ca bradul, dar plăpînd, cu degete de femeie și cu mijlocul să-l cuprinzi în palme, el singur împotriva cetelor de bestii, adulmecînd sînge și răcnind ca fiarele în codri — asta îi încurcă iarăși, și în loc de goană spre grajd, continuară drumul cu pas descurajat și nesigur.

— Eu cred că teama i-a luat mințile, își dădu unul cu părerea.

— I-e greu să se despartă de munca lui, glăsui Alexandru. Și nici pe noi n-ar vrea să ne piardă, își dădu el gîndurile mai departe pe față. Ne-ar opri și cu dînsul, dar nici să ne știe pradă morții iar nu se împacă el cu gîndul.

— Atîta rău cînd mi-aș expune viața pentru o casă, acolo... pentru că averea cea mare n-o să ni se dea înapoi după ce s-o potoli totul?... strigă iarăși lașitatea din cel în care de la început își făcuse cuib bun, și numai din cînd în cînd mai zbura și pe la ceilalți.

Înșeuară și se înarmară pînă-n dinți cu puști, revolvere, măciuci grele și pumnale. Astfel înarmat pînă-n dinți, Alexandru trebuia să se prezinte pentru ultima dată în fața bătrînului și să-i pună ultima întrebare. Să nu-și zică pe urmă că n-au avut grijă de dînsul pînă-n ultimul moment. Poate că ținuta marțială a feciorului cel mai apropiat sufletește îl va îndupleca pe bătrîn; iar dacă și după asta se va arăta neînduplecat, ei n-au ce să facă. Vor lua-o în galop turbat, pentru a ajunge din urmă pe fete.

Alexandru nu zăbovi mult. Se întoarse ridicînd, ca și pînă acum și ca și ei toți, din umeri. Bătrînul îl primise cu duioșie, îl binecuvîntase din nou și-i dăduse zor. Fetele trebuie să se fi îndepărtat bine, îi mai spusese. „Dați frîu bine la cai!“ Și pe urmă își scoborîse iar ochii în cartea deschisă înainte-i pe birou. În *Codul civil adnotat*. „Hm, dacă mai stă cineva într-o astfel de vreme de *Codul civil adnotat*...“

Dădură îndată pinteni și caii o luară în pas grăbit. Deocamdată se înțeleseseră s-o ia numai repejor și

apoi, după ce vor ieși din sat, să-și dea drumul în galop. Satul rămăsese pînă acum liniștit: o febră mocnită se vedea, nu-i vorbă, și aci, chiar fără să vrei. Dar oamenii, care n-avuseseră să se plîngă prea rău de boieri ca prin vecinătățile mai apropiate ori mai depărtate, nu îndrăzneau încă să izbucnească. Cei mai mulți și mai înfierbîntați, neștiind ce să facă, o luaseră spre satele îndepărtate, pentru a întîlni pîrjolul și a prinde curaj. Dar mai rămăseseră și aci destui, și în ochii tuturor se putea citi ușor așteptarea vicleană și nerăbdarea febrilă. Plecarea trăsurilor cu fetele se făcuse în văzul întregului sat. Bătrînul avea dreptate. Dacă porneau de cu noapte, poate nu se prindea de veste! Acuma plecarea aceasta în văzul tuturor avea să înteţească și mai mult spiritele; iar un galop fulgerător ar fi însemnat cu siguranță dezlănțuirea îndrăznelii. Așa, oamenii aveau să vadă că băieții numai doresc să-și ajungă și să-și însoțească surorile, dar că nu se grăbesc deloc, că bătrînul stă pe loc, că în urmă-le curtea n-a rămas de izbeliște. Pe bătrîn îl aveau ei în mare cinste și prețuire. Cu băieții s-au mai pus împotrivă uneori și băieții au fost cîteodată poate prea crunți la mînie; dar bătrînul a intervenit totdeauna împăciuitor și suveran, potolind lucrurile cu dreptate chiar atunci cînd ea nu era în totul de partea copiilor săi. Abia acum feciorii înțeleseră că în rămînerea bătrînului, că în încăpățînarea asta de a înfrunta singur urgia, nu era tocmai un grăunte de nebunie.

La marginea satului, frații fugari dădură peste trăsurile surorilor, care se întorceau așa cum plecaseră. Chiar țăranii le opriseră și, după prelungi parlamentări cu fratele cel mic, [le] făcuseră să întoarcă. Țăranii vesteau că în satele pe unde fugarele aveau să treacă, răscoala izbucnise. Și cum ei nu doreau ca fetele boierului să se piardă așa ușor, mergînd la moarte sigură, mai bine se împotriveau ei acum la plecare, aducîndu-le cu sila acasă, iar fetele și tînărul domnișor aveau mai tîrziu să le recunoască despre asta.

Însă domnișorul cel tînăr observase și astfel șopti el fraților săi, cînd fură împreună, că țăranii își făceau

pe furiș cu ochiul și își ascundeau zîmbetul. Un călăreț sosise între timp dinspre Olt, un om de aci din sat, și sătenii îl înconjuraseră îndată, împingîndu-l mai departe de trăsură, și apoi mai pe urmă abia îi lăsară drum spre odraslele boierești, ca să le povestească înfricoșat, exagerat și cu rîs stăpînit în colțul ochilor, că în drumul lui dăduse doar de foc și pîrjol. Dar fetele și tînărul domnișor bănuiseră că adevărul fusese altul, că drumul era liniștit spre Drăgășani și că nou-sositul îi păcălea, îndemnat de ceilalți. Ele chiar vroiseră să arate că nu se tem și că vreau să înfrunte urgia, orice ar fi să se întîmple, iar Dorel, fratele cel mic, dăduse ordin vizitiilor să mîne. Ce-or să aibă răsculații cu niște domnișoare și cu un băiat tînăr? Însă oamenii au rîs atunci cu înțeles și cu murmure de șagă. Ei nu puteau spune pe față — au răspuns care și care — ce ar putea să aibă oamenii înfuriați și scoși din minte cu niște mlădițe boierești atît de fragede și frumoase, dar ei își fac datoria să nu le lase să alerge cu ochii închiși spre... batjocură și moarte.

— De ce să se bucure alții?... icnise un glas mai dinspre margine.

Dar cuvintele lui fuseseră întrerupte de zbucnetele de mustrare și de rîsete, de vălmășag de tot felul de strigăte și îmbrînciturі, ca să se facă loc, pentru a se întoarce caii. Și tot țăranii apucaseră caii de zăbală, întorcîndu-i și pornind trăsurile înapoi spre curte, cu mare alai.

Tocmai bine ajunseră atunci și frații cei mari: șuvoaiele țărănești îi cuprinseră și pe ei și călărețul sosit de curînd le dădu vești înspăimîntătoare, în zarva și în rîsetul celor de pe jos. Conacurile fuseseră rase de pe suprafața pămîntului, boierii măcelăriți, cocoanele și domnișoarele batjocorite. Și priviri de lăcomie se furișau la aceste înfricoșate descrieri spre trăsurile care veneau în urmă. Pentru că nici feciorii cei mari nu se împotriviseră apei omenești întîlnite în drum și făceau și ei cu capul plecat și încruntat cale întoarsă spre casa părintească părăsită...

— Lumea e rea, se amestecară cu vorba noi glasuri de țărani, care ieșeau nesimțit din toate părțile și se înmulțeau.

— Unii sunt mai repezi la mînie!

— Noi suntem mai răbdători!

— Noi vrem să știm ce și cum...

— Noi așteptăm șuvoiul cel mare, rivoluția asta cînd o veni... ea să hotărască... nu ne ridicăm de capul nostru...

Și astfel creștea cuvîntul din limbă în limbă, făcîndu-și necontenit avînt de amenințare, dar nu trecu încă peste margine nici cînd ajunseră la poarta curții.

— Ș-apoi cu boierii noștri nu vrem să aibă nimeni de-a face... glăsui tare cineva cînd trăsurile și călăreții boierești sfîrșiră de intrat în curtea conacului.

Țăranii nu pășiră mai departe, rămaseră toți în afara porților grele de stejar, cu ușorii fieruiți în stîlpi de zid. Dar ei traseră singuri porțile pe dinafară, strigînd și glumind cu slujitorii, care petreceau pe după inelele groase ale drugilor lăcate grele și mari cît o oca fiecare.

— Pune-le, mă, să vezi cum sar ele la noapte.

— Dacă vrei, îți mai aduc și pe ale mele, că tot le vin eu de hac cu toporul meu.

— Da stejarul ăsta e fier, mă? El nu arde?

Și un glas de flăcăiandru, lung și zîmbat, țîșni dintr-un cap țuguiat, de sub flacăra jucăușe a unor ochi albicioși și desfrînați.

— Facem moarte de om dacă s-o amesteca striin la domnișoarele noastre... Fiecare sat să-și vadă de boieroaicele lui...

Și țipătul desfrînat se desprinse limpede și sări sprinten la urechile din trăsuri și în auzul fraților care descălecaseră și care ajutau surorilor la scoborîre. Dar cel mai bun lucru era să te faci că n-ai auzit nimic sau să înțelegi numai partea bună din nemernica obrăznicie. Boierul Take Asan apăru în cadrul ușii celei mari și consideră priveliștea cu aerul lui calm, cu ochii lui vineți, cu maiestatea impunătoare a micilor lui favorite. Și rumoarea de la poartă căzu deodată în fața bătrînei dar zveltei apariții.

— V-ați întors, așadar! grăi el atunci liniștit. Cînd v-am văzut venind cu țăranii, am crezut că v-ați pus în fruntea revoluției, rîse apoi cu seninătate de propria lui zeflemea, care nu avu darul să ridice nici un nor de pe fruntea și de pe ochii odraslelor lui.

★

Tincuța, cea mai mică dintre fete, privise toate astea cu ochii măriți de uimire. Ea înțelesese întîi, cînd țăranii le-au împresurat trăsurile, că de acum nu mai pot să aibă grijă de nimic și că pot să se întoarcă liniștite la casa lor. Țăranii lor sunt cu ei, ei nu se vor mișca, ei vor apăra pe bătrîn și pe familia lui întreagă de furia hoardelor cărora le-ar putea abate prin minte să dea o raită și princoa. Ea singură a ascultat, fără nici o îndoire de suflet, poveștile înfiorătoare ale călărețului nou-sosit dinspre Drăgășani și a fost singura să se mire de ce fratele ei cel mic și surorile celelalte mai stau de cumpănă și parlamentare. Rîsetele țăranilor, care adiau neliniște în sufletele celelalte din trăsuri, ei îi păreau sincere și firești, la un popor șugubăț ca românul, și-i păreau chiar prietenești. Numai ochii cu pîlpîiri albicioase și sfruntate ale băiețandrului acelui înalt și cu capul țuguiat, pe care nu-și aduce aminte să-l mai fi văzut pînă acum prin sat, i se păreau cam curioși, prea îndărătnici și prea impertinenți pentru un fecior de țăran cînd ridică privirea la fete de boier. Dar de bună seamă că în ziua aceasta, cînd ei se dau cu atîta avînt și bucurie de partea curții, puțină intenție de apropiere mai îndrăzneață nu trebuie luată chiar de-a dreptul necuviință. Poate că așa e privirea omului aceluia; oricum ar fi, însă, datoria ei în asemenea împrejurare e să se facă a nu băga nimic de seamă și a interpreta totul în chipul cel mai favorabil cu putință. Însă oricît încerca să evite acei ochi obraznici, ei țîșneau deodată în fața ei și o umpleau, ca de indignarea unei grele insulte, de cutezanța și de stăruința lor ofensatoare. Oricît d-șoara Tincuța își impuse să pară că nu observă nimic, își simți obrazul roșind sub dogoreala privirii desfrînate. Fata și-a întors fața în altă parte tocmai

cînd călărețul vorbea de batjocură și de moarte. Ea n-a cuprins încă lămurit sensul adevărat al cuvîntului batjocură, ea s-a gîndit la o batjocură ca orice batjocură, ofensă, injurie, pălmuire, așa cum a fost batjocorit Isus pe drumul spre Golgota. Mai mult s-a răzvrătit sîngele ei tînăr și curat la auzul cuvîntului de moarte. Dar atunci cineva a strigat: „De ce să se bucure alții?“ și vorbele acestea au fost cele dintîi care au sădit un grăunte de nesiguranță și în sufletul ei. Abia atunci a privit în lături spre surorile ei mai mari și le-a văzut strîngînd buzele palide, încercînd să-și ia aer că n-ar fi auzit și n-ar fi înțeles nimic. O clipă a mai încercat să creadă într-o simplă amăgire a înțelegerii ei; poate surorile sale erau numai plictisite și obosite de atîta larmă și atîta ezitare, ca și dînsa. Și ușor ridică pleoapele lungi înspre marginea de unde venise vorba cea curioasă. Cum? De ce bucurie putea fi vorba? Iar acolo stătea același vlăjgan lung și cu capul țuguiat, pe care-l țuguia și mai mult căciula neagră, cu vîrf înalt și ascuțit. Ochii lui ardeau în plină flacără albă și acum rînjetul se despică pe fața sinistră. Tincuța îi înțelesese în sfîrșit sensul groaznic, identic cu al vorbelor ce-i păruseră fără sens cînd fuseseră rostite.

Pe urmă veniseră frații, întîlnind alaiul spre curte. Tincuța nu mai privea acum nici cu simpatie, nici cu teamă, în lături, la șirurile de căciuli ce se mișcau ca apa învălurată de-a dreapta și de-a stînga trăsurii. Doar coada ochiului ei oblicea fără voință aceste curgeri negre, care însoțeau trăsura, și negrul de pretutindeni îi strîngea inima mai mult decît orice. Raza ochiului ei se răspîndea fatal la înălțimea cușmelor însoțitoare, astfel nu avea cum să vadă ochirile obraznice ori rînjetele sinistre, răsfrîngîndu-se de sub aceste întunecate țuguiri de oaie neagră. Dar gîndul ei ghicea sub fiecare căciulă aceiași ochi albicioși și aceeași fixitate de pătrundere cu care băiețandrul necuviincios o țintise.

Numai la un hîrtop ochiul ei trebui să descopere o figură bătrînească, sub o cușmă cu fund drept ca potcapul rusesc. Era o figură blîndă și necăjită și

Tincuța simți îndată strîngîndu-i-se inima în piept, îndurerată de o tragică neînțelegere; cum pot să fie, ce pot să caute chipuri blînde, suflete bune, în această strînsă, compactă și vicleană escortă? Ea ridică din nou fruntea pentru a-și întipări și mai bine în minte chipul care nu arăta nici un fel de ură, ci numai tristețe și bunătate. Și nu văzu decît iarăși valuri, care se înalță și coboară, de căciuli negre, capete lăsate în țărînă, profiluri veștede și stafidite și numai cîteva priviri semețe și înfruntătoare. De sub căciulile aplecate, observă ea, ieșeau cuvintele mai domolite și, crezu, mai împăciuitoare, care păreau a aștepta o înțelegere înainte ca zăgazurile furiei și ale nebuniei să se ridice: „...Lumea e rea"... „Noi vrem să știm ce și cum"... acestea erau vorbele care trebuiau ascultate cu luare-aminte, pentru că ele cuprindeau într-însele grăuntele cuminteniei și al dreptei judecăți... Și ea ridică fruntea și ochii mai cu încredere. Dar alte glasuri se auziră ... „Noi așteptăm șuvoiul cel mare să hotărască"... și ea tresări înfiorată la ideea acelui încet și greoi șuvoi ca un fluviu de humă, acelui imens șuvoi de figuri străine însălbăticite și sinistre, de coase și topoare ridicate, de flinte învechite ca-n îngrozitoarele stampe din cărțile de istorie. Și atunci i se dezveli limpede în minte amintirea revoluției celei mai mari, pe care o citise și la care gîndise mai adînc înainte, și convoiul lor sumbru i se păru caleașca nefericitului rege Ludovic și a Mariei Antoaneta, de soarta căreia plînsese, de cîte ori, cu adevărate lacrimi. Așa au fost prinși și acei nobili și regali fugari la marginea țării, așa cum au fost opriți și ei astăzi tocmai pe hotarul satului! Asemănarea unor astfel de împrejurări umplu întîi de duioșie sufletul tineresc al Tincuței și imaginația ei mlădioasă și cultivată; dar fiorul cumplit, care însoți, ca un spăimîntător fulger neîntrerupt, deapănul imaginilor ce se răsuciră firesc mai departe, suflă în căldura sufletului ei cu adevărat vîntul înghețat al pustiirii de orice nădejde și al groazei fără scăpare și, abia atunci simți, alături, mersul dîrz și țeapăn, ca de arătare strigoiască, al flăcăului cu ochii albicioși. Se aciuiase pe nesimțite de trăsură și acum mergea

lîngă ea. Nu se uită într-acolo, nu clinti ochii. Dar duhoarea lui tinerească și sălbatică o umplu tot timpul de suflul lui cald. Într-o vreme putu să vadă chiar laba de bestie, enormă și grea pe burduful acum strîns al coșului trăsurii. Apăsa acolo cu siguranță calmă și robustă, ca într-un semn de luare în posesiune. Tincuța se cutremură întreagă și-și simți sufletul strîngîndu-se în sine și închircindu-se ca o nucă veche. Și-nchise ochii, ținîndu-i astfel tot drumul pînă la poarta curții, pentru ca în dosul pleoapelor să privească zdrobită agitația cumplită de torțe însîngerate, cu chipuri însălbăticite de fiare omenești, ochii siniștri de om împerechindu-se cu ochii de pușcă și de revolver. Ar fi murit cu siguranță de spaimă dinaintea unor astfel de fioroase fantasme, dacă mersul molcom și legănat al trăsurii și perna moale de piele nu i-ar fi adus indirect siguranța că pe retinele ei se mișcă acum numai imagini. Mai ales căldura prietenoasă a pernei, care-i pătrundea prin crupă și prin șira spinării, o făcea să descopere că în dosul pleoapelor propriu-zise s-ar mai afla un rînd de pleoape, cu care poți să astupi la rînd și imaginile închipuirii. Într-adevăr, ea trase și aceste perdele ale sufletului, dar nu putu acoperi cu desăvîrșire totul. Ci-i plăcu să păstreze jocul luminos de torțe roșii și galbene, care o distra într-adevăr în spaima ce-i imprima prezența animalică de-alături, ca pe un copil înfricoșat de bubuiri, jocul luminilor la o sărbătoare patriotică. O deșteptă de-a binelea și o făcu să deschidă ochii la lumina zilei clătinătura puternică a caleașcăi, cînd întoarse prea din scurt dinaintea podețului ce da spre poarta curții. Mîna cea enormă și căciula țuguiată dispăruse de lîngă trăsură; ea inspiră atunci adînc și ridică fața spre albastrul însorit al cerului ca pentru a absorbi de acolo licoarea înviorătoare a ușurării subite. Își opri gîndul să dea înțeles glasurilor și amenințărilor țărănești care sporiseră iarăși aci la poartă. Tot sufletul ei se animase de infinitul albastru, pentru că el era acum ca-ntotdeauna minunat de clar și dulce și se părea că vin necontenit spre ea din adîncuri de slăvi cete peste cete de neființe albastre, din ce în ce mai

albastre. Și asta o mîngîia și o întărea și o mulțumea nespus, pînă cînd deodată un chirăit ascuțit și lung, articulat apoi, i se înfipse în ceafă ca un pumnal foarte rece și apoi fierbinte, înfiorător de fierbinte.

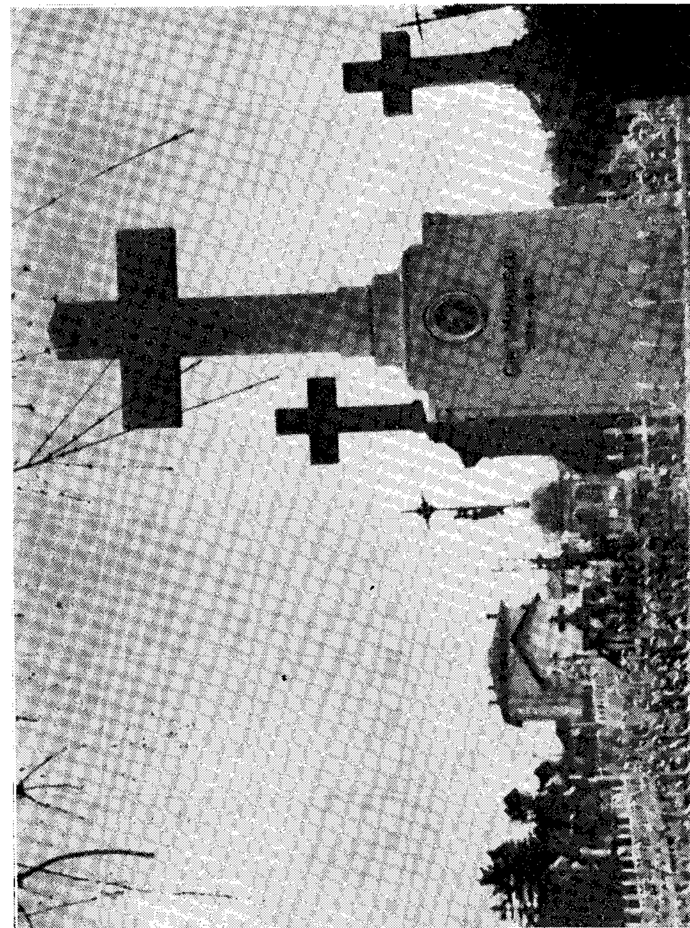
— Facem moarte de om dacă s-o amesteca striin la domnișoarele noastre... Fiecare sat să-și vadă de boieroaicele lui...

★

Lumea a plecat de mult din dreptul porții și e o tăcere adîncă în împrejurimile conacului. Zadarnic ochiul căuta prin ferestre vreun grup care să meargă sau vreun grup care să stea, ori măcar un om, un singur om, de bună seamă chiar un suflet vrăjmaș, care dă tîrcoale și face planuri de atac. Nimic decît tăcerea teribilă care le spune limpede că nu e nevoie de nici un plan de atac, care le rînjește în dispreț că nici o pregătire de apărare nu le va folosi la nimic.

De aceea, poate, ei, toți acești voinici feciori, unii dintr-înșii vestiți zece poște depărtare pentru curajul lor, au coborît pînă și armele vechi, ruginite, din panoplii și din pod, le-au uns și le-au lustruit și pe acelea, pentru a înarma brațul și celui din urmă rîndaș. Dar ei văd singuri că e ceva caraghios în această pregătire excesivă, cu puști de cremene și cu pistoale de pe vremea lui Tudor Vladimirescu. Cel mai tînăr, Dorel, care și-a terminat de curînd armata, regretă că n-are o mitralieră aci. Totul ar fi salvat, „oricît ar fi ei de mulți". Iar singurul fricos, Manole, înșiră solemn slujitorilor comandamentele stării de asediu: trădarea e pedepsită pe loc chiar de vecinul din dreapta ori din stînga, pe loc, cu moartea... Asemeni și dezertarea, în privința căreia el își arată cel mai vehement și mai amenințător dispreț.

Dar unde să se facă apărarea? Din casă sau de afară? De la poartă și de la șoproane și apoi să se retragă pas cu pas, adăpostindu-se pe după meterezele ferestrelor? Conveniră, după aprinsă voroavă, curtea să fie lăsată la voia întîmplării. Așadar, hambarele de grîu și vitele și păsările vor fi în voia furiei lor.

Mormîntul scriitorului, la Drăgășani.

Scrisoare către Corneliu Moldovanu, din 4 februarie 1928 (Arhivele B.A.R., $S\frac{68}{66}$)

— Şi bieţii cai!

Însă numai astfel se poate obţine o bună apărare. Fulgerat îndată, cel care îndrăzneşte să se apropie. Jos, la parter, sunt tocmai bine atîtea ferestre şi uşi cît pe jumătate numărul păzitorilor. Vor fi, aşadar, cîte doi păzitori de uşă sau de fereastră. Dacă ar fi şi fetele înarmate, într-unele locuri ar fi cîte trei. Însă dacă ei dau întîi foc hambarelor, atunci acoperişul casei e ameninţat. Prin dos, în partea dreaptă, grajdurile şi staulele se apropie mult de casă, cîteva coteţe de cîini, ameninţate de foc prin contact direct, se apropie zdravăn de lemnăria uşilor din dos. Acolo, cu prevedere, strînseră hîrdaie şi găleţi pline. Acolo aveau să dea ajutorul femeile care slujeau în curte şi în casă. Dar şi domnişoarele cele mai inimoase hotărîră să se afle aci în timpul atacului şi să fie şi ele de folos.

Şi toţi se îmbărbătau astfel, toţi îşi arătau străşnicia spre înstrăşnicirea celorlalţi şi nici unul nu se hotăra să descopere şi perspectivele mai sumbre, pe care gîndul pur şi firesc le scosese în văzul minţii fiecăruia din dosul acestor îmbărbătări şi acestor accente de vitejie.

Dacă totuşi focul se comunică prin scîntei şi chiar prin încălzirea prea mare a grinzilor acoperişului şi podul începe să ardă?... Dacă, o dată scăpaţi de acest pericol, asediul se prelungeşte zile şi nopţi, iar atacurile sunt mai numeroase decît proviziile lor de muniţii, astfel ca, înainte de a se ivi armata de la oraş, să se întîmple grozava capitulare, cu măcel, cu schingiuiri, cu bestialităţi?

Tincuţa — care a pus multă şi avîntată încredere în pregătirile şi îndîrjenia fraţilor ei şi a ajutat la prefacerea sacului de alice pentru lup în cartuşe — spre seară n-a mai crezut în nici o biruinţă, în nici o speranţă de scăpare. Într-adevăr, palele de neguri soseau din văzduh prea pe furiş şi prea pe nesimţite ca să nu-ţi sugereze ideea unei mîini furişe, invizibile şi sigure, dînd pradă fioroaselor limbi de foc frageda lor cetăţuie. Ba chiar, cine ştie, o mînă dinăuntru, o mînă trădătoare, care se preface că apără şi care doboară pe la spate? Cu cît negura se îngroaşă, ea nu mai crede în nimeni

și în nimic. De deasupra-i, o alungă încolăcirile de balauri ale focului, pe ușa salvării o așteaptă ochii albicioși și rînjetul zîmbat și bestial al necunoscutului deșirat și fioros. Dar cui poate ea să se plîngă de această presimțire care nu-i mai dă pace? Mai întîi că e cu neputință de formulat, chiar surorilor, care poate sunt muncite de fantome la fel, cu atît mai groaznice și mai chinuitoare cu cît sunt mai de tăinuit, mai oribil de spus, mai cu neputință de expulzat întru ușurarea sufocantei apăsări. Cu atît mai puțin fraților, a căror întreagă încredere și pregătire inutilă și caraghioasă nu mai apare decît ca un necurmat acces de delir; nici bătrînului, singurului om din această hărmălaie căruia nebunia îi dă un straniu calm, un înfiorător surîs de șagă și ironie înspre partea favoritului stîng. Tincuța nu mai crede în nimeni și în nimic. Iar negura se lasă compactă și grea. Incendiile se zugrăvesc acum pe fundalul nopții imense și apropiate. Le vezi numaidecît ce ieși pe peronul casei sau îți arunci ochii pe fiecare fereastră. Sunt numai la trei kilometri sau mai aproape și acum poți denumi ușor pe vecinii a căror avere o mistuie și o distrug. Dar chiar fără să te uiți anume, simți prezența focului în aer, noaptea are un fel de coloare gălbuie-roșiatică și e suflarea imensă a unui duh de pustiire care se apropie, se apropie. Tincuța se zvîrcole deodată într-o puternică tresărire și pornește, cu stranie privire, cu mușchii feței încordați, spre sufragerie. Acolo e cuțitul mare și grozav de tăios, pentru pîine. Îl ia și revine printre ceilalți, ținîndu-l ascuns în cutele poalelor. Cu gîndul îi mîngîie luciul rece, care pe urmă va deveni cald, din ce în ce mai cald, cu cît apăsarea va fi mai adîncă. A avut deplină această senzație adineaori în trăsură, cînd răgetul aruncat numai pentru dînsa de la poartă i s-a înfipt metalic, parcă nu în auz, ci în ceafă. Acum nu mai se teme de nimic. Acum poate aștepta în liniște și privește cu milă pregătirile fraților ei, cu durere înăbușită, pentru a nu se preface în zbucnet greu de lacrimi, încordarea de ceară împietrită a surorilor ei.

★

— Vin! se aude deodată strigînd pe scara etajului. A strigat fratele cel mic, care, de bună seamă, a pîndit pînă acum, avînd misia de observator.

—Vin! Vin! răsună și de afară și toți care mai erau în curte dau buluc înăuntru pe intrarea cea mare.

— Să ferece ușa! răsună comenzile lui Codin.

Toți se privesc pămîntii și solemn. Ochii lor se feresc să-și spună că e zădărnicie ce fac, poate și pentru că femeile s-au strîns, una într-alta, în mijlocul antreului. Tincuța, calmă și galbenă, strînge plăselele cuțitului; dar noduleţul care i-a rămas tot timpul în gît și pe care l-a strîns, l-a strîns cu gîndul, pînă l-a făcut cît se poate de mic, acum se dezvoltă deodată; din boabă de mazăre devine alună, din alună, nucă, și din nucă, măr domnesc și o înnăbușă cu desăvîrșire. Dar ea e încă stăpînă pe pasul ei și asta o asigură că va ști să fie tare și hotărîtă. Are chiar puterea să se îndrepte la fereastră, ba încă să caute și să găsească fereastra cea mai bună de privit. Și vede într-adevăr, atunci, alaiul lung și luminat de noaptea incendiată. Căci nu sunt mai mult de două, trei facle de rășină poate în mîinile nenumărate ale imensului balaur omenesc. Dar bat de departe luminile torțelor imense ale celorlalte incendii apropiate. Trebuie să fie satul întreg, și mai mult chiar, cu cei plecați să vadă cum se petrec lucrurile în vecini și acum reîntorși și cu alți mulți veniți din comunele învecinate, ca să fie de îndemn și curaj la stîrpirea totală de pe suprafața pămîntului a lighioanelor boierești. În dreptul curții, rîul omenesc s-a împărțit în două: o parte a început ocolul ogrăzilor, pe dinafara zidului împrejmuitor, alta, grosul șuvoiului, s-a năruit asupra porții. Cîinii slobozîți din lanțuri au început deodată larma lor asurzitoare. Ei umblă, turbați, de-a lungul gardurilor înalte de zid, în dosul cărora simt și aud mișcare și sfadă. Oamenii cei greoi se lasă pe vine, ca să se urce pe spinarea lor cei mai tineri și mai abili.

Dar cei mai aprigi dulăi s-au repezit asupra porților de stejar unde luminează faclele și unde topoarele au

intrat în funcțiune. Înăuntru, frații s-au instalat la locurile lor de apărare. Tincuța nu-și găsește însă nici decum locul ei. Ar sta lîngă Codin, dar Codin e ca un comandant care merge din fereastră în fereastră, să dea porunci și curaj, cu glas răgușit și uneori stins de tot, de neauzit; ar sta lîngă Manole, dar tremurul și groaza acestuia sunt atît de vizibile, că ea e sigură: pe aici se va produce capitularea. Dintre toți frații, cu adevărat îndîrjit și viteaz, chiar mai stăpîn pe sine decît Codin, este cel mai mic, Dorel. Dar Tincuței îi este prea milă de această vitejie inutilă ca s-o ogoaie și s-o abată cu neîncrederea și cu groaza ei. Și deodată își aduce aminte de bătrîn. Tata, unde e tata? Pe tata l-au uitat toți: pentru el n-a rămas nici un loc, nu e postat la nici o fereastră. Tatăl e sus în biroul lui. Oare el n-a simțit rumoarea din aer, n-a văzut sosind cetele țărănești, nu aude larma și bufnetul de topoare de la poartă? „Tata!" șoptește îngrijorată Tincuța și se repede pe scări, în sus, spre biroul lui, unde bătrînului îi place atîta să șadă. Să se fi întîmplat ceva, bătrînețea să fi luat înaintea țăranilor? Tincuța strînge cu putere plăseaua cuțitului. Dacă e așa, totul ar fi simplu, nespus de simplu, totul se va săvîrși cît se poate de ușor, și mîna ei mică strînge nervoasă mînerul de lemn vîrtos.

— Tată! geme cînd pătrunde în biroul întunecat. Tată, unde ești, scumpul meu tată? geme ea, cotrobăind cu ochii înfricoșați, dar hotărîți, chilimul pufos de pe podea.

În dreptul ferestrei s-a mișcat ceva și apoi bătrînul s-a îndreptat spre dînsa:

— Tu ești, Tincuța?...

— Tată... ești aci... ai auzit?...

El o atrage la pieptul lui și o mîngîie pe frunte:

— Lasă, nu e nimic, îi spune, ai să vezi că n-are să fie nimic! și zîmbește straniu în întunerec, că Tincuței i se face deodată frică.

Bătrînul s-a apropiat de fereastra care vede spre poartă și Tincuța s-a apropiat de fereastra care dă înspre sat. De aci se vede și mai bine, printre acarete, o porțiune din zidul împrejmuitor. Luna, de bună seamă, că s-a înălțat bine, de vreme ce Tincuța poate să distingă lămurit, chiar de la prima aruncătură a ochilor, pe îmbrăcămintea de tablă care acoperă creștetul zidului, două mîini omenești care s-au cățărat acolo. Ea e gata să dea țipăt, însă țipătul se preface în spaimă, dincolo de sunet, cînd vede mîinile mișcîndu-se, căutînd o bază mai largă între ele, apoi deodată în dreptul lor, din afară, un țugui de căciulă apărînd și un cap... un cap zîmbat... el... Mîinile ei s-au încleștat asemenea pe fereastră și e pierdută, picioarele-i refuză să se mute, glasu-i refuză să-i vină în ajutor. Zîmbatul s-a ridicat acum în mușchi, de bună seamă mai e ajutat de cineva din afară. Apoi, cînd se ridică bine în picioare, el desface brațele cruce, ca și cînd toată zarea cuprinsă în desfacerea lor, cu toată curtea și cu tot ce se află înăuntru, au fost în sfîrșit cucerite și sunt de acum ale lui. Dar l-au simțit și parte din cîini și ei se reped cu vuiet mare încoace; însă, dezorientați de topoarele care bat la poartă, nu știu acum unde să mai alerge; dar în dreptul zîmbatului au rămas îndîrjiți doi ciobănești mari cît juncii. Alții vin, se opresc, se cațără mînioși pe zid și se întorc la poartă, dar acești doi junci ciobănești s-au înfipt pe loc, așteptînd săritura de sus cu scrîșnet și sclipit de moarte în ochi.

Tincuța n-a mai putut să privească mai departe. Un șuvoi de sînge parcă i s-a revărsat în cap și s-a așezat între ochi și cuget. Ea bîjbîie cu mîinile în gol și dă să strige: „Tată, tată..." Chiar izbutește să bolborosească, dar nu vine nimeni în ajutorul ei, bîjbîie cu mîna ca o oarbă, dar cum dă de speteaza unui fotoliu își recapătă îndată firea și privește în juru-i. Tatăl ei nu mai e aci... Ușa larg deschisă, în odaie e întunerec, tăcere și o singurătate înfricoșătoare. Iar acolo, afară, pe muchea zidului, apariția aceea sinistră, cu brațele în sus, lungită și caricaturizată de lună. Nu îndrăznește să se mai uite într-acolo. Ce a făcut?... Mai e la locul lui? A sărit? O caută? Cîinii bat într-una, într-o dezlănțuire frenetică, culminantă. De jos, de pe scări, răzbat crîncene glasuri... Au răzbit? Au pătruns?... Tincuța se apropie de fereastră, înainte de a porni în goană sus, cît mai sus, în înaltul podului, în turnu-

lețul de lemn, flăcările ce vor izbucni în curînd s-o ajungă mai repede decît fiarele omenești. Bestia cu cap țuguiat este încă acolo, pe creștetul zidului. Zîmbatul n-a îndrăznit să sară; el s-a întors însă și apucă alte mîini, care se înălța din afară... Un țugui nou, negru, se înalță acum... Dar Tincuța și-a găsit gîndul mîntuitor... Strîngerea pură a flăcărilor o simte pe brațele ei, pe șolduri, pe șale... o învăluie felin și o înăbușe arzător... Aruncă departe cuțitul și privirea ei se muncește înfricoșată spre masa de mijloc; i s-a părut numai. Negura a șters o clipă silueta zveltă a lămpii mari cu picior, dar ochii ei scrutători au descoperit-o iarăși, ca pe un far îndepărtat, întunecat, dar mîntuitor. Și asigurată, se apropie din nou de geam. Se găsesc acum pe gard mai multe chipuri tinerești, sălbatice și tăcute; iar de după zid se înalță alte perechi de mîini, și altele și altele. Cei de sus ajută la ridicare, mutre noi, fioroase, alții agită, în lumina lunii sau în lumina zariștilor incendiate, topoare cu luciul amenințător, ori furci cu trei țepi fioroase, ori pistoale lungi, pe jumătate puștilor și chiar săpi. Iar de jos, dinăuntrul casei, prin ușile întredeschise, răzbate abia acum, în urechile ei, vuietul unei violente dispute: glasurile se desprind totuși, unul după altul: al tatălui, pițigăiat și poruncitor; al lui Codin, din cîte un urlet inform, ciopîrțit de bună seamă de silabele răgușite și stinse; al lui Dorel, limpede și arzător, urmînd totdeauna aproape imediat pe al bătrînului; al lui Manole, furibund și înnebunit, fără șir. Tincuța zîmbește ușor și caută iarăși înapoi la lampă. Cei de jos încă nu și-au găsit moartea cea mai convenabilă, dar a găsit-o ea pentru dînșii. Focul va porni de aci, din casă, de sus, din mîna ei. De sus! Și bestiile de jos vor privi, uimite, flacăra căzută din cer, crescînd, crescînd, crescînd, crescînd...

Se apropie pentru ultima dată de fereastră. Acum creștetul zidului era înțesat de trupuri omenești agitate, de coase și securi, de guri urlătoare, de brațe însălbăticite. Capul zîmbatului se menține deasupra tuturor. Răgetele lui par mai puternice, ochii lui vreau să împungă ferestrele întunecate, el e însuflețitorul.

Și deodată pornește chirăitul lui mai tare decît orice alt glas și zgomot: „Ura"! Un ura formidabil... și mai ce? Tincuței i s-a părut sau a auzit într-adevăr și de data asta: „Boieroaicele?" Apoi, asmuțite de acest strigăt, sub ochii-i deodată, toate aceste namile omenești s-au năruit, ca un zid, în hărmălaia agitată a spinărilor de cîini. Începutul vălmășagului, țipete, scrîșnete, răgete de durere... S-a retras atunci tremurătoare, frîntă, ușoară ca o stafie... Cearta de jos părea acum să fi ajuns la paroxism... chibriturile le știa în cutia măsuței de lîngă sobă... S-a apropiat tremurătoare, dar liniștită, și a aprins. Dar primul chibrit s-a stins de prea marele tremur al brațului. În suflet, însă, se simțea liniștită și a aprins pe al doilea, care s-a stins de asemeni. Atunci s-a apropiat de masă, ca să-și amăgească brațul și, într-adevăr, acolo a izbutit să scoată globul lăptos al lămpii și sticla ușor. Iar chibritul, de data asta, s-a aprins victorios, a înflăcărat fitilul ridicat. Lumina a apărut triumfătoare de sub sticlă; ea a clătinat ușor lampa, să vadă dacă mai e gaz într-însa. Pîntecul de falanță reliefată de flori și grupuri omenești era plin; plesnită de podeaua uscată a turnulețului, gazul răspîndit va cotropi îndată tot lemnul, trăgînd spre el, ca o enormă gură aspiratoare, flacăra jucăușă.

Pentru mai multă siguranță, Tincuța luă și cutia de chibrituri cu sine, iar deasupra sticlei înfipse din nou globul, ca flacăra să nu se stingă pe drum...

★

Cînd porni spre ușă, simțea cum i se înmoaie picioarele, ca și cînd flacăra lămpii și-ar fi întins, prin mîna-i și prin trup, vinele de căldură spre alcătuirea lor de ceară. Dar curios, cum auzi pasul care urca grăbit scara, se văzu deodată pătrunsă de un nou suflu de voință, ce o împinse voinicește din urmă. La început nici nu distinse dacă o striga tocmai glasul tatălui ei. Cînd o atinse cu mîna pe umeri, era gata să dea drumul aci lămpii; dar o strînse cu toată puterea de picior, ca s-o aducă și să-l plesnească, pe cel ce o oprise,

cu globul drept în globul obrazului; iar flăcările să izbucnească de acum în dănțuirea lor de moarte. Însă era tatăl ei: îl descoperi la timp după glas și după mînă, ale cărei degete uscate și subțiri avansaseră pe coborîșul umărului pînă-n cîmpul vederii ei.

— Fata mea! fata mea! perfect, perfect... minunat că ai aprins lampa... Hai cu mine acum...

Și o trăgea după el, grăbit și înfrigurat. Ah, bătrînul, înțelesese atît de repede și acceptase... asta îi va spori curajul, îi va spori curajul... își repeta ea, desperată, simțind, dimpotrivă, cum îl pierde, prin vîrful degetelor și prin vîrful pantofilor, la atingerea acestei tremurări de gelatină, în care se zbăteau mîinile uscate... Bătrînul ar fi trebuit să aștepte jos și să vină singur, mai tîrziu, spre scăparea de flăcări, în care întîi sufletul ei s-ar fi eliberat...

Dar bătrînul o îndruma într-altă parte, nu pe scara podului. La ușa balconului îi lăsă umărul și păși el întîi, afară, în noaptea iluminată... Bătrînul avusese, desigur, alt gînd; dar era bun și acesta, pentru că și balconul era de lemn vechi și uscat. Lampa ridicată lumina acum puternic pe bătrîn și Tincuța se înfioră în fața acestui profil veșted, încordat de atîta dîrzenie. Dar și în curte pătrundeau bine săgețile luminii, întărind, în strîmta îngrădire, puterea lunii și a reflexelor îndepărtate de focuri. Apariția bătrînului făcu să contenească toaca topoarelor în poartă sau să fie acoperită pînă la nimicire de huietul mare al surprizei. Abia acum Tincuța distinse că pocniturile harapnicelor erau în curte și slujitorii alungau cîinii: și în suflet îi învioră deodată, într-o infinitate de clipă, un sentiment de pace și de împăcare. Dar nu fu decît o biată amăgire, mai dureroasă și negrăit mai nedorită decît apropierea morții, în pulpana căreia găsise ocrotire. Țăranii din curte, doborîți și sfîșiați de cîini, abia se ridicau, sprijiniți de ziduri, sau zăceau încă, printre cadavre de animale. Doar zîmbatul stătuse și era necontenit în picioare, acolo în colțul zidului, sprijinit în enorma lui măciucă. Ținea capul sus și, din strașina de umbră a căciulii țuguiate, ochii lui aruncau necontenit spre ea focul

sălbatic a[l] luminii lor îndîrjite. Tincuța gîndi: jos erau încă frații postați la ferestre, cu puștile lor. Focul avea tot timpul să înceapă de aci, în privirile stupefiate ale acestor incendiari, bădărani și cretini, care așteptau uluiți să se îndepărteze cîinii și să glăsuiască boierul.

Poate doreau să deguste în voie priveliștea atît de luminată a ultimei zbateri de viață, a ultimelor încercări de înduplecare ale bătrînului, care nu se resemna să moară. Da, doreau să-l audă, să-l vadă zvîrcolindu-se ca strămoșii lor, cînd le cereau iertare. Gustul sadic al spectacolului în fața morții prețuia instinctiv la indivizii redeveniți în stare de bestie și asta îi despărțea încă și acum de bestiile propriu-zise, de bestiile totale. Vuietul din ce în ce mai scăzut al glasurilor de la poartă avea largi intermitențe; vorbeau toți, în toate părțile, iar faclele se trăseseră în față. Doar din adîncurile nedeslușite ale masei de capete mai răzbăteau chiuituri răzlețe. Însă cei din față vorbeau domol: și-n toți ochii scînteia hazul și consemnul tacit. Iar Tincuța văzu dincoace de zid gura zîmbatului deschizîndu-se calm, ca un bot de fiară, care-și adulmeca prada sigură, de care nu-l mai desparte nici un obstacol.

Bătrînul ridică mîinile în sus și glasul lui clar răsună impunător deasupra frămîntării generale și a lătrăturilor îndepărtate... Primele cuvinte nu se auziră bine în mijlocul gloatei: dar alte voci țărănești îndemnară la liniște; această îndrăzneală de a ieși înaintea tuturor — cu pieptul în bătaia oricărei sînețe, cu mîinile libere, cu barbeții colilii și cu lampa luminîndu-l cu putere — le muiase la toți glasul. Iar Tincuța ținea înălțată lampa de porțelan cu fermitate și îndîrjire, așteptînd clipa cînd va socoti că flăcările trebuie să izbucnească.

— ...de ce ați venit să-mi puneți foc casei? rostea puternic, fără nici o emoție, bătrînul. Ce vă folosește vouă casa mea arsă? Ce vă folosește vouă să ne omorîți?... Veți fi împușcați și voi cînd va veni armata, iar alții veți putrezi în fundul ocnelor...

— Noi vrem pămînt... izbucniră atunci piepturile gloatei... Pămînt... pămînt...

La izbucnirea aceasta clocotitoare de dîrze glasuri bărbătești, mîna Tincuței ridică și mai sus lampa cu pîntecul încărcat cu petrol. Jos, zîmbetul zîmbatului se prefăcu în rîs de dinți răi și ascuțiți. Dar bătrînul privi spre ea cu o adîncă satisfacție, ca și cum tocmai urletele de acum, ale celor de jos, le-ar fi așteptat. Făcu iar semn cu mîna. Tăcerea se lăsa acum însă cu greu. Și zarva detunătoare a frînturilor de cuvinte, care se încălecau, pînă în încîlciri și anulare în huiet, nu se potoli decît iarăși cu primele cuvinte, de o energie nouă, de o promptitudine și de o cuprinzime concisă și limpede, izbitoare, ale bătrînului. Vorba lungă ar fi însemnat iarăși dezlănțuire de urlete, furie care crește din sine însăși, pieire și prăpăd.

— Păi, dacă vreți pămînt, cereți pămînt! răcni de două ori bătrînul Take Asan. Ei bine, vă dau pămînt! Eu vi-l dau de bună voia mea... Vreți acte, vă fac acte... Dar nu-mi ardeți casa... Și nu-mi luați tot... Lăsați-mi și mie ceva... Cît de puțin... Haide, hotărîți voi cît să-mi lăsați...

Tăcerea acum se întipări în adevăratul înțeles al cuvîntului. Cîteva clipe numai, dar profundă și grea, ca nopțile de toamnă ploioasă. În cugetul Tincuței parcă se făcu lumină vie deodată, iar rîsul zîmbatului de jos încremeni, ca și cum moartea l-ar fi paralizat înainte de a avea timp să se îngrozească.

Bătrînul mai apucă să strige:

— Am două mii de pogoane... Lăsa-ți-mi și mie barim două sute... și lăsați-mi conacul și copiii... Doar v-o fi ajungînd la toți o mie și opt sute de pogoane... Vă fac act de stăpînire și nimeni nu are să vă mai facă nimic... Ce vă mai trebuie foc și omor...?

Acum izbucni adevărata hărmălaie la poartă... Zîmbatul urlă, părăsind ca ars colțul lui și năpustindu-se să tragă drugul în lături, pentru a da drum înlăuntru hoardei agitate și nedecise.

— Nu primiți, strigase el, înainte de orice alt strigăt, nu primiți, oameni buni, vă înșeală!...

Și Tincuța pricepu că dacă mulțimea apucă să năvălească în aceste clipe de huiet și de nehotărîre, devastarea va începe într-o clipă și dărnicia bătrînului nu

va folosi la nimic. Dar zîmbatul se nărui zadarnic în zăbrelele porții! Drugul rămase neclintit în belciugurile lăcătuite. În afară, pe deasupra huietului, se înstăpîneau glasuri care se făceau ascultate, mulțimea se zbătea în lături pentru a face loc fruntașilor mișcării... Tincuța văzu pe zîmbat cățărîndu-se pe poartă ca o pisică, pentru că sfatul fruntașilor, luminat de facle, strîns ca într-o pîlnie, în mijlocul masei de căciuli negre și fețe omenești, se trăsese în partea cealaltă a gloatei, spre marginea dimpotrivă a șoselei. În ușa balconului, în spatele bătrînului, se încadră conturul puternic al lui Codin, care nu înainta însă în lumină. Vorbi de acolo, din negură:

— Cum, tată, ne dai pămîntul?... Ne lași muritori de foame?...

— De foame mori mai tîrziu, de foc și cuțit pe loc... bolborosi bătrînul, fără să se întoarcă. Poate că vrei să zici că n-am făcut bine? Atunci hai să murim cu toții...

Și după o anumită într-adins tăcere:

— Dacă pogoanele fac mai mult decît copilul tău...

Codin nu răspunse. Tincuța, care rămăsese în poziția ei fandată și energică de luminătoare a acestei grave cumpene între moarte și viață, îl văzu cu capul pleoștit pe piept, cu ochii aproape închiși de încruntare.

Bătrînul zîmbi ușor și glăsui iarăși, abia perceptibil:

— Sunteți mai proști decît țăranii... Du-te în birou și deschide *Codul civil*... art. 956 *și următorii*... ține minte bine: 956... Pe urmă nu mai spune nimic, nici chiar fraților tăi... ca să nu simtă vreo slugă... Și ieșiți afară, ca să deschideți poarta pentru delegația țăranilor... Și cu un zîmbet vag, imperceptibil:... care va veni să trateze...

★

Manevra bătrînului a ieșit întocmai după prevederile lui. Tincuța purta acum mare grijă de lampa pe care a adus-o înăuntru în birou, la loc sigur, să nu se spargă cumva, și a făcut-o mai mică, să nu plesnească.

Și bătrînul a părăsit balconul. Frații au trebuit să iasă în curte și parlamentările au reînceput la ostrețele porții. Pe urmă, reîntoarsă în balcon, Tincuța a privit intrarea delegației: era învățătorul și nouăsprezece oameni, bătrîni și tineri. În urma lor a încercat să se strecoare zîmbatul, dar a fost apucat de braț și îmbrîncit înapoi chiar de cîțiva din delegați. Și a fost primit cu haz mare, cu glume și cu ghionturi de mulțimea rămasă afară. Pentru că, potrivit învoielilor, odată delegația intrată, porțile s-au închis înapoia ei. În biroul bătrînului au pornit atunci tocmelile. Și după ceasuri grele de sfadă, s-a ajuns la înțeles: bătrînul nu oprea decît o sută de pogoane arabil și avea drept să se slujească de imașul comun. Frații asistau încruntați la această devastare pașnică, și neputincioși; în orice caz, era preferabilă unei devastări cu foc și vărsare de sînge. Cu toate astea, ei luau parte cu toată îndîrjirea sinceră la discuție, ceea ce Tincuței i se păru că nu-i displace tatălui ei. Numai Codin găsi ea că se retrăsese prea repede, poate pentru a nu i se observa ochii nestăpînit de luminoși.

Din clipa plecării lui Codin, Tincuța simți deodată, puternică și din ce în ce mai apăsătoare, nevoia de a deschide codul de pe masă, mic, dar gros, îmbrăcat în piele roșie și cu muchia legăturei elegant curbată. *Codul civil adnotat* scria cu litere de aur pe copertă și pe muchie. Articolul 955... art. 955... și următorii...

Cifra i se întipărise adînc în minte, dar curiozitatea care o devora o făcea în același timp să tremure: cartea mică și groasă, ca un *presse-papier* mai degrabă decît ca o carte propriu-zisă, o ademenea prea zgomotos cu voioșia roșului ei aprins ca să nu i se pară că prima ei mișcare într-acolo va atrage atenția tuturor și adevărul grozav îi va da îndată pe toți de gol. Ah, zîmbetul acesta perfid de floare roșie tropicală, care strînge ca o gură mîna ce se îndreaptă înșelată spre corola ei amenințătoare și carnivoră! Era doar o nebunie din partea ei această curiozitate irezistibilă: expresia lui Codin, cînd se grăbise să dispară, și seninătatea de acum a bătrînului o limpeziseră doar deplin, îi arătau și acum prin coperta cea tare și prin maldărul de pagini tăiate scobit, într-o curbă la fel de elegantă și lucioasă ca și a muchiei, că acolo, la articolul 955, trebuie să fie ceva bun, minunat și liniștitor. Și asta putea s-o asigure îndeajuns.

Bătrînul scria acum actul, căci așa pretinsese delegația, cuvînt cu cuvînt, rostind tare fiecare rînd nou; peste umărul lui se uita învățătorul. Atunci ușa se deschise ușor, de parcă ar fi împins-o o pisică, și Tincuța văzu deodată, strecurîndu-se strivită, smerită, mai mult ca o închipuire decît ca o făptură, zîmbatul [*sic*]. Dispoziția de rîs a feței lui, observă acum Tincuța, era naturală, căci era alcătuită dintr-o conformație specială a zigomaților. Ochii i-erau galbeni ca la pisici, și numai din mijlocul lor, două licăre negre, puțin mai accentuate de umbra căciulii țuguiate, ce-i rămăsese pe cap, săriră chiar de la început în ochii, pe fața și pe corpul ei, și se înfipseră acolo ca niște insecte negre, care nu mai pot fi smulse din carne. Pe unde venise omul ăsta?

De bună seamă sărise iar peste zid? Oamenii de lîngă ușă chiar acum băgară de seamă prezența lui și îl priviră întrebător. El le răspunse cu semn de liniște și de cumințenie și licăririle negre, o clipă pierite, se întoarseră iar spre ea și o împunseră ascuțite. Dar ce putea fi sub coperta roșie? Fără să se mai poată stăpîni, Tincuța trase ușor codul spre dînsa. Învățătorul tocmai cetea cu glas tare, punctual, la timp, așa cum da exemplu de cetit la școală, contractul de cesiune. Așa-i găsiseră titlul: *de cesiune*. Cuvintele nu-i pătrundeau Tincuței după șir în auz: erau disparate și confuze; ea auzea vag cantități de pogoane și nume de vecinătăți: „tarlaua din vale“, „piscul Sucitului, pînă-n poalele viei lui Stancu Busuioc“. Degetele ei se înfipseră delicate, dar volnice, printre pagini. Răsfrînse codul... articolul 447, 448, 449... Întoarse un smoc întreg de file. „Despre contractul de căsătorie“, art. 1200... 1201... Reveni... Găsi.

... Dar acoperi repede cu pagina următoare și privi îngrijată în juru-i... Nimeni nu lua aminte la dînsa, afară de ochii de pisică, două linioare negre pe fond galben, două linii ascuțite ce rămăseseră definitiv agățate în luminile ei.

Deschise. Art. 955: *„Violența în contra celui ce s-a obligat este cauză de nulitate chiar cînd este exercitată de altă persoană decît aceea în folosul căreia s-a făcut convențiunea“*.

Tincuța simți o vie decepție în tot lăuntrul ei. Ce are a face asta cu ce se petrece aici? ... Nu e nici o violență la mijloc ... Bătrînul singur i-a poftit să contracteze și el a scris singur, fără nici un pumnal deasupra capului. Totuși, ceva parcă se lămurea mai bine în fundul conștiinței sale, se făcea lumină, ca în fundul orizontului în ultimul ceas de noapte. Trecu cu mai mult curaj la „următorii“.

Art. 956. *„Este violență totdeauna cînd, spre a face pe o persoană a contracta, i s-a insuflat temerea, rațională după dînsa, că va fi expusă persoana sau averea sa unui rău considerabil și prezinte...“*

Tincuța ceti înainte și trecu la notițele mărunte ale jurisprudențelor. Ea nu înțelegea mare lucru, dar i se părea că simte înțelesul pe deasupra rîndurilor. Totuși gîndea într-una: „Bine, însă bătrînul i-a chemat, el i-a ...“ dar deodată, în fundul conștiinței, lumina se revărsă puternic. Și atunci parcă, surprinsă de toate privirile celor prezenți, care s-au îndreptat amenințătoare asupra ei, ridică ochii. N-o privea decît o prea blîndă figură; își aminti chipul blînd și necăjit pe care îl descoperise de dimineață, din trăsură, în alaiul care le adusese încoace. Bătrînul, acum cu capul gol, cu plete cărunte, lipite de rotundul tidvei și despărțite de o dreaptă cărare, îi zîmbea cu bunătate și mulțumire. Tincuța trase ușor degetul dintre file și scoarța codului se îndreptă, refăcînd roșul *presse-papier*, gros și îndesat. Ea nu mai privea acum pe zîmbat, deși cele două linioare negre din ochii gălbui îi stau încă strîns aninate în mijlocul vederilor. În schimb, abia acum simți privirea grea a învățătorului. Acesta se apropie de cod, îl ridică și-l deschise smuncindu-l. Țăranii cei dîrji din față ridicară capul îngrijați. Bătrînul își înalță bustul în fotoliu: se făcea că nu se uită într-aci, dar Tincuța simți cum îi pîlpîie neliniștită înspre dînsa antena nesigură a așteptărei înfricoșate. Și groaza și remușcarea o cuprinseră, își feri ochii și

dădu de privirea încă înmărmurită, încă neînțelegătoare, a zîmbatului. O aștepta îngrozită să crească de lumina triumfului și a puterei... și acum degetele ei se strînseră de dunga biroului și nădejdea supremă i se nărui de-a binelea, căci lampa salvatoare, farul mîntuitor spre care se năpusti din nou dorința ei de scăpare, era tocmai în partea cealaltă a biroului.

Învățătorul răsfoia codul, țeapăn și întunecat. Sub obrazul smolit și osos se vedea limpede mișcarea nervoasă și rea a mușchilor interiori. „Art. 955, art. 955 și următorii“, licărea intermitent și fără vreo legătură în mintea Tincuței. Învățătorul puse codul jos, luă contractul și-l ceti în gînd, lung, încet, posomorît... Oamenii din primele rînduri înaintară...

— E vreo nedumerire?... se auzi de-abia glasul bătrînului Asan... Vreo scăpare, ceva? întrebă el pițigăiat și mirat.

Învățătorul nu răspunse. Încercînd să-și nimicească zbuciumul, care începea să se ridice, al pieptului, Tincuța izbuti să-și păstreze o față calmă, dar nu mai vedea nimic altceva decît un amestec de albicios și cenușiu ca aluatul de făină, prin care sticleau puzderie de bacili negri, ca liniile din ochii pisicilor.

— Da, contractul e bun! se auzi sentința gravă a învățătorului, cu glas și mers pătruns de sine.

Destinderea se traduse prin urări de: „Noroc! Într-un ceas bun! Și bună înțelegere pe viitor!“ Mîini bătătorite se întinseră spre boier, care le strînse pe toate cu plăcere. Și spre Tincuța se întinseră cîteva osoase și năclăite. Cînd ochii ei căpătară iar puterea discernerei, văzu cușmele negre ridicîndu-se și îndesîndu-se pe capete și șuvoiul greu, cu miros pe care acum îl simți întîi, de oaie plouată, împingîndu-se spre ieșire. Zîmbatul dispăruse de mult, ca un vis rău. Numai figura cea blîndă și bătrînească mai căută spre ea o dată și ea o primi cutremurîndu-se ușor, involuntar; vroi să nu se întrebe de ce se cutremură și totuși simți învăluind-o o tristeță adîncă, grea, displăcută.

★

Armata sosi a doua zi în viul nopţii şi procurorul care o însoţea făcu mare haz de dibăcia bătrînului şi de actul nul, prin puterea legii, cu care ţăranii se mîndriră faţă de autorităţi.

— Mă, le strigă procurorul, actul ăsta să-l puneţi în ramă! El v-a scăpat viaţa la cel puţin şaptezeci dintre voi!...

VISUL

Era o fotografie mai mare, de zece centimetri în lăţime şi poate de vreo două ori pe atîta în lungime. Asta e tot ce-a găsit la moşie. Însă era considerabil de mult şi-atîta. Moşia asta din Basarabia, deşi a fost punctul lui de plecare — acolo s-a născut şi-acolo au trăit şi părinţii lui — n-a prea ţinut-o în mare seamă. Venea aici la date ştiute, mai mult să controleze, să negustorească produsele şi să ridice banii. Astfel se lămureşte cum în casa părintească n-a găsit decît o singură fotografie. Dar putea să nu găsească nici atît.

Avea acum întreaga statură a Nataliei, pentru că în *porte-visite*-ul pe care-l luase cu dînsul în război n-o avusese decît pe jumătate: partea de sus, bustul. În schimb, scrisorile ce soseau atunci necurmat de la ea o întregeau. Pe cînd acum, ce s-ar fi făcut dacă n-ar fi dat de comoara asta, pe care nici nu-şi mai aminteşte cum de-a găsit-o aci! El totdeauna pleca cu o fotografie de a ei la drum depărtat; şi cum în Basarabia ea nu venise niciodată — cu toate că după mamă era şi ea moldovancă — mai ales cînd se abătea încoa, avea grijă să-i aibe chipul necontenit lîngă dînsul. Pe semne a lăsat-o aci în grabă; a uitat-o. E bună şi uitarea la ceva, neatenţia, nebăgarea de seamă de-o clipă faţă de lucrul, faţă de fiinţa cea mai scumpă. Şi totuşi, e de cumplită mirare; a putut el să uite chipul ei, într-o grabă oarecare, şi să nu-şi dea seama ani întregi că a putut să i se întîmple lucrul ăsta? De necrezut.

Și totuși fotografia e aci, i-o spune chipul ei, întreaga ei statură. El își dă seama că graba asta s-a petrecut în anul războiului, în anul izbucnirei războiului; cînd ar fi putut doară să se petreacă altădată? Atunci, în zarva aceea, în graba aceea, în harababura aceea. Dar e curios, tocmai într-o astfel de fierbere, de clocot, de zbucium, să nu-și aducă aminte de dînsa, să nu se agațe de frumusețea ei, comprimîndu-și cu amîndouă mîinile inima, în dreptul căreia o așeza totdeauna?

E bună și uitarea la ceva. El, care era un îndrăgostit de felul celora care nu-și simt inima regulat bătînd pînă n-o știu rezemată de cartonul cu fotografia iubitei, n-a fost s-o uite decît tocmai pentru ca Dumnezeu să i-o scoată în cale, atunci, cînd a fost nevoie, în cele mai sfîșietoare clipe ale existenței lui. Cînd a văzut-o, s-a aruncat asupră-i aproape bestial, a sărutat-o, a vărsat lacrămi pe ea și-a înfipt-o în pieptii cămășei. A găsit-o la un an după revenirea lui aici, în cutia măsuței de noapte, sub niște ziare rusești, din cari și-a putut da și mai bine seama mai tîrziu, cînd le-a cetit, că lucrul s-a petrecut în primele zile de război; telegramele timpului descriau scurt, sacadat, înfiorător de sacadat și groaznic, începutul celei mai mari tragedii a timpului. Dacă n-ar fi avut nevoie de cutia măsuței, biata, scumpa, draga lui, iubita lui scumpă, ar mai fi așteptat mult și bine sub hîrtiile vechi. Acum însă a luat și ziarele la oraș, pentru că era cu neputință de conceput existența fotografiei fără prezența lor. Iar prada asta teribilă, cu care revenea, fotografia și ziarele erau pentru el mai de valoare decît tot conținutul servietei în care aducea prețul recoltei.

Acasă, în tîrg, după ce s-a culcat toată lumea din oraș, în tăcerea solemnă a nopței, cînd nici pe stradă nu s-a mai auzit nici un mers, el a scos micul ei portret și s-a repezit la picioarele lui, pe care le-a sărutat cu o sete fără de seamăn. Bustul ei, care-i rămăsese de pe front, îl mai simțise pe buze, Doamne, de cîte ori! și capul, și ochii, și fruntea! Dar picioarele ei lungi și drepte, uită-te cît de drepte, Doamne, de cînd nu le mai văzuse! Le-a sărutat pe amîndouă, pe rînd, începînd cu dreptul, luînd-o de la șold în jos, pînă la genunchi și apoi pînă la gleznă, sub tivul rochiei — și-apoi s-a ridicat pe stîngul înapoi, pînă la șold. Milimetru cu milimetru le-au străbătut buzele lui.

Doctorul Calomfir, Calomfirov, cum îi ziceau rușii pe vremea stăpînirei lor, e doctor numai cu numele. Adică și cu titlul. E doctor în medicină. Dar nu practică în chip profesional. Din cînd în cînd dă vreo consultație unui prieten, unei slugi sau vreunui argat de pe moșie. Însă și acum mai e abonat la reviste medicale, ce-i sosesc regulat din București și Paris. Din Petrograd n-are ce să-i mai sosească.

Totuși lumea întreagă îi spune „doctorul". Doctorul, și-atît: toată lumea știe atunci că-i vorba de Calomfir sau Calomfirov. Pe cînd aci, în tîrgul basarabean, în care locuiește Calomfir, trebuie pe lîngă titlul de doctor să mai adaugi și numele celui pe care-l vizezi, pentru a arăta că vrei să te referi la vreunul din cei cinci doctori mai bătrîni or cincisprezece doctori mai tineri, cari profesează într-adevăr.

Calomfir e om cuprins. Are casă mare aci în tîrgul reședință de județ și are sute de verste de moșie, la cîteva poște depărtare. Dar ce moșie, ce vie și ce conac! Însă ar fi fost și mai bogat. Și de trei ori trei mai avut, or poate și mai mult, dacă nu s-ar fi întîmplat revoluția și exproprierea radicală din Rusia. Hm, dar asta încă n-ar fi fost nimic, atîta avere cîtă i-a mai rămas dincolo de Nistru, dacă n-ar mai fi rămas acolo pentru totdeauna și Natalia.

Natalia Alexandrovna cum îi zicea și ca domnișoară și ca soție; Natalia Alexandrovna Stratomirova, ca fiică a bogatului moșier Stratomirov; Natalia Alexandrovna Calomfirova, ca soție a tot pe atît de bogatului moșier — doctorul în medicină Alexandru Calomfirov, azi Calomfir.

Natalia Alexandrovna a rămas acolo și numai două din fotografiile ei sînt aici. Doctorul era pe frontul polonez cînd s-a întîmplat catastrofa; s-a zbătut zdravăn să plece, s-o caute, s-o găsească, s-o ducă cu dînsul într-altă țară, departe. Soldații îi rupseră galoanele și-avea de gînd să înfrunte oceanul răscolit de furtuna cea mai teribilă de pe lume, al sfintei Rosii,

așa, fără galoane, ca un simplu soldat. Și a săvîrșit într-adevăr această formidabilă aventură, cu toate amenințările cu moartea ale soldaților, dacă va părăsi spitalul. Dar la moșie, de unde ea-i scrisese în ultimul timp, n-a mai găsit decît mormanul de cenușă pe locul mîndrei clădiri de odinioară; iar la oraș, casa cea frumoasă a socru-său fusese preschimbată în oficiu public. Nici urmă de socru, de nevastă, de cumnați. Și nici un fel de lumină, din nici o parte. Un cunoscut bun, neras de săptămîni și cu zdrențele pe dînsul tîrîș, i-a povestit că socru-său și cei doi cumnați au fost împușcați, dar de Natalia n-a știut să-i spună mare lucru. Decît atît, rînjind: „Poate a scăpat. Femeile ies mai ușor din încurcătură."

Iar omul ăsta, cu ochii rătăciți și lihnit de foame, pe care l-a întîlnit la ușa unui grajd ruinat, îi da toate explicațiile prea tare și vorbea prea tare, uitîndu-se parcă cu un fel de nerăbdare în jur. L-a întrebat atunci dacă poate să-i dea adăpost pentru la noapte în grajdul lui și omul acela l-a poftit chiar cu cea mai mare satisfacție și cuvîntul lui a devenit șoaptă și nu s-a mai uitat cu nerăbdare în jur.

Iar doctorul, după ce s-a despărțit de dînsul, dus a fost, pentru că văzuse doar, nici pe cunoscuții, nici pe prietenii de demult nu-i mai putea întreba. Pentru o trădare poate se plătea preț bun: o pîine întreagă.

După ce a trecut Nistrul a putut repede să-și valorifice drepturile și să-și recupereze avutul; calitatea de român și unele rubedenii influente l-au ajutat. Ho, cît a mai umblat și atuncea, cît a alergat, cît s-a sporovăit, în dreapta și-n stînga, s-a ploconit, s-a rugat, a zbierat, a amenințat. Dar cu cît se simțea mai sfîrșit, cu atît a doua zi se zbătea mai cu înverșunare. Din fericire necazurile, tocmai pentru că erau luate curajos în piept, nu au durat mult. Din simplu vagabond, doctorul a redevenit om; și cînd s-a deșteptat prima dimineață în patul moale din camera lui, din casa lui, deodată cuvintele celui întîlnit la Kiev au răsunat altfel: „Poate a scăpat. Femeile ies mai ușor din încurcătură."

Cu ele în auz a străbătut toată stepa și nu se sinchisea prea mult că zile întregi treceau pînă să mai găsească de mîncare. I-era apoi frică și de-un sunet de pasăre și de-o umbră, dar dacă l-ar fi căutat cineva la piept ca să-i ia micul *porte-visite*, atunci cu siguranță că n-ar mai fi vrut să știe de nimic. Ar fi lovit cu toată deznădejdea, or ce-ar fi fost să se întîmple. Iar cuvintele nenorocitului aceluia, care-l va fi așteptat noaptea în grajd să-l predea guarzilor, săpate adînc în amintire, l-ar fi asmuțit și mai teribil. L-ar fi făcut de piatră și oțel.

Însă în dimineața cînd tocmai avea să privească chipul mic cu totul și cu totul alți ochi, cuvintele acelea au avut în miezul capului un răsunet cu totul ciudat, tărăgănat, dogit, sarcastic, ca un glas de bețivan: „Poate a scăpat, femeile ies mai ușor din încurcătură"... Doctorul a ridicat plictisit din umeri. În definitiv ce putea să însemne această stupiditate. În definitiv ce rost mai avea rînjetul acela idiot în oceanul sfintei Rosii! Nimic, nimic, nimic. Și el apropiase de buze micul *porte-visite*, pe fond alb și curat ca semnul cerului de la moșia ei, pe care el o întreise aproape prin muncă și prin spiritul lui de afaceri. Era atît de albă și de curată fotografia asta, iconița asta, și atît de dulce, atît de catifelată sepia asta, care semăna la culoare cu ochii ei! Ce mai putea să însemne un astfel de rînjet, într-un astfel de ocean.

Lucrurile acestea au apărut atît de luminoase doctorului, că în zilele următoare nici n-a mai stat să se întrebe de ele, iar mai tîrziu chiar le-a alungat din minte, ca pe niște copii răi, mucoși, murdari și zdrențuiți. Iar după un an, cînd a găsit cealaltă fotografie, numai la așa ceva, numai la un rînjet stupid al unui decăzut gata să vîndă pe cineva pentru o pîine infectă, jumătate cu paie, nu s-a gîndit. Totul era că-i avea acum și jumătatea de jos a trupului, sfintele ei picioare. I le contempla de-acum nopți întregi, cînd nu mai era nici un umblet pe drumuri și nici un zgomot pe pămînt și în cer. Rochia le tăia conturul lor propriu-zis mai sus de glezne, acolo unde pulpele începeau să se umfle ușor, dar asta o știa numai el, pentru că foto-

grafia era din față. Însă dispoziția succesivă a tonurilor, arăta rochia ușor apăsată în dreptul genunchilor. Aci erau genunchii ei divini! descoperea el acest amănunt ca pe-un mare adevăr al naturei și îneca în sărutări și-n lacrămi marele adevăr al naturei. Iar ceva mai sus de genunchiul stîng, foarte puțin mai sus, la un lat de mînă, era semnul acela, mic, nu mai întins decît soclul unui buton, un semn cafeniu închis, plușat și rotund — nu o aluniță, pentru că nu era deloc ridicat — însă pufos ca piersica de aproape; de departe părea irisul unui ochi, aidoma ca și ochii ei la culoare, un accident care da regiunei genunchiului și întregului picior un farmec neprețuit. De bună seamă rochia nu-i mai îngăduia priveliștea asta minunată; dar el o știa acolo la locul ei și privind cu ochii ceva mai încordați prin sepia fotografiei părea c-o vede limpede, chiar în mărime naturală, căci și sepia asta închisă avea exact aceeași culoare ca și ochii ei, ca și semnul ascuns, neștiut de nimeni altul decît de el. „Neștiut de nimeni, de nimeni", se încăpățîna el să repete, cînd uneori, foarte rar, nespus de rar — și din ce în ce mai rar cu cît se scurgeau anii mai domol și mai împăcați cu sufletul lui — vorbele acelui necugetat îi mai încercau întărita lui minte. Rîdea liniștit și cuminte, ofta mai degrabă, dar era un oftat vesel, împăcat cu sine, rîsul lui: într-adevăr, poate să mai vadă cineva, într-un ocean atît de vast, atît de frămîntat ca țara ei, un semn atît de minuscul, de delicat, de catifelat — acest ochi al voluptății piciorului ei? Acest mic stigmat, această miniatură, acest simbol al întregului ei farmec? Nimeni, nimeni nu-l va putea vedea, orcît ar despuia-o, orcîți i-ar pretinde prețul corpului pe-o fărîmă de pîine cu paie și tărîțe de mălai.

Ani întregi a stat aci sufletul și mintea doctorului, pînă s-a întîmplat convorbirea cu locotenentul Ragaiac. Locotenentul Ragaiac, după ce revenise cu regimentul de pe Nistru, fusese trimis într-o misiune la Cernăuți. Și el tocmai povestea la aperitive, la Trofimov, cît de nelalocul lui se simțea într-o provincie alta decît Basarabia. Bucovina o mai văzuse și Cernăuții de asemenea, dar nu da toate orașele țării pe zăvoaiele Nistrului, după ce le-a împărățit, cu plutoanele lui pentru prima oară, multe luni de zile în șir. Doctorului îi plăcea mult locotenentul Ragaiac, dar se ferea să mărturisească asta celorlalți basarabeni, cari nu-l puteau suferi din pricina multiplelor lui aventuri știute or presupuse, din pricina ochiului lui ironic, care strălucea în dezacord cu atitudinea-i corectă și curtenitoare, și mai cu seamă din pricina oprobriului general feminin, manifestat mai cu seamă de moldovencele, rusoaicele și evreicele mai frumoase, cari se zăpăceau totuși cu desăvîrșire și-și jucau ochii în chip drăcesc, în prezența lui. Doctorul nu putea însă să ia așa ușor încăpățînarea lui Ragaiac, de a rămîne în acest tîrgușor și-n Basarabia, cu toate că i se oferise loc și în București, dacă ar fi vrut să se mute. De aceea, acum, ca și alte dăți, el asculta cu vădită plăcere chipul glumeț și atrăgător cu care acest oltean își descria nostalgia, numai după o atît de scurtă lipsă, de provincia lui adoptivă. Femeile din Cernăuți, cu care se întîlnise pe străzi, nu-i spuseseră nimic, orcît ochii lor păreau a dori să-i vorbească multe vlăjganului ăstuia negru și mlădios.

Deodată, în mijlocul arșiței teribile de interes și de dispoziție, un afiș de teatru, de sală de varieteu, îl opri în cale. Un nume rusesc, un nume *ca la noi*: Marea dansatoare Natalia Alexandrovna. Doctorul gemu ușor și ochii îi crescură deodată. Dar pe urmă zîmbi ca pentru sine, ca și cînd auzul l-ar fi amăgit anume: de multe ori i se mai întîmplase asemeni să i se pară că aude, în orice nume femeiesc, numele cel scump. Natalia Alexandrovna! repetă Ragaiac și mai repetă încă, așa că nu mai putea fi nici o părere; dar cîte Natalii Alexandrovne nu sunt pe această lume, reflectă doctorul, și apoi ce să caute unica Natalie a gîndului său tocmai la Cernăuți, dansatoare, cînd ea știa bine, deși nu fusese niciodată în Basarabia, numele satului unde soțul ei avea moșie și al tîrgului unde se găsește casa lui părintească!

Totuși, doctorul ascultă și mai departe, fără nici o suflare, povestea lui Ragaiac. Numai ochii i se umeziră, din cauza loviturei nervoase pe care i-o dăduse

puterea grozavă a numelui auzit. Ragaiac este însă meşter povestitor. Doctorul e singurul basarabean căruia-şi deschide sufletul, iar ceilalţi ascultători erau dintre cei mai buni prieteni din vechea ţară; faţă de alţii, indiferenţi, Ragaiac nu povesteşte niciodată astfel de lucruri. Iată de ce, mai ales acum, Ragaiac îi este doctorului nespus de simpatic. După ce vor termina de vorbit, el îl va lua cu sine la masă şi-i va spune de ce povestea asta din urmă l-a făcut să se cutremure de sus pînă jos. Dar încetul cu încetul, înainte ca doctorul să poată spune ceva locotenentului, acesta a şi înviat din noaptea nefiinţei pe Natalia Alexandrovna. Nu numai numele ei aducea acum sufletul doctorului la gură, dar imaginea ei, ea întreagă.

Ragaiac povestea că-n viaţa lui n-a mai văzut aşa dansatoare. Mai rămînea aci ultima picătură de îndoială, care ţinea în loc pe doctor. Natalia nu era dansatoare, sau era o dansatoare ca oricare alta, ca orice domnişoară rusoaică veselă şi amatoare de baluri. Dar Ragaiac explica mai departe: ascultătorii nu trebuie să creadă într-o jucătoare minune, de unde? Natalia Alexandrovna juca nu creaţii personale sau compoziţii după cine ştie ce operă muzicală. Ea juca vreo cîteva jocuri ruseşti prea cunoscute şi altele ceva mai puţin obişnuite, dar ştiute. Însă farmecul ei personal era totul, ondulaţiile corpului, mişcările sprintene ale picioarelor. Şi ochii. Da, dansau şi ochii! asigura Ragaiac pe ascultătorii uimiţi. Dansau şi ochii ei şi după ei dansau toţi ochii spectatorilor, ai ofiţerilor, ai civililor şi ai tuturor bărbaţilor din sală, ba chiar şi ai femeilor. Nişte ochi aproape negri ... însă, de aproape, castanii...

— N-ai invitat-o? se informă unul.

— Cu neputinţă, răspunse Ragaiac, cu neputinţă. Era luată cu asalt. În fiecare seară acei cari păreau obişnuiţii localului îi ofereau banchete întregi. N-aş fi putut şti care era favoritul ei, mai degrabă cred că îi schimba, potrivit cu dărnicia lor. Erau tot oameni bogaţi cei din jurul ei; iar ca să pătrunzi la dînsa pe drum sentimental, înţelegeţi că trebuia cheltuit ceva timp. Or eu a trebuit să revin. Dar nopţi în

şir jocul ochilor ei — fiecăruia i se părea că se uită numai la dînsul — şi jocul picioarelor ei goale mi-au otrăvit şi mi-au mîngîiat, în acelaşi timp, grele ceasuri de insomnie ...

— Picioarele goale? gemu doctorul de astă dată sufocat şi roşu. Toţi rîseră cu înţeles la această întrebare prea gîfîitoare. Iar Ragaiac completă:

— Goale pînă-n şold şi albe şi drepte. Ah, am mai spus-o eu, tăria rasei ăsteia stă în picioare...

Şi el urmă să-şi etaleze convingerile asupra poeziei unui picior feminin cu artă construit. Doctorul nu mai auzea nimic decît un vîjîit care se făcea totuşi că-i iese din urechi în afară, ca la scoicele de mare. Mîna lui înaintă tremurătoare spre povestitor şi gura lui bîlbîi:

— Dar un semn, un semn puţin mai sus de genunchiul stîng, o pată mică, rotundă, cafenie, n-ai văzut...

Fu întîi puţină tăcere şi cei de faţă nu ştiură dacă să rîdă or să privească uimiţi. Unul spuse:

— Cum vrei dumneata să se vadă aşa ceva de la distanţă?...

Iar altul adăugă:

— Aluniţa de pe picior... E ironic doctorul...?

Atunci rîsul izbucni în toată puterea lui şi doctorul se ridică înfricoşat. Ragaiac vorbi tare, ca să întreacă hohotele, puţin cam îndîrjit că admiraţia lui sinceră e luată în derîdere.

— Îmi rezervam totdeauna masa imediat lîngă estradă, aşa că picioarele ei pot spune că mi-au intrat în ochi... Dar n-am văzut nici o aluniţă, doctore, erau perfecţiunea însăşi... şi dacă ea va trece prin Chişinău vom pleca s-o vedem cu toţii... Să vedem dacă are să vă mai ardă de rîs şi dacă o să mai puteţi vedea aluniţe pe minunile acelea... Nimic, nici umbra unui punct...

Acum fu rîndul pieptului zdravăn al doctorului să plesnească într-un rîs formidabil, cutremurător. Era un rîs pornit cu atîta poftă că toţi ceilalţi se uitară unul la altul, apoi se asociară la el spre vădita agasare a lui Ragaiac. Şi tocmai cînd abia acum ei credeau că încep să priceapă de ce rîd, rîsul voinic al docto-

rului începu să se ogoaie ca țipătul unui balonaș care se dezumflă.

„Dacă nu e semnul, nu e nici ea!“ parcă strigă cineva în capul doctorului. Și ochii lui începură să se strîngă, deveniră mici, mici cît cuprinsul unor găuri de ac.

Doctorul se repezi ca o vijelie prin odăi, pînă la fotografia mai mare. Babușca, femeia mică și zbîrcită, care-l pofti la masă și pe care el o alungă cu răcnete teribile, se închină îngrozită în dosul ușilor și, multă vreme, ceilalți argați numai din spaima ochilor ei putură afla că înăuntru cu domnul doctor nu se petrece lucru curat. Apoi, după suspinele ei, începură să vorbească suspinele doctorului, care răzbăteau tocmai pînă aici, afară. Într-adevăr, doctorul căzuse pe-o canapea și plîngea, cu fotografia în mînă. Pentru el rochia asta de sepie tăia orice putință de convingere, dacă semnul acela nu fusese mai mic decît i se păruse și lui, dacă putea fi neobservabil pentru un spectator care admiră două picioare goale în necurmata mișcare și agitație a dansului. Dar pentru toată lumea cealaltă rochia nu mai există, picioarele ei goale sunt devorate de toată lăcomiile desfrînate, sunt mînjite de toate ochirile destrăbălate.

Oricine, bucurîndu-se de un răgaz mai larg decît un privitor în treacăt, ar fi putut năzări semnul cel mic, înecat în pudră și farduri —oricine s-ar desfăta cu priveliștea minunatelor picioare în repaos, l-ar descoperi ușor, l-ar mîngîia, l-ar săruta. Doamne, și cîți ar putea fi aceștia, cîți au putut fi, se cutremură doctorul și geme.

Pe urmă se ridică dîrz și străbate lungul odăilor cu solida lui călcătură bărbătească. A fost nedrept cu nevinovata fotografie, pe care a izbit-o cu atîta furie de scîndură. Nu se putea să nu se vadă, ori cîte farduri ar fi îndesat peste el. E un semn vizibil, și-aduce perfect de bine aminte, îl vede de parcă acum cîteva minute i-ar fi dăinuit dinaintea ochilor.

Nu se poate, imposibil... nu este ea, Natalia Alexandrovna, care a turburat nopțile locotenentului ăstuia

afemeiat, care-și negustorește frumusețea cu bogătașii orașului bucovinean.

Soția lui este fotografia aruncată jos, cu rochie decentă, cu rochie care-l împiedecă să examineze amănunte scumpe, discrete, insuportabil de dulci, tocmai pentru că neștiute de nimeni, și pe care numai un inconștient nemernic ca dînsul le poate aduce în discuție și-n hazul unor bețivi și unor ofițeri libidinoși. Doctorul ridică tremurînd fotografia de jos, își cere iertare, o strînge la sîn.

— Nu e ea, își spune necontenit. Așa e, idolul meu, că nu poți fi tu?... nu poți fi... nu ești...

Și glasul începe să i se moaie iarăși și suspinele încep iarăși să se ridice grele din adînc.

— Nu ești, nu poți fi... plînge el și apoi totul se preschimbă în urlet și-n zvîrcoliri. De ce nu ești tu?... Nu se poate... Tu trebuie să fii... Tu... Te rog să fii... Te rog să fii... să fii... să fii... Trebuie să fii! urlă el lovindu-se cu pumnii în cap.

Sala e, într-adevăr, mare, încăpătoare și luxoasă. Candelabre de becuri revarsă o lumină prea vie, prea pătrunzătoare pentru ochii de tîrgovăț, de multă vreme nemaiobișnuiți cu lumina electrică. Doctorul și-a ales masă din vreme, chiar lîngă estradă. Lume zgomotoasă sosește necontenit și ocupă locurile. În toate părțile se aude: Natalia Alexandrovna, Natalia Alexandrovna. Primele numere ale varieteului trec aproape neobservate; aplauze răzlețe, ba chiar și fluierături.

Doctorul nu se simte la locul lui; emoția îl înăbușă prea din cale afară, îl strînge cu gheare subțiri de gît. Ș-apoi, așezîndu-se aici, parcă s-a angajat și el pentru un număr de varieteu. Artista o să-l observe în plin joc, are să dea un țipăt, să-l strige. Numărul de joc se va preschimba în dramă curată. Și-atît. În melodramă: își vor cădea unul în brațele altuia și el o va smulge din localul desfrînat, o va duce din zarea ochilor pofticioși, leșinată, la subțioară, ca un pachet. Dar boldul curiozității încearcă zdravăn pe doctor, îi poruncește să rămînă,

să vadă tot, să asculte tot; să știe cum și-a petrecut femeia asta nopțile, toate nopțile în cursul lung al atîtor ani. Gîndul cel bun îl îndeamnă acum de-a surda să fie tare, să sfîrșească totul cît mai repede cu putință; nu trebuie să vadă nimic! Ce s-a petrecut pînă acum aparține trecutului, groaznicelor necesități, catastrofei spăimîntătoare, care a cutremurat lumea din temelii. Ba gîndul bun îl mai sfătuie să se ridice de-acum, să meargă în cabina ei, să-i strige să-și topească fardurile de paiață, să se spele, să se spele zdravăn, să redevină ea; cea demult.

Însă într-un suflet de bărbat, care nu și-a văzut soția de ani și n-aude de ea decît prin bruscă, stăruitoare și irezistibilă rumoare publică, viermele curiozității face teribile ravagii. Astfel că doctorul ceru chelnărului să trateze cu ocupanții vreunei mese din fund (erau ocupate pînă la una și toți din jurul lor erau electrizați de așteptare) un schimb, pentru ei cît se poate de convenabil. Un astfel de gust îi fu îndeplinit de bună seamă la repezeală. Aci, în fund, într-adevăr, se simți mai la locul lui. Cel puțin nu se va da în spectacol. Și-apoi, pentru ochii lui, semnul de pe picior va apare și la atîta distanță; pentru ceilalți, e firesc, el să nu se bage de seamă nici lîngă rampă. Pentru că tot asta rămîne marea mîngîiere a doctorului, care-l îndeamnă să dorească, să voiască din toate puterile, să se roage lui Dumnezeu... să fie ea! atît și nimic mai mult; în oceanul imens și turmentat prin care a trecut, nimeni, nimeni n-a văzut micul, dulcele, sfîntul semn, unde, pentru el, s-a strîns tot sufletul ei.

Masa aceasta din urmă e așezată în dreptul ușei, iar în ușă s-au îngrămădit cîțiva întîrziați. Cei mai aproape de doctor sunt: un ofițer și un civil. Un tînăr sublocotenent mic și pirpiriu cît o gîgîlice, dar strălucitor îmbrăcat. Obrazul i-e supt ca la un tuberculos, iar ochiul îi înoată, exagerat de monoclu, în luciul celei mai scabroase libidinii. Înainte chiar de a deschide gura largă, de degenerat, doctorului nu i-a plăcut deloc. Dar acum, cînd îl aude, apoplexia e gata să-i sfarme în bucăți creierul căruia i-e dat să

audă atît de grosolane insulte (Dumnezeule, cine poate spune dacă nu sunt adevăruri!) la adresa soției sale.

Sublocotenentul dăscălește pe tovarășul său cum trebuie să procedeze, ca să fie primit la noapte în camera Nataliei. Foarte simplu: n-are decît să-și șoptească dorința la urechea chelnărului aceluia înalt și slab, chel și cu favoriți. Evident, trebuie cinstit și chelnărul, dealtfel probabil că are, și de la ea, la sută.

Din nefericire, tariful trebuie să fie foarte urcat, precît a auzit. El n-a mai încercat, de cînd a auzit de isprava unui alt ofițer din artilerie, pe care nu-l cunoaște personal dealtminteri — și care i-a luat astfel înainte. Dimineața i-a pus femeii pe masă 500 lei. Larmă, scandal, în cele din urmă a trebuit ea să tacă, pentru a nu-și strica reputația de artistă... și a nu fi taxată de cocotă...

— Pe de altă parte am auzit că e în căutarea bărbatului ei, despre care ar fi aflat că e refugiat în România...

Doctorul se întrebă de ce nu cheamă imediat chelnărul, să plătească și să plece numaidecît. Să aibe tăria demnă de-un adevărat bărbat de a-și înăbuși odată această stupidă curiozitate, a cărei febră îl macină acum ca boala cea mai cumplită. Își caută soțul așadar? Foarte bine: prin urmare va bate ea la poarta lui. Și atunci n-are decît s-o întîmpine cu toate onorurile pe care le merită. Totuși doctorul găsește că e stupid să părăsească sala chiar de acum; e caraghios să faci atîta amar de drum, ca să pleci fără să vezi ce te interesează. Tăria e să nu te lași recunoscut și să întorci spatele fără a adresa o vorbă. În cazul ăsta ar fi mai de dorit să cheme chelnărul celălalt, cel înalt, slab, pleșuv și cu favoriți, și să-i ceară toate lămuririle. Doctorul își încredințează dorința unui picol agil, după ce se convinge că ofițerașul tuberculos și tovarășul lui nu mai sunt în preajmă-i. Și răspunsul îi vine numaidecît: cel chemat e ocupat cu niște mari comenzi. Dar cum termină, sosește numaidecît. Știe el ce dorește domnul: mai este timp destul.

Şi doctorul se miră cum picolul se îndepărtează, rînjind cu înţeles la dînsul, fără să-i fie capul croit şi spart în două de sticla asta de licheur.

Dar de ce în halul ăsta!? se întreabă înfricoşat doctorul. În definitiv e de înţeles: te faci dansatoare, cedezi unuia şi altuia, ai doar atîtea piedici de înfrînt ca să ajungi la liman. Dar cînd ai ajuns atît de aproape de acest liman, cînd nu-ţi mai lipsesc decît cîţiva gologani pentru o noapte şi trei ceasuri de cale ferată, ce rost mai are această prostituare? Nici cea mai josnică femeie nu se prostituează de plăcere... Dar una ca... dar Natalia... Natalia Alexandrovna, fata mîndră, fata şi soţia de baron... imposibil... cine ştie ce confuziune de nume, cine ştie ce individă de proastă condiţie...

Şi păhărelul de licheur, umplut necontenit din sticla, pe care chelnărul i-a lăsat-o pe masă, la poruncă, face naveta, la intervale de vreme din ce în ce mai scurte, spre gura lui lacomă...

„Cine ştie ce drojdie, ridicată deasupra de clătinarea asta generală", îşi continuă doctorul gîndul... „Dar n-are să-şi ierte niciodată că a fost muncit de-o astfel de bănuială, dacă dezminţirea va veni numaidecît... Şi trebuie să vie..."

Păhărelul se înalţă spre a face, pe buza-i de jos, saltul mortal al duştei.

„Mîndria ei... cu cine s-o compari?... Frumuseţea... hm ... dulcea ei frumuseţe... hm..."

Păhărelul.

„Doamne, cînd îi va mai fi dat să vadă această frumuseţe?... Pe cea adevărată, pe cea aşteptată? Peste cît timp, peste cîţi ani... cît mă vei chinui...?"

Păhărelul.

Cînd ea ar putea fi la un lat de mînă de aci... Cînd în cîteva secunde s-ar putea face minunea...

Păhărelul.

Aci, într-adevăr, mîna lui Dumnezeu cea sfîntă ar putea efectua o minune... Mîna, nevăzută de alţii, arătîndu-se numai păcătosului care-i cere intervenţia: misterul divin păstrîndu-şi astfel chiar în această sordidă încăpere, chiar în mijlocul acestei cete inconştiente de dezmăţaţi, imaculata-i candoare şi nepătrunsa-i putere.

Păhărelul.

Ca să-i aducă... ce să-i aducă?... Pe frumoasa lui... pe Natalia Alexandrovna preschimbată în... c...

Păhărelul de astă dată se ridică numai pînă la jumătate şi coboară plin înapoi pe masă.

„Doamne, cum va fi voia Ta... Doamne, cum va fi voia Ta... Las înaltei Tale înţelepciuni să hotărască soarta mea... Şi eu mă voi supune şi voi primi totul cu bucurie, aşa cum orînduieşti Tu..."

Deodată rumoarea se înteţi prin sală. Zgomotul vocilor atinse la moment paroxismul, apoi începură să scadă. Sîsîituri se auziră din toate părţile. Şi şoapte: Natalia Alexandrovna... Natalia Alexandrovna...

Doctorul îngălbeni şi se apucă zdravăn cu mîinile de dunga mesei.

„Dumnezeule, la voinţa Ta, Dumnezeule... să fie ea, Dumnezeule, Doamne Dumnezeule, domn al părinţilor noştri... să fie ea... de clipa asta depinde... Să fie ea, Dumnezeule!... ea să fie! ea să fie!... Natalia Alexandrovna..."

Luminile se stinseră în sală şi se întăriră pe estradă. În spatele doctorului izbi un curent rece, care-l înfăşură ca un cearceaf cu apă, de parcă toată sala ar fi crăpat şi s-ar fi pustiit deodată — şi toate vînturile zărilor şi-ar fi dat întîlnire aci. Doctorul dîrdîia şi se ţinea de masă, să nu cadă jos de pe scaun de atîta dîrdîit:

— Să fie ea, Dumnezeule!... Ea, Natalia mea, Nataşa mea, Nataşenca... Pe scenă năvăli o sclipire intensă de zăpadă scăldată în soare, care se strînse ca un troian imaculat pe scînduri.

Aplauze izbucniră şi strigăte formidabile de admiraţie. Arătarea de nea stătu mult aşa înghemuită în sine, apoi începu să se desfăşure: un braţ ca o împărăţie de visuri se ridică şerpuitor, apoi altul, trăgînd în sus capul încă aplecat, umerii de omăt, bustul, pînecul, înaltele picioare. În sfîrşit figura se ridică semeaţă... Era ea: Natalia Alexandrovna.

Aplauze. Strigăte, țipete; bestia cu mii de capete admira în felul ei. Pînă acum nu-i sărbătorea decît frumusețea aproape nudă. Ochii doctorului căzură tremurători în jos, pe picior; deocamdată nimic, dar el încă palpa locul puțin deasupra genunchiului... Drace, unde caută? la dreptul? Imbecilul...

Dar acum femeia și-a aruncat picioarele goale în aer în aceeași parte, unul în unghi drept, altul în unghi obtuz... Și dansul porni sălbatec și alb ... o statuie încontinuu modelată în nor.

„Ea este!" se lumină deplin doctorul. „În întregime ea". Semnul nu i l-a văzut... „Ba, da... uite-l ... se vede, de minune, se vede de minune, chiar în joc ... Cine știe cum a ținut picioarele, de nu s-a văzut cînd era în repaos ... Dar, iată, odată cu jocul s-a arătat și semnul..."

După fiecare dans, Natalia Alexandrovna dispărea parcă izgonită de canonada aprigă a aplauzelor, cari o readuceau apoi numaidecît înapoi ca un magnet sonor. Și ea își arăta pe rînd toate fațetele talentului. Doctorul nu mai cugeta. De cîteva ori se forță să pună oarecare dichis în lumina care-i inunda creierul, dar trebui să renunțe: lumina stătea acolo compactă și grea, imposibil de destelenit. Numai cînd ea își primea plecată utimele aclamări, el descoperi o spărtură prin care putu să-și privească în gînd. Dar numai atît putu năzări acolo: „Frumusețea asta orbitoare a fost întîi numai a mea și va mai fi numai a mea. Numai a mea, numai a mea". Iar gîndul ăsta unic ținu pînă cînd Natalia Alexandrovna se schimbă și apăru în local, ca orice consumatoare, îmbrăcată de seară. Atunci, la priveliștea frămîntării care se produse, întrecere de omagii, scaune împinse, mese îndepărtate or apropiate, chemări și comenzi, rîsete și țipete de fericire, doctorul își regăsi suplețea facultăților lui mintale obișnuite. O masă mare se durase în mijlocul sălei și o mulțime de haine negre, or de uniforme, or și chiar de vestminte femeiești doriră să fie convivii sărbătoritei. Acum Natalia Alexandrovna era așezată față în față cu soțul ei, dar mesele răzlețe dintre locurile lor încă împiedecau întîlnirea privirilor. Doctorul

avea limpede conștiința că ea nu-l observase încă, sau mai bine nu-l recunoscuse, cu toate că uneori se uita încoace. Dar și el se ferea acum s-o privească prea de-a dreptul, cînd ea se întorcea spre dînsul. Înfruntarea cea teribilă era rezervată pentru timpul cînd spațiul dintre dînșii se va libera definitiv; și lucrul da semne că se va petrece în curînd, pentru că dansatorii abia de mai puteau să se învîrtească pe estradă. Se cerea tot mai insistent: „loc! loc!" Și loc se făcu. Dar acum perechile în vîrtej frîngeau și mai rău liniile văzului. Doctorul aștepta: cînd jazzul va face pauză, revelația în sfîrșit se va produce. Cineva atinse atunci ușor mîneca doctorului; era picolul care-i da semn să privească într-o anume direcție. Cutremurîndu-se din rădăcini, ca la începutul jocului Nataliei, doctorul își repezi ochii într-acolo; și parcă i-ar fi izbit cineva cu o cravașă, așa clipiră de dureros, cînd în direcția indicată, sărmanul nu văzu decît pe chelnărul lung și slab, cu favoriți, făcîndu-i semn de răbdare: „n-a uitat, va veni acum, timpul nu e pierdut"...

Dar doctorul uitase. Și această neașteptat de teribilă aducere-aminte îi sfîșie sufletul în lungi fășii, ca panglicile nenumărate ce atîrnau, în chip de poale, din corsajul dansatoarei care precedase pe Natalia. Toată durerea lui ațipită de succesiunea repede a fugarelor și strălucitoarelor priveliști, ce se degajaseră ca o aureolă în timp, din sîmburele frumuseților femeii sale, i se revărsă acum în față și-l ameți. Dar acum era momentul acțiunei. Doctorul își reveni repede și-și trasă cu siguranță dîrză planul purtărei în fața surprizei puternice a soției sale.

O privire de gheață, posomorîtă ca norii din decembrie, întîmpinînd goana încoace și brațele întinse ale uimitei frumuseți. Ah, brațele din timpul jocului, întinse spre dînsul... !

— Alexandru, Sașa...

— Doriți ceva, doamnă? ... Cu ce vă pot servi...

— Pardon, nu sînteți dumneavoastră doctorul... Alexandru Calomfirov?...

— Nu, doamnă, e o confuzie... scuzați...

Și-n fața privirei ei rătăcite și-a frîngerii mîinilor:
— Dar vă rog, luați loc... îmi face o nespusă plăcere... să vă revăd...
— Să mă revedeți?
— Da... am impresia că v-am văzut ultima oară acum cinci ani la moșia dumneavoastră din...
—Sașa, tu ești... Ce înseamnează jocul ăsta...
— Ce înseamnează jocul dumneavoastră, doamnă? Dumneavoastră sunteți artista aici ... admirată, anturată, iubită... tarifată... scuzați, dar așa mi s-a...
Orchestra a încetat deodată, dansatorii s-au despărțit și aleargă însetați, care încotro, spre mese. Între doctorul Calomfirov și soția sa frontul de bătaie s-a deschis. El o fixează cu ochi enormi și ea îl privește de asemeni, îngrijorată parcă... întoarce ochii și apoi revine... și-l privește din ce în ce mai înfricoșată... Dar rămîne încă la locul ei... însă degeaba! Doctorul nu mai dezlipește ochii de pe dînsa, deși ea nici nu-l mai privește; dimpotrivă, răspunde în dreapta, în stînga, rîde, golește paharul cu șampanie. Dar doctorul o fixează înainte; un sfert de ceas ochii lui n-au slăbit-o. Jazzul reîncepe acordarea instrumentelor. Femeia se scoală, o mișcare a doctorului: Natalia Alexandrovna își ia noapte bună de la comeseni. Pieptul doctorului se umflă: în sfîrșit! Pe urmă își întinde coatele în lături, se destinde. Trebuie să-și găsească poziția care să pară mai normală decît toate. Întovărășită doar de doi însoțitori, un domn bătrîn și un colonel, Natalia străbate parchetul cu pas sprinten — mai mult alunecă — direct spre dînsul. Doctorul își vîră un deget pe după guler ca să mai tempereze apăsarea dureroasă a butonului pe ieșitura beregății. Ea e infinit de seducătoare și de frumoasă cu cît se apropie; tot sîngele din fața doctorului a pierit.
Îi zîmbește prietenoasă, îl atinge în treacăt cu mîneca pardesiului și trece înainte. Doctorul se repede drept în sus. Dar ea ieșise. Și trecuse fără îndoială pe-aici, pentru că, după spectacol, trebuia să iasă și ea, ca toată lumea, prin ușa cea mare a localului.
Din cîteva salturi doctorul a ajuns la ușă.
— Natalia!

Artista s-a oprit. Cei doi însoțitori s-au oprit de asemenea, dar ceva mai la distanță.
— Natalia!
— Ce doriți dumneavoastră? întrebă ea în cel mai perfect accent romînesc. Cine sunteți...
— Lasă comedia asta...
— Comedia?... E interesant... nu vă cunosc...
— După cinci ani nu-ți mai cunoști nici bărbatul?
Ea izbucni în rîs, grozav de amuzată:
— Asta e nostim. Nici n-am fost măritată...
— Natalia, Natașenca, dar e de necrezut că poți să mă tratezi astfel... să mă dai în astfel de spectacole în fața unor necunoscuți... destul că viața din ultima vreme...
— Domnule, n-oi fi vrînd acum să joc cu dumneata teatru de Pirandello... Mă confundați desigur cu cineva, cu care seamăn probabil foarte mult.
— La dracu! confuzie și la nume și la figură... mai bine lasă glumele... Ești soția mea, și-acum, pentru că te-am descoperit în aceste condițiuni...
— Nu vă privesc pe dumneavoastră condițiile vieței mele...
— Natașenca, iertată să fie viața ta din urmă. Frumusețea ta șterge orice pată de pe ea, oricît de gravă ar fi... Dar eu nu mă pot dispensa de frumusețea asta... Ai milă de mine, copilă... Cinci ani te-am așteptat, cinci ani ți-am sărutat fotografiile... Și tu așa îmi răspunzi?... Sunt încă bogat, mi-am regăsit și am redobîndit averea de aici, vei fi iarăși nobilă și bogată Natașenca, numai tu să mă urmezi... Nu poți să glumești cu mine în felul ăsta, Natașenca; ți-am văzut doar semnul, în timpul spectacolului!...
— Semnul?...
— Da, semnul de la genunchi...
— Regret că mai e și un semn la mijloc. Altfel, cum povestești că ești de bogat, eram gata să te recunosc. Din nefericire însă, n-am nici un semn la genunchi... dumneata ești prada unei puternice obsesii... asemănarea mea cu ființa pe care o aștepți te-a făcut să vezi și semne acolo unde nu sunt deloc.

Pentru că îmi pari de bună credință, iată, îți voi arăta, aci, de față și cu domnii ... care genunchi dorești?

— Sfîrșește odată cu arătatul genunchilor de față cu domnii! gemu el cu sufletul strivit. Dar ea rîse acum cu toată pofta, îl bătu pe umeri prietenește și-și desfăcu mîinile în lături, ca și cum l-ar fi poftit să șeadă pe un scaun.

— De care domni vorbești? Suntem doar singuri...

Doctorul se-nvîrti aiurit într-un picior și holbă ochii; erau într-adevăr într-o altă încăpere, într-o cameră închisă... Dumnezeule, unde mai văzuse el odaia asta... dar era camera lor de dormit de la moșie, de la moșia rusească dinainte de război.

— Însă te avertizez, îi spuse ea vîrîndu-și mîna pe sub rochie ca să-și desprindă catarama jartierei — te avertizez... sunt tot așa de rusoaică precum ești dumneata de havaian.

Și trase teaca mătăsoasă a ciorapului, descoperind brusc albeața lucie și orbitoare a rotulei...

Doctorul se frecă la ochi, se întinse și se ridică din fotoliu, extrem de înciudat că un om fără imaginație ca dînsul a putut avea aievea un vis așa de complicat. C-a fost treaz în tot timpul ăsta, i-o mărturisesc mucurile nenumărate de țigări care stau claie în scrumieră, afară de cele ce s-au răspîndit primprejur. Acum, la urmă, și poate și mai înainte, din cînd în cînd, a mai ațipit cîte oleacă, dar își aduce aminte că într-un timp s-a plimbat foarte nervos de la un cap la altul al odăii. Sticla de licheur ajunsă pe fund și păhărelul de alături îi confirmă că printre ațipiri, după fiecare dus și întors la măsuță, mai da pe gît cîte o dușcă tare, întocmai ca la barul din Cernăuți. Dar îi pare bine că s-a petrecut astfel. Timpul a trecut așa nesimțit; acul cel mic al pendulei, în formă de turn de mînăstire, a lăsat în urmă miezul nopții și pînă mîine dimineață, cînd poate avea în sfîrșit în gara asta păcătoasă primul tren spre Cernăuți, va putea trage acum un somn bun și liniștit. Acum știa ce avea de făcut.

— Natașenca mea! îi spuse el fotografiei. Draga mea scumpă... cine știe ce cumplite răstriști au făcut pasul tău să alunece... Fii fără grijă, copila mea... Te voi smulge din mijlocul lor și te voi aduce, chiar în noaptea în care te voi vedea... Fără a mai aștepta dansul tău și fără pîndă pe la uși. Lasă-i să te aștepte și să bată din palme de nerăbdare și să tropăie pîn-or plesni din copitele lor despicate... Vei fi iarăși stăpîna casei acesteia și a mea... Nu-nțelegi... povestea ofițerului... visul meu... toate acestea sunt vestiri de-ale necunoscutului... tu trebuie să fii, nu poți fi decît tu... ceva anume trebuie să se întîmple în existența mea.

Și el sărută iar și strînse la sîn fotografia, cînd în ușă urmară sfioase bătăi:

— Ei, ce e? cine e? ce vreți acum la miezul nopței? strigă doctorul, care abia acum își aduse aminte că în afară de aperitivele de la Trofimov și de licheururile de aici, nici la prînz, nici seara nu gustase nimic.

— Lasă-mă acum cu masa voastră...

Capul îmbrobodit strîns al Babușei, cu bărbia și fruntea acoperite, holbă ochii speriați prin deschizătura ușei...

— Mărimea voastră, îngăimă ea...

— Ce vrei, spune odată...

— O femeie... afară... aci, în sa...

— Ce femeie... ce dorește... e bolnavă? Acum nu stau de așa ceva... Mîine plec cu trenul...

— Spune că e... Întîi ne-a spus că vine cu vești chiar de la barina noastră...

— Ce zici?... Ce spune?... Ha, de la barina... Unde e? Adu-[o]-ncoace... Adu-o... Ce mai aștepți?

— Aci, în dreptul ușei, mi-a spus însă că e chiar barina noastră...

Și-și făcu semnul crucii.

— Numai că să vedeți...

— Ieși, cînd am spus... ad-o numaidecît încoace...

Primul avînt al doctorului fusese să se repeadă singur, să dea de părete pe babornița asta bîlbîită și să aducă pe sus, încoace, pe Natașenca. Dar visul de adineaori îl trecuse prin prea multe peripeții ca să

nu-i dea acum o mare siguranță de sine. Așadar, pentru că ea venise singură, de la sine, pocăită, înfricoșată, nu strica deloc ca el s-o primească puțin mai rezervat, mai bănuitor... Vrea să-i audă puțin tonul plînsului, vrea să-i audă blestemul sincer căzînd pe viața-i de pînă acum, vrea s-o vadă torturîndu-și mîinile și mușcîndu-și buzele, pentru ca iertarea să fie cu geamăt și sînge. Vrea să vadă și el puțin teatru, de cel tragic, de cel adevărat, cu scrîșnete și cu strînsul genunchilor... și nu cu șampanie și cu picioare ridicate și cu chiote de desfrîu. Chiotul durerii îi trebuie acum!...

Dar ce are de nu mai intră, ah, ha, e greu momentul revederei cînd cugetul e încărcat de scîrnă... Și-n acest timp, tremurul nestăpînit al mînii stingea chibrit după chibrit în zorul de a face odată lumină.

Bătaia se repetă în sfîrșit în ușă.

— Da! Poftim. Să intre! Intră!

Ușa se crăpă puțin, apoi în deschizătura care se lărgea tot mai neagră, o apariție lugubră, un morman de zdrențe și o figură de mort se ivi. Arătarea mestecă în fălcile ieșite ceva ca un foșnet de cearceaf, un cuvînt, numele lui, apoi făcu cîțiva pași fără control și se prăbuși pe covor. Babușa împinse ușa pe din afară, dar doctorul avusese timpul s-o vadă făcînd din nou îngrozită semnul crucei.

El se lăsă moale pe fotoliul pe care trăise cea mai mare parte a visului. Femeia plînse multă vreme în tăcere, cu capul în covor, și doctorul o așteptă de asemenea fără un cuvînt, fără nici o putere, fără nici o idee, să termine.

Tîrziu de tot ea se ridică, sprijinindu-se greu în ciolanele moi. Doctorul făcu o mișcare s-o ajute, dar recăzu la loc, între brațele fotoliului, neputincios...

— Dumneata zici...?

Instinctiv făcu întrebarea în rusește și ea îi răspunse tot în rusește, slabă, dar cu vocea ei, cu vocea ei de-atunci, cînd a fost bolnavă de friguri, și el singur a îngrijit-o.

— Dacă dumneata îmi dai voie să spun așa... Ți-e în putere să-mi dai sau nu voie... Hotărăște, stăpînul meu.

Se mai îndreptase puțin din șale și corpul tinse doar o părere spre mîndria lui de demult. Doctorul tresări. Dar unica-i sclipire de nădejde muri odată cu triumful razelor de lampă, care putură în sfîrșit separa, pe fața ei suptă, gropițele sinistre ale vărsatului greu. [sic] ...

Doctorul își încinse fruntea cu palmele. Femeia începu să-și povestească trecutul. Cînd semnele neliniștei țărănești s-au agravat, s-au refugiat cu toții la oraș. Casa însă le-a fost confiscată, părintele și frații închiși ... mai pe urmă împușcați. Crede, nu știe sigur. Ea a fost invitată la un oficiu, pe urmă la altul... i se dăduse o odaie proastă lîngă grajdul casei părintești. Peste noapte, năcealnicul sovietic care-i făcuse această favoare a sculat-o cu bătăi puternice în ușă să-și ia plata. O cameră lîngă un grajd boieresc era danie mare. Ea însă l-a îmbrîncit, l-a izbit cu toată puterea și a izbutit să scape... Dar s-a simțit urmărită; a alergat astfel pe străzi cu auzul înfiorat de zbîrnîitul gloanțelor. Norocul i-a fost spitalul de contagioși care i-a răsărit în drum. Portarul a vrut s-o oprească, dar ea a strigat: „Nu te atinge! Vei lua boala de la mine!" Înlăuntru, îngrijitoarea de serviciu a înțeles-o și i s-a făcut milă. A căutat s-o apere, a dat-o drept rudă a ei. Dar dacă origina ei era astfel ușor de ascuns, în schimb frumusețea, oricît încerca s-o mascheze, îi producea necontenit neplăceri. Pînă cînd Dumnezeu s-a milostivit și i-a dat bubatul mare. Și corpul ei a rămas ferit de orice prihană...

Ultimul cuvînt făcu pe doctor să sară în picioare. Se duse la lampă și-i mări fitilul. Cu subita creștere a luminii găurelele obrazului se lărgiră și ele hidos. Atunci se apropie înfiorat de ea și apucă marginea otrepei ce-i servea de acoperemînt; cu o smucitură dușmănoasă îi răsfrînse zdreanța în sus. Picioarele scheletice apărură flasce și mumifiate, ciuruite de urmele bolii. Toată frumusețea lor fusese pierdută pentru veci, dar ceea ce vrusese anume doctorul să vadă, semnul amintirilor și al înfrigurărilor de odinioară, era la locul lui, deasupra genunchiului stîng, cafeniu, pufos și rotund ca un iris căprui de ochi. Cînd doctorul se

ridică, văzu fața de stîrv schimonosindu-se amarnic în ceva care vrea să fie surîs de pudoare surprinsă și îngăduință.

Dar toată această strîmbătură ridicolă pieri deodată, cînd ochii, singuri frumoși, mari, excesiv de mari, ai cadavrului înviat, ai acestui vărsat negru în persoană, întîlniră figura consternată a doctorului. Femeia șovăi și lăcrămile o podidiră ca un șuierat; își apăsă cu vrășmășie zbuciumul pieptului cu palma. Încercă zadarnic să construiască vorbe; săltatul necontenit a ceea ce fusese sîn îi preschimba cuvîntul în guițat. Cînd izbuti să se facă auzită, doctorul desprinse limpede și hotărît:

— Trebuie să plec?...

— Nu, asta nu... Natalia Alexandrovna... (abia pronunța doctorul acest nume)... nu poți să pleci, pentru că aici e casa ta... ești soția mea doar...

Natalia Alexandrovna își pierdu iar cuvintele, cari trebuiau să exprime recunoștința ei, în profuziunea de suspine; atunci voi să-i apuce mîna, dar doctorul și-o smulse:

— Lasă astea, Natalia Alexandrovna. Deocamdată îți trebuie un somn bun...

— Știam eu că ești generos, putu ea în cele din urmă să geamă... știam eu pentru cine mă lupt... altfel... puteam să mă strecor și altfel... chiar și atunci, Alexandru Calomfirov... Ca multe altele...

— Bine, bine, Natalia Alexandrovna, despre asta vom mai vorbi noi mîine... cum îți spun, îți trebuie un somn bun... și mîine o baie bună... asta se cuvine mai ales corpului tău neprihănit... Mîine trebuia să plec la Cernăuți, dar rămîn... Trebuie să-ți fac rost cel puțin de cîteva veștminte de casă... nu pot să te prezint așa slugilor, cu toate că tu ai apucat înainte... pe urmă o să-ți aduci tu croitorese... Pentru că, eu, draga mea, trebuie să plec neapărat, peste trei zile, trebuie să plec neapărat... la Cernăuți. Afacerile sunt afaceri...

Îi spunea acestea îndrumînd-o grăbit spre dormitor, pe care vrea să i-l cedeze. El avea să revie în birou. Pe drum ea șovăi deodată și vroi să se reazime

de dînsul; dar el se feri instinctiv. Ea se sprijini atunci de zid și continuă drumul astfel.

— Reazimă-te de mine, Natalia! o îndemnă el fulgerat deodată de remușcarea involuntarei cruzimi.

Natalia păru că nu-l aude și el nu repetă. În dormitor îi dădu cămăși de noapte de-ale lui, își luă rămas bun, rîzînd prietenos și fals, și fugi, uitîndu-se pe coridor înapoi, ca de spaima unei fantome.

Se lăsă pe fotoliu[l] visului dintîi și încercă să ațipească; în vis, Natalia Alexandrovna de la Cernăuți îl aștepta în odaia unde-o lăsase și-i arăta, pe piciorul strălucitor de alb și neted, semnul reapărut. Făcea mare haz de uimirea lui.

Hazul deveni apoi hohot, hohot cumplit, hohot de plîns. Doctorul întredeschise genele: vărsatul negru, în genunchi, plîngea pe fotografia de demult a Nataliei Alexandrovna. O strîngea la piept și plîngea, iar doctorul stătea nemișcat ca să nu tulbure visul cel nou. „Pentru tine, Alexandru Calomfirov, numai pentru tine am făcut asta... iartă-mă!" se auzea[u], printre suspine, șoaptele strigoiului. Doctorul auzea minunat de bine și aștepta înfrigurat; dacă ea va pleca pe ușă, își spunea, totul nu-i decît o altă fațetă a aceluiași vis, bun de trecut timpul pînă la plecarea trenului de Cernăuți. Dar el nu îndrăznea să se miște, ca să nu i se pară că se trezește iarăși în plină realitate.

— E vis, strigă aproape de bucurie, cînd fantoma dispăru într-adevăr pe ușă, pe ușa nu a coridorului, ci a antreului pe unde apăruse întîi. E vis! A fost vis! bătu el din palme și făcu lampa mare. Fotografia Nataliei era la locul ei și doctorul nu mai avu nici o îndoială; scoase ceasul din buzunar să vadă cît i-a mai rămas pînă la ora plecării. Dar abia atunci văzu scris mare pe dosul cartonului oblong al fotografiei: „Dormi liniștit, nu a fost decît un vis. Natașenca, 25 aprilie 192...".

Cînd a scris, cînd a scris! se întrebă înfiorat doctorul, căzînd înapoi pe fotoliu... Dacă n-a văzut, însemnează că un moment a ațipit de-a binelea... Dar ce importanță pot avea toate astea! Important este: ce va face acum? acum?... să ațipească oare

înainte? Fotografia îi spune lămurit: Natalia Alexandrovna îi spune, îl îndeamnă lămurit: „dormi liniştit, a fost un vis"... ea a avut tăria să scrie astfel cu mîna ei de schelet... cu mîna care a fost odată cuib de... care a fost... şi care azi... azi a scris cu atîta siguranţă... care a tăiat cu atîta putere...

— Nu se poate, nu se poate! răgeşte doctorul ţîşnind în mijlocul odăii... Nu se poate, Natalia Alexandrovna...

Şi porneşte izbind uşile, porneşte în lungul străzei liniştite, în noaptea cu lună matinală şi ciopîrţită, urlînd, ridicînd toată lumea din paturi:

— Natalia, Nataşa... Nataşenca...

Aleargă în noaptea cu lumină sepulcrală ca într-un vis. Şi tîrgoveţii apar la geamuri şi privesc din întunerec ca în vis. Iar el trebuie să alerge înainte, pînă la capăt, conştiinţa îi porunceşte să alerge înainte, pînă la înfricoşata trezire — sau poate, cine ştie, pînă cînd cei ieşiţi de prin porţi şi din ganguri îl vor deştepta şi-l vor linişti că totul, de la început pînă la sfîrşit, n-a fost decît un vis, un acces prelung şi grav de nebunie.

ÎMPRICINAŢII

Ţăranii plugari se aşezau de obicei de-a lungul gardului de stacheţi care împrejmuia curtea judecătoriei din trei părţi. Ei stau toţi pe pămînt, cu spatele rezemat de gard, cu picioarele întinse ori strînse în unghi mai apropiat ori mai depărtat. Erau oameni din diferite comune şi-şi povesteau încet păsurile şi năpastele, fiecare mai mult pentru sine, căci ascultătorul urmărea mai totdeauna în jăluirea vorbitorului povestea propriului său necaz.

În mijlocul curţii se agitau zgomotos şi rîdeau cu încredere într-înşii, printre grupurile de tîrgoveţi, „negriturile" satelor: cîrciumari în haine de postav aspru, preoţi în sutane înverzite de vechime, notari comunali numai pe jumătate negrituri, cu haină şi vestă de lustrin negru ori albastru-închis, cu cămaşă creaţă, împodobită cu flori de borangic, peste pantaloni de pichet alb ori de aba uşoară, şi la fel ca ei, politicianii comunelor, primarii la putere şi foşti demnitari săteşti acum în opoziţie, privindu-se furiş şi şuşotind cu însoţitorii, aşa cum se uitau opincarii de lîngă garduri spre adversarii lor de proces, aciuiaţi în colţuri opuse...

Din cînd în cînd, cu pas marţial şi cu fireturi de general pe tunica albastră, trecea un aghiotant de jandarmi: oamenii îl priveau pe sub sprîncene, iar soldaţii veniţi cu „executarea mandatelor" luau pentru onor şi, dacă erau întrebaţi, dau raportul smirna şi cu glas poticnit în schimbările brusce ale respiraţiei.

Cu spatele înalt și drept lipit de gard, cu un picior întins, cu genunchiul celuilalt strîns pînă aproape de bărbie, moș Toma aștepta să fie strigat. Alături, mătușa Neacșa, voinică și înaltă ca și dînsul, cu fața mică și obraz veșted, de culoarea micșunelei, cu nas cîrn și ochi bînzi, îl dăscălea într-una cum trebuie să spună în fața judecătorului.

— Să nu uiți iar asta, că l-am găsit lepădat la marginea șanțului, în niște trențe de scutece, negre și murdărite, gata să moară dacă n-ar fi dat de el pas omenesc cu un ceas mai devreme. Abia mai scîncea și învinețise de tot, măcar că era vară, în sfîrșit...

Dar dacă s-ar fi întîmplat asta mai încolo de mijlocul toamnei nu mai găseau ei suflet în el — „n-ar mai fi găsit să mai găsească" — continuă mătușa Neacșa spre semnul de plictiseală al moșului, care știa toate lucrurile și urmările acestea tot așa de bine ca și mătușa vorbăreață.

L-au luat și l-au curățit, că ce și-au zis: „Ăsta Dumnezeu ni l-a pus în cale, unde n-avem copii. D-apoi să fie ca al nostru, că doar cine să ne moștenească a bruma de avere?..."

— Ba că brumă! făcu moș Toma cu glas gros și vibrător. Îl pusăi eu în avere boierească și acuma vrea să mă dea afară.

— Că să spui și asta... cum de la ai noștri am moștenit-o și am întins-o... și că avem actele la noi... Să spui tare și să dai din gură și să nu te lași ca data dintîi. Acasă strigi de se-aude peste deal și-aci abia deschideai gura...

— Apăi dacă mi-au spus să tac; știe el avocatul ce vorbește...

— Avocatul... Ce crezi, că nu l-a atins și pe el?... Toți sunt niște oți.

— Oț, oț, da acuma, iaca, nu mai vrea să mai zică nimic, că n-am să-i dau banii înainte...

— Zîce el, n-avea grijă, s-amestecă el... He, crezi că ăle cinci pogoane cu vie pusă nu-i fac cu ochiu? Parcă dacă-i dau cinci sute de lei acuma, era mai mult? Da ar vrea să pună mîna și pe bani...

Moș Toma oftă adînc.

— Nu vrea vie deloc. El tot așteaptă să-i scot banii din chimir. Da dacă nu-s, de unde să-i dau? Nu-l rugai c-o sută? Ca să ne mai rămînă nouă ailaltă... O să-l încerc cu amîndouă... Dar, măre, de ce nu vrea el via? I-am spus că-i dau act... Nu vrea... mi-e frică... hm... că... hm...

— Lasă, să zîci tu acolo ce-ți zîc eu ... că legea știe el judecătoru cum s-o puie... Tu să spui numai cum stă tărășenia... Și să mai spui iar cum a fost cu actu... Cum ne-a învățat afară ce să zicem înăuntru... cum tu în fața judecătorului ai pomenit că după moartea noastră să se întîmple asta... cum judecătorul ne-a dat atunci afară că nu scrie așa la act... și cum ei și cu avocatu lor ne-au spus și ne-au rugat că ce să mai stricăm actele, că el se jură pe copiii lui că așa va fi cum vrem noi...

Moș Toma întoarse iarăși capul plictisit. Parcă el nu le știa toate astea? Și parcă nu i le-ar mai fi tocat de azi-dimineață numai și pînă acum de treizeci de ori dacă nu și mai bine...

Petre Naibă intră clătindu-se pe poartă. Ochii îi luceau bine, dar de bună seamă nu era beat chiar de tot. Ca și pe ceilalți martori pe care-i adusese cu dînsul, popa știuse cît să-i întărîte. Pe urmă, după proces, dacă „spuneau bine", îi ducea iar în prăvălie la Nealǎ. E drept că Petre Naibă se cam împleticea în mers; moș Toma, care vrea acum mai bine să se uite la el decît să-și lase auzul la sporovăiala mătușei, îl știa doar bine că-l ajunge repede rachiul. Însă pe minți tot mai putea fi stăpîn încă bună vreme. Dar lucru ciudat: cînd își pierdea mințile i se înzdrăvenea trupul. Se mai clătina el puțin și-atunci, dar se făcea de-o putere de ți-era teamă să stai lîngă dînsul. Ochii i se înroșeau și fruntea i se lăsa de tot peste ochi. Totuși se ținea bine, în cîrciumă și pe drum nu căuta ceartă. Cînd ajungea acasă era prăpădenie: vai de muierea și de feciorul lui.

Moș Toma îl cunoștea bine, îl avusese și el de martor în procesul lui, care acum ajunsese la capăt.

Petre Naibă spusese atunci „bine", deși intrase în fața judecătorului la fel de afumat ca acuma. Precum spusese toată lumea dealtminteri, care știa că „ce-a fost și cum". Pe urmă moș Toma i-a cinstit pe toți și Petre Naibă a înnegrit de tot și s-a făcut stîncă de fier. Moș Toma își da seama atunci ce-o așteaptă pe nevastă-sa și pe fi-său. Da ce putea face și el? Avea nevoie de martori, și Petre Naibă, cînd ia puțin pe limbă, știe să glăsuiască mai bine decît toți; nu știe ce are el în glas, nu știe cu ce miere îl unge „de-l asculți fără să te mai saturi", sau nu știu cum le tot aduce el, de nu s-a întîmplat niciodată să-i zică judecătorul, cum i-a zis bunăoară lui moș Toma: „Lasă, moșule, acum ce spui dumneata așa o fi, dar aici în proces nu-și are loc". Adică și lui Petre Naibă i-a grăit tot așa, cînd s-au ținut întîile înfățișeri ale cîrcotii moșului, însă se cheamă că i-a grăit astfel, după ce l-a ascultat d-a fir-a-cap, și judecătorul părea tare mulțumit. Îl asculta și zîmbea, închinînd din cap, sau îl privea lung.

Dar acum Petre Naibă a venit pentru popa Tănăsescu, care nu te lăsa să-i zici: „popa Gligore", așa cum s-ar fi cuvenit, creștinește, și cum știu oamenii să zică, precum bunăoară lui socru-său, popa Ilie, care nu mai slujește acum, gonit din biserică de ginere. Pe popa Tănăsescu trebuie să-l chemi „domnule părinte" și numai grangurii cei mari, ca primarul și învățătorul și cei cari mai sunt în „partid" cu dînsul, îi mai pot spune „părinte Gligore". Dar de ce-i vin toate astea acum în cap lui moș Toma? A, da, pentru că acum Petre Naibă a venit pentru un alt proces, un proces al popei cu un mejdinaș, n-a mai venit pentru procesul lui moș Toma...

La procesul lui moș Toma s-a sfîrșit cu martorii, s-a sfîrșit cu actele... Așa i-a spus încă de rîndul trecut domn' avucat Marțian, băiețandru ăsta care cere banii înainte și nu mai vrea să știe de via din Curmătura Protesii, ce i-aprindea ochii ca felinarele de la „trin" cînd i-o făgăduise întîi. Barem să-i spuie: vrea și bani și vie, or nu mai e nici o nădejde?... Oh, și melița asta de Neacșa, cum îi mai umblă limba, asta nu-i d-a bună, are limpede impresia moș Toma. Mai mult ca să scape de mătușe, s-a sculat și s-a îndreptat spre domnu avocat Marțian. Două sute are; zicea ca să-și păstreze una pentru drum înapoi, ca să se ducă acasă cu „trinu". Da iaca, s-a răzgîndit; îi dă totul, două sute, că mai mult n-are. Șarpele încălzit la sîn i-a oprit totul, nici pe lucrurile casei nu le-a mai dat îngăduința să pună mîna. I-a aruncat într-o coșară șubredă, pe unde răzbate și ploaia cînd e mai aprigă, și-acum vrea să-i scoată și de-acolo. Bine, îi mai dă și suta ailaltă, da după cîștig, și-i face și act pentru vie, pe loc. Iar acum, înainte, să facă bine domnu avocat să primească numai o singură sută...

Domnul avocat Marțian n-a vrut să audă de un tîrg ca ăsta. Ce e dumnealui? Negustor? Precupeț? Ce-i aicea? Cîrciumă sau judecătorie? De lăsat, îl lasă, poftim, la două sute de lei din cinci, da banii înainte. Și asta numai așa, pentru moș Toma. Cît privește despre vie, parcă i-ar spune bătrînul despre averea lui Papură-vodă. Întoarce capul plictisit și dă din umeri.

— Poate că nu mai e rost de cîștig, domnu' avucat, de nu vă mai gîndiți la vie... Mai bine spuneți, că să știm dinainte și noi, păcatele noastre...

— Am spus că via o iau dacă avem cîștig! strigă nervos domnul avocat. Însă eu nu pot să apar în ședință pe-o sută de lei. Nu e voie, moșule... Acum s-a făcut „sindicat", reguli... Aici nu e cîrciumă.

Moșul i-a dat cele două sute și s-a întors lîngă babă. Mătușa Neacșa nu mai poate de bucurie că domnu avucat a primit banii.

— O stație, acolo, o ducem noi și pe jos, încurajează ea pe moșneag. Parcă n-am umbat-o de atîtea ori... Da se cheamă că a primit paralelele... Vezi, îți spuneam eu că nu le lasă el așa...

Iar moșul rămîne împietrit și surd. El vede numai pe Petre Naibă, care spune ceva de rîs martorilor celorlalți ai popei. Așa începe cheful lui; pe la mijloc e vesel, dar la urmă rămîne țeapăn și vînăt ca o altă arătare...

Oasele frunții îi acopere ochii și, întins, o ia spre sat, acasă. Și-acolo e prăpădenie de ai lui. Dacă nu

cumva au apucat să se ascundă dinainte, apoi e vai și amar de ei.

Aprodul strigă o dată lung și cîntător în ușa sălii de ședințe, apoi numele e strigat din om în om prin sala de așteptare pînă la cei din curte. Oamenilor le place să stea afară, pentru că e sfîrșit de vară și frumos. Moș Toma așteaptă liniștit; i s-a spus, procesul lui e tocmai la urmă. Acum și-a împăcat avocatul, n-are nici o grijă că nu va auzi cînd va fi strigat. Oamenii ceilalți, din curte, își au toți straja lor lîngă aprod. Cum le vine rîndul, straja aleargă și le dă de veste: „Hai, mă, hai, mă... mișcați-vă mai repede... Stano, vezi tu ce să făcu avucatu, că nu e aci... Vezi, nu e la Nealǎ, în prăvălie?" Aprodul strigă și numele avocatului, clar și sonor, de se-aude pînă-n prăvălia de *vis-a-vis* a lui Nealǎ. Și domnul avocat iese repede, ștergîndu-și mustăcioarele negre cu batista, înconjurat de alți oameni, cu fața luminată, pe care-i asigură, spre marea lor mulțumire: „Lăsați pe mine... știu eu cum să-l fac, de nu-l mai desface nici dracu... Ați auzit voi de vreun act de-al meu pe care l-a sfărîmat cineva?"... Apoi se pune pe fugă prin cărarea dintre oameni, pe care o supraveghează domnul sergent de oraș, și strigă de departe, spre mulțumirea și admirația celor cu care s-a cinstit: „Pre-zzz-eeent!" Aleargă bărbătește, cu pieptul bombat, ofensiv. Și oamenii se uită la el ca la un viteaz grozav și temut.

În urmă-i își face loc într-afară o revărsare întreagă de lume: sunt părți, martori, rude, cari au ieșit de la procesul dezbătut mai înainte. Pe fața unora strălucește soarele, pe-a celorlalți s-a coborît noaptea grea a necazului și-a urii neîmpăcate.

— Da, nu vă las nici mort, strigă cel mai negru din tabăra întunecată. Că am cîștigat și noi dreptul de apel... Pînă la București o să vă duc...

Interpelatul, cel mai fericit din tabăra însorită, răspunde în glumă, cu nepăsare... Și din răspuns în răspuns cearta se întețește. Cei de alături se amestecă. Și procesul începe să se depene din nou, a doua oară, aci afară, în mijlocul curioșilor, care ascultă cu mare

luare-aminte și plăcere; apoi își dau părerea ce li se solicită, cu gravitate și suficiență. Însă nu toți judecătorii sunt de acord; atunci cearta se reînteţește, răsună acum vorbe grele și ocări, amenințări și jurăminte de răzbunare. Vorbesc toți odată: părți, martori și judecători-spectatori. Iar într-un loc, un braț încordat s-a ridicat în sus, dezgolit de căderea mînecii largi a cămășii, un bufnet surd a răsunat și apoi înjurături grele. Domnul sergent de oraș aleargă scurt și îndesat, făcînd zgomot mare cu bocancii țintuiți pe cimentul sălii. Iese în curte și-i îmbrîncește pe toți în mijlocul străzii. Apoi se întoarce grăbit la locul lui, lîngă aprod.

Ceata buclucașă s-a desfăcut în două, spre cele două aripi ale uliței. Dar din părțile opuse apar, iarăși unul după altul, aprigii certăreți. Larma reîncepe să urce, grea și dușmană. Și botforii sergentului răsună iarăși sacadat pe cimentul sălii, spre hazul jandarmilor, care s-au dat deoparte amuzați; nu e „în competința" lor.

— Ce, s-au apucat iară? se trezește, lîngă gard, un împricinat din ațipeală.

— Nu, ăștia sunt alții, rîde înveselit vecinul lui. Apoi își amintește ceva deodată, sprîncenele i se lasă zburlite, mari ca niște mustăți, și, pe sub încîlceală de fire lăsate, ochii lui de oțel caută, în mijlocul opus al curței, pe vrăjmașul care l-a tîrît încoace, pentru o palmă de loc.

Procesul lui Moș Toma n-a ținut mult. E acum în dosul mesei de pe estradă un alt judecător, mic, subțire, nervos. Vorbește pițigăiat, repede și neînțeles. Avocatul „șarpelui" grăiește puține vorbe. Apoi începe domnu Marțian, întîi mieros și cu un aer perfid, pe urmă se înfurie îndată, răsfoiește dosarul, îl pune la loc, îl ia iară, își trece degetul pe buze, ca să răsfoiască mai repede, și joacă nerăbdător în loc. Apoi, cînd a găsit ce-i trebuia, ochii îi sticlesc de bucurie și se aruncă iar în vorbă lungă și păsărească, dă din mîini, se lasă pe tocuri și se ridică în vîrfuri. Moș Toma nu pricepe nimic, domnul avocat vorbește în limba din legi. Tot ce pricepe moș Toma e că domnul ju-

decător nu ascultă; a luat dosarul și-l răsfoiește plictisit; iar avocatul „șarpelui" privește poznaș spre adversarul lui și din cînd în cînd se-ntoarce rîzînd la judecător or la vreun coleg de pe bancă.

Domnul Marțian însă spumegă și înalță mîinile una după alta, de parcă ar înota. Mătușa Neacșa îl urmărește cu admirație, îl aprobă din cînd în cînd cu capul și-și întoarce privirea triumfătoare la adversari. La un moment dat înaintează lîngă bară, lăsîndu-și și ridicîndu-și umerii ritmic, căci mătușa Neacșa e scurtă de un picior. Acolo atinge ușor cu degetele brațul vorbitorului tumultos și cu mîna la gură îi șoptește ceva.

— Lasă-mă, femeie! țîșnește înfuriat domnul Marțian. Alea sunt chestiuni de fapt...

Și încurcat de întrerupere, își caută necăjit firul, pipăind parcă aerul cu antebrațele. Avocații ceilalți rîd. Judecătorul cel nou se întrerupe din cetirea dosarului și sună clopoțelul. Surprinzînd pe femeie retrăgîndu-se șchiopătînd spre locul ei, o amenință cu darea afară din sală și amendă. Apoi își reia cetirea.

Moș Toma oftează adînc, șuierător. Își trece cu mîna peste pletele argintii, strînse la spate în stuf retezat din scurt. El pare că meditează adînc. Nu se uită nici măcar o clipă la dușmanul lui, „șarpele": Ioniță Badea Bondoc, cum l-a strigat domnul grefier. Ioniță Badea este numele pe care i l-a dat din fantezie primarul pînă ce avea să-l înfieze moșul; Bondoc era porecla. Lumea îl numea însă scurt: Badea Bondoc. Însă Badea Bondoc nu e chiar așa de scurt precum i se spune, nu e nici înalt cît moș Toma. Dar e îndesat bine și, numai văzîndu-i frînghiile gîtului cum se întăresc cînd își întoarce capul, îți dai seama cît de puternic e acest om.

Mitrița Bondoc, femeia lui, e mică, plină și roșie. Își ține ochii plecați în jos și numai din cînd în cînd îi ridică îngrijorată spre mătușa Neacșa. Privirea ofensivă și triumfătoare a acesteia o face să coboare și mai mult capul și să se roșească și mai rău. Într-o vreme, biruită de satisfacția stridentă a mătușii, caută ajutor moral în atitudinea soțului ei. Dar Badea Bondoc

e fiert și negru ca pămîntul. Atît cît a vorbit avocatul lui i se pare grozav de puțin. Iar impetuozitatea domnului Marțian îl înfricoșează pur și simplu. Azi e ziua hotărîtoare a procesului, „azi *se rupe* procesul", i-a spus domnului Sușbei, avocatul său. Dacă Bondoc cîștigă, averea moșului e toată a lui, dacă pierde, moșul fără îndoială că-l va alunga și dezmoșteni. Pentru că Bondoc nu fusese încă înfiat de moș; îl găsise numai pe jumătate mort la marginea uliței, îl îngrijise și-l crescuse. Îl hrănise, îl îmbrăcase, îl însurase și-l ținea cu baba Neacșa ca pe copilul lor. Averea de bună seamă că fără proces tot lui și nevesti-si ar fi rămas. De aceea bătrînii se gîndiseră că un legămînt trebuie să facă: astfel, după moartea lui și a mătușii, rudele de sînge s-ar fi sculat. Și au hotărît să purceadă cu toții la avocat, ca să afle cum trebuie să facă mai bine. Avocatul i-a sfătuit: testament ori act de înfiere. Dar moșneagul aflase el de multe testamente căzute. Și el vrea să-și știe copiii în siguranță de lacomele lui rude și ale babei. Au rămas așadar la act de înfiere, dar pentru asta trebuiau să aducă de la comună cutare și cutare hîrtie. Au plecat așadar iarăși cu toții îndărăt, ca să-i aducă domnului avocat cutare și cutare hîrtie. Iar între timp, Badea Bondoc mai dăduse o raită prin oraș la avocat; simțise el nu știu ce în vorbele de la început ale avocatului.

„S-ar mai putea face și un act de vînzare, cu... cu..." Bondoc nu mai știa cum spusese aci avocatul.

— Și așa scăpați de buclucul hîrtiilor de la comună! pornise el să grăiască mai departe.

Dar moșul i-o tăiase de-a dreptul. Nu, act de înfiere să se facă! Așa se cade și așa e bine. Iar pentru că de la comună se pierduseră niște registre privind vîrsta bătrînilor, Bondoc trebuia să plece tocmai la Rîmnic, în capitala județului, să scoată „istracte" din registrele de la tribunal. Însă înainte de a pleca la Rîmnic, Bondoc și-a adus iarăși aminte de vorbele avocatului. „Și așa scăpați de buclucul hîrtiilor." A făcut iarăși drum la tîrg, la avocat.

— Vînzare cu *clauză*! l-a dumirit domnul Sușbei. Păi sigur că dacă faceți asta, nu mai e nevoie de nici

o hîrtie. Bătrînii vă fac averea vînzătoare și declară în fața judecătorului c-au primit prețul. Iar în act prevedeau clauză că voi, cei tineri, vă îndatorați să-i cinstiți și să-i îngrijiți pînă la sfîrșitul vieții... Iar dacă moșul și baba au în voi toată încrederea, nu e nevoie nici de clauză...

Bondoc a băgat bine pe urechi cuvintele avocatului. „Dacă au încredere, nu e nevoie nici de clauză." „Păi de ce să n-aibă încredere? Adică oare... cum să vie asta... dacă au încredere?... Care va s'zică, or clauză, or încredere... care va să zică, dacă e clauză de-aia ... nu mai e nevoie de încredere... Bătrînii n-au nici o grijă pînă la sfîrșitul vieții... Dar dacă e numai încredere fără clauză... atunci... hm... bătrînii care va s'zică, rămîn cu o grijė... Atunci eu, hm, care va s'zică, se cheamă că ei... hm..."

Pe drum înapoi acasă, Bondoc a reflectat adînc. Se cheamă atunci că nu mai sunt stăpîni ei. Și lui i se păru foarte năstrușnică această idee. „Care va s'zică, doar cu o hîrtie, doar cu un condei, și cineva nu mai e stăpîn... și e altul stăpîn, fără să-l doară nici un fir de păr." Astfel gîndi Bondoc pe primul kilometru de drum; pe al doilea kilometru începu să se îndoiască. „N-ar fi ele lucrurile tocmai așa... Hîrtiile sunt hîrtii, condeiul — condei, avocatul — avocat, judecătoria — judecătorie... da averea e a moșului și a babei din moși-strămoși. Bine, dacă vine cineva și-i numără bănet acolo, foarte bine... Se cheamă că-i dă averea asta și ia pe ea bănet... Care va s'zică, rămîne cu ceva... De asemeni dacă înfiază ori lasă tistament... Se cheamă că rămîn moșnegii stăpîni pe avutul lor cît trăiesc și pe urmă avutul trece la cine au dorit ei fiind încă în viață... Dar așa... Mai e de înțeles un dar, faci un dar, poți să-l faci cu toată averea... dar atunci dăruitul nu trebuie să aibă grijă de dăruitor? C-altfel e blestem de la Dumnezeu, și poate că și la lege scrie că trebuie să aibă, cînd dăruitorul se despoaie de tot al lui... Dar așa, cum?... Care va s'zică, bătrînul dacă are încredere, poate să zică: « Da, domnule judecător, am primit, care va s'zică, banii ». Și-atît... Nu trebuie să-i primească, dar numai să spună că i-a primit...

Și pe urmă nu mai merge pe lege, merge pe încredere ... adică așa cum vrea omul, adică așa cum vrea cel care se închipuie că a cumpărat... Fleacuri; pîrîciuni"! Badea Bondoc nu poate să creadă astfel de șmecherlîcuri... O hîrtie și-o vorbă să ție loc de bani și de tot...

I-a spus și nevesti-si despre „mașinăria" asta și au rîs amîndoi cu poftă. Dar cînd au intrat bătrînii la dînșii, ca să se bucure și dînșii de veselia lor, s-au oprit încurcați. Aci, lîngă moșneag, unde a avut ce i-a trebuit, Badea Bondoc nu prea lua seama la ale judecăților. El nu știa decît să fie cu ochii în patru la mejdinele bătrînilor, ca să nu le încalece cutropitorii. Și cutropitori nu se iveau, căci erau știute din mare vechime pămînturile bătrînești. Însă la necazurile altora lua și el parte cu sufletul, după cum îl bătea capul, de partea cui ar veni dreptate; aci mai avea putere și cuvîntul moșului, care știa precum a fost drept din moși-strămoși. Și ce spunea moșul, pentru Bondoc era sfînt; de aceea nu se dumirea el de ce, după ce oamenii plecau la judecător, se întorceau uneori cu dreptatea de partea cui nu s-ar fi cuvenit. Asta ce să însemneze oare? Că acolo, la judecătorie, dreptatea vine și altfel de cum e gîndul obștesc? Și atunci el nu căuta să adîncească lucrurile acestea mai departe. Era aci lîngă bătrîni și avea tot ce-i trebuie: de ce să se mai învenineze și el cu năpastele altora?... Și iată acum ce-i spunea avocatul?... Că se poate, care va s'zică, să apuci doar să te rostești într-un fel... să te *diclari*... „Domnule judecător, eu am primit prețul"... Și gata... Toată știința oamenilor, martori, treabă, nu mai folosește la nimic. Așa trebuie să se întîmple atunci cînd se întorc gospodarii de la judecător cu dreptatea de zice lumea că este întoarsă... Hm, dar dreptatea e mai mult decît poate înțelege mintea nevoiașă de țăran...

Moșneagul a întrebat pe Ioniță de ce nu mai pleacă la Rîmnic să aducă hîrtiile cari trebuiesc. Iar Badea Bondoc a răspuns că s-a mai sfătuit cu avocatul și poate nu va mai fi nevoie de ele. Dacă este încredere la mijloc, ce mai nevoie de hîrtii?... Dacă nu este încredere, punem clauză...

— Ce-i aia, cum zici că-i zice?

— Apăi, cum a spus avucatul, cînd ai fost și dumneata de față, că noi să vă întreținem pînă la sfîrșitul vieții și vînzarea să nu fie bună, să se strice dacă nu ne-om vedea de legămînt.

Dar moș Toma nici n-a vrut să audă de vînzare:

— Cum, băiete, ce ți-a mai venit în cap?

Însă mătușii Neacșa lucrurile nu i s-au părut deloc încîlcite. Dacă poate scuti o cheltuială la Rîmnic?

— Dar ce înseamnează o cheltuială pînă la Rîmnic la toată averea mea? a strigat moșneagul. Și-a mai strigat: or act de înfiere or nimic!...

La început a strigat așa, pe urmă a vorbit mai domol, că erau trei oameni pe el să-l mai îmblînzească... Dar baba Neacșa a fost cea care a știut să-l îmblînzească.

— Dacă e clauză (ea accentua pe u), cum a spus avucatul, o fi știut el ce spune. Nu mi-a spus mie d-alde și d-alte (și aci mătușa putea înșira un sfert din gospodarii satului) că actele lui Șușbei sunt tari ca fierul?...

Dar acum, în fața judecătorului, Badea Bondoc vede bine că actele lui Șușbei nu sunt tari nici ca lemnul. Iată, al lui se va frînge îndată ca vreascurile uscate de mult. Șușbei n-a vorbit mai nimic, iar domnul Marțian strigă acum mai furios decît oricînd. Iar judecătorul nu și-a luat nasul din dosar, îl ridică uneori în sus, îl întoarce într-o parte și se uită în lumină la filele cele mai mărunte. Apoi iar îl lasă pe *catedră* și umblă din aproape cu ochii pe filele mari. Ce lucruri grele și tari spune acum domnu Marțian. Iar Șușbei rîde, parcă să facă să creadă pe-ai lui că avocatul moșului turuie degeaba ... Dar cine poate ști care e mai hoț din amîndoi? Moșul a rămas împietrit, cu fața în pămînt. Dar mătușa se uită încoa biruitoare, căci dreptatea lui Dumnezeu e cu ea. Cum a putut el, fiu găsit pe uliță, gata să-și dea sufletul, gata să-i găsească leșul cîinii rătăcitori, să-și răsplătească astfel pe binefăcătorii lui! Cum a putut să creadă el că numai cu o chichiță de lege, sau cu un sfat viclean, dat de-un avucat lacom să ia paralele cît mai repede pe act, să poată apuca o avere întreagă, să poată izgoni dintr-un pămînt sfințit de părinți, bunici și străbunici, pe un om ca moș Toma, mare cinste a satului și mierea lui Dumnezeu?

Badea Bondoc se cutremură scurt și privi la Mitrița. Dar Mitrița s-a înnegrit ca un blid vechi și rostogolește în pămînt ochi înfricoșați. Bondoc ridică privirea. În fața judecătorului e o cruce de lemn, cu cele trei vîrfuri tăiate ca frunzele de trifoi. Pe ea e zugrăvit Domnul Cristos, zvîrcolindu-se în cuie. Iar deasupra, pe păretele din spatele judecătorului, e o poză mare cît un stat de om, zugrăvită cu mult albastru și negru și cu multe sîrme galbene, care vreau să zică fulgerele, pentru că mai jos sunt cele trei cruci cu Dumnezeu la mijloc, dîndu-și duhul între cei doi tîlhari. Fața lui Cristos e scofîlcită și ochii cît nucile s-au holbat la Bondoc. El își ascunde la rîndu-i ochii în podea și acolo, urmărind rotocoalele de praf, linse fugar de mătură, se gîndi deodată la pace: să întindă mîna și să nu mai fie act între ei, doar moșul să vrea și el împăcarea, să ierte și să uite. Lui Badea Bondoc îi juca acum gîndul pe buze... privea rătăcit în dreapta și stînga, la Mitrița, la Neacșa și la moș, și buzele îi jucau ca în friguri. Făcu semn lui domnu Șușbei, se apropie de el și-i șoptește:

— Eu zîc că să ne împăcăm acum, pînă nu hotărăște domnu judecător, domnule avucat. Și ce-a fost să se uite... iar bătrînii să ne recunoască stăpîni după moartea lor...

Dar domnul avocat îl privește a rîs:

— Nu fi prost, bă Bondoc, vreau să te fac cu avere. Și tu-i dai cu piciorul tocmai la mal...

Și avocatul îi întoarse spatele. Pe urmă reveni la grilajul de scînduri, care despărțea pe împricinați de scaunele avocaților, și-i făcu semn să se apropie:

— Cum vrei, la urma urmei! Da eu-ți spun că averea se cîștigă... Așa, moșul o să creadă că Marțian v-a înfricoșat și că e gata să-i cîștige procesul și o să se încăpățîneze el acum...

Bondoc mişcă muteşte din bărbie şi se retrase la locul lui. Judecătorul ridică fruntea din dosar, ascultă puţin pe domnul Marţian; zise ceva şi domnu Marţian tăcu deodată. Domnu Şuşbei rîse, şi ceilalţi avocaţi de asemenea. Judecătorul întrebă ceva pe domnu avocat Marţian, iar domnu avocat Marţian nu mai găsi tot aşa de uşor ca pînă acum vorbele la răspuns. Şi pe cele care le găsea, domnului judecător nu-i plăceau, căci tot îl oprea într-una cu altă vorbă. Dar moş Toma şi Bondoc nu pricepeau nimic, pentru că vorbeau în limba legilor. Numai baba Neacşa se lipise de moş Toma şi-l izbea în ascuns peste şale:

— Zî mă, începi tu mă, spune cum a fost.

Domnu avocat Şuşbei rîdea.

Atunci moşul se hotărî. Înghiţi adînc în sec şi începu. Spuse cum l-au făcut din act de înfiere să primească să facă şi act de cumpărare cu *claoză*, cum domnu avocat la urmă n-a mai pus claoza în act, cum în faţa domnului judecător „ăl vechi", cînd a fost să se întărească actele, moşul a spus că fără claoză el nu trage cu degetul, cum domnul judecător cel vechi i-a dat afară pînă s-or înţelege, cum pe urmă l-au luat din minţi să *diclare* şi fără claoză, ca să nu strice actele şi să se refacă alte cheltuieli...

Cînd a început moşul să vorbească, domnul judecător, subţirel şi neastîmpărat pe scaun, i-a aruncat o privire necăjită că-l rupea din vorbe cu domnu avocat. Dar moşul îi primise căutătura de ură cu ochi atît de dulci şi de luminoşi, că şi ochii judecătorului se înduioşară; îl lăsară să spună totul pînă la urmă, spre triumful mătuşei Neacşa, care se întoarse biruitoare spre cei doi.

Bondoc şi cu Mitriţa nu-şi mai ridicau ochii din pămînt; ei simţeau totuşi izbindu-i din coastă ochii bătrînei şi se strîngeau şi mai mult în ei înşişi, de parcă privirile mătuşei ar fi fost frigări. Bunăvoinţa judecătorului fu pentru Bondoc semnul hotărîtor, pierderea lui pentru totdeauna. Aşa cum vorbea moşul în tribună, aşa cum număra el lucrurile în şir, întocmai precum au fost, era limpede că domnul judecător îl va crede, pentru că adevărul era cu el. Şi pentru a doua oară

îşi dădu seama Bondoc de zădărnicia şi scîrbovenia îndrăznelii lui. Cum putuse el să creadă pe Şuşbei acesta, care şi-a luat banii înainte şi pe act şi pe proces, că se poate cîştiga numai prin vicleşug şi miniciună atîta moşie şi se poate lăsa pe drumuri un gospodar cu femeia lui. Gîndul împăcărei se mai clăti iar pe fundul cugetului lui Bondoc. Dar acum îşi dădu şi el bine seama, aşa cum îi spusese avocatul, că moşul va fi oţărit. Privi spre Mitriţa şi ochii Mitriţei erau înlăcrămaţi.

Dacă domnul judecător ar fi zis acum: „Ia lăsaţi cearta, oameni buni, şi împăcaţi-vă... Pînă la moartea bătrînilor să trăiţi în pace cu toţi şi după aceea cei tineri să rămînă singuri stăpîni" — Bondoc ar fi oftat şi ar fi mulţumit domnului judecător pentru sfatul lui luminat, iar moş Toma, cînd s-ar fi întors judecătorul spre el, de bună seamă că nici el nu s-ar mai fi codit, că era om bun de felul lui.

Dar, după ce moş Toma isprăvi de vorbit, judecătorul se adresă astfel bătrînului:

— Bine, moşule, aşa poate să fie cum zici dumneata. Da cu ce dovedeşti dumneata ce spui? Nouă ne trebuie dovezi. Dumnealor au arătat poliţă c-au ridicat bani din bancă să-ţi plătească, iar dumneata la judecător ai spus c-ai primit banii...

— Asta i-a învăţat cine i-o fi învăţat cu poliţa... dar noi n-am văzut un ban... şi nici n-a fost vorba de bani...

— Poliţa are data pe ziua actului... aşa că martorii dumitale, care au mai spus ce spui dumneata acum, nu ţi-au slujit la nimic... Eu cred în ce-au spus ei aici, unde am citit eu, că Bondoc a fost găsit de dumneata şi de soţia dumitale, că a trăit numai după dumneata şi că n-ar fi avut de unde face bani ca să-ţi cumpere pămîntul. Dar precum vezi, poliţa de la bancă arată că putea să-ţi cumpere pămîntul; şi-apoi a adus şi el martorii cari te-au auzit la băutură închipuindu-i să stăpînească sănătos. Astfel că, moşule, eu nu pot crede nici ce-mi tot spui dumneata acum şi nici pe el nu-l mai cred nimic. Eu cred ce spune actul. Dacă nu eşti mulţumit, ai două căi, sau să faci apel la tribunal, şi

pînă cînd se va judeca apelul poate mai faci rost de ceva dovezi noi, că e așa cum zici dumneata, sau să-i dai jurămînt dacă ți-a dat sau nu banii...

— Îi dau jurămînt![1] strigă tare moș Toma... Să jure cu luminările aprinse...

— Cu luminările aprinse nu mai e voie, moșule, asta a fost îndată după război, acum nu mai merge ...

Badea Bondoc și Mitrița se uitară grăbit unul la altul, apoi se urniră greu. Domnul Șușbei veni între ei...

— E, vă dă jurămînt... le spune și el cu un ton voios, care însemna limpede: „Atîta a mai rămas".

Dar Badea Bondoc vru să știe dacă fără jurămînt nu se poate. Iar Mitrița începuse să dîrdîie. Domnul Șușbei se răsti la ei plictisit: sigur că dacă partea vrea jurămînt, asta nu i se poate „refuza". Dar „principalul" după dumnealui era că toate celelalte „probe" ale moșului nu avuseseră nici o tărie. Cît despre jurămînt, el nu poate nici să-i îndemne să jure, nici să nu-i îndemne. Face fiecare cum crede, după conștiința lui. Jură, îi rămîne averea; nu jură, o pierde și bătrînii intră în stăpînirea lor; „chiar dacă s-o dovedi mai la urmă că jurămîntul n-a fost drept", le mai spuse domnul avocat, „și averea tot celor ce au jurat pe strîmb le rămîne". Pedeapsă poate să ia ei pentru așa faptă, dar averea le rămîne de veci.„Așa e legea", întări domnul avocat Șușbei. El nu-i învăța nici așa, nici așa, dar el e dator să le spună cum glăsuiește legea. Iar ca să dovedești că un jurămînt a fost strîmb, asta numai Dumnezeu știe cum poți s-o faci. Și numai moșul și baba singuri pot să reclame la procuror de strîmbătatea jurămîntului. Iar dacă nu dovedesc cum trebuie reclamația lor, îi așteaptă pe ei osînda celui pîrît. Asta e tot ce spune legea despre jurămînt. Domnul avocat nu-i sfătuiește nici așa, nici așa, dar el e dator să le arate ce zice legea, care ne cîrmuiește pe toți...

— Stați aci pînă la sfîrșitul ședinței, le recomandă el în cele din urmă celor doi soți înfricoșați și șovăitori — atunci se iau jurămintele!

[1] În revistă: *pămînt!*

Și el aleargă spre cabinetul judecătorului, în fața ușei căruia alți oameni, cine știe de unde, cu colile timbrate ale cine știe cărui fel de act, îl așteptau să intre împreună cu dînșii. Și erau și de astă dată, printre cei care așteptau, un moș și-o babă, cu alții, tineri și femei.

Domnul avocat Marțian a ieșit repede cu moș Toma și cu mătușa Neacșa, să le redacteze jurămîntul. Afară l-a bătut pe umeri și l-a trimes la chioșcul de la poarta judecătoriei, să cumpere coală de 50 lei pentru jurămînt.

— Pas alergător, moșule, să vedem, o să îndrăznească să jure? strigă cu cerbicie domnul avocat Marțian.

Dar moșul nu se urnise din loc și, la nedumerirea domnului avocat, el mărturisi că nu mai are nici un leu. Ultimele două sute le dăduse domnului avocat. Dar dacă domnul avocat e atît de bun să-i împrumute 50 lei, moșul i-ar aduce, chiar mîine, înapoi. Știe el de unde să facă... (Dar mintea moșului umbla acum rătăcită prin sat și bătea zadarnic la toate porțile; cine să-i dea 50 lei, ca să plătească avocatul, cînd averea i se dusese pe gîrlă?) Iar dacă se cîștigă procesul, că nici el nu-i crede că vor jura (inima lui bătrînă și descurajată îi spunea că vor jura) se știe via din...

Dar să fi văzut atunci chipul domnului avocat Marțian. Și să fi auzit ocările lui...

Va s'zică, tot el se zbate și-i susține procesul și tot el să-i plătească moșului!? Dar ce-i aci? Cîrciumă, unde se dă pe datorie? Dar ce e el?... Dar există un sindicat... La urma urmei, dacă nu găsește bani, „renunță" la jurămînt și-i rămîne calea deschisă pentru apel... Numai că l-a anunțat... Hm, e greu de revenit... adică, hm, chiar așa de greu...

Și domnul avocat Marțian a plecat bolborosind, foarte încurcat, el singur nemaiamintindu-și cum vine chestia asta; dacă se mai poate reveni sau nu după ce ai anunțat jurămîntul. Și intră grăbit în sala avocaților, ca să consulte codul.

Moș Toma privi lung la mătușa Neacșa și mătușa Neacșa privi lung la el.

— Să cer de la Petre Naibă? o întrebă moșul cu fața ca varul. Da crezi că are? se miră tot el. Altul crezi că-mi va da?...

— Încearcă, omule, îl îndemnă mătușa...

Dar cînd moșul fu să pornească, îl opri tot ea!... Scoase un ștergar de la brîu și-l despături îndelung. Pusese de-oparte acolo 30 de lei. Ar mai fi trebuit un pol.

Moșul îi smulse banii și o certă:

— De ce nu spui, fomeie? Iar ea răspunse:

— Ne mai rămînea și nouă pentru o pîine pe drum.

Moș Toma însă nu mai putu găsi 20 lei. Petre Naibă n-avea un ban. Se jură pe sufletul și pe averea lui (pe copil și pe nevastă nu se jura niciodată, cu toate că-i zdrobea în bătăi cînd era beat). Alții din sat îi mărturiseau moșului că ultimul ban au trebuit să-l dea *tocmai adineauri*, cu un minut înainte. „Nu știi dumneata cum e la judecătorie? Toți sunt niște hoți, toți trag de tine în toate părțile". Iar domnul părinte Tănăsescu îi spuse că toți banii lui sunt numărați! Niciodată nu ia cu el mai mult decît îi trebuie. Și ce i-a rămas e pus deoparte pentru martori, dacă „vor zice bine".

Un pol îi trebuia lui moș Toma, și numai un pol. Poate cu un pol și-ar fi cîștigat toată averea. Dar nimeni din satul lui nu se găsi să i-l dea — afurisita zgîrcenie oltenească sălășluia în satul ăsta mai mare stăpînă ca oriunde. Iar moș Toma știa că fiecare îl păcălește, spunîndu-i că a dat ultimul ban *nițeluș mai înainte*. Numai pe Petre Naibă îl credea. Petre Naibă cu siguranță n-avea, dacă zicea el. Iar cei care-l aduceau de martor îl luau doar pe băutură. Toți îi știau patima lui și toți știau că e vai și amar de femeia și de copilul lui cînd Petre Naibă se va întoarce beat acasă. Și moș Toma știuse asta și totuși îl luase și el de martor pe Naibă. Nu-i dăduse bani, ci băutură. Și se bucurase de glumele și poveștile lui, pentru că la începutul băuturii era un farmec să asculți pe Petre Naibă. Iar acasă aștepta prigonirea și ruperea oaselor. Moș Toma oftă. Iată de ce nu găsea el acum douăzeci de lei. Atît, numai atît ar mai fi trebuit pentru bunătate de avere mare. Douăzeci de lei, d-ăștia după război, mai mici decît creițarii dinainte.

— N-ai făcut nimic, omule? întrebă Neacșa.

În pragul judecătoriei a apărut domnul avocat Marțian...

— Ei, ce faceți? Hai mai repede cu coala... Acum se isprăvesc procesele...

Moș Toma se îndreptă spre el, cu capul lăsat pe umăr, cu privire dulce și miloagă:

— Am făcut numai doar de treizeci, domnișorule... mai ne trebuie un pol... doar un pol...

— Mai caută, mai caută... îi găsești dumneata și pe-ăia... cere de la popa... așteaptă-l pînă iese din ședință... e tocmai acum procesul lui...

Popa ieșea vesel nevoie mare și bătea pe umăr pe Petre Naibă. Îl bătea pe umăr, îl strîngea de braț și-l trăgea la pieptul lui ca pe-un fiu iubit, cu toate că Petre Naibă era mai vîrstnic decît popa. Popa cîștigase procesul și era cum se poate mai vesel. Era fericit. Moș Toma se apropie și puse și el pe față cea mai mare bucurie.

— Ați cîștigat, domnule părinte, să vă dea Dumnezeu noroc...

— Mulțumim, mulțumim, mulțumim, moșule... da... dumneata ce făcuș, cu jurămîntul ăla?... A-ha... da... la sfîrșitul procesului... Bine-bine, nu ti teme, moșule, că nu jură... e păcat mare... nu jură...

— D-apoi că mi-ar trebui polul ăla de vă spusei... Și dac-oi pierde, vă muncesc pentru el...

— Apoi că acum ce munci au mai rămas? Porumbul l-am strîns... poate la culesul viei... dar e mult pînatunci, moșule, că strugurele e tot aguridă acum la începutul lunii septembrie... și mi-e...

— ... că mor, ai?

— ... ba că pleci cumva din sat, dac-o jura Bondoc și ți-o lua averea... Da, asta-i glumă, moșule... nu de asta nu pot să-ți dau... că doar nu sînt eu omu ăla, pentru un pol... mai ales cu dumneata, care-ai dat totdeauna un pomelnic la sfînta biserică... Dar eu, uite, nu-s mînă spartă... nu iau cu mine decît ce trebuie... Cum sunt dator să-mi cinstesc martorii...

Și știi pe Petre Naibă cum gîlgîie pe gît... Apoi mă întreb: mi-o ajunge mie pentru atîtea guri? că n-aș vrea să-mi zică martorii mei că sunt un calic... Iartă-mă, moșule, dar nu pot...

Și domnul părinte Tănăsescu nu mai stătu o clipă să asculte. Martorii toți, cu Petre Naibă în frunte, ieșiseră în ușa prăvăliei și așteptau acolo. Iar moșul, după ce fu mîngîiat și de domnul „conțilier" cu vorbe de mîhnire că nu poate să-l „servească" și cu mustrări, de ce nu i s-a „adresat" cu o jumătate de ceas mai devreme, „că atîta lucru putea să-i facă — nu suntem cu toți dintr-un partid" — se îndreptă dîrz spre Neacșa:

— Hai, mătușă!

— Păi, jurămîntul?...

— Cu ce vrei să-l facem?... Dacă nu ți-a trecut prin ăl cap să pui deoparte cincizeci de lei...

— Și averea noastră?...

— Tot jura el... Un șarpe ca ăsta jura... mai se ducea pe gîrlă și ăi treizeci de lei și polu de-l împrumutam... Așa ne mai rămîne și nouă de-o pîine... Și de cîte-o lumînare...

— Și de cîte-o...

— Lumînare...

Și moș Toma porni înainte hotărît și drept. Mătușa Neacșa îl urma, înaltă și ea ca bradul și șchiopătînd de-un picior. Fața de culoarea micșunelei i se făcuse acum ca șofranul. Iar ochii îi luceau mici și ageri sub cîrpa albă, adusă pînă deasupra sprîncenelor. Ea mergea astfel după moșneag, fără să mai întrebe nimic. Numai buzele mici și agere îi jucau repede în versurile rele ale unui descîntec de moarte. În curînd cotiră și judecătoria nu se mai văzu. Iar cele două capete ale cîrpei din capul mătușei, petrecute cu mult dichis pe cap și pe sub bărbie și lăsate în falduri elegante pe spate, ca velamenul matroanelor romane, fluturau ușor în urmă-i două aripi albe, obosite.

NOTE ȘI VARIANTE

p. 3 *LINIA ÎNTÎI*

Cu această povestire autobiografică, păstrînd proaspete amintirile primului război mondial, a luptelor de la Muncel, în special, în care s-a distins, debutează Gib I. Mihăescu în revista „Luceafărul", seria a III-a, București, anul IV, nr. 3-4, februarie 1919, pp. 70-73. Povestirea, semnată G. Mihăescu, ca și altele din această perioadă, nu este cuprinsă de autor în volum și n-a fost republicată nici de editorii ulteriori, pînă la prezenta ediție.

Primele referiri critice asupra acestei proze se întîlnesc în aprecierea globală făcută asupra schițelor publicate de autor în această primă etapă (colaborarea sa la „Luceafărul"), în „Gândirea", nr. 10, decembrie 1935, p. 490. Este menționată de Șerban Cioculescu pentru „calitățile ei veriste" care anunțau un viitor romancier: „În cea dintîi bucată, *Linia întîi (Din războiul nostru)*, recunoaștem calitățile veriste care recomandă pe un viitor romancier. Tot aici culegem mărturia pasiunii sale primordiale pentru bolta cerească" *(Gib I. Mihăescu,* în „Revista Fundațiilor", II, nr. 12, 1 decembrie 1935, p. 629). Teodor Vârgolici remarcă, în articolul *Pe marginea moștenirii literare a lui Gib I. Mihăescu,* în „Luceafărul", VI, nr. 12 (123), din 8 iunie 1963, p. 11, caracterul autobiografic al schițelor de război cu care debutează Gib I. Mihăescu în literatură. Fără s-o numească, Nicolae Manolescu se referă, în termenii următori, la aceeași povestire: „O povestire recompune atmosfera din linia întîi: neliniștea apăsătoare a oamenilor aflați necontenit sub focul inamicului, viața în tranșee, locurile prăpăstioase, șterse, cu pămînt „gălbejit" și ciuruit de obuze ca solul lunar" (*Existența imaginară a lui Gib I. Mihăescu, La „Grandiflora", Nuvele,* I, ediție îngrijită de Ion Nistor, prefață de Nicolae Manolescu, Editura pentru literatură, 1967, p. VI).

Pentru că întregește activitatea literară a începutului, stăpînită atît de puternic de amintirile războiului, reproducem, chiar la începutul

acestor note, schița *Eroilor: lauri...*, „Hiena", II, nr. 14, 19 septembrie 1920, pp. 12-14 (vezi *Nota asupra ediției* de față, pp. LXVI).

Eroilor: lauri...

7 august-5 septembrie: Mărășești-Muncel

În majestatea rece a asfințitului, pe Calea Victoriei trăsurile treceau solemne, în șirag nesfîrșit.

Invalidul Stanciu își numără țigările nevîndute, închise cutia și-o vîrî sub veston. Se înghemui apoi în firida încăpătoare a edificiului imens unde-și desfăcea de obicei marfa. Răceala zidului îl pătrunse ușor pe la șale și prin coasta stîngă. Nu se sinchisi. Îi plăcu chiar umezeala aceasta care i se furișa încet și îndărătnic prin mădulare. Un fel de toropeală dulce îi paraliza membrele. Pleoapele i se lăsau a somn. Închise alene ochii și buzele; se întinse de plăcere. Un început nelămurit de amintire părea că încearcă să i se strecoare din necunoscut în lumina gîndului.

Unde îl mai cuprinsese oare toropeala aceasta umedă, covîrșitoare, alinătoare?

Tranșeul i se limpezi în minte cu cotloanele lui sure, cu adăposturile mucede. Și viața trecută în vizuini de cîrtiță și-n toată acea încurcătură de galerii subterane îi apăru clar în amintire, cu veșnicul ei zbucium, cu cruntele ei dureri, cu melancolicele bucurii din zilele de răgaz.

Și ca de obicei gîndul, care păruse că se anină de-un amănunt neînsemnat, de-o ceartă camaraderească, de-o palmă de-a domnului sublocotenent sau de-o glumă spusă în preajma focului de bordei, făcu deodată un salt viguros și noaptea rănirei se întronă neagră și exclusivă în capul soldatului adormit pe jumătate.

Părea a fi prima noapte de liniște după atîtea zile de trudă și de clocot. Pînă cam la trei ceasuri înspre zori, tăcerea pluti deasupra liniilor odată cu întunerecul cel mai profund. Apoi deodată o rachetă țîșni speriată de după un colnic, se răsuci pe loc într-o ploaie de scîntei și începu să se lase agale fîlfîind greoi, ca un trup mărunt și strălucitor de pasăre, împiedecîndu-se în imense aripi de lumină. Zdupăni în pămînt ca piatra; aripile mai fîlfîiră cîtva în tresăriri de agonie și întunerecul morței o îngropă definitiv în nemărginirea lui.

Hăt departe, o altă pasăre de lumină roșie pîlpîi și ea în înălțimi preț de cîteva clipite; și ca la un semn, din hăul nopței, în gîfîit de monștri nevăzuți, proiectilele dușmane începură să se prăvălească viforoase, unele peste altele, în năvală nesfîrșită.

Și iadul se coborî iarăși pe pămînt.

— Înapoi, înapoi!

Soldatul Stanciu se pomeni alergînd desmetic [*sic*], cu arma în dreapta, cu stînga vroind parcă să-și facă loc prin întunerec. Ranița i se desfăcuse dintr-o bretea și-i atîrna într-o parte. Bidonul îl izbea în șold, se repezea în lături spre a-și face vînt, îl pocnea iarăși în os. În juru-i se auzeau răsuflări scurte, grăbite, tropăit îndesat de bocanci, zgîlțîit de gamele și baionete. Și iarăși răsuflări de oameni, repezi, speriate, împreunîndu-se într-un gîfîit șuierător, neegal, întretăiat de cuvinte înspăimîntate:

— Măiculiță Doamne, ține-mă!

Din urmă vijelia creștea sălbatec, detunătoare. Și alungată de ropotul ei tot mai apropiat, turma de oameni fugea în goană dezmățată, halucinată de groază.

Urcară aproape zburînd un dîmb și se lăsară pe contrapantă.

— Jos, culcat... jos...

Și trupurile căzură istovite, cu bufnituri surde.

Ca atrase de-un miros copoiesc, proiectilele încinseră aproape numaidecît colina. Plesneau cu zgomot de prăbușiri titanice pe culme, pe poale, pe versantul din față, treceau clocotind viforos deasupra adăpostiților, plescăiau stingîndu-și mînia în pîrîiașul mocirlos din spate.

Pieptul lui Stanciu se făcuse una cu pămîntul.

— Măiculiță Doamne...

Vocea lui pornea speriată după fiecare detunătură, apoi se tărăgăna plîngătoare, ca un cîntec cerșetoresc, în răstimpuri ... „Cît oi fi și-oi mai trăi... la boier... n-oi mai pune mîna ..." Și hănguite de zumzetul de bărzăuni al schijelor, cuvintele lui se împerecheau în verseturi imperfecte, jalnice, sinistre.

*

Artileria își mutase demult furia pe meleaguri vecine; Stanciu dormita răpus, îmbrățișînd strîns un ciot de copac. Din goluri zorile se revărsau în torente vinete-alburii.

— La creastă... vin nemții... la creastă... Alarma îi intră în urechi firelnic, ca și cînd ar fi făcut parte din vis. În plină ațipeală, ca un somnambul începu să se tîrască spre înălțime. Darabana împușcăturilor tocmai începuse. Văzu valurile inamice ridicîndu-se și căzînd în salturi șerpuitoare. Își așeză baioneta înainte de a primi comanda. Pe urmă nu mai văzu și nu mai auzi nimic; mîna se ducea mecanic din cartușieră la încărcător și pușca i se așeză parcă singură la ochi. De fapt nici nu știa unde trage.

Cînd băgă de seamă că s-a descoperit prea mult era prea tîrziu. Simți întîi ceva cald picurîndu-i în picior, apoi o durere vie îl zgîlții tot timpul.

Leșină abia după ce camarazii o luaseră la vale, în goană, după nemți...

Cînd se trezi la spital, cu greu își aminti ce i se întîmplase. Cum nu simțea nici o durere, un fel de amărăciune îl cuprinse pe neașteptate. Mișcă cu grijă piciorul. Un fior de usturime i se împlîntă în nodul genunchiului, ca un ascuțiș de pumnal. Fața i se contractă în zbîrcituri dureroase și ochii îi lăcrămară. Și totuși un zîmbet îi lumină figura cutată; și-un suspin adînc de ușurare îi scăpă dintre buzele arse.

Cînd veni doctorul începu să scîncească; și aștepta sentința cu o îngrijorare vădită; și cînd îi spuse că va trebui să stea multă vreme în pat, îl apucă o bucurie copilărească...

Era atît de moale patul, atît de luminoasă camera pătrată și albă de spital, atît de dulce tăcerea dinăuntru și atît de alinătoare suspinele care o întretăiau...

Cînd Stanciu deschise ochii, strada aproape se golise. Se ridică în cîrjă și-o luă de-a lungul trotoarului. Felinarele îi tăiau drumul cu dungi tremurătoare de lumină. Grupuri rare de trecători se rupeau în două dinainte-i făcîndu-i loc. Cîrja bocănea pe asfalt surd și cadențat.

În fața unei case cu ferestrele aprinse invalidul se opri. O mulțime zgomotoasă staționa la poartă. Un șir nesfîrșit de automobile aștepta lîngă trotuarul dimpotrivă. Alte automobile veneau în goană, se opreau dinaintea porților larg deschise; domni impunători și cocoane gătite coborau sprinten pierzîndu-se după portalurile mîndre. Apoi automobilul trecea duduind în șir cu celelalte.

Stanciu întrebă pe un fecior ce se întîmplase.

— A venit Joffre...

— Ce-i aia?

— Joffre, generalul francez, a venit. E banchet.

— Ce Jofru, bă? Se cunoaște că n-ai fost la Mărășești. Pe generalul ăla îl chema Be... Ber... Bertolen...

Își făcu loc prin mulțime. Cîțiva îl ghiontiră, adînc nemulțumiți. Ajunse în primele rînduri. Dinăuntru, o muzică militară izbucni într-un marș triumfal. Mulțimea se strînse compactă; Stanciu simți că i se umflă coșul pieptului; sîngele începu să-i clocotească; pe la urechi i se păru că bîzîie gloanțele. O mîndrie fără margini îi umplu sufletul.

Dintr-un automobil tocmai coborau doi domni burtoși: unul în uniformă străină și altul jobenat. Stanciu se încordă, își răsuci cotul izbind o cucoană și salută milităreşte. Unul din cei doi domni întoarse capul plictisit, celălalt privi uimit pe invalid, apoi păru că-și aduce aminte de ceva, zîmbi și duse mîna la joben. Dar tocmai cînd un nou automobil trăgea la scară în uralele mulțimei, înțelese că noul sosit trebuia să fie așteptatul, și cînd mușchii brațului i se oțeliră iarăși pentru noul salut, un val de lume îl izbi în cot, pocnindu-l în cap cu propriul său pumn. El vroi să-și recapete echilibrul, dar noi curente de oameni îl împinseră într-o parte, într-alta, dinainte, astupîndu-i vederea. El vroi să se opună lovindu-i cu cotul, răsucindu-le cîrja printre picioare. Fu îmbrîncit la rîndu-i, înjurat; și cum tocmai se năpustise asupra unuia care-l înghiontise, fu apucat deodată de ceafă, de-o mînă zdravănă, și împins cu putere neașteptată pînă afară, în dosul cercului de privitori.

Se întoarse furios, agitînd cîrja. Dar cînd văzu o namilă cît toate zilele gata să se prăbușească peste dînsul:

— Domnule, sunt invalid... îi strigă.

— Hai sictir...

Înăuntru *Marsilieza* izbucnea în detunări arhanghelice.

p. 10 *ÎN TREN*

Cu această proză, publicată în „Luceafărul", seria a III-a, București, IV, nr. 13–14, iulie 1919, pp. 294–297, neretipărită ulterior nici de autor nici de editorii săi, Gib I. Mihăescu inaugurează seria de schițe și nuvele „cu eroi farsori, înfățișați într-o atmosferă de comic și de satiră" („Gândirea", nr. 10, decembrie 1935, p. 490). În afara comentariului, mai mult negativ, din „Gândirea", în care sînt vizate mai multe din bucățile scrise de Gib I. Mihăescu la începutul carierei sale literare, schița a trecut aproape neobservată, dacă nu ținem seama de entuziasmul pe care îl trezise, cu cinci ani mai înainte, unui publicist ca Romulus Dianu, cînd o califica, cu laude mari, ca „o schiță foarte emoționantă", „în Curentul", miercuri, 9 aprilie 1930, p. 1. Mai tîrziu, cînd s-a pus pentru prima dată problema reconsiderării operei lui Gib I. Mihăescu, schițele *În tren* și *Figurina* au reținut atenția numai prin caracterul lor satiric. Pe această linie s-a ajuns și la apropierea scriitorului de Ion Luca Caragiale (Nicolae Manolescu, *Gib I. Mihăescu*, în „Viața românească", XVI, nr. 6-7, 1963, p. 284 și Teodor Vârgolici, *Pe marginea moștenirii literare a lui Gib I. Mihăescu*, în „Luceafărul", VI, nr. 12 (123), din 8 iunie 1963, p. 11). Despre „lecția lui Caragiale" va vorbi și Mircea Popa, în *Începuturile literare ale lui Gib I. Mihăescu*," „Ateneu", IV, nr 2, februarie 1967, p. 6.

p. 20 *SOLDATUL NISTOR*

Schița reține atenția lui E. Lovinescu, care o publică în „Sburătorul", I, nr. 21, din 6 septembrie 1919, pp. 485-490. Este considerată în mod greșit de E. Lovinescu și apoi de N. Iorga, în *Istoria literaturii românești contem-*

porane, vol. II, Editura „Adevărul", 1934, p. 259, ca proza de debut a scriitorului. Faptul este semnalat de Nicolae Manolescu în *Tabelul cronologic* al ediției pe care o prefațează. Schița n-a fost selecționată de autor în volumele sale cunoscute de nuvele și n-a fost retipărită nici de editorii ulteriori. Șerban Cioculescu o încadrează, în studiul citat din „Revista Fundațiilor", printre scrierile „anecdotice și nesemnificative" ale autorului (p. 630).

p. 28 *CEL DIN URMĂ CÎRD*

Proza aceasta face parte din seria schițelor și nuvelelor de război cu care scriitorul debutează la „Luceafărul". Publicată în nr. 19, al revistei menționate, octombrie-noiembrie 1919, pp. 401-402, schița n-a beneficiat de atenția criticii decît în măsura în care marca o dată biografică, împreună cu toată activitatea din anul debutului.

În „Curentul", nr. 1048, din 21 decembrie 1930, reținîndu-se titlul acestei schițe, este relatat un amănunt important, pentru că ne ajută să înțelegem mai bine modul în care redacția „Luceafărului" l-a orientat pe scriitor în perioada debutului său, cînd se lupta cu normale ezitări și stîngăcii stilistice: „Descoperisem un scriitor, un tînăr blond și misterios, pe Gib I. Mihăescu. Îl chinuiam punîndu-l să transcrie de cîte patru ori aceeași bucată și el se supunea cu o silință și o răbdare de școlar. La sfîrșitul acestor oboseli, el a scris *Ultimul cîrd*, care a apărut în „Luceafărul". Stilul nu era perfect pe atunci, dar concentrarea interioară a acelor schițe anunța pe scriitorul de astăzi" (Romulus Dianu, *Zece ani de viață literară, loc. cit.*, p. 1). Șerban Cioculescu recunoaște, în studiul citat din „Revista Fundațiilor", o calitare esențială a omului Gib I. Mihăescu în această schiță de început: bunătatea, pe care o descoperă în gîndul reprobator al tînărului elev-plutonier față de cruzimea inconștientă: „Dintr-o altă schiță de război, *Cel din urmă cîrd*, în care autorul descrie scene din viața de tranșee, reținem una din calitățile omenești ale sale, armonizarea complexului său moral: bunătatea" (pp. 629-630).

p. 32 *FIGURINA*

Este cea de a doua schiță satirică „cu eroi farsori", publicată în „Luceafărul", XIV, nr. 20-21, decembrie 1919, pp. 415-423. Neretipărită nici de autor și nici de editorii săi. Comentată, fără a i se indica titlul, în „Gândirea", XIV, nr. 10, decembrie 1935, p. 490, precum și în cele mai multe contribuții în care este menționată schița *În tren*. (Vezi notele la această schiță.)

p. 51 *ZI DE PRIMĂVARĂ*

Schița face parte dintre primele exerciții literare ale lui Gib I. Mihăescu și, deși este tipărită la doi ani după debutul său la „Luceafărul", vădește, mai mult decît alte proze din aceeași perioadă, lipsa de experiență artistică a autorului. A apărut în „Gândirea", I, nr. 3, iunie 1921, p. 47 și n-a mai fost retipărită pînă astăzi. Nicolae Manolescu o socotește, în studiul citat din „Viața românească", nr. 6-7, 1963, p. 286, „o simplă însemnare fără valoare artistică". Interesul ei este strict documentar pentru că atestă, încă de pe acum, într-o formă naivă și extrem de stîngace, marele dialog al autorului cu fantasmele bolii și bănuielii.

LA „GRANDIFLORA" — 1928

p. 57 *LA „GRANDIFLORA"*

Această nuvelă de mari întinderi, care dă și titlul celui dintîi volum al autorului, a fost publicată pentru prima dată în revista ieșeană „Viața romînească", XVIII, nr. 2-3, februarie-martie 1926, pp. 259-291 și nr. 4, aprilie 1926, pp. 5-29 [A]. Republicată de autor în volumul selectiv *La „Grandiflora"*, Editura „Scrisul românesc", Craiova, [1928], pp. 3-98 [B], text pe care îl reproducem. A fost tradusă în limba sîrbo-croată împreună cu nuvelele *Întîmplarea* și *Troița: Kod "Tri ringlovke"*, Pripovetke, Preveo J. Sremcevici, București, 1969. Vezi precizările lui Mihail Diaconescu, *Gib I. Mihăescu*, Editura Minerva, 1973, *Ediții în limbi străine*, p. 352.

Nuvela a trezit, de-a lungul timpului, numeroase comentarii, adeseori contradictorii. Pot fi reținute ca foarte judicioase aprecierile globale pe care le face Cezar Petrescu asupra întregului volum, în „Curentul", I, 1928, vineri 3 februarie. Arătînd partea de noutate a acestor nuvele în literatura română, prietenul și colegul de redacție al lui Gib I. Mihăescu va rosti printre primii numele unor scriitori ruși către care prozatorul român era condus de înclinații comune pentru sondajul interior: Tolstoi, Dostoievski, Cehov, Andreev, Goncearov. Cu astfel de modele, care nu se transformă în

influențe copleșitoare, Gib I. Mihăescu dă curs unor impulsuri proprii, care nu se mai lasă, spre deosebire de cazul altor prozatori români, dirijate de lecturile franceze. Cezar Petrescu nu-i găsește lui Gib I. Mihăescu „nici un înaintaș" în calea pe care o deschide sondajului interior în literatura română: „conflictul interior, drama veșnică pe care orice individ, oricît de impersonal, o poartă de-a lungul vastei lumi și vastei vieți, n-a fixat atenția nimănui. Gib I. Mihăescu e cel dintîi scriitor român care a presimțit aceste drame, a poposit în ele, le-a surprins, descinzînd în firidele umede [*sic*] ale sufletelor și găsindu-le o expresie literară" (p. 1). Este sesizată, în aceste însemnări de scriitor, și „disproporția între pretențiile actului imaginat și dimensiunile reduse, meschine, ale actului realizat", idee asupra căreia vor reveni mulți dintre comentatorii ulteriori ai operei lui Gib I. Mihăescu. Un interesant comentariu global asupra volumului face Pompiliu Constantinescu, în *Cronica literară*: *Gib I. Mihăescu*, în revista „Vremea", VIII, 411, din 27 octombrie 1935, p. 10: „Primul lui volum, *La «Grandiflora»*, conține în genere toate preocupările, toate virtuțile, tot excesul de viață, de imaginație, de viziune grotescă, de obsesie a psihologiei erotice — din care s-au desfășurat operele ulterioare. Inegalitățile înseși, pe care acest scriitor nu le-a plivit, meticulos, nici în cele mai puternice opere, fiindcă se-mpleteau cu marile lui însușiri creatoare, sunt tot atît de prezente și aici: Gib I. Mihăescu a scris mînat de frenezia propriilor fantezii, halucinat el însuși de obsesiile personagiilor, răzbătînd eroic printre complexități morale, printre suflete stranii, printre chinuitoare melodii subconștiente."

Mecanismul sufletesc al eroilor lui Gib I. Mihăescu i-a preocupat pe mulți dintre comentatorii prozelor sale încă de la început. Manaru din nuvela *La „Grandiflora"* este reținut ca un caz ilustrativ. Pentru Octav Botez, care recenzează volumul în „Viața romînească", XX, nr. 5-6, mai-iunie 1928, p. 330, „*La «Grandiflora»* e analiza ascuțită, lucidă, patetică, a unui caz de gelozie morbidă". Cu toate că nu-i vor scăpa criticului și unele slăbiciuni ale nuvelei, judecata sa este net favorabilă: „Deși nuvela nu e lipsită de unele scăderi, situații neverosimile și unele detalii inutil scabroase, impresia pe care o lasă e puternică, personajele trăiesc, și unele aspecte ale provinciei sînt fericit redate". Al. Dima, unul dintre primii comentatori ai prozei lui Gib I. Mihăescu, se va preocupa tot de modul în care scriitorul își întemeiază și conduce sondajul în psihologia personajelor, analizînd cu precădere resorturile sufletești atît de încordate ale lui Manaru din *La „Grandiflora"*, în *Note despre „La «Grandiflora»" de Gib I. Mihăescu*, „Datina", VI, nr. 3-4, martie-aprilie 1928: „Metoda de tratare este cea științifică, am putea spune de laborator. Se izolează faptul sufletesc deformat pînă la patologie și se «studiază» în el însuși cum se dezvoltă și crește devenind mobilul unei acțiuni neașteptate" (p. 55). Remarcînd „justețea analizei psihologice", Al. Dima apropia nuvela lui Gib I. Mihăescu de *O făclie de Paște*: „*La «Grandiflora»* ocupă prin aceasta un loc bine meritat lîngă cealaltă mare nuvelă psihologică a literaturii noastre care e *O făclie de Paște* a lui I.L. Caragiale" (p. 56).

Perpessicius, în *Mențiuni critice*, III, Fundații, 1936, încadrează eroii lui Gib I. Mihăescu printre „damnații sexualității". În fruntea acestora, firește, apare din nou Manaru: „Demonizați ai Eryniilor sexuale, eroii d-lui Gib I. Mihăescu trăiesc o viață așa de vecină cu torturile iadurilor dantești, încît imaginea lor te urmărește, mult în urmă, după ce le-ai întîlnit prin bolgiile de caznă. Așa este figura acelui violent Don Juan de provincie, Manaru, din *La «Grandiflora»*, așa sunt eroii conspirației sexuale din *Vedenia*, așa sunt aceia ai pantomimei tragic-burlești din *Scuarul*, așa sunt eroii halucinantelor aventuri din *Întîmplarea*, din *Tabloul* etc., etc. "(p. 232). Deplasînd accentul de la personaj către cel care l-a creat, Octav Șuluțiu remarcă, referindu-se la aceeași nuvelă, „personalismul pervers, de nuanță freudiană, al autorului". Ideea este în deplină concordanță cu aprecierea globală că „nota aparte", cu care vine prozatorul în literatura noastră, este dată de faptul că „a introdus în realitatea provincială o viziune psihanalitică" (*Pe margini de cărți*, Editura Miron Neagu, 1938, Sighișoara, p. 278). O poziție oarecum aparte în explicarea mobilelor interioare care declanșează faptele eroilor lui Gib I. Mihăescu în general, și ale lui Manaru în special, o deține Ovidiu Papadima, care încearcă să le explice prin „energetismul" oltenesc reflectat în capacitatea acestor oameni de a voi: „Ce e *La «Grandiflora»* decît povestea unei voințe care sfărîmă victorioasă viața, pînă ce se sparge prin ciocnirea cu altă voință, mai puternică" (*Cronica literară*, în „Gândirea", XIV, nr. 10, decembrie 1935, p. 530).

Volumul lui Gib I. Mihăescu *La „Grandiflora"* a format obiectul unei contestări evidente din partea lui Eugen Lovinescu, în *Istoria literaturii române contemporane*, vol. IV, *Evoluția „Prozei literare"*, 1927. Criticul nu se oprește aici decît în treacăt asupra nuvelei titulare, pretextînd spațiul mare pe care l-ar solicita abordarea ei, și se mulțumește să constate căderea prozatorului în „extravaganță, în vulgaritate, în trivial și bombastic" (p. 279). Peste zece ani, în *Istoria literaturii române contemporane*, 1900-1937, București, Editura Librăriei Socec, 1937, pp. 311-313, tonul lui Eugen Lovinescu va deveni mult mai conciliant, după ce va observa că ceea ce spusese înainte despre volumul de debut al lui Gib I. Mihăescu, „rămîne în esență neschimbat" (p. 311). Se referă, de fapt, la o frază mai puțin destructivă, cum este aceasta: „Destoinicia de a crea obsesii,

stări sufletești morbide, remarcată din primele încercări ale scriitorului, se transformă repede în manieră" (p. 279, în ed. din 1927, pp. 311-312, în ed. din 1937). Ceea ce-i reproșa, în primul rînd, criticul nuvelistului este „lipsa de discreție" și „de delicatețǎ a expresiei". Acela care își asumă sarcina de a se ocupa pe larg, și într-un ton polemic foarte violent, de aceste neajunsuri, este însă Camil Petrescu, în „Universul literar", XLIV, nr. 17, din 22 aprilie 1928. Condamnînd „stilul excesiv" al nuvelelor lui Gib I. Mihăescu, Camil Petrescu remarcă totuși în nuvela *La „Grandiflora"* și „imagini foarte frumoase, minunat nimerite" (p. 278). Dealtfel și în altă parte romancierul își împarte laudele cu obiecțiile cînd este vorba de această nuvelă, în timp ce pentru altele va avea numai cuvinte aspre: „Rămîne «*Grandiflora*», prima bucată, al cărei subiect e interesant și cu unele momente de gelozie puternic analizate, cînd nu sunt înecate în stil, dar care în orice caz e lipsită de substanță și pauperă pînă la ridicul în momentele de cucerire ale eroului" (p. 278).

Critica actuală nu mai pare atît de interesată să urmărească dificultățile stilistice ale autorului *Rusoaicei*. Se străduiește, în schimb, să-i lumineze opera din unghiuri noi, nuanțînd și adîncind afirmațiile anterioare. Gib I. Mihăescu manifestă, după cum constată Nicolae Manolescu, o „dublă pornire — de a se încrede în ficțiunile sale și de a le ironiza" (*stud. cit.*, p. XIV). În „remarcabila", cum ține s-o califice, nuvelă *La „Grandiflora"*, criticul socotește că, întocmai ca în *Urîtul*, „substratul ironic este mai evident" (p. XIII). Manaru îi apare lui Laurențiu Ulici ca o jucărie a unei duble obsesii: „Ar fi o greșeală să credem că aici cea care acționează este numai gelozia. Ea este un moment cauzal în desfășurarea nuvelei, însă mișcarea propriu-zisă e dată de actul răzbunării, pe care-l îndeplinește nu numai gelosul — atunci obiectul răzbunării ar fi trebuit să fie unul din cei doi — ci și sadicul, obsedatul înălțat pînă la gratuitatea acțiunii. Aerul general al eforturilor lui Manaru este acela de joc realizat după reguli prestabilite și avînd un țel demonstrativ" (*Gib Mihăescu, scriitor al obsesiei*, în „Viața românească", XX, nr. 2, februarie 1967, p. 64). Obsesiile aceluiași Manaru sînt astfel nuanțate de Nicolae Balotă, în studiul introductiv *Gib I. Mihăescu, omul și opera*, la ediția *Nuvele*, text stabilit de Ion Nistor, Editura tineretului, Lyceum, 1969, p. 25: „Un alt posedat al închipuirii este Sava Manaru, eroul celei mai ample nuvele a lui Gib I. Mihăescu, *La «Grandiflora»*. Motivul închipuirii demonizate, al obsesiei erotice, al tragediei provocate printr-o cădere în cursa pe care Chipul obsedat o întinde, fără voie, este remarcabil tratată în această povestire devenită, oarecum, clasică și considerată, adeseori, reprezentativă prin excelență pentru creația lui Gib Mihăescu — nuvelistul." Ov. S. Crohmălniceanu remarcă, în *Literatura română între cele două războiae mondiale*, vol. I, Minerva, 1972, că „nu lipsește din nuvelistica lui Gib I. Mihăescu și o preocupare etică". Această preocupare — afirmația rămîne însă nedemonstrată — îi apare lui Ov. S. Crohmălniceanu „adăugată artificial" în nuvela *La „Grandiflora"* (p. 514).

Variante

62 29 exulta *A:* exalta *B.*

64 22 chelner *A:* chelnăr *B.*

66 34 dărămăturile *A, B;* 9 A fost Marinciu! A fost Marinciu, confirmă și Ramură *A:* A fost Marinciu! confirmă și Ramură *B;* 17 decît însuși păcatul, ținut ascuns cu socotită grijă *A:* decît însuși păcatul, oricît de vizibil, însă tăgăduit cu dîrză încăpățînare *B;* 24-25 ca un irochez ce ți-ar apărea așa *A:* o schimonositură omenească de pe malurile Hoang-Hoului, ce ți-ar răsări așa *B.*

67 31 sălbătăcia *A:* sălbăticia *B.*

69 26 prietini *A:* prieteni *B.*

70 28 ce vrai să zici? — spuse Ramură. Cum „șah" și „garde"? Eu nu văd ... *A:* ce vrei să zici? — spuse Ramură... „Șahul" îl văd eu bine... Dar „garde"...? *B;* 35 scrisul mișcărilor *A:* sensul mișcărilor *B;* 40 se îneacă *A:* se înecară *B.*

71 2 Mîna lui Guță Năsturaș *A:* Mîna lui Guță Zambiloiu *B;* 4 se bălăbănește *A:* se bălăbăni *B;* 6—8 Atunci Năsturaș nu poate să se mai țină, se sparge deodată într-un cutremur de rîs și se pune pe fugă *A:* Atunci Zambiloiu nu putu să se mai țină, se sparse parcă deodată într-un cutremur de rāgee isterice și se puse pe fugă *B;* 10-14 Îl urmăresc huiduielile tuturor, care profită de prilej să-și ușureze piepturile umflate; rîd desigur — se pare acum — de rîsul lui Năsturaș. Și toți rîd zdravăn, nici unul nu se încurcă. Iar Ramură a îngălbenit de tot. *A:* Îl urmăriră huiduielile tuturor, care profitară astfel de prilej să-și ușureze piepturile umflate; rîdeau desigur — se pare acum — de rîsul nebunului de Zambiloiu. Și toți rîdeau zdravăn, nici unul nu se încurca. Iar Ramură îngălbenise de tot. *B;* 18 pănă *A:* pînă *B;* 24 amănuntele *A:* amănunțimile ei întinse *B.*

72 6—7 (Atunci jocul putea de minune să îmbrace haina cernită) *A:* Altfel... (Aici mintea lui începea din nou să se întunece. Dar jocul închi-

puirilor putea acum de minune să îmbrace haina cernită *B;* 10—12 Dar asta e poveste lungă *A:* Însă Ramură de bună seamă n-ar îndrăzni el să se împotrivească. Numai că povestea pare prea lungă *B.*

74 13 pînă A, B;

75 13 răzmătoare *A, B;* 23 histeric *A:* isteric *B;* 30 A... gre... dre... sa... *A:* N... c... v... a ... gre ... gre ... dre ... sa. ... *B;* 40 Ai ... greșșș ... it ... *A:* Nu cum ... va ... ai ... greșșș ... it *B;* Ai greșit adresa! *A:* Ia vezi, nu cumva ai greșit adresa! *B.*

76 28 sunetul *A:* șuietul *B.*

77 39 Stă mut! *A:* „Sunt mort!" *B.*

78 14—15 Strada Carol, așa-i, Zambilică? Colț cu Frații Păunești *A:* Strada... bravo, Zambilică! Colț cu ... ss ... am înțeles ... *B;* 19 Ah, prietinul casei!... Hi, hi, hi ... *A:* Hi, hi, hi ... *B;* 20 mîne sînt la tine la masă *A:* Drept plată că mi-ai atras atenția, iată, mîne cred c-ai să ... Mîne sînt la tine la masă! *B;* 24 n-ai să-mi deschizi cumva? *A:* Îmi deschizi ... Nu? *B;* 25 Hm ...Ași vrea s-o văd și pe asta ... *A:* Aud?... *B.*

79 8 O primesc dacă ... vii cu gînd cinstit *A:* O primesc ... tocmai bine... sunt singur ... *B;* 9-17 Cinstit, Zambilică, bată-te norocu, păi de ce nu spui așa? Cum crezi tu c-aș veni altfel? Păi tu nici nu știi măi, cît te iubesc, de cînd spuseși vorba aia care-mi plăcu. Zambilică, trăiască cîrnățăresele! *A:* — Minți, Zambilică ... N-am văzut-o eu pe madam Zambiloiu ... — Mîine trebuie să plece neapărat la socru-meu. — Aș, pleacă poimîine, Zambilică ... De atîta cinste mă bucur și eu în casa ta ... (Și strîngîndu-i vîrful degetelor pînă la cea din urmă durere). Așa-i că mă bucur de atîta cinste, Zambilică ... afară, mă rog, dacă trebuie neapărat să plece ... iacă, am și găsit cum să ne distrăm în lipsă-i; îți dau lecții de box...! Trăiască cîrnățăresele!... *B.*

80 16 se ridică *A:* se ridică din nou neînduplecată *B;* 17 și eu ... *A:* Hm, dar eu ... *B;* 21-27 — N-am ce-ți face ... trebuie! Altfel se întîmplă lucru mare ... *A:* — De ce te temi ... Doar vin ca oamenii cu gînd cinstit ... Apoi crezu nimerit să-i lămurească: Am neovie de prieteni ... de prieteni mulți și buni ... înțelegi ... mă sufoc ... conchise categoric: Îmi trebuie sfatul și veselia voastră! Altfel se întîmplă lucru mare ... *B.*

81 15 peste puțin de la apariția *A:* odată cu apariția *B;* 16 Manaru îl trăgea *A:* De două săptămîni Manaru îl trăgea *B.*

82 34 rînjete și horcăieli *A:* nimic altceva decît rînjete și horcăieli *B.*

88 4 sfintei noastre urbe *A:* mucigăitei noastre urbe *B.*

91 6-8 două excrescențe *A:* micile excrescențe, pe care acesta, sigur de sine, le căuta cu atîta ardoare pe frunțile celorlalți *B.*

94 15-16 da tîrcoale împrejurul tău, adică al casei tale. *A:* da tîrcoale cam prin împrejurul tău. *B.*

95 2 la nivelul nevesti-ti ... *A:* la nivelul ... (și bătîndu-se cu mîna peste gură) ... în sfîrșit, *nomina odiosa* ... *B.*

97 35—36 în viața orașului mai e și berăria-varieteu *A:* în piața orașului, în dosul „Cafeului Gustav", se află și berăria-varieteu *B;* 38 Lung și scund, își sticlește ochii *A:* Casă străveche, lungăreață și scundă *B.*

99 33 subt *A:* sub *B.*

103 26 chelneri *A:* chelnări *B;* 30: fața de masă și sticlele *A:* fața de masă *B*

109 12 se mai îndepărtează cîțiva pași, apoi se întoarce *A:* se mai îndepărtă cîțiva pași, apoi se întoarse *B;* 17 Pare A: Păru *B;* 35 li se spune *A:* li se spunea *B.*

110 18-19 El rînji, dar în sufletu-i simți că-și face loc o astfel de licoare *A:* El rînji puțin zgîriat în amorul propriu, dar în sufletu-i simți că-și face loc o vrajă nemaiîncercată *B;* 29 trăsnea *A:* trăsvea *B.*

111 10 i se păru *A:* avu senzația *B;* 24-25, ca o vrajă, și parcă poruncindu-și unui gînd șovăielnic *A:* ca un descîntec, zdrobind în cuget un gînd nou, șovăielnic *B;* 27 înfășurat *A:* învăluit *B;* 34-35 Mișcarea aceasta bucură la culme pe Manaru: era începutul *A:* Mișcarea aceasta bucură la culme pe Manaru: fluidul diabolic ajunsese la țintă; era începutul. *B.*

114 21 — Domnul Manaru, dacă nu mă-nșel *A:* — Ba da! Domnul Manaru! *B.*

116 32 pîcîli *A:* păcăli *B;* 37 după cîțiva pași, pentru a vedea efectul *A:* după cîțiva pași, ca și întîi *B.*

119 15 al mișcărilor scîrboase *A:* al mișcărilor spurcate *B.*

121 7 buburozată *A:* buburoşată *B.*

122 25-26 înecul aburului de pîclă cutropi totul *A:* Zarea se îneca în aburul de pîclă *B.*

127-128 34-41, 1-3 Acest anunţ *A:* Afişe ceva mai măricele dau şi unele amănunte asupra îmbunătăţirilor aduse de patron stabilimentului său estival. Se vedea într-însele pana încercată a d-lui Cocoşel, care mai ţinea şi corespondenţa evenimentelor din orăşel la ziarele bucureştene: „Răzoare de garoafe, mixandre, zambile, pansele şi zorele, ca şi tufişuri de trandafiri vor îmbălsăma aerul, dînd mirosului ales al fripturilor, parfum de esenţe rare, iar onor. P.T.T. public consumator impresiunea edenului pe pămînt". Anunţurile acestea *B.*

128 36-37 E timpul să ne întremăm din apa sănătăţii binecuvîntată de *labele păiangenului* ăluia de Cocoşel! *A:* E timpul să ne întremăm cu sîngele Domnului ... la edenul lui Alexandru ... *B.*

129 24 sînt *A:* sunt *B.*

130 11-13 Ristea era, doar, omul lui. De i-ar fi ieşit cumva, înainte, îl potolea în două vorbe. *B.* 33-34 înadins ascunse *A:* coperite înadins *B.*

131 5-6 Se cocoţă, strîngînd din dinţi *A:* Se cocoţă maimuţeşte, încălecînd uluca, strîngînd din dinţi *B;* 12 alina în fesă *A:* alina în trup *B.*

133 23-24 Şi Manaru rînjea gîndind astfel *A:* Şi inima lui îi bătea ca un pumn pe cînd gîndea astfel *B.*

134 18 — Lasă-mă ... Altă dată ... *A:* Lasă-mă ... nu acuma ... *B.*

135 32 perini *A:* perni *B.*

137 13—14 — Iese? Ai pregătit terenul? — A ha! Chestia noastră? Cu vîrf ... *A:* — Ce crezi? Iese? Ai pregătit terenul? — N-avea nici o grijă ... numai un bob zăbavă ... *B;* 33 Cum? Serios, n-auzişi? *A:* Ori glumeşti, n-auzişi? *B.*

139 5-7 de ce cînd cele trei fluierături ... tocmai atunci ... tocmai în clipele ... nici măcar un minut, o secundă mai pe urmă. *B.*

140 10-11 pactiză şi el cu propria lui conştiinţă *B;* El ar mai adăuga *A:* El ar mai fi vrut să adauge *B.*

141 7 căci nu înţelegea nimic *B;* 36 cugetului *A:* cugetului celui mai ascuns *B.*

145 8 în copilăria depărtată *B;* 11-12 izvorul de plăceri şi, de vreţi, al vieţii. *A:* izvorul de plăceri şi de vieţi, prihănitul izvor al vieţii. *B.*

p. 146 *FRIGUL*

A apărut pentru prima dată în „Gândirea", VII, nr. 5, mai 1927, pp. 171-176 [A] şi a fost retipărită de autor în volumul *La „Grandiflora"*, 1928, pp. 99-111 [B], text pe care-l reproducem.

Octav Botez, în recenzia volumului *La „Grandiflora"*, „Viaţa românească", nr. 5—6, 1928, consideră nuvelele *Frigul* şi *Întîmplarea* „mai caracteristice" pentru talentul prozatorului (p. 330). Reţine „atmosfera sombră, apăsătoare, tragică, în care pluteşte o teamă nelămurită şi o vagă nelinişte" din această nuvelă (p. 331), într-adevăr singulară, prin poezia ei, în creaţia lui Gib I. Mihăescu. Nuvela îi serveşte lui Al. Dima, „Datina" VI, nr. 3-4, martie-aprilie 1928, p. 57, tot pentru a ilustra legătura dintre viaţa interioară a eroilor şi lumea din afară: „Se poate observa de asemeni că descripţia de natură la Gib I. Mihăescu nu este un cadru al acţiunii, ci un fel de preludiu grav, dramatizat, anunţînd-o pe aceasta, avînd virtual caracterele ei. Deplin caracteristic, în această privinţă, e descripţia amurgului de la începutul acelei schiţe de un straniu sclipitor ca un cristal de zăpadă: *Frigul.*" Ovidiu Papadima o subordonează ideii generale, pe care îşi sprijină întreaga argumentare, a înfruntărilor de voinţă din proza scriitorului: „În *Frigul* există o singură voinţă: a lui Mircea, de a-şi cuceri definitiv amanta. « Ea » nici nu e nevoie astfel să mai aibă nume" (*cronica citată*, p. 530). Nici această nuvelă nu satisface exigenţele lui Camil Petrescu, care o condamnă, punînd-o alături de *Urîtul* (două proze atît de deosebite!), ca „preţioasă şi banală" *(art. cit.,* p. 278). Argumentul pe care se sprijină Camil Petrescu este destul de fragil: „D. Gib I. Mihăescu, de pildă, va avea două nuvele în volum: una *Frigul,* alta *Urîtul,* în care aceste cuvinte formează « teme » şi apar de zeci de ori ca leit-motiv, cînd scrise cu literă mare, cînd numai subliniate" (p. 277). Nicolae Balotă observă, de asemenea, această antropomorfizare a unor elemente ale naturii în proza lui Gib I. Mihăescu, dar ajunge la cu totul altă încheiere, care nu-l mai dezavantajează, în nici un fel, pe prozator: „Natura apare, aşadar, în prozele lui Gib Mihăescu sub forme cvasialegorice. Noaptea, Frigul, Pustiul ... sînt elemente mai mult decît fireşti care participă la crizele sufletelor bîntuite: ele apar

adevărate ființe cu care comunică făpturile halucinante ce populează universul imaginar al scriitorului. Ele nu constituie doar un cadru adecvat, ci intervin în acțiune. Desigur ele sînt ambigui, așa cum sînt și trăirile eroilor: de o stringentă realitate, ele sînt, totodată, efecte ale delirului, ale obsesiilor" (*stud. cit.*, p. 43).

Variante

148 36 îmbietori *A:* îmbietor *B;* 38 flăcărilor *A:* flacărilor *B.*

149 5 cari *A:* care *B;* 6 iacătă *A:* iacă *B;* 7 cari *A:* care *B;* 21 răzbătea *A:* răzbăteau *B.*

150 2 să aibă *A:* să aibe *B;* 19 rîdea într-adevăr și dîrdîia tot *A:* rîdeau într-adevăr și dîrdîia tot *B;* 20 cu prea putință *A:* cu putință *B:* 36 lăsă *A:* lasă *B.*

151 13-14 Ca să vadă lucrurile mai limpede, lucrurile astea cari *A:* Ca să vadă lucrurile astea care *B.*

153 2 să cetească *A:* să citească *B;* 5 tumultos *A:* tumultuos *B;* 7 întunerec *A:* întuneric *B;* 9 negrul nopței *A:* puterea nopței *B;* 11 întunerecul *A:* întunericul *B;* 11-12 văzu născîndu-se din beznă *A:* văzu închegîndu-se în beznă *B:*

155 15 și el e *A:* și e *B;* 19 păcăliți *A:* păcălit *B;* 37 Dar *A:* Da *B.*

156 5 Căci nu era decît vechilul *B;* 8 ațipelei de-o clipă *A:* înșelărei de-o clipă *B;* 26 din atîta *A:* din atîtea *B.*

157 17 amantului *A:* amantului infinit *B.*

p. 158 *URÎTUL*

Tipărită mai întîi în „Gândirea", VI, nr. 6-8, iulie-septembrie 1926, pp. 204-215; nr. 9-11, octombrie-decembrie 1926, pp.259-271 [**A**]. A fost republicată de autor în volumul *La „Grandiflora"*, 1928, pp. 112-165 [**B**], text pe care-l reproducem.

Nuvela a fost discutată pe larg în critica epocii, dînd naștere la opinii contradictorii, care și-au tocit ascuțișurile polemice abia astăzi. Pentru

E. Lovinescu, care se oprește cu insistență asupra ei, făcînd loc larg citatului compromițător, *Urîtul* nu este altceva decît o „viziune grotescă, excesiv de vulgară" (*Istoria literaturii române contemporane*, IV, 1927, p. 281). În termeni la fel de categorici, criticul va vorbi de „nepilduita masă de trivialitate ce se opune de-a curmezișul scriitorului în drumul său spre literatură" (p. 283). Este curios că nu se face nici un fel de încercare, deși vehemența contestării o impunea, pentru a se dezvălui semnificațiile mai adînci ale acestei „viziuni grotești". Numai în felul acesta s-ar fi putut ajunge la luminarea motivelor care l-au determinat pe autor la o îngroșare a expresiei prin includerea unor elemente considerate de E. Lovinescu triviale. „Comparațiile zoologice", care abundă în *Urîtul*, au devenit obiect de ironie și în comentariul polemic pe care îl consacră Camil Petrescu nuvelelor lui Gib I. Mihăescu, în „Universul literar" (*art. cit.*, p. 276). Octav Botez se arată la fel de rezervat față de această nuvelă, în recenzia volumului *La „Grandiflora"*, din „Viața romînească", XX, nr. 5-6, 1928, p. 330: „*Urîtul*, stranie și grotescă deformare a viziunii". Mai nuanțat, Al. Dima observă în „Datina", VI, nr. 3-4, martie-aprilie 1928, că „jocul de o abilitate uimitoare a situațiilor sufletești, de la tragicul greu încordat și pînă la grotescul zeflemist, e una din caracteristicile de seamă ale scriitorului cu o psihologie ce am numi-o demonică" (p. 57). Octav Șuluțiu își îndreaptă privirile, în volumul *Pe margini de cărți*, p. 272, către obiectul satirei lui Gib I. Mihăescu, cînd socotește că *Urîtul* este o „hidoasă și grotescă imagină, prinsă parcă în oglinzi concave și convexe, a faunei umane funcționărești". În nuvela *Urîtul*, Gib I. Mihăescu explorează și propria sa experiență de funcționar. Acest substrat autobiografic este urmărit de N. Crevedia: *Gib I. Mihăescu — 30 de ani de la moartea prozatorului*, „Luceafărul", VIII, 24 (183), sîmbătă 30 octombrie 1965, p. 7, și de Mihail Straje: *Gib I. Mihăescu. O viață banală ?*, în „Luceafărul", X, nr. 35 (279), sîmbătă 2 septembrie 1967, p. 7.

Critica actuală are meritul de a fi subliniat convingător nongratuitatea „Urîtului" în nuvela lui Gib I. Mihăescu, restabilindu-i locul meritat în opera scriitorului. Nuvela este considerată de Aurel Martin, în „Luceafărul", X, nr. 23 (267), din 10 iunie 1967, ca o „narațiune-cheie" pentru pătrunderea în universul scriitorului: „*Urîtul* (în care Lovinescu vedea doar coborîrea în trivial) devine, în acest context, una din narațiunile-cheie ale lui Gib I. Mihăescu, veritabilă profesiune de credință etică, în care sînt subliniate atît oroarea de urît a celui necuprins încă în tentaculele acestuia, cît și forța teribilă, progresiv anihilată a răului, în dubla lui întruchipare socială și morală" (p. 2). Laurențiu Ulici va face observația subtilă, în studiul *Gib I. Mihăescu, scriitor al obsesiei*, „Viața românească", XX, nr. 2, februarie 1967, p. 68, că „obsesia idealului, a realizării, se trans-

formă în obsesia antipodului acestui ideal, a urîtului". Observația îi permite criticului o pătrundere mai adîncă în universul halucinant al prozatorului: „Atmosfera nuvelei este întrucîtva halucinantă pentru că halucinant este transferul realității, cu al viziunilor ieșite dintr-o meditație nu bolnăvicioasă ci obsedată de necesitatea realizării condiției umane, a eroului. Este pusă, într-un mod încă naiv, problema alienării individului sub presiunea condițiilor nefavorabile și prin intermediul propriei lipse de voință. Elementul social, mai puternic aici ca în alte scrieri ale prozatorului, are rolul fundamental în obsesia personajului principal." Pentru Nicolae Balotă, *stud. cit.*, p. 37, această nuvelă este „tipic expresionistă". Afirmația este susținută de critic cu următoarele argumente, care plasează discuția din planul etic și social într-unul estetic: „O estetică a urîtului ar putea să găsească numeroase exemple în prozele lui Gib Mihăescu, obsedat al aspectelor hidoase, al oribilului. «Urîtul» invadează — cum vom vedea — natura și lucrurile, e un rău universal, un agent de corupție, o prezență demonică. Unul din textele în care acest demon anti-estetic își serbează triumful e cel intitulat *Urîtul.* Totul în această povestire, tipic expresionistă, stă sub semnul Urîtului, în dublul sens al cuvîntului: ca opus frumosului și ca plictis la modul major" *(ibid).*

Variante

158 17 coperișuri *A:* acoperișuri *B;* 18 vălcea *A, B;* 26 dăzmințată *A:* dezmințată *B.*

159 28 degete *A:* degetele *B.*

161 15 ronturi *A, B;* 17 fără răgaz *A:* fără de răgaz *B.*

162 37 în soarele *A:* cu soarele *B.*

165 40 schimonisitură *A:* schimonositură *B.*

167 23 ascuțit, subțire la vîrf *A:* ascuțit *B.*

170 35 spăriat *A:* spăiat *B;* 40 greșală *A:* greșeală *B.*

171 2 vizuina asta *A:* vizuina *B;* 6 ultimele *A:* ultimile *B;* 16 băiețăști *A:* băiețești *B;* 18 necontenit *A:* într-una *B;* 22—23 necontenit și necontenit *A:* necontenit *B;* 25 într-una *A:* necontenit *B;* 33 într-una *A:* necontenit *B.*

172 2 trebuie *A:* trebuia *B;* 6 tocmai pentru ca *A;* pentru ca *B;* 11 zi de zi *A:* din zi în zi *B;* 31 pasări *A:* păsări *B.*

173 14 zburdînd *A:* zburînd *B;* 40 hîrtiile *A:* una din hîrtii *B;* 41 indicată *A:* încîlcită de-acolo *B.*

175 6 sub noul guvern trebuie să fi fost altul, însă și mai încoa *A:* sub noul guvern ... hm ... mai încoa *B;* 12 domne *A:* domnule *B.*

176 26 și aranjamente *A:* și de aranjamente *B.*

178 1 scîrșnirea *A, B.*

179 8 ca ziua cu noaptea *A:* ea ziua, eu noaptea *B.*

180 4 capetele *A:* capete *B;* 14 clătindu-se *A:* clătinîndu-se *B.*

181 24-25 fiecare la masa sa, cu mutra lui *A:* fiecare la masa lui, cu mutra lui *B.*

182 23 ochii aceia *A:* ochii de pasăre *B.*

186 41 însă nu-i cer *A:* încă să nu-i cer *B.*

187 22 pînă-n *A:* pînă în *B.*

189 1 a sărit atunci nervos *A:* a sărit atunci *B;* 39 slujitorii păcătoși *A:* slujitorii păcătoși, căci nu complectă amenințarea dar ochii lui luciră de cea mai amarnică răutate *B.*

190 15 ți-a lăsat *A:* ți-au lăsat *B;* 17 aici *A;* aci *B.*

192 7 coperișul *A:* acoperișul *B.* 15 prea departe *A:* nu prea departe *B;* 23-24 groaznicul *A:* spăimîntătorul *B;* 28 mai groaznic *A:* mai luminos *B.*

194 1 întrece *A:* întrecea *B;* 8-9 domnul Vasilescu *A:* domnișoara Vasilescu *B;* 19 așteptat *A:* așteptînd *B;* 21 căutătorului *A:* hantătarului *B.*

196 6 vedem *A:* să vedem *B;* 26 începe iar *A:* începe *B;* 33 Mă rog, este? *A:* Mă rog? *B;* 41 m-a și aruncat *A:* m-a aruncat *B.*

197 11 aprobativ *A:* aproximativ *B.*

198 5 intunerecul *A:* întunericul *B;* 21 rîsetul *A:* rîsul *B.*

199 27 Căci *A*: Cînd *B*.

200 28 şi-n mugete şi-n urlete *A*: şi-n urlete *B*; 28 botul *A*: boturile *B*.

201 8 încerca *A*: încercau *B*.

204 21 Păi de! *A*: Păi da! *B*.

205 16-17 de-a-nderetelea *A*: de-a-ndărătelea *B*; 21 de măgar *A*: de cine ştie ce animal *B*.

206 19 Da cine-i ăla, coană Froso? *A*: Cui, coană Froso? Cui să nu-i placă? *B*; 20-21 Georgică, maică, de s-a mutat *A*: Lui Georgică, maică, Georgică de s-a mutat la mine *B*; 32 *la striini A*: *la vecini şi la striini B*.

207 11 de acel strat *A*: de un strat *B*; 34 truda marilor vistieri *A*: truda vistierilor *B*; 39 răstrînsa *A*: restrînsa *B*.

209 11 a plasa *A*: s-o plasez *B*.

p. 210 *ÎN GOANĂ*

Publicată în „Gândirea", II, nr. 14, 20 februarie 1923, pp. 180-186 [A]; retipărită în volumul *La „Grandiflora"*, pp. 167-182 [B], text pe care îl reproducem.

Nuvela este aspru criticată de Camil Petrescu, în „Universul literar", *art. cit.*, p. 276. Contrariat de atmosfera provincială şi de patetismul povestirii, Camil Petrescu împinge şarja atît de departe încît aminteşte, cu intenţia vădită de discreditare totală prin comparaţia zeflemistă, de „lecturi din cărţile aflate în galantarele prăfuite ale reşedinţelor de plasă". Nuvela este declarată „preţioasă şi banală" (p. 278). Cazul Letiţiei din această povestire îi serveşte lui Nicolae Balotă, în prefaţa la ediţia menţionată, p. 17, pentru a ilustra că „personajele lui Gib Mihăescu pendulează între reveria fericirilor rîvnite şi delirul anxios".

Variante

210 1 trebuie *A*: trebuia *B*; 14 Ca de obicei, fata *A*: Ca de obicei, şi-n seara asta fata *B*.

211 5 făcea *A*: făceau *B*; 25-26 marchidan *A*: marchitan *B*.

212 32 păreche *A*: pereche *B*.

213 3 iarăş *A*: iarăşi *B*; 14 îşi vede *A*: îşi vedea *B*; 28 pui *A*: pun *B*.

215 36 Poate unde m-am uitat *A*: Hm, mă uitai *B*.

216 10 fără să privească *A*: fără se se privească *B*; 17 la ora *A*: iar la ora *B*.

217 28 mai dinainte, cînd nu voise să coboare la tunel *A*: mai dinainte *B*; 31 Popleanu îi povestea ceva *A*: Popleanu începuse o poveste *B*.

218 32 te *A*: ti *B*; 33 Da e vorba de ce nu-ţi răspunde *A*: Hm ... bag seama că nu-i vine deloc să-ţi răspundă *B*.

220 15 zgîlţiiat *A*: zgîlţăiat *B*.

221 10 ştii tu *A*: ştii *B*; Eu-s birjar, bă ... *A*: Eu-s birjar, bă ... ca-n vremile vechi ... *B*; da ochiul *A*: cu ochiul *B*.

222 14 groţească *A*: grotescă *B*.

223 29—30 moţăia în trăsură cu sticla pe jumătate *A*: moţăia în trăsură *B*.

224 16 fire-al *A*; fire-ai *B*; 19 un bilet de cinci sute de lei *A*: două bilete de cîte o mie de lei *B*; 22 privea *A*: privi *B*; 23 văzînd că nu i se cere restul izbucni *A*: izbucni *B*.

p. 226 *ÎNTÎMPLAREA*

Publicată în „Gândirea", II, nr. 7, 5 noiembrie 1922, pp. 29-39 [A]; retipărită în volumul *La „Grandilora"*, pp. 183-207 [B], text pe care-l reproducem. A fost tradusă în limba sîrbo-croată. (Vezi notele noastre la nuvela *La „Grandiflora"*.)

Întîmplarea este una din nuvelele lui Gib I. Mihăescu care a reţinut mult atenţia criticii, la apariţia ei ca şi astăzi. Şi această proză, una dintre cele mai caracteristice pentru creaţia scriitorului, a fost întîmpinată cu aceleaşi contestări violente din partea lui Camil Petrescu. Deşi încheierea este distructivă, sînt de reţinut unele apropieri pe care le face romancierul între această nuvelă şi literatura rusă. Camil Petrescu caută astfel de corespondenţe în nuvela lui Andreev *În ceaţă* şi în *Violul* lui Kuprin, „cu care bucata d-lui Gib Mihăescu are uimitoare asemănare de analiză" (p. 278). Apropierile nu fac altceva decît să pregătească această neaşteptată concluzie: „*Întîmplarea* e mult inferioară tuturor care au precedat-o

și deci inutilă" *(ibid.)*. Nuvela trezește, în schimb, alături de *Frigul*, entuziasmul lui Octav Botez, în recenzia menționată din „Viața romînească", p. 331: „Cu mînă de maestru izbutește d-l Gib Mihăescu să redea corespondența tainică între peisajul natural (parcul înghețat în *Frigul*, pădurea sălbatică în *Întîmplarea)* și anumite stări interioare, utilizînd resursele unui stil bogat în personificări și imagini de o rară putere de sugestiune". Octav Șuluțiu încearcă, în volumul *Pe margini de cărți*, p. 279, să fixeze o scară a „situațiilor imposibile", comparînd nuvela cu *Urîtul:* „Dar mai mult chiar decît *Urîtul*, în care personalismul lui Gib I. Mihăescu s-a trădat subiectiv și caricatural, o altă nuvelă, *Întîmplarea*, arată sub aspecte de realism obiectiv predilecția autorului pentru situații imposibile, insuportabile, obsedante".

Confruntarea dintre închipuire și realitate, atît de caracteristică și atît de chinuitoare pentru personajele lui Gib I. Mihăescu, ajunge în *Întîmplarea* la forme paroxistice. „Existența imaginară" o copleșește pe cea reală, va demonstra, aproape în cazul tuturor nuvelelor autorului, Nicolae Manolescu, în studiul introductiv la ediția citată. Glogovan, personajul central din *Întîmplarea*, ilustrează perfect această confruntare, distrugătoare, în cele mai multe cazuri, pentru eroii lui Gib I. Mihăescu: „*Întîmplarea* nu este o nuvelă avînd ca temă gelozia (aceasta rămîne secundară), ci eventualitatea care se confirmă, obsesia care silește realitatea să i se supună. Închipuirea personajului este atît de puternică, încît ea devine sub ochii noștri adevărată" (p. IX). Cauza care mișcă resorturile imaginației lui Glogovan este „instinctul exacerbat al posesiunii", argumentează Nicolae Balotă în studiul citat: „Psihanaliza a asociat în așa-zisa trăsătură reacțională tendința spre achiziție, spre posesiune, cu o psihonevroză obsesivă. Glogovan nu este, firește, un simplu caz patologic. Povestitorul are însă intuiția unui complex neurotic. O are pentru că el însuși, ca scriitor, e atras (am putea spune obsedat) de situația omului-victimă a închipuirii. Adevărată forță fatidică, putere mistică, închipuirea seduce omul, îl tîrăște după ea, îl înșală, și îi provoacă pieirea. Închipuirea devine echivalentul unei demonii laicizate, psihologizate, al unei demonii ca forță interioară adversară, care surpă omul pe dinăuntru" (p. 14).

Variante

227 29 nu-i prea dăduse *A:* nu prea dăduse *B;* 16 așa de regulat *A:* de regulat *B.*

229 11 cîteva *A:* cîte ceva *B.*

231 22 și te rog *A:* te rog *B;* 39 totuș *A:* totuși *B.*

232 7 și el *A:* el *B.*

233 14 pietre *A:* piatră *B.*

234 10 armata *A:* armată *B;* 11 curățită *A:* curățată *B.*

235 11 totdeauna *A:* totdeodată *B;* 21 în atîtea și atîtea *A:* în atîtea *B;* 29 Ca printr-un ochi de panopticum imaginea prindea mișcare. Jan, vechiul prieten, Jan pomădat și sec, își făcea loc numaidecît în gîndul ce începea să înnebunească. O amintire care nu se mai putea șterge îl aducea acolo. O vorbă a Fantoșei, de pe vremea cînd abia se întreba dacă o iubește: „... aș vrea un bărbat bătrîn, căci în ziua de azi trebuie să te numești neapărat doamnă ..." În închipuirea lui Glogovan, totul se depăna apoi de la sine; avere, frumusețe, dor de viață lungă, zgomotoasă, prieteni mulți și iarăș Jan, cu surîsul lui prostesc, cu lozinca lui stupidă și banală de cuceritor provincial: „ca să scapi de coarne, trebuie să nu te însori niciodată ..." Și o mulțime de Jani apoi, privindu-l cu compătimire, vorbindu-i ocrotitor, lui, naivului de Glogovan care nu făcuse decît ceea ce-i prevestiră ei, decît să joace rolul bătrînului ce-i trebuia Fantoșei. Și, în sfîrșit, trupul smead atît de delicat de smead al Fantoșei, abia estompat ca o pictură rară, în fața atîtor priviri grotești. O, dacă ea ar ști să se adăpostească de această haită desfrînată într-un nou cămin cinstit și trainic! Dar, fără îndoială, nu va fi astfel, stăpînă pe sine, ea va adeveri prezicerile lor, va spori glumele și răutățile lor. Și compătimirea lor pentru dînsul. Și asta ... orice, dar asta nu trebuie să se întîmple, pentru nimic în lume. *A;* 36 însuș *A:* însuși *B.*

236 16 privi întins *A:* privi *B;* 22 oarecari *A:* oarecare *B;* 34 totuș *A:* totuși *B.*

237 15 din *A:* în *B.*

238 1 ea face *A:* face *B;* 10 dinaintea *A:* înaintea *B;* 13 hurducările *A:* hurducăturile *B.*

239 3 lîngă ea *A:* aproape *B;* 20 frîne *A:* hățuri *B.*

240 20 imens *A:* uriaș *B.*

242 5 — Fantoșa, Fantoșa! urlă el plîngător și urletul se îndepărta

și mai jalnic și mai tremurător. Îl auzea repetîndu-se pînă la nimicire, din copac în copac.

— Fantoșa!

De cîteva ori s-a oprit ascultînd înfiorat vreun foșnet licăritor de nădejde. Apoi, pasul se întinse de la sine, trăgînd după el pe dezamăgit. De la o vreme începea să șchioapete, istovit de umblet pe drumul dărăpănat. Să meargă înainte sau să se întoarcă la răscruci, s-o ia într-altă parte. Înainte de a se hotărî, pasul îl trăgea iarăș înainte și tot înainte. Și geamătul jalnic răsuna necontenit, tot mai zdrobit și apoi din ce în ce mai mînios, mai încărcat de răutate.

— Fantoșa!

La urmă ajunse o simplă chemare cu voce scăzută și aspră, ca pentru cineva care era foarte aproape și nu vrea să asculte. Apoi încetă cu totul. Mergea, dus ca de o putere străină, împiedicîndu-se în răgălii, în toate hurducăturile. Și alături de dînsul se strecura prin frunziș, însoțindu-l la drum, susurul codrului *A*.

245 12 scîrbos *A:* dezgustător *B;* 41 iarăș *A:* iarăși *B.*

246 2 nimeni, auzi *A:* nimeni *B;* 7 făcea *A:* făceau *B;* 23 voi *A:* vom *B.*

247 4 și omorîtă?... *A:* și ... *B;* 34 Totdeauna ... Semnul ... *A:* Semnul ... *B;* 35 ce-ai făcut? nemernico ... *A:* ce-ai făcut? ... *B;* 38 Spune ce-ai făcut? ... *A:* Cum ai lăsat ... *B.*

248 33—34 sunt stinși pentru totdeauna. El bîjbîie acum iarăș prin *A:* clipesc acum străini de orice înțălegere: acolo, *înăuntru B;* 35 și *A:* Iar *B;* 36 vag *A:* vesel *B;* 36—37 sare din loc în loc *A:* ce se întoarce să-l îmbie, parcă sare din loc în loc *B.*

VEDENIA — 1929

p. 251 *VEDENIA*

A apărut mai întîi în „Gândirea", III, nr. 15, 20 aprilie 1924, pp. 373-386; nr. 16, iulie 1924, pp. 405-414 [**A**]. Devine bucata titulară a celui de al doilea volum de nuvele pe care îl tipărește Gib I. Mihăescu: *Vedenia,* Editura „Cartea românească", București, [1929], pp. 3-85 [**B**], text pe care îl reproducem.

Nuvela a fost bine primită în cercul revistei „Luceafărul", unde Gib I. Mihăescu citește o variantă în 1919. Aceste impresii sînt consemnate în

„Gândirea", XIV, nr. 10, decembrie 1935, p. 490. Printre cei care recenzează volumul *Vedenia* este Cezar Petrescu, în „Curentul", II, nr. 423, miercuri 30 martie 1929. Reținem, din această cronică, o scurtă caracterizare a nuvelei titulare: „*Vedenia* e un roman al lașității și al senzualității brutale". Și Pompiliu Constantinescu va vedea în această nuvelă un roman potențial, deschiderea necesară spre epica amplă, marcînd și diferențele calitative dintre cele două etape: „Dacă în nuvele ca *Vedenia, Femeia de ciocolată* sau în *La «Grandiflora»,* de fapt niște romane schematice, fantasticul, grotescul și senzaționalul se-ntretaie într-o viziune chinuită, sfîșiată și reluată, ca un fel de cruzime a imaginației biciuită de spirite fantomale și un realism violent aplicat la jocul psihologiei subterane — în romanele care-au urmat, Gib I. Mihăescu a cîștigat în forță epică, în preciziune psihologică, ajungînd la un fel de luciditate onirică în analiza obsesiilor erotice" *(Cronica literară: Gib I. Mihăescu,* în „Vremea", VIII, nr. 411, duminică 27 octombrie 1935, p. 10). Octav Botez, în recenzia volumului *Vedenia,* din „Viața romînească", XXI, nr. 9-10, septembrie-octombrie 1929, pp. 393—394, după ce face aprecierea de ansamblu că „motivul principal al celor mai multe din nuvelele acestui volum e cel erotic, sub aspectul lui senzual și adesea crud sau lubric", formulează acest reproș: „Singurul defect care se poate reproșa d-lui Mihăescu în nuvelele lui erotice e doar o lipsă de măsură, ca să nu spunem, un abuz în evocarea situațiilor scabroase sau de un naturalism prea brutal. În *Vedenia,* de pildă, scena violului comis de ordonanță asupra soției căpitanului, macabră, repugnantă și sadică, nu e lipsită de o notă de exagerare și artificiu, care tulbură efectul estetic total."

Ocupîndu-se de această nuvelă, în studiul *Gib Mihăescu, scriitor al obsesiei,* „Viața românească", XX, 2 februarie 1967, p. 66, Laurențiu Ulici observă, cu bună dreptate, în spatele aparenței fantastice, o undă secretă de maliție, care face din *Vedenia* o proză interesantă: „Analiza la care-și supune eroii, pătrunderea lucidă în complexul sufletesc al fiecăruia se întrepătrunde la Gib Mihăescu cu ironia subțire, aparent exterioară, dar care dezvăluie în intimitate punctul de vedere subiectiv al unui scriitor ce se vrea obiectiv asupra propriilor personaje sau situații". Mai mult decît în alte nuvele ale lui Gib I. Mihăescu, în care este vorba de analiza acelorași stări obsesive erotice, în *Vedenia* abundă situațiile neverosimile și coincidențele. Ele formează obiectul analizei pe care o întreprinde Marian Popa în articolul *Gib Mihăescu,* din „Luceafărul", X, nr. 64 (288), sîmbătă 4 noiembrie 1967, p. 2. Deși sînt luate în discuție mai multe nuvele ale lui Gib I. Mihăescu, titlul nuvelei *Vedenia* revine stăruitor: „Și *Întîmplarea, Poarta de fier, Vedenia, Sfîrșitul, Între porțelanuri, Tabloul, Icoana, Frigul, În goană, La «Grandiflora»* sînt pline de

coincidențe și situații neverosimile, multe dintre ele amintind de literatura unor de L'Isle Adam sau Barbey d'Aurevilly. Dar faptul odată consumat, problema pe care și-o pune cititorul nu este aceea a posibilității ci aceea a verosimilității, prin încercarea de a găsi justificări pentru rezolvarea conflictului. Dar Gib nu propune cauzalități. Nuvelele sale nu angajează verosimilul. Credem cu mai multă ușurință în metamorfoza lui Gregor Samsa într-un miriapod, decît în avatarurile căpitanului Naicu, sau ale birjarului Take. În primul caz ne aflăm în prezența unei situații excepționale trucate literar: în celălalt în fața unei situații existențiale trucate." O poziție mai pronunțat critică față de această scriere are Nicolae Manolescu, în studiul său din „Viața românească", XVI, nr. 6—7, 1963; „Cu *Vedenia*, tema geloziei obsesive e reluată, dar fără strălucire. Prea multă insistență pe o reacție sufletească excesivă sfîrșește prin a plictisi" (pp. 290-291). Pentru astfel de motive, criticul va considera că „în fundamentul ei *Vedenia* e o scriere ratată" (p. 291).

Variante

252 3 Aceeași nedumerire nu putea să se lămurească nici în capul țuguiat și pleșuv, înfipt ca o clopotniță ascuțită, între umerii domnului căpitan Naicu și nici în capetele de diferite forme și mărimi ale celorlalți ofițeri. Dar pentru că se limpezea de minune sub țeasta cît o baniță a domnului colonel, cu toții erau de acord că „România trebuie să facă neapărat pace în Balcani" [...] *A;* 24 una cîte una *A:* una după alta *B.*

253 32 Rîdea *A:* Hohotea *B;* 33 de — și *A:* că — și *B;* 34 slobozise *A:* săvîrșise *B;* 37 Bunăoară *A:* Cum a fost *B;* 37 Intrînd odată la Panaioti *A:* Tot la Panaioti desigur *B;* 38 surprinse vreo *A:* În ziua aceea a surprins *B.*

254 1 buni, cu cîțiva *A:* buni, la masă cu cîțiva *B;* 6 ostentativ *A:* disprețuitor *B;* 6 sprîncene *A:* sprîncenele încordate *B;* 10 întreabă *A:* a întrebat *B;* 24 Plutonierul *A:* — Cum care Năstase? Plutonierul. *B:* 25 a rîs *A:* s-a bucurat *B;* 26 doar era de așteptat ... *A:* doar nu-și putea permite ... mă-nțelegi ... *B.*

255 8 izbucniri de rîs *A:* cu icniri de haz nestăpînit *B;* 3 își mai aminti *A:* își aminti *B;* 35-36 de hărțăgos *A:* cu învățătura serioasă *B.*

257 27 tot o vedenie *A:* o vedenie *B;* 35 dăunător *A:* vrășmășesc *B.*

258 34 ceva — ceva *A:* ceva *B.*

262 5 se speriară *A:* se treziră *B;* 15 o rîcîie *A:* o sîcîie *B;* 19-22 „Și mai ales cînd m-oi grăbi să-l informez că el era preferatul" (Aci domnul căpitan nu se putu stăpîni să nu rîdă ușurel în fundul gîtlejului.) *B;* 24-26 Și după un timp: — Mînă, Banciule, mînă, că se ține holera după noi! Încercă să mai glumească odată întocîndu-se din nou neliniștit spre sergentul de alături, pe fața căruia coloarea frunzei de toamnă *A:* Banciu nu-l auzi. Domnul Naicu îl privi lung, cu ochii crescuți de-o neașteptată mirare. Pe fața neclintită a sergentului, coloarea frunzei de toamnă *B;* 27-29 Aș! soarele trebuie să fie pricina! căuta să se împace pe sine *A:* „Soarele trebuie să fie pricina!" încerca să explice acest bizar fenomen *B;* 29-30 Însă îndată îl surprinse tresărind *A:* Dar cel de alături tresări deodată *B;* 31 se măriră iarăși ca-n fața colonelului *A:* se zgîiră de-a binelea *B;* 32-33 pe cît se poate mai departe *A:* pe luciul băncei, cît se poate mai departe *B.*

263 12 domne *A:* domnule *B.*

264 10 coasei *A:* coasei fatale *B;* 21 pe care-l știa încă la Corabia din zilele cînd stătuse la carantină. *A:* care încă mai zăbovea în Corabia. *B;* 22 găsi în sfîrșit *A:* găsi *B.*

265 25 tari *A:* tari și distanțate *B;* 34—35 se sfîrșise aci iarăș *A:* plesnea iarăș *B.*

266 16-17 și la aceste cuvinte gura lui Sbierea se rotunjea iarăș pentru a da drumul rîsului înveselit. Rămas singur, gluma lui Sbierea *A:* Rămas singur în odaia goală, proaspăt văruită, a carantinei, gluma lui Sbierea *B;* 21 sare *A:* sărea atunci *B.*

267 16-17 întoarse privirea afară *A;* întoarse priviea spre fereastra uriașe, afară *B.*

268 30 crezu chiar *A:* crezu *B.*

269 12 cumpăni o clipă *A:* cumpăni *B.*

270 7 din cînd în cînd *A:* din cînd în cînd s-o vadă *B;* 9 cînd înceată de tot, cînd deznădăjduită a inimii. *A:* necurmată a vieții *B;* 29-34 la cucoane d-ăștia cu pielea subțire? Gîndul îl făcu fără voie să izbucnească într-o hohotire de rîs. *A:* adică ... Dar vorba nu avu tăria să urce pînă-n culme suișul pe care se avîntase gîndul. Însă ideea, care i se deschisese acolo în minte, îl făcu fără voie să izbucnească într-o hohotire năstrușnică de rîs. *B;* 38 mormăit de dihanie într-o peșteră *A:* răget de dihanie în singurătăți *B.*

271 9 cînd hohotul nu dădea semne să înceapă prinse *A:* prinse *B;* 10 în locul fiorilor de teamă pierzîndu-se pe urma ecoului îndepărtat pe care rîsul i-l mai lăsase în urechi, tristețea o cuprinse *A:* atunci tristețea o cuprinse *B;* 29-30 cu cît discursurile *A:* cu atît mai mult cu cît discursurile *B.*

272 29 începu *A:* începuse *B.*

273 36 greoi ca de obicei *A:* greoi *B.*

274 *Un fragment întins, amplificat în varianta* B (pp. 274-276, *ed. de față*), *de la:* În odăița lui Anton (p. 274) *pînă la:* Dar dacă n-o fi murit (p. 276), *se află altfel intercalat în varianta* A, *unde începe cu:* Iar zilele *și sfîrșește astfel:* pustii, greoi (p. 274). *Aceste inversiuni, ca și celelalte modificări, cu adaosuri și eliminări substanțiale și repetate de la o variantă a alta, atestă aceeași grijă a autorului pentru îmbunătățirea textului;* 31 pustii, pustii *A:* pustii, greoi *B;* 32-40. Căci n-avusese cum prinde de veste că adeseori, cînd nu era luată în seamă, el arunca ochiri nemernice și lacome spre mijlocu-i subțire. Se întîmplase într-adevăr, că la plecarea *A:* În odăița lui, Anton privea cu ochii tulburi nestatornicia flăcărei mohorîte a feștilei. Lumina se desprindea cercuri-cercuri din sîmburele fără astîmpăr al focului de lumînare, încununîndu-i capul într-o aureolă mobilă și sîngerie. Zadarnic însă se proiecta pe vagile proeminențe ale figurei primitive; zadarnic părea că se mistue sub strașina stufoasă a sprîncenelor aspre: era cu neputință să răzbată prin pielea de ciubotă ca să fecundeze vreun gînd în creierul opac. Stereotip *B.*

275 1-2 memoria reproducea doar dialogul acela dintre el și Ion, cînd venise să-l schimbe *B;* 2-21 — Măi băiatule, măi, să nu faci ca mine, că te gonește și pe tine repede, repede.

— Ce să nu fac, mă frate-meu?

Ion răspunse întrebării tot cu o întrebare:

— De ce crezi tu că cocoana ține morțiș să te oprească în locul meu?

— Păi n-a rugat-o mama?

— Prost ești, mă! tot ca mine, frati-meu...

Și-n șiretenia lui țărănească, cu istețimea pe care i-o da veninul din suflet, începu să-i boscorodească vrute și nevrute, înțelese și neînțelese. Îi strecură în cap, cu ocoluri, lăsîndu-l să ghicească din această sporovăială întortocheată că, fără doar și poate, conița ține să rămînă cu o ordonanță tînără *A:* — Măi băiatule, să nu faci ca mine, că tot ca mine o pați...

— ...?

— ... te gonește și pe tine repede, repede...

— Ce să nu fac, frate-meu?

— De ce crezi tu, bă, că cucoana ține morțiș să rămîi în locu-mi?

— He, he... tu să trăiești, băiete... păi mămuca e meșteșugăreasă mare... păi cînd ți-o face ea de... lasă nu mai ști și tu...

— Prost ești, mă... tot ca mine, frati-meu...

Și-n necazul lui fără margini, că era luat în război, tocmai el care se obișnuise atît cu ideea rămînerei în țară, Ion începuse să-i înșire vrute și nevrute, înțelese și neînțelese, strecurîndu-i în cap cu ocoluri din ce în ce mai puțin largi, pe care în șiretenia lui țărănească le socotea foarte trebuincioase pentru o mai zdravănă convingere, ideea că, fără doar și poate, cocoana ține să rămînă c-o ordonanță tînără *B;* 24-25 d-astea cu vopsea pe ochi *A:* d-ăștia cu pielea subțire și cu vopsea pe ochi *B;* 25-26 mai degrabă *A:* mai bine *B.*

276 11 Dar nimic *A:* Totuși nimic *B;* 17-23 În seara aceea, sau poate va fi noaptea tîrziu, mă va striga ea singură!... Ea continuă însă să nu observe, să nu gîndească, să nu bănuiască nimic. Tot ce vedea, tot ce vorbea, tot ce făcea era mașinalicesc, nevoit, negîndit, un șir de acte reflexe, repetarea zilnică a acelorași mișcări de adormită, căci în toate ascunzișurile ei sufletești, domnea numai somnul de stană al durerii ei împietrite. Iar zilele treceau astfel monotone și pustii, pînă ce vestea groaznică îi căzu în mînă. *A:* „He, cînd i-*o* veni năbădăile... mă strigă ea singură..." În seara asta însă boldul poftei păru să-i dea ghes mai cu îndrăzneală ca de obicei. Dar o adiere poltronă de înțelepciune, la urmă de tot, îl sfătui încă să nu se pripească. El o ascultă rînjind: „Acum trebuie lăsată să-l jelească nițel, creștinește..." *B.*

280 20-22 neoprit cu ultima chemare de desnădejde. — Anton, Anton... *A:* înainte, fără înțeles, ca un gramofon neoprit. — A... ttt... n... *B;* 28 Simți răceala și n-avu tăria să miște mîna, să se acopere, să se apre. *A;* 30-31 Se înăbușea și nu se încumeta să se smulgă, dar abia acum înțelegea că nu era un duh imaterial. *A:* Abia acum înțelese că nu un duh se abătuse asupră-i. *B:* 41 Apoi capul lui coborî în jos *A.*

281 2 atingere rece *A:* atingere *B;* 2-3 de minghinea *A:* aveau puteri de minghinea *B;* 3 o încolăciră de umeri pe sub gît și răsuflarea încinsă îi năvăli *A:* răsuflarea încinsă o pălea *B;* 6 puternic *A:* zdravăn *B;* 10 Omul îi descleștă strînsoarea genunchilor cu un scrîșnet. *A;* 36-37 să spună adesea Aureliei *A:* să spună adesea Aureliei, cînd vorbeau despre căsuța lor *B.*

283 8 oricît, cu lumină și cu transperantele ridicate *A;* 12 nici mai mult *A:* nimic mai mult *B.*

286 5 piciorul *A:* piciorul de cvincvagenar *B;* 30 inimicul *A:* inamicul *B;* 38 se întorceau *A:* se întorceau acum *B.*

287 20 lumei *A:* lumii *B;* 31 înșela *A;* înșală *B.*

294 19 stăruiesc *A:* rostesc *B;* 20-21 domne Naicu *A:* ale doamnei Naicu *B;* 38 sălbătăcia *A:* sălbăticia *B;* 40 înțălegea *A:* înțelegea *B.*

296 18 Înțălese *A:* Înțelese *B;* 35 arată *A:* arătă *B.*

297 10 înfricoșetor *A:* înfricoșător *B;* 16 erau *A:* ereau *B;* 39 prevedea *A:* prevestea *B.*

300 16 înfunda *A:* afunda *B;* 22 iubit *A:* infect *B.*

p. 303 *IERNI JILAVE*

A fost publicată în „Gândirea", I, nr. 17, 1 ianuarie 1922, pp. 315-316 [**A**] și retipărită cu mari modificări, în volumul *Vedenia,* pp. 87—93 [**B**], text pe care îl reproducem.

Povestirea a beneficiat de însemnări răzlețe, ca aceea a lui Const. D. Ionescu, în „Ramuri", XXIII, nr. 5, mai 1929, p. 169: *„Ierni jilave* conține un început de schițare nerealizată a unei stări sufletești. Sumar. Se indică parcă numai o serie de puncte care cer, pentru completare, să fie legate cu linii." Schița îi prilejuiește autorului, nu o dată, un fin sondaj în conștiința copilului, care nu separă lumea fantastică a basmelor de cea reală.

Variante

303 2 seara de ajun *A:* seara aceea de ajun *B;* 2—5 Cu multă îngrijorare mă plimbam dintr-un colț al curții într-altul, scrutînd cerul cu priviri încordate. *A:* Cu îngrijorare fără de seamăn mă repezeam, după scurte popasuri, dintr-un colț al curții într-altul, scrutînd cerul cu încordate priviri. *B;* 10-11 Cu neputință să nu se ivească *A:* Era cu neputință pe-o vreme ca asta să nu se ivească *B;* 11-12 cer atît de plumburiu și-un vînt potolit *A:* cer atît de plumburiu și potolit *B;* 13 mă cam necăja fata din casă *A:* Numai fata din casă mă tot necăjea *B;* 15 N-o luam în seamă. Dar *A:* Fără îndoială că nici n-o luam în seamă. Însă *B;* 16 cucoanei *A:* cocoanei

B; 17 de *A:* chiar de *B;* 17-19 să-i pese atît de puțin de ninsoare *A:* Atîta nesimțire nu-mi mai fusese dat să văd: să se sinchisească așa de puțin de norul cu ninsoare *B;* 20-26 Deodată, în dreptul unuia din geamurile în care se aprinse *A:* În fundul curței, însă, salcîmul cel mare, străjerul nostru înspre hotarul miazănopței, luase o înfățișare prea fantastică în negura crescută pe nesimțite. Copacii mai scunzi și toate uscăturile acelea informe ale arbuștilor din preajma-i conturau acum arătări din cale afară de stranii pentru ca pasul meu să se mai aventureze pînă acolo. Chiar aici, aproape de ușa bucătăriei B.

304 1-15 unde, de la tăierea porcului, se strămutase tot sufletul casei, susurul metalic al crengilor și fantasmele negre, care creșteau spre mine, mă făceau să dau pas cu pas înapoi, spre scara salvatoare. Moș Crăciun dăduse drum înainte-i la toate lighioanele stihiilor, ca să alunge pe cei ce-ar vrea să afle secretul închegărei lui din baierele văzduhului.

Cu drept cuvînt mă gîndii că iscodirea mea mi-ar putea fi fatală; povești bătrîne erau doar vechi mărturii despre îndrăzneții prefăcuți în dobitoace, arbori sau stei, pentru că pîndise din loc ascuns minunile nepătrunse, ca să le fure taina.

Prudența mă sfătui că e timpul să intru; atunci surprinsei în dreptul unuia din geamurile, care tocmai se aprinsese *B;* 15-22 Abia putui să strivesc în gît strigătul de izbîndă. Rămăsei la pîndă, ca un haiduc, cu ochii țintă în raza de lumină. *A:* Îl văzusem; nu mai putea fi nici o înșelare! Venise din împărăția neagră de deasupra, minusculul flutur degerat, se repezise în lumina geamului, spre a cădea orbit în întunericul dedesupt. Uitai toate fantasmele și toată înțelepciunea poveștilor străvechi și rămăsei ca un haiduc la pîndă, în negură, cu ochii țintă în mănunchiul luminos. *B;* 23 deloc însă *A:* deloc *B;* totuși *A:* însă *B;* 24-25 — Domnule, hai...*A:* — Domnule... Ia uită-te... vai de mine... unde s-a pitulat... *B;* 26-27 fi-ți-ar cața dracului... Fugi în casă speriată de neobișnuința [*sic*] izbucnire: — Mă duc *A:* fi-ți-ar... cața... — Așa?... Mă duc *B;* 32 Marea pregătire *A:* Și numai marea pregătire *B;* 35 frumos *A:* galeș *B;* formele *A:* formele crețe *B;* 38-40 pierînd cerneri, cerneri, în întunerecul dedesupt. I-am privit multă vreme cu neîncredere cum se bîrnojau [*sic*], șugubeți, clipindu-mi șiret. Și numai cînd am văzut că se întese fără răgaz, un val de bucurie mi-a împins năvalnic în cuhnie. *A:* roi de fluturi și fluturași în vîrtej fără odihnă, eternă întrecere către sărutul mortal al flacărei înșelătoare. Dar lăm-

305 1-14 pile erau departe, în dosul geamurilor aburite, și micile insecte

de gheață piereau cerneri-cerneri, în noaptea vicleană în care se ascunsese frigul.

Nu-mi venea să cred ochilor și multă vreme i-am privit neîncrezător; dar, cînd pe negrul de pretutindeni au început să răsară și să se lărgească ostroave de albeață, n-am mai avut nici o îndoială. Nu bătea acum nici pui de vînt și totuși am auzit lămurit forfotul infinit al puzderiei de vietăți cu piciorușe de steluță, cîntîndu-și astfel din cer și pînă în tină bucuria fără margini a vieței.

Atunci n-am mai putut rezista bucuriei mele. Și cu căciulița și cu umerii îmbrăcați în solzișori de iie, ca într-o armură de argint, am năvălit înăuntru *B;* 20-21 — Să faci bunatatea să te culci. *A:* — Să faci bunătatea să nu mai ieși afară și să te culci numaidecît. *B;* 29—30 Dar nu distinsei nimic. Și-n auzu-mi abia acum prinse răsunet un zgomot *A:* Dar nimic nu se putea distinge. Numai în auzu-mi începuse să prindă un zgomot *B;* 31 O bănuială amarnică începu să mă sfredelească. *A:* Și cu el, o bănuială amarnică își făcu loc în cămăruțele inimei mele. *B;* 33-37 Doar nu începuse aseară să ningă! Nu văzusem eu fulgii cu ochii mei? Nu se poate, nu se poate. Fără doar și poate; de teamă îmi vîjîie urechile. *A:* Doar aseară nu s-a pornit cea mai zdravănă ninsoare? Nu văzusem eu fulgii cu ochii mei? N-am intrat eu în bucătărie cu umerii plini de zăpadă, de parcă aș fi avut pe ei epoleți grei de general, și cu cușma troian de nea...? Fără doar și poate; de prea multă teama îmi vîjîie urechile... *B;* 39 — coperișul *A:* șindrila *B.*

306 1-4 fără nici o urmă de zăpadă. De-afară se deslușea tot mai uniform ropotul ploii. *A:* lugubrele ei răni verzi de mușchi și licheni. Nici urmă de zăpadă. Și ropotul ploii vuia tot mai greu și uniform de parcă se prăbușea încoace goana necurmată a unui regiment de artilerie. *B;* 6-15 Eram strînse toate rudele cu tineri și bătrîni, și lăutarii cîntau de mama-focului, și bunicul povestea *A:* Se strînsese toate neamurile, cu tineri și bătrîni, iar lăutarii se răsuceau din șale ca foaia de hîrtie pe jăratec. Din cutiile afumate ale viorilor, cîntecele bătrîne ieșeau trase de arcușuri, ca minunățiile trase de bagheta magică din cufărașul fără fund al scamatorului.

Vremi peste vremi, veacuri și mai bine stăteau îngropate în sicriașele mici și sonore. Iar bunicul ne privea biruitor din ceața atîtor timpuri de demult și povestea cu graiul lui uscat și într-adins *B;* 17 zăpada *A:* troienii *B;* 19 potolită *A:* molcomă *B;* 21... da' acum... Crăciun e asta?... *A:* —... da ce ... ăsta e Crăciun?... *B*; 23 să mă cutremur *A*: să mă cutremur ca de frig *B;* 25 Fără să vreau, în ochii lui blînzi *A:* În ochii lui stinși și blînzi *B;* 26-27 că zilele bune se duceau odată cu dînșii *A:* că frumusețea vremurilor se pregătește de ducă odată cu ai lui *B;* 30 cîrnindu-mi nasul *A;* strivindu-mi nasul *B;* 32—36 cum mișcătoare săgeți fără sfîrșit tăiau în

fel și chipuri văzduhul jalnic. Deodată ceva negru se pune pe cugetul meu: am crezut o pasăre neagră, abătîndu-se din stolul croncănitor de afară, purtat ca frunzele de toamnă, în vrerea vijeliei. *A:* cum repezi și nesfîrșite suliți tăiau văzduhul, de parcă oștenii arhanghelilor se puseseră să prăpădească pămîntul. O pasăre neagră se desprinse din stolul speriat de afară și mi se așeză pe cuget, învăluindu-l tot în zbaterea aripilor întunecate. *B;* 39 se înnoptase *A:* Dar pînă întru-noptat *B.*

307 2 zgribuliți *A:* întîrziați *B;* Prin lumina tremurătoare a felinarului din față, un copil izvorî *A:* Un copil izvorî *B;* 6 fixîndu-mă *A:* pironind *B;* 6-7 stinse *A:* care parcă veneau de departe, de foarte departe *B;* 7-9 Erau acum numai bătrîni la masă. În mijlocul atîtor capete cărunte și mai ales albe *A:* În afară de părinții mei, erau acum numai bătrîni la masă, și-n mijlocul atîtor capete albe *B;* 11 priveau *A:* ținteau *B;* 16-17 Mi se făcu frică *A:* Îmi fu frică *B;* 18 îmi spuse *A:* mă certă *B;* 19 afară-n frig *A:* în frig *B.*

p. 308 SFÎRȘITUL

Publicată în „Gândirea", nr. 4, 1 decembrie 1924, pp. 97-108 [A]; retipărită de autor în volumul *Vedenia*, pp. 95-130 [**B**], text pe care îl reproducem.

Nuvela beneficiază, încă de la apariția ei în volum, de aprecierea foarte favorabilă a lui Octav Botez, care o discută, împreună cu *Între porțelanuri*, în recenzia citată din „Viața romînească", XXI, nr. 9-10, septembrie-octombrie 1929, p. 393: „Preocupat în primul rînd de a reda stări psihice, d. Mihăescu reduce la strictul necesar elementul anecdotic și cel descriptiv, oprindu-se cu preferință asupra momentelor de criză în care alegerea detaliului semnificativ și revelator iluminează uneori colțurile cele mai obscure și tăinuite ale sufletului. Nuvele ca *Sfîrșitul* sau *Între porțelanuri* sînt în privința aceasta caracteristice și prin ascuțimea și luciditatea analizei, pateticul și fatalismul lor pasional, de o rară putere emotivă."

Laurențiu Ulici anexează nuvela, în studiul citat din „Viața românească", XX, 2 februarie 1967, p. 67, obsesiei generate de gelozie. De reținut disocierile pe care le stabilește criticul cînd discută ceea ce numește cazul de „gelozie cerebrală" al eroilor din *Sfîrșitul*: „Dar ceea ce depășește obsesia, rămînînd esențial în această nuvelă, este jocul machiavelic al mîndriilor, al încăpățînării, într-o reciprocitate care împinge pînă la absurd și la acte făcute cu profundă scîrbă, dar făcute; așa e primirea lui Gorăscu de către Mada în propriu-i apartament, noaptea, sub privirile perplexe, care refu-

zau să creadă posibilitatea unui asemenea act, ale lui Bîrnea. Este totuși o formă de gelozie, atît de ascunsă încît pare rarefiată, rezultată din supremația cerebralului asupra afectului, un fel de, să-i zicem, *gelozie cerebrală.*" Nicolae Balotă vede în comportarea eroilor din *Sfîrșitul*, chinuiți de „fantasmagorii ale geloziei care organizează scene fictive", un rezultat al „impulsiunilor tipic sadomasochiste" (studiul introductiv la *ed. cit.*, p. 16).

Variante

310 34 al zecilea *A:* al zecelea *B.*

313 15 chelnărul *A:* chelnerul *B.*

314 16 intențiunile *A:* intențiile *B.*

317 31 priveliște *A:* priveliști *B.*

318 29 din nou recunoscute *A:* iarăși cunoscute *B;* 33 o viață întreagă *A:* de-o noapte întreagă *B.*

319 6 să iesă *A:* să iese *B.*

320 38 gaura cheii *A:* gura cheii *B;* 40 împece *A:* împace *B.*

322 12-13 doar unul *A:* doar cu unul *B.*

323 8 gură ucigașă *A:* gura ucigașă *B;* 27 **și în** noapte *A:* în noapte *B.*

325 38 lumina primului felinar *A:* lumina puternică a unei vitrine *B.*

326 34 crezu că cuvîntul „frumosule" *A:* crezu că „frumosule" *B.*

327 39 prăpastiei *A:* prăpăstiei *B.*

329 16 Și totuși cine îi spune lui *A:* Și totuși de unde poate ști el *B;* 36-38 Obloanele însă nu cedau...

El auzi atunci pîrîind la fereastra cealaltă. Sări acolo și văzu că lumina se aprinsese, însă cineva împingea obloanele dinnăuntru, ca și cînd s-ar fi străduit să le fixeze și mai solid în cîrlige.

El, el închide totul, ermetic. Ea strigă acum, trebuie să strige...

Sări atunci la fereastra dintîi unde spărsese geamurile. Prin firul de spațiu dintre cele două aripe de lemn în orice caz el putea auzi ceva...

Își întinse urechea lacomă și-și bulbucă ochii să-i iese din cap.

Și auzi. Vorbea ea și era foarte agitată. Bîrnea auzi cuvinte disperate: Poliție... scandal... unde ne găsim?... Apoi glasul lui Gorăscu care nu era distinct. O ruga, canalia! Apoi iarăși glasul ei tare și agitat: Nu, nu... rămîi! E în stare să te omoare... pînă dimineață te va pîndi... rămîi, rămîi aici... *acum poți să rămîi...*

Acest: „acum poți" îl făcu să se clatine. El putea să aibe și alte înțelesuri, dar pentru el n-avea decît un singur înțăles.

— Minți, urlă atunci din toți plămînii... Minți, nu-i adevărat... imposibil... *A:* — Ajunge! Destul cu farsa... urlă atunci din toți plămînii. Destul cu prefăcătoria asta, nu-i adevărat... imposibil... *B;* 39 lovi *A:* izbi *B;*

329-330 40-41, 1-2 Dar loviturile nu făceau decît să vibreze dunga neagră dintre aripele de lemn ca o înfiorătoare lance a întunericului *B.*

330 2-3 Coborî atunci privirea *A:* Și coborî răpus privirea *B.*

p. 331 *SEMNELE LUI DĂNUȚ*

A fost publicată în „Gândirea", II, nr. 3, 16 mai 1922, pp. 46-51 [**A**]; retipărită în volumul *Vedenia*, pp. 131—152 [**B**], text pe care îl reproducem.

Cezar Petrescu, în aceeași cronică din „Curentul", II, 423, miercuri 20 martie 1929, descoperă și în această nuvelă schema unui mic roman: „*Semnele lui Dănuț* e alt roman, al existenței obscure, de abulic". Nuvela a oferit criticii, mai tîrziu, un spațiu larg pentru confruntarea universului obsesiv al autorului cu realitatea. Ovidiu Papadima va observa că „ilogicele temeri" ale lui Dănuț, izvorîte din „groaza unui suflet superstițios", mai degrabă torturat de boală, devin fapte reale (*Cronica literară*, în „Gândirea", XIV, 10 decembrie 1935, p. 531). Obsesia nu mai este o concurentă a realității, ci devine „mai puternică decît realitatea" (Nicolae Manolescu, *stud. cit.*, p. VIII). Nicolae Balotă se încadrează în această rară unitate de vederi asupra nuvelisticii lui Gib I. Mihăescu, cînd observă și în *Semnele lui Dănuț* „tema predilectă" a autorului: „formarea unui univers obsesiv prin proiecțiile imaginației". Criticul vorbește, în continuare, în același studiu introductiv, p. 13, de „un tărîm incert, ambiguu, o zonă între adevăr și ficțiune, împrumutînd realității o concretețe brutală, și imaginarului caracterul misterios, cețos, al unui spațiu oniric". Faptul că „autorul motivează psihopatologic divagările imaginației eroului său", îl determină pe Nicolae Balotă să apropie, în treacăt, nuvela lui Gib I. Mihăescu de proza naturalistă.

Variante

331 12 Cele trei perechi de șine *A:* cele patru perechi de șine *B;* 14 Alături *A:* Dincolo *B.*

332 23 încrederi *A:* credulități *B.*

333 16 De la Miercani *A:* De la Prundeni *B;* 26 stejar, vopsită în roșu *A:* stejar *B;* 28 țîrîitul *A:* țăcănitul *B;* 29-30 înțepătoarea perseverență *A:* încăpățînată perseverență *B;* 34 din care răsăreau bătături negurii *A:* buburoșate de bătături negurii *B.*

334 2-3 să-i atragă atenția *A:* parcă speriate de nebăgarea lui de seamă *B;* 10 Miercani *A:* Prundeni *B;* 18 așeze *A:* așeză *B;* 24-25 Miercani *A:* Prundeni *B.*

335 Ochii fixau acum rotila *A:* Ochii stăruiau acum pe rotila *B.*

336 26 vi s-a anunțat plecarea *A:* vi s-a comunicat ceva *B.*

337 16 perindarea *A:* succedarea *B.*

338 39-41 una din cele două stații dintre Miercani și Bobeni *A:* cea mai apropiată din cele două stații dintre Prundeni și Bobeni *B.*

339 8-9 Și pe urmă cum... dar nu, nu *A:* Adică nu... cum... dar nu, **nu, nu** *B.*

340 22 jumătate de ceas *A:* un sfert de ceas *B;* 25-30 Și se prăbuși ca un mal, lîngă ușă, pe scîndurile bătăturite. *A:* Și se prăbuși spre aparate cu mîinile întinse, cu degetele rășchirate, cu ochii deschiși peste măsură, dar cînd își aminti că Rîușorul și vestise trecerea acceleratului, se lăsă moale pe scaun, apoi se rostogoli sub masă, insensibil ca un maldăr inform de boarfe *B.*

341 36 *Calăule A:* *Călăule B.*

342 4 Mă caută, bolborosi el iarăși. Stăi, ucigașule... Nu te ascunde, ucigașule... ți-ai omorît copila... *A:* 40 de individul *A:* Despre individul *B.*

p. 345 *SCUARUL*

Publicată în revista „Ramuri—Drum drept", Craiova, XX, nr. 7-9, iulie-septembrie, 1926, pp. 207-217 [**A**]; retipărită în volumul *Vedenia*, pp. 153-176 [**B**], text pe care-l reproducem.

Chiar de la apariția ei în „Ramuri-Drum drept", nuvela atrage atenția lui Perpessicius, care scria aceste cuvinte elogioase, recenzînd revista craioveană în „Universul literar": „D. Gib I. Mihăescu, acest tînăr și magnific maestru al prozei contemporane, publică o nuvelă din toate punctele de vedere magistrală". Printre calitățile nuvelei sînt enumerate: „putință de a varia pe tema acelei fantezii sălbatice din care extrage ca dintr-o nesecată sursă petroliferă", „înlănțuirea dramatică a momentelor", „vigoarea scrisului", „darul de plasticitate pe care îl posedă în așa de mare grad". Întregul pasaj este reprodus de I. Valerian, în „Viața literară", I, nr. 32, decembrie-ianuarie 1927, pp. 1-2, și în volumul *Cu scriitorii prin veac*, Editura pentru literatură, 1967, p. 116.

Variante

345 6 căindu-și *A:* căinîndu-și *B.*

347 27 Dar cuvintele acestea din urmă ieșite din trupul țapului al șaselea treziră *A:* Dar potrivirea aceasta de cuvinte, din urmă, găsită în trupul țapului al șaselea, trezi *B.*

353 26-27 se grăbiseră în uși *A:* ajunseră în ușile deschise la părete *B.*

354 7 pe drum la vale *A:* pe drum *B;* 36-37 chelnărul *A:* chelnerul *B.*

355 5 Spirule, Mache, unde s-au băgat netrebniciiăștia?! *B.*

357 17 înțăles *A:* înțeles *B;* 26 înțălegea *A:* înțelegea *B;* 27 înțăleagă *A:* înțeleagă *B.*

358 38 clipită *A:* clipă *B.*

p. 360 *EXAMENUL*

Publicată în „Viața romînească", XVIII, nr. 12, decembrie 1926, pp. 311-324 [**A**]; retipărită în volumul *Vedenia*, pp. 177-200 [**B**], text pe care-l reproducem.

A fost tradusă în limba rusă: *Ekzamen*, *Raskazî*, Perevod Al. Kostina, *Predoslovie* Ion Bălu, București, Redakția Rumania 1968. Vezi precizările lui Mihail Diaconescu, *Gib I. Mihăescu*, Editura Minerva, 1973, *Ediții în limbi străine*, p. 352.

Pentru Const. D. Ionescu, această schiță, alături de *Pisica*, ar proba o nouă orientare în scrisul lui Gib I. Mihăescu: „Schița este valoroasă

pentru că urmărește întreaga diagramă afectivă pînă la stingerea naturală. Dacă apropiem *Examenul* de *Pisica*, ne convingem că dl. Gib I. Mihăescu este un bun cunoscător al sufletului celor mici, cum s-a dovedit analist cu calități al psihologiei celor vîrstnici." „Ramuri", XXIII, nr. 5, mai 1929, p. 170). Laurențiu Ulici încadrează schița *Examenul*, *stud. cit.*, p. 72, în *Obsesia idealului*.

Variante

361 15 trăistele *A*: trăiștile *B*; 19 prins între *A*: între *B*.

362 31 acesta *A*: ăsta *B*.

363 25 Lucru curios! *A*: Strașnic lucru! *B*; asta *A*: aceasta *B*; 28 acesta *A*: ăsta *B*.

365 36 înveliș *A*: învăliș *B*.

368 19 arăte *A*: arate *B*; 39 dacă tatăl are *A*: dacă are *B*.

373 21—22 într-un fund de hrubă *A*: într-o curte, ca un fund de hrubă *B*; 28 pasere *A*: pasăre *B*; 33 sînt *A*: sunt *B*.

p. 376 *ÎNTRE PORȚELANURI*

A fost publicată în „Viața romînească", Iași, XVII, nr. 10, octombrie 1925, pp. 105-107 [**A**]; republicată în volumul *Vedenia*, pp. 201-228 [**B**], text pe care îl reproducem.

La apariția ei în volum, nuvela este apreciată de Octav Botez, în recenzia citată din „Viața romînească", XXI, nr. 9 și 10, septembrie-octombrie 1929, p. 393, alături de *Sfîrșitul*, pentru „ascuțimea și luciditatea analizei". Nicolae Balotă, în *stud. cit.*, p. 20, pune în legătură „jocul de oglinzi al închipuirii" din această nuvelă cu „frustrarea erotică". Mai critic, Laurențiu Ulici atrage atenția, pe bună dreptate, asupra caracterului „confecționat" al personajului feminin din *Între porțelanuri* (*stud. cit*, p. 65).

Variante

376 5 până *A*: pînă *B*.

378 12 gîlcevile *A*: gîlcevele *B*; 16 aduseseră *A*: adusese *B*.

379 28 cîne *A*: cîine *B*; aruncase *A*: arătase *B*.

380 33 Sînt *A*: Sunt *B*; 36-37 până la conacul Elenuței *A*: spre mîna cealaltă, pînă la conacul Elenuței *B*.

381 13 prietinul *A*: prietenul *B*; 20 pasă *A*: păsa *B*; 26 prietinește *A*: prietenește *B*; 33 mînile *A*: mîinile *B*.

382 20 Și ea *A*: Ea *B*.

383 2 orașul ăsta *A*: orașul *B*; 5-6 prietiniei *A*: prieteniei *B*; 8 dintăi *A*: dintîi *B*; 12 de dedesupt *A*: dedesupt *B*.

385 20-21 necontenit tot despre Mina și ea spuse ca și în trecut numai atît *A*: apoi, ca și în trecut, îl întrerupse brusc numai cu atît *B*.

386 17 omoară *A*: zdrobește *B*; 25 Dacă nu m-a omorît întăia oară nu mă mai omoară *A*; Apoi scoborînd tonul, ca și cînd ar fi avut de făcut o mare destăinuire *B*.

387 28-31 Ea vru să mai adauge de pofta subită de a se mîndri față de un prieten al trecutului cu puterea ei. Însă se opri brusc, vădit contrariată de limbuția asta pe care nu și-o cunoștea. *B*; 32 înțăleagă *A*: înțeleagă *B*.

388 15 larg *A*: adînc *B*; străzii *A*: străzei *B*.

391 26 Sărmanul, de ce să otravească această... ha, minciună cu veninul spurcat al adevărului. *A*.

392 13 de canatul *A*: canatul *B*.

p. 393 *TROIȚA*

Nuvela a fost foarte bine primită de critica epocii ca și de cititori. Apare pentru prima dată în „Cugetul românesc", București, III, nr. 1, martie 1924, pp. 10-18 [**A**], după care este retipărită în „Universul literar", anul XLII, nr. 3, 17 ianuarie 1926, pp. 3—5 [**B**] și în volumul *Vedenia*, p. 229 [**C**], text pe care îl reproducem.

A fost tradusă în limba franceză de Edmond Bernard, în antologia: *Nouvelles roumaines*, Les oeuvres representatives des lettres étrangères. Litterature roumaine, Paris, Didier, 1947. Cf. Mihail Diaconescu, *op. cit.*, p. 352.

Eugen Lovinescu consideră această nuvelă probantă pentru talentul scriitorului și, mai mult, „ca un indiciu de personalitate", care nu putea

fi tăgăduit nici în unele din nuvelele anterioare. Dintre acestea, criticul citează, în *Istoria literaturii române contemporane* (1900-1937), p. 312, nuvela *Vedenia*. Vorbind, în cronica citată din „Curentul", II, nr. 423, miercuri 20 martie 1929, p. 1, de nuvelele-roman ale lui Gib I. Mihăescu, Cezar Petrescu va observa o singură excepție, *Troița:* „E singura în care psicologia indivizilor și ființa lor anterioară nu sparg cadrul nuvelei, lărgind-o spre romanul încăpător". (Poate că și astfel de sugestii l-au determinat pe autor să reia, pentru a-i da forma unui mic roman, o nuvelă ca *Femeia de ciocolată* apărută mai întîi în „Gândirea", IV, nr. 12-13, 1 aprilie 1925, pp. 363-373; V, nr. 1, 15 mai 1925, pp. 12-16.) Octav Botez, în recenzia citată, p. 394, va încerca să fixeze locul aparte pe care îl ocupă *Troița* în nuvelistica lui Gib I. Mihăescu: „Darul deosebit al autorului în crearea unei atmosfere grele de neliniște și teamă, sinistră sau tragică, apare pe alt registru decît acel erotic, în minunata nuvelă *Troița*". Nuvelistul îi apare criticului, pentru „forța halucinantă" și „fiorul straniu" al prăpădului apocaliptic pe care îl descrie, ca „un maestru al fantasticului și lugubrului". Este reținută, în același loc, ca o trăsătură fundamentală a scrisului lui Gib I. Mihăescu, „corespondența tainică între mediul evocat și anume stări interioare, un fel de complicitate ritmică între climatul fizic și cel uman". Pentru admiratorii prozatorului din cercul revistei „Gândirea", această proză este „capodopera unui vizionar" (nr. 10, 1935, p. 493). *Troița* îi apare și lui Octav Șuluțiu, în *Pe margini de cărți*, p. 279, „halucinantă prin realismul ei aproape neverosimil".

Nuvela va întruni adeziunea la fel de elogioasă a criticii actuale. *Troița* este considerată de Nicolae Manolescu o „excelentă narațiune de atmosferă psihică", în „Viața românească", XVI, nr. 6-7, 1963, p. 287, părere exprimată la fel de limpede și în *Existența imaginară a lui Gib I. Mihăescu, ed. cit.*, p. VI, cînd o numește „una din nuvelele cele mai bune din epoca maturității". Tot ca o culme a creației de maturitate a scriitorului îi apare această nuvelă și lui Nicolae Balotă, care o așează printre producțiile „cele mai dramatic-tulburătoare ale lui Gib I. Mihăescu" (*stud. cit.*, p. 25). În aceeași manieră superlativă, ca „exemplul cel mai edificator" al vocației de analist a scriitorului, va vorbi despre această nuvelă și Ov. S. Crohmălniceanu, în *Literatura română între cele două războaie mondiale*, vol. I, 1972, p. 514.

Variante

393 7-8 patimele *A:* patimile *B, C;* 10 mantălilor *A:* mantăilor *B, C.*

394 4 modărlane *A, B;* modîrlane *C;* 12 căteștrei *A:* cîteștrei *B, C;*

23 Și ca *A, B:* Și ia *C;* 27 boamba *A:* bomba *B, C;* 30 n-ascultați *A:* n-asculți *B, C.*

395 10 stelele străluceau de ger *A, B:* repede-repede, stelele prinseră să strălucească de ger *C;* 32 trîmbă *A:* drîmbă *B, C.*

396 3 feciorul *A.C:* ficiorul *B;* 13 cît îi *A:* cît *B, C;* 31 zvîrlit *A:* azvîrlit *B, C.*

397 2 îngerii negri *A:* îngeri ai *B, C;* 6 frigărei *A, B:* frigării *C;* 9 făceau *A, C:* făcea *B;* 26 cele *A;* acele *B, C;* 33 cînd încercă zadarnic să-și simtă vîrful degetelor *A.*

398 14 Dumnezeu le arăta calea ca odată celor trei magi *A:* 32 întunecoase *A* : întunecate *B, C;* 39 îi spune să nu-i închidă de totul. Îi poruncește. Și el ascultă înfiorat porunca *A:* îi spune porunca *B:* îi dă porunca *C.*

399 7 caraghios *A:* curagios *B, C;* 15-16 a mai putut grăi el pentru sine *A, B:* a mai putut grăi pentru sine *C.*

400 22 Ardeau *A;* Ardea *B, C;* 37 Pălălaie se lovi cu pumnul în piept și gemînd sări în picioare *A.*

401 6 înduioșe *A:* înduioșă *B, C;* 16 Și se lăsă din nou în mătanie. *A;* flacări *A:* flăcări *B, C;* 17 lacrămi *A:* lacrimi *B, C;* 29—30 sclipeau *A, B.* sclipesc *C;* 36-37 în ger... *A, B:* înger... ești... *C.*

402 21 Dumnezeu *A, B:* Dumnezeule *C;* 22 Înghețul Diavolului *A;* Înghețul *B, C.*

p. 404 *TABLOUL*

A fost publicată în „Gândirea", VI, nr. 1, februarie 1926, pp. 14-24 [**A**]; retipărită în volumul *Vedenia*, pp. 245-279 [**B**], text pe care-l reproducem.

În studiul *Existența imaginară a lui Gib I. Mihăescu, ed. cit.*, p. XIII, Nicolae Manolescu socotește că această nuvelă suferă de grave neajunsuri, pe care le explică prin „mediocritatea conștiinței estetice" a prozatorului: „În *Tabloul* (ca să aleg un exemplu din volume), crima din iubire a lui Marius, ca și complicata răzbunare a Arianei ar avea un sens dacă ar fi numai închipuite de Marius, neîntîmplate. Autorul însă nu se

dezice de eroul lui decît pe jumătate: scena omorului, înțelegerea mută a Arianei cu tabloul primului bărbat sînt motive de comedie luate în serios, și nuvela capătă un caracter teribil de romanțios." Nicolae Balotă, după ce vorbește de *Tabloul* ca de „o nuvelă în care *chipul, închipuirea* și *întruchiparea*, ca protagoniști supraumani ai unui epos, dirijează destinul unui om" (*stud. cit.*, p. 20), face o apropiere binevenită cu povestirile lui E.A. Poe, care merită să fie reținută în replică la critica menționată: „Ca într-o povestire a lui E.A. Poe, tabloul devine chipul destinului răzbunător. Nici una din narațiunile lui Gib Mihăescu nu înfățișează toate avatarurile *chipului* și *închipuirii* ca aceasta" (p. 21).

Variante

405 18 strălucirea aceea *A:* strălucirea *B;* 23 vesmîntele *A:* vestmîntele *B.*

407 9-10 mersul curbelor *A:* mersul fără înțeles al curbelor *B;* 26 turbur *A:* tulbur *B.*

409 29 aveam siguranță *A:* nu mai putea fi nici o îndoială *B.*

410 15-16 bunul destin *A:* bunul destin, pe care pe nedrept îl bănuisem o clipă *B;* 36 ce am de gînd să-i spun *A:* cum aveam să termin *B.*

411 4 M-am aplecat să văd prin gaura cheii dacă e lumină... *B;* 27 ceailaltă *A:* cealaltă *B.*

412 36 se strîng *A:* se strînge *B.*

414 36 întălegerea *A:* înțelegerea *B;* 39-40 o petală de trandafir roșu întunecat *A:* o petală albă-gălbuie, care să se prefacă îndată apoi într-una de trandafir roșu-întunecat *B.*

415 17-18 (Nu știu de ce prefer „corbii", cucoarelor din legendă!) *B;* 20 să mă *A* că mă va *B;* 22 să sar *A:* că voi sări *B;* 27 genunchi *A;* genunchii *B;* 34 ochi *A;* ochii *B.*

416 4-5 Tocmai veneam la ea hotărît, fără să-mi dau seama cum *A:* Fără să-mi dau seama, pășeam spre ea hotărît *B;* 8 și am intrat *A:* căci intrînd *B;* 15 mă privea *A:* mă privi *B:* 25 întălegi *A:* înțelegi *B.*

417 14-17 Ce-a vrut ea să înțeleagă? Adică e ușor de văzut ce-a vrut ea să înțeleagă! Dar cum? Prin ce mijloace, prin ce rafinament feminin... *B;* 19 Așteaptă pînă oi muri, tocmai bine *A:* Așteaptă mult și bine *B.*

418 34 întăles *A:* înțeles *B.*

422 7-15 Dar îmi adusei aminte că aveam tot dreptul să pretind soției mele ca să-mi lămurească și cele mai din ascuns gînduri și intenții, fie c-au ținut din trecut, fie că privesc doar viitorul. Ș-apoi întorsătura cu Baldovin avea și partea ei neplăcută; într-adevăr ce însemna acel: „Am ales pe Orghidan... pentru că în ochii lui culoarea geloziei a avut mai puțină tărie..." Dumnezeule, pe cine aveam în fața mea? *B;* 17 cu toată înverșunarea *B;* 30-31 cît de nesuferit într-adevăr, trebuie să-i fi fost Baldovin! *B;* 35 automat *B.*

423 8 hypoteză *A:* ipoteză *B;* 39 vîjîi *A:* vîjiia *B.*

424 18 Astăzi *B;* 19-20 mai diplomată, mai perfidă *A:* și mai diplomată și mai perfidă *B.*

DIN PERIODICE — 1921-1935

p. 429 *CEI DIN URMĂ*

Cu această nuvelă, apărută în nr. 2, I, 15 mai 1921, pp. 24-28, din „Gândirea", scriitorul începe o lungă și constantă colaborare la această revistă, fiind, de fapt, unul dintre fondatorii ei. Nuvela este semnată cu numele cu care scriitorul intră în istoria literară: Gib I. Mihăescu. Cele mai multe din colaborările sale anterioare au apărut sub semnătura G. Mihăescu.

Nicolae Manolescu o semnalează, în studiul *Existența imaginară a lui Gib I. Mihăescu, ed. cit.*, p. VI, printre primele proze în care „personajele scriitorului trăiesc în imaginație". Deși este vorba despre o înfruntare de imaginații aprinse de primejdiile retragerii, în timpul nopții, nuvela pare dirijată, destul de evident, și de intenții satirice. Căpitanul care comandă detașamentul în retragere poate fi alăturat eroilor de cafenea de tipul lui Naicu din *Vedenia.*

p. 441 *RETRAGEREA*

Nuvela are multe elemente comune cu *Cei din urmă.* Tipărită în „Gândirea", I, nr. 4,15 iunie 1921, pp. 86-89, nu figurează în culegerile de nuvele alcătuite de autor.

Retragerea face parte dintre primele povestiri ale prozatorului în care critica a descoperit una din trăsăturile fundamentale din întreaga sa operă: „tensiunea între real și imaginar, între ceea ce se întîmplă cu adevărat

eroilor și ceea ce își închipuie ei că li se întîmplă" (Nicolae Manolescu, *Existența imaginară a lui Gib I. Mihăescu, ed. cit.*, p. VII). Autorul acestui studiu, în general aspru cu producția de început a lui Gib I. Mihăescu, nu va ezita să noteze, în același loc, această foarte justă observație în legătură cu nuvela *Retragerea*: „din tensiunea acestor planuri (cel real și cel imaginar — *n.n.*), autorul scoate un interesant efect psihologic". Nicolae Balotă va constata, de asemenea, în studiul introductiv la ediția menționată, că *Retragerea* este „una din cele mai izbutite schițe ale scriitorului "(p. 22).

p. 447 *UN CĂLĂTOR*

A fost tipărită în „Gândirea", I, nr. 9, 1 septembrie 1921, pp. 162-165.

Această povestire indică, după opinia lui Nicolae Manolescu, exprimată în studiul citat din „Viața românească", XVI, nr. 6-7, 1963 p. 287, împreună cu *Singuratecii*, orientarea scriitorului către domeniul său predilect: „Cu *Un călător* și mai ales cu *Singuratecii*, prin fixarea pe o problemă de conștiință și prin tehnica narațiunii, ne găsim deodată în fața unui Gib I. Mihăescu care și-a descoperit domeniul. Descripția, relatarea obiectivă sînt părăsite pentru cufundarea în conștiință."

p. 455 *SOARELE*

A fost tipărită mai întîi în „Gândirea", I, nr. 22-23, 15 martie-1 aprilie 1922, pp. 441-416 **[A]** și retipărită, cu ușoare modificări, în „Curentul", nr. 965, luni, 29 septembrie 1930, pp. 3-4 **[B]**. Reproducem textul din „Gândirea". Schița se remarcă prin verismul ei psihologic. Vezi notele noastre la nuvelele și povestirile care păstrează amintirile primului război mondial: *Linia întîi, Soldatul Nistor, Cel din urmă cîrd, Cei din urmă, Retragerea.*

Variante

462 32-38 Și domnul căpitan nu se îndura deloc să facă semnul mîntuirii. Ce soare adevărat era acolo, departe, ce soare dumnezeiesc și vesel! Și Robu zîmbi domnului căpitan cu nepăsarea copilului care zîmbește ucigașului plecat peste leagăn. Ba chiar se făcu că culege ceva de jos **A**.

463 2-3 se repede sa scos din minți **A**: se aruncă la pămînt ca scos din minți **B.**

p. 464 *SINGURATECII*

Tipărită în „Gândirea", II, 12 aprilie 1922, pp. 12-18.

Moinaru, protagonistul acestei nuvele, un fel de „gelos paranoic", este considerat de Nicolae Balotă, în studiul citat, p. 21, printre „eroii cei mai tipici" pentru literatura lui Gib I. Mihăescu. Se atrage atenția, cu dreptate, în același loc, că „scriitorul excelează în descrierea fenomenelor hipnagogice". (Vezi și nota la schița *Un călător.*)

p. 481 *VIN NOU*

„Cuvîntul literar și artistic", București, I, nr. 3, noiembrie 1924, pp. 1-2.

Gib I. Mihăescu a cultivat, uneori, o proză anecdotică, în care se dovedește preocupat însă și de zugrăvirea unui anumit mediu provincial, ușor de pus în legătură și cu Drăgășanii. În aceasta constă interesul povestirii *Vin nou*, și mai puțin în valoarea ei artistică, destul de discutabilă.

p. 489 *COȘUL CU TÎRGUIELI*

„Gândirea", IV, nr. 7, 15 ianuarie 1925, pp. 208-212.

p. 498 *CEA DIN URMĂ NOAPTE*

„Cuvîntul literar și artistic", II, nr. 16, 19 aprilie 1925, p. 2.

p. 508 *AȘTEPTARE*

Tipărită mai întîi în „Gândirea", VII, nr. 3, martie 1927, pp. 91-96; retipărită în „Curentul", III, nr. 902, luni 28 iulie 1930, pp. 3-4. Nepublicată de autor în volum și neinclusă nici în alte ediții.

p. 519 *TOAMNA*

A fost tipărită în „Viața romînească", XIX, nr. 6-7, iunie-iulie 1927, pp. 301-330. Nepublicată de autor în volum și necuprinsă nici în alte ediții.

Pot fi recunoscute, în această povestire, unele asemănări cu schița *Un călător*. S-a spus, cu bună dreptate, că „natura apare în prozele lui Gib Mihăescu sub forme cvasialegorice" (Nicolae Balotă, *stud. cit.*, p. 43). Această povestire, în special în final, oferă bune argumente pentru susținerea acestei afirmații, pe care a făcut-o mai întîi Camil Petrescu (v. nota la nuvela *Frigul*).

p. 535 *AMURGUL*

„Scrisul românesc", Craiova, I, nr. 1, noiembrie 1927, pp. 30-36.

p. 543 *POARTA DE FIER*

„Scrisul românesc", Craiova, I, nr. 3, ianuarie, 1928, pp. 13-28. Nuvela ilustrează perfect pasiunea autorului pentru cazurile în care imaginația joacă un rol precumpănitor, mergînd pînă la anularea realității: „Urmărind avatarurile închipuirii, ale imaginației *ca funcție irealizatoare* a conștiinței, e firesc ca Gib Mihăescu să surprindă îndeosebi momentele de exacerbare, de climax ale acestei funcții. În nuvela *Poarta de fier*, Botoran își așteaptă nevasta. Închis în cazarmă, imaginația sa trece în cursul unei nopți printr-o adevărată agonie. Un suflet nocturn, delirant, se trezește parcă într-însul" (Nicolae Balotă, *stud. cit.*, p. 23).

p. 564 *ICOANA*

„Gândirea", VIII, nr. 4, aprilie 1928, pp. 158-163.

p. 574 *PISICA*

„Gândirea", VIII, nr. 12, decembrie 1928, pp. 482-486. Nepublicată de autor în volum și neinclusă nici în culegerile de mai tîrziu.

Const. D. Ionescu nota, în „Ramuri", XXIII, nr. 5, mai 1929, p. 169, progresul realizat de autor, prin schimbarea tematicii erotice, cu această proză: „Tema de erotism senzual, de cuceriri trupești din volumul *La « Grandiflora »* se repetă și aici (în volumul *Vedenia — n.n.*). Dar această trecere continuă pe locuri umblate se banalizează. Nu înțelegem această insistență a d-lui Gib I. Mihăescu, căci d-sa cînd a voit să varieze, ne-a dat lucruri noi, ca *Pisica*, publicată de curînd în « Gândirea ». Pasul de safir al cărui resort psihologic caută să-l surprindă devine monoton."

p. 583 *JUCĂTORUL*

„Gândirea", X, nr. 5, mai 1930, pp. 156-163.

p. 597 *PIAZA*

„Gândirea", X, nr. 8-9, august-septembrie, 1930, pp. 280-292. Nuvela este inspirată de o dramă de familie: moartea fratelui scriitorului, Ionel, care dovedise, ca și eroul central din această proză, o deosebită înzestrare pentru muzică.

Este încadrată de Nicolae Manolescu, în studiul *Existența imaginară a lui Gib I. Mihăescu*, ediția citată, p. XI, alături de *Frigul* și de *Poarta de fier*, printre nuvelele în care „încrederea personajelor în halucinațiile lor merge pînă la așteptarea înfrigurată a confirmării lor". „Spulberarea închipuirii" instalează o realitate dușmănoasă, care-l chinuie și pe Emanoil, unul din eroii nuvelei.

p. 619 *DEUX EX MACHINA*

„Viața romînească", XXIII, nr. 2, februarie 1931, pp. 113-125.

p. 635 *ORA BUNULUI RĂMAS*

„Viața romînească", XXIII, nr. 6, iunie 1931, pp. 225-231.

p. 644 *MONUMENTUL*

„Boabe de grîu," București, XI, nr. 6-7, iunie-iulie 1931, pp. 339-343.

În *Monumentul* și *Filodor*, Gib I. Mihăescu reia, amuzat și ironic, cu un simț deosebit pentru notația realistă, scene din viața de provincie. Vezi notele noastre la povestirile: *În tren*, *Figurina* și *Vin nou*.

p. 657 *FILODOR*

„Adevărul literar și artistic", X, seria a II-a, nr. 560, 30 august, 1931, pp. 3-4.

p. 666 *PLECAREA*

„Gândirea", XII, nr. 3, martie 1932, pp. 114-117. Nepublicată de autor în volumele cunoscute, schița n-a fost culeasă nici în edițiile ulterioare. Deși a fost tipărită destul de tîrziu, ea trebuie situată printre schițele și povestirile de început ale lui Gib I. Mihăescu.

p. 673 *MÎNA*

„Gândirea", XIII, nr. 5, mai 1933, pp. 174-178.

p. 682 *NOAPTEA FOCURILOR*

„Revista Fundaţiilor", II, nr. 11, 1 noiembrie 1935, pp. 243-267.

p. 711 *VISUL*

S-a tipărit în volumul antologic *Nuvele inedite*, Editura Adevărul, 1935, pp. 263-300.

Nuvela îi prilejuieşte lui Nicolae Manolescu o frumoasă analiză, în studiul introductiv la ediţia citată, p. IX. Obiectul analizei îl formează tot „starea sufletească" a eroilor: „La Gib I. Mihăescu această stare iniţială e de obicei absurdă, scriitorul observînd nu evoluţia de la normal la absurd, de la real la imaginar, ci, dimpotrivă, confirmarea absurdităţii de către realitate, modul în care obsesia atrage şi-şi creează o aparenţă firească. În *Visul* este o încordare a aşteptării eroului principal în stare să creeze realitatea, visul şi realitatea nestînd pe acelaşi plan, nici alternîndu-se: visul are întîietate asupra realităţii, el impune o realitate spre a se confirma."

p. 737 *ÎMPRICINAŢII*

Moartea l-a surprins pe Gib I. Mihăescu cu mai multe proiecte literare şi lucrări în pregătire, printre care se numărau o nouă culegere de nuvele şi două romane, *Upercut* şi *Vămile văzduhului*. Ştiri răzleţe vorbesc şi despre intenţia de a-l readuce pe Ragaiac din *Rusoaica*, unul dintre personajele sale preferate, într-un nou roman. Personajul apare, este adevărat, dar ca erou al nuvelei *Visul*. Există ştiri şi despre un proiect de roman care urma să folosească amintirile din război ale autorului ca material epic. Date asupra acestor două proiecte oferă Mihail Diaconescu, în monografia *Gib I. Mihăescu*, Editura Minerva, 1973, pp. 206-207, folosindu-se de interviul acordat de romancier lui Matei Alexandrescu, în 1933, cuprins în volumul *Confesiuni literare, Dialoguri*, Editura Minerva, 1971, pp. 54-59, şi o informaţie apărută în „Naţionalul nou", Bucureşti, nr. 441, 28 octombrie 1935, p. 4.

Din romanul *Vămile văzduhului*, scriitorul a publicat un fragment în revista „Familia", Oradea, II, seria a III-a, nr. 4, iulie-august 1935, pp. 9-14, sub titlul *Împricinaţii*. Redacţia „Gândirii" întregeşte fragmentul din „Familia", republicîndu-l sub forma unui capitol unitar din romanul în pregătire *Vămile văzduhului*. După cum precizează Emil Manu, în *Biografia unui roman*, „Luceafărul", X, nr. 35 (279), sîmbătă 2 septembrie 1967, p. 7, cartea fusese „cerută de efemera Editură « Pantheon » din Brad". Capitolul, mult îmbogăţit faţă de fragmentul din „Familia", a apărut sub titlul *Cel din urmă roman*, în „Gândirea", XIV, nr. 10, decembrie, 1935, pp. 445-505. Vezi precizările lui Nicolae Manolescu, în *Tabelul cronologic* al ediţiei citate, p. XXVII, şi nota lui Ion Nistor, îngrijitorul ediţiei, p. 333.

Redactorii „Gândirii", prin cuvîntul directorului revistei, au văzut în acest fragment de roman un adevărat reviriment în literatura lui Gib I. Mihăescu („Gândirea", XIV, nr. 10, decembrie, 1935, p. 493). Nicolae Manolescu semnalează în „Viaţa românească", XVI, nr. 6-7, 1963, studiul citat, p. 286, realismul fragmentului cunoscut din *Vămile văzduhului*, care nu pledează deloc pentru „misticismul religios al ţăranului nostru", cum încerca Nichifor Crainic să-l interpreteze în numărul citat din „Gândirea".

Cum fragmentul publicat are o unitate izbitoare, iar datele asupra romanului *Vămile văzduhului* sînt atît de sumare încît cu greu s-ar putea preciza, în stadiul actual al cercetărilor, ce destinaţie i-ar fi dat autorul, am socotit necesară publicarea lui sub forma unei povestiri independente, aşa cum a apărut şi în ediţiile anterioare. Ne-a apărut nepotrivită publicarea acestui text, care lasă atît de puternic impresia unei lucrări finite, în *Addenda*, printre sfărîmăturile de atelier, pînă la care, de regulă generală, nu mai ajunge interesul tuturor cititorilor, ci mai ales al specialiştilor. Un text atît de interesant risca să se piardă, în felul acesta, a doua oară. Pentru că fragmentul din „Familia" reprezintă ultimul text tipărit din această proză în timpul vieţii autorului, îl vom reproduce în ediţia noastră, adăugînd partea finală din „Gândirea".

TABLA ILUSTRAŢIILOR

CUPRINS

DIN PERIODICE — 1921-1935

Lector: AURELIA RUSU
Tehnoredactor: AURELIA ANTON

Bun de tipar: 19.II.1976. Tiraj: 2520 ex. legate 1/1. Coli ed. 47,39. Coli tipar 55,50. Planşe 6.

Tiparul executat sub comanda nr. 1129 la
Intreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918"
str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97,
Bucureşti,
Republica Socialistă România